

**Protokoll vid
riksdagens hemliga
sammanträden
1942—1945**

Sedan riksdagen den 8 december 1975 på förslag av konstitutionsutskottet beslutat, att riksdagens kamrars protokoll vid sammanträden inom lyckta dörrar för tiden 1942—1945 skall vara offentliga, har riksdagens förvaltningsstyrelse beslutat, att de skall utgivas. Utgivningen har anförtrotts överbibliotekarie Lars Frykholm vid riksdagsbiblioteket, som svarar för förord och personregister.

Professor Wilhelm Carlgren, chef för utrikesdepartementets arkiv, har skrivit inledningen.

Stockholm i juni 1976

RIKSDAGENS FÖRVALTNINGSSTYRELSE

Henry Allard

Eric Lindström

Innehåll

Förord	7
Inledning	9
Första kammarens protokoll	15
Tisdagen den 16 juni 1942	17
Fredagen den 26 juni 1942	83
Onsdagen den 4 november 1942.	85
Onsdagen den 11 november 1942.	135
Torsdagen den 13 maj 1943.	137
Fredagen den 21 maj 1943	182
Måndagen den 18 oktober 1943.	183
Lördagen den 23 oktober 1943	206
Fredagen den 17 december 1943	207
Torsdagen den 23 december 1943.	254
Onsdagen den 19 april 1944	255
Tisdagen den 25 april 1944	284
Torsdagen den 29 juni 1944	285
Måndagen den 10 juli 1944	318
Fredagen den 27 april 1945.	319
Fredagen den 4 maj 1945	375
Andra kammarens protokoll	377
Tisdagen den 16 juni	379
Fredagen den 26 juni	427
Onsdagen den 4 november.	429
Onsdagen den 11 november.	464
Torsdagen den 13 maj	465
Fredagen den 21 maj	505
Måndagen den 18 oktober.	507
Lördagen den 23 oktober	525
Fredagen den 17 december	527
Torsdagen den 23 december	573
Onsdagen den 19 april	575
Tisdagen den 25 april	594
Torsdagen den 29 juni	595
Måndagen den 10 juli.	625
Fredagen den 27 april.	627
Fredagen den 4 maj	671
Personregister	673

Förord

Den svenska riksdagens förhandlingar har sedan 1830 varit offentliga. Riksdagen kan dock fatta beslut om undantag från denna regel. En grundlagsändring 1921 gav konungen rätt att lämna kamrarna muntliga meddelanden och att i sådana fall föreskriva, att sammanträdena skulle hållas inom lyckta dörrar. Vid sammanträden av detta slag fördes inte diskussionsprotokoll, och denna praxis blev 1933 fastslagen genom bestämmelser i kamrarnas ordningsstadgar. År 1942 beslöts emellertid med anledning av en motion som Östen Undén väckt att diskussionsprotokoll skulle föras vid de hemliga sammanträdena och därefter överlämnas i riksdagsbibliotekets vård.

Jämlikt 3 § i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar är dessa protokoll underkastade 50-årssekretess. För tidigare delgivning fordrades t. o. m. utgången av 1974 konungens och kamrarnas tillstånd; därefter har riksdagen ensam rätt att meddela sådant tillstånd. Genom riksdagens beslut den 8 december 1975 att riksdagens kamrars protokoll vid sammanträden inom lyckta dörrar för tiden 1942—1945 skall vara offentliga har detta tillstånd lämnats.

Riksdagstrycket redovisar de hemliga sammanträdena under perioden 1942—1945 ännu återhållsammare än därförut skett, då protokollen förtecknade tid för sammanträden och talare. Konungens skrivelser återfinnes på sin plats i vederbörande serie. De har med något undantag blivit anmälda i kamrarna, som då fattat beslut om det påkallade sammanträdet. Men om själva sammanträdet saknas uppgift i trycket; en gång antecknas dock att ett vanligt sammanträde börjat, sedan ett hemligt blivit avslutat. Trycket förbigår också justeringssammanträden.

Originalhandlingarna har titelblad — som inte tagits med här — samt lista över talare och anföranden i nummerordning. Utgåvan återger anförandena i deras justerade form.

Lars Frykholm

Inledning

”Prövar konungen lämpligt att i fråga, som angår rikets förhållande till främmande makt, eller i annat ärende av större allmänt intresse meddelande muntligen göres till riksdagen, tillkommer det statsrådsledamot, som konungen därtill förordnar, att i vardera kammaren framföra meddelandet. Ej vare ledamot av kammaren förmenat att yttra sig över vad sålunda meddelats.

Konungen äger bestämma att i fall, som här avses, kamrarnas sammanträden skola hållas inom lyckta dörrar.”

§ 56 i då gällande riksdagsordning reglerade de hemliga sammanträden i riksdagens kamrar 1942–1945, vars protokoll offentliggöres i här föreliggande utgåva. Bestämmelserna i § 56 var jämförelsevis nya. De hade tillkommit 1921 och gick tillbaka på erfarenheter från första världskriget, då kontakterna mellan regering och riksdag i centrala och ömtåliga utrikespolitiska frågor skett i mer improviserade former. Genom andra samtida grundlagsändringar inrättades utrikesnämnden och infördes bestämmelser om förpliktelse för regeringen att inhämta riksdagens godkännande – i undantagsfall att höra utrikesnämnden – för överenskomelser med främmande makter, antingen de rörde frågor, över vilka riksdagen hade ensam eller delad beslutanderätt, eller vore av större vikt. § 56 var härmed ett led i en lagstiftning, som hade till syfte att skapa nya former för samarbete mellan regering och riksdag i fråga om utrikespolitiken – ävensom ökade möjligheter för riksdagen till inflytande och kontroll över utrikespolitiken. Men den var inget starkt led, eftersom den inte tilldelade riksdagen några reella befogenheter.

Utrikesnämndsammanträden och traktatpropositioner blev enligt intentionerna bakom 1921 års grundlagsändringar under de följande decennierna reguljära företeelser. Särskilda sammanträden för muntliga meddelanden från regeringen till riksdagen blev däremot ytterst sällsynta. 1938 betecknade den vetenskapliga auktoriteten på detta område, professorn i statskunskap i Uppsala Axel Brusewitz, § 56 som en död eller åtminstone halvdöd bokstav. Sedan sin tillkomst hade den då tillämpats endast fem gånger – 1921, 1924, 1931 och 1932 (sistnämnda år vid två tillfällen). Vid dessa tillfällen behandlade regeringens meddelanden resp. Ålandsfrågan, handelsavtal med Sovjetunionen, val till fasta mellanfolkliga domstolen i Haag, Sveriges inställning till den japansk-kinesiska konflikten, och slutligen svensk jordbruksexports svårigheter. Endast enstaka utrikesärenden befanns alltså motivera hemliga kammarsammanträden. Ingen av mellankrigstidens många regeringar av olika partifärg ville använda § 56 annat än i rena undantagsfall. Under den alltmer mörkande storpolitiska utvecklingen under 1930-talets slutår togs den ej

heller mer än en gång i bruk — regeringen lämnade i januari 1939 kamrarna meddelanden om en svensk-finsk överenskommelse rörande Ålandsöarnas beväring.

Först andra världskriget med Sveriges under alla krigsår utsatta och många gånger kritiska läge föranledde regeringen att i ökad utsträckning förelägga riksdagen utrikespolitiska angelägenheter i den ordning, som 1921 års grundlagsändring förutsett. Vid sammanträden inom lyckta dörrar erhöll kamrarna den 9 april 1940 muntliga meddelanden om situationen efter Tysklands anfall mot Danmark och Norge samma dag, den 13 juni 1940 om Sveriges hållning under krigshändelserna i Norge och om situationen efter den norska krigsmaktens kapitulation några dagar tidigare, den 21 juni 1940 om tyska krav på järnvägstransitering mellan Tyskland och Norge för den tyska krigsmaktens räkning, den 25 juni 1941 om tyska och finska framställningar i samband med de just inledda fientligheterna mot Sovjetunionen, framför allt begäran att på svensk järnväg få transitera en tysk division från Oslo till Torneå, och den 28 oktober 1941 om viktigare frågor och händelser sedan midsommaren. Dessa sista sammanträden hölls dagen innan en utrikespolitisk regeringsdeklaration skulle föredras vid sedvanliga öppna sessioner, som — skrev justitieministern K. G. Westman — skulle ”bli en uppvisning för publiken inom- och utomlands. Detta hemliga [sammanträde] skulle så att säga laka ur det offentliga genom att meddela en översikt över de ömtåliga utrikespolitiska händelserna och ge riksdagsmännen tillfälle att mera fritt uttrycka sina åsikter och känslor”.

Två krigsår hade sett i det närmaste lika många hemliga riksdagssammanträden som förut nära nog två mellankrigsdecennier, och en tidigare död — eller halvdöd — grundlagsbestämmelse hade väckts till liv.

Diskussionsprotokoll från de nu nämnda hemliga sammanträdena finns ej. Som redan nämnts i förordet, hade i kamrarnas ordningsstadgor införts uttryckligt förbud häremot. Detta förbud bekräftade en alltsedan 1921 (och dessförinnan vid motsvarande informella sammankomster under första världskrigets år) rådande praxis, som Brusewitz ej kunde finna någon annan egentlig motivering för än överdrivet sekretessnit. För kunskap om vad som sades var — och är — man hänvisad dels till de i varje fall preliminära texter till regeringens meddelanden, som ha bevarats, dels till de mer eller mindre utförliga anteckningar, som enskilda riksdagsledamöter må ha fört. Östen Undén, ledande socialdemokratisk politiker, universitetskansler, tidigare utrikesminister och utrikesutskottets ordförande alltsedan dess tillkomst (1937), hade vid 1939 års riksdag framlagt en motion med yrkande, att ovan angivna förbud mot diskussionsprotokoll vid de hemliga sammanträdena skulle utbytas mot föreskrifter om protokollföring. Hans aktion blev resultatlös, men han återkom 1942 med en ny motion i frågan. Både historiska och politiska skäl, framhöll han, motiverade att diskussionsprotokoll fördes vid de hemliga sammanträdena. De hade vanligen den vikt, att protokoll över dem borde bevaras

till eftervärlden. De var tänkta inte endast som en form för informationer till riksdagen utan också som en utväg för regeringen att erfara folkrepresentanternas uppfattning i de frågor, som regeringens meddelanden berörde, och regeringen hade följaktligen ett direkt intresse att ha tillgång till exakta uppteckningar över vad som förevarit. Krigsårens erfarenheter måste ha skapat ökad förståelse för Undéns yrkande. Efter tillstyrkan från konstitutionsutskottet bifölls hans motion, och i maj 1942 infördes i kamrarnas ordningsstadgor bestämmelser om protokollföring vid sammanträden enligt RO § 56. De första här nedan tryckta protokollen — som i original förvaras i riksdagsbiblioteket — nedtecknades vid sådana sammanträden med kamrarna några veckor senare, den 16 juni 1942. Därefter följer protokoll från ytterligare sju sådana sammanträden, ett 1942, tre 1943, två 1944 och ett 1945.

Mellan regering och riksdag rådde under krigsåren ingen skiljaktig uppfattning om den centrala målsättningen för svensk utrikespolitik — att söka hålla Sverige utanför krig — även om olika meningar fanns om den lämpliga politiken i den ena eller andra situationen. För information och meningsutbyten i utrikespolitiska såväl som andra frågor fanns de sedvanliga kontaktmöjligheterna med propositioner, motioner och interpellationer. Ytterligare kunde utrikespolitiska orienteringar och upplysningar meddelas riksdagsledamöterna indirekt, exempelvis genom partiledarnas (de fyra stora partiernas ledare ingick ju alla i samlingsregeringen) eller utrikesministerns eller kabinetssekreterarens redogörelser inför parti-grupperna eller deras förtroenderåd eller genom utrikesnämnd och utrikesutskott. Sammanträden med båda kamrarna var en rätt omständlig och tungrodd form för att inhämta riksdagens mening i ofta brådskande och ömtåliga utrikesärenden. Regeringen föredrog att inhämta utrikesnämndens mening till ledning för sina egna ställningstaganden för att sedan i efterhand redovisa dessa för kamrarna, som alltså då hade tillfälle att ta ställning till centrala riktlinjer och beslut i den utrikespolitik, den i sista hand inför folket var ansvarig för. Men regeringen kunde också i kritiska situationer, som exempelvis inför definitiva svar på transiteringsframställningarna somrarna 1940 och 1941, ha behov av att inför både Sverige och omvärlden kunna åberopa ett bredare underlag för sin politik än utrikesnämnden. Regeringen kunde alltså se de hemliga riksdagssammanträdena som både säkerhetsventil och ankarfäste: den lämnade opponenter tillfällen till fri kritik samtidigt som den återförsäkrade sin politik i riksdagen.

När dessa sammanträden skulle äga rum, vilka muntliga meddelanden som skulle lämnas och vilken regeringsledamot som i vardera kammaren skulle framträda med dem, bestämde regeringen, genom konseljbeslut. Statsminister Per Albin Hansson och utrikesminister Christian Günther alternerade vanligtvis mellan kamrarna. Någon gång framträdde utrikesministern efter vartannat i båda kamrarna. Vid några tillfällen lämnade andra statsråd handelspolitiska redogörelser. Statsministern upp-

trädde ibland även med debattinlägg i den kammare, i vilken han ej föredragit regeringens meddelande. Någon speciell uträkning bakom konseljbesluten, vilken kammare den ene eller den andre skulle uppträda i, är svår att belägga. Antagligen ville de båda excellenserna helt enkelt genom en regelbunden alternering markera att de ansåg kamrarna fullt jämställda.

De utslagsgivande diskussionerna fördes inom regeringen. Hansson och Günther var därefter vana att få utrikesnämnden med sig på den politik, som regeringen bestämt sig för, och med utrikesnämndens stöd måste även godkännande från riksdagen, åtminstone från dess alldeles överväldigande flertal, kunna påräknas. Båda var skickliga debattörer, och de var långt mer insatta än sina åhörare i de frågor som redovisades. Men de var — ej minst med tanke på risken för läckor — inte särskilt angelägna om täta sammanträden. Regeringens meddelanden sammanställdes på utrikesdepartementet, i första hand på dess politiska avdelning. Statsrådsledamöterna hade därefter tillfälle att granska och ändra texterna. Dessa var på det hela taget utförliga och öppna. När Günther i sitt sista tal som utrikesminister, i juli 1945, framhöll att det "även i fråga om detaljerna inom utrikespolitikens olika områden knappast finns några av egentlig betydelse, som regeringen behållit såsom sina egna hemligheter" är detta inte överord. Låt vara att utrikesnämnden orienterades tidigare och oftare än hela riksdagen, så var ändå de redovisningar både för principiella linjer och för aktuella ärenden, som regeringens meddelanden vid de hemliga riksdagssammanträdena innehöll, sakliga och allsidiga orienteringar, där inga väsentligheter utelämnats.

1942 och fram till november 1943 begränsade sig regeringen till översiktliga redogörelser vid riksdagssessionernas slut. Därefter blev regeringens redogörelser mer aktuella. De tyska ingripandena mot lärare och studenter vid Oslo universitet i december 1943, den amerikanska kulagerdémarchen i april 1944, finska fredskontakter med Sovjetunionen i februari-april och juni 1944, norska yrkanden på svenska invasionsförberedelser i april 1945, redovisades rätt omgående vid hemliga sammanträden med kamrarna.

Bakom denna förskjutning mot en snabbare redovisning låg självfallet de ändringar i de allmänna förutsättningarna för svensk utrikespolitik, som krigsutvecklingen medförde. Under de första krigsåren var handlingsmarginalerna för en svensk utrikespolitik med målsättning att hålla Sverige utanför krig mycket begränsade. Alternativ till de ställningstaganden, som regeringen ansåg lämpliga, kunde betyda allvarliga risker för krig. Regeringen bedömde under lång tid läget så, summerade Günther i sitt tidigare nämnda tal i juli 1945, "att Tyskland utgjorde en ytterst allvarlig, kanske dödlig fara även för vårt land, och att vår politik måste föras med hänsyn härtill". Under de senare krigsåren ökade till följd av Tysklands motgångar utrymme och valfrihet för svenska beslut och åtgärder — i flera riksdagsmäns ögon långt mer än i regeringens. Men parallellt

ökade de allierades tryck på Sverige, och deras yrkanden på svenska insatser för att påskynda eller åtminstone bidra till Tysklands nederlag, främst genom att mer eller mindre stänga den svenska exporten till Tyskland, blev allt livligare. Föll svenska regeringen alldeles undan för dessa yrkanden, fanns fara för att Sverige drevs in på en eftergiftsväg, som småningom ledde till dess indragande i krig på de allierades sida. Demonstrativa eller utmanande ställningstaganden mot Tyskland kunde, menade regeringen vidare, leda om inte till desperata tyska motaktioner — sådana blev ju längre kriget fortgick mer och mer osannolika — så i varje fall till minskade utsikter för svenska förmedlande och humanitära insatser. Under de sista krigsmånaderna, när fråga uppkom om en svensk militär intervention i Norge och Danmark i syfte att få ett snabbt slut på den tyska ockupationen där, fullföljde regeringen konsekvent den försiktiga förhandlingspolitik, som den hela kriget fört. På sina håll bedömdes denna hållning som alltför passiv och som alltför negativ mot norska regeringens direkta framställning om öppna svenska interventionsförberedelser. Nedan tryckta protokoll visar, hur Hansson och Günther vid olika slutna sammanträden med kamrarna bemötte förslag och yrkanden på en djärvare svensk politik.

Möjligheterna för riksdagen att vid dessa sammanträden påverka regeringen och dess beslut var inte stora. Partiernas främsta män var delaktiga i regeringens politik och beslut. De viktigare utrikespolitiska frågorna hade redan förut dryftats i utrikesnämnden, och regeringen kände sålunda redan till de ledande riksdagsmännens inställning och hade kunnat ta hänsyn till den. Ej heller var det lätt för sammanträdesdeltagarna att ta upp och ge sig in i sakdiskussioner med vederbörande excellens efter en koncentrerad redogörelse för ofta invecklade frågor och sammanhang, där man saknade vid reguljära sammanträden sedvanligt diskussionsunderlag. Regeringen hade i riksdagen säkert stöd för en försiktig utrikespolitik. Men visst fick den registrera många vägande kritiska eller reserverade uttalanden från ledande riksdagsmän, framför allt i första kammaren. Undén — som i sin motion 1942 framhållit att de hemliga sammanträdena var tänkta att låta regeringen erfara riksdagsrepresentanternas mening i de frågor regeringens meddelanden behandlade — tog alltid till orda för att ge sin mening tillkänna. Han uttryckte oftast en del reservationer mot olika moment i regeringens politik, framför allt dess dröjsmål med transiteringsöverenskommelsernas uppsägning, men anslöt sig till dess stora linjer — han ansåg sig ju också under alla krigsår kunna behålla sin plats som regeringens och utrikesdepartementets särskilde folkrättssakkunnige. En annan tidigare utrikesminister, Undéns partivän Sandler, var även han ibland kritisk mot regeringspolitiken. Senare folkpartiledaren Ohlin ställde ofta rannsakande frågor till regeringsrepresentanterna. Knut Petersson var talesman för en falang inom folkpartiet, som önskade en hårdare linje gentemot Tyskland. Från höger- och bondeförbundsledamöter var inläggen färre än från socialdemokrati- och folkpartirepresentanter.

ter, och de innebar sällan anmärkningar mot regeringspolitiken. I andra kammaren var debattivern än mindre än i första. Folkpartister och socialdemokrater kom ibland här i dispyt med varandra om resp. partiers uppslutning bakom regeringspolitiken.

Med jämna mellanrum framfördes under sammanträdena anmärkningar mot dröjsmål och sparsamhet med regeringens informationer till riksdagen, som härutinnan ansågs mindre gynnad än pressen. Några mer påtagliga resultat lämnade ej dessa anmärkningar. "Regeringen bör inte vara så blyg när det gäller att påkalla kamrarnas uppmärksamhet för meddelanden och överläggningar inom lyckta dörrar. Det är en gammal underlåtenhetssynd, som har växt sig fast under kriget . . .", menade socialdemokraternas gruppleadare Vougt vid andra kammarens slutna session den 27 april 1945. Krigsåren hade gett RO § 56 nytt liv. Oftare förekommande samtal mellan regering och riksdag "under de former, som i ömtåliga ting befinnas nödvändiga, d. v. s. inom lyckta dörrar" — Vougt's ord — ledde denna renässans dock inte till. Sådana samtal fördes snarare vid utrikesnämnds- och partigruppssammanträden. Ändå har de följande protokollen betydande intresse som källa till de senare krigsårens svenska utrikespolitik. De långa regeringsmeddelandena ger utmärkta överblickar över de frågor, som vid tidpunkterna för respektive sammanträden stått i förgrunden, och de ger även ibland faktauppgifter, som annars måste sammanställas ur disparata och ej så lättfunna källor. Hanssons och Günthers senare inlägg går ej sällan utöver de inledande meddelandena och kan då innehålla för bedömningen av regeringens politik särdeles väsentliga uttalanden — exempelvis vid sammanträden 1942 och 1943 om transiteringen och dess fortbestånd eller ej vid en allierad landstigning i Norge, och vid krigsårens sista sammanträden den 27 april 1945 om deras bedömning av situationen i Norge. Stämningen i riksdagen bör i dessa protokoll komma bättre fram än i motsvarande från de offentliga debatterna, då talarna i den nationella enighetens intresse kan ha dämpat sina inlägg. Protokollen erbjuder en provkarta på olika meningar om neutralitetens förpliktelser, och de visar ävenså att yrkandena i flera folkpartistiska och även socialdemokratiska tidningar under de senare krigsåren på en mer aktiv och demonstrativ utrikespolitik påtagligen saknade bredare stöd hos respektive partiers riksdagsrepresentanter.

Ett centralt historiskt materiel blir här mer allmänt tillgängligt, och statsmakternas utrikespolitik, eller rättare sagt regeringens utrikespolitik och riksdagens inställning till denna, får värdefull belysning.

Wilhelm M. Carlgren

Första kammarens protokoll

Tisdagen den 16 juni 1942

kl. 11 f. m.

Sedan Kungl. Maj: t genom skrivelse den 12 juni 1942, nr 364, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj: t prövat lämpligt att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning göra riksdagen meddelande av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, att Kungl. Maj: t förordnat ministern för utrikes ärendena Chr. E. Günther att i vardera kammaren framföra meddelandet samt att Kungl. Maj: t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av sagda meddelande, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingssal.

Ordet lämnades till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*, som anförde: nr 1

Herr *Undén*: nr 2

Herr *Herlitz*: nr 3

Herr *Ström, Fredrik*: nr 4

Häri instämde herr *Andersson, Karl*.

Herr *Ohlin*: nr 5

Herr statsrådet *Eriksson*: nr 6

Herr *Petersson, Knut*: nr 7

Herr *Wagnsson*: nr 8

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 9

Herr *Petersson, Knut*, erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: nr 10

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 11

Herr statsrådet *Sköld*: nr 12

Herr *andre vice talmannen*: nr 13

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr *Undén*, som yttrade: nr 14

Herr *Anderson, Axel Ivar*: nr 15

Herr statsrådet *Sköld*: nr 16

Herr *Anderson, Axel Ivar*: nr 17

Herr statsrådet *Sköld*: nr 18

Herr *Branting*: nr 19

Herr *Linderot*: nr 20

Herr *Wagnsson*: nr 21

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 22

Nr 1.

Anförande hållet av UTRIKESMINISTERN vid kamrarnas slutna sammanträde den 16 juni 1942.

Riksdagen har nu varit samlad nära ett halvt år, utan att någon egentlig debatt rörande vår utrikespolitik förekommit. Detta beror uppenbarligen främst på det lyckliga förhållandet, att den neutrala svenska linjen kunnat i allo följas, utan att några allvarliga konflikter därigenom uppstått. Emellertid ha de gångna månaderna ingalunda varit utrikespolitiskt händelselösa, och det torde väl vara ett önskemål inte bara hos regeringen utan även hos riksdagen, att en redogörelse lämnas riksdagen för vad som förekommit av större betydelse på detta område.

Det bör då främst framhållas, att även om riktlinjerna för vår utrikespolitik inte behövt ånyo framläggas inför riksdagen, ännu mindre göras till föremål för diskussion, så har anledning icke saknats att utåt understryka fastheten och innebörden i vår så många gånger deklarerade neutralitetspolitik. Vid det slutna sammanträdet i oktober förra året meddelade jag kammaren, att man kunnat förmärka en viss misstämning gentemot Sverige från tysk sida. Denna tendens blev alltmera utpräglad under de följande månaderna. Den tyska pressen tog en ovänlig ton mot Sverige, och på olika sätt gjorde sig en till slut oroande försämring i relationerna gällande. Detta blev särskilt märkbart, sedan ett avböjande svar lämnats på en begäran att få transitera tillåtna tyska soldater till och från Finland genom Sverige samt att här i landet få inköpa vissa förnödenheter till tyska armén i Finland. Frampå vintern uppkommo rykten om tyska angreppsplaner, vilka tydligen vunno spridning och en viss tilltro inom breda lager av den tyska befolkningen. På officiell väg gjordes inga direkta uttalanden, men det framskymtade, att en väsentlig orsak till denna hållning var, att man i ledande tyska kretsar hyste misstro till pålitligheten i vår neutralitet. Möjligheten av en brittisk framstöt i Nordnorge förelåg då som nu, och Sveriges ställning i ett sådant fall var givetvis av betydelse. Det fanns tydligen inflytelserika förespråkare för den uppfattningen, att man i ett dylikt läge inte kunde lita på att Sverige skulle upprätthålla sin neutralitet utan då sluta sig till Tysklands fiender och att Tysklands hållning gentemot Sverige borde baseras på denna misstro. För att undanröja ett eventuellt missförstånd av detta slag avgåvo vi i Berlin en uttrycklig förklaring, att Sverige, om brittiska stridskrafter skulle uppträda i Norge, ämnade upprätthålla och i händelse av behov med vapenmakt försvara sin neutralitet mot var och en, som ville förmå oss att frångå densamma. Även svenska tidningar, representativa för den allmänna opinionen, uttalade sig bestämt i samma riktning. Det förefaller, som om det härmed lyckats att i väsentlig mån skingra denna i och för sig helt oberättigade misstro på tysk sida. Uttryck härför ha icke saknats. Även på den allra sista tiden ha dock försports

yttringar av misstänksamhet, grundade på den mot Tyskland ovänliga hållning, som man tyckt sig finna hos en del av den svenska pressen.

Vårt förhållande till övriga främmande makter föranleder allmänt sett inga särskilda kommentarer. Jag ser ingen anledning att i nuvarande läge ingå närmare härpå utan skall nu övergå till att redogöra för utvecklingen av en del särskilda frågor, som under den senast förflutna tiden stått i förgrunden.

Till en början skall jag uppehålla mig vid den strid, som stått om de norska fartyg, som för ett par månader sedan utlöpte från Göteborg i avsikt att uppnå engelska hamnar. Om jag härvid kommer att dröja mer än kanske strängt nödvändigt vid de diplomatiska meningsutbytena i detta ärende, så är det därför, att de synas mig uppvisa, vilka slags problem, som uppstå genom vår neutralitetspolitik, och vilka svårigheter den oupphörligt möter, något som torde vara av intresse för kammaren att känna till.

Vid det slutna sammanträdet den 28 oktober förra året lämnade jag en redogörelse för läget i frågan rörande de i Sverige kvarliggande norska fartyg, vilka icke varit inbegripna i beslutet i oktober 1940 om rekvisition av visst norskt tonnage för svenska statens räkning. Jag omtalade därvid, att förberedelser under förra sommaren vidtagits å fartygen i Göteborg för att göra dem klara för avgång och att i anledning härav från tysk sida vid flerfaldiga tillfällen *démarches* gjorts för att förmå svenska regeringen vidtaga åtgärder till hindrande av deras utlöpande till England. Tönen i dessa *démarches* var anmärkningsvärt skarp. Om något av fartygen tillätes utlöpa, skulle detta betraktas som uttryck för en ovänlig svensk hållning. Följder i avseende på de svensk-tyska förbindelserna skulle icke utebli, särskilt beträffande sjöfarten. Vid varje sådan tysk framställning hade från svensk sida konsekvent hänvisats till att svensk rätt icke gäve behörighet att hindra fartygens avgång, om de i vederbörlig ordning blivit utklarade. Enda sättet att vinna klarhet i frågan om dispositionsrätten till fartygen vore att draga denna fråga inför svensk domstol. Från tysk sida hade man ställt sig ovillig härtill men dock slutligen meddelat, att rättsligt förfarande skulle inledas beträffande dispositionsrätten. Detta skedde i september, då vederbörande norska redare gjorde framställning om ett av fartygens beläggande med kvarstad.

Sedan överexekutor i Göteborg beviljat interimistisk kvarstad på fartyget ifråga, "Rigmor", hävde samma myndighet några dagar därefter kvarstaden, under hänvisning till att brittiska staten innehade fartyget genom en av densamma utsedd befälhavare. Brittiska regeringen hade nämligen genom ett avtal förhyrt fartygen av norska regeringen. Häremot anförde den norske redaren besvär i Göta Hovrätt. Med anledning av kvarstadsbeslutet hade brittiska beskickningen två dagar före kvarstadens hävande gjort gällande, att "Rigmor" liksom övriga av brittiska regeringen befraktade norska fartyg borde åtnjuta immunitet, d. v. s. befrielse från processuella och exekutiva ingrepp. Tillika hemställdes, att genom

Utrikesdepartementets inskridande åtgärder måtte vidtagas i syfte att säkerställa fartygets omedelbara frigivande. Framställningen delgavs vederbörande rättsliga myndighet.

I betraktande av den utveckling, som frågan undergått genom att sålunda såväl från brittiskt som från tyskt håll i mer eller mindre uttrycklig form krävdes, att ett ingripande ifråga om dispositionsrätten till fartygen borde ske på administrativ väg, verkställdes en förfrågan i London i syfte att under hand få kännedom om avsikterna där. Härvid ådagalades å brittisk sida en viss förståelse för de svårigheter, som denna fråga beredde svenska regeringen, men å andra sidan fasthöll man vid avsikten att vid lägligt tillfälle låta fartygen söka taga sig över till England. Den 22 oktober gjordes till chefen för Västkustens marin-distrikt skriftlig anmälan, att ett av fartygen, "Dicto", komme att återinsättas i trafik, vilket innebar, att fartyget skulle kunna avgå den 29 oktober eller senare; i bestämmelser utfärdade av chefen för marinen hade nämligen föreskrivits att, om något av fartygen återinsattes i trafik, anmälan därom minst sju dagar dessförinnan skulle göras till marin-distriktschefen. I anledning härav framfördes till brittiska beskickningen att, sedan "Dicto" anmälts till avgång och man sålunda måste räkna med fartygets utlöpande, särskilda militära dispositioner måste vidtagas, då man finge vara beredd på att stora ansträngningar skulle uppbjudas för att hindra fartygets ankomst till England. Man behövde härvidlag endast erinra om fallet "Altmark". För att undvika incidenter komme det icke att tillåtas fartyget att efter utlöpande från Göteborg kvarligga på svenskt territorialvatten. Vissa bestämmelser, som utfärdats av chefen för marinen, delgavos härvid beskickningen. Dessa inneburo, att fartygen efter avgång därifrån icke finge anlöpä annan svensk hamn eller ankarsättning, med mindre chefen för marinen därtill lämnat sitt tillstånd. Däremot stode det fartygen fritt att lämna svenskt vatten på vilken punkt de önskade, och skulle de efter försök att så göra icke önska fortsätta färden, stode det dem också fritt att återvända till Göteborg.

Under tiden utvecklade sig det rättsliga läget så att, sedan den interimistiska kvarstaden på "Rigmor" hävts, Hovrätten, efter anförda besvär av redaren, i slutet av september förordnade om förnyad kvarstad. Hos överexekutor i Göteborg begärdes vidare kvarstad beträffande ytterligare sju fartyg. Överexekutor utställde kvarstadsansökningarna till motpartens förklaring men avslog samtidigt begäran om interimistisk kvarstad. Enligt överexekutors förmenande voro nämligen de för kvarstaden ställda säkerheterna icke tillräckliga. Över detta beslut anfördes besvär hos Hovrätten, vilken emellertid förklarade sig icke kunna upptaga saken till prövning, emedan enligt gällande rätt besvär icke kunde anföras över beslut, varigenom överexekutor eller domstol avslagit begäran om interimistisk kvarstad. Denna bestämmelse i den svenska lagen, vilken icke stod i överensstämmelse med allmänt tillämpade principer i svensk processlagstiftning, enligt vilka varje rättsfråga bör kunna prövas i minst

två instanser, hade tidigare uppmärksamrats av processlagberedningen. Med hänsyn till de stora värden, som den norska egendomen representerade, framstod det såsom orimligt, att avgörandet i rättsfrågan praktiskt taget var överlämnat åt överexekutor utan att kunna underställas högre eller högsta domstols prövning. Så fort kvarstaden hävts, hade nämligen fartygen möjlighet att avgå, varefter en fortsatt process bleve illusorisk. Eftersom en lagändring i frågan i princip tidigare godkänts av Kungl. Maj:t och den rådande luckan i lagen kunde få avgörande betydelse för de inledda processerna, ansågs det naturligt, att ändringen genomfördes, vilket som bekant skedde genom särskilda lagar, behandlade i riksdagen i slutet av oktober.

Härvarande brittiske minister, som hölls underrättad om förslaget till den ovannämnda lagändringen, protesterade mot detta. Han framhöll, att åtgärden vore stridande mot svenska regeringens deklarerade hållning att icke ingripa i rättsförfarandet. Härtill genmältes att, alldenstund svenska regeringen hänvisat båda parter till att anlita den rättsliga vägen för frågans behandling, den också vore förpliktad tillse, att i rättsförfarandet icke funnes luckor. Därest svenska regeringen i fortsättningen skulle kunna stå fast vid sin åt alla sidor konsekvent intagna rättsståndpunkt, måste den rådande ofullkomligheten avlägsnas.

Den 1 november överlämnade brittiske ministern till mig två noter. I den ena gjordes invändning mot Hovrättens kvarstadsbeslut beträffande "Rigmor", vilket nödsakade brittiska regeringen att inför domstol försvara sina rättsanspråk. Detta vore stridande mot den internationella rättens allmänt vedertagna regler. Att förmäna brittiska regeringen suveränitetens gängse rättigheter innebure en allvarlig internationell orättvisa, för vilken brittiska regeringen måste hålla svenska regeringen till fullt ansvarig. Brittiska regeringen förutsatte emellertid, att den under förevarande rättsprocedur ägde ingå i svaromål och resa immunitetsinvändning i samtliga instanser. Det hemställdes om en formlig bekräftelse, att denna uppfattning vore riktig. Brittiska regeringen avsåg att begagna den rättsliga vägen i syfte att undvika ytterligare dröjsmål men måste påyrka, att svenska regeringen vidtog varje möjlig åtgärd för att påskynda handläggningen av samtliga mål i alla instanser. Till besvarande av denna note avläts den 4 november en note till brittiske ministern, däri framhölls att, sedan frågan om dispositionsrätten till fartygen av ägarna bragts inför de svenska myndigheterna, dessa hade att pröva de uppkommande rättsspörsmålen, utan att regeringen hade befogenhet att därpå öva inverkan. Regeringen ansågs sig på grund härav icke böra för ögonblicket ingå på de folkrättsliga frågor, som berördes i noten. Till frågan om brittiska regeringens rätt att göra immunitetsinvändning hos domstolarna framhölls, att det stode brittiska regeringen öppet att i pågående kvarstadsprocesser liksom i väntade rättegångar inför domstol framställa sådan invändning. I fråga om önskemålet om påskyndandet av rättegångs-proceduren anfördes, att regeringen icke ägde befogenhet att inverka på domstolarnas handläggning av hos dem anhängiggjorda mål.

I den andra brittiska noten framfördes klagomål i anledning dels av ändringen av rättegångsbalken och utskökningslagen, dels av Göta Hovrätts utslag, varigenom medgivits utfärdande av stämning å brittiska regeringen till svensk domstol. Brittiska regeringen såg sig föranlåten att göra de kraftigaste erinringar mot att svenska regeringen vid ett hemligt riksdags-sammanträde framlagt och genomtrumfat ett enkom för detta fall tillkommet lagförslag, vars syfte uppenbarligen vore att allvarligt inkräkta på brittiska regeringens rättigheter enligt svensk lag. Svenska regeringens förklaringar och ursäkter kunde brittiska regeringen icke på något sätt finna övertygande, och den hyste intet tvivel om att svenska regeringen genom lagstiftningsåtgärden avsiktligt prejudicerat brittiska regeringens legitima intressen och rättigheter. Hovrättens beslut vore en kränkning av brittiska regeringens immunitetsrätt. Utan sitt samtycke kunde brittiska regeringen icke under några förhållanden instämmas till svensk domstol, varför den förväntade, att svenska regeringen skulle snarast möjligt vidtaga åtgärder till skyddande av dess rätt till immunitet vid svenska domstolar. Därest brittiska regeringen skulle förlora processen i de svenska domstolarna eller tillfogas skada genom dröjsmål i samband med besluts fattande, komme svenska regeringen att hållas ansvarig för uppkomna förluster, enär den vore ansvarig för svenska domstolars beslut, om dessa strede mot internationell rätt.

Till svar härå avläts till brittiske ministern en note, vari beträffande lagstiftningsåtgärden framhölls att, såsom framginge av en proposition till 1941 års riksdag, de brister i svensk processlagstiftning, varom här vore fråga, redan tidigare uppmärksamats. Den kommission, som sysslat med förslag till utarbetande av rättegångsreform, hade sålunda i sitt år 1938 avgivna betänkande föreslagit regler till deras avhjälpande, och det hade varit avsikten att våren 1941 förelägga riksdagen förslaget. På grund av det statsfinansiella läget hade regeringen emellertid beslutit att låta anstå med processreformen i dess helhet. Man hade därvid varit uppmärksam på att ofullständigheterna i nämnda regler om fullföljande av talan innebure en anomali i svensk lagstiftning, som snarast borde avhjälpas. Tvisterna angående de norska fartygen i svenska hamnar hade aktualiserat frågan om lagändringarna. Då de tvistande parterna i fråga om dispositionsrätten till fartygen tidigare av regeringen hänvisats att slita sina tvistigheter vid svensk domstol, kunde det inte anses försvarligt, att ett sådant hänskjutande skulle kunna göras värdelöst på grund av en lucka i procedurbestämmelserna. Hur otillfredsställande det bestående förhållandet var hade bäst visats därav, att olika myndigheter i första instans i sina avgöranden intagit olika ståndpunkter. Sålunda hade i samma fråga rörande fartyg i Göteborgs stad och det intilliggande länet fattats rakt motsatta beslut av motsvarande instanser. Lagstiftningsåtgärder, vilka antagits av riksdagen, icke vid ett hemligt utan vid offentligt sammanträde, hade till syfte att stärka garantierna för en omsorgsfull prövning och ett enhetligt avgörande av frågor angående interimistisk kvarstad.

Regeringen kunde icke medgiva, att ändringarna betydde något intrång på brittiska regeringens rättigheter eller legitima intressen.

Vid denna tid hade länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län förordnat om interimistisk kvarstad å ett fartyg samt överexekutor i Trelleborg likaledes beträffande ett där liggande fartyg meddelat dylikt förordnande. Med avseende på de i Göteborg liggande tio fartygen nödgades de norska redarna på grund av överexekutors förklaring om de ställda säkerheternas otillräcklighet föra långvariga förhandlingar om anskaffande av realsäkerheter i Sverige och sökte därefter i slutet av oktober ånyo kvarstad hos överexekutor, varvid begärd säkerhet ställdes. Sedan överexekutor återigen avslagit kvarstadsansökningen, biföll Göta Hovrätt redarnas över avslagsbeslutet förda besvär, vilka nu kunde upptagas till prövning. Processerna i frågan omfattade sålunda vid början av november tretton fartyg — inberäknat den redan förut interimistiskt kvarstadsbelagda "Rigmor".

Den 24 november anmälde norska regeringen anspråk på full immunitet för samtliga fjorton norska fartyg i svenska hamnar.

Den 28 november återkom brittiska regeringen till frågan i två ytterligare noter. I den första framhölls, att brittiska regeringen icke kunde dela svenska regeringens ståndpunkt, när denna fränsade sig ansvar för handläggningen i de svenska domstolarna. Genom svenska domstolars åtgärder hade brittiska regeringen berövats möjligheten att använda fartygen. Ingen antydan funnes om huru snart ett beslut komme att föreligga i Göta Hovrätt och ingen garanti, att ytterligare judiciella eller administrativa dröjsmål icke skulle uppkomma. Brittiska regeringen måste enträget insistera på att svenska regeringen påpekade för domstolarna att, därest icke den rättsliga behandlingen skedde med all skyndsamhet, brittiska regeringens legitima rättigheter och intressen komme att lida allvarlig skada. Brittiska regeringen ville icke tro, att svenska regeringen vore ur stånd att på sina domstolar öva något inflytande för att undvika upprepade dröjsmål. I noten vidhölls brittiska regeringens synpunkter i immunitetsfrågan och upprepades, att svenska regeringen måste hållas direkt ansvarig för all förlust och skada. Till svar på denna note framhölls i en note den 3 december den ståndpunkt, som tidigare intagits i frågan, d. v. s. att svenska regeringen icke vore i stånd att inverka på behandlingen av ärenden, som hänskjutits till svenska domstolar; det vore parternas egen sak att inför dessa göra sina argument gällande.

I den andra brittiska noten av den 28 november meddelades, att brittiska regeringen icke kunnat finna de förklaringar tillfredsställande, som framförts i fråga om lagändringen, mot vilken brittiska regeringen protesterade. Den kunde icke godtaga uttalandet, att lagändringen icke allvarligt skadat brittiska regeringens legitima rättigheter och intressen. Med hänsyn därtill måste brittiska regeringen hålla svenska regeringen till fullo ansvarig för all skada och förlust i anledning av sagda lagändring och därav föranledda kvarstadsåtgärder.

I det svenska svaret framhölls, att utöver de synpunkter, som redan utvecklats, föga vore att tillfoga. Brittiska regeringen kunde icke med fog påstå, att de svenska statsmakterna skulle vara förhindrade att vid vilken tidpunkt som helst och oberoende av de processer, som vore under handläggning vid domstolarna, vidtaga en sådan ändring av rättegångslagen, att en viss kategori tvistefrågor, såvida de ej blivit slutligt avdömda, skulle få hänskjutas till högre instans. Brittiska regeringens uttalande om svenska regeringens skadeståndsansvar i anledning av lagändringen vore svenska regeringen därför nödsakad avvisa. Vilken av parterna i en pågående process, som hade rätt i tvisten, måste ur regeringens ståndpunkt te sig som en öppen fråga, tills ett avgörande fallit vid domstolarna. Denna ståndpunkt måste svenska regeringen intaga även i fråga om det preliminära spörsmålet angående brittiska regeringens krav på immunitet i avseende å handelsfartyg, som befraktats av densamma. Det kunde icke vara brittiska regeringen obekant, att immunitetsfrågor varit föremål för livliga diskussioner i folkrättslig teori och för olika avgöranden i olika länders praxis. Att fartygen nödgades kvarligga i avvaktan på en omsorgsfull prövning av den komplicerade rättsfrågan kunde icke innebära någon kränkning av brittiska rättigheter eller intressen. Det måste tvärtom anses rimligt och överensstämmande med allmänt erkända rättsregler, att rättegångarna icke gjordes illusoriska genom att fartygen lämnade landet, innan processerna voro slutgiltigt prövade.

Den 30 december återkom brittiska beskickningen ånyo till frågan om de norska fartygen i en skrivelse, däri i stort sett endast upprepades, vad som framförts i de föregående framställningarna. Klagomål anfördes sålunda mot de svenska domstolarnas ståndpunkt och åtgärder, vilka förmenades stå i strid med internationella rättsregler. Vidare återupptogs frågan om lagändringen och slutligen även spörsmålet om svenska regeringens ansvar för svenska domstolars avgöranden. Denna skrivelse besvarades den 13 januari 1942, varvid hänvisades till vad jag redan framhållit i tidigare skrivelser. Vad särskilt angår regeringens internationella ansvar för domstolarnas avgöranden framhölls, att detta spörsmål uppstode först sedan slutlig dom av den högsta domstolsinstansen förelåge och under förutsättning, att detta avgörande befunnes strida mot den internationella rätten.

Alltunder det denna noteväxling pågick, voro målen rörande kvarstaden å de 10 fartygen föremål för prövning i vederbörande rättsliga instanser. Sedan de föredragits inför Högsta Domstolen, beslöt denna den 13 januari 1942, att förklaring över de besvär, som klagandena, d. v. s. brittiska och norska regeringarna samt fartygens befälhavare, anført mot kvarstadsåtgärderna, skulle i vanlig ordning infordras från kändarna, d. v. s. de norska redarna.

Emot detta Högsta Domstolens beslut inlade brittiska regeringen protest. Därvid anfördes, att brittiska regeringen i sina överklaganden av

hovrättens utslag enträget uppmanat Högsta Domstolen att med det snaraste rätta till det fel, som begåtts i nämnda instans, med hänsyn till brittiska regeringens vitala intresse att utan dröjsmål förfoga över de kvarstadsbelagda fartygen. Brittiska regeringen måste på det kraftigaste protestera mot det sätt, på vilket målet om dess immunitetsrätt handlades. Svensk lag hade nämligen tillåtit Högsta Domstolen att omedelbart besluta i immunitetsfrågan. Brittiska regeringen måste tyvärr konstatera, att de svenska domstolarna saknade uppfattning om den betydelse den fäste vid ett snabbt beslut i sagda fråga. Den 31 januari besvarades noten genom en skrivelse till brittiske ministern av följande lydelse:

”Åberopande Eder skrivelse den 30 innevarande månad har jag äran meddela, att svenska regeringen på det bestämdaste avvisar den kritik, som brittiska regeringen funnit lämpligt rikta mot Sveriges Högsta Domstol i anledning av dennas beslut den 13 januari 1942 att lämna den andra parten i de inför domstolen anhängiggjorda målen om de norska fartygen tillfälle att yttra sig. Svenska regeringen har med alltmera stegrad förvåning mottagit brittiska regeringens upprepade klagomål mot de svenska domstolarnas handläggning av ifrågavarande mål. Regeringen kan icke undgå att i den nya noten se ett uttryck för att brittiska regeringen anser sig berättigad att på diplomatisk väg söka påverka en vid svenska domstolar pågående rättegång. Svenska regeringen måste inlägga en bestämd gensaga mot en diplomatisk intervention av denna art.”

Högsta Domstolen avkunnade den 17 mars utslag. Brittiska regeringen förklarades berättigad till immunitet mot rederiernas kvarstadsansökningar. Sedan frågan om dispositionsrätten till fartygen därmed praktiskt taget avgjorts, förelåg icke längre något rättsligt hinder för deras avgång.

Den 19 mars gjorde härvarande tyske minister på uppdrag av sin regering en muntlig *démarche* hos mig i anledning av beslutet om kvarstadens hävande. De norska redarnas anlitande av den rättsliga vägen vore en privat aktion av redarna, oavhängig av tyska regeringens inställning. Denna inställning vore i fråga om hela problemet svenska regeringen bekant genom upprepade förklaringar. Tyska regeringen hade alltid hänvisat till att ett utlöpande av de norska fartygen skulle på det ogynnsammaste påverka tyska regeringens hållning till Sverige i sjöfartsangelägenheter. Den hade förklarat, att svenska regeringen genom sin hållning i detta ärende klart gynnade Storbritannien. Om faktiskt ett fartyg utlöpte och komme England tillgodo, måste tyska regeringen häri se en ovänlig handling av svenska regeringen. Svenska regeringen hade på sista tiden som orsak till sin negativa hållning gentemot många av tyska regeringens önskningar alltid hänvisat till sin strikta neutralitet åt båda sidor. Här vore ett tillfälle och en nödvändighet för svenska regeringen att verkligen bevisa sin neutralitet. Om svenska regeringen vägrade de norska redarna rättsskydd för deras egendom, om den låte fartygen utlöpa mot ägarnas klart uttalade vilja och om de svenska myndigheterna därvid

genom utställandet av nödiga handlingar t. o. m. aktivt medverkade härtill, vore detta ett ensidigt gynnande och understödjande av England, som stode i strid med en verklig neutralitet.

I mitt svar härpå underströk jag särskilt att, om fartygen bleve utklarerade, sedan slutgiltigt utslag nu förelåg från högsta dömande instans, detta icke kunde innebära något ensidigt gynnande av England eller något neutralitetsbrott; ett sådant skulle däremot begås, därest man genom förvägran i fråga om utklarering sökte beröva fartygen en juridiskt klart bestående rättighet. Jag sade mig skola informera regeringen om démarchen men förklarade samtidigt, att en ändring i den svenska ståndpunkten vore otänkbar.

De påföljande dagarna utvecklade envoyén Richert i Berlin den svenska ståndpunkten i enlighet med emottagna instruktioner. Det underströks, att svenska regeringen i denna angelägenhet, där något direkt svenskt intresse ej förefunnes, hela tiden uteslutande bemödat sig om en hållning, som — i närmaste överensstämmelse med internationell rätt — ej kunde giva upphov till berättigad förebräelse från någondera av de intresserade parterna eller över huvud taget på ett ensidigt sätt gynnade någon av dessa. Även i fortsättningen komme regeringen att skrupulöst iakttaga en korrekt hållning i saken. En avvikelse från denna ståndpunkt skulle i själva verket, enligt svenska regeringens övertygelse, vara ägnad att skapa intryck av att hos densamma funnes en benägenhet att uppträda opportunistiskt och utan följdriktighet, vilket måste rubba förtroendet till Sveriges obetingade neutralitetsvilja.

Den 28 mars återkom tyske ministern till frågan. Han hade i uppdrag att framföra, att svenska regeringen handlat oneutralt genom att erkänna det norska rekvisitionsdekretets giltighet beträffande fartyg, vilka alltsedan krigsutbrottet befunnit sig i svensk hamn. Det förhållandet, att en svensk domstol tagit ställning till förmån för rekvisitionsbeslutet, ändrade intet härutinnan. Jämlikt folkrätten borde nämligen en neutral stat avvisa krigförande regeringars anspråk på att förfoga över egendom belägen inom dess område. Svenska regeringen vore därför skyldig hindra fartygen från att avgå i norska eller brittiska regeringarnas tjänst. Härå svarades genom en till tyske ministern den 30 mars överlämnad promemoria, att svenska regeringen från sina principiella utgångspunkter ej haft anledning att taga ställning till 1940 års norska lag och sålunda varken erkänt eller vägrat erkänna denna. Den hade oföränderligt intagit den ståndpunkten, vilken torde stå i full överensstämmelse med allmänt vedertagna folkrättsliga regler, att varje utländskt handelsfartyg hade frihet lämna svensk hamn, därest icke på grundval av domstols eller exekutiv myndighets beslut hinder mötte mot fartygets avgång. I samband härmed erinrades om att ett antal i riket liggande norska fartyg, vilka varit inbegripna under rekvisitionslagen men vilkas befälhavare ej velat ställa sig denna till efterrättelse, utan hinder från svensk sida avgått till hamn i Norge eller Tyskland.

Vid tiden för Högsta Domstolens beslut om upphävandet av kvarstadsåtgärderna befunno sig i Göteborgs hamn tio norska fartyg. Samtliga hade last och voro klara för avgång. Den del av lasten, som härrörde från vistelsen i Sverige, hade tagits ombord under tullkontroll.

Efter Högsta Domstolens utslag blevo de tio avgångsklara fartygen vederbörligen utklarerade. Mäklaren erhöll passersedlar och underrättelse om de föreskrifter, som utfärdats angående fartygens passage genom svenskt kustvatten, med anmodan att giva vederbörande fartygsbefälhavare del av dessa. I samband med utklareringen företogs särskild tullvisitation ombord.

Fartygen skulle enligt föreskrifterna begagna Vinga-leden eller utfartslederna vid Stora Oset. De skulle anlita behörig lots, och viss bevakningspersonal skulle medfölja ombord. Fartygen ägde icke stoppa under utpasserandet eller ankra för annat ändamål än ombordtagande och avlämnande av ifrågavarande lots- och bevakningspersonal. I samband härmed framhölls önskvärdheten, att fartygen efter utpasserandet genom någon av ovannämnda farleder måtte eftersträva att direkt utgå å öppna havet. Deras framförande genom eller återinlöpande i svenskt yttre territorialvatten vore dock tillåtet, därest fartygen färdades utan uppehåll i neutralitetsleden eller utanför denna. Fartygen ägde däremot icke inlöpa å svenskt inre territorialvatten, utom där neutralitetsleden passerade genom sådant vatten. Assistens av isbrytare skulle lämnas endast å sträckan Göteborgs hamn till öppet vatten närmast utanför de ovannämnda utfartslederna. Slutligen meddelades, att eventuella överträdelse av förbudet att inlöpa i svenskt inre territorialvatten eller stoppande eller ankring inom svenskt territorialvatten skulle medföra vederbörande fartygs återförande till Göteborg.

Samtidigt med att nämnda regler beträffande fartygens utpassering klargjordes för fartygsbefälet — såsom framgår av vad som tidigare sagts vore de redan långt tidigare kända av brittiska beskickningen — träffades genom de marina myndigheternas försorg vissa säkerhetsåtgärder för att trygga utlöpandet till sjöss genom svenskt territorialvatten, då fartygen efter att ha iakttagit för avgången gällande bestämmelser önskade detta. Förutom de marindistriktschefen underställde sjöstridskrafterna stod jämväl jaktflyg till dennes förfogande för hindrande av incidenter och neutralitetskränkningar i samband med passagen genom svenskt vatten. Denna bevakning hade givetvis samtidigt till uppgift att övervaka, att fartygen själva under utpasserandet och färden på svenskt vatten följde därför givna särskilda föreskrifter.

Den 31 mars avgingo fartygen. Anvisningarna följdes i stort sett av dem alla, och inga incidenter förekommo på svenskt område. Omedelbart därutanför mötte emellertid tyska stridskrafter. Två av fartygen återvände till Göteborg; av de övriga blevo 6 sänkta, och endast 2 kommo fram till England.

Från brittiska beskickningens sida framfördes några dagar efter det

utbrytningsförsöket ägt rum anmärkningar mot de marina säkerhetsåtgärderna, om vilka man ville göra gällande, att de bidragit till att försöket icke fått ett gynnsammare resultat. Dels hade de svenska bevakningsfartygen genom sitt utlöpande i skärgården fäst tyska patrullbåtars uppmärksamhet på att de norska fartygen hölle på att avgå till England, dels hade, när ett antal av handelsfartygen sökte skydd inne på svenskt vatten, några av bevakningsfartygen på morgonen den 1 april beordrat dem att gå västerut och att icke uppehålla sig å svenskt vatten.

Till bemötande av det förstnämnda av dessa klagomål hänvisades till den uppenbara omöjligheten för tio fartyg av ifrågavarande storlek att lätta ankar och avgå obemärkt från en hamn, helst i fullt månsken. Det vore uteslutet, att de svenska krigsfartygens utlöpande och samling vid Vinga Sand skulle ha väckt särskild uppmärksamhet, då övningar och patrullering i havsbandet under de närmst föregående dagarna ägt rum. Inga tyska bevakningsfartyg eller flygplan hade den 31 mars på eftermiddagen och aftonen observerats i närheten av Göteborg och Vinga. De till bevakningstjänst utanför svenska kusten förlagda tyska patrullbåtarna hade tiden 28—31 mars varit förlagda till området Hållö—Måseskär, d. v. s. på ett betydande avstånd norrut från Göteborg.

Beträffande anmärkningen, att man från svensk sida sökt hindra vissa av fartygen från att åter inlöpa på svenskt vatten, påpekades, att de svenska fartygscheferna endast velat förhindra ett överskridande av gränsen till inre svenskt territorialvatten. Intet hinder restes sedermera mot att fartygen, efter att ha stoppat och ändrat kurs, fortsatte färden inom yttre territorialvatten under flera timmar, tills de på nytt löpte västerut. Vid intet av de tillfällen, då de svenska bevakningsfartygen sökte kommunicera med de norska fartygen, fanns någon tysk patrullbåt i närheten eller i sikte.

I ett av Reuter den 7 april distribuerat pressmeddelande förekommo uttalanden från medlemmar av besättningen på de till brittisk hamn ankomna fartygen om att tyska angrepp mot dessa avvärjts med kulsprutor. Då ingen krigsmateriel funnits ombord vid fartygens ankomst våren 1940 till Sverige och varje export av dylik från riket är förbjuden, fästes påföljande dag brittiske ministerns uppmärksamhet på notisen. Denne förklarade sig sakna varje kännedom om att fartygen skulle ha varit beväpnade. Genom tullmyndigheterna föranstaltades emellertid om undersökning. Samma eftermiddag meddelade tyska krigsmaktens överkommando, att vissa av fartygen sänkts efter artilleridrabbning, och uppgavs, att "B. P. Newton" varit beväpnad med två kanoner och maskingevär. I anledning härav fick den 9 april tyska legationen under hand del av den från tullmyndigheterna införskaffade utredningen, vilken bekräftade, att varken vapen eller ammunition påträffats vid den omedelbart före fartygens avgång företagna visitationen ombord. Det meddelades samtidigt, att det enligt tullmyndigheternas i Göteborg uppfattning vore uteslutet, att dylik materiel medförts, med mindre materielen dolts i lönnrum efter att ha smuglats ombord.

Den 10 april överlämnade tyske ministern ett memorandum, däri förklarades, att tyska regeringen icke vore tillfreds med svaret å tyska regeringens démarche den 28 mars. Enligt tyska regeringens uppfattning kunde främmande regeringars rekvisitionsåtgärder — i synnerhet om dessa avsåge att främja krigföringen — icke genomföras inom annan stats territorium. Denna ståndpunkt överensstämde med en i alla länder erkänd rättsuppfattning och praxis. Att man låtit de norska fartyg, vilka icke åtlodde rekvisionsordern, obehindrat avgå till norska eller tyska hamnar vore en självklar sak. Svenska regeringen hade emellertid varit skyldig hindra de övriga fartyg från att utlöpa, vilka ställt sig rekvisitionsordern till efterrättelse och mot sina ägares vilja önskade avgå till England. Tyska regeringen måste sålunda vidhålla, att en neutralitetsstridig hållning intagits. Vissa detaljer, som blivit kända i samband med fartygens utbrytning, gäve anledning till ett ännu skarpare bedömande av saken nu än tidigare. Fartygen hade varit utrustade med artilleri och ammunition och därav gjort offensivt bruk mot de tyska sjöstridskrafter, som för utövandet av sina folkrättsliga befogenheter velat preja dem. Ett av fartygen hade avgivit eld ur åtta pjäser. Tvivelsutan hade fartygen varit obehäpnade, när de på sin tid kommit till svenskt område. Oaktat svenske utrikesministern tidigare uttryckligen försäkrat, att svenska regeringen ej lämnat utförsellicens för krigsmateriel och att bevakningen av fartygen förstärkts, hade dylik materiel funnits ombord vid avfärden. Förhandenvaron och uppmonteringen av talrika kanoner kunde icke ha varit obekant för vaktmanskapet. Tyska regeringen hade sig vidare bekant, att personal tillhörande en mot densamma fientlig krigsmakt tagits ombord för betjäning av kanonerna. Den omständigheten, att en neutral makt hyste och gäve beväpnade handelsfartyg skydd under så lång tid i sina hamnar, vore redan under vanliga omständigheter en betänklig sak. I detta fall rörde det sig emellertid om fartyg av politisk betydelse, vartill komme såsom en försvårande omständighet, att de skulle av brittiska regeringen användas för krigsändamål och för befordran av krigsmateriel. Så mycket större anledning hade det varit att övervaka, att de icke beväpnades på svenskt område. Även andra anmärkningar framfördes mot svenska myndigheters uppträdande.

Tyska beskickningen hade i uppdrag att förklara, att på grund av de anförda nya omständigheterna Sveriges hållning i denna angelägenhet ingalunda kunde anses såsom neutral.

I anledning av de till Utrikesdepartementet inkomna uppgifterna angående förekomsten av vapen och ammunition etc. ombord på de norska fartygen uppdrog Kungl. Maj: t den 10 april åt justitiekanslern att med biträde av sakkunniga verkställa skyndsamt undersökning.

Den 12 april överlämnade tyske ministern till mig en promemoria med detaljerade upplysningar om vad som framkommit under förhören med de av tyskarna tillfångatagna besättningarna.

Tyska regeringen sade sig vid detta tillfälle vilja inskränka sig till att

delgiva svenska regeringen dessa upplysningar och förfråga sig angående de åtgärder, som skulle träffas från svensk sida beträffande brittiska representationen i Sverige och särskilt Sir George Binney. I memorandum anfördes slutligen, att tyska regeringen fått ett förstärkt intryck av att svenska regeringen eller de svenska förvaltningsmyndigheterna i hela denna angelägenhet intagit en hållning, som ensidigt gynnat England och varit riktad mot Tyskland.

Tidigare samma dag hade Sir George Binney, vilken vid avfärden från Göteborg befunnit sig ombord på "Dicto" (det ena av de båda fartyg, som återvänt), på begäran avlagt ett besök i Utrikesdepartementet. Vid detta besök medgav Binney, att 20 lätta kulsprutor förts ombord på fartygen. Vidare hade fartygen skaffat sig rör, genom vilka avskjutits raketer för att giva tyskarna intryck, att fartygen vore bättre beväpnade än de i själva verket voro. Man hade överenskommit om möte med brittiska sjöstridskrafter, varvid till fartygen skulle överflyttas kraftigare beväpning. Vapnen hade hållits gömda och tagits fram först då fartygen lämnat svenskt territorialvatten. Några upplysningar om varifrån kulsprutorna och ammunitionen erhöles ville Binney icke lämna men antydde, att de kunde härröra från vapenlager, som på sin tid varit avsedda för understöd åt Finland under vinterkriget och för Norge under den tyska invasionen där. Beträffande själva ombordtagandet framhöll han, att kulsprutorna lätt kunde flyttas över till fartygen i smådelar. För att förhindra detta hade det varit nödvändigt att kroppsvisitera varje person, som gått ombord.

Den 13 april framhöll jag för brittiske ministern, att den smuggling, som förekommit å de norska fartygen, icke kunnat undgå att erhålla konsekvenser med hänsyn till frågans politiska räckvidd. Man måste räkna med att något nytt utbrytningsförsök icke komme i fråga. Jag ville därför föreslå, att de i Göteborg kvarliggande fartygen upplades, varvid dock norska och brittiska regeringarnas rätt till fartyg och last komme att respekteras. Vad Sir George Binney beträffade vore det uppenbart, att denne efter vad som förekommit måst lämna sin post i Sverige.

Sedan preliminär utredning företagits i anledning av vad som framförts i tyska beskickningens memorandum den 10, resp. 12 april, överlämnades den 14 april till tyske ministern en promemoria, vari våra juridiska synpunkter ånyo utvecklades och framställda anmärkningar mot myndigheternas handlingssätt bemöttes. Promemorian utmynnade i följande uttalande:

"Ingen kan mera än svenska regeringen känna sig illa berörd av den vapensmuggling, som ägt rum på svenskt område. Den begångna olagligheten, som trots den med anledning av regeringens direktiv anordnade särskilda bevakningen beklagligtvis ej kunnat förhindras, rubbar dock på intet sätt den tidigare flera gånger avgivna förklaringen, att svenska regeringen i hela denna fråga icke sett något annat svenskt intresse att tillvarataga än den noggrannast möjliga tillämpning av

gällande folkrättsliga regler. Denna förklaring torde vara tillfyllest för att besvara varje antydan, att svenska regeringen eller myndigheter velat ensidigt gynna England eller intagit en mot Tyskland riktad hållning.”

Den 16 april framfördes i London en skriftlig protest hos brittiske utrikesministern. Därvid fastslogs, att ett avsevärt antal kulsprutor med ammunition i hemlighet förts ombord på de norska fartygen, medan de lågo i Göteborgs hamn. I Sverige kunde vapen och ammunition varken införas, överlätas, innehavas eller utföras utan särskilt tillstånd. Överträdelse av dessa bestämmelser vore straffbar enligt svensk lag. Vidare framhölls, att fartygen varit befraktade av brittiska regeringen, vilken ständigt understrukt denna omständighet liksom den särskilda officiella karaktären hos fartygen och deras last. Avfärden från Göteborg hade letts av en medlem av brittiska beskickningen i Stockholm med brittiska regeringens officiella uppdrag. Vapnen och ammunitionen hade följaktligen olagligen innehafts, införts till eller förvärvats i Sverige och därefter smugglats ombord av person eller personer, vilka handlade direkt å brittiska regeringens uppdrag. Svenska regeringen hade litat på att brittiska regeringen och dess representanter skulle lojalt söka undvika att förorsaka ytterligare svårigheter genom handlingar av det slag, som nu ägt rum. Svenska regeringen, som sålunda med förvåning och allvarligt bekymmer tagit kännedom om det olagliga tillvägagångssättet i denna angelägenhet, måste framföra sin protest till brittiska regeringen. Samtidigt förbehöll sig svenska regeringen rätten att företaga sådana åtgärder, som av omständigheterna kunde påkallas. Envoyén Prytz betonade muntligen önskvärdheten, att återstående norska fartyg upplades och att Sir George Binney snarast lämnade landet. — Utrikesminister Eden uttalade sitt beklagande i anledning av det skedda och lovade ett skriftligt svar å protestnoten. Han förklarade vidare, att Binney omedelbart skulle hemkallas för konsultation samt sade sig taga ad notam meddelandet, att rätten till fartyg och last skulle respekteras, om de kvarlämnades i Göteborg.

Den 21 april återkom tyska regeringen till frågan i en ny promemoria. Enligt denna ville tyska regeringen i avvaktan på resultatet av de från svensk sida bedrivna undersökningarna meddela, att den betraktade som föga tillfredsställande, att endast ett återkallande begärdes beträffande Sir George Binney efter allt vad denne låtit komma sig till last. Han borde ha ställts till ansvar i Sverige. Även andra i detta sammanhang komprometterade personer tillhörde Storbritanniens representation i Sverige. Vidare framställdes en rad särskilda anmärkningar, bl. a. i anledning av att en svensk radiostation vidarefört ett S. O. S.-meddelande från ett av fartygen samt att i Sverige internerade engelsmän tillåtits medfölja fartygen. Slutligen berördes i promemorian frågan om de på svenska varv under byggnad befintliga norska fartygens förseende med drivmedel. Därest dessa fartyg för möjliggörande av ett utbrytningsförsök medgäves tilldelning av drivmedel, som kunnat importeras till Sverige på

grund av tyska regeringens tillmötesgående i fråga om Göteborgstrafiken, förväntade tyska regeringen, att svenska regeringen skulle förstå, att detta icke kunde passera utan inverkan på svenska sjöfartsangelägenheter. Tyska regeringen emotsågo därför en bindande försäkran från svenska regeringen om att ifrågavarande fartyg icke skulle erhålla drivmedel vare sig ur egna svenska förråd eller från kvantiteter, som infördes till Sverige.

Sedan anbefalld undersökning företagits av justitiekanslern och denne den 20 april till regeringen härom inkommit med rapport samt viss annan utredning införskaffats av Utrikesdepartementet i anledning av uppgifterna i de tyska memoranda, avläts till tyska beskickningen den 24 april en ny promemoria, däri en redogörelse lämnades för det väsentliga av vad som framkommit angående fartygens beväpning och de tyska anmärkningarna bemöttes.

Den 8 maj återkom emellertid tyska beskickningen ånyo till frågan i en promemoria, däri i huvudsak redan tidigare framförda erinringar ytterligare utvecklades. Som ny anklagelsepunkt tillkom en anmärkning mot att fartygen medfört last av rustningsmateriel destinerad till Sovjetunionens regering, vilket ansågs strida mot den svenska förklaringen, att intet krigsmateriel licensierats. Promemorian slutade med att framhålla, att sedan frågan om de norska fartygen numera med ett alltigenom otillfredsställande resultat hade funnit sin avslutning, tyska regeringen ännu en gång och såsom avslutning ville förklara, att svenska regeringens och de svenska myndigheternas i Göteborg hållning i denna fråga hos riksregeringen efterlämnat ett mycket ogynnsamt intryck.

Den 14 maj överlämnade utrikesminister Eden det skriftliga svaret å den förut omtalade protestskrivelse, som tillställts honom den 16 april. Däri medgavs, att en mindre överträdelse av svenska lagar förelåge, och erinrades om att två brittiska kaptener redan bestraffats härför. Brittiska regeringen önskade framföra sitt beklagande av händelsen i fråga. Muntligen tillfogade Eden rörande spörsmålet om de båda i Göteborg kvarliggande norska fartygen, att man icke hade för avsikt att under de närmaste månaderna göra något nytt utbrytningsförsök. För att understryka frånvaron av sådana planer för närvarande vore man villig att tills vidare avskeda hälften av besättningen.

Till undanröjande av en del missuppfattningar i den sistnämnda tyska promemorian den 8 maj ha genom beskickningen i Berlin klarläggande informationer lämnats. Sålunda har bl. a. påpekats, att de varor, som utfördes med fartygen, huvudsakligen utgjordes av tackjärn, smidbart järn och stål, kul- och rullager, maskiner samt förbrännings- och elektriska motorer, samtliga varor, för vilka exportlicens enligt svensk författning i vanlig ordning erhållits. Ingen av dem utgjorde sålunda enligt svensk uppfattning krigsmateriel.

Härmed har meningsbytet i denna segslitna fråga tillsvidare avstannat. Fullt utagerad är saken dock tydligen icke. Bl. a. återstår frågan om den ställda säkerheten och eventuella skadeståndsanspråk av olika slag.

Påföljderna av det skedda för vårt förhållande till de två intresserade makterna, särskilt i avseende på sjöfartsfrågor, kunna heller icke ännu helt överblickas.

I den redogörelse, som i början av januari delgavs partigrupperna, lämnades en framställning av behandlingen av frågor sammanhängande med den tyska transiteringen genom Sverige. Från tysk sida hade – som då omtalades – under senhösten förra året önskemål framförts om en utvidgning av den tyska transitotrafiken. Först och främst önskade tyska vederbörande, att en permittenttrafik, på samma sätt som den till och från Norge, skulle få etableras på svenska järnvägar mellan Nordfinland och Tyskland via Haparanda. I det sammanhanget önskade man uppnå en utvidgning även i andra avseenden av transitotrafiken. Särskilt i fråga om permittenttransporterna till och från Finland visade man sig å tysk sida synnerligen angelägen. Frågan återupptogs under november och december gång på gång av tyska vederbörande. Från svensk sida vidhölls emellertid den avböjande ståndpunkten till de tyska önskemålen såväl i vad dessa avsågo permittenttransporter till och från Finland som varje annan utvidgning av transitotrafiken. I ett memorandum, som den 4 november 1941 överlämnades till tyskarna, fastslogs uttryckligen, att några ytterligare transporter på svenska järnvägar av tyska trupper eller över huvud taget av tyskt manskap icke kunde tillåtas. De då redan överenskomna transporterna finge anses utgöra ett maximum.

Sedan dess ha icke några nya tyska framställningar riktats till Sverige om utvidgning av transitotrafiken. Till struktur och omfång har denna trafik heller icke undergått någon förändring. Den fortgår alltjämt på samma vägar och i samma omfattning som alltsedan förra sommaren, efter det att transiteringen av den tyska divisionen från Norge till Finland avslutats. Rent kvantitativt har trafiken sedan dess heller icke undergått någon ökning.

Då den tyska transitotrafiken på skilda håll i landet är föremål för stor uppmärksamhet, vill jag begagna tillfället att än en gång lämna precisa uppgifter om densamma. På svenska stationer och järnvägslinjer kan man iakttaga utländska godsvagnar, ofta till betydande antal, lastade med gods av det mest skilda slag. Vidare möter man extratåg med tyskuniformerad militär på väg norrut eller söderut icke blott på västkustbanan – på den mest trafikerade permittentrouten mellan Trelleborg–Hälsingborg och Oslo – utan även på stationer inne i landet som t. ex. Hallsberg, Krylbo, Ånge och Östersund. På sina håll synes föreligga den föreställningen, att transitering av tysk militär och tysk krigsmateriel försiggår i obestämd omfattning och utan strängare kontroll. Ingenting kan emellertid vara mera felaktigt. För den tyska transiteringen gälla strikta regler och myndigheterna utöva en noggrann kontroll över att dessa regler också iakttagas.

Transitotrafiken omfattar som bekant dels gods, dels personer.

Vad först godset beträffar, måste man skilja på krigsmateriel och annat

gods. Den större delen av det gods, som transiteras, är nämligen icke krigsmateriel utan andra varor, såsom byggnadsmateriel, livsmedel, foder, kläder, fordon och annat, som är avsett för tyska försvarsmakten eller för rent civila behov i Norge och i Finland. Den ojämförligt största delen av det gods, som transiteras på svenska järnvägar till Norge och Finland, har sålunda icke karaktären av krigsmateriel, ehuru det ofta misstages för sådant. I själva verket sker den för befolkningens behov erforderliga varutillförseln till Norge från kontinenten i stor utsträckning via Sverige. För transitering av sådana varor fordras, till skillnad från vad fallet är med krigsmateriel, icke någon licens och de befordras genom Sverige inom ramen för den vanliga internationella godstrafiken. Någon invändning mot denna trafik kan icke rimligen föreligga på något håll och har ej heller framställts.

I fråga om krigsmateriel ställer sig saken ur internationellträttslig synpunkt som bekant så, att en neutral stat enligt Haag-konventionen är berättigad att antingen vägra eller medgiva transitering, men lika gentemot båda de krigförande. Från svensk sida har man ställt sig på den ståndpunkten, att transitering medgives. Under finska vinterkriget förekom ju också en omfattande transitering av krigsmateriel genom Sverige till Finland. Någon ändring härutinnan har aldrig ifrågasatts. Så länge striderna i Norge pågingo, tilläts däremot av speciella — nära till hands liggande skäl — icke någon transitering av krigsmateriel dit. Sedan striderna där upphört, öppnades genom överenskommelsen med Tyskland den 8 juli 1940 möjlighet till transitering av tysk krigsmateriel från Tyskland till norska bestämmelseorter, ävensom i motsatt riktning. — Enligt svenska bestämmelser fordras för transitering genom Sverige av krigsmateriel särskild licens. Sådan licens skall utfärdas av Kungl. Maj: t, som emellertid av praktiska skäl i viss utsträckning delegerat sin befogenhet till handelsdepartementet.

Transiteringen till Norge har i sin helhet sedan förra sommaren hållit sig på en tämligen konstant nivå. Under de senaste månaderna har en viss minskning varit märkbar. Det har här alltsedan mitten av förra året rört sig om cirka 1.000 vagnar i månaden. Under hela förra året uppgick den från Tyskland till Norge genom Sverige transporterade totala godskvantiteten — alltså allt gods, såväl sådant för civilt bruk som försvarsmaktsgods inklusive krigsmateriel — till i runt tal 175.000 ton. Härav gick dock 50.000 ton sedan från Norge vidare till Finland. Under innevarande år har, som sagts, en viss minskning kunnat märkas; i stället för 1.000 vagnar i månaden hava under februari 600, under mars 290 och under april 600 vagnar lastade med tyskt gods transiterats till Norge. Vagnarna införas till Sverige ombord på färjorna till Trelleborg eller Hålsingborg, till en mindre del även till Malmö, och passera genom Sverige till olika norska bestämmelseorter via Kornsjö, Charlottenberg, Storlien och Narvik. Det rör sig här, jag betonar det än en gång, om alla försändelser av gods, alltså icke blott krigsmateriel utan även allt annat gods, vare sig

det nu är avsett för den tyska försvarsmakten eller för civilt bruk. Krigsmaterielen utgör endast en liten del av de transporterade kvantiteterna. Enligt verkställda preliminära beräkningar uppgår den under hela förra året till Norge transiterade krigsmaterielen till omkring 25.000 ton. Om denna godsmängd i stället transporterades sjövägen, skulle den icke utgöra mer än några få fartygslaster. Det kan under sådana förhållanden svårigen påstås, att denna transitering spelar någon mera betydande roll ur den ena eller den andra krigförande partens synpunkt.

Transiteringen av tyskt försvarsmaktsgods till Finland — vilken i sin helhet försiggår via Haparanda—Torneå — har efter utbrottet av det tysk-ryska kriget (bortsett naturligtvis från transporten av den tyska divisionen i juni — juli förra året) till sitt omfång varit ungefär lika stor som transiteringen från Tyskland till Norge. En avsevärd del av de till Finland transiterade godsmängderna kommer emellertid, såsom jag nyss i förbigående nämnde, närmast från Norge, varför de delvis ingå i de kvantiteter, som redovisats som transitogods från Tyskland till Norge. Sammanlagt ha från Tyskland och Norge för tysk räkning till Haparanda — Torneå sedan förra sommaren transiterats omkring 1.000 lastade järnvägsvagnar i månaden.

För denna godstrafik genom Sverige användes — utom i enstaka undantagsfall — icke svenska utan endast tyska och andra utländska järnvägsvagnar. Den svenska vagnparken, som vi själva så väl behöva, tages sålunda icke i anspråk för dessa transporter. Tvärtom kan åtminstone hälften av de i medeltal cirka 2.000 utländska godsvagnar, som på grund av transitotrafiken finnas i landet, här tagas i anspråk för såväl inhemska transporter som för transporter av svenska exportvaror. Tyska godsvagnar, som transporterat gods t. ex. till Narvik eller Nordfinland, gå icke tomma tillbaka utan användas för transport av exempelvis ved eller fodercellulosa från Norrland till Stockholm och för svenska exportvaror från Stockholm till Tyskland. Förekomsten av alla dessa utländska vagnar i Sverige har ur denna synpunkt inneburit en fördel.

Något tyskt manskap medföljer icke godstransporterna — utom i undantagsfall transporter på linjen Hälsingborg — Kornsjö. De tyska godsfräsändelserna övervakas, där så erfordras, av särskild svensk järnvägspolis.

Vad transiteringen av personer beträffar, öppnades som bekant genom den svensk-tyska överenskommelsen i juli 1940 möjlighet till transporter av tyska permittenter mellan Norge och Tyskland. Det är att märka, att den tyska transiteringen, i den mån den avser personbefordran, uteslutande består av transporter i båda riktningarna av permittenter. Det enda undantaget härifrån utgjorde den tyska divisionen, 15.000 man, förra sommaren. De permittenter, som befordras genom Sverige, medföra heller icke någon utrustning och äro, som tidigare vid många tillfällen nämnts, under resan obebäpnade, så när som på att manskapet får bära sin bajonett på livremmen och officerarna sin pistol; dessa vapen anses ingå i den personliga utrustningen.

Efter transiteringen förra året av den tyska divisionen från Oslo till Torneå har i stort sett icke förekommit någon transitering av tysk trupp eller över huvud taget av tyskt manskap till eller från Finland. De enda undantagen utgöra transporter från Nordfinland av sårade och sjuka och en strängt begränsad befordran av enstaka resande mellan Storlien och Haparanda. Till dessa transporter skall jag strax återkomma.

Permittenttrafiken mellan Tyskland och Norge försiggår på två linjer, dels mellan Hälsingborg eller Trelleborg och Oslo längs Västkustbanan, Bergslagsbanan och Dalslands järnväg via Kornsjö, dels mellan Hälsingborg eller Trelleborg och Narvik. Permittenttågen på denna sistnämnda sträcka framförs via Hässleholm, Mjölby, Hallsberg, Krylbo, Ånge och Jörn och vidare på Inlandsbanan via Gällivare. De passera sålunda genom hela vårt land och det är väl framför allt dessa permittenttåg, som observeras på så många olika håll och som kunna väcka felaktiga föreställningar om att tyska trupptransporter med varierande destination och betydande omfång försiggå genom landet.

Den verkliga omfattningen av dessa permittenttransporter är emellertid följande. Mellan Oslo och Hälsingborg går dagligen ett tåg i vardera riktningen. Mellan Hälsingborg och Narvik gå permittenttåg två eller tre gånger i veckan. I medeltal ha på detta sätt transporterats 600 permittenter om dagen till, resp. från, Oslo och 100 om dagen till, resp. från, Narvik. I medeltal per dag färdas sålunda på båda sträckorna sammanlagt omkring 700 tyska permittenter i vardera riktningen genom Sverige. Dessa transporter kunna beräknas räcka till för att möjliggöra hempermittering en gång om året för det i Norge förlagda tyska manskapet. Till mer än dessa permittentresor förslå de tyska transportmöjligheterna genom Sverige icke. Det kan alltså icke bli fråga om — såsom på sina håll göres gällande — några truppförflyttningar på denna väg till Norge. I vissa fall — särskilt under perioder då permitteringen i Norge återupptages efter att någon tid tillfälligt ha varit inställd — har det hänt, att ekvivalensen mellan transporter i nordlig och i sydlig riktning visat tendens att temporärt rubbas. Antalet resande i båda riktningarna följes emellertid med stor noggrannhet. Så snart en tendens till rubbning i jämvikten framträtt, har rättelse krävts och ernåtts.

I detta sammanhang må påpekas, att förflyttningar av trupper och krigsmateriel mellan Tyskland och Norge oavbrutet försiggå sjövägen. Det är på denna väg, som de tyska förbanden i Norge kunna förstärkas eller minskas.

Även mellan Trondheim och Narvik, d. v. s. på Inlandsbanan via Storlien och Gällivare, förekommer i begränsad utsträckning transitering av tyska permittenter och enstaka resande. Det rör sig alltså här om transporter mellan två orter i Norge, vilka på grund av bristen på kommunikationer på den norska sidan i stället utföras via Sverige. Dylika transporter framförs två gånger i veckan i vardera riktningen och omfatta något hundratal resande. I dessa tåg medförs även en eller högst

två vagnar med tyska resande till Finland. Det rör sig här om enstaka resande, militärer och andra, vilka färdas mellan norra Finland och Norge. En viss resandetrafik måste av naturliga skäl förekomma mellan Norge och Finland, vilken det ur svensk synpunkt saknas skäl att förhindra. I stället för att nu låta resenärerna färdas som individuella resande var för sig genom Sverige, är det för att möjliggöra kontroll och begränsning av denna trafik att föredraga att koncentrera resandeströmmen till särskild tåglägenhet och särskilda vagnar. Självfallet medföra de resande, i den mån de äro militärer, icke någon militär utrustning.

Tillfällig transitering av särskild natur har medgivits i några fall. Sålunda ha grupper av tyska arbetare tillhörande organisationen Todt färdats genom Sverige några gånger, dels från Tyskland till Finland, dels från Haparanda till Narvik. Likaså har i ett fall ett antal skeppsbrutna marinsoldater transiterats från Finland till Tyskland.

Nämner jag så slutligen de transporter av tyska sårade och sjuka från fronten i Finland, som i särskilda lasarettståg förekomma mellan Torneå och Oslo via Krylbo, har jag redovisat alla de transporter, som försiggå genom Sverige. Med lasarettstågen ha efter det tysk-ryska krigsutbrottet hittills transporterats omkring 30.000 sårade.

Slutligen må erinras om att samtliga tåg, med vilka tysk militär befordras genom Sverige, äro åtföljda av svensk militär kontrollpersonal, som övervakar, att de från svensk sida för transporternas genomförande uppställda ordningsföreskrifterna iakttagas. Denna kontrollpersonal, liksom vid inresan till Sverige den svenska passkontrollmyndigheten, övervakar, att med tågen icke medfölja personer, som icke höra hemma i dem, särskilt sådana icke-tyskar, som kunna tänkas medföras ombord på tågen mot sin vilja.

Jag kommer härefter in på den trafik, som försiggår över svenskt territorium i form av brittiska och tyska kurirflygningar. Jag har redan vid tidigare tillfällen inför kammaren omnämnt, att en brittisk kurirflygtrafik på Sverige började år 1940, sedan den civila flygtrafiken mellan Sverige och Storbritannien genom stormaktskrigets utveckling upphört på våren samma år. Denna kurirflyglinje upptogs då från brittisk sida för att bibehålla den direkta kontakten mellan Storbritannien och den brittiska representationen i Sverige liksom för övrigt även med andra allierade representationer här. Trafiken har alltsedan dess fortgått. Flygfrekvensen har växlat. Till följd av de tekniska svårigheter, som måste övervinnas vid flygningar på denna linje, ha under perioder med otjänlig väderlek kurirflygningar endast mera sällan förekommit, medan däremot under andra perioder flygfrekvensen varit rätt livlig. Under innevarande år har ett hundratal engelska kurirflygningar förekommit mellan Bromma och Storbritannien. De engelska kurirflygplanen flyga, såsom jag tidigare omtalat, på natten och på mycket stor höjd, vilket förklarar, att allmänheten nästan aldrig har tillfälle att observera dem. Med planen fraktas kurirpost, varjämte även andra passagerare än

kurirerna i mån av plats fått medfölja. Vid kurirflygplanens ankomst och avgång utövas givetvis sedvanlig resandekontroll.

Vad den tyska kurirflygtrafik beträffar, vilken enligt träffade överenskommelser tillåts äga rum alltsedan det tysk-ryska krigsutbrottet förra sommaren, omtalades i den redogörelse, som i januari i år delgavs partigrupperna, att en höjning av antalet tyska kurirflygningar till högst 30 i vardera riktningen i veckan medgivits fr. o. m. mitten av november. Denna utökade flygfrekvens avsågs ursprungligen endast skola förekomma under vintermånaderna. Den har emellertid numera medgivits tills vidare och någon inskränkning är f. n. icke ifrågasatt. Tyska kurirflygningar över Sverige få dock numera i regel förekomma endast på två kurirflyglinjer mellan Norge och Finland, nämligen dels en nordlig linje från Hamar via Skellefteå till Kemi, dels en sydlig från Kongsvinger via Vansbro, Ockelbo och Norrsundet till Björneborg. Vid flygningar på denna sydliga kurirflyglinje mellan Kongsvinger och Björneborg få kurirflygplan, vilka icke hava tillräcklig aktionsradie för att flyga direkt, i stället mellanlanda på Bromma flygplats. Numera förekomma dock endast i undantagsfall några mellanlandningar av tyska kurirflygplan på Bromma. Annars företaga tyska kurirflygplan endast direktflygningar utan mellanlandningar över Sverige. Särskilt den norra kurirflyglinjen trafikeras dessutom stundom — det brukar inträffa ett par, tre gånger i veckan — av tyska ambulansflygplan, vilka transportera svårt sårade från fronten i Nordfinland till Sydnorge. Dessa ambulansflygplan få därvid i motsats till kurirflygplanen mellanlanda i Östersund.

Före varje tysk kurirflygning över Sverige göres av tyska beskickningen framställning om flygtillstånd till vederbörande svenska myndighet.

Slutligen vill jag nämna, att den bensin, som brittiska kurirflygplan och tyska kurir- eller ambulansflygplan tanka vid landningar i Sverige, icke tages ur svenska förråd utan särskilt för detta ändamål införes till landet.

Beträffande otillåtna överflygningar av det svenska territoriet ber jag få hänvisa till vad statsministern nyligen meddelat i andra kammaren. Som bekant omnämnde han, att oförbehållsam ursäkt lämnats från tysk sida beträffande överflygningen nära Haparanda. Idag kan jag ytterligare meddela, att till beskickningen i Berlin överlämnats en note angående överflygningen vid Lysekil av följande innehåll:

”Prövningen av de anförda uppgifterna rörande överflygningar av svenskt territorium genom tyska luftstridskrafter har givit vid handen, att dessa uppgifter och meddelanden i stort sett äro riktiga.

Dessa överflygningar hava ägt rum i strid med gällande order. Genom utfärdandet av nya order har sörts för att sådana otillåtna överflygningar, vilka från riksregeringens sida beklagas, framdeles skola undvikas.”

Några meddelanden från brittisk sida med anledning av den i London framförda protesten rörande överflygningen och minfällningen vid Hälsingborg härom dagen föreligga ännu icke.

Krigets utveckling har medfört nya bekymmer även för den del av vår utrikespolitik, som avser handelsförbindelserna med utlandet. Förenta Staternas inträde i kriget har medfört vissa svårigheter för vår sjöfart västerut. Vårt handelsutbyte innanför blockadspärrarna har i allt högre grad fått sin prägel av den brist på egna varor och det behov av importvaror, som kännetecknar det ekonomiska livet på den europeiska kontinenten.

Vad nu först angår vår sjöfart västerut, den s. k. Göteborgstrafiken, vill jag erinra om att densamma äger rum på grundval av uppgörelser, vilka träffats med båda de krigförande parterna. Dessa uppgörelser taga sikte särskilt på tre moment, nämligen dels rätt för själva fartygen att passera genom vederbörande operationsområden, dels tillstånd att föra vissa varor genom respektive blockadspärrar, dels slutligen själva möjligheten att på de transoceaniska marknaderna få inköpa de för svensk folkförsörjning erforderliga varupartierna.

I första avseendet gäller sedan årsskiftet 1940/1941, att vi erhållit såväl brittiskt som tyskt medgivande att från Göteborg genom operationsområdena sända ut ett antal *fartyg*, under förutsättning att lika antal fartyg löpa in till Göteborg. Från brittisk sida har man begränsat fartygens antal till 5 st. per månad. I anslutning till dessa grundläggande principöverenskommelser hava sedermera tid efter annan avtal måst träffas rörande de kurser, som fartygen skola följa under sin färd genom operationsområdena. Härvidlag hava icke sällan betydande svårigheter uppkommit att sammanjämka de olika krigförande parternas åsikter. Vad som för närvarande vållar det allvarligaste bekymret är, att tyska vederbörande i princip avböja att lämna lejd för fartyg till länder, vilka brutit förbindelserna med Tyskland. Sålunda föreligga sedan någon tid tillbaka svårigheter att erhålla erforderliga tillstånd för färd till Förenta Staterna och Mexiko liksom staterna i Sydamerika med undantag av Argentina och Chile. Förhandlingar pågå alltjämt med vederbörande tyska instanser beträffande detta spörsmål, och vi hysa förhoppningar att utverka en förändring av den tyska ståndpunkten i sådan utsträckning, att sjöfart till åtminstone de med Tyskland krigförande sydamerikanska länderna skall kunna äga rum med tysk lejd.

Beträffande den andra gruppen av spörsmål, som regleras genom Göteborgsöverenskommelserna, nämligen rätten att föra vissa *varor* genom blockadspärrarna, så hava under den senaste tiden överläggningar förts särskilt med myndigheterna i London för att utverka höjda kvoter för importen av livsmedel och vissa industriråvaror. Hittills har medgivande erhållits till väsentlig ökning av importkvoten för spannmål liksom av kvoterna för vissa råvaror för vår livsmedelsindustri. Underhandlingarna fortsätta alltjämt beträffande kvoterna för andra varuslag.

Den export, som under 1941 kunde upprätthållas till Nord- och Sydamerika, har numera kommit att inskränkas till endast Argentina och Chile, då tyskt tillstånd icke kunnat erhållas för utförsel av svenska varor

till länder, vilka brutit förbindelserna med Tyskland. Detta bortfallande av den svenska exporten till vissa länder i Sydamerika har föranlett komplikationer, då man på sina håll velat ställa exporten till Sverige i beroende av att import från Sverige kan erhållas. Det har varit nödvändigt att föra långvariga förhandlingar med vissa av de sydamerikanska staterna för att reda ut de missförstånd, som sålunda uppstått. Åtskilliga problem kvarstå emellertid alltjämt olösta, särskilt i förhållande till republiken Uruguay.

Vad slutligen angår det tredje av de problemkomplex, som regleras genom Göteborgsöverenskommelserna, nämligen rätten att på respektive marknader inköpa själva varupartierna, så är att framhålla, att det särskilt efter Förenta Staternas inträde i kriget uppstått en så småningom alltmer utpräglad knapphet på vissa betydelsefulla råvaror. De nordamerikanska myndigheterna hava i sammanhang med genomförandet av det stora upprustningsprogrammet sökt förskaffa sig effektiv kontroll över alla intressantare varuslag. Därvidlag har det ofta brustit i koordinationen mellan amerikanska och brittiska åtgärder, vilket i sin tur lett till komplikationer i vårt arbete för importens upprätthållande. Underhandlingar med olika nordamerikanska myndigheter hava därför under vintermånaderna måst föras beträffande ett flertal olika importönskemål och så småningom hava dessa svenska framställningar in casu förts samman till en regelrätt förhandling av större räckvidd, som sedan någon tid pågår mellan vår beskickning i Washington och den amerikanska regeringen. Det är tillfredsställande att konstatera, att vårt sändebud i Washington kunnat rapportera, att amerikanska vederbörande under dessa förhandlingar visat mycken förståelse för Sveriges politiska läge liksom för den neutralitetspolitik, som svenska regeringen fullföljt under kriget. Under hänsynstagande till denna Sveriges neutrala hållning har man på amerikansk sida ställt i utsikt vissa lättnader för våra varuinköp. Förhandlingarna fortsätta alltjämt beträffande olika speciella varuproblem.

Det torde av det nu sagda rätt tydligt framgå, att Göteborgstrafiken vilar på ett helt komplex av olika överenskommelser och att den förutsätter en snart sagt oavbruten förhandling med båda de krigförande parterna. Det kan i själva verket med visst berättigande påstås, att förhandenvaron av denna trafik utgör ett synligt bevis på att de krigförande erkänna ärligheten i vår neutralitetspolitik och respektera neutraliteten.

Om jag därefter ser på den rent materiella-statistiska sidan av Göteborgstrafiken, är att konstatera, att sedan oktober förra året sammanlagt 42 fartyg inlöpt till Göteborg västerifrån och samma antal fartyg utlöpt västerut. De laster, som dessa fartyg medfört hem, hava uppgått till ett värde av omkring 250 miljoner kronor, under det att exporten på lejdartygen haft ett värde av omkring 120 miljoner kronor. Utan att gå i detalj beträffande importens sammansättning vill jag nämna,

att vi i år beräkna att kunna hemtaga 90.000 ton vete. Av övrig spannmål har hittills i år bl. a. importerats 6.500 ton havre samt över 13.000 ton majs. Denna ökade spannmålsimport har möjliggjorts genom utnyttjandet av några av våra största tankfartyg, vilka alltsedan sin byggnad legat upplagda i Sverige.

Av den övriga livsmedelsimporten må nämnas ris, bönor, torkad frukt, kaffe, kakao. Av foderkakor har importerats betydande kvantiteter från Argentina. Av betydelse för fettämnesförsörjningen är — förutom en mindre import av fläsk om 3.000 ton — importen av vegetabiliska fettämnen, huvudsakligen för margarinindustrin.

Bland de importerade industriråvarorna är att nämna särskilt hudar, skinn, ull, bomull och halvfabrikat därav. Men även kvantitativt obetydliga poster, såsom reservdelar för lantbrukets traktorer, sisalhampa för tillverkning av skördegarn, asfalt och asbest för byggnadsindustrin, kemikalier, maskiner och maskindelar, äro givetvis av betydelse för olika delar av näringslivet.

Till lejdtrafikens huvudintressenter hör även det svenska försvaret. Det är naturligt, att alla de råvaror och halvfabrikat, som kunna vara av betydelse för uppbyggandet av vårt försvar, erhålla prioritet vid avvägningen av importbehoven. Av den för flottan och flyget viktigaste importvaran, nämligen oljeprodukterna, ha under de senaste åtta månaderna inkommit cirka 50.000 ton motorbränsolja, flygbensin och smörjoljor.

Vända vi oss därefter till handelsförbindelserna innanför blockadspärarna, vill jag först något beröra varuutbytet med de nordiska grannländerna.

När man under nuvarande förhållanden granskar våra handelsförbindelser med Danmark, Finland och Norge, är det av intresse att ihågkomma den stora betydelse, som Sveriges handelsutbyte med grannländerna hade före kriget. Vår sammanlagda export till de nordiska länderna uppgick då till cirka 300 miljoner kronor och totalimporten till omkring 160 miljoner kronor. Detta internordiska varuutbyte var uppbyggt på den förutsättningen, att de olika länderna kunde utvinna betydande exportrespektive betalningsöverskott genom sina leveranser västerut av trävaruprodukter respektive lantbruksprodukter.

För svensk handelspolitik i förhållande till *Danmark* och *Norge* uppställer sig numera den allt svårare uppgiften att på bilateral grund bygga upp handelsutbytet; den största vanskligheten ligger här i de alltmåra begränsade möjligheterna att få fram tillräckligt med importvaror från dessa länder. De redan tidigare betydande komplikationer, som kännetecknat våra handelsförbindelser med *Finland*, hava till följd av det allmänna lägets utveckling ytterligare accentuerats.

Det avtal, som reglerat handeln med Finland under tiden 1 september 1940 — 28 februari 1942, bildade grundvalen för en svensk export på över 120 miljoner kronor mot en import på omkring 30 miljoner kronor.

I början av februari 1942 upptogs förhandlingar om nytt handelsavtal, men dessa underhandlingar ledde först i maj till resultat. Svårigheterna hänförde sig icke så mycket till varuutbytets sammansättning som till regleringen av betalningsfrågorna. Beträffande själva varuutbytet nåddes nämligen ganska snart enighet om ett program, innebärande svensk export intill årets slut till ett värde av minst 35 miljoner kronor. Beträffande exportens finansiering föreslogs från svensk sida, att de i tidigare avtal införda bestämmelserna om kontantbetalning av viss del av köpesumman skulle bortfalla och att det alltså finge bero på överenskommelse i det enskilda fallet mellan den svenske säljaren och den finske köparen, om och i vad mån kontantbetalning skulle ifrågakomma. Samtidigt förklarade sig svenska regeringen beredd att i samma utsträckning som förut tillåta exportkreditgaranti vid försäljningar till Finland. Vidare erbjöd sig regeringen att i syfte att underlätta finansieringen av Finlands inköp av danska livsmedel bevilja finska staten en kredit å 35 miljoner kronor, varigenom de svenska finansiella fordringarna på Finland skulle komma att stiga till sammanlagt 415 miljoner kronor.

Från finsk sida ville man icke acceptera detta svenska erbjudande utan framförde i stället önskemål om införande av en clearing. Då betalningen av den i clearingens ingående svenska exporten skulle bli beroende av motsvarande finsk export och några definitiva utfästelser om dylik export icke kunde från finsk sida lämnas, ansåg man sig på svensk sida icke kunna godtaga detta finska önskemål.

Först i maj månad beslöt finska regeringen att acceptera de svenska i början av mars gjorda erbjudandena, varvid emellertid samtidigt angavs, att finska regeringen redan före årets utgång hos svenska regeringen komme att anhålla om beviljandet av en ny statskredit.

Finland har i maj månad till den 30 juni uppsagt det den 31 augusti 1940 undertecknade protokollet rörande betalningsförhållandena, varigenom bland annat regleras lånetjänsten å finska obligationer, utdelningar å finska aktier samt användningsområdet för s. k. finska inlandsmark.

Vårt handelsutbyte med *Norge* under 1941 hade ett värde av sammanlagt omkring 130 miljoner kronor. Enligt de avtal, som träffats för innevarande år, beräknas samhandeln komma att uppgå till cirka 100 miljoner kronor. Importen består huvudsakligen av kalksalpeter, kalkkväve, svavel, svavelkis jämte vissa begränsade kvantiteter fisk. Utvecklingen under årets första fem månader har kännetecknats av en betydande eftersläpning vid de norska leveranserna till Sverige, vilket haft till följd, att ett icke obetydligt clearingunderskott uppstått. Härvid har visserligen spelat in de i det svensk-norska varuutbytet normalt återkommande säsongmässiga svängningarna, men huvudorsaken har säkerligen varit de alltmer stegrade svårigheterna för den norska produktionen och det norska transportväsendet.

Beträffande *Danmark* har det varit förenat med än större svårigheter än beträffande Norge att kunna få fram importvaror av betydelse för den

svenska försörjningen. Ansträngningarna hava huvudsakligen inriktats på att erhålla jordbruksprodukter, som följd av Danmarks omfattande förpliktelser gentemot Tyskland har det emellertid under 1941 icke varit möjligt utverka import annat än av vissa kvantiteter ägg, svin och socker. Genom överenskommelser rörande vissa tilläggsleveranser kom emellertid vår export till Danmark under 1941 att uppgå till omkring 70 miljoner kronor och importen till cirka 65 miljoner kronor, vilket resultat torde i stort sett kunna betecknas såsom tillfredsställande. Den sammanlagda siffran på 135 miljoner kronor understiger endast med ett 20-tal miljoner kronor de senaste förkrigsårens svensk-danska handelsutbyte.

Det svensk-danska varuutbytet under den hittills förflutna delen av 1942 har fått sin särskilda prägel av de svensk-dansk-finska triangelaffärer, som tillkommit, sedan det visat sig, att Finland för närvarande icke är i tillfälle att i erforderlig utsträckning exportera varor av det slag, som Danmark önskar erhålla i utbyte för danska livsmedel. För att säkra den fortsatta livsmedelsexporten från Danmark till Finland har man därför på svensk sida lämnat sin medverkan till en anordning, enligt vilken Danmark till Finland exporterat sammanlagt 3.900 ton smör, 5.000 ton socker, 5.000 grisar samt vissa partier köttkonserver till ett sammanlagt värde av cirka 26 miljoner kronor. Betalning för dessa varor har skett i svenska kronor på det svensk-danska clearingkontot i Stockholm, varefter utjämning skett genom export från Sverige till Danmark av huvudsakligen trävaror, pappersmassa, papper, järn och stål samt maskiner.

Vår handel med den europeiska kontinenten kännetecknas av ständigt stegrade svårigheter att till rimliga priser erhålla varor för import till Sverige, samtidigt som efterfrågan på svenska varor oavbrutet ökas. Dessa båda motsatta tendenser hava lett till svårartade komplikationer i våra handelsförbindelser, särskilt med Tyskland.

Ännu under förra året kunde emellertid importen från *Tyskland* upprätthållas vid en hög nivå. Det totala importvärdet uppgick till icke mindre än 880 miljoner kronor mot 770 miljoner kronor år 1940. Samtidigt ökade värdet av Sveriges export från 490 till 560 miljoner kronor. Varubalansens gestaltning hade sålunda i och för sig icke behövt föranleda clearingsvårigheter. Svårigheter vållades framförallt därigenom att fraktbetalningarna genom clearingens stegrades till omkring 150 miljoner kronor, huvudsakligen beroende på att det blivit nödvändigt att basera det svensk-tyska varuutbytet i huvudsak på svenskt tonnage. Därtill komma vissa förbelastningar från föregående år.

Dessa olika faktorer medförde under loppet av 1941 en omsvängning i den svensk-tyska clearingens, så att vi mot slutet av sommaren måste räkna med uppkomsten för första gången i clearingens historia av ett tyskt skuldsaldo gentemot Sverige. Sedan i anledning härav de svenska och tyska regeringskommissionerna kallats till sammanträde i september 1941, ägde en grundlig genomgång rum av hela clearingläget. Det visade sig därvid, att man, därest icke särskilda åtgärder vidtoges, hade att räkna

med uppkomsten av ett betydande tyskt skuldsaldo före 1941 års utgång, ett saldo om uppskattningsvis mellan 200 och 300 miljoner kronor. Man överenskom då om följande åtgärder. 1°/ Tyska vederbörande förbundo sig att forcera de tyska leveranserna till Sverige, särskilt av kol och koks. Detta skedde också, och under höstmånaderna hade vi en import på omkring 600.000 ton i månaden. 2°/ Tyska vederbörande åtog sig att inskränka de tyska inköpen i Sverige av vissa varor. Genom dessa båda åtgärder beräknade man, att det sannolika skuldsaldot skulle kunna begränsas till omkring 100 miljoner kronor. 3°/ För att förebygga en stockning i handelsutbytet åtog man sig på svensk sida att genom Statens Reservförrådsnämnd lämna ett förskott om högst 100 miljoner kronor å tyska leveranser av kol, koks, handelsjärn m. m. under första halvåret 1942. Av detta förskott utbetalades under höstens lopp sammanlagt 90 miljoner kronor.

Uppgårelsen i september 1941 hade karaktären av en temporär lösning. Vid de därpå följande svensk-tyska förhandlingarna under oktober, november och december 1941 blev frågan om clearingbalansen föremål för ingående meningsutbyten. Från tysk sida framställdes krav på en svensk statskredit om ungefär 300 miljoner kronor. Motiveringen härför var bl. a., att dylik kredit beviljats Tyskland av andra länder och att, alltsedan den svensk-tyska clearingens kom till stånd 1934, ett svenskt skuldsaldo gentemot Tyskland förelegat. Under våren 1940 hade detta svenska skuldsaldo varit så stort som 170 miljoner kronor. Oaktat någon förpliktelse här till icke funnits, hade Tyskland upprätthållit exporten till Sverige genom att förskottera erforderliga belopp till de tyska exportörerna. I nuvarande läge förväntade man från tysk sida motsvarande tillmötesgående från Sverige. Man hänvisade även till att Sverige under 1940 beviljat stora krediter till exempelvis Ryssland.

Efter att ha dryftat frågan i utrikesnämnden, avvisade svenska regeringen det tyska förslaget om statskredit. Det motförslag, som gjordes från svensk sida, innebar, att svenska staten vore beredd att inom ramen för det hävdvunna exportkreditgarantisystemet lämna garanti för eventuella krediter från de svenska exportörernas sida. Från tysk sida gjordes allvarliga invändningar mot det svenska förslaget och diskussionen antog under december månad en tämligen tillspetsad karaktär. Från tysk sida meddelades bl. a., att man icke ansåg sig kunna upprätthålla exporten av kol, koks, handelsjärn och gödselmedel till Sverige under 1942, därest kreditfrågan icke finge en tillfredsställande lösning.

Den tyska delegationen godtog dock till slut (i december 1941) det svenska förslaget, men förklarade samtidigt med stort eftertryck, att man betraktade denna lösning såsom ett experiment och att man förbehöll sig rätten att återkomma till förslaget om statskredit, därest exportkredit-systemet icke visade sig medföra den för clearingens balansering erforderliga lättnaden.

Den överenskommelse, som träffades i december, innebär följande.

De varor, för vilka exportkredit kommer i fråga, indelas i två grupper. *Första* gruppen omfattar produkter av stenindustri, trävaror (inklusive träbaracker och trähus), cellulosa, trämassa, papper och papp. *Andra* gruppen omfattar maskiner och dylikt samt verktyg och kullager.

Man har utgått ifrån att kredit — i den mån den lämnas av exportörerna — kommer att lämnas för 50 % av fakturabeloppet.

För grupp 1 (alltså sten, trävaror m. m.) skulle i så fall exportkreditnämnden garantiförsäkra 30 procent av fakturabeloppet och exportörens självrisk sålunda bli 20 % av fakturabeloppet. När det sedan visade sig att exportörerna icke voro villiga exportera på dessa villkor och någon export sålunda icke kom till stånd, träffades i mars i år en ny överenskommelse mellan de svenska och tyska regeringskommissionerna, varvid exportkreditandelen höjdes till 35 procent och självrisken sålunda blev 15 procent av fakturabeloppet.

För grupp 2 (alltså maskiner m. m.) är exportkreditandelen 25 procent och självrisken 25 procent.

Kredittiden bestämdes till mellan 12 och 18 månader.

Under de första fem månaderna efter handelsöverenskommelsen ha svenska exportörer slutit avtal med tyska köpare, innebärande löfte om krediter på omkring 75 miljoner kronor. Endast en mindre del av dessa kontrakt ha hittills effektuerats. Samtidigt har Tyskland återbetalat tre fjärdedelar av det i september lämnade förskottet på 90 miljoner kronor. Det är sannolikt, att under första halvåret 1942 den nya kreditgivningen kommer att mer än väl uppvägas av tyska återbetalningar av tidigare lämnade förskott.

Huru stor kreditgivningen kan komma att i fortsättningen bliva, beror i huvudsak på storleken av den export av trävaror, cellulosa och papper, som kan komma till stånd. Det är att antaga, att exporten av ifrågakarande artiklar kommer att starkt begränsas av hänsyn till det svenska folkhushållets egna behov.

Under de första fem månaderna av 1942 har det svensk-tyska handelsutbytet kommit att i första hand få sin prägel av de svårigheter, som den stränga vintern berett sjöfarten i Östersjön. Endast relativt obetydliga mängder kol och koks och handelsjärn hava inkommit till riket. Sedan mot slutet av april isspärren lättat, hava på alldeles samma sätt som förra året besvärigheter uppkommit på grund av de tyska järnvägaras överbelastning och den utpräglade bristen på arbetskraft inom vissa tyska industrier. På snart sagt alla vår imports huvudområden understiga också de tyska leveranserna under de första fem månaderna 1942 det uppgjorda programmet. Av kol och koks hava vi kunnat införa endast knappt en miljon ton, av handelsjärn omkring 90.000 ton o. s. v. Vid upprepade överläggningar under de senaste månaderna har man på svensk sida sökt uppnå förbättringar i den tyska exporten till Sverige, men det framstår numera ganska tydligt, att tyska vederbörande kämpa med transport- och produktionssvårigheter, som blivit dem i varje fall temporärt övermäktiga.

Denna utveckling är uppenbarligen ägnad att ingiva allvarlig oro med hänsyn till Sveriges försörjning av sådana viktiga varor som kol, koks, handelsjärn, gödselmedel m. m. Det är också tydligt, att vi hava anledning att räkna med sannolikheten av svårigheter att få clearingen att balansera. Visserligen har clearingen tillförts vissa betydande likvider till följd av kontrakt om tyska leveranser av krigsmateriel, men detta hindrar ej, att ett nytt minussaldo kan komma att uppstå under sommarens förlopp. De svenska myndigheterna följa utvecklingen med särskild uppmärksamhet.

Med vår efter Tyskland för närvarande näst viktigaste handelspartner, *Italien*, uppvisade varuutbytet under 1941 högre värdesiffror än under 1940 — ett förhållande som likväl till största delen berodde på den under året inträdda prishöjningen. Till följd av att den italienska prisnivån — under intryck av varuknapphet och en viss flykt från liran — höjdes mycket snabbare än den svenska, försämrades samtidigt bytesrelationen mellan svenska och italienska varor.

Vid träffandet av den för innevarande år gällande handelsöverenskomsten, vilken förutser en till omkring 240 miljoner kronor höjd varuomsättning — omfattande å italiensk sida textilvaror, frukter och trädgårdsprodukter m. m. samt å svensk sida huvudsakligen cellulosa, papper, järn och stål samt maskiner — har hänsyn tagits till angelägenheten av att uppnå en viss justering till vår fördel av denna bytesrelation. I sådant syfte har i princip fastslagits, att priserna på vissa i de båda ländernas handelsutbyte ingående varor skola fixeras samtidigt. Vid de förhandlingar, som i enlighet härmed fördes rörande första kvartalets leveranser, uppnåddes å ena sidan en prissänkning respektive maximering beträffande en del italienska produkter och å andra sidan en viss höjning av priset å cellulosa och papper. Samtal pågå för närvarande rörande priserna för andra kvartalets kvota — till följd av trafikavbrottet under vintern ha leveranserna av första kvartalets kvota ännu icke helt avslutats, varför skeppningsprogrammet i det hela förskjutits tre månader.

Ur italiensk synpunkt torde ett upprätthållande av importen från Sverige av cellulosa och papper framstå som en angelägenhet av synnerlig vikt — särskilt som det visat sig, att varken Finland eller Norge nu äro att påräkna såsom leverantörer. Ehuru italienska vederbörande sålunda kunna förväntas göra stora ansträngningar att — för möjliggörande av import från Sverige — vidmakthålla exporten hit, synes det likväl tveksamt, i vilken mån dessa deras strävanden komma att krönas med framgång.

Handelsutbytet med *Schweiz* torde kunna betraktas som unikt i det avseendet, att det alltså fortgår med betalning i fria valutor och utan annan avtalsreglering än en år 1924 träffad överenskommelse om ömsesidig behandling såsom mestgynnadnation. Varuutbytet har uppvisat en under de sista åren alltmer stegrad omsättning, uppgående för närvarande till närmare 150 miljoner kronor. Som jämförelse kan nämnas, att det totala varuutbytet under åren 1938, 1939 och 1940

utgjorde 49 miljoner kronor, respektive 64 miljoner och 91 miljoner kronor. Importen under 1941, som haft ett sammanlagt värde av omkring 71 miljoner kronor, har bestått huvudsakligen av krigsmateriel, textilvaror, framför allt bomullsgarn och andra garner, aluminium, färgämnen samt andra produkter av den kemiska industrien, ävensom maskiner. På exportsidan dominera järn och stål.

Det är på sin plats att betona det synnerligen stora värde ur försörjnings- och även ur ren exportsynpunkt, som varuutbytet med Schweiz haft under sistförflutna år. Med alla av den nuvarande situationen betingade förbehåll torde kunna förutses, att det svensk-schweiziska varuutbytet under innevarande år skall komma att gestalta sig i stort sett efter hittillsvarande linjer. Vad särskilt importen från Schweiz angår, blir denna dock givetvis i väsentlig utsträckning beroende på den fortsatta utvecklingen av det schweiziska försörjningsläget och landets importmöjligheter ifråga om de för industrien nödvändiga råvarorna; ett orosmoment innebär givetvis, att de betydande lagren från förkrigstiden numera i betydande utsträckning tagits i anspråk. En annan faktor, som torde komma att spela stor roll för utvecklingen av importen från Schweiz, är även frågan rörande de i vissa fall långtgående restriktioner, som från tysk sida av olika anledningar införts beträffande transitotrafiken från Schweiz.

Den redogörelse, som jag nu lämnat, har begränsats till en berättelse om vad som förekommit i några viktigare frågor. Jag har underlåtit att framlägga någon allmän utrikespolitisk exposé. Det är självklart en huvuduppgift för utrikesledningen att med yttersta vaksamhet följa den allmänna utvecklingens gång med tanke på vårt lands läge i händelsernas virvlar. Sveriges och hela Nordens öde är så uppenbart beroende av den hållning, som vi, delvis av egen vilja, delvis tvingade av omständigheterna, intaga till den pågående världskonflikten i dess olika faser, att överväganden om denna vår hållning och om den sannolika utvecklingen av denna konflikt aldrig få upphöra. Men det synes mig likväl icke vara lämpligt att just nu ingå på sådana allmänna betraktelser. Vi befinna oss för närvarande i ett skede, då det torde vara klokast att förhålla sig avvaktande. Den av allt att döma nu påbörjade stora offensiven eller i varje fall ökade krigsaktiviteten kommer med all sannolikhet att leda till resultat, som politiskt bli av den största betydelse. Men i vilken riktning de komma att vrida utvecklingen, därom veta vi ingenting.

Om jag alltså nu avhåller mig från uttalanden om vår utrikespolitiska kurs, så betyder det ingalunda, att jag skulle mena, att den bör lämnas obestämd i väntan på vad som kan komma att hända. Tvärtom vill jag, Herr Talman, avsluta denna redogörelse med att uttrycka en fast förhoppning, att enigheten om vår hittills följda utrikespolitik skall bestå, såväl i fråga om vår ställning till de stridande stormakterna som i fråga om vårt förhållande till våra nordiska grannländer, och att vårt folk skall kunna utan avvikelse följa den linje, som det självt har utstakat för sig.

Nr 2.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Eftersom det i dag erbjödes tillfälle till en utrikespolitisk debatt, skall jag tillåta mig göra några reflexioner om vårt utrikespolitiska läge sådant det ter sig efter snart tre års krig — detta trots den stillsamma varning utrikesministern i sina slutord uttalade gentemot sådana allmänna utrikespolitiska betraktelser.

När vi stodo inför krigsutbrottet, hade vi haft god tid att begrunda vårt läge, den politik vi borde föra och de faror, som hotade ett neutralt Sverige. Det rädde ju enighet om att vårt land måste inrikta sig på en neutralitetspolitik i överensstämmelse med den gamla uppfattningen om neutralitetens innebörd och under samverkan med våra nordiska grannländer. Endast i en speciell fråga hade vi förberett ett engagemang härutöver, nämligen beträffande Ålandsöarnas försvar, men Ålandsplanen fullföljdes som bekant icke.

Bland de mera speciella risker, som vi i övrigt oroade oss för, var frågan om våra handelsförbindelser och kanske alldeles särskilt malmexporten. Vi visste att denna senare spelade en stor roll för Tyskland, och vi kunde befara att vi därför skulle hårt pressas av båda de krigförande parterna. Till en början utvecklade sig våra handelsförbindelser över huvud på ett sätt som ur vår synpunkt var gynnsamt, och vad speciellt malmfrågan beträffar, ernådde vi att en fortsatt export enligt den fördelning på olika länder, som hade varit rådande under fredstid, accepterades av England i det handelsavtal, som slöts i slutet av 1939. Men under ett senare skede dök malmfrågan upp på nytt. När England och Frankrike övervägde att bistå Finland och begärde transitering av stridskrafter över Norge och Sverige, så veta vi att särskilt på franskt håll frågan om kontroll över Sveriges malmfält hade en avgörande betydelse såsom motiv. Man tänkte sig tydligen att, om vi öppnade våra gränser för en expeditiönskår till Finland, västmakterna skulle utan vidare stoppa exporten från de svenska malmgruvorna till Tyskland. Ytterligare fick den svenska malmexporten en stor, kanske man kan säga propagandamässig betydelse hos västmakterna såsom föremål för den tyska båttrafiken utefter Norges kust. Ehuru blott en relativt liten del av den totala malmexporten gick över Narvik, framställdes det i de allierade ländernas tidningspress som ett vitalt intresse att hejda den trafiken. De engelska mineringarna i norskt kustvatten den 8 april 1940 hade tydligen också detta syfte. De hårda striderna mellan tyskar och engelsmän om Narviksområdet få kanske också ses mot bakgrunden av att de svenska malmfälten lågo så att säga inom räckhåll för den makt som ockuperade Narvikszonen.

Men malmfälten ha inte bara varit en belastning för vår utrikespolitik. De ha också av allt att döma varit en betydelsefull tillgång, och jag siktar härvid icke enbart på deras kommersiella betydelse. För Tyskland har det

tett sig som ett viktigt intresse att malmexporten kunde obehindrat fortgå. Ett tyskt angrepp mot Sverige kunde befaras leda till att den blev avbruten och kanske för lång tid omöjliggjord. Å andra sidan behövde Tyskland inte ockupera Sverige eller malmfälten för att åt sig trygga den svenska malmen. Exporten fortgår bäst, om Sverige lämnas i fred. Jag håller det för sannolikt att ett övervägande av denna art verkat i hög grad återhållande på Tyskland gentemot Sverige.

Beträffande andra risker för vår neutralitet kunde vi inte gärna före kriget ana, att de skulle i så hög grad hänföra sig till Sveriges ställning som genomfartsland. Under förra världskriget var Sverige visserligen transiteringsland för varor från England till Ryssland, men denna transitering var av mera normal art, då den gällde blott förnödenheter som vi kunde transitera utan att rucka på våra neutralitetsregler. Trafiken i fråga kunde utnyttjas av svenska regeringen, när det gällde att vinna förmåner för Sverige. Transitering av krigsmateriel förekom inte, än mindre naturligtvis genomfart av trupper. Vid utbrottet av det nu pågående kriget fanns intet omedelbart behov för de krigsförande av transitering genom Sverige i någon nämnvärd utsträckning. Under finsk-ryska vinterkriget blev läget ett annat, men eftersom detta krig var isolerat från stormaktskriget, kunde Sverige ge en annan utformning av sin politik än den traditionella neutralitetsrätten anvisar. Vid angreppet mot Norge iakttoogs på nytt en strikt neutralitetspolitik i detta avseende. Sverige fick här plötsligt känna på de ökade risker som följde av att en transitering genom svenskt territorium blev ett utomordentligt intresse för en krigsförande stormakt. En av de största kriserna hittills i vår utrikespolitik inträdde genom Tysklands krav att få sända krigsmateriel genom Sverige till sina trupper i Norge. Den svenska regeringen avböjde, med fullt stöd hos riksdagens partier, de tyska kraven i april och maj 1940. Någon krigsmateriel fick ej transiteras genom Sverige till de stridande tyska trupperna i Norge.

De följande kriserna i vårt utrikespolitiska läge ha likaledes hänfört sig till tyska transiteringskrav. I juni 1940 gällde det dels permittenttransporter, dels krav på transitering av krigsmateriel genom Sverige till Norge. Den gången accepterades de tyska kraven. En bidragande och väsentligt medverkande faktor till den defaitistiska stämning, som avspeglades i det svenska beslutet om permittenttransporten, var helt visst att Tyskland då hade krossat den franska armén och stod som segrare på kontinenten. Det föreföll många, som om krigets slutskede hade inträtt, och den tolkningen av situationen hade också en viss sannolikhet för sig.

Nästa kris inträdde vid det tyska angreppet mot Ryssland och hänförde sig till de tyska kraven på transitering av en division trupper till Finland från Norge jämte en del andra transiteringskrav. Även denna gång lättades för tillfället det spända läget genom svensk eftergift för de tyska kraven. Senare framställda krav, innefattande väsentligt vidgade transiteringar, ha däremot, såsom utrikesministern erinrade om, avböjts från svensk sida.

Det förefaller sannolikt mot bakgrunden av vad vi sålunda erfarit, att även i framtiden vårt läge framför allt kommer att bestämmas av huruvida vårt land blir begärligt såsom transiteringsland. Skulle kriget ta en sådan vändning, att nordligaste Norge och norra Finland bli viktiga krigsskådeplatser, kunna vi befara att nya krav skola ställas på Sverige i fråga om trupptransporter. Då vi självfallet måste avvisa sådana krav, kommer vår fortsatta fred att bli väsentligen beroende av huruvida vi kunna bjuda ett så starkt motstånd, att Sveriges indragande i kriget mer skadar än gagnar angriparen. I det skede av kriget, i vilket vi då befinna oss, är det inte säkert att malmfrågan får samma roll som tidigare, eftersom malmtillgången för Tyskland måhända är ett mindre trängande behov än under krigets tidigare förlopp. Över huvud är ju ett slutskede av kriget särskilt oberäkneligt.

Även en del av den flygtrafik, som för närvarande oroar den svenska opinionen, kan räknas till transiteringstrafiken. De s. k. kurirplanen, som Tyskland fått medgivande att skicka mellan Norge och Finland, bidra till att underlätta förbindelserna mellan de militära förbanden i de båda länderna. Den är både med hänsyn till omfattning och art ganska olika den engelska flygtrafiken över vårt land, vilken avser att upprätthålla förbindelserna mellan den engelska representationen i Sverige och England. Något transiteringsflyg över Sverige med engelska plan förekommer så vitt jag vet inte. Den tyska kurirtrafiken hör till de mindre eftergifterna midsommaren 1941. Den var betänklig ur folkpsykologisk synpunkt, kanske också ur militär. Den får anses mindre betänklig ur politisk och folkrättslig synpunkt, låt vara att vi aldrig vid avfattning av våra neutralitetsregler hade drömt om ett medgivande av denna art. Såsom en följd av ifrågavarande eftergift få vi också betrakta de ändrade instruktioner som gavs åt luftvärnet i fråga om beivrandet av otillåtna överflygningar. I och för sig var det försvarligt att införa metoden med varningsskott i stället för verkningsseld såsom avvärjande åtgärd i första hand. Detta gäller för övrigt även andra plan än kurirplanen. Men orsaken är knappast att vi anse vår tidigare strängare praxis inhuman, utan snarare den att vi visste hur mycket denna praxis hade irriterat tyska vederbörande, och vi hade anledning att undvika detta irritationsmoment, när det kunde ske utan uppoffring av viktigare intressen. Att den nya instruktionen gick för långt i mildhet och även i ett annat avseende var olämplig har ju erfarenheten visat. Det är ägnat väcka tillfredsställelse att instruktionen på senaste tiden skärpts, såsom statsministern i sitt interpellationssvar antydde. Eftersom ingen redogörelse för de vidtagna ändringarnas natur har givits, är jag inte i tillfälle att yttra mig närmare om den punkten.

De obestridliga avsteg Sverige gjort från en korrekt neutralitet genom eftergifter för tyska krav i juni 1940 och i juni 1941 ha självfallet inte undgått att vålla en reaktion på andra sidan. I stort sett torde man emellertid på det hållet ha visat en viss förståelse för den svåra ställning

vari Sverige befunnit sig. Vi ha också kunnat räkna oss till godo att ha i andra hänseenden intagit en hållning som uppskattats av dessa länder. Det har därvid inte varit fråga om eftergifter från neutraliteten till deras förmån såsom motvikt mot våra eftergifter gentemot Tyskland, utan om iakttagande av en strikt neutralitet, även när en sådan hållning varit misshaglig för Tyskland. Trots de talrika brittiska protestnoterna beträffande de norska båtarna, torde huvudmomenten i denna frågas behandling, nämligen svenska regeringens vägran att kvarhålla fartygen genom administrativt ingripande, twistens hänskjutande till domstol och högsta domstolens klara och utförligt motiverade dom, på västmakternas sida i själva verket ha tolkats som bevis för att vi kunnat motstå påtryckningar och hävda en rättslig linje.

Men framför allt torde det vara av betydelse för uppfattningen om vår självständighet, att vår press och vår allmänna opinion visat en så pass frimodig hållning. Man skulle kunna våga det påståendet att den allmänna opinionens självständighet utgör den mest betydelsefulla motvikten till de oneutrala handlingar som de svenska statsmakterna i vissa fall tagit ansvaret för. På tryckfrihetens och yttrandefrihetens område innebär den rätta neutraliteten att vi veta att hävda vår fria författning och vårt fria ord och avböja att ta order från främmande makt. Om vår tidningspress skulle likriktas i sina artiklar och sitt nyhetsmaterial genom direktiv framkallade av påtryckningar utifrån, då skulle vårt lands politik av de krigförande demokratierna bedömas såsom hållningslös och oneutral. Därför kan denna fråga inte utelämnas vid en betraktelse över vår utrikespolitik. Det må vara mänskligt om regeringen mitt uppe i sina dagliga bekymmer stundom tappar blicken för betydelsen av denna sida av neutralitetspolitiken och i stället irriteras av vad den anser vara pressens onödiga skrivelser i ömtåliga utrikespolitiska frågor. Regeringen får ju ofta ta emot uttrycken av misshag från våra tyska vänner över de svenska tidningarna, när dessa tala patrioters och demokraters öppen- hjärtiga språk. I sjäva verket är denna självständighet hos det offentliga ordet i Sverige en tillgång för regeringen och landet. Den är inte blott av utomordentlig betydelse för vår inre beredskap utan alltså därutöver en nödvändig balanserande faktor i vår neutralitetspolitik.

När det gäller vårt förhållande till våra nordiska grannländer, ha vi att ta hänsyn till det faktum att intet av dem för närvarande kan föra en oberoende politik. De officiella förbindelserna äro med nödvändighet präglade härav. Säkerligen finns det en ganska vidsträckt opinion här i landet för idén om en nordisk politik efter kriget, grundad på en långt intimare samverkan än tidigare, en nordisk konfederation av något slag. Sådana planer måste bygga på en utgång av kriget, som återger de helt eller delvis ockuperade länderna deras frihet. Men dessutom är det omöjligt att nu bedöma i vad mån psykologiska förutsättningar komma att finnas i grannländerna för en närmare förening. Slutligen är problemet om en nordisk konfederation nära förbundet med frågan om ett nytt

Nationernas förbund. Så många ovissa faktorer som här föreligga, är det naturligt om vi här i landet ålägga oss en viss återhållsamhet i fråga om spekulationer och yttre manifestationer i dessa ämnen. Om vi i stället begrunda dem i stillhet eller i privata meningsskiften, torde vi göra saken en större tjänst.

Vad vi offentligen kunna göra — förutom att främja den hjälpverksamhet som är möjlig — är framför allt att vaket följa och registrera vad som tilldrar sig i grannländerna samt att visa gästfrihet mot flyktingar därifrån. Den svenska opinionens starka reaktion gentemot övergrepp i Norge från den maktägande regimens sida har utan tvivel en utomordentlig betydelse för det framtida förhållandet till norska folket. Om vår *materiella* hjälp på grund av omständigheternas makt måste i huvudsak begränsas till Finland, ha vi rikliga tillfällen att ge vårt *moraliska* stöd åt Norge. Det ligger i sakens natur att det snarare blir den allmänna opinionens direkta språkrör än regeringen, som kan ge det stödet. Även här visar det sig alltså att en komplettering av statsmakternas åtgärder med den allmänna opinionens spontana och mer oförbehållsamma reaktioner är önskvärd och nödvändig för en svensk utrikespolitik på längre sikt.

Nr 3.

Herr HERLITZ:

Herr talman, vi ha nu hunnit till det stadium av kriget, där tankarna börja syssla med möjligheten av att det tar slut. Jag skall inte inlåta mig på några försök att bedöma sannolikheten i sådana förmodanden. Jag nöjer mig med att fastslå, att vi nu måste ta med den eventualiteten bland andra i våra beräkningar, och, i den mån det låter sig göra, bereda oss för den.

Det är ju självklart, att de särskilda problem, som uppkomma i sammanhang med krigets slutskede och fredan, till mycken väsentlig del inte kunna överblickas på förhand. Vår utrikesledning får ta ståndpunkt till dem allt efter som de inställa sig och kan därvid inte låta sig bindas av några på förhand uppgjorda planer.

Men man får inte förbise, att i det läge, som jag tänker på, våra uppgifter i viss mån förskjutas. Det gäller då inte längre enbart att bärga vår frihet och vår fred; det kan också gälla för oss att positivt medverka vid skapandet av en ny ordning. I varje fall gäller det att ta ståndpunkt till anspråk, som i det sammanhanget kunna komma att ställas på oss från det ena eller andra hållet. Man kan hysa tvivelsmål, huruvida vi därvidlag kunna få något att säga till om. Jag är sannerligen inte hemfallen åt några önskedrömmar. Även på denna punkt kunna vi emellertid inskränka oss till att fastslå, att det är *möjligt*, att vår vilja i någon mån kan göra sig

gällande både vad angår förhållandena i vårt hörn av världen och i större sammanhang.

Men om så är, är det också angeläget, att vi göra något så när klart för oss vad det är vi vilja. Om det inte sker, föreligger den risken, att vi ryckas med i händelsernas virvel utan mål, utan program, och att positiva insatser försummas, som eljest skulle ha varit möjliga. All historisk erfarenhet visar, hur mycket som i ett krisläge kan förloras helt enkelt genom att det inte blir tid till att tänka, överblicka och planlägga. Å andra sidan visar erfarenheten, vilken betydelse det kan ha att genomtänka problemen på förhand. Ett litet exempel: då man efter det förra världskriget skulle försöka bygga upp en internationell rättsordning, blevo visserligen andra viljor än vår avgörande, men helt obeaktade blevo ändå inte de tankar om detta ämne som, medan kriget ännu pågick, hade utformats av en utav de nordiska regeringarna tillsatt kommitté.

Såvitt jag har kunnat iakttaga, har den offentliga diskussionen i vårt land endast i ringa grad sysselsatt sig med dessa frågor om hur Norden och världen skola gestaltas efter kriget. Och detta är nog lyckligt. En offentlig diskussion kunde, såsom redan framhållits både av hans excellens utrikesministern och av herr Undén, i detta nu knappast bli fruktbarande. Men jag undrar, om spörsmålet över huvud taget blir genomtänkt och dryftat. Ha vi bland alla dem, som äro upptagna av nuets bekymmer, några som fördjupa sig i framtidens problem, några som försöka ta fasta på tecken och förebud och som söka bilda sig en föreställning om hur världen under olika förutsättningar kan komma att se ut efter kriget, om de politiska och ekonomiska problem, som då välla över oss och över världen? Säkert är, att det då blir tal om begränsningar i vår handlingsfrihet av det ena eller det andra slaget, om samverkan för fred och säkerhet, om ekonomiskt samarbete i nya former o. s. v. De program och krav och önskemål, som i sådana hänseenden kunna väntas bli hävdade från det ena eller det andra hållet, borde om möjligt på förhand konfronteras med svenska intressen och svenska ideal, så att vi något så när kunde skönja hur den svenska linjen i det läget skulle se ut, vad vi i olika tänkbara situationer kunna finna oss i, vad vi med utsikt till framgång kunna verka för.

För enskilda personer är det utomordentligt vanskligt att arbeta på en sådan beredskap. De måste ju mer än någonsin famla i mörkret. Men regeringen har ett rikare material till sitt förfogande, större möjligheter att ställa prognoser. Det skulle vara av stort intresse att veta, huruvida den har sin uppmärksamhet riktad på dessa viktiga angelägenheter. Kanske har den redan övervägt dem, kanske ha redan studier bedrivits, kanske föreligga redan planer och program för olika eventualiteter. Jag skulle emellertid finna det naturligt, om regeringen kände ett behov att härutinnan åstadkomma samråd med vidare kretsar. Jag skulle nämligen å ena sidan förmoda, att löpande sysslor nu knappast lämna regeringen någon tid för det lugnare övervägande, det grundligare genomträngande,

som fredens problem kräva. Å andra sidan: om svenska linjer för uppbyggnadsarbetet skola utformas, är det angeläget att taga i anspråk erfarenheter och kunskaper från olika områden, och det är också angeläget att de formas i bästa möjliga samklang med svenska tänkesätt. Inte minst gäller det att försöka åstadkomma, att den samstämmighet som rätt om vår politik under kriget inte brister vid det konstruktiva arbetet efteråt. Det kunde därför vara nturligt, att män ur olika politiska meningsriktningar i en eller annan form fördes tillsammans till förtroligt meningsutbyte i dessa ting. Därigenom bleve det också lättare att skapa en bred folklig bas för vår politik, när tiden en gång blir mogen för att vända sig till offentligheten.

Det som jag här fört på tal har naturligtvis i första rummet betydelse ur svensk synpunkt. Vilja vi bevara vad vi vant oss att kalla den svenska livsformen, måste vi besinna, att dess bevarande inte beror av vår inrikespolitik allenast utan också av en orientering i världen, som i möjligaste mån stämmer överens med vårt väsen. Det är för det andra av betydelse ur Nordens synpunkt. Inom alla Nordens folk knyts helt säkert stora förväntningar till den konstruktiva politik Sverige, om det vill sig väl, kan komma att föra. Det får inte ens anses förmätet att föreställa sig, att ifall vi aktivt kunna hävda svensk livssyn och svensk samhällssyn och svensk syn på folkens mellanhavanden, vi därmed under gynnsamma förhållanden skulle kunna göra *något* av värde för *världens* återuppbyggande.

Nr 4.

Herr STRÖM, FREDRIK:

Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att understryka ytterligare något av vad jag tidigare har sagt vid de slutna riksdagssammanträdena, och någon gång vid ett öppet, då man har diskuterat utrikespolitiken.

Jag måste instämma med utrikesministern, när han understryker att vårt försvar och hela vår utrikespolitik måste grundas på neutralitets- och självständighetstanken och att det endast är på denna väg vi skulle kunna tänkas bibehålla vår frihet och vår fred.

Men liksom jag städse har funnit, måste jag alltjämt finna att vi ha slagit in på en mycket olycklig väg, när vi medgävo de tyska permittentresorna till och från Norge, liksom genom att senare medgiva de tyska transporterna av krigsmateriel genom landet. Jag fruktar att de s. k. permittentresorna, vilkas natur jag inte här närmare vill ingå på, komma att spela en ganska betydande roll i framtiden, när det gäller att återställa den nordiska enheten och att knyta samman det som brustit genom kriget. Det är säkerligen inte regeringen obekant, att dessa

permittentresor, liksom vapentransporterna, hos norrmännen ha vållat en stark misstämning och att man i Norge med den största förvåning iakttar att permittentresorna allttjämt fortsätta. För norrmännen, som allttjämt stå i krig med Tyskland och som även i Norge deltaga i detta krig, kan transiteringen icke te sig såsom den betraktas av mången, eller åtminstone några, här i landet, nämligen så att den icke har med kriget att göra sedan Norges ockupation blev fullbordad. Norrmännen föra en strid allttjämt, efter och delvis över måttet av sina krafter, och de måste säga sig att dessa handlingar från vår sida icke äro neutrala eller vänskapliga gentemot Norge. Jag måste sålunda finna det synnerligen önskvärt och påkallat, om svenska regeringen kunde successivt eller på en gång, allt efter möjligheterna, avveckla dessa permittentresor och vapentransporter till Norge.

Det är så mycket mera av vikt att vapentransporterna till Norge avvecklas, som man med hänsyn till den allttjämt rådande osäkerheten och krigets växlingar aldrig kan vara fullständigt viss om att inte Sverige en gång kan råka i ett läge, där de vapen som transiterats genom Sverige komma att riktas mot oss själva. Vilken oerhörd depression skulle inte inträda hos vårt folk, om vi en gång skulle inse, att vi själva bidragit till att komma i en sådan svår situation.

Om det nu är riktigt, såsom herr utrikesministern i sitt anförande har givit till känna, att permittentresorna och vapentransporterna genom Sverige ha en förhållandevis obetydlig omfattning i jämförelse med den trafik, som går över vattnet, kan det ju inte vara något livsvillkor för Tyskland att dessa permittentresor och transporter genom vårt land fortsätta. Då synes det mig att man verkligen på allvar borde kunna ta upp frågan att komma ifrån denna belastning, som både moraliskt, rättsligt och faktiskt politiskt vållar oss stora svårigheter och som för framtiden säkerligen kommer att vara såsom en kvarnsten om vår hals.

Det är också tveksamt, måste jag säga, huruvida de överflygningar av främmande plan, som äga rum, tillräckligt effektivt kunna avvisas genom de nya instruktionerna till luftvärnet. Senast i går läste jag i tidningarna, att tyska flygplan på tre olika ställen i Sverige hade lämnat sin kurs och först efter varningsskott återtagit rätt kurs. Om de efter varningsskott kunde återta den rätta kursen, förefaller det mig som om dessa missflygningar inte kunna ha varit alldeles oavsiktliga. Under sådana förhållanden ter sig en alltför mild behandling av dessa plan såsom synnerligen obefogad. Man måste också förstå, att dessa förhållanden folkpsykologiskt ha en högst olycklig effekt, både med tanke på försvarslånet och även med hänsyn till den stämning som bör råda hos folket i en tid som denna. Det är inte att förvåna sig över om svenska folket gripes av olustkänslor, när det samtidigt läser i tidningarna att svenska fiskebåtar bli beskjutna av tyska plan då de äro ute för att fiska, och detta utan all hänsyn, under det att vi förfara på ett synnerligen tillmötesgående sätt i fråga om de tyska inflygningarna över Sverige.

Jag skall inte nu tala om krediterna. Vi ha ju vid ett annat tillfälle

kunnat behandla dem i riksdagen. Jag vill endast uttala den förhoppningen, att det inte kommer att gå så med våra krediter som det har gått med de krediter, som i ännu större utsträckning lämnats av de ockuperade länderna till Tyskland.

Såsom torde vara regeringen bekant, är den tyska propagandan i vårt land oerhört omfattande och effektiv. Den utgör 90 procent av all utländsk propaganda i vårt land. Det är alldeles påtagligt att en sådan oerhörd propaganda måste ha en effekt, och det är närmast märkligt att effekten faktiskt inte är större. Men vi skola inte vara alldeles övertygade om att den inte ändå i det långa loppet kommer att få en mycket betydande psykologisk effekt. Då frågar man sig, vad som göres för att råda bot på detta missförhållande. Man möter ju inte denna väldiga propaganda genom att indraga, beslagtaga och kvarstadsbelägga den del av svenska pressen, som i någon mån söker motverka den. Men ibland är det som om man trodde att man bäst motverkar den tyska propagandan genom att någon som helst motpropaganda icke får äga rum. Detta är säkerligen felaktigt, och jag instämmer till alla delar i herr Undéns yttrande att det för närvarande är mer nödvändigt än någonsin och mer nödvändigt än någonting annat att pressen och vår bokförlagsverksamhet äro fullkomligt fria och frimodiga och genom sin verksamhet inge svenska folket det motgift mot all utländsk propaganda överhuvud, som är nödvändigt för att vi skola kunna motstå den ständigt ökade påtryckningen utifrån i propagandans form.

Innan jag med några ord berör frågan om Nordens läge, vill jag också säga, att det är ett oroväckande tecken, att kurirflygplanen öka i antal och att siffran nu uppgår till 30 i veckan när det gäller den ena av de krigförande. Har man någon visshet om att dessa kurirflygplan verkligen medföra allenast kurirer och icke befordra någonting annat eller några andra än kurirer? Det blir allt svårare att förstå, hur vederbörande kunna ha behov av att skicka 30 kurirplan i veckan. Man vinner ju inte ett krig uteslutande med kurirer. Det är som om där bakom dölde sig någonting, och man får hoppas att regeringen har sitt öga fäst på denna sak.

Vad Nordens läge beträffar, har jag samma uppfattning som utrikesministern och de föregående talarna, att tiden ännu inte är inne för att gå till någon debatt, eftersom läget är oklart och man inte bör föregripa ståndpunktstagandet i de länder, vilkas röst är kvävd till följd av den alltjämt pågående ockupationen. Men jag skulle ändå vilja fråga, om inte Sverige bör sträva efter att söka bidra till att lätta det, så vitt jag förstår, oerhört farliga och för framtiden allvarliga läge, vari vårt finska broderland råkat genom omständigheternas makt.

Det är självklart att här resa sig så stora svårigheter för regeringen, att man icke av den kan kräva någon handling, som skulle kunna motverka det syftemål som uppställts, och jag förstår till fullo att regeringen här är mycket återhållsam och mycket försiktig. Men läget för Finland synes mig ändå för var månad som går bli allt svårare, och det vore säkerligen

en lycka för Finland, om vi kunde på något sätt bereda det någon hjälp att komma ut ur det läge, vari det råkat.

Rörande Norge skulle jag vilja säga, att vi ju aldrig kunna tänka oss ett Norden, bestående blott av Sverige och *ett* av de andra nordiska länderna, utan alla de andra nordiska länderna jämte Sverige måste bilda den nordiska enheten. Därför måste vi sträva efter att inte bara vinna kontakt och bibehålla kontakt med Finland, utan vi måste i denna situation sträva efter och söka vinna kontakt även med Norge.

Jag vet inte vad regeringen gör i det avseendet — därom har ju inte utrikesministern upplyst. Men visst är, när det gäller de fruktansvärda tilldragelser, som äga rum i Norge och som på det norska folket måste ha en alldeles oerhörd verkan liksom även på andra nordiska folk, vi måste besinna att vi inte kunna komma ur detta läge för vår egen del, om vi inte göra vårt allra yttersta för att med all tänkbar energi söka hindra eller i varje fall motverka vad som sker i Norge i strid med folkrätt och lag och civilisation. Den tortyr, som där förekommer, dessa arkebuseringar av gisslan och av alldeles oskyldiga människor, äro något som kommer att sätta så oerhört djupa spår hos det norska folket, att om vi inte i framtiden kunna visa att vi ha gjort vårt yttersta för att förhindra eller motverka dessa fruktansvärda händelser, så komma norrmännen alltid att känna det, som om vi icke fullt ut hade gjort vad vi borde ha gjort.

Jag vill därför hemställa till regeringen att göra allt vad den kan för att söka hindra dessa laglösa förfaranden i Norge. Det skulle nämligen också komma att för framtiden bidra till ett återknytande av sambandet mellan de olika nordiska länderna. Den enda väg man här har att gå är den väg, som ett litet land alltid har att följa, nämligen att vid sidan av sitt militära försvar hävda rättens principer och fundament, och det tror jag att vi måste göra även utåt, i första hand när det gäller Norge. Jag tror därför att det skulle vara av betydelse, om t. ex. Sverige, Schweiz och Turkiet, de enda fria stater, som väl ännu stå utanför kriget, kunde ena sig om att hemställa till de krigförande makterna att icke förfara på så sätt, som man nu förfar, då man tar gisslan och skjuter sådana, som tagits som gisslan, och såsom rättesnöre använder våldet utanför lagen, vilket onekligen sker åtminstone av en makt.

Till sist vill jag understryka behovet av att man, när det gäller Norge, liksom när det gäller Finland, även materiellt försöker stödja det norska folket i dess nöd. Norges folk befinner sig för tillfället enligt de rapporter, som ha ingått till landskommittén för Norgehjälpen, i en oerhört svår försörjningskris. Man kan där knappast få någonting att leva av. Barnadödligheten har tilltagit i hög grad, och även bland de äldre är dödligheten stor. Folk svimmar i köerna, där man ibland fått stå förgäves dag för dag för att söka få ut någon liten ranson. Särskilt är det på en punkt, som jag tror att det skulle vara av stor betydelse, om man kunde uppnå ett praktiskt resultat, och det är, om vi skulle kunna taga hit barn från Norge på samma sätt som vi tagit hit finska barn. Det är nämligen

barnen som lida mest, och jag är övertygad om att så stark som stämningen för Norge nu är i vårt land, skulle tiotusentals svenska hem öppnas för norska barn, om man endast kunde få möjlighet att få norska barn till Sverige.

Nr 5.

Herr OHLIN:

Herr talman! I sin intressanta förklaring nämnde hans excellens herr utrikesministern, att svenska regeringen i mars månad detta år erbjöd Finland en kredit på 35 miljoner kronor, alltså vid sidan av det exportkreditarrangemang, som ju sedan länge tillämpats. I den proposition rörande utvidgad rätt till statliga exportkreditgarantier, som kammaren för kort tid sedan hade att behandla, finnes det, såvitt jag har kunnat observera, ingenting nämnt om denna kredit till Finland, trots att det ju inte skulle ha mött några svårigheter att utan angivande av siffror antyda vad som har skett och trots att andra krediter till utlandet av liknande karaktär gjorts till föremål för behandling. Detta av utrikesministern nu nämnda förhållande, som för övrigt inte utgjort någon hemlighet i initierade kretsar, ger mig anledning att ställa den frågan: vilken form hade den svenska krediten på 35 miljoner kronor till Finland, och, för det andra, på vilken fullmakt från riksdagens sida stöder regeringen beviljandet av en sådan utländsk kredit?

För den händelse det skulle förhålla sig så, att denna kredit lämnades av Sveriges riksbank, vill jag framhålla, att det naturligtvis inte kan accepteras, att Sveriges riksbank skulle ha rätt att ge oinskränkta krediter till utlandet, vilka icke äga direkt samband med riksbankens valutavärdande verksamhet. Lika klart som det är att riksbanken för sina valutatransaktioner bör ha möjlighet att ge och taga vissa krediter, lika klart torde det vara, att man skulle överskrida det rimligas gräns, om Sveriges riksbank användes som något instrument, genom vilket Sveriges regering till utlandet lämnade stora krediter, som regeringen saknar fullmakt att lämna.

Jag kan förstå att det ligger nära till hands för den, som närmast har att göra med dessa saker, att tycka att det är mest praktiskt att negligera grundlagen, men jag kan å andra sidan inte se annat än att den naturliga utvägen borde vara, att regeringen, om den finner behov av att ge krediter till utlandet, av riksdagen begär en fullmakt att lämna sådana krediter. Det är ju välbekant och torde f. ö. framgå av vad utrikesministern nyss anförde, att man i vårt förhållande till främmande makter får lov att räkna med den möjligheten även för framtiden, att det kommer att begäras krediter av svenska staten. Det är därför en fråga av stor praktisk betydelse, vilka metoder regeringen tänker använda, det må nu gälla krediter till Finland eller till något annat land.

Jag skulle beträffande vårt förhållande till Tyskland bara vilja göra ett litet tillägg. Utrikesministern nämnde att en del tyska leveranser av krigsmateriel hade utlovats, vilka skulle minska den brist i clearing, som eljest skulle uppkomma. För den händelse det från tysk sida skulle resas anspråk på statliga krediter, motsvarande dem, som man från tyskt håll önskade i fjol, skulle jag vilja uppmana regeringen att icke försumma att använda det goda argument, som de stora tyska leveranserna av krigsmateriel till Turkiet utgöra. Man kan hänvisa till att tyskarna, hellre än att begära krediter av Sverige, kunde följa samma politik, som de följt i förhållande till Turkiet, nämligen att leverera krigsmateriel av de slag, som vi så väl behöva. Det torde alltså i förhållande till vår södra granne vara möjligt att i hög grad minska kreditanspråken. Vad åter vårt förhållande till Finland beträffar, så ligger det väl så till, att ett legitimt kreditanspråk därifrån möjligen kan resas. Dess behandling blir då en fråga, vars behandling kommer att få stor betydelse för förhållandet mellan regering och riksdag.

Nr 6.

Herr statsrådet ERIKSSON:

I anledning av herr Ohlins fråga skall jag be att få meddela, att, såsom han själv antog, den kredit på 35 miljoner kronor, som nyligen lämnades till Finland, gavs i form av kredit från Sveriges riksbank. Sådant har skett förut, såsom kammaren mycket väl är underkunnig om, men jag förstår nu, att herr Ohlin ur formell synpunkt ifrågasätter befogenheten av att lämna dessa krediter. För min del hade jag verkligen föreställt mig, att man knappast med fog kan bestrida riksbankens rätt, formellt sett, att ge dessa krediter. Sådana ha ju undantagslöst lämnats i form av krediter till främmande centralbanker. Enligt riksbankslagen har riksbanken rätt till sådan kreditgivning, och såvitt jag kunnat se, finnas i lagen icke angivna några inskränkningar i det avseendet.

Herr Ohlin frågade också, varför denna kredit, som nyligen lämnats, inte var omnämnd i den proposition om exportkreditgaranti, som i lördags behandlades av kamrarna. Härpå kan jag endast svara, att förhandlingarna med Finland om handelsavtal icke voro avslutade vid det tillfälle, då propositionen avlämnades.

Såsom utrikesministern nämnde, har man från finsk sida i samband med handelsförhandlingarnas avslutande meddelat, att man möjligen komme att senare under detta år på nytt göra framställning om kredit. Detta föranledde herr Ohlin att fråga vilken form regeringen då tänkt sig för denna kredit och om den i så fall icke lämpligen borde begära riksdagens bemyndigande. Huruvida kredit kommer att ges och vilken storlek denna kommer att få, är omöjligt att säga, innan förhandlingar

ha förts och de omständigheter, som då föreligga, ha blivit prövade. Det är möjligt att regeringen även då kommer, om det blir fråga om att kredit på nytt skall ges, att vända sig till riksbanken och begära bankofullmäktiges medverkan till fortsatt kreditgivning.

Nr 7.

Herr PETERSSON, KNUT:

Herr talman! Det är inte min mening att gå in på några utrikespolitiska betraktelser. Efter det utomordentliga anförande, som i början av denna debatt hölls av utrikesutskottets ordförande, synes mig inte mycket av det väsentliga i ämnet vara att tillägga. Jag begärde ordet för att i all anspråkslöshet komma med några reflexioner, som kanske närmast skulle kunna jämföras med de omförmäländen, som konstitutionsutskottet plägar göra.

Om jag inte misstar mig, har frågan om anordnande av ett menings-skifte i utrikespolitiska angelägenheter tidigare varit på tal under denna riksdag, vid ett tillfälle, då omständigheterna i hög grad syntes påkalla ett sådant. Den gången blev det ingenting av, och som skäl angavs, att anordnandet av ett hemligt sammanträde skulle verka oroande på allmänheten.

Jag har under de senaste dagarna med stort intresse följt det politiska barometerståndet här i landet, och jag måste konstatera, att jag inte kunnat upptäcka några tecken till en sådan oro, som skulle kunna ställas i samband med det till i dag utlysta hemliga sammanträdet. Det förefaller, som om allmänheten toge det som en rätt naturlig sak att riksdagen avhandlar dessa ting med regeringen. Allmänhetens nerver tyckas vara fullkomligt i sin ordning. Det leder mig till konklusionen, att man icke bör vara så förfärligt rädd för att rådpläga i dessa ting. Det förefaller mig vara en bestämd fördel om dessa debatter ägde rum vid sådana tillfällen, då det verkligen finns någonting att avhandla, som påkallar uppmärksamhet från statsmakternas sida. Detta synes mig vara en bättre ordning än att vänta, till dess utrikesdepartementets årliga eller halvårliga ämbetsberättelse föreligger i avslutat skick. Vidare förefaller det mig inte alldeles nödvändigt att förlägga denna debatt, som ju så sällan återkommer, till riksdagens allra brådaste arbetsvecka.

Jag talade nyss om att det bland allmänheten inte fanns någon oro, som kunde ställas i samband med dagens förhandlingar. Därmed vill jag inte ha sagt att det inte alls försports någon oro hos allmänheten. Det har otvivelaktigt försports en hel del oro, men den har som bekant stått i sammanhang med helt andra ting, närmast med den intensiva främmande flygtrafiken över vårt land.

Vår neutralitetspolitik har, såsom vi alla veta, inte varit alldeles otadlig.

Vi ha gång efter annan gjort ensidiga eftergifter och medgivanden åt en av de krigförande parterna, medgivanden som stått i rätt dålig överensstämmelse med neutralitetens förpliktelser. Det finnes, såvitt jag kan se, endast *ett* giltigt försvar för dessa avsteg från rättfärdighetens väg, och det är vår militära svaghet. Det synes mig riktigare att man öppet medger detta sakförhållande än att man ger sig in på en mer eller mindre äventyrlig bevisföring för att bringa felstegen i överensstämmelse med den formella neutraliteten. Jag säger detta delvis med tanke på vad som har förekommit i utrikesministerns anförande i dag, men främst med tanke på vad hans excellens herr statsministern i onsdags hade att andraga i andra kammaren beträffande de nyss omnämnda överflygningarna.

Det var mig, när jag lyssnade till detta anförande, omöjligt att komma ifrån intrycket att statsministern sökte bevisa alldeles för mycket. Det föreföll mig, som om han givit sig in på ett ganska olyckligt politiskt camouflage. Vi veta alla, att de instruktioner, som tidigare gällt beträffande motåtgärder mot överflygningar, inneburo ett särskiljande till förmån för två av de krigförande makterna. Varför, frågar jag, skall man då uttala sig, som om någon sådan undantagsställning icke varit avsedd? Vi veta också, att det är en betydande skillnad — det har en annan talare redan varit inne på — mellan å ena sidan kurirtrafiken Bromma—Storbritannien och å andra sidan kurirtrafiken Norge—Finland. Varför skall man då jämställa dessa båda ting? Varför skall man uttala sig, som om man här hade två fullt jämförliga anordningar att göra med?

Låt oss tala öppet och uppriktigt med allmänheten, låt oss säga som det är — nämligen att till detta ha vi varit nödda och tvungna — men låt oss undvika dålig advokatyr.

Jag lade också märke till en annan passus i statsministerns anförande. Han yttrade bland annat: "Om sådana inflygningar äro avsiktliga eller oavsiktliga, är uppenbarligen svårt att alltid avgöra." Och längre fram återkom — han till detta och yttrade: "Efter noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall anser jag mig också kunna utan tvekan förklara, att någon avsikt att kränka Sveriges neutralitet icke i något fall kan förmodas ha förelegat hos vederbörande krigförande makt."

Det är en ytterst välvillig attest som hans excellens herr statsministern på detta sätt utställt. För den, som varit i tillfälle att iakttaga de tyska flygplanens uppträdande på västkusten, är uttalandet, låt mig säga en smula svärbegripligt. Det förefaller också, som om den främmande makt, som har mest anledning att skriva sig intyget till godo, hade bråttom — man kan säga mycket bråttom — att dementera uttalandet.

Jag har här framför mig en skildring av ett ögonvittne till en händelse, som dagen efter, alltså torsdagen den 11 i denna månad, inträffade utanför västkusten. Det var så, att en marinstyrka denna dag hade övningar i trakten av Vinga utanför Göteborg och innanför tremilsgränsen. I avdelningen ingingo ett par större fartyg samt ett rätt stort

antal smärre sådana. Under kryssningsmanövrerna hade flera flygplan, alla uppenbarligen tyska, siktats ute till havs med kurs norrut eller söderut, följande tremilsgränsen. Vid middagstiden syntes ett av dessa plan, som kom från söder, styra in mot kusten med rak kurs på den svenska flottavdelningen. Vid tillfället rädde klart solsken, och sikten var fri. Det främmande flygplanet, som alltså var av tysk nationalitet, flög på omkring 500 meters höjd. Då det befann sig omkring 800 meter från ett av de större fartygen och minst en mil innanför tremilsgränsen, avlossades från detta fartyg ett varningsskott. Flygaren svarade med en vit raketsignal, och därefter svängde han, men vände icke ut åt väster, utan styrde helt lugnt norrut utan att göra sig någon som helst brådskas att återta kursen utanför tremilsgränsen.

Det fanns hos dem, som bevittnade denna episod, intet som helst tvivel om att flygaren ingen annan avsikt hade än att roa sig med ett litet avbrott i sin resa och att tillfredsställa sin nyfikenhet beträffande de svenska örlogsfartygen. Man kan om detta säga, att här om någonsin var det uppenbart, att det förelåg ett fullt avsiktligt kränkande av den svenska territorialgränsen. Något tvivel därom hade icke heller någon av dem, som voro i tillfälle att bevittna händelsen. Jag vill tillägga, att detta knappast kan betraktas som en isolerad episod. Vår neutralitetsvakt har vid mångfaldiga tillfällen bevittnat liknande utslag av vad jag måste kalla självsvåld eller övermod från de tyska flygarnas sida.

Det har sagts, att ändrade instruktioner nu utgått, och jag hälsar detta med tillfredsställelse. Denna skulle ha varit ännu större, om kammaren i dag fått ta del av dessa instruktioner och kunnat övertyga sig om att de bättre än de tidigare svara mot sitt ändamål. Jag vill i varje fall uttrycka förhoppningen, att så verkligen är förhållandet, liksom att de stå i bättre överensstämmelse med våra förpliktelser såsom neutrala. Den skada, som vållats av vår efterlåtenhet i detta stycke, är inte ringa. Det prov på de tyska flygarnas uppträdande, som jag nyss anförde, är bara en sida av saken. Vi måste också tänka på all den bitterhet och all den känsla av förödmjukelse som samlas hos dem, vilkas plikt det varit att handla i enlighet med regeringens instruktioner. Allmänheten, som ju föga vet om sammanhangen, har trott att det varit militärernas fel, att de främmande flygplanen inte på ett verksamt sätt avvisats. Det är en missuppfattning, men militären har varit bunden av sin tystnadsplikt och har därför inte kunnat ingå i svaromål gentemot dylika misstankar. Regeringen har alltså genom dessa instruktioner och genom sin förtegenhet försatt den svenska krigsmakten i en ytterst oangenäm ställning gentemot allmänheten, och även detta förefaller mig vara en allvarlig skadegörelse.

Jag skulle också vilja bringa en annan sak på tal, nämligen de under de senaste dagarna rapporterade upprörande beskjutningarna av svenska fiskebåtar. Jag hade väntat mig, att även denna sak i någon mån skulle berörts i utrikesministerns annars så utförliga redogörelse. Då så inte blev fallet, vill jag rikta en förfrågan till regeringsbanken, huruvida någon

närmare undersökning vidtagits beträffande de omständigheter, under vilka dessa övergrepp ägt rum, och huruvida någonting från regeringens sida gjorts för att beivra saken och förhindra ett upprepande. Jag tror mig kunna säga, att stämningen på västkusten är mycket upprörd över att svenska fiskare, som äro ute i sin fredliga och lovliga näring, skola bli föremål för en så brutal behandling från en främmande makts sida.

Med tanke på vad jag nu anfört, hälsar jag givetvis med tillfredsställelse alla de tecken, som kunna skönjas på en hårdnande motståndskraft från regeringens sida mot de tyska påtryckningarna och anspråken. Det förhåller sig dessvärre så, att denna främmande makt blivit alldeles för hemmastadd här i landet. Jag har vid ett tidigare tillfälle tillåtit mig att i denna kammare uttrycka meningen, att vi inte ha någon som helst anledning tro, att Tysklands planer beträffande oss skulle vara andra än dess planer beträffande övriga länder. Vad som växlar är medlen, inte målen. Inte bara den militära aktionen utan även den fredliga infiltrationen kan leda till önskningarnas uppfyllelse. Varje eftergift från vår sida får sin ödesdigra innebörd, om den betraktas som ett led i en dylik fortskridande ockupationsprocess. Det hade varit tacknämligt, om utrikesministern kunnat ge en antydning om huru regeringen tänker sig avvecklingen av de åtaganden, som gjorts. Jag förutsätter nämligen, att vi så småningom skola söka oss tillbaka till den korrekta neutralitetens väg. Någon tvekan om att detta är en allmän önskan, såväl inom denna församling som utanför densamma, kan knappast råda.

Jag skall sluta med att berätta ett litet ordspråk. Jag uppfångade det vid en resa, som jag tillsammans med några andra medlemmar av riksdagen hade tillfälle att göra i våra nordliga landamären, och jag hoppas att en aktad ledamot på Stockholmsbänken kommer att införliva det med en ny upplaga av sin ordspråkssamling. Ordspråket lyder: "När det talas om neutralitet så skrattar man i Vännäs." Jag hade tillfälle att konstatera, att man inte skrattade alldeles utan skäl. Men jag vill också tillägga, att svensk neutralitet helst bör vara sådan, att man inte skrattar åt den, vare sig i Vännäs eller annorstädes, vare sig inom landet eller utanför dess gränser.

Nr 8.

Herr WAGNSSON:

Herr talman! Utrikesministern avslutade sin utförliga exposé med att uttala en förhoppning, att enigheten om vår hittills förda utrikespolitik både i avseende på Sveriges förhållande till det övriga Norden och med hänsyn till vår utrikespolitik i övrigt skulle bestå. Jag är övertygad om att hans förhoppningar infrias i så måtto, att anslutningen både i riksdagen och ute i landet är allmän kring en politik, som äsyftar att till det yttersta

hävda Sveriges neutralitet. Vårt folk har ju visat sig berett till de största uppoffringar för att slå vakt omkring freden och skydda friheten.

Det är emellertid naturligt, om de långa inkallelserna i olika avseenden verka påfrestande. En overksam armé erbjuder alltid problem som äro svåra att bemästra. En viktig uppgift är därför att bevara en stark inre front. Framför allt är det farligt om förtroendet för riksledningen frätes sönder inifrån. Någon allvarlig risk härför finnes säkerligen icke, men man måste vara uppmärksam på alla tendenser i denna riktning och söka undanröja allt som kan verka upplösande, i den mån ett sådant undanröjande är möjligt. Det är känt att vissa åtgärder, som statsmakterna mer eller mindre enigt vidtagit, fått återverkningar i negativ riktning i vad avser andan inom truppen. Den frågan har berörts tidigare i debatten, och den har även förut varit föremål för diskussioner i riksdagen.

Det är emellertid händelser från den senaste tiden som föranlett mig att begära ordet. Jag vill först beklaga innehållet i den det senaste året gällande instruktionen för luftvärnet. Att den hos manskapet verkat i hög grad i skadlig riktning är bekant för regeringen. Det har, som den föregående talaren erinrade om, inträffat åtskilliga fall, där manskapet trott att de gällande instruktionerna varit ett utslag av det lokala befälets sympatitagande i kriget och där man hållit det för orimligt, att regeringen ägt kännedom om dessa order. Jag erinrar om att det t. o. m. inträffat, att medlemmar i socialdemokratiska ungdomsförbundet vänt sig till sin ledning och genom att delge den sina bekymmer gett uttryck för farhågor att man från den militära ledningens sida saboterade regeringens neutralitetspolitik. Jag vill också tillägga att inom det statliga organ, som närmast har att försöka sörja för att den inre fronten bevaras så stark som möjligt, nämligen informationsstyrelsens sektion för folkberedskap, har denna fråga vållat stor oro och föranlett en framställning till regeringen. Skadan är emellertid skedd. Saken har blivit tillrättalagd, men jag har velat begagna detta tillfälle att uttrycka ett beklagande av det sätt, på vilket denna fråga tidigare behandlats. Med hänsyn till den inre beredskapen är det överhuvud taget nödvändigt att man för en politik, som vinner folkets förtroende, och jag kan till alla delar instämma i de synpunkter, som utrikesutskottets ärade ordförande i sitt utomordentliga anförande i debattens början framförde.

En annan ömtålig fråga gäller officerarnas inställning till demokratin. Officerskåren är säkerligen i det närmaste hundra procentigt pålitlig. Också officerare, som se på det utrikespolitiska läget med andra ögon än den övervägande delen av det svenska folket, äro förvisso patriotiskt sinnade och stå främmande för ett ofosterländskt handlande. Men nu, då försvaret kräver så stora offer och då det gäller att söka förankra det hos folket, är det ofrånkomligt att kräva en absolut lojalitet med riksledningen från officerarnas sida. Detta behöver naturligtvis inte betyda någon likriktning och inte heller på något sätt utesluta saklig opposition. Men alla försök att undergräva förtroendet för vårt statsskick måste med bestämdhet avvisas.

Jag vill begagna detta tillfälle att erinra om ett förhållande, som varit föremål för uppmärksamhet i pressen och som jag tar upp inte främst för att närmare belysa den speciella fråga det gäller, utan mera med hänsyn till den principiella innebörd som är förknippad därmed. Kammarens ledamöter känna till att en överstelöjtnant Fevrell för någon tid sedan tog initiativet till allehanda utläggningar om förhållandena i Tyskland och Sverige och därvid framförde åtskilliga obestyrkta påståenden om en vidsträckt korruption i svensk förvaltning. Vid byggnadsföretag som igångsatts av det allmänna, skulle uppdragen att bygga i allmänhet utlämnas efter partipolitiska synpunkter, enligt vad denne överstelöjtnant gjorde gällande. Grova överpriser skulle ha utbetalats till sådana byggnadsföretagare som genom sina politiska inställningar stode väl hos de statliga och kommunala organ, som hade att besluta om val av entreprenörer. Dylig korruption, tillade han, skulle vara utmärkande för det svenska demokratiska samhället överhuvud. Samtidigt som dessa påståenden föreföllo några av de vid tillfället närvarande officerarna orimliga, voro de av så fientlig innebörd mot den nuvarande samhällsordningen, att de närvarande frågade överstelöjtnanten, huru det var möjligt för en svensk officer att sprida dylika uppgifter. Samtalet kom också att röra sig om vissa föredrag över militära ämnen, som hade hållits i den svenska radion. Fevrell hade därvid bland annat för de yngre officerarna sökt göra gällande att en annan svensk officer, som talade i radio, spritt den åsikten att 50 procent av de svenska officerarna voro femtekolonnare och att denna radioofficers arbete i folkberedskapens tjänst väsentligen skulle försvaga förtroendet för den svenska försvarsmakten. Fevrell uttalade också som sin åsikt att det var oförsynt av de svenska tidningarna att yttra sig om förhållandena i Norge på det sätt som nu skedde. Förhållandena där hade vi svenskar icke att göra med, tillade han. Han uttalade också den åsikten att Sverige borde ansluta sig till Tyskland: vi hade intet annat val. De uppgifter, som lämnades om Tysklands sätt att behandla ockuperade länders befolkningar, betecknade han som propaganda. Av de närvarande officerarna var det många som kände sig upprörda över vad som inträffat. En av dem förklarade, att han betecknade denna händelse som en av de obehagligaste upplevelser han haft under sin långa beredskapstjänst.

Bland de närvarande befann sig också en framstående journalist i en högertidning här i Stockholm. Denne journalist underrättade sedan sin chefredaktör om vad som hade förevarit genom att infordra intyg från några närvarande officerare. Efter vad som har uppgivits för mig, sändes sedan en avskrift av dessa intyg till försvarsministern och till statsrådet Bagge, för att frågan skulle av vederbörande myndigheter beaktas och den officer, det här gällde, bli föremål för bestraffning. Det gick emellertid ett par veckor utan att något publicerades i saken. Tidningen i fråga, det var som herrarna veta Nya Dagligt Allehanda, tog då upp saken offentligt och brännmärkte vad som hade passerat.

Sedan har det meddelats, att ifrågavarande officer skulle blivit föremål för bestraffning. Besträffningen lär innebära att han kallats ned till Stockholm för att av chefen för armén bli tillfrågad, om de i dessa skrivelser lämnade uppgifterna voro sanna. Då han bestyrkt att de i huvudsak voro riktiga, hade för honom framhållits det olämpliga i hans beteende, och därefter hade han fått återvända till den viktiga militära befattning, där han var placerad. Jag undrar nu, mina herrar, vad som skulle inträffa i det fallet att en kommunistisk värnpliktig i ett marketenteri hade uttalat sig på samma nedsättande vis om de svenska förhållandena och prisat tillståndet i Ryssland. Det är väl ingen som tvivlar på att han hade blivit placerad i ett arbetskompani och alltså erhållit en verklig bestraffning. I detta fall tyckes en motsvarande bestraffning hittills ha uteblivit. Jag hoppas emellertid att försvarsmnistern skall kunna lämna en lugnande försäkran om att saken fortfarande är föremål för övervägande från myndigheternas sida.

Det som gjort att jag här tagit mig friheten att beröra denna fråga — jag har inte velat göra det vid ett offentligt sammanträde, då jag inte på något sätt vill bidra till att skapa en misstämning bland de inkallade — är någonting som följt i släptåg till de händelser jag här har relaterat. Det har nämligen meddelats mig att den framstående journalist, som tagit detta efter mitt sätt att se berömvärda initiativ, sedermera blivit inkallad till överbefälhavaren och av honom mottagit en reprimand för vad han har tillåtit sig att göra. Det har vidare meddelats mig att de officerare som ha undertecknat de intyg, vilka också figurera i dessa handlingar, av de militära myndigheterna äro kallade till förhör under morgondagen i Umeå.

Ett sådant sätt förefaller mig ändå högst egendomligt, och nog är det en ganska svag och bräcklig demokrati, där inte regeringen har möjlighet att ingripa mot sådana utslag av handlande från personer, som stå illojala mot det svenska rättssamhället.

Nr 9.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Jag kan inte finna någon anledning att med herr Petersson disputerat om tidpunkten för detta sammanträde. Att det har kommit så relativt sent under den pågående riksdagssessionen beror inte på någon önskan hos regeringen att fördröja sin framställning till riksdagen. I den mån man haft några hänsyn att taga därvidlag, har det väl snarare varit så, att man inte under tiden för det brådaste utskottsarbetet i onödan har velat skjuta in en förhandling, som skulle lägga beslag på riksdagens tid, såsom man kunde beräkna, under en hel dag. Från riksdagens sida har inte heller gjorts gällande någon önskan att

denna redogörelse skulle lämnats tidigare. Hänsyn till hur inkallandet av riksdagen till ett hemligt sammanträde skulle verka har tidigare tagits, och det har varit oss angeläget att denna gång försöka välja en tidpunkt av sådant relativt lugn, att sammanträdet inte skulle behöva ge anledning till några oroliga kommentarer ute i landet. Men önskar riksdagen tätare redogörelser, kan detta säkerligen åstadkommas. Dessa redogörelser ha sannerligen icke varit beroende av utarbetandet av den vita bok, som utrikesdepartementet brukar överlämna till riksdagens ledamöter.

När jag går att ta upp de särskilda ting, som här behandlats, kanske det är i sin ordning att jag först fortsätter den diskussion om mitt interpellationssvar i andra kammaren beträffande inflygningarna, som icke kom till stånd där men som tydligen herr Petersson har funnit angeläget att förlägga hit. Jag vill då till en början inlägga en bestämd gensaga mot herr Peterssons sätt att försöka framställa mitt svar i andra kammaren såsom ett camouflage, ett försök att tala om ting som skulle dölja vad som verkligen ligger bakom. Jag tror att herr Petersson också använde ordet advokatyr. Jag har all anledning att tillbakavisa en sådan karakteristik. Vad jag har sagt i andra kammaren på denna punkt, är vad jag verkligen har kunnat säga och vad jag menar. När jag gjorde uttalandet att prövningen av de förekomna inflygningarna hade lett mig till den uppfattningen att det inte i något fall kunde ha förmodats föreligga en avsikt från någon av de krigförande makternas sida att kränka vår neutralitet, var detta ett exakt uttryck för det resultat jag hade kommit till. Det ändrar ju ingenting i detta förhållande, om herr Petersson här kan relatera ett enstaka fall, där en enskild flygare har betett sig på ett sådant sätt att man har anledning misstänka en avsikt från hans sida. Det behöver inte vara så, att en krigförande makt genom detta har visat avsikter att kränka vår neutralitet. Detta skulle ju förutsätta att de ansvariga myndigheterna hade beordrat flygaren att göra intrång, under det att vi i stället veta, så långt vi i det fallet överhuvud taget kunna veta någonting, att mycket bestämda order i motsatt riktning ha givits. Jag har alltså inte någon som helst anledning att på den punkten ändra det uttalande som jag gjorde i andra kammaren.

Vad beträffar instruktionerna till vårt luftvärn vill jag erinra kammaren därom, att det som herr Wagnsson och andra nu behandla såsom en nyhet, som man plötsligen har upptäckt, meddelades inför kammaren av utrikesministern i oktober månad förra året, då han lämnade en mycket utförlig redogörelse för innehållet i de instruktioner, som hade givits till våra luftvärnsförband. Vad som i det avseendet hade blivit bestämt kan alltså inte ha varit för herr Wagnsson eller andra obekant. Det är kanske ett litet exempel på hur man låter leda sig av den s. k. allmänna opinionen, att också en riksdagsman plötsligen upptäcker något som han borde ha vetat för länge sedan.

Såsom herrarna minnas, tillkommo dessa instruktioner i den omstridda delen på det sättet, att det från tysk och finsk sida förklarades, att man

skulle vidtaga särskilda åtgärder för att hindra inflygningar över svenskt område, och att detta borde vara en garanti för att de inflygningar som kunna förekomma äro oavsiktliga. Man hemställde därför, att oavsiktligt inflygande plan inte skulle beskjutas med verkningsseld, och så tillkom en instruktion, som jag gärna medger var olycklig på det sättet, att den kunde inge föreställningen, att avsikten vore att behandla plan av olika nationalitet på olika sätt. Såsom jag påpekade i mitt interpellationssvar har i praktiken inte någon sådan olika behandling förekommit. Men jag förstår mycket väl den oro som framträtt i detta avseende, och jag kan bara säga, att härvidlag var regeringen inte mindre framsynt än kammaren, därför att kammarens ledamöter, som sagt, redan i oktober hade tillfälle att göra de erinringar, som de kommit med i dag.

Beträffande den sak som i samband därmed togs upp av herr Knut Petersson, nämligen behandlingen av svenska fiskebåtar i Skagerack, har jag endast att upplysa därom, att regeringen naturligtvis har tagit upp saken, men den har ännu inte fått in tillräckliga upplysningar för bedömande av vad som har förekommit. Det är till sitt ursprung en relativt gammal historia. Den har samband med ockupationen av Danmark och Norge. Vid det tillfället lades ut en tysk minspärr i Skagerack mellan norska och jylländska kusterna, och det meddelades sedan av tyskarna, att man inte tillät fiskebåtar att närma sig spärren på ett avstånd mindre än 10 sjömil; om så skedde, skulle man driva bort båtarna genom att giva eld. Detta är ett meddelande, som svenska regeringen inte har kunnat göra någonting åt. Det har aldrig från vår sida varit fråga om att vi skulle acceptera detta förhållande. Det är ett dekret av en krigförande makt, och vad vi ha haft att göra är att underrätta vederbörande fiskare genom deras organisationer om de risker de löpte genom att inte iakttå de kungörelser, som tyskarna i detta fall ha utfärdat; och sådana underrättelser ha givits på olika sätt, bland annat genom radio. Det kanske bör påpekas, att de ha givits även i den allvarliga form, att det har förklarats, att svensk krigsförsäkring inte gällde för fartyg och redskap, därest fiske bedreves på ifrågavarande område. I det fall, som senast förekommit, har uppgivits, att de svenska fartygen, åtminstone ett av dem skulle ha befunnit sig utanför detta område. Vi hålla just på att undersöka saken och skola i samband med de upplysningar vi få in vidtaga nödiga demarcher.

För övrigt har under debatten här inte förekommit någonting, som ger anledning till allmänna uttalanden rörande vår utrikespolitik.

Till herr Herlitz skulle jag vilja säga, att det är alldeles självklart, att frågan om de insatser, som Sverige eventuellt har att göra efter det nuvarande tillståndets upphörande, mer än en gång har givit anledning till övertänkande från regeringsmedlemmars sida, men man har dock inte kunnat finna någon praktisk utväg för att anordna ett förberedelsearbete av den art, som herr Herlitz här antydde såsom önskvärt. Det är möjligt att man genom att sammanföra personer av olika politiska åskådningar

till ett dryftande kan komma någon vart i den av herr Herlitz angivna riktningen. Som en personlig uppfattning vill jag dock uttala, att jag tror mycket litet på resultatet av ett sådant förfarande, ty vi människor äro ändå i allmänhet funtade så, att vi liksom vilja ha några förutsättningar för ett bedömande av den tid för vilken vi göra upp planer, innan vi göra upp planerna. För att det skall bli något resultat av ett dylikt arbete, måste vi också ha en kontakt med de andra nordiska länderna, som det är ganska svårt att för närvarande upprätthålla. Men jag skall gärna be utrikesministern att taga i övervägande — och jag skall även gärna själv göra det — om vi kunna anse oss vinna något på den antydda vägen.

Med anledning av herr Ströms yttrande, på ett par punkter understruket av herr Petersson, vill jag endast förklara att en del av de där framställda önskemålen givetvis icke kunna effektueras, om man, såsom herr Ström uttalade, önskar upprätthålla den politik som vi för tillfället föra. Vilka uppfattningar man än har om de medgivanden, som ha gjorts i fråga om transiteringarna av permittenter och förnödenheter, så är det ju alldeles uppenbart att ett försök just nu att åstadkomma en annan ordning härvidlag genast skulle leda till funderingar över vilka ändringar i vår politik som vore å bane och om åtgärden möjligen kunde vara beroende på ett förändrat bedömande av krigsläget från svensk sida. Jag tror, att man får akta sig för att handla alltför mycket under intrycket av hur vapenlyckan växlar. Å andra sidan är det ju uppenbart att det måste komma en tid, då detta skall avvecklas. Regeringen måste naturligtvis alltid ha sin uppmärksamhet riktad på hur detta skall kunna ske.

För övrigt kan jag inte finna att vad som här har sagts föranleder någon kommentar från min sida. Jag skulle dock till sist vilja säga det, att när man så ofta hänvisar till oron hos allmänheten, vore det kanske berättigat att framhålla att både riksdagsmän och tidningar måhända skulle göra landet en tjänst, om de icke eldade under denna oro utan i stället försökte stilla den. Jag delar i långa stycken herr Undéns uppfattning om att den fria kritiken är ett utmärkt komplement till den officiella politiken. Dock måste jag säga, att den inte får drivas dithän, att det uppstår verklig motsättning mellan den officiella politiken och den allmänna opinionen. Det är givet, att den allmänna opinionen och dess språkrör kunna uttala ting som icke genom de officiella språkrören kunna sägas, och det kan också vara nyttigt att den allmänna opinionens språkrör göra detta. Men man får därför icke glömma att det finns ett bestämt samband vid bedömandet utifrån av den svenska hållningen mellan regeringens politik och den offentliga opinionen. Om man vill ge styrka åt vår ställning och respekt åt vår mening, så bör enligt min tanke strävandena gå ut på att bringa den officiella politiken i den allra närmaste kontakt med den offentliga meningen, och jag tror mig våga säga att den politik som regeringen för i allra högsta grad är ett uttryck för folkmeningen.

Nr 10.

Herr PETERSSON, KNUT:

Om jag fattade statsministern rätt, betraktar regeringen såsom en avsiktlig neutralitetskränkning endast en sådan, som sker på uttrycklig order. Han nämnde ingenting om huruvida han ansåg, att en sådan order borde komma direkt från den högsta statsledningen eller om det räckte med att den utfärdades av en underordnad militär myndighet. Jag finner denna distinktion rätt allvarlig. Är det så att regeringen bara betraktar de neutralitetskränkningar som avsiktliga, vilka kommit till på order från Berlin, så kan det självfallet inte bli mycket kvar av avsiktliga neutralitetskränkningar. Drar man sedan den slutsatsen, att de oavsiktliga böra beivras med mildare motmedel än de avsiktliga, kommer man därhän, att man ställer sig tämligen värlös gentemot det stora flertalet av neutralitetskränkningar. För min del måste jag betrakta denna sak så, att statsledningen självfallet måste göras ansvarig för de kränkningar, som utföras av den underlydande krigsmakten. Det föreföll mig som om hans excellens utrikesministern i det mycket beklagliga fallet med kulsprutorna på de norska båtarna hävdade en helt annan uppfattning om ansvarsgemenskapen mellan regeringen och underordnade organ än den statsministern givit uttryck åt.

Nr 11.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Till detta har jag endast att svara, att givetvis betrakta vi den ansvariga statsledningen i ett land såsom ansvarig för varje kränkning av vår neutralitet, även om den är oavsiktlig. Det är ju hela grunden till de svenska protester, som förekomma vid varje tillfälle då en sådan kränkning sker. När herr Petersson talar om att min framställning i fråga om avsiktligheten skulle ha varit vilseledande, vill jag erinra honom om att jag sagt, att det inte kan antagas att det förelegat några avsikter från de krigförande makternas sida att kränka vår neutralitet. Det är ju en helt annan sak än att säga, att man icke skall göra den ansvariga statsledningen ansvarig för vad enskilda göra. Den utgångspunkten är ju alldeles tydlig. I motsatt fall skulle våra protester efter dessa överflygningar icke ha någon grund.

Nr 12.

Herr statsrådet SKÖLD:

Herr talman! Med anledning av herr Wagnssons direkta fråga till mig om fallet Fevrell ber jag att få yttra några ord.

Det är ju inte tal om annat än att överstelöjtnanten Fevrell har uppträtt på ett synnerligen olämpligt sätt och att det icke bör få ifrågakomma att personer tillhörande krigsmakten i sin tjänsteutövning, om jag så får säga, få förfara på ett dylikt sätt. Huruvida han yttrat alla de ting, som herr Wagnsson här refererade, vet jag icke. Det finns ännu inte något förhørsprotokoll, som upplyser om den saken, men jag vet att han sagt tillräckligt mycket i den riktningen, för att man skall kunna stämpla det såsom uppenbart olämpligt. Jag tror väl ändå att herr Wagnsson såsom ordförande i statstjänstemännens fackförbund, om jag så får uttrycka mig, bör ha ganska gott reda på vad tjänstemän få göra eller icke göra. Jag tror väl inte att herr Wagnsson menade, att vad herr Fevrell sagt var någonting som i egentlig mening är straffbart. Herr Wagnsson talade upprepade gånger om bestraffning, men sådana ting som de herr Wagnsson refererat sägas ju dagligen i tidningar och från talarstolar, och kanske herr Wagnsson och även jag någon gång i vårt förflutna liv offentligen haft ord i vår mun, som varit av ungefär samma valör. Låt oss alltså göra klart för oss, att yttrandena icke äro ur juridisk synpunkt straffbara, men de äro synnerligen olämpliga.

Hur skall man då förfara med personer inom krigsmakten, som handla på detta sätt? Det är alldeles rätt, som herr Wagnsson säger, att om det varit en kommunist som, gärna i marketenteriet, hade drivit propaganda för sina åsikter på ett sådant sätt, skulle han utan tvivel ha kommit till ett arbetskompani. Jag vill emellertid för min del understryka att ett överförande till ett arbetskompani inte är någon bestraffning i egentlig mening. Det kan uppfattas som en bestraffning, men det är ingen bestraffning. Vederbörande får behålla sin lön, han får familjebidrag som andra, han får samma mat och samma ledigheter. Det är bara det, att han skiljes ut från truppen och inte längre får vara där.

Hur skall man nu göra med överstelöjtnant Fevrell? Jag kommer inte att skicka honom till ett arbetskompani. Det är nämligen på det sättet, att för en sådan äldre reservofficer är det en fördel att vara inkallad, även om han är inkallad till ett arbetskompani, ty han får ju behålla lön som vore han på aktiv stat. Det är han enligt svensk lag berättigad att få. Det bästa man kan göra i detta fall är att skicka hem honom. Det är vad som känns mest. Han kan skickas hem, och jag har för min del från första stund sagt till chefen för armén att han bör hemförlovas snarast möjligt. Men här har jag, som så ofta tidigare, blivit ställd inför en konflikt mellan två intressen. Vi ha ju en sådan oerhörd brist på fortifikationsofficerare. Det är svårt att få det arbete som skall utföras att gå fortlöpande. Det är förenat med mycken olägenhet att behöva avbryta vissa arbeten, avskeda

arbetare o. s. v., och därför måste man ordna så, om man skickar hem en, att man sätter en annan i stället. Här äro nu alla ansträngningar i gång för att så snart ske kan få möjlighet att sända hem överstelöjtnant Fevrell till tysk-svenska föreningen, där han ju är sekreterare. Det är min bestämda önskan, och jag är för min del övertygad om att chefen för armén kommer att utan överdrivet dröjsmål ombesörja, att detta också kommer att ske.

Jag kan dock inte uraktlåta att säga några ord också om de där brösttonerna om bristerna i vår demokrati, som herr Wagnsson kom med i slutet av sitt anförande. Om det är så, att pseudonymen Griggs har blivit uppkallad till överbefälhavaren och fått en avhyvling, så frågar jag helt enkelt: varför har pseudonymen Griggs inte bett överbefälhavaren dra åt häcklefjäll? Som en civil person har han inte den minsta skyldighet att ta emot en utskällning av överbefälhavaren, utan vår demokrati är sådan, att han helt enkelt kan skälla ut överbefälhavaren tillbaka. Jag vill för min del säga, att jag inte anser mig vara en sådan barnjungfru, att jag skall sörja för att alla överbefälhavarens handlingar äro omdömesgilla. Att de där officerarna kallats till förhör, finner jag heller inte på något sätt upprörande. Det är alldeles självklart att med den stora publicitet som har getts åt denna, jag vill säga mycket lilla sak, kan det finnas ett behov att få utrett hur det i verkligheten därmed förhåller sig och vad som från ömse sidor har sagts.

Jag sade, att det var en liten sak. Ja, det var en liten sak. Detta hände i en officersmäss på ett fältförband. Närvarande i rummet voro, så vitt jag är riktigt underrättad, sammanlagt nio personer. Fyra av dessa spelade bridge och ha icke något klart begrepp om vad de andra herrarna samtalade om. Det återstod summa fem, av vilka överstelöjtnanten var en. De övriga fyra voro denne redaktör från Allehanda, alltså en civil person, vidare en kapten på aktiv stat, känd som fanatisk västmaktsanhängare, en filosofie licentiat och framstående, känd skriftställare, som är inkallad i tjänstgöring, och en civilingenjör i icke alltför låg ålder, som också var inkallad till tjänstgöring och som har officers grad. Jag är alldeles övertygad om att, därest dessa tre personer bli kallade i förhör eller om det eventuellt skulle hända, att de bli ställda under åtal för någon förment förseelse, så äro de kapabla att med utnyttjande av det svenska rättsväsendet se till, att det icke kommer att ske något justitiemord. Det finns inte den minsta anledning här att hysa bekymmer för att rättsordningen skulle komma att kränkas.

Av vad jag nu sagt tror jag det framgår, att det ju inte är så underligt om det blir litet hetlevrat i en officersmäss, om å ena sidan där inställer sig sekreteraren i tysk-svenska föreningen och å andra sidan två mycket kända personer med rakt motsatt uppfattning. Jag skulle för min del inte ha tillmätt denna sak den betydelse jag ändå gör, om jag inte fått andra rapporter om att överstelöjtnanten på andra ställen och i andra miljöer har uppträtt på ett liknande sätt, där det var mycket mer

anmärkningsvärt. Jag tror i varje fall inte att denna sak behöver blåsas upp till någon stor sak.

Nr 13.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Jag tror jag skulle i stort sett kunna ansluta till herr Undéns anförande. Det var bara ett och annat uttryck i det talet, som jag reagerade mot.

Han talade bland annat om defaitism i samband med beslutet om medgivande av de här permittentresorna. Jag var ju med när det beslutet fattades, och jag vill inte medge att det var ett uttryck för någon defaitism från min sida. Jag fick inte heller det intrycket att herr Undén själv var defaitist, när han var med om att vi skulle gå de framställda anspråken till mötes. Vi föra ju en neutralitetspolitik. Den får naturligtvis ta sig uttryck i form av en smidig anpassning i varje läge, men jag vill i motsats till många talare här i dag bestämt hävda, att vår neutralitetspolitik framför allt bör präglas av konsekvens. Den får inte vara en stämningsspolitik, som vibrerar som en eolsharpa för vinden. Pressen reagerar ju ofta på det sättet. Där höja de tidningar, som sympatisera med England, rösten, när tyskarna få några motgångar, under det att de äro tysta när konjunkturen pekar åt det andra hållet. Vår svenska politik får inte vara sådan. Det är naturligtvis svårt att föra en politik, som är en sådan där ström, som går med egna vågor genom havet, men vi böra ändå eftersträva att föra en sådan politik. Vi få inte strama upp oss i vissa situationer och sedan falla platt till marken i andra.

Jag har velat säga detta med anledning av att jag har tyckt mig finna, att vissa inlägg här, särskilt herr Ströms och även herr Knut Peterssons, ha varit burna av den tanken, att vi i den nuvarande situationen, när utsikterna för att en viss makt skall lida nederlag äro kanske något större än det förefallit förut, skola gå in på en helt och hållet ny politik. Jag vill gentemot detta hävda att vår politik skall vara buren av samma principer i fortsättningen som den har varit förut, oberoende av hur den militära utvecklingen på krigets område ter sig.

Jag är liksom herr Undén glad över att vi kunna ha en fri press här i landet. Det är inte uteslutet att regeringen kan ha nytta av en körare då och då, men det är också nödvändigt att det blir ett mera fulltonigt samspel mellan regeringen och pressen än vad vi tyvärr ha haft förut. Herr Ström var en smula inkonsekvent, när han först frågade vilka tvångsmedel vi böra använda emot den nationalsocialistiskt betonade pressen, men sedan hävdade att vi skulle föra en tryckfrihetspolitik som iakttog den fulla frihetens princip gentemot pressen i dess helhet. Jag instämmer emellertid i att man bör hålla ett öga på den sortens tidningar och se till

vad de skriva. I anslutning till fallet Fevrell läste jag häromdagen en artikel i en tidning som är organ för sergeanten Lindholm, en artikel som var en ohöjd uppmaning till myteri. Med anledning av fallet framhöll ledarskribenten att armén är den högsta instansen i landet, alltså en instans som står över både regering och riksdag, och att det är en instans som inte vill tåla att sådana där kontrollanter som den här högerjournalisten och hans intygsgivare skulle få tillfälle att lämna några rapporter från försvarsväsendet, som vore otjänliga för den sida han företrädde. Det var alltså en direkt uppmaning till den svenska armén att "ta saken i sina egna händer" gentemot regering och riksdag. Sådant bör icke lämnas obeivrat. Så journalist jag är vill jag bestämt hävda detta, men samtidigt hävdar jag att man har rätt att kräva av den press, som vill vara lojal mot nationen, att den också iakttar lojalitet mot regeringen som för nationens talan. Man får ofta det intrycket, när opposition förekommer från det hållet, att huvudsaken är illojaliteten mot regeringen. Det är uppenbart att den sortens propaganda ger ett stöd åt den andra sorten, åt nazismen.

I fråga om permittentresorna har herr Ström framfört en önskan om att de skola avvecklas. Man kan diskutera om huruvida det var befogat att göra det medgivandet när det skedde, men när nu denna trafik har pågått i ett par år och har blivit en institution, så instämmer jag med statsministern i att det skulle vara ytterst vilseledande beträffande inriktningen av hela vår neutralitetspolitik, om en ändring skulle ske just i den situation som råder i dag. Det kanske är ett något annat förhållande med vapentransporterna. Utrikesministern har här påpekat att det är så små poster det gäller, att den mängd som har transiterats skulle kunna transporteras på tre eller fyra större båtar, men jag instämmer i alla fall med herr Ström i att det skulle vara ytterst nyttigt och glädjande, om regeringen på den punkten skulle kunna åstadkomma en likvidering.

I fråga om överflygningarna instämmer jag i kravet på att man inte låter en viss trafik utan vidare ha sin gång. Man bör inte beivra en sådan sak endast om man har anledning att antaga att en regering i ett annat land har givit anvisningar om neutralitetskränkningar. Även i de fall när man är säker på att det endast föreligger en nonchalans ifrån en enskild flygare bör beivran ske, ty om man ser genom fingrarna med sådant kan det lätt bli ett system som urartar till anarki. Det är visst inte bara tyskarna som göra sig skyldiga till sådan nonchalans. Enligt vad skåningar berättat ha de engelska flygarna på sin väg till och från Tyskland inrättat ett verkligt system för överflygning där nere. De ta sikte på vissa höga byggnader i Malmö och andra städer och dra sig inte för att överflyga det svenska landet. Det har skett i rätt stor utsträckning, ehuru det inte har blivit uppmärksammat på samma sätt som de tyska överflygningarna.

Jag är angelägen om att till slut ännu en gång betona, herr talman, att vår neutralitetspolitik bör vara buren av konsekvens och fasthet. Den bör inte endast ha till uppgift att hålla vårt land utanför kriget. Den bör också ta sikte på den roll vårt folk kan komma att få spela i en nära

liggande eller en längre bort liggande framtid. Vi veta inte hur det här kriget slutar. Parterna äro tydligen var och en inställda på att kriget skall utmyнна i en katastrof för den andra sidan. Vi kunna inte vara övertygade om att den uträkningen är riktig. Det kan komma att uppstå en situation, där en önskan finnes om en annan politik, präglad av ett större samförstånd, en politik som tar sikte på en uppgörelse mer eller mindre i godo. De få neutrala länderna kunna i en sådan situation få en betydelsefull roll att spela. De kunna vara de enda folk som ha möjlighet att uppträda som medlare i en viss situation. Vårt land bör inte föra en politik som gör det omöjligt för oss att en gång ikläda sig medlarens roll, och därför bör regeringens neutralitetspolitik inte bara till nöds accepteras, därför att den är nyttig för stunden, utan också bäras upp av en verklig folkmening i landet.

Nr 14.

Herr UNDÉN:

Om jag rätt uppfattat herr andre vice talmannen, yttrade han på tal om en passus i mitt anförande, att jag själv skulle ha biträtt beslutet om permittenttransporterna. Jag vill med anledning därav erinra honom om att jag både i utrikesnämnden och i kammaren hävdade den ståndpunkten, att de tyska kraven om permittenttransporter icke borde tillmötesgås.

Nr 15.

Herr ANDERSON, AXEL IVAR:

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av ett yttrande av hans excellens statsministern. Han yttrade beträffande ordern till luftvärnet, att denna ju varit känd för riksdagens ledamöter, och han erinrade om att utrikesministern vid ett sammanträde i höstas hade givit en utförlig redogörelse, som av riksdagen lämnats utan anmärkning.

I anledning av detta ber jag att få erinra kammaren om att denna order till luftvärnet påtalades vid det hemliga sammanträde, som hölls i denna kammare i dessa dagar för ett år sedan, den 26 eller 27 juni 1941. Försvarsministern motiverade den på samma sätt som statsministern nu har gjort, men förklarade att ordern var tidsbegränsad; den hade ursprungligen varit avsedd att gälla i två dagar, men hade sedan utsträckts att gälla ytterligare någon vecka. Av försvarsministerns uttalande fick både jag och åtskilliga andra av kammarens ledamöter den uppfattningen, att denna order inte skulle komma att förnyas. Jag fick sedan på hösten

vid ett sammanträde i utrikesnämnden kännedom om att ordern fortfarande gällde, åtminstone innehållet i densamma. Huruvida den i fråga om någon bokstav var ändrad, kan jag icke yttra mig om. I sak gällde emellertid som sagt fortfarande den order, som påtalats i kammaren i juni 1941 och som då föranlett ett uttalande från försvarsministerns sida, som av flera av kammarens ledamöter tolkats såsom ett löfte, att ordern inte skulle förnyas. Den har nu varit gällande i samma form, i varje fall med samma innehåll, ända till för några veckor sedan, då den undergått en materiell förändring, som av alla hälsats med tillfredsställelse, först och främst därför att reciprocitet för alla krigförande nu är fastslagen, men också därför att en väsentlig skärpning i fråga om bestämmelserna om verkningsseld har införts.

Det är just orderns brister i båda dessa hänseenden som har framkallat det kända missnöjet hos beredskapsmännen och hos luftvärnspersonal av alla grader.

Jag har velat göra denna erinran för att det inte skall stå oemotsagt, att från riksdagens sida ingen invändning rests mot denna order till luftvärnet.

Nr 16.

Statsrådet SKÖLD:

Med anledning av det senaste yttrandet vill jag endast meddela, att den order, som här i kammaren diskuterades vid midsommartiden förra året, endast var provisorisk och inte hade mer än en tidsbegränsad räckvidd. Man kunde vid den tidpunkten inte avgöra vad som senare kunde komma att hända. De order, som herr Anderson här talade om, fastställdes under senare delen av augusti månad i fjol efter mycket långa överläggningar och förhandlingar. Och första gången de kommo till riksdagens kännedom var vid ett sammanträde i oktober i fjol, när utrikesministern redogjorde för dem.

Nr 17.

Herr ANDERSON, AXEL IVAR:

Herr talman, jag ber bara att få konstatera, att försvarsministerns yttrande inte motsäger mitt uttalande, att det faktiska, materiella innehållet i ordena var detsamma i juni 1941 som det sedan blev i oktober. I verkligheten var det väl så, att den provisoriska order, som utgavs i juni kom, efter alla dessa förhandlingar som försvarsministern talat om, att bliva definitivt gällande och har gällt ända tills nu för några

veckor sedan, då kända förhållanden ha inträffat, som påkallat en förändring, en förändring som borde ha kommit långt dessförinnan.

Nr 18.

Statsrådet SKÖLD:

Eftersom jag inte har tillgång till de olika versionerna vill jag inte uttala något omdöme därom, huruvida dessa provisoriska order i allt väsentligt rent materiellt sammanfalla med den senare fastställda. Men jag ville bara ha sagt det, att jag inte finner det vara i och för sig alldeles säkert. Jag tror, att det förelåg ganska väsentliga skillnader dem emellan. Jag vill inte bestämt påstå det, men jag vill för sammanhangets skull ha sagt, att herr Andersons uppgift inte behöver vara alldeles korrekt.

Nr 19.

Herr BRANTING:

Herr talman, det är alldeles sant, såsom här framhållits, att detta sammanträde har tillkommit under ett relativt lugnt ögonblick ur svensk synpunkt, vilket kanske också märkts i debatten. Men å andra sidan veta vi även det, att man kan förvänta sig mycket stora och kanske avgörande militära händelser inom detta år 1942; och det är med tanke på de eventualiteter, som sålunda så att säga ligga i luften, som jag skulle vilja tillåta mig att bringa på tal ett spørsmål och framställa en fråga.

Herr Undén har — riktigt, enligt mitt sätt att se — framhållit, vilken central roll som transiteringsfrågor av olika slag kommit att spela för Sverige under detta krig. Jag tror, att det kan bli en riktig karaktäristik också för den tid som komma skall.

Nu var det ju så, att under det att striderna i Norge pågingo, tolkade regeringen vår neutralitet på så sätt, att en transitering av tyskt krigsmaterial och tysk manskap ansågs icke böra få förekomma. Sedan återigen dessa strider upphört, har svenska regeringen gjort sina bekanta medgivanden till Tyskland angående transitering av krigsmanskap och krigsmaterial. Efter utbrottet av kriget mellan Tyskland och Ryssland har regeringen också, förutom transiteringen av den omtalade divisionen tyska trupper, medgivit — enligt vad vi, såvitt jag tror, i dag erfarit för första gången — en viss regelbunden genomfart gruppvis av tysk militär personal mellan Norge och Finland och vice versa. Vi ha nyss av herr Åkerberg hört den meningen framställas, att permittentresorna, som pågått ett par år, ha fått någonting av tradition — en gammal vacker institution kanske! — över sig, som skulle göra, att man över huvud taget

inte under nuvarande förhållanden kunde ifrågasätta någon ändring i denna anordning.

Jag gör inte heller det. Men nu finns det, såvitt man kan förstå, åtminstone viss anledning att ställa den frågan: *om* striderna i Norge skulle blossa upp igen, måhända i sammanhang med upprättandet av den nya front någonstans i Europa, som man har talat om, är då svenska regeringen beredd att återgå till den restriktiva neutralitetstolkning beträffande transiteringen, som tillämpades år 1940, under det att striderna i Norge pågingo?

Man måste vara fullt på det klara med, att ett sådant beslut från den svenska regeringens sida, som kanske måste fattas mycket hastigt, också kan bli ytterligt påfrestande. Det skulle naturligtvis beröva Tyskland en en gång beviljad värdefull rättighet just i det ögonblick denna blir som mest betydelsefull. Å andra sidan är det också klart, att ett fortsättande av de tyska militärtransiteringarna genom Sverige under en sådan tänkt och numera kanske alltmera trolig situation även blir ödesdiger. Fastän vi inte längre ha förmånen att se vare sig hans excellens herr statsministern eller hans excellens herr utrikesministern närvarande i kammaren, vågar jag ändå ställa den frågan huruvida regeringen är beredd att i denna punkt avge en deklaration?

Jag vågar tro, att detta spörsmål kan bli av så stor betydelse, herr talman, att det kan vara av värde för regeringen att härvidlag stå i fullt samförstånd med riksdagen.

Nr 20.

Herr LINDEROT:

Herr talman! Att debatten om utrikesärendena, trots att den föres inom lyckta dörrar, förflutit så stillsamt och sensationsfritt beror i huvudsak på två ting, dels att utrikesministerns redogörelse väl inte innehöll annat än vad som till sina huvudsaker redan var känt av kammarens ledamöter, och dels att de frågor som angå framtiden inte berördes. Herr Herlitz försökte att få debatten upplyftad till ett plan, där också framtida problem skulle dryftas, men det har av efterföljande talare i egentlig mening inte accepterats.

Jag tror, att den utrikespolitik, som har förts här, i största allmänhet av folket här i landet betecknas såsom lyckosam av det skälet, att Sverige befinner sig utanför krigshändelserna, att freden alltså har bevarats, och det är naturligtvis det väsentliga. Vad som kan förekomma här i kammaren präglas självklart också av detta väsentliga: att freden har bevarats.

Där nu kritik har burits fram mot den förda politiken, är det uppenbart för den som hört på anförandena, att denna kritik inte har

riktat sig emot grundlinjerna för regeringens politik utan mot detaljer i tillämpningen av regeringens politik. Och det är väl ändå tämligen uppenbart, att denna kritik mot detaljer i tillämpningen av neutralitetspolitiken, som framförts, har varit mycket saklig och väl grundad. Jag tror också, att regeringen säkerligen tar ad notam vad som i det fallet har framförts positivt.

Vad så angår diskussionen om perspektiven, som herr Herlitz velat få till stånd, skall jag inte nu, när debatten lider mot sitt slut, göra ens ett försök att diskutera denna fråga. Men det må ändå kanske vara tillbörligt att säga för det fåtal, som ännu hör på debatten, att det nog kan vara på tiden att följa de anvisningar, som herr Herlitz sökt att ge. Utrikespolitiken skall nämligen naturligtvis inte vara begränsad till att ta ståndpunkt till vad som sker dagligdags, utan utrikespolitiken måste givetvis bygga på en viss bestämd uppfattning om vad som sannolikt skall ske i framtiden, åtminstone i den närmaste framtiden. Utrikespolitiken måste, såväl som all annan politik, om den skall kunna göra skäl för namnet, bygga på ett visst och klart perspektiv. Och det vill jag ha sagt, eftersom jag har fått ordet, att perspektivet att bevara vad herr Herrlitz kallade den svenska livsformen i de uppgörelser, som nu ändå börja att skymta i synfältet, detta att söka tillvarata Sveriges intressen vid de kommande uppgörelserna, i allt högre grad måste prägla utrikespolitiken också i dag. Utrikespolitiken blir inte lyckosam, om den inskränker sig till att ta ståndpunkt till vad som sker från fall till fall.

Jag skall, herr talman, inte gå mera in på någon diskussion om hur vad vi kunna överblicka bör prägla utrikespolitiken, men jag har i alla fall velat understryka nödvändigheten av att försöka se litet framåt, se till framtiden.

Anledningen till att jag har begärt ordet är egentligen den, att denna slutna debatt har använts till att påtala saker och ting, som stå i endast indirekt förbindelse med regeringens utrikespolitik, nämligen vissa inre militära angelägenheter. Då det ansetts lämpligt att begagna tillfället och då det är en debatt inför lyckta dörrar, varvid man har tillfälle att tala litet friare om dessa militära angelägenheter än vad man skulle kunna göra vid ett öppet sammanträde, så griper jag då också möjligheten att säga ett par ord härom.

Över fallet Fevrell har givits en förklaring av försvarsministern, som jag anser man väl måste betrakta såsom tillfredsställande. Om överstelöjtnant Fevrell återkallas från tjänstgöring och återförvisas till sitt civila levnadssätt, torde regeringen respektive försvarsministern rimligen ha gjort vad som kan krävas i det fallet. Det finns inte, såvitt jag förstår, någon som har påyrkat, att avsked från krigsmakten över huvud skall förekomma på grund av dylika politiska, vad skall man säga, insubordinationsbrott. Den förklaring som försvarsministern har givit är alltså enligt min mening rätt tillfredsställande.

Däremot vill jag säga, att det inte är tillfredsställande, då försvarsmi-

nistern bagatelliserar betydelsen vad som i detta avseende har förekommit i liknande fall. Det är en mycket betänklig dualism i betraktelsesättet, som här kommit till uttryck särskilt från försvarsministrernas sida, när dylika frågor behandlas — inte bara i dag, utan också tidigare. Denna dualism i betraktelsesättet torde inte ha någon allmän anslutning här i riksdagen i varje fall inte bland allmänheten. Och vari består då denna dualism? Jo, den består däri, att när det gäller en enkel arbetare som har andra politiska åsikter än dem som äro vedertagna i den svenska regeringen, då presumerar man opålitlighet och farlighet för Sveriges försvar. Man förutsätter, att om en enkel arbetare, som i övrigt är känd för att vara en mycket moralisk och redbar människa, vid något tillfälle har sålt tidningen Stormklockan exempelvis, så prickas denne vid inkallelse till tjänstgöring i beredskapen på så sätt, att han tas ur trupptjänst och sättes i vad som tidigare kallades koncentrationsläger, men som det nu heter: arbetskompanier. Att betrakta det såsom så farligt för Sveriges försvar, att alla arbetare som ha någon kommunistisk eller med kommunismen sympatiserande åskådning, skola på detta sätt moraliskt prickas och oskadliggöras genom placering i arbetskompanier, under det att klart dokumenterade nazistiska åsikter inte betraktas såsom diskvalificerande för innehav av även de högsta befälsposter inom försvarsväsendet, det är denna dualism i betraktelsesättet, som jag har begärt ordet för att påtala, då saken nu ändå har kommit under diskussion. Jag kan inte tänka mig, att det kan vara tillfredsställande att en person, som på ett mycket exklusivt sätt demonstrerar sin ideologiska politiska samhörighet med Tyskland och med den nuvarande regimen i Tyskland, skall betros med kontrolltjänst i fortifikationen. Det kan jag inte anse vara uttryck för någon försiktig politik ifrån försvarsmyndigheternas sida. Att en person, som klart uttalat sig, att han anser att det nuvarande nazistiska Tyskland bör segra i kriget skall sättas till att kontrollera försvarsverk, som Sverige bygger för att skydda sig — för en tysk seger över Sverige i varje fall — är naturligtvis någonting absolut rosenrasande. Och det var detta jag ville vända mig emot, att försvarsministern bagatelliserade den saken på det sätt han gjorde i sin replik till herr Wagnsson.

Jag vill i övrigt inte föra någon diskussion ytterligare om dessa militära problem. Debatten skulle ju röra sig om utrikespolitiken och inte så mycket om dessa inre angelägenheter. Men det är klart, att det föreligger en mycket nära förbindelse och en tydlig samhörighet mellan frågan om pålitligheten hos speciellt dem som ha kommandot vid krigsmakten och frågan om vilken utrikespolitik vi skola föra. Det är klart att det också ligger tämligen nära vartannat.

Neutraliteten är, såsom jag sade i början, nog den linje på vilken regeringen hävdar och kommer att hävda sig. Jag tror, att det väl inte är någon gång i Sveriges historia, som en regering kunnat få en så dominerande anslutning från folket för sin politik, som denna samlings-

regering har fått när det gällt denna neutralitetspolitik. Men jag vill då säga till herr Åkerberg, att hans invändningar emot kritiken äro inte riktiga. Det är inte riktigt, då han förklarar, att regeringen inte har att ta hänsyn till vad exempelvis herr Ström och andra kritici har sagt, därför att regeringen måste följa sin principiella ståndpunkt i neutralitetspolitiken. — Det är ändå avvikelserna från den principiella neutralitetspolitiken som kritiseras och inte den principiella neutralitetspolitiken själv! Av denna anledning förstår jag således inte varför herr Åkerberg kände behov av att vända upp och ner på saken och försöka slå in öppna dörrar: det är i det fall då över huvud taget principen neutralitet är övergiven, som kritiken har satt in.

Herr talman, jag har för övrigt för min del inte något ytterligare att berika debatten med. Jag har velat göra dessa små anmärkningar till vad som här redan har sagts. Jag är övertygad om att regeringen inom mycket kort tid kommer att finna det vara nödvändigt att också syssla litet med perspektiven och att se huruvida inte den svenska utrikespolitiken i stället för att som nu är fallet syssla med vad som sker dag från dag i stället bör inriktas på att försöka göra Sverige gällande i vad som i den närmaste framtiden skall försiggå i fråga om uppgörelsen mellan staterna. Jag tänker därvidlag inte på krigiska uppgörelser, utan när det skall bli en uppgörelse om fredliga förhållanden emellan staterna.

Nr 21.

Herr WAGNSSON:

Jag begärde ordet för att med anledning av herr försvarsministerns anförande uttrycka min oförbehållsamma tillfredsställelse med det meddelande försvarsministern lämnat i kammaren, att den högre militär, om vilken jag talade, skulle bli avkopplad från sin militärtjänst.

Jag kunde ha nöjt mig med detta, om inte försvarsministern i sitt anförande också samtidigt sökt, att, såsom jag ser det, något bagatellisera denna fråga. Det är inte själva den inträffade händelsen, som i och för sig motiverat, att jag i detta sammanhang tagit upp diskussion i ämnet, utan det är närmast en oro för att man får till stånd en stämning bland de inkallade, som ger dessa inkallade den uppfattningen, att nazistiska officerare tolereras, medan man förfar på annat sätt gentemot kommunistiskt manskap. Det är alltså inte för det inträffade i och för sig, utan det är såsom ett symptom, en tendens, som jag betraktar det såsom oroande; och jag beklagar livligt, att inte försvarsministern har någon känsla av att här föreligger ett problem, ett mycket allvarligt problem, som vi böra kunna fritt diskutera, då vi med vår diskussion inte åstadkomma någon oro på något håll.

Då jag ser, att hans excellens herr statsministern återkommit hit, skall

jag också med anledning av vad statsministern yttrade till mig be att få svara ett ord. Hans excellens förklarade, att den oro som jag och andra ledamöter lagt i dagen nu, lämpligen borde ha visats i oktober och att den nu kommit något för sent såsom en produkt av en uppjagad folkstämning.

Jag bestrider, att denna relation är riktig. Såsom redan herr Ivar Anderson erinrat om, förhåller det sig så, att när denna fråga vid midsommar förra året först diskuterades i samband med vissa händelser, så framfördes farhågor för en utveckling sådan som den som sedan har kommit. Och jag vill tillägga att vad som särskilt har vållat denna oro är den — det är väl inte farligt att säga det här — oerhört klumpiga formulering, som ordern till luftvärnet fått och som hos dessa inkallade väckte farhågor. Det har statsministern själv i viss mån bestyrkt och beklagat, och det bästa erkännandet är för övrigt, att ordern nu har blivit ändrad.

Jag har velat erinra härom: det är inte uteslutande en efterklokhet, som här gör sig gällande. Och hur denna order hade formulerats, därom ägde riksdagens ledamöter inte heller i oktober någon som helst kännedom.

Nr 22.

Hans Excellens herr STATSMINISTERN:

Under min frånvaro har herr Branting riktat en direkt fråga till mig: hur det skulle förfaras med transiteringen, i den händelse striderna i Norge skulle blossa upp.

Det är väl rimligt, att i en sådan situation vad som skall göras blir föremål för överläggning mellan regering och riksdag. Man har ett gott underlag för sitt bedömande i det tidigare ståndpunkttagandet, medan kriget pågick i Norge. Och jag skulle våga tillägga detta, att någon oro knappast bör finnas redan ur den synpunkten, att jag misstänker, att om en sådan situation skulle uppkomma, Sveriges försvarskrafter måste sättas på krigsfot i sådan utsträckning, att det inte finns rum för några andra transporter.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 3,30 e. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Fredagen den 26 juni 1942

kl. 3,45 e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 3,45 e. m.; och dess förhandlingar försiggingo inom lyckta dörrar.

Justerades protokollet för kammarens den 16 innevarande månad inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 3,47 e. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Onsdagen den 4 november 1942

kl. 11 f. m.

Sedan Kungl. Maj: t genom skrivelse den 16 oktober 1942, nr 365, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj: t prövat lämpligt att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning giva riksdagen meddelanden av utrikespolitisk art samt rörande landets försörjningsläge och den ekonomiska politiken, att Kungl. Maj: t förordnat att ifrågavarande meddelanden skulle i vardera kammaren framföras, de av utrikespolitisk art av ministern för utrikes ärendena Christian Günther samt i övrigt av statsministern Per Albin Hansson, statsrådet Fritiof Domö och statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet Axel Gjores samt att Kungl. Maj: t bestämt att, i avseende å vissa meddelanden av ministern för utrikes ärendena, kamrarnas sammanträden skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av de i skrivelsen sist avsedda meddelandena av hans excellens herr ministern för utrikes ärendena, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingssal.

Ordet lämnades till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*, som anförde: nr 1

Herr *Undén*: nr 2

Herr *Anderson, Axel Ivar*: nr 3

Herr *Sandler*: nr 4

Herr *Pauli*: nr 5

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: nr 6

Herr *Linderot*: nr 7

Herr *Ohlin*: nr 8

Herr *Sandler*: nr 9

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 10

Herr statsrådet *Sköld*: nr 11

Herr *Ohlin*: nr 12

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 13

Herr *von Heland*: nr 14

Nr 1.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Den tid, som förflutit sedan riksdagen åtskildes i somras, har icke medfört några avgörande förändringar i stormaktskonflikten. Den tyska offensiven har fortfarande icke åstadkommit någon väsentlig förskjutning i maktläget. De allierade nationerna ha i det stora hela fortsatt sin defensiva krigföring. Frågan om västmakternas övergång till mera omfattande offensiva aktioner har emellertid under sommaren stått och står alltså i förgrunden av diskussionen, ehuru intet avgörande steg ännu tagits eller låter sig med bestämdhet förutse. Å andra sidan framhålles från tysk sida det utsiktslösa i alla försök att rubba den tyska maktställningen inom det område, som Tyskland för närvarande behärskar, och Tysklands förmåga att om så erfordras i årtal försvara vad som betecknas som "den europeiska fästningen".

Något slut på stormaktskonflikten kan alltså icke skönjas. Allting tyder fortfarande på en lång fortsättning av kriget.

För den svenska utrikespolitiken ha de gångna månaderna icke erbjudit några situationer av mera tillspetsad karaktär. Ett bevis härför är, att det icke funnits anledning att mer än en gång under denna tid sammankalla utrikesnämnden, och då mera i orienterande syfte. De krigförande bevaka emellertid med en uppmärksamhet och en intensitet, som under konfliktens förlopp icke förlorat i skärpa, sina stundom svårförenliga intressen hos det neutrala Sverige. Våra förbindelser med olika främmande makter sättas därför fortfarande praktiskt taget oavbrutet på mer eller mindre hårda prov.

Jag skall i det följande redogöra för vad som i detta avseende förekommit av större vikt sedan i juni, och gruppera frågorna efter deras huvudsakliga sammanhang med vårt förhållande till det ena eller andra landet, varvid jag börjar med Tyskland.

En sida av vårt förhållande till Tyskland, som jag särskilt ofta haft anledning återkomma till, är den som berör pressen. Det är ju här allmänt känt, vilken roll den svenska pressens hållning gentemot Tyskland spelar i de svensk-tyska förbindelserna. Det förhåller sig alltså i oförändrad grad så, att i det löpande diplomatiska meningsutbytet med vår södra granne de ständigt återkommande pressärendena intaga en av de viktigaste platserna. Det kan kanske synas egendomligt, att dessa ärenden på tyskt håll tillmätas så stor vikt. En bidragande orsak torde vara att en revolutionär rörelse som nationalsocialismen — vilken i stor utsträckning nått sina framgångar med anlitande av propagandans medel — tillmäter

propagandan en betydelse, som vi ha svårt att förstå. Härtill kommer den värdestegring, som varje svenskt pressuttalande ur propagandasynpunkt undergått hos de krigförande, i och med att de neutrala staternas antal så kraftigt reducerats. Det är därför också förklarligt, att den tyska reaktionen icke bara hänfört sig till sådana pressuttalanden, som varit ägnade att i för Tyskland ofördelaktig riktning påverka den svenska opinionen, utan väl så mycket till sådana, som från Sverige förmedlats till utlandet och där kommit den fientliga propagandan till godo. Hur man än bedömer den tyska reaktionen utgör den ett ofrånkomligt faktum, vars realpolitiska betydelse icke kan lämnas obeaktad av utrikesledningen. Detta så mycket mindre som de tyska myndigheterna visa en tilltagande benägenhet att vid behandlingen av andra frågor än pressfrågor låta sitt ställningstagande influeras av det rådande förhållandet på den svensk-tyska pressfronten. Det gäller såväl rent politiska som handelspolitiska frågor.

Utom i diplomatiska *démarches* har den tyska reaktionen mot vår press även yttrat sig i en tidvis rätt häftig tysk presspolemik. Förra vintern förekom sålunda i den tyska pressen starkt ovänliga artiklar riktade mot Sverige och enkannerligen dess press, och detta i en sådan omfattning, att man ej kunde undgå att däri se en dirigerad presskampanj. Personer i framskjuten politisk ställning deltog nämligen själva eller genom närstående pressorgan i denna kampanj. I denna kunde man utläsa en viss misstro mot Sverige, som sammanföll med den livliga debatten om en andra front. I mars upphörde emellertid dessa attacker, vad de ledande tidningarna beträffar. Endast provinsorgan och de starkt propagandabetonade tyskspråkiga tidningarna i de ockuperade länderna intogo alltjämt en mot Sverige ovänlig hållning. De tongivande tidningarna åter icke endast inställde sina angrepp utan började vid denna tid publicera artiklar, som gävo uttryck för ett visst förtroende för vår politik. Härvid torde de energiska försäkringar, som framförts i Berlin om orubbligheten i vår neutrala hållning, ha spelat in, liksom också att den svenska pressen vid denna tid ganska allmänt ventilerade frågan om en andra front i Norden under kraftigt betonande av hela folkets vilja att försvara vårt land från vilket håll ett angrepp än måtte komma.

Detta tillstånd fortsatte under våren och större delen av sommaren. Man måste utgå ifrån, att liksom presskampanjen inletts på föranstaltande av ansvariga kretsar, så utgjorde även dess avblåsande ett led i en medveten tysk presspolitik.

Att denna اسپänning i de svensk-tyska pressrelationerna dock icke innebar början till någon mera djupgående och varaktig förbättring, framgick av den följande utvecklingen. Tämligen oförmedlat gav sig redan i augusti en viss misstämning tillkänna mot Sverige i några ledande tyska tidningar. Påfallande kritiska anspelningar på vårt land gjordes sålunda vid denna tid i tidningar som "Berliner Börsenzeitung", "Deutsche Allgemeine Zeitung" och "Völkischer Beobachter". I september upptogs

ämnet på det diplomatiska planet. Den 4 september hade chefen för tyska utrikesministeriets pressavdelning på uppdrag av herr von Ribbentrop ett samtal med vår pressattaché i Berlin, varvid han framhöll, att den tyske utrikesministern vore ”mer än chockerad” över den hållning, som vissa svenska tidningar nyligen intagit mot Tyskland. Såsom särskilt odiösa framhöll han vissa ledande tidningars uttalanden på treårsdagen av krigsutbrottet. Man hade på tysk sida intrycket av att vissa svenska tidningsmän ansåge Tyskland vara så engagerat i kampen i öster och så upptaget av tanken på en andra front i väster, att man i svensk press kunde tillåta sig både det ena och det andra gentemot Tyskland. Han underströk, att den återhållsamhet, som tysk press vinnlagt sig om i förhållande till Sverige, i längden vore omöjlig att vidhålla utan ömsesidighet. I betraktande av vad som nu förekom i svensk press, lönade det sig ej längre att komma med enbart diplomatiska *démarches*. Han slutade med att på uppdrag av riksutrikesministern uttala, att den svenska pressens hållning mot Tyskland, om den fortsatte, komme att utgöra ”en svår och allvarlig fara för de politiska relationerna mellan Tyskland och Sverige”. Samma synpunkter framfördes några dagar senare till mig av tyske ministern i Stockholm och senare har ämnet upptagits i samma anda vid olika tillfällen.

Denna ogynnsamma inställning till vår press har givit anledning befara, att en systematisk tysk presskampanj mot Sverige, i stil med den som fördes vintern 1941–42, ånyo skulle kunna igångsättas. Hittills har emellertid en sådan kampanj uteblivit. Det förefaller som om man alltså ålägger sig en viss återhållsamhet i avvaktan på att den svenska pressen i gengäld skall åtminstone undvika sådana uttalanden, för vilka man på tyskt håll är särskilt ömtålig. Uppenbart är sålunda, att ett ytterst labilt läge råder och att ett åsidosättande på svenskt håll av de hänsyn, som läget påkallar, lätt kan utlösa en presskampanj med åtföljande oförmånliga återverkningar inom hela området för de svensk-tyska förbindelserna.

Såsom på sin tid meddelades i pressen ha sju i Polen verksamma svenska medborgare under sommarens lopp anhållits av de tyska polismyndigheterna.

På de *démarches*, som beskickningen i Berlin omedelbart företog i tyska utrikesministeriet, svarades, att åtgärden utgjorde ett led i en undersökning, som igångsatts med anledning av misstankar om svensk förmedling vid utbyte av underrättelser mellan oppositionella element i Polen och polska kretsar i Stockholm samt eventuellt även i London. Den 24 juli meddelade tyska utrikesministeriet, att i varje fall tre av de anhållna svenskarna i allt väsentligt erkänt vad som lagts dem till last. Vari detta bestod, kunde man dock ännu icke ge någon närmare upplysning om. Det vore emellertid otvivelaktigt straffbart enligt tysk

lag. Det underströks, att det vore fråga om politiska förbrytelser av allvarlig karaktär. Enligt senare under hand från tysk sida lämnade meddelanden skulle de anhållna även gjort sig skyldiga till brott mot gällande valutaföreskrifter. Insmuggling av dollarsedlar till Polen hade ägt rum och sedlarna hade sedan distribuerats även till polacker, som bedrivit statsfientlig propaganda. Ehuru ett par av de anhållna, efter vad som framkommit, icke gjort sig skyldiga till något allvarligare brott, vore de dock alla komprometterade, och man kunde icke räkna med att någon av de anhållna skulle sättas på fri fot utan rättegång.

Det är självfallet, att man på svensk sida gjort och gör allt för att tillvarata de anhållna Warszawa-svenskarnas intressen och så mycket som möjligt förkorta tiden för den pågående polisundersökningen.

Jag vill slutligen tillägga, att de anhållna hava tillfälle att mottaga besök av representanter såväl för beskickningen i Berlin som för de svenska bolagen. De få vidare mottaga paket, brev och tidningar. Någon anledning till anmärkning mot deras behandling synes icke föreligga.

Våra västkustfiskares näringsutövning har försvårats av de minfält, som utlagts i farvattnen väster om Sverige. Som bekant utlades från tysk sida i april 1940 en minspärr mellan den norska sydkusten och Jylland och några dagar senare meddelades från brittisk sida, att Skagerack, Kattegatt och vissa områden i Nordsjön samt södra Östersjön och dess infartsleder minerats. Under år 1940 erhöll man i Sverige från Tyskland en försäkran om att, med undantag av minvarningsområdet ävensom en zon av tio distansminuters bredd öster om detta område, fiske av svenska fartyg skulle kunna pågå obehindrat. Året därpå ansågo sig tyskarna emellertid kunna konstatera, att svenska fiskefartyg trots detta förbud begivit sig in i minvarningsområdet. Det förklarades då, att man icke längre kunde antaga, att fartygen blott ägnade sig åt sin fredliga näring utan att de uppehölle sig där i tjänst hos fientligt underrättelseväsen. Med anledning härav såg sig tyska regeringen nödsakad meddela svenska regeringen, att för framtiden fartyg, som påträffades inom tyska minvarningsområden, utan vidare komme att betraktas såsom varande i tjänst hos det fientliga spionaget, varför de komme att i full utsträckning bekämpas med vapenmakt och drivas bort från området ifråga.

Från svensk sida förnekar man givetvis icke en krigförandes rätt att utlagga minfält, men man kan av principiella skäl icke godtaga att vissa områden på internationellt vatten spärras för neutrala fiskefartyg och icke heller att dessa i strid med internationella rättsregler utsättas för beskjutning.

Under sommaren hava två fall av beskjutning från tysk sida förekommit, där enligt svensk uppfattning fiskefartygen befunnit sig utanför det tyska minvarningsområdet. Dessa båda fall hava påtalats på diplomatisk väg i Berlin.

Vid det första fallet inlades gensaga mot att tyska flygare vid misstanke om att svenska fiskefartyg överskridit gränsen för det tyska spärrområdet tillgrepo verkningsseld mot fartyg och besättning. Detta förhållande måste te sig än mer stötande vid en jämförelse med de metoder, som å svensk sida dittills tillämpats vid avvisande av tyska flygplan, vilka förirrat sig in över svenskt område. De talrika fall då så skett hade ju visat vilka svårigheter det måste erbjuda för en flygare att orientera sig från luften. Ännu större svårigheter måste det givetvis erbjuda att från ett flygplan med full visshet lokalisera en blott geografiskt bestämd gränslinje i vatten. Slutligen framfördes en allvarlig förhoppning, att sådana åtgärder måtte vidtagas att svenska fiskare icke riskerade att på detta sätt bliva utsatta för beskjutning. I det tyska svaret meddelades, att de tyska flygplansbesättningarna vidhölle sin uppfattning enligt vilken fartyget vid beskjutningen befunnit sig innanför spärrzonen. Två i god tro avgivna uppfattningar stode mot varandra och tyska regeringen såge till sitt beklagande icke någon möjlighet att komma till obestriddlig klarhet. Med anledning av vad som förefallit hade de tyska luftstridskrafterna emellertid omedelbart erhållit order att iakttaga den största omsorg för att förhindra att fartyg angreps utanför spärrzonen.

Även det andra fallet föranledde svensk protest. I det tyska svaret härpå hävdades emellertid, att även i detta fall fartyget vid beskjutningen befunnit sig inom det tyska minvarningsområdet. Då enligt en uppfattning, som tyska regeringen tidigare framfört till svenska regeringen, främmande fartyg, som befunne sig inom sagda område, måste anses misstänkta för fientligt spionage, hade beskjutning skett. Av militära skäl vore det icke heller i framtiden möjligt att avstå från omedelbart beskjutande av fiskefartyg, som befunne sig inom minvarningsområdet.

I anledning av detta tyska svar har det ännu en gång framhållits i Berlin, att svenska regeringen icke kan erkänna en rätt för tyska flygplan att utan varningsskott beskjuta svenska fiskare, vilka utöva sin fredliga näring på internationellt vatten. Vidare har inlagts en bestämd gensaga mot den från tysk sida uppställda presumtionen, att svenska fiskare, som råkat komma in i spärrområdena, ägnade sig åt fientligt spionage.

På sista tiden, sedan början av juli, hava inga fall av beskjutning av denna art förekommit.

För den tyska transitotrafiken lämnade jag i juni kammaren en ingående redogörelse, till vilken intet av större vikt är att tillägga. Då emellertid torpederingen utanför Trälleborg den 19 oktober av den tyska färjan "Deutschland" med en kontingent permittenter ombord fäst uppmärksamheten på denna färjtrafik, vill jag begagna tillfället framhålla, att några permittenttransporter aldrig förekommit på de svenska färjorna på Sassnitz-routen. Någon användning av de svenska färjorna för sådant ändamål är heller icke ifrågasatt. På Hälsingborg—Helsingör-routen äro

sedan flera år tillbaka endast danska färjor i trafik. En av dessa minsprängdes den 9 oktober och torde ha försatts ur trafik för lång tid framåt. Härigenom nedsattes kapaciteten på Hälsingborgs-routen icke obetydligt och i anledning härav återupptogs den sedan i juli inställda färjtrafiken Malmö—Köpenhamn, dock endast i mån så erfordras för att säkerställa den svenska godstrafiken.

Transporterna i särskilda lasarettståg från Haparanda till Oslo av tyska sårade från fronten i Finland upphörde praktiskt taget i början av sommaren. Sedan i maj ha sålunda endast två sådana lasarettståg befordrats varjämte ett tåg med sårade framförts från Oslo till Tyskland via Trälleborg.

Vad beträffar transiteringen i övrigt må omnämnas, att det alltid framhållits för tyskarna, att den principiellt medgivna godstransiteringen måste hålla sig inom ramen för de svenska järnvägarnas trafiktekniska möjligheter. Med hänsyn till våra egna starkt ökade transportbehov har det blivit nödvändigt att ernå en reglering av transporterna. Sedan i september har den tyska godstrafiken något nedgått och för närvarande uppgår den till ett sextiotal vagnar om dagen. Överhuvudtaget bör man icke överdriva betydelsen av denna transittrafik, som ej torde mycket överstiga en tiondel av de totala tyska transporterna till Norge och Finland och som endast till en mindre del består av krigsmateriel. I synnerhet vill jag understryka, att den här och där framskymtande uppfattningen att vi i detta sammanhang åsidosätta våra neutralitetsförpliktelser är felaktig.

Under försommaren i år stod den alltid aktuella frågan om de utländska överflygningarna en tid i diskussionens brännpunkt, närmast i anledning av tyska överflygningar. Som jag i min redogörelse för kammaren den 16 juni nämnde, framfördes från tyska regeringens sida ursäkter i anledning av dessa överflygningar och utfärdandet av strängare instruktioner för de tyska flygarna ställdes i utsikt. Chefen för de tyska flygstridskrafterna i Norge och Finland kom i slutet av juni till Stockholm för att avhandla saken med representanter för försvarsstaben och flygvapnet. Man kom därvid överens om en serie åtgärder för att i möjligaste mån förebygga felorienteringar av kurirplan och neutralitetskränkningar av luftstridskrafter. Det är också ett faktum, att under den tid, som sedan dess förflutit, överflygningarna och felflygningarna märkbart minskat, särskilt sådana av mera allvarligt slag.

Under sommaren och hösten ha snarare de brittiska överflygningar, som vid flera tillfällen förekommit, dragit uppmärksamheten till sig. Nätterna till den 2 och 4 juli överflögs Hälsingborg och Öresund av minutläggande brittiska flygplan. Natten mellan den 11 och 12 juli överflögo engelska flygförband södra Sverige först i östlig och senare i västlig riktning. I början av september förekom en överflygning av ett

brittiskt bombplansförband i nordostlig riktning över norra Sverige. Vid två tillfällen i september överflögo brittiska flygförband och enstaka flygplan i stort antal nattetid södra Sverige från västkusten ända till ostkusten och tillbaka. — Dessa överflygningar ha givetvis föranlett allvarliga svenska protester i London. I den mån de hittills besvarats har brittiska regeringen förklarat, att företagna undersökningar givit vid handen, att det möjligen varit brittiska plan, som under operationer mot fienden — t. ex. minutläggning i Bälten, Öresund eller i farvattnen i södra Östersjön — av misstag och beroende på dåliga väderleksförhållanden kommit in över svenskt område. Tillika har framförts brittiska regeringens livliga beklagande av det inträffade.

Från slutet av maj har luftvärnet tillämpat skärpta eldgivningsbestämmelser över vissa speciellt viktiga områden i landet, t. ex. Boden, Stockholm, Bofors, Trollhättan. Nyligen ha dessa skärpta bestämmelser utsträckts till hela landet. Förr närvarande gäller alltså, att utländska flygplan över hela landet beskjas med verkningsseld, om de efter visst antal varningsskott icke ändra flygriktning från svenskt territorium. Ett flygplan, som trots varningsskott fortsätter in över landet, beskjas med omedelbar verkningsseld på alla de platser med luftvärn, som det under färden passerar. Varningsseld avges, om flygplanen kunna siktas, i form av varningsskott framför flygplanen. Om flygplanen icke kunna siktas, t. ex. vid låg molnbildning, i dimma eller i mörker, skjutes i stället spärreld. Flygplan, som utföra våldshandling över svenskt territorium — t. ex. bombfällning, minfällning eller luftstrid — beskjas med omedelbar verkningsseld. Mot i föreskrivna former föranmälda kurirflygplan, vilka komma ur sin kurs, skjutes av förklarliga skäl icke verkningsseld utan endast upprepade varningsskott. Dessa nya eldgivningsbestämmelser ha varit i kraft sedan den 26 oktober.

För utvecklingen av vårt varuutbyte med Tyskland under innevarande år har nyligen en mera ingående redogörelse lämnats genom ett till pressen utsänt meddelande.

Vid de svenska och tyska regeringskommissionernas sammanträden under sommarens lopp har särskild uppmärksamhet ägnats spörsmålet om den svensk-tyska clearingens balansering. Enligt den överenskommelse, som träffades i december 1941, förutsågs att vid exporten till Tyskland av bland annat trävaror, cellulosa, papper, kullager, verktyg och maskiner viss kredit kan komma att lämnas från de svenska exportörernas sida samt att i dylikt fall Exportkreditnämnden inom ramen för gällande exportkreditgarantisystem kan lämna garanti för viss del av dessa krediter. Man har därvid utgått ifrån att krediten, i den mån den lämnades av exportören, komme att avse 50 % av fakturabeloppet; kredittiden har utgjort mellan 12 och 18 månader. Kreditandelen skall enligt överenskommelsen i regel inbetalas till tyska clearingkassan för att

gottskrivas ett särskilt konto. På detta konto har hittills under året inbetalats sammanlagt cirka 70 milj. kr., som till allra största delen av de svenska fordringsägarna försäkrats hos Exportkreditnämnden. Enligt de avtal, som svenska exportörer under året slutit eller beräknas komma att sluta med tyska köpare, kan omfattningen av de sålunda förutsedda exportkrediterna sammanlagt uppskattas till omkring 100 milj. kr., vilket med andra ord innebär, att på nyssnämnda konto hos tyska clearingkassan ett motsvarande belopp kommer att inbetalas.

Från tysk sida har emellertid under förhandlingarna i juli och augusti framhållits, att ifrågavarande kreditarrangemang icke vore tillfyllest för att möjliggöra en balansering av clearingen under innevarande år. Till följd av de uppkomna eftersläpningarna i den tyska exporten till Sverige ävensom ökade tyska inköpsbehov måste man i stället förutse, att under andra halvåret ett betydande clearingunderskott skulle komma att uppstå, även med tillämpning av gällande överenskommelse om exportkreditgivning. Det sålunda förutsedda clearingunderskottet beräknades från tysk sida komma att vid årsskiftet 1942—43 uppgå till i runt tal 100 milj. RM. Med hänsyn härtill återkom man från tysk sida till det under decemberförhandlingarna 1941 framförda tyska önskemålet om svensk statskredit i en eller annan form. Detta förslag avvisades från svensk sida under hänvisning till, att ett av syftemålen med 1942 års kreditöverenskommelse just var att söka undvika uppkomsten av ett underskott i den löpande clearingen och att i dylikt syfte vissa garantier då avgivits av tyska regeringen. Det vore därför icke möjligt att nu återupptaga frågan om svensk statskredit för clearingens balansering till förnyad diskussion, då den svenska ståndpunkten i denna sak icke undergått någon förändring. Å tysk sida hemställde man då, huruvida icke gällande exportkreditgarantisystem kunde utsträckas till att jämväl omfatta export av järnmalm till Tyskland, vilken som bekant icke inbegripits i 1942 års kreditöverenskommelse. Även detta förslag avböjdes från svensk sida. I anslutning härtill framhölls av den svenska regeringskommissionen, att det nu närmast ankomme på tyska vederbörande att så gestalta clearingen, att densamma balanserades och uppkomsten av ett clearingunderskott undvekes. Den svenska ståndpunkten, som tidvis gav diskussionen en rätt tillspetsad karaktär, hade till närmaste resultat, att tyska vederbörande i själva verket förmåtts att i icke obetydlig utsträckning verkställa betalning för svensk export samt för svenska prestationer till Tyskland i fria valutor och guld. Dessa betalningar, som särskilt avsett vissa fraktkostnader, såväl järnvägs- som sjöfrakter, hava under andra halvåret hittills uppgått till i runt tal 50 milj. kr. Därjämte har Tyskland i märkbar utsträckning begränsat sina tidigare planerade inköp i Sverige av bland annat cellulosa, papper, kullager samt järn och stål, medan å andra sidan betydande ansträngningar gjorts från tysk sida för en ökad export till Sverige på olika områden.

Ifråga om den svensk-tyska clearingens utveckling hava de tidigare

angivna åtgärderna medfört, att inbetalningarna på clearingkontot under månaderna januari–september i år uppgått till 656 milj. kr. medan samtidigt utbetalningarna från clearingkontot för svensk export till Tyskland samt frakter m. m. utgjort 574 milj. kr. Fraktkostnader och övriga icke varubetalningar utgöra ungefär en tredjedel av det totala utbetalningsbeloppet. Skillnaden mellan in- och utbetalningssiffrorna har i första hand utnyttjats för återbetalning intill tre fjärdedelar, eller med 67,5 milj. kr. av det under hösten 1941 inbetalade förskottet från Statens Reservförrådsnämnd om sammanlagt 90 milj. kr., varjämte något över 20 milj. kr. avsatts för betalning av tyska finansiella förpliktelser gentemot Sverige. Då de under året lämnade exportkrediterna uppgå i runt tal till 70 milj. kr., har sålunda i stort sett den svenska kreditgivningen till Tyskland under 1942 motsvarats av tyska återbetalningar å tidigare lämnade förskott. Uppkomsten av nya fordringar har sålunda kunnat undvikas.

Förhandlingarna rörande det svensk-tyska varuutbytet under nästkommande år äro avsedda att upptagas i mitten av innevarande månad. Därvid är att förutse, att problemställningen i stort sett blir densamma som tidigare, ehuru i väsentligt mera skärpt form än vid förhandlingarna i december 1941 och vid de diskussioner, som under årets lopp ägt rum mellan de svenska och tyska regeringskommissionerna. Sålunda måste man emotse ökat tyskt motstånd mot hittillsvarande prisöverenskommelse ifråga om den tyska exporten av kol och koks och valsverksprodukter till Sverige. Från tysk sida har under detta år framkommit en alltmera påtaglig obenägenhet att bibehålla den nuvarande prisbindningen, då särskilt för kol och koks. Man har därvid från tysk sida framhållit, att exportpriserna på Sverige alltjämt låge icke oväsentligt under den tyska inhemska prisnivån och i högst betydande utsträckning understege de priser, som Tyskland kunde erhålla vid export till andra länder, exempelvis till Schweiz, där de tyska kol- och kokspriserna äro ungefär dubbelt så höga som vid export på Sverige.

För nästa år har man därjämte att räkna med ökade tyska leveranssvårigheter på stora och för vårt folkhushåll viktiga områden, liksom man också måste befara, att transportsvårigheterna särskilt under vintermånaderna ånyo kunna högst väsentligt äventyra våra importmöjligheter. Vidare har man att emotse betydande tyska inköpsbehov utöver den ram, som bestämmes av inbetalningarna å clearingkontot för import från Tyskland. Under dylika förhållanden har man med all sannolikhet att förvänta förnyade tyska önskemål om statliga svenska krediter eller motsvarande tillskott i annan form för att möjliggöra clearingens balansering. Till jämförelse må nämnas, att Schweiz enligt gällande överenskommelse med Tyskland beviljat en statlig kredit av upp till 850 milj. francs för beredande av ökade tyska inköpsmöjligheter på den schweiziska marknaden, vilket belopp likväl vid nu pågående schweizisk-tyska handelsförhandlingar man från tysk sida yrkat få höjt till icke

mindre än 2 miljarder francs. Den svenska inställningen till denna fråga är densamma som tidigare. Ur statsfinansiell synpunkt måste man nu liksom förra året hysa allvarliga betänkligheter mot export på kredit. Man måste alltså räkna med att de kommande förhandlingarna bli av synnerligen besvärlig karaktär och att det därför överhuvud är ovisst, huruvida förhandlingarna skola kunna slutföras före årsskiftet.

Jag skall härefter gå in på vissa frågor, som under de gångna månaderna trätt i förgrunden i våra förbindelser med Sovjetunionen. I mitten av juni ingingo från finskt håll underrättelser, som visade, att en eller flera ryska ubåtar lyckats taga sig från Kronstadt ut i Finska Viken. Kort därpå inträffade den första torpederingen ute i Östersjön, då en finsk ångare sänktes vid Bogskär söder om Åland. Även en svensk ångare utsattes vid samma tillfälle och på samma plats för torpedanfall, men torpeden passerade under fartyget.

Dessa händelser föranledde genast en serie försiktighetsåtgärder från den svenska marinens sida. Sjöfarten varnades under hand för ubåtsfaran. En minering utlades på den svenska sidan av Södra Kvarken mellan Understen och Märket.

Den 20 juni ingick underrättelse om att danska ångaren "Orion" träffats av en torped på internationellt vatten mellan Visby och Landsort. Nu infördes eskortering av Gotlands-sjöfarten på svenskt vatten och Chefen för Marinen utarbetade för eventuella behov en eskorteringsplan för hela ostkusten.

Sedan följde en rad torpederingar av svenska fartyg på svenskt vatten, vilka ännu torde vara i färskt minne. Den 22 juni sänktes den malmplastade "Ada Gorthon" utanför Ölands östkust. Den uppgjorda eskorteringsplanen sattes under de följande dagarna i tillämpning. Regelbundna eskorter enligt en bekantgjord tidtabell ordnades längs ostkusten.

Neutralitetskränkningarna fortsatte icke desto mindre. Den 1 juli utsattes ett svenskt fartyg "Galeon", likaledes malmplastat, för ett torpedanfall utanför Västervik. Torpeden träffade icke. Den 6 och 9 juli förekommo nya, ehuru även nu resultatslösa, torpedanfall mot sjöfarten på svenskt vatten. Den 9 juli sänktes svenska ångaren "Margareta" på väg med kokslast till Sverige och den 11 juli torpedsprängdes den malmplastade ångaren "Luleå". Denna gick i eskort, medan "Margareta" däremot gick ensam. Båda händelserna inträffade på svenskt vatten liksom även den 14 juli ytterligare ett, ehuru resultatslöst, torpederingsförsök mot en svensk eskort.

Härefter inträdde några veckors lugnare förhållanden, då några nya övergrepp icke förekommo mot sjöfarten på svenskt område. Underrättelser ingingo emellertid alltjämt om sänkningar av fartyg i andra delar av Östersjön, och även inne på svenskt vatten siktades vid olika tillfällen

främmande ubåtar. Den 7 juli utfärdades speciella instruktioner för flottan och flyget, jämlikt vilka i Ålands hav och Östersjön, öster om longituden genom Falsterbo fyr, en främmande ubåt i undervattensläge, som upptäcktes i närheten av en svensk eskort under sådana omständigheter, att anfall mot denna ägt rum eller syntes kunna befaras, skulle anfallas, oavsett om ubåten befunde sig innanför eller utanför svenskt territorialvatten. Svenska örlogsfartyg och flygplan ingrepo också vid olika tillfällen och fällde sjunkbomber mot siktade ubåtar eller platser, där sådana röjt sin närvaro. Vid åtminstone två tillfällen, det ena den 12 juli på svenskt vatten utanför Storkläppen nordost om Västervik, det andra den 21 juli, likaledes i farvattnen utanför Västervik, ingrepo svenska stridskrafter mot ubåtar under sådana omständigheter, att sannolikheten för att ubåtarna oskadliggjorts får anses vara relativt stor. På båda ställena kunde nämligen under en följd av dagar observeras oljefläckar. Försök gjordes under den följande tiden av marinens dykare att återfinna ubåtarna, men dessa försök blevo resultatlösa.

Den 18 augusti torpederades och sänktes den malmloadade ångaren "C. F. Liljevalch" på svenskt vatten söder om Kungsgrund, likaledes i farvattnen utanför Västervik. I anledning av detta nya övergrepp beslöts att till skydd för de särskilt utsatta delarna av ostkusten utlägga minor inom ett område från farvattnen utanför Bråviken i norr ner mot Ölands norra udde. Det minerade områdets gräns in mot land löper längs med och en halv distansminut öster om neutralitetsleden. Mot öster sträcker sig minfältet ut på internationellt vatten.

I slutet av augusti började ubåtar uppträda även i Ålands hav. Mellan den 25 augusti och ända fram till helt nyligen ha vid flera tillfällen angrepp ägt rum mot finska konvojer mellan Åland och Uplandskusten. Tyska och finska stridskrafter insattes för ubåtsjakt, och åtminstone två ryska ubåtar synas med säkerhet ha sänkts i de åländska farvattnen.

Natten till den 12 september sänktes en finsk ångare vid Finngrundens, vilket alltså visade, att det nu lyckats ryska ubåtar att från Ålands hav tränga upp i Bottenhavet. Senare ha flera angrepp mot och även sänkningar av finska och tyska fartyg där förekommit. Ubåtsfarans utsträckande till Bottenhavet föranledde för svensk del vissa säkerhetsåtgärder. Den svenska sjöfarten anvisades att även där framgå innanför territorialgränsen. Anstalter träffades för att igångsätta eskortering längs Norrlandskusten, om så skulle bli erforderligt. Slutligen detacherades en svensk flottstyrka till Hernösand—Örnsköldsvik.

Ända sedan den 18 augusti ha emellertid inga ubåtsangrepp förekommit på svenskt vatten. Den i juni införda regelbundna eskorteringen söder om Stockholms skärgård har i mitten av oktober ersatts med mera bränslebesparande skyddsåtgärder.

Torpederingen den 19 oktober av färjan "Deutschland" på internationellt vatten utanför Trelleborg, sänkningen så sent som den 26 oktober av en finsk ångare i Ålands hav och nu senast torpederingen den 1

november av en finsk ångare utanför Gdynia utgöra de senaste påminnelserna om de ryska ubåtarnas fortsatta operationer i Östersjön. Man frågade sig under den första tiden av deras uppträdande, vad ubåtarna ämnade företaga sig, när – efter en tid, som beräknades till 6 veckor à 2 månader – deras bränsle- och vattenförråd voro slut. Det visade sig sedan, att de i denna situation försökte – och åtminstone i några fall även lyckades – taga sig tillbaka genom Hoglandssparren in till Kronstadt, medan nya ubåtar löpte ut i deras ställe. Oaktat under sommaren – enligt finska beräkningar – över 20 ryska ubåtar sänkts i Finska Viken och Östersjön, synes den ryska Östersjöflottan alltjämt vara i stånd att sätta in nya enheter. Under den näst sista veckan i oktober lära sålunda 8 ryska ubåtar ha lyckats taga sig ut. I vinter komma dock isförhållandena att lägga hinder för vidare ubåtsoperationer.

De ryska undervattensbåtarnas aktivitet i Östersjön har givit anledning till ett livligt diplomatiskt meningsutbyte med Sovjetunionen. Så snart det ådagalagts, att det var på svenskt vatten, som "Ada Gorthon" sänkts, framfördes i Kujbysjev svenska regeringens allvarliga protest mot torpederingen och begärdes, att instruktioner skyndsamt måtte utgå till de ryska ubåtarna att respektera svenskt vatten.

Under hänvisning till att från svensk sida inga som helst bevis kunnat förebringas för ubåtens sovjetryska nationalitet, vägrade man i Kujbysjev till en början att mottaga protesten, och först efter en längre diskussion utlovades undersökning och ett officiellt svar. – Tre dagar senare meddelades, att svenska regeringens förmodan, att sänkningen av "Ada Gorthon" utförts av en sovjetrysk ubåt, visat sig ogrundad, enligt vad en noggrann undersökning givit vid handen, varför den svenska protesten saknade grund såsom beroende på ett missförstånd. Oberoende härav hade emellertid sovjetregeringen tillmötesgått vår begäran att tillställa de sovjetiska sjöstridskrafterna i Östersjön förnyade instruktioner att ej operera på svenska territorialvatten.

Då därefter påträffad torpedsplitter med inskriptioner på ryska framvisades, gjordes å rysk sida gällande, att eftersom det icke varit ryska ubåtar, som uppträtt, måste det ha varit tyska eller finska undervattensbåtar, som i provokatoriskt syfte avlossat torpeder av rysk tillverkning eller försedda med ryska skrifttecken. Såväl till svar på de fortsatta diplomatiska démarcherna som i polemik i ryska tidningar och rysk radio vidhölls sedan hårdnackat denna ståndpunkt. Samma ståndpunkt intogo de ryska vederbörande för övrigt också, när protest framfördes mot bombfällningen natten till den 24 juli mot Borgholm och när det påvisades, att de där upphittade splittren härrörde från en rysk bomb.

Man har emellertid å rysk sida icke nöjt sig med att tillbakavisa de svenska föreställningarna. I slutet av juli överlämnades en längre rysk note, vari framfördes en serie påståenden angående svenska överträdelser av neutraliteten, mot vilka sovjetregeringen ville protestera.

I den ryska noten gjordes till en början gällande, att Sverige tillåte en

systematisk transport av tyska trupper över svenskt territorium i och för krigshandlingar mot Sovjetunionen. Som exempel härpå anfördes, att i oktober 1941 7.000 tyska soldater med full beväpning och utrustning skulle ha sänts från Sverige till Finland. Under november–december förra året skulle över svenskt territorium en hel tysk division ha överförts från Finland till Tyskland och i januari en annan tysk division från Tyskland till Finland. I maj skulle ytterligare en tysk division ha förts från Tallinn över Stockholm. Vidare polemiserades mot de transporter ”för utbyte och komplettering av tyska trupper, stridande mot Sovjetunionen”, som ägde rum under beteckningen permittenter. Sovjetregeringen önskade även påminna om sin protest förra sommaren mot medgivandet till transport över svenskt territorium av en division tyska trupper, vilket den betraktade som en ovänskaplig handling och en överträdelse av den proklamerade neutraliteten. — I fortsättningen påtalades i noten bland annat, att med svenska regeringens medgivande påginge värvning i Sverige av s. k. frivilliga och bildande av militära förband och transporter av dessa hela truppenheter under svenskt befäl till Finland för kamp mot Sovjet. Till Finland sändes dessutom reguljärt vapen, militärförråd och utrustning, tillverkade av svenska statens företag, t. ex. Bofors. Alla dessa åtgärder förklarades strida mot olika angivna bestämmelser i Haagkonventionerna. Det förklarades slutligen, att dylika fakta visade, att från Sveriges sida direkt understöd lämnades Tyskland och Finland i deras krigsoperationer, varigenom den av Sverige proklamerade neutraliteten kränkts. På grund härav inlade sovjetregeringen protest och uttryckte sin övertygelse, att svenska regeringen komme att vidtaga erforderliga åtgärder för att säkra ett lojalt iakttagande av neutraliteten.

Till svar härpå överlämnades ett svenskt memorandum. I detta framhölls, att vissa av de i noten anförda fakta vore så uppenbart oriktiga, att svenska regeringen icke kunde förutsätta, att de härrörde ur en allvarlig och saklig information om svenska förhållanden. Utöver transporten av den tyska divisionen sommaren 1941, varom sovjetregeringen då officiellt underrättats, hade någon transitering av tyska trupper till Finland icke medgivits. Samtliga i den ryska noten nämnda exempel på dylik transitering vore fritt uppfunna. Transiteringen av obehäpnade permittenter, vilken ginge tillbaka till en överenskommelse av år 1940, avsåge uteslutande transporter till och från Norge. Någon permittenttrafik till och från Finland hade ej tillåtits. I fråga om transitering och export för krigförandes räkning av krigsmateriel hänvisades till att femte Haag-konventionen uttryckligen stipulerar, att neutral stat icke är skyldig förhindra dylik. Som slutsats framhölls i det svenska svaret, att man måste tillbakavisa de av sovjetregeringen framförda anmärkningarna och i detta sammanhang ånyo ville erinra om de svenska framställningarna i anledning av de begångna kränkningarna av svenskt territorium.

I september anlände en ny rysk note av liknande karaktär som den

föregående. I noten framhölls, att sovjetregeringen efter tagen kännedom om det svenska svaret, icke kunde godtaga de givna upplysningarna utan till fullo vidhöll sin tidigare förklaring. Därefter upprepades de tidigare anmärkningarna och tillades en del nya, som tydligen byggde på helt oriktiga uppgifter. Avslutningsvis gjordes ånyo gällande, att Sverige frångått sin proklamerade neutralitetspolitik och beträtt vägen av aktivt stöd åt den ena av de krigförande parterna. Sovjetregeringen önskade därför till fullo vidhålla sin tidigare protest.

Det svenska svaret på denna förnyade ryska démarche har nyligen framförts. I svaret bemötas ånyo de framställda ryska erinringarna. Påståendet att Sverige frångått neutraliteten tillbakavisas. Det synes tvärtom vara ett faktum, som vore värt att erkänna, heter det i svaret, att svenska regeringen, trots de svårigheter som mött, upprätthållit landets neutralitet. Regeringen har också för avsikt att även i fortsättningen kräva respekt för denna neutralitet.

Det kan frågas, varför ryska regeringen funnit lämpligt att nu framställa dessa anmärkningar. I den relativt ringa mån de äro grundade på fakta, hänföra de sig i allt väsentligt till länge sedan passerade händelser, som när de inträffade ingalunda framkallade en så stark reaktion i Moskva. Tillsviðare torde anmärkningarna få betraktas enbart som en diplomatisk motaktion, föranledd av de svenska protesterna mot ubåtsangreppen och kanske också svenska opinionsyttringar i anledning av dessa angrepp.

För *lejdtrafiken* eller handelsutbytet med länderna väster om spärren har jag tidigare varit i tillfälle att lämna ganska utförliga redogörelser. Jag har omtalat de olika överenskommelser med de krigförande parterna, som ligga till grund för lejdtrafiken, och även berört trafikens utveckling och växande intensitet alltifrån de första, enstaka fartygen, som på försök släpptes fram genom blockadspärrarna kring årsskiftet 1940/41. Som bekant vållades på våren 1941 ett avbrott i den då ännu på försöksstadiet varande trafiken, ett avbrott, som varade i ett par månader, medan underhandlingar pågingo såväl i London som i Berlin för övervinnande av de nya svårigheter, som orsakats av de utvidgade tyska operationerna i Atlanten. Först under förra hösten kom trafiken i gång i full utsträckning. Tätare fartygslägenheter ha dock kunnat uppnås först i år, i det att först fem och numera — åtminstone temporärt från och med innevarande månad — sex fartyg per månad tillåtas passera i vardera riktningen, detta oräknat tankfartyg med oljelaster.

Jag har även tidigare omnämnt de så gott som kontinuerliga förhandlingar, som måste föras med de olika krigförande både för att hålla själva trafiken, d. v. s. fartygslägenheterna, i gång och för att få erforderliga skeppningstillstånd för de laster, som fartygen skola föra ut och in.

För att belysa lejdhandelns betydelse för vår folkförsörjning må det här vara tillräckligt att erinra om att under första halvåret 1942 drygt *en fjärdedel av hela vår import* värdemässigt sett härrörde från lejdtrafiken. Såsom jämförelse må nämnas, att importen från Tyskland under samma tid motsvarade omkring 40 % av den totala importen. I fråga om lastkvantiteten kan man säga, att i runt tal omkring 1.000 ton per dag numera anlända till landet med lejdartygen. För vår export är lejdtrafiken av relativt mindre betydelse, men en dryg tiondedel av total-exportens värde under innevarande år har dock uppburits av denna trafik.

Den teknik och den mekanism, som möjliggör sjöfarten "genom spärren" är för visso mycket ömtålig. Att den lätt kan gå i baklås, förmärkes varje gång rubbningar inträda, såsom nu på sista tiden efter de beklagliga förlusterna av tre värdefulla fartyg med sina för vår försörjning så betydelsefulla laster. Jag syftar härmed på förlusterna av de tre motorfartygen "Argentina" och "Uddeholm" i juli och "Remmaren" nu i oktober, vilka dock äro de enda förluster, som vi lidit i denna trafik alltsedan april 1941. Dessa förluster hava bl. a. medfört en rubbning av den utbytesbalans mellan inkommande och utgående fartyg, som är en förutsättning för hela trafiken och som ängsligt övervakas av båda de krigförande parterna. Förhandlingar ha därför måst upptagas både i Berlin och i London för att på något sätt övervinna dessa rubbningar. Vi tro oss ha anledning hoppas, att det skall vara möjligt att åtminstone temporärt komma över dessa svårigheter, så att en stockning eller ett avbrott i trafiken icke skall av den anledningen behöva inträda.

De största svårigheterna ligga på ett annat plan, de röra sålunda icke själva *fartygen* och deras gång utan i stället *lasterna*, alltså varuutbytet.

Vad först *exporten* beträffar, så är ju denna icke det väsentligaste i lejdtrafiken: även om fartygen skulle få utlöpa i ballast så skulle detta knappast hindra oss att utsända dem för att hämta hem värdefulla varor. I vissa fall har även så skett, nämligen då rubbningar uppstått i trafiken och det därför blivit nödvändigt att hålla denna flytande genom avlösning av inkommande fartyg. De fartyg, som efter Förenta Staternas inträde i kriget kunnat dit utsändas, ha också måst utlöpa i ballast, då tyskt skeppningstillstånd icke beviljas för export av varor till länder, som avbrutit förbindelserna med axelmakterna. Exporten är sålunda blott ett plusvärde i lejdtrafiken, för övrigt ett betydande sådant, eftersom den tillför landet valutor på i runt tal 8 à 9 miljoner kronor per månad (förutom frakterna) och dessutom gjort det möjligt för våra exportindustrier att bibehålla och utvidga vissa marknader hinsides Atlanten, numera, efter krigsutvidgningen i Sydamerika, dock blott i Argentina och Chile.

Det är emellertid *importen*, som utgör vårt huvudintresse, när det gäller lejdhandeln. Vissa varuslag, varav här i landet finnes ett importbehov, som icke kan tillfredsställas på annat håll, såsom exempelvis

foderkakor, spannmål, bl. a. majs och ris, bomull och kaffe, kunna vi allttjämt i Sydamerika hämta i tillräckliga mängder för att få fulla laster, åtminstone ännu någon tid framåt. Det är först när man kommer till de för krigföringen mer intressanta varorna, som svårigheterna börja, nämligen i främsta rummet svårigheten att utverka skeppningstillstånd hos de allierade makterna för varornas hemtagning genom blockadkontrollen. De hinder som sålunda från allierat håll resas mot uppfyllandet av våra importönskemål kunna vara av olika slag.

Först och främst kunna de bero på en mer eller mindre utpräglad *knapphet* på varan ifråga. Denna knapphet skärpes i samma mån, som de allierades egna behov växa på grund av den forcerade upprustningen samt de totala tillgångarna av varan sjunka genom förlusten av viktiga råvarukällor. Det är uppenbart, att försörjningsläget för de allierade beträffande vissa varor — exempelvis rågummi och tenn — efter förlusten av holländska Ostindien svårligen medgiver någon export till neutrala länder över huvud taget. Omedelbart efter krigsutvidgningen till Fjärran Östern och Nordamerika igångsatte de allierade en inventering av alla de tillgångar av för upprustningen och försörjningen viktiga varor, som befunno sig inom deras maktområde. Så snart de inom detta område samlade tillgångarna på en vara befinnas icke förslå till täckande av de allierade nationernas samlade behov, förklaras brist råda på varan. För sådana varor är det endast med största svårighet, som man kan utverka tillstånd att inköpa eller hemskeppa några kvantiteter, och detta endast i den mån vi kunna styrka vårt importbehov genom utredningar, som påvisa att vårt eget försörjningsläge är allvarligt.

Vid sidan av dessa de allierades *försörjningssynpunkter* är det även andra, som kunna föranleda betänkligheter mot import till Sverige av de varuslag vi önska, nämligen blockad- eller *handelskrigssynpunkterna*. Den under åtskilliga krig utbyggda och effektiviserade kontrabandskontrollen, vilken ju är avsedd att förhindra tillförsel till fienden, har kommit att medföra en alltmer ingående kontroll av de neutralas handel över världshaven. Denna kontroll utövades tidigare genom direkt visitation av de fartygslaster, som voro på väg över haven genom blockadlinjerna. Numera sker den i stället genom en förhandsgranskning, innan godset inlastas i exportlandet. Detta medför visserligen en förenkling av proceduren för den neutrals importörens del: man slipper fartygens uppbringning på haven och införande till kontrollhamnar för visitation av lasten med alla därav föranledda dröjsmål och olägenheter. Men denna procedur, d. v. s. navicertsystemet, erbjuder samtidigt större möjligheter för den blockerande makten att kontrollera och även ransonera tillförseln till det neutrala landet. Ett viktigt område, där blockadssynpunkterna dominera vid prövningen av våra importönskemål är mineraloljorna. På dessa råder ingen knapphet för de allierade. Oljeförsörjningen är där närmast ett distributionsproblem, men eftersom vi äro beredda att med egna tankfartyg hämta oljan göra sig inga andra betänkligheter gällande

än de rent handelskrigsmässiga. Då oljan är en vara av första ordningen för krigföringen, anses en tilldelning därav till ett neutralt land, i synnerhet ett med Sveriges militärpolitiska läge, förutsätta en ingående prövning.

Alltsedan lejdtrafikens begynnelse hava därför oavbrutna förhandlingar måst föras i London för uppnående av vissa bestämda importkontingenter eller kvoter för de intressantare varuslagen. De kvoter, som tid efter annan fastställts, ha sedan undergått justeringar uppåt eller nedåt — mest nedåt. Sedan Förenta Staternas inträde i kriget hava emellertid åtskilliga av de sålunda bestämda importkvoterna icke kunnat utnyttjas, beroende ibland på rena försörjningskäl för de allierade, ibland på blockadsynpunkter. Såsom exempel på en gång medgivna importkvoter, som på detta sätt blivit illusoriska kan nämnas rågummi samt bildäck och andra gummi-produkter. Här lyckades vi i London utverka en kvot på 400 ton respektive 675 per kvartal, men först så sent som någon månad innan Singapore och Holländska Indien gingo förlorade för de allierade, varför endast en mindre kvantitet någonsin hann hemföras från Ostindien. Ett annat exempel är koppar, där vi lyckades uppnå en kvot på 2.500 ton, strax innan Förenta Staterna inträdde i kriget och därmed behövde all koppar inom den västra hemisfären. Jag skulle kunna lämna ytterligare åtskilliga exempel på dylika numera illusoriska kvoter, blykvoten, sisalkvoten etc.

Nya förhandlingar ha därför måst upptagas både i London och Washington. Därvid ha ökade svårigheter mött på den grund att koordinationen mellan den amerikanska och den brittiska krigshandelspolitiken varit ofullständig. Härtill kommer, att på den amerikanska sidan några enhetliga linjer för handelspolitiken gentemot Sverige ännu icke kommit till stånd. Det har sålunda kunnat förmärkas, att vissa divergenser finnas mellan de diplomatiska instanserna i Washington och den nyttillkomna krigsadministrationen där. Den senare synes icke alltid godtaga de utrikespolitiska avvägningar, som skett inom State Department, utan anlägger helt självständiga synpunkter på de principavgöranden, som en gång träffats såsom grundval för verkställighetsåtgärder i de olika handelsfrågorna. Under en sådan dragkamp *dels* mellan den brittiska och den amerikanska blockadpolitiken och *dels* mellan olika instanser inom denna sistnämnda är det givet, att förhandlingarna angående våra importönskemål bliva utsatta för allvarliga störningar.

Särskilt på senaste tid synes man inom vissa kretsar i Washington hysa allvarliga betänkligheter emot fortsatta importmedgivanden till Sverige. Dessa betänkligheter tyckas vara av både rent politisk och mer handelspolitisk art: man frågar sig dels i vilken utsträckning Sverige är politiskt beroende av Tyskland, dels om icke en import till Sverige i och för sig också medför fördelar för fienden, eftersom en sådan import måste lätta försörjningsläget i det s.k. "europeiska livsrummet" i sin helhet. På grund av avspärrningen av all vår export till de anglosaxiska

marknaderna, kommer man att tänka på att numera så gott som hela vår export och alltså en stor del av vårt ekonomiska liv måste arbeta för Tyskland. Alla dess betänkligheter, menar man, nödvändiggöra en mer restriktiv handelspolitik gentemot vårt land. Ännu är emellertid icke några bestämda riktlinjer för en sådan politik accepterade av vederbörande instanser, varför vi särskilt i förhållande till Förenta Staterna alltjämt befinna oss på förprövningarnas och principöverbäganden stadium.

Det bör kanske här inskjutas, att nu omnämnda amerikanska farhågor icke få förväxlas med någon misstanke om att de västerifrån införda varorna mot gjorda utfästelser föras vidare till Tyskland eller dess allierade; någon sådan misstanke har icke framförts från ansvarigt håll i Amerika.

Den amerikanska ståndpunkten till lejdtrafikens fortsättning påverkas även av det förhållandet, att vissa sydamerikanska länder, nämligen de neutrala, f. n. kunna genom lejdtrafiken upprätthålla handelsförbindelser med Sverige, de övriga däremot icke. Det kan sägas, framhåller man i Washington, att Argentina och Chile på detta sätt premieras för att de undandragit sig att delta i kriget, medan Uruguay och Brasilien tvärtom bestraffas just för att de följt parollen från Förenta Staterna. Det kan bli svårt för regeringen i Washington att positivt medverka till bibehållandet av en ur amerikansk synpunkt så otillfredsställande ordning.

I detta läge är det givetvis av betydelse, att våra önskemål, liksom vårt handlingssätt i olika avseenden, klarläggas på ett så auktoritativt sätt som möjligt inför de utslagsgivande instanserna hos de allierade. Kabinettssekreterare Boheman har för detta ändamål varit i London några veckor och har nu rest vidare till Washington. Tidpunkten för dessa besök har ansetts särskilt lämplig just nu, då samtidigt amerikanske ministern i Stockholm jämte ett par sakkunniga tjänstemän från hans beskickning blivit kallade till London och Washington för överläggningar i frågor rörande vårt lands läge och importbehov. Dessutom befinna sig där även representanter för den amerikanska handelskrigsorganisationen.

Vid de förhandlingar om lejdtrafikens fortsättning, som sålunda nu inledas, torde några egentliga svenska motprestationer icke kunna erbjudas. I varje fall är det givet, att inga som helst politiska utfästelser eller engagemang få komma i fråga. Om allmänpolitiska frågor komma under diskussion, har herr Boheman instruktion att endast söka klargöra vårt läge och utveckla de av regering och riksdag fastslagna grundlinjerna för vår utrikespolitik.

Jag skall nu till slut beröra läget i våra nordiska grannländer och vårt förhållande till dem.

Vad beträffar händelseutvecklingen i Norge har jag ingenting att tillägga utöver vad som genom tidningspressen är allmänt känt. De tragiska händelserna i Trondheim hava uppenbarligen ytterligare skärpt

det tillspetsade läget. Ur allmänpolitisk synpunkt har emellertid det senaste halvåret knappast medfört någon förändring med avseende på Norges ställning.

I en del tidningar har på senaste tiden frågats, huruvida Sverige icke borde hava en diplomatisk representant hos norska regeringen i London. Detta är en sak som vid flera tillfällen upptagits av norska regeringen. Något praktiskt behov av en förändring föreligger emellertid icke. Vår London-beskickning har i uppdrag att stå i behövlig kontakt med norska regeringen och har hittills icke haft några svårigheter att så göra. Däremot måste man räkna med risken att icke kunna bibehålla någon representation i Oslo, om en minister eller liknande tjänsteman anställs i London, och de praktiska olägenheterna härav vore betydande. Bl. a. bör det betänkas, att tusentals svenskar leva i Norge. Att låta vår representation i Norge lämna Oslo för att flytta till London vore en politisk gest med så påtagliga praktiska nackdelar till följd, att jag icke är beredd att påtaga mig ansvaret härför. Från norska regeringens sida har för övrigt deklarerats förståelse för dessa synpunkter.

Sedan åtskillig tid tillbaka har regeringen kontinuerligt undersökt olika möjligheter att bispringa det norska folket genom humanitära åtgärder. Visserligen synes livsmedelsläget i Norge för närvarande icke vara omedelbart hotande på samma sätt som exempelvis i Grekland. Detta hindrar dock icke att förhållandena kunna mycket hastigt starkt försämrast. För att man å svensk sida skall vara beredd att med största möjliga effektivitet ingripa i en sådan situation har beskickningen i London erhållit i uppdrag att med brittiska och norska vederbörande upptaga frågan, huruvida icke fri lejd skulle kunna utverkas för livsmedelssändningar till Norge från Förenta Staterna. Avsikten vore att i så fall organisera hjälpen på i huvudsak samma sätt som beträffande hjälpverksamheten till Grekland. Fartygen skulle destinerast till svensk hamn. Såsom en första hjälpsändning har man tänkt sig att söka få fri lejd för ett fartyg med livsmedel och kläder, avsedda att genom svensk försorg fördelas på ort och ställe. Distributionen kunde tänkas ordnad under kontroll av Svenska Röda Korset eller genom någon av Röda Korset utsedd delegation. Något uttalande rörande de allierade staternas inställning till detta förslag har ännu icke kommit oss tillhanda.

Även på de andra vägar, vilka redan stå till buds, har man på enskild väg sökt bringa humanitär hjälp åt det norska folket. En omfattande fadderbarnsverksamhet bedrives sålunda. Bispising av barn i Norge har anordnats genom svensk försorg. Erbjudande att mottaga norska barn i Sverige har lämnats och i princip antagits, ehuru man å norsk sida säger sig ännu icke finna anledning föreligga att förverkliga denna plan.

Den med jämna mellanrum återuppblossande diskussionen i särskilt den amerikanska offentligheten rörande Finlands möjligheter att sluta

separatfred fick ny näring genom en presskonferens, som den 19 september anordnades av finske ministern i Washington. Ministern ville dels tillrättalägga överdrivna skildringar om de finska försörjningssvårigheterna, dels söka motverka propagandan för en amerikansk brytning med Finland. Vid presskonferensen underströk han med utgångspunkt från statsminister Rangells tal i riksdagen den 29 november 1941, att Finland självt icke börjat kriget såsom Tysklands allierade utan att det attackerats av Ryssland och att Finland under tio månader hållit en praktiskt taget oförändrad front mot Ryssland.

Utrikesminister Hull tillfrågades av pressen några dagar senare om finska Washington-beskickningens aktion samt om riktigheten av de påpekanden, som gjorts rörande Finlands avhållsamhet från offensiva operationer. Hull vägrade att tillsvidare ingå härpå men förklarade, att han inom kort komme att göra ett uttalande om relationerna mellan Förenta Staterna och Finland. Något sådant uttalande har emellertid hittills icke avhört. — Från finsk sida skydade man sig att dementera alla rykten om finska fredssträvanden.

I slutet av september begärde amerikanska legationen i Helsingfors i finska utrikesministeriet vissa preciseringar rörande Finlands hållning. Till svar torde från finsk sida än en gång ha understrukits statsminister Rangells deklarationer rörande Finlands utrikespolitik den 29 november 1941 och den 25 september innevarande år. Något direkt tecken till ändring i Förenta Staternas ställning till Finland har emellertid icke försports.

I fråga om de svensk-finska förbindelserna skall jag nu endast ingå på det nya handelsavtal, som slutits i dagarna efter kortvariga och friktionsfria förhandlingar.

Vid avslutandet sistlidna maj av det avtal, som reglerar handeln med Finland intill utgången av innevarande år och som bland annat innehöll en svensk utfästelse om statskredit på 35 miljoner kronor för finansieringen av Finlands inköp av danska livsmedel, angavs från finsk sida, att finska regeringen med hänsyn till Finlands begränsade valutaförråd redan före årets utgång hos svenska regeringen komme att anhålla om beviljandet av en ny statskredit. De finska krontillgodohavandena i Sverige, vilka vid avtalets ingående beräknades uppgå till cirka 42 miljoner kronor plus den nya statskrediten om 35 miljoner kronor, angavs från finsk sida vid månadsskiftet augusti–september ha sjunkit till under 40 miljoner kronor eller till den gräns, som man där ansåge som ett valutatekniskt minimum. I mitten av september framförde den finska regeringen en anhållan om ny statskredit på 83 miljoner kronor för täckande av det beräknade finska behovet av kronvaluta till och med april 1943, varvid behovet för inköp av varor i Sverige samt oförutsedda utgifter beräknades till sammanlagt omkring 46 miljoner och resten, eller 37 miljoner, för fullgörandet av finansiella förpliktelser, d. v. s. dels ränte- och amorteringsbetalningar å tidigare beviljade lån och dels likvider för förfallande finska skattkamarväxlar.

Till svar å denna anhållan meddelade svenska regeringen i slutet av september, att det ur svensk synpunkt icke förefölle motiverat att lämna svensk statskredit för att möjliggöra ränte- och amorteringsbetalningar å lån, som tidigare beviljats huvudsakligen av svenska staten eller i vissa andra fall av enskilda svenska kreditgivare, och ej heller för att likvidera de finska skattkamarväxlar, som utställt i enlighet med det kreditssystem, som tillämpats på grundval av de svensk-finska handelsavtalen. I fråga om behovet av kredit för nya inköp av varor i Sverige hänvisades finska regeringen att upptaga detta spörsmål vid de förhandlingar mellan regeringskommissionerna, som inom en nära framtid borde upptagas rörande varuutbytet efter utlöpandet av innevarandet avtalsperiod.

I början av oktober gjordes därefter från finsk sida framställningar dels om en kredit på cirka 20 miljoner kronor för möjliggörande av inköp i Danmark av 4.000 ton smör före den 1 maj 1943, eventuellt ökad med 20 miljoner för ytterligare inköp av danskt smör under resten av 1943, och dels om en kredit på 25 miljoner kronor för genomförandet av ett projekterat samarbete mellan A/B Volvo och den finska Wärtsiläkoncernen, avseende sammansättning i Finland under första året av 2.500 lastbilar, varvid huvudparten av delarna skulle levereras från Sverige.

I samband med upptagandet mellan de båda regeringskommissionerna den 21 oktober av överläggningar rörande varuutbytet under första halvåret 1943 meddelades från svensk sida som svar å de tidigare framställda finska önskemålen, att svenska regeringen vore beredd att dels lämna en kredit om 10 miljoner kronor att utnyttjas för kontantinköp av svenska varor och dels lämna garanti genom exportkreditnämnden i överensstämmelse med hittills tillämpat system för av svenska exportörer lämnade krediter för ytterligare svensk export inom avtalsramen.

I syfte att möjliggöra de i utsikt ställda danska leveranserna av smör till Finland under fjärde kvartalet 1942 vore man å svensk sida vidare beredd att dels ställa till förfogande kredit för halva värdet, d. v. s. motvärdet till 6 miljoner danska kronor, dels medgiva export av svenska varor till Danmark till samma belopp.

Någon medverkan till det projekterade samarbetet mellan A/B Volvo och Wärtsiläkoncernen kunde däremot från officiellt svenskt håll icke ställas i utsikt på grund av dels kapacitetssvårigheter vid den svenska fabriken och dels den alltför omfattande kreditbörda, som projektets genomförande skulle medföra för svenska staten.

Överläggningarna mellan de båda regeringskommissionerna ha i slutet av förra veckan lett till paraferandet av en överenskommelse rörande varuutbytet under första halvåret 1943 i huvudsaklig överensstämmelse med det svenska förslaget. Den svenska exporten under denna tid beräknas komma att uppgå till omkring 18 miljoner kronor och importen från Finland till 8 miljoner kronor. Av exporten komma 10 miljoner, i första hand järn och stål, att betalas kontant av den för ändamålet beviljade krediten. Resten kommer att till hälften betalas kontant och till

hälften med 3-åriga skattkamarväxlar, för vilka garanti å sedvanliga grunder kommer att beviljas av exportkreditnämnden. Överläggningar pågå mellan finska vederbörande och svenska innehavare av under 1942 och 1943 förfallande skattkamarväxlar om förlängning av dessa på 2 år mot en årlig räntebetalning av 4 procent. Dessa överläggningar förefalla att inom kort kunna slutföras.

Finland har utfäst sig att under första halvåret 1943 leverera bland annat asbestprodukter, koppar, kobolt, svavelkis och flygplansfanér.

Förhandlingar ha från finsk sida vidare upptagits med Sveriges Riksbank och enskilda svenska borgenärer rörande nedsättning av räntorna samt uppskov med amortering å äldre lån, och även dessa förhandlingar synas inom en nära framtid komma att leda till resultat, i huvudsak innebärande en betydande nedsättning av räntebetalningarna och uppskov med samtliga amorteringar.

Läget i Danmark har sedan någon tid tillbaka kännetecknats av en stigande oro. Såsom symptom härpå kan antecknas den utökning av danska poliskåren, som ägt rum i augusti, och statsminister Buhls radioanförande den 2 september, vari han allvarligt varnade för sabotageåtgärder mot den tyska krigsmakten. Irritationen tillspetsades ytterligare genom den danska frikårens hemvändande på permission den 8 september. Kåren mottogs i Köpenhamn på järnvägsstationen av tyska dignitärer och ledare för de danska nationalsocialisterna. Något officiellt danskt mottagande förekom icke, och under kårmedlemmarnas vistelse inträffade åtskilliga obehagliga incidenter. Den rådande spänningen fick en utlösning av en telegramväxling mellan rikskansler Hitler och Konung Christian med anledning av dennes 72-årsdag den 26 september. Den danske konungens svar på rikskanslerns lyckönsningstelegram ansågs ej hava en tillfredsställande avfattning, och med anledning därav hemkallades omedelbart tyske ministern i Köpenhamn, samtidigt som danske ministern i Berlin anmodades avsluta sin verksamhet. Alltsedan dess råder ett slags latent kristillstånd, och normala diplomatiska förbindelser hava icke återknutits.

Jag inledde mitt anförande med att framhålla, att vårt förhållande till de krigförande oupphörligt är utsatt för påfrestning. Den misstämning gentemot Sverige, som gång på gång kommer till uttryck från tysk sida i anledning av den svenska pressens hållning, är en ständig belastning vid handhavandet av vår utrikespolitik och utgör ett allvarligt latent riskmoment inför perspektivet av ett kommande mera utsatt läge för vårt land. De ryska ubåtsangreppen och de därpå växlande noterna med sovjetregeringen peka på möjligheter till komplikationer i vårt förhållande till Ryssland, som naturligtvis ur svensk synpunkt måste beklagas. Och

att den engelsk-amerikanska blockadpolitiken mot Tyskland medför risker för våra handelsförbindelser över haven, torde framgå av vad jag meddelat härom och ligger väl dessutom i sakens natur.

Men det vore oriktigt att endast visa på dessa svårigheter. Det bör också sägas, att Sveriges neutralitetspolitik, sådan den från statsmakternas sida tagit sig uttryck i olika avseenden, erkännes och respekteras på alla håll; det meningsutbyte med sovjetryska regeringen, som jag nyss omnämnt, betraktar jag icke som uttryck för en förändring av den vänskapliga inställning, som även denna regering uttryckligen tillkännagivit. Vårt förhållande till de nordiska grannländerna måste också betecknas som mycket gott. Med andra ord; svårigheter finnas och nya svårigheter äro säkert att förvänta. Men de ha icke bragt oss ur kursen.

Det synes mig, herr talman, under sådana omständigheter finnas all anledning att också fortsätta på samma utrikes- och försvarspolitiska kurs, som vi hittills följt.

Nr 2.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Av utrikesministerns redogörelse synes framgå, att vårt lands förhållande till olika krigförande stater på det hela taget är ganska tillfredsställande. Under den tid redogörelsen omfattar har det icke förekommit någon mera sensationell händelse, som medfört någon tillspetsning av läget, och såvitt man kan se har det överhuvud icke inträffat någon försämring i förhållande till någon av de krigförande staterna. Samtidigt är det klart, att vår ställning är synnerligen labil och att man icke kan räkna med att det inte när som helst kan inträffa sådana tilldragelser, som tillspetsa situationen gentemot den ena eller andra makten.

I fråga om de särskilda spörsmål utrikesministern berörde framgick det, att kanske formellt sett förhållandet till Sovjetunionen har präglats av större irritation än förhållandet till andra länder. Jag tänker då på den notväxling som ägt rum. Ubåtsangreppen mot svenska fartyg skilja sig från tidigare ubåtsangrepp från andra länders sida däri, att de skett på svenskt territorium och innebära en synnerligen allvarlig kränkning av vår neutralitet. Försöken att bortförklara att det var ryska ubåtar som gjorde dessa anfall kunna ju inte vinna någon som helst tilltro här i landet. Jag måste också tro att det är riktigt som utrikesministern uttalade, att den första noten, som från rysk sida riktades till Sverige med en rad förebråelser mot vår neutralitetspolitik, är att betrakta som en diplomatisk motstöt mot de svenska protesterna i anledning av ubåtsangreppen och ur den synpunkten inte bör tagas alltför allvarligt.

En intressant fråga i detta sammanhang är varifrån man i Kujbysjev har

kunnat få dessa preciserade rykten angående varjehanda neutralitetsvidriga åtgärder från svensk sida med lokaluppgifter, tidsuppgifter o. s. v. De kunde inte gärna ha diktats i Kujbysjev, utan måste antingen ha införskaffats av spioner i Sverige, som på känt manér ha tillverkat dessa falska rykten, eller också erhållits genom inställsamma politiska sympatisörer, som ha sprungit med falska skvallerrykten till ryska vederbörande. Det vore givetvis av intresse, om man kunde på något sätt följa spåren av dessa särskilda olika uppgifter, som finnas i de ryska noterna, och på det sättet få en uppfattning av varifrån de härleda sig.

I vårt förhållande till Tyskland förekom i somras i den svenska pressen en mycket litet önskvärd diskussion här och var, som gav uttryck åt varjehande spekulationer om i vilken ställning vårt land skulle komma i händelse av en invasion i Norge, särskilt med hänsyn till den transitering för tysk räkning som pågår. Denna fråga berördes ju här i kammaren vid det förra hemliga sammanträdet, då statsministern i anledning av ett spörsmål från herr Brantings sida uttalade sig på det sättet, att han utan att binda regeringen till någon viss politik personligen hade den uppfattningen, att för den händelse krigshändelser skulle inträffa i Norge måste säkerligen det svenska järnvägsnätet helt tagas i anspråk för svenska behov och alltså redan på den grund icke längre kunna tjäna tyska intressen. Vi ha naturligtvis ingen anledning att framkalla en diskussion i det offentliga om detta läge. Tvärtom bör den helst alldeles undvikas, för att man inte skall provocera funderingar från tysk sida med efterföljande förfrågningar. Jag kanske i detta sammanhang kan tillåta mig fråga utrikesministern, om det har förekommit några spörsmål från tysk sida om vår politik i ett sådant hypotetiskt läge. Det är givet att man från svensk sida inte kan göra några uttalanden, som ge tyskarna den uppfattningen att transiteringarna genom Sverige äro ett slags förvärvat rättighet som står kvar oavsett förändringar i Sveriges läge.

Man kan nu tycka, att de avsevärda förmåner, som den fortgående trafiken genom Sverige bereder Tyskland, borde medföra den verkan att man från tysk sida inte misstrodde Sveriges avsikter. Men det vore tydligen ett farligt misstag att tänka sig en sådan effekt av dylika medgivanden. Tvärtom, ju mer man får, dess mer vill man ha. Det visar sig härvidlag på det sättet, att då man har fått åtskilliga eftergifter av materiellt sett betydelsefull art för Tyskland, fordrar man dessutom "ideella" eftergifter. Därom vittnar ju den aktion, som man från tysk sida i höst på nytt har gjort angående den svenska pressens hållning.

Den tyska tankegången brukar ofta uttryckas på följande sätt. I och för sig bryr man sig på tysk sida inte om vad neutrala länders tidningsskribenter ha att säga om Tyskland. Man är fullständigt oberörd av kritik och klander från det hållet, men den reala betydelsen av pressens hållning i ett neutralt land är den, att folket kan påverkas i antitysk riktning och i en given situation kan uppträda som Tysklands fiende. Det är därför, säger man, en journalistik av den arten utgör en

reell fara för Tyskland. Man har också någon gång pekat på Norge såsom just ett exempel på en dylik reell fara.

Detta resonemang kan ju ytligt sett verka äkta och realistiskt, men det måste ovillkorligen för att tolkas rätt kompletteras med hänsyn till de speciella metoder, som Tyskland använder gentemot länder som på något sätt stå i dess väg. Vad man i grund och botten menar är att ett neutralt folk, vars press är vaksam och kritisk, får sin motståndsvilja stärkt och blir mer förberett på de specifika penetrationsmetoder, varmed Tyskland lyckats så väl under den nationalsocialistiska regimens tid. Man anser ett land som Norge antityskt därför att det inte fogade sig i det tyska anfallet. Det hade bort foga sig som Danmark gjorde, som Rumänien, Ungern och Bulgarien gjorde. Det är kanske uppriktigt, när man från tysk sida säger att svenska folket, att döma av dess press, kan i ett visst läge tänkas uppträda fientligt mot Tyskland, men då bör det också beaktas att man från tyskt håll anser det vara ett antityskt och fientligt uppträdande, ifall Sverige vägrar att uppge sin neutralitet till förmån för Tyskland, vägrar varjehanda eftergifter som äro oneutrala, att Sverige med andra ord vill försvara sig mot en tysk penetration. Vi har ju tillräckligt många exempel på detta tyska betraktelsesätt. Vi ha sett en rad krav gentemot andra stater, och vi ha också fått en del vittgående krav gentemot oss själva. Må vi därför gärna, och så ofta som möjligt, genom offentliga förklaringar och försäkringar försöka lugna Tyskland i det avseendet att vi inte ämna falla det i ryggen genom att i en given situation sluta upp i kriget på dess motståndares sida, men vi kunna icke avstå från att genom pressen och annorledes upprätthålla och stärka vårt folks beredskap och vilja att stå emot krav, som innebära att vi skulle uppgiva vår neutralitet och vårt oberoende. Här stå olika intressen mot varandra, och de tyckas vara oförenliga. Det tyska intresset är att det svenska folket skall bli så defaitistiskt som möjligt, ifall en dag ett tyskt ultimatum skulle komma av den art, som riktats exempelvis till Jugoslavien, Rumänien, Bulgarien, Holland, Belgien, Danmark eller Norge. Men det svenska intresset är, att det svenska folket i en sådan situation skall utan vacklan försvara sig. Pressen har här sin vaktjänst, som inte någon kan ge den dispens ifrån. Tidningarna böra självfallet inte vara utmanande, men de få inte av räddhåga försumma sin viktiga patriotiska beredskapstjänst.

I fråga om förhållandet till England och Amerika framgick av utrikesministerns redogörelse att man särskilt på amerikanskt håll hyser vissa farhågor för Sveriges politiska beroende av Tyskland. Det är klart att just i det sammanhanget är det naturligt att peka på att farhågorna för Sveriges beroende av Tyskland givetvis bli större på amerikanskt och engelskt håll, ifall man får den uppfattningen genom pressens hållning, att den inte vågar uttala sig i överensstämmelse med vår allmänna syn på internationella och inre förhållanden, att den med andra ord visar sig i hög grad politiskt osjälvständig.

Utrikesministern redogjorde för ett spørsmål i vårt förhållande till Norge, som på sätt och vis har aktualiserats inför offentligheten genom en del artiklar i tidningarna under senaste tiden, bland annat av de journalister som voro på besök i England och hade tillfälle att där träffa representanter för norska kretsar. Det gäller de diplomatiska förbindelserna mellan Norge och Sverige. I och för sig förefaller det ju vara en föga betydelsefull fråga, och utrikesministern underströk också att praktiskt sett går det bra med nuvarande anordningar att upprätthålla dessa förbindelser; vår legation i London kan ju mycket väl komma i kontakt med norska regeringen; den gör det också, och vi ha en norsk legation i Stockholm. Jag ber för min del att få beklaga, att vi inte inom utrikesutskottet eller utrikesnämnden ha tänkt på att tidigare föra denna fråga på tal. Det skulle måhända ha varit lättare att lösa den på ett mera tillfredsställande sätt vid ett tidigare stadium än vad det möjligen är för närvarande. Det är också tydligt att man från norskt håll tillmäter frågan en betydligt större vikt än vad man har varit benägen att göra från svensk sida. Man är kanske, naturligt nog, en smula känslig på norsk sida för att vi från svenskt håll liksom inte riktigt erkänna norska regeringens oberoende såsom självständig regering, ett erkännande som ju brukar få sitt normala uttryck i diplomatiska förbindelser.

Utrikesministern pekade på en befarad olägenhet av att vi skulle ackreditera en minister hos norska regeringen i London. Då kunde svenska konsulatet i Oslo indragas. Det är alltså egentligen en repressalie-åtgärd från tysk sida som man har anledning att befara, ifall en sådan åtgärd företages. Det är möjligt att så är, och det kan givetvis utrikesministern bedöma bäst, då han förmodligen haft tillfälle till sonderingar hos vederbörande i detta avseende. Å andra sidan bör man ju säga sig att det svenska konsulatet i Oslo är av ett visst värde även för tyskarna med hänsyn till de många resor med åtföljande passvisering o. s. v., som företagits av tyska medborgare i Norge. Jag kan därför inte tänka mig, att ett indragande av svenska konsulatet i Oslo kunde äga rum utan påtagliga olägenheter även för tyska intressen.

Jag undrar för övrigt i detta sammanhang, om vi inte ha ett konsulat i Holland, samtidigt som vi ha en minister ackrediterad hos den holländska regeringen i London. Det hade väl på ett tidigare stadium varit en ganska enkel åtgärd, förefaller det, att låta vår minister hos den holländska regeringen samtidigt bli ackrediterad hos den norska regeringen i London. På det sättet hade man tillmötesgått alla befogade krav från norsk sida. Efter vad jag hört av vår minister hos den holländska regeringen uppskattar denna i synnerligen hög grad, att Sveriges minister alltjämt befinner sig hos den holländska regeringen och att han följde denna till London.

Det bör ju kanske också erinras om att sedan den norske ministern i Stockholm dött ha vi inte någon norsk minister i Stockholm utan endast en chargé d'affaires, en liten etikettsfråga, som också tycks ha vållat en

viss irritation på norsk sida. Jag vill för min del inte tillmäta denna fråga någon större politisk betydelse, men om den kunde lösas, så skulle det givetvis vara av värde med hänsyn till vårt förhållande till Norge i framtiden. Det är ett av de där små ovägbara momenten, tror jag, som framdeles kunna spela en ganska stor roll i förhållandet till Norge.

Innan jag slutar skall jag be att få röra vid en annan, mindre viktig fråga, som jag tror någon gång har berörts i riksdagen. Den avser våra penningskulder till Nationernas förbund. Det fanns utan tvivel skäl till en avvaktande hållning vid den tidpunkt, då utrikesministern förklarade i riksdagen att förbundet hade upphört att fungera och att man inte vidare ämnade betala medlemsavgifter till förbundet. Jag var då för egen del av den meningen, att det fanns skäl för en avvaktande hållning. Det hade, om jag inte minns fel, kommit ett telegram från generalsekreteraren i Genève våren 1940, vilket tydde på att det rådde en fullständig uppbrottsstämning inom sekretariatet i Genève. Nu har tiden gått, och vi veta att en del av personalen fortsätter att arbeta efter fullt internationella linjer, dels i Genève och dels även i Amerika. Förbundet har naturligtvis vissa förpliktelser mot sin personal. Jag kan nämna som ett exempel, att den finske ledamoten av den internationella domstolen, professor Erich, som nyligen var i Stockholm, på min förfrågan meddelade, att han alltså varje månad uppbar en viss del av sin lön som domare, vilken alltså bekostas av Nationernas förbund. En mängd stater ha fortsatt att betala sina medlemsavgifter och ha på det sättet skaffat förbundet underlag för att fullgöra sina förpliktelser mot tjänstemännen. Sverige har gjort inbetalningar för den internationella arbetsbyråns räkning, och det var enligt min mening mycket tillfredsställande att man i fråga om detta område, som också faller under Nationernas förbunds budget, fullgjort sådan betalning. Det förefaller mig som om det inte kan finnas några utrikespolitiska betänkligheter mot att Sverige fullgör sin betalningsskyldighet gentemot Nationernas förbund. Det gjorde ju t. ex. Tyskland, även sedan det hade sagt upp sitt medlemskap. Tyskland betalade så länge det formellt stod kvar i förbundet. Jag skulle nu för min del vilja hemställa, huruvida icke regeringen skulle vilja på nytt överväga frågan om någon inbetalning på vårt konto i Genève utöver vad som gäller den internationella arbetsbyrån.

Nr 3.

Herr ANDERSON, AXEL IVAR:

Utrikesministern berörde i sitt anförande ganska utförligt den svenska pressens förhållande till Tyskland eller, rättare sagt, den irritation, som på senaste tiden gjort sig gällande i Tyskland i anledning av den svenska pressens hållning, och i sammanfattningen av sitt anförande yttrade han, att denna irritation utgjorde en hård belastning på de svensk-tyska förhållandena.

Jag har inte begärt ordet här för att försöka taga den svenska pressen i försvar. Jag är inte bemyndigad att föra pressens talan, och jag anser inte heller att ett ingående försvar är behövt. Men jag skulle vilja framhålla ett par synpunkter. Delvis är jag förekommen av herr Undén, men jag vill något närmare precisera dessa synpunkter.

Först skulle jag då vilja vördsamt inlägga en gensaga mot det även i dag återkommande generella och onyanserade omdömet om den svenska pressen. Man talar om den svenska pressen såsom en odelbar enhet. Enligt denna karaktäristik finnes icke en mer utmanande och en mindre utmanande press, utan i förhållandet till Tyskland är pressen en enhet och totalt underkastad den förkastelsedom man från tyskt håll framfört.

Detta är säkerligen inte någon riktig bild av det verkliga förhållandet, och jag förmodar att inte heller utrikesministern avsett att framkalla det intrycket här i kammaren, att den svenska pressen överhuvudtaget intar en sådan ställning, att ett dylikt allmänt omdöme är berättigat. Men naturligtvis sammanhänger det därmed, att man i den svenska pressen överhuvudtaget, med bortseende från endast ett litet fåtal utpräglade ytterlighetsorgan, intar en hållning, som från tysk sida aldrig kan förstås och ännu mindre gillas. Detta är riktigt. Men är det inte också på det sättet, att, med bortseende från dessa få undantag, denna hållning återspeglar den övervägande majoritetens av svenska folket inställning, och är det inte även så, att denna hållning står i överensstämmelse med den svenska neutralitetspolitiken? I allt väsentligt har det stora flertalet av de svenska pressorganen och framför allt de tidningar, som utrikesministern tyckes fästa avseende vid, stött denna neutralitetspolitik. Det är icke brister på denna punkt som föranleda det nu aktuella missnöjet, utan det är väl snarast andra omständigheter. En sådan är, att vissa uttalanden i svensk press, som avsett att hävda den svenska neutralitetspolitiken men som också varit uttryck för svensk självständighet, ha blivit citerade i den anglosaxiska propagandan på ett sätt, som man helt naturligt på tyskt håll finner vara utmanande. Men för detta kan inte den svenska pressen ställas till ansvar.

Vidare — och det är en viktigare synpunkt — har den svenska pressen vid bedömande av detta spörsmål skyldighet att taga hänsyn till icke bara *en* sida av vårt utrikespolitiska problem, utan till två. Vi ha också att tänka på återverkningarna på det andra hållet. Vi ha också att erinra oss, att på senare tider även där gjort sig gällande en allt starkare kritik mot Sverige, att också där mot vårt land yppats misstroende, som det varit angeläget att undanröja. Icke minst under de pågående förhandlingarna om lejdtrafiken har det framstått såsom utomordentligt angeläget att man från svensk sida skulle kunna visa på sådana uttryck för folkstämningen i Sverige och den svenska inställningen överhuvudtaget, som kunna undanröja det misstroende beträffande ärligheten och uppriktigheten i vår neutralitetspolitik, som på detta håll kommit till synes, och jag tror man måste säga att den svenska pressens rakryggade hållning

därvidlag varit till god hjälp. Den ändring i uppfattningen till Sveriges förmån, som mer och mer framträtt i Förenta staterna, tillskrives nog icke utan skäl denna hållning som den svenska pressen intagit.

Jag vill ännu en gång betona att jag icke försvarar ytterlighetsorganen eller utmanande uttalanden, som tyvärr då och då förekommit, utan jag söker här bedöma den allmänna inställningen hos den svenska pressen och dess återverkningar på olika håll och i olika avseenden.

Men problemet har inte bara en utrikespolitisk, utan också en inrikespolitisk sida. Denna har herr Undén redan berört, och jag skulle vilja understryka vad han yttrade. Hos en mycket stor del av svenska folket ha på senaste tiden gjort sig gällande stämningar, som man ibland skulle vara frestad att beteckna som defaitistiska. Med orätt har i vissa kretsar och på vissa håll givits uttryck åt den uppfattningen, att den officiella utrikespolitik Sverige fört, i själva verket undan för undan leder till underkastelse under, i varje fall ett ökat beroende av Tyskland. Denna stämning hos det svenska folket, som på vissa håll målmedvetet agiterats upp, tror jag bäst motverkas genom att den svenska pressen klart och bestämt hävdar den linje, som vi med rätta kunna kalla den svenska, att icke visa någon undfallenhet åt vare sig den ena eller andra sidan. Detta måste medföra, att i en del fall missnöje väckes på ena hållet, i andra fall att missnöje uppstår på det andra. Sådant måste förekomma, och jag tror att varje tidning som velat föra en sådan politik, har fått många bevis på att missnöjet lika ofta kommit till uttryck från den motsatta sidan som från den tyska.

Denna synpunkt på den svenska pressens arbete bör icke alldeles förgätas, och jag tror också att det vore rättvist, om man någon gång från officiellt håll gäve ett erkännande åt de svårigheter, med vilka den svenska pressen arbetar, och den strävan, som har besjälats och besjälats majoriteten av de svenska pressmännen i deras arbete under dessa svåra tider.

Nr 4.

Herr SANDLER:

Herr talman! Det har inte alls varit min avsikt att komma med någon kommentar till utrikesministerns exposé, utan jag ville närmast öka mitt vetande genom att få upplysningar på några punkter, där en fråga kan vara påkallad. Jag har med tillfredsställelse kunnat stryka åtskilliga frågor från mitt papper under utrikesministerns anförande, men det är ett par saker som jag med hans hjälp gärna skulle vilja ha upplysning om.

Jag har först antecknat den frågan, under vilka omständigheter Sverige egentligen förlorade sitt skyddsmaktuppdrag för Norge i Danmark. Jag vet ju väl, att en ockupationsmakt har fria händer att göra vad den vill i

det avseendet, men vad som skedde har ju väckt rätt mycket uppseende, och kan det lämnas någon upplysning i denna sak, vore jag tacksam därför.

Överhuvudtaget är det åtskilliga ting jag skulle vilja spörja om som gälla Norge och vårt förhållande till Norge. Utrikesministern har i sitt anförande nyss berört en av de frågor jag hade tänkt ställa, nämligen frågan om vår officiella representation hos den norska regeringen. Vi känna nu utrikesministerns uppfattning i det stycket. Jag kan bara säga, att av hans förklaring framgick, att ockupationsmakten uppenbarligen intagit den mycket anmärkningsvärda hållningen, att den såsom påtryckningsmedel för att vi icke skulle inrätta en officiell representation hos den norska regeringen skulle kunna tänkas begagna sin möjlighet att förhindra Sverige att ens ha någon konsulär representation i Norge. Om så är förhållandet, är detta ju mycket anmärkningsvärt, och vi skola lägga det på minnet. För min del har jag den uppfattningen, att det i längden blir mer och mer otjänligt för svenska intressen att sakna en reguljär representation hos den norska regeringen, och jag hoppas därför, att utrikesministern framdeles kan finna anledning att revidera sin uppfattning.

Norgehjälpen har ju kommit mycket bra i gång nu i vårt land, och det framgick av utrikesministerns anförande, att den omfattas med varm sympati från hans sida. Samma förståelse finnes nog inte på alla håll. Jag vill omnämna ett fall, som alldeles nyss kommit till min kännedom.

Svenska kvinnors medborgarförbund ville göra en insats i Norgehjälpen, och till den ändan utsända ett kort, innehållande, något mycket farligt, nämligen ordalagen i § 16 i den svenska regeringsformen. Man vände sig till Pressbyrån, som är vårt största distributionsorgan för pressalster. Efter ett par dagars begrundande lämnade denna institution — som ju för övrigt är känd för att distribuera tysk propaganda till varje liten svensk järnvägsstation — det beskedet, att man icke kunde åtaga sig en sådan distribution, som svenska kvinnors medborgarförbund begärt, särskilt på grund av detta korts innehåll.

Jag anför detta såsom ett exempel på vad man kan möta. Men nu vill jag göra en fråga på en punkt, som direkt berör utrikesdepartementet.

Jag har såsom ordförande i en Norgehjälpkommitté strax innan jag reste hit till Stockholm gjort en erfarenhet, som jag fann litet egendomlig. En norsk präst har varit engagerad, efter rekommendation från den centrala ledningen för Norgehjälpen här i Stockholm, för att hålla föredrag både i mitt län och på andra håll ute i landet. Han är för övrigt ute på en sådan föredragsresa för närvarande. En kyrkoherde i Gävleborgs län bad, att det skulle riktas en förfrågan till utrikesdepartementet angående denne prästman. Då meddelades det från en av byråcheferna i utrikesdepartementet till sekreteraren i Norgekommittén i Gävle, att denne prästman över huvud taget inte fick uppträda såsom talare. Jag har efter detta överraskande meddelande litet närmare

undersökt mannens antecedentia och vad som kan sägas om honom, och jag finner det efter denna undersökning ännu mer egendomligt att någonting sådant har kunnat sägas. Över huvud taget förstår jag inte riktigt, att utrikesdepartementet kan vara behörigt att utställa några talareförbud här i landet. Det kan ju vara av intresse att erfara vad som kan ligga bakom denna överraskande erfarenhet.

I det sammanhanget kanske jag också kunde få lov av spörja: kan det verkligen ligga något faktiskt underlag bakom den uppgiften, att de svenska journalister, som voro på resa i England, från vårt utrikesdepartement fingo en vänlig tillsägelse att under sin vistelse där borta icke sammanträffa med därvarande danskar och norrmän?

Som sagt — Norgehjälpen är i god gång för närvarande. En särskild viktig sak vore naturligen om man kunde få genomförd den lättnad i försörjningen, som öppnandet av en lejdtrafik till Norge skulle medföra. Jag hörde med det allra största intresse vad utrikesministern hade att meddela i det avseendet, och jag hoppas ju för min del på det allra livligaste, att man skall ha framgång i detta strävande, liksom jag över huvud vill uttrycka min förhoppning, att regeringen får framgång i sina övriga bemödanden på lejdtrafikens område, som ju för oss är så viktig. Jag vill förklara, att jag inte vet något kapitel i det svenska utrikesdepartementets verksamhet under denna krigstid, som är så vackert som kapitlet om lejdtrafiken, som såvitt jag kan bedöma varit handlagt på ett skickligt och hittills framgångsrikt sätt. Jag hoppas livligt, att det skall kunna bli framgång även i fortsättningen i det stycket.

För att återgå till den norska saken skulle jag gärna vilja få bekräftad eller dementerad en uppgift, som kommit till min kännedom om att det icke endast är i Tyskland, som svenska medborgare sitta fängslade, utan att så skulle vara förhållandet även i Norge. Kan något upplysas därom och om de åtgärder, som från svensk sida vidtagas för att tillvarataga deras intressen, så vore det tacknämligt.

Till sist skulle jag vilja säga några ord i det ämne som berördes av herr Ivar Anderson, till vars allmänna tankegång jag i det allra väsentligaste kan ansluta mig. Jag kunde ju i utrikesministerns exposé inte förmärka någon egentlig reaktion emot de ohemula anspråk, som man från tysk sida ställer på den svenska pressen. Jag vill ju inte tro, att detta behöver utesluta, att det från svensk sida i Berlin kan förekomma en reaktion av samma art som det schweiziska rådsförbundets reaktion gent emot motsvarande anspråk på den schweiziska pressen. Utrikesministern talade något om att den neutrala pressens uttalanden ha undergått en värdestegring under kriget. Skulle man inte kunna utnyttja detta ökade värde, som den neutrala pressens uttalanden skulle ha fått under kriget? Man behandlar saken hela tiden som om pressen vore en *belastning* för utrikespolitiken. Jag tror, att herr Ivar Anderson har mycket rätt i sin synpunkt, att man inte skall glömma bort vad den kan betyda såsom *tillgång* för ett land i Sveriges belägenhet. Jag tror som han, att både för

vår internationella ställning i världen och för det svenska folkets psykologiska redobogenhet att värna landets frihet är den svenska pressen i högre grad en tillgång för vårt land än en belastning.

Nr 5.

Herr PAULI:

Herr talman! Jag har begärt ordet med anledning av att ett par av de föregående talarna berört de svenska pressmännens besök i England under september och början av oktober, i vilket jag var en av deltagarna.

Jag anser mig på grund av de erfarenheter jag där gjort kunna bestyrka vad som här sagts i ett par frågor. Beträffande bristen på svensk representation hos den norska regeringen i London kunde jag personligen konstatera, att det inom de norska kretsarna i England, icke minst bland den norska regeringens medlemmar, rådde viss misstämning över denna uteblivna representation. Det är nog så, som en föregående talare nämnde, att det mera är känslan av att man från svensk sida inte fullt erkänner den norska regeringens ställning, än de rent praktiska nackdelarna av det uteblivna arrangemanget, som gör sig gällande. Jag har inte någon bestämd uppfattning om hur denna sak i praktiken lämpligast bör ordnas, man jag delar den undran, som uttalades av herr Undén, huruvida inte den minister, som är ackrediterad hos den holländska regeringen i London, även skulle kunna ackrediteras hos den norska regeringen. Om man verkligen från tysk sida hotat med att möta ett liknande arrangemang beträffande vår representation hos den norska regeringen i London som det vi redan ha beträffande den holländska, med en indragning av det svenska konsulatet i Oslo, så ifrågasätter jag, om hänsyn bör tagas till ett sådant hot. Det är också svårt att tänka sig, att dess fullföljande skulle vara fördelaktigt från tyskarnas egen synpunkt. Jag ber emellertid att få understryka, att man bland norrmännen i London har uppmärksamheten starkt fäst på denna fråga och att det uppenbarligen är en för dem mycket känslig punkt.

Jag skall också begagna tillfället att till utrikesministern framställa en fråga i en annan detalj. Den rör de norska båtar, som Sverige övertagit, något som i och för sig säkerligen inte betraktats med något ogillande från norsk sida. Men det finns också en affärssynpunkt förenad med detta övertagande, nämligen frågan, huruvida och i vad mån det från svensk sida erlagts någon hyra för dessa båtar. Det var något som man bland norrmännen i London gärna ville ha klarhet i. Jag kunde då inte lämna något svar, men efter som jag nu har ett tillfälle, skall jag be att få hemställa om en upplysning.

När det slutligen gäller den i de sista anförandena diskuterade frågan om den svenska pressens ställning och det sätt, varpå den bedömes på

olika håll i utlandet, vill jag understryka vad som här sagts om att man inte bara bör tänka på hur tyskarna bedöma den svenska pressens uttalanden, utan även hur de bedömas från det andra hållet. Från den norska regeringens sida i London var man mycket tacksam både för den nyhetsförmedling, som har skett i den svenska pressen, och för de redaktionella uttalanden, som ha gjorts beträffande Norge och dess ställning. Man satte stort värde på att det genom den svenska pressen på ett helt annat sätt än vad som eljest skulle ha skett blivit bekant för världen, vad som hänt och händer i Norge. Av de sympatifyrklningar för det norska folkets frihetskamp, som kommit fram i de svenska tidningarna, har man känt sig styrkt och uppmuntrad. Även bland engelsmännen har man värderat, att större delen av den svenska pressen på ett opartiskt och neutralt sätt meddelar nyheter om vad som sker och uttalar sig utan att foga sig i de krav, som framställas från den ena stridande partens sida, och detta har utan tvivel gagnat Sveriges ställning där ute. Jag tror att det finns starka skäl att tänka även på den saken.

Beträffande de högt upptrivna anspråk, som från tysk sida framställas, kan det förtjäna att ihågkommas, att det svenska pressbesöket i England kritiserades i den tyska pressen och även från officiellt tyskt håll, redan därför att det över huvud taget ägde rum, utan hänsyn till att ett svenskt pressbesök i Tyskland tidigare hade skett. Det kunde alltså inte med sanning göras gällande, att det skulle vara oneutralt att en svensk pressdelegation även besökte England.

Jag vill slutligen också passa på tillfället att framställa en fråga om hur det förhåller sig med det telegram, som herr Sandler här omnämnde, och om det verkligen uttalats en önskan från den svenska utrikesledningens sida, att de svenska journalisterna vid sitt besök i London inte borde träda i kontakt med norrmän eller med norska regeringsrepresentanter där ute. Jag har svårt att tro det, men det vore ju bra om man kunde få klarhet även i den frågan.

Nr 6.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! Det har under diskussionen framställts en del frågor, och jag skall be att kort få besvara åtminstone en del av dem.

Herr Undén tog upp ämnet permittenttransporterna, särskilt med tanke på hur det skulle gå med dessa transporter för den händelse förhållandena i Norge förändra sig så, att man inte längre kan påstå att där inte förekomma några krigshandlingar. I likhet med herr Undén tror jag att detta är ett ämne, som man gör klokast i att inte nu taga upp till diskussion, utan ställa på framtiden, även av det skälet att det är ytterligt svårt att bedöma hur läget då kommer att bli. Herr Undén frågade särskilt

om från tysk sida riktats någon förfrågan till oss om hur vi tänkt oss saken i ett sådant läge. På denna fråga kan jag svara, att en sådan framställning eller förfrågan icke gjorts från tyskt håll. Men den reflexionen ligger ju rätt nära till hands, att om verkligen ett engelskt invasionsförsök gjordes i Norge, som föranledde till ett uppblossande av kriget där, är det väl sannolikt att någon regelbunden permittering hem till Tyskland av medlemmar av den krigsmakt, som Tyskland då har i Norge, överhuvudtaget icke längre kan komma i fråga. Men, som sagt, förhållandena kunna ju gestalta sig på alla möjliga olika sätt i ett sådant läge, och någon anledning att nu taga upp saken tycker jag icke föreligger.

En fråga som berörts av flera talare var den som jag omnämnde i mitt anförande beträffande vår representation hos den norska regeringen i London. Jag vill i anledning av vad som yttrats endast lämna några kompletterande uppgifter. Vi ha i fråga om emigrantregeringarna i London samma representation som råkade bli den bestående vid det tillfälle, då emigrationen skedde, och inga som helst åtgärder ha sedan vidtagits. Till följd härav förhåller det sig så att vår minister hos holländska regeringen befinner sig i England, under det att vi icke ha någon representation vare sig hos belgiska, polska eller tjeckoslovakiska regeringarna, och någon sådan tror jag inte heller det finns anledning att ifrågasätta. Vad som gäller för dessa sistnämnda regeringar gäller också i fråga om den norska regeringen. Vår legationssekreterare i Oslo följde den norska regeringen hela vägen på flykten upp genom Norge. I Molde blev han kvarlämnad, emedan regeringen fortsatte flykten på engelska krigsfartyg norrut. Det var mycket ont om plats på fartygen, och det bereddes inte plats för honom av norrmännen, vilket jag ingalunda vill klandra dem för; resan till Nordnorge var naturligtvis förknippad med mycket stora svårigheter. Vår legationssekreterare kom sedan tillbaka till Oslo och därefter till Stockholm, varpå han sändes upp till Tromsö i Nordnorge, där han var hos den norska regeringen till dess denna lämnade Tromsö för att bege sig till England, utan att det på minsta sätt ifrågasattes att han eller någon annan svensk representant skulle följa med. Detta är naturligtvis icke något skäl i och för sig, varför det inte sedan kunnat anställas en ny representant i London. Jag endast talar om hur det hela har gått till.

Vad beträffar vår representation i Oslo utgöres den ju nu av ett generalkonsulat. Vår representation där är en av de ytterligt få, som överhuvud finnas kvar i Oslo, sedan de som funnits i olika former successivt indragits på order av ockupationsmakten. Och jag kan ju gärna nämna vid detta slutna sammanträde, att vi från tysk sida i början av sommaren fingo ett meddelande om att man från den 15 juli inte längre kunde erkänna någon som helst svensk representation i Oslo. Detta meddelande har sedan icke återtagits, men heller icke på något sätt åtföljts av några andra åtgärder, utan det fortsätter som hittills tills

vidare. Därav följer emellertid naturligtvis att saken är ganska ömtålig och att risken för en indragning är synnerligen stor.

Herr Sandler framställde några frågor, bland annat den hur det gick till då vi upphörde att ha skyddsmaktsuppdraget för Norge i Danmark. Det gick helt enkelt till på det sättet, att vi fingo en skrivelse från danska regeringen, vari det meddelades, att man inte längre kunde erkänna Sverige som skyddsmakt för Norge i Danmark, och hemställdes att arkiv o. s. v. skulle överlämnas till tyska beskickningen. Det gjordes emellertid inte, utan vi överlämnade det hela till danska utrikesministeriet, som sedan fått vidtaga de fortsatta åtgärder som kunnat komma i fråga.

Vidare frågade herr Sandler, om det var möjligt att ett förbud hade utfärdats från utrikesdepartementet för en norsk prästman att tala här i landet. Personligen känner jag inte till denna sak. Jag är emellertid alldeles övertygad om att en byråchef i utrikesdepartementet inte kan ha gjort anspråk på att utfärda ett sådant förbud vare sig på egna eller på departementets vägnar. Detta ligger i sakens natur. Men däremot kan han mycket väl ha sagt att en politisk flykting, som här åtnjuter asylrätt, gör detta under förbehåll att icke här utöva något slags politisk verksamhet. Det är ett villkor, som gäller för alla sådana flyktingar och som från vår sida då och då åberopats även i fråga om norrmän. Då jag emellertid, som sagt, inte personligen känner till saken och inte vet vad den norske prästmannen skulle tala om eller vad han tidigare talat om eller hans verksamhet i övrigt, kan jag inte uttala mig närmare.

Vad beträffar de svenska journalisternas resa i England är det inte riktigt, att de från utrikesdepartementet fingo någon varning för att träda i förbindelse med danskar och norrmän. Men ursprunget till denna förmodan kan kanske ligga däri, att beskickningen i London uppmanades att framhålla för de svenska journalisterna det olämpliga i att antaga en inbjudan till Danish Council under Christmas Möllers ordförandeskap. Och detta gjordes sedan från danskt håll framhållits det olyckliga i att man gav någon som helst officiell stämpel åt Danish Council från nordisk sida. Begäran från utrikesdepartementet, att beskickningen i London skulle se till detta, kunde emellertid icke effektueras, alldenstund inbjudan redan var antagen och sammankomsten för resten redan hade ägt rum, då telegrammet anlände.

Vad slutligen beträffar det anförande, som herr Ivar Anderson här höll och vari andra talare instämt, vill jag endast förklara att den redogörelse som jag lämnat i dag icke varit avsedd att vara någonting annat än en alldeles objektiv exposé, en berättelse om vad som förekommit, där jag naturligtvis inte kunnat underlåta att något framlägga sammanhangen och tala om faktiska eller möjliga verkningar av den ena eller andra åtgärden, men där det inte varit min avsikt att på något sätt draga in någonting sådant som en diskussion om det berättigade eller icke berättigade i den svenska pressens hållning. Jag har framhållit och vill ytterligare framhålla såsom ett faktum, att det råder en misstämning från tysk sida mot

svenska pressen, att den blossar upp ibland och minskar av ibland, att den tagit sig de olika uttryck, som jag här redogjort för i dag, och att detta är ett faktum som utgör en belastning vid handhavandet av utrikespolitiken, närmast då i vårt förhållande till Tyskland. Därmed har jag emellertid inte yttrat mig på något som helst sätt angående det berättigade i pressens hållning.

Jag har inte heller uttalat mig om den fråga, som herr Ivar Anderson särskilt tog upp, nämligen huruvida det tyska omdömet kunde vara berättigat i lika hög grad för hela pressen eller om det endast borde hänföra sig till en del av pressen. I stort sett kan jag mycket väl instämma i vad herr Ivar Anderson sade. Det framfördes både av honom och av herr Sandler ett tvivel om att det från den svenska utrikesledningens sida förekommer en tillräckligt kraftig reaktion mot oberättigade tyska angrepp på den svenska pressen. Det är en sak som jag inte heller tagit upp. Det har inte förekommit någonting under den senaste tiden, som direkt givit mig anledning därtill. Men jag har förut framhållit och vill gärna upprepa det nu, att naturligtvis reagerar jag och den svenska regeringen alltid mot sådana angrepp i den mån som de måste betraktas som orättvisa. Och jag tror nog att jag kan säga att den aktivitet från svensk sida, som förekommit, och de förklaringar, som angivits till förmån för den svenska pressen, ha varit fullt ut lika intensiva som de, vilka ägt rum från den schweiziska regeringens sida, eftersom nu det sistnämnda exemplet tagits upp av herr Sandler.

Nr 7.

Herr LINDEROT:

Herr talman! Det är en synpunkt rörande den svenska utrikespolitiken, som hittills inte berörts men som borde framföras, den nämligen, huruvida inte utrikespolitiken bör ha någon inneboende mening om vad Sverige vill i fråga om den kommande gestaltningen av Norden, Europa och överhuvudtaget den värld, som är indragen i det stora kriget. Jag kan inte tänka mig att utrikespolitiken skall kunna föras som något slags "ting i sig", någonting sådant som är ovanför allt annat, någonting sådant som inte måste konkret anpassas till de politiska önskningar, som det svenska folket hyser och vill befrämja.

Utifrån detta skulle jag vilja göra ett par anmärkningar till vad som här sagts. Av utrikesministerns exposé får man ju den uppfattningen, att utrikesministern i huvudsak tar enbart hänsyn till det förhållandet, att Sverige är omgivet av den tyska krigsmakten dels genom ockupationen av Danmark och Norge och dels genom alliansförhållandet med Finland. Det är emellertid inte uteslutande detta förhållande, som får dirigera den svenska utrikespolitiken. Självklart är att svensk utrikespolitik allt

fortfarande kommer att präglas av detta förhållande, det skulle ju vara att ge sig illusionspolitiken i våld om man trodde att Sveriges utrikespolitik kunde dirigeras oberoende därav. Men vad jag velat rikta mig emot är att man *uteslutande*, åtminstone i allt väsentligt, tycks utgå från detta förhållande. Sveriges neutralitet, som är proklamerad från krigets början och som upprätthålles allt fortfarande, kräver ju helt enkelt en viss mångsidighet i behandlingen av de utrikespolitiska problemen. Neutralitet utesluter ensidighet, men jag tycker att den svenska utrikespolitiken ofta präglas av ensidighet och därmed i sin praxis icke blir neutral, då den officiellt skulle vara neutral.

Det är den första allmänna anmärkningen, herr talman, som jag vill göra i denna utrikespolitiska diskussion.

Jag övergår därefter till några detaljer. Här har redan talats rätt mycket om pressen och dess förhållanden. Det är självklart, eftersom utrikesministern gjorde denna sak till den första punkten i sin exposé, att den sedan också fått en mycket framskjuten plats i diskussionen, måhända mer dominerande än vad som borde vara fallet ur objektivitetens synpunkt. Ty inte är väl ändå den svenska pressen och dess skrivelser det allra väsentligaste, när det gäller att söka bevara freden och upprätthålla en neutralitetspolitik för fredens och oavhängighetens bevarande. Pressen spelar naturligtvis en mycket stor roll, men den kan inte vara det väsentliga. Jag har en gång tidigare här i kammaren sagt, att man inte börjar krig mellan staterna, åtminstone har historien ännu inte visat det, endast därför att relativt fristående tidningsorgan i olika stater ge uttryck för olika meningar. Emellertid ha herr Ivar Anderson och herr Sandler anfört synpunkter på frågan om pressen och neutralitetspolitiken, som jag anser vara i så hög grad riktiga, att någonting därutöver egentligen icke behöver sägas. Särskilt tror jag att herr Ivar Andersons påpekande av den good will, som måhända skapats av den svenska pressen på den andra sidan av de krigförande maktblocken, är en sak som man särskilt borde lägga på minnet i utrikesdepartementet. Det skulle säkert vara till nytta när de tyska diplomaterna göra sina mycket ofta återkommande besök i pressfrågor. De engelska, amerikanska och ryska ministrarna springa inte i utrikesdepartementet och diskutera alla möjliga notiser som ha stått i små svenska tidningar. Ifrågavarande länders diplomatiska representanter syssla inte med de spörsmålen. Utrikesledningen borde inte ha den föreställningen att varje sak, som står i tidningarna, är så oerhört betydelsefull, bara därför att Tysklands diplomatiska representanter äro så flitiga att besöka utrikesdepartementet.

Det är märkligt att man är så undfallande gentemot de tyska kraven i pressfrågorna. Det är ju egentligen oneutralt att hämta sin uppfattning om vad som bör skrivas i ett neutralt lands press, från vad som anses därom i ett av de krigförande länderna. Det bör också understrykas — och det borde den främste representanten för neutralitetspolitiken, herr utrikesministern, komma ihåg — att det faktiskt är oneutralt att följa

några anvisningar från Berlin — här i detta slutna sammanträde kan man ju tala öppet — om vad som skall stå i den svenska pressen. Varför kan inte regeringen, såsom jag en gång tidigare sagt här i kammaren, återgå till den ståndpunkt som intogs, när det gällde anmärkningar av den ryska regeringen? Såvitt jag vet ha endast vid ett tillfälle dylika anmärkningar gjorts emot den svenska pressen på diplomatisk väg. Då svarade regeringen att den svenska pressen är en fri press i ett demokratiskt land, vilken icke tar order från regeringen och som regeringen icke vill göra sig till exekutor över. Den ståndpunkten tror jag — jag ber om ursäkt för att jag säger det för andra gången — är alldeles riktig. Regeringen borde åtminstone någon gång säga ifrån — herr Sandler berörde också den saken på tal om Schweiz — att här finns en fri press som uttalar vad den anser vara nyttigt för land och folk utan att ta hänsyn till vad man tycker i en krigförande stat. Därmed är självfallet icke sagt att den svenska pressen skulle få släppa alla hämningar och skriva om vad som helst på vilket sätt som helst i det kritiska läge där vi nu befinna oss. Det är naturligtvis heller ingen pressman som menar något sådant. Men att på ett sakligt och ur journalistisk synpunkt korrekt sätt framhålla det svenska folkets oförytterliga mening om att vår neutralitet bör värnas även gentemot tyska anspråk, det bör vara tillåtet för pressen.

I fråga om den notväxling, som har förekommit med Sovjetunionens regering under senaste tiden, kan man väl med tillfredsställelse notera att herr utrikesministern själv var av den uppfattningen att denna icke innebär någon ändring i det vänskapliga förhållandet mellan Sovjetunionen och Sverige rent diplomatiskt sett. Det är väl möjligt att dessa noter från rysk sida äro ett diplomatiskt motdrag, såsom herr utrikesministern sade, till de svenska protesterna, och då notförfattaren i Kujbysjev inte tycks ha intresserat sig särskilt mycket för detaljer i fråga om inre svenska förhållanden — inte ens så mycket att han har tagit reda på att Bofors inte är svenska statens företag — torde detta kunna betraktas såsom en bekräftelse av utrikesministerns uppfattning att notväxlingen icke är inledningen till i egentlig mening försämrade diplomatiska förhållanden mellan Sovjetunionen och Sverige. Om denna tolkning är riktig, torde väl alla vara tillfredsställda med läget.

Vidare vill jag, herr talman, säga några ord i anslutning till utrikesministerns uttalande om de nordiska staterna; jag hoppar därvidlag över vad som här redan har sagts om Norge, jag behöver inte upprepa det. Jag tror emellertid i likhet med herr Undén att det svenska generalkonsulatet i Oslo inte skulle komma att dragas in, för den händelse den svenska regeringen i en eller annan form ackrediterar ett sändebud hos den norska regeringen i London. Det vore ju märkvärdigt, om så skedde, ty tyskarna låta inte det svenska generalkonsulatet i Oslo hållas öppet, därför att de tycka så särskilt mycket om Sverige och den svenska politiken, utan därför att de behöva det själva. Tyska regeringen gör absolut ingenting för närvarande av den anledningen att den skulle tycka om Sverige, det

kan herr utrikesministern vara fullkomligt övertygad om, utan den gör bara det som den anser vara till nytta för Tyskland självt. För övrigt intaga väl praktiskt taget alla stater åtminstone i krigstid i regel den ståndpunkten. Jag tror därför inte att herr utrikesministerns svar på dessa spörsmål kan betraktas såsom tillfredsställande.

Ett annat spörsmål som jag också vill beröra nu när man, såsom jag förut sade, kan tala utan att det kommer till offentligheten, är frågan om desertörernas behandling. Man kan säga att det kanske inte är en stor fråga, men det är en sådan delikat fråga som man inte gärna kan, åtminstone alltför ingående, diskutera offentligen.

Den frågan sammanhänger bland annat med vår uppfattning om humanitet, men också med uppfattningen om vad som är neutralitet. De utrikespolitiska experter, som finnas här i kammaren, skulle kanske kunna vitsorda att för ett neutralt land gälla i fråga om soldater från krigförande makt, som komma över gränsen, de gängse föreskrifterna att sådana soldater skola avväpnas och interneras, eventuellt till krigets slut. Att förfara på annat sätt är icke neutralt. Men den svenska utrikesledningen har ansett skäl föreligga att ge det beskedet till vår gränsbevakning att desertörer som komma över våra gränser enstaka eller i grupper, skola såvitt möjligt föras tillbaka över den gräns som de övergått, och att därvidlag skall iakttagas att de icke föras till det andra landets gränsposteringar utan att de om möjligt föras över gränsen där de icke bli fasttagna. Det har icke hänt så många gånger att desertörer kommit över våra gränser, men när det sker, är det först och främst ytterligt inhumant att jaga i döden dessa människor som tagit sig över Sveriges gräns i förhoppning att här finna en fristad. Det är emellertid faktiskt också stridande mot Haagkonventionens neutralitetsregler, som utrikesministern här åberopat sig på i andra hänseenden. Jag tycker att vi borde iakttä denna konventions regler och att ifrågavarande order rörande desertörer alltså borde ändras i överensstämmelse med den uppfattning jag här sökt ge uttryck åt.

Till sist, herr talman, har jag bara några ord att säga angående handelspolitiken. Även på den frågan vill jag anlägga neutralitetssynpunkter.

Det är faktiskt icke neutralt att ge krediter åt krigförande på sätt som har skett från svensk sida. Herr utrikesministern åberopade Haagkonventionen för att styrka att det är neutralt av Sverige att tillåta att ett par järnvägståg med delvis krigsmateriel varje dag rulla genom vårt land för Tysklands räkning. Men jag undrar, om inte ett studium av Haagkonventionen skulle göra klart för utrikesdepartementet att utanordnandet av stora krediter till krigförande länder måste betraktas såsom oneutral handling. Det gäller icke om handelsutbyte i allmänhet i vissa i Haagkonventionen förutsedda former. Men då man därutöver ger Tyskland och Finland, såsom nu också förutsättes i det senaste handelsavtalet med Finland, synnerligen avsevärda krediter, har man

lämnat neutralitetens plattform och övergått till att med svenska statens finansiella resurser understödja den ena krigförande parten till nackdel för den andra.

Jag vill inte här diskutera de inrepolitiska konsekvenserna av denna kreditgivning. Men jag kan ju erinra herrar ledamöter i kammaren om att när frågan om exportkreditgarantien diskuterades här i våras och handelsministern inte alls ville tala om saken, medan herr Ohlin i ett anförande förklarade att frågan var så delikat att man egentligen inte kunde diskutera den inför offentligheten, ifrågasatte jag, huruvida inte regeringspropositionens förslag om 300 miljoner kronors exportkreditgaranti också skulle medföra synnerligen svåra ekonomiska vådor för Sverige. Nu har det visat sig att hela den, jag höll på att säga välsinnade pressen, från Svenska Dagbladet över Dagens Nyheter och vidare ut i periferien, förfäktar precis den ståndpunkt som jag då intog, nämligen att dessa krediter medföra synnerliga ekonomiska vådor. Bland annat anser man att en av de viktigare orsakerna till den inflatoriska utvecklingen är att sådana krediter givits till utlandet. Man skickar bort varor från Sverige och släpper ut pengar på den svenska penningmarknaden, och detta kan endast bidra till att stegra den inflatoriska processen här i landet. Nu vill man emellertid söka strypa till dessa krediter, och det måste naturligtvis antecknas med synnerligen stor tillfredsställelse. Utrikesministern har i sin exposé givit belägg för att en synnerligen stark åtstramning har ägt rum i förhållandet till Tyskland, när det gäller exportkrediter, vilket självfallet både ur neutralitetssynpunkt och ur inrepolitisk ekonomisk synpunkt måste väcka tillfredsställelse.

Jag har, herr talman, velat göra dessa kommentarer till den debatt som här har försiggått, och till den exposé som utrikesministern här har givit. Jag vill sluta med att upprepa vad jag sade i början av mitt anförande, nämligen att utrikespolitiken enligt min mening i fortsättningen måste i högre grad än hittills också beakta den sida av saken som ungefär kan uttryckas i frågan: vad vill svenska folket att kriget skall resultera i, hur vill svenska folket att kriget skall sluta? Om utrikespolitiken toge någon hänsyn till det, skulle man, utan att behöva bryta mot neutralitetslinjen, säkerligen komma ifrån åtskilligt av det, som nu är föremål för sakliga och berättigade anmärkningar rörande neutralitetspolitikens genomförande i praxis.

Nr 8.

Herr OHLIN:

Herr talman! Jag ber att i anslutning till hans excellens herr utrikesministerns förklaring få framställa några frågor till regeringen för att om möjligt erhålla några kompletterande upplysningar.

Den första frågan gäller instruktionerna åt det svenska försvaret beträffande luftvärnseld mot de fientliga överflygningarna.

Vi veta att regeringen i somras förklarade att verkningseld skulle användas på dagen endast i vissa områden och under vissa förutsättningar, medan man däremot på natten allmänt skulle använda verkningseld. Denna förklaring uppfattades, såvitt jag förstår, av svenska folket, i varje fall i mycket stor utsträckning, såsom varande otillfredsställande, och detta av flera skäl. Man kunde nämligen betvivla dessa åtgärders effektivitet, och desamma skulle lätt kunna framstå såsom knappast fullt neutrala, då man ju hade att räkna med att flygplan från den ena krigförande parten skulle flyga in över Sverige huvudsakligen på natten, medan flygplan från den andra parten skulle företa samma sak till viss del under dagen. Man anförde också att det ur svensk synpunkt väl vore minst lika angeläget att hindra överflygningar under dagen, då ju observationer av olika slag kunde göras, som att förekomma sådana under natten, och att det för övrigt är svårare att orientera sig under natten än under dagen, vilket icke i och för sig är någon motivering för ett hårdare ingripande mot dem, som komma under natten. Sedan har regeringen genom en förklaring av den 26 oktober i år ändrat bestämmelserna så, att man, såsom hans excellens herr utrikesministern framhöll, tillgriper verkningseld över hela landet både under dagen och natten under vissa förutsättningar.

Den fråga jag nu vill rikta till regeringen är den: vad har inträffat sedan i somras som föranlett regeringen att nu intaga den ståndpunkt som den svenska opinionen redan i somras ansåg vara berättigad, men som regeringen då tydligen icke fann motiverad? Förklaringen kan ju inte gärna sökas däri att överflygningarna skulle ha tilltagit i sådan omfattning att man nu måste tillgripa hårdare medel, ty utrikesministern förklarade nyss att överflygningarna under dagen närmast ha avtagit i omfattning, om jag förstod honom rätt.

Jag skulle gärna vilja framställa ett kompletterande spørsmål, som jag tillät mig att beröra i förbigående i gårdagens debatt, nämligen varför den offentliga kommuniké, som utfärdades efter beslutet den 26 oktober, i motsats till sommarens kommuniké formulerades på ett sådant sätt att ingen människa kunde förstå att regeringen nu brutit med den tidigare tillämpade metoden och gick in för mera allmän verkningseld. I den senare kommunikén fäste man nämligen genom sista meningen uppmärksamheten på riskerna för de svenska samhällena på grund av luftvärnseld och lyckades därigenom och även genom att underlåta att direkt säga ut vad som hade skett, förhindra att den svenska opinionen till att börja med fick klart för sig, vilken ändring som hade genomförts. Det är ju ganska anmärkningsvärt att just när regeringens politik innebar, jag kan väl säga ett tillmötesgående av den uppfattning, som hade framkommit från den allmänna opinionens sida, fann sig regeringen föranlåten att utfärda en kommuniké som icke gav klart besked om vad som verkligen

hade skett. Jag undrar således, herr talman, vad orsaken kan ha varit till att regeringen i det fallet icke kunde föra ett öppet språk, ty det måste ju finnas någon sådan anledning.

Innan jag går vidare, ber jag att endast i förbigående få instämma med herr Sandler i hans lyckönskan till regeringen med anledning av den stora framgång som regeringen hittills haft då det gäller lejdtrafiken, nu senast genom att få antalet fartyg utökat från fyra à fem i månaden till sex i månaden, och jag uttalar liksom han en förhoppning om fortsatt framgång i den politiken.

Sedan ber jag att få resa ett annat spørsmål som i likhet med det första måhända i främsta rummet angår herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet.

Det har för mig av mycket pålitliga personer, som äro bosatta i södra Sverige, upplysts att de vid flera tillfällen sett transporttåg med tyska soldater, förmodligen s. k. permittenter, köra genom en skånsk stad, och dessa tåg medföra icke blott soldater utan även kanoner av olika slag. Vederbörande äro icke tillräckligt mycket militära experter för att kunna avgöra, om det är luftvärnskanoner eller möjligen andra kanoner. Nu observerade jag att utrikesministern talade om "obeväpnade permittenter", som transporterades genom landet, och år 1940 när riksdagen fick besked om permittenttrafiken mellan Norge och Tyskland, upplystes, om jag inte misstar mig, att tyska vapen icke skulle transporteras på samma tåg som soldaterna, detta för att undvika vissa uppenbara risker.

Jag vill nu fråga, om det verkligen förhåller sig så, som mina sagesmän påstå — jag har själv förvissat mig om att de ha mycket goda observationsmöjligheter — nämligen att man transporterar vapen av sådan art som kanoner eller dylikt på de tåg, som medföra permittenter, eller om det möjligen är på det sättet att här är fråga om vapentåg, där en tysk styrka medföljer för att bevaka vapnen och är så pass stor att svenska iakttagare ta dem för permittenttåg, medan de i verkligheten äro transporttåg. Det vore av intresse att få veta, om det följer med något nämnvärt antal tyska soldater på tåg som transportera rustningsmateriel, i vilket fall det i ett givet läget skulle kunna uppkomma risker likartade med dem som man ville undvika genom att skilja mellan permittenttåg och rustningsmaterieltransporttåg.

Vidare vill jag, på sätt och vis i anslutning till utrikesministerns förklaring om de svenska medborgarna i Polen och deras häktning, fråga: vilken påföljd har drabbat de tyska medborgare som, flera stycken i följd — om jag inte misstar mig, tre stycken under loppet av några månader — blevo av polisen tagna eller iakttagna och anmällda till polisen efter att ha fotograferat sådana föremål — bangårdar och annat — som det är förbjudet att fotografera och som äro av sådan karaktär att medborgare från krigförande länder få antagas vara väl medvetna om fotograferingsförbudet? Jag framställer denna fråga, därför att om svenska medborgare i utlandet drabbas av en mycket sträng påföljd för överträdelse t. ex. av

valutaförordningar eller andra bestämmelser — låta vara i överensstämmelse med mycket stränga tyska krigslagar — medan man däremot här i Sverige anlägger helt andra måttstockar på överträdelse av våra förordningar, kan det knappast undgås att detta för den svenska opinionen kommer att framstå såsom ett icke tillfredsställande tillstånd. Jag vill inte ge regeringen några som helst råd att utöva repressalier eller något dylikt. Jag nöjer mig med att understryka att det för den svenska opinionen måste framstå såsom otillfredsställande, om utländska medborgare i Sverige behandlas synnerligen försiktigt när de överträda våra lagar, under det att svenska medborgare i utlandet i motsvarande fall behandlas på ett helt annat sätt.

Jag ber sedan att få nämna ett par ord om en fråga som jag hade tillfälle att diskutera med herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet vid ett föregående tillfälle, nämligen frågan om krediterna till Tyskland.

Vi ha nu blivit upplysta om att av den kredit på 90 miljoner kronor, som regeringen beviljade i fjol, ha tre fjärdedelar återbetalats, men inte hela beloppet. Vi ha nu alltså fått bekräftelse på att krediten icke kunde betraktas såsom en halvt kommersiell förskottsbetalning, som reservförrådsnämnden gjorde, utan att den i verkligheten var en sorts statskredit, eftersom reservförrådsnämnden representerar svenska staten och ingen annan. Det förefaller mig som om denna utveckling till fullo bekräftat de farhågor som jag tillät mig ge uttryck åt vid det föregående tillfället. Jag vågar därför uttala den förhoppningen att regeringen skall fortsätta med den något försiktigare politik i fråga om kreditgivning som den tydligen har slagit in på i år.

Jag anser emellertid inte att dessa spörsmål nu äro på ett tillfredsställande sätt lösta. När svenska staten i år givit Finland en kredit på 35 miljoner kronor — förmodligen liksom förut genom riksbanken — vill jag, i detta fall till hans excellens herr statsministern, ställa den frågan: vore det icke anledning att spörsmålet om regeringens fullmakt att ge sådana krediter bleve på ett eller annat sätt ordnad? Ty åtminstone jag för min del kan icke acceptera den uppfattningen att det skulle vara något som hör till riksbankens normala arbetsuppgifter att ge krediter på många tiotals miljoner kronor till en främmande stad, krediter som Sveriges egen utrikesminister betecknar med ordet statskrediter.

Vidare ber jag att få instämma i vad herr Undén påpekade rörande Nationernas förbund. Jag vädjar till regeringen, huruvida det icke finns anledning för Sverige att fullgöra de betalningar som vi enligt våra egna underskrifter äro förpliktade att fullgöra. Det förhåller sig ju så, att det finns en bestämmelse att den nation som vill gå ut ur Nationernas förbund, skall betala under två års tid, och andra stater, inklusive Tyskland, ha fullgjort denna förpliktelse. Redan av hänsyn till vår underskrift tycker jag det vore skäl att fullgöra betalningarna.

Jag vill dessutom påpeka att det finns en svensk personal anställd i

detta internationella arbete, delvis på rätt viktiga poster. Även av hänsyn till dessa personer och deras möjlighet att fortsätta ett arbete, som ur svenska synpunkter är viktigt, borde regeringen fullgöra inbetalningarna. Jag tror att man måste räkna med att Sverige och svensk politik kan komma att förlora en good will som vi hittills åtnjutit, om vi i dessa spörsmål skulle uppträda på ett annat sätt än andra stater med vilka vi i andra situationer gärna vilja jämföra oss, och i stället slå följe med en del stater som ha förfarit på samma sätt som vi hittills ha gjort.

Till sist ber jag, herr talman, att få säga ett par ord med anledning av hans excellens herr utrikesministerns replik till doktor Anderson rörande den svenska tidningspressen.

Utrikesministern upprepade att utlandets reaktion mot den svenska pressen är en belastning för vår utrikespolitik. Men både i sitt första anförande och i sitt andra underlät han att framhålla att det ju *till mycket stor del* är oundvikligt att den svenska pressen i viss mån kommer att vara en belastning i förhållandet mellan Sverige och Tyskland, därför nämligen att pressen icke kan eller bör intaga den hållning som man från tysk sida gärna skulle önska. Denna belastning, som alltså beror på att den svenska pressen fyller sin mission på det sätt som doktor Anderson här angav, är oundviklig, och över den kan väl regeringen icke gärna på något sätt beklaga sig.

Det är en annan sak, nämligen några extrema organs skrivelser, som i vissa situationer kunna betraktas såsom en belastning, vilken regeringen har anledning att söka förekomma. Men när hans excellens herr utrikesministern säger, att han icke har uttalat sig om det berättigade i att den svenska pressen intar den ställning den gör, skulle jag vilja säga, att det är just däri hans excellens utrikesministern vid detta tillfälle liksom vid ett par föregående tillfällen enligt min mening brister, att han underlåter att klargöra, att större delen av det för vilket den svenska pressen kritiserats i utlandet är sådant, som pressen är berättigad och förpliktigad att göra och som pressen bör ha tack för, i stället för att detta skulle kunna betecknas som en belastning, vilken man bör försöka undvika. Jag har för min del svårt att tro, att den regering, som innefattar bland annat så många framstående före detta pressmän, kan se på denna sak på annat sätt, än jag har tillåtit mig antyda. Men jag tror, att den svenska allmänheten fått ett oriktigt intryck av att regeringen, och särskilt kanske just utrikesministern, ser med missnöje på den svenska pressens verksamhet, även när den företer endast ett rakryggt uppträdande av den art, herr Anderson antydde. Jag tror, att regeringen gör sig själv orätt, om den låter en sådan oriktig uppfattning bli bestående hos svenska folket.

Till sist skulle jag vilja rikta en fråga till hans excellens herr utrikesministern, den frågan nämligen, om det vore möjligt, att medlemmarna av Sveriges riksdag skulle kunna erhålla, i likhet med den svenska folkberedskapens länsombud i landet, de skriftliga meddelanden från

utrikesdepartementet, som bland annat vid flera tillfällen innehållit utrikesministerns anförande, så att vi skulle kunna studera detta i lugn och ro och inte vara beroende uteslutande av den muntliga föredragningen? Jag förutsätter, att det väl inte kan anföras några sekretesskäl mot att även riksdagens ledamöter skola få denna i vissa fall mycket värdefulla information, som f. ö. vid några tillfällen kommit ombuden till del på ett tidigare stadium än riksdagens ledamöter fått den.

Nr 9.

Herr SANDLER:

Jag ville bara tillfoga ett par upplysningar av värde för den undersökning utrikesministern ställt i utsikt. Mina uppgifter angående den norska prästen härröra från Svenska kyrkans diakonistyrkelse. Och jag vill tillägga, att vederbörande byråchef i utrikesdepartementet anført som grund för sitt uttalande, att prästmannen i fråga tillhör dem, som i Oslo arresterats och förts till det bekanta numret vid Møllegate. Och även sedan han utsläppts därifrån, hade han varit utsatt för några ytterligare ”bestraffningsåtgärder” i Norge på grund därav att han, som det hette ”blandat politik in i sin förkunnelse”.

Nu vet vi alla vad det betyder på norsk botten, om man där säger om en norsk präst, att han ”blandat politik i sin förkunnelse”, och jag tycker, att det bör man veta — även i utrikesdepartementet!

Nr 10.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Med anledning av den direkta fråga herr Ohlin ställde till mig, vill jag påpeka att de omdiskuterade krediterna falla helt inom ramen för riksbankens befogenhet att lämna kredit till andra centralbanker. Men det är uppenbart här fråga om ett område, där man får gå fram med den allra största försiktighet. Jag antar att herr Ohlin särskilt syftade på det faktum, att dessa krediter från riksbanken tillkommit efter meddelande från regeringen, att man ansett det önskvärt att krediterna gåvos. Detta är en konstitutionell sida av saken, som givetvis kan intressera. Det förefaller emellertid, som om det knappast skulle vara jag eller regeringen, utan riksdagen, som skall undersöka huruvida regeringen handlat konstitutionellt eller inte. Härtill har riksdagen redan haft tillfälle, då det hemställts hos riksdagen om täckning för tidigare beviljade sådana här lån. Jag antar att riksdagen får ett liknande nytt tillfälle, då på grund av senare lån anmälan måste göras till bankoutskot-

tet. Det skulle förefalla mig, som om regeringen ginge in på riksdagens rättighet, om regeringen satte sig att pröva sina konstitutionella befogenheter sedan det redan förekommit kommunikation mellan regering och riksdag i ärendet. Jag skulle närmast vilja rekommendera åt *riksdagsmannen* herr Ohlin att ta upp den saken i vederbörlig ordning i riksdagen.

Beträffande vad här sagts om pressen och önskvärdheten av att utåt presteras solidaritet, vill jag erinra om att någon försummelse härvidlag inte har förekommit. Som man minns, var utrikesministern inne på denna fråga i det tal, som han höll, när utrikespolitiska institutet invigde sina lokaler.

Vad sedan beträffar utsändandet av de tal utrikesministern håller vid presskonferenserna, är det en fråga, som utrikesministern i första hand bör taga ställning till, och jag kan i det fallet inte svara annat än att jag skall låta herr Ohlins hemställan gå vidare till utrikesministern.

Nr 11.

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet SKÖLD:

I anledning av de frågor, som herr Ohlin riktat till mig ber jag att få lämna några meddelanden. Herr Ohlin frågade först och främst vad det var, som orsakat skärpningen av våra bestämmelser för luftvärnseldgivning. För att kunna svara på den frågan kanske jag får lämna en liten historik. Det blev tidigare i år uppenbart, att de förut gällande bestämmelserna tydligen inte varit tillräckligt skarpa beträffande vissa områden. Det hade väckt en mycket obehaglig uppmärksamhet på skilda håll, att flygplan vid vissa tillfällen alldeles ogenerat flögo in över Bodens stad och fästning och att våra föreställningar i anledning därav inte ledde till något resultat, tydligen beroende på att det inte lyckades de främmande makterna att utforska vilka plan, som hade gjort dessa otillåtna avstickare. Då bestämdes, att det skulle införas skärpta bestämmelser för området ikring Boden, och samtidigt tyckte man, att det var lämpligt att utvälja ett antal likartade områden runt om i Sverige, där förhållandena kunde ur principiell synpunkt anses vara analoga. Det var alltså den skärpning, som vidtogs tidigare i år. Därefter inträffade de upprepade engelska överflygningarna med stora förband av Skåne, där förbanden gingo in ungefär över Engelholm och fortsatte över vår flygskola på Ljungbyhed samt därifrån rakt över Kristianstad och Simrishamn. Det väckte uppmärksamhet, att dessa flygplan ströko fram över flygfältet Ljungbyhed, och det hade en rätt dålig inverkan på personalen där. Då utfärdades någon gång — jag kan inte säga precis när: jag var på semester just när detta hände — en lokal bestämmelse, att man skulle där nere i Skåne lägga nattlig spärreld. Detta innebär inte, att man skjuter verkningseld, utan att man lägger spärreld i flygplanens väg: sedan

blir det deras sak, om de flyga in i elden eller om de vända om och flyga tillbaka. Det blev emellertid uppenbart, att dessa två åtgärder i det långa loppet visat sig otillfredsställande, och därför togs upp frågan om huruvida man inte skulle försöka åstadkomma ett enhetliggörande av dessa bestämmelser. Därvid kom man till det resultatet, att det var lika bra att utsträcka de strängare bestämmelser, som gällde för de åtta särskilda områdena, till att gälla hela landet och att komplettera detta med motsvarande bestämmelse om avgivande av spärreld på natten. Och man kom till den uppfattningen, att det ur utrikespolitisk synpunkt vore det lämpliga ögonblicket att göra detta, eftersom man hade en mycket liten överflygning förhållandevis och det så att säga var lungt på den utrikespolitiska fronten i detta avseende.

Det var alltså en lämplig tidpunkt att genomföra denna enhetlighet i de skärpta bestämmelserna. Det var därför ingen annan orsak än att det av praktiska skäl var lämpligt med enhetliga bestämmelser för hela riket och att det dessutom tedde sig utrikespolitiskt lämpligt att genomföra detta vid en tidpunkt, då det inte fanns några större stridsämnen på detta område mellan oss och utlandet.

Vad sedan beträffar den andra sak, herr Ohlin frågade om, nämligen den kommuniké, som skulle ha utsänts nu på hösten, så var det ingen kommuniké. Vad herr Ohlin tydligen syftar på var ett cirkulär från luftskyddsinspektionen, och det kom ju inte till för att för allmänheten klargöra skjutbestämmelsernas innebörd. Anledningen var, att eftersom man nu införde dessa skärpta bestämmelser, så uppstod en allmän risk för nedfall av skrot vid skjutning över bebyggda samhällen. Det var därför nödvändigt, att luftskyddsinspektionen före beskjutningsorderns ikraftträdande gjorde den stora allmänheten uppmärksam på att det hädanefter var nödvändigt att vid luftvärnseld söka skydd under tak för att undgå att bli blesserad av splitter. Detta cirkulär var alltså icke avsett som någon kommuniké, utan det fyllde ett helt annat ändamål, och man avsåg inte att i det sammanhanget gå in på denna fråga inför allmänheten.

Sedan riktade herr Ohlin ännu en fråga till mig, och jag får ju säga, att jag inte har något att göra med den, men jag får väl svara på den ändå. Det är nämligen inte så att försvarsministern reglerar trafiken på de svenska järnvägarna eller övervakar ordningens upprätthållande på dem. Det är andra myndigheter, som ha det om hand. Jag vill emellertid förklara, att gällande bestämmelser innehålla, att det icke får gå någon slags beväpning med permittenttåg utom manskapets sidogevär, d. v. s. bajonetter, och officerarnas och underofficerarnas pistoler. Detta har gällt ända sedan 1940. Skulle det ha förts krigsmateriel av något slag med permittenttåg, så är detta i strid med gällande bestämmelser, och jag tror icke något sådant har förekommit. Det är inte heller så, att det följer något tyskt manskap med de godståg, med vilka krigsmateriel framföres. Jag kan visserligen inte säga, om det vid något tillfälle kan ha medgivits den tyske avsändaren att ha en eller ett par personer med för att sköta

mera invecklad och viktig materiel, men i så fall måste det ha varit något rent undantagsfall och gällt endast enstaka personer. Jag måste därför säga, att såvitt icke de svenska myndigheterna ha brutit emot gällande föreskrifter, vilket väl inte är särskilt troligt, ha nog herr Ohlins "pålitliga uppgiftslämnare" icke varit så värst pålitliga. Emellertid skulle jag vara tacksam, om herr Ohlin, när han får sådana bestämda påståenden, lämnade uppgift om detta till vederbörande svenska myndigheter, så att man kan undersöka i förekommande fall. Vi äro mycket tacksamma, om vi bli i tillfälle att kontrollera sådana rykten.

Nr 12.

Herr OHLIN:

Herr talman! Försvarsministern upplyste nu, att det inte utfärdats någon kommuniké alls om denna ändrade politik i fråga om luftvärnseld. Då måste jag finna detta närmast ännu mera anmärkningsvärt än jag trodde. Tydligen har regeringen inte ansett att svenska folket skulle få den upplysning, som enligt min uppfattning svenska folket absolut hade anspråk på att få, när regeringen här ändrade sin politik.

Sedan säger herr statsrådet, att instruktionen i fråga om järnvägstransporterna är oförändrad. Jag är mycket glad över det beskedet, men jag undrar om inte det finns någon möjlighet att upplysa svenska folket därom, så att de i södra Sverige icke fåtaliga ryktena om motsatt förhållande skulle kunna bli vederlagda.

Jag vill sedan endast säga till hans excellens herr statsministern, att om det också både inom bankoutsiktet och på andra håll har rått en mycket stor betänksamhet inför en del av dessa kreditfrågor, så har man i alla fall med hänsyn till de särskilda omständigheterna icke tagit några mått och steg utan i viss mån blundat. Ätminstone har detta gällt för min del. Jag hade den förhoppningen, att regeringen, när nu tiden medger det, skulle kunna tänka sig att använda vägar, som äro något mindre diskutabla, och att regeringen skulle kunna göra detta utan att ha fått några formella påminnelser från riksdagen.

Nr 13.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Jag vill till detta anmärka, att liksom bankoutsiktet ansett sig böra taga hänsyn till särskilda omständigheter, har regeringen gjort det. Dessa krediter tillkomma nämligen icke under vad vi kalla normal ordning, och det kan tänkas att tills vidare förhållandena alltjämt bli sådana, att man icke har den situation, som man räknar med såsom den normala.

Nr 14.

Herr VON HELAND:

Herr talman! Jag har endast begärt ordet för att göra en vädjan.

Det är ju allmänt känt, att bondeförbundet är ett enigt och pålitligt stöd för regeringens utrikespolitik och därmed även för dess tryckfrihetspolitik, men det är så, att nu för tiden behöver man i vårt land inte synda mer än att man framhåller dessa synpunkter, i synnerhet när det gäller tryckfrihetspolitiken, förr än man från visst håll får alla möjliga anklagelser riktade mot sig, och toppunkten på dessa brukar vara, att man sätter på den stämpel, som tycks vara den allra otrevligaste, i många fall åtminstone: att man är nazist. Man kan inte behandla en sådan sak lättvindigt, utan jag finner det mycket allvarligt, att man försöker sätta en viss stämpel på andra, så snart man tror att de ha någon annan uppfattning än man själv har i utrikespolitiska ting.

Utrikesministern framhöll på sista presskonferensen, att han förvånade sig över att den svenska tidningspressen icke reagerade emot vad som vid en del tillfällen stod i vissa utrikespolitiskt oförsiktiga tidningar och att han fann det önskvärt att så skedde. Men det har ju också visat sig, att när någon tidning gör detta, blir också den stämplad som nazistisk. Min vädjan är alltså, att man icke på detta sätt splittrar den inre fronten genom att beskylla alla, som man tycker icke precis vilja acceptera det man själv gör, som nazister. Det sägs ju här att det är synnerligen viktigt att stärka den inre fronten, och man vädjar, när det gäller de inrikespolitiska frågorna, att man icke skall riva upp bitterhet i landet. Mig synes det, att det är ändå viktigare, att vi försöka ena oss, när det gäller de utrikespolitiska frågorna. Det har ofta sagts, att bönderna, som sitta på den svenska jorden, äro de mest nationella elementen i landet. Jag tror det ligger en viss sanning i detta, och därför synes det mig mycket farligt, om man vill utmåla jordbrukarna som dem som i dessa tider icke vilja hylla den svenska linjen. Enligt vad jag känner om jordbrukarna — och jag känner dem rätt väl — får jag säga, att det är något ursvenskt hos den svenske jordbrukaren.

Herr talman! Jag har alltså inom lyckta dörrar endast velat göra det påpekandet, att jag tror det är oklokt, att man stämplar varann med olika beskyllningar av utrikespolitiska anledningar, och jag tror att vi stärka den inre fronten bäst, om vi, när det finns divergenser, låt oss säga i tryckfrihetsfrågor, icke genast utmåla dem som ha en annan uppfattning på ett otrevligt sätt.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 2,20 e. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Onsdagen den 11 november

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar försiggingo inom lyckta dörrar.

Justerades protokollet för kammarens den 4 innevarande månad inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 11.05 f. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Torsdagen den 13 maj 1943

kl. 11 f. m.

Sedan Kungl. Maj: t genom skrivelse den 7 maj 1943, nr 238, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj: t prövat lämpligt att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning göra riksdagen meddelande i viss fråga av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avses, att Kungl. Maj: t förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av statsministern P. A. Hansson och i andra kammaren av ministern för utrikes ärendena herr Günther, samt att Kungl. Maj: t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av sagda meddelande, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingssal.

Ordet lämnades till herr statsministern *Hansson*, som anförde: nr 1

Herr *Undén*: nr 2

Herr *Sandler*: nr 3

Herr *Ström, Fredrik*: nr 4

Herr *Ohlin*: nr 5

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 6

Herr *Ohlin*: nr 7

Herr *Andrén*: nr 8

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 9

Herr *Sandler*: nr 10

Herr *Andrén*: nr 11

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 12

Nr 1.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Under de sistförflutna sex månaderna har den betydelsefulla förändringen inträtt i krigsläget, att initiativet i allt högre grad övergått till de allierade. I november 1942 inleddes aktionen mot Franska Nordafrika, som nu lett till att hela den afrikanska kontinenten kommit i de allierades händer. Den ryska vinteroffensiven medförde tidvis ganska kritiska lägen för tyskarna och betydande förluster i manskap och materiel. Hur pass allvarligt dessa förluster återverkat på tyskarnas operativa möjligheter i öster torde komma att visa sig under de närmaste månaderna. Det förtjänar noteras, att den tyska propagandan under den senaste tiden alltmåra konsekvent givit uttryck åt defensiva tankegångar.

För Sveriges del har de gångna vintermånaderna varit en period av relativt lugn. Ett stort antal frågor rörande tillämpningen av vår neutralitetspolitik ha visserligen varit under diskussion med båda de krigförande lägren, men några påfrestningar av den art, som mötte oss under de båda första krigsåren, ha icke förekommit. Väsentligen beror väl detta därpå, att krigföringens huvudcentra varit belägna långt från våra gränser. Medvetandet om att förändringar i detta hänseende lätt kunna inträffa manar emellertid till oavslätlig uppmärksamhet och beredskap.

Jag skall i det följande lämna kammaren en redogörelse för de viktigaste av de frågor, som Utrikesdepartementet haft att handlägga under det senaste halvåret, med huvudvikten lagd på den senaste händelseutvecklingen.

Vad beträffar den tyska transiteringen genom Sverige vill jag till en början beröra ett spörsmål, som — mot bakgrunden av den sedan någon tid pågående tvångsutskrivningen av arbetskraft i Norge — har särskild aktualitet, nämligen det som gäller transporterna av icke-tyskar med permittenttågen. Man frågar sig: I vilken utsträckning kan det förekomma, att t. ex. norrmän skickas med permittenttågen genom Sverige? Jag vill då erinra om att redan hösten 1941, sedan vid ett tillfälle en norrman avvikit från ett permittenttåg vid en station i Halland, den bestämmelsen infördes, att bland de *civila* resandena i permittenttågen icke fingo förekomma andra än tyska medborgare, vilka dessutom enligt huvudbestämmelsen skola vara knutna till den tyska krigsmakten. De civila resandena med nämnda tåg, vilkas antal brukar uppgå till c:a 50 på tågen mellan Oslo och Hälsingborg och till något eller några tiotal på de andra tågen, kontrolleras också alltsedan dess mycket noggrant vid inresan. Gällande instruktion ålägger den svenska passkontrollen att genom individuell undersökning av varje särskild civil resande och hans legitimationshandlingar fastställa, huruvida han är tysk medborgare. Visar det sig, att han *icke* är det, får tåget icke fortsätta, förrän vederbörande stigit av.

Om det nu ändå vid inresan eller under färden visar sig, att någon av de medresande — oavsett hans nationalitet — icke önskar fara med, om sålunda någon resande t. ex. hoppar av tåget och förklarar sig vilja som flykting kvarstanna i Sverige, överlämnas han av den medföljande svenska kontrollpersonalen till närmaste svenska polismyndighet, varefter Socialstyrelsen får bestämma om hur hans uppehåll i Sverige skall ordnas. — Flera sådana fall ha inträffat även efter 1941. Bland de civila resandena ha ju — i enlighet med vad jag nyss sade — sedan dess endast förekommit tyskar — men bland de *uniformerade* resandena ha även icke-tyskar kunnat medfölja. I den mån dessa varit norrmän har det framför allt rört sig om frivilliga i den norska legionen i Waffen-SS, sålunda norrmän tillhörande tyska försvarsmakten och iförda tysk SS-uniform. I flera fall ha dylika norska resande under färden genom Sverige hoppat av permittenttåget och som politiska flyktingar kvarstannat här. I, såvitt jag vet, samtliga fall, då detta förekommit, har det vid förhören med vederbörande framkommit, att de i förväg beslutat begagna det tillfälle till flykt, som resan med permittenttåg genom Sverige erbjuder. I några fall hade vederbörande rent av enrollerat sig i Waffen-SS för att bli skickad med permittenttåg genom Sverige och därvid kunna fly. Det erbjuder nämligen ingen svårighet för en resande att avlägsna sig från ett permittenttåg t. ex. när det stannar på en station eller när det under färden går med sakta fart. Vederbörande kan också helt enkelt överantvarda sig till den svenska kontrollpatrullen som då har att överlämna honom till svensk polismyndighet. Emellertid har det småningom framstått som ett önskemål, att över huvud taget inga norrmän skola tillåtas resa med permittenttågen. Numera ha tyska vederbörande underrättats om att även bland de *uniformerade* resande endast skola få förekomma tyska medborgare. Med permittenttågen — eller med de likställda s. k. hästskotågen — få alltså över huvud taget icke befordras några norska, danska eller andra icke-tyska resande. Och det har sagts ifrån, att man från svensk sida förbehåller sig att vidtaga alla åtgärder för att säkerställa, att denna bestämmelse iakttages.

På uppdrag av regeringen ha särskilda utredningsmän företagit en översyn av det för transitotrafiken gällande kontrollsystemet och i dagarna föreslagit vissa åtgärder för dettas förbättrande.

I samband med den livliga diskussion, som under de senaste månaderna pågått rörande den tyska transiteringen, har regeringens ställning till frågan klarlagts i flera uttalanden. Det har sålunda tydligt utsagts, att regeringen till fullo delar den uppfattningen, att transiteringen utgör en belastning, som det i och för sig vore önskvärt att få avbörda sig. Samtidigt har emellertid lika tydligt sagts ifrån, att regeringen måste förbehålla sig att bestämma tidpunkten och sättet för transiteringens avveckling.

Förutom genom de offentliga uttalanden, som gjorts i sådan riktning, har det även på diplomatisk väg redan för länge sedan under hand gjorts

tydligt för tyska vederbörande, att man har att räkna med ett upphörande av transiteringen — såväl permittenttrafiken som krigsmaterieltransiteringen — så snart Norge eventuellt åter blir krigsskådeplats. Det har också framhållits för vederbörande tyska instanser, att det även utan en sådan förändring i läget kan bli nödvändigt ur svensk synpunkt att avveckla eller åtminstone kraftigt nedskära transiteringen.

I detta sammanhang vill jag för övrigt fästa uppmärksamheten på att transiteringen redan i olika avseenden reducerats. En gradvis beskärning av transitotrafiken inleddes nämligen från svensk sida redan för länge sedan med utgångspunkt från den bestämmelse i transiteringsöverenskommelsen, som innebär, att transitotrafiken icke får lägga hinder i vägen för tillgodoseendet i full utsträckning av svenska trafikintressen. Med denna utgångspunkt har en serie restriktioner införts för den tyska trafiken. Det skulle föra för långt att här lämna en redogörelse för alla de åtgärder, som på detta område vidtagits. Jag vill endast nämna, att volymen av tyskt transitogods till Norge och Finland på detta sätt reducerats med cirka 40 %. Speciellt tung krigsmateriel befordras över huvud taget icke längre genom Sverige, och med de svenska färjorna befordras icke någon tysk krigsmateriel alls. Persontransiteringen har ju sin begränsning genom det antal tåglägenheter, som ställts till förfogande. Därutöver har emellertid, genom en å tysk sida införd begränsning av permitteringen i Norge, antalet resande på den huvudsakliga routen, mellan Oslo och Hälsingborg, alltsedan den 1 februari i år varit reducerat med 40 %.

De närmare förhållandena vid den kränkning av Sveriges neutralitet, som ägde rum då den svenska undervattensbåten "Draken", på morgonen den 16 april, på svenskt vatten innanför tremilsgränsen, blev utsatt för beskjutning från ett tyskt handelsfartyg, äro kända.

Det svar, som från tysk sida den 23 april avgavs på svenska regeringens den 19 april i Berlin framförda protest i anledning av neutralitetskränkningen, föranledde ett svenskt genmäle den 24 april. Vid avlåtandet av detta genmäle gavs anledning att framföra svenska regeringens protest mot ytterligare en neutralitetskränkning från tysk sida. Vid de svepningar, som företogs i samband med efterforskningen efter "Ulven", hade nämligen på svenskt vatten påträffats ett antal förankrade tyska undervattensminor. Det kunde fastställas, att det här rörde sig icke blott om enstaka minor utan om ett tydligt minfält delvis beläget innanför tremilsgränsen.

Den första åtgärden sedan minfältet upptäckts var — förutom protesten i Berlin — givetvis att avlägsna minorna genom systematiska svepningar.

I går överlämnades till beskickningen i Berlin ett svar på den sista svenska démarchen i fråga om "Draken"s beskjutning. Häri vidhålles den

tyska uppfattningen, att "Draken"s uppträdande vid tillfället givit "Altkirch"s befälhavare grundad anledning att anse sig utsatt för angrepp av undervattensbåten.

Till vad som från svensk sida anförts, att chefens för marinen order av den 12 augusti 1940 icke utgjorde någon gentemot Tyskland gjord utfästelse, framhålles, att något sådant icke hade påståtts från tysk sida. Oberoende därav måste dock det förhållandet, att chefen för marinen ansett de givna anvisningarna nödvändiga, utgöra bevis för vad chefen för svenska marinen i ett fall såsom det föreliggande hållit för riktigt och för icke riktigt beträffande en svensk undervattensbåts uppträdande.

I fortsättningen säges, att tyska utrikesministeriet med tillfredsställelse hade tagit kännedom om svenska regeringens beslutsamhet att göra allt för att hävda det svenska territoriets neutralitet. Även från tysk sida hade gjorts och gjordes allt för att undvika kränkningar av svenskt territorium. Tyska regeringen hade vid upprepade tillfällen givit de tyska stridskrafterna och tyska handelsfartyg stränga order i denna riktning. Tyska regeringen hade heller icke dröjt att, när det oaktat svenskt territorium av misstag kränkts från tysk sida, på ett korrekt sätt reglera dylika fall.

I noten framhålles vidare, att tyska utrikesministeriet icke önskade i detta sammanhang inlåta sig på en teoretiskt-folkrättslig undersökning, huru handelsfartyg tillhörande krigförande makt skola förhålla sig, när de angripas eller när de enligt omständigheterna vid tillfället med rätta måste antaga, att ett angrepp är omedelbart förestående. Utrikesministeriet vore dock av den uppfattningen, att om ett folkrättsstridigt angrepp på ett handelsfartyg ägde rum på neutralt territorialvatten, det icke kunde begäras av handelsfartyget, att det utan motstånd låte sig sänkas, utan att det tillkomme fartyget en nödvärnsrätt mot ett folkrättsstridigt angrepp under förutsättning att neutrala stridskrafter icke befunne sig på ort och ställe för att själva i tid avvärja angreppet och hävda territorialvattnens neutralitet.

Därefter framlägges en utförlig utredning ifråga om den tyska uppfattningen rörande tidpunkten och platsen för incidenten.

Slutligen meddelas, att ett tyskt svar på den svenska protesten rörande minfältet kommer att lämnas senare.

I dag på morgonen har utrikesministern haft besök av tyske ministern, som på tyske utrikesministerns vägnar gjorde några muntliga tillägg. Han uttalade bl. a., att man å tysk sida önskat avlåta ett svar, som kunde på ett för båda parterna tillfredsställande sätt avsluta affären. Vore något ytterligare att avhandla i saken ville man föreslå, att detta överlättes åt de marina myndigheterna.

Den sena tidpunkten för mottagandet av det tyska svaret har icke möjliggjort ett närmare övervägande av detta.

En annan kränkning av den svenska neutraliteten ägde rum natten till den 29 nästlidne april, då ett antal spräng- och brandbomber fälldes mot Verkon strax öster om Karlskrona. Vid den av Försvarsstaben verkställda

undersökningen av de på platsen hittade bombdelarna konstaterades, att dessa buro ryska skrifttecken. Ytterligare befanns, att två tändrör, vilka sutto kvar på bombsplittren, voro av samma typ, som de, vilka upphittades i Pajala efter bombfällningen där i februari 1940, som på den tiden i Moskva medgavs ha utförts av ryska flygare. Med hänsyn till dessa omständigheter avgavs protest hos ryska regeringen. Svar har i dagarna mottagits av innehåll, att de ryska myndigheterna efter noggrann undersökning konstaterat, att något sovjetplan icke överflugit Sverige vid den angivna tidpunkten. Ryska skrifttecken kunde icke godtagas som bevis för att planen varit sovjetplan, enär tyska regeringens provokatoriska verksamhet för att försvåra förbindelserna mellan Sverige och Sovjet vore känd för såväl sovjetregeringen som svenska regeringen. I anledning därav tillbakavisades protesten såsom obefogad.

Sverige har under sista tiden varit utsatt för upprepade överflygningar av såväl brittiska som tyska flygplan. De brittiska överflygningarna ha liksom tidigare i de allra flesta fall skett nattetid över västkusten och den skånska kusten, tydligen i samband med raider mot Tyskland eller Danmark. Sådana överflygningar förekommo mera sporadiskt under vintern men ha under våren åter börjat inträffa oftare. Särskilt utsatt har därvid varit den svenska sidan av Sundet vid dess smalaste ställe. När brittiska flygförband nattetid överflyga denna del av Sundet, komma de nästan alltid in även över svenskt territorium och vid minfällning händer det icke sällan, att minor fällas öster om mittfåran. Natten till den 29 april – samma natt som bombfällningen vid Verkön ägde rum – förekommo överflygningar över Sundet av osedvanligt stora flygförband. Det vill förefalla som om man vid detta tillfälle bemödat sig att icke taga vägen över svenskt territorium. En karta över överflygningarna, såvitt dessa kunnat följas av den svenska luftbevakningen, utvisar nämligen att det ojämförligt största antalet flygplan passerat över Öresund i sydlig och sedan tillbaka i nordlig riktning väster om den svenska kusten, medan det egentligen endast varit enstaka flygplan, som kommit in över svenska landet. Eftersom man icke har möjlighet att på ett formellt bindande sätt fastställa nationaliteten hos dessa nattetid överflygande plan, hava våra démarcher i London i allmänhet måst inskränkas till en begäran om undersökning. I de flesta fall har från engelsk sida då brukat medgivas, att det möjligen varit brittiska flygplan, som av misstag och i strid mot gällande stränga instruktioner flugit in över svenskt område, vilket i så fall livligt beklagats. På sista tiden hava brittiska vederbörande emellertid i några fall förklarat, att den företagna undersökningen givit vid handen, att det *icke* varit brittiska flygplan, som överflugit Sverige. Från svensk sida har då med stöd av ett övertygande material påvisats, att det ändå uppenbarligen måste hava varit brittiska flygplan, som överflugit Sverige, och har hemställts om förnyad undersökning.

Tyska överflygningar hava under de senaste månaderna förekommit särskilt ofta över sydkusten av Skåne och Blekinge. Vid ett tillfälle rörde

det sig om en hel grupp tyska flygplan — den gången av skolflygplanstyp — som flög in i trakten av Simrishamn och sedan fortsatte längs kusten ända upp mot Karlshamn. Annars har det mestadels varit enstaka tyska flygplan, som flugit in över orter vid kusten, bl. a. Karlskrona och Ystad. Vad anledningen till dessa upprepade tyska överflygningar i Sydsvrige kan vara är icke lätt att säga. I de svar, som från tysk sida avgivits i anledning av våra *démarches* mot var och en av dessa neutralitetskränkningar, har, där överflygningen medgivits, mestadels förklarats, att den utförts av elever från de tyska skolflygförband, som finnas förlagda i Pommern och i Danmark. Det inträffade har från tysk sida livligt beklagats, och det har meddelats, att den eller de flygare, som befunnits vara skyldig till överflygningen, bestraffats eller komme att bestraffas. I andra fall har det sagts, att man icke kunnat finna någon, som gjort sig skyldig till en påtalad överflygning; detta har emellertid förklarats kunna bero antingen på att vederbörande flygare under mellantiden redan hunnit förflyttas till ett helt annat och kanske avlägset förband eller att han helt enkelt själv icke märkt, att han under en flygning kommit in över svenskt territorium; icke desto mindre har det från tysk sida livligt beklagats, därest överflygningen utförts av ett tyskt flygplan. Skärpta instruktioner om respekterande av svenskt territorium hava ställts i utsikt. En sådan instruktion utfärdades också av den tyska flygledningen den 14 april och dess text har delgivits Försvarsstaben. Den riktar sig till alla tyska flygförband, som äro förlagda så, att deras flygplan under flygningar kunna komma in över svenskt territorium. Den ålägger alla tyska flygare att noggrant beakta gällande förbud mot att flyga in över svenskt territorium. Och det utsäges vidare, att om de på grund av felorientering ändå skulle komma in över den svenska territorialgränsen och upptäcka detta på grund av att de bliva utsatta för beskjutning eller på annat sätt, så skola de omedelbart göra en markerad undanmanöver och avlägsna sig från svenskt territorium.

På kurirflygtrafikens område har det på senare tiden framför allt varit Lekvattensincidenten och dess efterspel, som tilldragit sig uppmärksamhet. Efter de uttalanden, som från regeringens och myndigheternas sida gjorts om denna händelse är, såvitt jag kan se, egentligen icke något av intresse att tillägga. De noggrannare rapporter, som omsider inkommo, rörande det tyska flygplanets nödlandning gåvo vid handen, att de tyska myndigheterna i olika avseenden gjort sig skyldiga till överträdelser av gällande kurirflygöverenskommelser. Denna sida av saken har också som bekant upptagits med tyska skickningen, varvid från svensk sida överlämnades en *aid-mémoire*, vars text jag skall be att få läsa upp. Den lyder:

”De svenska neutralitetsbestämmelserna föreskriva som bekant, att krigförande makts militära luftfartyg ej må inkomma till svenskt territorium. Vid upprättandet under kriget av utländsk kurirflygtrafik över svenskt område har också klargjorts, att en förutsättning för denna

är, att kurirflygplanen icke äro av militär natur; de skola hava civil besättning och vara obebäpnade. I avseende å den tyska kurirflygtrafiken gjordes under förhandlingarna sommaren 1941, såsom framgår av då träffade avtal i ämnet, uttryckliga förbehåll i dessa hänseenden.

När den 24 nästlidne februari ett tyskt kurirflygplan på väg från Björneborg till Oslo nödlandade på svenskt territorium i närheten av Lekvattnets kyrka i Värmland, kunde emellertid konstateras bl. a. att två kulsprutor funnos ombord. Från svensk sida önskar man fästa uppmärksamheten på detta förhållande. Ett noggrant iakttagande av ovan relaterade bestämmelser utgör en förutsättning för den utländska kurirflygtrafikens över Sverige fortbestånd. Därest man å tysk sida icke iakttagit, att flygplanen skola vara civila, hava civil besättning och vara obebäpnade, måste frågan om ifrågasvarande kurirflygtrafik upptagas till förnyad prövning.”

Eftersom de diskussioner med tyska vederbörande, vartill dessa svenska påpekanden gävo upphov, ej ännu helt slutförts, kan jag ej vid detta tillfälle redovisa, vilka åtgärder, som må komma att vidtagas. Den svenska ståndpunkten, att en förutsättning för kurirflygtrafikens fortbestånd är, att de träffade överenskommelserna till anda och bokstav efterlevas, kommer att upprätthållas. Kurirflygplan skola vara civila och obebäpnade.

Till belysande av den nuvarande kurirflygfrekvensen ber jag i detta sammanhang slutligen få nämna, att under månaderna mars och april förekommit sammanlagt 222 tyska kurirflygningar över Sverige, d. v. s. i medeltal 3,5 per dag. De ojämförligt flesta av dessa kurirflygningar ha företagits på den kurirflyglinje, som löper fågelvägen mellan Björneborg och Kongsvinger. Under samma tid ha förekommit 187 brittiska flygningar mellan Bromma och England, d. v. s. i genomsnitt 3 per dygn.

Veterligen pågå dessutom direktflygningar över Sverige mellan Storbritannien och Ryssland och vice versa. Dessa företagas utan inhämtande av tillstånd. Någon protest häremot har icke avgivits, då på grund av den stora flyghöjden tillräckligt säkra konstateranden icke kunnat göras.

Våra *handelsförbindelser västerut* äro alltjämt beroende av såväl den tyska som den allierade blockadpolitiken. Den senare är bestämmande för frågan, i vad mån import till vårt land kan få passera genom västmakternas blockadkontroll. Vid bedömandet av denna fråga har man i Washington och London i allt större utsträckning tagit hänsyn till vårt genom krigets utveckling ökade kommersiella beroende av Tyskland och de av Tyskland kontrollerade länderna. Redan vårt geografiska läge, med Tyskland så att säga omslutande oss på alla sidor, har där givit anledning till särskild vaksamhet. I den allierade blockadpolitiken gentemot Sverige har också allt tydligare framträtt en strävan att förmå oss att reducera de tjänster, som vi göra Tyskland och det tyskockuperade Europa genom

export av för krigföringen mer eller mindre värdefulla förnödenheter, genom krediter, genom olika medgivanden till transiteringar etc. Detta har även medfört, att man på allierat håll anlagt politiska synpunkter på frågan om tillförseln till Sverige västerifrån. På grund härav ha åtskilliga politiska frågor dragits in i de i och för sig rent kommersiella förhandlingar om våra importönskemål.

Vid det senaste slutna riksdagssammanträdet redogjorde utrikesministern ganska utförligt för de svårigheter för lejdboatrafiken, som under sommaren och hösten 1943 börjat inträda på västmaktssidan. Han påpekade, att särskilt Amerikas inträde i kriget vållat komplikationer. Dels skärptes härigenom varuknappheten på världsmarknaderna högst betydligt, dels framträdde snart beträffande blockadpolitiken divergenser i uppfattningarna i Washington och London, dels hade amerikanerna särskilda politiska intressen i de sydamerikanska länderna, som berördes av lejdboatrafiken. Särskilt kännbart var, att amerikanerna icke utan vidare godkände de navicertkvoter för vår import, som från svensk sida utverkats i London. Amerikanerna visade över huvud taget en tendens att vilja taga upp hela frågan om vår transoceaniska införsel till förnyad omprövning ur såväl politisk som handelspolitisk synpunkt.

Det var i detta läge, som regeringen i början av oktober beslöt att utsända kabinettssekreterare Boheman till London och sedermera till Washington för att framlägga de svenska synpunkterna för brittiska regeringen och för den amerikanska representationen i London.

Först vid månadsskiftet november–december uppnåddes en provisorisk lösning av svårigheterna, vilken i huvudsak innebar följande. De svenska importönskemålen skulle prövas av de allierade med hänsyn till dessas eget försörjningsläge och tillgången på respektive varor — sålunda en prövning inom ramen för de tidigare i London ur blockadsynpunkt godkända navicert-kvoterna. Inom denna ram skulle fastställas särskilda s. k. baskvoter för den svenska importen, varjämte — i motsats till vad som gällde för navicert-kvoterna — vissa garantier skulle givas, för att baskvoterna skulle kunna utnyttjas i praktiken. En brittisk-amerikansk delegation skulle snarast begiva sig till Stockholm för att undersöka möjligheterna för en amerikansk anslutning till tidigare brittisk-svenska handelspolitiska överenskommelser. I oljefrågan erhöll Boheman det beskedet, att amerikanska regeringen i princip accepterade en fördubbling av oljekontingenten till 30.000 ton per kvartal och att två svenska tankfartyg, som lågo lastklara i amerikanska hamnar, ägde avgå till Sverige med laster, vilka skulle avräknas på kontingenten för första kvartalet 1943. Sedermera meddelade emellertid amerikanska regeringen, att den komme att anse sig befriad från alla utfästelser i ovannämnda avseenden, om svenska regeringen förhindrade utlöpandet av de brittiska regeringen förhyrda två norska fartygen "Dicto" och "Lionel", som låge avgångsklara i Göteborgs hamn. Genom detta meddelande, som överensstämde med ett tidigare från brittisk sida — ehuru i mindre kategorisk

form — framfört önskemål, kom frågan om vår import genom Göteborgs-trafiken att sammankopplas med frågan om de båda nämnda norska fartygens utlöpande.

Jag erinrar om att dessa fartyg tillhörde den grupp norska fartyg, som i början av april förra året gjorde ett försök att taga sig igenom den tyska Skagerack-spärren. De båda fartygen fullföljde emellertid icke försöket utan återvände till Göteborg. Sedan det i samband med utbrytningsförsöket framkommit, att vapen smugglats ombord på fartygen före deras avgång från Göteborg, ägde ett livligt meningsutbyte i frågan rum med både London och Berlin. Å brittisk sida förklarade man sig beredd att upplägga fartygen och avmönstra en del av besättningen. I samband härmed meddelades tyske ministern, att med hänsyn till vad som förekommit fartygen ej komme att lämna Göteborgs hamn.

Redan då saken ånyo bragtes på tal i London kunde Boheman endast förklara, att såvitt han hade sig bekant svenska regeringen med hänsyn till vad som förekommit i samband med utbrytningsförsöket våren 1942 icke vore villig låta fartygen avgå. Han hänvisade även till att tyskarna kunde förväntas avbryta Göteborgstrafiken, därest fartygen tillåtes utlöpa. Från brittisk sida fullföljdes icke saken, men man förbehöll sig att senare återkomma till frågan.

I mitten av december sändes två tjänstemän i det brittiska handelskrigsministeriet till Stockholm med uppdrag att söka utverka svenska regeringens samtycke till fartygens utlöpande. De brittiska förhandlarnas önskemål stöddes genom démarcher av härvarande amerikanska beskickning. Den 21 december infunno sig de brittiska förhandlarna hos utrikesministern åtföljda av brittiske ministern, som överlämnade ett memorandum. Däri krävdes, att utklarering av fartygen skulle medgivas, så snart sådan begärdes, samt att inga åtgärder skulle vidtagas till förhindrande av fartygens avgång. Brittiska regeringen fäste sådant avseende vid denna sak att, därest icke inom fjorton dagar en försäkran lämnades av svenska regeringen, att denna vore beredd tillåta fartygens avgång enligt internationell rätt, brittiska regeringen i samförstånd med amerikanska regeringen beslutit att för framtiden vägra alla licenser för export till Sverige av varor västerifrån. Motsvarande krav framfördes även av amerikanska beskickningen.

Vid emottagandet av det brittiska memorandum framhöll utrikesministern för brittiske ministern, att det vore svårt för svenska regeringen att förstå, vart den brittiska politiken gentemot Sverige syftade. Å ena sidan framfördes krav på inskränkningar i handeln med Tyskland och å andra sidan en begäran, som skulle medföra avbrytandet av handeln med länderna västerut. Det förefölle, som om man önskade försvaga Sveriges ställning, vilket dock stode i strid med upprepade försäkringar från brittiskt håll. Utrikesministern nämnde i detta sammanhang, att det icke föreläge något löfte till tyskarna och ännu mindre någon överenskommelse om fartygens kvarhållande men att han på sin tid meddelat tyske

ministern, att de icke skulle utlöpa. En ändring därutinnan skulle följaktligen nödvändiggöra ett nytt meddelande till tyskarna. Det klargjordes vidare, att det var på grund av smugglingsaffären på våren, som regeringen icke ville låta fartygen utlöpa, och att den betraktade saken som en politisk fråga.

I slutet av december överlämnades ett nytt memorandum från brittiska beskickningen. Där gjordes gällande, att omständigheterna vid fartygens utlöpande våren 1942 nu icke längre kunde åberopas för en vägran att låta fartygen avgå. Promemorian slutade med ett kategoriskt understrykande av att konsekvenserna av en sådan vägran skulle bli Göteborgstrafikens avbrytande från de allierades sida.

I början av januari underrättades tyske ministern om att frågan om de norska fartygen åter aktualiserats, genom att krav framförts från allierat håll om besked inom kort angående svenska regeringens ställning till begäran om utklarering för "Dicto" och "Lionel". Därvid framhölls de konsekvenser beträffande Göteborgstrafiken och därmed för det svenska näringslivet i dess helhet, som ett negativt besked från svensk sida skulle få. I anslutning därtill förberedde envoyén Richert vederbörande tyska instanser på att svenska regeringen kunde bli föranlåten giva sitt tillstånd till de båda fartygens avgång.

Under de diskussioner, som pågingo i Stockholm med brittiska och amerikanska beskickningarna — varunder de allierades krav i fråga om tidpunkten för fartygens frigivande fixerades till den 15 januari — uppställdes från svensk sida vissa villkor för ett medgivande till fartygens utklarering. Dessa villkor, som den 11 januari delgavos brittiska och amerikanska ministrarna, inneburo bl. a., att åtgärder inkräktande på den svenska dispositionsrätten till de utanför Skagerack-spärren befintliga, i Göteborgstrafiken sysselsatta svenska fartygen ej skulle från allierat håll vidtagas, i händelse trafiken avbrötes genom de väntade tyska motåtgärderna samt att hinder icke skulle resas från allierad sida mot att fartyg, som gått förlorade i Göteborgstrafiken, ersattes med utanför Skagerack-spärren befintliga fartyg.

Samma dag underrättades tyske ministern om att hinder mot fartygens utlöpande från och med den 15 januari icke längre komme att resas. Den 13 januari framförde statssekreteraren i Auswärtiges Amt till envoyén Richert en muntlig förklaring angående tyska regeringens ställningstagande till det svenska meddelandet om fartygens utlöpande av i stort sett följande innehåll. Därest svenska regeringen fullföljde sin tillkännagivna avsikt att låta fartygen utlöpa, måste tyska regeringen betrakta detta såsom ett brytande av en given utfästelse. Svenska regeringen gjorde sig i så fall skyldig till ett förnyat brott mot sina neutralitetsförpliktelser till förmån för Tysklands fiender. Tyska regeringen kunde omöjligen godkänna eller stillatigande godtaga det svenska medgivandet till fartygens utlöpande. Den måste fastmer förvänta, att svenska regeringen läte sin uttalade avsikt förfalla. Därest svenska regeringen trots denna tyska

regeringens ståndpunkt beslöte sig för att låta fartygen utlöpa, finge den bära ansvaret för den allvarliga belastning av de svensk-tyska förbindelserna, som detta skulle medföra. Särskilt hade svenska regeringen därmed undanröjt grundvalen för de svensk-tyska överenskommelserna om Göteborgstrafiken.

Till besvarande av denna förklaring anbefalldes Richert den 15 januari att meddela tyska regeringen, att svenska regeringens beslut om tillstånd till de båda fartygens utlöpande stode fast. Å svensk sida kunde ej medgivas, att utklarandet av de båda norska fartygen skulle kunna betraktas som ett åsidosättande av en given utfästelse. Det på sin tid lämnade meddelandet om att fartygen ej komme att utlöpa hade varit avsett att i då rådande läge upplysa tyska regeringen om att ett nytt utbrytningsförsök ej kunde äga rum. På grund av omständigheter, varöfver svenska regeringen icke rådde, hade den nödgats taga frågan under omprövning. Tyska regeringen hade öppet underrättats om den nya situationen och om de synpunkter, som för svenska regeringens del gjorde sig gällande. Slutligen hade tyska regeringen i god tid underrättats om att fartygens utklarering ej längre komme att hindras. Därvid vore att märka, att någon juridisk rätt att vägra sådan utklarering ej förelåg. Svenska regeringen bestred bestämt, att den gjort sig skyldig till något brott mot neutralitetsförpliktelserna till förmån för Tysklands fiender. Den hoppades, att dess hållning i denna sak ej skulle störa de goda svensk-tyska förbindelserna eller menligt inverka på tillämpningen av gällande överenskommelser.

Sedan de amerikanska och brittiska beskeden beträffande de från svensk sida uppställda villkoren mottagits och befunnits i huvudsak tillfredsställande, underrättades brittiska beskickningen den 14 januari om att utklarering komme att beviljas, så snart erforderliga formaliteter i samband med visitering och dylikt i vanlig ordning iakttagits. Enligt meddelande från brittiska vederbörande skulle de båda fartygen utlöpa tidigast den 17 januari.

Den 15 januari mottog marinattachén vid beskickningen i Berlin från de tyska marinmyndigheterna ett meddelande av innehåll, att den tyska krigsledningen av militära operativa skäl icke såge sig i tillfälle att lämna medgivande till utlöpandet av ytterligare fartyg i Göteborgstrafiken. Därmed var Göteborgstrafiken tills vidare avbruten.

Man hade å svensk sida räknat med att de båda fartygen inom de närmaste dagarna efter det att det svenska medgivandet lämnats skulle göra ett ubrytningsförsök och att frågan om lejdåtttrafikens återupptagande därefter skulle kunna ånyo upptagas med de tyska myndigheterna. Sedan de svenska marinmyndigheterna fastställt vissa bestämmelser rörande fartygens utpassage genom svenskt vatten — innefattande bl. a. viss begränsning i rätten att därstädes ankra — vilka bestämmelser delgivits marinattachén vid brittiska beskickningen i Stockholm, utlöpte fartygen den 17 januari från Göteborgs hamn. De

återvände emellertid efter en kortare tur i skärgårdsområdet innanför den svenska territorialvattengränsen någon dag härefter till Göteborg och ha sedan dess icke lämnat hamnen.

Då fartygen under de närmaste veckorna alltjämt kvarlägo i Göteborg och upprepade påstötningar till brittiska beskickningen i Stockholm icke gävo något resultat, gjordes en *démarche* i London för att påskynda deras avgång. Därvid framhölls vikten av att man på svensk sida finge klarhet i huruvida fartygen skulle avgå eller kvarligga, kanske ända till nästa höst. Så länge den nuvarande oklara situationen fortfore, kunde svenska regeringen nämligen icke se någon utsikt till ett återupptagande av Göteborgstrafiken.

Trots upprepade påminnelser i Stockholm och i London dröjde det dock ända till mitten på mars, innan från brittisk sida någon beredvillighet kom till uttryck att tillmötesgå de svenska önskemålen. Då meddelades under hand, att med hänsyn till den långt framskridna årstiden brittiska regeringen övervägde åtgärder, som gjorde klart, att de båda fartygen tills vidare icke komme att avgå. Man övervägde sålunda att avmönstra större delen av besättningen, lägga upp fartygen vid kaj och urlasta en del av godset. Den 27 mars lämnades från brittisk sida definitivt besked om att fartygen komme att uppläggas tills vidare för den ljusa årstiden.

Samtidigt med dessa *démarches* upptogs frågan om lejdboatrafikens återupptagande även med de tyska myndigheterna. Vid flera tillfällen under februari och början av mars framhölls såväl i Stockholm som i Berlin de ogynnsamma återverkningarna på de svensk-tyska förbindelserna av trafikens avstängande, som av den allmänna opinionen i Sverige närmast uppfattats som resultat av en tysk åtgärd.

Sedan definitivt besked från brittisk sida erhållits om fartygens uppläggande, gjordes en förnyad *démarche* i Berlin med utgångspunkt härifrån. Den 2 april lämnade envoyén Richert i Auswärtiges Amt en uppteckning, vari meddelades, att svenska regeringen nu erhållit meddelande från brittisk sida, att de båda fartygen komme att uppläggas och i varje fall komme att kvarligga i svensk hamn till hösten. Med anledning härav framförde envoyén Richert svenska regeringens förväntan om ett snabbt tyskt medgivande till trafikens återupptagande.

Under de följande veckorna gjordes upprepade framställningar i Berlin och Stockholm för att erhålla ett besked från tysk sida. Vid de samtal, som beskickningen i Berlin hade med olika tyska myndigheter, framgick, att man i allmänhet var gynnsamt inställd till den svenska framställningen men att avgörandet låge å högsta ort. Då ett besked alltjämt uteblev, instruerades envoyén Richert att göra en förnyad kraftig *démarche* i saken. Den 28 april meddelade Richert vid besök hos statssekreteraren i Auswärtiges Amt, att ett avgörande rörande fartyg och laster snarast måste å svensk sida träffas, och han hemställde därför om omgående besked från tysk sida. Han tillade, att beslut rörande disposition av fartyg

och laster i själva verket icke kunde ytterligare uppskjutas mer än några få dagar, allra högst en vecka. Därest besked ej dessförinnan erhållits, måste man därför å svensk sida handla på samma sätt, som om vederbörande tyska myndigheter avböjt den svenska framställningen.

Den tyska regeringens svar avgavs den 1 maj. I svaret framhölls, att uppgiften, att de båda norska fartygen komme att uppläggas, hittills endast föreläge i form av ett meddelande från brittiska regeringen till den svenska, vilket icke vore ur tysk synpunkt tillfredsställande. Om svenska regeringen vore i tillfälle att gentemot tyska regeringen avgiva en försäkran, att fartygen icke komme att avgå före en viss tidpunkt, skulle tyska regeringen emellertid se sig i stånd att giva sitt samtycke till lejdboatstrafikens återupptagande, så länge denna försäkran vore i kraft.

Sedan genom en framställning i London visshet vunnits, att brittiska regeringen icke hade någon invändning att göra mot att tyska regeringen meddelades, att fartygen ej komme att avgå från svenskt territorialvatten före den 1 oktober, avgavs å svenska regeringens vägnar en förklaring härom i Berlin den 6 maj. Förklaringen godtogs omedelbart från tysk sida, och redan samma dag kunde Utrikesdepartementet utsända en kommuniké om trafikens återupptagande.

Jag vill understryka, att inga som helst andra utfästelser under dessa förhandlingar gjorts från svensk sida.

Vårt *varuutbyte med Tyskland* under innevarande år regleras av överenskommen den 14 december 1942. Rörande denna överenskommelses innehåll har ju på sin tid utförligt meddelande lämnats.

Vad utvecklingen av vårt varuutbyte med Tyskland under hittillsvarande delen av året angår, kan man för importens del säga, att denna i stort sett förlöpt programenligt. Särskilt i förhållande till motsvarande tidrymd under fjolåret föreligga i det stora flertalet fall väsentliga förbättringar i fråga om de tyska leveransernas omfång. Så utgjorde importen av kol och koks under januari–april 1943 1.363.000 ton mot endast 550.000 ton under samma tid 1942, av kokstäckjärn 23.000 ton mot 12.000 ton under samma period 1942, av valsverksprodukter kvartalet 1942 o. s. v. På det kemiska området ha de tyska leveranserna under detta år icke oväsentligt överstigit fjolårets motsvarande siffror; detta gäller även importen av maskiner, apparater, instrument m. m. Importen av textilier från Tyskland har värdemässigt sett hållit sig på fjolårets nivå. Införseln av buna har hitintills förlöpt programenligt. Den nu i korthet skildrade utvecklingen har även återspeglat sig i en ökning av inbetalningarna på det svensk-tyska clearingkontot i Stockholm, vilka under januari–april 1943 uppgått till 275 miljoner kronor mot 202 miljoner under samma tid 1942.

Den gynnsamma bild man sålunda erhåller vid en jämförelse mellan årets och fjolårets siffror avseende importen från Tyskland av de för oss betydelsefulla varuslagen, sammanhänger i främsta rummet med de exceptionella isförhållanden, som rådde i Östersjön under förra vintern

och som under en avsevärd tid medförde en mer eller mindre fullständig isblockad av vårt land. Den milda vintern detta år har däremot möjliggjort sjöfartens upprätthållande i Östersjön på ett helt annat sätt än under de två föregående åren. Givet är emellertid, att betydande osäkerhetsmoment måste vidlåda de tyska leveransmöjligheterna i fortsättningen. Ehuru bombningarna av tyska industriföretag och städer icke kunna sägas hittills i någon nämnvärd utsträckning ha inverkat på den tyska leveransförmågan i förhållande till Sverige, måste dock krigets fortsatta utveckling influera på den tyska produktionen och härigenom medföra minskade leveransmöjligheter även till vårt land. Den fortgående förslitningen av den tyska produktions- och transportapparaten samt de anspråk, som den totala krigföringen ställer på det tyska näringslivet, måste ju även i längden verka i samma riktning. Det är emellertid därför desto mer anmärkningsvärt att konstatera, i vilken utsträckning tyska exportmöjligheter alltjämt föreligga på vissa, för den tyska krigföringen vitala områden; jag tänker här bl. a. på maskinområdet och krigsmaterial, där vi särskilt under den allra sista tiden träffat överenskommelse med tyska vederbörande om leverans detta år av värdefullt material för det svenska flygvapnets räkning.

Vänder jag mig nu åter till den svenska exporten till Tyskland, är det naturligt, att de gynnsamma transportförhållandena i Östersjön detta år även medfört en viss ökning av järnmalmsexporten. För övriga i den svenska exporten ingående huvudgrupper äro däremot export- och clearingsiffrorna lägre detta år än under fjolåret; detta gäller alltså trävaror, cellulosa, papper, järn och stål samt maskiner. De sammanlagda utbetalningarna från clearingkontot under de fyra första månaderna 1943 ha uppgått till 208 miljoner kronor mot 218 miljoner kronor under samma tid 1942; i sistnämnda siffra ingår emellertid dels återbetalning med 45 miljoner kronor av Reservförrådsnämndens på sin tid lämnade förskott om 90 miljoner kronor, dels ock betalning av kreditandelen med cirka 25 miljoner kronor för vissa försäljningar av trävaror och papper under hösten 1941. I utbetalningssiffran för såväl 1943 som 1942 ingå överföringar till transferkontot för svenska kapitaltillgodohavanden i Tyskland med cirka 12 miljoner kronor för vardera åren.

Såsom av de nu anförda siffrorna framgår, ha inbetalningarna för importen från Tyskland m. m. under detta år icke oväsentligt överstigit utbetalningarna från clearingkontot för svensk export dit. Å det svensk-tyska celaringkontot har även under senare tid förelegat ett rätt betydande clearingöverskott, som för närvarande uppgår till 98 miljoner kronor. Å andra sidan innestå samtidigt 120 miljoner kronor på separatkonto i Berlin, utgörande den kreditandel om 50 %, som de svenska exportörerna beviljat jämlikt den under 1942 gällande överenskommelsen vid export till Tyskland av trävaror, cellulosa, papper, kullager m. m. Ifrågvärande kreditbelopp, för vilket Exportkreditnämnden beviljat garanti med i runt tal 80 miljoner kronor, skall som bekant

återbetalas under 1943 och 1944; under detta år förfalla till betalning 42 miljoner kronor, därav under andra halvåret 34 miljoner kronor.

Förefintligheten av ett clearingöverskott i Stockholm vid denna tidpunkt på året får i viss mån betecknas som en säsongföreteelse, då ju den svenska exporten av malm och träförädlingsprodukter i huvudsak sammanhänger med skeppningsförhållandena i Bottniska viken. Emellertid kan man fastställa, att från tysk sida betydande ansträngningar gjorts under senare tid för upprätthållande respektive ökning av den tyska exportvolymen på Sverige i enlighet med de uppgjorda leveransprogrammen, samtidigt som de tyska valutamyndigheterna sökt anpassa de tyska inköpen i Sverige inom ramen för 1943 års handelsöverenskommelse efter clearingutvecklingen. De härmed sammanhängande frågorna, d. v. s. i första hand den svenska exporten av trävaror, cellulosa och papper under andra halvåret 1943 samt spørgsmålet om den fortsatta clearingutvecklingen, äro såsom förutses i gällande handelsavtal, avsedda att upptagas till förnyad diskussion i början av nästkommande juli. Från tysk sida kommer man säkerligen därvid att särskilt vilja upptaga frågan om krediter i en eller annan form för möjliggörande av clearingens balansering. Den svenska ståndpunkten och argumenteringen lära ju här få bli desamma som tidigare. Någon ändring av förutsättningarna för vår inställning till denna fråga har icke inträtt.

Den såväl i tidigare som i årets svensk-tyska handelsöverenskommelse etablerade prisvågen mellan järnmalm och tyskt kol, koks och handelsjärn har genom en i februari träffad överenskommelse utvidgats till att sammanlagt omfatta cirka 90 % av den totala varuomsättningen. Jag får i detta hänseende hänvisa till den av utrikesdepartementet härom utfärdade kommunikén. Prisöverenskommelsen utgår, som däri framhållits, från grundsatsen, att under 1943 för den svenska exporten till Tyskland, respektive den tyska exporten till Sverige, bibehålla de priser, som gällde den 31 oktober 1942, d. v. s. före prisstoppets införande hos oss. De svenska utfästelserna i detta avseende baserade sig i huvudsak på de åtaganden, som gjordes av ifrågakommande svenska branschorganisationer och exportörer. Förutsättning för prisöverenskommelsens ingående var sålunda å svensk sida, att respektive exportörer förklarade sig beredda att även exportera till de priser, som fastställdes i avtalet. Detta förhållande medförde, att medan de tyska prisbindningarna omfattade så gott som samtliga tyska exportvaror, hänförde sig motsvarande svenska utfästelser endast till ett antal särskilt angivna varuslag, då i främsta rummet trävaror, cellulosa, papper, järn och stål, kullager samt separatorer, vilka dock sammanlagt jämte den redan prisbundna järnmalmen representerade den alldeles övervägande delen av den svenska exporten till Tyskland.

Med den centrala ställning, som prisfrågan intager i det svenska folkhushållet, måste givetvis den svensk-tyska prisöverenskommelsen tillmätas en särskild betydelse, då härigenom en förhållandevis stabil

prisnivå skapats för importen från vårt viktigaste leverantörland. Importens särskilt tidigare prisdrivande inflytande på den svenska prisnivån har härigenom i hög grad begränsats. Det har å svensk sida även av andra skäl varit angeläget att åstadkomma en dylik prisöverkommelse, desto mer som riskerna för tyska prishöjningar särskilt i fråga om de för vårt näringsliv viktigaste tyska varorna måste beräknas bli större med tilltagande tyska leveranssvårigheter, då ju härigenom den svensk-tyska clearingens skulle kunna tillföras i motsvarande grad höjda belopp.

De svenska statsmakterna ha under det senaste halvåret haft att på det handelspolitiska området taga ställning till en del principiellt sett nya problem. Vissa av de Allierade Nationernas regeringar ha nämligen framställt direkta önskemål om att redan nu i Sverige få placera beställningar i avseende å materiel avsedd att lagras här till krigets slut. Därvid har från dessa regeringars sida särskilt understrukits, att det även ur svensk synpunkt borde vara angeläget, att kontakt på detta sätt återknötes mellan de svenska exportindustrierna och de kretsar i vederbörande länder, som kunde förväntas efter kriget spela en framskjuten roll i det ekonomiska återuppbyggnadsarbetet, respektive vidmakthölles med stater, från vilka vi för närvarande äro avskurna. Från den svenska exportindustrins sida har också intresse manifesterats för saken. Vid de överväganden, vartill sagda framställningar givit anledning, har man — med fullt beaktande av en dylik kontakts värde — likväl måst taga vederbörlig hänsyn till vårt lands faktiska, av försörjningsläget betingade materiella möjligheter. Diskussioner om dylika leveranser ha hittills förts med norska och holländska London-regeringarna. Även från Sovjetunionens sida har intresse visats för varuleveranser.

Vid tidpunkten för riksdagens senaste slutna sammanträde rådde som bekant en akut kris i förhållandet Tyskland—*Danmark*. Krisen fick den 9 november sin lösning genom att dåvarande utrikesministern Scavenius erhöi i uppdrag att bilda ny regering.

Under sista halvåret har en viss avspänning kunnat iakttagas. Till denna har otvivelaktigt bidragit den hållning, som intagits av den nye tyske representanten i Köpenhamn, doktor Best. Dennes uppfattning synes vara, att det även ur tysk synpunkt är ett intresse, att Danmarks särställning bland de ockuperade länderna kan bibehållas. Ett bevis på denna inställning torde man finna i att grundlagsenliga nyval till folketinget kunde avhållas den 23 mars, trots att efter vad man har anledning förmoda på centralt håll inom Tyskland rests ett visst motstånd däremot.

Den stigande animositeten i Danmark mot ockupationsmakten har bl. a. tagit sig uttryck i ett kontinuerligt ökat antal sabotagehandlingar. På dansk sida är man givetvis orolig för att ett alltför stort antal

sabotagehandlingar skola medföra krav från tysk sida på att de skola bekämpas och avdömas av tyska militära och polisiära myndigheter. Emellertid synes man hittills på tysk sida snarast vara benägen att icke tillmäta sabotagen alltför stor betydelse. Man synes anse, att det primära tyska intresset är att hålla de danska leveranserna uppe och man torde även vara på det klara med att drakoniska åtgärder av något slag endast kunna oförmånligt påverka folkstämningen och därmed även prestationerna. Det torde otvivelaktigt även förhålla sig så att sabotagen i Danmark i jämförelse med den liknande verksamhet, som förekommer i andra av tyskarna ockuperade länder, äro tämligen ringa.

Tilldragelserna i *Norge* äro väl kända för den svenska allmänheten genom den allsidiga rapportering, som svenska pressen varit i tillfälle lämna. Såvitt jag kunnat finna återgiva nyheterna från Norge i svensk press numera i huvudsak riktigt förhållandena i vårt grannland.

Jag har redan omnämnt de åtgärder, som från svensk sida vidtagits för att förhindra, att norrmän mot sin vilja under några förevändningar transporteras genom Sverige. En av orsakerna, varför man på sista tiden funnit det angeläget att vidtaga så effektiva motåtgärder som möjligt mot eventuella dylika transporter, är givetvis den skärpta norska arbetsplikten. Denna s. k. nationella arbetsinsats skall enligt de officiella direktiven koncentreras på två huvuduppgifter, nämligen försvaret och livsmedelsförsörjningen. Av vad man erfarit synes emellertid framgå, att arbetena till väsentlig del avse tyska krigsviktiga företag i Organisation Todts regi. Från som trovärdigt betraktat håll i Norge har meddelats, att avsikten är, att under tiden fram till augusti månad mobilisera 35.000 man genom arbetsplikten. Av dessa skulle den allra största delen insättas i Nordnorge på väg- och järnvägsbyggen. Enligt denna plan skulle den 15 april redan 2.000 man ha varit i arbete i Nordnorge, men i själva verket lära endast mellan 100 och 200 kommit i väg. Detta synes bero icke blott på det verksamma passiva motstånd, som i Norge rests mot arbetsinsatsen, utan även på brister i organisationen.

Trots de många rykten, som gått, att tvångsutskrivna norrmän förts till Tyskland, ha några säkra fall av dylika förflyttningar hittills icke kunnat konstateras, vilket även bekräftas av förtroliga uppgifter från mot NS-regimen fientligt håll i Norge.

Vad beträffar frågan om livsmedelsförsörjningen i Norge och våra möjligheter att på detta område bistå är tyvärr icke mycket att tillägga utöver vad tidigare anförts. Försörjningsläget, som för närvarande är synnerligen otillfredsställande, hotar att successivt försämrast. En av de mest trängande frågorna utgör för närvarande landets försörjning med socker. Det råder redan nu en allvarlig brist på socker i Norge, och risken är, att man av brist på denna vara icke kan bliva i tillfälle att under

sommaren och hösten tillvarataga landets rika och ur näringssynpunkt betydelsefulla bærtillgångar.

Någon ändring i brittiska regeringens negativa hållning till frågan om livsmedelstransporter från transoceana länder till Norge genom svensk förmedling har beklagligt nog ännu icke kunnat åvägbringas. En hemställan från norska London-regeringens sida om brittisk-amerikanskt skeppningstillstånd för 100 ton fettvaror i månaden med svenska lejdbåtar har avslagits av de allierades blockadmyndigheter.

För *Finlands* del har särskilt förhållandet till Förenta Staterna kommit att tilldraga sig allt större intresse och uppmärksamhet icke blott i Sverige utan även i diskussionen ute i världen.

Jag erinrar om, att de konsulära förbindelserna mellan Finland och Förenta Staterna avbrötos på amerikanskt initiativ med verkan fr. o. m. den 1 augusti 1942. Sedan dess ha åtskilliga händelser inträffat, som påverkat de finsk-amerikanska förbindelserna. Jag erinrar om stängandet av den finska nyhetsbyrån i New York som ett exempel härpå.

Dessa händelser och framför allt den friare opinionsbildning, som kom till synes i samband med presidentvalet, torde på ett helt annat sätt än tidigare för finska folket ha klargjort de finsk-amerikanska relationernas ovissa och ömtåliga läge. Samtidigt växte sig såvitt man kan bedöma dock den känslan allt starkare, att det på finsk sida gällde att bevara intakt vad som ännu återstode av finsk good will i Amerika. Dessa tankegångar kunde knappast undgå att förenas med tankar på och önskringar om ett slut på krigsdeltagandet, varvid naturligen den förutsättningen alltid var given, att landets framtida trygghet måste garanteras. Man får i detta sammanhang icke glömma att Finlands fortsatta krigsdeltagande kom i samband med presidentvalet och regeringsombildningen att livligt diskuteras även i den internationella pressen.

Icke minst i den svenska pressen har alluderats på ett amerikanskt erbjudande till Finland om fredsmäkling. Det torde även äga sin riktighet, att man från amerikansk sida redan länge visat sitt intresse härför. Under senare hälften av mars framfördes ett erbjudande, som dock icke avsåg en fredsmäkling utan inskränkte sig till att man erbjöd sina bona officia för åstadkommande av en kontakt mellan finska och ryska regeringarna. Man torde sedermera på finsk förfrågan hava från amerikansk sida förklarat, att man icke hade någon som helst indikation rörande den basis, på vilken eventuella diskussioner mellan finska och ryska vederbörande skulle begynnas. Under sådana förhållanden synes man på finsk sida icke hava ansett sig kunna acceptera den gjorda framställningen. Innan det finska svaret avgavs torde även kontakt hava tagits med tyska vederbörande.

Den sista fasen i utvecklingen är, att samtliga tjänstemän vid amerikanska beskickningen i Helsingfors utom chargé d'affaires numera lämnat Finland.

Den 18 april publicerade en Stockholms-tidning ett meddelande från sin korrespondent i London, i vilket ett uttalande av den spanske utrikesministern Jordana angående Madrid-regeringens villighet att medla mellan de krigförande sammankopplades med vissa från spansk sida gjorda trevare i avsikt att etablera en närmare kontakt mellan de neutrala staterna i Europa. Ändamålet med en dylik kontakt skulle vara att skydda de neutrala ländernas gemensamma intressen såväl under det pågående kriget som icke minst i förhållande till efterkrigsproblemen.

I anledning av denna London-korrespondens meddelade utrikesdepartementet påföljande dag till pressen, att Sverige icke deltagit i någon medlingsaktion eller över huvud taget i någon annan politisk aktion tillsammans med andra länder.

Jag vill begagna detta tillfälle att närmare redogöra för de trevare till samarbete, som framkommit från spansk sida.

Vid ett par tillfällen under förra hälften av februari framhöll först en högre tjänsteman i spanska utrikesministeriet och sedan spanske utrikesministern Jordana för det svenska sändebudet i Madrid, envoyén Westman, under betonande av Spaniens strävan att hålla sig utanför det pågående stormaktskriget, att den spanska utrikesledningen ansåge det vara ett önskemål, att de stater, som icke vore invecklade i kriget, fortfarande bibehölle sin ställning utanför och att en närmare kontakt etablerades mellan dessa stater för att möjliggöra samråd om gemensamma synpunkter och intressen och eventuellt göra dessa gällande, särskilt vid kommande fredsförhandlingar. Enligt utrikesminister Jordanas åsikt förelåge visserligen för det dåvarande knappast några aktuella konkreta uppgifter för ett dylikt samarbete; hans önskan vore blott att få kännedom om svenska regeringens principiella syn på frågan om en närmare kontakt.

I mitten av mars framförde härvarande spanske minister en démarche motsvarande den, som riktats till envoyén Westman i Madrid. Därvid preciserades saken så att det ifrågasatta samarbetet, enligt spanska regeringens uppfattning, skulle omfatta, förutom Sverige och Spanien, Irland, Portugal och Schweiz. Démarchen tog särskilt sikte på ett deltagande i en blivande fredskonferens. Å spansk sida ansåg man, att våra länder ägde ett berättigat anspråk på att få delta i en dylik konferens. Därjämte framhölls emellertid, att kriget ej finge fortsätta längre än absolut oundgängligt. I spanske ministerns instruktioner talades även om en befarad anarki i Europa vid krigets slut och om en europeisk "röd fara".

Dessa spanska trevare besvarades såväl genom vår minister i Madrid som direkt till spanske ministern här.

Under framhållande av att svenska regeringen med intresse tagit del av de spanska synpunkterna och uppskattade det förtroende, som visats genom de framförda meddelandena, utvecklades därvid följande:

Under kriget har svenska regeringen fört en bestämt neutralitetspolitik, som den är fast besluten att fullfölja intill fientligheternas avslutande. Svenska regeringen är medveten om att — särskilt i samband med fredsslutet — frågor kunna uppkomma av gemensamt intresse för de stater, vilkas ställning till de krigförande motsvarar dess egen, och den är i princip beredd att i förekommande fall samråda med dylika staters regeringar i fria och oförbindliga former. Förutom med Spanien och Portugal anser svenska regeringen det naturligt att i hithörande spörsmål samråda med Schweiz, vars neutralitetspolitik är traditionell. Svenska regeringen vill i detta sammanhang också erinra om det starka intresse den hyser för samarbetet med de övriga nordiska staterna, vilket den önskar fullfölja i all den utsträckning förhållandena kunna medgiva. Från svensk sida kan man ej nu engagera sig för ett samarbete.

Man har under det senaste halvåret kunnat iakttaga en förskjutning i den internationella pressens sätt att behandla svenska förhållanden och analysera Sveriges hållning. Sverige är alltså föremål för ett relativt stort intresse i tysk press, men tonen emot oss, som tidigare varit påfallande aggressiv och frän, har under senaste tiden mildrats. Sverige blir inte längre föremål för några direkta angrepp. Det förefaller i stället, som om den tyska pressen övergått till att behandla våra förhållanden mot bakgrunden av uttalanden om vårt land och dess problem i den anglosaxiska pressen.

Å andra sidan har den relativa återhållsamhet, som tidigare präglat den engelska och amerikanska pressen i dess förhållande till Sverige avlösts av en påfallande iver att observera och kommentera situationen här. Dessa observationer och kommentarer ha ofta, särskilt i den engelska pressen, fått en polemisk utformning.

Det är svårt att icke i denna förskjutning se en viss parallell till krigslyckans växling. Motgångarna för de tyska vapnen i Ryssland och Afrika ha fått sin motsvarighet i en mera defensiv presspolitik, medan framgångarna för motparten återspeglas i en mera skärpt ton hos den allierade pressen.

Typiskt för — om uttrycket tillåtes — den sinnesändring, som kunnat iakttagas i tysk press, är dess sätt att se på Sveriges neutralitetspolitik. Denna var tidigare ofta föremål för häftiga angrepp, och ännu vid årsskiftet gav Deutsche Allgemeine Zeitungs redaktör i en översikt uttryck för den åsikten, att neutraliteten i två små länder, vilka ännu icke äro berörda av kriget, lämnade åtskilligt övrigt att önska. När sedan

Sveriges neutralitetspolitik blev föremål för kritisk granskning i vissa engelska pressorgan tog stora delar av den tyska pressen detta som utgångspunkt för lovordande betraktelser över Sveriges hållning. Vid en presskonferens i Wilhelmsstrasse utsades i början av april direkt, att från tyskt håll aldrig riktats ett ofördelaktigt ord eller något uttryck av indignation mot strikt iakttagen svensk neutralitet.

Samma utveckling kan konstateras i fråga om ett nordiskt samarbete efter kriget, från vilket ett flertal tyska skribenter vid årets början togo avstånd i ömsom mästrande och ömsom gycklande vändningar. Danziger Vorposten, som alltjämt är den tyska tidning, som ivrigast sysslar med svenska problem, erinrade i början av januari om, hur "Skandinavismen blåste bort för krigets första vindpust. Nu vore det inte frågan om ett nordiskt block utan frågan om inställningen till det nya Europa, som vore aktuell." I april polemiserar samma tidning med kraft mot Times' karakteristik av försvarsminister Skölds uttalanden om ett nordiskt samarbete som fjärran från dagens realiteter och talar då om "den för många svenskar så dyrbara tanken på ett nordiskt samgående efter kriget".

Den diplomatiska aktivitet, som från tyskt håll utvecklats i pressfrågor, har även undergått en förändring i nära anslutning till vad som kunnat iakttagas i fråga om tidningspressen. Klagomål förekomma alltjämt, ehuru i mindre utsträckning än tidigare, men de ha icke längre samma allvarliga och energiska karaktär som tillförne.

Vid ett tillfälle i början av året gjordes i Berlin gällande, att den svenska pressens förlöpningar vore talrikare än de som förekommo i den tyska pressen. Härtill genmälades, att det vore svårt att ur denna synpunkt jämföra de båda ländernas tidningspress, enär den svenska pressen gäve den svenska allmänheten ett rikhaltigt underlag för bedömande av tyska förhållanden, medan den tyska endast tillhandahölle sin publik lösryckta notiser och i propagandasynföremål vanställda svenska pressröster.

Jag vill i detta sammanhang nämna, att från Italien vid vissa tillfällen under senare tid klagomål anförts mot svenska pressuttalanden, däribland ett i en veckotidning, som innehöll några för den italienske kungen nedsättande omdömen. Utrikesministern uttalade till härvarande italienska legation sitt beklagande över ifrågavarande artikel. Emellertid togs den också upp till polemisk behandling av den kände italienske skribenten Gayda. Då Gaydas artikel utmärktes av en påfallande hästsk ton, framfördes klagomål i Rom, vars resultat blev, att italienska utrikesministeriet beklagade Gaydas attack och för övrigt förklarade, att Gayda inte längre stode i intim kontakt med ministeriet.

Den engelska och amerikanska pressen har, som jag nyss framhöll, på sistone börjat mer och mer sysselsätta sig med vårt land. Vid sidan av artiklar, som vittna om förståelse för svensk politik och vårt lands strävan att med bibehållen självständighet stå utanför kriget har, särskilt i engelsk press, förekommit talrika angrepp på den svenska neutralitetspolitiken.

Det är särskilt vissa händelser såsom den tyska båtaffären, Lekvattensincidenten med flera som tagits till utgångspunkt för dylika angrepp. Den engelska pressen har härvid i största utsträckning betjänat sig av argument från den offentliga debatten i vårt eget land. Vår pressattaché i London skrev i ett brev härom förra månaden, att de engelska tidningarna numera inte alls behövde anstränga sig för att skapa misstankar om vår neutralitet och ställa den svenska regeringens åtgöranden i ofördelaktig dager — ”de ha endast att taga upp en ringa del av vad som skrives i de svenska tidningarna för att inför sina läsare få fram en bild så mörk som någon svenskätare kan önska sig”.

Särskilt elaka angrepp mot svensk neutralitetspolitik ha tid efter annan publicerats av Mr. Foley i Daily Express, som vid mer än ett tillfälle byggt sina slutsatser på rena feltolkningar av faktiska förhållanden. Genom tidningens representant i Stockholm har tillrättalägganden i vissa fall kunnat ske.

I den amerikanska pressen har intresset för Sverige varit anmärkningsvärt livligt. Som helhet kan sägas, att tidningarna visat förståelse för Sveriges speciella problem. Min förklaring i remissdebatten den 18 januari, att Sverige komme att försvara sig till det yttersta, och att särskilda instruktioner lämnats militära och civila myndigheter att i försvarssyfte handla oberoende, om förbindelserna med högkvarteret skulle avbrytas, väckte den största uppmärksamhet i Förenta Staterna.

Jag hoppas, att vistelsen här just nu av ett antal framstående amerikanska tidningsmän skall ytterligare bidra att i Förenta Staterna sprida kunskap om Sveriges läge och förståelse för våra problem. En pressresa för brittiska tidningsmän, som var planerad redan innevarande vår, torde komma att äga rum under eftersommaren eller i början av hösten.

Jag har uppehållit mig tämligen utförligt vid den tyska och anglosaxiska pressens inställning till svenska problem, icke därför att jag i och för sig tillmäter dessa uttalanden någon överdriven betydelse, utan därför att de synas mig kunna giva en viss uppfattning om Sveriges nuvarande läge i förhållande till de båda krigförande huvudparterna. Ändrade pressignaler kunna givetvis från den ena eller den andra sidan när som helst inträda och kunna då i de flesta fall hänföras till en utveckling av det allmänna läget.

I nuvarande situation synes man från tysk sida vara särskilt angelägen om att betona, att det tyska huvudintresset i fråga om Sverige är att Sverige fortsätter med sin neutralitetspolitik. Från brittisk och amerikansk sida hava heller aldrig några antydningar gjorts om att man önskar, att Sverige skulle överge sin neutralitet. Å andra sidan har man på senare tid från det hållet med ökad skärpa framhållit, att det låge vikt uppå, att Sverige allteftersom kriget utvecklade sig i för de anglosaxiska makterna fördelaktig riktning återtog de medgivanden, som under en annan situation lämnats Tyskland och vilka icke enligt dessa länders

uppfattning kunde anses förenliga med en strikt neutralitetspolitik. Ja, man har stundom gått längre, och antydningar ha icke saknats om att man från den sidan skulle önska, att Sverige vidtog åtgärder för att genom inskränkningar i handelsutbytet med Tyskland minska detta lands krigspotential. Härvidlag har man givetvis icke kunnat anföra, att det handelsutbyte, som ägde rum med Tyskland och som i stort sett är byggt på ett generellt kompensationsförfarande, skulle i något avseende strida mot en neutral stats rättigheter.

Från Sovjetunionens sida har heller aldrig sagts, att man skulle önska annat än att Sverige fullföljde sin politiska huvudlinje. Även från det hållet har emellertid vid åtskilliga tillfällen påpekats, att Sverige borde iakttaga en striktare neutralitet.

Vi befinna oss för närvarande i en av de perioder under kriget, då stora händelser kunna förväntas utan att man med bestämdhet kan säga var och hur de nya stötarna komma att sättas in. Av allt att döma bereder sig Tyskland på att med alla krafter och efter ett hänsynslöst mobiliserande av egna och de ockuperade ländernas resurser försvara fästningen Europa, vars utanverk omgiva Sverige. Att detta försvar i olika avsnitt kan erhålla offensiv karaktär är givet. Efter uttalandena i Casablanca kan man förvänta, att de förenade nationerna komma att söka bibehålla det vunna initiativet och genom en invasion av Europas kontinent söka så småningom framtvinga ett avgörande. Att söka spå någonting om sådana invasionsförsöks närmaste anfallsmål eller lokalisering är för närvarande fåvitskt. Ehuru de väsentliga krigshändelserna för närvarande icke utspelas i Sveriges närhet kan — det behöver väl knappast påpekas — när som helst en ändring härutinnan inträda och kriget åter blossa upp i vår närhet. Vi ha då icke mycket annat att räkna med än vår egen militära kraft och vår egen sammanhållning för att motstå de faror och de påtryckningar, som då kunna förväntas. Med den skärpning i motsättningarna och den skärpning i de krigförandes metoder, som inträda ju längre kriget fortsätter, kan man icke förvänta någon särskild hänsyn mot ett mindre, neutralt land, så länge de av kriget framkallade passionerna dominera. Så mycket viktigare är det då att vi kallt och lungt möta uppkommande svårigheter med Sveriges intressen för ögonen.

Nr 2.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Jag tror att kammaren med stort intresse har lyssnat till de utförliga och ingående upplysningar, som statsministern nyss lämnat rörande utrikespolitiska händelser under den senaste tiden. Jag har endast några få ord att säga såsom randanmärkningar till denna redogörelse.

Det var onekligen en ovanlig uppmärksamhet från tyska regeringens

sida att den lämnade sitt länge efterfrågade svar rörande beskjutningen av undervattensbåten Draken omedelbart före detta riksdagssammanträde. Man kan heller inte undgå att med tillfredsställelse konstatera, att detta andra svar är helt annorlunda i tonen än det tidigare. Den första tyska noten var onekligen präglad av en högdragenhet och en avisande hållning, som var föga tilltalande för Sverige.

Emellertid synes även efter det nya svaret kvarstå en bestämd skiljaktighet i uppfattningarna. Tyska regeringen synes, om jag rätt uppfattade referatet av svaret, alltjämt anse att det tyska handelsfartyget har handlat till självförsvar och att det inte finns någonting att anmärka mot dess uppträdande. Det innebär ju att ett intermezzo av denna art när som helst kan inträffa på nytt. Om tyska handelsfartyg alltjämt anse sig kunna beskjuta ubåtar på svenskt territorialvatten i den misstanken, att det är fientliga ubåtar, måste det ju leda till antingen att de svenska båtarna få avhålla sig från manövrer eller att de få underrätta vederbörande inom den tyska marinen om vilka rörelser de ämna företaga, eller också att sådana olyckshändelser på nytt kunna inträffa.

Såvitt jag förstår måste det fortsatta meningsutbytet gå ut på att tyska regeringen ändrar instruktionerna till de tyska handelsfartygen och att det alltså skapas betryggande garantier för att fruktansvärda katastrofer icke på nytt inträffa.

Jag erinrar om att när det förra året begicks ett övergrepp från engelsk sida, så svarade svenska regeringen inte bara genom en kraftig not utan vidtog dessutom en ganska allvarlig repressalieåtgärd, nämligen kvarhållande av de norska båtarna, vilket statsministern här i sitt anförande redogjort för. De kvarhölls och förbjödos att utgå under tiden från maj förra året till januari detta år. Jag för min del är inte någon anhängare av repressalieåtgärder i oträngt mål, och jag var även emot att man den gången skulle vidtaga en repressalieåtgärd, sedan intermezzot i övrigt hade utagerats. Men skulle det visa sig att svenska farvatten inte äro tillräckligt trygga gentemot beskjutningar från väpnade tyska handelsfartyg, som passera genom dessa farvatten, kan det ändock ifrågasättas om man inte blir tvungen att vidtaga den åtgärden, att ett visst parti av dessa farvatten avstänges för trafik tills dess att ändrade direktiv givits de tyska handelsfartygen.

Det är ytterligare ett par moment i denna affär, som det synes vara av intresse att få något uppklarade. Det ena är huruvida det var med regeringens goda minne, som svenska marinen överlämnade meddelandet i augusti 1940, varigenom de tyska handelsfartygen skulle beviljas en särställning vid sin färd i svenska farvatten. Den andra frågan är huruvida från svensk sida någonting åtgjorts med anledning av att tyska pressen gav en stor publicitet åt det första, mot Sverige ganska oförsynta tyska svaret, under det att ingenting, åtminstone såvitt jag vet, återgavs av det bemötande som kom från svensk sida. Det har för övrigt väckt allmän tillfredsställelse, tror jag, i Sverige att den svenska noten var så bestämt avfattad.

Statsministern hade några reflexioner angående Sveriges läge i nuvarande skede av kriget. Det är alldeles givet, att i vissa hänsenden blir ett neutralt land ännu mer utsatt, då kriget befinner sig i ett slutskede. Krigshändelserna kunna taga en sådan riktning, att de geografiskt närma sig våra gränser, och dessutom kunna de krigförandes åtgärder skärpas och deras hänsynslöshet bli större allteftersom kraftmätningen närmar sig sin avgörande punkt. Å andra sidan kan det väl icke döljas att utvecklingen av kriget har medfört att den makt, från vilken Sverige har känt trycket starkast, mest överhängande och mest kontinuerligt, har fått sin ställning försvagad och att därigenom en lättnad har inträtt för Sverige. Under hela kriget har det ju varit så, att vi från Tyskland känt trycket som starkast. Så var det även under det finska vinterkriget, då det ju föreföll som om Sverige av Tyskland betraktades såsom hörande till dess intressesfär, liksom Finland betraktades såsom hörande till Rysslands intressesfär av den ryska regeringen. Det är ju klart att trycket från den makt, som tar sig en sådan beskyddarställning, känns hårdare än trycket från andra makter. Man kan, som sagt, inte undgå att konstatera, att i det avseendet har en lättnad inträtt i Sveriges läge, och det förefaller också som om åtskilliga tecken visat sig på en sådan ändring.

Om man kan konstatera detta, så kan man ytterligare fråga, om en sådan lättnad i vårt utrikespolitiska läge bör ha någon inverkan på vår utrikespolitik. Det är givet att de allmänna riktlinjerna för den svenska utrikespolitiken icke böra påverkas av sådana förändringar i krigsläget. Om dessa allmänna riktlinjer råder knappast någon meningsskiljaktighet inom riksdagen. Vi kunna också med tillfredsställelse iakttaga, att man icke heller i utlandet spekulerar över Sveriges utrikespolitik såsom en funktion av det allmänna krigsläget. Man betraktar icke Sverige på samma sätt som t. ex. Turkiet eller Spanien — alla krigförande räkna med att vi fullfölja neutralitetspolitiken oavsett om den ena eller andra parten har övertaget i kraftmätningen. Vi ha ingen önskan och ingen avsikt att i krigets slutskede överge neutralitetspolitiken, vare sig för att bli krigförande eller för att bli "icke krigförande", vilket senare ju i modern terminologi närmast betyder "närapå krigförande".

Att härifrån dra den slutsatsen, att vår utrikespolitik över huvud icke bör påverkas av att trycket på vårt land lättat, vore kanske i alla fall förhastat. I särskilda frågor, där påtryckningar drivit oss till eftergifter, som vi själva ha ansett illa harmoniera med en korrekt neutralitet, kan givetvis lättnaden i trycket bli en faktor av betydelse för vår hållning.

Skulle detta möjligen betraktas som en alitför opportunistisk politik? Man fick närmast den uppfattningen av en passus i statsministerns Falutal, där han med sikte på transiteringspolitiken varnade mot en politik från svensk sida, som följde krigslyckans växlingar. Samtidigt har ju emellertid kritiken rörande transiteringseftergifterna grundat sig på den uppfattningen, att eftergifterna ha varit utslag av en för långt driven opportunism, och det är för att komma över till en mera rätlinjig neutralitetspolitik som vi nu önska transiteringseftergifternas avveckling.

Nyligen har utrikesministern i en stor exposé över principerna för vår utrikespolitik gått närmare in på dessa problem och på förhållandet mellan princippolitik och opportunitetspolitik. Han har gjort det i en framställning, som är mycket skickligt uppbyggd och till hela sin läggning tilltalande. Särskilt har jag för min del fäst mig vid den vikt och det utrymme, som där givits åt de folkrättsliga reglerna för neutraliteten. Jag har rent av det intrycket att de folkrättsliga principerna aldrig förut så dominerat för utrikesministern som just i denna historik. I slutet av sitt anförande kom utrikesministern in på frågan om praktiken, d. v. s. de folkrättsliga principernas tillämpning. Det förklarades att en politik, som icke tar hänsyn till det faktiska läget utan går efter en antagen doktrin utan att fråga efter vart det bär hän, det är ingen politik alls, eller rena dårskapen. Den motsatta ytterligheten är enligt denna framställning en opportunist, innebärande en vindflöjelpolitik, som bottnar i brist på fasthet och leder till opålitlighet. Den rätta medelvägen slutligen är den utrikespolitik, som Sverige har fört. Den har formats av världshändelserna själva, säger utrikesministern, och han tillägger att det inte finns någon anledning att sticka under stol härmed eller att begära någon ursäkt härför.

Detta allmänna schema för utrikespolitiken med å ena sidan den extremt doktrinära politiken å andra sidan den extremt opportunistiska och slutligen en ideal medelväg, är givetvis ett schema som ur systematisk synpunkt fullt riktigt sammanfattar de olika tänkbara linjerna. Men man kan möjligen göra den erinran, att den motspänstiga verkligheten kanske inte helt och hållet låter inpassa sig i detta schema och att det alltså kan inträffa, att den i verkligheten följda politiken kommer att falla en smula på sidan om schemats gränslinjer.

Om jag då återgår till det konkreta fall, som jag tog som utgångspunkt, nämligen spørgsmålet om transiteringseftergifterna, är det ju ett faktum att vi gjorde dessa eftergifter år 1940 under trycket av den ena partens maktläge i förhållande till Sverige och under ganska bestämda hotelser. Statsministern har själv karakteriserat eftergiften så, att den innebär en "börda" för landet. En börda kan man nu mycket väl ta på sig och även bära med tillfredsställelse, om man har axlat den av plikt känsla eller av altruism. Men värre är det om man handlat under påtryckningar och under hot utifrån; då känns bördan avgjort mera besvärande. Försvarsministern har karakteriserat dessa eftergifter såsom "förödmjukande" och kallat dem för "skönhetsfläckar på vår neutralitetspolitik".

Jag tror att vi äro ense om alla dessa karakteristiker. Det framgick också av statsministerns anförande i dag, att den uppfattningen råder även hos regeringen, att vi böra söka bli fria från denna börda och att vi alltså böra försöka att tvätta bort Schönhetsfläckarna. Jag hälsar med tillfredsställelse de nya upplysningar som lämnades vid dagens sammanträde om vissa förberedande steg, som regeringen har tagit i syfte att underlätta en avveckling av transiteringspolitiken, samtidigt som regeringen förbehåller sig att bestämma tidpunkten härför.

Det är onödigt att understryka betydelsen särskilt för vårt framtida förhållande till Norge av att en ändring sker i transiteringspolitiken. Om en sådan ändring kommer till stånd kunna vi sedan lugnt överlämna åt den filosofiska spekulationen att avgöra, om det är ett uttryck för en mycket doktrinär politik, eller om det är ett uttryck av för mycken opportunist, eller till äventyrs framstår som en syntes av båda.

Nr 3.

Herr SANDLER:

Herr talman! Jag ber först att få ge min oförbehållsamma anslutning till regeringens hållning beträffande de senaste neutralitetskränkningarna, enkannerligen i affären Draken. Vi ha nu fått höra, att den tyska regeringen helst vill betrakta den affären som ett avslutat kapitel och också givit vår regering ett gott råd hur den skall förfara för att dra glömskans slöja över vad som förekommit. Jag kan inte tänka mig, efter vad som har förefallit, att regeringen skulle följa rådet att överlåta åt de marina myndigheterna i Sverige och Tyskland att dra glömskans slöja över denna affär. Utan jag föreställer mig att regeringen i stället tänker vidtaga de åtgärder, som kunna vara nödvändiga för att förebygga att någonting sådant återigen upprepas.

Jag vill också gärna uttrycka en lyckönskan till utgången av den senaste lejdtrafikförhandlingen, varigenom denna trafik temporärt kommer att fortgå. Det har under hela kriget varit — jag har sagt det förut — det lyckosammaste kapitlet i utrikesledningens historia ifrån denna tid. Jag antecknar också att frågan om lejdtrafiken inte på något sätt av regeringen sättes i samband med andra frågor, som äro brännande, exempelvis transiteringsfrågan. Det underströks alldeles nyss av statsministern att i samband med den sista lejdtrafikförhandlingen ingen utfästelse i sådant hänseende har givits. Jag tror att det skulle ha varit ganska nyttigt om denna hållning hade iakttagits även i pressen, där man tydligen inte har förstått att det kan ha en viss betydelse att vi inte själva betrakta det som en självklar och naturlig sak, att en ändring beträffande transiteringen måste medföra en ändring också beträffande lejdtrafiken. Det kan vara *en* av åtskilliga, kanske många, tänkbara konsekvenser, men det kan knappast vara något särskilt nyttigt att man själv i förväg betraktar det som en naturlig sak.

Jag vill helt naturligt särskilt uppehålla mig vid frågan om transiteringstrafiken, emedan den ju är speciellt brännande. Jag finner det liksom den föregående talaren vara mycket lyckligt, att genom regeringens åtgärder de tyska vederbörande gjorts förberedda på att det kan bli fråga om någon ändring i detta hänseende. Jag skall inte nu spilla några ord på teorien om denna trafiks neutrala karaktär. Jag anser nu som jag ansett

tidigare — min uppfattning i denna fråga har varit oförändrad under krigets olika skeden — att transiteringstrafiken varit och förblir skadlig för svenska intressen. Beträffande en del av den, den s. k. hästskotrafiken, har jag antecknat att på det allra sista har slöjan helt dragits ifrån dess alldeles särskilt betänkliga karaktär. Jag har nämligen antecknat från utrikesministrernas Eskilstunatal, att man där såvitt jag förstår för första gången fått en riktig beteckning av vad denna trafik innebär i artskillnad gentemot de egentliga permittentresorna. Ty utrikesministern talar i Eskilstunatalet dels om transitering av tyska permittenter utan vapen från Norge till Tyskland och dels, och det avser just hästskotrafiken, om vissa mindre transporter av tysk militär mellan två orter i Norge. Ja, det är just vad det varit fråga om: truppförflyttningar från Trondheimsområdet till Narviksområdet och vice versa.

Jag vill erinra om att då informationsstyrelsen utsände sin stora kommuniké för någon månad sedan med beskrivning av hela transiteringstrafikens allmänna karaktär och omfattning, så betecknades denna del av transiteringstrafiken i informationsstyrelsens meddelande häpnadsväckande nog sålunda: "huvudsakligen permittenter". Det är bara bra att det nu säges på ett annat sätt vad det här egentligen är fråga om.

I det nuvarande läget vill jag särskilt framhålla två motiv för transiteringstrafikens avbrytande. Det ena har redan berörts av herr Undén. Jag menar att vårt förhållande till Norge icke utan ett avbrytande av denna trafik kan regleras på ett sådant sätt, som motsvarar Sveriges framtida intressen. Men jag menar också att denna fråga har en stor betydelse i vårt förhållande till vår andra grannstat, nämligen Finland. Beskäftiga och emellanåt rentav försåtliga fingervisningar för Finland i svensk press, som utmyнна i genomskinliga råd att det skall frigöra sig ifrån de sju tyska divisioner, som Finland har att dras med, få en falsk klang så länge vi inte själva kunnat frigöra oss från transiteringstrafiken. Jag menar att den bästa vägledning, som Finland från Sverige skulle kunna få i dess bekymmersamma läge, skulle ligga i ett svenskt avbrytande av transiteringstrafiken.

Jag finner det för min del vara angeläget att denna förändring sker *innan* invasionsfaran blir akut i Norge. Jag befarar att komplikationerna bli svårare då än om det sker på ett tidigare stadium. Jag förmenar också att det fulla politiska värdet av en sådan åtgärd inte kan utvinnas, om det inte sker genom en spontan handling från svensk sida utan i stället är frampressat under förhandlingar med andra makter.

Historien om våra medgivanden åt Tyskland under detta krig är ju samtidigt en historia om missbruk — den långa serie av missbruk som den ena parten har gjort av dessa medgivanden, alltifrån det första medgivandet av sjukvårdartransporten till Narvik under brinnande krig ocn till den användning, som tyska regeringen nu i Drakenaffären har gjort av 12 augusti-orden till den svenska marinens fartyg.

Jag har en anledning att erinra om det såvitt jag vet allra första

missbruket från tysk sida av ett svenskt medgivande. Det var den sedermera mycket omtalade sjukvårdartransporten till Narvik, där man överrumplades av att det svenska medgivande, som hade givits, manifeste-rades i ett 30-tal järnvägsvagnar på Trelleborgs station. Anledningen till att jag vill erinra om den saken är att i en bok, som är offentligen tillgänglig här i landet och författad av den man, som var stadsfullmäktiges ordförande i Narvik, talas om denna transport, vilken som jag nyss erinrade om skedde under striderna om Narvik. Det står i Brocks bok följande: "Särskilda sprängämnesexperter hade i civil förklädnad anlänt via Sverige. De voro fullt sysselsatta en veckas tid och vi ha räknat ut att de förstörde egendom för en miljon kronor varje natt. Några dagar senare" — och det är särskilt detta som jag vill fästa uppmärksamheten vid — "fingo vi tillfälle att sända ett meddelande till svenska regeringen, att det första dessa rödakorsmän gjorde när de anlände till Norge var att spränga det svenska malmbolagets egendom i Narvik."

Jag kan inte ha någon mening överhuvud om det som står i Brocks bok. Men det vore naturligtvis ganska nyttigt om denna sak, som flera gånger blivit offentligen uppmärksammas i Sverige, bleve från regeringens sida offentligen tillrättalagd, så att inte några misstag insmyga sig i allmänhetens uppfattning om vad som i detta sammanhang förekom. Vederbörande tyska part kan man ju tro om vad som helst efter alla de erfarenheter man haft runtom i Europa, men det finns också en svensk kontroll, som varit verksam i detta sammanhang.

För att återgå till den nu mest brännande frågan skulle jag ytterligare vilja säga, att det är alldeles uppenbart att hela frågan om transiteringen kommer upp till behandling i samband med de förhandlingar, som skola äga rum med England och Amerika rörande våra olika ekonomiska mellanhavanden västerut. Det skedde ju i den föregående förhandlingen och det är alldeles klart att det kommer att ske nu. Därvid betraktar jag det icke som någon särskild svensk politisk förmån om förändringarna i transiteringspolitiken tillkomma på det sättet, att vi bli pressade till dem genom dessa förhandlingar. Detta framgår av vad jag tidigare sagt. Men det är möjligt att regeringen bedömer den saken på ett annat sätt och skulle föredra att bli pressad genom förhandlingen till att göra förändringar beträffande transiteringen. Jag tror inte att däri ligger någon förmån vad beträffar vårt förhållande till Norge — jag gör en mycket stor skillnad i detta avseende mellan Norge å ena sidan och England och Amerika å den andra. Vad Norge beträffar tror jag nog att det politiska värdet av en förändring sjunker med varje månad som går och kommer att sjunka nära nog till nollpunkten om det skulle visa sig, att vi begagna förändringar i vår transiteringspolitik till att köpa vissa materiella förmåner från västmakterna. Den saken tror jag nog att dessa makter bedöma mycket kallt och lugnt, men om jag tänker på den norska reaktionen befarar jag att vi inte kunna utvinna det av transiteringens avbrytande, som eljest skulle kunna vinnas.

Med hänsyn till denna farhåga vill jag erinra om att det ju finns ett annat område, där vi kunna göra någonting genom en spontan svensk akt. Jag slutar helt enkelt med en hemställan till regeringen: återbesätt den sändebudspost hos norska regeringen, vars sista ordinarie innehavare var den nuvarande utrikesministern!

Nr 4.

Herr STRÖM, FREDRIK:

Herr talman! Jag är övertygad om att alla äro ense därom, att vi måste vidmakthålla neutraliteten helt och fullt, men att vi också måste se till att det är en i alla avseenden strikt neutralitet, som upprätthålles. Att så inte alltid varit eller kunnat vara fallet, därom ha vi bevis genom den division, som sändes genom Sverige till Finland, genom Narviksepisoden, som nyss berördes av herr Sandler, genom permittentresorna och hästskotrafiken och i viss mån materieltrafiken samt slutligen därest det skulle visa sig att kurirtrafiken missbrukats. I det senare fallet synes det mig dock att statsministern till fullo visat, att regeringen gör allt vad den kan för att söka hindra ett missbruk.

Mot dessa fördelar åt den tyska sidan står att vi låtit England få begagna en del av vår handelsflotta, enligt meddelande som utrikesministern gav i sitt Eskilstunatal.

Jag vill understryka vad den föregående talaren redan har sagt, eller att norrmännen särskilt hårt måste känna våra tjänster åt deras erövrare och förtryckare. Och vi stå säkerligen inte väl till boks hos dem, som känna detta tryck i en alldeles särskilt hög grad. Det förefaller mig därför som om vi måste hemställa till regeringen att tillse, att neutraliteten med dess fulla bibehållande ändock fortast möjligt blir mera strikt och allsidig än vad den hittills varit. Jag vill erinra om att statsministern i ett tal i Landskrona har talat om permittenttågen och hästskotrafiken såsom en belastning och att försvarsministern kallat det för en förödmjukelse. Det synes mig att vi inte kunna låta detta fortgå i längden, då vi själva ha en känsla av att det är en mindre riktig uttolkning av neutraliteten, utan att vi måste komma i en mycket svår ställning gentemot norrmännen. Detta kan beröra våra framtida förhållanden i hög grad. Jag tror sålunda att en återgång till den strikta neutraliteten från tiden före april 1940 är att på det varmaste rekommendera. De förmåner från tysk sida, som man i detta sammanhang pekar på, lejdboatrafiken och de tyska kolen, kunna icke ses ensidigt. Vi leverera ju till Tyskland malm och trä, som Tyskland är i oerhört stort behov av. Vi måste se till att vi inte komma i en sådan ställning, att vi kunna få sken av något som helst beroende. Vi måste städse intaga en hedersam plats i vår egen och i andra folks mening och uppfattning, och vi måste också tänka på att efter detta krig kommer en

fred, som även måste beröra våra förhållanden. Det kan komma ett nytt folkförbund, där vi kunna nödgas att försvara viktiga värden för oss och för hela Norden. Över huvud taget måste vi mycket starkt tänka på den nordiska framtiden.

En annan sak, som jag också vill påpeka, är att alla de krigförande kränkt vår neutralitet. Den värsta av kränkningarna var väl den tyska beskjutningen av den svenska undervattensbåten Draken och utläggandet av minfält i de svenska vattnen, vilket kostade oss Ulven med dess besättning. Det synes mig att det tyska svaret på våra erinringar är synnerligen otillfredsställande. Man måste fråga vilken satisfaktion som krävts och vad Sverige kan få — icke satisfaktion i fråga om merkantila fördelar, utan i åtgärder för att för framtiden säkerställa att svenska liv icke behöva gå till spillo och svenskt område icke kränkes på detta sätt.

I detta sammanhang vill jag inom parentes påtala att inte svenska regeringen och svenska staten ta hand om de efterlevande, utan att till de otaliga insamlingar, som redan pågå för olyckliga människor i andra länder, nu även skall läggas en insamling åt efterlevande till vid krigsmakten omkomna. När det gäller efterlevande till svenskar bör svenska staten sörja för dem på ett generöst sätt.

Skall emellertid en vädjan ske till offentligheten på ett frivilligt sätt, tror jag det är bäst att man handlar snabbt och inte låter ett par dyrbara veckor förgå. Jag är inte säker på att resultatet nu blir så storartat. Denna sak är icke skött på det sätt som skulle ha varit möjligt med hjälp av pressen och radion i förening. På den vägen tror jag att vi, om man hade satt i gång genast, skulle fått in mycket stora belopp.

Jag vill också, herr talman, fråga vad vi kunna göra för Finland i dess alltmera fruktansvärda läge. Det är inte bara Norge vi måste tänka på utan också Finland, och jag vet inte vad regeringen därvidlag gör. I tidningen Nordens Frihet lästes för någon vecka sedan en artikel, där det fanns en passus som jag ber att regeringen fortast möjligt måtte dementera, om det går att dementera den, då man annars kan befara mycket tråkiga efterverkningar därav hos det svenska folket. Där beröres frågan om vårt förhållande till Finland sedan våren 1941, och man frågar vad den svenska regeringen gör. Därefter står det följande: "Att vi inte numera ge Finland några råd tycks vara obestridligt. Men hur uppträdde vår utrikesledning under vår- och sommarkdagarna 1941, då Finlands allians med Tyskland tog form? Ställde den sig månne icke då utpräglat 'positiv' till tanken på Finlands agerande i den riktningen?" Såvitt jag kan förstå ligger härunder den tanken, att svensk utrikesledning direkt eller indirekt skulle ha stimulerat Finland att ansluta sig till det tyska kriget mot Ryssland. Om så icke är förhållandet, borde detta uttalande omedelbart dementeras, ty om en sådan uppgift vinner spridning, kommer den att vålla vårt land stor skada. Jag utgår ifrån att utrikesministern kan dementera detta rykte och att han kommer att göra det.

Men vad kunna vi göra hos de allierade för Finland? Vi måste kunna göra något. Vi kunna inte lämna Finland åt sitt öde. Det gäller att skapa en plattform hos de allierade. Därigenom bli vi i stånd att hjälpa Finland lika väl som vi måste hjälpa Norge. En förutsättning för detta är enligt mitt förmenande, herr talman, att vår ställning till Norge, till det lagliga Norge, blir sådan att vi kunna vinna den good-will där och hos de allierade, som är nödvändig för att kunna hjälpa Finland genom att i sinom tid föra dess talan hos dessa makter.

Det skulle därför också vara betydelsefullt att veta vad regeringen tänker om möjligheterna för Nordens enande och därmed sammanhängande förhållanden. Denna sak diskuteras med utomordentligt stort intresse i hela vårt land, men riksdagen står alldeles okunnig och ovetande om vad regeringen tänker i denna mycket viktiga fråga. Enligt mitt förmenande måste vi göra allt som är möjligt för att åstadkomma en nordisk förbundsstat, ty med detta krig lär icke världskrigens rad vara slut och vi veta icke vad framtiden kan bära i sitt sköte. Vi böra väl därför stå närmare en linje västerut än österut, och vi måste söka få Finland med i en nordisk enhet. Det vore djupt olyckligt om vår politik skulle medföra svårigheter med Norge och Finlands utbrytning ur ett nordiskt samfund. Vi skulle då stå isolerade, föga respekterade och ovissa om framtiden. Detta innebär icke, att vi inte måste söka alla tänkbara vägar för att nå ett gott förhållande till Finlands östra granne. Jag utgår ifrån att regeringen kommer att handla så, att vi inte här komma i alltför svåra förhållanden.

Kriget ingår nu i sitt slutskede. Detta skede blir det för oss farligaste och mest ödesdigra med avseende på framtida konsekvenser för vårt land och för hela Norden. Ännu kunna vi reparera mycket av vad vi enligt regeringens mening varit nödda att gå med på. Efter en tid är detta kanske för sent. Fredens preliminärer ha nu tagit sin början. Nu grundlägges måhända världens utseende för en mer eller mindre lång tid framåt. Sveriges välfärd och intressen liksom Nordens framtid komma att starkt beröras av vad denna fred för med sig. Under den tid, som nu ingått, bör riksdagen icke åtskiljas. Jag vill därför understryka, att det är nödvändigt att folkrepresentationen detta oerhört viktiga år icke åtskiljes utan städse är samlad och att regeringen handlar i närmaste kontakt med riksdagen. Jag hoppas alltså att riksdagen kommer att vara samlad icke bara för några korta informationer utan för att städse vara till hands.

Slutligen vill jag också beröra den omständigheten att genom vad som skett på många områden under dessa svåra år en viss svängning i opinionen har inträtt särskilt bland arbetarna till förmån för kommunismen. Detta är mycket beklagligt och djupt olyckligt. De val som ha ägt rum inom den fackliga rörelsen och de sonderingar man har kunnat göra ge vid handen, att det icke minst är på grund av permittenttågen samt hästskotrafiken och vad därmed sammanhänger som denna svängning inträtt. Den har också inträtt på grund av händelser sådana som i fallet

Rosén, där en fänrik, trots att han icke fick tillstånd utan vägrades sådant, gick över gränsen för att sluta sig till den tyska armé som förde krig mot Norge. Därifrån stod han sedan i telefonförbindelse med sin fader, som förde ett högt befäl på svenska sidan om den norska gränsen. Sådana ting verka oerhört farligt, och man måste hemställa till regeringen att vidtaga alla tänkbara åtgärder för att förhindra att någonting sådant upprepas.

Nr 5.

Herr OHLIN:

Herr talman! Till de frågor, som herrar Undén och Sandler ställt till regeringen, skall jag be att få foga ytterligare ett par och kanske även understryka någon av de redan framförda.

Jag börjar med spörsmålet om den order, som den svenska marinens ledning hade givit till svenska undervattensbåtar, att inte företaga vissa operationer i närvaro av tyska handelsfartyg på svenskt territorialvatten. Man kan väl säga att meddelandet om denna order väckte en mycket allmän överraskning här i Sverige och att den tillfredsställelse, som regeringens uppträdande i Draken-affären i övrigt framkallade, i rätt hög grad dämpades genom den berättigade förvåning som denna order framkallade. Inte minst tror jag att detta är fallet i riksdagskretsar, där man ju måste fråga sig, varför existensen av en sådan order har hemlighållits för den svenska riksdagen, fastän regeringen vid flera hemliga sammanträden haft tillfälle att underrätta riksdagen om en så väsentlig sak. Regeringen får inte förvåna sig, om upprepade händelser av denna art framkalla en viss misstänksamhet. Riksdagens ledamöter måste nämligen fråga sig om det kanske finns ytterligare en del väsentliga saker, som icke ha meddelats riksdagen. Jag understryker att det här inte är fråga om att hålla saker och ting hemliga så länge förhandlingar med främmande makt pågå, vilket hans excellens utrikesministern underströk betydelsen av vid något tillfälle, utan det rör sig om något helt annat, nämligen att för svenska riksdagen klargöra de väsentliga förutsättningarna för den utrikespolitik, som föres av vårt land.

Frånsett hemlighållandet kan man fråga, om det var lämpligt att den svenska marinledningen utfärdade en sådan order. Detta skall jag nu inte diskutera. Däremot vill jag ifrågasätta, om det var motiverat att meddela existensen av en sådan order till de tyska myndigheterna. Jag understryker därvidlag herr Undéns fråga: fattades beslutet härom av den svenska regeringen eller kanske av de marina myndigheterna? Tills vidare utgår jag från att regeringen i varje fall var underkunnig om att denna order hade meddelats till Tyskland. Jag kan då inte undertrycka den frågan, varför man inom utrikesdepartementet inte vid avsändandet av

den första noten till Tyskland om beskjutningen av Draken förekom den tyska repliken i svarsnoten genom att redan från början understryka, att en sådan order från svensk sida givetvis icke innebar något åtagande gentemot Tyskland. På det sättet skulle man ju ha berövat tyskarna ett, det måste erkännas, icke alldeles ineffektivt motargument.

Men den möjligheten finns också, att de tyska myndigheternas information om existensen av denna order var för det svenska utrikesdepartementet obekant. I så fall måste man konstatera att här förekommer en hemlig militärdiplomati, som får anses vara av föga önskvärt slag. Den förklaring som försvarsstabens pressdetalj avgav när befälhavaren på undervattensbåten Draken i flera dagar hade underlåtit att meddela att han blivit beskjuten – vilken förklaring som bekant gick ut på att helt och hållet ursäktat Draken-chefens uppträdande – är ju inte av sådan art att den kan inge något större förtroende till den ordningen att de militära myndigheterna skola få träffa avgöranden av vittgående utrikespolitisk innebörd. Om det verkligen förhåller sig så att utrikesdepartementet inte har informerats av de militära myndigheterna om att de tyska militära myndigheterna fått besked rörande denna order, skulle man kanske kunna säga att däri ligger någonting av en Nemesis som vakar. Utrikesdepartementet, som vid ett par andra tillfällen visat en benägenhet att hålla vissa fakta hemliga, skulle nämligen då själv ha blivit offer för en likartad tendens hos de militära myndigheterna.

Emellertid säger jag detta bara för att understryka herr Undéns fråga, om det är regeringen som här hela tiden har varit den beslutande eller i annat fall vilken roll de militära myndigheterna ha spelat. För min del vill jag inte undertrycka den uppfattningen, att jag anser, att det hade varit lyckligast om denna order icke meddelats de tyska myndigheterna på ett sådant sätt att man från tysk sida däri kunnat se ett visst åtagande, eller i varje fall någonting som hos de tyska fartygens befälhavare skapat en berättigad förväntan om ett visst uppträdande från svensk sida.

Vidare måste man fråga sig, huruvida Sverige för framtiden är tvunget att tillåta utländska beväpnade handelsfartyg att utan inskränkningar röra sig på svenskt territorialvatten, med de ökade risker som detta uppenbarligen medför även för Sverige. Denna fråga måste framställas särskilt vid betraktande av innehållet i den tyska förklaring, som hans excellens herr statsministern nyss underrättade riksdagen om. Därav framgår, att Tyskland har för avsikt att låta sina handelsfartyg fortsätta att skjuta på svenskt territorium, såvida befälhavarna på dessa handelsfartyg kunna ha en enligt tysk uppfattning berättigad förmodan att de skola bli angripna. Jag hoppas att den svenska regeringen kommer att göra klart för den tyska regeringen, att en sådan ståndpunkt ur svenska synpunkter icke kan vara acceptabel. Jag instämmer även i herr Sändlers förhoppning att det tyska förslaget att de marina myndigheterna i framtiden allena skola få sköta dessa förhandlingar icke kommer att av den svenska regeringen accepteras.

Beträffande permittenttrafiken skall jag här inte uppta någon närmare diskussion. Med anledning av ett yttrande, som vid ett par tillfällen fällts av hans excellens herr utrikesministern utanför riksdagen, vill jag emellertid framhålla en synpunkt. Utrikesministern har försökt att ställa mot varandra å ena sidan det medgivande, som permittenttrafiken och hästskotrafiken innebära, d. v. s. ett medgivande åt Tyskland, och å andra sidan överenskommelsen med England om att visst svenskt tonnage skulle användas för allierade transporter. Detta senare skulle vara en eftergift åt England som i någon mån skulle kunna uppväga permittent- och hästskotrafiken. Jag vill med anledning därav understryka, att ett sådant försök att ställa permittenttrafiken och hästskotrafiken i en mildare dager naturligtvis inte kan accepteras. Vill man finna en parallell mellan användningen av svenskt tonnage utanför spärren och någonting som vi prestera åt Tyskland innanför spärren, så ligger det väl nära till hands att peka på att vi leverera malm till Tyskland, vilket är en fördel för detta land som dock faller inom ramen för vanlig svensk affärsverksamhet. På samma sätt låta vi de fartyg, som äro utanför spärren, utföra de transporter som där erbjuda sig och erhålla på det sättet betydande inkomster i valutor, som vi behöva för att betala svensk import från utlandet. Dessa båda saker äro visserligen till nytta, den ena för en av de krigförande parterna och den andra för motparten, men de äro naturliga åtgärder i svenskt intresse. Däremot är det väl en helt annan sak om den svenska regeringen under påtryckning utifrån går med på permittentresor, vilka visserligen tillföra de svenska statsjärnvägarna några miljoner kronor i inkomster, men som väl ändå ingen människa skulle vilja motivera med en hänvisning till att det är så bra att de överbelastade svenska statsjärnvägarna bli ytterligare ett steg överbelastade för att vi skola förtjäna några miljoner kronor. Varje försök att framställa permittent- och hästskotrafiken såsom någonting som kan jämföras med användningen av svenskt tonnage utanför spärren förefaller mig alltså vara mindre lyckat.

I övrigt vill jag beträffande permittent- och hästskotrafiken endast understryka, vilket ju alla äro överens om, att den är en svår belastning på vårt förhållande till Norge. När jag för min del i alla fall inte påyrkar något omedelbart upphävande därav, utan intar ungefär samma ställning som herr Undén, sker det med ett understrykande av att man, när frågan om denna trafiks framtida bestånd tages upp till avgörande — vilket jag hoppas blir föremål för oavlatligt övervägande allteftersom tiden skrider framåt — bör tillmäta det förhållandet mycket stor vikt, att denna trafik är en belastning av vårt förhållande till Norge, som, om den fortsätter mycket länge till, kan komma att få ytterst allvarliga konsekvenser för nordisk politik i framtiden. Vilja vi i Sverige tänka oss att föra en nordisk politik efter kriget, kunna vi nämligen inte nu under kriget föra en helt annan politik och hoppas att när kriget är slut förutsättningar för en mera nordisk inriktning skola uppkomma. Vilja vi verkligen på allvar en

nordisk politik efter kriget, synes det önskvärt att vi, inom de gränser som förhållandena utstaka, försöka att låta svensk politik redan nu präglas av nordiska hänsyn.

Ur denna synpunkt förefaller det mig också önskvärt att de leveranser redan nu förberedas, som Sverige kan komma att göra till Norge när krigstillståndet upphör. Hans excellens herr statsministern vidrörde frågan något, utan att dock ge närmare besked om regeringens inställning. Jag tillåter mig att här uttala det önskemålet att regeringen särskilt med avseende på norska beställningar, men naturligtvis även när det gäller holländska, intager en så välvillig hållning som möjligt, även om detta skulle medföra en viss inskränkning i våra möjligheter att tillgodose svenska behov under kriget. Jag hoppas även att man särskilt i fråga om utlåning av järnvägsmateriel till Norge efter krigstillståndets upphörande kommer att ställa sig välvillig.

Vad beträffar spørgsmålet om leveranser av livsmedel till Norge nu under kriget, kan jag väl säga att denna fråga ligger som ett ständigt tryck över många svenskar. Man frågar sig om vi här i Sverige göra allt som göras kan. Det är klart att svårigheterna äro många. Framför allt kräves vissa garantier för att det inte blir Tyskland som får nytta av dessa eventuella livsmedelssändningar, och man måste vidare ha en överenskommelse med de allierade makterna. Hans excellens herr utrikesministerns förklaring visar, att de allierade makterna intaga en ställning som i huvudsak omöjliggör sådana svenska livsmedelssändningar till Norge, exempelvis av socker, som skulle kunna ha stor betydelse. Jag undrar då huruvida det inte skulle vara möjligt för regeringen att, kanske inte direkt, genom en offentlig förklaring, men på indirekta vägar låta det komma till svenska folkets kännedom att det icke är den svenska regeringen som brister i intresse när det gäller att nu hjälpa Norge med livsmedel, utan att ansvaret får sökas på annat håll. Jag tror att den svenska regeringen därigenom skulle undgå att i folkets ögon bära ansvaret för saker och ting som den i själva verket inte har ansvaret för. Även den psykologiska sidan av saken är av en icke ringa vikt, nämligen att svenska folket ges känslan att vårt land gör vad som göras kan. Utöver det möjliga har man som bekant intet ansvar, men till gränsen för det möjliga har vi ett ofrånkomligt ansvar.

Dessutom ber jag att få göra en fråga som är av stor betydelse för den nordiska politiken nu och i framtiden, nämligen huruvida den nuvarande regeringen i Finland har visat sig mera beredvillig än den föregående att hålla den svenska regeringen informerad om utvecklingen av de finska utrikespolitiska spørgsmålen. Det är ju ett stort svenskt intresse att bevaka vad som sker i Finland, och det är av betydelse att veta huruvida Finlands regering handlar i överensstämmelse därmed eller om den betraktar Sverige såsom varande en ovidkommande part i dessa angelägenheter.

När hans excellens herr statsministern omnämnde svenska inköp av tysk krigsmateriel under innevarande år, kan ju detta inte framkalla något

annat än tillfredsställelse, då våra militära resurser därigenom ökas. Jag tillåter mig emellertid att därtill anknyta en fråga huruvida den svenska regeringen under innevarande år har gjort några allvarliga försök att få inköpa särskilt flygmateriel från England och Förenta Staterna. Jag erinrar om att Turkiet har erhållit och allt fortfarande erhåller mycket stora leveranser från båda de krigförande parterna, och det finns väl i och för sig inte några utrikespolitiska hinder för Sverige att också tänka sig att få leveranser från olika håll. Vid detta slutna sammanträde kan man väl våga ge uttryck åt den uppfattningen, att det skulle medföra en mycket betydande förstärkning av vårt flygvapen, om fullt modern engelsk eller amerikansk flygmateriel kunde ställas till förfogande. Även om det inte är möjligt att erhålla sådan materiel i år, kan det tänkas att större utsikter härför finnas till nästa år. Det är av vikt att svenska regeringen gör vad som göras kan på detta område.

Till sist skall jag, herr talman, begagna tillfället att göra en reflexion rörande Sveriges förhållande till det internationella samarbetet efter kriget, ehuru väl detta spörsmål inte närmare berördes i statsministerns anförande. Jag skall i stället ta till utgångspunkt det tal, som försvarsminister Sköld höll för några veckor sedan. Det var det första från regeringshåll framförda mera konkreta ställningstagandet till det nordiska spörsmålet, och för min del måste jag ge uttryck åt en uppriktig glädje över den utpräglad nordiska inställning, som där förekom. Emellertid fanns det vid sidan av denna nordiska ton i herr Skölds anförande en ganska tydlig misstro eller i varje fall skepsis i fråga om den internationella organisation, som kan komma till stånd efter kriget.

Om jag inte missförstått försvarsministerns anförande, menade han, att vi här uppe i Norden skulle hålla oss på avstånd en bra tid framåt för att se, vad som kan bli av det där nya Nationernas förbund eller vad det blir för någonting och på vilka villkor vi kunna få vara med. Man skulle kanske kunna säga, att det verkade som om försvarsministern för den första efterkrigsperioden tänkt sig något slags isolationistisk nordisk neutralitet.

För min del har jag den uppfattningen, att den förutsättning, på vilken ett sådant ställningstagande vilar, i vissa avseenden är verklighetsfrämmande.

Jag tror, för det första, att Norge och Danmark komma att vilja vara med i detta internationella arbete redan från början, och varje tro att man skulle kunna skapa ett nordiskt block, som håller sig borta därifrån, är nog en illusion.

För det andra har Sverige mycket betydande egna intressen att bevaka och även intressen för Finlands del, som endast torde kunna bevakas under den första perioden efter kriget, då viktiga avgöranden skola träffas, men som inte kunna bevakas, om vi i viss mån hålla oss borta från detta samarbete.

För det tredje är det väl knappast troligt, att det med krigstillståndets

upphörande mycket snabbt kommer till stånd en internationell organisation av den typ, som Nationernas förbund utgjorde. Vida sannolikare förefaller det mig vara, att de segrande stormakterna skapa speciella internationella samarbetsorgan för särskilda frågor: ett samarbetsorgan för handelspolitiska spørsmål, ett samarbetsorgan för viss råvarukontroll, ett samarbetsorgan för valutaspörsmålets lösning, vissa organ för de humanitära aktionerna etc., och att dessa organ först så småningom fogas in i en större internationell, rättslig organisation. Skulle detta vara riktigt, förefaller det vara en angelägenhet av vikt att man från svensk sida redan från början är villig att deltaga i det praktiska internationella samarbete, som sådana organ komma att upptaga.

Vi ha särskilda förpliktelser i vår egenskap av ett land, som har skonats av kriget, att vara med i de humanitära aktionerna särskilt till förmån för våra nordiska brödrar. Men vi ha också särskilda intressen att bevaka i detta arbete, och det vore därför olyckligt, föreställer jag mig, om vi försökte oss på någon igelkottspolitik efter kriget. Igelkotten kan vara ett bra djur i och för sig, men som symbol för svensk politik i framtiden är den knappast lämplig.

Jag tror att många med mig skulle välkomna en offentlig regeringsdeklaration, som tydligt klargjorde, att Sverige icke efter detta krig strävar efter någon isolationism, vare sig svensk eller nordisk utan förbereder sig på ett deltagande i det internationella, både i det allmänna och i det nordiska, återuppbyggnadsarbetet.

Nr 6.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Denna diskussion har icke inneburit någon överraskning för mig. Det brukar ju vid dessa hemliga sammanträden vara så, att man tämligen på förhand kan räkna ut i vilken ordning talarna komma att uppträda, liksom det också vid de offentliga utrikespolitiska diskussionerna är mycket klart, vilken ordning som då följes. Jag har alltså icke blivit överraskad av ordningen här och inte heller av vad som har sagts.

Det är emellertid på några punkter, som jag anser mig böra svara.

Den första punkten gäller den fråga, som ställdes av herr Undén rörande huruvida regeringen hade någonting att göra med den marinorder, som så mycket har diskuterats. Jag skulle vilja svara, att det väl bör anses självklart, att en sådan sak inte kan ske utan regeringens vetskap, och det skulle ju finnas mycket större anledning att rikta klander mot regeringen, om jag sade, att detta hade varit möjligt.

Saken har ju det sammanhanget, att det från tysk sida hade gjorts en framställning, att man över huvud taget inte skulle förlägga övningarna till västkusten utan hålla sig till ostkusten, och denna framställning hade avvisats av den svenska regeringen. I detta sammanhang kom så det

meddelande, som skedde genom marinmyndigheterna om de åtgärder som de ämnade vidtaga för att undvika incidenter, åtgärder som ju icke syftade till att utgöra något särskilt skydd för tyska fartyg utan i första hand togo hänsyn till de svenska intressena av att icke svårigheter skulle uppkomma.

Beträffande den note, som här har diskuterats, rörande beskjutningen av Draken, är det självklart, att jag inte ingår i någon diskussion, sedan jag redan har förklarat, att vi på grund av den sena tidpunkten för notens avlämnande icke kunnat ägna den tillräckligt övernående. Att den svenska regeringen icke kan acceptera de tyska synpunkterna, förefaller ju tämligen självklart, och detta har sagts med all önskvärd tydlighet i den note, som vi redan ha avlåtit till Tyskland i denna sak.

Beträffande hästskotrafiken skulle jag endast vilja göra ett påpekande. Det är alldeles riktigt, att denna från början hade en helt annan karaktär än den övriga transiteringen, och man kan ju säga att den har det fortfarande, i så måtto att transporterna gå från en ort i Norge till en annan ort i Norge över Sverige, men det är numera, sedan 1942, den överensstämmelsen att man upprätthåller jämvikt mellan det antal, som går i vardera riktningen, så att där, liksom när det gäller transporterna mellan Oslo och Berlin, samma antal skall skickas i den ena riktningen som det, som skickas i den andra riktningen. På det sättet kan det i varje fall inte numera ske någon förstärkning t. ex. från trupperna i södra Norge till trupperna i norra Norge. Men detta hindrar inte, att kritik med samma skäl kan göras emot denna trafik i och för sig.

I diskussionen om permittenttrafiken som ju här har fått en central ställning, äro vi ju, som jag har konstaterat, ense om att denna trafik är en belastning, och det är klart, att herr Undén har rätt i att man inte i onödan bär en belastning, om man kan göra sig fri från den. Det är också alldeles klart — det framgår av min redogörelse i dag — att vi ha fullkomligt fria händer att, när vi anse det lämpligt, uppsäga de överenskommelser, som möjliggöra denna trafik, och regeringen kommer säkerligen att använda dessa möjligheter, när regeringen anser detta vara lämpligt.

För egen del vill jag emellertid göra fullkomligt klart för kammaren, att jag kommer att med allra största försiktighet ta del av prövningen av dessa ärenden. Jag anser det nämligen vara ganska viktigt, att man inte genom deras handläggning framkallar motsättningar i det nuvarande läget, som icke böra framkallas. Jag vill också i detta sammanhang göra den påpekan att det naturligtvis är förenat med betydligt större svårigheter att återta ett åtagande, som man en gång har gjort, än att vägra ett åtagande från början. Den synpunkten kommer också för mig att spela en roll, vilket icke ändrar någonting i min allmänna förklaring, att regeringen alltid kommer att med uppmärksamhet följa detta och vidtaga åtgärderna vid det tillfälle, som regeringen kan finna lämpligt.

Jag tror mig också kunna säga, att jag i detta avseende anser, att

regeringen står i bästa kontakt med riksdagen, i den mån denna företrädes av utrikesnämnden. Jag skulle också tro, att utrikesnämnden i detta fall mycket bra representerar stämningen i riksdagen, vilken säkerligen icke motsvaras av den starka iver, som herrar Ström och Sandler här utveckla. Jag tror att vi i detta fall ha gott stöd både för vår vilja att handla, när så kan ske, och för den betänksamhet, med vilken vi tänka angripa detta problem.

Jag vet faktiskt inte, om jag skall svara på herr Ströms fråga, huruvida man från svensk sida har animerat Finland att deltaga i kriget på Tysklands sida. Jag trodde verkligen icke, att en svensk riksdagsman över huvud taget skulle kunna tro, att det fanns ett sådant sanningsvärde i en sådan uppgift att han skulle vilja ta upp den för att ställa en fråga. Det är alldeles självklart, att något sådant icke har kunnat tänkas och alltså ännu mindre förekomma.

Beträffande den rad av önskemål, som herr Ohlin här mot slutet av debatten uttalade, kan jag endast allmänt deklarera, att den svenska regeringen givetvis kommer att med den allra största välvilja behandla de framställningar, som kunna gälla hjälp särskilt åt Norge vid den tidpunkt, då vi äro i tillfälle att lämna sådan hjälp. Personligen delar jag fullkomligt herr Ohlins uppfattning att sådan hjälp skall lämnas, även om det skall ske med intrång på våra egna behov — därom tvekar jag inte ett ögonblick. Svårigheterna under kriget äro uppenbara, och det har här konstaterats att vår villighet att nu hjälpa Norge, särskilt med livsmedel, begränsas mycket bestämt av de allierade regeringarnas hållning. Det kan vara en smaksak, om man vill bringa detta till offentlig kännedom och därmed avlasta den svenska regeringen den börda, som ligger i misstanken att vi icke skulle göra vad vi kunde få göra. Själv har jag inte mycket sinne för metoden att lasta över på andra ansvaret, då jag inte därmed kan vinna något i praktiken. Det enda, som skulle kunna föranleda detta, vore den förhoppningen, att man, genom att göra saken offentligen känd, möjligen skulle kunna pressa de allierade regeringarna till en annan hållning, så att resultatet i praktiken blir till nytta för Norge.

Beträffande herr Ohlins fråga huruvida den finska regeringen nu är mera meddelsam än förr, har jag faktiskt ingen möjlighet att göra en gradation. Vi ha hela tiden lyckats hålla oss mycket bra underrättade genom våra representanter i Helsingfors, och det har i varje fall icke skett någon försämring i detta avseende — kanske snarare en förbättring — och jag har det intrycket, att den finska regeringen eftersträvar att verkligen stå i så god kontakt med den svenska regeringen, att man meddelar de upplysningar, som kunna ha intresse för de båda regeringarna.

Beträffande frågan om krigsmaterielleveranser från de allierade, kan jag här endast påpeka, att vi vid krigets utbrott hade mycket betydande beställningar av flygmaskiner i Amerika, som man utan vidare stoppade för oss, därigenom att den amerikanska staten lade beslag på de svenska beställningarna. Detta bör man kunna ta som ett besked om att våra

utsikter att där få beställa krigsmateriel äro mycket små. Det kanske icke heller spelar så stor roll, ty jag kan inte i det närvarande ögonblicket se, hur det skulle vara möjligt för oss att föra hem krigsmateriel från västmakterna till Sverige — möjligen skulle det kunna ske beträffande flygplan, om dessa kunde flygas direkt, men beträffande annan materiel har jag mycket svårt att tänka mig, att vi skulle kunna ta hem sådan med de transportmöjligheter, som stå oss till buds, och under de villkor, som gälla för dessa transports utförande.

Jag vet verkligen inte, om det är någon här framställd fråga, som jag har glömt att besvara — i så fall ber jag att man friskar upp mitt minne. Jag har försökt svara på alla de spörsmål, som här ha ställts.

Hela det stora problem, som berördes av herr Ohlin, tänker jag inte här ta upp till diskussion. Saken ligger naturligtvis i verkligheten så till, att innan den svenska regeringen kan göra någon offentlig deklaration om sin framtida nordiska politik, böra vi kosta på oss en diskussion mellan de svenska statsmakterna på den punkten. En sådan deklaration skall ju vara ett uttryck för en verkligt stark stämning här, och det är naturligtvis ingenting som utesluter, att man en gång försöker få till stånd en diskussion mellan regeringen och kamrarna.

Personligen ser jag saken på det sättet, att man måste gå mycket varsamt fram. Alldeles oavsett vilka återverkningar Sveriges hållning t. ex. beträffande permittenttrafiken kan komma att få på Norge, måste vi räkna med att det faktum att ett nordiskt land har befunnit sig på den ena sidan och ett annat på den andra sidan kommer att få återverkningar även för framtiden. Dessa länders anknytning åt olika håll kommer väl icke att alldeles klippas av i samma ögonblick som kriget slutar, möjligen på ett håll men icke på det andra. Och redan i sådana ting ligger naturligtvis ganska stora vanskligheter, när man skall återuppbygga ett nordiskt samarbete. Jag räknar t. ex. med att man i Norge, icke blott av någon avoghet emot Sverige utan på grund av sina förbindelser under kriget, kommer att ställa sig mycket reserverad till den nordiska politik, som vi här hemma väl i allmänhet anse naturlig. Och jag tror, att det är ganska viktigt att man, när man skall skrida till detta arbete, går fram på ett sådant sätt, att man så småningom kan undanröja missförstånden och skapa samhörighetskänsla och att man icke genom ett burdust uppträdande kanske klipper av de möjligheter till kontakt, som ju alltid måste finnas.

Nr 7.

Herr OHLIN:

Herr talman! Jag ber först att få ge uttryck åt min stora glädje över hans excellens statsministerns förklaring rörande sin personliga inställning

till frågan om svensk hjälp till Norge. Men jag begärde ordet endast för ett kort genmäle med anledning av herr statsministerns uttalande rörande eventuellt inköp av flygmateriel från de allierade makterna.

Det framgick av hans excellens' förklaring att Sveriges regering inte har gjort något allvarligt försök att inköpa flygmateriel västerifrån, varemot vi ju ha blivit underrättade om att den svenska regeringen både har försökt och lyckats få löfte om leveranser söderifrån. Och det är ju för riksdagen bekant, att Sveriges regering tidigare under kriget lyckats ordna flygmaterielleveranser till vårt land söderifrån.

Hans excellens statsministern anförde såsom motivering för denna ståndpunkt, att man 1940 på den amerikanska sidan beslagtogs där inköpt svensk flygmateriel och såg däri ett bevis på att det skulle finnas ytterst små utsikter att vi i framtiden skulle lyckas få leveranser därifrån till Sverige.

Jag vill i anledning härav för det första påpeka att år 1940, den amerikanska utrustningen med flygmateriel för eget behov väl var en helt annan än för närvarande och vida sämre än den torde bli nästa år. För det andra, var Sveriges läge, särskilt efter den 9 april 1940, ett helt annat än vad det är för närvarande, vilket väl tydligast torde framgå av den diskussion om permittenttrafik och annat, som här har förts. I den mån man på den allierade sidan hyser förtroende för att leveranser till Sverige av krigsmateriel icke under några omständigheter kunna komma att användas på ett sätt, som blir för den allierade sidan skadligt, så föreställer jag mig, att förutsättningarna i framtiden komma att vara gynnsammare för sådana leveranser än vad de voro t. ex. 1940.

Den stora frågan blir då i huvudsak den, huruvida man på allierad sida har en sådan tillgång på materiel att man har något att avstå. Det finns ju därvidlag ingen möjlighet att ha någon bestämd uppfattning, men det förefaller å andra sidan mycket djärvt, om man à priori skulle säga, att det är uteslutet, att vi skulle få leveranser därifrån.

Då hade hans excellens statsministern endast ett tredje skäl att anföra, nämligen att vi inte ha några möjligheter att få hit sådan materiel. Jag understryker emellertid, att en mycket stor del av den moderna flygmaterielen ju kan genom luften överföras till Sverige, och jag tror att det svenska försvaret med fördel skulle kunna utnyttja åtskilligt av sådan materiel.

Jag vill därför, herr talman, trots hans excellens statsministerns förklaring, uttrycka det önskemålet, att den svenska regeringen i framtiden ägnar mycket stor uppmärksamhet åt frågan, om icke en leverans av flygmateriel västerifrån skulle kunna medföra en betydande förstärkning av vårt försvar.

Nr 8.

Herr ANDRÉN:

Herr talman! För någon tid sedan höll försvarsministern ett mycket intressant och uppmärksammat anförande angående den nordiska politiken. Jag delar fullständigt herr statsministerns uppfattning om att man i nuvarande läge måste gå mycket försiktigt fram, när det gäller offentliga uttalanden angående den nordiska politiken, men jag skulle vid detta hemliga sammanträde vilja fråga herr statsministern, om försvarsministerns anförande är att betrakta såsom ett uttryck för regeringens politik eller kanske mera som ett uttryck för en enskild ministers mera enskilda tankar i ett stort och intressant ämne?

Nr 9.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Jag har ingen anledning att underlåta att svara på denna fråga.

Det går så till inom den nuvarande regeringen, att när någon av dess ledamöter skall göra ett uttalande av ifrågavarande art, konfererar han med utrikesministern och statsministern. Jag ägde full kännedom om innehållet i försvarsministerns tal, innan detta hölls. Därav följer emellertid icke, att jag vill betrakta det såsom ett uttryck för regeringens ståndpunkt, så mycket mindre som icke regeringen hittills har kunnat ha sådana överläggningar i ämnet, att den har kunnat fixera en ståndpunkt.

Nr 10.

Herr SANDLER:

Herr talman! Det tycks vara så med den här hästskotrafiken, att den ständigt föranleder till nya upplysningar.

Det var verkligen för mig en nyhet, som herr statsministern meddelade, att under år 1942 någon principiell nyorientering hade skett beträffande denna trafik. Det framgick emellertid inte något annat av statsministerns uttalande, än att denna förändring skulle bestå i ett jämviktsförhållande, och herr statsministern medgav ju själv i sitt anförande, att det återstod andra ting att diskutera beträffande dess karaktär.

Jag har hållit mig till den karakteristik, som herr utrikesministern senast gav i Eskilstunatalet och som jag inte kan tro vara annat än den riktiga. Att det skulle vara permittenter, då general Falkenhorst eller andra högre tyska officerare begagna denna bekväma väg att komma från Trondheim till Narvik och vice versa, det har jag fortfarande mycket svårt

att tro på, även om informationsstyrelsen har sagt att det i huvudsak är så.

Nr 11.

Herr ANDRÉN:

Herr talman! Jag hade närmast väntat mig det diplomatiskt skickliga och försiktiga svar, som herr statsministern alldeles nyss gav på min mycket enkla fråga, men med anledning av detta svar ber jag att få uttala den förmodan, att herr statsministern i varje fall inte är helt främmande för de tankar, som kommo till uttryck i försvarsministerns anförande.

Nr 12.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Vore det förhållandet, skulle jag ha avrått försvarsministern från att hålla sitt tal!

Kammarens sammanträde avslutades kl. 1,53 e. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Fredagen den 21 maj

Kammaren sammträdde kl. 3,45 e. m. och dess förhandlingar försiggingo inom lyckta dörrar.

Justerades protokollet för kammarens den 13 innevarande månad inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 3,47 e. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Måndagen den 18 oktober 1943

kl. 11.15 f. m.

Sedan Kungl. Maj: t genom skrivelse den 8 oktober 1943, nr 357, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj: t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelande av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, att Kungl. Maj: t förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av ministern för utrikes ärendena och i andra kammaren av statsministern, samt att Kungl. Maj: t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av sagda meddelande, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingsal.

Ordet lämnades till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*, som anförde: nr 1

Herr *Undén*: nr 2

Herr *Hage*: nr 3

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 4

Herr *Petersson, Knut*: nr 5

Nr 1.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! Vid riksdagens senaste slutna sammanträde den 13 maj kunde regeringen meddela, att lejdtrafiken över Göteborg nyss återupptagits efter att hava legat nere under fyra månader. Anledningen till detta långa avbrott i trafiken var följande.

Av de norska handelsfartyg, som våren 1942 utlöpt från Göteborg för att försöka genom den tyska spärren nå England, hade två återvänt och blivit kvarliggande i Göteborg. Närmast i anledning av den med utbrytningsförsöket förenade vapensmugglingen hade det klargjorts för brittiska regeringen, att dessa fartyg tillsvidare icke finge utlöpa på nytt, och meddelande härom hade lämnats till tyska regeringen. I december 1942 meddelades emellertid från engelsk sida, att man önskade göra ett nytt försök med de två fartygen, vartill man ansåg sig äga rätt. Om svenska myndigheter förhindrade fartygens utlöpande, kunde man från engelsk-amerikansk sida icke längre bevilja lejd för Göteborgs-trafiken. Efter en del förhandlingar åt båda sidor underrättades tyska regeringen om att fartygen icke längre komme att hindras utlöpa, varefter tyska regeringen för sin del förklarade sig av militära skäl icke i fortsättningen kunna medge fri passage av svenska handelsfartyg genom spärrzonen. Därmed var lejdtrafiken avbruten. De båda norska fartygen blevo emellertid liggande i Göteborg över hela vintern. I april träffades överenskommelse med engelska regeringen om att de icke skulle avgå i varje fall före den 1 oktober i år och att en bindande förklaring härom kunde lämnas tyska regeringen. På grundval av denna förklaring återinfördes den tyska lejden, och trafiken upptogs på nytt i början av maj, tillsvidare sålunda med lejd från båda sidor till den 1 oktober 1943.

För att denna trafik skall fylla sin uppgift är det likväl uppenbarligen icke tillräckligt, att de svenska fartygen skola kunna passera oförhindrat genom blockadspärren. Det fordras också, att de skola kunna medföra varor av betydelse för vår försörjning. Med andra ord: lejdavtalet måste kompletteras med en överenskommelse med den brittisk-amerikanska parten om varukontingenter för importen västerifrån.

Förhandlingar i sådant syfte hade sedan länge pågått i London, Washington och Stockholm då lejdtrafiken nu åter kom i gång. Genom en särskild förhandlingsdelegation fortsattes de under maj och juni i London och fullföljdes därefter i Stockholm. De ha nu lett till en efter omständigheterna tillfredsställande ordning — varvid man måste räkna med den allmänna knappheten på en del varor, som vore önskvärda att införa i landet i större mängder. De kontingenter, som ställts i utsikt för en avsevärd tid framåt, äro dock av största betydelse och i stort sett tillräckliga såsom komplettering av vår försörjning genom inhemsk produktion eller tillförsel från länder innanför spärren.

Det blev väsentligt lättare att vinna gehör hos västmakterna för de

svenska önskemålen, efter det att vissa svenska åtgärder på det handelspolitiska och allmänpolitiska planet genomförts under sommarens lopp. Hit hörde det betalningsavtal med Tyskland för andra halvåret 1943, som slöts i början av juli och vari fastställdes, att ingen svensk kredit skulle lämnas åt Tyskland samt de handelsavtal med Finland och några andra europeiska länder, som slötos under sommaren. Innehållet av dessa olika överenskommelser har på sin tid offentliggjorts. Särskilt kunde det konstateras, att upphörandet av transiteringen genom Sverige av tyska permittenter och krigsmateriel för tysk räkning underlättade förhandlingarna om lejdtrafiken.

Det svenska beslutet om transiteringens upphävande bragtes till tyska regeringens kännedom den 29 juli, då envoyén Richert överlämnade en promemoria i ämnet. Denna promemoria var av följande lydelse:

”Som det är tyska regeringen väl bekant, är svenska regeringen fast besluten att under bevarande av självbestämmanderätten och oavhängigheten hålla Sverige utanför det pågående kriget. Det bestående främsta uttrycket härför är den vid krigets början avgivna neutralitetsförklaringen, vilken givetvis innebär en uttalad avsikt att föra en politik, som enligt regeringens och svenska folkets uppfattning överensstämmer med neutralitetens krav. Häri måste anses inbegripet kravet att såvitt möjligt bevara vänskapliga förbindelser med alla främmande makter, varvid icke endast förhållandet till de i kriget deltagande huvudmakterna kommer i fråga utan alldeles särskilt de traditionellt framträdande och för Sverige politiskt betydelsefulla förbindelserna med de nordiska grannländerna.

Under den tid fientligheter våren 1940 pågingo på norskt område ställde sig svenska regeringen till följd härav avvisande till tyska önskemål om transitering av krigsmateriel och militär personal. Sveriges regering och folk kände det, oavsett med neutralitetsrätten sammanhängande överväganden, som en hederssak gentemot det norska broderfolket att icke genom transportlättnader skapa några fördelar för stridskrafter, som befunno sig i strid med norska trupper på norskt område. Dessa synpunkter gjorde sig, sedan striderna upphört i hela Norge, helt naturligt icke gällande med samma styrka. Till svar på de av tyske utrikesministern i mitten av juni 1940 framförda önskemålen fann svenska regeringen det möjligt att uttala sin principiella villighet att tillåta transitering av alla slags varor, även av krigsmateriel, till Norge, ävensom en permittenttrafik från och till Norge över svenskt område i enlighet med närmare bestämmelser, varom överenskommelse skulle träffas. Denna transitotrafik reglerades sedan genom en noteväxling av den 8 juli 1940, vilken sedermera kompletterades i tekniskt hänseende.

Då på sommaren 1940 från svensk sida ett så stort tillmötesgående visades gentemot tyska önskemål, skedde detta i den av svenska regeringen hysta förväntan, att man i Norge kunde räkna med en militär ockupationsregim, som skulle leda till ett fullständigt upphörande av striderna i Norge och till en viss pacifiering för det norska folket. Med

livligaste beklagande har svenska regeringen nödgats konstatera, att utvecklingen icke motsvarat dessa förväntningar utan gestaltat sig så, att transiteringen av krigsmateriel och av tysk militärpersonal över svenskt område för svenska folket kommit att utgöra en tung och växande belastning i förhållande till det norska folket. Därmed har den svenska neutralitetspolitiken i ett viktigt avseende fått en i längden ohållbar inriktning, desto mera som denna trafik blivit en belastning även för de traditionellt vänskapliga svensk-tyska förbindelserna.

I betraktande av detta förhållande ser sig svenska regeringen icke i stånd att framdeles medgiva de i transitotrafiken Tyskland—Norge resp. mellan delar av det norska territoriet beviljade lätnaderna för transport av krigsmateriel och militär personal. Utvecklingen har lett därhän, att svenska regeringen anser det nödvändigt för fullföljande av sina ovan angivna neutralitetspolitiska huvudmål, att denna transitering och därmed över huvud varje transitering av militär personal och krigsmateriel genom Sverige upphör.

Ehuru det klart framgår av vad här framhållits, fäster svenska regeringen vikt vid att i detta sammanhang kategoriskt förklara, att upphörandet av de nämnda transiteringsförmånerna på intet sätt får uppfattas som en ändring av den svenska politiken; svenska regeringen är fast besluten att även framdeles upprätthålla sin hittillsvarande politik av obetingad och väpnad neutralitet.”

Samtidigt med överlämnandet av denna promemoria framförde Richert, att svenska regeringen ifråga om krigsmateriel icke ansåg sig kunna göra någon skillnad mellan transporter i riktning Narvik och i riktning Haparanda, och att regeringen över huvud önskade intaga en avböjande hållning till all transitering av krigsmateriel för krigförande makts räkning, således även till Finland. Därjämte framhöll han, att svenska regeringen önskade undvika, att transiteringens upphörande skulle utnyttjas i propagandasyfte och att man å svensk sida därför skulle hälsa med tillfredsställelse om upphörandet kunde ske i form av en i ömsesidigt samförstånd vidtagen åtgärd.

Det första tyska svaret gick ut på, att man i Berlin icke kunde godkänna den ståndpunkt svenska regeringen intagit. Enligt tyska regeringens uppfattning kunde det avtal, som träffats i transiteringsfrågan, icke sättas ur kraft genom en ensidig åtgärd. Ett par dagar senare meddelades likväl, att man vore villig att diskutera frågan om transitotrafikens upphävande. De förhandlingar, som härefter följde, resulterade i en överenskommelse, som undertecknades den 5 augusti.

Enligt denna överenskommelse skulle permittenttrafiken upphöra den 20 augusti. Därefter skulle transitering av civila resande enligt vanliga regler få fortsätta i samma omfattning som dittills. För dessa resande gälla emellertid därjämte vanliga bestämmelser angående genomresor, d. v. s. att var och en skall inneha genomresevisering, utfärdad av svensk beskickning eller konsulat. Individuell prövning av ansökan om sådan

visering sker i varje särskilt fall. Sedan den 20 augusti har antalet sådana genomresande endast uppgått till i genomsnitt ett 30-tal om dagen i nordlig och omkring 50 om dagen i sydlig riktning.

Vidare överenskom man, att tyska postvagnar med tysk betjäning fortfarande skulle få i viss utsträckning passera genom Sverige liksom också att kurirtrafiken å svenska järnvägar skulle få fortsätta. Den svenska tullen kontrollerar dessa postvagnar, och ifråga om kurirtrafiken gälla vanliga bestämmelser, d. v. s. att varje kurirkolli skall vara plomberat eller sigillerat av tysk civil eller militär myndighet och att allt kurirbagage finnes upptaget i en av sådan myndighet utställd kurirlista, som skall företes av den tyske kuriren.

I fråga om transiteringen av varor innebar överenskommelsen, att all befordran av krigsmateriel på de svenska järnvägarna skulle upphöra den 15 augusti. Vad som skall räknas såsom krigsmateriel i Sverige finnes angivet i en kungörelse av år 1930 med tillägg år 1937, vilken grundar sig på 1925 års internationella konvention rörande kontroll av handeln med vapen, ammunition och krigsmateriel samt de krigsmateriellistor, som överenskommas inom den s. k. noninterventionskommittén under spanska inbördeskriget. Utöver de i denna kungörelse upptagna varorna medtogos nu i förbudet för transitering åtskilliga nya varuslag. Hit höra sådana varor som material och utrustning till flygplatser, gasmasker, militära eldsläckningsapparater, bivackeringsutrustning, fallskärmar, strålkastare och pyrotekniska produkter. Alla övriga varor skulle enligt överenskommelsen fortfarande få transiteras, dock med den begränsningen, att transporterarna endast skulle få ske i samma omfattning, som hittills förekommit.

Den enda punkt, varom överenskommelse icke kunde vinnas, gällde transiteringen av olja. Å svensk sida krävde man vid förhandlingarna i början av augusti, att olja skulle likställas med krigsmateriel, detta så mycket mer som det synes vara ostridigt, att den tyska oljetransiteringen till Nordnorge till största delen var avsedd för tyska krigsfartyg. Å tysk sida vägrade man att gå med på en sådan överenskommelse och anförde, att oljan till stor del var avsedd för de norska fiskebåtarna, vilkas fortsatta verksamhet vore nödvändig för Norges försörjning. Man enades då om att lämna denna punkt utanför överenskommelsen, men samtidigt meddelades från svenskt håll, att transitering av olja under inga omständigheter kunde medgivas längre än till den 1 oktober i år. Vår ståndpunkt har alltså icke påverkats av en viss opinion som framträdde i slutet av september. I slutet av augusti gjordes en förnyad erinran i ämnet varvid tyska vederbörande svarade, att en sådan svensk åtgärd komme att mötas med tyska motåtgärder, sannolikt i form av förbud för transitering genom Tyskland av rumänsk olja till Sverige och möjligen också stoppande av den svenska oljeimporten medelst lejdftrafiken till Göteborg. I slutet av september passerade tre stora tankfartyg med olja till Sverige den tyska blockadspärren i Nordsjön på ingående till Göteborg.

De stoppades av tyskarna i Kristiansand utan att man å tysk sida närmare upplyste om anledningen. Efter några dagars förhandlingar, varvid svenska regeringen med stor skärpa framförde kravet på att dessa fartyg skulle lössläppas, då tysk lejd redan medgivits för dem, blevo fartygen frigivna och inkommo till Göteborg. Den 1 oktober genomfördes transiteringssparren för olja å svenska järnvägar.

Såsom av det nu anförda framgår, kan lejdtrafiken vad beträffar den engelsk-amerikanska parten anses ordnad för överskådlig tid även i avseende på varukontingenterna. För Tysklands del var, som jag nyss omnämmt, lejden i princip medgiven endast till 1 oktober, vilken frist sedermera förlängdes till den 15 oktober. Något meddelande i saken har icke mottagits från tyska regeringen och det får sålunda betraktas som en öppen fråga, om tysk lejd kan erhållas i fortsättningen. Givetvis kommer från svensk sida allt att göras för att trafiken skall kunna fortgå även under den tid som kommer.

I medvetande om den tidsfrist som var fastställd ha ansträngningar gjorts att få in så stora och betydelsefulla varupartier som möjligt under sommarmånaderna. Det har också lyckats att betydligt utöka trafiken över det normala. Sålunda har sedan den 12 maj inkommit 38 fartyg, därav 6 tankfartyg med olja, huvudsakligen till försvaret. Av övriga varumängder, som införts sedan trafiken återupptogs i början av maj må nämnas följande: Oljor och fetter för margarinindustrien 9.350 ton, oljekakor 55.500 ton, kaffe 19.725 ton, kakaoböner 2.780 ton, tobak 7.450 ton, bomull 13.850 ton, ull 5.420 ton samt hudar och skinn 5.600 ton. Krigsförsäkringsvärdet uppgår till sammanlagt 302.000.000 kr. Under samma tid ha 42 fartyg utlöpt med exportvaror, huvudsakligen papper och pappersmassa, till ett sammanlagt värde av 135.000.000 kr.

Ett avbrott i trafiken under någon tid framåt skulle i nuvarande läge givetvis vara olägligt men icke ge anledning till några allvarigare bekymmer för vår försörjning.

Såsom nämndes vid riksdagssammanträdet den 13 maj upptogs i våras diskussioner för att vinna en tillfredsställande ordning beträffande den tyska kurirflygtrafiken. Därvid klargjordes från svensk sida, att en förutsättning för trafikens fortbestånd vore, att de gällande bestämmelserna noga iakttoges, således att flygplanen skola vara civila, hava civil besättning och vara obebäpnade. Efter förhandlingar, som på denna grundval ägde rum mellan vederbörande svenska och tyska militära myndigheter, uppnåddes den 10 augusti en överenskommelse, i vilken de svenska kraven tillgodosattes. Sålunda definieras i överenskommelsen kurirflygplan såsom ett obebäpnat flygplan med särskild beteckning angivande dess egenskap av kurirflygplan. Denna beteckning består av ett med vit färg målat, en meter brett fält mitt på vardera vingens undersida. Flygplanets förare och övriga besättning skall bära civil dräkt och vara försedd med civil legitimation. Med obebäpnat flygplan menas enligt

överenskommelsen, att planet icke medför bomber eller andra motsvarande stridsmedel, att det icke är försett med uppmonterade, nedmonterade eller isärtagna kanoner, kulsprutor eller andra eldvapen, samt att besättning och passagerare äro obeväpnade. Självklart få heller icke apparatur för flygfotografering medföras. Flygvägarna över Sverige äro exakt angivna, och mellanlandning får ske blott i undantagsfall. Antalet flygningar i vardera riktningen är begränsat och skall väga jämnt. Vidare givas bestämmelser rörande signalering, föranmälning m. m. Under sommaren har anledning ej förelegat att påtala tyska överträdelser av de gällande villkoren.

Som bekant ledde efterforskningarna av den förolyckade ubåten "Ulven" till upptäckten av ett antal tyska undervattensminor ej långt från olycksplatsen och delvis innanför territorialgränsen. Den protest, som i anledning härav inlades i Berlin, besvarades den 2 juni. I svaret förklarades, att från tysk sida inga förankrade minor utlagts inom svenskt territorialvatten. I april 1940 hade de tyska sjöstridskrafterna i den ifrågavarande delen av Kattegatt på internationellt vatten utlagt förankrade undervattensminor på stort djup för att hindra de vid sagda tidpunkt i Skagerack opererande brittiska ubåtarna att tränga söderut. Tyska regeringen hade av militära skäl ej kunnat offentliggöra åtgärden eller på diplomatisk väg framföra något meddelande härom. Minorerna hade för övrigt legat så djupt, att de ej betytt någon fara för handelssjöfarten men väl för fisket. Genom marinattachén vid tyska beskickningen i Stockholm hade den tyska krigsmarinen därför i april 1940 låtit tillstålla de svenska myndigheterna ett meddelande, vari de svenska fiskarena varnades för att fiska inom ett visst angivet område utanför den svenska territorialgränsen i Kattegatt. Därest ett antal tyska minor av det slag, som då utlagts på internationellt vatten, påträffats inom den svenska tremilsgränsen utan att de lösgjorts från sin förankring, så funnes härför enligt tyska regeringens uppfattning blott den förklaringen, att minorerna med tiden steg för steg drivit innanför sagda gräns. Anledningen till minspärrens förflyttning, vilken ej kunnat förutses, måste sökas i de ovanligt starka bottenströmmarna. Slutligen förklarades, att den tyska krigsmarinen vore beredd att i samförstånd med den svenska marinen avlägsna de minor, som beklagligtvis drivit in på svenskt vatten, samt att rådgöra om åtgärder, ägnade att förhindra drift av ytterligare förankrade tyska minor. Samtidigt påtalades muntligen, att svenska sjöstridskrafter oskadliggjort tyska minor även utanför den svenska tremilsgränsen och därigenom gynnat de fientliga sjöstridskrafternas operationer.

I samband med det skriftliga svarets avgivande lämnades ett muntligt meddelande från tyske utrikesministern, vari uttrycktes en förhoppning, att de svenska och tyska marinerna skulle i samarbete vidtaga åtgärder till säkerställande av det svenska territorialvattnet mot nya mindrivningar.

Sedan frågan blivit föremål för utredning av de svenska marinmyndig-

heterna, avlämnades i Berlin den 6 juli ett genmäle, vari till en början framhölls, att svenska regeringen tagit ad notam, att förekomsten av tyska förankrade minor inom det svenska territorialvattnet icke vore att hänföra till några avsiktliga åtgärder från tysk sida. Beträffande det tyska förslaget om samarbete för minornas avlägsnande meddelades, att minorna redan oskadliggjorts genom svenska marinens försorg, samt att sådan minsvepning även i framtiden kommer att företagas på samma sätt. Beträffande frågan om rätt för en neutral stat att oskadliggöra minor på internationellt vatten hänvisades till att de svenska sjöstridskrafterna sedan oktober 1942 i samförstånd med tyska vederbörande svept minor på dylikt vatten till skydd för färjetrafiken Trelleborg—Sassnitz. Vidare erinrades om att såväl svenska som danska marinerna år 1918 företogo minsvepningar på internationellt vatten i Kattegatt, utan att någon protest avhördes från de krigförande makterna. I det svenska svaret togs vidare fasta på erbjudandet om gemensamma åtgärder till skydd för ett uppreparande av mindrivningar in på svenskt område. I överensstämmelse härmed upptogs överläggningar mellan de svenska och tyska marinerna, vilka resulterat i att från tysk sida avgivits försäkringar av innebörd, att minor ej komma att utläggas inom vissa angivna områden utanför det svenska territorialvattnet.

Den svenska protestnoten med anledning av beskjutningen den 25 augusti av fiskefartygen "Hermon" och "Västkusten" har bringats till allmänhetens kännedom. Jag vill därför här endast erinra om att i noten framhölls, att svenska regeringen reserverat sig mot proklamerandet av spärrade områden på internationellt vatten och att regeringen ej kunde biträda uppfattningen, att tyska stridskrafter skulle vara berättigade att inom dylika områden utan varningsskott beskjuta svenska fiskare. Protesten utmynnade i krav på åtgärder till förhindrande av ett uppreparande varjämte regeringen förbehöll sig ersättningsanspråk. Även innehållet i den tyska noten, som korsade vår egen, har bragts till offentligheten. Den tyska framställningen utmynnade som bekant i en allvarlig protest mot fiskefartygens uppträdande, som förklarades vara icke blott neutralitetsstridigt utan även hava utgjort ett direkt understöd åt Tysklands fiender. Vidare uttalades den tyska regeringens förväntan, att svenska regeringen måtte ställa de sålunda skyldiga till ansvar och uttalades slutligen, att tyska sjöstridskrafter efter vad som förefallit hade erhållit order att i framtiden frångå den hittills i många fall ådagalagda återhållsamheten. Å svensk sida kunde man icke låta den tyska noten med dess beskyllningar mot svenska fiskare stå oemotsagd. Sedan kompletterande utredningar införskaffats instruerades därför den 8 september beskickningen i Berlin att till tyska regeringen överlämna en promemoria, vari de svenska synpunkterna ytterligare utvecklades.

I promemorian framhölls, att den fortsatta undersökningen hade styrkt svenska regeringen i dess övertygelse, att från de svenska

fiskefartygens sida icke förekommit någon mot tyska krigsmakten riktad verksamhet såsom skadegörelse å lysbojar, spionage eller dylikt. De beskyllningar, som framförts i detta avseende, måste tillbakavisas såsom helt ogrundade. Med hänsyn till de tyska krigsfartygens manövrering i omedelbar närhet av de beskjutna fiskefartygen tedde det sig svårförklarligt, att räddningsåtgärder, såsom hävdats från tyskt håll, omöjliggjorts på grund av minspärren. Efter allt att döma hade åtgärder för besättningarnas räddning kunnat och bort vidtagas. Sammanfattningsvis ville svenska regeringen understryka, hette det till sist, att den till alla delar vidhölle sina tidigare förklaringar och yrkanden, vilka senare komme att specificeras, så snart erforderliga utredningar slutförts. Under hänvisning till sin tidigare deklarerade uppfattning, att ett av krigförande makt utfärdat förbud mot befarande av internationellt vatten saknar stöd i folkrätten och följaktligen icke kan medföra rätt att utan föregående varning beskjuta neutrala fartyg, uttalade svenska regeringen därutöver sin förväntan, att vid ett eventuellt uppträdande av svenska fiskefartyg inom det från tysk sida såsom "Warngebiet" angivna området, någon omedelbar beskjutning från tyska stridskrafterns sida i framtiden icke komme att äga rum.

Samtidigt som denna promemoria överlämnades hade envoyén Richert beordrats att muntligen framhålla, att den 4 september det svenska fiskefartyget "Siljan" beskjutits från tyska jagare, då det uppehöll sig långt öster om det tyska minvarningsområdet. Skotten föreföllo att närmast hava karaktären av varningsskott. Även om något folkrättsstridigt förfarande icke kunde hava anses förekommit i detta fall, ville man å svensk sida dock fästa uppmärksamheten å saken, då den vore ägnad att oro fiskarbefolkningen och giva näring åt en redan tidigare utbredd föreställning, att fiskarena riskerade angrepp från tyska stridskrafterns sida även öster om minvarningsområdet. Slutligen beordrades sändebudet att framhålla, att det vore önskvärt om svenska och tyska marina myndigheter kunde gemensamt genomgå hithörande spörsmål i syfte att skapa en för det svenska västkustfisket så betryggande ordning som förhållandena medgiva. Från svensk sida framstode det givetvis som ett önskemål, att möjligheter bereddades de svenska västkustfiskarena att i största möjliga utsträckning utöva sin näring på sina gamla fångstplatser. Démarchen verkställdes den 11 september, men något svar har hittills icke ingått.

I dagarna har emellertid från Utrikesdepartementet instruktion lämnats till beskickningen i Berlin att hos tyska regeringen kräva ett skadestånd med anledning av beskjutningen. Skadeståndet har fixerats med ledning av uppgifter, som ställts till förfogande från Västkustfiskarnas Centralförbund, över vilka sedan Krigsförsäkringsnämnden och Riksförsäkringsanstalten yttrat sig. Då som sagt något som helst officiellt svar från tysk sida ännu icke erhållits på våra olika démarches, är det icke möjligt att säga i vad mån de svenska önskemålen kunna komma att bli tillgodosedda.

Samtidigt med att ovanstående démarcher gjordes gentemot tyskarna befanns det nödvändigt — i varje fall ur rent formell synpunkt — att även göra en motsvarande démarche hos brittiska regeringen. Redan den 4 juni 1940 meddelade nämligen denna, att brittiska stridskrafter erhållit instruktioner att angripa alla fartyg i östra delen av Nordsjön samt i Kattegatt. I vår svarsnote av den 8 juni 1940 gjorde svenska regeringen förbehåll för alla de rättigheter, som tillkommo Sverige i egenskap av neutral makt i det pågående kriget. Tolkar man den brittiska notifikationen efter bokstaven, skulle varje svenskt handels- eller fiskefartyg riskera angrepp från brittiska stridskrafterns sida utan föregående varning var som helst i Skagerack och Kattegatt utanför svenskt territorialvatten. Då emellertid ingenting dylikt inträffat, har hittills icke funnits anledning att gentemot England hävda vår principiella inställning i fråga om av krigförande proklamerade spärrzoner på fritt vatten. Nu har det dock ansetts önskvärt att även från brittisk sida söka få fram ett besked om att våra fiskefartyg skola respekteras när de färdas på sina gamla fiskevatten. Svar har icke heller från engelsk sida ännu mottagits.

Liksom tidigare under kriget har även under den gångna sommaren skyddet av det svenska territoriet mot kränkningar från de krigförande makternas sida påkallat oavlåtlig uppmärksamhet. Det har huvudsakligen gällt överflygningar, företagna av tyska, engelska och amerikanska flygplan. De tyska överflygningarna ha i huvudsak skett över Skåne och västkusten, men i vissa fall ha tyska flygplan även inkommit över gränsen i Norrland. Antalet tyska överflygningar steg i juli till 29 men har därefter hållit sig till 8 å 9 i månaden. De flesta av dessa kränkningar ha varit av relativt lindrig art och sannolikt beroende på felorientering. Samtliga fall ha påtalats.

Under det att de tyska överflygningarna nästan uteslutande företagits av enstaka flygplan, ha de från brittisk och amerikansk sida under eftersommaren begångna kränkningarna såtillvida haft en allvarligare karaktär, som de vanligen utförts av större förband, vilka tagit vägen över södra Sverige på väg till eller från sina bombmål i Tyskland. Visst fog synes föreligga för misstanken, att punkter på svenskt territorium tjänat till ledning vid flygarnas orientering. I de fall, då planens identitet med visshet kunnat konstateras, har protest avgivits, och i andra fall har undersökning begärts.

Under sommaren har sammanlagt sju flygplan tillhörande krigförande makt, därav tre tyska och fyra amerikanska, nödlandat på svenskt territorium. Antalet här störtade flygplan uppgår till fyra, därav ett tyskt och tre brittiska. Vidare ha med stor sannolikhet två främmande flygplan nedskjutits av svenskt luftvärn. Under tiden 1 maj—10 oktober i år ha sammanlagt 66 militärpersoner omhändertagits och internerats genom de svenska militärmyndigheternas försorg. Detta antal fördelas på tre tyskar, sexton engelsmän, fyrtio amerikanare och sju polacker.

Andra neutralitetskränkningar ha även förekommit och föranlett diplomatiska démarches. Sålunda besköts den svenska motortorpedbåten T 3 den 6 augusti av ett norskt fartyg på svenskt territorialvatten utanför västkusten. Ehuru det var fråga om ett norskt fartyg, ansågs Berlin vara rätta adressen för protesten, enär av omständigheterna måste slutas, att fartyget gick i tysk tjänst med tyskt vaktmanskap ombord. Samma dag besköts ett svenskt militärflygplan utanför Nordmaling i Bottniska viken från ett tyskt handelsfartyg. Ehuru det i detta fall icke kunde anses utrett, att beskjutningen skett inom svenskt territorialvatten, förelåg grundad anledning att påtala saken hos tyska vederbörande. Några förklaringar från tysk sida rörande de nu nämnda båda fallen ha hittills ej avgivits.

Svenska folket har visat en uppoffrande vilja att hjälpa den nödställda befolkningen i krigshärjade länder och regeringen söker också att på allt sätt stödja och befrämja svensk hjälpverksamhet i utlandet. Tyvärr ha planerade hjälpaktioner i flera fall strandat. Planer på att till Sverige överföra norska, belgiska och franska barn ha sålunda icke kunnat fullföljas. I Belgien och Frankrike ha i stället genom svensk försorg och för här insamlade medel inrättats barnbespisning och barnhem, liksom redan tidigare skett i Norge. Våra möjligheter att bringa hjälp begränsas också av de allierades blockadpolitik, som icke medgiver införsel av livsviktiga varor till områden, som hållas besatta av fienden.

Ett viktigt undantag från blockadsystemet har alltsedan hösten 1942 medgivits från allierad sida till förmån för Greklands hungrande befolkning, för vars räkning de allierade ställa spannmål och andra livsmedel till förfogande i Canada för transport till Grekland med svenska fartyg. Dessa varor fördelas där genom en svensk-schweizisk röda kors-kommission. Ett villkor för detta undantag från blockadprincipen var att svenska regeringen åtog sig ansvaret för den med hjälpaktionen förknippade kontrollen av att livsmedelsimporten icke länder ockupationsmakterna till obehörigt gagn. En av svenska regeringen utsedd ordförande, justitierådet Sandström, står numera i spetsen för kommissionen. Kostnaderna för de svenska delegaterna bestridas med statsmedel.

Kommissionens verksamhet har under innevarande år fortskridit så normalt som förhållandena medgiva. Dess största uppgift har varit att sörja för bröddistribution och barnbespisning i städerna, främst Athen och Pireus med omnejd. Även på landsbygden distribuerar kommissionen spannmål eller mjöl. Efter hand har denna distribution kunnat omfatta allt större delar av landet och sålunda utsträckt även till de Egeiska öarna. Å andra sidan har partisanverksamheten i det inre av Nordgrekland och på Peloponnesos medfört inskränkningar i kommissionens möjligheter till hjälpverksamhet i landsorten. Ockupationsmakten tillåter nämligen icke kommissionen att distribuera livsmedel i trakter, som beröras av guerillakriget.

Enligt de rapporter, som ingått från kommissionen, är försörjningsläget i de delar av landet, där hjälpen distribueras, förhållandevis tillfredsställande. En upprepning av den katastrof, som vintern 1941—42 medförde för stora delar av landet, har kunnat undgås. Livsmedelssändningarna från Canada omfatta högst 15.000 ton vete och 3.000 ton torkade grönsaker per månad. Därjämte sändas mindre partier kondenserad mjölk och sopapulver samt avsevärda kvantiteter läkemedel. Då bristen på proteinhaltiga livsmedel i Grekland har aktualiserat faran av vissa bristsjukdomar bland befolkningen, ha numera även vissa kvantiteter ris och andra livsmedel med hög proteinhalt ställts till förfogande från allierad sida. Krigshändelserna i Medelhavet ha emellertid medfört vissa förseningar i tillförseln, varför de effektiva skeppningarna icke helt motsvarat de disponibla livsmedelskvantiteterna. Hittills ha bortåt 200.000 ton varor fraktats med hjälpfartygen till Grekland, eller i medeltal omkring 16.500 ton per månad. För närvarande undersökas möjligheterna att insätta ytterligare svenskt tonnage i denna trafik. Svenska fartyg stå till förfogande, men det gäller att erhålla samtliga krigsförandes medgivande.

Mellan brittiska och amerikanska regeringarna å ena sidan och tyska regeringen å den andra ha efter långvariga förhandlingar, som bedrivits genom schweizisk förmedling, överenskommelse träffats om utbyte av svårt sårade och sjuka krigsfångar samt tillfångatagen sjukvårdspersonal. De berörda regeringarna hemställde på sin tid, att utväxlingen till en del måtte få verkställas över Sverige. Regeringen tillmötesgick omedelbart denna hemställan. I morgon, den 19 oktober, komma över 4.000 amerikanska och brittiska medborgare att i Göteborg utväxlas mot över 800 tyskar, som återvända från krigsfångenskap i Storbritannien. För omhändertagandet i Göteborg av krigsfångarna och de tekniska anordningarna i samband med deras utväxling har Svenska Röda Korset ställt personal till förfogande. En del av krigsfångarna ha redan anlänt till Göteborg, medan återstoden anländer senare idag och i morgon. Från Tyskland sker transporten dels med tyska lasaretsfartyg direkt till Göteborg, dels med färja och tåg över Sassnitz—Trelleborg samt från Storbritannien med två brittiska transportfartyg. Från Göteborg sker vidaretransporten till Tyskland, resp. Storbritannien med de återvändande fartygen ävensom med tåg via Trelleborg—Sassnitz för en mindre del av den tyska personalen. Vidare kommer Svenska Amerikalinjens "Drottningholm", som för ändamålet befraktats av brittiska krigstransportministeriet, att tagas i anspråk för transporten till Storbritannien. För sjötransporterna ha de krigsförande makterna beviljat särskild lejd, som även gäller för "Drottningholms" återresa till Göteborg. Beträffande denna må tilläggas, att Utrikesdepartementet gått i författning om att utnyttja den lägenhet, som därmed erbjuder sig, till att hemförska svenska sjömän.

Regeringen har även lämnat ett tillmötesgående svar på en förfrågan från Internationella Röda Korset, om Sverige vore villigt mottaga ett

antal svårt sårade krigsfångar för vistelse här till krigets slut. Det är här fråga om den principiella ståndpunkten till en plan, som ännu icke kunnat sättas i verket. Svenska Röda Korset har ansett sig kunna svara för omhändertagandet av några hundra sårade och sjuka av denna kategori.

Under sommaren har ett stort antal estlandssvenskar flytt över till Sverige, antingen direkt eller över Finland, sammanlagt omkring 600 personer, företrädesvis folk i sin bästa ålder. Anledningen till denna utvandring, vilken är förbunden med stora risker, är huvudsakligen krigslägets utveckling på östfronten samt de från tysk sida anbefallda inkallelserna till arbetstjänst och militärtjänst. Visserligen synes den svensktalande befolkningen ha drabbats mindre hårt av dessa åtgärder än övriga befolkningsgrupper i de baltiska länderna, men de ha dock för många utgjort motiv för att söka sig över till Sverige. De tyska motåtgärderna synas i huvudsak ha inskränkt sig till beslag på estlands-svenskarnas båtar för att söka förhindra ytterligare flykt. Mot anhöriga till flyktingarna synas däremot icke några allvarliga repressalieåtgärder ha vidtagits.

Till frågan om en överflyttning hit av den estlandssvenska befolkningen ha tyska vederbörande tidigare ställt sig avvisande, och framställningar från svensk sida om utresetillstånd ha därför icke kunnat göras annat än i särskilda fall. Bland befolkningen råder emellertid större oro än förut och stämningen för ett allmänt uppbrott till Sverige är förhärskande inom den svenska folkgruppen. Härifrån göras ansträngningar för att söka underlätta överflyttningen. Inresetillstånd beviljas sålunda alla, som önska begiva sig hit. Beskickningen i Berlin har hos tyska regeringen hemställt om välvillig prövning av ansökningar om utresetillstånd för estlandssvenskar, som önska överflytta till Sverige. Samtidigt har föreslagits överläggningar angående åtgärder för underlättande av en överflyttning hit. Ehuru svar ännu icke ingått på denna démarche, förefaller det som om den tyska inställningen numera vore mera välvillig än tidigare.

Tyskt medgivande lär i första hand kunna påräknas för överförande hit av en kontingent på 500 personer, till större delen bestående av äldre, sjuka och barn, men även av sådana som ha nära anhöriga i Sverige sedan tiden före den tyska ockupationen. Ett ombud för den år 1940 tillsatta Kommittén för Rågösvenskarna befinner sig i Estland för att organisera hittransporten och träffa förberedelser för överflyttning av de ytterligare kontingenter estlandssvenskar, för vilka utresetillstånd kan erhållas.

Upptakten till den kris i Danmark, som fick sin utlösning i proklamerandet av undantagstillstånd den 29 augusti, var det den 7 augusti framförda kravet på att sabotörer skulle dömas efter tysk lag inför tysk domstol, att därvid ådömda frihetsstraff skulle avtjänas i Tyskland samt att ifrågavarande bestämmelser omedelbart skulle publiceras såsom utfärdade med danska regeringens samtycke. Danska regeringen beslöt omedelbart enhälligt avvisa dessa krav.

De därefter följande händelserna äro i stora drag så allmänt kända, att jag här kan förbigå dem.

Sedan regeringen ingivit sin avskedsansökan och konungens maktbefogenheter av general von Hanneken förklarats suspenderade, har högsta ledningen och förvaltningen utövats provisoriskt av ämbetsmännen i chefsställning, alltså vederbörande statssekreterare, generaldirektör etc., var och en inom sitt verksamhetsfält.

Under tiden närmast efter undantagstillståndets införande diskuterades möjligheten att få till stånd något slag av dansk myndighet, som med viss auktoritet kunde förhandla med tyskarna, eller rent av en fackmannaregering. De ledande riksdagsmännen ansågo sig emellertid icke kunna ingå i några förhandlingar med tyskarna, så länge ett stort antal riksdagsmän sutto anhållna.

Den 13 september sammankallade direktören i utrikesministeriet ledarna för de politiska partierna — även konungens sekreterare var närvarande — för överläggningar om bildandet av en ny regering. Samtliga partiledare förklarade emellertid, att det såsom situationen utvecklat sig icke vore möjligt för riksdagen att medverka i en regeringsbildning. Ett nytt försök gjordes något senare av presidenten i högsta domstolen, som tillställde kronprinsen en skrivelse, vari han framhöll, att det enligt grundlagens föreskrifter ålåg konungen att utnämna en regering. I följd härav kallade konungen den 17 september till sig statsminister Scavenius samt partiledarna. Dessa bekräftade sitt tidigare beslut.

Ett annat förslag avseende att provisoriskt säkerställa administrationen överlämnades, efter att ha godkänts av representanter för riksdagen, den 23 september till doktor Best. Härvid framhölls, att det icke vore möjligt att bilda en regering i överensstämmelse med grundlagen. Dock kunde statsförvaltningen fortsätta att fungera på ett såväl för befolkningen som ockupationsmakten tillfredsställande sätt genom att regeringens vanliga funktioner utövades av de danska administrativa cheferna. Dessa kunde påräkna politiska kretsars och befolkningens fulla stöd. Fastare former för samarbete mellan dem kunde åvägbringas. Enighet rådde mellan landets högsta jurister och administrativa chefer om att de sistnämnda under den tid de var och en inom sitt område utövade de högsta administrativa befogenheterna ägde att utfärda lagbestämmelser, under förutsättning att dessa vore nödvändiga för upprätthållandet av lugn och ordning och med hänsyn till samhällslivets ostörda gång samt att de icke strede mot dansk rättsuppfattning. Administrationscheferna skulle slutligen enligt förslaget kunna besätta statsämbeten på förordnande ävensom besluta, att utövandet av viss tjänst kan upphöra. Något svar har ej lämnats från tysk sida. Emellertid synes den danska administrativa apparaten alltjämt fungera, och undantagstillståndet har som bekant den 6 oktober upphävts. Emellertid jäser det uppenbarligen inom folket, sabotagedåden fortsätta och läget är ytterst labilt.

På sistone har oviljan mot ockupationsmakten ytterligare stegrats till

följd av judeförföljelser. Redan i augusti steg oron för att man på tysk sida skulle så småningom skrida till åtgärder mot de danska judarna. Vid denna tid instruerades beskickningen i Köpenhamn att vidtaga de åtgärder, som möjligen kunde vidtagas under hand, för att rädda i Danmark boende judar över till Sverige. Främst avsågos därvid svenskfödda och deras närmaste anhöriga. Om något stode att vinna genom utfärdandet av provisoriska svenska pass, var beskickningen bemyndigad att göra detta. Beskickningen bemyndigades därutöver att för ifrågavarande judar utfärda inresevisum utan förhandsförfrågan i Utrikesdepartementet.

Det stod visserligen från början klart, att varken ett svenskt provisoriskt pass eller ett nyförvärvat svenskt medborgarskap alltid skulle kunna rädda vederbörande från eventuellt planerade åtgärder. Från tysk sida har sålunda i annat sammanhang förklarats, att man icke anser sig kunna taga hänsyn till ett nationalitetsbyte, som skett under likartade förhållanden. Å andra sidan hade det faktiskt visat sig, att när det var fråga om åtgärder mot judarna i Norge det lyckades för svenska generalkonsulatet i Oslo att åtminstone i vissa fall få över till Sverige en del judar, som ansågos ha närmare anknytning till vårt land. Då faran för de norska judarnas deportering hösten 1942 blev akut, framförde Svenska Röda Korset genom presidenten för Norges Röde Kors till rikskommissariatet ett erbjudande att i Sverige omhändertaga alla de judar, som avsåges skola deporteras från Norge. Detta erbjudande avböjdes skriftligen den 15 december med den motiveringen, att judarnas överflyttning från Norge till Sverige icke skulle överensstämma med de syften, vilka såväl tyska som norska regeringen fullföljde i judefrågan. Ett liknande svenskt erbjudande framfördes under hand i Berlin på diplomatisk väg, utan att positivt resultat nåddes. I detta läge försökte man åtminstone hjälpa de internerade norska judar, som hade särskild anknytning till Sverige, t. ex. genom födelseort eller släktingar härstädes. Beträffande dylika fall hemställde svenske generalkonsuln i Oslo enligt instruktion hos såväl norska som tyska vederbörande, att de måtte få avresa hit. Även beskickningen i Berlin beordrades att under hand upptaga saken med tyska vederbörande. Vissa resultat av dessa framställningar uppnåddes ehuru, som ovan omnämndes, blott i ett tämligen ringa antal fall, där det varit fråga om personer, som icke haft norskt medborgarskap. Som bekant lyckades dock under senhösten 1942 inemot 800, d. v. s. ungefär halva antalet, norska judar fly över till Sverige.

Då beskickningen i Köpenhamn den 29 september på kvällen inberättade, att det enligt tillförlitliga uppgifter befarades, att de danska judarna inom kort komme att sändas till Tyskland, beordrades beskickningen i Berlin samma afton att i Auswärtiges Amt förfråga sig, huruvida ryktet kunde hava någon grund. Beskickningen borde samtidigt framhålla den utomordentliga indignation som en sådan åtgärd måste framkalla i Sverige. Påföljande dag instruerades beskickningen att tillika framföra

svenska regeringens erbjudande att i Sverige mottaga samtliga danska judar. I instruktionen betonades ytterligare, att för tyska vederbörande borde klargöras de allvarliga återverkningarna i Sverige av judeförföljelsen i Danmark. Å svensk sida vore man villig vidtaga åtgärder för att förhindra, att de judiska flyktingarna komme att utöva någon för Tyskland skadlig verksamhet i Sverige. Man vore sålunda beredd att internera dem till krigets slut. Samtidigt instruerades beskickningen i Köpenhamn att verka i samma riktning. Démarchen framfördes dagen därpå till statssekreteraren i tyska utrikesministeriet; redan dessförinnan hade danska vederbörande och doktor Best fått kännedom om Sveriges inställning genom envoyén von Dardel, som vid ett samtal med Best en vecka tidigare på eget initiativ varnat för en aktion mot de danska judarna. Den 2 oktober inlöpte underrättelser om att en razzia mot de danska judarna ägt rum under natten. Den 3 oktober instruerades beskickningen i Berlin att i anslutning till den tidigare démarche föreslå, att i första hand de judiska barnen i Danmark sändes till Sverige, enär de tyska åtgärderna enligt ett tyskt pressmeddelande motiverats med att de danska judarna skulle förgifta atmosfären och detta ju omöjligt kunna äga tillämpning på barnen.

Förslag om att internera de danska judarna till krigets slut för att undgå deportationshotet har parallellt med det svenska erbjudandet framförts även från dansk sida. Kung Christian, biskoparna, universitetet i Köpenhamn och olika danska sammanslutningar ha sökt förebygga judedeportationerna. Av allt att döma ha även doktor Best, generalerna von Hanneken och Kannstein, vilka förde de viktigaste befälen i Danmark, samt Himmler avrått från ett ingripande mot de danska judarna. Det tyska högkvarterets beslut har dock ej stått att rubba.

Emellertid är det påfallande, att judarnas uppsamlande ej fullföljts med verklig effektivitet. Redan före den första razzian, natten 1—2 oktober, hade judarna varnats och i största utsträckning gömt sig undan. Razzian gav därför ett klen resultat. Uppgifterna om antalet anhållna variera mellan några hundratal och bortåt två tusen. Ett fartyg har under natten till den 2 oktober avgått från Köpenhamn. Det är ej fullt klart huru många som medförts ombord. Uppgifterna härom variera från 400 till 1.600. Enligt en hittills obestyrkt uppgift skulle under loppet av den 14 oktober ytterligare en båt ha avgått från Köpenhamn. Å andra sidan tog flyktingströmmen till Sverige genast stark fart. Natt efter natt togo sig flyktingar i småbåtar över Sundet i stigande tempo. Efter en vecka kulminerade trafiken och man beräknar att då på en enda natt inemot tvåtusen flyktingar anlände till Skåne. Det sammanlagda antalet danska flyktingar överstiger nu 7.000, därav den alldeles övervägande delen judar. Man kan icke värja sig för tanken, att tyskarna i Danmark sett mellan fingrarna med flykten till Sverige. I varje fall är det ett faktum, att flertalet danska judar fått en fristad här i landet.

För första gången sedan sommaren 1940 föreligger åter orsak att även beröra vårt lands förhållande till Frankrike. Sedan Frankrike helt ockuperats och den härvarande franska legationen till större delen förklarat sin anslutning till det franska utskottet för nationell befrielse i Alger, har vår beskickning i Vichy föreståtts av en chargé d'affaires. Den franska beskickningen i Stockholm förestås av en från Vichy utsänd chargé d'affaires. Den förutvarande franske ministern i Stockholm jämte några av hans tidigare medarbetare konstituerade sig härstädes såsom en delegation, vars existens det ej fanns någon orsak att från svensk sida förhindra men som å andra sidan ej betraktades såsom en officiell institution. Sedan de allierade makterna efter hand erkänt befrielseutskottet de facto, förelåg emellertid anledning att till prövning upptaga vårt förhållande till detta utskott, vilket faktiskt utövar administrationen över Franska Nordafrika, Korsika och de flesta franska besittningarna i övrigt. Detta utgör ett ofantligt område med ett femtiotal miljoner innevånare, inom vilket Sverige har stora ekonomiska och andra intressen. Den 13 september överlämnades till greve de Vaux Saint-Cyr en skrivelse, vari meddelades, att svenska regeringen önskade tillvarata svenska intressen inom det område, som faktiskt administreras av befrielseutskottet i Alger, genom sina därvarande konsulära representanter. Reciprokt vore svenska regeringen beredd medgiva utskottets delegerade i Stockholm de lättnader, som erfordras för tillvaratagandet av dessa områdens intressen i Sverige. Utskottets svar försenades på grund av svårigheter vid den telegrafiska överföringen. Den 27 september meddelades emellertid, att man med största tillfredsställelse tagit del av det svenska beslutet, varefter detta offentliggjordes.

Under de senaste månaderna har frågan om Finlands utträde ur kriget alltmer trätt i förgrunden. Ämnet är ej längre tabu i den finska pressen och ej heller i deklarationer av regeringsledamöter. Det har offentligen klargjorts, att Finland i princip önskar upprätta fredliga och goda grannskapsförbindelser med Ryssland. Däremot har ingenting sagts om hur och när finska regeringen tänkt sig detta kunna ske. Ett verkligt initiativ till upptagande av fredsförhandlingar med Ryssland har veterligen ej tagits från finska regeringens sida.

Under sådana förhållanden är det naturligt, att Finlands förbindelser med Tyskland ej längre äro de bästa. Finska regeringen har på olika sätt ådagalagt sin önskan att följa en i förhållande till Tyskland obunden och självständig utrikespolitisk linje. Sålunda har den ej velat tillmötesgå tyska regeringens i våras framförda önskan om en solidaritetsförklaring och en utfästelse att ej ingå separatfred. Av intresse är, att Finland ej erkänt den nya fascistiska regeringen under Mussolinis ledning. Från finsk sida har slutligen givits uttryck åt ogillande med anledning av aktionen mot de danska judarna.

Av allt att döma ha vi nu kommit in i det avgörande skedet av kriget. Hur långt detta kommer att bli kan icke härifrån bedömas. Men det synes säkrast att räkna med att det kommer att draga ut på tiden innan den efterlängtnade freden kan komma. Detta slutskede av kriget kommer sannolikt att bjuda på en allt hänsynslösare krigföring från båda sidor med alla de medel, som må stå till förfogande. Samtidigt härmed kan man förvänta, att också den politiska krigföringen kommer att skärpas — kanske också bliva mera oberäknelig — med de faror detta givetvis kan innebära för de få återstående neutrala.

Sverige går för sin del in i världskrigets femte år med oförändrad politik. Vår beslutsamhet att med bevarad frihet och självständighet söka undgå att dragas in i kriget är lika stark som någonsin. De år som gått hava väl använts för att stärka vår försvarsberedskap. Denna beredskaps värde för den tid, som återstår av kriget, inses av en och var. Vårt försörjningsläge är sådant att det inger förtröstan om att vi skola kunna rida ut stormen även om våra handelsförbindelser vare sig väster- eller söderut icke skulle kunna upprätthållas i samma omfattning som nu.

Ingenting i vårt nuvarande läge pekar hän på en allvarlig konflikt med någon av de krigförande och icke heller ha vi anledning tro, att om vi fullfölja den politik, som vi utstakat för oss, vi icke efter kriget skola kunna intaga den plats i staternas samfund, som tillkommer oss.

Vi anse oss ha anledning hysa grundad förhoppning om att Danmark och Norge, hur svårt deras läge än nu må te sig, vid krigets slut skola återfå sitt oberoende och sin fulla frihet. Finlands framtid är mera oklar och osäker. Men vi hoppas innerligt, att även detta nordiska land skall komma ut ur sitt nuvarande bekymmersamma läge som en fri medlem av den nordiska kretsen.

Fortsatt vaksamhet och fortsatt beredskap äro av nöden. Sorglöshet och grundlös optimism få icke taga överhanden. Men om samma enighet och beslutsamhet som i stort sett under kriget karakteriserat det svenska folket bevaras även under dess slutskede, kunna vi motse framtiden med förtröstan.

Nr 2.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Bland de många frågor, som utrikesministern berörde i sitt anförande, är väl den viktigaste den som gällde uppsägningen av transiteringsavtalet med Tyskland. När riksdagens ledamöter åtskildes i våras, var det ännu oklart, vilka regeringens åsikter i denna fråga voro. Det föreföll som om det alltjämt rädde tvekan inom regeringen, huruvida en uppsägning skulle verkställas eller inte. För min del tvivlade jag med tanke på de olika uttalanden, som gjorts från regeringsledamöters sida, inte på

att vi i alla fall skulle mötas till höstsessionen med denna uppsägning fullbordad. Det är uppenbarligen en anledning till mycket stor tillfresställelse, att Sveriges regering nu till slut uppsagt detta osympatiska avtal och därigenom återfört Sveriges politik till den korrekta neutralitetens väg, en väg som tyvärr på sin tid övergavs på grund av starka tyska påtryckningar.

För vårt förhållande till västmakterna är det givet, att denna uppsägning av transiteringsavtalet har haft en mycket stor betydelse; detta antydde också av utrikesministern genom de upplysningar han gav angående förhandlingar i handelsfrågor med Storbritannien. Kanske kan det sägas, att ett avsevärt ytterligare uppskov med uppsägningen skulle ha bragt vårt land i ett synnerligen ogynnsamt läge, som det inte skulle ha varit lätt att komma ur under krigets slutskede.

Vad angår vårt förhållande till Norge, är det självfallet, att den norska regeringen med glädje mottagit detta meddelande om transiteringens hävande, men för den allmänna opinionen i Norge kommer uppsägningen kanske för sent för att häva den misstämning, som transiteringstrafiken har bidragit till att skapa hos det norska folket. Man tycks i Norge i stora kretsar betrakta saken så, att uppsägningen väsentligen var ett resultat av de allierade framgångarna på den militära fronten, vilket i norska ögon förminskar dess värde som en åtgärd i förhållande till Norge. Så tillvida är det dock uppenbart, att uppsägningen varit till stort gagn även med tanke på opinionen i Norge, att en fortsatt transiteringstrafik säkerligen skulle hava i hög grad försämrat de svensk-norska förbindelserna.

Utrikesministern har i sin redogörelse icke berört an annan punkt i frågan om förhållandet mellan Sverige och Norge, nämligen spörsmålet om mottagandet av en norsk minister i Stockholm. Det finns flera vittnesbörd om vilken utomordentlig vikt man i norska kretsar och även ifrån norska regeringens sida tillmäter denna skenbart obetydliga fråga. Vi har ju en norsk chargé d'affaires i Stockholm. Han är av sin regering utnämnd till minister, men han har icke i sådan egenskap ackrediterats hos Sveriges konung. Den svenska hållningen är tydligen att förklara på det sättet, att man å ena sidan fruktar för tyskt missnöje och tyska repressalier i händelse en norsk minister mottoges i Stockholm samt å andra sidan ansett att från norsk synpunkt frågan icke kunde ha någon större praktisk betydelse, eftersom ministern ju ändock är verksam i Stockholm såsom chargé d'affaires. Men de psykologiska faktorerna böra icke negligeras så som skett i detta fall. Om nu norska regeringen tillmäter denna fråga större betydelse än någon annan, som för närvarande kan vålla friktion mellan Sverige och Norge, är detta ett faktum alldeles oberoende av om vi här i landet tycka, att norrmännen överdriva sakens vikt. Jag beklagar för min del mycket, att denna fråga icke fick sin lösning samtidigt som minister Beck-Friis skickades till London, men när nu detta icke skett, vill jag uttala en livlig förhoppning, att denna fråga måtte ordnas så snart som möjligt.

Det har både inom och utom vårt land väckt synnerligen stor tillfreds-

ställelse, att regeringen genom en hänvändelse till tyska regeringen uttryckt den svenska opinionens ställning till de förfärande judeförföljelserna i Danmark och framfört ett erbjudande att taga emot de danska judarna i Sverige för att förebygga deportation. Huruvida *démarchen* i Berlin medfört något direkt gagn för de danska judarna, är ju svårt att avgöra, men de ha i varje fall icke haft skada av den. Över huvud taget har detta framträdande varmt uppskattats i Danmark och utan tvivel stärkt Sveriges ställning i många andra länder. *Démarchen* har naturligtvis upptagits illa av upphovsmannen till förföljelserna, den tyske rikskanslern, som ju i judarnas utrotande tycks se sin främsta återstående mission i världen, när utsikten till världsherravälde nu får anses hava försvunnit. Men även om Sverige skulle drabbas av några materiella olägenheter genom denna framstöt i humanitetens och moralens namn, kunna vi aldrig önska den ogjord.

I den tyska pressen riktades skarpa angrepp mot svenska tidningar i anledning av den reaktion, som i Sverige framträdde i samband med dessa judeförföljelser i Danmark, men såvitt jag kunnat se har man aldrig med ett ord i de tyska tidningarna meddelat orsaken till denna plötsliga svenska kritik mot tysk politik. Jag tror icke att man ens omnämnt judeförföljelserna i Danmark som ett faktum i den tyska pressen. Ett analogt fall förelåg, när efter beskjutningen av de svenska fiskebåtarna den aggressiva tyska noten till Sveriges regering publicerades och kommenterades i den tyska pressen, medan man alldeles underlät att publicera den svenska noten eller ge upplysning om den svenska versionen av fallet. Det skulle vara av intresse att höra, om man från svensk sida i Berlin framfört klagomål över att den statsdirigerade tyska pressen underlåtit att meddela sina läsare i ena fallet en officiell svensk not, i andra fallet det faktum, som ligger till grund för den svenska opinion, som man så häftigt kritiserat. Jag tror visserligen inte att en sådan *démarche* skulle ha haft någon framgång, men vi ha ju i talrika andra fall framfört klagomål i Berlin även när vi icke haft någon förhoppning att de skulle leda till något positivt resultat.

När kriget nu kommer in i sitt slutskede, är det naturligt, att efterkrigstidens problem börja allt mera aktualiseras. Den uppfattningen har ju kommit till uttryck på olika sätt här i landet genom initiativ både från regeringens och riksdagens sida, och genom föreningen Norden har nyligen en framställning ingivits till regeringen, bakom vilken stå organisationer som representera snart sagt hela vårt land, med en anhållan om att detta problem skall upptagas till undersökning. Sverige har utan tvivel möjlighet att göra viktiga insatser i det internationella hjälparbete, som omedelbart efter ett vapenstillestånd kommer att igångsättas. För detta hjälparbete ha ju vidlyftiga förberedelser företagits av de förenade nationerna, och en organisation för den centrala ledningen av arbetet har planerats mellan dessa stater. Såvitt jag vet har det icke räknats med att neutrala länder skulle vara medlemmar i denna organisation. Kanske har

man förmodat, att det skulle vara mindre tilltalande för de neutrala att i förväg taga ställning till krigets utgång genom att i någon form biträda denna organisation. Jag tror emellertid, att det är av stor vikt, att Sverige söker kontakt med de oss närliggande mindre stater, som befinna sig i de förenade nationernas krets, och erbjuder dem vår medverkan för konkreta uppgifter. En viss aktivitet från svensk sida på detta område skulle säkerligen underlätta våra egna förberedelser och kanske ge oss större utsikter att, när en gång verksamheten skall sättas i gång, få medverka i de former och på det sätt som vi själva ha förberett och som vi själva helst önska. Våra hjälpkationer måste i varje fall med all säkerhet samordnas med de övriga staternas, men vi kunna komma i ett gynnsammare läge, om vi kunna hänvisa till gjorda förberedelser och redan träffade preliminära överenskommelser.

Nr 3.

Herr HAGE:

Herr talman! Jag har begärt ordet för att omnämna en sak, som icke behandlades av herr utrikesministern i hans förklaring men som särskilt berör det län, jag representerar, och framför allt berör försörjningen för stora delar av detta läns medborgare. Jag vill med detta säga, att vad som skulle vara för mig särskilt intressant att veta men som icke framkom i herr utrikesministerns deklARATION, är, hur den malmexportfråga ligger till, som kanske någon gång förut har behandlats här i riksdagen. För en stor del av Norrbottens försörjning utgör ju möjligheten att bryta och exportera malm en oerhört viktig faktor.

Det har emellertid förmåtts, både i pressen och på annat sätt, att det från Englands och kanske även från Amerikas sida gjorts påstötningar om att den malmexport, som i stor utsträckning försiggår till Tyskland, skall upphöra. Jag vill inte på något sätt ta ståndpunkt till frågan, huruvida så bör ske eller icke; jag vill bara här — om det är möjligt — få någon upplysning om, hur denna fråga nu kan ligga till; om dessa påstötningar, som framförts från England och Amerika, ha ansetts så starka och så kraftiga att man kan befara, att malmexporten och därmed antagligen även malmbrytningen och försörjningen för medborgarna i Norrbotten genom dessa arbeten kan komma att upphöra.

För någon tid sedan spreds, åtminstone i Luleå, ett rykte, att det skulle finnas funderingar på något sådant, och det påstods, att minst två malmångare, som lågo och väntade på malmfrakt i Luleå, hade måst ge sig i väg tomma. I det sammanhanget sade man, att detta antagligen var början till att malmexporten skulle fullständigt förbjudas eller åtminstone minskas till omfattningen. Sedermera förklarade emellertid distriktschefen för statens järnvägar, att en av orsakerna till att man icke

kunde bedriva malmexporten i den utsträckning, som man från början tänkt sig var, att man inte hann att med järnvägen frakta ned så mycket malm att den räckte till för det väntande tonnaget — malmbanan hade slitits ut under denna säsong och den måste repareras. På grund därav fick en del malmångare ge sig i väg utan att bli lastade. Sedan detta hände, ha emellertid malmångare inkommit till Luleå igen, och malmastning pågår, såvitt jag vet, i icke obetydlig utsträckning.

Men det förhåller sig likväl på det sättet, att detta Damoklessvärd vilar alltså över Norrbottens försörjning.

Dessutom kan det vara så, att frågan om en fortsatt eller utvidgad malmexport har sammanhang även med en sådan fråga som den om kreditgivningen till Tyskland, med clearing och allt annat dylikt. Den kan vidare ha samband med spörsmålet, huruvida vi från Tyskland få tillräckligt med koks och kol i import o. s. v.

Allt detta kunde man kanske föra fram i en interpellation för att få svar på den fråga, som jag gärna vill ha besked om. Men jag skulle tro, att själva frågans beskaffenhet är av sådan art, att det är lämpligare, att den tas upp vid ett hemligt sammanträde.

Jag skulle vara mycket tacksam, om någon av regeringens medlemmar här kunde ge en antydning om hur denna fråga ligger till. För oss i Norrbotten, som ha ansvaret för hur vi skola ordna för framtiden i en sådan situation, som kan tänkas inträda, skulle det vara av en oerhörd betydelse och mycket tacknämligt, om vi kunde få någon upplysning härom.

Nr 4.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Jag vill till en början uttala, att jag känner mig mycket tacksam för att herr Hage icke tagit upp denna sak i någon offentlig interpellation. Den tillhör uppenbarligen de spörsmål, som icke utan vidare kunna dryftas offentligt.

Till svar på herr Hages fråga skall jag säga, att det icke är tal om att inställa malmexporten. Dess omfattning kommer att bli beroende dels av den handel, som vi ha att bedriva med Tyskland och som är avhängig av det utbyte vi kunna erhålla därifrån, och dels av andra omständigheter. Det är tydligt att även på detta område en begränsning kan förutses.

Jag skulle i detta sammanhang med anledning av vad herr Undén sade om vårt deltagande i det internationella arbetet vilja påpeka, att det i dag till riksdagen har avlämnats en proposition, som berör detta spörsmål och som ger riksdagen tillfälle att för sin del diskutera saken och ta ståndpunkt.

Nr 5.

Herr PETERSSON, KNUT:

Herr talman! Bara en kort fråga till herr utrikesministern! Han var i sitt anförande bland annat inne på de omständigheter, under vilka den svenska u-båten Ulven förolyckades i våras. Men han nämnde därvid ingenting om att några skadeståndsanspråk framförts från svensk sida till Tyskland för detta förlorade krigsfartyg.

I anledning därav tillåter jag mig fråga, huruvida regeringen har för avsikt att framdeles, när krigsrättsförhandlingarna och andra formaliteter äro avslutade, framställa några dylika anspråk på Tyskland.

Medan jag ändock har ordet, ber jag få framföra även ett önskemål, som dock icke har sammanhang med den pågående debatten.

Det framställdes här vid början av sammanträdet tvenne interpellationer, sammanhängande med en i dessa dagar mycket diskuterad angelägenhet. I anledning härav tillåter jag mig att uttrycka förhoppningen, att dessa interpellationer måtte besvaras snarast möjligt och helst redan vid onsdagens sammanträde.

Det skulle därvid vara en stor fördel, om ledamöterna av kammaren finge tillfälle att i en eller annan form taga del av de interpellationer, som ha framställts. Det är en brist i kammarens arbetsordning att man ofta blir tvingad att diskutera interpellationer utan att ledamöterna ha tillgång till de frågor, som ha framställts, och motiveringen för dessa. Jag skulle därför vilja rikta en hemställan till kammarens kansli att taga under övervägande huruvida icke detta skulle kunna ändras.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 12.43 på dagen.

In fidem

C. H. BERGGREN

Lördagen den 23 oktober 1943

Kammaren sammanträdde kl. 1,45 e. m.; och dess förhandlingar försiggingo inom lyckta dörrar.

Justerades protokollet för kammarens den 18 innevarande månad inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 1,50 e. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Fredagen den 17 december 1943

kl. 11.30 f. m.

Sedan Kungl. Maj: t genom skrivelse den 10 december 1943, nr 367, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj: t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelande av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, att Kungl. Maj: t förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av statsministern och i andra kammaren av ministern för utrikes ärendena samt att Kungl. Maj: t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av sagda meddelande, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingssal.

Ordet lämnades till hans excellens herr statsministern *Hansson*, som anförde: nr 1

Herr *Ohlin*: nr 2

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 3

Herr *Ohlin* erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: nr 4

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 5

Herr *Undén*: nr 6

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 7

Herr *Ström*: nr 8

Herr *andre vice talmannen*: nr 9

I herr *andre vice talmannens* yttrande instämde herrar *Olof Carlsson*, *Wahlmark*, *Franzon*, *Dahlström*, *Fahlander*, *Frans Ericson*, *Sven Larsson*, *Heüman*, *Jacob Hansson*, *Linder*, *Söderdahl*, *Sandberg*, *Berling*, *Leander*, *Alfred Andersson* och *Lindström*, fru *Sjöström-Bengtsson* samt herrar *Mattsson*, *Sandén*, *Ramberg*, *Krügel*, *Lindbärg*, *Johan Eric Ericson*, *Sundvik*, *Olofsson*, *Sven Hansson*, *Bäcklund*, *Norman* och *Birath*.

Herr *förste vice talmannen*: nr 10

Häri instämde herrar *Lodenius*, *Westman*, *Ljungdahl*, *Holstenson*, *Gustaf Elofsson*, *Bodin*, *Persson*, *Friggeråker*, *Bror Nilsson* och *Per Andersson*.

Herr *Ohlin*: nr 12

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 13

Ordet lämnades för kort genmäle till herr *Ohlin*, som yttrade: nr 14

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 15

Herr *Brandt*: nr 16

Nr 1.

Anförande vid kamrarnas slutna sammanträde den 17 december 1943.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

I början av riksdagens höstsession lämnades från regeringen en redogörelse för de viktigare aktuella utrikespolitiska frågornas läge. Det har ansetts lämpligt att innan riksdagen åtskiljes fortsätta redogörelsen med upplysningar i viktigare utrikespolitiska frågor, som under den närmast förflutna tiden varit föremål för regeringens handläggning.

Vid kammarens slutna sammanträden den 13 maj och 18 oktober lämnades redogörelse för utvecklingen under året av lejdtrafiken över Göteborg. Svårigheter ha som bekant tid efter annan uppstått, närmast i anledning av de två norska handelsfartyg, som kvarligga på Västkusten. I april träffades överenskommelse med brittiska regeringen om att de icke skulle avgå, i varje fall icke före den 1 oktober, och att en bindande förklaring härom kunde lämnas tyska regeringen. På grundval av denna förklaring återinfördes den tyska lejden, och trafiken upptogs på nytt i början av maj, tills vidare sålunda med lejd från båda sidor till den 1 oktober. Sedermera förlängdes denna frist till den 15 oktober. Den 27 oktober meddelade emellertid den tyska marinen, att lejd icke längre kunde medgivas, emedan det blivit nödvändigt att vidtaga skärpta bevakningsåtgärder i Skagerack för att förhindra eventuella utbrytningsförsök från de två norska fartygens sida. Lejdtrafiken har sedan dess legat nere; likväl har såsom undantagsmedgivanden beviljats lejd dels för ett hemvändande fartyg, nämligen "Nagara", som vid tidpunkten för lejdtrafikens avbrytande befann sig på hemväg och redan hunnit i höjd med Azorerna, dels även för ett Röda Korsfartyg, "Mangalore", och ett fartyg avsett för Greklandstrafik, "Saggat", vilka båda väntas lämna Göteborg inom den närmaste tiden.

Alltsedan i oktober ha förhandlingar bedrivits för att möjliggöra ett återupptagande av lejdtrafiken. Såsom meddelades vid sammanträdet den 18 oktober, föreligga inga svårigheter på engelsk-amerikansk sida. Över huvud taget kan Göteborgstrafiken, vad beträffar den engelsk-amerikanska parten, anses vara ordnad för överskådlig tid, även i avseende på varukontingenterna. Det är sålunda uteslutande med Tyskland, som de nu omtalade förhandlingarna fått föras. Efter en del preliminära meningsutbyten har den svenska regeringskommissionen för handeln med Tyskland vid besök i Berlin i början av december kunnat konstatera, att tyska regeringen i princip är beredd att diskutera ett återupptagande av lejdtrafiken. Under diskussionen med tyska utrikesministeriet framkommo i själva verket vissa hållpunkter för en eventuell ny svensk-tysk uppgörelse i ämnet. I viss utsträckning ha dessa överläggningar emellertid kommit att sam-

mankopplas med underhandlingarna rörande det svensk-tyska varuutbytet under nästa år, och för närvarande bedrivs de båda förhandlingslinjerna parallellt med varandra.

Handelsavtalsförhandlingarna med Tyskland ha pågått sedan början av november månad. Innan jag går in härpå, torde först böra sägas några ord angående handelsutbytet utveckling under innevarande år. Det kan konstateras, att de tyska leveranserna i år ha fullgjorts nästan i den utsträckning, som förutsetts i gällande överenskommelse. Man beräknar, att importen av kol och koks till årets slut kommer att uppgå till omkring 4,7 miljoner ton mot en avtalad kvantitet om 5 miljoner ton. Leveranserna av kemiska produkter, maskiner, textilier m. m. ha hållit sig på förutsedd nivå, medan däremot importen av handelsjärn och konstgummi tyvärr icke på långt när nått upp till de fastställda kvoterna. På den svenska exportsidan är att i första rummet nämna en utförsel av järnmalm, som för hela året torde komma att överstiga 9,5 miljoner ton, och en export av stål och kullager, som icke oväsentligt överstiger föregående års siffror. Däremot ha tyskarna icke tagit ut de avtalade exportkvoterna för cellulosa och papper. Vid sammanträde med de svenska och tyska regeringskommissionerna i november framlades från tysk sida ett leveransprogram för 1944 av till och med något större omfattning än innevarande års program. Den svenska kommissionen anlade en mera pessimistisk syn på de tyska leveransmöjligheterna under nästa år och föreslog i enlighet med sina instruktioner, att handelsavtalet för nästa år skulle baseras på en lägre nivå än det nuvarande avtalet. I överensstämmelse med denna allmänna inställning har från svensk sida föreslagits en plan för den svenska exporten till Tyskland under 1944, som åtminstone beträffande vissa huvudposter understiger motsvarande kvoter i årets avtal.

Efter ett förhandlingsuppehåll under senare delen av november, då de båda kommissionerna avlade rapport rörande resultaten av det första sammanträdet, ha de delegerade ånyo sammanträtt i Stockholm till förhandlingar, som började den 10 dennes. Det har därvid visat sig, att samma principiella meningsskiljaktigheter alltså föreligga; på tysk sida önskar man ett avtal innefattande kvoter, som till och med överstiga innevarande års, under det att de svenska förhandlarna framhållit, att ett mindre avtal bättre skulle svara mot de faktiska förhållanden, som sannolikt komma att råda under 1944. På grund av dessa bestående meningsskiljaktigheter är det icke möjligt att förutsäga, huruvida regeringskommissionernas förhandlingar skola leda till positivt resultat eller icke, och i samband därmed är det ännu ovisst, om en överenskommelse angående lejdtrafikens återupptagande kan uppnås inom den närmaste tiden.

Den 22 oktober utsattes det svenska flygplanet "Gripen" på återväg från Skottland till Sverige i närheten av den svenska kusten för beskjutning av ett främmande flygplan. Skadorna blevo så stora, att flygplanet blev manöverodugligt. Det störtade, och samtliga ombordvarande så när som på två personer omkommo. Härvarande tyske flygattaché meddelade så gott som omedelbart, att flygplanet beskjutits av ett tyskt jaktflygplan, och beklagade det misstag, som sålunda blivit begånget. Med anledning härav framfördes den 26 oktober i tyska utrikesministeriet en protest mot denna beskjutning av ett civilt svenskt flygplan. Vidare gjordes reservation för kommande skadeståndsanspråk, varjämte föreslogs, att förhandlingar inom den närmaste tiden skulle inledas i syfte att säkerställa, att de svenska flygplanen mellan Sverige och Storbritannien i framtiden icke blevo föremål för angrepp.

Det officiella svaret på den svenska protesten dröjde ganska länge. Under tiden fördes underhandsdiskussioner med tyska vederbörande såväl i Berlin som i Stockholm. Det framhölls därvid, att man å svensk sida önskade tyska garantier för att angreppshandlingar mot den svenska flygtrafiken icke komme att ske. Däremot kunde man icke gå med på något som helst slag av tysk kontroll över vad som befordras med linjen. Å andra sidan vore man naturligen beredd att beträffande de tekniska modaliteterna för flygningarnas genomförande gå de tyska önskemål till mötes, som eventuellt kunde framkomma. Av dessa underhandsdiskussioner syntes framgå, att i varje fall några principiella invändningar från tysk sida icke längre förefunnes mot svensk flygtrafik på Storbritannien.

Då emellertid ett officiellt svar fortfarande dröjde, uttryckte utrikesministern den 16 november för tyske ministern sin förvåning över att man från tysk sida ännu icke vore beredd att lämna de begärda garantierna för den svenska flygtrafiken. Det tyska svaret lämnades den 22 november till vår minister i Berlin. Däri erinrades först om de varningar, som från tysk sida tidigare framförts, särskilt ett genom härvarande tyska legation framfört meddelande av den 15 juli 1942, varigenom bragtes till vår kännedom, att tyska nattjaktplan satts in mellan Norge och Danmark, varför alla flygplan, som nattetid inflögo i detta område, utsatte sig för risk för anfall från de tyska stridsflygplanen. Jag vill i detta sammanhang nämna, att Utrikesdepartementet vid mottagandet av detta meddelande framhöll, att vår flyglinje till Storbritannien var av den betydelse, att vi likväl ämnade upprätthålla den och att vi under alla omständigheter utginge från att tyska angrepp mot civila svenska flygplan icke skulle ifrågakomma, ett uttalande varemot från tysk sida aldrig gjorts någon invändning. Jag vill också här inskjuta, att det sätt, på vilket flygningarna organiserats, alltså med flygning nattetid och utan belysning, skett i fullt samförstånd med A/B. Aerotransports såväl ledning som flygande personal. Med en längre motivering hävdades i den tyska noten, att det svenska flygplanet "Gripen", som trots upprepade tyska varningar givit sig ut på sin färd, självt vore ansvarigt för

den olyckliga utgången och att man å tysk sida avböjde varje ansvar för den inträffade olyckan, vilken man rent mänskligt sett beklagade. Emellertid tillfogades i noten, att tyska utrikesministeriet icke avböjde att förhandla om de förslag till reglering av en fortsatt svensk flygning på Storbritannien, som från svensk sida kunde komma att framställas. Med anledning härav framfördes i slutet av november efter kontakt med närmast berörda svenska myndigheter ävensom med A/B. Aerotransport ett svenskt förslag till regler för denna trafik. Något svar härpå har ännu icke ingått.

Till slut vill jag i denna fråga blott tillägga, att Luftfartsmyndigheten för närvarande är sysselsatt med en utredning rörande beräkandet av ett skäligt skadeståndsbelopp. Så snart denna utredning blir färdig, kommer kravet att framföras till tyska vederbörande.

I fråga om beskjutningen av de svenska fiskebåtarna "Hermon" och "Västkusten" lämnades vid sammanträdet den 18 oktober en redogörelse för den svenska démarche, som verkställdes i Berlin den 11 september, ävensom för en parallell framställning, som något senare gjordes till brittiska regeringen. Vad först avser denna sistnämnda framställning, lämnades från brittisk sida i slutet av november ett besked, som innebar, att någon förklaring ej kunde avgivas rörande en inskränkning av det från brittisk sida proklamerade spärrområdet. Man erinrade emellertid om att inga angrepp från brittiska stridskrafter sida ägt rum mot svenska fartyg inom den angivna zonen, ävensom att radiovarningar plägade utsändas till fiskebåtar inom de områden, där militära operationer kunde väntas försiggå. Någon garanti kunde ej lämnas — hette det slutligen — för att fiskebåtarna ej skulle bli utsatta för vådabeskjutning eller olyckshändelser av annat slag. Det har ej ansetts erforderligt att fortsätta diskussionen med engelsmännen i denna fråga.

Beträffande meningsutbytet med tyska regeringen må här först erinras om att den nyssnämnda svenska démarche utmynnade i ett förslag, att de svenska och tyska marina myndigheterna gemensamt skulle genomgå ifrågavarande spörsmål i syfte att skapa en för det svenska västkustfisket så betryggande ordning, som förhållandena medgiva. Från tysk sida avgavs den 23 oktober ett svar. Där i framlades inledningsvis åter den tyska ståndpunkten i fråga om rätten för krigförande makt att proklamera spärrade områden på internationellt vatten. Enär tyska regeringen vid flera tillfällen underrättat svenska regeringen om existensen och utsträckningen av det spärrområde, inom vilket beskjutningen ägt rum, måste man å tysk sida antaga, att de båda fiskebåtarna begivit sig in i området ifråga med vetskap om risken. Tyska regeringen uttalade sitt beklagande av att de svenska fiskarna omkommit på grund härav, men den måste avböja allt ansvar i detta sammanhang. I fortsättningen av

svaret upprepades den tyska argumenteringen, enligt vilken de svenska fiskarna gjort sig skyldiga till åverkan på de från tysk sida utlagda lysbojarna och även genom sitt uppträdande i övrigt själva givit orsak till beskjutningen. Slutligen uttalades i den tyska noten, att omständigheterna beklagligtvis icke tillåtit ett försök att rädda de svenska båtarnas besättning, bl. a. enär de tyska fartygen i ett sådant fall skulle hava drivits in i minspärren. Samtidigt lämnade man å tysk sida sitt bifall till det svenska förslaget om upptagande av förhandlingar. I samband härmed förklarades från tysk sida, att man ej behövde hysa någon oro för att fiskarna skulle angripas av tyska stridskrafter utanför minvarningsområdet.

Det tyska svaret föranledde ett genmäle från svensk sida den 10 november. Däri framfördes ånyo svenska regeringens principståndpunkt, enligt vilken av krigförande makter utfärdade förbud, mot befarande av det fria havet, sakna rättslig verkan, och följaktligen icke medföra rätt för de krigförandes stridskrafter att beskjuta neutrala fartyg utan varning. Vidare framlades konkreta förslag, vilka avsågo att giva våra fiskare möjlighet att utan risk för beskjutning fortsätta sitt fiske på de bästa fångstplatserna, som just äro belägna inom det av tyskarna proklamerade spärrområdet. De svenska förslagen gingo därför ut på att få den östra gränsen för spärrområdet dragen längre västerut och vidare att få denna gräns tydligt utmärkt genom prickar. Dessutom föreslogs avgivande av en tysk garanti, att svenska fartyg i intet fall skola beskjutas utan föregående varning.

Något resultat av de inledda förhandlingarna föreligger ännu icke. Att döma av de underhandsuttalanden, som gjorts från tysk sida, förefaller det emellertid ej sannolikt, att de svenska önskemålen skola kunna i någon form tillgodoses. Det är givet, att regeringen kommer att fortsätta sina ansträngningar att trygga våra västkustfiskares intressen i denna sak.

Även under höstmånaderna ha förekommit neutralitetskränkningar från såväl tysk som allierad sida genom överflygning av det svenska territoriet. Dessa kränkningar ha varit av lindrigare beskaffenhet med ett betydande undantag, nämligen bombfällningen över Lund den 18 november. Som bekant har brittiska regeringen som svar å vår protest beklagat bombfällningen och förklarat sig beredd lämna ersättning för de uppkomna skadorna. Den har också hemställt, att en brittisk representant skulle tillåtas deltaga i beräkningen av skadeersättningen. Enligt uppdrag har vår beskickning i London uttryckt tillfredsställelse med det brittiska svaret och meddelat, att hinder ej möter mot att en brittisk representant deltagar i skadeståndsberäkningen. Enligt vad numera beslutits, kommer frågan om ersättningen att handläggas av den

nyinrättade krigsskadenämnden med deltagande av en representant för härvarande brittiska beskickning.

I detta sammanhang må nämnas, att brittiska regeringen även erkänt, att överflygningarna natten till den 4 september och natten till den 30 november utförts av brittiska flygplan, och i anledning därav uttalat sitt beklagande.

Den 18 november nödländade tre amerikanska fyrmotoriga Liberatorplan på flygplatser i Örebro och Trollhättan. Flygplanen och de till sammanlagt trettio man uppgående besättningarna internerades.

Såsom redan igår blivit offentligt bekant, mottages idag envoyén Bull av Konungen i sedvanlig högtidlig audiens såsom Norges befullmäktigade sändebud i Stockholm. Det föreföll lämpligt att Bulls ackreditering skedde nu, i samband med hans återkomst från några månaders vistelse i London. Även holländska regeringen har de sista åren i Sverige varit företrädd av en chargé d'affaires, under det att Sverige å andra sidan varit representerat hos holländska regeringen i London av minister Sjöborg. I dagarna har holländska regeringen underrättats om att agrément när som helst kan lämnas för en ny holländsk minister i Stockholm. Beträffande övriga ockuperade länder är för närvarande ingen ändring i den diplomatiska representationen påtänkt.

De nu omnämnda förändringarna i Norges och Hollands officiella representation i Sverige beslötos för regeringens del för några veckor sedan och ha intet som helst samband med den svenska demarchen i Berlin i anledning av aktionen mot universitetet i Oslo.

Kammaren har tidigare mottagit redogörelse i fråga om de danska judarna och deras flykt till Sverige. Jag vill därför nu blott lämna några uppgifter angående det aktuella läget beträffande dessa och andra flyktingar från Danmark. Enligt vederbörande myndigheters uppskattning befinna sig för närvarande drygt 11.000 dylika flyktingar här i riket. Av dessa äro 60 à 70 % judar. Intill den 4 dennes har arbetsmarknads-kommissionen förmedlat 5.500 platser för danska flyktingar. I dessa siffror torde emellertid ingå en del platser, som erbjudits till samma personer, men å andra sidan synas en del danska flyktingar hava kunnat utan förmedling av arbetsmarknadskommissionen själva skaffa sig anställning. Då flyktingströmmen i början av oktober började sätta in på allvar, upprättades av Socialstyrelsen ett femtiotal förläggningar, till en början huvudsakligen i Skåne och Småland. Sedermera har man eftersträvat en viss spridning av förläggningarna. En hel del av dessa förläggningar ha

efterhand kunnat stängas; den 8 dennes funnos kvar på olika förläggningar 2.440 danska flyktingar.

I likhet med vad fallet är beträffande de norska flyktingarna stå de danska under uppsikt av sin härvarande legation, som i fortsättningen skall bestrida de huvudsakliga kostnaderna för deras vistelse här i landet. För ändamålet har genom Riksbanken till danska legationens förfogande ställts ett lån på 5.000.000 kronor.

Sedan någon tid hava från norsk sida framställts önskemål, att norska flyktingar, som härför äro lämpade, måtte i viss omfattning beredas tillfälle att undergå polisutbildning i Sverige med tanke på kommande uppgifter i hemlandet. Från norskt håll har härvid framhållits, att man hyser oro för den inre utvecklingen i Norge, efter det tyskarna lämnat landet, då det torde uppstå avsevärda svårigheter för de kvarvarande myndigheterna att upprätthålla ordningen. En icke obetydlig del av Norges polis är statsfientlig och kan icke begagnas, när Norge åter blir fritt. Det anses fördenskull värdefullt att omedelbart ha tillgång till pålitliga polisstyrkor för användning efter ockupationens hävande. Svenska regeringen har ställt sig förstående till dessa synpunkter. Det måste nämligen vara ett svenskt intresse, att det icke uppstår ett tillstånd av oordning och kaos i Norge, då tyskarna lämna landet, och likaså förefaller det vara ett svenskt intresse, att ordningen då kan upprätthållas av en ordningsmakt sammansatt av norska medborgare och icke av andra.

När saken i våras först upptogs, avsågs utbildningen skola ske i relativt liten skala. Man tänkte sig att successivt utbilda 200–300 man reguljär polis (kriminal- och ordningspolis). Med regeringens samtycke sattes denna utbildning i gång på Johannesbergs säteri, Gottröra socken, Stockholms län, vilken egendom förhyrdes för norska legationens räkning. Som instruktör har tjänstgjort en överkonstapel vid Stockholms polis, som med biträde av en tjänsteman från Kriminaltekniska anstalten och norska lärarkrafter lett undervisningen. För utbildningen erforderliga svenska vapen och övningsmateriel ha ställts till förfogande. Enligt senare överenskommelse med norska vederbörande skall utbildningen av den reguljära polisen omfatta omkring 1.200 man, vartill kommer befäl, expeditiosfolk m. m. Totalantalet av de i Gottröra utbildade blir omkring 1.500 man. Den 1 april 1944 väntas detta antal vara fullt färdigutbildat.

Emellertid har från norsk sida framhållits, att under den första tiden efter Norges befrielse den i Sverige utbildade reguljära polisstyrkan samt de pålitliga resterna av den norska polisen icke kommer att på långt när kunna bemästra de extraordinära situationer, vilka kunna förväntas uppstå. Till jämförelse har nämnts, att t. ex. Danmark för tillfället har en polisstyrka på 9.000 man inklusive reservpolis. Utbildningen av den reguljära polisen är alltså endast en ofullständig hjälp. För att säkra

situationen i Norge torde, enligt norsk uppfattning, en nödortftig polisutbildning av fältpolis karaktär av samtliga norska flyktingar i Sverige, som kunna befinnas lämpliga för ändamålet, vara nödvändig.

Efter överläggningar med norska beskickningen rörande utbildning av en sådan större norsk reservpolisstyrka har följande ordning fastställts.

Ett antal läger om vardera högst 500 man skola organiseras för utbildning av högst 8.000 man. I lägren skola deltagarna få genomgå reservpolisutbildning i olika etapper. Den viktigaste etappen skall innefatta även vapenövningar, och vapen komme att för detta ändamål ställas till förfogande från svensk sida. Givetvis är det endast fråga om sådana vapen, som polisstyrkor kunna tänkas använda. Då de äro avsedda för övningsändamål, har det ansetts tillräckligt att ställa till förfogande vapen motsvarande en tredjedel av varje etappgrupps manskapsstyrka. Sedan varje grupp utbildats, får den lämna plats för nästa. Efter fullständigt genomgången utbildning få de utbildade återgå till vanligt civilt arbete, om sådant finnes att erbjuda dem; i motsatt fall komma de att kvarbliva i förläggningen på samma sätt som vanligen sker med arbetslösa flyktingar. Beträffande den tidpunkt, då de utbildade polisstyrkorna skola få komma till användning, gäller, att särskild överenskommelse härom skall träffas mellan svenska och norska regeringarna. Intet dylikt kan således företagas, utan att svenska regeringen givit sitt samtycke. Det är angeläget att framhålla detta, då det förefaller, som om man på sina håll bland norska flyktingar framställer saken, som om det gällde utrustning och utbildning av norska trupper, som skulle ingripa i kriget. Polistrupperna avses för uppgifter efter ockupationens slut och ingenting annat.

Från dansk sida ha framställts liknande önskemål, ehuru avseende ett mindre antal personer. Även här har framhållits, att man hyser stor oro för framtiden, när man ser, hur tyskarna systematiskt beröva Danmark alla dess vapen. Så gott som hela danska arméns vapenförråd har nämligen förts bort från Danmark. Meningen är tydligen, att denna avvapning skall bliva total. Man fruktar också, att Danmark i det avgörande ögonblicket skall vara berövat hela sin utbildade officers- och underofficerskår. Man befarar, att det därefter kommer att inträda ett tillstånd, då de lagliga myndigheterna icke ha möjlighet att upprätthålla ordningen gentemot organisationer, som kunna tänkas uppträda och försöka rycka till sig makten. Med tanke på en sådan utveckling har man från danskt håll begärt, att en liknande polisutbildning som för norrmännen skall få anordnas, och regeringen har icke funnit anledning att ställa sig avvisande härtill. Utbildningen avser tillsvidare endast omkring 500 man.

För utrustningen av de sålunda utbildade norska och danska polisstyrkorna har regeringen ställt i utsikt att nödig materiel skall ställas till förfogande, när fråga blir om styrkornas användning i hemlandet.

De sista dagarna i november blev det känt i Oslo, att studenterna vid Oslo universitet jämte ett antal lärare skulle arresteras och deporteras till Tyskland. Den 30 november förelågo i Stockholm underrättelser om att en omfattande polisrazzia igångsatts, vilken tydligen åsyftade att infånga alla studenter i Oslo. Omkring 1200 studenter samt ett tjugotal lärare vid universitetet blevo anhållna och förda till ett läger vid Stavern utanför Larvik, uppenbarligen i syfte att de därifrån skulle föras vidare till Tyskland. Den tyske polisgeneralen Rediess hade i ett tal till studenterna uttryckligen förklarat, att universitetet skulle stängas och samtliga studenter, med undantag av de kvinnliga och dem som deklarerade sin anslutning till Nasjonal Samling, samlas i ett särskilt anordnat läger i Tyskland.

Detta hot om en ny och mycket allvarlig våldshandling mot det norska folket kunde givetvis icke undgå att framkalla en stark reaktion i Sverige, och regeringen ansåg sig böra göra en démarche hos tyska regeringen för att om möjligt förhindra, att planen verkställdes. Den första december framförde utrikesministern till tyske ministern en vädjan härom, vars ordalydelse därefter publicerades.

Den fjärde december lämnades svar av tyske riksutrikesministern, och innehållet i detta svar blev också offentliggjort. I svaret förklarades bl. a. att tyska regeringen principiellt avböjde att diskutera norska frågor med svenska regeringen samt att åtgärderna mot studenterna i Oslo voro naturliga och berättigade. Något direkt svar på den svenska vädjan att icke föra studenterna till Tyskland gavs emellertid icke.

Den sålunda tillkännagivna tyska uppfattningen, att Sverige icke vore berättigat att blanda sig i frågor, som rörde Norge, kunde naturligtvis icke här godtagas. Innan regeringen i sin tur svarade tyska regeringen, ville den dock något avvakta händelsernas utveckling i Norge. Ingenting angående verkställigheten av aktionen mot studenterna har meddelats officiellt, men på olika vägar har dock numera en viss överblick av vad som förekommit kunnat erhållas.

Beslutet om studenternas deportering torde ha fattats av rikskommissarien Terboven. Den svenska démarchen och de svenska opinionsyttringarna föranledde emellertid högre myndigheter i Tyskland att ingripa, och olika meningar ha tydligen därvid gjort sig gällande. Resultatet synes vara, att man vill låta bero vid vad som hittills åtgjorts och i övrigt avveckla saken i stillhet genom att successivt frigiva de anhållna studenterna och akademiska lärarna. Det totala antalet studenter, varom det ursprungligen varit fråga, utgör omkring 3000. Härav befinner sig över hälften på fri fot, ehuru de hittills varit efterspanade. Av återstoden har ett mindre antal den 9 december tillsammans med andra fångna norrmän sänts till Tyskland på ett fartyg. Antalet sålunda deporterade studenter uppges från norskt håll endast utgöra något över 100, medan från andra håll nämnts siffror mellan 200 och 300. De kvarvarande i lägret Stavern frigivas sedan några dagar med mellan 50 och 100 man om dagen.

Sedan de nu omnämnda underrättelserna ingått, ansåg regeringen tiden vara inne för ett svar till tyska regeringen, och i går lämnades ett sådant svar av följande lydelse:

”Svenska regeringen kan ej godtaga den tyska tesen att den ej vore berättigad att med tyska regeringen upptaga frågor rörande Norge. Utvecklingen i de nordiska grannländerna, med vilka Sverige är förenat med otaliga band, kan ej vara Sveriges regering och folk ovidkommande. Ödesdigra händelser, som drabbat grannfolken, hava i Sverige alltid framkallat en stark reaktion, som kommit till uttryck i offentligheten. Vid flera sådana tillfällen har svenska regeringen ansett sig föranlåten att genom diplomatiska hänvändelser åt olika håll framföra sina egna och den allmänna opinionens önskemål och uppfattning.

Aktionen mot universitetet i Oslo kan icke undgå att återverka på de fortsatta svensk-tyska förbindelserna. Detta har redan visat sig i fråga om sådana allmänna förbindelser, som omfatta kontakter och utbyten mellan institutioner, korporationer och enskilda. En ytterligare försämring kan icke undgås, om aktionen fullföljes. Svenska regeringen, som alltid varit angelägen att visa omsorg om förbindelserna mellan Sverige och Tyskland, har därför ansett det vara icke blott sin rätt utan även sin skyldighet att upptaga ämnet med tyska regeringen på det sätt som skett.”

Någon garanti för att aktionen i sin helhet kommer att på nyssnämnda sätt inskränkas och avvecklas kan säkerligen icke uppnås, och frågan om återöppnandet av universitetet i Oslo synes ännu sväva i vida fältet. Men för dagen är läget det nu angivna, och därigenom har den ursprungliga planen ju mildrats högst avsevärt och även förlorat sin karaktär av en svår skada för hela landet och dess framtid. Det torde icke vara oberättigat att antaga, att de ändrade dispositionerna främst föranletts av den svenska hänvändelsen, ett antagande som ju i sakens läge icke gärna bör offentliggöras.

Nr 2.

Herr OHLIN:

Herr talman! Hans excellens herr statsministern har icke ansett lämpligt att lämna något svar på den interpellation, som jag för en vecka sedan riktade till honom i frågan om Sveriges ställning till de tyska deportationerna från Norge, men man kan väl säga, att i senare delen av den förklaring, som herr statsministern nu lämnat kammaren, på sätt och vis ligger ett svar på denna interpellation, då ju däri redogjorts för regeringens åtgärder och inställning i frågan, om också — det vill jag anmärka — i utomordentligt stor korthet.

Jag skall tillåta mig att anknyta några reflexioner till behandlingen av denna viktiga fråga.

Det har ju varit så, att svenska folket med en sällspord enighet och kraft reagerat mot detta nya utslag av den tyska våldspolitiken i Norge, inte därför att det denna gång gäller en akademisk grupp av människor utan därför att det gäller en stor grupp av människor, som icke individuellt förbrutit sig på något sätt, och därför att åtgärden framstod såsom ett nytt slag mot de krafter, som bära upp det norska samhället och den norska kulturen. Man har börjat med fackföreningarna, sedan har man inskridit mot kyrkans folk, sedan mot skollärarna, och nu riktar man ett slag mot universitetet.

Den glädje som det svenska folket kände över regeringens första, kraftiga protest, minskades i någon mån, när det blev klart, att denna protest icke innebar så mycket som det svenska folket i allmänhet torde ha inläst däri. Det finns ju två tänkbara linjer för den svenska politiken i denna fråga. Den ena är att man allenast protesterar och gör klart, att man icke har för avsikt att göra någonting annat. Den andra linjen innebär, att man icke principiellt inskränker sig till att protestera utan förklarar att man är beredd till att därutöver genomföra en åtstramning av den svenska hållningen i fråga om förbindelserna mellan Tyskland och Sverige på olika områden, alltså även sådana förbindelser som regleras genom överenskommelser mellan regeringarna. Det är framför allt till denna fråga, som det nu förefaller mig finnas anledning att taga ställning, om det är riktigt att begränsa sig till att klargöra att man bara avser att protestera eller om man bör följa den andra linjen, som uppenbarligen går något längre. Jag vill för min del, herr talman, utan tvekan uttala mig för en politik av det senare slaget. Jag vet att denna uppfattning delas av mycket stora kretsar av vårt folk, t. ex. att en praktiskt taget enig akademisk opinion både bland universitetslärarna och studenterna står bakom denna uppfattning.

Emellertid vill jag uttrycka min glädje över att regeringen nu har skridit till en ny not till Tyskland, ehuru den ju inte innehöll så mycket. Till undvikande av missförstånd vill jag dessutom förklara, att i det läge, som nu föreligger i Norge, de eventuella åtgärder, som ytterligare kunna komma i fråga, måste bli beroende av den fortsatta utvecklingen därstädes.

Nu kan man fråga, om den frågan framställles också av dem som anslutit sig till den mera passiva linjen: tjänar det egentligen någonting till, om vi från svensk sida ställa i utsikt, att vi äro beredda att gå något längre och eventuellt göra vissa materiella offer för att visa, att det skulle medföra olägenheter även för Tyskland, om man fortsätter denna våldspolitik mot våra nordiska brödrafolk? Ja, ingen kan ju med säkerhet säga, om det tjänar någonting till. Man vet inte, hur tyskarna skulle reagera — men ingen kan heller med säkerhet säga, att det inte tjänar någonting till. Man måste handla utifrån det förhållandet, att det finns en viss sannolikhet för att det kan inverka. Hur stor denna sannolikhet är, därom vet man ingenting. Den tyska reaktionen, som hans excellens herr

statsministern berörde i sitt anförande, har ju varit av sådan art, att den närmast skulle tyda på att man på tysk sida är något känsligare för en svensk reaktion än man på några håll här i Sverige velat göra gällande. Det var ju något nästan ängsligt i tonen i det tysk-inspirerade telegram, som publicerades i den svenska pressen i går morse, när man ansträngde sig att tala om, inte bara att nu skulle studenterna snabbt befrias utan också att de som skickades till Tyskland skulle "behandlas väl". Även genom andra uttryck visades en viss orolig angelägenhet att göra intryck här i Sverige. Det förefaller alltså som om redan det svenska folkets mycket bestämda reaktion och regeringens första not jämte den osäkerhet, man i Tyskland tydligen känt rörande innebörden av denna not, skulle ha haft en viss verkan på de tyska styrande. Det är lyckligt, att man sålunda på tyskt håll tycks ha känt sig oviss om vad regeringens första not innebar. Man har tydligen icke tagit den förklaring, som kom i tidningen Socialdemokraten i torsdags, för kungsord — och väl är det, kan jag tillägga.

Utom denna möjlighet att påverka den tyska riksregeringens hållning i denna fråga finns det emellertid enligt min mening ett annat skäl till att man här i Sverige bör markera en bestämd hållning. Det är det skälet, att detta kan få en rätt stor betydelse för Sveriges ställning hos det norska folket. Jag understryker, att detta naturligtvis icke kan vara huvudskälet utan att huvudvikten måste ligga på vad jag förut berört, men som ett i och för sig icke oviktigt skäl till en svensk hållning av denna art vill jag dock anförä, att det norska folkets sätt att betrakta Sveriges åtgärder i denna fråga icke kan vara oss likgiltigt.

När denna fråga diskuteras, möter man understundom en motfråga: Ja, men vad är det egentligen, konkret uttryckt, som ni vill att den svenska regeringen skall vara beredd att göra i mån av behov? På denna fråga vill jag svara, att det naturligtvis inte kan åligga en enskild person att här i detalj utforma, vilka handlingar det är, som kunna ifrågakomma. Vid många andra tillfällen ha just regeringens försvarare framhållit, att det är den svenska regeringen, som förfogar över hela den administrativa apparaten, som ensam kan med tillräcklig auktoritet göra de erforderliga utredningarna, och jag anser för min del, att det ligger mycken styrka i detta argument. Men det gäller även i dag, att det endast är regeringen, som med full kännedom om alla fakta här kan lägga fram de konkreta förslagen. Jag avstår därför för min del från att nu försöka utforma vissa tankar rörande t. ex. malmexportens sammansättning eller storlek, rörande viss begränsning av transiteringen mellan Norge och Tyskland eller i andra sådana frågor. Jag nöjer mig med ett konstaterande, som förefaller mig utgöra ett tillfyllestgörande svar på den uppställda frågan, vad regeringen bör vara beredd att göra, och det lyder så: När det tidigare under kriget varit möjligt för den svenska regeringen att inom ramen för den svenska utrikespolitikens huvudlinje göra en lång rad medgivanden och tillmötesgåenden mot den tyska regeringen, bör det också nu vara möjligt att, fortfarande inom ramen för denna utrikespolitiska huvudlinje, åstadkomma en åtstramning i den svenska hållningen.

Det finns personer, som mot denna uppfattning göra en invändning, som det kanske kan förefalla överflödigt att bemöta men som jag i alla fall vill ägna ett par ord. "Vill ni verkligen," säger man, "att Sverige skall riskera krig för den här saken?" Till förfäktarna av den uppfattningen vill jag svara, att jag tror man gör klokt i att hålla huvudet kallt, en uppmaning som understundom riktas just från deras håll mot dem som åsyfta en fastare hållning. Den tanken att en viss åtstramning i den svenska attityden icke skulle vara på någon punkt möjlig utan att detta skulle innebära krig förefaller att vara mycket fjärran från verkligheten. Det har ju varit möjligt för regeringen att genomföra en mycket mera långt gående åtstramning genom att taga tillbaka medgivanden rörande permittenttrafiken, rörande oljetransiteringen och en hel rad andra saker, utan att vi kommit i krig. Varför skulle det då icke vara möjligt att ytterligare på någon punkt ställa i utsikt en åtstramning?

Man invänder också från dem som ha en motsatt uppfattning mot min, att vi skola vänta tills något svenskt intresse hotas; då skola vi inskrida. Jag vill betona, att detta argument tydligen står i en obotlig motsats till det föregående. Ty skulle det vara så, att den minsta åtgärd från svensk sida oundvikligt förde oss in i en situation, som ledde till krig, då kan det naturligtvis inte vara så, att vi redan för ett obetydligt svenskt intresse böra ge oss in i en dylik retaliationspolitik med krig till följd. Då blir slutsatsen i stället, att en lång rad av svenska intressen, som visserligen äro betydelsefulla men icke livsavgörande, icke bör föranleda oss till den minsta reaktion mot Tyskland. Man kan ju eljest säga: Nej, gör inte det, ty då komma ni i krig! Slutsatsen av denna egendomliga uppfattning skulle bli, att vi icke kunde inskrida till värn för några andra svenska intressen än dem som äro så livsavgörande för vårt folk, att vi äro villiga att med sannolikhet komma i krig för deras skull. Det förefaller mig, herr talman, att detta enkla resonemang visar orimligheten i den tankegången, att här icke skulle finnas möjligheter att göra någonting utan att landet skulle komma alldeles utanför den hittillsvarande utrikespolitiken. Slutsatsen måste bli, att om det finns en vilja till en politik av denna art, skulle det också vara möjligt att finna vägar *inom ramen för den svenska utrikespolitikens hittillsvarande huvudlinje*.

Jag vill tillägga ett par ord rörande den offentliga reaktionen i denna fråga med anledning därav att man på åtskilliga håll sagt, att nu skall detta spörsmål betraktas som slutagerat och den offentliga diskussionen upphöra. Man säger att det är alldeles meningslöst att fortsätta att tala om det; saken har förevarit. Enligt min mening är detta en icke motiverad ståndpunkt, så länge det fortfarande är ovisst, vad som kommer att ske med de norska studenterna i Norge. Jag tror att en fortsatt offentlig meningsyttring och debatt kan göra nytta både i Tyskland och i Norge.

Jag vill gå så långt att jag frågar, om det kanske inte rent av kan göra nytta även här i Sverige. Svenska regeringen har ju förut visat, att den inte är alldeles okänslig för den opinion, som gör sig gällande inom det

svenska folket. Om man säger, att regeringen redan har bestämt sig för en viss linje, så vill jag bara svara, att det finns exempel på att regeringen modifierat en linje, för vilken den en gång bestämt sig. Jag anser inte detta konstaterande vara en kritik mot regeringen, utan jag anser tvärtom, att regeringen är värd beröm för att den visar en god form av anpassningsförmåga. Det har inberättats för oss, att regeringen för en vecka sedan inte hade för avsikt att besvara herr von Ribbentrops not. Nu ha vi i alla fall glädjen uppleva att det kommit en svarsnot, och det tycker jag är en välkommen anpassning. Det kanske inte förelåg något formellt beslut om den saken, men det inrapporterades, att man inte inom regeringen övervägde någon ny sådan not. Jag hänvisar vidare framför allt till frågan om permittenttrafikens upphörande, där det var alldeles uppenbart, att regeringen var ytterst obenägen att avbryta denna permittenttrafik. Detta förklarades vara alltför riskfyllt. Men inte så förfärligt lång tid därefter genomfördes i alla fall denna åtgärd och med gott resultat. Man skulle kanske kunna anföra något liknande rörande utnämningen av svensk minister hos norska regeringen i London, vilket också skett i sinom tid, ehuru det i likhet med mottagandet av minister Bull här i Stockholm naturligtvis borde ha skett tidigare, i vilket fall det skulle ha haft en gynnsammare verkan.

Jag kan inte underlåta, herr talman, att till sist säga några ord rörande det sätt, på vilket denna viktiga fråga har av regeringen handlagts. Jag tänker då först på formuleringen av den första noten till Tyskland.

Denna not var ju skriven på ett sådant sätt att den framkallade helt andra förväntningar än dem, som regeringen sedan ville stå för. Det måste betraktas såsom en ödets ironi, att nästan varje gång det kommer noter och förklaringar av viktig betydelse, som gälla vårt förhållande till Tyskland, blir det missförstånd. Jag hoppas att inte någon missförstår mig, om jag citerar ett uttalande av en god vän, som också är intresserad av dessa saker och som skämtsamt yttrade inför tanken på dessa olika missförstånd, att antingen får väl utrikesdepartementet lära svenska folket att läsa eller också får väl utrikesdepartementet lära sig självt att skriva. Ty det är beklagligt med dessa upprepade missförstånd icke blott rörande de militära problemen tidigare utan även nu denna gång.

Framför allt förefaller det för en utomstående svårförklarligt, varför inte regeringen använde sig av metoden att omedelbart efter avsändandet av noten informera den svenska pressen om hur den skulle tolkas. Det hade ju varit så enkelt att kalla samman ett lämpligt urval av pressen — så många man kunde komma åt — och förklara innebörden av noten. Då hade man förebyggt de missförstånd, som nu uppkommo. Det är tyvärr inte första gången som regeringen här har visat att den inte till fullo värderar betydelsen av att pressen snabbt får tillräckliga informationer.

Men sedan och framför allt kan det ju inte annat än framkalla en viss förvåning, att det befinnes lämpligt att genom den bekanta artikeln i Social-Demokraten i torsdags underrätta icke blott Sverige utan även

hela världen om att regeringen ingenting allvarligt hade menat med den första noten, utom att svenska folket skulle reagera, men för sin egen del hade regeringen ingenting menat. Varför kunde man inte låta tyska vederbörande sväva i den ovisshet, som hade uppkommit rörande notens verkliga innebörd? Om det nu bleve så, att utvecklingen i Norge skulle gå i en gynnsam riktning och endast ett mindre antal norska studenter bleve deporterade, så hade man kunnat inhösta det som en framgång för den svenska politiken och sagt att i detta läge behöver ingen ny åtgärd vidtagas. Genom att nu göra denna halvofficiella förklaring — ty denna artikel har ju allmänt uppfattats såsom inspirerad — åstadkom man, att regeringen knappast kan inhösta såsom ett resultat av sin politik den förändring, som har skett i Norge.

Jag kan inte komma till någon annan uppfattning än att handläggningen av denna fråga i de tre angivna avseendena inte har varit alldeles lycklig. Men jag är angelägen betona, att när jag här framför en delvis ganska starkt avvikande mening mot regeringens både i sakfrågan och i fråga om handläggningen, ligger häri inte något misstroende mot regeringens utrikespolitik. Jag har tidigare haft tillfälle att uttala, att, ehuru jag företrätt en annan mening på icke oväsentliga punkter, jag dock i stora drag ansluter mig till den politiken och tror att den har varit den riktiga. Jag vill också tillägga att det har varit utomordentligt glädjande att t. ex. se, hur den svenska regeringen reagerat i fråga om de danska flyktingarna och dessas överförande och behandling i Sverige. Jag vill inte underlåta att särskilt ge socialministern och hans underlydande organ en eloge för det utomordentligt intresserade och föga byråkratiska sätt, på vilket denna fråga har handlagts till stor nytta för de danska flyktingarna och för de framtida förbindelserna mellan Sverige och Danmark.

Men när det föreligger en meningsskiljaktighet, som det här gör, i en väsentlig punkt, är det enligt min mening en sund demokratisk ordning, att man säger ifrån och klart deklarerar sin mening. Det föreligger nämligen här en meningsskiljaktighet i det att den ena uppfattningen innebär, att man bara om Sveriges materiella intressen äro hotade skall ifrågasätta materiella åtgärder, medan den andra uppfattningen, som jag har anslutit mig till, inte kan acceptera denna begränsning. Det förefaller mig som om det skulle vara en kortsynt och delvis blind politik, som bara ledes av den s. k. heliga egoismen och som endast för materiella intressen vill riskera ens den allra minsta materiella uppoffring. Benämningen välfärdspolitik förtjänar den sannerligen icke, ty ett folks välfärd innebär mer än att man får leva under goda materiella förutsättningar. Den förutsätter också, att nationen icke försummar att göra sin plikt, när dess samvete kräver en insats för nödställda människor, och alldeles särskilt, när det gäller människor, som stå det egna folket nära.

Hur långt dessa förpliktelser i det aktuella läget sträcka sig för Sverige, ja därom kan man hysa olika åsikter. Men att det inte kan vara tal om att överge den svenska utrikespolitikens huvudlinje, därom rådet det ju

allmän enighet. Enligt min mening sträcker sig plikten längre än till tomma protester, ifall den tyska våldspolitiken i Norden visar tecken att fortsätta. Vi böra då vara beredda att göra vissa materiella offer och att klargöra detta för den tyska regeringen i förhoppningen att därigenom kunna minska riskerna för att en dylik våldspolitik i våra nordiska grannländer intensifieras.

Bevarandet av rikets oberoende och fred är och bör vara de två främsta uppgifterna för svensk utrikespolitik, men det är angeläget, att regeringen därmed söker förena ett stöd åt våra nordiska grannfolk i deras betryck bland annat för att grunden för ett framtida nordiskt samarbete skall kunna stärkas i stället för försvagas. Detta är icke blott, såsom jag ser det, Sveriges plikt, det är också, rätt fattat, ett svenskt intresse.

Nr 3.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Jag är den föregående ärade talaren tacksam för det sätt, varpå han öppnat diskussionen i denna sak, och jag kan endast beklaga, att vissa hänsyn till vår ställning utåt förhindra oss att föra den diskussion, som här har öppnats, offentligt. Jag tror att det hade varit ganska nyttigt för den allmänna opinionen, om de meningsbrytningar, som här förekomma, hade kunnat höras över hela landet.

Jag delar nämligen den uppfattningen, att vi här inte stå inför frågan, hur vi lämpligen bort förfara i ett särskilt fall, utan inför frågan, vilken politik vi skola bedriva. Herr Ohlin angav detta själv på det sättet att han framhöll, att här har man att välja mellan, när det uppstår situationer av den art, som vi ha haft, att bara protestera eller också att låta protesterna åtföljas av handlingar, som innebära en åtstramning i förhållandet till den makt, som vi ha anledning att protestera emot. Han antydde ju också i slutet av sitt anförande, att det är mycket troligt, att flera sådana situationer kunna uppstå, att vi alltså gång efter annan kunna komma i det läget, att vi ha att överväga, om vi på grund av en annan makts handling vilja skrida till protest och om vi vilja låta denna protest efterföljas av bestämda åtgärder emot denna andra makt. Jag tror att det är viktigt att fästa avseende vid det perspektiv, som härmed rullas upp, ty det måste ju betyda, att om vi inleda en politik av repressalier, måste vi efterhand fortsätta den till ett läge, där till sist man inte har kvar mer än de yttersta repressalieåtgärderna. Jag tror att det är ganska klokt att man får taga upp hela diskussionen från den utgångspunkten och därmed också pröva, om vi vilja gå in för de förändringar i den svenska politiken, som sådana repressalier skulle innefatta.

Vi ha satt som huvudlinje för vår svenska politik att hålla landet utanför kriget med bevarad frihet och självständighet, och vi ha, för att

kunna fullfölja strävandena till detta mål, vid olika tillfällen tagit hänsyn av sådan art som vi i och för sig icke skulle önskat, för att undvika sådana konflikter, som kunde rubba vår allmänna strävan. De medgivanden, som det här återigen talats om — det största medgivandet, som skedde i mitten av år 1941, talar man ju numera sällan om — dessa medgivanden, det veta vi ju alla, berodde på att vi inte ville ta risken av sådana konflikter, som kunde störa vår allmänna strävan.

Eftersom herr Ohlin också berört de förpliktelser vi kunna ha till de nordiska länderna, kanske det redan nu kan göras en erinran därom, att den politik, som vi ansågo oss böra föra, ju också innefattade, att vi inte ansågo oss kunna vidtaga några åtgärder, när Norge och Danmark ockuperades, att vi alltså inte ansågo oss kunna på det sättet från början identifiera de nordiska intressena med våra att ett angrepp emot det ena landet uppfattades som ett angrepp på det andra och föranledde motsvarande reaktion från andra håll.

Vi känna denna politik. Den har varit godtagen inte bara av den svenska riksdagen utan också av det svenska folket. Frågan är nu närmast, huruvida vi skola göra någon förändring i den politiken.

Jag accepterar inte den uppfattningen, att det har inneburit en förändring i vår politik, när vi ha tagit tillbaka en del av de medgivanden, som vi tidigare ha lämnat Tyskland. Det var medgivanden, lämnade i en viss situation. I en annan situation kunde vi utan att befara en konflikt vidta en åtgärd, som innebar att man upphävde en förmån som Tyskland hade fått. Det finns väl kanske kvar en eller annan sådan förmån, som vi kunna ta in i ett repressalieprogram, men nu står man ju faktiskt, när det gäller att bedöma vilken politik man skall föra, inför det faktum, att de åtgärder, som vi skola vidta i en given situation, inte äro återtaganden av några beviljade förmåner utan mot en viss makt riktade positiva åtgärder av repressaliekaraktär. Jag tror att herr Ohlin utan vidare skall medge att det är en mycket allvarligare sak än vad som hittills har förekommit.

Då kommer man in på frågan: När kan man tänka sig att vidta sådana repressalier? Jag utgår då fortfarande från att vi skola följa vår huvudlinje och försöka hålla landet utanför kriget. Jag har i utrikesnämnden och på den socialdemokratiska gruppen hävdad den meningen, att i allmänhet bör man inte räkna med repressalier i andra fall än då det gäller en direkt mot Sverige riktad handling. En sådan handling kan vara ett övergrepp. Vi kunna t. ex. ta fallet Gladan, där man har diskuterat, om vi inte skulle såsom bestraffning upphäva kurirtrafiken. Det kan också bli fråga om en åtgärd, som inte har direkt övergreppskaraktär, men där man från den andra partens sida på det sättet tangerar våra intressen, att vi finna anledning att strama åt i förhållandet till denna makt. I alla sådana fall uppstår det läget, att man så att säga från början befinner sig i ett förhandlingsstadium och kan på ett bättre sätt behärska situationen och bedöma vad den åtgärd man vidtar betyder i förhållande till möjligheten att fullfölja vår allmänna linje.

Det kan uppkomma sådana frågor utan att det egentligen behöver vara tal om repressalier. Såsom jag angav i den redogörelse, som jag lämnade, finnas ganska starka skiljaktigheter mellan den svenska och den tyska förhandlingskommissionen när det gäller omfattningen av export respektive import mellan Tyskland och Sverige. Där måste det enligt svensk uppfattning bli fråga om vissa inskränkningar, som man inte på tysk sida betraktar såsom önskvärda, och det är klart att redan av den anledningen kan en viss spänning uppstå, men det finns ingen anledning att antaga att den spänningen skulle medföra att man därigenom kommer i en allvarlig konfliktsituation. Jag menar att till och med om det skulle gå dithän att vi inte få ett avtal utan få fortsätta varuutbytet under ett avtalslöst tillstånd, är man därmed inte framme vid en konflikt, som rubbar vår allmänna linje.

Värre blir det naturligtvis, när vi skola vidta repressalier för mot oss riktade våldshandlingar eller förnärmande handlingar. Då får man överväga vad man i varje sådant fall skall göra och hur den handlingen uppfattas av den andra parten. Om man räknar med att sådana handlingar gång efter annan förekomma, får man också räkna med att repressaliepolitiken inte blir en engångsinsats utan en rad av på varandra följande åtgärder, där väl, om det skall vara någon mening i det hela, den första åtgärden blir mindre svår än den andra, där alltså efterhand repressaliernas kraft växer. Vid en sådan utveckling måste man räkna med att man mycket snart är framme i ett läge, där man inte längre kan upprätthålla den politik som avser att hålla oss utanför kriget.

Men jag betonar åter att så snart det gäller angrepp mot våra egna intressen, som på det sättet kunna försvaras, ha vi på ett annat sätt möjlighet att bedöma vad som kan vara möjligt, än vi ha, om vi också när det gäller åtgärder mot andra länder anse oss kunna bedriva repressaliepolitik. Den stora skillnaden är att vi då icke kunna på samma sätt behärska de situationer, som vi kunna komma in i. Det är i regel inte så att den svenska regeringen på förhand har sig fullt bekant vad en annan regering tänker göra av en sådan art, att det kan föranleda svensk protest. Vi stå ofta inför ett fullbordat faktum, inför en redan vidtagen åtgärd, och det är i den situationen vi ha att handla. Om man i ett sådant fall skall protestera och bara ge uttryck åt den allmänna opinionen eller om man skall vidtaga en strängare åtgärd, blir alltså någonting som man har att avgöra inför det faktum att åtgärd från annat håll redan är vidtagen och att motåtgärden måste i högsta grad träffa den andra partens prestige och att man därigenom på ett helt annat sätt skärper en konflikt. Tänker man sig att detta skall gång efter annan upprepas, så glider man genom händelser vi inte kunna behärska över i en situation där man till sist har att överväga om man vill tillgripa det yttersta medlet. Jag menar inte, då jag talar om det för vår del, draga de yttersta konsekvenserna av repressaliepolitiken, kriget utan helt enkelt avbrytande av de diplomatiska förbindelserna.

Om vi med anledning av vad som sker i Norge och Danmark anse oss böra gång efter annan markera vårt fördömande på ett sätt som ger detta materiellt innehåll, måste vi till sist komma i det läget, att man säger, att eftersom övergreppen fortsätta kunna vi inte längre ha någon umgängelse alls med ett land, som på ett sådant sätt behandlar våra grannländer. Därmed är man framme vid ett avbrytande av de diplomatiska förbindelserna, vilket inte i och för sig behöver betyda krig, ty det beror ju på huruvida den andra parten anser sig i stånd att gentemot oss företaga en krigisk handling.

Man kan inte underlåta att tänka sig in i en sådan utveckling, när man diskuterar vad man i det särskilda fallet bör göra. Om man försöker begränsa sig såsom herr Ohlin vill göra, måste man utgå från att de av Sverige vidtagna åtgärderna rätt snart tvinga den andra parten till en annan politik. Man skulle sålunda tänka sig, att en åtgärd eller två har den effekten, att man stoppar en trafik som annars skulle kunna bringa oss i ständigt nya konflikter. Men om jag rätt förstod vad herr Ohlin sade mot slutet av sitt anförande, så räknar han inte alls med att våra åtgärder skulle förhindra Tyskland att i Danmark och Norge fullfölja en politik av samma slag som hittills. Om man inte gör det, måste man emellertid ta med i kalkylen, huruvida man vid varje tillfälle, när ett övergrepp göres, skall skrida till en motåtgärd, som innebär någon sort av sanktioner, och hur långt man skall driva detta. Jag upprepar återigen, att här blir saken så mycket allvarligare som vi inte på samma sätt som vid bevakande av våra egna intressen kunna inverka på händelsernas utveckling.

Om man sedan går till det aktuella fallet, tror jag inte man skall nöja sig med att göra det så enkelt för sig som herr Ohlin genom att säga: "Det är regeringen som skall överväga vad som kan göras, och det kan ju inte vi andra lägga oss i." Här är det av betydelse att veta, vad det är man väntar att regeringen skall göra. Det finnes säkerligen i det fallet mycket graderade önskemål.

Skulle jag uttala ett omdöme om vad den svenska allmänheten verkligen tänker, så skulle jag våga säga, att den svenska opinionen säkerligen har hoppats, att den svenska regeringen icke skulle göra någonting. Herrarna förväxla ständigt den opinion, som rör sig i vissa kretsar, med opinionen hos de breda massorna. Upprördheten över vad som skett i Norge går djupt, den griper alla, men det betyder inte, lika litet som när det gällde förhållandena i Finland, att den stora massan är benägen för en politik som skulle leda oss in i konflikter.

Men man kan fråga sig vart vissa kretsar syftar. Jag läste ett litet radiomeddelande från London, som har utsänts på norska språket, och det kan hända att det ganska bra säger, vad som ytterst är avsikten hos en del kretsar här också. Man talar i radiomeddelandet om att motsättningen mellan regeringen och riksdagen och den allmänna opinionen har blivit så stark, att detta sammanträde måste komma till stånd för att man skall få klara ut de stridigheter som finnas, och så tillägger man: Striden är ett

uttryck för den tilltagande frågan om Sverige skall marschera ensamt i neutralitet eller om det äntligen skall lägga om kursen mot de allierade. Det har funnits ett annat mera uppmärksammat uttalande både på engelska och norska språket från radion i London, som också talar om att man nu hade väntat sig att ett uppbragt och beslutsamt Sverige skulle kunna göra någonting *vid en kritisk punkt i kriget*. Jag tror inte att jag gör orätt mot vissa kretsar här hemma, om jag säger, att detta är bara, herr Brandt, en återklang av vad man inom dessa tänker och vill. Man ser i vad som nu har skett en möjlighet att skapa en opinion, som bringar oss allt närmare de allierade, och slutförhoppningen är kanske den, att vi vid krigets slut inte skola stå såsom neutrala utan såsom engagerade och såsom allierade, möjligen helst utan att ha behövt offra alltför mycket för den förmånliga ställningen.

Andra vilja inte gå så långt. Man rekommenderar liksom herr Ohlin begränsade metoder. Ja, av vilken art skola de vara? Jag har redan framhållit, att vi ha kanske kvar någon sådan där förmån, som vi kunna ta tillbaka, men våra möjligheter i det avseendet äro gudskelov ganska uttömda. Vi ha sedan att gå över till mera märkbara repressalier i form av åtstramning på sådana områden, där vi inte göra Tyskland tjänster utan där vad som sker är en naturlig trafik. Jag tänker på den kvarvarande civiltransiteringen. Den är ju inte en nåd som Sverige beviljar Tyskland, utan den är efter internationella konventioner en rätt, som Tyskland kan göra anspråk på. Vi kunna visserligen göra inskränkningar, t. ex. under motivering, att vi inte kunna ställa vår materiel till förfogande utan att vi behöva våra järnvägar till andra transporter, men en direkt inskränkning på grund av en tysk åtgärd måste vara ett sätt från vår sida att bestraffa — och det var ju också meningen att det skulle vara det.

Vidare har man rekommenderat handelspolitiska åtgärder. Eskilstuna-Kuriren t. ex. har varit mycket uppbragt över att samtidigt som en våg av protester går över Sverige i anledning av vad som hänt i Norge komma de tyska handelsförhandlarna hit, och vi sätta oss vid bordet tillsammans med dem för att förhandla om våra materiella intressen. Jag kan mycket väl förstå vem, som menar att såsom läget nu är bör regeringen inte mottaga dessa förhandlare. Det hade varit en åtgärd, som varit försvarlig, men såvitt jag vet är det bara en mycket liten krets som menar att den skulle vidtagas.

Herr Ohlin har i sin interpellation antytt att man kunde vidta vissa inskränkningar eller, såsom det nu heter, en annan sammansättning av malmtransporterna t. ex. Det är naturligtvis också en möjlighet. Det är bara det att den möjligheten är så liten i detta fall, eftersom vad den erbjuder, av helt andra orsaker ändå måste utnyttjas.

När jag går genom dessa olika förslag, ser jag, att de presentera vissa möjligheter men att varje åtgärd är en åtgärd företagen direkt såsom en bestraffning. Har man en gång slagit in på den politiken, är det väl också meningen, att den skall fullföljas. Om våra protester och våra åtgärder

inte ha effekt, så skola vi väl inte slå oss till ro därmed, om man nu vill bedriva den politiken, utan besvara varje ny våldshandling med en ny åtgärd. Detta kan inte leda till annat än att förhållandet efterhand skärpes och att konflikten till sist är där, och därmed står man också inför risken av den största konflikten.

Det är mycket möjligt att man svarar mig: "Javisst, vi har ingenting emot den utvecklingen". Jag svarar: All right, är det den svenska riksdagens mening, att vi på det sättet skola lägga om vår politik, så är det en sak för sig, men vill man fullfölja den politik, som vi hittills ha bedrivit, finns det inte rum för en repressalieutveckling av det slag som rekommenderats. Det är det man måste göra klart för sig, då man diskuterar dessa ting.

Jag har inte någon anledning att gå in på frågan, om hur den svenska noten skulle ha varit skriven och om man hade undvikit de otrevligheter som nu uppstått, om man hade skrivit den på ett annat sätt. Förhåller det sig inte så, att oavsett hur den svenska noten hade varit avfattad, så skulle, om den överhuvud taget hade avgivits, man kommit med precis samma anspråk på att den skulle åtföljas av handling? Jag är för min del övertygad om att även om den svenska regeringen hade nöjt sig med att inte ens protestera, utan i stället utan hänvisning till de svensk-tyska förbindelserna vädjat till den tyska regeringen att inte fullfölja aktionen, skulle man ha sagt, att sedan den svenska regeringen har gjort denna vädjan och överhuvud taget blandat sig i saken, kan den inte nöja sig med att bli avspisad, utan den måste gå vidare, den måste vidta åtgärder.

Det är min absoluta övertygelse att alldeles oavsett hur den svenska noten hade varit avfattad skulle vi ha varit i samma läge som nu. Man kan säga, att regeringen skulle ha varit i ett bättre läge, om regeringen skrivit annorlunda, ty det är tyvärr så att här naturligtvis har funnits en möjlighet till missförstånd inte bara på det sättet, att de som ville tolka in sin särskilda mening också gjort det, utan också så att folk i allmänhet har haft lätt att misstyda vad som menats. Det är nämligen så att the man in the street, när han hör talas om de svensk-tyska förbindelserna, tänker på de officiella och mindre på de allmänna förbindelserna, och man riskerade därför, att han skulle draga slutsatsen, att aktionen skulle få en återverkan på just de officiella förbindelserna. Det är inte sagt, att vad som har skett inte kan få det också. En sak är att vidtaga bestämda ostentativa åtgärder, en annan att låta en allmän åtstramning i förhållandet förmimmas. Vi ha i den nya noten pekat på vad som skett ifråga institutioner, korporationer och enskilda. Där framträda en sådan åtstramning. Regeringen har inte för avsikt att träda fram och säga till den eller den högskolan eller det och det idrottsförbundet, att de skola nu se till att göra så och så. Men även inom regeringens direkta verksamhetsområde faller ju åtskilligt, som kan ge regeringen möjlighet att låta den tyska regeringen känna, att inte förbindelserna äro alldeles oberörda av vad som hänt. Är det det man menar, då tror jag att man

lägger in i regeringens formuleringar endast vad regeringen själv har menat. Det är klart att hjärtligheten även i de officiella förbindelserna påverkas av vad som har hänt.

Nu är det emellertid frågan om vad som skall göras i fortsättningen. Såvitt jag förstod var herr Ohlin tämligen tillfreds med det synliga resultatet av vad hittills gjorts, och detta är gott i så måtto, att själva hotet mot den andliga eliten i Norge tyckes vara avlägsnat, åtminstone för tillfället. Interneringen och deportationen få inte den omfattning som man befarade. Det kan till och med hända, att åter lärarna få arbeta och studenterna studera, och det kan man säga att vi skola vara tillfreds med. Men vi få komma ihåg, att åtgärden har ändå varit vidtagen, och jag menar att även om den begränsas till 100, 200 eller 300, så är övergreppet där. Detta visar också, hur vanskligt det är att vid varje tillfälle överväga, hur man skall besvara en viss åtgärd med en motåtgärd.

Jag finner det ganska naturligt, om den allmänna opinionen i Sverige påverkas av ett sådant faktum, att aktionen har så att säga sjunkit tillbaka och att den våda man såg blir mindre än man befarade. Men faktum kvarstår, att det har företagits en åtgärd, som upprört oss, och att den reducerats hindrar inte, att nya sådana övergrepp kunna ske och att vi när som helst kunna ställas i ett liknande läge som nu. Jag tror därför att det är ganska viktigt, att vi, närmast då regering och riksdag, klargöra vad det är vi vilja — om vi vilja en repressalpolitik, som till sist leder oss från huvudlinjen i vår hittillsvarande politik, eller om vi vilja, att man såsom hittills med bevarande av huvudsträvandet söker undvika konflikter, naturligtvis med beaktande av de möjligheter vi i nuvarande läge ha till en stramare hållning. Jag tror att det är nyttigt att vi klargöra detta. Jag hoppas emellertid att, om man vidhåller vår hittillsvarande politik, man inte skall behöva tolka kritikerna så att deras önskan är att, om man inte kan vidta speciella åtgärder, man skall underlåta att höja protester. Det kan väl ändå ha betydelse, att man på annat håll känner att övergripanden få ett svar och det kan också vara rätt naturligt; att i den mån den svenska allmänheten reagerar, reaktionen tolkas genom den svenska regeringen. Man kan icke utan vidare säga, att protester är ord och bara ord. Det har visat sig beträffande vår aktion för de danska judarna och tyckes visa sig i vår aktion för de norska studenterna, att blotta protester ha haft en effekt. Jag vet inte varför man skall beröva sig den möjligheten. Och vi skulle säkerligen inför utlandet stå bättre till baks efter denna protest, om det inte varit för det gamla förhållandet, att vi här hemma äro så benägna att förgifta varje situation för oss själva. När svenska tidningar ropa ut att det var bluff och humbug, så höres det där ute och får genklang. De underrättelser som vi ha visa vara att tills vidare den skadan inte är betydande. Underrättelserna utifrån tyda närmast på att den svenska aktionen i högsta grad uppskattas, även om den inte åtföljes av några bestraffningsåtgärder.

Nr 4.

Herr OHLIN:

Hans excellens herr statsministerns huvudförsvar var ju att måla repressalieperspektivet så, att om vi tog ett litet steg, skulle det leda oss mycket långt utanför den nuvarande politikens huvudlinje. Jag vill därtill svara att det resonemanget bevisar för mycket, ty om det vore riktigt, skulle vi ju inte heller till försvar för egna intressen kunna göra något. Den skiljelinje hans excellens där försökte uppskissera tror jag inte håller; den frågan skall jag eventuellt återkomma till senare. Men framför allt finns ju möjligheten att gå ett stycke, att vidtaga vissa åtgärder och sedan inte gå längre. Ecklesiastikministern har en gång uttalat i kammaren, att därför att jag går till Norrtull behöver jag inte gå till Nordpolen. Det förefaller mig, som om något sådant skulle vara möjligt även här.

När sedan statsministern säger att den blotta protesten har haft en viss verkan, så vill jag säga att jag hoppas att det är riktigt. Men det är mycket möjligt att det inte är den blotta protesten, som haft denna verkan, utan att det är det förhållandet att svenska folkets reaktion har varit så stark att det har skapat en ovisshet på tyskt håll, huruvida inte den svenska hållningen kunde komma att innebära mer än den blotta protesten.

Nr 5.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Jag erkänner gärna, och det har jag ju sagt också, att även en repressaliepolitik som gäller bara våra egna intressen kan leda oss ut i konflikter, men jag har påpekat att det föreligger den stora skillnaden att det området behärska vi på ett annat sätt än när vi skola utöva en repressaliepolitik för händelser som ske utanför vårt område och som därför äro på ett helt annat sätt utanför vår kontroll.

Sedan ha vi frågan, hur långt man bör gå. Jag är inte övertygad om att de som nu över huvud taget vilja gå någonstans, vilja stanna vid Norrtull. Jag tror att de i allmänhet vilja till Nordpolen förr eller senare.

Nr 6.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Det har givetvis varit en stor lättnad för alla kammarens ledamöter att erfara att den brutala tyska aktionen mot universitetet i Oslo har stoppats på grund av att nya signaler ha givits från Berlin. För statsministern och regeringen bör tillfredsställelsen vara dubbel. Sedan

här inom opinionen har visats en viss irritation över att förföljelserna i Norge fortsatte efter den svenska vädjan och utan att det föreföll, som om denna hade haft något inflytande, så kommer nu plötsligt en förändring i läget som visar att demarchen verkligen har haft en betydande effekt. Hela frågeställningen har sålunda förskjutits under de senaste dagarna.

Jag förmodar att det är den diplomatiska demarchen tillsammans med allmänhetens starka reaktion som åstadkommit denna effekt. En svensk diplomatisk intervention i en angelägenhet som enligt vanlig mellanfolklig etikett brukar betraktas som en annan stats egen angelägenhet — i detta fall såsom ett förhållande mellan Tyskland och Norge som inte vidkom Sverige — en sådan intervention är ju alltid en ovanlig och uppseendeväckande åtgärd och innebär därför en i och för sig kraftig reaktion. Den betydde i detta fall ett moraliskt och politiskt handtag åt Norge, liksom demarchen i anledning av aktionen mot judarna i Danmark betydde ett liknande handtag åt Danmark.

Jag vill för min del ingalunda underskatta värdet av en sådan protest i och för sig, även om den inte följdes av några ytterligare påtryckningsåtgärder av något slag. Och ifall utrikesnämnden tagits till råds, innan denna demarche gjordes, skulle jag för min del utan minsta tvekan ha tillstyrkt en demarche, även om det hade upplysts att regeringen inte ämnade vidtaga någon ytterligare åtgärd, ifall demarchen inte ledde till resultat. I detta fall har emellertid som sagt ett resultat vunnits, i det att tyska regeringen uppenbarligen försöker att backa ut ur aktionen.

Orsaken härtil är nog den att man på tyskt håll har fruktat framtida konsekvenser på grund av regeringens förklaring om verkan på de fortsatta förbindelserna mellan Sverige och Tyskland, denna förklaring tolkad mot bakgrunden av opinionens inställning i Sverige. Antingen litade väl inte den tyska regeringen på att Social-Demokratens olycksaliga artikel var en riktig uttolkning av regeringens ståndpunkt, eller också befarade man att måhända regeringen med hänsyn till strömningar i opinionen skulle föranledas till att vidtaga en eller annan åtgärd som skulle vara ur tysk synpunkt olämplig. En dylik förmodan skulle kanske inte heller vara alldeles ogrundad. Utrikesministern uttalade i utrikesnämnden, liksom statsministern har gjort här i dag, att hänvisningen till de fortsatta svensk-tyska förbindelserna avsåg ett konstaterande av det rent faktiska läget, nämligen att allmänheten inte kunde undgå att påverkas i en för Tyskland ogynnsam riktning, om denna aktion fullföljdes, och att en sådan inställning skulle taga sig uttryck på olika sätt gentemot Tyskland.

Om nu denna prognos rörande den svenska allmänhetens inställning och de svensk-tyska förbindelsernas faktiska utveckling är riktig, så är jag för min del övertygad om att regeringen, hur den än för ögonblicket definierar sin egen ställning, är underkastad händelsernas logik och att den alltså, liksom allmänheten, inte kommer att vara oberörd av vad som

sker i Norge när det gäller de framtida svensk-tyska förbindelserna. Regeringen kan inte ställa sig vid sidan av den utveckling som den själv konstaterar vara nödvändig och oundviklig, i händelse en dylik aktion skulle fullföljas.

Statsministern har nu varnat för en lättvindig repressaliepolitik eller för varje slags repressaliepolitik, och det är klart att han har rätt i att det alltid är en mycket allvarlig sak att inlåta sig på repressalier gentemot ett annat land, allra mest under krig och i ett läge sådant som det nuvarande. Men då han försökte att bygga upp ett principprogram för vad man kunde göra och inte kunde göra, så föreföll det mig nog, som om det var en smula konstruerat. Statsministern gjorde en skillnad mellan å ena sidan positiva repressalieåtgärder, som man under inga förhållanden borde vidtaga, och å andra sidan vad han kallade att draga tillbaka vissa medgivanden eller upphäva vissa förmåner, något som han, såvitt jag förstod, ansåg att man kunde göra utan några särskilda faror. Ja, först och främst tror jag inte det går att draga en sådan bestämd gräns mellan den ena gruppen av åtgärder och den andra gruppen, och vidare tror jag att man åtminstone i mycket stora kretsar här i landet skulle ha varit mycket tillfredsställd, om regeringen hade intagit den ståndpunkten att det är klart att även *dess* hållning gentemot Tyskland kommer att beröras av en sådan åtgärd från tysk sida som aktionen i Norge innebär. Det är visserligen sant att det i detta fall gällde ett annat land och att handlingarna inte voro riktade direkt mot oss, men svenska regeringen har vid ett tidigare uppseendeväckande tillfälle åberopat just händelserna i Norge såsom ett huvudsakligt argument för att den har dragit tillbaka en favör för Tyskland. Det var vid transiteringstrafikens stoppande, då det i den svenska framställningen till tyska regeringen hänvisades till att den ockupationsregim som hade etablerats i Norge var annorlunda än vad man från svensk sida hade utgått ifrån såsom den folkrättsligt sanktionerade ockupationsregimen. Här har man alltså i ett fall, där man vidtog en åtgärd — man behöver inte alls kalla den en repressalieåtgärd, utan gärna ett återtagande av en favör — åberopat just förhållandena i Norge och ockupationsmaktens uppträdande i Norge såsom ett argument för att man på svensk sida drog tillbaka en dylik betydelsefull förmån. Jag är övertygad om att det inte är många här i landet som skulle ställa högre krav på de påtryckningsåtgärder som kunde ha ifrågakommit, ifall denna aktion nu hade fullföljts, än det slags åtgärder som vidtogs när transiteringen stoppades.

Jag tror också att det är en smula konstruerat, när statsministern talar om att man i detta syfte vidtar en åtgärd av något slag, som innebär ett slags åtstramning gentemot Tyskland, så måste man fullfölja den, ifall den inte har någon effekt, och så hamnar man slutligen i ett tillstånd som karakteriseras av ett avbrytande av de diplomatiska förbindelserna. Ja, det kan man naturligtvis ha hypoteser om, men jag vet inte att just avbrytandet av de diplomatiska förbindelserna skulle vara den nödvändi-

ga slutpunkten i en sådan utveckling, och jag förstår heller inte riktigt varför man skulle fortsätta, om inte en första åtgärd hade någon effekt. Vi skola väl inte inbilla oss att vi kunna diktera för Tyskland dess politik gentemot Norge. Vi kunna inte genom våra åtgärder åstadkomma den verkan i allmänhet att Tyskland följer våra anvisningar av fruktan för den ena eller andra påtryckningsåtgärden från svensk sida, men vi kunna ge uttryck åt en misstämning och vi kunna på det sättet icke blott i ord utan också i handling visa att en viss åtgärd har berört oss på ett alldeles särskilt djupgående sätt.

Jag menar alltså att statsministern försöker att i någon mån bygga upp ett principprogram för regeringens hållning i dessa frågor, något som jag inte tror är möjligt att göra. Om man ser litet mer relativt på de olika åtgärder som kunna ifrågakomma, finner man nog att det inte blir någon sådan där avgörande skillnad mellan å ena sidan repressalier, som kunna leda till alla möjliga ödesdigra konsekvenser, och å andra sidan en åtstramning som ligger i att man drar tillbaka en favör eller att man visar sig mindre tillmötesgående vid en förhandling. Det är väl i varje fall ingenting annat än detta sista som man i allmänhet har tänkt sig skulle äga rum, ifall regeringen ville markera sin misstämning på ett mera påtagligt sätt.

I fråga om effekten är det väl detta vi skulle önska, ifall vi vid något tillfälle vilja göra mer än höja en protest, att man på tysk sida skall räkna med att ju flera sådana åtgärder som vidtagas, desto mer försämrat blir förhållandet till Sverige, och att denna försämring kommer att ta sig uttryck i alla olika sammanhang som kunna vara olägliga för Tyskland. Jag skulle för min del inte vara överraskad, om tyska regeringen själv hade trott att en och annan åtgärd som under den senaste tiden har vidtagits från svenska regeringens sida, innebar en markering av dess misstämning med hänsyn till tyskarnas hållning i Danmark och i Norge. Den hypotesen skulle ju ligga nära till hands både när det gäller den åtstramning i handelspolitiskt avseende, som har förekommit på svensk sida, och när det gäller en sådan åtgärd som nu denna senaste att taga emot den norske ministern såsom officiellt ackrediterad hos svenska regeringen just i dessa dagar. Statsministern var ju angelägen att påpeka att något sådant sammanhang inte fanns, och jag vet ju väl att det inte heller finns, eftersom beslutet därom fattades tidigare, men jag menar att det inte alls är otänkbart att saken uppfattats på ett annat sätt, och enligt min mening skulle det inte alls skada, om man på tysk sida uppfattade även en sådan åtgärd såsom frukten av en reaktion från svensk sida. Jag ber för övrigt att få uttala min glädje över att regeringen nu har upphävt den favör gentemot Tyskland som det innebar att av hänsyn till tyska känslor icke tidigare taga emot en norsk minister i Stockholm. Jag är som sagt glad över både att själva detta medgivande nu har så att säga återkallats och att regeringen har beslutat sig för att låta både den norska och den holländska regeringens ministrar ackrediteras hos svenska regeringen i Stockholm.

Nr 7.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Det är endast på en punkt som jag omedelbart skulle vilja säga ett par ord med anledning av herr Undéns anförande.

Jag tror att han tolkar frågan om permittenttrafikens upphörande på ett oriktigt sätt. Det är alldeles riktigt att i den framställning därom, som på sin tid gjordes till den tyska regeringen, åberopades att händelseutvecklingen i Norge hade blivit en annan än vi från början hade haft anledning att förmoda. Men det angavs aldrig att återtagandet av medgivandet av permittenttrafiken var en följd av denna regim, utan det sades att vi gjorde det med hänsyn till det framtida förhållandet till Norge. Det förelåg alltså det fallet att från norrmännens sida uppfattades permittenttrafiken genom Sverige såsom en belastning av vårt förhållande till Norge. Vi accepterade den synpunkten, och det var alltså just med hänsyn till vårt framtida förhållande till Norge och icke på grund av vad tyskarna gjorde, som vi skredo till ett upphävande av permittenttrafiken. Om man nu skall röra sig med distinktioner, tror jag det är ganska viktigt att man gör det också i ett sådant fall.

När jag i min redogörelse här betonade att vi hade beslutat om Bulls akkreditering redan tidigare, så förstår nog herr Undén att jag gjorde det såsom en reagens mot vad som förekommit i pressen, där man ju inte har önskat att tyskarna skulle uppfatta detta beslut såsom en åtgärd på grund av vad tyskarna hade företagit i Norge, utan där man snarare framställt det så att det nästan är litet skamligt att regeringen fattade detta beslut just nu, så att det kunde se ut som om det var föranlett av vad som just hade hänt i Norge. Vi i regeringen äro inte alldeles oberörda av hur den allmänna opinionens språkrör uppträda, och det kan vara nödvändigt att rätta till missuppfattningar ibland.

Nr 8.

Herr STRÖM:

Herr talman! Jag skulle vilja understryka vad som har sagts här tidigare av någon talare, nämligen att regeringens protestnot var synnerligen nyttig. Även om den var oklar på vissa punkter, så hade den en mycket god effekt, som förtogs först när vissa regeringen närstående tidningar tolkade noten på ett sätt som icke var glädjande och som hade till följd en mycket stark motopinion inom den svenska pressen och inom det svenska folket.

Jag har emellertid begärt ordet, herr talman, för att uttrycka min förhoppning att regeringen någon gång vid ett slutet sammanträde, men helst om det är möjligt vid ett öppet sammanträde, ville ge till känna sin

syn på de utrikespolitiska perspektiv som ligga icke blott inom det allra närmaste räckhåll, utan även sträcka sig något längre in i framtiden. Det är även av vikt att man får kännedom om regeringens synpunkter härvidlag, eftersom folkets opinion och tillförsikt i mycket hög grad är beroende av vilken denna regeringens syn på framtiden är.

Nu ha ju många den uppfattningen, herr talman, att vi äro kringrända av tyskarna och alltjämt leva under deras hot och att varken regering eller riksdag vågar handla självständigt, utan att vi fortfarande äro alldeles beroende av ett sådant läge. Men detta läge, som måhända en gång fanns och som tog sig uttryck i de eftergifter som vi känna till, finns ju inte numera. Krigsläget har ju förändrat sig mycket väsentligt, och därigenom har en lättnad för vårt land inträtt, som vi inte alldeles böra underskatta. Vad som är betydelsefullt är väl att vi se till att Sverige, som tyvärr tidigare har måst göra eftergifter och stå mycket passivt, får en sådan ställning att det något betyder när de stora avgörandena slutligen falla, när freden en gång skall slutas och då även vårt öde, liksom de andra nordiska ländernas öden, i mycket stor utsträckning kommer att avgöras. Om vi då stå utan större sympatier hos de stora stater som hela tiden med blodiga offer och med väldiga utgifter kämpat frihetens och demokratiens strid, då blir vårt läge givetvis oerhört dåligt, och då kunna vi icke utöva det inflytande på vår framtid i ett större sammanhang som vi eljest skulle kunna utöva. Vi måste också säga oss att utan större sympatier hos det norska folket blir vårt läge mycket svårt. Ty Norge liksom Danmark har nu såsom krigförande stater del i det stora slutavgörandet, fredsslutet, och om vi nu, såsom regeringens mening tycks vara — det har ju regeringen en gång genom utrikesministern givit till känna — bara skola följa den heliga egoismens väg, den väg som Italien följde i tjugo år och som ledde till dess nuvarande situation, liksom den lett många andra folk i olycka, om vi följa denna väg, så komma vi att förlora även sympatierna hos det norska broderfolket, vilket vi ju egentligen, om vi skola se saken ur annan synpunkt än uteslutande en rent egoistisk-nationalistisk synpunkt, på ett mycket kraftigare sätt borde ha hjälpt, då det blev överfallet. I varje fall innebär det en stor fara, om vi inte kunde knyta verkligt betydelsefulla vänskapsförbindelser med det norska folket och den norska regeringen, som nu lever i landsflykt i England. På samma sätt är det fara för att vi förlora den mycket stora good will som vi nu ha i Danmark. Där ha vi ett verkligt gott anseende. Men sedan nu Danmark de facto har inträtt i kriget mot Tyskland och för detta krig aktivt, ehuru på ett annat sätt än det som vanligen kallas för krig, så är faran den att om vi förlora sympatierna i Norge, kan det leda till att vi förlora sympatierna även i Danmark.

Minskade sympatier för Sverige i Norge och Danmark vid slutuppgörelsen komma väsentligen att försvåra våra möjligheter att hjälpa Finland. Vi måste säga oss att om också för tillfället de norska och danska folkens öde kan te sig svårt och nöden stor och pinan outhärdlig, så är framtiden

för dessa nordiska folk ljus, under det att framtiden för Finland ter sig mycket mörk, ibland nattsvalt. Men vi veta att ett fritt Finland är en nödvändighet för Sveriges verkliga frihet och självständighet. Ett fritt, demokratiskt Finland är nödvändigt för vårt land. Vi kunna icke ställa oss likgiltiga till Finlands öde. Hade vi en stor good will vid slutuppgörelsen, skulle vi självfallet kunna öva ett visst inflytande till förmån för Finland, men vi ha förverkat alla sympatier, då vet jag inte vilket land som skall föra Finlands talan och genom att sålunda rädda Finland rädda även Sverige, i det långa loppet.

Enligt mitt förmenande, herr talman, ser regeringen och folk i allmänhet alltför kortsiktigt på problemen, de ha för korta perspektiv när det gäller utrikespolitiken. De se inte vad som kan komma i en framtid och förstå inte att detta är beroende av hur vi handla i nuet. Vi kunna ju tänka oss den möjligheten att Finland får möta en väldig slutuppgörelse ensamt och blir slaget. Först och främst kommer ju detta att uppröra det svenska folket på ett alldeles oerhört sätt, men vad skymtar där bakom? Jo, där bakom skymtar kanske en finsk flyktinginvasion till Sverige av många hundratusental svenskar och finnar, kanske miljoner, som vi måste taga hand om. Och vad skymtar bakom denna möjlighet i framtiden?

Jag tror att det är av den allra största vikt att Sverige så starkt som möjligt kan göra sin röst hörd, när fredliga förhållanden skola ordnas, och att vi då ha ett samlat Norden och att detta samlade Norden kan öva inflytande hos de segrande stormakterna. Nu är Norden splittrat, och fara är att det blir ännu mera splittrat. Jag tror, herr talman, att vi i alltför hög grad leva i illusionernas värld och inbilla oss att bara vi kunna klara oss för ögonblicket, bara vi klara oss själva i dag och denna vecka och denna månad, så är det inte längre någon fara, under det att i själva verket de största farorna ligga längre fram i tiden. Det skulle därför vara av den största betydelse, om regeringen och särskilt utrikesledningen ville delge riksdagen sin syn icke blott på de korta perspektiven utan även på de längre perspektiven.

Jag tror också, herr talman, att Sverige även ur andra synpunkter än dessa måste avgöra, om det kan låta det gå i Norge, Danmark eller Finland hur långt som helst. Låt oss tänka oss att det skulle uppkomma en ännu större fara för det norska folket än den som nu har drabbat det — jag tänker på de tusentals deporterade norrmännen, de arkebuserade norrmännen, de häktade norrmännen och de svältande norrmännen — låt oss föreställa oss att en verkligt dödlig fara förelåg för Norge eller för Danmark, ungefär en sådan fara som redan har förelegat och tyvärr blivit verklighet för det judiska folket och för det polska folket och som delvis håller på att förverkligas i Jugoslavien, d. v. s. att det förestår en utrotning under olika former av det norska eller danska folket. Detta är icke en ren fantasi, ty vad som skett i Europa på ett ställe skulle även kunna tänkas ske på platser, som ligga oss närmare. Skulle då Sverige, om en sådan fara skulle hota Norge, Danmark eller under andra förhållanden

Finland, kunna ställa sig alldeles likgiltigt inför detta? Nej, det skulle vi icke kunna, utan jag är övertygad om att hela det svenska folket då skulle resa sig självt till handling. Men är det en lycklig utveckling, att folket handlar på eget bevåg i sådana ting? Bör det icke här ändå vara statsmakterna som ha ledningen? Jag är därför något betänksam inför vad som yttrats under denna debatt, nämligen att dessa former av protester mot Tyskland för dess handlingar i Norge genom kommunikéns tolkning liksom skulle överlätas allenast åt allmänheten, åt universiteten och åt en rad andra institutioner, åt idrottsrörelsen etc. Jag undrar om icke detta kan leda till en ganska farlig upplösning. Vore det icke bättre att regeringen i samklang med folkets samvete förde den politik, som folket faktiskt innerst inne finner vara den rätta?

Jag skall icke, herr talman, ingå på den akademiska diskussion, som förts mellan herr statsministern och herr Ohlin rörande repressaliepolitiken, dess olika former och konsekvenser, men eftersom statsministern nämnde mannen på gatan, vill jag säga, att vad den enkle mannen väntar sig är en viss fasthet och konsekvens. När man sagt *a*, vill mannen på gatan, att även *b* skall sägas. Det tror jag är vad folk i allmänhet tycker och tänker, och man väntade faktiskt något mer än endast en protest i ord, fast jag medger, att statsministern har rätt, när han säger, att även protesten i ord var en handling. Vi skola icke bortse från det, men efter det mycket utmanande tyska svaret, väntade säkerligen mannen på gatan något mera, och om statsministern har den meningen, att detta "något" är en åtstramning, ligger ju i själva detta begrepp något som innebär en form av repressalier, en handling. Huvudsaken är att regeringen sår fast, och icke låter locka sig bort från vad den en gång sagt, och då behöver den icke säga så mycket.

Jag anser, att det var klokt av regeringen, att i svaret till Tyskland tonen var så måttfull som den var och att man icke ingick på en polemik med alla de överdrifter, som förekommo i den tyske utrikesministerns svar. Det är icke så mycket starka ord folket vill ha som känslan av fasthet, och har man den känslan, är säkerligen icke regeringen ensam om den uppfattningen, att då får man taga vissa risker. Varje människa måste under sitt liv mångfaldiga gånger taga risker. Det finns väl ingen människa som icke har tagit några risker, ty då skulle den människan näppeligen ha kunnat existera i denna värld. På samma sätt får ett folk ta vissa risker. Man kan icke, särskilt i ett sådant tillstånd, i vilket världen nu befinner sig, föra ett fullkomligt riskfritt liv, när man är ett folk, som vill försvara icke endast sin fred utan även sin frihet och sitt oberoende.

Jag vill tro, att regeringens och statsministerns starka understrykande av den linje, som vi ha följt och böra följa och som är huvudlinjen, icke innebär fred till *varje* pris, utan att vi får taga risken även att det *kan* bli krig, frihetskrig, ty om vi icke våga ta den risken, har det alldeles

felaktigt, att vi skaffat oss detta försvar, som kostat det svenska folket så oerhört i pengar och försakelser. Detta försvar måste ju ha en mening och icke endast vara en tavla, som är upphängd till beskådande. Framtiden får sålunda icke bli förstörd för landet genom att vi äro alltför undfallande, utan vi måste våga att stå fasta, och jag vill tro, att detta även är regeringens mening.

Man kommer i detta sammanhang in på en fråga, som är av en viss betydelse, nämligen frågan om förhållandet mellan regeringen och folkopinionen. Jag hyser liksom herr statsministern den meningen, att det hade varit bäst om denna debatt hade kunnat föras för öppna dörrar i stället för i slutna kamrar. Jag tror, att det skulle gagnat både regeringen, riksdagen och landet. Jag blev emellertid betänksam, när jag hörde herr Undén meddela, att utrikesutskottet icke hade vetat något om eller tillfrågats, när noten till Tyskland avsändes. Utrikesutskottet är ju riksdagens organ för förhandling med regeringen i utrikespolitiska angelägenheter. Detta var en mycket viktig sak. Riksdagen var samlad. Utrikesutskottet fanns tillgängligt, och ändå kom det som en överraskning för utskottet. Jag tror eller vill åtminstone tro, att det icke berodde på något misstroende mot riksdagen och riksdagens organ i dessa frågor, utan att det var brådskan, som gjorde, att utskottet icke kunde höras. Det skulle emellertid vara av intresse att få bekräftat, att så var förhållandet.

Med dessa ord har jag, herr talman, endast velat understryka vikten av att regeringen står fast och att den samarbetat med riksdagen så långt detta är möjligt.

Nr 9.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Sedan nu herr Ström svept om hela rundhorisonten och betat av det mesta av gräset, få vi andra kanske försöka fatta oss litet kortare. Jag begärde icke ordet i denna debatt för att försvara Social-Demokratens redaktör. Han är ju själv ledamot av denna kammare och kan tala för sig själv, utan jag fick anledning att begära ordet vid herr Ohlins anfall mot Social-Demokraten för dess kommentar till regeringsnoten.

Herr Ohlin frågade, varför man icke kunde låta tyskarna vara i den tron, att regeringen i Sverige verkligen hade något i bakfickan. Ja, så hade väl regeringen själv tänkt sig det från början, men det var icke Social-Demokraten eller redaktör Lindström, som korsade den beräkningen. Den äventyrades genom den otåliga agitation som bedrevs, vilken tog sikte på att haussa upp saken, varvid man konkurrerade med varandra i de mest radikala uppslag. Sedan, när dessa uppslag icke hastigt

förverkligades, föll man över regeringen och anklagade den för att icke göra något. Genom den taktiken kunde tyskarna verkligen bibringas en uppfattning om, att den svenska démarchen icke var allvarligt menad, att det icke var någon makt bakom ordet — däremot icke genom upplysningarna om att regeringen hade blivit i någon mån missförstådd. Denna förklaring var ju framtvingad genom den andra taktiken. Herr Ohlin får verkligen rikta sin anmärkning mot den agitation i vissa tidningar och även på vissa möten, som uppkallade detta missförstånd och icke mot den press, som försökt förklara och lägga till rätta. Den press, som nu kastar sig över regeringen — den hade gjort det under alla förhållanden —, och beskyller den för oförmåga, har åtminstone icke gagnat de norska studenternas sak.

Vad denna agitation beträffar, kan det ju konstateras ett väldigt svalg mellan de synpunkter den representerar och de synpunkter herr Ohlin utvecklat i sitt anförande. Herr Ohlin sade, att det icke var hans sak att komma med några motförslag eller några propåer till regeringen. Det var regeringens sak att hitta på medlen. Den som kritiserar en viss politik, är väl dock skyldig att ge anvisning på alternativ. Herr Ohlin gjorde verkligen några antydningar om vad han ansåg, att regeringen kunnat göra. Han förklarade, att den kunde ha gjort någon liten inskränkning i transiteringstrafiken genom Sverige, eller att den kunde företagit vissa förändringar i malmexporten. Vad herr Ohlin menade med det sista, kan jag verkligen icke förstå. Jag vill påpeka, att i denna agitation, som herr Ohlin förklarar sig stödja sig på, har det framställts krav på att hela malmexporten och hela transiteringen genom landet skall upphöra.

Herr Ohlin beskyller regeringen för att ha slagit till reträtt. I själva verket är det tydligen han själv som slagit till reträtt. Man kunde i hans anförande, trots att det var lagt negativt och kritiskt, dock spåra eftertankens kranka blekhet. Det var i sak praktiskt taget ingenting kvar av de "handelspolitiska konsekvenser", som herr Ohlin frammanade i själva interpellationen.

På tal om dessa handelspolitiska konsekvenser har redan i regeringsförklaringen påpekats, att förhandlingar pågå mellan Sverige och Tyskland om ett avtal. Om ett sådant kommer till stånd, bli väl kvantiteterna för malmexporten där fixerade. Allting tyder på att en ganska väsentlig nedskärning av malmexporten därvidlag kommer att stipuleras, icke såsom en följd av de händelser vi här tala om, utan av andra skäl. Är det då herr Ohlins mening, att denna nedskärning, som framtvingas av andra förhållanden, skall göras ännu kraftigare med hänsyn till mellanhavandet rörande de norska studenterna? Jag tror att det blir ytterst svårt att urskilja ur den stora reduceringen någon del, som skulle kunna hänföra sig till detta fall.

Vad transiteringstrafiken beträffar, är det klart, att Sverige kan låta den upphöra, ehuru det icke ligger något neutralitetsstridigt i att den existerar, men även denna transitering är en del av det svensk-tyska

handelsutbytet. Jag vill påpeka, att Sverige under detta år importerat för 300 miljoner kronor mera från Tyskland än det exporterade till detta land. En stor del av denna skillnad betingas, förmodar jag, av denna transiteringstrafik, för vilken den utgör betalning. Om vi upphöra med transiteringen, få vi lov att i motsvarande mån minska på importen från Tyskland.

Man kan ju säga, och det har också sagts i denna debatt, att något får Sverige offra för saken. Vi få avstå från tyska kol, tyska kemikalier och åtskilligt annat, bl. a. byggnadsjärn, för att ge eftertryck åt vår ståndpunkt och vår samhörighet med det lidande Norge. Jag har ändå den övertygelsen, att den opinion, som haft så lätt att i denna sak mobiliseras mot regeringen, byggt på den föreställningen, att vi hade möjligheter att "utöva repressalier", som det heter, utan att det behövde kosta oss själva något. Så snart det blir klart, att så icke är förhållandet, blir tonen genast litet mindre högstämd.

Herr Ohlin förklarade sig tala å en svensk opinions vägnar, och även herr Ström spelade på den strängen. Herr Ohlin var visserligen försiktig nog att ändra sitt åberopande av folkmajoriteten till att tala om "en stark opinion inom det svenska folket". Ja, det var säkert befogat att göra den lilla korrigeringen. Överhuvud tror jag varken herr Ohlin eller herr Ström ha rätt att i sin kritik av regeringens hållning i denna sak åberopa folkopinionen i landet. Det är säkert ett rätt begränsat fåtal — det har ju redan statsministern konstaterat — som deltagit i denna fejd. Den absoluta stora massan har stått bakom regeringen och stött dess politik.

Jag konstaterar således, att det i denna sak har funnits en brist i samspelet mellan regering och opinionsbildning, som varit till nackdel för själva saken, men detta icke minst på grund av den benägenhet att vid varje sådant här tillfälle söka fejd med regeringen, som finns hos vissa kretsar i landet.

Nu har i alla fall den svenska aktionen tydligen lett till en viss effekt. Om de upplysningar, som här lämnats, äro riktiga, skulle en tysk reträtt redan vara inledd. Herr Undén uttryckte den uppfattningen, att denna nya tyska ståndpunkt skulle varit föranledd av hänvisningen i den första regeringsnoten till de *fortsatta* svensk-tyska förbindelserna. Således just de ord i denna kommuniké, som regeringen mest blivit klandrad för, skulle i detta fall ha varit det avgörande — det som gjorde susen. Detta bör ju vara en erinran till dessa oppositionella kretsar att icke vara så heta på gröten, utan mera se till den samling inom nationen, som vi ha byggt på i det gångna och som vi säkert komma att behöva lika mycket i framtiden.

Det brukar ju vara så i utrikespolitiska debatter, särskilt i första kammaren, att det är den s. k. oppositionen som larmar; de andra tiga och höra på. Det kan kanske vara skäl att en gång konstatera, att detta larmande mera är böljans skum än böljan därunder. Om de känslor av förtroende och tillit till regeringen, som besjåla den stora massan av det

svenska folket, finns det säkert icke någon som helst tvekan, men det bör kanske även konstateras, att dessa känslor delas även av det stora flertalet inom riksdagen. Under alla förhållanden tror jag mig kunna konstatera, att de delas av det absolut stora flertalet inom den riksdagsgrupp här i första kammaren, som jag representerar.

Nr 10.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Först vill jag uttala min tillfredsställelse över att sådana här debatter mellan regering och riksdag komma till stånd i viktiga utrikespolitiska frågor. Debatten i dag har ju i huvudsak rört sig om de åtgärder, som vidtagits från svensk sida med anledning av tyskarnas aktion mot de norska studenterna. Herr Ohlin uppställde därvid två alternativ, som den svenska regeringen i nuvarande läge lämpligen hade att välja på. Jag behöver icke upprepa alternativen. Han förordade det senare, nämligen materiella åtgärder gentemot Tyskland — jag förmodar de voro av handelspolitisk art; han angav dem icke närmare. Om sådana åtgärder skulle vidtagas — hans excellens statsministern har ju uttömmande utvecklat den saken — kunna vi ana varthän det skulle leda. Visserligen sade herr Ohlin, att man icke behövde fullfölja den väg man slagit in på. Jag förmodar han menade, att vi skulle dra oss tillbaka, om det skulle visa sig alltför farligt för Sveriges del, men har man givit sig in på den vägen, fruktar jag att det icke finns någon återvändo, utan att man får fortsätta. Jag vet icke, om herr Ohlin menade detta. Skulle man draga slutsatser av vad han sade, menar han väl att vi, för den händelse vi icke lyckades med våra åtgärder, om regeringen gjorde en aktion, skulle snällt få dra oss tillbaka, och Sverige hade ingenting vunnit med sina åtgärder, men Sverige hade kanske ur prestigesynpunkt kommit i ett läge, som icke för vårt land skulle vara önskvärt. Detta måste naturligtvis regeringen alltid beakta, när den vidtager sina åtgärder.

Herr Ohlin betygade visserligen sitt förtroende för regeringen och för dess allvarliga strävan att hålla vårt land utanför kriget och att bevara Sveriges frihet, självständighet och oberoende, men historien visar mångtaliga exempel, då statsmän kanske alltför lättvindigt eller — för att vända mig mot herr Ström — i yverboren tillit till sin militära styrka kanske inlåtit sig på företag, genom vilka de fört sina folk till undergångens brant. Det är icke mindre viktigt, att regeringen noga överväger de åtgärder den ämnar vidtaga, så att den med bibehållen prestige för sig själv och för landet kan följa den kurs den hittills följt.

Därmed har jag icke sagt, att vi icke böra ge uttryck för vår mening om de åtgärder, som vidtagits mot våra nordiska grannar och kanske nu icke minst vår mening om de åtgärder, som vidtagits av tyskarna mot de

norska studenterna. Men skall man sedan gå längre, måste man överväga vad man vinner på detta. Skulle vi haft möjlighet att få tyskarna att falla undan, när det gällde aktionen mot de norska studenterna? Det tror jag icke hade varit möjligt, även om vi vidtagit mycket längre gående åtgärder. Men redan detta, att den svenska opinionen kommit till uttryck i denna fråga och att regeringen framfört den på ett sådant sätt som den gjort — jag skall nu icke tala om huruvida formuleringen av noten var lycklig eller ej; det kanske man först senare kan fastslå — tror jag har betytt åtskilligt, när det gäller tyskarnas ställningstagande ifråga om fullföljandet av aktionen mot de norska studenterna. Sveriges hållning och den svenska opinionen betydde kanske därvidlag icke så litet. Jag kan därför ge mitt fulla erkännande åt de åtgärder, som vidtagits av regeringen i detta avseende.

I samband med talet om den svenska opinionen vill jag säga, att jag på sista tiden rest en del i landet, och på den svenska landsbygden, och därvid råkat många människor, som yttrat "Nu driver ni det väl inte så långt, att ni för Sverige ut i kriget? Det vill inte svenska folket. Ha vi kunnat hålla oss utanför kriget så länge, böra vi alltfört söka hålla den kursen." Regeringen har ju också visat, att den i det avseendet icke vill vidtaga någon kursförändring.

Det är ju ganska naturligt, att man sedan kan tvista om vilka åtgärder som böra vidtagas och ha olika meningar om vad som bäst gagnar i ett visst läge, men man bör i det avseendet, såsom herr Ohlin själv sade, hålla huvudet kallt. Vad han för sin del menade med det, förstod jag dock icke riktigt, och jag undrar, om herr Ohlin hållit huvudet riktigt kallt, när han uppträtt i denna fråga. Vi böra alltfört tänka oss för, när det gäller dessa ganska besvärliga frågor — det gäller handelsavtal med Tyskland, en fråga som har ett visst samband med det problem vi just nu diskutera, det gäller lejdåbåstrafiken och det gäller åtskilligt annat — och icke kasta bort de fördelar och möjligheter, som stå oss till buds, genom förhastade åtgärder, i synnerhet om vi med dessa icke skulle gagna dem vi vilja gagna, jag menar i detta fall norrmännen och danskarna, men skada oss själva. Om vi icke nå ett sådant resultat genom att vidtaga vissa åtgärder, hava vi väl anledning att vara försiktiga i fråga om att använda sådana medel, som en och annan anser att vi borde begagna oss av.

Dessa frågor äro alla av den allvarliga beskaffenhet, att man icke får låta tillfälliga känslöstämningar äventyra vårt lands säkerhet.

Vad beträffar de övriga punkter, som hans excellens herr statsministern redogjort för i dag, kan man ge sin fulla anslutning till de åtgärder, som regeringen i olika avseenden vidtagit. Att regeringen i ett och annat avseende varit utsatt för kritik och klander i vissa pressorgan, bör man icke tillmätta allt för stor betydelse. Om man ser dessa frågor i ett större sammanhang, kan man bättre bedöma dem, och de synas mig då vara handlagda på ett sådant sätt, att man kan uttala sitt gillande. Jag ber därför, herr talman, att få ge uttryck däråt.

Nr 11.

Herr JOHANSSON, JOHAN BERNHARD:

Herr talman! Det är ganska naturligt att den aktion, som vidtagits till förmån för de norska studenterna, har kommit att ägnas särskild uppmärksamhet i denna debatt.

Den åtgärd, som ockupationsmakten i Norge där satte igång har ju upprört alla i vårt land, och det är naturligt att det största deltagande har visats. Det kan ju inte annat än uppröra våra sinnen, när ett nordiskt broderfolk, som uppbyggt sin nation såsom en rättsstat på den fria folkliga självstyrelsens grund, utsättes för sådana handlingar.

Regeringens aktion genom den not, som översändes den 1 december, väckte därför också tillfredsställelse i vida kretsar. Jag måste emellertid göra en liten reservation, och den gäller notens formulering. Denna var sådan, att den i vissa aktivistiska kretsar väckte förhoppningar, som sedermera dess bättre visat sig felaktiga. Det väsentliga i denna sak är emellertid, vilket vi nu ha fått veta genom statsministerns redogörelse, att den gjorda aktionen haft vissa resultat och således varit till ett visst gagn.

Det är också tillfredsställande, att den gjorda framstöten från den svenska regeringen har kunnat ske i överensstämmelse med den utrikespolitiska linje, till vilken vi alla hittills ha anslutit oss.

Eftersom frågan om att föra vad man kallar en repressalpolitik av något slag här har blivit föremål för debatt, vill jag begagna tillfället att säga — och det var närmast detta som föranledde att jag begärde ordet — att jag bestämt avråder och tar avstånd från en sådan omläggning av den svenska utrikespolitiken. Slå vi in på en sådan väg, hamna vi lätt i ett tillstånd, där vi icke kunna veta var vi befinna oss och där oerhörda faromoment av skilda slag mycket hastigt kunna uppkomma.

Nu har jag av hans excellens statsministerns anförande fått den uppfattningen, att regeringens bestämda föresats alltså är att föra en neutral utrikespolitik efter de linjer, till vilka vi under dessa år ha anslutit oss. Jag har velat säga, att en sådan förklaring också har mitt och, som jag hoppas utan att ha konfererat om saken, även mina partikamraters stöd för denna den orubbade neutralitetens politik.

Nr 12.

Herr OHLIN:

Herr talman! Jag behöver inte ingå på något längre bemötande av vad hans excellens herr statsministern anförde. Åtskilligt av det, som täcker min uppfattning, har redan anförts av herr Undén, i vars yttrande jag helt och fullt kan instämma.

Jag vill emellertid begagna tillfället att här ändå något precisera de två

distinktioner, på vilka det föreföll mig att statsministern byggde upp hela sitt anförande, eller i varje fall dess väsentliga del. För det första gjorde statsministern en bestämd skillnad mellan å ena sidan att man tar tillbaka vissa medgivanden åt främmande makt och å andra sidan att man stramar åt sin hållning på ett annat sätt. Han gjorde till och med gällande, att om man nu kräver en åtstramning på annat sätt än genom tillbakatagande av medgivanden, begär man en ny svensk utrikespolitik. För det andra gjorde statsministern en bestämd distinktion mellan å ena sidan vad han kallade för repressalier när *svenska* intressen äro hotade — då ha vi saken i vår hand och kunna stanna var vi vilja etc. — och å andra sidan när det inte är svenska, utan andra intressen som skulle föranleda ett inskridande, ty i det senare fallet, säger han, kunna vi absolut inte stanna på någon punkt; ha vi satt oss i rörelse, måste vi gå vidare ända till dess de diplomatiska förbindelserna avbrutits.

Jag skall be att först få säga något om den uppfattningen, att man för *samma* politik, så länge man tar tillbaka medgivanden och dylikt, men att det är något helt nytt, om man gör någon annan åtstramning. Denna ståndpunkt innebär ju, att man för samma politik, när man tar tillbaka medgivanden som när man ger alla dessa olika medgivanden. Statsministern hävdade, att vi här ha fört samma politik under hela kriget. När vi medgävo permittenttrafiken, transporterade den tyska divisionen från Norge till Finland, medgävo oljetransiteringen och gjorde en rad andra medgivanden, som jag här inte skall gå in på, var det alltså enligt statsministerns mening samma politik som när vi sedan ha tagit tillbaka alla dessa medgivanden. Men om vi skulle strama åt vår hållning på något annat sätt än genom att ta tillbaka dessa medgivanden, skulle vi vara över på en ny politik.

I likhet med herr Undén måste jag säga, att detta förefaller mig vara en mycket artificiell distinktion. Nog har statsministern ganska blygsamma anspråk på en oförändrad politik, när han säger att det är samma politik att medgiva permittenttrafik och tyska divisionstransporter och att taga tillbaka dessa medgivanden. Jag anser tvärtom att det är ganska stor skillnad i en politik, när man ger medgivanden och när man tar tillbaka dem.

För övrigt tror jag att tyskarna i likhet med alla andra äro realister i tillräcklig grad för att se till sakens betydelse i och för sig och ej fästa någon avgörande vikt vid om det gäller ett s. k. medgivande, som tages tillbaka, eller någon annan åtstramning. Jag tror det är en artificiell föreställning, att det skulle finnas någon sorts noll-linje, som innebär att man är fullständigt neutral och att det är någonting synnerligen allvarligt, så snart man går under den, men att man ovanför den kan ge medgivanden och ta tillbaka dem utan att det är så allvarligt.

Såsom ytterligare bevis för att en oförändrad svensk politik nu skulle hindra en åtstramning av ifrågasatt slag anförde statsministern, att vi inte gjorde någonting när Danmark och Norge ockuperades. Nej, det gjorde vi

inte, men jag vill erinra statsministern om att vi under vintern 1939/1940 i vår hjälpkaktion för Finland gjorde åtskilligt, som knappast torde kunna anses vara utan vidare förenligt med en bokstavlig och strikt neutralitet. Det gjorde vi, därför att vi önskade det och emedan vi då hade en viss handlingsfrihet. Sedan inträdde ett läge, där kanske en del åtgärder, som skulle varit önskvärda, ej vidtogos, just därför att vi inte hade handlingsfrihet, eller rättare sagt: man gjorde medgivanden därför att man var under ett visst tryck och ehuru man ej önskade göra dem. Nu ha vi återigen kommit i det läget, att vi ha en något större handlingsfrihet, och med samma principiella inställning är det väl ganska naturligt, att man i viss mån rättar sina åtgärder efter detta nya läge. Jag har svårt att förstå, hur statsministern kan hävda, att vi hittills fört samma politik, om han inte också medger, att vi måste rätta våra åtgärder efter lagets förändringar.

Men sedan är det alldeles klart, och det är en väsentlig sak, att man lätt kan missförstå innebörden av en sådan s. k. repressaliepolitik. Denna behöver ju ej och bör enligt min mening ej innebära att man säger till tyska regeringen: "Ja, nu ha ni gjort saker som vi inte gilla, och därför skola vi till straff göra den saken och den saken och den saken." Nej, en politik av den art, som man, om man vill, kan kalla för repressaliepolitik, borde snarare innebära någonting av följande art: att svenska regeringen i en not av ungefär samma typ, som den första not som avsändes till tyska regeringen, hävdar att här har skett något, som påverkar förbindelserna, och att man sedan underlåter att förklara, att noten inte betydde så mycket. I stället kan man låta den förbli vad den var och sedermera, genom en åtstramning i attityden vid förhandlingar och andra konkreta fall, ge tyskarna ett intryck av att det inte är alldeles som förut, utan att säga att det är fråga om repressalier på den och den bestämda punkten. Man bör i alla fall ge tyskarna en känsla av att någonting tydligen har skett.

Att en sådan mera smidig repressaliepolitik, om jag får kalla det så, kanske inte helt skulle tillfredsställa en del av de mest extrema förfäktarna i pressen är jag fullt på det klara med, men jag associerar mig inte heller med den mera extrema linjen, ty det förefaller mig, som om det naturliga just skulle vara en sådan mera smidig åtstramning av hållningen; om man vill kalla det repressaliepolitik eller ej är egentligen en smaksak.

Det föreföll för övrigt — och det var nog för mig den största behållningen av hans excellens herr statsministerns yttrande — som om han själv, i en enligt mitt sätt att se icke alldeles oklanderlig konsekvens med anförandet i övrigt, tänkte sig att en sådan politik vore omöjlig. Han sade nämligen, att det naturligtvis i de många relationerna mellan svenska och tyska regeringen finns tillfällen där svenska regeringen kan intaga en hållning, som innebär att icke allting är vid det gamla. Det var ju ett medgivande från statsministerns sida, och vad här ifrågasättes är ingenting

annat än att den svenska regeringens möjligheter att markera en ändrad hållning verkligen skola utnyttjas. Detta är något helt annat än en annonserad politik enligt schemat, att nu ger jag dig en smocka och då ger du mig en smocka och sedan måste jag fortsätta för att inte förlora prestige. Om det är mot en sådan repressaliepolitik man argumenterar, slår man in öppna dörrar; en åtstramning av det slaget har aldrig varit ifrågasatt.

Jag tror i likhet med universitetskansler Undén, att händelsernas egen logik nog kommer att påverka regeringen, så att den med de utgångspunkter, som statsministern själv antydde, mycket väl kan komma att på grund av den svenska opinionen och händelsernas tryck i övrigt markera ståndpunkter av den art, som jag här har angivit.

Slutsatsen att regeringen skulle vara ur stånd att göra något även när *svenska* intressen hotas, vilken borde följa av påståendet att varje repressaliepolitik nödvändigt måste leda till förbindelsernas avbrytande, vill hans excellens herr statsministern förebygga, när han säger: "Ja, se när det gäller svenska intressen kan man göra motåtgärder och stanna var man vill; då har man saken i sin hand. Men om aktionen gäller andra intressen, kommer den minsta åtstramning naturnödvändigt att leda till att man måste löpa linan ut, d. v. s. att de diplomatiska förbindelserna till slut helt avbrytas." Jag lyssnade mycket uppmärksamt till statsministerns anförande, men jag kunde inte finna att han anförde någon motivering för detta påstående. I avsaknad av sådan motivering måste jag tills vidare ha den uppfattningen, att riskerna torde vara desamma och att man i båda fallen har möjlighet att stanna när man gått så långt som anses lämpligt.

Nu säger statsministern, att om man inte räknar med att Tyskland skall upphöra med denna våldspolitik, och det gör tydligen inte herr Ohlin, så måste man gå vidare steg för steg. Först och främst vill jag svara, att jag inte räknar med någonting alls såsom bestämt härvidlag, men jag förmodar att det finns en viss sannolikhet för att den svenska politiken *kan* påverka den tyska hållningen, och där har tydligen statsministern samma mening. Skulle den tyska hållningen tillräckligt påverkas, har man alltså intet behov av att gå vidare. Men även om utvecklingen blir av sådan art, som vi i Sverige ej kunna se med tillfredsställelse, finns enligt min mening fortfarande möjligheten att vi till en viss gräns markera en ändrad hållning, men sedan icke gå längre.

När statsministern icke kunde underlåta att antyda, att de, som i detta hänseende företräda en annan åsikt än regeringen, nog egentligen önska gå ända till Nordpolen, d. v. s. till avbrytande av förbindelserna och så långt man över huvud taget kan gå, måste jag för min del uttrycka ett beklagande över en sådan argumentation. Jag tror nämligen att den är orättvis; den är i varje fall orättvis beträffande mig själv, det vågar jag säga, och jag tror att många ha samma uppfattning som jag. Det var kanske inte heller statsministerns mening, att hela oppositionen i denna fråga skulle karakteriseras på det sättet.

Men när nu herr förste vice talmannen Gränebo frågar, vad jag menade med uttrycket att det gäller att hålla huvudet kallt, skulle jag vilja svara, att jag avsåg de människor som säga, att vi genom den minsta åtstramning av vår hållning nödvändigtvis komma att hamna i krig eller i förbindelsernas avbrytande. Resonemanget att inga andra handlingslinjer finnas än att antingen icke göra någonting alls eller också löpa linan ut, kan knappast vara uttryck för ett nyktert tänkande med kallt huvud. Med båda benen på jorden står man däremot, om man hävdar att vi, i detta fall lika väl som när det gällande medgivanden och tillbakataganden, kunna föra en försiktig och måttfull politik utan att därför behöva avskära oss från möjligheterna att göra vissa saker.

Ha vi gjort vad som förefaller rimligt för att markera vår hållning, kan man inte säga att vi äro tvungna att gå längre för att undgå en prestigeförlust. Den verkliga prestigen vinner man enligt min uppfattning genom att reagera på ett klokt och måttfullt men samtidigt bestämt sätt.

Av detta följer, herr talman, att huvudlinjen i statsministerns försvar, nämligen skisseringen av ett perspektiv med en mycket extrem repressaliepolitik, som nödvändigtvis leder ända till förbindelsernas avbrytande, enligt min mening innebär en stark ensidighet, som ingalunda täcker hela den förefintliga verkligheten. En smidig, gärna försiktig politik bör vara möjlig på detta område. Regeringen är säkert övertygad om att den, när det gällt medgivandet och tillbakatagandet i fråga om permittenttrafiken, har fört en försiktig politik, fastän det gällde ting, som voro mycket obehagliga för Tyskland. Jag tror att det bör finnas möjligheter att även i den sak vi nu tala om föra en försiktig men i alla fall bestämd politik.

Frågan om malmexporten skall jag här endast beröra i korthet. Statsministern sade, att det finns mycket liten möjlighet för oss att göra något därvidlag, därför att malmexporten begränsas av andra skäl, vilket är väl bekant. Jag vill endast understryka det förhållandet, att man här inte endast har att hålla sig till malmexportens totala kvantitet, utan även dess sammansättning. Jag tror t. o. m. det skulle vara möjligt att även beträffande malmexportens sammansättning framställa en förändring så, att den finge formen av ett tillbakadragande av tidigare medgivanden. Vi ha nämligen tillåtit, att vissa kvaliteter av malm fått exporteras i starkt ökad mängd, så att det nästan har betytt en rovbrytning av de svenska resurserna. Man skulle möjligen kunna säga, att vi nu vilja återgå till den normala kvantiteten av sådan malm. Detta är endast ett litet exempel — jag har inte för avsikt att ingå på en diskussion av några detaljspörsmål — för att visa att det nog finns vissa möjligheter att markera en åtstramad attityd.

Till sist frågade statsministern: "Vi skola väl fortsätta att protestera, när det sker något, som vi inte kunna gilla; vi skola väl inte säga, att protester äro värdelösa?" Nej, jag ber att helt få ansluta mig till den uppfattningen han där företrädde. Till undanröjande av missförstånd vill jag på samma sätt som i mitt föregående anförande markera, att även jag i

dagens läge anser, att man får avvakta utvecklingen i Norge, då den ju blivit något mindre olycklig än man ett slag kunde befara. Vad som nu diskuteras är alltså det principiella ställningstagandet. Visst skola vi fortsätta att protestera, om det inträffar något av samma art som det, som hotade i förra veckan och till en del har genomförts.

Enligt min mening böra vi då i allvarliga situationer dessutom göra klart för tyska regeringen, att en fortsättning av denna politik kan få allvarliga återverkningar på förbindelserna mellan Sverige och Tyskland, men vi skola inte göra några detaljerade och preciserade anvisningar, att vi komma att hota med den eller den repressalieaktionen, utan tvärtom skola vi där låta en viss ovisshet råda. Vi böra alltså inte skicka ut förklaringar, att den note, som en gång är avgiven, inte var fullt så allvarligt menad som den tolkats på en del håll, utan hellre profitera av ovissheten.

Ja, herr talman, kanske finns det, när allt kommer omkring, inte någon så skarp motsättning mellan uppfattningarna, som det ett ögonblick föreföll. Om man får ta fasta på hans excellens herr statsministerns förklaring, som jag nyss vidrörde, att det naturligtvis finns vissa möjligheter i relationerna mellan tyska och svenska regeringen att markera en ny atmosfär — eller vilket uttryck han använde — och om regeringen har för avsikt att till fullo beakta dessa möjligheter i eventuellt uppkommande lägen, kan det ju hända, att det mera är en fråga om en gradskillnad än om en artskillnad våra avvikelser emellan. Jag skulle för min del tro, att det här faktiskt mera är fråga om en sådan gradskillnad mellan åsikterna, sådana som regeringen här företräder dem, och sådana som jag har ansett det vara min plikt att här deklarerat dem. Jag tror nämligen, att bestämdhet i hållningen inte behöver strida mot den försiktighet som Sveriges regering allt fortfarande liksom hittills bör vinnlägga sig om.

Nr 13.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Det är möjligt, att vi inte komma till någon full klarhet i våra försök att här göra distinktioner. Jag för min del har mycket svårt att förstå, att inte herr Ohlin kan förstå skillnaden mellan att ta tillbaka ett medgivande och att rikta en positiv åtgärd mot en part, i all synnerhet om denna åtgärd är vidtagen på grund av en särskild handling från den andra partens sida. Om man t. ex. beträffande permittensresorna konstaterar, att vårt förhållande till Norge börjar att så starkt influeras därav, att vi inte längre kunna fortsätta, så är det ju inte en i och för sig mot Tyskland riktad åtgärd. En annan sak blir det, om vi säga: "På grund av den och den av Eder vidtagna åtgärden göra vi det och det." Detta måste

ju på ett helt annat sätt träffa den andra parten och hans prestigekänsla än i det förra fallet. Jag tycker således inte det skulle vara så svårt att förstå, att det är en ganska bestämd skillnad mellan att återta ett medgivande, som man har full rätt att återta, då man inte har gjort det för någon viss tid eller då man gjort det på obestämd tid, utan det helt enkelt ligger i ens eget skön att avgöra, hur länge man vill upprätthålla det, och att direkt ingripa på grund av en konflikt.

När jag talade om skillnaden mellan att ingripa, då det gällde svenska intressen, och att ingripa i andra fall, trodde jag, att jag hade gjort tillräckligt klart, att jag menade, att de konflikter, som uppkomma mellan oss och en annan makt — där det inte är fråga om ett rent övergrepp — i regel äro motsättningar, som så småningom framträda och där vi alltså ha tillfälle att pröva på ett helt annat sätt vart dessa motsättningar kunna leda och vad en åtgärd från den ena parten kan tvinga fram. Vi kunna alltså, låt mig säga, behärska det spelet på ett annat sätt än när vi ställas inför på annat håll fullbordade handlingar, där åtgärder från vår sida få en helt annan karaktär. Jag tror alltså, att det är mycket lätt att också där göra en distinktion.

Sedan må man gärna säga mot mig, att jag har benägenhet för att måla upp en viss utveckling. Men när vi en gång ha kommit i det läget, att det allvarligt från en opinion i vårt land ifrågasättes, att vi skola vidtaga åtgärder gentemot Tyskland, som kunna leda till en konflikt, är det inte då riktigt, att vi också här i den svenska riksdagen försöka tänka igenom, vad det innebär att slå in på den vägen? Jag tror inte som herr Ohlin, att man har möjlighet att stanna, när man vill, såvida man inte vill löpa risken att med ännu större skäl bli beskylld för att dra sig tillbaka, när det börjar osa hett. Vad man nu förebrår oss är ju, att vi ha sagt ett ord, som inte åtföljts av handling. Om vi gjort en handling och det visar sig, att det kanske kommer övergrepp, som äro ännu större, men vi då sitta stilla, tror man, att den politiken skulle vara så hälsosam för oss? Den kan ju möjligen rädda oss från konflikten, men den kommer absolut att ställa oss i en sämre situation. Då är det väl bättre att från början göra klart för sig, huruvida den politik, som vissa här förorda att man skall inleda, verkligen kan genomföras i sina konsekvenser och om man är beredd att ta dessa konsekvenser.

Nu är ju att döma av herr Ohlins senaste yttrande skillnaden mellan oss verkligen minimal, men det beror mest på att herr Ohlin tydligen har ganska väsentligt modifierat sin ståndpunkt. Han angav till sist som sin mening, att det inte alls var nödvändigt att precisera, vilka åtgärder man i händelse av det eller det skulle vidta. Det räckte mycket väl med att man avgav en note, gjorde en hänvändelse, gjorde en protest, där man sade, att om det och det skedde, så kom det att påverka förbindelserna, och så skulle man låta saken ha sin gång, tills det inträdde en situation, där man kunde låta vederbörande känna, att det hade påverkat förbindelserna. Det kunde alltså från den tidpunkt, då man avlät noten, förlöpa en rätt

avsevärd tid, innan man kom fram till den punkt, då man kunde låta den andra parten känna återverkningarna av dess handling.

Först frågar jag mig då hur det under tiden skulle se ut i den svenska pressen. Vi ha sett, att denna nu inte kunde nöja sig med att låta regeringens protest verka. Han började tämligen omedelbart fråga, vad regeringen tänkte göra i fortsättningen. Man började på sina håll att undra, om regeringen verkligen tänkte att göra någonting. Till sist skapade man en situation, som nödvändiggjorde en förklaring av den art, som herr Åkerberg här har hänvisat till.

Men det är inte bara fråga om pressen. Jag har här i min hand en interpellation, som av herr Ohlin har riktats till statsministern i denna fråga. Han frågar där, om jag kan lämna kammaren upplysning om vilka åtgärder regeringen har för avsikt att vidta med anledning av den tyska ockupationsmaktens i Norge beslut att deportera en stor grupp av norsk ungdom. Redan i framställandet av denna fråga ligger väl en önskan att få veta, hur regeringen ämnar fullfölja saken. Jag antar, att herr Ohlin inte skulle ha varit tillfreds, om jag hade sagt, att regeringen ämnade göra en hänvändelse till den tyska regeringen om att låta bli att fullfölja aktionen. Jag har så mycket mindre anledning att anta, att det inte skulle ha stannat därvid, eftersom i interpellationen ytterligare står: "En dylik hänvändelse från Sveriges regering torde emellertid — om man skall döma av tidigare erfarenheter — kunna väntas bli mottagen med vederbörligt allvar endast om det klagöres för tyska regeringen, att ett avböjande svar skulle allvarligt störa förbindelserna mellan Sverige och Tyskland, exempelvis på det handelspolitiska området." Vad herr Ohlin velat veta är alltså inte bara, om den svenska regeringen över huvud taget tänkte göra någonting, utan vad den svenska regeringen tänkte göra, inte bara i form av en hänvändelse, utan också därest inte hänvändelsen hade vederbörlig effekt. Detta är precis vad jag har trott, att han har menat med det. Nu säger herr Ohlin, att han inte har menat det, och då har jag väl bara att hälsa honom välkommen till min mening om vad man borde göra i detta fall.

Nr 14.

Herr OHLIN:

Med anledning av herr statsministerns senaste uttalande vill jag bara förklara, att min interpellation ingalunda får tolkas så, att jag skulle ha begärt någon detaljerad redovisning av vilka handelspolitiska åtgärder regeringen skulle vidta. Jag skulle ha varit alldeles nöjd, om jag hade fått det svaret, att den första note, som skickats eller komme att skickas, skulle göra alldeles klart, att det finns en vilja från regeringens sida att låta förbindelserna mellan Tyskland och Sverige — och inte bara den

svenska opinionen — påverkas av utvecklingen i Norge, men att regeringen inte fann det lämpligt att gå in på några detaljer rörande formerna för denna återverkan, därför att de finge bero på utvecklingen. En bestämd deklaration, att det bakom noten stått en sådan vilja, d. v. s. att det var riktigt att tolka noten på det sätt, som opinionen gjorde, skulle jag för min del ha tyckt vara tillfredsställande. I formuleringen av min interpellation ansåg jag det nödvändigt att konkretisera framställningen genom att nämna något reellt, så att man inte bara skulle tro, att det var en opinionsfråga, men däri låg ingalunda, att jag önskade en detaljerad redovisning. Statsministern förstår nog den psykologiska betydelsen av att man anger en sak konkret, utan att detta skall tolkas så, att man vill ha den saken i detalj utarbetad.

Nr 15.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Jag kan av herr Ohlins replik bara dra den slutsatsen, att vi här åter ha ett exempel på hur svårt det är att göra formuleringar, som alla kunna förstå. Det är frestande att med någon liten ändring använda ett uttryck, som herr Ohlin tidigare har begagnat: antingen får jag lära mig läsa eller herr Ohlin lära sig skriva.

Nr 16.

Herr BRANDT:

Herr talman! Det är synd, att inte replikskiftet får fortsätta mellan statsministern och professor Ohlin.

Herr statsministern råkade nämna mitt namn i något tidigare anförande, jag vet just inte varför. Det var i varje fall inte avsett som någon mention honorable, det begrep jag. Jag följde med så spänd uppmärksamhet hans anförande, att jag bildligt talat hängde vid hans läppar. Det var kanske därför mitt namn kom fram. Jag har nämligen inte offentligt yttrat eller i någon tidning skrivit ett enda ord i denna sak, och på partigruppsmötet — det är ju tillåtet att omnämna det — tog jag heller inte till orda i saken, därför att den uppfattning, som jag hade, tolkades betydligt bättre av herr Undén. Det är hans linje, till vilken jag ansluter mig, och jag förmodar, att de socialdemokrater i denna kammare, som inte mönstrade upp efter herr Åkerbergs anförande, skulle ha lust att ställa sig bakom herr Undéns anförande.

Jag tycker knappast det är riktigt att ställa mig i skottgluggen som representant för en viss ståndpunkt, när det i grund och botten är andra

man vill komma åt. Om det tillåtes mig, herr talman, vill jag dra en liten parallell från fjolåret, då den stora interpellationsdebatten rörande tryckfriheten hölls här i kammaren. Det var den 21 mars. Denna debatt var föranledd av masskonfiskationen av tidningar — jag tror det gällde 17 olika. Då förekom det sannerligen artiklar i den, som det heter, regeringstroga pressen, som skulle kunna betecknas med det ord, som herr Undén använde om en artikel i Social-Demokraten: olycksalig. Där vände man sig mot redaktörerna av dessa 17 tidningar och kallade dem för sabotörer av regeringens neutralitetspolitik. Men de personer, som i själva verket träffades av den kritiken, voro i denna kammare män som herr Sam Larsson, herr Östen Undén och herr Rickard Sandler, andra att förtiga. De förde dessa tidningars talan, men mot dem ansåg man det inte opportunt att vända sig, framför allt inte med så kraftiga och kränkande uttalanden som ordet sabotage.

Jag tycker med förlov sagt, herr excellens, att mitt namn i det sammanhanget knappast var nödvändigt. Men det gör detsamma, jag lämnar den saken.

Jag har framställt en interpellation — nej, det var bara en enkel fråga — jag syftar inte på den till statsministern, som ju egentligen bara var en vädjan, att vissa uppgifter skulle lämnas offentligt — till excellensen Günther rörande en sak, som nu nästan sjunkit ned i glömskan och blivit någonting skäligen betydelselöst. Men detta är ju det sista tillfället att beröra den, och jag vill faktiskt göra det. Det tar bara ett par minuter.

Jag ställde den enkla frågan till utrikesministern, huruvida utrikesdepartementet direkt eller indirekt hade föranlett inhiberandet av den planerade protestaktionen mot Wilhelm Furtwängler, som skulle hålla konsert här i Stockholm. Jag har inte fått något svar på den frågan och får det uppenbarligen inte heller. Det må ju vara hänt.

Hur obetydlig den frågan än är, framför allt mot bakgrunden av de väsentliga ting, som vi ha behandlat i dag, så voro emellertid omständigheterna kring den inte lika oväsentliga och obetydliga, särskilt därför att denna lilla händelse kom ganska snart efter interpellationsdebatten här i kammaren rörande polisförbudet mot Kiellands skådespel — en fråga, som ju rörde ett ingripande av utrikesministern, eventuellt hela regeringen. Här gäller det något liknande, fastän väsentligt mindre betydelsefullt.

Man torde erinra sig, att beträffande Furtwängler planerades ett uttalande. Jag har det här, men jag bryr mig inte om att läsa upp det in extenso. Det var hållet i mycket hovsam ton, och man förklarade där, att det var med stor sorg som många av konsertföreningens abonnenter och besökare skulle anse sig böra avstå från att njuta av Furtwänglers förnämliga musikaliska konst. Denna aktion kom av sig, så att säga, sedan arrangörerna hade fått den uppfattningen, att en önskan härom uttryckts från utrikesdepartementets sida. Detta meddelade en dam, som skötte om namninsamlingen. Emellertid förklarades då från departementets sida

på förfrågan av någon tidning i Stockholm, att någon framställning inte gjorts till protestens initiativtagare. I vanliga fall godtar man en sådan förklaring fullkomligt. Någon "framställning" har således inte gjorts. Men man har nu blivit misstänksam och kan anta, att något kan ligga bakom. Detta gör man framför allt därför att mittunder ett opinionsmöte den 3 december här i Stockholm mot massarresteringarna av studenter i Oslo fick ordföranden i Stockholms högskolas studentkår en påringning av sekreteraren vid Stockholms högskola, som framförde en hälsning till dem, som ordnade med Furtwänglerprotesten. Vi veta inte, vad hälsningen innebar. På förfrågan hos sekreteraren, som förmedlat denna hälsning, förklarade han, att han var förhindrad att meddela, vem som bett honom framträda, och han bad, att man ville ha godheten att vända sig till vederbörande i utrikesdepartementet och informationsstyrelsen. Detta är ganska anmärkningsvärt. Utrikesdepartementet har förklarat, att någon framställning inte gjorts, och nu förklarade informationsstyrelsen — fast det är mera genomskinligt — att det "inte finns någon anteckning om att saken varit föremål för någon åtgärd".

Det är väl den gamla metoden — höll jag på att säga — att man sätter sig i förbindelse med en underordnad myndighet eller annan — här var det inte fråga om myndighet — för att nå ett syfte, utan att det egentligen finns några spår efter det. Det synes mig, att detta inte kan vara riktigt, och det var därför som denna enkla fråga framställdes.

Då nu inget svar har lämnats, tillåter jag mig härmed, herr talman, konstatera, att utrikesministern har blivit mig svaret skyldig. Och jag anser mig ha rätt att tolka det uteblivna svaret så, att den som tiger, han samtycker. Utrikesdepartementet står inte fullkomligt fritt inför detta, trots att man har svarat att man det gör — liksom informationsstyrelsen har svarat. Man liter inte riktigt på detta, ty det har hänt så pass ofta, att uttalandena varit så "diplomatiskt" avfattade, att man inte riktigt får deras egentliga innebörd klar för sig.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 2.50 e. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Torsdagen den 23 december 1943

Kammaren sammanträdde kl. 9.50 f. m.; och dess förhandlingar försiggingo inom lyckta dörrar samt leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för kammarens den 17 innevarande månad inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 9.53 f. m.

In fidem

G. H. BERGGREN

Onsdagen den 19 april 1944

kl. 11 förmiddagen.

Sedan Kungl. Maj:t genom skrivelse den 14 april 1944, nr 245, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelande av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, ävensom förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av ministern för utrikes ärendena och i andra kammaren av statsministern, varjämte Kungl. Maj:t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av sagda meddelande, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingssal.

Ordet lämnades till hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther*, som anförde: nr 1

Herr *Undén*: nr 2

Herr *Ström*: nr 3

Herr *Herlitz*: nr 4

Herr *andre vice talmannen*: nr 5

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther*: nr 6

Herr *Holmbäck*: nr 7

Herr *förste vice talmannen*: nr 8

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther*: nr 9

Nr 1.*Anförande vid kamrarnas slutna sammanträden den 19 april 1944*

Avsikten från regeringens sida med det nu anordnade slutna riksdags-sammanträdet är att lämna kamrarna meddelande i två viktigare utrikespolitiska ämnen av särskild aktualitet, nämligen dels den finska fredsfrågan, dels de på senaste tiden företagna brittiska och amerikanska framställningarna angående Sveriges export av vissa varor till Tyskland och av Tyskland kontrollerade länder. Det säger sig självt, att vad som förekommit i den finska fredsfrågan icke kan offentliggöras i Sverige i vidare mån än som skett i Finland. Icke heller i fråga om det andra ämnet har vare sig svenska regeringen eller de övriga berörda regeringarna ansett lämpligt att för närvarande giva publicitet åt sakens detaljer.

Frågan om Finlands möjligheter att taga sig ut ur kriget har under de sista månaderna i särskilt hög grad tilldragit sig vårt intresse. Det är dock ingalunda första gången som frågan aktualiserats sedan krigsutbrottet i juni 1941, och innan jag redogör för de händelser, som direkt lett fram till det utvecklingsskede, vari vi nu befinna oss, vill jag erinra om att ända sedan hösten 1941 åtskilliga försök gjorts att få till stånd fredsunderhandlingar mellan Finland och Ryssland.

En ny fas i utvecklingen inträdde i mitten på november 1943. Vid samtal i utrikesdepartementet med härvarande ryske minister Madame Kollontay angående de av de allierade makterna tillkännagivna krigsmålen berördes även läget i den finsk-ryska fredsfrågan med utgångspunkt från de allierade makternas krav på kapitulation utan villkor, till vilket sovjetregeringen under den kort förut avhållna Moskvakonferensen uttryckligen anslutit sig. Det framhölls från svensk sida, att ett sådant krav säkerligen omöjliggjorde varje tanke på finsk separatfred. I anslutning till dessa samtal meddelade Madame Kollontay den 20 november, att om Finland skulle önska sända en person till Moskva för att resonera om en uppgörelse, vore han välkommen. Dessförinnan vore det lämpligt att man från finsk sida lämnade upplysning om, vilka förslag man hade att göra, så att det skulle kunna bedömas, om en resa kunde löna sig. Sovjetregeringen hade icke haft och hade icke någon som helst avsikt att göra Finland till en rysk provins eller att på något som helst annat sätt inkräkta på Finlands självständighet eller oberoende, såvida icke Sovjetunionen genom Finlands framtida politik skulle tvingas att ändra denna sin inställning.

Detta meddelande vidarebefordrades samma dag till finska regeringen, som därefter den 29 november överlämnade följande svar. Man vore i Finland erkännansam för det tillfälle, som på detta sätt beretts för framförande av Finlands tankar om möjligheterna att utforma en fred. Finlands folk, som alltid ville upprätthålla sin stats fulla suveränitet, vore medvetet om att goda och vänskapliga relationer till dess stora grannfolk

i öster vore av vital betydelse för dess tillvaro och framtid. Finland strävade efter att nå en fred, som skulle giva säkra förutsättningar för upprättandet och bevarandet av ett gott grannförhållande mellan Finland och Sovjetunionen samt möjligheter för Finland att iakttaga sådan neutralitet, som angåves i mellanfolkliga regler. Enligt finsk uppfattning skulle den gräns, inom vilken Finland uppbyggt och inom vilken den suveräna finska staten existerat, nämligen gränslinjen sådan den förelåg 1939, vara ägnad att giva sådana förutsättningar. Man vore emellertid beredd att ingå på en diskussion om sådana avvikelser från denna gränslinje, som vore ägnade att skapa ömsesidigt förtroende och att trygga förutsättningarna för ett permanent fredligt förhållande mellan grannfolken, samt rörande möjligheterna att lösa andra vid en fredsuppgörelse mellan Finland och Sovjetunionen ifrågakommande spörsmål.

Detta finska meddelande besvarades av ryssarna den 20 december. Därvid uttalades, att sovjetregeringen icke funne det finska meddelandet tillfredsställande, enär sovjetregeringen fasthöll vid den reglering, som skett 1940 och icke kunde medgiva någon annan gränsdragning. Alla andra frågor kunde diskuteras under förhandlingarna. Detta svar diskuterades ingående inom finska regeringen, varvid det konstaterades, att man var fullt på det klara med vikten att fullfölja den upprättade kontakten med ryssarna men att man icke frivilligt kunde godtaga en gräns, som från Finland avskilde så betydelsefulla orter som Viborg, Sordavala och Keksholm. Enligt finska regeringens önskan framförde jag den 3 januari i år dessa synpunkter till Madame Kollontay, som förklarade, att hon till Moskva endast ansåg sig böra framföra, att finska regeringen tydligen särskilt bekymrade sig för Viborg. Hon sade vidare, att det väsentligaste syntes henne vara finsk villighet att sända en person till Moskva.

Härefter inträdde en paus i förhandlingarna, som varade till mitten på februari. Då sändes herr Paasikivi till Stockholm med uppdrag att taga kontakt med Madame Kollontay. De samtal, som ägde rum mellan Paasikivi och Madame Kollontay, ledde fram till att Paasikivi vid återresan den 23 februari till Helsingfors medförde ett meddelande från sovjetregeringen om dennas villighet att med ombud för Finland i Moskva upptaga vapenstillstånds- och fredsförhandlingar, därest man från finsk sida på förhand i princip accepterade följande villkor.

1) Finland återgår till neutralitet, men denna neutralitet måste vara fullständig, vilket innebär, att de tyska trupperna på ett eller annat sätt interneras eller avväpnas. Sovjetunionen är villig att, därest Finland ej skulle gå i land med denna uppgift, vara behjälplig med flyg och trupper.

2) Återställande av Moskvafredens reglering.

3) Hemsändande av ryska och allierade krigsfångar och internerade.

Vidare borde på förhand accepteras, att vid de eventuella Moskvaförhandlingarna även skulle upptagas de frågor, som intresserade Sovjetunionen i fråga om Petsamoområdet, eventuella frågor angående demobilisering samt skadestandsfrågor. Det tillades, att sedan finska regeringen

insisterat på Hangö, ställde sovjetregeringen i utsikt att avstå från Hangö mot kompensation.

Som bekant offentliggjordes den 29 februari en rysk kommuniké angivande de erbjudna villkoren utan omnämnande av Hangö.

I detta sammanhang kan omnämnas, att tyska regeringens inställning till den uppkomna kontakten mellan finska och ryska regeringarna klarlades vid en *démarche*, som företogs av tyske ministern i Helsingfors den 21 februari. Därvid förklarades från tysk sida, att avslutandet av en separatfred i Berlin skulle uppfattas som ett förräderi med alla därav följande konsekvenser.

Det meddelande, som överlämnats av Madame Kollontay till Paasikivi blev föremål för riksdagsbehandling i Finland. Den 4 mars infann sig finske ministern Gripenberg i utrikesdepartementet för att avlämna det finska svaret. Detta var av följande lydelse:

”Finlands regering, som allvarligt strävar till ett snart återställande av fredliga förbindelser mellan Finland och SRRU, har noggrant övervägt de av Rådsregeringen framställda vapenstilleståndsvillkoren och funnit, att den icke kan såsom sådana omfatta dessa villkor, och framställer därför till Rådsregeringens övervägande, huruvida icke klarställandet av särskilda frågor kunde göras till föremål för förhandlingar, varvid Finlands regering sattes i tillfälle att framföra sin uppfattning.”

Samtidigt meddelade Gripenberg, att man i Finland hade fullt klart för sig, att förutsättningen för att Finland skulle förbli neutralt vore att främmande trupper icke funnes i landet. Under hänvisning härtill framhöll jag för Gripenberg, att, därest detta vore finska regeringens uppfattning, man borde kunna finna en formulering, som tydligare gav uttryck häråt och därigenom vore mer acceptabel ur rysk synpunkt än den föreslagna.

Gripenberg lovade att omedelbart underrätta den finske utrikesministern om dessa synpunkter.

Två dagar därefter hade jag ett nytt samtal med Gripenberg, varvid jag sade honom, att H. M. Konungen i likhet med svenska regeringen i övrigt intensivt intresserade sig för finska fredsfrågan och var mycket orolig för att finska regeringen skulle svara rent avböjande på det ryska förslaget. Det skulle försätta Finland i ett fruktansvärt läge och beröva landet varje stöd hos allierade och neutrala makter. Jag meddelade vidare, att Konungen frågat mig, om inga tecken syntes till att marskalk Mannerheim ämnade framträda för att samla hela finska folket till ett enigt beslut att slå in på den öppnade förhandlingsvägen. Jag tillade emellertid, att det givetvis icke kunde förväntas att vare sig Konungen eller svenska regeringen framträdde med någon vädjan till finska regeringen men att Konungen dock tydligen önskade att hans personliga uppfattning i ämnet skulle bringas till presidentens och marskalkens kännedom.

Sedan finska regeringen ånyo övervägt svaret till sovjetregeringen,

mottog jag den 7 mars Gripenberg, som överlämnade ett omformulerat svar av följande lydelse:

”Finlands regering, som allvarligt strävar till ett snart återställande av fredliga förbindelser mellan Finland och SRRU, har noggrant övervägt de av Rådsregeringen framställda vapenstilleståndsvillkoren.

Regeringen är medveten om att förutsättningen för att Finland efter ett vapenstillestånd skall bli neutralt är att främmande krigförande makts trupper icke befinna sig på dess område. Denna fråga är emellertid så komplicerad att den erfordrar en närmare överläggning. Finlands regering vill därför föreslå att underhandlingar skulle inledas varvid den skulle få tillfälle att framföra sin uppfattning i denna fråga och i övriga frågor, som röra de av Rådsregeringen framställda vapenstilleståndsvillkoren.”

Detta svar överlämnades påföljande dag till Madame Kollontay. Redan den 10 mars förelåg sovjetregeringens ställningstagande till det finska svaret. Däri förklarades, att sovjetregeringen ansåg svaret helt otillfredsställande och att sovjetregeringens villkor för vapenstilleståndet sådana de överlämnats till Paasikivi vore dess minimikrav samt att rysk-finska underhandlingar om upphörande av fientligheterna och om upprättande av fred endast vore möjliga, sedan finska regeringen antagit dessa villkor. Vidare uttalades, att sovjetregeringen, i händelse av ett antagande av villkoren och principiellt samtycke från finska regeringens sida till internering av de tyska trupperna, vore beredd att diskutera denna senare fråga vid förhandlingar i Moskva. Sovjetregeringen sade sig komma att avvakta ett positivt svar under loppet av en vecka, d. v. s. till den 18 mars. Om svar då ej ingått, komme sovjetregeringen att anse att finnarna avsiktligt förhållade förhandlingarna för syften, som vore oförståeliga för sovjetregeringen, och att de tillbakavisade sovjetregeringens villkor.

Vid samtal, som under den närmast därefter följande tiden förekommo mellan svenska och finska vederbörande, framhöllos från svensk sida vissa åsikter och synpunkter, vilka utbildats under kontinuerliga samtal med de ryska diplomatiska representanterna i Stockholm rörande innebörden av de ryska fredsvillkoren. Sålunda framfördes till finnarna, att man å rysk sida otvivelaktigt avsåge att komma till ett arrangemang, som icke blott innebure ett vapenstillestånd utan även en fredsuppgörelse. Det uttalades vidare, att intet som helst tvivel kunde råda om att de finska trupperna icke behövde dragas tillbaka till 1940 års gräns, förrän en fullständig uppgörelse träffats mellan Finland och Ryssland. Beträffande villkoret rörande de tyska truppernas internering förklarades, att detta villkor icke syntes nödvändigtvis behöva innebära en internering i teknisk mening utan att man också kunde tänka sig att åstadkomma en isolering av de tyska trupperna, i det de från finsk sida skulle förhindras att gå söder om en viss linje, varom överenskommelse skulle träffas. I fråga om den territoriella regleringen hade från rysk sida understrukits, att frågan om Hangö kunde lösas i enlighet med finska önskemål, därest lämplig

kompensation medgäves, exempelvis Petsamo. Rörande villkoret om återsändande av ryska krigsfångar och internerade till Sovjetunionen hade några preciseringar icke stått att vinna. Slutligen framhölls, att man å rysk sida krävde ett förhandsgodkännande av de tre första villkoren, men att godkännandet ifråga om de tre övriga villkoren endast innebure, att dessa frågor komme att uppföras å dagordningen för förhandlingarna i Moskva.

För att vinna visshet om att intet missförstånd skulle uppstå vid denna förmedling av kommentarer till de framställda ryska fredsvillkoren, sammanfördes de i en skriftlig uppteckning, som överlämnades dels till finske utrikesministern, dels till Madame Kollontay. Hon bekräftade, att uppteckningen på ett alltigenom riktigt sätt återgav vad hon meddelat.

Efter riksdagsbehandling i Finland överlämnades den 17 mars det finska svaret på det ryska meddelandet av den 10 mars. Däri förklarades, att finska regeringen, som fortfarande allvarligt strävade efter ett återställande av fredliga förhållanden och önskade inleda förhandlingar, dock icke i förväg kunde förklara sig godkänna de från rysk sida uppställda villkoren utan att ha erhållit visshet om deras tolkning och innebörd.

Den 19 mars meddelade mig Madame Kollontay, att hon mottagit ett telegram från Moskva av följande lydelse:

”Rådsregeringen har emottagit det finska svaret av den 17 mars och finner därav, att finska regeringen önskar närmare tolkning av de ryska villkoren. Rådsregeringen har ingenting emot att giva en sådan tolkning åt en eller två finska delegater. Den anser Moskva vara lämpligaste platsen härför.”

Den 20 mars meddelades från finsk sida, att man accepterade det ryska förslaget och beslutit sända delegater till Moskva, och redan några dagar senare överenskomms mellan finska och ryska vederbörande, att herr Paasikivi och f. d. utrikesminister Carl Enckell den 26 mars skulle företaga resan till Moskva. Förberedelserna för denna resa vidtogos i största hemlighet. På morgonen den 26 mars anlände de finska delegerade till Stockholm med flygplan från Helsingfors och fortsatte omedelbart färden med ett svenskt flygplan efter en överenskommen route till Moskva. I detta sammanhang bör omnämnas, att den finska kommuniqué rörande förhandlingarna, som utgavs tisdagen den 21 mars synes hava tillkommit i avsikt att utåt dölja, att förhandlingarna inträtt i detta nya skede.

Den finska delegationen hade den 27 mars ett första sammanträffande med utrikeskommissarie Molotov och vice utrikeskommissarie Dekanov, varvid en längre diskussion om de ryska villkoren utspann sig. Efter ytterligare tvenne sammanträden den 29 mars överlämnades från rysk sida skriftligt formulerade villkor, vilka anslöto sig till de villkor, som publicerats den 29 februari, men som därutöver försetts med vissa preciseringar. Sålunda definierades det första villkoret såsom avbrytande

av politiska, militära och ekonomiska förbindelser med Tyskland samt internering eller alternativt avlägsnande från Finland av tyska trupper och fartyg. Detta villkor borde uppfyllas inom april månad. Beträffande återställande av 1940 års gräns krävdes, att de finska trupperna skulle dragas tillbaka till denna gräns likaledes inom april månad. I fråga om villkoren rörande återlämnande av krigsfångar m. m. tillades en bestämmelse innebärande reciprocitet i händelse ett slutligt fredsfördrag komme till stånd. Demobilisationen av finska armén skulle äga rum intill 50 % före utgången av maj, varefter återgång till fredsnumerär skulle äga rum under juni och juli. Sådan numerär skulle sedan uppehållas, så länge kriget varade. Skadeersättningen fixerades till 600 miljoner amerikanska dollars att betalas i form av finska varor inom 5 år. Petsamo skulle återgå till Sovjetunionen. Därest de nu nämnda villkoren uppfylldes från finsk sida vore sovjetregeringen beredd frångå frånfalla anspråken på Hangö utan kompensation.

Dessa villkor medfördes sålunda av de finska delegaterna, när de den 1 april återvände till Helsingfors via Stockholm. De meddelades mig muntligen av herr Semenov vid härvarande sovjetryska beskickning, chargé d'affaires vid tillfället i anledning av ministrernas sjukdom. Jag framhöll för honom, att de åtminstone på en viktig punkt skilde sig från vad som förut meddelats oss från ryskt håll, nämligen beträffande de tyska trupperna i Finland. Nu krävdes, att dessa trupper skulle inom en månad antingen interneras eller utdrivas ur Finland, medan man tidigare förklarat sig villig att diskutera deras isolering i norra Finland. Det föreföll mig svårt att tro, att finnarna skulle kunna åtaga sig något dylikt. Herr Semenov medgav, att villkoren i denna punkt icke vore formulerade på samma sätt som tidigare. Som bekant hava villkoren därefter varit föremål för övervägande såväl inom finska regeringen som inom partigrupperna och riksdagen. Det finska ställningstagandet har formulerats i en text, som i går genom utrikesdepartementets bemedling vidarebefordrats till Madame Kollontay, och som i korthet innebär ett avböjande av de framställda villkoren, vilka förklarats delvis vara omöjliga att uppfylla, jämte en förnyad deklaration av finska regeringens önskan att uppnå fred.

I den finsk-ryska förhandlingen har Sverige snarare intagit förmedlarens än medlarens roll. Angående förloppet av de konversationer som ägt rum direkt mellan ryska och finska förhandlare hava vi icke ägt fullständig kännedom. Men med hänsyn till hur nära Finlands öde berör oss hava vi ansett oss berättigade att vid upprepade tillfällen hemställa hos Sovjet att visa moderation vid villkorens utarbetande och att såsom vår uppfattning framhålla, att Finlands regering icke borde lämna något oförsökt för att förhandlingarna måtte leda till resultat. För ögonblicket förefalla förhandlingarna avstannade. Men det synes mig vara Sveriges både plikt och intresse att om och när tillfälle åter erbjuder sig söka bidra till att Finland får den fred, som säkerligen det övervägande flertalet av det finska folket eftersträvar.

Jag övergår härefter till det andra ämne, i vilket regeringen önskat lämna Kammaren meddelande.

Som bekant deklarerade svenska regeringen vid krigsutbrottet sin avsikt att upprätthålla normala handelsförbindelser med båda krigförande sidor. De förhandlingar beträffande handeln under kriget, som omedelbart efter krigsutbrottet inleddes i London och Berlin, resulterade även i avslutandet av handelsavtal, grundade på principen om vidmakthållandet av en normal handel. Därvid angavs i det svensk-brittiska krigshandelsavtalet, vilket undertecknades den 7 december 1939, handelsutbytet under år 1938 såsom normerande för handeln. Sverige skulle följaktligen vara berättigat till normal import från England jämte normal tillförsel genom den brittiska blockaden samt förband sig å andra sidan att icke öka exporten till Tyskland och dess allierade utöver 1938 års exportsiffror. 1939 års svensk-brittiska avtal innehöll därjämte en bestämmelse om exportförbud för ett antal varuslag, huvudsakligen livsmedel, metaller och västerifrån importerade viktiga industriråvaror. Exportförbudet gällde emellertid även varor av ifrågavarande slag, som producerats i Sverige eller importerats från annat håll än genom den brittiska blockaden.

Upprätthållandet av Skagerack-spärren medförde en radikal förändring i Sveriges handelspolitiska läge. Bortfallandet av den betydande importen västerifrån innebar bland annat, att en begränsning av den svenska handelsomsättningen med det kontinentala Europa till 1938 års omfattning icke längre kunde vidmakthållas. Då vår handel med kontinenten i det hela var baserad på clearingprincipen, nödvändiggjorde tillfredsställelandet av vitala svenska importbehov, vilket varit och alltjämt är grundprincipen för den svenska handelspolitiken under kriget, en ökad export av svenska stapelvaror, såsom exempelvis järnmalm, järn och stål, kullager, maskiner och i viss mån trävaror och pappersmassa.

I anknytning till upprättandet av Göteborgstrafiken upptogos med de allierade överläggningar rörande den svenska importen västerifrån av viktiga råvaror, i första hand oljeprodukter för försvaret. Man kunde därvid konstatera, att kriget mellan Förenta Staterna och Japan medförde en allmän försämring av världsförsörjningsläget samt att Förenta Staternas inträde i kriget innebar, att betydligt ökade anspråk ställdes på världens resurser.

För Sveriges del innebar det nya läget, att möjligheterna till import västerifrån blevo beroende icke blott såsom förut av de allierades blockadsynpunkter utan därjämte även av försörjningsskäl.

Vid de överläggningar i hithörande frågor, som hösten 1942 fördes i London och Washington, kommo från allierad sida till uttryck synpunkter av samma natur som de, vilka kännetecknade 1939 års avtal. Det uppnåddes härvid ett temporärt arrangement, vilket bland annat tillförsäkrade vårt land viss tillförsel av mineraloljor för försvarsmaktens behov. I anslutning härtill diskuterades frågan om en utvidgning av 1939 års avtal till att omfatta även Amerikas Förenta Stater. Överläggningar i

frågan fördes fortsättningsvis i Stockholm under februari månad 1943, då utvecklingen av den svenska handeln under kriget klarlades för en från Washington och London utsänd delegation.

Sedan denna delegation, vilken saknade bemyndigande att föra förhandlingar i egentlig mening, återvänt till London i början av mars månad, inbjöds i slutet av april en svensk delegation till London för förhandlingar åsyftande en reglering av den svenska importen västerifrån och därmed sammanhängande frågor. Vid förhandlingar med den med anledning härav i maj till London utresta delegationen uppställdes från allierad sida bl. a. krav på vissa begränsningar av den svenska exporten till axelländerna under 1943 och 1944. I gengäld förklarade sig brittiska och amerikanska regeringarna beredda att ställa till Sveriges förfogande vissa s. k. basic rations, d. v. s. på basis av tidigare navicertkvoter och det allierade försörjningsläget bestämda kvantiteter av viktiga importvaror.

Under förhandlingarna utarbetades av delegationerna vissa förklaringar, vilka i utkast förelågo den 19 juni. Den svenska delegationen hemreste därefter för rapport.

Det svenska deklaraionsutkastet förutsåg två system för begränsning av den svenska exporten till axelländerna, nämligen *dels* begränsning av den totala exporten till ett visst maximibelopp, i samband varmed Sverige förklarade sig vilja upphöra med kreditgivning till axelstaterna, *dels* exportförbud eller exportkvoter för ett antal särskilt angivna varuslag. Häribland innefattades malmer, ferrolegeringar, transportmedel och krigsmateriel samt ett antal varuslag tillhörande de kategorier, som jämlikt 1939 års svensk-brittiska krigshandelsavtal, vilket förklarades gälla även i förhållande till Förenta Staterna, skulle exportförbjudas. Därjämte förklarade sig Sverige berett att upphöra med reparationer av fartyg och andra transportmedel för Tysklands eller andra axelländers räkning samt att icke öka i tysk tjänst eller i den svensk-tyska handeln insatt tonnage. Den svenska deklarationen omfattade även en förklaring att den totala svenska exporten till axelländerna under första halvåret 1944 skulle bibehålla samma proportion till exporten under hela året som medeltalet för åren 1938–1942. Den svenska deklarationen innehöll dessutom en förklaring, att Sverige tills vidare skulle begränsa sin export till Argentina till papper och pappersmassa samt till de varuslag, varom överenskommelse senare kunde träffas med de allierade.

De brittiska och amerikanska deklarationerna innehöllo förklaringar om garantier för Sverige att erhålla den tilldelning av importvaror, varom överenskommelse kunde träffas, med tillstånd för Sverige att i händelse av Göteborgs-trafikens avbrott upplägga lager av ifrågavarande varuslag i allierade stater. De varuslag, som importeras västerifrån, utgöras som bekant av olika slag av livsmedel, fodermedel, kolonialvaror, hudar, bomull, ull, jute samt ett antal viktiga industriråvaror, ifråga om vilka från svensk sida framställda önskemål dock bl. a. på grund av de allierades försörjningssvårigheter icke kunnat tillfredsställas.

De principer, som lågo till grund för det svenska deklarationsutkastet, inneburo en genomgripande omläggning av den svenska handelspolitik, som utvecklats under krigsåren efter 1940. Med hänsyn härtill och till det svenska önskemålet att denna omläggning skulle genomföras autonomt, förklarade man sig å svensk sida icke beredd att omedelbart underteckna deklarationsutkastet. Emellertid beaktades dettas principer fr. o. m. halvårsskiftet 1943 bl. a. vid de handelsförhandlingar, som därefter fördes av Sverige med Tyskland och andra stater inom Axel-Europa. Efter ytterligare överläggningar i London fastställdes därefter texterna till de ömsesidiga deklarationerna definitivt den 23 september.

En av de väsentligaste svårigheterna vid förhandlingarna var att finna en ur allierad synpunkt acceptabel basis för en reglering av den svenska exporten under 1943. Anledningen härtill var givetvis, att Sverige redan långt tidigare hade träffat avtal med andra stater rörande export och import under året, särskilt handelsavtalet med Tyskland av december 1942. De flesta av dessa avtal voro som nyss framhållits baserade på clearingprincipen, d. v. s. de ställde exportens storlek i beroende av storleken av importen. Då importen tenderade att starkt öka under 1943, förelågo tydligen inom ramen för de redan avslutna avtalen alla utsikter för en motsvarande avsevärd utökning av exporten.

Det lyckades emellertid att trots alla dessa svårigheter vid London-förhandlingarna komma till en överenskommelse rörande den svenska exporten under 1943. Det behöver knappast framhållas, att genomförandet av denna överenskommelse, som innebar en genomgripande omläggning av hela det dittillsvarande svenska exportsystemet mitt under löpande avtalsår, medfört utomordentliga svårigheter och högst avsevärda uppföringar ur svensk synpunkt. När man nu blickar tillbaka på resultatet av avtalstillämpningen under 1943, torde det näppeligen på något håll kunna förnekas, att det av de allierade representerade angivna huvudsyftet i allt väsentligt uppnåts. Utan de restriktiva åtgärder, som från svensk sida vidtagits i enlighet med Londondeklarationen, hade utan tvivel den svenska exporten till Tyskland under 1943 fått en ojämförligt mycket större omfattning. Vad angår exporten till de andra axelländerna, är att konstatera, att densamma i full överensstämmelse med Londondeklarationen reducerats med omkring 150–160 miljoner kronor i jämförelse med 1942.

Det allierade önskemålet om en väsentlig reduktion av Sveriges export till axelländerna under 1944 var i så måtto lättare att tillgodose som Sverige vid tidpunkten för Londonförhandlingarna icke hade bundit sig genom avtal med andra stater. Den svenska regeringen kunde därför gå så långt för att möta de allierade synpunkterna, att den utan ändring accepterade de förslag om reduktioner, som från allierad sida framlades beträffande *järnmalm* och *kullager*.

Den svenska deklarationen, som för år 1944 förutser en totalexport till axelländerna av 700 miljoner kronor mot 1.000 miljoner kronor år 1942,

har varit bestämmande för den svenska inställningen vid de förhandlingar, som förts omkring nyåret rörande handelsutbytet under år 1944 med axelländerna, i främsta rummet Tyskland.

I enlighet med de i London avgivna förklaringarna ha således i 1944 års handelsavtal med Tyskland betydande reduktioner vidtagits ifråga om exporten av bl. a. järnmalm, järn och stål, kullager och maskiner m. m., varjämte inskränkningar även vidtagits beträffande övriga exportkontingenter i avsikt att hålla den svenska utförseln inom den svenska deklarationens exportram.

På grund av den inställning, som lades i dagen från svensk sida vid handelsförhandlingarna med Tyskland, företogs å tysk sida avsevärda nedskärningar av exporten av för Sverige vitala importvaror, såsom exempelvis kol och koks, kemikalier och handelsjärn m. m. Även å svensk sida har en avvägning skett av vissa importkvoter under beaktande av angelägenheten, att den i den svenska Londondeklarationen angivna ramen säkerställdes. Därvid har jämväl övervägts införandet av en generell importreglering avseende samtliga varuslag. Med hänsyn till de administrativa konsekvenser en dylik reglering skulle medföra har man likväl ansett sig böra avstå därifrån. Man har i stället gått fram på den linjen, att kontrollen över importen till Sverige från axelländerna utövas av utrikesdepartementet i samråd med handelskommissionen och andra berörda myndigheter, varvid man från myndigheternas sida noga följer, att importutvecklingen gestaltar sig så att den mot importen svarande exporten överensstämmer med den svenska deklarationens principer. Det må tilläggas, att brittiska och amerikanska vederbörande efter mottagande av underrättelse om 1944 års svensk-tyska handelsavtals innebörd, uttalade sin tillfredsställelse med att detta stod i överensstämmelse med 1943 års svenska Londondeklaration.

Under de senaste månaderna har man emellertid från brittisk och amerikansk sida vid flera tillfällen yppat farhågor inför utvecklingen av den svenska exporten. I första hand ha dessa farhågor gällt exporten av järnmalm. Dessutom ha betänkligheter även framförts beträffande exporten av kullagermaskiner och transportmedel, varjämte vissa önskemål yppats ifråga om fördelningen under året av den svenska exporten till Axel-Europa.

Beträffande järnmalmsexporten gjordes sålunda en brittisk-amerikansk démarche den 1 december 1943, varvid totalexporten av järnmalm under 1943 och exporten därav under första kvartalet 1944 särskilt berördes. Å svensk sida svarades, att orsaken till att den svenska järnmalmsexporten 1943 — i motsats till vad man från allierat håll väntat sig — var större än under föregående krigsår, var att söka dels i de oväntat stora skeppningarna över Narvik, dels i det förhållandet, att sjöfarten i Östersjön under året icke störts. En bidragande orsak var dessutom den milda väderleken, som tillätit en längre skeppningssäsong än vanligt över Luleå.

Brittiska och amerikanska regeringarna återkommo den 22 januari till

frågan om järnmalmsexporten, varvid de under återopande av 1943 års höga exportnivå uttalade farhågor för att Sverige icke skulle kunna uppfylla de i den svenska deklarationen nedlagda principerna för den svenska exporten av såväl järnmalm som andra varuslag under år 1944. Man önskade därför en svensk utfästelse om en begränsning av den svenska exporten av järnmalm under första kvartalet till 488.000 ton — utgörande medeltalet för exporten åren 1941 och 1942 — varav högst 200.000 ton finge utföras under en månad. I anslutning härtill framfördes även önskemål om att den i den svenska deklarationen ingående förklaringen, om iakttagande av en viss relation mellan exporten till axelländerna under första och andra halvåret 1944 skulle respekteras ifråga om särskilda varuslag och icke blott ifråga om totalexporten. Till svar härpå påpekades från svensk sida den principiella skillnaden mellan läget å ena sidan år 1943, då en nedskärning av den svenska exporten skulle företagas under samtidigt tillämpande av handelsavtal, som voro byggda på en icke kvotsmässigt begränsad utveckling av varuutbytet inom ramen för gällande clearingavtal, samt å andra sidan år 1944, då ifrågavarande handelsavtal slutits på grundval av de i den svenska deklarationen ingående detaljförklaringarna. Ifråga om det allierade önskemålet om iakttagande av relationen mellan exporten under första och andra halvåret 1944 framhölls, att den svenska förklaringen härutinnan avsåge iakttagande av en viss relation mellan den totala exporten under första respektive andra halvåret. Vid handelsavtalsförhandlingarna med andra stater hade man därför icke förutsett att för varje enskilt varuslag respektive varugrupp genomföra en strikt proportionalism i fördelningen på de båda halvåren. Den svenska inställningen bekräftades i ett den 24 februari överlämnat memorandum.

Med hänsyn till fortsatta från amerikansk och brittisk sida under hand yppade önskemål avseende den svenska exporten år 1944 till Axel-Europa avreste envoyén Häggelöf i egenskap av ordförande i den svenska sektionen av den blandade svensk-brittisk-amerikanska regeringskommisionen i början av februari till London för att med de brittiska och amerikanska huvudförhandlarna upptaga överläggningar rörande ifrågavarande spörsmål. Från allierad sida framfördes därvid under hand ytterligare krav på nedskärning av den svenska exporten av kullager, i första hand en nedskärning av denna export under andra kvartalet i år.

Samtidigt syntes man villig erkänna, att Sverige uppfyllt Londondeklarationen, och man erbjöd därför som kompensation för ett svenskt tillmötesgående av de allierade önskemålen bl. a. leveranser av jaktflygplan av typen Spitfire.

De allierade underhandsframställningarna erhöilo formell bekräftelse i en aide-mémoire, som den 17 mars överlämnades till svenska regeringen av amerikanska och brittiska ministrarna i Stockholm. I den allierade framställningen, som främst berörde exporten av järnmalm och kullager samt fördelningen mellan första och andra halvåret 1944 av den svenska

exporten till axelländerna, framfördes även vissa anmärkningar mot tillämpningen av den svenska deklarationen under år 1943. Svar härpå lämnades i ett svenskt memorandum den 6 april.

I detta liksom tidigare svenska memorandum av den 24 februari framhölls i stort sett följande.

Beträffande järnmalmsexporten hade från allierad sida hävdats, att Sverige under år 1943 med omkring 350.000 ton överskridit den kvantitet, som jämlikt 1939 års alltjämt gällande avtal utgjorde normen för årsexporten därav. Vidare hade hemställts, att den svenska järnmalmsexporten till Tyskland under första halvåret i år skulle minskas med nyssnämnda kvantitet.

Å svensk sida vederlades — med stöd av en särskild utredning angående beräkningen av exportnormen för järnmalm — den allierade argumenteringen. Det visades, att den svenska exporten tvärtom icke på långt när uppnått ifrågavarande norm.

I fråga om fördelningen mellan första och andra halvåret av exporten till axelländerna hade från allierad sida uttryckts önskemål att få emottaga en utöver den svenska deklarationen gående utfästelse, att ifrågavarande relation skulle iakttagas icke blott beträffande totalexporten utan även ifråga om samtliga i den svenska deklarationen särskilt nämnda varuslag.

I det svenska svaret framhölls, att den allierade framställningen i realiteten icke avsåge en tilläggsutfästelse till den svenska Londondeklarationen utan innebure en principiell förändring av deklarationen på ifrågavarande punkt. Enär svenska regeringen vid avslutandet av årets handelsavtal utgått från de i deklarationen givna förklaringarna och iklätt sig förpliktelser inom dessas ram, som icke läte sig förenas med ett tillmötesgående av det från allierad sida uttalade önskemålet, såge den sig nödsakad avböja detta.

Med hänsyn till den utomordentliga vikt, som från brittisk och amerikansk sida fästes vid exporten av kullager, vore svenska regeringen emellertid beredd att uppdelna denna i lika stora månatliga rater. Å svensk sida förklarade man sig vidare beredd att lämna vissa informationer beträffande kullagerexporten samt att i största möjliga mån avböja ändringar av redan placerade tyska beställningar.

Efter Mr. Hulls anförande den 9 april med dess enträgna vädjan till de neutrala staterna att upphöra med det bistånd, som av dem lämnas axelmakterna, återkom amerikanske ministern den 13 april till kullagerfrågan i en aide-mémoire av följande innehåll:

”Förenata Staternas regering har med tillfredsställelse konstaterat de steg, som Sveriges regering tagit under det gångna året för att göra slut på de förödmjukande åtgärder, vilka påtvingades Sverige vid den tidpunkt, då den tyska militära styrkan stod på sin höjdpunkt och att på ett omisskännligt sätt åter göra Sveriges suveräna rättigheter gällande. Sveriges framtvingande av tysk respekt för svenska rättigheter har förnyat

Amerikas förtroende för Sveriges regering och folk och lagt grundvalen för skilda former av vänskapligt samarbete, däribland 1943 års krigshandelsavtal.

Ett avgörande skede har nu nåtts i det krig, som Förenta Staterna och dess förbundna kämpa mot Tyskland, under vilket det har blivit av största vikt att så långt som det är praktiskt möjligt alla de fördelar, som Tyskland erhåller från områden, som icke äro under tysk kontroll och vilka utnyttjas av den tyska krigsmakten för att döda amerikanska soldater, bringas att upphöra. Dessa fördelar bestå icke endast uti leveranser av vapen och ammunition utan också i leverans av sådana strategiska råmaterial och fabrikat, vilka äro nödvändiga för den tyska krigsansträngningen.

Förenta Staternas regering anser sig på grund av den fundamentala likheten i de amerikanska och svenska folkens grundläggande intressen hava anledning att antaga, att Sveriges regering önskar vidtaga åtgärder ägnade att åvägabrinda, att Sveriges intressen på lång sikt icke äventyras genom att sådan hjälp som kan undvikas gives till de militära styrkor, vilkas besegrande för var dag fordrar alltjämt stegrade offer i liv.

Förenta Staternas regering önskar därför att åstadkomma ett omedelbart upphörande av all svensk export till Tyskland, med Tyskland förbundna länder och av Tyskland ockuperade områden av kul- och rullager och av maskiner, specialstål och specialverktyg för tillverkning av sådana lager såväl som av kolvringar åtminstone under nästkommande tre månader, under vilken tid förhandlingar skulle äga rum.

Det erkännes av Förenta Staternas regering, att det gällande krigshandelsavtalets ram icke rymmer en begäran om fullständigt upphörande av ifrågavarande export. Den materiel och de fabrikat, som det är fråga om, är emellertid av sådan direkt nytta för den tyska krigsmaskinen och följaktligen orsaken till så många amerikaners död, att Förenta Staternas regering måste använda varje medel, som den förfogar över, för att åstadkomma ett upphörande av denna export till Tyskland, med Tyskland förbundna länder och ockuperade områden. Den grundläggande ändring, som inträffat i det militära läget sedan förhandlingarna om krigshandelsavtalet föregående sommar, och nyligen timade viktiga militära händelser giva belägg för nödvändigheten för Amerika att så sker.

Klarläggande konversationer angående den svenska exporten av kullager etc. hava redan förts mellan hr Hägglöf samt brittiska och amerikanska representanter. Förenta Staternas regering önskar, att dessa konversationer nu drivas fram i London såsom formliga förhandlingar. Krigets krav tillåta icke Förenta Staternas regering att samtycka till långvariga förhandlingar eller att uppskjuta det omedelbara tillgripandet av alla åtgärder, som står till dess förfogande, för att åstadkomma ett omedelbart stoppande av ifrågavarande export.

Förenta Staternas regering är beredd att med anledning av de svårigheter, som Sveriges regering kan möta vid åstadkommandet av tillfredsställande arrangemang för uppfyllandet av våra önskningar:

A. draga försorg om inköp av S. K. F:s produktion av kul- och rullager samt delar därav, vilka enligt krigshandelsavtalet eljest kunna gå till Tyskland, med Tyskland associerade länder och av Tyskland ockuperade områden, samt ävenledes draga försorg om inköp av specialstål och kolvringar;

B. göra allt, som står i dess makt, för att motverka alla ekonomiska förluster, som Sverige må lida genom eventuellt tysk retaliation genom att ersätta förlust av livsviktig import från Tyskland;

C. omedelbart med svenska regeringen diskutera leverans, av importvaror, som i hög grad erfordras av det svenska näringslivet och det svenska försvaret, även om tillgången på dessa produkter är knapp i Förenta Staterna;

D. göra sitt bästa för att säkerställa återlämnandet till S. K. F. efter kriget av all egendom i Tyskland, som tyska regeringen eventuellt må expropriera såsom retaliation för stoppande av kullagerexporten.

Eftersom dessa frågor på ett vitalt sätt beröra otaliga amerikaners liv, måste Förenta Staternas regering helt öppet förklara att, därest dess önskemål icke tillgodoses, den kommer att se sig nödsakad att taga under allvarligt övervägande tillgripandet av alla åtgärder, som stå till dess förfogande för att åstadkomma de önskade resultaten.

Amerikanska regeringen understryker sin förhoppning, att erforderliga åtgärder komma att vidtagas av svenska regeringen för att tillgodose amerikanska regeringens önskan, att exporten av ovan omförmälda artiklar omedelbart stoppas.”

Den brittiske ministern, som var närvarande vid överlämnandet av det amerikanska memorandum, instämde å sin regerings vägnar i de synpunkter, som där framförts. Från sovjetrysk sida har ingen démarche gjorts hos svenska regeringen, utan man har inskränkt sig till att för S.K.F:s styrelse framhålla den skada, som tillfogats Sovjetunionen och dess allierade genom kullagerleveranserna till Tyskland, samt framhållit, att denna export måste få skadliga återverkningar både nu och under efterkrigstiden för de sovjetryska inköpsorganens inställning till S.K.F.

Kammarens ledamöter torde hava lagt märke till den ovanligt skarpa ton, i vilken den amerikanska framställningen är avfattad, ävensom det icke närmare definierade men påtagliga hot, som däri framföres. Det är självklart, att regeringen haft anledning att underkasta framställningen den mest ingående prövning ur alla synpunkter. I det amerikanska memorandum erkännes, att handelsöverenskommelsen med Storbritannien och Amerikas Förenta Stater icke lämnar utrymme för en framställning gående ut på ett upphörande av exporten av de ifrågavarande varorna till Tyskland. Denna framställning motiveras fastmera av det förhållandet, att kriget nu nått ett avgörande skede och att krigshändelserna tagit en sådan vändning, att man från amerikansk sida ansåge sig berättigad att påfordra, att Sverige skulle inställa ifrågavarande export, vilken skulle kunna kosta oräkneliga amerikanska soldaters liv.

Det bör då först och främst framhållas, att den export, som nu tillåts, uppgår till den kvantitet, till vilken man från brittisk-amerikansk sida under förhandlingarna under 1943 begärde att den svenska exporten skulle begränsas. Exportens volym utgör något mindre än hälften av vad som år 1943 exporterades till axelmakterna. Det förefaller egendomligt, att den krigsutveckling, som ägt rum sedan hösten 1943, icke skulle varit medtagen i beräkningen vid de krav om exporten 1944, som framställdes från allierad sida. Än mera slående blir ihålligheten i den amerikanska argumenteringen när man betänker, att resultatet av de svensk-tyska förhandlingarna delgavs de brittiska och amerikanska regeringarna i januari 1944 och då lämnades utan varje anmärkning utan tvärtom föranledde uttryck av tillfredsställelse med att man helt hållit sig inom de träffade överenskommelsernas ram. Det måste vidare framhållas, att krigets utveckling ur svensk synpunkt hittills icke medfört sådana fundamentala förändringar, som skulle kunna föranleda ett brytande av ingångna förpliktelser. I själva verket är Sveriges läge i allt väsentligt allt fortfarande oförändrat sedan den tidpunkt, då förhandlingarna ägde rum med de brittisk-amerikanska vederbörande. Jag kan kanske inskränka mig till det självklara påpekandet, att våra handelsförbindelser med västmakterna och de transoceana marknaderna allt fortfarande i allt väsentligt endast kunna äga rum medelst de s. k. lejdfartygen, för vilkas färd tillstånd fordras från båda de krigförande parterna. Ett bifall till den amerikanska framställningen skulle i själva verket i nuvarande läge, då ett inställande av exporten av dessa varor icke kan motiveras med någonting annat än allierade påtryckningar, innebära ett övergivande av den från svensk sida hittills förda politiken. Det är nämligen att märka, att under den gångna tiden av året de tyska leveranserna enligt handelsavtalet i allt väsentligt fullgjorts på ett mönstergillt sätt och att leveranserna i vissa avseenden, särskilt beträffande kol och koks, i icke obetydlig mån överstigit vad som avtalsmässigt skulle belöpa på första kvartalet innevarande år. Den svenska exporten av kullager och övriga i det amerikanska memorandum berörda varorna måste således betraktas såsom såväl politiskt som neutralitetsmässigt helt oklanderlig. Ehuru rent ekonomiska synpunkter i detta sammanhang icke skola tillmätas någon avgörande roll, vill jag även fästa uppmärksamheten på, att de utfästelser om kompensation, som från amerikansk sida ställts i utsikt, icke kunna infrias förrän en obehindrad tillförsel västerifrån upprättas, och när detta kan ske är givetvis för närvarande helt omöjligt att bedöma. Det kanske i detta sammanhang också kan vara av något intresse att fastställa att, enligt den uppfattning regeringen kommit till, den amerikansk-brittiska föreställningen om betydelsen av den svenska kullagerexporten måste anses såsom överdriven. Enligt verkställda beräkningar — jag vill påpeka, att sådana beräkningar givetvis aldrig kunna bli fullt exakta — utgjorde den svenska kullagerexporten till axelmakterna mindre än 3 % av dessa länders produktion före de omfattande bombningar av den tyska

kullagerindustrin, som på sistone ägt rum. Efter dessa bombningar har självfallet den procentuella andelen icke oväsentligt ökats, men allt fortfarande torde den tyska kullagerproduktionen på grund av dennas spridning på mindre fabriker vara betydande. Under dessa förhållanden förefaller intet annat återstå än att med en motivering, som i allt väsentligt torde framgå av vad jag nu framhållit, avböja den amerikanska framställningen om ett stoppande av exporten av kullager, kullagerstål m. m. till axelländerna. Regeringen, som hört utrikesnämnden, har också för avsikt att med det snaraste avgiva ett dylikt svar.

Av ingångna underrättelser att döma torde den amerikanska framställningen främst hava framdrivits av de militära myndigheterna och man kan icke helt utesluta förhoppningen om att ytterligare diskussioner måhända kunna leda till en mildring av den allierade attityden. Det är emellertid tydligt, att vi nu kommit in i ett skede av kriget, där hänsynen till de få återstående neutralas intressen och synpunkter även från allierad sida måste förväntas bli ringa.

Jag vill emellertid till sist framhålla, att det givetvis kommer att vara regeringens strävan att med utnyttjande av de möjligheter, som finnas eller kunna komma att yppa sig, söka inom ramen för existerande förpliktelser genom förhandlingar uppnå ett sådant resultat, att verkningarna av det avböjande svaret bli minst möjligt kännbara.

Nr 2.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Det amerikanska memorandum, som herr utrikesministern har återgivit och som engelska regeringen har anslutit sig till, är givetvis ett oroande symptom på det ökade tryck, som är att vänta västerifrån i krigets slutskede. De kraftiga ordalagen kunna ju betyda ungefär vad som helst i fråga om de eventuella repressalierna gentemot Sverige. Å andra sidan är det svårt att se, vilka repressalier som egentligen i detta ögonblick skulle kunna stå västmakterna till buds, eftersom våra handelsförbindelser med dem äro i så hög grad beskurna. Att Sverige skulle utan vidare bryta sitt handelsavtal med Tyskland kan ju inte gärna ha förutsatts av de engelska och amerikanska regeringarna. Så länge vi vilja upprätthålla ordnade handelsförbindelser med Tyskland, få vi försöka att stå vid de utfästelser som svenska staten gjort, där inte krigshändelsernas force majeure eller andra tvingande omständigheter gör det omöjligt. Vi begära från vår sida av tyskarna, att de gentemot oss skola uppfylla sina löften med motsvarande förbehåll för radikalt ändrade förutsättningar. Jag kan inte se, att vi kunna göra annat än att avvisa den propå som nu har riktats till oss, såsom också regeringen har tänkt sig. Givetvis är det angeläget, att regeringen håller riksdagen och

dess vederbörande utskott underrättade om den fortsatta utvecklingen i denna viktiga fråga.

Den redogörelse, som herr utrikesministern har givit för den finska frågan, är ägnad, förefaller det mig, att klarare än vad som skett i pressen belysa särskilt den svenska regeringens hållning, men även vad som har förekommit mellan Finland och Ryssland. För några månader sedan yppades i den svenska pressen mycken otålighet över att svenska regeringen förhöll sig alltför passiv i detta spörsmål, och man yrkade på ett ingripande i syfte att främja separatfredsförhandlingar mellan Finland och Sovjet. Vi ha nu fått veta, att svenska utrikesdepartementet ända sedan i höstas har varit i konversationer med bägge parter och att utrikesministern i början på detta år återupptog denna förmedlande verksamhet i syfte att främja ett samförstånd eller att åstadkomma grundvalar för finsk-ryska fredsförhandlingar. Förebräelsen för passivitet var alltså icke befogad. Att några meddelanden icke ha givits ens åt utrikesnämnden förrän efter herr Paasikivis Stockholmsvistelse, då kännedom om förhandlingarna redan kommit ut i pressen, har ju berott på den stränga diskretionsplikt som från finska regeringens sida avkrävts den svenske utrikesministern, helt naturligt för övrigt.

Den svenska aktiviteten i denna fråga har enligt vad herr statsministern yttrade för någon tid sedan i ett offentligt tal haft en yttre anledning i Sveriges ställning som skyddsmakt för Finland hos Sovjetunionen. Men det är uppenbart att svenska regeringen gått åtskilligt längre i sin verksamhet än som betingats enbart av denna dess ställning. Frågan om Finlands framtida öde berör ju också Sverige på det närmaste, såsom herr utrikesministern i dag understrukt. Svenska regeringen har bland annat underrättat den finska regeringen om sin syn på läget och på de framställda förhandlingsgrundvalarna och därvid också givit uttryck åt sin uppfattning, att det fanns goda skäl för finska regeringen att godtaga dessa förhandlingsgrundvalar. Vidare har regeringen tagit det ganska uppseendeväckande steget att framföra till finska vederbörande även Hans Maj:t Konungens i sak med regeringens överensstämmande uppfattning, som dessutom innehöll en indirekt förhoppning om att marskalk Mannerheim skulle framträda och taga den politiska ledningen i detta ödesdigra ögonblick. Formellt sett voro varken regeringens eller Konungens uttalanden avfattade såsom råd till finska regeringen, än mindre såsom en vädjan, såsom det framställdes i de svenska tidningarna. För min del anser jag det även vara riktigt att icke några direkta råd ha givits finska regeringen. Jag anser det å andra sidan också vara lämpligt, att svenska regeringen har uttalat sin uppfattning i fullt otvetydiga former.

I detta sammanhang är det av vikt att fastslå, att finska regeringen begynte kriget 1941 utan något slags råd eller uppmuntran från den svenska regeringens sida. Jag erinrar om att ett envist rykte i vissa tidningar — ett rykte som förefaller härstamma från finska kretsar — har velat göra gällande, att den svenske utrikesministern vid sitt besök i

Helsingfors i maj 1941 skulle ha uppmuntrat den finska regeringen att inträda i ett då eventuellt tysk-ryskt krig. Herr statsministern har i anledning av en fråga vid ett hemligt sammanträde i denna kammare kategoriskt avlivat detta rykte. Jag erinrar också om att när det var fråga om konversationer mellan Sverige och Finland efter vinterkrigets slut om något slags förbund, var utgångspunkten för den svenska regeringen, såsom det direkt förklarades, att Finland accepterade resultatet av marsfreden och icke välvde några revanschplaner. Det torde också förhålla sig så, att ända fram till krigsutbrottet 1941 mellan Finland och Ryssland finska regeringen höll den svenska regeringen i fullständig okunnighet om att man från finsk sida hade ändrat uppfattning och beslutat sig för att överge neutraliteten vid en rysk-tysk konflikt. Det är under sådana förhållanden gåtfullt, hur det nämnda ryktet om svenska regeringens uppmuntran åt Finland kunnat uppkomma, och jag vill ifrågasätta, om det inte borde offentligen dementeras, ifall det skulle dyka upp på nytt. Den uppmuntran i handling, som givits Finland i dess andra krig, har skett först efter krigets början, nämligen genom medgivande till transitering av den tyska divisionen genom Sverige och till transitering av krigsmateriel. Men dessa medgivanden föranleddes väsentligen av tysk påtryckning. Såvitt jag minns, ha de icke officiellt utlagts såsom uttryck för en svensk uppfattning, att Finlands inträde i det andra kriget var en handling av nödtvång eller av klok politik. I varje fall innehöll den svenska regeringskommunikén om den tyska divisionens transitering intet uttalande som kunde tolkas på angivet sätt.

Av yttranden i finsk press framgår att man där icke riktigt förstår, att landets ställning i detta krig utåt och inför opinionen i olika länder påverkas av det faktum, att en känslomässig revanschpolitik, låt vara från psykologiska synpunkter inte oförklarlig, fick fritt spelrum i Finland 1941. Den regim, som då ledde landet bort från neutralitetspolitiken — tvärtemot de förklaringar som givits till svenska regeringen några veckor tidigare — sitter ju alltså i ledningen, även om några personombyten ha skett i regeringen. För min personliga del är jag böjd att i likhet med Hans Maj: t Konungen tro, att endast en ändring i fråga om personer i den finska ledningen kunde åstadkomma en bättre ställning för Finland i detta ögonblick, när det alltså försöker att vinna en separatfredsuppgörelse med Sovjet.

Från svensk sida lär väl föga kunna göras för att ytterligare främja dessa möjligheter, men jag hälsar med tillfredsställelse herr utrikesministerns förklaring, att den svenska regeringen kommer att alltså uppmärksamt följa händelseutvecklingen och vara beredvillig att i vad på den ankommer jämna vägen för en uppgörelse. Jag är också övertygad om att utrikesutskottets ledamöter skulle sätta stort värde på att hållas nära à jour med händelseförloppet och få framföra sina synpunkter och sina diskussionsbidrag i detta utomordentligt betydelsefulla skede.

Herr utrikesministern berörde icke i sin redogörelse det genom pressen

tillkännagivna avtalet med Norge, men jag skall i alla fall begagna tillfället att lyckönska regeringen till detta första efterkrigsavtal med norska regeringen. Dess avslutande betecknar ett betydelsefullt steg till förverkligande under de svåra övergångsåren av den nordiska samverkan som ligger oss alla så varmt om hjärtat.

Nr 3.

Herr STRÖM:

Herr talman! Jag skulle vilja hemställa till herr utrikesministern, om att få några upplysningar på vissa punkter som komplettering till vad herr utrikesministern här nyss har anfört.

Jag är av den uppfattningen, att vårt lands läge nu är allvarligare än vad det har varit tidigare, t. o. m. i början av kriget. Detta beror på de förhållanden som sammanhånga med den väntade invasionen. Men jag kan inte finna annat än att det står ganska oklart för särskilt vårt folks djupa led, att det verkligen råder en mycket allvarlig situation för vårt land. Statsministern har ju också i sitt senaste offentliga tal påpekat, att en viss slapphet har gjort sig gällande beträffande anslutningen till hemvärdet och andra frivilliga försvarsorganisationer, uppenbarligen därför att vårt folk inte har klart för sig, i vilken riskzon vårt land verkligen befinner sig. Men beror manne icke detta på att riksdagen själv har alltför ringa kontakt med regeringen i utrikespolitiska frågor? Det är inte ofta som vi ha några öppna eller slutna informationssammanträden eller som utrikesutskottet samlas, och de informationer man får på partigruppernas möten äro inte heller alltför talrika eller ingående. Under sådana förhållanden måste det bli en uppfattning inom riksdagen och framför allt ute i landet, att vi nu icke befinna oss i ett farligt läge, och därigenom slappas givetvis i hög grad beredskapen. Det finns vissa tecken på överdriven optimism, och jag tror, att det skulle vara av den största betydelse, om det ifrån regeringens sida öppet inför hela folket klarlades, att vi befinna oss i en allvarlig situation och att vår beredskap måste vara på allra högsta höjd. Jag vill också erinra om den fara, som föreligger för ett land, där riksdagen inte hålles fullständigt underrättad i utrikespolitiska ting. Det är min uppfattning, att läget i Finland ända ifrån första stund skulle ha varit annorlunda än det varit och är, om den finska riksdagen och det finska folket hade varit tillräckligt informerade i föreliggande frågor. Jag vill därför ställa den frågan till herr utrikesministern, om han inte anser, att det är på tiden att man på det ena eller andra sättet klargör för svenska folket, att det verkligen föreligger en allvarlig situation på grund av den desperation, som alltid åtföljer ett stort krig i dess slutskede, och att det svenska folket därför måste vara på sin vakt och icke får förfalla till någon falsk och överdriven optimism.

Sedan skulle jag också vilja fråga herr utrikesministern, om det är möjligt att få några närmare upplysningar i kammaren än vad som står i dagens tidningar rörande det mycket uppseendeväckande fyndet av de svenska kartorna i den tyska järnvägsvagn, som skulle passera Sverige på väg till Norge. Enligt de upplysningar, som ha lämnats genom tidningarna, skulle ju vagnen ha innehållit 25.000 avtryck av svenska generalstabskartor över ett mycket stort område av Sverige, och dessa kartor skulle vara nytryckta i Tyskland i år. Detta synes mig vara ett mycket allvarligt tecken, och det kan inte vara lämpligt, att de röster få stå oemotsagda, som vilja göra gällande, att det endast är fråga om ett försök att bluffa vårt land. Det hela är nog av mycket allvarligare natur.

Jag skulle också vilja rikta det spørsmålet till herr utrikesministern, huruvida icke i den finska frågan, där vårt land har så oerhört stora intressen att bevaka både då det gäller att rädda Finlands oberoende och att icke komma i något motsatsförhållande till Sovjetunionen, förnyade kontakter omedelbart kunna vidtagas för att åter få dessa förhandlingar i gång som nu tydligen för tillfället ha strandat. Jag vill understryka, att det måste vara av den allra största betydelse även för vårt eget lands försvarsläge, att denna fråga bringas till sin lösning. Vi förstå ju alla, att detta också är regeringens uppfattning, och jag är övertygad om att regeringen inte kommer att försumma några åtgärder för att söka återknyta kontakterna mellan Ryssland och Finland för att undgå ännu svårare obehag.

Jag vill också upptaga en sak, som herr utrikesministern inte berörde, men som det säkerligen skulle vara av stort intresse för kammaren att få höra hans mening om, nämligen frågan om de små nationernas rätt. Det har ju förekommit ifrån båda sidor bland de krigförande uttalanden, som ge vid handen, att de små nationernas rätt icke aktas alltför högt i något av de krigförande lägren. Sverige synes mig här ha en särskild mission att fullfölja, nämligen att söka tillvarataga de små nationernas rätt i det nuvarande svåra läget och framför allt när kriget slutar.

Vad angår det amerikanska ultimatum, som herr utrikesministern här har uppläst för oss, måste vi ju säga, att det uppenbarligen väcker allas vår förvåning och även vår missträknung. Men det är väl så, att detta är en följd av de eftergifter under hot som Sverige tidigare under kriget har gjort åt den andra sidan, eftergifter som äro av betydligt allvarligare karaktär än denna handelsfråga. När vi ha gett efter för den ena parten på mycket allvarligare punkter, såsom när det har gällt permittentresorna, hästskotrafiken och transiteringen av den tyska divisionen till Finland mot Ryssland och åtskilligt annat, kan man ju förstå, att motparten i ett ögonblick, då den känner sig stark, anser sig äga en viss moralisk rätt att öva påtryckningar om ock i lindrigare former. Det synes mig vara av den största betydelse, att regeringen så handhar dessa frågor som röra västmakterna, att vår vänskap med västmakterna icke kommer att lida något avbräck, utan att vi kunna bevara denna vänskap som vi äro

nödgade att känna oss äga icke minst när freden kommer eller därest vi skulle bli överfallna på det ena eller andra sättet.

Jag vill också framställa en annan fråga — jag vet inte om det bör ske till herr utrikesministern eller kanske till något annat statsråd — men saken är av en viss betydelse och jag anser att frågan bör framställas vid ett sammanträde som detta och icke offentligt. Det gäller de rykten som gå i vårt land ganska allmänt, att det från utländska intressen i hemlighet och under något slags bulvanformer sker rätt stora förvärv av svenska bolag och företag. Detta har väckt mycken oro på åtskilligt håll. Jag hoppas, att dessa rykten icke äro riktiga, men om de äro riktiga, så skulle dessa förvärv vara till stor nackdel för Sverige och kunna medföra avsevärda svårigheter för vårt land. Jag har velat föra denna sak på tal, ty jag har fått dessa uppgifter ifrån mycket trovärdigt håll med förfrågan, om det verkligen finns någon reell grund för dessa rykten.

Nr 4.

Herr HERLITZ:

Herr talman! Det var ett spørsmål, som hans excellens herr utrikesministern inte direkt berörde i sin redogörelse för vår ställning till den finska fredsfrågan men som för mig står som det allt överskyggande spørsmålet, då man bedömer Sveriges ställning till denna, och som jag här skulle vilja upptaga. Jag menar denna fråga: vad kan Sverige göra för att underlätta det steg, som vi alla önska, att Finland skall taga? Jag syftar här naturligtvis inte på diplomatiska tjänster av olika slag, utan jag ställer mig spørsmålet om den verksamma hjälp, som vi till äventyrs i en eller annan form kunna ge Finland, för den händelse det kan slå in på en ny kurs. Jag är ju väl medveten om att Sverige därvidlag inte kan göra några ting av avgörande betydelse, men jag tänker t. ex. på möjligheten att i ett sådant läge verksamt bidra till Finlands försörjning genom att ersätta vad Finland förut har erhållit från Tyskland. Jag tänker också, för den händelse verkligen det ifrån ryskt håll framställda oerhörda skadeståndskravet skulle behöva åtminstone i någon form accepteras, på frågan om möjligheterna för Sverige att på ett eller annat sätt, exempelvis i form av krediter för finsk import, i någon mån avplana de oerhörda svårigheter, med vilka en sådan skadeståndsbetalning måste vara förknippad för Finlands del.

Jag är för min del helt okunnig om dessa frågor. Jag vet inte vad som har skett och vad som har underhandlats, men jag skulle vilja i detta sammanhang till herr utrikesministern framställa följande frågor: Hur ser regeringen på dessa spørsmål, och vilka möjligheter ha vi att här göra något? Ha dessa spørsmål spelat någon roll vid undersökningarna i fredsfrågan, och har hans excellens det intrycket, att den hållning, som

från svensk sida i dessa spörsmål kan ha intagits, har varit av någon betydelse, negativt eller positivt, för Finlands ståndpunkttagande?

Nr 5.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Beträffande den allvarliga situation, som har uppkommit genom den note ifrån Amerika, understödd av England, som herr utrikesministern här har redogjort för, har jag samma uppfattning som har deklarerats av herr Undén. Läget är ju synnerligen oklart och komplicerat, men det förefaller, åtminstone vid det första bedömandet, som om Sverige skulle få den starkaste ställningen, om det ställde sig på den rent rättsliga grundvalen och hänvisade till vår uppgörelse med båda parterna.

I olikhet med herr Undén är jag inte så optimistisk beträffande de allierades möjligheter att utöva repressalier emot oss. Herr Undén hänvisade till att vi ha ett avtal beträffande lejdtrafiken, men när de allierade kräva av oss — vilket ju måste vara innebörden i det krav som här ställts — att vi skola bryta det avtal som vi ha med Tyskland och även med de allierade själva, så torde de väl icke hesitera för att även bryta sitt eget avtal med oss i fråga om lejdtrafiken. Men också med den risk som finns, att ett svenskt nej här skulle leda till att upphörande av lejdtrafiken, kommer jag till det resultatet, att regeringen i den nuvarande första situationen icke kan göra något annat än att avvisa kravet.

Herr Ströms uppfattning, att de allierades hållning skulle vara en följd av de eftergifter som vi tidigare ha gjort Tyskland, är ju ett rent hugskott och har tydligen inte något stöd alls i verkligheten. Här är det ju inte fråga om eftergifter eller icke eftergifter, utan om vad som är möjligt eller icke möjligt. De allierade, såväl England som Amerika, ha ju tidigare under hand låtit den svenska regeringen förstå, att de s. k. eftergifter, som vi ha gjort Tyskland, voro naturliga och att vi i de olika situationerna icke kunde göra annat än vad vi gjorde. Att de allierade i krigets kanske elfte timme skulle komma att ångra sig på den punkten och börja öva repressalier mot oss, får vara herr Ströms egen uppfattning och har, som sagt, icke något stöd i verkligheten.

Beträffande Finland vill jag instämma i det erkännande, som här riktats till regeringen för dess ansträngningar i den finska frågan. Det är beklagligt att dessa ansträngningar hittills inte ha lett till något resultat, men riksdagen konstaterar säkert med tillfredsställelse regeringens löfte att inte vila på hanen, utan hålla sig i kontakt med händelseutvecklingen, med villighet att ingripa när möjlighet härför yppas. Det föreligger här, som redan förut har framhållits, en delikat situation. Den stora tveohågsenhet, som den finska regeringen visat, sammanhänger, såsom det

anses, i hög grad med stämningarna inom Finland självt, rädslan där för att en alltför oförmånlig fred skulle kunna efterföljas av svåra störningar inom det finska folket. Det är klart att sådana betänkligheter, om de finnas hos den finska regeringen, kanske böra finnas även hos oss. Men jag skulle för min del vilja uttala den förhoppningen, att regeringen inte av någon sådan betänksamhet drar sig för att vara aktiv och positiv även i frågans fortsatta utveckling.

Man lägger ju märke till i den redogörelse, som här har lämnats, att det företagits en viss skärpning i den ryska ståndpunkten mellan herr Paasikivis första besök i Stockholm och hans andra besök i Moskva. Bland annat har, utöver den skärpning, som gäller behandlingen av de tyska trupperna i norra Finland, tillkommit fixerandet av ett skadestånd av en storlek och en omfattning, som det finska folket säkert inte kan bära. Det fanns bland de sex punkter, som ryssarna först formulerade och som herr Paasikivi hade med sig från Stockholm efter sitt informatoriska samtal med madame Kollontay, upptagen en punkt, som var formulerad ungefärligen som "ersättning för skada". Denna punkt var emellertid icke upptagen bland de tre ovillkorliga kraven, utan i den avdelning om vilken ryssarna förklarade att den kunde diskuteras. Det nämndes, då icke heller något fixt belopp. Nu har tydligen inte bara beloppet satts så högt som till 600 miljoner dollar, eller ungefär 2 1/2 miljard svenska kronor, utan det har också förklarats vara ett otryggligt ryskt krav. Det förefaller mig, som om det här skulle finnas en möjlighet för den svenska regeringen att inte bara avvakta, utan att särskilt på denna punkt upptaga samtal med Moskva för att få fram modifikationer och preciseringar — samtal av "vänligt påtryckande natur", för att använda ett modernt uttryck — och därigenom göra situationen så pass klar, att de samtal, som ha pågått och som en stund tedde sig ganska lovande, inte skola domna bort, utan tvärtom kunna leda till ett positivt resultat.

Frågan har ju betydelse inte bara för Finland, utan jag skulle tro i lika hög grad för vårt eget land. Jag vill alltså lägga regeringen på hjärtat att inte vila på hanen, utan så fort som möjligt gå rakt på sakens kärna.

Nr 6.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr GÜNTHER:

Herr talman! Herr Ström uttalade en önskan att dessa viktiga utrikespolitiska frågor skulle kunna komma fram för offentligheten och även debatteras öppet i riksdagen, om jag förstod honom rätt, närmast då med tanke på att därmed skulle klargöras för svenska folket, hur svårt vårt läge fortfarande är, och villigheten till fortsatt beredskap därigenom stödjas.

Jag vill då erinra om att jag inledde det meddelande, som jag i dag

lämnat, med att ange skälen, varför dessa båda frågor inte ha kunnat göras till föremål för publicitet. Och jag måste vidhålla, att dessa skäl för mig framstå såsom tyngre vägande än de skäl för en motsatt ståndpunkt, som herr Ström åberopade.

Herr Ström frågade vidare, huruvida några upplysningar kunde lämnas angående det kända kartbeslaget i Hälsingborg. Beträffande själva omständigheterna vid beslaget, arten av försändelsen, antalet kartor, deras destination o. s. v. torde väl allt väsentligt redan vara offentliggjort och känt. Det förefaller, som om genom något slags avsiktligt eller oavsiktligt misstag försändelsen gått över Hälsingborg, då det i själva verket var meningen, att den skulle gå sjövägen från Aarhus upp till Norge.

Jag tillkallade i anledning av det inträffade den tyska ministern och framhöll för honom att vi naturligtvis inte kunde underlåta att fästa ett ganska stort avseende vid vad som inträffat. Särskilt den stora mängden kartor visade att det inte kunde vara tal om att förnya något kanske i och för sig naturligt mindre kartförråd vid någon eller några högre staber. Det gällde här så stora mängder, att det måste vara tal om utdelning även till mindre förband. Vi fäste också onekligen, anförde jag, avseende vid det förhållandet, att det här var fråga om ett nytryck av så sent datum som mars innevarande år. I övrigt gick jag inte närmare in på saken. Det tjänade givetvis inte någonting till att fråga vad som låg bakom eller vad meningen var, och någon förklaring fick jag inte av tyske ministern.

Jag fortsatte emellertid med att säga, att det inträffade visade angelägenheten av att vi så mycket som möjligt hade kontroll över transiteringen av alla varor genom Sverige och att en fråga, som redan tidigare varit på tal, nu blivit ännu mer aktualiserad, nämligen frågan om fortsättandet av de särskilda tyska kurirförsändelser och de tyska fältpostförsändelser med tysk personal, som gå genom Sverige. Jag meddelade honom, att man numera inte kunde påräkna ett fortsättande härav, utan att denna transitering måste upphöra, och jag föreslog att de närmare arrangemangen härvidlag skulle anförtros åt de tyska och svenska tjänstemän, som bruka ha hand om sådana ärenden. Dessa tjänstemän äro också nu i färd med att avveckla denna kurir- och posttrafik, och meningen är, att när saken blivit klar, ett offentliggörande härom skall ske.

Den fråga, som herr Herlitz tog upp, är naturligtvis av skäl, som han själv påpekade, av mycket stor vikt. Det är emellertid svårt att göra något uttalande därom, åtminstone i vad det gäller spörsmålets senare del.

Vad beträffar frågan, huruvida Finland, för den händelse landet på grund av utvecklingen av fredsförhandlingarna skulle bli berövat importen från Tyskland av viktiga livsmedel, då kunde få ersättning från Sverige, kan jag meddela att den saken flera gånger under hand varit föremål för samtal mellan finske utrikesministern och mig, och finnarna sväva icke i okunnighet om att de i sådant fall kunna påräkna ersättning

från Sverige. Jag tror att detta till och med ganska tydligt har antytts i offentliga uttalanden.

En för närvarande mycket mer ömtålig fråga är den, som gäller skadeståndet. Det är alldeles givet, att därest det i sista hand skulle komma att hänga på en skadestandsfråga, som Finland ansåg vara sig övermäktig, ligger det nära till hands, att saken togs upp med Sverige. Men det är å andra sidan också givet att på nuvarande stadium, då denna fråga är ett villkor bland andra, varav flera äro ännu mer oacceptabla just nu, och då skadestandsbeloppets storlek dock icke kan anses vara slutgiltigt fastställd, kan det icke vara möjligt att man från svensk sida blandar sig i saken. Det skulle lätt kunna leda till den mycket olyckliga konsekvensen, att man från rysk sida ansåg sig kunna gå hur långt som helst eller åtminstone vidhålla mycket långt gående krav just med tanke på hjälpen från svensk sida.

Jag kan helt naturligt ännu inte heller på något vis uttala mig om i vad mån det kan vara möjligt, att någon hjälp härvidlag ges till Finland. Jag kan endast säga, att hittills har saken inte varit på tal, men att den, i likhet med alla andra villkor som riktats till Finland från rysk sida, givetvis är av det allra största intresse också för vår del.

Nr 7.

Herr HOLMBÄCK:

Herr talman! Jag begärde ordet redan när utrikesministern höll sitt första anförande. Jag hade tänkt framställa en fråga, som han emellertid i själva verket besvarade i sitt senare anförande, den frågan nämligen, huruvida verkligen efter upptäckten av de tyska krigskartorna de gällande transiteringsbestämmelserna genom Sverige från Tyskland kunna anses tillfredsställande. Herr utrikesministern svarade på den frågan i själva verket nej. Jag tror för min del att man emellertid kan beröra spørsmålet ur något vidare synpunkt. Det har stått att läsa i pressen de sista dagarna, att tyskarna genom Sverige transitera lokomotiv till de norska järnvägarna; det lär vara fråga om lokomotiv som äro försedda med hakkorset och andra emblem. Det kan diskuteras, huruvida en sådan transport, där avsikten tydligen är, att lokomotiven skola komma den tyska krigstjänsten i Norge till nytta, är riktig under nuvarande förhållanden.

Liksom kammarens övriga ledamöter anser givetvis också jag, att det är riktigt att svara nej på den amerikanska noten. Det enda, som är Sverige värdigt, är att landet håller sina förpliktelser. Men, herr talman, en förutsättning för denna hållning är naturligen att tyskarna också uppträda juste emot oss. Det kan diskuteras, huruvida detta varit fallet i fråga om kartorna och om inte denna upptäckt i själva verket avslöjat tendenser hos dem att i varje fall diskutera ett angrepp på oss. Hans

excellens förklarade nyss att han naturligtvis inte kunde ta reda på av den tyske ministern, vad anledningen egentligen varit till att dessa kartor kommit till. Jag undrar för min del, om det inte ändå vore möjligt att försöka få fram någon sorts förklaring av de tyska myndigheterna på denna punkt.

Nr 8.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Under den offentliga diskussion, som förts i den finska fredsfrågan, har man fått den uppfattningen, att Sovjetunionen skulle vara villig att medge viss modifikation i de först framställda kraven vid fredsunderhandlingarna. Detta var, såvitt man kunnat utläsa, även regeringens uppfattning, och likaså kunde man av Hans Maj: t Konungens tillkännagivande av sin mening i frågan få den uppfattningen, att ryssarna vid närmare underhandlingar skulle vara villiga att modifiera de först till finska regeringen framställda kraven. Efter den redogörelse, som hans excellens herr utrikesministern i dag lämnat kammaren synes emellertid detta inte ha i vidare mån varit fallet, och jag ifrågasätter om regeringen i själva verket ansett sig ha haft anledning att hysa en sådan uppfattning. Den åsikt, som svenska folket kunnat bilda sig av regeringens framträdande i denna fråga, har dock varit den, att modifikationer vore möjliga, och det skulle därför vara intressant att få veta, om regeringen, och då främst hans excellens herr utrikesministern, verkligen haft denna uppfattning och varpå den i så fall varit grundad samt vidare orsaken till att utvecklingen icke kommit att gå i denna riktning.

Det har onekligen skapat en viss desillusion bland svenska folket, när man fick kännedom om att det inte var möjligt att få till stånd sådana villkor för en uppgörelse, som man slutligen hade hoppats på och på vilkas grundval man väntade att fredsförhandlingarna skulle kunna fortsätta.

Av den objektiva redogörelse som i dag lämnats för förloppet och den del, som svenska regeringen tagit vid förmedling av förbindelsen mellan finska och ryska regeringarna, framgår emellertid inte, hur det förhåller sig i berörda avseende. Redogörelsen var ju fullt objektiv, och hans excellens herr utrikesministern gav inte heller till känna några personliga meningar utöver vad den objektiva redogörelsen innehöll. Det skulle emellertid vid detta tillfälle vara av ganska stort intresse att höra, om hans excellens herr utrikesministern verkligen hyst några sådana uppfattningar och varpå dessa grundade sig.

Nr 9.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr GÜNTHER:

Den fråga, som herr förste vice talmannen nu gjorde, har jag nog besvarat redan i den redogörelse som jag lämnade, men jag skall gärna rekapitulera den på denna punkt.

Under det samtal, som vi hade med härvarande ryska minister och även med andra medlemmar av ryska legationen, framkommo olika kommentarer till de framställda ryska villkoren, som nog kunde kallas för modifikationer. Dessa kommentarer gjordes inte på rak arm av de härvarande ryska tjänstemännen, utan i de viktigaste punkterna voro de uttryck för instruktioner från Moskva. Bland dessa kommentarer ingick tanken på att i stället för att kräva, såsom det stod i de offentliggjorda villkoren, internering eller avvärning av de tyska trupperna, skulle man kunna diskutera en sådan anordning som att de tyska trupperna lämnades ur räkningen, under förutsättning att de isolerades till norra delen av Finland; det skulle alltså ankomma på finnarna att se till att de tyska trupperna inte överskredo en viss gräns söderut och inte heller avlägsnade sig från Finland genom södra Finland.

Detta, bland annat, framfördes till den finske utrikesministern. Det var dessa kommentarer, som vi upptecknade i ett särskilt memorandum punkt för punkt, vilket vi delgävo å ena sidan finske utrikesministern och å andra sidan madame Kollontay, som efter att ha läst igenom uppteckningen bekräftade att den var till alla delar riktig.

När sedan de slutliga villkoren framställdes vid Paasikivis och Enckells besök i Moskva, fanns bland annat denna modifikation inte längre med. Sovjetunionens chargé d'affaires Semenov gav mig del av dessa villkor muntligen, omedelbart efter det herr Paasikivi kommit till Stockholm. Jag påpekade då denna olikhet, vilken han medgav men inte kunde förklara på annat sätt än att man till slut i Moskva inte hade velat sträcka sig längre än som skett. I själva verket inneburo ju på denna punkt de slutliga villkoren ännu en ändring, i det att det inte längre, såsom i de offentliggjorda villkoren i februari, var fråga om antingen internering eller avvärning av de tyska trupperna, utan om antingen internering eller avlägsnande ur Finland av de tyska trupperna inom en närmare fastställd tid.

Slutligen vill jag påpeka, eftersom herr förste vice talmannen också berörde Hans Maj: t Konungens uttalande i samband med de modifierade villkoren, att det första offentliga meddelandet härom kom genom en engelsk tidning, som sade sig ha fått uppgiften från sin korrespondent i Stockholm. I detta meddelande användes uttrycket "modifierade villkor" i samband med vad Konungen sagt. Detta var emellertid fullkomligt fritt uppfunnet. Konungen har i sitt uttalande i denna fråga inte på något sätt kommit in på några modifierade villkor, utan endast framhållit som sin uppfattning, att det vore synnerligen olyckligt, om man inte skulle lyckas upprätthålla den en gång vunna kontakten.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 12,54 på dagen.

In fidein

G. H. BERGGREN

Tisdagen den 25 april 1944

Kammaren sammanträdde kl. 3,50 eftermiddagen; och dess förhandlingar försiggingo inom lyckta dörrar.

Justerades protokollet för kammarens den 19 innevarande månad inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 3,52 eftermiddagen.

In fidem

G. H. BERGGREN

Torsdagen den 29 juni 1944

kl. 11 förmiddagen.

Sedan Kungl. Maj:t genom skrivelse den 22 juni 1944, nr 287, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelande av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, ävensom förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av statsministern och i andra kammaren av ministern för utrikes ärendena, varjämte Kungl. Maj:t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av sagda meddelande, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingssal.

Ordet lämnades till hans excellens herr statsministern *Hansson*, som anförde: nr 1

Herr *Sandler*: nr 2

Häri instämde herrar *Wistrand*, *Herlitz*, *Gärde*, *Linnér*, *Arrhén*, *Andrén*, *Holmbäck*, *Axel Ivar Anderson* och *Sundberg*.

Herr *Ström*: nr 3

Herr *Johansson*, *Johan Bernhard*: nr 4

Herr *Undén*: nr 5

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 6

Herr *förste vice talmannen*: nr 7

Herr *Mannerskantz*: nr 8

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 9

Herr *Holmberg*: nr 10

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 11

Herr *Ohlin*: nr 12

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: nr 13

Herr *Anderson*, *Axel Ivar*: nr 14

Herr statsrådet *Möller*: nr 15

Herr *Olsson*, *Oscar*: nr 16

Herr *Arrhén*: nr 17

Herr *Holmbäck*: nr 18

Nr 1.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Sedan de allierades invasion inleddes den 6 juni har kriget av allt att döma kommit in i sitt slutskede. Att göra några pålitliga förutsägelser om detta slutskedes längd är dock inte möjligt. Endast så mycket torde vara säkert, att striden på alla krigsskådeplatser kommer att föras med den största bitterhet och åstadkomma ytterligare vittgående förstörelser på den europeiska kontinenten, vilket i sin tur givetvis kommer att förlänga och försvåra återuppbyggnadsarbetet. Det har alltid stått klart för svenska regeringen, att detta krigets slutskede med all sannolikhet måste komma att medföra svåra påfrestningar för den svenska neutralitetspolitiken. Ju mera utdraget slutskedet blir, desto mera svårartade torde dessa påfrestningar kunna beräknas bli.

Tysklands läge har under de sista månaderna otvivelaktigt försämrats. Bombningarna från luften ha stegrats, de tyska trupperna i Italien befinna sig på återtåg norrut sedan ställningarna söder om Rom genombrutits och Italiens huvudstad erövrats, de allierade hava landsatt betydande stridskrafter på Frankrikes kust. Sovjetunionen har i öster igångsatt en ny storoffensiv, som tydligen haft en betydande initialframgång, och partisanverksamheten har inom ett flertal ockuperade länder tagit avsevärd omfattning.

Några som helst säkra slutsatser om ett snart slut på kriget på grund av dessa omständigheter kan dock icke dragas. Det stortyska rikets resurser torde ännu icke vara uttömda och stridsviljan förefaller obruten.

Kriget har också kommit oss närmare. Tvärtemot vad de flesta väntat bröts det tillfälliga lugnet på östfronten först genom insättande av starka ryska stridskrafter mot Finland. Övermakten har varit så stor att det finska motståndet på karelska näset snabbt bröts, och de ryska trupperna intogo Viborg den 20 juni. På den s. k. Svirfronten mellan Ladoga och Onega ävensom på Maasälkenäset norr om sistnämnda sjö äro de finska trupperna hårt ansatta och befinna sig på reträtt. Väster om Viborg har en av allt att döma tillfällig stabilisering inträtt. Finlands militära läge måste betecknas som synnerligen allvarligt.

Inför genombrytningen på karelska näset och Viborgs fall synes den finska statsledningen hava velat göra ett försök att komma till en uppgörelse med Sovjetunionen.

Den 19 dennes på förmiddagen meddelade sålunda finske ministern Gripenberg till utrikesdepartementet, att den finska regeringen komme att rekonstrueras och att den ombildade finska regeringen, som skulle komma att ledas av nuvarande utrikesministern Ramsay men i vilken varken herr Linkomies eller herr Tanner skulle ingå, som sin första uppgift såge att framföra ett anbud om fred till den ryska regeringen. En anhållan om ett framförande av dylikt budskap till härvarande sovjetryska ministern kunde väntas redan under dagens lopp. Ingenting vidare

avhördes emellertid vare sig om den beramade regeringsombildningen eller om fredsanhållan under de närmaste dagarna. Uppskovet torde hava föranletts av den finska militärledningens önskan att avvakta en gynnsammare utveckling vid fronten, kanske också av tyska påtryckningar. Först den 22 framfördes till fru Kollontay på finska regeringens begäran följande underhandsmeddelande: "Finska regeringen är redo att avbryta kriget på tysk sida och sluta fred och att för underhandlingar härom sända en med alla fullmakter försedd delegation till Moskva." Det tillades att om en fördelaktig reaktion erhöles på detta meddelande, skulle en ny finsk regering omedelbart bildas.

Redan följande morgon, den 23, erhöles ett svar från sovjetregeringen. Efter några inledande ord om sovjetregeringens förtroende för den svenske förmedlaren fortsattes: "men då sovjetregeringen vid flera tillfällen bedragits av finska regeringen önskar den erhålla en förklaring undertecknad av presidenten och utrikesministern, att Finland är berett kapitulera och vänder sig till sovjetregeringen med begäran om fred. Om en sådan förklaring erhålles, är Moskva berett att mottaga den finska delegationen." På förfrågan tillades, att meningen icke vore att Finland först skulle kapitulera och därefter sända en delegation, utan att en förklaring om beredskap till kapitulation skulle avgivas och därefter förhandlas i Moskva.

Meddelandet vidarebefordrades omedelbart.

På torsdagen hade emellertid den tyske utrikesministern anlänt till Helsingfors, där han kvarstannade till söndagen. Stockholm erhöles först natten mellan söndag och måndag kännedom härom. Om de förhandlingar, som ägt rum mellan finska vederbörande och hr von Ribbentrop, äger den svenska regeringen endast ofullständig kännedom. Så mycket torde emellertid vara säkert, att från tysk sida ställts i utsikt snar hjälp med materiel och trupper mot det att den finska regeringen avgåve en offentlig förklaring, innebärande att den icke komme att sluta fred med Sovjet annat än i samförstånd med Tyskland. Den finska statsledningen beslöt inhibera regeringsombildningen och antaga det tyska erbjudandet. Då en betydande opposition yppade sig särskilt från svenska folkpartiet och inom socialdemokratiska partiet och framstegspartiet beslöt regeringen också att mot dessa partigrupper begära gå förbi riksdagen och ställa det finska folket inför ett fullbordat faktum. Något svar på sovjetregeringens meddelande har icke avgivits.

Sedan detta skrivits, har utrikesministern i dag på förmiddagen haft ett besök av finske ministern i Stockholm, som på uppdrag av finske utrikesministern har meddelat om innehållet i den överenskommelse, som har slutits i form av ett personligt brev från presidenten Ryti till Hitler. Däri har Ryti konstaterat, att Tyskland lovat militär hjälp nu mot det ryska angreppet i Karelen och att Tyskland lovat militär hjälp även för framtiden för att tillbakaslå angreppet mot Finland. Ryti har förklarat, att Finland kommer att fortsätta kriget mot Ryssland, tills hotet mot

Finlands självständighet är avlägsnat. I betraktande av den tyska hjälpen i Finlands nuvarande svåra läge förklarar Ryti såsom Finlands president, att han sluter fred med Ryssland endast i samförstånd med tyska regeringen och icke tillåter någon av honom utsedd regering eller utsedda personer att förhandla om fred.

Vissa tyska förband hava anlänt till södra Finland från Tyskland eller Baltikum. Ytterligare förstärkningar torde anlända. Hur stora styrkor det är fråga om torde ännu icke vara klart, men tyskarnas svårigheter att avstå mera betydande krafter från andra fronter är uppenbar. De under general Dietls befäl i norra Finland stående tyska förbanden torde vara för svaga för att från dem förstärkningar skulle kunna avvaras till de hotade delarna av den finska fronten.

Finlands ledning har alltså beslutat fortsätta kampen i ännu närmare samarbete med Tyskland.

Under de samtal med finske ministern, som föranletts av den svenska förmedlarrollen och delvis av framställda frågor om svensk uppfattning, har från svensk sida förklarats, att även om någon visshet givetvis icke kunde anses föreligga angående de ryska avsikterna, man dock måste anse att ett finskt försök till uppgörelse med Ryssland, även om villkoren bleve hårda, skulle innebära större utsikter till bevarande av Finlands självständighet än en fortsatt kamp i samarbete med Tyskland. Jag kan tillägga, att från vår sida försök gjorts dels att från Moskva erhålla närmare precision rörande vad som avsågs med den begärda förklaringen om finsk kapitulationsberedskap, dels att från Storbritannien och Förenta Staterna erhålla försäkran om att, därest Finland avgåve den begärda förklaringen, ett fritt Finland inginge i de allierades politik. Några resultat härutinnan ha icke uppnåtts.

Utvecklingen i Finland ingiver de allvarligaste farhågor. Ett folk och ett land, vid vilket Sverige är bundet av historiska, ekonomiska och kulturella band och som tillhör den nordiska kretsen, går en utomordentligt oviss framtid till mötes. Att Finlands öde nu liksom tidigare på det närmaste berör Sverige framstår för oss alla klart. Den närmaste framtiden kan även för oss i samband härmed komma att innebära de allvarligaste bekymmer av politisk art. Att ett svårartat flyktingsproblem också kan uppkomma kan icke förbises.

I såväl Norge som Danmark hava underrättelserna om de allierades landstigning i Frankrike framkallat vittgående spekulationer om förestående invasion även i dessa länder, spekulationer som givetvis fått ytterligare näring genom general Eisenhowers bekanta varning till fiskarna. Företag mot Norge eller Danmark åtminstone i annan form än commandoraiden kunna visserligen synas mindre sannolika dels på grund av svårigheten att därvid från allierad sida göra luftöverlägsenheten gällande, dels på grund av att en landstigning åtminstone i Norge knappast kan bedömas medföra några mera betydande strategiska fördelar. Men uteslutna äro de givetvis icke.

För någon tid sedan gjorde Storbritanniens, Förenta Staternas och Sovjetunionens härvarande ministrar i utrikesdepartementet var för sig likartade muntliga *démarches* av i huvudsak följande innehåll. Man hade med tillfredsställelse konstaterat, att av de anföranden som den 6 juni hållits av skilda regeringsledamöter framgått, att Sverige med alla medel komme att försvara sig mot ett angrepp. Det oaktat ville man nu förfråga sig, om det från svensk sida kunde avgivas en bestämd försäkran om att Sverige, i händelse tyska försök gjordes att militärt kränka Sveriges territorium, med all makt komme att förhindra detta. Det antyddes, att förfrågan gjordes med hänsyn till eventualiteten av ett allierat företag mot Norge. Den begärda försäkran kunde givetvis omedelbart avgivas.

Ehuru syftet med denna *démarche* icke synes fullt klart, måste den självfallet föranleda ökad vaksamhet.

Det kan visserligen sägas, att en ny stor fronts förläggande till Nordfrankrike medför minskade risker för en huvudkrigsskådeplats i närheten av vårt land. men redan möjligheten av företag mot länder i vår omedelbara närhet har synts regeringen motivera ett stärkande av vår försvarsberedskap. Även om dylika företag icke skulle medföra direkt fara för vårt indragande i kriget, kunna dock så många komplikationer inträda och så många incidenter inträffa vid våra gränser, att den allra största vaksamhet och en större beredskap synts vara av behovet påkallade.

Beredskapen har på den senaste tiden krävt några uppseendeväckande offer i samband med flygets spaningsverksamhet. I nuvarande läge har den militära ledningen funnit erforderligt att genomföra en i viss mån utsträckt spaning från det svenska flygvapnets sida. Enligt gällande instruktioner skulle spaningen utföras över internationellt vatten på betryggande avstånd från krigförandes territorialvatten. Det var under dylik spaning som ett svenskt flygplan den 14 maj utanför den lettiska kusten nedsköts av tyska jaktplan under numera klarlagda omständigheter. Ytterligare två plan hava försvunnit under omständigheter, som i alla händelser icke utesluta att de gått ett liknande öde till mötes.

Den skriftväxling, som det inträffade givit anledning till, har givits offentlighet och jag har därtill intet att tillägga förutom att spaning allt fortfarande upprätthålles i den omfattning, som stundens växlande krav anses påkalla.

Allteftersom kriget fortskrider kan från de krigförandes sida allt mindre hänsyn till de få återstående neutralas rättigheter och intressen förväntas. Under det att man i Tyskland under framgångens dagar deklarerade sitt förakt och sin oförståelse för de neutralas oförmåga att förstå tidens tecken, nyordningens välsignelser och den antisovjetiska korstågstankens betydelse, får man nu allt oftare från allierat håll höra, att neutraliteten är ett föråldrat begrepp och att även de neutrala staterna måste förväntas lämna sitt bidrag till de allierades krigsansträngningar.

En sådan inställning från de krigförande är ägnad att framkalla även handelspolitiska svårigheter för Sveriges del.

I försörjningshänseende måste Sveriges läge efter nära fem års krig och över fyra års partiell avspärrning visserligen betecknas såsom gott i de flesta avseenden. Men framtiden är oviss och många komplikationer i fråga om vårt handelsutbyte kunna väntas uppstå.

Jag syftar härvid icke i första hand på de svårigheter vi ha att räkna med till följd av krigets återverkningar på de kontinentala ländernas produktions- och transportapparater. Hithörande spörsmål ha ju i olika sammanhang tidigare inför kammaren berörts från regeringsbanken. Vad jag i dag skulle önska rikta kammarens uppmärksamhet på, är i stället de komplikationer i vår handelspolitik, som torde vara att förutse till följd av den växande benägenheten från de krigförandes sida att under trycket av den skärpta kampen bortse från ingångna avtal och däri lämnade åtaganden. Härtill kommer, att man särskilt från västmakternas sida anser sig hava moralisk rätt att begära, att de neutrala staterna lämna sitt bidrag till krigets förkortande genom att — även med uppoffrande av egna intressen — inskränka eller upphöra med sin export till Tyskland och med Tyskland associerade kämpande länder.

Den svenska handelspolitiken under kriget har som bekant baserats på överenskommelser med båda de krigförande parterna. I praktiken har detta sålunda betytt, att vi hittills i stort sett kunnat utforma vår handel med den europeiska kontinenten efter linjer, varom enighet uppnått med till en början Storbritannien samt sedermera båda de anglosaxiska makterna. Det är visserligen sant, att vi under det läge, som uppkom efter Norges och Danmarks ockupation, uppenbarligen icke längre kunde helt tillämpa de allmänna regler, varom överenskommelse träffats med engelsmännen i slutet av år 1939. Å brittisk sida kunde man icke heller gärna bortse från det tvångsläge, vari vårt land handelspolitiskt råkat genom avspärrningen, och förståelse härför kom särskilt till uttryck när brittiska regeringen gav sin medverkan till den s. k. Göteborgstrafikens öppnande, oaktat som sagt den svenska avtalstillämpningen måst anpassas efter det ändrade lägets krav.

I och med att den allmänna politiska och militära utvecklingen under senare delen av 1942 och början av 1943 föreföll västmakterna gynnsammare och dessa sålunda bedömde sitt eget läge med större tillförsikt, började de emellertid på nytt ådagalägga ett allt starkare intresse för Sveriges handel med den europeiska kontinenten. Under trycket härav befanns det nödvändigt att genom förhandlingar med England och Förenta Staterna söka få till stånd en ny reglering av vårt avtalsförhållande västerut. Detta mål uppnåddes genom den under förra hösten träffade uppgörelsen, som å ena sidan utgjordes av utfästelser av de allierade regeringarna i syfte att tillförsäkra Sverige nödvändiga importvaror västerifrån och möjligheter till viss export, å andra sidan av ett tillkännagivande från svensk sida angående vår exportpolitik gentemot den europeiska kontinenten. Som bekant avser denna nya uppgörelse tiden från dess etablerande till utgången av år 1944.

Inom den i London uppdagna ramen för vår kontinentala handel avslöto vi sedan årets avtal med Tyskland. Vi ansågo oss därmed ha handlat helt i överensstämmelse med den västerut träffade uppgörelsen. Någon erinran mot vårt tyska avtal har heller icke framställts från de allierades sida, där man redan fyra dagar efter avtalets undertecknande informerats om dess innehåll.

Icke förty har från västmakternas sida på amerikanskt initiativ och under amerikansk ledning under de senaste månaderna igångsatts en energisk aktion mot vårt land för att med utnyttjande av olika påtryckningsmetoder söka uppnå begränsningar av vår Tysklandshandel, gående utöver de i Londonuppgörelsen förutsedda, i första hand beträffande järnmalm och kullager. En redogörelse för den dittills förda diskussionen härom lämnades vid kammarens sammanträde den 19 april i år. Jag vill understryka, att särskilt kullagerfrågans behandling från västmaktshåll torde utgöra ett gott exempel på det slags politiska svårigheter, vi ha att vänta oss på det handelspolitiska området i det skede, vari kriget nu ingått. Av den diskussion, vi i saken fört med amerikanerna, har nämligen med tydlighet framgått, att man å amerikansk sida icke längre tillmäter tillvaron av ett avtal mer än en relativ betydelse.

Den svenska regeringens ställningstagande i kullagerfrågan kunde däremot icke undgå att i hög grad bestämmas just av vår önskan att hålla fast vid gällande avtal. I vårt svar den 22 april i år konstaterades sålunda, att ett tillmötesgående av de allierade kraven skulle innebära, att man å svensk sida skulle vägra att uppfylla ingångna åtaganden, vilka stode i full överensstämmelse med 1943 års uppgörelse med Amerika och England. Det svenska svaret framhöll vidare bl. a., att svenska regeringen hade svårt att förstå, att de förändringar, som inträffat i det militära läget sedan uppgörelsen träffats i september 1943 och sedan det svensk-tyska handelsavtalet i januari 1944 i relevanta delar delgivits brittiska och amerikanska regeringarna, icke tagits med i beräkningen av brittiska och amerikanska regeringarna och deras förhandlingsombud vid nämnda tidpunkter. Ej heller kunde det sägas, att dessa förändringar för Sveriges del ändrat de villkor, under vilka Sverige sedan sommaren 1943 ingått avtal med olika länder. I detta avseende syntes det vara tillräckligt att understryka, att importen till Sverige från transoceana länder fortfarande endast kan upprätthållas med fartyg, som segla med "safe conduct" från båda de krigförande parterna. Förenta Staternas regering hade ej sökt förneka, att svenska regeringen handlat i strikt överensstämmelse med krigshandelsavtalet och helt inom ramen för en neutral stats rättigheter och förpliktelser, då ifrågavarande utförsel tillåtits i utbyte mot varor av vital betydelse för Sveriges ekonomiska liv och försvarskraft — varor som i rådande läge varken U.S.A. eller någon annan allierad stat kunde tillföra Sverige.

Det vore därför med förvåning och bekymmer som svenska regeringen

erfore, att Förenta Staternas regering ansåge sig böra "helt öppet förklara att, därest dess önskemål icke tillgodoses, den kommer att se sig nödsakad att taga under allvarligt övervägande tillgripandet av alla åtgärder, som stå till dess förfogande för att åstadkomma de önskade resultaten". I anledning av detta uttalande ville svenska regeringen endast förklara, att den vägrade att tro, att U.S.A:s regering övervägde åtgärder riktade mot Sverige för att förhindra export av varor, vars utförsel ägde rum inom ramen för ett avtal med de två allierade regeringarna. Svenska regeringen beklagade följaktligen, att den icke kunde tillmötesgå den amerikanska regeringens önskan. Den hade noterat den av U.S.A:s regering uttryckta grundläggande tanken, att Sverige i egenskap av neutral stat borde undvika att lämna hjälp åt U.S.A:s fiender i det pågående kriget. Men den kunde ej som en överträdelse av denna princip betrakta handeln med de krigförande i den utsträckning, som vore nödvändig för att säkerställa Sveriges vitala intressen och fullgöra rättsligt och politiskt oklanderliga åtaganden.

Sedan detta avvisande svar från svensk sida lämnats upptogs från amerikansk och brittisk sida direkta förhandlingar med den svenska exportören av kullager, S.K.F. Efter ytterst besvärliga och utdragna förhandlingar uppnåddes slutligen, att man från allierad sida godtog de förklaringar, som avgivits av bolaget i fråga rörande dess avsedda exportpolitik under återstoden av år 1944, innebärande viss förskjutning i fråga om leveransernas fullgörande. Den träffade uppgörelsen strider icke mot svenska regeringens åtaganden enligt handelsavtalet med Tyskland. Även om härigenom en bestämd avspänning inträtt i förhållande till Amerika och England torde ingen säkerhet förefinnas, att icke denna och likartade frågor ånyo komma att upptagas från allierad sida.

Våra avtal med västmakterna ha sålunda icke visat sig utgöra en garanti för ostörda handelsförbindelser inom deras ram. Av andra skäl är det naturligt att våra avtal med Tyskland, även om de för närvarande tillfredsställande uppfyllas, icke utgöra en borgen för att uppgjorda planer verkligen realiseras. En realistisk politik torde därför böra räkna med att avtal, huru önskvärda och nödvändiga de än må vara, under det pågående kriget icke kunna bilda någon verkligt fast grund för beräkningar av våra export- och importmöjligheter. I detta sammanhang kan kanske omnämnas, att i fråga om våra handelsförbindelser för andra halvåret 1944 avtal ännu icke träffats med Danmark och Norge och att utsikterna att nå uppgörelser icke få betraktas alltför optimistiskt.

Härtill kommer att krigets utveckling i och omkring Östersjön kan komma att öppna helt nya aspekter för våra handelsförbindelser med kontinenten. Skulle Sovjetunionen återuppträda som en av de avgörande maktfaktorerna vid detta hav, lära vi nämligen komma att få räkna med vittgående förändringar i förutsättningarna för vår handelspolitik och kanske också med nya handelsvägar redan under kriget. Att i innevarande stund söka närmare analysera dessa utvecklingsmöjligheter torde dock

icke tjäna något nyttigt syfte — det skulle ju ändå endast bli lösa spekulationer.

Framtiden ter sig sålunda alltjämt oviss och på intet sätt fri från svårigheter och bekymmer av allvarigaste slag. Den allra sista tidens utveckling i Finland kommer härvid givetvis i första rummet, och konsekvenser härav även för Sveriges del kunna icke väntas utebli. Allvarlig uppmärksamhet kräva också de handelspolitiska komplikationerna — med betoning av deras politiska sida — i förhållande till de krigförande. Härtill kommer möjligheten av kommande och i så fall troligen plötsligt inträdande förändringar i krigsläget på frontavsnitt i vår omedelbara närhet.

Regeringen måste under sådana förhållanden anse det nödvändigt att bibehålla fortsatt full beredskap på alla områden. Bördan härav för hela folket bör likväl lättas av medvetandet, att Sverige ännu vid slutet av det femte krigsåret står fritt och oberoende med starkare försvarskrafter än någonsin tillförne och med enig vilja att söka fortsätta den inslagna politiken till krigets slut.

Nr 2.

Herr SANDLER:

Herr talman! Jag önskar begränsa mig till den fråga, som främst är i allas tankar, nämligen det finska läget. Kammaren är säkerligen statsministern tacksam för den oförbehållsamma öppenhet, med vilken han här har lämnat oss redogörelse för vad som i vad på oss ankommer har skett i denna angelägenhet — det är så olikt de metoder, som med tragisk verkan ha kommit i tillämpning i vårt grannland. Jag är också viss om att man inom kammaren delar den uppfattning jag hyser om de åtgärder regeringen har vidtagit i detta läge. För min del vill jag uttrycka en odelad tillfredsställelse däröver.

Jag ville säga några få ord uti den här frågan; det är ord som äro förestavade av känslor för Finlands prövade folk, vilka icke förändras genom vad som nu sist har förekommit.

En broder i nöd förblir för mig en broder, även om han begår i mitt tycke fantastiska dumheter. Det är vågsamt att hoppa av tåget, då det rusar fram i snälltågsfart — och det var ju den maning, som tidigare har ställts till Finland — det är säkert vågsamt att hoppa av tåget, kanske åtskilligt mer vågsamt än vi emellanåt här ha föreställt oss. Om man själv icke befinner sig på tåget, utan står på fastare mark, är det ju lättare att säga: ”Hoppa av!” Men om detta är ett vågspele, så förefaller det att vara någonting förnuftsvidrigt att binda sig själv fast vid detta mot fördärvet framrusande snälltåg, och det är ju tyvärr innebörden i det ganska fruktansvärda dokument, som vi ha hört herr statsministern delge oss, undertecknat av den finska statsledningens främste representant.

Det är ett djupt tragiskt läge, som vårt grannland här befinner sig uti. Det är så pass tragiskt, att det är ganska meningslöst att begagna några hårda omdömen. Det innebär, att Finland hotas av en dubbel ockupation och av att bli slagfält för bägge ockupanternas härmassor, och detta i en situation då den finska nationen är djupt splittrad beträffande den väg, som Finland bör gå.

Uti ett sådant läge är det vårt grannland för närvarande befinner sig. Jag kan i det läget icke säga något nämnvärt om vad som är att göra från den svenska regeringens sida. Jag har nämligen den uppfattningen, att möjligheterna att vrida sig ur den bundenhet, som man för närvarande har iklätt sig, i första hand finnas inom Finland. Huruvida de finnas, huru starka de äro och huruvida det finns armbågsrum för de krafter, som skulle vilja frigöra Finland från denna bundenhet, det vet jag ingenting om.

Läget förefaller ju vara så pass oklart i denna dag att man inte ens riktigt säkert vet, med vilken finsk regering en svensk regering har att tala, och uti ett sådant läge har åtminstone jag ingenting att säga om vad regeringen nu bör göra. Jag kan bara säga en sak, och det är, att Finlands sak icke bör ges förlorad.

Det är ingenting att tillägga till vad statsministern nyss har sagt från talarstolen om Sveriges oförminskade intresse av ett fritt Finland och om de perspektiv, som frammanas för oss själva, därest det värsta skulle hända. Sveriges intresse härvidlag är sådant att Finlands sak icke bör och icke får ges förlorad. För egen del bevarar jag en tro på en fri framtid för vårt finska grannland. Dem, som i detta ögonblick, känna sig mera skeptiska, vill jag tillråda att i varje fall betrakta detta såsom den arbetshypotes, från vilken man bör utgå, då det gäller att vidtaga åtgärder.

Jag kan, herr talman, till slut bara säga, att *om* och *då* någon möjlighet yppar sig för vår regering att ytterligare ge något handtag åt Finland, så hoppas jag och uttalar den övertygelsen, att ingen sådan möjlighet skall lämnas outnyttjad.

Nr 3.

Herr STRÖM:

Herr talman! Jag har begärt ordet för att betona den ovillkorliga plikt, som vi alla ha i den situation, som nu har kommit över Norden i ännu mer elakartad gestalt än tidigare, nämligen plikten att stå eniga kring vår gamla paroll att icke ge vika för våldet under några förhållanden. Det är en glädje för mig att ha fått ta del av statsministerns uttalande därvidlag i redogörelsen här för kammaren.

Jag kan instämma med herr Sandler rörande vad han har sagt om Finland. Jag vill endast tillägga, att man framför allt måste hoppas på

Finlands ännu aktiva demokrati, hoppas att denna skall segra i den tvekamp, som väl otvivelaktigt kommer att uppstå i det nu ockuperade Finland, och att vi icke få uppge vår tro och vårt hopp att Finlands demokrati — liksom andra demokratier — en gång skall kunna komma ur det nuvarande läget och, vad nu särskilt Finland beträffar, med ett fritt Finland såsom en belöning för kampen för demokratien.

Jag anser också att det är av största vikt, att svensk press skiljer mellan Finlands folk och den diktatureregering, som nu med åsidosättande av Finlands riksdag har tagit makten i samverkan med en av de krigförande stormakterna.

Det skulle enligt min mening också vara klokt, att man i denna kamp för det fria och demokratiska Finlands framtid från svensk sida verkligen sökte så långt det är möjligt komma till klarhet om varthän Sovjetunionen syftar med ett demokratiskt Finland. Det är ju dock möjligt att hoppas på att en finsk demokratisk regering skall kunna med ett segrande Ryssland nå en överenskommelse, som skall kunna tillfredsställa Finlands folk och även oss såsom intresserade för ett odelat Nordens framtid.

Jag skulle vilja till herr statsministern ställa ett par frågor rörande några detaljfrågor, av vilka han berört det ena men icke det andra.

Det som förbigicks av herr statsministern var frågan om Åland. Sverige har, synes det mig, ett alldeles särskilt intresse av att Ålands internationella status bevaras. Naturligtvis är det under nuvarande förhållanden svårt att göra något i det avseendet, men jag anser att vårt land härvidlag har en plikt gent emot Åland, en oerhört viktig position att försvara och att man måste göra allt för att denna icke uppgives. Jag förstår väl, att regeringen har sina ögon riktade på denna fråga; det skulle vara önskvärt, att herr statsministern också ansåg sig kunna säga något om den.

Herr statsministern berörde frågan om det finska flyktingsproblemet. Det är alldeles påtagligt, att detta är mycket svårt att lösa, eftersom förhållandena ju kunna utveckla sig så, att Sverige inom sitt område kan få hundratusentals finska flyktingar, av vilka många odemokratiska element kunna vara icke önskvärda, under det att andra, de flesta kunna vara synnerligen önskvärda och utgöras av just sådana, som vi gärna vilja hjälpa. Det gäller sålunda ett problem av en så invecklad och svårlöst natur att det icke blir lätt för regeringen att här finna en utväg. Men man måste i alla fall söka lösa det på ett sätt, som under alla förhållanden ger oss möjlighet att visa, att vi ha gjort vad vi kunnat göra för att komma dessa finska flyktingar till hjälp.

Det är min uppfattning, att det skärpta läget i Finland och det skärpta läget i Danmark och Norge kommer att för vårt land medföra så stora svårigheter och att vi komma att bli utsatta för så många, allt hårdare påtryckningar, att Sveriges regering, samtidigt som den stödes, bör handla så, att den städse har riksdagen vid sin sida och så att det icke behöver uppstå någon fara för att regeringen råkar i ett läge, där den i allvarliga ting måste handla utan riksdagens hörande. Det kan sålunda inte hjälpas,

om riksdagens ledamöter få försaka sina sommarferier helt eller delvis. Viktigare är, att riksdagen hålles samlad och icke är spridd ut över landet. Åtminstone bör riksdagen kunna sammanträda tämligen ofta för att kunna överlägga med regeringen.

Slutligen skulle jag vilja fråga statsministern, om det inte finns möjlighet för en kortare, mera sammanpressad valstrid och valrörelse i detta farofyllda läge, så att den inte behöver sluka allt intresse, hur viktig denna valstrid än är, och utsätta oss för riskerna, att regeringens och riksdagens ledamöter äro spridda över hela landet, vilket medför svårigheter att snabbt samlas till överläggningar. Jag tror, att det skulle vara önskvärt att få en till tiden sammanpressad valkamp för att möjliggöra de överläggningar, som jag här har antytt.

Nr 4.

Herr JOHANSSON, JOHAN BERNHARD:

Herr talman! Av den av hans excellens herr statsministern lämnade redogörelsen framgår, att vi både ha och säkerligen kunna komma att under den närmaste framtiden få mycket betydande svårigheter. Därför kände man tillfredsställelse, när man hörde hans excellens herr statsministern förklara, att regeringens strävan alltjämt är att bevara vårt lands neutralitet och i olika situationer hävda landets självständighet och oberoende. Jag tar fasta på detta och uttrycker ännu en gång tillfredsställelse över att alltjämt läget är sådant, att enighet kan uppnås om denna så viktiga grundsats.

Jag skulle ha kunnat nöja mig med att helt instämma med herr Sandler, som uttryckte önskan och förhoppningen om att sympatierna för Finlands folk alltjämt måtte få bestå och att det nu inträdda läget i det avseendet inte måtte åstadkomma någon förändring. Den tragiska utveckling, som har skett, är ur många synpunkter beklaglig, men därom behöva vi kanske inte mera orda vid detta tillfälle. Jag understryker liksom herr Sandler angelägenheten av att på diplomatisk väg utvecklingen följes med oavbruten vaksamhet och uppmärksamhet för att om möjligt bringa den hjälp, som på den vägen kan i vänskaplig anda ges.

Jag begärde närmast ordet för att vidröra ett spörsmål, som icke innehölls i hans excellens herr statsministerns uttalande men som senare den föregående talaren omnämnde, nämligen Ålandsfrågan. Jag gör detta därför att jag har sett i tidningspressen, att det är meningen att kalla Ålands landsting till sammanträde, och det har också ryktats, att ledande ålänningar skulle ha varit på besök här i Stockholm. Därom känner jag givetvis ingenting till. Men det är ju uppenbart, att Ålands svenska befolkning står oss så nära och Ålandsöarna äro ett för oss så oerhört viktigt intresse, även när det gäller upprätthållandet och bevarandet av

vårt lands neutralitet, att jag har velat understryka angelägenheten av att denna fråga följes med den största uppmärksamhet på diplomatisk väg och att inga möjligheter, som kunna finnas för att där tillvarataga vad jag skulle vilja kalla ett rent svenskt intresse försummas.

Jag vill också understryka angelägenheten av att sådana sonderingar för att kunna ge resultat böra ske i så god tid, att det också blir möjligt att förhandla med den finska regeringen — jag säger detta med tanke på en än svårare händelseutveckling i Finland. För den andra stormakten borde det ju också vara ett intresse, att svensk neutralitet kunde upprätthållas, och Ålandsfrågan ingår i vår neutralitet som ett mycket betydelsefullt moment.

Jag vill, för att mitt uttalande inte på något sätt skall missförstås, tillägga, att jag naturligtvis inte åsyftar några militära åtgärder, utan rent diplomatiska sonderingar i helt vänskaplig anda och i syfte att ytterligare stärka och befästa den svenska neutraliteten.

Nr 5.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Kammaren kan ju endast inregistrera de händelser, som ha utspelat sig i Finland och för vilka statsministern har lämnat redogörelse. Något utrymme för någon påverkan på den finska statsledningen i detta skede finns tydligen icke. Den finska statsledningen har valt sin väg, dess politik har präglats av en outrotlig, känslomässig misstänksamhet mot Ryssland, en misstro, som hindrat den finska regeringen eller statsledningen från att ingå i förhandlingar, vilket svensk opinion så gott som enhälligt måst anse vara den rätta vägen. Vad många här i landet aldrig kunna upphöra att beklaga är, att det i så ringa grad hos Finlands ledande kretsar finns resonans för den uppfattningen, att Finland och Ryssland äro av ödet bestämda att leva vid varandras sida i all framtid och att Finlands politik därför bör inriktas på ett gott grannskapsförhållande till Ryssland i trots av historiska erfarenheter och historiska hämningar.

Vad som föranledde mig att begära ordet var emellertid egentligen en önskan att ställa en fråga till statsministern. Har svenska regeringen sig bekant något om huruvida marskalk Mannerheim har på något sätt spelat någon roll i den finska händelseutvecklingen eller tagit ståndpunkt i den politiska fråga, som där har förevarit?

Nr 6.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! När jag går att besvara herr Ströms frågor, är det väl riktigt att ta den minst viktiga först. Den gällde möjligheten att begränsa valrörelsen för att riksdagen när som helst skulle kunna samlas.

Jag skulle med anledning av den frågan vilja uttala, att jag tror, att vi göra klokt i att som hittills försöka leva vårt liv så normalt som möjligt. Den omständigheten, att vi politiker måste hålla en del föredrag ute i bygderna, kommer säkerligen inte att hindra oss att fullgöra våra plikter, om landet kräver, att vi stanna i huvudstaden. Å andra sidan kan jag för egen del inte finna någon anledning till att jag i ett sådant läge som det nuvarande skulle avhålla mig från de kontakter med folket, som jag har genom de offentliga föredragen. Jag vill endast tillägga att i den mån man finner läget pressande, bör det väl ha den återverkan, att vi i de offentliga diskussionerna äro så vänliga mot varandra som möjligt.

Vad beträffar yttrandet, att man skall bereda riksdagen tillfälle att följa vad som händer, har regeringen inte någon som helst avsikt att försämra riksdagens möjligheter i det avseendet, men jag tror inte, att riksdagen skulle känna sig vidare tilltalad, om man därför krävde, att ledamöterna skulle ligga kvar här i Stockholm utan att utträtta någonting. Med nuvarande kommunikationsmedel ha vi sådana möjligheter att snabbt sammanträda, att det inte utgör någon större olägenhet, att riksdagen bara är fomellt samlad. Jag vill endast försäkra, att regeringen kommer att vara ytterst angelägen att i alla allvarliga frågor upprätthålla förbindelsen och förhandla med riksdagen.

Beträffande den andra frågan, som gällde flyktingsproblemet, vill jag endast säga, att det faller av sig självt att regeringen ägnar detta problem all den uppmärksamhet som är nödvändig.

Som svar på den tredje frågan, som rörde Åland och som delvis framställt även av herr Johansson, vill jag meddela, att till den svenska regeringen ännu icke ingått någon framställning av den art som har antytts i tidningarna. Vi ha under hand fått ett papper som ger uttryck åt den naturliga önskan hos Ålandsbefolkningen att få bli bevarad från ockupationer och helst bli förenad med Sverige samt att Sverige måtte göra allt vad det kan för att Ålands neutralitet skall bevaras. Som deltagare i konventionen om Åland har ju Sverige självklara intressen och en självklar rätt att göra sin röst gällande, om något skulle hända beträffande Ålandsöarna. Tyvärr måste nog vad vi kunna göra inskränka sig till protester. Hade vi haft andra avsikter beträffande Åland, skulle väl vårt avgörande ha träffats lång tidigare, nämligen i det sammanhang då vi bestämde vår politik under kriget. Jag anser det emellertid självklart, att skulle någon av de krigförande försöka en aktion mot Åland, kommer svenska regeringen icke att försumma att använda den rätt som den enligt

konventionen har. Herr Johansson försäkrade ju själv, att han icke åstundar något annat, men han trodde, att man genom diplomatiska démarcher så att säga skulle kunna förekomma att något händer. Finnas sådana möjligheter, skola de icke lämnas oförsökta, men jag tror uppriktigt sagt icke på den sortens metoder i vår tid. Om någondera av de krigförande har för avsikt att besätta Åland, kommer vederbörande säkerligen icke att tala om det för svenska regeringen, utan det kommer att ske på det sätt på vilket de krigförande ha visat sig vid andra tillfällen företaga handlingar av denna art. Det må vara hur beklagligt som helst att man från svensk sida icke kan göra något effektivt för att förhindra en sådan olycka, men, som sagt, hade vi haft för avsikt att göra sådana inskridanden, skulle vi nog ha valt en annan sorts politik från början — och det ha vi icke velat.

Beträffande herr Undéns fråga om fältmarskalken vill jag säga, att regeringen icke har några andra upplysningar än dem som efter hand kunnat inflyta från vår legation i Helsingfors. Såvitt man kan förstå, har det varit så som jag yttrade i det anförande jag nyss höll, nämligen att när man planerade en ombildning av regeringen, önskade marskalken ett uppskov för att en hänvändelse till Ryssland skulle kunna ske i ett militärt gynnsammare läge. Han hade tydligen vissa förhoppningar om att kunna stoppa upp den ryska offensiven och menade, att om den finska armén på det sättet visade sin slagkraft, skulle utgångsläget ha varit gynnsammare. I vilken mån han har medverkat under de senaste dagarnas utveckling kan jag icke lämna några upplysningar om.

Till sist skulle jag endast här gärna vilja instämma i vad herr Sandler yttrade om vår arbetshypotes. Jag tillhör också dem som icke vilja ge Finlands sak förlorad och som vilja räkna med möjligheten av ett för framtiden fritt Finland, och det är självklart att man då också vill bestämma sina åtgärder från den utgångspunkten. Det är säkerligen mycket litet som vi kunna göra. Jag förmodar också, att den hjälp, som herr Sandler menade att vi skola lämna Finland, icke kan innebära något annat än att vi utnyttja alla de möjligheter som kunna yppa sig för att ge ett handtag åt de krafter i Finland som möjligen skulle kunna länka in utvecklingen på lyckligare banor.

Nr 7.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Jag vill uttala min anslutning till de åtgärder som vidtagits och den inställning som från vår utrikeslednings och regerings sida intagits i fråga om Finland. Jag kan i stort sett instämma med herr Sandler i hans vädjan till regeringen, att vi icke skola anse Finlands sak helt förlorad, utan hoppas att trots det läge, i vilket Finland nu kommit

genom dess regerings åtgöranden, ett fritt Finland likväl skall utgå ur det nuvarande tillståndet. Det är svårt att se, hur detta skall kunna ske, men liksom herr Sandler hoppas jag, att detta skall bli en arbetshypotes för vår regering, statsledning och vårt folk. När Finlands statsledning tog detta steg, var det säkerligen i ett förtvivlat läge och i en situation, vars allvar vi kanske icke i dag kunna riktigt bedöma eller göra oss en föreställning om. Den finska ledningen kände faran hotande över sig, vilket väl möjligen kan anföras såsom skäl för det steg som tagits. Men trots detta och trots vad som än kan komma att ske, böra vi här i Sverige med den ställning som Sverige har och med den inställning som vi intagit i fråga om Finland ha möjligheter att verka för att, när tillfället en gång kommer, ett fritt Finland åter skall kunna framträda ur ruinerna.

Nr 8.

Herr MANNERSKANTZ:

Herr talman! Det första anförandet i denna debatt efter statsministerns exposé fick ju ett flertal instämmanden. Jag skulle också för min del, åtminstone i stort sett, ha kunnat instämma i detta anförande, om det inte hade innehållit en passus som jag tyckte var alltför kategorisk och som jag anser vid ett sådant tillfälle som detta bör belysas ännu objektivare än vad som skett. Jag syftar på herr Sänders uttalande att han ansåg att finska regeringen hade gjort rent fantastiska dumheter. Det är, herr talman, mycket möjligt, att finska regeringen har gjort det, men jag för min del är inte så säker på detta, att jag vågar kategoriskt påstå det. Uttalandet kan vara berättigat endast under den förutsättningen, att man är hundra procentigt säker på att ett fredsslut med Ryssland skulle ha resulterat i att det finska folket hade fått behålla freden och fortsätta att leva. Skulle så icke ha blivit förhållandet, utan verkligheten hade blivit att Ryssland bara velat använda ett sådant fredsbud för att förbilliga sin ockupation av Finland, är det ju inte fullständigt säkert, att finska regeringens handlingssätt varit fantastiskt oklokt. Jag menar således, att det kan vara möjligt att det var det, men i varje fall är det väl åtskilliga decennier för tidigt att nu kategoriskt fälla det uttalandet — om nu historien ens någonsin kommer att kunna helt klarlägga denna sak. Jag anser därför, att herr Sandler, vars anförande jag i övrigt instämmer i, uttalade sig väl kategoriskt på denna punkt.

Det var emellertid inte enbart för att konstatera detta som jag begärde ordet, utan anledningen härtill var främst att jag ville understryka en annan synpunkt. Här har under hela kriget ständigt talats om att vi skola värna vår neutralitet och vårt oberoende. Dessa maningar ha framförts på ett sådant sätt, att det för mig, och jag tror även för många andra, blivit synonymt med att vi under alla omständigheter böra utveckla så

fullständig passivitet som möjligt. Det har utan tvivel under de senaste decennierna från den svenska statens och nationens sida gjorts saker och underlåtits saker som ha sina verkningar fram till den dag som i dag är, om jag nu tänker på det utrikespolitiska området. Verksynder bli oftast mycket allmänt observerade, äro lättast att konstatera och lättare att påtala än underlåtenhetssynder. Därför drar man sig i regel för att göra sådant som skulle kunna vara verksynd, kanske inte i allmänhet men i varje fall i dessa saker. Det resulterar i att underlåtenhetssynderna kanske bli de farligaste och vanligaste. Jag är t. ex. inte alldeles säker på om det icke hade varit riktigt att vi vid någon lämplig tidpunkt rätt snart efter det finska vinterkriget trots Sovjetunionens veto hade kommit fram till ett försvarsförbund mot Finland. Det är väl inte alldeles säkert att man nu kan konstatera, att det hade varit oklokt. Det kunde i varje fall kanske bland annat ha medfört, att Sverige genom försvarsförbundet kunnat påverka den finska utrikespolitiken på ett sådant sätt, att det krig, som Finland nu är invecklat i, icke blivit av och att Finland i det för Ryssland ganska kritiska skede som därefter uppstod kanske kunnat få åtminstone något återställt av sina gamla förhållanden.

Jag säger detta icke därför att det kan kännas skönt att framföra kritik över vad som tidigare underlåtits — även om jag tycker, att dessa synpunkter någon gång böra komma fram här i riksdagen — utan därför att jag för framtiden vill belysa den möjlighet som ibland kan vinnas genom att icke alltid låta det passivaste tillvägagångssättet vara det dominerande. Även om ett något mera aktivt framträdande när det gäller uppnåendet av överenskommelser och positioner för dagen kan vara i någon mån riskabelt kan det tänkas, att när det kommer till slutlösningen, det kan vara ett mindre riskfyllt tillvägagångssätt än att låta allt samlas i en enda stor jätterisk vid slutet då man kanske har de sämsta betingelserna att reda ut ett sådant farligt läge.

Jag tänker härvidlag i viss mån på Ålandsfrågan. Vi ha vanskött Ålandsfrågan, anser jag, så länge jag kan minnas tillbaka, men det är väl inte alldeles säkert att i framtiden behöva göra det. Jag vill inte påstå, att vi nu kunna göra något väsentligt. Av de fyra alternativ, som väl finnas — ett så gott som obesatt Åland, ett Åland besatt av Ryssland, av Tyskland eller av Sverige, — tycker jag, att det sista i varje fall inte är det för oss ofördelaktigaste. Skulle det finnas några möjligheter att överenskomma-sevägen ordna en sådan sak med åtminstone några av parterna, skulle det i alla händelser fria oss från en mycket stor risk, om det sämsta läget inträder, nämligen att Sovjetunionens gräns kommer att gå vid Bottniska viken och Torneälv. Läget skulle då bli oerhört svårt för oss, om även Åland vore inbegripet i en dylik ockupation.

Över huvud taget har jag med mitt anförande här velat framföra den synpunkten, att även om vi ha som högsta regel att vi skola värna vår neutralitet och vårt oberoende, kan en något mindre utpräglad rädsla för en viss aktivitet — jag menar då inte direkt militär men diplomatisk —

kanske vara behöfelig och kunde säkerligen befria oss från nästan olösliga svårigheter.

Nr 9.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Den siste ärade talarens anförande lämnar egentligen intet underlag för en diskussion om aktivitet och passivitet. För att man skall kunna klara ut vad som har underlåtits, måste man ha särskilda händelser att hålla sig till. Herr Mannerskantz anförde ett enda exempel, och där — förlåt uttrycket — högg han i sten. När det gällde frågan om försvarsförbund efter vinterkriget, förhöll det sig icke på det sättet, att det var Sverige som drog sig undan. Vi hade förklarat för finska regeringen, att vi voro beredda att diskutera frågan om ett försvarsförbund, och jag hade i ett offentligt föredrag tillagt, att vi icke borde låta hålla oss tillbaka av de invändningar som gjordes från annat håll mot en sådan diskussion. Det visades således från Sveriges sida ett intresse som kan sägas vara aktivt, men efter fredsslutet med Ryssland meddelade den finska regeringen den svenska regeringen, att den ansåg frågan om försvarsförbund förfallen.

Nr 10.

Herr HOLMBERG:

Herr talman! Jag kan i likhet med flera talare före mig, ge min anslutning till herr Sänders tanke, att man icke bör ge Finland förlorat såsom en fri och självständig stat. Det är emellertid tydligt att våra förhoppningar, att ett fritt Finland skall bestå, icke kunna knytas till den nuvarande finska regimen, ty den företräder varken frihet eller självständighet för Finland. I spetsen för den nuvarande finska regimen stå de män, som ha låtit sitt land ockuperas av Tyskland, förvandlat det till en tysk vasallstat och som i dag regera *emot* den finska riksdagen, stödda på tyska bajonetter. Människor, som uppvisa så många likheter med quislingarna i olika länder, kunna icke på något sätt betraktas som representanter för frihet och självständighet eller såsom män, till vilka man kan knyta några förhoppningar om en fri framtid för Finland. Det finska folket, som vi känna mycket djupt för här i Sverige på grund av dess lidanden och som vi betrakta som en broder i nöd, måste i dag hjälpas mot den finska regeringen och mot dem som i dag härskar i Finland, ty de äro fiender till folket och dess strävanden.

I detta sammanhang kan man kanske ställa frågan, på vilket sätt

Sverige redan i dag skulle kunna ge det finska folket, sin broder i nöd, ett handtag. Det deklarerades här i riksdagen den 29 oktober 1941 i ett anförande av utrikesministern, att den hållning som Sverige i det nuvarande kriget intog till Finland innebure, att vi skulle söka bringa Finland allt det stöd, som vi kunna, sedan vi tagit nödvändig hänsyn till våra resurser och våra egna oavvisliga intressen. Utrikesministern förklarade därefter, att det svenska folket delade de känslor, som fyllde det finska folkets hjärtan, då det nu såge framför sig möjligheten till en stabilare fred och en ökad trygghet för sitt land. Det var stora förhoppningar som Sveriges utrikesminister den gången knöt till Finlands bundsförvantskap med Tyskland, och han tillade: "Vi äro också medvetna om betydelsen härav även för vårt land." Jag undrar, om man verkligen var det den gången — om man begrep, att det så småningom skulle leda till nuvarande situation, då Finland är ockuperat av tyskarna och vi när som helst kunna vänta meddelande om att Åland, "pistolen mot Sveriges hjärta", befinner sig i tyskarnas händer.

Den hållning som den gången deklarerades har senare i praktiken så småningom reviderats. När den svenska regeringen, klokt och riktigt nog, gått in för att söka förmå Finlands regering att utträda ur kriget och att acceptera Sovjetunionens marsvillkor, har den ju sagt ifrån, att dess uppfattning om det sätt, på vilket Finland skulle kunna nå en stabil fred och ökad trygghet, numera är en helt annan än den som företrädades av utrikesministern i oktober 1941.

Den hjälp som vi ha lämnat det officiella Finland har undan för undan minskats och den är nu icke särskilt betydande, men det finns en viss hjälp som kvarstår och som gör att man har rätt att tala om att den princip, till vilken utrikesministern bekände sig, när han talade om att vi i den mån det var oss möjligt skulle stödja Finland i det nu pågående kriget, fortfarande sitter i högsätet. Det är exempelvis — om inte i all hemlighet en förändring har inträffat under den allra senaste tiden — fortfarande möjligt att med svenska regeringens medgivande värva frivilliga i Sverige för deltagande i det tysk-finska kriget mot Sovjetunionen. Finska medborgare som komma hit och som äro så att säga officiellt godkända för att resa till Sverige ha särskilda förmånsrättigheter, som icke tillkomma andra skandinaviska länders medborgare. De få röra sig mycket obehindrat på ett sätt som knappast kan anses vara riktigt med hänsyn till svenska intressen i den situation som i dag består.

Båda dessa saker kunna synas rätt oväsentliga, men de äro av ganska stor principiell betydelse. Jag skulle vilja fråga hans excellens herr statsministern, om han inte anser, att det vore på tiden att sätta stopp för frivilligvärvningen i Sverige till Finland och att återkalla de särskilda förmånsrättigheter som i Sverige ha tillerkänts finska medborgare framför medborgare i andra skandinaviska länder. Det skulle vara ett sätt att så att säga manifesteras Sveriges inställning till den nuvarande finska regimen och ge dem, som i Finland bekämpa denna regim och arbeta för att störta

den och ersätta den med en för folket och Finlands framtid bättre regim, ett visst mått av stöd.

Det är ju tydligt, att den finska regeringens uppslutning vid Tysklands sida i hög grad har försämrat Sveriges läge och att det, såsom herr statsministern säger, kan komma att ställa mycket starkt ökade krav på Sveriges beredskap. Jag vill i anslutning till detta förhållande bara för mitt partis vidkommande deklarerera, att de åtgärder, som regeringen har vidtagit i syfte att stärka landets beredskap att försvara sin frihet och sitt oberoende, och de ytterligare åtgärder, som regeringen kan komma att vidtaga i samma syfte, ha vårt, liksom väl hela det svenska folkets, stöd. Vi hoppas bara, att de skola kompletteras med åtgärder för indragande av stödet till det officiella Finland, vilket skulle betyda ett stöd åt det Finland som strävar till frihet och demokrati.

Nr 11.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Med anledning av den siste talarens omnämnande av frivilligrekryteringen vill jag endast påpeka, att den hittills haft en mycket ringa omfattning. Jag vill därtill lägga, att jag icke skulle anse det lämpligt under nuvarande förhållanden att denna rekrytering får fortgå. Det kommer säkerligen icke heller att beviljas några sådana tillstånd. Däremot har jag icke något behov av att demonstrera det offentligt för att på det sättet ge till känna en förändrad ståndpunkt.

Nr 12.

Herr OHLIN:

Herr talman! Jag skulle först vilja rikta två frågor till hans excellens herr statsministern för att få en eventuell komplettering av den intressanta framställning som han delgivit kammaren.

Den första gäller tidpunkterna för händelserna under föregående vecka. Viingo höra att torsdagen den 22 skedde en hänvändelse till ryska ministern i Stockholm, madame Kollontay; därvid utgick man ifrån att det skulle bli en ny finsk regering. Jag tar för givet, att denna hänvändelse skedde med president Rytis medgivande. Någon dag därefter har president Ryti skrivit det famösa brev, vars innehåll vi nu ha fått kännedom om. Jag undrar, om hans excellens herr statsministern kan upplysa oss om när president Rytis brev är daterat, således hur lång tid efter den 22 då det skedde en hänvändelse till ryska regeringen på en helt annan bas. Hur många dagar gick det innan denna helomvändning skedde

i finske presidentens inställning? Det kan kanske ur olika synpunkter ha ett visst intresse att veta detta.

För det andra skulle jag vilja fråga hans excellens något rörande den finska livsmedelsförsörjningen och om oron för den spelat någon roll vid finska regeringens ställningstagande. Jag erinrar mig att svenska regeringen tidigare under hand har låtit finska regeringen förstå, att vi från Sveriges sida voro villiga att träda hjälpende till i mån av förmåga etc. Men det vore av värde att få veta, om det under detta senare skede av utvecklingen har förekommit några konversationer mellan de svenska och finska regeringarna rörande Finlands livsmedelsförsörjning och om i så fall svenska regeringen har kunnat avgiva någon försäkran om att vi vore villiga att där sträcka oss ganska långt. Situationen är ju nämligen den, att våra lager av livsmedel äro så betydande och det finska importbehovet trots allt så begränsat att våra möjligheter att på denna punkt uppträda stödjande måste vara, jag tvekar inte att säga det, ganska stora.

Emellertid vill jag, herr talman, även göra ett par kommentarer beträffande två andra frågor. Den första gäller kullageraffären som hans excellens herr statsministern redogjorde för. Jag hade tillfälle att se den offentliga delen av denna fråga så att säga från den andra sidan sådan den avspeglade sig inför den amerikanska offentligheten och sådan den uppfattades av jag skulle vilja säga i någon mån initierade amerikanska kretsar.

Bakgrunden till kullageraffären tror jag, att man kan ange på det sättet, att det amerikanska folkets inställning till Sverige och Sveriges sätt att föra sin neutralitetspolitik kanske är gynnsammare för oss än vad i varje fall jag tidigare hade tänkt mig. Det var ganska många utrikespolitiskt intresserade, eventuellt initierade, amerikaner som sade: ”Ja, vi ha närmast varit förvånade över att ni kunnat bevara så pass mycket av er handlingsfrihet under åren 1940, 1941 och 1942 som ni gjorde. Omgivna som ni ha varit av tyskockuperade länder är det ganska aktningsvärt, att ni ha kunnat hålla igen så pass bra som ni gjort. Det är ju klart att de försyndelser som ni gjort er skyldiga till, till exempel det där med den tyska divisionen, icke äro någon merit, men det är av mindre betydelse nu.” Man var rätt benägen att stryka ett streck över detta såsom varande mindre försyndelser än man kunnat vänta sig av ett land i det beträngda läge, vari Sverige då befann sig.

Det är alldeles klart att denna amerikanska inställning inte uteslutande är till fördel för oss. Ty den har också en annan sida. När man kommer fram till läget under år 1943 och ännu mer under 1944 är det den vanliga uppfattningen, att numera har Sverige återvunnit sin fulla självständighet och sitt oberoende i förhållande till Tyskland, nu kan Tyskland inte längre utöva några påtryckningar, som kunna spela någon roll, och därför väntar man, säger man, att Sverige klargör sin inställning — man väntar praktisk handling som tillkännager huru vi se på den stora konflikt som pågår. Det är klart att man inte menar att vi skola överge neutraliteten

eller någonting sådant, men man anser att vi exempelvis i vår handelspolitik böra kunna intaga en välvillig hållning till den allierade sidan. Och det skulle inte ske med den motivering, som vi åberopade när vi tidigare fört en mot Tyskland välvillig politik, utan med en helt annan motivering — den nämligen, att vi numera ha handlingsfrihet och därför också kunna handla på det sätt, som Amerika vill tro att vi gärna önska handla. Då vi förut handlat till Tysklands favör har det skett, anser man, på grund av tyska påtryckningar.

Jag tror att detta är en mycket vanlig inställning på amerikanskt håll. Om man nu mot denna bakgrund ser på kullageraffären, så aktualiserades den tydligen då det amerikanska flyget förlorade ett mycket stort antal flygplan vid bombardemanget av kullagerfabrikerna i Schweinfurt — det var ett 60-tal fyrmotoriga bombplan, som då förlorades på en enda dag. Detta väckte naturligtvis sorg på många håll inom den amerikanska allmänheten. Då funno tydligen militärmyndigheterna situationen lämplig för en påtryckningsaktion mot Sverige i syfte att minska exporten av kullager från Sverige till Tyskland och därigenom försvaga den tyska krigspotentialen. Denna kampanj var alltså, såvitt man kan förstå, inspirerad från visst håll, men knappast från det amerikanska utrikesdepartementet. Aktionen fick emellertid starkt gensvar inom den amerikanska opinionen just mot den bakgrund, som jag nyss angivit. Man sade: ”Nu väntade vi att Sverige skulle föra en mot oss någorlunda välvillig politik, men så se vi tvärtom att ni öka exporten av kullager sedan vi bombarderade fabrikerna i Schweinfurt.” Och det förhöll sig tyvärr på det viset att det olyckligtvis just vid den tidpunkten förekom en i och för sig obetydlig ökning i kullagerexporten — naturligtvis inom ramen för de avtal som Sverige träffat med andra länder, men dock en tillfällig säsongförskjutning, som i den givna situationen var olycklig.

I detta läge kom denna kampanj att påverka den amerikanska opinionen ganska kraftigt, emedan de uppgifter som framkommo från svensk sida voro ganska ofullständiga. Redan på ett tidigt stadium kunde det emellertid göras klart att Sverige förbundit sig att reducera kullagerexporten under år 1944 till hälften av vad den var år 1943. Detta var en god sak, det bästa trumfkort, som kunde spelas ut från svensk sida. Däremot gjordes det till en början icke klart, hur pass obetydlig den svenska exporten av kullager till Tyskland i själva verket var. I den amerikanska pressen förekom tydligen inspirerade uppgifter om antalet kullager, som exporterats från Sverige till Tyskland från mitten av 1930-talet och till nu, och de visade en kolossalt stor ökning — jag kan inte nu säga hur stor, men det var i varje fall fråga om en tiodubbling från tiden före kriget. Att detta berodde på att kullagrens dimensioner minskat, talade man inte om i den del av pressen, som organiserade kampanjen; man talade endast om *antalet* kullager, men inte att dessa undergått en mycket betydande reduktion vad den genomsnittliga storleken beträffar.

Nåväl, dessa uppgifter gjorde en ganska betydande skada, då nämligen under de första veckorna inga upplysningar framkommo om att den totala svenska kullagerexporten dock endast utgjorde en ringa bråkdel av Tysklands produktion och behov. Därför inträffade den sorgliga händelsen att den radiokommentator, som har en alideles särskilt vänlig inställning gentemot oss och som i likhet med ett par av dem, som skriva dagliga spalter i tidningarna, var villig att lägga fram alla uppgifter, som kunde tillhandahållas från vårt håll, ansåg sig böra förklara att Tyskland i januari i år fått 70 procent av sitt behov av kullager från Sverige. Sedan förflöt ytterligare någon dag, men så kom det en utomordentligt klagande kommuniké från svenskt håll, vari man påpekade att den normala svenska exporten av kullager inte utgjorde mer än 3 procent av den normala tyska produktionen. Hade den uppgiften kommit två veckor tidigare, så tror jag att vinden skulle ha gått ur seglen för denna kampanj ganska snart. Emellertid måste man ju på svenskt håll medge, att efter bombardemanget av Schweinfurt utgjorde måhända den svenska exporten något mer än 3 procent av Tysklands egen produktion. Det var en något otursam formulering i detta svenska uttalande, då man förklarade att exporten utgjorde 3 procent normalt, men att den nu var större, ty detta hade till resultat att vissa tidningar satte som rubrik: "Den svenska kullagerexporten till Tyskland är i stigande!" Då fick återigen den mera okritiska allmänheten det intrycket, att ökningen hade skett för att kompensera för bombningen av Schweinfurt. Dock vill jag påstå att de upplysningar, som kommo från svenskt håll i denna kommuniké när kampanjen pågick under omkring tre veckor, voro mycket välgörande. Jag tror att de starkt bidro till att hela affären avvecklades. I själva verket sjönk intensiteten i kampanjen något redan innan man träffade uppörelsen.

Jag vill härav endast dra den slutsatsen, att det är av stor vikt vid eventuella smärre konflikter eller meningsskiljaktigheter med demokratiska länder, att vi från svensk sida verkligen lägga korten på bordet och tillhandahålla alla upplysningar om hurudant läget i verkligheten är. Den amerikanska pressen betyder så oerhört mycket för opinionen där ute och regeringen är så beroende av opinionen, att det är av allra största vikt att vi verkligen lägga fram fakta. Och det finns möjligheter att få fram fakta, om inte i hela pressen, så i varje fall i en mycket betydande del. Jag hoppas att det inte från den svenska regeringens *inhemska* praxis för några år sedan dröjer sig kvar en benägenhet att lämna endast ofullständiga uppgifter. Jag hoppas tvärtom att liksom man nu gör det inåt skall man också utåt, för såvitt det är möjligt vinnlägga sig om att presentera alla upplysningar av betydelse. Ty det står vi oss bäst med när det gäller våra förbindelser med de demokratiska staterna.

Eftersom det nu, herr talman, är en sådan sällsynthet med utrikespolitiska debatter i den svenska riksdagen, vågar jag kanske ta tiden i anspråk ytterligare ett par minuter för att säga några ord om en fråga, som hans

excellens herr statsministern visserligen inte vidrörde, men beträffande vilken jag under min utlandsvistelse i vår haft tillfälle att konstatera, att den spelar en icke så liten roll vid ett bedömande av Sveriges läge och Sveriges politik på sina håll i utlandet, inte minst inom de kretsar som äro relativt välvilligt inställda till vårt land. Jag tänker på frågan om Sveriges relationer till Nationernas förbund.

Det förhåller sig ju så att den svenske utrikesministern för några år sedan förklarade, att han ansåg att Nationernas förbund hade upphört att fungera och att Sverige därför inte längre skulle fortsätta att betala sina avgifter till förbundet. Däremot har ju Sverige fortsatt inom den del av Nationernas förbund, som utgöres av den internationella arbetsorganisationen och även betalat sina avgifter till denna. Nu ha vissa andra stater, som lämnat Nationernas förbund, i överensstämmelse med statuterna betalat sina avgifter under två år efter det att uppsägningen gjordes. Så ha exempelvis Tyskland och Italien gjort. Överhuvudtaget ha de flesta av de stater, med vilka vi väl närmast ha lust att jämföra oss, därvidlag fullgjort sina förpliktelser. Lyckligtvis har Sverige inte utträtt ur Nationernas förbund, men vårt land har kommit i en något tvivelaktig ställning genom att vi helt enkelt ha upphört att betala medlemsavgifterna. Ingen vet, om vi egentligen äro med eller inte äro med.

Man kan ju här ställa den frågan: existerar Nationernas förbund fortfarande? På den frågan vill jag svara ja. Den politiska verksamhet, som förutsatte att assemblén sammanträdde en gång om året, har ju upphört. Men förbundets tekniska organ, såsom hälsovårdssektionen, och den sektion som handhar verksamheten mot användningen av opium och dylika gifter, och framför allt den ekonomiska och finansiella sektionen utföra alla ett praktiskt mycket betydelsefullt arbete. Jag vill inte taga upp kammarens tid med att ingå på några detaljer i detta stycke, utan jag nöjer mig med att säga, att många av de mest centrala ekonomiska efterkrigsproblemen, liksom också hälsovårdsproblemen, nu ingående behandlas i dessa sektioner. Om jag dessutom nämner — vilket måhända är en omständighet av mindre betydelse — att vi i opiumsektionen och i den ekonomiska sektionen ha sammanlagt fyra svenska tjänstemän, som äro placerade på ganska höga poster, vilket i och för sig nog kan vara en fördel för Sverige vid många tillfällen, måste man fråga sig huruvida det inte för Sveriges anseende i längden skulle vara bättre, om våra relationer till Nationernas förbund bleve uppklarade.

Jag skulle vilja vädja till regeringen att ta upp frågan om Sveriges relationer till Nationernas förbund till nytt övervägande med det snaraste. Man kan ingalunda utesluta den möjligheten, när det internationella organisationsarbetet efter kriget återigen skall läggas upp, att det gamla Nationernas förbund efter en eller annan omvandling och eventuellt en sammansmältning med nya organisationer kan komma att spela en betydande roll. Vår ställning till förbundet torde därför inte vara alldeles betydelselös. Min uppfattning är närmast den, att om våra

relationer till Nationernas förbund bli normaliserade på samma sätt som andra med oss jämförbara staters, kan detta inte göra oss någon skada, men det kan måhända vara oss till nytta. Dessutom föreligger en viss förpliktelse för ett land som Sverige att fullfölja sina traditioner och visa sig intresserat av att deltaga i det uppbyggande internationella arbetet efter kriget.

Nr 13.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Jag kan inte tillfredsställa herr Ohlins önskan att ge några data för händelserna i Finland. Jag kan mycket väl tänka mig att det förhåller sig på det sättet, att den hänvändelse, som den 22 juni gjordes genom Sverige till Moskva, hade gjorts så tidigt på dagen, att den tyske utrikesministern ännu inte hade anlänt till Helsingfors, men att hans anländande dit sedan förändrade situationen.

Vad beträffar livsmedelsförsörjningen hade i detta sammanhang förfrågningar gjorts av finske ministern i Stockholm. Han erhöll samma förklaring som tidigare, nämligen att Sverige är berett att i ett nytt läge åtminstone för en tid framåt tillhandahålla de nödvändiga försörjningsmedlen.

För övrigt skall jag inte yttra mig om herr Ohlins anförande. Jag vet emellertid att det går en historia om att vår minister i Amerika skulle ha begärt vissa upplysningar, som han inte fått. Det förhåller sig därmed på det viset, att upplysningarna fördröjdes några dagar på grund av att man inte i Göteborg kunde få fram vissa uppgifter, som man ansåg det vara av synnerlig vikt att ha med i detta meddelande. Det var genom detta dröjsmål, som sedermera den missuppfattningen hade uppstått, att det svenska utrikesdepartementet skulle ha varit ovilligt att lämna upplysningar. Så förhåller det sig inte. Man ville bara ge så korrekta upplysningar som möjligt.

Nr 14.

Herr ANDERSON, AXEL IVAR:

Herr talman! Jag är övertygad om att hela kammaren starkt behjärtat sanningen i statsministerns ord om de allvarliga bekymmer, som vårt land har att emotse på grund av den senaste händelseutvecklingen i öster. Det är väl naturligt att vi då i första hand tänka på de bekymmer, som ligga omedelbart framför oss, även om vi sannerligen inte få låta blicken skymmas för de kanske ännu allvarligare svårigheter som kunna torna upp sig i framtiden.

Jag tänker här närmast på den fråga, som statsministern helt kort berörde i sitt anförande, då han talade om uppkomsten av ett svårartat flyktingsproblem som en av de närmaste konsekvenserna av vad som nu sker i Finland. Under debatten riktades till statsministern en fråga om regeringens ställning till flyktingsproblemet, och statsministern svarade härpå endast, att regeringen ägnar det all uppmärksamhet som är nödvändig. Jag kan mycket väl förstå att statsministern ansåg sig ha svårt att gå in i någon diskussion och lämna några mer detaljerade upplysningar om flyktingsproblemet. Jag tror dock att det är betydelsefullt att detta tillfälle användes för att lämna riksdagen, och här närmast första kammaren, något mer konkreta uppgifter om huru man från regeringens sida ser på detta problem. Detta förefaller mig så mycket mer angeläget som det nu inte kan bli fråga om enbart tekniska åtgärder för att möta en viss situation eller olika växlande situationer, utan fastmera blir det efter vad som nu har skett absolut nödvändigt att draga upp riktlinjerna för en verklig politik i flyktingsfrågan. — jag tänker alltså på den flyktingsfråga som aktualiserats genom händelserna i Finland.

Jag är medveten om att man ingalunda varit överksam från regeringens sida, och jag förmodar att åtskilligt skulle kunna sägas från regeringsbänken om vad som redan är gjort. Jag vill emellertid starkt understryka nödvändigheten av att de svenska statsmakterna snarast möjligt försöka att så långt det nu låter sig göra utstaka linjerna för vår flyktingspolitik. Denna önskan behöver icke stå i strid med den allmänna uppfattning om det finska problemet nu och i framtiden, som herr Sandler skisserade och som jag ger min fulla anslutning till. Vår arbetshypotes skall vara, det är också min mening, att ett fritt Finland skall bestå. Men även om man utgår från denna arbetshypotes, så står det klart att det finska flyktingsproblemet för oss kommer att få en fruktansvärd aktualitet, i varje fall under den närmaste tiden och kanske även för framtiden. Ty konsekvenserna av vad som nu sker i Finland komma säkerligen inte att bli begränsade till tiden för kriget. Även om man utgår från den förhoppningen att Finland, såsom herr Sandler här uttalade, skall bestå som ett fritt land, kommer det att ske en omvälvning i så många hänseenden i Finland, att också vi måste vara beredda att bära en del av följderna härav, bl. a. just i fråga om flyktingsproblemet.

Då jag ser socialministern på statsrådsbänken tillåter jag mig att till honom rikta en fråga, om han är beredd att lämna kammaren några närmare upplysningar rörande detta spørsmål. Jag är säker på att hela kammaren skulle vara tacksam, om han kunde ge en antydning om hur regeringen på lång sikt ser på detta.

Därutöver, herr talman, vill jag endast säga med anledning av vissa yttranden, som förekommit under debatten, att jag inte tror att det är angeläget att riksdagen nu hålles samlad under en längre tid än vad som är absolut nödvändigt för att slutföra riksdagens arbete. Däremot är det säkerligen angeläget att regeringen i fortsättningen oftare söker kontakt

med utrikesnämnden än vad som på sista tiden varit fallet. Det har observerats även utanför riksdagen, att kontakten med utrikesnämnden varit ganska knapphändig. Även om det kunnat finnas praktiska skäl för ett sådant förhållande under den tid, som har gått, är det mycket angeläget att regeringen i fortsättningen låter kontakten med detta riksdagens förtroendeorgan på det utrikespolitiska området bli så god som möjligt.

Nr 15.

Herr statsrådet MÖLLER:

Herr talman! Jag skall så långt det går besvara den fråga, som herr Ivar Anderson ställde till mig.

Det går, som säkerligen alla observerat på grund av tidningarnas meddelanden, sedan någon tid tillbaka en mindre flyktingström från Finland till Sverige. Den lilla skala, i vilken flyktingar för närvarande söka sig hit från Finland, har inte medfört några egentliga problem.

Det beräknas att vi för närvarande i Sverige ha omkring 45,000 finska barn. På grund av händelserna i Karelen har jag sedan någon vecka liggande på mitt bord en framställning från den finske socialministern om att Sverige skulle mottaga ytterligare mellan 10,000 och 15,000 barn, huvudsakligen från Karelen. Då emellertid möjligheterna att placera finska barn i enskilda familjer numera anses vara mindre än tidigare — man kan förstå detta när det redan finns 45,000 barn här som praktiskt taget alla äro placerade på det sättet — har detta medfört att vi ännu inte kunnat ge något svar på förfrågingen från det finska socialministeriets sida. Det förhåller sig nämligen så, att om vi skola ta emot ytterligare 10,000 å 15,000 karelska barn, måste vi, sannolikt åtminstone, ta i anspråk lokaler för vilkas disposition vi måhända måste använda förfogandelagen. Vi måste räkna med att åtminstone under någon tid samla dessa skaror av nya finska barn i förläggningar, även om man kan hoppas att det bara skall behöva bli genomgångsförläggningar.

Detta läge har gjort att på socialdepartementets föredragning komma två personer att skickas till Finland för att träda i direkt kontakt med representanter för den finska regeringen för att undersöka hur spørsmålet om en sändning av 10,000 å 15,000 nya karelska barn på något rimligt och praktiskt sätt skulle kunna lösas. Denna lilla delegation skulle ha avrest i dag, men med hänsyn till vissa komplikationer ur politisk synpunkt har resan uppskjutits till om måndag, då jag förmodar att den kommer att bli av. Alla ha i dagens tidningar sett att det kan bli fråga om en rätt betydande rekonstruktion av den finska regeringen. Det har uppgivits att bland andra alla socialdemokrater skulle dragas ur regeringen, och detta gör att de personer, som vi skola skicka över, knappast

kunna veta med vem de skola förhandla. Man vill åtminstone se, om inte frågan om den finska regeringens utseende kan bli klar innan dessa förhandlingar äga rum.

Våra delegater få inte i uppdrag att träffa några överenskommelser med den finska regeringen och de ha inga fullmakter, utan när de komma hem och avlägga sin rapport kommer regeringen att taga ståndpunkt till spörsmålet, som ju närmast gäller de nya finska barnen. De komma heller inte att få något uppdrag att med den finska regeringen förhandla rörande en större flyktingström, som spontant kan uppstå i Finland då många finländare kunna komma att känna sig hotade, antingen av ett ökat tyskt välde eller av en rysk ockupation.

Jag vill nu inte utan vidare tala å regeringens vägnar, ty vi ha inte haft så ingående överläggningar om dessa ting, även om de berörts i ett par statsrådsberedningar, men jag har för min del den uppfattningen att vi först måste skapa klarhet om huruvida den finska regeringen önskar eller icke önskar att en sådan flyktingström skall söka sig över till vårt land. Det finns ju anledning att tro, att under den närmaste tiden en finsk regering skulle se en dylik flykt från Finland med mycket oblida ögon. Det kan inte vara något intresse för en finsk regering, som är besluten att föra kampen vidare, att utåt världen visa en sådan misstro mot möjligheterna för Finland att reda upp sina förhållanden, som skulle demonstreras genom att massor av finnar och svenskfinnar skyndade sig att fly över till Sverige – det påstås att det ligger en massa båtar i reserv för det ändamålet längs Bottniska vikens kust. Det är uppenbart att en sådan utveckling i hög grad skulle förminska den sittande regeringens prestige.

Meningen är alltså att de svenska delegaterna på denna punkt skola försöka skaffa sig så klara uppgifter som möjligt. Om den finska regeringen förklarar att den, i den mån den har maktmedel därtill, vill förhindra att någon större flyktingström flyter över till oss – man kan inte förhindra enstaka flyktingar att komma över, det har redan visat sig – måste detta i hög grad påverka den ståndpunkt vi skola intaga till frågan om att ta emot finska flyktingar. Det är klart att vi i överensstämmelse med hela den flyktingspolitik, som vi hittills fört, inte kunna vägra att ta emot personer, som anse sig själva vara direkt hotade av det inre läget i Finland. Men å andra sidan är det uppenbart att vi under de omständigheter, som jag här antytt, inte utan vidare bara skola slå upp dörrarna på vid gavel. Vi kunna kanske påverka utvecklingen åtminstone i någon mån så att strömmen inte blir alltför strid.

Detta gäller alltså den allra närmaste tiden. Det är klart som dagen att det kan komma andra tider, då läget i Finland får karaktären av större eller mindre upplösning och då den finska regeringen inte kan göra någonting för att hejda en flyktingström. Då få vi ta ståndpunkt till frågan hur vi skola förhålla oss i den situationen.

Vad vi ha att göra nu är närmast att i den mån, som man kan göra det,

skapa en teknisk beredskap för att kunna mottaga en sådan större flyktingström. På den punkten kan jag för närvarande inte lämna några särskilda upplysningar. Vi överväga, om vi skola beställa baracker. Det är en ganska dyrbar affär, som herrarna förstå, att köpa baracker för låt mig säga 100,000 flyktingar eller kanske ännu fler och att slå upp läger för dem. Det är uppenbart att man inte vill göra någonting sådant förrän man anser att läget är verkligt allvarligt och en sådan åtgärd därför ter sig nödvändig. Om flyktingströmmen skulle bli stor, kan det också hända, att man för flyktingarnas räkning får ta i anspråk lokaler med stöd av förfogandelagen. Utrymningskommissionen har ju ett mycket stort antal lokaler, som visserligen närmast äro avsedda för svenskar, vilka vid bombanfall skulle behöva evakueras från städerna, men det möter i och för sig inte något hinder att dessa lokaler, åtminstone tillfälligt, tagas i anspråk för det ändamål, som vi nu tala om.

Den största svårigheten med flyktingarna kommer antagligen att visa sig ligga på det medicinska området. Om en flyktingström kommer från Finland, måste vi nämligen kräva, att praktiskt taget alla, som därvid överskrida gränsen till vårt land, underkasta sig någon tids karantän eller åtminstone ordentlig läkarundersökning och självfallet också behandling i avlusningsanstalter, så att vi inte behöva riskera, att flyktingarna från Finland föra med sig svårbemästrade epidemier. Redan nu äro visserligen karantänsanstalter upprättade längs den norrländska kusten, men det är mycket möjligt, att påfrestningen för dem blir så stor, att man nödgas bygga ut anstalterna.

Dessa frågor hålla vi på att undersöka, och jag hoppas för min del, att de inte skola bli alltför svåra att lösa. Det är emellertid inte möjligt att åstadkomma en så omfattande teknisk beredskap, att den håller måttet, om det på en natt kommer låt mig säga 25.000 flyktingar. I ett sådant fall måste de mottagas och till en början vistas här under ytterligt primitiva förhållanden. Först efter någon tid kan man ordna det bättre för dem.

I september, då de danska flyktingarna, vilka huvudsakligen utgjordes av judar, kommo till Sverige, kunde det inträffa, att det under en enda natt kom hit kanske 1.000, 1.500 eller 2.000 flyktingar, av vilka det stora flertalet steg i land i Landskrona, Barsebäck, Hälsingborg eller Malmö. Det visade sig då, att det beredde de svenska myndigheterna betydande svårigheter att organisera mottagandet av dessa flyktingar och att det tog litet tid, innan det hela kunde gå något så när oljat. Svårigheterna bestodo emellertid inte under längre tid än fjorton dagar, och därefter ordnades det ju mycket bra för de danska flyktingarna. Ur organisatorisk synpunkt är det lättare att motta även ett stort antal flyktingar från Norge, enär flyktingströmmen därifrån inte är koncentrerad till ett fåtal bestämda gränsorter, utan flyktingarna kunna taga sig över till Sverige på ett stort antal platser utmed den långa svensk-norska gränsen. Det kan visa sig, att det av liknande skäl inte kommer att

medföra några mer avsevärda organisatoriska svårigheter att ta emot en större ström av finska flyktingar, eftersom vi för sådant ändamål kunna begagna en hel rad av hamnar från Stockholms skärgård och ända upp till Norrbotten.

Detta är de upplysningar, jag har att lämna. Jag tror, att man måste ta dessa frågor med en smula kallblodighet. Det finns somliga, som äro ytterligt nervösa inför de problem, jag här berört, men jag tror, att det är bättre att visa någon kallblodighet. Något definitivt beslut i hithörande frågor kommer den svenska regeringen i varje fall inte att fatta, förrän de undersökningar verkställts, som vi under loppet av nästa vecka komma att göra i Helsingfors.

Nr 16.

Herr OLSSON, OSCAR:

Herr talman! Till de synpunkter, som statsministern och herr Sandler framlade i de två första anförandena i denna debatt, har jag intet som helst att tillägga, eftersom jag ställer mig fullt solidarisk med den åskådning, som uppbar dessa anföranden.

Emellertid skulle jag vilja fästa uppmärksamheten på en rent praktisk åtgärd från svenskt håll, vilken kanske i någon liten mån skulle kunna medverka till att utvecklingen i Finland ginge i den riktning, som vi alla anse vara den rätta. Den åtgärd, jag härvidlag åsyftar, är en förändring av nyhetsutsändningarna i den svenska radion.

Vilken betydelse dessa utsändningar ha för våra grannfolk, fick jag erfarenhet av redan så tidigt som i slutet av år 1940, då jag besökte Oslo. Under detta besök måste jag halva dagarna sitta tillsammans med mina norska vänner och lyssna på svenska och engelska radioutsändningar. De norska utsändningarna brydde man sig naturligtvis inte så mycket om.

Då jag vid ett senare tillfälle besökte Finland, fann jag, att intresset för de svenska radioutsändningarna även där var synnerligen stort. Det var inte så kinkigt med att höra på utsändningarna från Lahti, men däremot var det mycket viktigt att passa på de svenska utsändningarna. Intresse för dessa fanns inte bara i de svenskspråkiga familjerna. Det finns hundratusentals rena finnar, som förstå svenska, och jag kan nog säga, att de hade samma intresse för den svenska radion som de svenskspråkiga familjerna.

Vid samtal med de finska medborgare, vilka jag träffade under mitt besök och vilka tillhörde vad herr Ohlin kallade den oupplysta opinionen eller något sådant, blev jag synnerligen förbluffad över att finna, hur totalt okunniga de voro om den svenska opinionen beträffande det tyska hotet mot mänskligheten och kulturen. De hade ingen aning därom, trots sitt intresse för den svenska radion och dess tre gånger om dagen

återkommande nyhetsutsändningar. När jag sedan funderade över denna okunnighet om opinionen i Sverige, blev det tämligen snart klart för mig, hur denna okunnighet kunnat uppstå och hur överhuvudtaget den utrikespolitiska mörkläggning, som ständigt förekommit från ledande finskt håll, kunnat åstadkomma, att opinionen bland de breda lagren i Finland fått den inriktning som blivit fallet. Förklaringen är att söka i den svenska radions överdrivet neutrala hållning, när det gällt krigshändelserna ute i världen.

Vi veta ju alla, att om vi bara lyssnat på den svenska radion för att få upplysningar om krigshändelserna, hade vi nog närmast fått det intrycket, att det var tyskarna, som haft framgång i kriget världen runt. För oss har det därför varit av utomordentligt värde att kunna gå till tidningarna och där se efter vad som verkligen inträffat. Om krigets verkliga förlopp har den svenska radion haft mycket litet att säga. Den har gått så långt i neutralitet, att den tycks ha bemödat sig om att i varje nyhetsutsändning ta med precis lika många ord ur tyska kommunikeer och andra tyska meddelanden som ur allierade sådana. De meddelanden, som lästs upp, ha dessutom varit av sådant innehåll, att man inte kunnat läsa ut något bestämt resultat ur utsändningarna.

Då den svenska radion sålunda inte givit de svenska lyssnarna en klar bild av händelseutvecklingen, är det ganska naturligt, att de svenska utsändningarna långt mindre kunnat ge finarna en riktig uppfattning om vad som verkligen inträffat.

Under dessa krigsår ha finnarna varit så oerhört känsliga för svensk folkopinion, att om de verkligen haft kännedom om den, skulle den utveckling, som försiggått i Finland och som under dessa senaste dagar nått sin kulmen, ha varit fullkomligt otänkbar. Den överdrivna neutraliteten i den svenska radion har således haft en högst olycksdiger betydelse för förhållandenas utveckling i Finland.

Jag är naturligtvis fullt medveten om att radion inte får, som det heter, bedriva propaganda, men jag är också fullt övertygad om att radion bör ge ett riktigt uttryck för de faktiska förhållanden, som radion avser att ge upplysning om. I det fall, som jag nu talat om, borde radion således ha givit uttryck för den verkliga svenska opinionen, även om detta skulle ha väckt förstämning på ett eller annat svenskt håll.

Man kan säga, att det är bra sent att nu framlägga dessa synpunkter. Jag skulle emellertid vilja hålla före, att vi på svenskt håll endast skulle fullgöra vår skyldighet, om vi på något sätt — jag vet inte vilka medel regeringen därvidlag kan ha till sitt förfogande — kunde åstadkomma, att den allmänna svenska opinionen genom de svenska radioutsändningarna bleve klarlagd för de hundratusentals människor där borta i Finland, vilka intet högre önska än att få reda på denna opinion.

Det kan synas, herr talman, som om de synpunkter, jag nu anfört, vore ganska oväsentliga. Jag har dock tillmätt dem sådan betydelse, att jag velat framföra dem i denna debatt.

Nr 17.

Herr ARRHÉN:

Herr talman! Här uppe i vårt land sitta vi såsom åskådare till den väldiga kamp, som pågår utanför våra gränser. Det vill ofta förefalla, som om vi också hade en åskådares mentalitet så tillvida, att vi äro benägna att ropa vårt bifall till dem, som för tillfället dominera. I vårt land, som icke minst under de senaste åren blivit föremål för en omfattande propaganda från de krigförandes sida, har inställningen till dessa i många fall växlat allteftersom den ena eller den andra parten varit framgångsrik.

I den diskussion, som ute i stora världen föres om kriget och den följande freden, gör sig emellertid just nu bl. a. en uppfattning gällande, som för oss är mycket farlig och som går ut på att *endast* de *stora* ländernas intressen äro värda att beaktas. Den mentalitet, som kommer till uttryck i denna uppfattning, ser man utslag av också i vårt land, vilket jag, som sagt, finner synnerligen betänkligt. Åtminstone i de små länderna måste man positivt besvara frågan, om en liten nation har rätt att leva på den jord, som den röjt upp och odlat, och att försvara denna jord.

Det drama, som för närvarande utspelas i vårt östra grannland, finner jag vidare synnerligen oroväckande inte minst därför, att det måhända utgör en generalrepetition till vad vi själva kunna komma att få uppleva inom en närmare eller fjärmare framtid, kanske redan under nästa generation. I vår tid har det talats om en del "irriterande moment", som skola undanröjas genom avträdelse av vissa områden på Karelska näset, vissa öar i Finska viken m. m. Vad hindrar emellertid, att det i framtiden uppkommer andra "irriterande moment", som kunna avhjälpas endast genom avträdelse av öar i Östersjön eller landområden vid sunden, som föra ut till världshavet? Jag anser att händelseutvecklingen i Finland i dessa avseenden utgör ett allvarligt memento för oss, vilket vi noggrant böra följa och iakttaga.

Jag vill på det allra livligaste instämma i det anförande, som hölls av herr Sandler. Han sade, att han inte ville förtvivla om Finlands framtid, även om dess politik nu kanske iklädde sig former, som man hade mycket svårt att acceptera. Det gäller härvidlag att icke döma eller fördöma, det gäller att försöka förstå. Den grundsatsen tror jag också, att man ofta sökt följa hittills inom vår utrikespolitiska ledning. Även om det är mycket svårt att förstå Finlands nuvarande politik, trevar man i alla fall efter en för förnuftet acceptabel förklaring till den uppseendeväckande, nästan panikartade utveckling, som vi bevittnat där under de senaste dagarna. Den måste också finnas där, även om den i dag ter sig fördold för oss.

Jag begärde egentligen ordet, herr talman, för att ställa den fråga, som herr Ohlin gjorde och som herr statsministern nyss besvarade, om också på ett i mitt tycke alltför knapphändigt sätt. Jag menar frågan, i vad mån

problemet om Finlands livsmedelsförsörjning spelat en roll för händelseutvecklingen där under denna vår och särskilt under de senaste dagarna. Bedömer man förhållandena realistiskt, måste man, efter vad jag kan förstå, komma till det resultatet, att livsmedelsförsörjningen utgör ett ytterligt centralt problem, som kanske kan förklara hela händelseförloppet i Finland under de senaste dagarna.

Herr statsministern meddelade — vi ha redan tidigare fått upplysning därom från regeringens sida — att då man i våras från svenskt håll rådde Finland att "hoppa av tåget", förfrågade sig finska regeringen, huruvida Sverige kunde svara för Finlands livsmedelsförsörjning liksom också för dess försörjning med viktiga råvaror. Såsom framgått av tidigare informationer och även av herr statsministerns anförande nyss, svarade den svenska regeringen, att en viss del av livsmedelsförsörjningen kunde vi för en tid framåt åtaga oss men däremot inte någon försörjning med råvaror. Det är uppenbart, att Finland härigenom kommit i ett tvångsläge, vars yttersta konsekvens måhända måste bli en politik av den art, som vi nu bevittnat i Finland.

Jag vill understryka, att just dessa försörjningsfrågor måste ha varit av central betydelse för Finland och att detta måhända kan bidra till att förklara, varför utvecklingen där tagit — som herr Sandler mycket riktigt uttryckte det — en sådan fantastisk och för oss svårförståelig riktning.

Överhuvud taget vill jag, herr talman, till sist säga, att vi komma att förstå Finlands nuvarande handlingssätt betydligt bättre, när vi ha ryssarna på Ålandsöarna och vid Torne älv, en möjlighet som för närvarande ter sig långt ifrån osannolik. Då skola vi säkerligen på ett helt annat sätt än nu förstå finnarnas misstro, deras försörjningssvårigheter, deras ångest och nöd, och mycket annat, som i dag förefaller oss dunkelt och motsägelsefullt.

Nr 18.

Herr HOLMBÄCK:

Herr talman! Jag har begärt ordet inte för att göra något egentligt diskussionsinlägg utan endast för att lämna en upplysning rörande ett spörsmål, som berördes i början av debatten. De flesta av kammarens ledamöter ha kanske nu hunnit glömma bort att det berörts.

Herr Holmberg fäste uppmärksamheten på att finnar, som vistas i Sverige, hittills intagit en mer gynnad ställning än norrmän och danskar i så måtto, att finnarna haft rätt att fritt röra sig inom vissa områden, som varit spärrade för norrmän och danskar. I den offentliga debatten har detta förhållande flera gånger varit föremål för diskussion. Jag skall inte gå in på frågan om orsaken till att dessa utlännningar behandlats olika. För min del tror jag, att denna olika behandling varit av relativt ringa

betydelse. Emellertid ha 1943 års utlänningssakkunniga för åtminstone en månad sedan tagit upp den av herr Holmberg berörda frågan och i skrivelse till regeringen föreslagit, att finnar, norrmän och danskar skulle ställas på samma linje såvitt angår deras rätt att fritt röra sig inom vårt land. Om jag inte är fel underrättad, är skrivelsen för närvarande ute på remiss. Frågan är sålunda upptagen till behandling och förd framåt i en riktning, som enligt vad jag tror är den riktiga.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 1,22 eftermiddagen.

In fidem

G. H. BERGGREN

Måndagen den 10 juli 1944

Kammaren sammanträdde kl. 3.50 eftermiddagen; och dess förhandlingar, vilka leddes av herr förste vice talmannen, försiggingo inom lyckta dörrar.

Justerades protokollet för kammarens den 29 nästlidne juni inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 3,53 eftermiddagen.

In fidem

G. H. BERGGREN

Fredagen den 27 april 1945

kl. 11,30 förmiddagen

Sedan Kungl. Maj: t genom skrivelse den 20 april 1945, nr 276, givit riksdagen tillkänna, att Kungl. Maj: t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning till riksdagen muntligen gjordes meddelanden av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avsåges, ävensom förordnat, att meddelandena skulle framföras i första kammaren av ministern för utrikes ärendena samt statsrådet och chefen för handelsdepartementet och i andra kammaren av statsministern samt statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet, varjämte Kungl. Maj: t bestämt, att kamrarnas sammanträden i här avsedda fall skulle hållas inom lyckta dörrar, sammanträdde riksdagens första kammare, för mottagande av sagda meddelanden, inom lyckta dörrar i den uti riksdagens hus för kammaren anordnade samlingssal.

Ordet lämnades till hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther*, som anförde: nr 1

Herr statsrådet *Ohlin*: nr 2

Herr *Undén*: nr 3

Herr *Ström*: nr 4

Herr *Branting*: nr 5

Herr *andre vice talmannen*: nr 6

Herr *Pauli*: nr 7

Herr *förste vice talmannen*: nr 8

Herr *Johansson, Johan Bernhard*: nr 9

Herr *Andersson, Elon*: nr 10

Herr *Linderot*: nr 11

Herr *Petersson, Knut*: nr 12

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther*: nr 13

Herr *Hage*: nr 14

Herr statsrådet *Ohlin*: nr 15

Herr *Linderot* erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: nr 16

Herr statsrådet *Ohlin*: nr 17

Herr *Petersson, Knut*: nr 18

Herr *Branting*: nr 19

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr *Günther*: nr 20

Herr *Undén*: nr 21

Herr *Branting*: nr 22

Nr 1.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr GÜNTHER:

Herr talman! I och med att slutet på kriget med dess för envar uppenbara utgång närmat sig, har frågan om hur Danmark och Norge skola bli kvitt det mångåriga tyska oket fått en allt större aktualitet. Den inriktning, som operationerna mot Tyskland erhållit i krigets slutskede, har åtminstone för Norges vidkommande gjort det mindre sannolikt, att befrielsen skall komma som ett omedelbart led i de allierades nuvarande operationer. Till följd härav har den allmänna debatten både utomlands och här hemma kretsat kring de andra möjligheter, som skulle kunna stå till buds för att på snabbaste sätt och med minsta möjliga uppoffringar i människoliv och materiel få Norge fritt igen. Härvid har tanken på en medverkan på ett eller annat sätt från svensk sida varit ett ofta återkommande och livligt diskuterat ämne.

Det var emellertid först den 1 februari i år som den norska regeringen direkt förde saken på tal med svenska regeringen. Utrikesminister Lie framförde den dagen genom vårt sändebud hos norska regeringen ett budskap, som närmast kunde betecknas som en förvarning från norskt håll om en eventuell framtida begäran om svensk intervention. Det skedde just vid tidpunkten för tyskarnas härjningar i Nordnorge, då de drogo sig tillbaka från Finland, och Lies meddelande bar sin prägel av de stämningar och farhågor för framtiden, som dessa händelser utlöst. "Norska regeringen finner det riktigast", sade han, "att redan nu meddela, att situationen i Norge inom de närmaste månaderna kan bli så allvarlig, att norska regeringen kan nödgas av svenska regeringen begära en väpnad intervention". Han uttalade förhoppningen om att Sverige komme att vara villigt aktivt ingripa gentemot Tyskland, därest den tyska terrorn och förstörelsepolitiken i Norge skulle antaga sådana former, att den innebure ett allvarligt hot mot det norska folkets framtid och existens.

Under hand erhöll Lie besked om att det norska meddelandet dryftats inom svenska regeringen. Man bad den norska regeringen vara förvissad om att utvecklingen i Norge här följdes med den största uppmärksamhet men att det tills vidare vore så oklart, hur situationen komme att utveckla sig, att svenska regeringen icke ansåge sig kunna göra något som helst uttalande om Sveriges hållning vid en eventuell hänvändelse om intervention. Lie förklarade sig väl förstå detta och uttalade samtidigt sin stora tillfredsställelse med mitt svar i riksdagen den 21 februari på herr Ströms interpellation med anledning av de många dödsdomarna i Norge i början av februari.

Den 12 april återkom norska regeringen till frågan i ett momorandum, som av Lie överlämnades till envoyén Beck-Friis i London. Det hette däri, att den utveckling man fruktat i februari icke ägt rum, även om tyskarna fortsatt sina förberedelser för en ytterligare, planmässig ödeläggelse. Norges ställning hade emellertid undergått en väsentlig förändring

genom de militära händelserna under de senaste månaderna. Det vore sannolikt, att tyskarna snart skulle nedkämpas i Tyskland självt men att det inte skulle bli ett formellt vapenstillestånd utan endast en förklaring från det allierade överkommandot, att Tyskland vore att betrakta som besegrat. Ett sammanbrott av denna natur i Tyskland komme inte nödvändigtvis att leda till kapitulation av tyska trupper i andra länder. Tvärtom kunde man hysa allvarlig fruktan för att motståndet komme att fortsätta på flera ställen.

”Norska regeringen är därför”, hette det vidare i memorandum, ”nödsakad räkna med att 12 à 13 tyska divisioner vid sammanbrottet bli avskurna i Norge, där de komme att fortsätta kampen. Det är vidare sannolikt, att striden i så fall blir långvarig, om man icke i tid vidtager bestämda förberedelser. Det torde icke vara nödvändigt att framhålla hurusom långvariga strider i Norge komma att starkt inverka på det hårt prövade norska folket och att flyktingströmmen till Sverige och behovet av materiell hjälp kan antaga helt andra proportioner än hittills och därigenom också skapa vissa svårigheter i Sverige. Den norska regeringen har”, sades det vidare, ”ingående övervägt läget och under dryftandet av olika alternativ icke kunnat bortse från möjligheten att nödgas anmoda svenska regeringen om en väpnad intervention i Norge.

Norska regeringen vågar uttrycka förvissningen om att Sverige skall vara berett att vidtaga en dylik intervention, därest det skulle visa sig erforderligt för att bespara norska folket lidanden, som skulle kasta långvariga och mörka skuggor över hela Norden. Enligt norska regeringens uppfattning kommer tidpunkten för en sådan intervention att infalla omedelbart efter att det allierade överkommandot förklarat Tyskland för besegrat. Denna dag närmar sig snabbt. Norska regeringen finner därför, att det skulle vara av avgörande betydelse att det redan nu från svensk sida vidtoges sådana åtgärder, att det hos tyskarna i Norge icke måtte råda något tvivel om att deras ställning skulle bli ohållbar efter sammanbrottet i Tyskland och att de också eventuellt skulle angripas från Sverige, om de icke gäve upp. Det är norska regeringens förhoppning, att snabba och ändamålsenliga åtgärder från svensk sida skola leda till att de tyska trupperna i Norge icke fortsätta motståndet sedan Tyskland besegrats.

Det är bekant, att de svenska myndigheterna allaredan träffat de förberedelser, som äro nödvändiga ur ren försvarssynpunkt, men norska regeringen känner sig förvissad om att det mål den har i sikte kommer att kunna nås endast om svenska armén snarast möjligt erhöile full militär beredskap. De norska polistrupperna i Sverige kunde inpassas i de svenska beredskapsplanerna och ingå i eventuella svenska invasionsstyrkor. Norska regeringen är beredd att i Sverige föra de förhandlingar, som med anledning härav bli erforderliga.

Svenska regeringen och svenska folket har”, sades det till sist i norska regeringens memorandum, ”visat sin vilja att hjälpa norska folket i dess

hårda öde. När norska regeringen nu ber svenska regeringen att taga detta steg, är det i full förståelse för att detta kommer att medföra offer för svenska folket men därjämte med den förvisningen, att en dylik aktion med djup tacksamhet kommer att bli förstådd och uppskattad av norska folket”.

Muntligen tillfogade Lie, att norska regeringen med stöd av rapporter från hemmafronten hyste den uppfattningen, att en svensk mobilisering skulle vara tillräcklig för att förmå tyskarna i Norge att uppgiva kampen. Norska regeringens démarche hade beslutats utan samråd med eller påtryckning från allierat håll. Lie ämnade likväl senare samma dag underrätta de tre intresserade stormakterna om den framställning, som riktats till svenska regeringen.

Norska regeringens framställning anlände till Stockholm den 13 april och blev omedelbart föremål för överläggning i regeringen. Norska regeringens förhoppning, sådan den funnit uttryck i dess memorandum, att de tyska trupperna i Norge icke skola fortsätta kampen sedan Tyskland besegrats, delas naturligtvis av svenska regeringen liksom av hela svenska folket. Regeringen är emellertid av den uppfattningen, att en svensk mobilisering nu icke skulle medverka till denna av alla önskade lösning utan tvärtom kunde vara ägnad att åstadkomma en rakt motsatt effekt. De underrättelser, som svenska regeringen fått såväl från Norge som Tyskland, synas tyda på att utsikter förefinnas för att en avveckling av den tyska ockupationen i Norge skall kunna ske utan egentlig blodsutgjutelse eller förstöring. Jag vill i detta sammanhang meddela, att vi från vår representation i Oslo erhållit upprepade, från den norska hemmafrontens ledning stammande uppgifter, enligt vilka man inom denna ledning anser sig hava goda skäl att hysa samma förhoppning.

Ehuru regeringen innan svar lämnades önskade höra utrikesnämndens uppfattning, underrättades härvarande norske minister redan den 13 april preliminärt om de slutsatser, vartill regeringen kommit, samt att det svenska svaret sannolikt komme att bli avböjande. Minister Esmarch förklarade för sin del, att han delade den uppfattning, som hystes av svenska regeringen, och att de underrättelser han erhållit från hemmafronten stämde med dem, som stode svenska regeringen till buds, d. v. s. att man där ansåge det klokt att för närvarande icke vidtaga några åtgärder, som kunde provocera tyskarna. Härvarande brittiska och amerikanska ministrar samt ryske chargé d'affaires erhöilo jämväl på detta tidiga stadium kännedom om norska regeringens démarche och den hållning, som svenska regeringen intog till densamma.

Frågan föredrogs i utrikesnämnden den 16 april, varefter svar den 17 april i London överlämnades till norska regeringen. Detta svar hade följande lydelse:

”Svenska regeringen förstår norska regeringens oro för att en sådan situation kan uppkomma i Norge att väpnad intervention utifrån måste företagas för att förmå de tyska trupperna att ge sig. Den anser dock

mera sannolikt, att den norska frågan kan lösas efter ett fullständigt nederlag i Tyskland utan att några våldsåtgärder utifrån behöva tillgripas. Det säger sig självt, att det senare är att föredraga för norska folkets del — ja, vi utgå från att det främst är önskan att undvika olyckorna av ett åter uppblossande krig i Norge som föranlett norska regeringens nu gjorda framställning. I enlighet härmed måste svenska regeringen finna det vara oklokt att vidtaga några åtgärder, som kunde ingiva tyskarna den uppfattningen att vi ämna anfälla dem. Lämnade åt sig själva och avskurna från hemlandet återstår för tyskarna knappast något annat än att ge upp. Angripas de däremot eller utsättes de för ett uppenbart hot att angripas så framkallas med den sinnesförfattning, i vilken tyskarna i Norge av allt att döma för närvarande befinna sig, lätt just det läge som man vill undvika. Svenska regeringen följer liksom hittills med uppmärksamhet utvecklingen i Norge men måste anse det ligga även i Norges intresse att vi förhålla oss avvaktande.”

Envoyén Beck-Friis hade instruktion att vid överlämnandet av svaret muntligen framföra, att välinformerade kretsar i Norge enligt pålitliga underrättelser hyste den förhoppning om en fredlig lösning, som jag nyss omnämnt. Med hänsyn härtill vore det viktigt, att patrioterna icke från London uppmuntrades att vidtaga överilade handlingar, som kunde verka i motsatt riktning.

Norska regeringen återkom till frågan i ett memorandum till svenska regeringen, som tisdagen den 24 april överlämnades i London. I detta memorandum, som utvecklar samma synpunkter på frågan, varåt norska regeringen givit uttryck i sin första framställning, uttalas besvikelse över att svenska regeringen för närvarande icke önskar företaga sig något utöver att såsom hittills med uppmärksamhet följa utvecklingen och förhålla sig avvaktande.

Meddelandet slutar med förklaringen, att enligt norska regeringens uppfattning den tidpunkt nu kommit, då det för Norges sak är nödvändigt, att det inte råder något tvivel om huruvida Sverige är villigt och berett att företaga en ögonblicklig väpnad intervention i Norge, därest de tyska trupperna därstädes icke kapitulera, sedan motståndet i Tyskland brutit samman.

Vid ett besök hos statsministern och mig den 14 april gjorde härvarande danske minister tillsammans med representanter för danska hemmafronten för Danmarks vidkommande en hänvändelse till svenska regeringen liknande den, som två dagar tidigare framförts av norrmännen. I den promemoria, som danske ministern lämnade vid sitt besök, förutses att tyska trupper skola finnas kvar i Danmark efter sammanbrottet i Tyskland och att de allierade skola vara så bundna av pacificeringsoperationer i Tyskland, att de icke omedelbart kunna bringa Danmark hjälp. En svensk insats av omkring 2 divisioner, understödda av luft- och sjöstridskrafter, skulle, menar man, i ett dylikt läge vara tillfyllest för att tvinga de tyska trupperna att kapitulera. Då en sådan situation snart

kunde väntas inträffa, begärde man, att svenska regeringen redan nu skulle vidtaga erforderliga förberedelser för ett snabbt ingripande.

De synpunkter, som från statsministerns och min sida framfördes till danske ministern och hans deputation, sammanföll i det stora hela med den argumentering, som svenska regeringen fört ifråga om den norska framställningen. Under samtalet med danskarna övergingo dessa till att diskutera svensk hjälp i det läge, som skulle uppkomma, sedan den tyska krigsmakten i Danmark upplösts, då man kunde befara, att lösa horder skulle ströva härjande omkring i landet. Statsministern svarade, att det vore svårt att taga ståndpunkt till ett dylikt hypotetiskt fall, men att svenska regeringens förhoppning vore, att Danmarks fullständiga befriande från tyska trupper skulle kunna äga rum utan ingripande utifrån.

Svenska regeringens ståndpunkt till de norska och danska framställningarna är sålunda den att vi önska ställa oss avvaktande till händelseutvecklingen av skäl, som jag anført. Detta betyder naturligtvis, att ändrade förhållanden kunna komma att medföra nya överväganden från svensk sida. Vi anse det emellertid betydelsefullt, att man icke i våra grannländer intalar sig, att vi förr eller senare komma att gripa in. Alltflera tecken tyda på möjligheterna av en avveckling utan större offer i blod och materiel av tyskarnas regemente i Norge och Danmark. Vi hava ansett oss böra söka medverka härtill genom den hållning, som vi intagit till de norska och danska framställningarna.

Beträffande antalet tyska trupper, som befinna sig i Norge och Danmark, hava olika uppgifter förekommit i utländska tidningar. Enligt pålitliga informationer kan härom sägas följande.

I Danmark torde finnas något mer än 100,000 man. Av dessa äro endast omkring 80 % tyskar. Övriga bestå av ryssar, ungrare m. fl. Styrkan på Själland utgör endast omkring 27,000 man. Truppernas kvalitet är ganska låg. De få återstående tunga enheterna ur tyska marinen torde vara stationerade i Köpenhamn.

I Norge torde tyska krigsmaktens styrka uppgå till 160,000 man inklusive polistrupper, Organisation Todt m. m. Dessutom arbeta där för die Wehrmacht 20,000 krigsfångar. Avtransporter hava sedan lång tid tillbaka pågått men förefalla numera hålla på att minska.

Flygstridskrafterna äro svaga och utgöra sannolikt högst omkring 225 flygplan, huvudsakligen jaktplan. Åtta å tio jagare, 150 å 200 u-båtar och talrika småfartyg äro baserade i Norge. Det norska kustförsvaret är starkt i artilleristiskt avseende. Kvaliteten på de tyska förbanden är icke hög. Endast två goda fördelningar finnas.

Jag skall nu övergå till att lämna en del uppgifter angående de närmare omständigheterna kring vissa internationella hjälpkationer i större skala, vartill svenska regeringen tagit initiativet.

I mitten av sistlidne februari uppsökte vicepresidenten i Svenska röda korset greve Bernadotte, sedan norska regeringens och vederbörande danska instansers positiva intresse för saken konstaterats, riksinrikes-

minister Himmler i Berlin i syfte att utverka ett medgivande till att samtliga i Tyskland internerade danskar och norrmän måtte få överföras till Sverige. Himmler avvisade kategoriskt detta förslag. Greve Bernadotte lyckades emellertid utverka tyskt medgivande till att de danska och norska internerade fingo sammanföras till ett gemensamt läger i Neuengamme nära Hamburg under överinseende av svensk röda korspersonal. Enär tyskarna ej kunde lösa transportfrågan bestämdes, att avhämtningen av de internerade från de olika läger, där dessa vistades, skulle utföras av Svenska röda korset medelst svenska bussar och ambulanser.

Under greve Bernadottes ledning utsändes ett Röda Kors détachement å sammanlagt 275 man, huvudsakligen militärpersonal, försett med erforderliga transportmedel. Förråd av livsmedel, bränsle och andra förnödenheter för expeditionen översändes samtidigt med röda-korsfartyg till Lübeck.

Démarcher hade tidigare företagits genom härvarande brittiska och amerikanska beskickningar för att tillförsäkra expeditionen största möjliga säkerhet under överfärden och transportererna i Tyskland. Under détachementets vistelse i Tyskland höllos de allierade beskickningarna i Stockholm kontinuerligt underrättade på förhand om de olika kolonnernas marschrutten och tider, vilka uppgifter omedelbart inrapporterades till de allierade myndigheterna i London.

De kategorier internerade, för vilka tillstånd från början eller efter hand utverkades att föra dem till Neuengamme, utgjordes av politiska fångar, huvudsakligen i Sachsenhausen norr om Berlin och Dachau vid München, tukthusfångar i Mecklenburg och Sachsen, judar i Theresienstadt i Tjeckoslovakien samt danska poliser i Sydtyskland.

Den 2 april hade greve Bernadotte ett andra samtal med Himmler och förnyade därvid sin hemställan om att samtliga norska och danska internerade skulle få överföras från Neuengamme till läger i Sverige under Röda Korsets ledning. Himmler svarade, att detta för närvarande vore omöjligt, men samtyckte till att ett antal norska studenter, samtliga kvinnliga fångar och alla sjuka i Neuengamme skulle få överföras till Sverige. Han medgav också, att de i Tyskland internerade danska poliserna finge överföras från Neuengamme till läger i Danmark, där de efter hand skulle frigivas.

Transporterna, som hade påbörjats den 17 mars och kraftigt forcerades under intryck av krigshändelsernas snabba utveckling, hava fullföljts planmässigt och framgångsrikt.

Den 16 april hade 2,700 norska och 820 danska internerade förts till Neuengamme genom röda-kors-détachementets försorg; över 400 judar, som ursprungligen varit internerade i Danmark, hade avhämtats i Theresienstadt och samtliga i Tyskland internerade danska poliser (1,475) överförts till Danmark; omkring 800 sjuka samt 150 kvinnor från diverse koncentrationsläger hade slutligen transporterats till Sverige å

bussar, resp. lasarettståg, över Danmark. Jag vill i detta sammanhang nämna, att transporten underlättats genom att ett stort antal danska Röda Kors-fordon ställts till détachementets förfogande.

Ett par dagar senare hade de flesta norska och danska internerade i Tyskland, som kunnat lokaliseras, avhämtats till lägret. I den mån som krigszonerna förflyttades närmare Neuengamme, aktualiserades frågan om fortsatt evakuering av de skandinaviska fångarna till Danmark eller Sverige. Den 20 april på kvällen lämnade tyske lägerkommendanten i Neuengamme efter order från högre ort besked om att samtliga norska och danska fångar (enligt preliminära siffror omkring 4,500) finge evakueras. Utrymningen påbörjades nästa morgon, och evakueringen skedde till ett läger i östra Jylland, som kommer att stå under Svenska röda korsets beskydd. Jag vill här tillägga, att tyska vederbörande den 21 dennes medgivit, att 1,600 i Fröslev i Danmark internerade danskar, därav 1,000 poliser, omedelbart finge frigivas och sändas till Sverige mot att svenska regeringen garanterade, att vederbörande ej återvände till Danmark före krigets slut.

I detta sammanhang vill jag också nämna, att röda-kors-expeditioner från det Bernadotteska détachementet för närvarande äro på väg för att i enlighet med tyskt medgivande avhämta och hittransportera kvinnliga fångar (holländskor, fransyskor och belgiskor) från vissa läger norr om Berlin, vilka ännu befinna sig utom stridszonen. Det förefaller som om åtskilliga tusen dylika fångar skulle kunna hitföras på detta sätt. Ett icke obetydligt antal har redan anlänt till Sverige.

Den senaste utvecklingen i fråga om Röda-Kors-expeditionen innebär, att greve Bernadotte vid ett nytt sammanträffande med Himmler utverkat samtycke till det ursprungliga förslaget, innebärande de danska och norska internerades överförande till Sverige. Dessa transporter komma att med det snaraste taga sin början.

Redan från begynnelsen underströks det med skärpa av Himmler och de av dennes medarbetare, som fått i uppdrag att samarbeta med den svenska röda korsexpeditionen, att ett oeftergivligt villkor för aktionens genomförande vore, att närmare upplysningar om dennas art och omfattning ej nådde offentligheten. Vid upprepade presskonferenser har detta också framhållits för tidningarna, och dessa hava med erkännansvärd lojalitet undvikit uttalanden i saken. Det är att hoppas, att den sekretess, som i de internerade danskarnas och norrmännens intresse oundgängligen måst omgiva den svenska röda korsexpeditionen, inom den närmaste tiden skall kunna hävas.

Den svenska hjälpkaktionen för judarna i Ungern, som påbörjats i mars månad 1944, kort efter tyska truppernas inmarsch, intensifierades efter pilkorsregeringens makttillträde i oktober samma år samt nådde sin största omfattning i december månad vid tiden för den ryska slutoffensiven mot Budapest. Omkring 20 000 judar stodo då under svenskt beskydd. Flertalet uppehöll sig i särskilda, av beskickningen förhyrda hus under dess kontroll.

Även övriga utländska beskickningar i Budapest togo så småningom exempel av svenskarna och kunde i samarbete med svenska beskickningen hos myndigheterna utverka, att ytterligare ett antal bostadshus ställdes till förfogande för judar, som innehade utländska skyddspass. Under svensk ledning organiserades livsmedelsförsörjningen till dessa judebostäder och upprättades folkkök och sjukhus för den nödlidande judiska befolkningen i övrigt. På svenskt initiativ upprättade vidare de utländska beskickningarna kontroll vid gränsstationen samt utfartsvägarna från Budapest för att förhindra deportation av judar, försedda med skyddspass.

Det bör i detta sammanhang nämnas, att "War refugee board" i Washington genom härvarande amerikanska beskickning ställt betydande belopp till förfogande för beskickningens ifrågavarande hjälpverksamhet, men genom insamling i Ungern på frivillig väg inflöto även avsevärda summor. För ifrågavarande medel inköptes bl. a. stora mängder livsmedel och läkemedel samt kläder, vilka lagrades för eventuellt senare uppkommande behov.

Då den svenska regeringen förklarat sig villig mottaga samtliga judar med skyddspass liksom i allmänhet judiska barn, inledde beskickningen förhandlingar angående utresetillstånd för dessa. Ehuru de ungerska myndigheterna förklarade sig villiga bevilja dylikt tillstånd för ett större antal judar med skyddspass, strandade den planerade transporten till Sverige på grund av omöjligheten att erhålla tyskt genomresevisum.

Vid mitten av december månad försämrades radikalt beskickningens möjligheter att bringa judarna bistånd. Szálasi-regeringen tillkännagav då, att den i fortsättningen kunde respektera de svenska skyddspassen endast under förutsättning, att svenska regeringen erkände den nya ungerska regeringen.

Ett svenskt erkännande av pilkorsregimen kom naturligtvis icke i fråga, och förhållandet till regeringen blev för varje dag allt sämre. Genom beskickningens vägran att medfölja ungerska utrikesministeriet till dess evakueringsort tillspetsades läget ytterligare. Från regeringshåll uttalades vid flera tillfällen öppet hot mot beskickningen, samtidigt som rykten började cirkulera i Budapest, att pilkorspartiet avsåg att organisera pöbelupplopp vid de neutrala beskickningarna i syfte att utplundra dessa samt eftersöka judar.

De ungerska myndigheterna förbjödo trots beskickningens protester Svenska röda korsets verksamhet i Ungern och lade dess lokaler samt vissa av beskickningens varulager under beslag.

På julaftonen inträngde ett antal beväpnade pilkorsmän och detektiver i de olika svenska beskickningshusen och tjänstebostäderna, varvid några av tjänstemännen arresterades, vilka emellertid senare lyckades komma på fri fot. Samtidigt utplundrades ett av beskickningshusen fullständigt samt tjänstemännen på sin personliga egendom. Den ryska slutoffensiven mot Budapest hade emellertid då tagit sin början.

Den 1 februari 1945 togs den första kontakten med de ryska trupperna av två beskickningstjänstemän, som begivit sig ut till främsta stridslinjen. Vederbörande ryske befälhavare erhöll en redogörelse för beskickningens läge, samtidigt som framställning gjordes om att de ryska trupperna måtte respektera beskickningen samt kvarvarande svenskar och svensk egendom. I detta syfte överlämnades en förteckning över samtliga i Budapest befintliga svenska objekt.

Den 11 februari framträngde ryska förband mot den del av staden, där svenska beskickningen är belägen. Tyskarna bjödo starkt motstånd, och en mindre avdelning förskansade sig trots protester från den svenska beskickningspersonalens sida i en sidobyggnad till beskickningen. I syfte att nedslå detta motstånd tilltvingade sig ett ryskt förband tillträde till huvudbyggnaden, varifrån de tyska soldaterna angrepos. Beskickningsbyggnaden var vid detta tillfälle försedd med svenska flaggor samt skyltar på ryska språket. När det tyska motståndet brutits, påbörjade ryssarna trots protester en utplundring av beskickningen, i första hand på livsmedel och spritdrycker. Påföljande dagar anlände nya förband, vilka fortsatte plundringen. Beskickningens hembiträden våldfördes, och beskickningens personal tvingades vid olika tillfällen ut till gatuarbete. Beskickningen genomsöktes från golv till tak, kassaskåpen sprängdes och allt av värde bortfördes, inklusive samtliga beskickningsbilar. Alla protester och hänvändelser till vederbörande befälhavare voro gagnlösa.

Den 18 februari meddelade militärmyndigheterna att de hade order att bringa svenske ministern i säkerhet, samt förde honom till en by 80 km söder om Budapest, där de flesta övriga beskickningsmedlemmarna tidigare inkvarterats genom ryska militärmyndigheternas försorg.

En månad senare kunde beskickningen resa hem över Bukarest och Moskva.

Till följd av det utomordentligt allvarliga livsmedelsläge, som sedan lång tid tillbaka varit rådande i Nederländerna, och omöjligheten för de allierade att, så länge den tyska ockupationen fortbestår, direkt bispringa den nederländska befolkningen med födoämnen, har regeringen sökt att, efter måttet av Sveriges resurser, bidra till att förebygga en ytterligare försämring av detta läge. Efter långvariga förhandlingar erhöles tyskt och allierat lejdmedgivande för svenska fartyg att via Kiel-kanalen avgå till Delfzijl i norra Holland med livsmedel. Till följd av detta medgivande hava hittills sex fartygslaster nått Nederländerna, representerande en sammanlagd kvantitet av cirka 12 700 ton livsmedel. Förberedelser äro därjämte vidtagna för avsändande till Holland av ytterligare ett svenskt fartyg, med en till mellan 1 500 à 1 600 ton uppgående livsmedelslast. Förutom livsmedel hava också läkemedel till ett värde av mer än en halv miljon kronor kunnat sändas.

Då av en utav de för Sveriges livsmedelsförsörjning ansvariga myndigheterna företagen utredning framgått, att möjligheterna till nya livsmedelssändningar från Sverige äro synnerligen begränsade, har man på

svenskt håll inriktat sig på att medverka i en fortsatt Hollandshjälp efter mönster av den s. k. Greklandshjälp. Redan i mars framfördes sålunda till holländska regeringen erbjudande om svenskt tonnage för hämtande av livsmedel i England eller Canada. Som en följd av detta erbjudande — och sedan lejd utverkats för en sådan utvidgning av Hollandshjälp — hava två fartyg avgått från Göteborg till England för att där lasta livsmedel för Holland. Det ena av dessa fartyg har anlänt till England, under det att det andra beräknas inträffa i Aberdeen om några dagar. Var dessa fartyg skola lossa har med hänsyn till krigsutvecklingen i Holland ännu icke kunnat definitivt fastställas.

De varukvantiteter, som på svenska kölar nått Holland, hava där distribuerats i form av tillägg till livsmedelsransonerna i de mest hotade områdena. Enligt rapporter, som för någon tid sedan tillställdes utrikesdepartementet av de ombud för Svenska röda korset, som övervakade lossningen i Delfzijl, beräknades, att genom tillförseln av svenska varor en katastrofal försämring av livsmedelsläget i nyssnämnda områden kunnat förebyggas, åtminstone fram till mitten av maj.

Härmed är min redogörelse slut, och jag väntar att handelsministern tar vid.

Nr 2.

Herr statsrådet OHLIN:

Som bakgrund för den följande framställningen av det senaste halvårets handelspolitiska förhandlingar och åtgärder skall jag först med några ord erinra om vissa sidor av vår utrikeshandel och handelspolitik under kriget.

Vid krigsutbrottet sökte man å svensk sida som bekant omedelbart få principen om bibehållandet av en normal svensk handel med bägge krigförande parter godtagen av de krigförande. Under hösten 1939 ingick Sverige sålunda krigshandelsavtal grundade på denna princip såväl med Storbritannien som med Tyskland. Handelsförbindelserna västerut avbröts emellertid genom upprättandet av Skagerackspärren den 9 april 1940. Efter denna tidpunkt har den svensk-engelska handeln krympt ihop till ett minimum. Den svenska exporten har måst begränsas huvudsakligen till mindre kvantiteter kullager och specialstål samt maskiner och har skett dels med flyg, dels med blockadbrytande fartyg.

Omfattningen av den engelska exporten till Sverige under kriget har bestämts av blockad- och försörjningssynpunkter, varjämte givetvis omfattningen av det för importen tillgängliga tonnaget respektive flyget utgjort en övre gräns. Blockadsynpunkten beaktades genom införandet av systemet med de s. k. navicertkvoter, som för ett stort antal varuslag fastställdes i anslutning till det svensk-brittiska krigshandelsavtalet. Inom ramen för dessa kvota voro vederbörande brittiska myndigheter beredda

att utställa navicerts, innebärande tillstånd för varornas skeppning genom den brittiska kontrabandskontrollen. Eftersom dessa kvota följaktligen hade avseende på vårt lands totala import genom denna kontroll, omfattade de även ett stort antal varuslag, som normalt icke voro föremål för export från Storbritannien till Sverige. Efter Förenta Staternas inträde i kriget och den japanska erövringen av Ostindien yppade sig nya svårigheter att erhålla import västerifrån till följd av den från våren 1942 alltmera tilltagande varuknappheten inom den allierade världen. Denna knapphet föranledde upprättandet av en interallierad organisation — under ledning av en myndighet benämnd the Combined Boards i Washington — för säkerställandet av en tillfredsställande produktion och fördelning av ifrågavarande varuslag. För vår del nödvändiggjorde detta läge under åren 1942 och 1943 långvariga förhandlingar med Storbritannien och U. S. A., vilka utmynnade i 1943 års svensk-brittisk-amerikanska krigshandelsuppgörelse. Däri tillförsäkrades Sverige bl. a. viss import av ovannämnda knappa varuslag under allierad kontroll, samtidigt som vi klarlade den handelspolitik vi aktade föra gentemot det s. k. Axel-Europa. 1943 års uppgörelse utlöppte med år 1944 och förhandlingar upptogos därför under senhösten 1944 i syfte att säkerställa en för det svenska folkhushållet erforderlig import. Jag återkommer senare härtill.

I anslutning till avslutandet av 1939 års svensk-brittiska krigshandelsavtal reglerades de svensk-brittiska betalningsförbindelserna under kriget genom ett avtal mellan riksbanken och Bank of England. Detta avtal innebar i stort sett, att de båda bankerna i viss ordning ömsesidigt ställde valuta till förfogande för i avtalet förutsedda betalningar. Därest dessa betalningar överstego en viss gräns — 3,6 milj. pund — skulle de fullgöras i guld. Detta avtal förnyades för ett år i sänder fram till försommaren 1944, då det uppsades från brittisk sida.

Jag övergår nu till att belysa vissa frågor rörande den svenska utrikeshandeln under de senaste månaderna och med sikte på den närmaste efterkrigstiden. Att åstadkomma en tillfredsställande ordning av den svensk-brittiska handeln under tiden efter kriget har givetvis utgjort och utgör alltså en av huvuduppgifterna för den svenska handelspolitiken. Man har därvid i första hand haft att beakta de svenska önskemålen ifråga om omedelbar import av *dels* sådana varuslag, som normalt plägar ingå i det svensk-brittiska varuutbytet, *dels* sådana varuslag, som tidigare importerats från länder på kontinenten, vars leveransmöjligheter under de närmaste åren te sig som synnerligen osäkra. Vid sidan av dessa importönskemål har man haft att taga all möjlig hänsyn till de traditionella svenska exportintressena på marknaderna i det brittiska imperiet.

Genom fjolårets brittiska uppsägning av 1939 års betalningsavtal aktualiserades frågan om den svensk-brittiska betalningsbalansens gestaltning under efterkrigstiden. Som bekant karakteriserades det svensk-

brittiska varuutbytet före kriget allt sedan mitten av 1800-talet av ett stigande svenskt exportöverskott. År 1938, då den svenska exporten till Storbritannien hade ett värde av 428 milj. kr., uppgick detta överskott till icke mindre än 176 milj. kr. En liknande utveckling efter kriget skulle medföra uppkomsten av ett svenskt exportöverskott i förhållande till Storbritannien, varmed skulle följa en ökning av de svenska pundtillgodo-havandena. Då pundet ej för närvarande kan fritt omväxlas i andra valutor och därför endast kan användas för betalningar inom sterlingom-rådet, komme en ökning av våra pundtillgångar att få karaktär av en mer eller mindre långsiktig kreditgivning till Storbritannien. — Vid de överväganden, som ägt rum beträffande hithörande spörsmål, har en svensk villighet att i viss utsträckning som betalning för leveranser och transporter mottaga pund ansetts motiverad. Det har nämligen framstått som synnerligen angeläget, att ett varuutbyte mellan Sverige och sterlingområdet av betydande omfattning skulle kunna återupptagas utan dröjsmål efter Nordsjöspärrens hävande. Vidare har hänsynen till den svenska exportens intressen på längre sikt ansetts tala för en dylik anordning, varigenom ett återvinnande av de svenska exportmarknaderna inom det brittiska imperiet skulle möjliggöras. Slutligen ha starka skäl anförts för att vårt land medverkar till ett återställande av pundet som in-ternationellt betalningsmedel.

Medan man å svensk sida således i princip var beredd att acceptera pund sterling utöver de belopp, som skulle kunna omedelbart användas för svenska betalningar i utlandet, önskade man med brittiska vederbö-rande träffa överenskommelse beträffande dels storleken av uppkomman-de pundbehållningar, dels strukturen av det väntade varuutbytet.

Under angivna förutsättningar upptogos i november 1944 förhand-lingar i London under ledning av statssekreterare Hammarskjöld och envoyén Boheman. Förhandlingarna, som avbrötos i mitten av december månad, återupptogos och avslutades av Boheman under senare hälften av februari månad i år. Som ett resultat därav undertecknades den 6 mars ett svensk-brittiskt betalningsavtal. Samtidigt parafferades ett vid avtalet fogat protokoll, som berörde riktlinjerna för de svensk-engelska handels-förbindelserna under den första tolv månadersperioden efter krigets slut i Europa.

Genom det sålunda avslutade betalningsavtalet har man reglerat sättet för fullgörandet av betalningar mellan Sverige och Storbritannien. I stort sett innebär avtalet, att parterna ömsesidigt ställa den egna valutan till förfogande utan begränsning mot kreditering i den andra partens valuta. Växelkursen mellan kronan och sterling, som samtidigt fastställts till 16,90 kr. per pund, kan av endera parten ensidigt ändras, varvid dock förhandelsmeddelande om planerad modifikation i kursen skall lämnas i så god tid som möjligt. Någon bindning av kronan vid pundet innebär avtalet sålunda ej. Den enligt avtalet skapade mekanismen må användas för betalningar mellan Sverige och den s. k. sterlingarean, d. v. s. i stort sett det brittiska imperiet med undantag för Canada och New Foundland,

samt Egypten. Det har emellertid förutsatts, att avtalets tillämpningsområde efter särskild överenskommelse mellan de avtalsslutande parterna kan utsträckas till tredje land. Därvid äger Sverige likväl att självt träffa uppgörelse härom med vederbörande tredje stat. I avtalet har däremot intet bestämts beträffande omfattningen av de ömsesidiga betalningarna. Det har i stället uttryckligen förutsatts, att dessa betalningar liksom balansen mellan dem skola regleras genom handelsavtal, täckande kortare perioder än betalningsavtalet, vilket slutits för en tid av fem år men vilket av vardera parten kan sättas ur kraft efter tre månaders uppsägning.

Vad beträffar den första tolv månadersperioden efter krigets slut i Europa har utvecklingen av de med handelsutbytet förknippade betalningarna behandlats i nyssnämnda, vid betalningsavtalet fogade protokoll, varigenom detta avtals konkreta innebörd i huvudsak bestämmes. I tvenne därvid fogade varulistor ha de båda regeringarna lämnat informationer beträffande de varuslag och varukvantiteter, som å vardera sidan förväntas bli tillgängliga för export till det andra landet under den angivna perioden och vilka anses där kunna vinna avsättning. På grundval av de i listorna lämnade informationerna har storleken av det svenska exportöverskottet approximativt beräknats. Med ledning härav och bland annat av en uppskattning rörande andra i betalningsbalansen ingående poster har den sannolika ökningen av de svenska pundtillgodohavandena kunnat uppskattas. I protokollet konstateras, att ett betydande svenskt exportöverskott kan förutses. Skulle emellertid utvecklingen av handeln visa hän på en avvikelse av importen och exporten från de förutsatta beloppen, varmed bl. a. skulle följa en ändring av pundtillgodohavandets storlek, äger endera regeringen rätt att begära nya förhandlingar för ävägbringande av rättelse. Det visade sig under förhandlingarna, att man å brittisk sida med hänsyn till omständigheterna ej kunde ikläda sig några fasta förpliktelser beträffande leveranser till Sverige. De informatoriska listorna representera därför ej några dylika utfästelser och innebära följaktligen icke någon avtalsmässig bindning i vanlig bemärkelse. Å andra sidan upptaga listorna ej heller samtliga exportvaror å ömse sidor. Intet hindrar därför, att den svensk-engelska handeln under gynnsamma omständigheter kan få en omslutning utöver den ram, som angivits i de informatoriska listorna.

Den svenska listan, med ett totalvärde av 475,000,000 kronor, omfattar de traditionella svenska exportvarorna, trävaror 400,000 standards, plywood omkring 11,000 standards, pappersmassa omkring 500,000 ton, papper och papp 60 milj. kronor, järnmalm 1,5 milj. ton, järn och stål 18 milj. kronor, maskiner, tändstickor och andra industrivaror 40 milj. kronor.

Förteckningen över den brittiska exporten med ett sammanlagt värde av över 18 milj. pund eller omkring 310 milj. kronor, upptager ett avsevärt större antal varuslag. De största posterna utgöras av kemikalier, ull, bomull och andra textilråvaror, arbeten av sten och lera, järn och stål, koppar, tenn, nickel och andra metaller, asbestvaror, petroleumprodukter och industrivaror.

Den brittiska listan upptager således intet kol. Man har å brittisk sida motiverat detta med att något som helst uttalande beträffande exportmöjligheterna ifråga om kol ej kunde göras, innan man efter Europakrigets slut erhöle en överblick över den totala europeiska kolproduktionen. Meningen vore, att denna därefter skulle fördelas på de kolimporterande länderna medelst något slags internationellt ransoneringsystem. Man har emellertid å svensk sida i protokollet fastslagit, att Sveriges möjlighet att för export tillverka angivna varor i stor utsträckning vore beroende av möjligheten för Sverige att importera den minimikvantitet av kol och koks, som erfordrades för att vidmakthålla det svenska näringslivets produktion. Denna svenska förklaring har å brittisk sida tagits ad notam.

Som bekant ha vissa förhandlingar rörande de i protokollets bilagor förutsedda leveranserna redan ägt rum. En brittisk trävarudelegation har sålunda sedan några veckor vistats i Sverige för avslutande av kontrakt rörande de i protokollet ingående trävarorna inklusive plywood. Som i pressen meddelats, ha vederbörande intressenter enats om ett grundpris för trävaruexporten. I anslutning härtill ha en serie individuella leveranskontrakt slutits. Från myndigheternas sida har man därvid förklarat, att exportlicenser för närvarande endast äro att förvänta beträffande den första hälften av den i protokollet angivna trävarukvantiteten, samtidigt som förbehåll gjorts beträffande såväl leverans av som priser å den återstående trävarumängden. Härvid har hänvisats till att det ur svensk synpunkt vore nödvändigt erhålla dels viss säkerhet rörande den för landet erforderliga importen av fossila bränslen, dels vissa hållpunkter rörande priserna å en del viktiga engelska exportvaror vid leverans till Sverige, innan uppgörelse kunde träffas om den totala för Storbritannien reserverade trävarukvantiteten. Samtidigt med trävaruförhandlingarna ha även vissa förhandlingar ägt rum beträffande leverans till England av trähus. Dessa ha utmynnat i ett från brittisk sida uttryckt önskemål om inköp av upp till 15,000 hus, motsvarande en trävarukvantitet av 50,000 standards, att avräknas å sagda totalkvantitet. Med hänsyn till att trähusen, som ju representera ett väsentligt högre värde än de däri ingående trävarorna, icke äro upptagna å den svenska informatoriska listan, har man emellertid från svensk sida framhållit, att en dylik export endast kan ske under förutsättning av att en brittisk tilläggsexport utöver de å den brittiska listan upptagna varukvantiteterna kommer till stånd.

Avsikten är att vid export av trävaror och trähus en prisutjämningsavgift skall utgå av det slag som Kungl. Maj: t nyligen begärt riksdagens fullmakt att under vissa förutsättningar uttaga. Jag vill emellertid med hänvisning till föredragande departementschefens anförande till statsrådsprotokollet i propositionen rörande dylika avgifter understryka, att de endast ifrågakomma, när det med hänsyn till bevarandet av den inom landet rådande prisnivån är erforderligt. Avgifterna äro således ej att betrakta som handelspolitiska instrument utan som ett led i den inhemska prisregleringen.

Beträffande exporten av pappersmassa och papper samt övriga å den svenska informatoriska listan upptagna varuslag pågå för närvarande preliminära överläggningar. Vissa avslut beträffande massa ha tidigare gjorts.

Å svensk sida har man låtit sig angeläget vara att söka tillförsäkra sig snarast möjliga import av å den brittiska informatoriska listan upptagna varuslag. De kontakter, som tagits i detta syfte, befinna sig ännu till största delen på ett preliminärt stadium. Man har emellertid å brittisk sida visat sig angelägen att bereda svenska importörer tillfälle till omedelbar kontakt för placering av beställningar å maskiner och andra industrivaror. Man har därjämte vid genomgång av listan med vederbörande brittiska försörjningsmyndigheter beredvilligt ställt till förfogande erforderliga upplysningar. Som en sammanfattning kan sägas, att relativt goda leveransutsikter föreligga för huvuddelen av å listan upptagna råvaror. Detsamma kan däremot tills vidare ej sägas om textila hel- och halvfabrikat.

Som jag tidigare berört, tillförsäkrades Sverige genom 1943 års uppgörelse med Storbritannien och Förenta Staterna en viss tilldelning av olika inom den allierade världen knappa varuslag. Då 1943 års uppgörelse avsåg tiden till och med utgången av år 1944, ha förhandlingar beträffande en förlängd giltighet av ifrågavarande s. k. basic rations (baskvoter) upptagits med de anglosaxiska makterna i London parallellt med de i november månad 1944 förda svensk-brittiska överläggningarna. Dessa underhandlingar resulterade i ett förslag till ett nytt s. k. *tripartitavtal* att gälla från och med den 1 januari 1945. Enligt detta avtal komma ifrågavarande baskvoter att förbli i kraft intill krigets slut i Europa, för den händelse de icke måste modifieras på grund av starka förändringar i det allmänna försörjningsläget. Det nya avtalsförslaget, som tills vidare endast accepterats i princip, förutser vidare bl. a. förhandlingar beträffande Sveriges import efter kriget i Europa. Det har därvid förutsatts, att Sverige skulle medgivas import i en omfattning, som vore tillräcklig för att vidmakthålla det svenska näringslivet och möjliggöra för Sverige att lämna sitt bidrag till återuppbyggnaden i Europa. Det må tilläggas, att ifrågavarande förhandlingar rörande den svenska importen efter kriget torde komma att äga rum i Stockholm inom en nära framtid. Därvid synes man å allierad sida komma att medgiva Sverige en begränsad tilldelning av ett mindre antal varuslag, varå även efter krigets slut knapphet väntas föreligga. Vidare torde Sverige komma att lämnas frihet att inköpa varor i övrigt, varvid likväl hänsyn givetvis torde få tagas till inom vederbörande land gällande restriktioner. I detta sammanhang vill jag även fästa uppmärksamheten på att den vid det svensk-brittiska handelsprotokollet fogade engelska informatoriska listan av brittiska vederbörande uppgjorts under hänsynstagande till den av dem förväntade reaktionen hos the Combined Boards beträffande de svenska importönskemålen av berörda varuslag.

Som en förutsättning för att vårt land skulle medgivas import efter ovan angivna allmänna normer skulle vi förplikta oss att *dels* från och med ingången av år 1945 avbryta all handel med Tyskland, Japan och övriga s. k. axelländer eller av dem ockuperade områden, våra skandinaviska grannländer dock sedermera untantagna, *dels* samverka med de allierade i det internationella återuppbyggnadsarbetet, i vilket sammanhang vi väntades ansluta oss till den s. k. shipping pool'en, *dels* ock slutligen medverka till genomförandet av de beslut, som innefattas i den vid Bretton Woods-konferensen antagna resolutionen nr 6 angående kontroll och infrysning av tyska tillgodohavanden m. m. Rörande vår anslutning till sjöfartspool'en har riksdagen ju nyligen fattat beslut i enlighet med Kungl. Maj: ts förslag. Beträffande frågan om vårt eventuella samarbete för tillämpningen av nämnda resolution pågå för närvarande vissa förberedande underhandsresonement med de brittiska och amerikanska beskickningarna i Stockholm.

Jag övergår nu till att kort belysa våra handelspolitiska relationer till *Tyskland* och, i anslutning därtill, motsvarande förbindelser med *Norge och Danmark*.

Sedan exportspärr införts gentemot Tyskland den 1 januari i år, har ingen export till detta land ägt rum. Importen från Tyskland, som fortsatt i begränsad omfattning under de första månaderna efter årsskiftet, har från senare hälften av mars praktiskt taget helt upphört. Det svensk-tyska clearingavtalet, som reglerar betalningstrafiken mellan Sverige och Tyskland, har ej uppsagts från någondera sidan och gäller formellt fortfarande. I praktiken har avtalet emellertid numera satts ur funktion genom från svensk sida vidtagna åtgärder. Till följd av händelseutvecklingen och de alltmer kaotiska förhållandena i Tyskland har clearingavtalet sedan någon tid tillbaka icke kunnat tillämpas på sätt, som i avtalet är förutsatt. Av rent praktiska skäl har det mött svårigheter att efter de allierades framträngande i Tyskland fortsätta betalningsrörelserna via den svensk-tyska clearingen. Därtill kommer, att önskemålet om en så fullständig kontroll som möjligt över den tyska betalningstrafiken och dispositionen över tyska tillgodohavanden i Sverige allt mer aktualiserats. Med hänsyn till dessa förhållanden har det befunnits lämpligt att införa fullständig betalningsspärr gentemot Tyskland. I detta syfte har Kungl. Maj: t genom beslut den 6 april, som trätt i kraft den 15 april, förordnat, att utbetalningar från clearingkontot i Stockholm tills vidare icke må ske i vidare mån än Kungl. Maj: t bestämmer. Vidare har genom en samtidig ändring av den kungörelse, som reglerar clearingbetalningarna till Tyskland, clearingbestämmelserna utvidgats att omfatta icke blott sådana betalningar till någon i Tyskland, vilka förut reglerats via den svensk-tyska clearingen, utan även all annan betalning för fordran, som tillkommer någon i Tyskland. Ändringen innebär, att "clearingsspärr" införts och sålunda ifrågavarande tyska tillgångar icke må utan särskilt tillstånd av Clearingnämnden disponeras på annat sätt än genom inbetalning till det spärrade clearingkontot hos nämnden.

Vid tillämpningen av clearingkungörelsen i dess ändrade lydelse hänföres till Tyskland rikets område före införlivandet av Österrike. Detta innebär, att sådana betalningar till andra länder än Tyskland, vilka hittills fullgjorts via den svensk-tyska clearingen, icke längre falla under clearingbestämmelserna utan i stället skola underkastas Valutakontorets prövning.

I samband med införandet av betalningsspärr på Tyskland har Clearingnämnden erhållit Kungl. Maj: ts bemyndigande att av de medel, som enligt det svensk-tyska clearingavtalets bestämmelser avsatts på ett särskilt konto, avsett för betalning av ränta och annan avkastning samt amortering på svenska finansiella fordringar i Tyskland, verkställa utbetalning till de svenska fordringsägarna av ränta och avkastning på sådana svenska fordringar i Tyskland, vilka omfattas av de svensk-tyska rikslåne- och privatskuldavtalen, allt i den mån räntan eller avkastningen förfallit eller förfaller till betalning och blivit vederbörligen inbetalad. Å ifrågavarande konto för ränte- och amorteringsbetalningar fanns vid beslutets ikraftträdande hos Clearingnämnden ett belopp på omkring 50 milj. kr. För den årliga ränte- och amorteringstjänsten enligt rikslåne- och privatskuldavtalen beräknas åtgå omkring 32 milj. kr.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse, att de krediter, vilka av svenska exportörer på sin tid beviljats tyska importörer mot svensk exportkreditgaranti och som ursprungligen belöpte sig till omkring 125 milj. kr., före betalningsspärrens införande till fullo återbetalats via den svensk-tyska clearingen. Svenska exportfordringar torde numera endast till ytterst begränsade belopp vara utestående i Tyskland.

Sveriges varuutbyte med *Norge och Danmark* försiggick under andra halvåret 1944 utan någon sådan formlig avtalsmässig reglering som funnits tidigare under kriget. Med hänsyn till förändringarna i det allmänna läget blev det redan för denna period nödvändigt att uppdraga nya riktlinjer för det fortsatta varuutbytet med dessa två länder. De anordningar, som träffades med norska och danska vederbörande, kunde i praktiken sägas innebära, att de ömsesidiga leveranserna skedde på bytesbasis, varvid den svenska exportlicensgivningen gjordes beroende av, att ur svensk synpunkt godtagbara danska och norska motprestationer successivt infriades.

För innevarande år blev läget ett annat. I anslutning till de åtaganden, som från svensk sida gjordes före årsskiftet beträffande det svensk-tyska varuutbytet under år 1945, fortsattes sedermera överläggningarna med de allierade myndigheterna angående den ingångna överenskommelsens återverkningar på våra fortsatta handelsförbindelser med de av Tyskland ockuperade skandinaviska länderna. Vid dessa förhandlingar hänvisade man på svensk sida särskilt till de speciella förhållanden, som utmärkte vårt varuutbyte med de här berörda länderna. Något definitivt resultat uppnåddes emellertid ej före årsskiftet, vilket i sin tur medförde, att vår exportlicensgivning till Norge och Danmark temporärt måste inställas.

Detta kunde givetvis icke undgå att få återverkningar på den norska och danska exporten till Sverige, som starkt nedgick.

Efter en serie fortsatta överläggningar med de allierade nåddes under mars månad samförstånd med dem om villkoren för fortsatt export till Norge och Danmark. Sedermera ha vid förhandlingar med de representer för de norska och danska myndigheterna omkring föregående månadsskifte riktlinjer uppdragits för den närmaste tidens varuutbyte på kompensationsbasis. Det må anmärkas, att vi nu liksom tidigare, när det gällt vår handel med det ockuperade Norge, hållit intim kontakt med norska regeringen. Den sålunda planerade handeln omfattar i stort sett samma varugrupper som traditionellt ingått i vårt varuutbyte med de skandinaviska länderna. En förutsättning för beviljande av svensk exportlicens har därvid varit, att man å norskt och danskt håll ansvarar för att exporten endast kommer rent civila norska och danska intressen till godo. Det svensk-norska arrangemanget omfattar leveranser med ett totalvärde av cirka 10 milj. kronor. Medan den svenska exporten domineras av posterna för farmaceutiska produkter, trävaror, järn och stål samt maskiner, upptager importsidan norska leveranser av bl. a. gödselmedel, rundvirke, andra kväveprodukter m. m. Enligt motsvarande danska reglering förutses leveranser till ett sammanlagt belopp av cirka 27 miljoner kronor. På vår exportsida återfinnas sådana sedvanliga exportvaror som trävaror, massa, papper, järn och stål samt maskiner, under det den danska exporten huvudsakligen avser fläsk och kött, fröer, maskiner m. m.

Jag vill nu till sist beröra våra ekonomiska förbindelser med *Finland*. Vid svensk-finska förhandlingar, som upptogs efter det finsk-ryska vapenstilleståndet i september 1944, utfäste man sig å svensk sida att till Finland leverera varor av betydelse för försörjningen och återuppbyggnaden i detta land till ett värde av närmare 190 milj. kr. Såsom bidrag till finansieringen av dessa inköp beviljade svenska regeringen genom ett i oktober avslutat kreditavtal Finland en kredit om 150 milj. kr. I december ingicks mellan Finland och Sovjetunionen ett avtal, vari de finska skadeståndsförpliktelserna närmare preciserades. I samband härmed hemställde finska regeringen om vissa ytterligare leveranser från Sverige av industriråvaror, maskiner m. m. avsedda att direkt underlätta fullgörandet av skadeståndsfästelserna. Härutöver begärdes från finsk sida järnvägsmateriel, varav trängande behov föreläge. Från svensk sida förklarade man sig i januari beredd leverera vissa av de för skadeståndsändamål avsedda varorna, huvudsakligen järn och stål, till ett värde av omkring 9 milj. kr., samt att för inköp av desamma ställa kreditmedel till förfogande genom utökning av den i oktober 1944 beviljade 150 miljoners-krediten. Sedermera hava ytterligare finska leveransönskemål, avseende bland annat livsmedel, anmälts. Vid de fortlöpande överläggningar, som ägt rum med finska vederbörande rörande möjligheterna att

tillmötesgå dessa och kommande framställningar om varuleveranser från Sverige, har från svensk sida klargjorts, att ytterligare kredit icke kunde ställas i utsikt, varför fortsatt export från Sverige måste ske mot kompensation. En beräkning av den sannolika omfattningen av den finska utförseln till Sverige under 1945 har visat, att denna torde kunna uppskattas till omkring 35 milj. kr. Från svensk sida har förklarats, att leveransutfästelser skola lämnas intill detta belopp samt att, därest brådslande finska inköpsbehov skulle föreligga, innan finska exportlikvider influerades i tillräcklig omfattning, medel skola kunna förskottas genom Riksbankens försorg. Inom ramen för ovannämnda belopp av 35 milj. kr. hava finska vederbörande hittills anmält och fått beviljade prioriterade önskemål till ett sammanlagt värde av omkring 25,5 milj. kr., därav livsmedel för omkring 16 milj. kr. omfattande bland annat 25,000 ton brödsäd och 3,500 ton margarinråvaror. Då de betalningsmöjligheter, som sålunda stå Finland till buds, ingalunda torde täcka de finska önskemålen beträffande varuleveranser från Sverige under innevarande år, hava från finsk sida även framlagts vissa förslag, enligt vilka Finland skulle kompensera import härifrån genom leveranser till Sverige av varor från tredje land, som finska vederbörande hoppas kunna utverka, eller genom att till Sveriges förfogande ställa genom finsk export till tredje land influerade valutor, för vilka varor skulle kunna förvärfvas inom relativt kort tid. De svensk-finska överläggningarna rörande dessa förslag pågå alljämt.

Rörande varuutbytet och avtalsförhandlingarna mellan Sverige och *Island* ber jag få hänvisa till den för ett par dagar sedan avlämnade propositionen.

Med en rad andra länder förekomma handelspolitiska förhandlingar eller förberedas dylika. Några resultat att här särskilt redovisa ha emellertid ännu ej uppnåtts. De under fjolåret pågående diskussionerna rörande en reglering av de ekonomiska förbindelserna mellan Sverige och *Ryssland* avbrötos tills vidare mot slutet av året, sedan man från rysk sida förklarat sig icke för närvarande kunna överblicka förutsättningarna för den ifrågasatta betydande utvidgningen av varuutbytet. Det är svenska regeringens förhoppning, att omständigheterna härvidlag i en nära framtid skola tillåta ett återupptagande av förhandlingarna. Samförstånd råder mellan svenska och sovjetryska vederbörande därom att i avvaktan härpå enskilda avslut om varuleveranser från fall till fall kunna träffas. Sådana affärer i båda riktningarna ha också kommit till stånd.

Vad beträffar de svenska leveranserna till Norge, Danmark och Holland för *återuppbyggnadsändamål* och i samband därmed stående svenska krediter, kan jag begränsa mig till att hänvisa till den framställning, som återfinnes i Kungl. Maj: ts proposition nr 139. Under de pågående diskussionerna med företrädare för norska regeringen ha från norsk sida önskemål framställts om vissa ytterligare krediter, vilka kunna komma att föranleda en proposition till riksdagen.

Nr 3.

Herr UNDÉN:

Herr talman! Utrikesministern har i sin redogörelse behandlat dels synnerligen betydelsefulla politiska frågor, dels också humanitära aktioner, som Sverige kunnat göra på senaste tiden. Vad de sistnämnda beträffar tror jag kammaren med särskilt intresse och med verklig lättnad har erfarit, att den svenska rödakorsexpeditionen till förmån för de danska och norska fångarna i Tyskland har krönts med så stor framgång, och jag är övertygad om att denna insats också kommer att hälsas med utomordentlig tillfredsställelse av den svenska allmänheten, när den en gång kan bli känd.

Jag skall sedan tillåta mig att yttra några ord i den norska frågan. Den skriftväxling, som där har ägt rum mellan svenska och norska regeringarna, är enligt min mening ganska beklaglig. Jag har svårt att förstå, hur norska regeringen kunde utan vidare skicka en skrivelse till svenska regeringen och begära en svensk mobilisering. Vad som tidigare hade förekommit mellan de bägge regeringarna under muntliga överläggningar kunde ju inte gärna ha givit norska regeringen det intrycket, att Sverige var berett att utan vidare villfara det önskemål, som nu framfördes i det norska memorandum, och då frågar man sig, vilket syfte en sådan démarche egentligen kunde ha. Det hade väl varit naturligare, om den norska regeringen hade skickat någon eller några representanter till Stockholm och där under muntliga och förtroliga överläggningar till svenska regeringen framfört sina egna synpunkter och tagit del av de svenska synpunkterna i denna fråga. Ingen kan ha något gagn av att en halvt offentlig diskussion eller dispyt äger rum genom tidningar och genom officiösa uttalanden.

Men alldeles bortsett från denna så att säga yttre sida av saken kvarstår givetvis själva sakfrågan om Sveriges politik under den närmaste tiden i de danska och norska frågorna. Den norska londonregeringen tyckes utgå från dels att de tyska trupperna i Norge äro synnerligen talrika och dels att de komma att fortsätta sitt motstånd även efter ett tyskt sammanbrott i själva Tyskland, såvida inte den svenska armén står beredd att marschera in. Samma antaganden ha för övrigt kommit till uttryck i en och annan svensk tidning. Om det nu förhölle sig så, skulle kravet på Sverige egentligen innebära, att vi skulle intervensera i Norge åtminstone med stridskrafter av samma storleksordning som de tyska trupperna där eller helst med avsevärt större stridskrafter. Det ställes visserligen i utsikt, att det tyska motståndet skulle i bästa fall hastigt brytas, om Sverige uppträdde så, men vi finge ju enligt denna utgångspunkt i alla fall vara beredda på ett regelrätt krig i Norge.

Mig förefaller själva prognosen här rörande händelseförloppet vara ganska osannolik. Men om den vore riktig, nödgas vi väl säga till våra norska vänner, att svenska folket inte är berett på ett krigsföretag av stor

omfattning i krigets slutskede. Men jag utgår nu för min del ifrån, att händelserna komma att ta ett något annat förlopp. Det förefaller mera sannolikt, att en mycket stor del av de tyska trupperna i Norge efter ett tyskt sammanbrott i själva Tyskland kommer att småningom försöka dra sig ur spelet. Att påskynda den processen är självfallet ett stort intresse både för Sverige och för Norge, och jag anser — det tyckes också vår regering utgå ifrån — att den svenska regeringen och kanske även den svenska militärledningen kunna ge sina bidrag och på olika vägar söka påverka denna process.

Det är väl också sannolikt, att en del, en mindre del, av de tyska stridskrafterna kommer att fortsätta motståndet in i det sista och följa de nazistiska ledarnas paroller. Det är väl med tanke på detta sista slutskede — då man tror, att det tyska militära greppet över Norge har i väsentlig grad slappnat, men det ändå finnes ett mindre antal fanatiska nazisttrupper kvar — som frågan om en svensk aktion blir verkligt brännande. Måhända måste vi till sist företa ett slags polisaktion mot de laglösa äventyrare, som försöka terrorisera Norge in i det sista, även sedan Hitlerregimen har fallit i Tyskland. Måhända kommer sammanbrottet även bland dem att ske utan någon svensk militär hjälpaktion, och det vore ur alla synpunkter det lyckligaste.

Jag uppfattar regeringens ställning så, att den beträffande ett dylikt slutskede i Norge håller alla möjligheter öppna. Då det i meddelandet från London har talats om att enligt norsk uppfattning svenska regeringen fasthåller vid neutralitetens bokstav, är det väl en fullständig vantolkning av den svenska regeringens och de svenska statsmakternas synpunkter. Ett dylikt doktrinärt fasthållande vid neutraliteten som något självändamål kan det säkerligen inte vara fråga om. Jag skulle för min del tro det vara mycket tillfredsställande att, efter vad tidningarna ha meddelat, vissa militära beredskapsåtgärder ha företagits under de senaste dagarna. Jag skulle också anse, att man inte behöver från svensk sida i det slutskede, som jag har talat om, vara så noga med att iaktta gränsen till Norge. Gäller det någonting som påkallar en humanitär aktion på andra sidan norska gränsen, bör den lokala svenska militärledningen ha befogenhet att intervensera. Om till exempel det förekommer, att flyktingar förföljas framför ögonen på den svenska militärvakten, bör den inte dra sig för att gripa in på den norska sidan av gränsen. Det kan också tänkas under slutskedet, att det kan vara lättare att förmå tyska militäravdelningar att kapitulera, ifall de kunna överlämna sig till en svensk trupp på den norska sidan av gränsen. Det kan endast främja det tyska försvarets sönderfallande i Norge, om en allmän osäkerhetskänsla sprider sig rörande Sveriges hållning, och det kan väl även vara att överväga att företaga flygspaningar på norsk sida.

Beträffande våra möjligheter att inom den ram, som det kan bli fråga om, medverka till pacifieringen av Norge under krigets avveckling tror jag för min del, att det inte kan vara till något gagn, att man försöker

offentligen precisera, hur långt vi kunna gå och vilka åtgärder vi kunna företaga. Därför anser jag också, att norska regeringen har gjort sin egen sak en björntjänst genom att låta sprida från Norge, att Sveriges hållning innebär, att vi tillbakavisa varje avsteg från en strikt neutralitetspolitik.

Det är emellertid riktigt, att allmänheten i Sverige också behöver något slags orientering. Det har anmärkts i svenska tidningar, att det är olägligt, om tendentiösa uttalanden utifrån få opåttalt påverka opinionen både i Sverige och i andra länder. Men det är olyckligt att fortsätta skriftväxlingen med den norska regeringen. Hur skulle det vara, om svenska regeringen inbjöde några medlemmar av den norska regeringen att slå sig ned i Stockholm under krigets sista skede och hålla en fortlöpande kontakt med den svenska regeringen? Det vore väl också önskvärt, att medlemmar av regeringen försökte i någon mån klargöra den svenska uppfattningen om läget, sådan vår regering har antytt den i svar till den norska regeringen. Därvid kan det då understrykas, att svenska regeringens hållning inte är den rena passiviteten, utan att man följer händelserna och att man inte fasthåller vid någon doktrinär neutralitetspolitik i detta skede efter Hitlerregimens störtande, då själva förutsättningen för neutralitet har bortfallit, i och med att det inte längre är ett reguljärt krig mellan två olika stater.

Klart är för övrigt, att om en svensk militäraktion skall ske utanför våra gränser, riksdagens medgivande måste inhämtas.

Jag har här talat om läget endast i förhållande till Norge. Beträffande Danmark äro förhållandena delvis olikartade, men i princip förefaller det mig, att våra synpunkter på den danska frågan måste bli desamma som på den norska. Huruvida och på vilket sätt vi kunna göra en insats under avvecklingsperioden även till dansk förmån, måste ju bero på händelseutvecklingen. Den svenska regeringen torde väl inte försumma diplomatiska påtryckningar, och den bör också i förhållande till Danmark hålla möjligheterna öppna för en polisaktion, om en sådan kan med fördel äga rum.

Nr 4.

Herr STRÖM:

Herr talman! Jag vill för min del understryka herr Undéns yttrande nyss om den tacksamhet vi känna mot regeringen för de humanitära åtgärder som vidtagits.

Vi stå nu inför den stora och tragiska fråga som vi länge sökt skjuta undan men som vi nu faktiskt inte längre kunna undgå att taga ställning till, nämligen frågan om vad som skall ske i Danmark och Norge och vad vi skola göra i en situation, som kan bli oerhört tragisk. Här stå nu olika meningar mot varandra. Man kan uttrycka saken så, att för den svenska regeringens ståndpunkt tala skäl, som grunda sig på allmänna psykolo-

giska lagar, medan de danska och norska regeringarna stöda sig på fakta, som vi upplevat och dagligen uppleva och som äro av en oerhört tragisk natur. Vi ha faktiskt redan råkat in i en återvändsgränd, och frågan är om vi kunna komma ut ur denna återvändsgränd. Får den svenska regeringen rätt i sin förmodan, att allting skall gå smärtfritt och att några större överbåd mot de norska och danska folken icke komma att begås i krigets slutskede, då är verkligen allt gott och väl och regeringen är att lyckönska. Men om man besinnar, att tyskarna i Holland, trots att de äro kringrända och tillspillogivna, till allt vad de tidigare gjort sätta landet under vatten och utan betänkande dränka 18,000 bönder med familjer, kan man inte precis hoppas, att de i ett beträngt och hopplöst läge i Danmark och Norge komma att handla på ett förnuftigt sätt. Vi veta nu även vad som skett i de tyska fånglägren och koncentrationslägren under de sista veckorna och månaderna, när det måste ha stått klart för alla tyskar, att allting var hopplöst. Något så fruktansvärt få vi innerligt hoppas aldrig måtte inträffa i de nordiska länderna. Skulle vi avvakta så länge, att ett nytt Buchenwald eller ett nytt Belsen uppstår i Danmark eller Norge, komma vi att i årtionden och till och med i århundraden att bli satta på de anklagades bänk, och vi komma sedan aldrig att kunna tänka oss någon nordisk gemenskap.

Vi skola hoppas att regeringens prognos skall visa sig riktig, men om den nu slår fel, vad inträffar då? Såvitt jag förstår måste vi då handla mycket hastigt, oförberett och improviserat, och vi kanske då inte alls kunna uträtta det som vi skulle ha kunnat uträtta, om vi i tid gjort oss redo för den befrielse av Norge och i viss mån Danmark som de båda ländernas regeringar nu gjort framställning om. Redan nu ha vi kommit in i en svår och obehaglig belägenhet genom de båda regeringarnas begäran om hjälp. Tidigare har det alltid sagts i riksdagen och på partimötena, att norska regeringen och danska regeringen inte begärt vår hjälp. Nu ha de gjort detta, men ändå heter det som förut, att vi skola avvakta. Det kan uppstå en situation, som blir för oss oerhört förödmjukande och för Nordens framtid högst olycklig. Det kan även tänkas, att vi få stämningen mot oss inte bara i Danmark och Norge utan även i de allierade länderna överhuvud taget. Vi veta att redan nu stämningen gentemot oss är blandad. Dessa folk ha med oerhörda offer av blod och pengar befriat Europa från en pest, som om den fått breda ut sig skulle ha ödelagt även vårt land, medan vi icke kunna uppvisa annat än de humanitära insatser som vi dess bättre lyckats åstadkomma. Vad skola de allierade folken säga, om de efter att ha offrat oerhörda mängder av blod och materiella resurser stå inför utsikten att få rusta sig till den svåra uppgiften att storma de norska klipporna vid Atlanten, medan vi overksamma ligga alldeles vid Norges sida? Man måste noga tänka över dessa frågor, därför att de höra framtiden till. Vi äro ansvariga icke blott för läget i dag, vi äro ansvariga även för Sveriges heder och anseende under långa tider framåt. Vad vi nu göra kan sträcka sina verkningar flera hundra år fram i tiden.

Vi se nu i de ryska tidningarna — jag anser visserligen, att detta är en fullkomligt oriktig framställning — hur man stämplar oss som Tysklands hemliga vänner. Hur skall då icke stämningen bli i de allierade nationerna, om vi stillatigande låta de danska och norska folken, våra broderfolk, utsättas för de hårdaste prövningar? Vi skola komma ihåg, att vi läto tyskarna forsla sina trupper genom Sverige till Norge. Är det då så märkligt att norrmännen begära att vi även skola hjälpa till att driva tyskarna därifrån?

Jag vill liksom herr Undén beklaga den indiskretion som den norska regeringen gjort sig skyldig till. Jag tror inte att den gagnat vare sig Norge eller Sverige. Men det måste ju finnas en förklaringsgrund, och den är väl att söka däri, att man vill ha ett klart besked från Sverige. Om Sverige säger definitivt nej, måste givetvis norrmännen och danskarna söka förmå de allierade att sätta in så mycket större styrkor för den svåra uppgiften att från havet befria Danmark och Norge. De böra ju därför ha rätt att få ett svar på sin fråga. Vi måste se till att vi inte få en framtid i isolering och svårigheter.

Jag har mycket funderat över en sak — herr utrikesministern berörde inte den frågan i sin redogörelse — nämligen om man kan tänka sig en internering i Sverige av tyska trupper från Norge. Det är självklart att excellensen har rätt i sin uppfattning, att det är mycket bättre, om vi kunna undgå förstörelse och blodsutgjutelse, därest det är möjligt att ändå få Norge fritt. Det skulle vara mycket intressant att få veta, om regeringen har undersökt denna sak om internering i Sverige av tyska trupper och om vi ha några möjligheter att på den vägen nå några resultat.

Jag kommer så till den fråga som jag anser vara den mest bekymmersamma av alla. Vi ha hört att de danska och norska regeringarna gjort en hemställan till den svenska regeringen och att svaret på denna hemställan inneburit, att vi ställa oss avvaktande. Tror någon att denna svensk-norska hemställan skett utan samförstånd med de allierade makterna, med engelska, amerikanska och ryska regeringarna framför allt? Det tror nu inte jag. Om nu detta bara är första steget och nästa steg blir en uppmaning inte bara från danska och norska regeringarna utan från samtliga allierade regeringar, hur skola vi då ställa oss? Vilka risker komma vi då inte att löpa? Det kan ju tänkas att de — i likhet med vad tyskarna gjorde — begära rätt att föra sina trupper genom vårt land till Norge. När vi ha sagt ja till tyskarna, kunna vi då säga nej till de allierade? Och vad sker, om vi säga nej? Jag tror att vår regering befinner sig i en fruktansvärt svår situation. Det är allas vår skyldighet att söka förhindra att den försvåras, den är svår nog ändå. Det viktigaste av allt för vårt land är att vi inte driva bort i en hopplös isolering med andra folks förakt riktat mot oss, med ett frigjort Europa seende på oss med oblida ögon.

Jag tror att vår insats i Nordens historia nu måste ske i form av en väpnad polisaktion, kanske något större till omfattningen än sådan herr

Undén nyss skisserade upp den. Vår insats bör ske i den formen, att vi liksom rycka in med en brandkår för att släcka en eldsvåda. Vi böra rycka in med en väpnad polisstyrka, så stor, att vi kunna förhindra att Norge och Danmark bli utsatta för sådant som vi fått se på andra håll.

Jag fäste mig även vid en detalj i herr utrikesministerns redogörelse, en detalj som inte har med Danmark och Norge att göra. Det var en mycket pinsam sak, som man ställer sig frågande inför. Jag tänker på uppgiften om händelserna i Budapest och vad som där skedde med vår legation och dess anställda. Skulle denna skildring komma ut till offentligheten, skulle den säkerligen bidra till utredningen av rysskräckens farliga gift i vårt land. Samtidigt måste vi dock självklart säga oss, att något sådant inte kan tolereras. Herr utrikesministern klargjorde inte för oss vad ryska regeringen anförut såsom förklaring till det skedda. Det är av vikt, att Sverige, som nu befinner sig i ett oerhört prekärt läge, står i ett gott och vänskapligt förhållande till både Ryssland och västmakterna. Vi måste vara liksom en brygga mellan öst och väst. Det är besynnerligt, att de ryska soldaterna och officerarna, som uppträtt så mönstergillt i Norge och efter vad man hört även i andra länder, skulle ha betett sig på detta sätt mot Sverige. Man måste ovillkorligen få en förklaring till detta.

Slutligen vill jag fråga herr utrikesministern, om det finns någon möjlighet för oss att genom informella observatörer — formellt ha vi ju ingen möjlighet därtill — få del av händelser och beslut på konferensen i San Francisco. Där avgöres i själva verket de små staternas öde. Vi äro borta, och vi torde bli satta åt sidan även i fortsättningen. Men vi ha här så oerhört viktiga intressen att bevaka, att vi måste göra allt för att åtminstone få kunskap om vad som verkligen sker och vad som förberedes.

Möjligen kunna vi genom vårt bidrag till återuppbyggnaden av Norden och Holland förbättra vårt läge i psykologiskt hänseende i Norden och det övriga Europa. Det skulle vara önskvärt, att detta vårt bidrag till återuppbyggnaden förbereddes i detalj så mycket som överhuvud taget är möjligt.

Nr 5.

Herr BRANTING:

Herr talman! Jag ber till att börja med att få framställa en invändning emot att på det sätt som här har skett en rad mycket olika i och för sig ytterst betydelsefulla frågor i ett sammanhang bragts inför riksdagens prövning och bedömande.

Herr Ström rörde vid ytterligare en fråga av stor räckvidd, nämligen San Francisco-konferensen och vad därmed sammanhänger. Det förefaller mig, att vad herr utrikesministern här har bragt på tal är av den

beskaffenheten, att man hade bort få tillfälle att behandla åtminstone de väsentliga utav dessa ämnen vart för sig.

Herr utrikesministern slutade, om jag hörde rätt, sin förklaring med en hemställan om anslutning från riksdagen i fråga om vidtagna åtgärder på olika områden. Genom det sätt, på vilket man här för tillsamman alla väsentliga ting i en enda stor bunke och lägger fram dem vid ett enda sammanträde i riksdagen, får man det intrycket, att regeringen inte i och för sig skattar så särdeles högt den opinion, som kan komma till uttryck från riksdagens sida, utan att regeringen mera anser riksdagens hörande vara en åtgärd, som kan förenklas i största möjliga utsträckning.

Jag vill liksom de föregående två talarna uppehålla mig vid Norgepolitiken.

Att man för närvarande på svenskt håll intar en avvaktande hållning, att man vill se, vilket resultat sammanbrottet i Tyskland har på den tyska krigsmakten i Norge, när det gäller frågan om en svensk intervention i Norge, förefaller mig i och för sig vara högst naturligt. Men därmed är ju detta spörsmål ingalunda uttömt. På detta slutna sammanträde finner jag det inte vara någonting som hindrar mig att tala om att jag för min del och många andra av oss ha hört reaktionen i norska kretsar här i Stockholm i fråga om vad som nu har förekommit. Det är nog för litet sagt, att man därvidlag kan konstatera en besvikelse. Jag tror, att det är riktigare att säga, att man på norskt håll känner sig synnerligen upprörd och indignerad över det svenska svaret.

Det är ju uppenbart, att här föreligga diametralt motsatta tolkningar av det verkliga läget inom den tyska krigsmakten i Norge. Man kan konstatera, att prognoserna om vad som kommer att ske äro olika, och det är helt naturligt i det osäkra läge som råder. Mig förefaller det likväl, att man trots dessa differenser hade bort kunna komma fram till en mera sammanfallande syn på det väsentliga i vad som nu ligger framför oss, så att man hade kunnat uppnå en mera harmonisk inställning de nordiska regeringarna emellan i själva huvudspörsmålet.

Vissa konkreta frågor, som i detta sammanhang ha stor betydelse, blevo inte berörda av herr utrikesministern. En av dem är, hur lång tid det kräves för en svensk mobilisering av den omfattning, som kan komma i fråga. Det är klart, att om en sådan svensk åtgärd skulle ta en tid av — jag vet inte alls — fyra veckor, så kan ju mycket ske under den tiden. Det skulle också ha varit av stort intresse att få något närmare besked angående innebörden av de instruktioner, som regeringen i detta sammanhang har lämnat till överbefälhavaren.

För att återgå till frågeställningen i den norska angelägenheten synes det ju ligga till på det sättet, att man måste ställa spörsmålet: vilken part skall anses kompetent att uttala ett auktoritativt omdöme om den verkliga situationen inom den tyska krigsmakten i Norge, svenska regeringen eller norska regeringen? Samma fråga kan ställas, när det gäller Danmark. Här kan man naturligtvis vara tveksam, men eftersom saken i

högsta grad angår Sverige, är det klart, att svenska regeringen måste bilda sig en uppfattning i dessa frågor. Vad beträffar den sakliga tolkningen av läget och förmodandena om hur det kommer att gå vill jag nog deklarerat, att jag personligen lutar åt den uppfattningen, att man har tolkat läget riktigare på norskt håll, när man alltså förutsätter, att tyskarna eller åtminstone vissa större grupper av tyskar, vad som än händer på kontinenten, komma att göra ett desperat motstånd. Men därom kan man naturligtvis ha olika meningar.

Det är emellertid en annan fråga, som här är av större tyngd, och det är den: vilken part skall anses vara behörig att ta ansvaret för den förstörelse, som genom en eventuell svensk intervention kan drabba Norges folk? Det förefaller, som om man inte kan tveka om svaret på den frågan. Det måste ju tillkomma norska regeringen att ta alla konsekvenserna av den eventuella svenska hjälpinterventionen, som har begärts. Det förefaller mig orimligt, om Sverige i denna sak skulle uppträda som något slags överförmyndare för norska folket och norska regeringen. Att man emellertid på norskt håll har uppfattat saken så, det är väl grunden till att man nu på det hållet känner sig upprörd och indignerad, såsom jag inledningsvis betonade.

Jag kan inte göra annat än att konstatera, att det är synnerligen beklagligt och enligt mitt förmenande också onödigt, att en sådan irritation och förbittring har uppstått på norskt håll, som nu har uppkommit på grund av det svenska svaret. Sedan jag nyss genom herr utrikesministerns redogörelse hört detta svar, måste jag också bekänna, att det gav ett mera negativt intryck än vad man dock hade anledning att förmoda. Vi ha ju alla mer eller mindre känt till dessa ting förut, men åtminstone jag fick det intrycket, att man från svensk sida hade varit betydligt mera avvisande än vad jag hade hoppats. I *sak* borde det väl icke vara någon tvekan om att svenskt bistånd genom väpnad makt bör givas norska folket, om sådana svåra förhållanden inträda som redan förut många gånger ha blivit närmare beskrivna.

Jag är ganska förvånad över herr Undéns yttrande i detta sammanhang. På honom föreföll det, som om vi även under dylika förhållanden i det längsta borde ställa oss avvaktande och passiva. Enligt min mening borde en *positiv* inställning från svensk sida ha kommit till klart uttryck under det meningsutbyte, som har ägt rum. Den skada som genom svenska regeringens, låt mig hoppas bara skenbara, negativism och ovillighet åsamkas eller kan åsamkas vårt land är uppenbar, ehuru den naturligtvis är svår att exakt mäta. Läget för närvarande kan ju dock förbättras och hastigt förbättras genom att regeringen nu ger ett offentligt uttryck för en positiv hjälpvilja och dessutom svenska militära förberedelser oförtövat vidtagas.

Jag kan väl dela den uppfattningen, att vi för ögonblicket måste inta en avvaktande hållning beträffande utvecklingen i Norge, när det gäller en väpnad intervention. Men jag kan inte dela den meningen, att redan

svenska militära förberedelser skulle omedelbart driva de tyska styrkorna i Norge samman och utlösa våldshandlingar mot norska folket. Jag har tvärtom den uppfattningen, att sådana svenska förberedande åtgärder skulle stärka den tyska kapitulationsviljan.

Jag vill sluta, herr talman, med att säga, att jag sålunda för min del icke kan annat än ge en mycket partiell anslutning till den av regeringen här bedrivna politiken.

Nr 6.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Jag kan i stort sett godkänna den redogörelse, som har lämnats av utrikesministern. Jag betraktar den såsom en klok ståndpunkt, som bygger på en realistisk uppfattning av verkligheten. I stort sett förefaller det väl av debatten här, som om vi skulle vara ense om den saken, men sedan ankommer det på nyanserna, hur man uttrycker sitt gillande av regeringens uppträdande. Jag anser att den uppfattning, som herr Branting här givit uttryck åt nu senast, kan infogas inom ramen av den ståndpunkt, som regeringen har intagit.

Jag vill i likhet med herr Branting ge uttryck åt den förhoppningen, att den svenska regeringens politik skall vara positiv i förhållande till de spörsmål, som vi här ha att förhandla om. Man skall inte på grund av räddhåga dra sig för att tillvarata vad vi måste kalla för svenska intressen. Det är ett svenskt intresse inte bara att vi komma ifrån detta stora äventyr med så små rispor som möjligt utan också att det genom vår politik lägges en fast grund för sammanhållningen och ett gott förhållande här uppe i Norden.

Det finns ju folk, som leker med tanken på att Sverige skulle nu i krigets sista stund hoppa på krigsvagnen. Jag tror inte att respekten för vårt folk skulle stärkas genom detta, och jag tror inte heller, att vi skulle skaffa oss några fördelar i fråga om goodwill efter kriget. När herr Ström här talar om det förakt, som skulle drabba vårt folk i vissa situationer, tror jag att han nog bedömer situationen fel. Alla rapporter, man kan få från de stora allierade centralerna, tyda väl snarare på att respekten för Sverige idag är betydligt högre än för många av dessa andra folk, som verkligen ha följt det där receptet att hoppa på kriget i sista stunden. Å andra sidan är jag ense med dem, som säga, att vi få vara beredda att fylla våra förpliktelser utan tvekan och utan räddhåga, och till dessa förpliktelser räknar också jag ett hävande av ockupationen i Norge och Danmark och en pacifiering av dessa länder. Vi ha ju i viss mån redan medverkat till detta genom att norska och danska poliser ha fått utbildning här. Dessa kårer äro ju avsedda att medverka till ett upprätthållande av lugnet och ett återställande av ordningen i de båda länderna. Regeringen har också givit sitt bifall till upprättande av en

svensk frivilligkår inom vårt land, men åtminstone jag delar den uppfattningen, att det inte bör vara en dogm att detta skall vara det sista ordet från svensk sida.

Förutsättningen för vad man skall kunna göra är, att man känner vad som är verklighet. Den redogörelse, som utrikesministern här lämnat ger ett starkt intryck av att den svenska regeringen har goda informationer beträffande förhållandena i våra ockuperade grannländer. Det framgår också — och det vet man förut — att det i det avseendet kanske brister en smula på andra håll, där insikten borde vara större — jag syftar då på de norska och danska exilregeringarna. Det är väl inte alldeles uteslutet, att dessa regeringar i viss mån ha förlorat kontakten med sina hemländer. Det är troligt att även efter kriget starka motsättningar komma att finnas mellan emigranterna, de som under kriget ha befunnit sig utanför hemlandet, och vad jag skulle vilja kalla för hemmalaget. Emigranterna uppfatta väl ofta sig själva som frihetshjältarna framför andra, men det är icke säkert att de, som ha stannat hemma, ha samma uppfattning.

Herr Branting sade här, att det råder ett starkt missnöje — jag tror han använde till och med ett starkare ord — bland norrmännen här i Stockholm över det svar, som den svenska regeringen hade lämnat. Jag är, som sagt, icke säker på att missnöjet är lika starkt hemma i Norge. Det är ju antagligt, att dessa motsättningar komma att finnas kvar och sätta sin färg på utvecklingen och på politiken i dessa våra grannländer, även sedan ockupationen har hävts och man strävar efter att komma fram till en ny, fredlig ordning. Jag betraktar det som en solklar svensk uppgift att i dessa avseenden verka medlande och utjämnande, och jag betraktar det också som ett ledmotiv för svensk politik, att kvalificera sig för den sortens medlargärning. Jag uppskattar den försiktighet, som alltid har präglat regeringens hållning, och jag har, som bekant torde vara, alltid stött den, men jag har uppfattat den så, att den inte utesluter ett stort mått av dådkraft, som sättes in, när det rent svenska intresset kräver detta. Jag har inte heller uppfattat den deklaration, som regeringen i dag har givit, på annat sätt än att den följer de riktlinjer, som jag här har angivit och som jag har uppfattat såsom vägledande för regeringen under hela detta krig.

Regeringen har helt säkert det svenska folket bakom sig, när den för en klok, försiktig politik; det finns ingen aktivism hos det svenska folket i dag. När det i engelska tidningar talas om, att det skulle finnas en stark motsättning mellan regeringen och folkviljan och att det inom folket skulle finnas en stark längtan efter att gå med i kriget, har man svårt att förstå, varifrån dessa skribenter har fått sina informationer, ty de äro ju fullständigt desorienterade. Det kan ju vara av intresse att höra om en åtminstone inte ännu publicerad Gallupundersökning, som har verkställts beträffande just den svenska opinionen i fråga om Norge. Den första frågan lydde: om tyskarna sätta i gång massakrer i Norge, vill ni då att svensk trupp skall ingripa för att hindra dessa massakrer? Det var 47

procent — alltså nära hälften — av de tillfrågade, som svarade nej, det var 33 procent, som svarade ja, och de återstående 20 procenten hade ingen uppfattning därom. Man kan ju säga, att de 33 procenten, som ville ett svenskt militärt ingripande, inte utgöra någon så liten grupp de heller, men i stort sett får man väl säga, att resultatet vittnar om att hos det svenska folket icke finnes någon önskan efter krigiska äventyr.

Jag har för min del hyst en viss tvekan beträffande denna frivilligkår, till vars upprättande regeringen har gett sitt bifall. Jag har haft tvekan framför allt därför att jag har fruktat, att det skulle leda till ett fiasko och att hela saken skulle vittna om att det svenska folkets känsla för det norska folket i dess lidanden inte vore så stark, som man har räknat med, utan att den är tämligen obetydlig. Jag har denna tvekan kvar, sedan jag hört litet grand om resultatet av denna värvning, som pågår. Det vittnar ju inte på långt när om den stora entusiasm, som t. ex. fanns på den tid, när rörelsen till förmån för Finland under vinterkriget pågick. Så mycket nödvändigare är det enligt min mening, att regeringen följer utvecklingen med vaken blick och gör det med ett verkligt positivt intresse.

Jag är fullständigt ense med regeringen om att ett förhastat ingripande i Norge skulle göra saken värre och framför allt skulle innebära den risken, att det förstörde våra möjligheter att uppträda såsom en objektiv medlare i den kommande uppgörelsen mellan norrmän på olika fronter. Jag vill, liksom regeringen, ha fortsatt neutralitet, men jag vill ha en vaken, en väpnad och en stridsberedd neutralitet, och jag anser, att Sverige i de rensningsaktioner, som tydligen bli den närmaste uppgiften i Norge, har en stor och en given uppgift. Detta om detta.

Jag vill i anledning av den redogörelse, som handelsministern här har lämnat beträffande våra handelsförbindelser med andra länder, framställa en fråga till honom. Man fick i denna redogörelse en uppgift om att i det handelsavtal, som har ingåtts med England, inte några utfästelser lämnats om att vi skulle få kol ifrån England. Det lämnades heller inte några uppgifter, om vi hade möjligheter att få kol från annat håll.

Det är ju uppenbart, att våra utsikter att få bränsle för vår industri äro avgörande för våra möjligheter att fylla de förpliktelser, vi ha åtagit oss även i detta avtal — över huvud är det avgörande också för vårt eget näringsliv och dess förmåga att försörja vårt eget folk. Få vi inte kol, så få våra fabriker stoppa och vi få skära ned vår industriproduktion till måhända en ringa bråkdel av vad den för närvarande presterar. Därav följer kanske arbetslöshet, nöd och elände.

Den fråga, jag skulle vilja ställa, är alltså, om det finns några möjligheter att fylla detta stora behov. Det har i bl. a. tidningarna på senaste tid upplysts, att Finland skulle ha erbjudits att köpa kol från Polen. Jag frågar alltså handelsministern, om han har undersökt våra möjligheter just i detta avseende. Framför allt skulle vi vara intresserade av att höra, hur det är med transportmöjligheterna — om det finns hamnar att utskeppa dessa kol över — men också, om det finns

möjligheter för den något sviktande och vacklande regim, som har upprättats i Polen, att med oss öppna handelsförbindelser och att tillfredsställa våra önskemål i det avseendet? Jag skulle vara tacksam, om handelsministern redan här kunde lämna oss några upplysningar om den saken. Jag förmodar, att läget kanske i detta avseende är så pass ömtåligt, att handelsministern skulle dra sig för att lämna dessa uppgifter vid ett offentligt sammanträde — i annat fall hade jag varit beredd på att interpellera honom om saken.

Nr 7.

Herr PAULI:

Herr talman! Den föregående ärade talaren uttryckte sin mening om den hittills förda debatten så, att man i stort sett var enig men att det fanns vissa nyanser i denna enighet, närmast beträffande tidpunkt och medel, om jag fattade honom rätt.

Jag kan i stort sett dela denna uppfattning, eftersom även herr andre vice talmannen, trots att han talade om att svenska folket inte är inställt på krigiska äventyr, vilket säkert är riktigt, dock på upprepade punkter i sitt anförande ställde sig mycket positiv till tanken på ett svenskt ingripande i Norge vid en sådan tidpunkt, då det synes finnas överväldigande skäl för detta. Vi äro alla här hänvisade till att se endels och profetera endels och att uppställa prognoser för utvecklingen i Norge, som kunna vara mer eller mindre sannolika.

För min del — eftersom ju var och en får efter bästa förmåga begagna sitt förstånd och sin fantasi i detta fall — kan jag säga, att jag i allt väsentligt delar den uppfattning, som framfördes av herr Undén, nämligen att det är föga troligt att den tyska krigsmakt, som finnes i Norge för närvarande och som är av ganska heterogen beskaffenhet, skulle enhetligt fortsätta kampen, sedan det inträffat ett sammanbrott i Tyskland, ett sammanbrott som väl knappast kommer att markeras på annat sätt än genom ett konstaterande från det allierade överbefälets sida. Vi ha genom åtskilliga tidningstelegram fått vetskap om att i främsta rummet de österrikiska elementen i de tyska Norgestyrkorna intaga en mycket ovillig hållning till ett fortsatt krig. Man har hört rapporter, som troligen inte äro sanningslösa, om österrikiska myterier och i varje fall om en, såsom jag sade, ytterst motsträvig hållning, vilket är så mycket mindre märkvärdigt som dessa österrikare troligen inte äro okunniga om att deras land numera till stor del är befriat från det tyska överväldet och att de därför inte längre behöva känna sig bundna av någon sorts lojalitetsplikt mot den sammanbrakande tyska staten och det lokala tyska överbefälet. I en sådan situation, då en tysk stat icke längre kan anses existera och då, som det allierade överbefälet nyligen har förklarat, man endast står inför en upprepning av olika motståndsfickor, i en sådan

situation är det ytterst otroligt att ens de rent tyska trupperna i Norge – möjligen med undantag för vissa element – skulle vara villiga att fortsätta med ett desperat motstånd. Men problemet gäller, som vi alla veta, i främsta rummet de tyska SS-trupperna och de polistrupper, som ha nära samband med dessa, samt de norska quislingarna, som troligen i viss utsträckning komma att biträda dessa desperata tyska element i deras motstånd, därför att de själva veta, att deras ställning är hopplös. Detta är också den psykologiska grundvalen för SS-truppernas uppträdande.

Då inträder alltså ett läge, som man med skäl kan kalla för kaotiskt, när man inte längre har att göra med en samlad tysk militär styrka, utan med desperata element i motståndsfickor på olika håll. Det uppstår dock i detta läge rent teknisk svårighet i fråga om möjligheterna för kapitulation, vilket herr Undén i någon mån antydde, när han sade, att om svenskarna inte alltför strängt hålla på att respektera gränsen, utan ge sig in över denna i vissa fall, skulle det bli lättare för tyskarna att ge sig åt dessa svenska styrkor. Han har därmed pekat på ett problem, som är ganska besvärligt och torde sakna motstycke i föregående krig.

När man talar om en tysk kapitulation i Norge, gör man väl det i allmänhet i föreställningen, att de tyska militärstyrkorna skulle kunna kapitulera inför de civila norska myndigheterna och de norska partisanstyrkor, som vid denna tidpunkt kanske ha öppet framträtt. Men man måste komma ihåg att det i Norge för närvarande inte finns några patriotiska norska civilmyndigheter, och sådana kunna inte komma till stånd, förrän på ett eller annat sätt quislingmyndigheterna ha satts ur funktion. Om alltså delar av de tyska eller tyskösterrikiska trupperna vilja kapitulera, nedlägga vapnen och ge sig fångna, till vem skola de rikta en sådan anhållan? Det finns ingen i Norge, till vilken de kunna vända sig i ett dylikt ärende. Ett sätt för dem vore att helt enkelt söka samverkan med de norska patrioterna, avsätta quislingmyndigheterna, upprätta patriotiska norska myndigheter och till dem framställa sin anhållan om kapitulation. Det förefaller dock som ett rätt fantastiskt perspektiv.

Jag kommer därför till den slutsatsen, att om man vill medverka till en tysk kapitulation i Norge, som minskar möjligheterna till vidare blodsutgjutelse, terror och härjningar, är det av vikt, att det finns något ordningsupprätthållande element där, till vilket dessa tyskar kunna ge sig. Om man då bara tänker på att, som herr Undén antydde, svenska styrkor hade överskridit gränsen och gett sig en smula in i Norge, räcker den möjligheten inte så värst långt, eftersom vi veta, att de tyska styrkorna i stor utsträckning äro koncentrerade till västra Norge i samband med kustbefästningarna. Här finns ett starkt skäl för att i främsta rummet de i Sverige utbildade norska polistrupperna i rätt tid finnas till hands i Norge. Frågan är emellertid, om de kunna vara tillräckliga. Vi komma härmed till ett ytterligare skäl för att en svensk polisaktion, såsom man har kallat det, vid den rätta tidpunkten skall vara i tillfälle att utöva ett verkligt pacificerande inflytande. För min del delar jag en föregående

talares uppfattning, att en sådan aktion icke skulle verka sammansmidade på det tyska motståndet, utan alldeles tvärtom. Med de djupa söndringstendenser inom den tyska krigsmakten, som redan nu på olika håll och även i Norge kunnat iakttagas, är det högst troligt, att själva denna söndringstendens skulle påskyndas genom en sådan svensk aktion. Jag anser liksom herr Undén, att det är ett både svenskt och norskt intresse att söka understödja denna upplösning av det tyska motståndet i Norge, och jag tror att vi, om vi välja den rätta tidpunkten, kunna medverka därtill utan att det skall behöva bli några alltför omfattande strider.

Om man alltså lugnt överväger det åtminstone enligt min mening troliga läget i Norge inom en ganska nära framtid, torde man finna, att man bäst befrämjar den önskan, som även svenska regeringen har gett uttryck för, — att återupprättandet av en fri norsk stat skall kunna ske med minsta möjliga strid och blodsutgjutelse — genom ett insättande i rätt tid av en svensk polisaktion. Jag förutsätter liksom andra talare här, att regeringen noga tänker på denna sak. Det är ju skillnad mellan att vidtaga en uppseendeväckande mobilisering och att på ett lämpligt sätt förstärka vår beredskap. Vi veta allesamman, att man t. ex. i en viss vår, då ställningen syntes särskilt hotande för Sverige, begagnade sig av en så att säga camouflerad mobiliseringstaktik, i stället för att inför världen annonsera en mobilisering. De inkallelser, som vi alla veta pågå, kunna tänkas vara ett moment i denna förberedelse från den svenska regeringens sida — i varje fall vill jag uttala den förhoppningen.

Vad jag nu har sagt innebär alltså, att jag delar regeringens uppfattning, att vi tills vidare böra ställa oss avvaktande, men det innebär också, som herr Åkerberg uttryckte det, att denna avvaktande hållning inte är en yttring av någon doktrinär neutralitet, utan av "en vaken, väpnad och stridsberedd neutralitet".

Jag skall med ett par ord dessutom beröra en eventualitet, som herr Ström pekade på. Han erinrade om hur Sverige under vissa skeden av detta krig har tillmötesgått Tyskland genom att dels genomsläppa tyska permittenter från och till Norge i stort antal och permanent under flera år, och dels vid ett tillfälle transitera en stor tysk division från Norge till Finland för att den skulle kunna gå till anfall mot Ryssland. Han framställde den tanken, att det kan tänkas inträffa, att de allierade, som tveka inför ett ytterst kostsamt anfall mot de norska kustbefästningarna, i stället skulle vilja rikta en aktion mot Norge över svenskt territorium och därför begärde tillåtelse till transitering över svenskt område. Jag skall inte här rekommendera någon viss ståndpunkt åt regeringen i en sådan situation. Jag vill bara säga, att detta är något, som torde böra övervägas såsom en icke otrolig eventualitet, och att man vid sitt ståndpunktstagande därvidlag bör hålla i minnet vad vi under de gångna åren ha gjort i fråga om motsvarande tyska framställningar.

Slutligen vill jag uttala ett varmt erkännande åt de humanitära

åtgärder, som den svenska regeringen i samverkan med utrikesdepartementet och röda korset har vidtagit för att rädda olika krigets offer och då icke minst de norska och danska fångarna i Tyskland. Men alldeles särskilt vill jag begagna tillfället att till denna kammares protokoll uttala ett erkännande av det utomordentliga sätt, det mod, den rådighet och de upppoffringar, som vissa svenska tjänstemän vid vår legation i Budapest ha ådagalagt i sitt osjälviska arbete för att rädda judeförföljelsens offer undan tyskar och ungerska pilkorsmän. Det är ännu ovisst, hur det har gått med en av dessa legationstjänstemän — man vill hoppas, att han inte skall ha behövt med sitt liv sota för sitt osjälviska och heroiska uppträdande. Skulle så vara fallet, så tillhör han de svenskar, vilkas minne vi i dessa hårda tider ha särskild anledning att hedra.

Nr 8.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Herr talman! Jag vill uttala min anslutning till den ståndpunkt, som regeringen intagit till den norska regeringens i London framställning om militär svensk intervention i Norge. Därav följer ju också, att jag är fullt tillfredsställd med det svar, som regeringen givit på den norska regeringens framställning, och med den realistiska syn man har anlagt på dessa frågor.

Jag skulle därför inte behöva säga något vidare om denna sak, utan det vore nog att ge min anslutning till denna ståndpunkt, men den debatt, som här är förd, och den inställning till frågan, som vissa talare givit till känna utan att ange någon väg, som vi borde beträda, ger mig anledning att yttra några ord om innebörden i den sak de berört.

Jag vill då framställa, att ett militärt ingripande i Norge från vår sida säkerligen skulle vara förenat med stora svårigheter. Med de fördelar, som en försvarare i Norges bergiga land har just på grund av terrängförhållandena, skulle det behövas en betydande militär övermakt för att kämpa ned motståndet. Där finns ju ändå enligt utrikesministerns tillkännagivande i dag 160,000 man militära trupper. För att kämpa ned dessa behövs det sannolikt en väsentligt överlägsen truppstyrka, och då vi ha ganska otillräckliga kommunikationer för uppgiften att underhålla en större truppstyrka i Norge och förse den med vad den behöver, böra vi göra klart för oss vad detta skulle betyda.

Dessutom är det väl sannolikt att vi måste försvara våra kuster både söder- och västerut. Det tyska artilleriet kunde ju ställas upp inte så långt från Sundet, och våra skånska städer kunde bli utsatta såväl för robotbombning som för artilleribeskjutning. Finnes det, såsom man har sagt, såväl på Bornholm som även uppe på Jylland anläggningar för dessa robotbomber, kunna såväl Göteborg och Malmö som andra städer bli utsatta för förödelse därifrån.

Innan vi företog oss något dylikt, borde vi nog, om vi diskutera själva problemet, övertänka med vilka konsekvenser vi ändå måste räkna. Vilja vi ta dessa? Är saken värd sådana offer, som den redan ur den synpunkten kräver? Och dessutom: ett krig i Norge skulle också bli förenat med stor blodsutgjutelse och mycken materiell förödelse. Skulle vi få tack för detta efter en dylik intervention?

Kan inte någon annan lösning tänkas? Har det nu gått så många år, då norrmännen tyvärr fått lida dessa inkräktare, denna ockupationsmakt, så hänger det ju inte nu på några få veckor, tills de kunna återfå sin frihet. Och utgången kan ju inte bli mer än en. Det är bara frågan om hur det skall ske.

Kriget förändrar sig visserligen dag från dag, och vi hoppas att det snart skall komma i ett annat läge, men ännu ha ju ändå tyskarna betydande truppstyrkor i norra Tyskland, och de behärska fortfarande Nordsjökusten och i stor utsträckning östersjökusten. Västmakterna äro å sin sida hindrade från att kunna forcera Skagerack, Kattegatt och Sunden, och de kunna ju heller inte komma till Norges västra kust. Vi vore väl i detta läge åtminstone tills vidare lämnade ganska ensamma, och vi måste då lita till oss själva. Den, som talar i dessa frågor, bör väl ändå tänka igenom problemen. Jag liksom de flesta, som yttrat sig här, hoppas ju dock, att läget snabbt skall förändras och att denna förändring blir sådan, att ockupationen skall kunna avvecklas utan ett militärt ingripande i Norge.

En polisaktion är ju en annan sak, men, herr Ström, under nuvarande förhållanden bleve det ingen polisaktion. Och visserligen ha flera av talarna här uttryckt förhoppningen, att tyskarna snart skulle finna det meningslöst att strida och försvara sig, men jag vill fästa uppmärksamheten på, att tyskarna hittills ju i allmänhet ha stritt desperat och meningslöst in i det sista. Skulle vi vänta oss att de uppträdde på ett annat sätt i Norge? Ja, därom veta vi ingenting. Det vore kanske först sedan de kände sig fullständigt krossade och nedkämpade som de komme att ge sig. Och i Norge hade de stora möjligheter att på grund av naturförhållandena resa ett ganska starkt motstånd. Jag menar därför att man bör övertänka problemet, och det synes mig i varje fall regeringen ha gjort.

Jag kan heller inte ansluta mig till den mening, som uttalats av herr Undén. Jag syftar här närmast på att svenska militära befälhavare utmed norska gränsen skulle ges en viss frihet att marschera in i Norge, där det behövdes för vissa eventualiteter, t. ex. för att avvärja en tysk truppstyrka, för att rädda fångar eller av annan anledning, liksom att vi skulle företa flygspaningar över Norge. Men det kan ju få vissa konsekvenser, redan detta, även om det kan synas ganska ofarligt, och jag tror inte att det skulle gagna saken. Jag kan därför inte ge min rekommendation därtill, utan anser att även därifrån böra vi avhålla oss. Vi få kanske tills vidare nöja oss med att uppehålla oss intill gränsen.

Med detta har jag givit till känna min mening och hur jag ungefär ser

på dessa frågor. Därmed känner jag — och har känt — lika varmt för det norska folket som jag tror någon annan, och jag skulle vilja göra vad göras kan för det. Men jag menar, att militärt ingripande ej är den bästa hjälp vi i denna situation kunna ge det norska folket. Vi få försöka att hålla huvudet kallt ännu så länge. Och jag är förvissad om att hos den svenska allmänheten, den meningen är förhärskande, att vi icke skola inlåta oss på några sådana äventyr och att vi icke skola gå in i kriget nu i dess sista skede. Det vore för övrigt visst ingen ära att nu inträda i kriget. Men bortsett från dessa synpunkter skulle det säkerligen inte heller vara till gagn, utan vi få avvakta hur förhållandena utvecklas.

Det är möjligt att vi slutligen måste eller böra ingripa såsom polismakt, om sådana förhållanden inträda, att vissa grupper av tysk militär komma att vilja hålla sig kvar i Norge och där bilda försvarsöar. Om sådana förhållanden inträda, skulle det ju kunna ligga närmast till hands, att Sverige borde ingripa för att hjälpa till med avvärjningen av dessa styrkor. Men jag tror inte att man skulle befrämja tyskarnas villighet att nu ge upp, om vi visade tecken till att vilja ingripa.

Detta är i huvudsak, herr talman, den syn som jag har på denna fråga.

I övrigt kan jag inte annat än ge mitt erkännande åt de ansträngningar, regeringen och våra humanitära hjälporganisationer, främst då röda korset, gjort för att lindra lidandena för krigets offer.

Nr 9.

Herr JOHANSSON, JOHAN BERNHARD:

Herr talman! Det är ganska naturligt att intresset i dag främst rör sig kring den oväntade och överraskande aktionen från den norska London-regeringen om en svensk intervention i Norge.

Utrikesministern begränsade sig i sitt tal till rent faktiska uppgifter och avhöll sig från att gå in på detaljer, vare sig politiska, militära, psykologiska eller andra. Jag finner detta vara mycket välbetänkt, och jag finner för min del det inte vara riktigt lämpligt, att man vid diskussionen här i kammaren går in i sakdetaljer och resonemang om skälen för eller emot en ståndpunkt i den ena eller den andra riktningen. Även om vi befinna oss i ett slutet rum, kan vad som här säges läcka ut och ge anledningar till missförstånd och misstolkning. Jag skall därför också endast begränsa mig till att uttala den uppfattningen, att man bör i detta ärende och med hänsyn till situationen ställa sig avvaktande men samtidigt med uppmärksamhet följa händelseutvecklingen. Denna ståndpunkt betyder inte och får icke betyda, att vår nation kommer att visa handfallenhet inför utvecklingen i fortsättningen.

I ett läge, där vidgad humanitär verksamhet kan visa sig bli av nöden, är det min övertygelse att vårt folk för visso inte heller skall visa tveksamhet. De meddelanden, som utrikesministern lämnat rörande

hjälpaktionerna i Tyskland och annorstädes till förmån för norska och danska internerade och fångar, voro av det slag att man måste med erkännande åt de insatser, som regeringen och svenska röda korsets ledning gjort, känna tacksamhet och tillfredsställelse över att sådana hjälpaktioner ha kunnat organiseras och genomföras under ledning från vårt land.

Jag skall således begränsa mig till detta korta uttalande att man bör ställa sig avvaktande i dagens situation och med uppmärksamhet följa utvecklingen i fortsättningen.

Nr 10.

Herr ANDERSSON, ELON:

Herr talman! Jag kan också nöja mig med att uttala min anslutning till den hållning, som intagits av regeringen, och i likhet med den föregående ärade talaren finner jag det varken möjligt eller lämpligt att nu diskutera räckvidden och innebörden av eventuella svenska åtgärder inför en förändrad utveckling i Norge. Man får nöja sig med den avvaktande hållning och det uppmärksamma iakttagande av läget, som regeringen har proklamerat såsom sin linje.

Det är alldeles givet, att en dylik avvaktande hållning inför nuläget inte utesluter, att en sådan förändring kan inträffa, att svenska åtgärder av det slag, som man i det längsta försöker undvika, kunna bli nödvändiga. Men jag tror också att det är av en icke obetydlig vikt, att man inte suggererar sig fram till den uppfattningen, att situationen i Norge ej kan redas upp utan vårt ingripande, och att man vid bedömningen av läget inte förfaller till underskattande av de svårigheter, som ett sådant ingripande skulle medföra. Jag har inte kunnat undgå att ibland få det intrycket, att man, när man talar om en svensk polisaktion eller liknande på norskt område, gärna förbiser det faktiska läge, som råder och som gör att en dylik aktion — man må nu kalla den polisaktion eller inte — med nödvändighet skulle få en vida större räckvidd och omfattning och även en större betydelse, än man väl i allmänhet vill förbinda med karakteristiken ”polisaktion”.

Man har fäst en viss vikt vid den norska opinionens reaktion inför den svenska regeringens tveksamhet. Det meddelande om den norska hemmafrontens uppfattning, som utrikesministern lämnade, tyder emellertid på att den norska opinionen inte är enhetlig. Underrättelserna från hemmafronten i Norge synas ge vid handen, att man där skulle reagera på ett annat sätt mot förhastade svenska åtgärder. Och är man angelägen om att skapa förutsättningar för ett gott samarbete i framtiden, är väl också denna opinion en icke oviktig faktor att räkna med.

I varje fall synes det mig nödvändigare att vid bedömningen av läget ta hänsyn till den *svenska* än till den norska opinionen, och att denna svenska opinion till alldeles övervägande del är mot en svensk militär

intervention i Norge, tror jag är fullständigt ostridigt. Regeringens hållning står säkerligen i god överensstämmelse med den svenska folkmeningen, och jag känner mig därför vara i ett ganska betryggande sällskap med det svenska folkets breda lager, då jag uttalar min anslutning till regeringens politik.

Nr 11.

Herr LINDEROT:

Herr talman! Jag är för en aktiv Norgepolitik, men en sådan politik behöver ju inte vara på något sätt huvudlös, och den får under inga förhållanden vara känslöbetonad. Alla känsloreaktioner böra vara bannlysta från ståndpunktstagandet i sådana frågor som röra krig eller fred för folket. Det måste vara mycket kalla avväganden av de faktiska förhållandena, som läggas till grund för en ståndpunkt. Jag har den meningen, att en aktiv Norgepolitik kan föras även utan att det skulle behöva medföra krig i Norge med de svenska militära styrkornas ingripande.

Skulle emellertid förhållandena inom den närmaste tiden befinnas bli sådana, att det för dem, som sitta inne med kunskap om alla fakta, kunde tydligt framgå att man skulle kunna bespara det norska folket mycket lidande, att man skulle kunna förhindra desperata blodsorgier från ockupanttruppernas sida eller liknande genom att en svensk militär intervention skedde, då tror jag att svenska folket, om man hade kännedom om detta, skulle vara för en sådan intervention. Annars tror jag nog det är riktigt, som herr Elon Andersson nyss sade, att svenska folkets majoritet i dag inte gärna vill understödja någon som helst aktivistisk krigspolitik, inte ens i fråga om Norge.

Vi ha ansett, att om den norska regeringen begärde militär hjälp och hade välgrundade motiv härför, skulle det vara riktigt att från svensk sida tillmötesgå en sådan begäran. Men jag är inte alls övertygad om att det nuvarande läget alldeles otvetydigt talar för nyttan av en militär svensk intervention, och jag måste säga, att om jag varit ledamot av regeringen eller om jag varit utrikesminister, skulle jag sannolikt ha kommit till samma ståndpunkt som regeringen intog, när den besvarade den norska regeringens not.

Jag har en känsla av att man på visst håll förordar en aktiv Norgepolitik bara för att vi skola på något sätt kunna rehabilitera oss för tidigare försyndelser gent emot broderfolken, genom permittenttrafik och annat liknande. Jag tror inte, att detta kan vara tillräcklig grund för att man skulle rösta för ett militärt ingripande, utan det måste, som jag redan har sagt, föreligga mycket starka skäl och vara hållfasta sannolikheter för att man genom en militär aktion gjorde en synnerlig nytta i Norge, utan att åsamka svenska folket skador, som bleve större än den nytta man kunde göra det norska folket. Det måste vara ungefär en sådan situation, för att ett ingripande borde ske.

Men jag vänder mig också i likhet med herr Ström och herr Branting bestämt mot dem, som av andra skäl och förevändningar av en eller annan art söka understödja en passiv Norgepolitik.

Jag vill dessutom säga ett ord om en liten detalj i herr utrikesministerns redogörelse inför kammaren, nämligen angående Budapestlegationen. Jag kan mycket väl instämma med de talare, som ha prisat den diplomatiska representationen, särskilt den i Budapest, för dess humanitära verksamhet till förmån för exempelvis judarna i Ungern. Men då herr utrikesministern skildrade förhållandena vid Budapests intagande av de ryska trupperna, så kom jag att reflektera över huruvida det inte vore lämpligt, att legationer i huvudstäder i krigförande länder under liknande omständigheter finge direktiv från utrikesdepartementet att evakuera, innan de komma i en sådan situation som Budapestlegationen. Jag förstår mycket väl, att man vill hålla sig kvar så länge som möjligt för att kunna uträtta någonting till nytta. Men då en stad är inringad och gatustrider redan pågå där, tror jag inte att en svensk diplomatisk beskickning över huvud taget kan göra någonting annat än att försöka klara sin egen livhank, och bara för den rent negativa uppgiften — visserligen mycket positiv för vederbörande personligen, men ur utrikespolitisk synpunkt rent negativ — tycker jag inte man bör upprätthålla en legationsverksamhet, tills huset stormas av främmande trupper. Det är ju en rätt tråkig situation, tycker jag, att ha svenska flaggor på legationsbyggnaden i Budapest, skyltar på ryska språket på väggarna och tyska soldater inom fastigheten, som slåss emot de inträngande trupperna. En sådan situation är, tycker jag, nästan den sämsta, som man över huvud taget skulle kunna komma i. Det blev ju också, som vi här hörde, rätt tråkiga förhållanden för den svenska Budapestlegationen. Det är givet att när det finns tyska soldater i en ansluten byggnad, så stormas den på vanligt krigiskt sätt. Och den behandling, som svenskarna i denna legationsbyggnad sedan blevo utsatta för, var alltså nästan ofrånkomlig under en sådan situation. Att man sprängde kassaskåpen och tog mat och sprit, som fanns där, eller vad det nu kunde vara, är ju en sådan där trivial krigisk sedvänja, och jag tycker att utrikesdepartementet inte skulle utsätta de svenska legationer-na för att komma i en dylik situation, utan ge dem order att medan det ännu finns möjlighet evakuera från städer, som man vet med säkerhet komma att tas med storm av krigsmakt.

Jag vill sedan, herr talman, tillägga ett par ord om handelspolitiken, över vilken statsrådet Ohlin gett oss en exposé. Såvitt jag kunde förstå, är det inte på ett för Sverige särskilt förmånligt sätt man tills vidare har avverkat förhandlingarna med England. De engelska myndigheterna synas ju inte ha gett några vidare fördelaktiga utfästelser gentemot Sverige, så vitt jag förstod statsrådets relation riktigt. Jag kom därför att tänka på att det kanske vore lämpligt i detta sammanhang att rekommendera regeringen att icke lägga ned hela sin energi på västpolitiken, utan också utveckla större aktivitet rörande östpolitiken. Det har ju redan framställts

en fråga härom av herr Åkerberg, så att vissa upplysningar torde kanske vara att förvänta. Jag har en känsla av att man tar speciella politiska hänsyn i handelspolitiken västerut, under det att man i handelspolitiken österut tar mycket begränsade kommersiella överväganden till utgångspunkt för förhandlingarna. I nuvarande situation tror jag inte att det går att driva en aktiv handelspolitik åt något håll på rent kommersiella grunder, utan man måste väl ha ett politiskt ståndpunktstagande såsom grundval för de kommersiella förhandlingarna. Om man är på det klara med detta, när det gäller västmakterna, bör regeringen enligt min mening ha precis samma utgångspunkt för östpolitiken. Då kunde vi kanske få kol från Polen och uppnå andra fördelar.

Då man nu vägrar Finland kredit, bör man i alla fall vara tillmötesgående gentemot Finland i fråga om det förslag, som finska regeringen har framställt om att Finland skulle kunna få åtnjuta en viss import från Sverige mot kompensation av varor eller valutor från tredje makt. Jag vill inte yttra mig mer om den svenska handelspolitiken gentemot Finland, fastän jag anser att en alltför rigorös kontantpolitik egentligen icke är motiverad. Vi böra erinra oss vilken oerhört generös politik Sverige tidigare har bedrivit gentemot Finland. Om vi voro oerhört generösa, när vi skulle hjälpa vårt finska broderfolk att föra krig, kunna vi väl vara åtminstone litet generösa, när vi skola hjälpa vårt finska broderfolk att i fred bygga upp sitt samhälle. Därför har jag i varje fall velat uttala en rekommendation till regeringen att icke i nuvarande situation hålla alltför benhårt på kontanthandelspolitiken gentemot Finland.

Vidare meddelades det i herr utrikesministerns redogörelse, eller det var förmodligen i statsrådets Ohlins — jag har inte noterat det — att vissa förhandlingar med sovjetregeringen för närvarande ligga i dödvatten. Hela handelsutbytet med Sovjetunionen baseras nu på de enskilda, smärre leveransöverenskommelser som kunnat göras utan stöd av det handelsavtal som man förmodligen tidigare har förhandlat om. Även därvidlag menar jag, när jag talar om en aktivare östpolitik, att man kunde uppnå för Sverige gynnsammare resultat, om man inte vidhölle att det hela bara är en kommersiell fråga, utan utginge ifrån att det i synnerlig grad också är en politisk fråga.

Till sist vill jag säga ett par ord om riksdagens och regeringens inbördes förhållande i den norska frågan. Jag har en känsla av att riksdagen borde ha hörts, innan man hade svarat på den norska regeringens begäran. När riksdagen hela tiden varit samlad, förstår jag inte, varför regeringen har måst vänta och först nu kommer och talar om för riksdagen, att nu har regeringen intagit den och den ståndpunkten i en ytterligt viktig fråga rörande vår Norgepolitik. Kunde man inte i förväg ha talat om vilket krav man har fått från norska regeringen och frågat riksdagen, om riksdagen hade någon mening i saken? Under hela kriget har regeringen handlat utifrån den ståndpunkten, att de för land och folk absolut livsviktiga angelägenheter, som ligga inom utrikespolitikens sfär, skola handläggas av

regeringen själv, utan att riksdagen ens tillfrågas. Jag ber att få understryka vad herr Undén sade i sitt anförande, att ett beslut från regeringens sida om aktivt ingripande i Norge icke bör fattas utan att riksdagen först har sagt sin mening. När jag instämmer i herr Undéns uppfattning på denna punkt, sker det i anslutning till vad jag nyss sade, att jag inte förstår, varför riksdagen ovillkorligen bara skall behöva ta emot rapporter om vad som har skett. Riksdagen borde väl också få vara med någon gång och diskutera vad som skall stå i regeringens noter i för folket verkligt livsviktiga angelägenheter.

Om riksdagen i fortsättningen tillfrågas, om regeringen, bortsett från alla känslöstämningar, söker att bedöma läget i Norge på riktigtast möjliga sätt och om det för likviderandet av den tyska nazismens militära maktresurser visar sig faktiskt fördelaktigt ur norska, svenska och allmänmänskliga synpunkter att ett ingripande sker också militärt i Norge, anser jag, herr talman, att ett sådant ingripande även bör ske.

Nr 12.

Herr PETERSSON, KNUT:

Herr talman! Det är i sista timmen som regeringen tagit riksdagen till råds i denna betydelsefulla, allvarliga och, man kan gott säga, ödesdigra angelägenhet. Egentligen borde ju Sveriges ställning vid detta laget redan ha varit klarlagd. I stället möta vi situationen med tvekande håg och spridda sinnen. Det kan väl inte undgås, att det vankelmod, som vi här lägga i dagen, av eftervärlden kommer att tolkas såsom ett ganska betänkligt och kanske också betecknande svaghetstecken. Vi leva i en tid, då en helt annan sinnesstämning vore påkallad. Men låt oss nu först försöka att göra klart, vad saken gäller.

Såsom jag ser den, gäller det icke Nordens frihet. Striden om Nordens frihet är redan utkämpad. Den har utkämpats vid Stalingrad och El Alamein, i Normandie och vid Rhen. Norden kommer nog åter att bli fritt; därom ha vi ingen tvekan. Hitlerväldet, som utan överdrift kan betecknas som den europeiska historiens mest avskyvärda tyrannöde, ramlar nu bit för bit i spillror, och Danmark och Norge skola åter bli fria. Frågan gäller icke, om ockupationen skall avvecklas, utan snarare *när* och *hur* den skall avvecklas. Det är inte likgiltigt, om det sker inom en månad, två eller tre månader. Det är inte likgiltigt, om det går fort eller långsamt, inte heller om det sker under stor eller liten skadegörelse, med stor eller liten manspillan. Vad norrmännen nu framför allt frukta, så vitt jag förstår, är att man skall gå emot en upprepning av den förhärjning som skedde uppe i Finnmark i slutet av förra året. Det är detta, som de ha i sinnet och som ligger bakom alla deras framställningar till Sverige. Man har sannerligen ingen anledning att förvåna sig över att de äro angelägna

att få veta, vilken hållning Sverige kommer att intaga i det avgörande ögonblicket.

Nu får man väl säga, att läget för Danmarks vidkommande i stort sett är avsevärt mycket gynnsammare än för Norges. När det tyska försvaret i norra Tyskland är krossat, kunna ju operationerna inte gärna inställas, då de allierade härarna ha kommit upp till gränsen av Sönderjylland. Den naturliga fortsättningen på kriget i Tyskland blir väl ett fälttåg i Danmark uppåt Jylland, vilket mänskligt att döma bör kunna fullföljas inom en relativt kort tid. Det kommer naturligtvis att möta betydande svårigheter att överföra detta fälttåg till öarna, men man får väl hoppas, att förutsättningar för en sådan överfart snabbt skola kunna bringas å bane.

Om Danmarks befriande således kan betraktas som en taktisk fråga, blir Norges befriande något helt annat. Det blir en strategisk angelägenhet och kanske en operation av stor militär omfattning. Detta företag kan icke skjutas på framtiden. Det är icke möjligt att lämna Norge, som i fem år har suckat under det nazistiska oket, i sticket, sedan alla andra länder i Europa ha blivit fria, och bara vänta på att de tyska trupperna skola bli utsvultna eller benägna att frivilligt vända hem till sitt land igen eller till den mer eller mindre långvariga fångenskap, som hotar dem.

Vi ha nyss hört av hans excellens herr utrikesministern, att det fortfarande finns betydande tyska truppmassor i Norge. Han nämnde siffran 150 000, och den förefaller ju inte osannolik. Den förefaller i varje fall mer sannolik än de överdrivna siffror som man har hört talas om från annat håll. Själv har jag hört siffran 185 000, och den är kanske ungefär lika sannolik. Vi veta också, att landet är lättförsvarat, och om vi förutsätta en jämförelsevis god militär ledning och oanfäktad moral, böra dessa trupper vara tillräckliga för att hålla Norge under en avsevärd tid framåt. Det finns betydande förråd upplagda för den tyska militärens räkning. Jag har hört sägas, att dessa förråd för närvarande beräknas komma att räcka i knappa tre månader. Det betyder ju inte, att motståndet skulle falla sönder, när dessa tre månader äro förflutna. När de tyska trupperna ha ätit upp sina egna förråd, finns det all sannolikhet för att de skola börja att förtära civilbefolkningens och man vet av gammalt att därvidlag inga hämningar komma att göra sig gällande. Ammunition finns, det vet man, men vad som kommer att tryta är drivmedel. Något rörligt krig kan icke komma i fråga, men det ha tyskarna inte heller inrättat sig för. Hela deras försvarssystem är, efter vad man har anledning att tro, baserat på ett omfattande positionsförsvar. De komma att försöka hålla kustlinjen. Hela Oslo är tydligen nu förvandlat till en befäst stad. Vad högkvarteret beträffar, har där gjorts mycket omfattande fortifikatoriska anordningar.

Vi kunna emellertid också utgå ifrån att de allierade inte kunna låta situationen i Norge utveckla sig så att säga av sig självt. Norges befrielse är inte bara ett norskt intresse, utan också ett mycket starkt militärt intresse för de förbundna nationerna. Från ubåtsbaserna i Norge —

hurudana de nu äro — har länge förts ett ganska omfattande piratkrig på sjön, vilket icke blott åsamkat de allierade nationerna stora förluster i fartyg, utan också tvingat dem att hålla betydande marina styrkor i Atlanten, för vilka de säkerligen ha bättre användning på annat håll. Vi måste alltså, menar jag, förutsätta, att en allierad aktion mot Norge är att motse i mer eller mindre omedelbart sammanhang med avslutandet av de militära operationerna på kontinenten.

Härav förefaller det, som om vi måste dra den slutsatsen, att Sverige snart kan stå inför ett allvarligt avgörande.

När det gäller att ingripa mot Norge, har man att välja mellan tre olika möjligheter. Man kan tänka sig ett anfall från sjösidan, ett ingripande med luftlandsatta trupper och en aktion från landsidan. Vad de båda första möjligheterna angår, har erfarenheten visat, att de äro mycket kostsamma, så kostsamma att de inte gärna tillgripas annat än där mycket allvarliga ting stå på spel och man inte kan komma fram på någon annan väg. Härifrån kommer jag då till den slutsatsen, att de allierade förr eller senare komma att ställa Sverige inför valet, att vi antingen själva skola ombestyra denna militära aktion mot tyskarna i Norge eller också upplåta vårt territorium för operationer från de allierade truppers sida.

I detta läge klänger sig regeringen fast vid förhoppningen att ockupationen i Norge skall kunna avvecklas på fredlig väg. Vi ha icke hört några övertygande skäl framföras för denna förhoppning. Hans excellens herr utrikesministern har hänvisat till underrättelser, som kommit honom till handa via den svenske konsuln i Norge och som skulle härstamma från den norska hemmafronten. Jag har ingen möjlighet att bedöma värdet av dessa upplysningar, men jag skulle vilja erinra om att den norska hemmafronten veterligen för närvarande är ganska desorganiserad. Den har varit utsatt för mycket svåra förluster, och vi veta faktiskt inte, vilken militär styrka den för närvarande representerar, inte heller hurudan sammanhållningen är inom denna rörelse eller vilka möjligheter den har att bedöma den militära situationen i Norge. Jag måste fråga, om det verkligen kan föreligga så starka skäl för ett sådant antagande som herr utrikesministern här gjort, att man har rätt att på detta antagande basera sitt politiska handlande.

Det är naturligtvis inte omöjligt, att en kapitulation kommer. För min del har jag dock inte sett några tecken som tyda därpå. Alla de militära förberedelserna i Norge tyda på motsatsen, vilket dock, som sagt, inte utesluter att en kapitulation kan komma. Något som talar emot det antagandet är att tyskarna i Norge ha hopat en sådan mängd Gestapo-tjänstemän. Det finns mer Gestapo i Norge nu än tidigare under kriget. Vad de ha för ärende är inte lätt att säga, men det är naturligtvis inte omöjligt, att de skickats dit för att sörja för fullföljandet av den politik som länge proklamerats, nämligen motstånd intill sista blodsdroppen. Mycket kan naturligtvis hända som ändrar hela situationen. Om Hitler begravs under ruinerna av den sönderfallande tyska rikshuvudstaden,

skulle en ny omständighet ha tillkommit, som med största sannolikhet skulle göra den tyska militära ledningen i Norge mer benägen att parlamentera än den hittills har varit. Vad som i närvarande stund kan sägas är att sannolikheten av en kapitulation icke är så stor, att det kan vara tillåtet att göra den till en politisk arbetshypotes.

Under alla förhållanden, herr talman, förefaller det mig självklart, att den svenska regeringen måste handla så, att den inte minskar den tyska benägenheten för en fredlig avveckling av ockupationen. Jag undrar, om det inte är just därvidlag som man har anledning att kritisera den hållning, som den svenska regeringen hittills har intagit. För min del kan jag inte se saken annat än så, att det svenska svaret på den norska framställningen har varit det mest uppmuntrande meddelande, som den tyska militärledningen i Norge på mycket länge fått mottaga.

Det har sagts här tidigare — jag tror att det var av den förste talaren i debatten — att hela detta meningsutbyte mellan regeringarna har varit beklagligt och olyckligt. Jag instämmer i detta omdöme. Men jag vill omedelbart tillägga, att det mest beklagliga i meningsskiftet är den svenska regeringens svar. Jag vill därmed inte ha sagt, att man inte från svensk synpunkt kan rikta mycket befogade invändningar mot den uppläggning av frågan som den norska regeringen har ansett lämplig. Så mycket kan man också säga, att det självfallet icke kunde komma i fråga att utan vidare tillmötesgå kravet på en svensk mobilisering. Militära verkställighetsåtgärder måste självfallet föregås av ett politiskt ställningstagande, och detta har ju icke kommit till stånd. Den första angelägenheten borde alltså vara att man utformade ett *gemensamt program*. Därför förefaller det mig, som om det enda riktiga svaret hade varit — vilket redan samme talare som jag nyss apostroferade, har antytt — att svenska regeringen hade sagt ungefär som så, att vi äro fullt beredda att med den norska regeringen diskutera hela det nuvarande läget och de åtgärder som i anledning därav kunna befinnas påkallade. I sammanhang med ett sådant svar borde man ha anmodat norska regeringen att skicka befullmäktigade representanter till Stockholm för att med den svenska regeringen överlägga om hur man i fortsättningen skulle förfara. Jag föreställer mig, att man under sådana förhandlingar skulle ha kunnat enas om ett förfaringsätt, som hade givit oss goda förhoppningar om ett lyckosamt resultat. Eventuellt hade man t. ex. kunnat ena sig om att Sverige skulle ha erbjudit de tyska trupperna i Norge fritt genomtåg ner till Tyskland. Man skulle också ha kunnat tänka sig, att vi hade erbjudit oss att ta emot dem i svenska interneringsläger, ehuru detta givetvis hade varit en sämre utväg. I båda fallen hade en kort frist måst utsättas, och likaledes måste erbjudandet ha åtföljts av klargörande upplysningar om de konsekvenser, som oundvikligen måste följa på ett avböjande och nekande svar.

Jag kan inte se annat än att den situation, som vi hamnat i, ur många synpunkter är ganska olycklig. Att förhållandet till norska regeringen på

mycket allvarligt sätt har skadats är alldeles påtagligt. Man kan också befara, att Sveriges hela ställning lidit skada och att det inte blir så lätt att reparera den skadan.

Jag har, herr talman, velat begagna detta tillfälle att framlägga min syn på situationen. Mycket skulle ju kunna vara att tillägga, men stunden är föga lämplig för sterila meningsstrider. Vi ha i denna stund sannerligen icke stort rådrum. Det är möjligt, att händelserna komma att gå mycket snabbt, att de i fortsättningen inte komma att "utveckla sig", utan *storma* fram. Mycket snart kunna vi stå inför överväganden, där det över huvud taget icke är möjligt att tillämpa den avvaktande politik, som har vunnit så mycket gillande under debatten i dag. För min del vill jag endast tillägga, att såväl världen som eftervärlden inte utan fog komma att hålla Sverige medansvarigt för vad som under den närmaste framtiden kommer att inträffa i Norge.

Nr 13.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr GÜNTHER:

Herr talman! De anföranden, som ha hållits här i dag, ge mig inte anledning till några ytterligare utläggningar angående skälen till den avvaktande och jag kan gott säga avsiktligt svävande ståndpunkt, som regeringen tills vidare har intagit i den norska frågan. De göra det så mycket mindre, som de flesta talarna ha vidare utvecklat just dessa skäl. Det har också hävdats andra uppfattningar i saken, vilket ju är helt naturligt. Läget är för närvarande så oklart, och det är så svårt att bilda sig en mening om hur utvecklingen kommer att bli, att bedömandet av själva förutsättningarna måste vara olika. Därav följer naturligtvis, att man har olika uppfattningar om hur vi böra handla i närvarande stund.

Jag förstår herr Ströms inställning till hela denna fråga, även om jag inte alltigenom delar den. Men jag har rätt svårt att förstå, varför herr Ström skall argumentera med så uppenbara överdrifter och till och med rena orimligheter. Herr Ström förklarade, att norrmännen med visst skäl kunna säga till oss, att eftersom vi låtit de tyska trupperna komma upp till Norge genom Sverige, böra vi också se till, att de komma därifrån. Herr Ström sade litet längre fram i sitt anförande, att vi kunna bereda oss på en *démarche* från de allierade huvudmakternas sida med begäran om genommarsch, varvid de kunde framhålla, att eftersom vi låtit tyskarna gå genom Sverige till Norge, kunde vi inte hindra de allierade att nu marschera igenom vårt land. Men vi veta ju alla, att permittenttrafiken liksom den hästskotrafik, som också förekommit från norsk station till annan norsk station, icke har tillfört den tyska krigsmakten i Norge en enda soldat. Vad skall det då tjäna till att föra denna diskussion efter sådana linjer? Skulle man verkligen fästa avgörande vikt vid de av herr

Ström åberopade tidigare händelserna, måste man komma till en rakt motsatt uppfattning mot vad han har gjort.

Jag förstår också i viss mån herr Brantings inställning och oro för att vi här ha intagit en alltför negativ hållning. Det förefaller mig, som om herr Branting fäster rätt stort avseende vid hur man ser på saken i norska kretsar i Stockholm. Han sade, att det råder förbittring i norska kretsar över Sveriges hållning. Jag måste verkligen säga, att jag för min del icke har kunnat märka något sådant, och jag har dock mycket goda, både breda och djupa förbindelser med norska kretsar i Stockholm. Det måste väl därför vara rena undantagsfall som herr Branting har råkat på.

Uppfattningen bland norrmännen i Stockholm betyder ju dock i varje fall mindre än den syn som norska folket hemma i Norge har på denna sak. Det ämnet berörde även den siste ärade talaren. Jag nämnde i min redogörelse, att vi ha haft upprepade underrättelser från vår representation i Oslo om att norska hemmafronten anser sig ha skäl för sin uppfattning, att avvecklingen av det tyska regementet i Norge kan komma att ske fredligt. Jag ingick inte ytterligare på den frågan, men eftersom den har bragts på tal här, vill jag tillägga, att jag under den senaste tiden har haft en jämn ström av meddelanden från Norge, som andats oro för en svensk invasion i detta läge. Dessa meddelanden komma icke från vilka som helst, utan jag har haft direkt förbindelse med personer, som måste anses i nuvarande stund tillhöra den centrala ledningen inom den norska motståndsrörelsen och hemmafronten, och med många andra. Jag fick i går ett brev från en norrman som är mycket känd här i Sverige — han vill inte att hans namn skall nämnas — och som står den norska hemmafrontens ledning mycket nära. Jag skall be att få läsa upp några få ord i början av hans brev. Han skriver: "Dette er et kort resumé af undersøkelser i alle befolkningslag og samtale med "store" og "små" mennesker i Norge nu. Jeg tror jeg tør si at slik jeg fremstiller sakerne ser bogstaveligt talt alle mennesker det *her* i landet:

Vi önsker — naersagt alle — absolut *ingen invasion*, ingen slagmark i Norge. Med vort gryteartede landskap vilde alt bli ødelagt her. Noen utmanøvrering som på Ruslands og Tysklands sletter er udelukket her.

Vi önsker *et svensk initiativ* — eller rettere en *svensk invitation* til tyskerne om at kapitulere uten å legge sten til sin för så store byrde." Sedan utvecklar han denna tankegång vidare.

Jag skulle naturligtvis inte ha läst upp detta brev, om det hade varit en enstaka företeelse och uttryck för *en* persons individuella uppfattning. Vad där säges är emellertid karakteristiskt för vad jag hört i så stor omfattning från Norge, att jag måste tro detta vara åsikten och inställningen hos den överväldigande stora mängden av norrmännen hemma i Norge. Som jag redan sagt, är detta enligt min mening — oavsett allting annat — ett tillräckligt skäl för oss att nu hålla oss avvaktande.

Jag skall till slut bara be att få svara på ett par frågor som herr Ström ställde till mig. Den första var, vad man från ryskt håll har sagt i

anledning av vad som förekom på vår legation i Budapest, när ryssarna intogo staden. Jag har alldeles nu fått rapport härom från envoyén Danielsson och således ännu inte gjort något åt saken, men tanken är ju att ta upp den, protestera och begära ersättning.

Vidare frågade herr Ström, om vi hade gjort några anstalter för att ha någon observatör vid eller åtminstone erhålla säkra informationer från San Franciscomötet. Frågan om vi skulle försöka få någon svensk observatör vid detta möte, var föremål för dryftande på sin tid, men vi kommo av olika skäl till det resultatet, att en framställning härom icke borde göras. Jag tror mig dock kunna säga, att vi räkna med att hålla oss fortlöpande och fullständigt underrättade om vad som förekommer vid konferensen.

Nr 14.

Herr HAGE:

Herr talman! Då jag begärt ordet i denna debatt, känner jag mig skyldig att först anföra en ursäkt för att jag gör det. Och ursäkten ligger däri, att den fråga, som behandlades av herr handelsministern, på ett alldeles särskilt sätt berör försörjningsmöjligheterna inom det län, Norrbottens län, som jag representerar.

Herr handelsministern nämnde i sin redogörelse någonting om att i ett eventuellt handelsavtal med England skulle ingå en överenskommelse om leverans från Sverige av 1,5 miljoner ton järnmalm. Detta kan naturligtvis vid ett första påseende synas vara en ganska stor kvantitet, men i förhållande till den exportmängd, som vi ha kunnat åstadkomma från vårt land under gångna tider, är det i alla fall en mycket ringa del. Det är också känt att möjligheterna för oss att få avsättning för vår järnmalm i Tyskland under de närmaste åren torde vara mycket små, av flera olika anledningar som jag inte här skall gå in på.

Det är därför ganska naturligt att i det län, som jag representerar, för närvarande existerar en mycket stor oro över hur det skall gå med våra möjligheter att få avsättning för vår exportmalm och hur vi skola kunna försörja alla de tusentals människor, som där uppe direkt eller indirekt leva på denna industri.

Jag vill från den utgångspunkten ställa en fråga till handelsministern. Det ryktas, att det pågår underhandlingar och sonderingar rörande möjligheterna att få avsättning för vår järnmalm på andra håll, dessa uppgifter härröra från mycket vederhäftigt håll. Det är klart att en interpellation om denna sak kunde man framställa vid en öppen debatt, men det kanske ur många synpunkter dock är bättre, att frågan framföres vid en sådan sluten förhandling som denna, och därför vill jag passa på att nu föra fram den. Jag skulle vilja formulera frågan så: är det antagligt och finns det någon sannolikhet för att de förhandlingar, som ha pågått och

kanske alltjämt pågå, om avsättning av vår svenska järnmalm inom andra länder — det har talats om Ryssland och Amerika samt givetvis om England, såsom också framgick av den här lämnade redogörelsen — skola kunna leda till något resultat?

Jag begär naturligtvis inte, att handelsministern skall vara färdig att omedelbart avge ett bestämt svar. Men givetvis är det för oss där uppe — som ha anledning att ordna i förväg för vad som kan inträffa med avseende på arbetslöshet i länet — oerhört betydelsefullt att redan från början kunna få en liten aning om hur denna sak håller på att utveckla sig och om det över huvud taget finns några utsikter till, att det kan bli någonting av med den planerade exporten till andra länder.

Jag vill alltså passa på att försöka att få ett svar på denna fråga redan vid denna debatt, och jag hoppas, att det skall vara möjligt för handelsministern att ge ett svar. Svaret kan dock kanske innebära, att vi åtminstone få en upplysning om att man gör allt vad man kan för att få till stånd tillfredsställande avtal. Frågan betyder oerhört mycket för vårt län. Jag vill påstå, att om strävandena skulle resultera i, att det inte kan åstadkommas någon större avsättning av järnmalmen, kan detta medföra ett rent sammanstörtande av försörjningsmöjligheterna i det län jag representerar.

Jag skall alltså be att av herr handelsministern få ett svar på denna fråga, så långt det nu är möjligt att lämna ett svar.

Nr 15.

Herr statsrådet OHLIN:

Herr talman! Med anledning av herr Åkerbergs frågor skall jag be att få säga några ord.

Herr Åkerberg nämnde, att i handelsavtalet med England fanns det, enligt den av mig lämnade redogörelsen, inte direkt några kolleveranser utlovade. Jag vill här begagna tillfället att understryka, vilket jag i min redogörelse också framhöll, att det icke finns något handelsavtal med England. Men det har nu i så många tidningsrubriker stått talat om ”handelsavtalet med England”, att det knappast hjälper att man påpekar att det inte finns något sådant — det tycks ha etsat sig in i medvetandet i alla fall.

Jag vill sålunda ännu en gång understryka, att det endast finns vissa till betalningsavtalet fogade protokoll och informatoriska listor, som upptaga vissa varukvantiteter och som ange de riktlinjer, efter vilka varuutbytet enligt de berörda regeringarnas avsikt bör kunna fortlöpa.

Jag behöver väl sedan inte upprepa, att alla givetvis äro av samma mening som herr andre vice talmannen om att import av fossila bränslen till Sverige är livsviktig för vårt näringsliv. Och från svensk sida har man i varje sammanhang vid förhandlingar med länder, som möjligen kunna

utöva inflytande på fördelningen av leveranserna av kol och koks, framhållit detta. Jag erinrar om vad jag sade för en stund sedan i min redogörelse, att när det gällt förhandlingarna med engelsmännen om varulistorna och när det gällt förhandlingarna med engelsmännen och amerikanarna om det s. k. trepartitavtalet, så har man från svensk sida gjort deklarationer, som innebära att vi inte kunna leverera några väsentliga kvantiteter av varor utan att vi erhålla sådan tillförsel av råvaror och särskilt bränsle, att vi kunna hålla det svenska näringslivet i gång. Vi ha förklarat, att endast under den förutsättningen kunna vi göra vår insats i rekonstruktionsarbetet i Europa. Det finns alltså inte någon motsättning mellan detta svenska intresse att få tillförsel av råvaror och bränsle å ena sidan, och å andra sidan de ockuperade eller f. d. ockuperade ländernas intresse att få viktiga varor. Ty i själva verket är det ett gemensamt intresse för alla, att det svenska näringslivet kan hållas i gång under denna epok. Man kan säga att denna förklaring har accepterats på den allierade sidan såsom varande en rimlig ståndpunkt.

Emellertid har man, av skäl som jag redan nämnt, på engelskt håll icke för närvarande kunnat utlova någon tillförsel av kol och koks inom en viss tid. Detta får dock inte tolkas så, att det skulle vara uteslutet att vi även i en rätt nära framtid kunna få kol och koks. Emellertid har det inte varit möjligt att få en direkt och omedelbar försäkran därom.

Vad sedan beträffar frågan om leverans söderifrån och österifrån av kol, rörande vilket herr Åkerberg ställde en direkt fråga, vill jag nämna, att svenska regeringen har kontakt med den polska s. k. Lublinregeringen i fråga om skapandet av förutsättningar för ett omedelbart varubyte mellan Polen och Sverige, omfattande polsk export särskilt av kol och svensk export till Polen av varor, som där äro trängande nödvändiga — vissa maskiner, trävaror samt exempelvis automobiler. Man undersöker även frågan om transportmöjligheterna för ifrågavarande varuslag. Men den kontakt som finnes rörande dessa spörsmål är icke förknippad eller på något sätt sammanbunden med några större politiska spörsmål. Det förefaller, som om det skulle finnas vissa utsikter för att transportförhållandena skola kunna ordnas. Frågan om att ordna tillförsel av kol från Polen står i varje fall i första planet bland våra handelspolitiska strävanden. Men jag vill i alla fall framhålla, att det är klokast att med en viss skepsis mottaga de tidningsmeddelanden, som senast i dag ha publicerats och där en del olika intressen finna det med sin fördel förenligt att framställa saken, so in om den egentligen skulle vara klar, bara man smällde till. Det hela befinner sig ännu på ett förberedande stadium. Men, som sagt, en praktisk kontakt finns.

Jag kanske får tillägga att en svensk humanitär aktion för Polen som bekant är planerad och att vissa leveranser av medicin och dylikt redan ägt rum. Detta har icke i och för sig något samband med vårt varuutbyte med Polen, men det kanske kan vara berättigat att nämna, att denna humanitära aktion förefaller att ge oss en viss goodwill i Polen.

Vad sedan herr Linderots uttalande beträffar, fäste jag mig vid att han ville att vi skulle utveckla en större aktivitet i fråga om östpolitiken på det handelspolitiska planet — han antydde att man härvidlag inte endast får ta begränsade *kommersiella* hänsyn. Jag tror mig kunna påstå, att svenska regeringen vid handläggningen av de handelspolitiska frågorna både västerut och österut har anlagt i stort sett samma synpunkter. Det har framhållits från Ryssland, då fjolårets förhandlingar började, att man var intresserad av ett omfattande varubyte med Sverige och att man fäste en viss vikt vid detta även ur politisk synpunkt. Det förslag, som därefter framlades från svenskt håll, innefattade ett program för ett mycket omfattande varubyte och därunder en betydelsefull svensk kreditgivning till Ryssland. Det var fråga om en femårsplan, kan man säga, där den totala svenska kreditgivningen under denna period skulle komma att belöpa sig till 1 000 miljoner kronor. Från rysk sida uttalade man sin belåtenhet med att man från Sverige ställde i utsikt ett varuutbyte av så stor omfattning som det här var tal om. Man hade vissa observationer att göra i fråga om metoder och vägar, men man ansåg sig icke för tillfället kunna gå in därpå, då förutsättningarna för en betydande leverans av varor från Ryssland tills vidare på grund av kriget icke kunde klargöras. I avvaktan på att läget därvidlag förändras, så att man från rysk sida kan vara beredd att återupptaga konversationerna om en sådan större uppgörelse, ha båda parterna enat sig om att bedriva ett mera begränsat varuutbyte från fall till fall. Ett sådant utbyte har, som jag nämnde, också pågått, och det är av icke ringa betydelse, även om det är långt mindre än det som planerats.

Vidare nämnde herr Linderot, att vi väl skulle kunna vara en smula generösa i vår handelspolitik gent emot Finland och inte uteslutande begära kontant betalning. Det förefaller mig, som om herr Linderot i detta fall förbisåg eller glömde ett par av de uppgifter, som jag lämnade i mitt anförande. Jag förklarade nämligen att vi givit Finland en kredit på 159 miljoner kronor, så att av de sammanlagda varuleveranser, som alltså t. v. kunna anses vara avtalade, uppgående till bortåt 200 miljoner kronor, avser åtminstone fyra femtedelar ren svensk kreditgivning. Och beträffande återstående femtedelen är det så, att man på svensk sida ger förskott eller levererar de svenska varorna åtskilliga månader tidigare än vad de finska varorna komma till oss.

Det förefaller mig, som om man med full rätt skulle kunna karakterisera den inställning, som svenska regeringen här har intagit, såsom varande mycket generös. Jag tror knappast att riksdagen kan ha något att invända emot att man mot denna bakgrund trots allt intar en viss återhållsamhet när det gäller fortsatt kreditgivning.

Till sist framställde herr Hage en fråga rörande utsikterna för export av järnmalm från Sverige. Det är klart att man inom regeringen delar herr Hages uppfattning att detta är en utomordentligt viktig fråga, både nationalekonomiskt och ur arbetsmarknadssynpunkt. Herr Hage hänvi-

sade till att enligt min redogörelse en export på 1,5 miljoner ton järnmalm till England ställts i utsikt. Det var inte så, att det föreligger någon direkt överenskommelse därom, men denna kvantitet står fortfarande på de informatoriska listorna, och när den står där, innebär det naturligtvis att man från engelsk sida visat intresse för en kvantitet av denna storleksordning och att man på svensk sida förklarat sig icke ha något emot en leverans av denna omfattning. Det är klart att detta ingalunda utesluter att leveranserna redan första året kunna komma att bli större, men tills vidare tror jag inte att man kan säga mer än att leveranser av ungefär denna storlek väl är mera sannolika än att leveranserna skulle bli av väsentligt större omfattning.

Emellertid är det inte endast England, som kan vilja köpa vår järnmalm. Jag förbigår frågan om Tyskland, då ju ingen nu vet om Tyskland kan komma att köpa någon järnmalm alls under det första året efter kriget — det förefaller ju mycket ovisst. Men även inom Förenta staterna och Canada har man visat intresse för leveranser av svensk järnmalm. Jag måste dock tillfoga att den tonnageknapphet, som gör sig gällande i världen, med all sannolikhet under det första året kommer att begränsa den svenska exporten av järnmalm till dessa länder, så att exporten dit sannolikt snarare kommer att få räknas i hundratusentals än i miljontals ton.

Även på andra håll har man visat ett rätt livligt intresse för import av svensk järnmalm, men förhandlingarna därom befinna sig ännu på ett förberedande stadium.

Helt allmänt skulle man nog alltså kunna säga, att förutsättningarna för avsättning av svensk järnmalm utanför Tyskland i stort sett äro gynnsamma, om man jämför dem med förhållandena före kriget, men att bortfallet av den tyska marknaden i alla fall tills vidare gör dessa avsättningsmöjligheter ur svensk synpunkt ingalunda helt tillfredsställande. Det är alldeles självklart att regeringen följer denna fråga med den allra största uppmärksamhet.

Nr 16.

Herr LINDEROT:

Herr talman! Det var en mycket intressant upplysning att regeringen förhandlat med vederbörande i Moskva om ett handelsutbyte, som skulle omfatta upp till en miljard svenska kronor inom ramen av fem år och att svenska regeringen var beredd att ställa kreditgarantier eller att ordna krediter för ett sådant avtals genomförande — såvitt jag fattade statsrådet Ohlin rätt, var innebörden av hans upplysning denna. Det är givet, att om så är, bortfaller måhända något av det berättigade, som jag ansåg ligga i ett krav på en aktivare östpolitik. Men kvar står i alla fall vad jag förut nämnde, att man inte får tänka sig några för Sverige fördelaktiga resultat

av östpolitiken, om man bara lägger de rent kommersiella synpunkterna till grund för förhandlingarna, utan man får tänka sig att också göra vissa politiska överenskommelser österut. Härvidlag tänkte jag framför allt på den polska frågan och möjligheten att få kol från Polen. Jag tror, att om man där lägger en mer politisk än kommersiell synpunkt på tingen, skulle måhända utsikterna för en kolimport tämligen omedelbart bli bättre.

Till sist bara ett ord rörande den finska handelspolitiken. Jag hörde mycket väl att det har givits krediter, men jag hörde också att statsrådet yttrade att man nu var besluten att inte ge några ytterligare krediter utan att man skulle hålla sig till kontantuppgörelser. Och det var detta som jag riktade mig emot.

Nr 17.

Herr statsrådet OHLIN:

Herr talman! Det var ju värdefullt att höra, att herr Linderot anser leveranser, uppgående till en miljard kronor, såsom vittnesbörd om en riktig inställning från svenska regeringens sida i fråga om det svensk-ryska varuutbytet. Men han missförstod mig nog i alla fall. Ty det femårsprogram, som förelades från den svenska regeringens sida, omfattade svenska leveranser på två miljarder kronor och ryska leveranser hit på en miljard samt i samband därmed en sammanlagd svensk kreditgivning under loppet av denna femårsperiod på ungefär en miljard. Det gäller alltså här ett varuutbyte av för våra förhållanden mycket betydande omfattning, och det har från rysk sida — jag anser mig berättigad att säga det — framkallat en gynnsam reaktion att vi intagit denna ställning.

Vad beträffar frågan om leverans av kol från Polen, finns det intet som tyder på att det skulle vara nödvändigt och ännu mindre att det skulle vara klokt att knyta ihop detta spörsmål med några större politiska frågor.

Vad slutligen krediterna till Finland beträffar, kanske jag får lov att säga, att om det under loppet av sex månader har givits krediter på 159 miljoner kronor och sedan Finland ifrågasätter mycket stora finska leveranser på kredit till annat land, kan det hända att denna senare omständighet kan tjäna såsom en ytterligare motivering för att man just i det läget från svensk sida iakttar en viss återhållsamhet i fråga om fortsatt kreditgivning till Finland.

Nr 18.

Herr PETERSSON, KNUT:

Herr talman! Utrikesministerns inlägg ger mig anledning säga, att regeringen uppenbarligen baserat sitt ställningstagande i norska frågan på

en uppfattning av läget, som företrädes, icke av den ansvariga norska regeringen, utan av enskilda norska medborgare i Norge. Jag ifrågasätter, om det är ett lyckligt förfarande att på detta sätt spela ut den norska hemmafronten emot den ansvariga norska ledningen i London.

Nr 19.

Herr BRANTING:

Jag vill inte bestrida, att utrikesministern i sin replik gav uttryck för hur han hade kommit fram till sin uppfattning om stämningen i Norge på ett sätt, som verkade personligen övertygande. Men jag instämmer med herr Knut Petersson, vilken framhöll den egendomliga motsättning, som uppstår, när man anför stämningen i Norge gentemot den norska regeringens inställning i frågan. Hur det än förhåller sig med den saken, vill jag i alla fall konstatera, att hans excellens herr utrikesministern lämnade oss i fullständig okunnighet om vad regeringen vill göra *nu* för att lotsa Sverige ut ur det i alla fall penibla eller besvärande läge, som vi faktiskt ha kommit in i visavi den allmänna opinionen i den allierade världen. Ett klarläggande av Sveriges verkliga inställning i den norska frågan synes åtminstone mig önskvärt, och det synes även önskvärt, att man därvid slår an en *ny ton*. Jag tillåter mig också att hålla före, att detta klarläggande bäst sker genom handling, nämligen genom vidtagande av militära förberedelser, som visa, att man är beredd för alla eventualiteter.

Jag vill sluta med att instämma med herr Åkerberg, som sade, att vad som i nuvarande läge är önskvärt och anbefallningsvärt, är en vaken, väpnad och stridsberedd neutralitet.

Nr 20.

Hans excellens ministern för utrikes ärendena herr GÜNTHER:

Jag vill bara i korthet säga, för det första, att vi ju inte basera vår uppfattning uteslutande på hur man ser på saken i Norge, och ingenting av vad jag har sagt här i dag kan ge anledning att tro det. För det andra vore det väl egendomligt, om inte svenska regeringen skulle ha rättighet att bilda sig en självständig uppfattning på grundval av alla informationer och alla omständigheter, som ha någon betydelse här och som vi känna till. Det gäller ju en sak, som väl ändå i allra högsta grad är en svensk angelägenhet. Jag har märkt, hur man nu i propagandaartiklar i engelska tidningar har anslagit den tonen — och det har skett från norsk sida också — att det är norska regeringen, som ensam skall bedöma riskerna. Men

det är väl dock, sett ur vår synpunkt, något ensidigt. Det finns också ganska stora svenska risker, som svenska regeringen har anledning att bedöma.

Nr 21.

Herr UNDÉN:

Jag skall fatta mig mycket kort, herr talman.

Jag vill egentligen ha sagt först och främst ungefär detsamma, som utrikesministern nyss yttrade; jag kan inte anse, att det är att spela ut hemmafronten mot norska regeringen, att man på svensk sida försöker skaffa sig ett omdöme om alla de faktorer, som inverka på ställningstagandet, och då också tar mycket stor hänsyn till de nackdelar, som skulle följa med ett ingripande i oträngt mål; och till de nackdelarna höra ju i mycket hög grad den ödeläggelse, som skulle kunna ske i Norge, och de förluster i människoliv, som skulle kunna uppkomma.

Då är det väl klart, att man från svensk sida inte kan göra som herr Branting och säga, att norska regeringen i London är förmyndare för det norska folket och tar allt ansvar för huruvida ett militärt ingripande är lämpligt eller inte. Det kan ju finnas många olika meningar inom det norska folket, och från svensk sida få vi ej, eftersom det ju gäller att också väga svenska intressen, nöja oss med att konstatera, att London-regeringen har en viss uppfattning. Det kan ju bland norrmännen i London finnas hetsporrar, som skulle vara beredda att ta mycket stora offer i fråga om ödeläggelse av värden för att få ockupationen hävd en eller annan vecka tidigare än eljest skulle ske. Men en sådan politik kunna vi ju inte från svensk sida utan vidare acceptera, även om den skulle få stöd från auktoritativt norskt håll.

Jag ville sedan med anledning av talet om att vi genom svenska regeringens svar skulle ha kommit i en så besvärlig situation utåt, säga, att jag tror, såsom jag antydde i mitt förra anförande, att det är den *norska* regeringen som egentligen har åtstadkommit denna situation både genom att den avsände denna skrivelse utan att ha gjort sig underrättad om hur svenska regeringen såg på saken och genom att sedan i meddelanden på olika vägar låta komma ut i pressen en karakterisering av den svenska regeringens ståndpunkt såsom innebärande ett fasthållande vid den strikta neutraliteten in i det sista, en karakterisering som ju inte är riktigt och som skadar även Norges sak.

Jag tror inte det var möjligt att svara annorlunda än ungefärligen på det sätt, som svenska regeringen nu gjorde. Men vad jag framhöll var, att man inte borde fortsätta med skriftväxling, utan att det skulle ligga i bägge ländernas intresse, om framdeles vid dryftandet av denna fråga norska regeringsrepresentanter funnes närvarande i Stockholm, som

kunde närmare göra sig förtrogna med både de underrättelser, som finnas hos den svenska regeringen, och de synpunkter, man på svenskt håll har.

Nr 22.

Herr BRANTING:

Det framgår ju av herr Undéns yttrande, att han är medveten om att svenska regeringens svar har föranlett, som han kallar det, vantolkningar eller missförstånd, och redan detta förhållande borde vara tillräckligt för ett övervägande av huruvida man inte bör uttrycka sig klarare.

Jag vill slutligen bara konstatera, att när man i denna fråga talar om *risker*, så är det frågan om två olika sorters risker, dels risker för svenska mäns liv och dels risker för norska folket. Det är självklart, att i den mån en svensk intervention i Norge innebär risker för svenska intressen, tillkommer det svenska regeringen att i full utsträckning bedöma dem och därvidlag fatta avgörandet, liksom att skaffa sig alla informationer och grunda sitt handlande på alla uppgifter, som kunna erhållas. Men när det är fråga om risker för norska folket och norsk egendom, verkar det egendomligt, att svenska regeringen säger: "Vi skola bedöma också vad vår intervention har för konsekvenser för norska folket", liksom om norska folket därvidlag icke hade någon som företrädde sina egna intressen.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 3,40 eftermiddagen.

In fidem

G. H. BERGGREN

Fredagen den 4 maj 1945

Kammaren sammanträdde kl. 10,45 förmiddagen; och dess förhandlingar försiggingo inom lyckta dörrar.

Justerades protokollet för kammarens den 27 nästlidne april inom lyckta dörrar hållna sammanträde.

Sedan jämväl protokollet för denna dag justerats, avslutades kammarens sammanträde kl. 10,48 förmiddagen.

In fidem

G. H. BERGGREN

Andra kammarens protokoll

1874

1875

1876

1877

Tisdagen den 16 juni

Kl. 2 e. m.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det meddelande, som avses i Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen den 12 innevarande juni, nr 364; och lämnades därvid ordet åt hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*, som yttrade: Nr 1.

Härefter anförde:

Herr *Jonsson* i Eskilstuna: Nr 2.

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: Nr 3.

Herr *De Geer*: Nr 4.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 5.

Herr *Kilbom*: Nr 6.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 7.

Herr *Johansson* i Öckerö: Nr 8.

Herr *Olsson* i Mellerud: Nr 9.

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 10.

Herr *Lindqvist*: Nr 11.

Herr *Hallén*: Nr 12.

Herr *Spångberg*: Nr 13.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 14.

Nr 1.

Anförande hållet av UTRIKESMINISTERN vid kamrarnas slutna sammanträde den 16 juni 1942.

Riksdagen har nu varit samlad nära ett halvt år, utan att någon egentlig debatt rörande vår utrikespolitik förekommit. Detta beror uppenbarligen främst på det lyckliga förhållandet, att den neutrala svenska linjen kunnat i allo följas, utan att några allvarliga konflikter därigenom uppstått. Emellertid ha de gångna månaderna ingalunda varit utrikespolitiskt händelselösa, och det torde väl vara ett önskemål inte bara hos regeringen utan även hos riksdagen, att en redogörelse lämnas riksdagen för vad som förekommit av större betydelse på detta område.

Det bör då först framhållas, att även om riktlinjerna för vår utrikespolitik inte behövt ånyo framläggas inför riksdagen, ännu mindre göras till föremål för diskussion, så har anledning icke saknats att utåt understryka fastheten och innebörden i vår så många gånger deklarerade neutralitetspolitik. Vid det slutna sammanträdet i oktober förra året meddelade jag kammaren, att man kunnat förmärka en viss misstämning gentemot Sverige från tysk sida. Denna tendens blev alltmär utpräglad under de följande månaderna. Den tyska pressen tog en cvänlig ton mot Sverige, och på olika sätt gjorde sig en till slut oroande försämring i relationerna gällande. Detta blev särskilt märkbart, sedan ett avböjande svar som lämnats på en begäran att få transitera tillåtna tyska soldater till och från Finland genom Sverige samt att här i landet få inköpa vissa förnödenheter till tyska armén i Finland. Frampå vintern uppkommo rykten om tyska angreppsplaner, vilka tydligen vunno spridning och en viss tilltro inom breda lager av den tyska befolkningen. På officiell väg gjordes inga direkta uttalanden, men det framskymtade, att en väsentlig orsak till denna hållning var, att man i ledande tyska kretsar hyste misstro till pålitligheten i vår neutralitet. Möjligheten av en brittisk framstöt i Nordnorge förelåg då som nu, och Sveriges ställning i ett sådant fall var givetvis av betydelse. Det fanns tydligen inflytelserika förespråkare för den uppfattningen, att man i ett dylikt läge inte kunde lita på att Sverige skulle upprätthålla sin neutralitet utan då sluta sig till Tysklands fiender och att Tysklands hållning gentemot Sverige borde baseras på denna misstro. För att undanröja ett eventuellt missförstånd av detta slag avgåvo vi i Berlin en uttrycklig förklaring, att Sverige, om brittiska stridskrafter skulle uppträda i Norge, ämnade upprätthålla och i händelse av behov med vapenmakt försvara sin neutralitet mot var och en, som ville förmå oss att frångå densamma. Även svenska tidningar, representativa för den allmänna opinionen, uttalade sig bestämt i samma riktning. Det förefaller, som om det härmed lyckats att i väsentlig mån skingra denna i och för sig helt oberättigade misstro på tysk sida. Uttryck härför ha icke saknats. Även på den allra sista tiden ha dock försports yttringar av misstänksamhet, grundade på den mot Tyskland ovänliga hållning, som man tyckt sig finna hos en del av den svenska pressen.

Vårt förhållande till övriga främmande makter föranleder allmänt sett inga särskilda kommentarer. Jag ser ingen anledning att i nuvarande läge ingå närmare härpå utan skall nu övergå till att redogöra för utvecklingen av en del särskilda frågor, som under den senast förflutna tiden stått i förgrunden.

Till en början skall jag uppehålla mig vid den strid, som stått om de norska fartyg, som för ett par månader sedan utlöpte från Göteborg i avsikt att uppnå engelska hamnar. Om jag härvid kommer att dröja mer än kanske strängt nödvändigt vid de diplomatiska meningsbytena i detta ärende, så är det därför, att de synas mig uppvisa, vilka slags problem, som uppstå genom vår neutralitetspolitik, och vilka svårigheter den oupphörligt möter, något som torde vara av intresse för kammaren att känna till.

Vid det slutna sammanträdet den 28 oktober förra året lämnade jag en redogörelse för läget i frågan rörande de i Sverige kvarliggande norska fartyg, vilka icke varit inbegripna i beslutet i oktober 1940 om rekvisition av visst norskt tonnage för svenska statens räkning. Jag omtalade därvid, att förberedelser under förra sommaren vidtagits å fartygen i Göteborg för att göra dem klara för avgång och att i anledning härav från tysk sida vid flerfaldiga tillfällen *démarches* gjorts för att förmå svenska regeringen vidtaga åtgärder till hindrande av deras utlöpande till England. Tonen i dessa *démarches* var anmärkningsvärt skarp. Om något av fartygen tillätes utlöpa, skulle detta betraktas som uttryck för en ovänskaplig svensk hållning. Följder i avseende på de svensk-tyska förbindelserna skulle icke utebli, särskilt beträffande sjöfarten. Vid varje sådan tysk framställning hade från svensk sida konsekvent hänvisats till att svensk rätt icke gäve behörighet att hindra fartygens avgång, om de i vederbörlig ordning blivit utklarerade. Enda sättet att vinna klarhet i frågan om dispositionsrätten till fartygen vore att draga denna fråga inför svensk domstol. Från tysk sida hade man ställt sig ovillig härtill men dock slutligen meddelat, att rättsligt förfarande skulle inledas beträffande dispositionsrätten. Detta skedde i september, då vederbörande norska redare gjorde framställning om ett av fartygens beläggande med kvarstad.

Sedan överexekutor i Göteborg beviljat interimistisk kvarstad på fartyget ifråga, "Rigmor", hävde samma myndighet några dagar därefter kvarstaden, under hänvisning till att brittiska staten innehade fartyget genom en av densamma utsedd befälhavare. Brittiska regeringen hade nämligen genom ett avtal förhyrt fartygen av norska regeringen. Häremot anförde den norske redaren besvär i Göta Hovrätt. Med anledning av kvarstadsbeslutet hade brittiska beskickningen två dagar före kvarstadens hävande gjort gällande, att "Rigmor" liksom övriga av brittiska regeringen befraktade norska fartyg borde åtnjuta immunitet, d. v. s. befrielse från processuella och exekutiva ingrepp. Tillika hemställdes, att genom Utrikesdepartementets inskridande åtgärder måtte vidtagas i syfte att säkerställa fartygets omedelbara frigivande. Framställningen delgavs vederbörande rättsliga myndighet.

I betraktande av den utveckling, som frågan undergått genom att sålunda såväl från brittiskt som från tyskt håll i mer eller mindre uttrycklig form krävdes, att ett ingripande ifråga om dispositionsrätten till fartygen borde ske på administrativ väg, verkställdes en förfrågan i London i syfte att under hand få kännedom om avsikterna där. Härvid ådagalades å brittisk sida en viss förståelse för de svårigheter, som denna fråga beredde svenska regeringen, men å andra sidan fasthöll man vid avsikten att vid lägligt tillfälle låta fartygen söka taga sig över till England. Den 22 oktober gjordes till chefen för Västkustens marindistrikt skriftlig anmälan, att ett av fartygen, "Dicto", komme att återinsättas i trafik, vilket innebar, att fartyget skulle kunna avgå den 29 oktober eller senare; i bestämmelser utfärdade av chefen för marinen hade nämligen föreskrivits att, om något av fartygen återinsattes i trafik, anmälan därom minst sju dagar dessförinnan skulle göras till marindistrichefen. I anledning härav framfördes till brittiska beskickningen att, sedan "Dicto" anmälts till avgång och man sålunda måste räkna med fartygets utlöpande, särskilda militära dispositioner måste vidtagas, då man finge vara beredd på att stora ansträngningar skulle uppbyggas för att hindra fartygets ankomst till England. Man behövde härvidlag endast erinra om fallet "Altmark". För att undvika incidenter komme det icke att tillåtas fartyget att efter utlöpande från Göteborg kvarligga på svenskt territorialvatten. Vissa bestämmelser, som utfärdats av chefen för marinen, delgavos härvid beskickningen. Dessa inneburo, att fartygen efter avgång därifrån icke finge anlöpä annan svensk hamn eller ankarsättning, med mindre chefen för marinen därtill lämnat sitt tillstånd. Däremot stode det fartygen fritt att lämna svenskt vatten på vilken punkt de önskade, och skulle de efter försök att så göra icke önska fortsätta färden, stode det dem också fritt att återvända till Göteborg.

Under tiden utvecklade sig det rättsliga läget så att, sedan den interimistiska kvarstaden på "Rigmor" hävts, Hovrätten, efter anförda besvär av redaren, i slutet av september förordnade om förnyad kvarstad. Hos överexekutor i Göteborg begärdes vidare kvarstad beträffande ytterligare sju fartyg. Överexekutor utställde kvarstadsansökningarna till motpartens förklaring men avslog samtidigt begäran om interimistisk kvarstad. Enligt överexekutors förmenande voro nämligen de för kvarstaden ställda säkerheterna icke tillräckliga. Över detta beslut anfördes besvär hos Hovrätten, vilken emellertid förklarade sig icke kunna upptaga saken till prövning, emedan enligt gällande rätt besvär icke kunde anföras över beslut, varigenom överexekutor eller domstol avslagit begäran om interimistisk kvarstad. Denna bestämmelse i den svenska lagen, vilken icke stod i överensstämmelse med allmänt tillämpade principer i svensk processlagstiftning, enligt vilka varje rättsfråga bör kunna prövas i minst två instanser, hade tidigare uppmärksammats av processlagberedningen. Med hänsyn till de stora värden, som den norska egendomen representerade, framstod det såsom orimligt, att avgörandet i rättsfrågan praktiskt

taget var överlämnat åt överexekutor utan att kunna underställas högre eller högsta domstols prövning. Så fort kvarstaden hävts, hade nämligen fartygen möjlighet att avgå, varefter en fortsatt process bleve illusorisk. Eftersom en lagändring i frågan i princip tidigare godkänts av Kungl. Maj:t och den rådande luckan i lagen kunde få avgörande betydelse för de inledda processerna, ansågs det naturligt, att ändringen genomfördes, vilket som bekant skedde genom särskilda lagar, behandlade i riksdagen i slutet av oktober.

Härvarande brittiske minister, som hölls underrättad om förslaget till den ovannämnda lagändringen, protesterade mot detta. Han framhöll, att åtgärden vore stridande mot svenska regeringens deklarerade hållning att icke ingripa i rättsförfarandet. Härtill genmältes att, alldenstund svenska regeringen hänvisat båda parter till att anlita den rättsliga vägen för frågans behandling, den också vore förpliktad tillse, att i rättsförfarandet icke funnes luckor. Därest svenska regeringen i fortsättningen skulle kunna stå fast vid sin ått alla sidor konsekvent intagna rättsståndpunkt, måste den rådande ofullkomligheten avlägsnas.

Den 1 november överlämnade brittiske ministern till mig två noter. I den ena gjordes invändning mot Hovrättens kvarstadsbeslut beträffande "Rigmor", vilket nödsakade brittiska regeringen att inför domstol försvara sina rättsanspråk. Detta vore stridande mot den internationella rättens allmänt vedertagna regler. Att förmena brittiska regeringen suveränitetens gängse rättigheter innebure en allvarlig internationell orättvisa, för vilken brittiska regeringen måste hålla svenska regeringen till fullt ansvarig. Brittiska regeringen förutsatte emellertid, att den under förevarande rättsprocedur ägde ingå i svaromål och resa immunitetsinvändning i samtliga instanser. Det hemställdes om en formlig bekräftelse, att denna uppfattning vore riktig. Brittiska regeringen avsåge att begagna den rättsliga vägen i syfte att undvika ytterligare dröjsmål men måste påyrka, att svenska regeringen vidtog varje möjlig åtgärd för att påskynda handläggningen av samtliga mål i alla instanser. Till besvarande av denna note avläts den 4 november en note till brittiske ministern, däri framhölls att, sedan frågan om dispositionsrätten till fartygen av ägarna bragts inför de svenska myndigheterna, dessa hade att pröva de uppkommande rättsspörsmålen, utan att regeringen hade befogenhet att därpå öva inverkan. Regeringen ansåge sig på grund härav icke böra för ögonblicket ingå på de folkrättsliga frågor, som berördes i noten. Till frågan om brittiska regeringens rätt att göra immunitetsinvändning hos domstolarna framhölls, att det stode brittiska regeringen öppet att i pågående kvarstadsprocesser liksom i väntade rättegångar inför domstol framställa sådan invändning. I fråga om önskemålet om påskyndande av rättegångsproceduren anfördes, att regeringen icke ägde befogenhet att inverka på domstolarnas handläggning av hos dem anhängiggjorda mål.

I den andra brittiska noten framfördes klagomål i anledning dels av ändringen av rättegångsbalken och utsökningslagen, dels av Göta Hovrätts

utslag, varigenom medgivits utfärdande av stämning å brittiska regeringen till svensk domstol. Brittiska regeringen såge sig föranlåten att göra de kraftigaste erinringar mot att svenska regeringen vid ett hemligt riksdags-sammanträde framlagt och genomtruffat ett enkom för detta fall tillkommet lagförslag, vars syfte uppenbarligen vore att allvarligt inkräkta på brittiska regeringens rättigheter enligt svensk lag. Svenska regeringens förklaringar och ursäkter kunde brittiska regeringen icke på något sätt finna övertygande, och den hyste intet tvivel om att svenska regeringen genom lagstiftningsåtgärden avsiktligt prejudicerat brittiska regeringens legitima intressen och rättigheter. Hovrättens beslut vore en kränkning av brittiska regeringens immunitetsrätt. Utan sitt samtycke kunde brittiska regeringen icke under några förhållanden instämmas till svensk domstol, varför den förväntade, att svenska regeringen skulle snarast möjligt vidtaga åtgärder till skyddande av dess rätt till immunitet vid svenska domstolar. Därest brittiska regeringen skulle förlora processen i de svenska domstolarna eller tillfogas skada genom dröjsmål i samband med besluts fattande, komme svenska regeringen att hållas ansvarig för uppkomna förluster, enär den vore ansvarig för svenska domstolars beslut, om dessa strede mot internationell rätt.

Till svar härå avläts till brittiske ministern en note, vari beträffande lagstiftningsåtgärden framhölls att, såsom framginge av en proposition till 1941 års riksdag, de brister i svensk processlagstiftning, varom här vore fråga, redan tidigare uppmärksamrats. Den kommission, som sysslat med förslag till utarbetande av rättegångsreform, hade sålunda i sitt år 1938 avgivna betänkande föreslagit regler till deras avhjälpande, och det hade varit avsikten att våren 1941 förelägga riksdagen förslaget. På grund av det statsfinansiella läget hade regeringen emellertid beslutit att låta anstå med processreformen i dess helhet. Man hade därvid varit uppmärksam på att ofullständigheterna i nämnda regler om fullföljande av talan innebure en anomali i svensk lagstiftning, som snarast borde avhjälpas. Tvisterna angående de norska fartygen i svenska hamnar hade aktualiserat frågan om lagändringarna. Då de tvistande parterna i fråga om dispositionsrätten till fartygen tidigare av regeringen hänvisats att slita sina tvistigheter vid svensk domstol, kunde det icke anses försvarligt, att ett sådant hänskjutande skulle kunna göras värdelöst på grund av en lucka i procedurbestämmelserna. Hur otillfredsställande det bestående förhållandet var hade bäst visats därav, att olika myndigheter i första instans i sina avgöranden intagit olika ståndpunkter. Sålunda hade i samma fråga rörande fartyg i Göteborgs stad och det intilliggande länet fattats rakt motsatta beslut av motsvarande instanser. Lagstiftningsåtgärderna, vilka antagits av riksdagen, icke vid ett hemligt utan vid offentligt sammanträde, hade till syfte att stärka garantierna för en omsorgsfull prövning och ett enhetligt avgörande av frågor angående interimistisk kvarstad. Regeringen kunde icke medgiva, att ändringarna betydde något intrång på brittiska regeringens rättigheter eller legitima intressen.

Vid denna tid hade länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län förordnat om interimistisk kvarstad å ett fartyg samt överexekutor i Trelleborg likaledes beträffande ett där liggande fartyg meddelat dylikt förordnande. Med avseende på de i Göteborg liggande tio fartygen nödgades de norska redarna på grund av överexekutors förklaring om de ställda säkerheternas otillräcklighet föra långvariga förhandlingar om anskaffande av realsäkerheter i Sverige och sökte därefter i slutet av oktober ånyo kvarstad hos överexekutor, varvid begärd säkerhet ställdes. Sedan överexekutor återigen avslagit kvarstadsansökningen, biföll Göta Hovrätt redarnas över avslagsbeslutet förda besvär, vilka nu kunde upptagas till prövning. Processerna i frågan omfattade sålunda vid början av november tretton fartyg — inberäknat den redan förut interimistiskt kvarstadsbelagda "Rigmor".

Den 24 november anmälde norska regeringen anspråk på full immunitet för samtliga fjorton norska fartyg i svenska hamnar.

Den 28 november återkom brittiska regeringen till frågan i två ytterligare noter. I den första framhölls, att brittiska regeringen icke kunde dela svenska regeringens ståndpunkt, när denna fränsade sig ansvar för handläggningen i de svenska domstolarna. Genom svenska domstolars åtgärder hade brittiska regeringen berövats möjligheten att använda fartygen. Ingen antydan funnes om huru snart ett beslut komme att föreligga i Göta Hovrätt och ingen garanti, att ytterligare judiciella eller administrativa dröjsmål icke skulle uppkomma. Brittiska regeringen måste enträget insistera på att svenska regeringen påpekade för domstolarna att, därest icke den rättsliga behandlingen skedde med all skyndsamhet, brittiska regeringens legitima rättigheter och intressen komme att lida allvarlig skada. Brittiska regeringen ville icke tro, att svenska regeringen vore ur stånd att på sina domstolar öva något inflytande för att undvika upprepade dröjsmål. I noten vidhöllos brittiska regeringens synpunkter i immunitetsfrågan och upprepades, att svenska regeringen måste hållas direkt ansvarig för all förlust och skada. Till svar på denna note framhölls i en note den 3 december den ståndpunkt, som tidigare intagits i frågan, d. v. s. att svenska regeringen icke vore i stånd att inverka på behandlingen av ärenden, som hänskjutits till svenska domstolar; det vore parternas egen sak att inför dessa göra sina argument gällande.

I den andra brittiska noten av den 28 november meddelades, att brittiska regeringen icke kunnat finna de förklaringar tillfredsställande, som framförts i fråga om lagändringen, mot vilken brittiska regeringen protesterade. Den kunde icke godtaga uttalandet, att lagändringen icke allvarligt skadat brittiska regeringens legitima rättigheter och intressen. Med hänsyn därtill måste brittiska regeringen hålla svenska regeringen till fullo ansvarig för all skada och förlust i anledning av sagda lagändring och därav föranledda kvarstadsåtgärder.

I det svenska svaret framhölls, att utöver de synpunkter, som redan

utvecklats, föga vore att tillfoga. Brittiska regeringen kunde icke med fog påstå, att de svenska statsmakterna skulle vara förhindrade att vid vilken tidpunkt som helst och oberoende av de processer, som vore under handläggning vid domstolarna, vidtaga en sådan ändring av rättegångslagen, att en viss kategori tvistefrågor, såvida de ej blivit slutligt avdömda, skulle få hänskjutas till högre instans. Brittiska regeringens uttalande om svenska regeringens skadeståndsansvar i anledning av lagändringen vore svenska regeringen därför nödsakad avvisa. Vilken av parterna i en pågående process, som hade rätt i tvisten, måste ur regeringens standpunkt te sig som en öppen fråga, tills ett avgörande fallit vid domstolarna. Denna standpunkt måste svenska regeringen intaga även i fråga om det preliminära spörsmålet angående brittiska regeringens krav på immunitet i avseende å handelsfartyg, som befraktats av densamma. Det kunde icke vara brittiska regeringen obekant, att immunitetsfrågor varit föremål för livliga diskussioner i folkrättslig teori och för olika avgöranden i olika länders praxis. Att fartygen nödgades kvarligga i avvaktan på en omsorgsfull prövning av den komplicerade rättsfrågan kunde icke innebära någon kränkning av brittiska rättigheter eller intressen. Det måste tvärtom anses rimligt och överensstämmande med allmänt erkända rättsregler, att rättegångarna icke gjordes illusoriska genom att fartygen lämnade landet, innan processerna voro slutgiltigt prövade.

Den 30 december återkom brittiska beskickningen ånyo till frågan om de norska fartygen i en skrivelse, däri i stort sett endast upprepades, vad som framförts i de föregående framställningarna. Klagomål anfördes sålunda mot de svenska domstolarnas standpunkt och åtgärder, vilka förmenades stå i strid med internationella rättsregler. Vidare återupptogs frågan om lagändringen och slutligen även spörsmålet om svenska regeringens ansvar för svenska domstolars avgöranden. Denna skrivelse besvarades den 13 januari 1942, varvid hänvisades till vad jag redan framhållit i tidigare skrivelser. Vad särskilt angår regeringens internationella ansvar för domstolarnas avgöranden framhölls, att detta spörsmål uppstode först sedan slutlig dom av den högsta domstolsinstansen förelåge och under förutsättning, att detta avgörande befunnes strida mot den internationella rätten.

Alltunder det denna noteväxling pågick, voro målen rörande kvarstaden å de 10 fartygen föremål för prövning i vederbörande rättsliga instanser. Sedan de föredragits inför Högsta Domstolen, beslöt denna den 13 januari 1942, att förklaring över de besvär, som klagandena, d. v. s. brittiska och norska regeringarna samt fartygens befälhavare, anført mot kvarstadsåtgärderna, skulle i vanlig ordning infordras från kändarna, d. v. s. de norska redarna.

Emot detta Högsta Domstolens beslut inlade brittiska regeringen protest. Därvid anfördes, att brittiska regeringen i sina överklaganden av hovrättens utslag enträget uppmanat Högsta Domstolen att med det

snaraste rätta till det fel, som begåtts i nämnda instans, med hänsyn till brittiska regeringens vitala intresse att utan dröjsmål förfoga över de kvarstadsbelagda fartygen. Brittiska regeringen måste på det kraftigaste protestera mot det sätt, på vilket målet om dess immunitetsrätt handlades. Svensk lag hade nämligen tillåtit Högsta Domstolen att omedelbart besluta i immunitetsfrågan. Brittiska regeringen måste tyvärr konstatera, att de svenska domstolarna saknade uppfattning om den betydelse den fäste vid ett snabbt beslut i sagda fråga. Den 31 januari besvarades noten genom en skrivelse till brittiske ministern av följande lydelse:

”Åberopande Eder skrivelse den 30 innevarande månad har jag äran meddela, att svenska regeringen på det bestämdaste avvisar den kritik, som brittiska regeringen funnit lämpligt rikta mot Sveriges Högsta Domstol i anledning av dennas beslut den 13 januari 1942 att lämna den andra parten i de inför domstolen anhängiggjorda målen om de norska fartygen tillfälle att yttra sig. Svenska regeringen har med alltmera stegrad förvåning mottagit brittiska regeringens upprepade klagomål mot de svenska domstolarnas handläggning av ifrågavarande mål. Regeringen kan icke undgå att i den nya noten se ett uttryck för att brittiska regeringen anser sig berättigad att på diplomatisk väg söka påverka en vid svenska domstolar pågående rättegång. Svenska regeringen måste inlägga en bestämd gensaga mot en diplomatisk intervention av denna art.”

Högsta Domstolen avkunnade den 17 mars utslag. Brittiska regeringen förklarades berättigad till immunitet mot rederiernas kvarstadsansökningar. Sedan frågan om dispositionsrätten till fartygen därmed praktiskt taget avgjorts, förelåg icke längre något rättsligt hinder för deras avgång.

Den 19 mars gjorde härvarande tyske minister på uppdrag av sin regering en muntlig *démarche* hos mig i anledning av beslutet om kvarstadens hävande. De norska redarnas anlitande av den rättsliga vägen vore en privat aktion av redarna, oavhängig av tyska regeringens inställning. Denna inställning vore i fråga om hela problemet svenska regeringen bekant genom upprepade förklaringar. Tyska regeringen hade alltid hänvisat till att ett utlöpande av de norska fartygen skulle på det ogynnsammaste påverka tyska regeringens hållning till Sverige i sjöfartsangelägenheter. Den hade förklarat, att svenska regeringen genom sin hållning i detta ärende klart gynnade Storbritannien. Om faktiskt ett fartyg utlöpte och komme England tillgodo, måste tyska regeringen häri se en ovänlig handling av svenska regeringen. Svenska regeringen hade på sista tiden som orsak till sin negativa hållning gentemot många av tyska regeringens önskningar alltid hänvisat till sin strikta neutralitet åt båda sidor. Här vore ett tillfälle och en nödvändighet för svenska regeringen att verkligen bevisa sin neutralitet. Om svenska regeringen vägrade de norska redarna rättsskydd för deras egendom, om den läte fartygen utlöpa mot ägarnas klart uttalade vilja och om de svenska myndigheterna därvid genom utställandet av nödiga handlingar t. o. m. aktivt medverkade härtill, vore detta ett ensidigt gynnande och understödjande av England, som stode i strid med en verklig neutralitet.

I mitt svar härpå underströk jag särskilt att, om fartygen bleve utklarerade, sedan slutgiltigt utslag nu förelåg från högsta dömande instans, detta icke kunde innebära något ensidigt gynnande av England eller något neutralitetsbrott; ett sådant skulle däremot begås, därest man genom förvägran i fråga om utklarering sökte beröva fartygen en juridiskt klart bestående rättighet. Jag sade mig skola informera regeringen om démarche men förklarade samtidigt, att en ändring i den svenska ståndpunkten vore otänkbar.

De påföljande dagarna utvecklade envoyén Richert i Berlin den svenska ståndpunkten i enlighet med emottagna instruktioner. Det underströks, att svenska regeringen i denna angelägenhet, där något direkt svenskt intresse ej förefunnes, hela tiden uteslutande bemödat sig om en hållning, som – i närmaste överensstämmelse med internationell rätt – ej kunde giva upphov till berättigad förebråelse från någondra av de intresserade parterna eller över huvud taget på ett ensidigt sätt gynnade någon av dessa. Även i fortsättningen komme regeringen att skrupulöst iakttaga en korrekt hållning i saken. En avvikelse från denna ståndpunkt skulle i själva verket, enligt svenska regeringens övertygelse, vara ägnad att skapa intryck av att hos densamma funnes en benägenhet att uppträda opportunistiskt och utan följdriktighet, vilket måste rubba förtroendet till Sveriges obetingade neutralitetsvilja.

Den 28 mars återkom tyske ministern till frågan. Han hade i uppdrag att framföra, att svenska regeringen handlat oneutralt genom att erkänna det norska rekvisitionsdekretets giltighet beträffande fartyg, vilka alltse-dan krigsutbrottet befunnit sig i svensk hamn. Det förhållandet, att en svensk domstol tagit ställning till förmån för rekvisitionsbeslutet, ändrade intet härutinnan. Jämlikt folkrätten borde nämligen en neutral stat avvisa krigförande regeringars anspråk på att förfoga över egendom belägen inom dess område. Svenska regeringen vore därför skyldig hindra fartygen från att avgå i norska eller brittiska regeringarnas tjänst. Härå svarades genom en till tyske ministern den 30 mars överlämnad promemoria, att svenska regeringen från sina principiella utgångspunkter ej haft anledning att taga ställning till 1940 års norska lag och sålunda varken erkänt eller vägrat erkänna denna. Den hade oföränderligt intagit den ståndpunkten, vilken torde stå i full överensstämmelse med allmänt vedertagna folkrättsliga regler, att varje utländskt handelsfartyg hade frihet lämna svensk hamn, därest icke på grundval av domstols eller exekutiv myndighets beslut hinder mötte mot fartygets avgång. I samband härmed erinrades om att ett antal i riket liggande norska fartyg, vilka varit inbegripna under rekvisitionslagen men vilkas befälhavare ej velat ställa sig denna till efterrättelse, utan hinder från svensk sida avgått till hamn i Norge eller Tyskland.

Vid tiden för Högsta Domstolens beslut om upphävandet av kvarstads-åtgärderna befunno sig i Göteborgs hamn tio norska fartyg. Samtliga hade last och voro klara för avgång. Den del av lasten, som härrörde från vistelsen i Sverige, hade tagits ombord under tullkontroll.

Efter Högsta Domstolens utslag blevo de tio avgångsklara fartygen vederbörligen utklarerade. Mäklaren erhöll passersedlar och underrättelse om de föreskrifter, som utfärdats angående fartygens passage genom svenskt kustvatten, med anmodan att giva vederbörande fartygsbefälhavare del av dessa. I samband med utklareringen företogs särskild tullvisitation ombord.

Fartygen skulle enligt föreskrifterna begagna Vinga-leden eller utfartslederna vid Stora Oset. De skulle anlita behörig lots, och viss bevakningspersonal skulle medfölja ombord. Fartygen ägde icke stoppa under utpasserandet eller ankra för annat ändamål än ombordtagande och avlämnande av ifrågavarande lots- och bevakningspersonal. I samband härmed framhölls önskvärdheten, att fartygen efter utpasserandet genom någon av ovannämnda farleder måtte eftersträva att direkt utgå å öppna havet. Deras framförande genom eller återinlöpande i svenskt yttre territorialvatten vore dock tillåtet, därest fartygen färdades utan uppehåll i neutralitetsleden eller utanför denna. Fartygen ägde däremot icke inlöpa å svenskt inre territorialvatten, utom där neutralitetsleden passerade genom sådant vatten. Assistens av isbrytare skulle lämnas endast å sträckan Göteborgs hamn till öppet vatten närmast utanför de ovannämnda utfartslederna. Slutligen meddelades, att eventuella överträdelser av förbudet att inlöpa i svenskt inre territorialvatten eller stoppande eller ankring inom svenskt territorialvatten skulle medföra vederbörande fartygs återförande till Göteborg.

Samtidigt med att nämnda regler beträffande fartygens utpassering klargjordes för fartygsbefälet — såsom framgår av vad som tidigare sagts vore de redan långt tidigare kända av brittiska beskickningen — träffades genom de marina myndigheternas försorg vissa säkerhetsåtgärder för att trygga utlöpandet till sjöss genom svenskt territorialvatten, då fartygen efter att ha iakttagit för avgången gällande bestämmelser önskade detta. Förutom de marindistriktschefen underställde sjöstridskrafterna stod jämväl jaktflyg till dennes förfogande för hindrande av incidenter och neutralitetskränkningar i samband med passagen genom svenskt vatten. Denna bevakning hade givetvis samtidigt till uppgift att övervaka, att fartygen själva under utpasserandet och färden på svenskt vatten följde därför givna särskilda föreskrifter.

Den 31 mars avgingo fartygen. Anvisningarna följdes i stort sett av dem alla, och inga incidenter förekommo på svenskt område. Omedelbart därutanför mötte emellertid tyska stridskrafter. Två av fartygen återvände till Göteborg; av de övriga blevo 6 sänkta, och endast 2 kommo fram till England.

Från brittiska beskickningens sida framfördes några dagar efter det utbrytningsförsöket ägt rum anmärkningar mot de marina säkerhetsåtgärderna, om vilka man ville göra gällande, att de bidragit till att försöket icke fått ett gynnsammare resultat. Dels hade de svenska bevakningsfartygen genom sitt utlöpande i skärgården fäst tyska patrullbåtars

uppmärksamhet på att de norska fartygen hölle på att avgå till England, dels hade, när ett antal av handelsfartygen sökte skydd inne på svenskt vatten, några av bevakningsfartygen på morgonen den 1 april beordrat dem att gå västerut och att icke uppehålla sig å svenskt vatten.

Till bemötande av det förstnämnda av dessa klagomål hänvisades till den uppenbara omöjligheten för tio faryg av ifrågavarande storlek att lätta ankar och avgå obemärkt från en hamn, helst i fullt månsken. Det vore uteslutet, att de svenska krigsfartygens utlöpande och samling vid Vinga Sand skulle ha väckt särskild uppmärksamhet, då övningar och patrullering i havsbandet under de närmast föregående dagarna ägt rum. Inga tyska bevakningsfartyg eller flygplan hade den 31 mars på eftermiddagen och aftonen observerats i närheten av Göteborg och Vinga. De till bevakningstjänst utanför svenska kusten förlagda tyska patrullbåtarna hade tiden 28—31 mars varit förlagda till området Hållö—Måseskär, d. v. s. på ett betydande avstånd norrut från Göteborg.

Beträffande anmärkningen, att man från svensk sida sökt hindra vissa av fartygen från att åter inlöpa på svenskt vatten, påpekades, att de svenska fartygscheferna endast velat förhindra ett överskridande av gränsen till inre svenskt territorialvatten. Intet hinder restes sedermera mot att fartygen, efter att ha stoppat och ändrat kurs, fortsatte färden inom yttre territorialvatten under flera timmar, tills de på nytt löpte västerut. Vid intet av de tillfällen, då de svenska bevakningsfartygen sökte kommunicera med de norska fartygen, fanns någon tysk patrullbåt i närheten eller i sikte.

I ett av Reuter den 7 april distribuerat pressmeddelande förekommo uttalanden från medlemmar av besättningen på de till brittisk hamn ankomna fartygen om att tyska angrepp mot dessa avvärjts med kulsprutor. Då ingen krigsmateriel funnits ombord vid fartygens ankomst våren 1940 till Sverige och varje export av dylik från riket är förbjuden, fästes påföljande dag brittiske ministerns uppmärksamhet på notisen. Denne förklarade sig sakna varje kännedom om att fartygen skulle ha varit beväpnade. Genom tullmyndigheterna föranstaltades emellertid om undersökning. Samma eftermiddag meddelade tyska krigsmaktens överkommando, att vissa av fartygen sänkts efter artilleridrabbning, och uppgavs, att "B. P. Newton" varit beväpnad med två kanoner och maskingevär. I anledning härav fick den 9 april tyska legationen under hand del av den från tullmyndigheterna införskaffade utredningen, vilken bekräftade, att varken vapen eller ammunition påträffats vid den omedelbart före fartygens avgång företagna visitationen ombord. Det meddelades samtidigt, att det enligt tullmyndigheternas i Göteborg uppfattning vore uteslutet, att dylik materiel medförts, med mindre materielen dolts i lönnrum efter att ha smugglats ombord.

Den 10 april överlämnade tyske ministern ett memorandum, däri förklarades, att tyska regeringen icke vore tillfreds med svaret å tyska regeringens démarche den 28 mars. Enligt tyska regeringens uppfattning

kunde främmande regeringars rekvisionsåtgärder — i synnerhet om dessa avsåge att främja krigföringen — icke genomföras inom annan stats territorium. Denna ståndpunkt överensstämde med en i alla länder erkänd rättsuppfattning och praxis. Att man låtit de norska fartyg, vilka icke åtlydde rekvisionsordern, obehindrat avgå till norska eller tyska hamnar vore en självklar sak. Svenska regeringen hade emellertid varit skyldig hindra de övriga fartyg från att utlöpa, vilka ställt sig rekvisionsordern till efterrättelse och mot sina ägares vilja önskade avgå till England. Tyska regeringen måste sålunda vidhålla, att en neutralitetsstridig hållning intagits. Vissa detaljer, som blivit kända i samband med fartygens utbrytning, gäve anledning till ett ännu skarpare bedömande av saken nu än tidigare. Fartygen hade varit utrustade med artilleri och ammunition och därav gjort offensivt bruk mot de tyska sjöstridskrafter, som för utövandet av sina folkrättsliga befogenheter velat preja dem. Ett av fartygen hade avgivit eld ur åtta pjäser. Tvivelsutan hade fartygen varit obeväpnade, när de på sin tid kommit till svenskt område. Oaktat svenske utrikesministern tidigare uttryckligen försäkrat, att svenska regeringen ej lämnat utförsellicens för krigsmateriel och att bevakningen av fartygen förstärkts, hade dylik materiel funnits ombord vid avfärden. Förhandenvaron och uppmonteringen av talrika kanoner kunde icke ha varit obekant för vaktmanskapet. Tyska regeringen hade sig vidare bekant, att personal tillhörande en mot densamma fientlig krigsmakt tagits ombord för betjäning av kanonerna. Den omständigheten, att en neutral makt hyste och gäve beväpnade handelsfartyg skydd under så lång tid i sina hamnar, vore redan under vanliga omständigheter en betänkelig sak. I detta fall rörde det sig emellertid om fartyg av politisk betydelse, vartill komme såsom en försvärande omständighet, att de skulle av brittiska regeringen användas för krigsändamål och för befordran av krigsmateriel. Så mycket större anledning hade det varit att övervaka, att de icke beväpnades på svenskt område. Även andra anmärkningar framfördes mot svenska myndigheters uppträdande.

Tyska beskickningen hade i uppdrag att förklara, att på grund av de anförda nya omständigheterna Sveriges hållning i denna angelägenhet ingalunda kunde anses såsom neutral.

I anledning av de till Utrikesdepartementet inkomna uppgifterna angående förekomsten av vapen och ammunition etc. ombord å de norska fartygen uppdrog Kungl. Maj:t den 10 april åt justitiekanslern att med biträde av sakkunniga verkställa skyndsamt undersökning.

Den 12 april överlämnade tyske ministern till mig en promemoria med detaljerade upplysningar om vad som framkommit under förhören med de av tyskarna tillfångatagna besättningarna.

Tyska regeringen sade sig vid detta tillfälle vilja inskränka sig till att delgiva svenska regeringen dessa upplysningar och förfråga sig angående de åtgärder, som skulle träffas från svensk sida beträffande brittiska representationen i Sverige och särskilt Sir George Binney. I memorandum

anfördes slutligen, att tyska regeringen fått ett förstärkt intryck av att svenska regeringen eller de svenska förvaltningsmyndigheterna i hela denna angelägenhet intagit en hållning, som ensidigt gynnat England och varit riktad mot Tyskland.

Tidigare samma dag hade Sir George Binney, vilken vid avfärden från Göteborg befunnit sig ombord på "Dicto" (det ena av de båda fartyg, som återvänt), på begäran avlagt ett besök i Utrikesdepartementet. Vid detta besök medgav Binney, att 20 lätta kulsprutor förts ombord på fartygen. Vidare hade fartygen skaffat sig rör, genom vilka avskjutits raketer för att giva tyskarna intryck, att fartygen vore bättre beväpnade än de i själva verket voro. Man hade överenskommit om möte med brittiska sjöstridskrafter, varvid till fartygen skulle överflyttas kraftigare beväpning. Vapnen hade hållits gömda och tagits fram först då fartygen lämnat svenskt territorialvatten. Några upplysningar om varifrån kulsprutorna och ammunitionen erhöles ville Binney icke lämna men antydde, att de kunde härröra från vapenlager, som på sin tid varit avsedda för understöd åt Finland under vinterkriget och för Norge under den tyska invasionen där. Beträffande själva ombordtagandet framhöll han, att kulsprutorna lätt kunde flyttas över till fartygen i smådelar. För att förhindra detta hade det varit nödvändigt att kroppsvisitera varje person, som gått ombord.

Den 13 april framhöll jag för brittiske ministern, att den smuggling, som förekommit å de norska fartygen, icke kunnat undgå att erhålla konsekvenser med hänsyn till frågans politiska räckvidd. Man måste räkna med att något nytt utbrytningsförsök icke komme i fråga. Jag ville därför föreslå, att de i Göteborg kvarliggande fartygen upplades, varvid dock norska och brittiska regeringarnas rätt till fartyg och last komme att respekteras. Vad Sir George Binney beträffade vore det uppenbart, att denne efter vad som förekommit måst lämna sin post i Sverige.

Sedan preliminär utredning företagits i anledning av vad som framförts i tyska beskickningens memorandum den 10, resp. 12 april, överlämnades den 14 april till tyske ministern en promemoria, vari våra juridiska synpunkter ånyo utvecklades och framställda anmärkningar mot myndigheternas handlingssätt bemöttes. Promemorian utmynnade i följande uttalande:

"Ingen kan mera än svenska regeringen känna sig illa berörd av den vapensmuggling, som ägt rum på svenskt område. Den begångna olagligheten, som trots den med anledning av regeringens direktiv anordnade särskilda bevakningen beklagligtvis ej kunnat förhindras, rubbar dock på intet sätt den tidigare flera gånger avgivna förklaringen, att svenska regeringen i hela denna fråga icke sett något annat svenskt intresse att tillvarata än den noggrannast möjliga tillämpning av gällande folkrättsliga regler. Denna förklaring torde vara tillfyllest för att besvara varje antydning, att svenska regeringen eller myndigheter velat ensidigt gynna England eller intagit en mot Tyskland riktad hållning."

Den 16 april framfördes i London en skriftlig protest hos brittiske utrikesministern. Därvid fastslogs, att ett avsevärt antal kulsprutor med ammunition i hemlighet förts ombord på de norska fartygen, medan de lågo i Göteborgs hamn. I Sverige kunde vapen och ammunition varken införas, överlåtas, innehavas eller utföras utan särskilt tillstånd. Överträdelse av dessa bestämmelser vore straffbar enligt svensk lag. Vidare framhölls, att fartygen varit befraktade av brittiska regeringen, vilken ständigt understrukt denna omständighet liksom den särskilda officiella karaktären hos fartygen och deras last. Avfärden från Göteborg hade letts av en medlem av brittiska beskickningen i Stockholm med brittiska regeringens officiella uppdrag. Vapnen och ammunitionen hade följaktligen olagligen innehafts, införts till eller förvärvats i Sverige och därefter smugglats ombord av person eller personer, vilka handlade direkt å brittiska regeringens uppdrag. Svenska regeringen hade litat på att brittiska regeringen och dess representanter skulle lojalt söka undvika att förorsaka ytterligare svårigheter genom handlingar av det slag, som nu ägt rum. Svenska regeringen, som sålunda med förvåning och allvarligt bekymmer tagit kännedom om det olagliga tillvägagångssättet i denna angelägenhet, måste framföra sin protest till brittiska regeringen. Samtidigt förbehöll sig svenska regeringen rätten att företaga sådana åtgärder, som av omständigheterna kunde påkallas. Envoyén Prytz betonade muntligen önskvärdheten, att återstående norska fartyg upplades och att Sir George Binney snarast lämnade landet. — Utrikesminister Eden uttalade sitt beklagande i anledning av det skedda och lovade ett skriftligt svar å protestnoten. Han förklarade vidare, att Binney omedelbart skulle hemkallas för konsultation samt sade sig taga ad notam meddelandet, att rätten till fartyg och last skulle respekteras, om de kvarlämnades i Göteborg.

Den 21 april återkom tyska regeringen till frågan i en ny promemoria. Enligt denna ville tyska regeringen i avvaktan på resultatet av de från svensk sida bedrivna undersökningarna meddela, att den betraktade som föga tillfredsställande, att endast ett återkallande begärdes beträffande Sir George Binney efter allt vad denne låtit komma sig till last. Han borde ha ställts till ansvar i Sverige. Även andra i detta sammanhang komprometterade personer tillhörde Storbritanniens representation i Sverige. Vidare framställdes en rad särskilda anmärkningar, bl. a. i anledning av att en svensk radiostation vidarefört ett S.O.S.-meddelande från ett av fartygen samt i Sverige internerade engelsmän tillåtits medfölja fartygen. Slutligen berördes i promemorian frågan om de på svenska varv under byggnad befintliga norska fartygens förseende med drivmedel. Därest dessa fartyg för möjliggörande av ett utbrytningsförsök medgäves tilldelning av drivmedel, som kunnat importeras till Sverige på grund av tyska regeringens tillmötesgående i fråga om Göteborgstrafiken, förväntade tyska regeringen, att svenska regeringen skulle förstå, att detta icke kunde passera utan inverkan på svenska sjöfartsangelägenheter.

Tyska regeringen emotsåge därför en bindande försäkran från svenska regeringen om att ifrågavarande fartyg icke skulle erhålla drivmedel vare sig ur egna svenska förråd eller från kvantiteter, som infördes till Sverige.

Sedan anbefalld undersökning företagits av justitiekanslern och denne den 20 april till regeringen härom inkommit med rapport samt viss annan utredning införskaffats av Utrikesdepartementet i anledning av uppgifterna i de tyska memoranda, avläts till tyska beskickningen den 24 april en ny promemoria, däri en redogörelse lämnades för det väsentliga av vad som framkommit angående fartygens beväpning och de tyska anmärkningarna bemöttes.

Den 8 maj återkom emellertid tyska beskickningen ånyo till frågan i en promemoria, däri i huvudsak redan tidigare framförda erinringar ytterligare utvecklades. Som ny anklagelsepunkt tillkom en anmärkning mot att fartygen medfört last av rustningsmateriel destinerad till Sovjetunionens regering, vilket ansågs strida mot den svenska förklaringen, att intet krigsmateriel licensierats. Promemorian slutade med att framhålla, att sedan frågan om de norska fartygen numera med ett alltigenom otillfredsställande resultat hade funnit sin avslutning, tyska regeringen ännu en gång och såsom avslutning ville förklara, att svenska regeringens och de svenska myndigheternas i Göteborg hållning i denna fråga hos riksregeringen efterlämnat ett mycket ogynnsamt intryck.

Den 14 maj överlämnade utrikesminister Eden det skriftliga svaret å den förut omtalade protestskrivelse, som tillställts honom den 16 april. Däri medgavs, att en mindre överträdelse av svenska lagar förelåge, och erinrades om att två brittiska kaptener redan bestraffats härför. Brittiska regeringen önskade framföra sitt beklagande av händelsen i fråga. Muntligen tillfogade Eden rörande spörsmålet om de båda i Göteborg kvarliggande norska fartygen, att man icke hade för avsikt att under de närmaste månaderna göra något nytt utbrytningsförsök. För att understryka frånvaron av sådana planer för närvarande vore man villig att tills vidare avskeda hälften av besättningen.

Till undanröjande av en del missuppfattningar i den sistnämnda tyska promemorian den 8 maj ha genom beskickningen i Berlin klarläggande informationer lämnats. Sålunda har bl. a. påpekats, att de varor, som utfördes med fartygen, huvudsakligen utgjordes av tackjärn, smidbart järn och stål, kul- och rullager, maskiner samt förbrännings- och elektriska motorer, samtliga varor, för vilka exportlicens enligt svensk författning i vanlig ordning erhållits. Ingen av dem utgjorde sålunda enligt svensk uppfattning krigsmateriel.

Härmed har meningsbytet i denna segslitna fråga tillsvidare avstannat. Fullt utagerad är saken dock tydligen icke. Bl. a. återstår frågan om den ställda säkerheten och eventuella skadeståndsanspråk av olika slag. Påföljderna av det skedda för vårt förhållande till de två intresserade makterna, särskilt i avseende på sjöfartsfrågor, kunna heller icke ännu helt överblickas.

I den redogörelse, som i början av januari delgavs partigrupperna, lämnades en framställning av behandlingen av frågor sammanhängande med den tyska transiteringen genom Sverige. Från tysk sida hade — som då omtalades — under senhösten förra året önskemål framförts om en utvidgning av den tyska transitotrafiken. Först och främst önskade tyska vederbörande, att en permittenttrafik, på samma sätt som den till och från Norge, skulle få etableras på svenska järnvägar mellan Nordfinland och Tyskland via Haparanda. I det sammanhanget önskade man uppnå en utvidgning även i andra avseenden av transitotrafiken. Särskilt i fråga om permittenttransporterna till och från Finland visade man sig å tysk sida synnerligen angelägen. Frågan återupptogs under november och december gång på gång av tyska vederbörande. Från svensk sida vidhölls emellertid den avböjande ståndpunkten till de tyska önskemålen såväl i vad dessa avsågo permittenttransporter till och från Finland som varje annan utvidgning av transitotrafiken. I ett memorandum, som den 4 november 1941 överlämnades till tyskarna, fastslogs uttryckligen, att några ytterligare transporter på svenska järnvägar av tyska trupper eller över huvud taget av tyskt manskap icke kunde tillåtas. De då redan överenskomna transporterna finge anses utgöra ett maximum.

Sedan dess ha icke några nya tyska framställningar riktats till Sverige om utvidgning av transitotrafiken. Till struktur och omfång har denna trafik heller icke undergått någon förändring. Den fortgår alltså på samma vägar och i samma omfattning som alltsedan förra sommaren, efter det att transiteringen av den tyska divisionen från Norge till Finland avslutats. Rent kvantitativt har trafiken sedan dess heller icke undergått någon ökning.

Då den tyska transitotrafiken på skilda håll i landet är föremål för stor uppmärksamhet, vill jag begagna tillfället att än en gång lämna precisa uppgifter om densamma. På svenska stationer och järnvägslinjer kan man iakttaga utländska godsvagnar, ofta till betydande antal, lastade med gods av det mest skilda slag. Vidare möter man extratåg med tyskuniformerad militär på väg norrut eller söderut icke blott på västkustbanan — på den mest trafikerade permittentrouten mellan Trelleborg—Hälsingborg och Oslo — utan även på stationer inne i landet som t. ex. Hallsberg, Krylbo, Ånge och Östersund. På sina håll synes föreligga den föreställningen, att transitering av tysk militär och tysk krigsmateriel försiggår i obestämd omfattning och utan strängare kontroll. Ingenting kan emellertid vara mera felaktigt. För den tyska transiteringen gälla strikta regler och myndigheterna utöva en noggrann kontroll över att dessa regler också iakttagas.

Transitotrafiken omfattar som bekant dels gods, dels personer.

Vad först godset beträffar, måste man skilja på krigsmateriel och annat gods. Den större delen av det gods, som transiteras, är nämligen icke krigsmateriel utan andra varor, såsom byggnadsmateriel, livsmedel, foder, kläder, fordon och annat, som är avsett för tyska försvarsmakten eller för

rent civila behov i Norge och i Finland. Den ojämförligt största delen av det gods, som transiteras på svenska järnvägar till Norge och Finland, har sålunda icke karaktären av krigsmateriel, ehuru det ofta misstages för sådant. I själva verket sker den för befolkningens behov erforderliga varutillförseln till Norge från kontinenten i stor utsträckning via Sverige. För transitering av sådana varor fordras, till skillnad från vad fallet är med krigsmateriel, icke någon licens och de befordras genom Sverige inom ramen för den vanliga internationella godstrafiken. Någon invändning mot denna trafik kan icke rimligen föreligga på något håll och har ej heller framställts.

I fråga om krigsmateriel ställer sig saken ur internationellträttslig synpunkt som bekant så, att en neutral stat enligt Haag-konventionen är berättigad att antingen vägra eller medgiva transitering, men lika gentemot båda de krigförande. Från svensk sida har man ställt sig på den ståndpunkten, att transitering medgives. Under finska vinterkriget förekom ju också en omfattande transitering av krigsmateriel genom Sverige till Finland. Någon ändring härutinnan har aldrig ifrågasatts. Så länge striderna i Norge pågingo, tilläts däremot av speciella — nära till hands liggande skäl — icke någon transitering av krigsmateriel dit. Sedan striderna där upphört, öppnades genom överenskommelsen med Tyskland den 8 juli 1940 möjlighet till transitering av tysk krigsmateriel från Tyskland till norska bestämmelseorter, ävensom i motsatt riktning. — Enligt svenska bestämmelser fordras för transitering genom Sverige av krigsmateriel särskild licens. Sådan licens skall utfärdas av Kungl. Maj: t, som emellertid av praktiska skäl i viss utsträckning delegerat sin befogenhet till handelsdepartementet.

Transiteringen till Norge har i sin helhet sedan förra sommaren hållit sig på en tämligen konstant nivå. Under de senaste månaderna har en viss minskning varit märkbar. Det har här alltsedan mitten av förra året rört sig om cirka 1.000 vagnar i månaden. Under hela förra året uppgick den från Tyskland till Norge genom Sverige transporterade totala godskvantiteten — alltså allt gods, såväl sådant för civilt bruk som försvarsmaktsgods inklusive krigsmateriel — till i runt tal 175.000 ton. Härav gick dock 50.000 ton sedan från Norge vidare till Finland. Under innevarande år har, som sagt, en viss minskning kunnat märkas; i stället för 1.000 vagnar i månaden hava under februari 600, under mars 290 och under april 600 vagnar lastade med tyskt gods transiterats till Norge. Vagnarna införas till Sverige ombord på färjorna till Trelleborg eller Hälsingborg, till en mindre del även till Malmö, och passera genom Sverige till olika norska bestämmelseorter via Kornsjö, Charlottenberg, Storlien och Narvik. Det rör sig här, jag betonar det än en gång, om alla försändelser av gods, alltså icke blott krigsmateriel utan även allt annat gods, vare sig det nu är avsett för den tyska försvarsmakten eller för civilt bruk. Krigsmaterielen utgör endast en liten del av de transporterade kvantiteterna. Enligt verkställda preliminära beräkningar uppgår den under hela

förra året till Norge transiterade krigsmaterielen till omkring 25.000 ton. Om denna godsmängd i stället transporterades sjövägen, skulle den icke utgöra mer än några få fartygslaster. Det kan under sådana förhållanden svårligen påstås, att denna transitering spelar någon mera betydande roll ur den ena eller den andra krigförande partens synpunkt.

Transiteringen av tyskt försvarsmaktsgods till Finland — vilken i sin helhet försiggår via Haparanda—Torneå — har efter utbrottet av det tysk-ryska kriget (bortsett naturligtvis från transporten av den tyska divisionen i juni—juli förra året) till sitt omfång varit ungefär lika stor som transiteringen från Tyskland till Norge. En avsevärd del av de till Finland transiterade godsmängderna kommer emellertid, såsom jag nyss i förbigående nämnde, närmast från Norge, varför de delvis ingå i de kvantiteter, som redovisats som transitogods från Tyskland till Norge. Sammanlagt ha från Tyskland och Norge för tysk räkning till Haparanda—Torneå sedan förra sommaren transiterats omkring 1.000 lastade järnvägsvagnar i månaden.

För denna godstrafik genom Sverige användes — utom i enstaka undantagsfall — icke svenska utan endast tyska och andra utländska järnvägsvagnar. Den svenska vagnparken, som vi själva så väl behöva, tages sålunda icke i anspråk för dessa transporter. Tvärtom kan åtminstone hälften av de i medeltal cirka 2.000 utländska godsvagnar, som på grund av transitotrafiken finnas i landet, här tagas i anspråk för såväl inhemska transporter som för transporter av svenska exportvaror. Tyska godsvagnar, som transporterat gods t. ex. till Narvik eller Nordfinland, gå icke tomma tillbaka utan användas för transport av exempelvis ved eller fodercellulosa från Norrland till Stockholm och för svenska exportvaror från Stockholm till Tyskland. Förekomsten av alla dessa utländska vagnar i Sverige har ur denna synpunkt inneburit en fördel.

Något tyskt manskap medföljer icke godstransporterna — utom i undantagsfall transporter på linjen Hälsingborg—Kornsjö. De tyska godsfrörsändelserna övervakas, där så erfordras, av särskild svensk järnvägspolis.

Vad transiteringen av personer beträffar, öppnades som bekant genom den svensk-tyska överenskommelsen i juli 1940 möjlighet till transporter av tyska permittenter mellan Norge och Tyskland. Det är att märka, att den tyska transiteringen, i den mån den avser personbefordran, uteslutande består av transporter i båda riktningarna av permittenter. Det enda undantaget härifrån utgjorde den tyska divisionen, 15.000 man, förra sommaren. De permittenter, som befordras genom Sverige, medföra heller icke någon utrustning och äro, som tidigare vid många tillfällen nämnts, under resan obebäpnade, så när som på att manskapet får bära sin bajonett på livremmen och officerarna sin pistol; dessa vapen anses ingå i den personliga utrustningen.

Efter transiteringen förra året av den tyska divisionen från Oslo till Torneå har i stort sett icke förekommit någon transitering av tysk trupp

eller över huvud taget av tyskt manskap till eller från Finland. De enda undantagen utgöra transporter från Nordfinland av sårade och sjuka och en strängt begränsad befordran av enstaka resande mellan Storlien och Haparanda. Till dessa transporter skall jag strax återkomma.

Permittenttrafiken mellan Tyskland och Norge försiggår på två linjer, dels mellan Hälsingborg eller Trelleborg och Oslo längs Västkustbanan, Bergslagsbanan och Dalslands järnväg via Kornsjö, dels mellan Hälsingborg eller Trelleborg och Narvik. Permittenttågen på denna sistnämnda sträcka framföras via Hässleholm, Mjölby, Hallsberg, Krylbo, Ånge och Jörn och vidare på Inlandsbanan via Gällivare. De passera sålunda genom hela vårt land och det är väl framför allt dessa permittenttåg, som observeras på så många olika håll och som kunna väcka felaktiga föreställningar om att tyska trupptransporter med varierande destination och betydande omfång försiggå genom landet.

Den verkliga omfattningen av dessa permittenttransporter är emellertid följande. Mellan Oslo och Hälsingborg går dagligen ett tåg i vardera riktningen. Mellan Hälsingborg och Narvik gå permittenttåg två eller tre gånger i veckan. I medeltal ha på detta sätt transporterats 600 permittenter om dagen till, resp. från, Oslo och 100 om dagen till, resp. från, Narvik. I medeltal per dag färdas sålunda på båda sträckorna sammanlagt omkring 700 tyska permittenter i vardera riktningen genom Sverige. Dessa transporter kunna beräknas räcka till för att möjliggöra hempermittering en gång om året för det i Norge förlagda tyska manskapet. Till mer än dessa permittentresor förslå de tyska transportmöjligheterna genom Sverige icke. Det kan alltså icke bli fråga om — såsom på sina håll göres gällande — några truppförflyttningar på denna väg till Norge. I vissa fall — särskilt under perioder då permitteringen i Norge återupptages efter att någon tid tillfälligt ha varit inställd — har det hänt, att ekvivalensen mellan transporter i nordlig och i sydlig riktning visat tendens att temporärt rubbas. Antalet resande i båda riktningarna följes emellertid med stor noggrannhet. Så snart en tendens till rubbning i jämvikten framträtt, har rättelse krävts och ernåtts.

I detta sammanhang må påpekas, att förflyttningar av trupper och krigsmateriel mellan Tyskland och Norge oavbrutet försiggå sjövägen. Det är på denna väg, som de tyska förbanden i Norge kunna förstärkas eller minskas.

Även mellan Trondheim och Narvik, d. v. s. på Inlandsbanan via Storlien och Gällivare, förekommer i begränsad utsträckning transitering av tyska permittenter och enstaka resande. Det rör sig alltså här om transporter mellan två orter i Norge, vilka på grund av bristen på kommunikationer på den norska sidan i stället utföras via Sverige. Dylika transporter framföras två gånger i veckan i vardera riktningen och omfatta något hundratal resande. I dessa tåg medföras även en eller högst två vagnar med tyska resande till Finland. Det rör sig här om enstaka resande, militärer och andra, vilka färdas mellan norra Finland och

Norge. En viss resandetrafik måste av naturliga skäl förekomma mellan Norge och Finland, vilken det ur svensk synpunkt saknas skäl att förhindra. I stället för att nu låta resenärerna färdas som individuella resande var för sig genom Sverige, är det för att möjliggöra kontroll och begränsning av denna trafik att föredraga att koncentrera resandeströmmen till särskild tåglägenhet och särskilda vagnar. Självfallet medföra de resande, i den mån de äro militärer, icke någon militär utrustning.

Tillfällig transitering av särskild natur har medgivits i några fall. Sålunda ha grupper av tyska arbetare tillhörande organisationen Todt färdats genom Sverige några gånger, dels från Tyskland till Finland, dels från Haparanda till Narvik. Likaså har i ett fall ett antal skeppsbrutna marinsoldater transiterats från Finland till Tyskland.

Nämner jag så slutligen de transporter av tyska sårade och sjuka från fronten i Finland, som i särskilda lasarettståg förekomma mellan Torneå och Oslo via Krylbo, har jag redovisat alla de transporter, som försiggå genom Sverige. Med lasarettstågen ha efter det tysk-ryska krigsutbrottet hittills transporterats omkring 30.000 sårade.

Slutligen må erinras om att samtliga tåg, med vilka tysk militär befordras genom Sverige, äro åtföljda av svensk militär kontrollpersonal, som övervakar, att de från svensk sida för transporternas genomförande uppställda ordningsföreskrifterna iakttagas. Denna kontrollpersonal, liksom vid inresan till Sverige den svenska passkontrollmyndigheten, övervakar, att med tågen icke medfölja personer, som icke höra hemma i dem, särskilt sådana icke-tyskar, som kunna tänkas medföras ombord på tågen mot sin vilja.

Jag kommer härefter in på den trafik, som försiggår över svenskt territorium i form av brittiska och tyska kurirflygningar. Jag har redan vid tidigare tillfällen inför kammaren omnämnt, att en brittisk kurirflygtrafik på Sverige började år 1940, sedan den civila flygtrafiken mellan Sverige och Storbritannien genom stormaktskrigets utveckling upphört på våren samma år. Denna kurirflyglinje upptogs då från brittisk sida för att bibehålla den direkta kontakten mellan Storbritannien och den brittiska representationen i Sverige liksom för övrigt även med andra allierade representationer här. Trafiken har alltsedan dess fortgått. Flygfrekvensen har växlat. Till följd av de tekniska svårigheter, som måste övervinnas vid flygningar på denna linje, ha under perioder med otjänlig väderlek kurirflygningar endast mera sällan förekommit, medan däremot under andra perioder flygfrekvensen varit rätt livlig. Under innevarande år har ett hundratal engelska kurirflygningar förekommit mellan Bromma och Storbritannien. De engelska kurirflygplanen flyga, såsom jag tidigare omtalat, på natten och på mycket stor höjd, vilket förklarar, att allmänheten nästan aldrig har tillfälle att observera dem. Med planen fraktas kurirpost, varjämte även andra passagerare än kurirerna i mån av plats fått medfölja. Vid kurirflygplanens ankomst och avgång utövas givetvis sedvanlig resandekontroll.

Vad den tyska kurirflygtrafik beträffar, vilken enligt träffade överenskommelser tillåtit äga rum alltsedan det tysk-ryska krigsutbrottet förra sommaren, omtalades i den redogörelse, som i januari i år delgavs partigrupperna, att en höjning av antalet tyska kurirflygningar till högst 30 i vardera riktningen i veckan medgivits fr. o. m. mitten av november. Denna utökade flygfrekvens avsågs ursprungligen endast skola förekomma under vintermånaderna. Den har emellertid numera medgivits tills vidare och någon inskränkning är f. n. icke ifrågasatt. Tyska kurirflygningar över Sverige få dock numera i regel förekomma endast på två kurirflyglinjer mellan Norge och Finland, nämligen dels en nordlig linje från Hamar via Skellefteå till Kemi, dels en sydlig från Kongsvinger via Vansbro, Ockelbo och Norrsundet till Björneborg. Vid flygningar på denna sydliga kurirflyglinje mellan Kongsvinger och Björneborg få kurirflygplan, vilka icke hava tillräcklig aktionsradie för att flyga direkt, i stället mellanlanda på Bromma flygplats. Numera förekomma dock endast i undantagsfall några mellanlandningar av tyska kurirflygplan på Bromma. Annars företaga tyska kurirflygplan endast direktflygningar utan mellanlandningar över Sverige. Särskilt den norra kurirflyglinjen trafikeras dessutom stundom — det brukar inträffa ett par, tre gånger i veckan — av tyska ambulansflygplan, vilka transportera svårt sårade från fronten i Nordfinland till Sydnorge. Dessa ambulansflygplan få därvid i motsats till kurirflygplanen mellanlanda i Östersund.

Före varje tysk kurirflygning över Sverige göres av tyska beskickningen framställning om flygtillstånd till vederbörande svenska myndighet.

Slutligen vill jag nämna, att den bensen, som brittiska kurirflygplan och tyska kurir- eller ambulansflygplan tanka vid landningar i Sverige, icke tages ur svenska förråd utan särskilt för detta ändamål införes till landet.

Beträffande otillåtna överflygningar av det svenska territoriet ber jag få hänvisa till vad statsministern nyligen meddelat i andra kammaren. Som bekant omnämnde han, att oförbehållsam ursäkt lämnats från tysk sida beträffande överflygningen nära Haparanda. Idag kan jag ytterligare meddela, att till beskickningen i Berlin överlämnats en note angående överflygningen vid Lysekil av följande innehåll:

”Prövningen av de anförda uppgifterna rörande överflygningar av svenskt territorium genom tyska luftstridskrafter har givit vid handen, att dessa uppgifter och meddelanden i stort sett äro riktiga.

Dessa överflygningar hava ägt rum i strid med gällande order. Genom utfärdandet av nya order har sörts för att sådana otillåtna överflygningar, vilka från riksregeringens sida beklagas, framdeles skola undvikas.”

Några meddelanden från brittisk sida med anledning av den i London framförda protesten rörande överflygningen och minfällningen vid Hälsingborg härom dagen föreligga ännu icke.

Krigets utveckling har medfört nya bekymmer även för den del av vår utrikespolitik, som avser handelsförbindelserna med utlandet. Förenta

Staternas inträde i kriget har medfört vissa svårigheter för vår sjöfart västerut. Vårt handelsutbyte innanför blockadspärrarna har i allt högre grad fått sin prägel av den brist på egna varor och det behov av importvaror, som kännetecknar det ekonomiska livet på den europeiska kontinenten.

Vad nu först angår vår sjöfart västerut, den s. k. Göteborgstrafiken, vill jag erinra om att densamma äger rum på grundval av uppgörelser, vilka träffats med båda de krigförande parterna. Dessa uppgörelser taga sikte särskilt på tre moment, nämligen dels rätt för själva fartygen att passera genom vederbörande operationsområden, dels tillstånd att föra vissa varor genom respektive blockadspärrar, dels slutligen själva möjligheten att på de transoceana marknaderna få inköpa de för svensk folkförsörjning erforderliga varupartierna.

I första avseendet gäller sedan årsskiftet 1940/1941, att vi erhållit såväl brittiskt som tyskt medgivande att från Göteborg genom operationsområdena sända ut ett antal *fartyg*, under förutsättning att lika antal fartyg löpa in till Göteborg. Från brittisk sida har man begränsat fartygens antal till 5 st. per månad. I anslutning till dessa grundläggande principöverenskommelser hava sedermera tid efter annan avtal måst träffas rörande de kurser, som fartygen skola följa under sin färd genom operationsområdena. Härvidlag hava icke sällan betydande svårigheter uppkommit att sammanjämka de olika krigförande parternas åsikter. Vad som för närvarande vållar det allvarligaste bekymret är, att tyska vederbörande i princip avböja att lämna lejd för fartyg till länder, vilka brutit förbindelserna med Tyskland. Sålunda föreligga sedan någon tid tillbaka svårigheter att erhålla erforderliga tillstånd för färd till Förenta Staterna och Mexiko liksom staterna i Sydamerika med undantag av Argentina och Chile. Förhandlingar pågå alltjämt med vederbörande tyska instanser beträffande detta spörsmål, och vi hysa förhoppningar att utverka en förändring av den tyska ståndpunkten i sådan utsträckning, att sjöfart till åtminstone de med Tyskland krigförande sydamerikanska länderna skall kunna äga rum med tysk lejd.

Beträffande den andra gruppen av spörsmål, som regleras genom Göteborgsöverenskommelserna, nämligen rätten att föra vissa *varor* genom blockadspärrarna, så hava under den senaste tiden överläggningar förts särskilt med myndigheterna i London för att utverka höjda kvoter för importen av livsmedel och vissa industriråvaror. Hittills har medgivande erhållits till väsentlig ökning av importkvoten för spannmål liksom av kvoterna för vissa råvaror för vår livsmedelsindustri. Underhandlingarna fortsätta alltjämt beträffande kvoterna för andra varuslag.

Den export, som under 1941 kunde upprätthållas till Nord- och Sydamerika, har numera kommit att inskränkas till endast Argentina och Chile, då tyskt tillstånd icke kunnat erhållas för utförsel av svenska varor till länder, vilka brutit förbindelserna med Tyskland. Detta bortfallande av den svenska exporten till vissa länder i Sydamerika har föranlett

komplikationer, då man på sina håll velat ställa exporten till Sverige i beroende av att import från Sverige kan erhållas. Det har varit nödvändigt att föra långvariga förhandlingar med vissa av de sydamerikanska staterna för att reda ut de missförstånd, som sålunda uppstått. Åtskilliga problem kvarstå emellertid alltså olösta, särskilt i förhållande till republiken Uruguay.

Vad slutligen angår det tredje av de problemkomplex, som regleras genom Göteborgsöverenskommelserna, nämligen rätten att på respektive marknader inköpa själva varupartierna, så är att framhålla, att det särskilt efter Förenta Staternas inträde i kriget uppstått en så småningom alltmer utpräglad knapphet på vissa betydelsefulla råvaror. De nordamerikanska myndigheterna hava i sammanhang med genomförandet av det stora upprustningsprogrammet sökt förskaffa sig effektiv kontroll över alla intressantare varuslag. Därvidlag har det ofta brustit i koordinationen mellan amerikanska och brittiska åtgärder, vilket i sin tur lett till komplikationer i vårt arbete för importens upprätthållande. Underhandlingar med olika nordamerikanska myndigheter hava därför under vintermånaderna måst föras beträffande ett flertal olika importönskemål och så småningom hava dessa svenska framställningar in casu förts samman till en regelrätt förhandling av större räckvidd, som sedan någon tid pågår mellan vår beskickning i Washington och den amerikanska regeringen. Det är tillfredsställande att konstatera, att vårt sändebud i Washington kunnat rapportera, att amerikanska vederbörande under dessa förhandlingar visat mycken förståelse för Sveriges politiska läge liksom för den neutralitetspolitik, som svenska regeringen fullföljt under kriget. Under hänsynstagande till denna Sveriges neutrala hållning har man på amerikansk sida ställt i utsikt vissa lättnader för våra varuinköp. Förhandlingarna fortsätta alltså beträffande olika speciella varuproblem.

Det torde av det nu sagda rätt tydligt framgå, att Göteborgstrafiken vilar på ett helt komplex av olika överenskommelser och att den förutsätter en snart sagt oavbruten förhandling med båda de krigförande parterna. Det kan i själva verket med visst berättigande påstås, att förhandenvaron av denna trafik utgör ett synligt bevis på att de krigförande erkänna ärligheten i vår neutralitetspolitik och respektera neutraliteten.

Om jag därefter ser på den rent materiella-statistiska sidan av Göteborgstrafiken, är att konstatera, att sedan oktober förra året sammanlagt 42 fartyg inlöpt till Göteborg västerifrån och samma antal fartyg utlöpt västerut. De laster, som dessa fartyg medfört hem, hava uppgått till ett värde av omkring 250 miljoner kronor, under det att exporten på lejdfartygen haft ett värde av omkring 120 miljoner kronor. Utan att gå i detalj beträffande importens sammansättning vill jag nämna, att vi i år beräkna att kunna hemtaga 90.000 ton vete. Av övrig spannmål har hittills i år bl. a. importerats 6.500 ton havre samt över 13.000 ton

majs. Denna ökade spannmålsimport har möjliggjorts genom utnyttjandet av några av våra största tankfartyg, vilka alltsedan sin byggnad legat upplagda i Sverige.

Av den övriga livsmedelsimporten må nämnas ris, bönor, torkad frukt, kaffe, kakao. Av foderkakor har importerats betydande kvantiteter från Argentina. Av betydelse för fettämnesförsörjningen är — förutom en mindre import av fläsk om 3.000 ton — importen av vegetabiliska fettämnen, huvudsakligen för margarinindustrien.

Bland de importerade industriråvarorna är att nämna särskilt hudar, skinn, ull, bomull och halvfabrikat därav. Men även kvantitativt obetydliga poster, såsom reservdelar för lantbrukets traktorer, sisalhampa för tillverkning av skördegarn, asfalt och asbest för byggnadsindustrien, kemikalier, maskiner och maskindelar, äro givetvis av betydelse för olika delar av näringslivet.

Till lejdtrafikens huvudintressenter hör även det svenska försvaret. Det är naturligt, att alla de råvaror och halvfabrikat, som kunna vara av betydelse för uppbyggandet av vårt försvar, erhålla prioritet vid avvägningen av importbehoven. Av den för flottan och flyget viktigaste importvaran, nämligen oljeprodukterna, ha under de senaste åtta månaderna inkommit cirka 50.000 ton motorbrännolja, flygbensin och smörj-oljor.

Vända vi oss därefter till handelsförbindelserna innanför blockadspärarna, vill jag först något beröra varuutbytet med de nordiska grannländerna.

När man under nuvarande förhållanden granskar våra handelsförbindelser med Danmark, Finland och Norge, är det av intresse att ihågkomma den stora betydelse, som Sveriges handelsutbyte med grannländerna hade före kriget. Vår sammanlagda export till de nordiska länderna uppgick då till cirka 300 miljoner kronor och totalimporten till omkring 160 miljoner kronor. Detta internordiska varuutbyte var uppbyggt på den förutsättningen, att de olika länderna kunde utvinna betydande export-respektive betalningsöverskott genom sina leveranser västerut av trävaru-produkter respektive lantbruksprodukter.

För svensk handelspolitik i förhållande till *Danmark* och *Norge* uppställer sig numera den allt svårare uppgiften att på bilateral grund bygga upp handelsutbytet; den största vanskligheten ligger här i de alltmera begränsade möjligheterna att få fram tillräckligt med import-varor från dessa länder. De redan tidigare betydande komplikationer, som kännetecknat våra handelsförbindelser med *Finland*, hava till följd av det allmänna lägets utveckling ytterligare accentuerats.

Det avtal, som reglerat handeln med Finland under tiden 1 september 1940—28 februari 1942, bildade grundvalen för en svensk export på över 120 miljoner kronor mot en import på omkring 30 miljoner kronor. I början av februari 1942 upptogs förhandlingar om nytt handelsavtal, men dessa underhandlingar ledde först i maj till resultat. Svårigheterna

hänförde sig icke så mycket till varuutbytets sammansättning som till regleringen av betalningsfrågorna. Beträffande själva varuutbytet nåddes nämligen ganska snart enighet om ett program, innebärande svensk export intill årets slut till ett värde av minst 35 miljoner kronor. Beträffande exportens finansiering föreslogs från svensk sida, att de i tidigare avtal införda bestämmelserna om kontantbetalning av viss del av köpesumman skulle bortfalla och att det alltså finge bero på överenskomelse i det enskilda fallet mellan den svenske säljaren och den finske köparen, om och i vad mån kontantbetalning skulle ifrågakomma. Samtidigt förklarade sig svenska regeringen beredd att i samma utsträckning som förut tillåta exportkreditgaranti vid försäljningar till Finland. Vidare erbjöd sig regeringen att i syfte att underlätta finansieringen av Finlands inköp av danska livsmedel bevilja finska staten en kredit å 35 miljoner kronor, varigenom de svenska finansiella fordringarna på Finland skulle komma att stiga till sammanlagt 415 miljoner kronor.

Från finsk sida ville man icke acceptera detta svenska erbjudande utan framförde i stället önskemål om införande av en clearing. Då betalningen av den i clearingens ingående svenska exporten skulle bli beroende av motsvarande finsk export och några definitiva utfästelser om dylik export icke kunde från finsk sida lämnas, ansåg man sig på svensk sida icke kunna godtaga detta finska önskemål.

Först i maj månad beslöt finska regeringen att acceptera de svenska i början av mars gjorda erbjudandena, varvid emellertid samtidigt angavs, att finska regeringen redan före årets utgång hos svenska regeringen komme att anhänga om beviljandet av en ny statskredit.

Finland har i maj månad till den 30 juni uppsagt det den 31 augusti 1940 undertecknade protokollet rörande betalningsförhållandena, varigenom bland annat regleras lånetjänsten å finska obligationer, utdelningar å finska aktier samt användningsområdet för s. k. finska inlandsmark.

Vårt handelsutbyte med *Norge* under 1941 hade ett värde av sammanlagt omkring 130 miljoner kronor. Enligt de avtal, som träffats för innevarande år, beräknas samhandeln komma att uppgå till cirka 100 miljoner kronor. Importen består huvudsakligen av kalksalpeter, kalkkväve, svavel, svavelkis jämte vissa begränsade kvantiteter fisk. Utvecklingen under årets första fem månader har kännetecknats av en betydande eftersläpning vid de norska leveranserna till Sverige, vilket haft till följd, att ett icke obetydligt clearingunderskott uppstått. Härvid har visserligen spelat in de i det svensk-norska varuutbytet normalt återkommande säsongmässiga svängningarna, men huvudorsaken har säkerligen varit de alltmer stegrade svårigheterna för den norska produktionen och det norska transportväsendet.

Beträffande *Danmark* har det varit förenat med än större svårigheter än beträffande Norge att kunna få fram importvaror av betydelse för den svenska försörjningen. Ansträngningarna hava huvudsakligen inriktats på att erhålla jordbruksprodukter; som följd av Danmarks omfattande

förpliktelser gentemot Tyskland har det emellertid under 1941 icke varit möjligt utverka import annat än av vissa kvantiteter ägg, svin och socker. Genom överenskommelser rörande vissa tilläggsleveranser kom emellertid vår export till Danmark under 1941 att uppgå till omkring 70 miljoner kronor och importen till cirka 65 miljoner kronor, vilket resultat torde i stort sett kunna betecknas såsom tillfredsställande. Den sammanlagda siffran på 135 miljoner kronor understiger endast med ett 20-tal miljoner kronor de senaste förkrigsårens svensk-danska handelsutbyte.

Det svensk-danska varuutbytet under den hittills förflutna delen av 1942 har fått sin särskilda prägel av de svensk-dansk-finska triangelfaffärer, som tillkommit, sedan det visat sig, att Finland för närvarande icke är i tillfälle att i erforderlig utsträckning exportera varor av det slag, som Danmark önskar erhålla i utbyte för danska livsmedel. För att säkra den fortsatta livsmedelsexporten från Danmark till Finland har man därför på svensk sida lämnat sin medverkan till en anordning, enligt vilken Danmark till Finland exporterat sammanlagt 3.900 ton smör, 5.000 ton socker, 5.000 grisar samt vissa partier köttkonserver till ett sammanlagt värde av cirka 26 miljoner kronor. Betalning för dessa varor har skett i svenska kronor på det svensk-danska clearingkontot i Stockholm, varefter utjämning skett genom export från Sverige till Danmark av huvudsakligen trävaror, pappersmassa, papper, järn och stål samt maskiner.

Vår handel med den europeiska kontinenten kännetecknas av ständigt stegrade svårigheter att till rimliga priser erhålla varor för import till Sverige, samtidigt som efterfrågan på svenska varor oavbrutet ökas. Dessa båda motsatta tendenser hava lett till svårartade komplikationer i våra handelsförbindelser, särskilt med Tyskland.

Ännu under förra året kunde emellertid importen från *Tyskland* upprätthållas vid en hög nivå. Det totala importvärdet uppgick till icke mindre än 880 miljoner kronor mot 770 miljoner kronor år 1940. Samtidigt ökade värdet av Sveriges export från 490 till 560 miljoner kronor. Varubalansens gestaltning hade sålunda i och för sig icke behövt föranleda clearingsvårigheter. Svårigheter vållades framförallt därigenom att fraktbetalningarna genom clearingens stegrades till omkring 150 miljoner kronor, huvudsakligen beroende på att det blivit nödvändigt att basera det svensk-tyska varuutbytet i huvudsak på svenskt tonnage. Därtill komma vissa förbelastningar från föregående år.

Dessa olika faktorer medförde under loppet av 1941 en omsvängning i den svensk-tyska clearingens, så att vi mot slutet av sommaren måste räkna med uppkomsten för första gången i clearingens historia av ett tyskt skuldsaldo gentemot Sverige. Sedan i anledning härav de svenska och tyska regeringskommissionerna kallats till sammanträde i september 1941, ägde en grundlig genomgång rum av hela clearingläget. Det visade sig därvid, att man, därest icke särskilda åtgärder vidtoges, hade att räkna med uppkomsten av ett betydande tyskt skuldsaldo före 1941 års utgång, ett saldo om uppskattningsvis mellan 200 och 300 miljoner kronor. Man

överenskom då om följande åtgärder: 1°) Tyska vederbörande förbundo sig att forcera de tyska leveranserna till Sverige, särskilt av kol och koks. Detta skedde också, och under höstmånaderna hade vi en import på omkring 600.000 ton i månaden. 2°) Tyska vederbörande åtog sig att inskränka de tyska inköpen i Sverige av vissa varor. Genom dessa båda åtgärder beräknade man, att det sannolika skuldsaldot skulle kunna begränsas till omkring 100 miljoner kronor. 3°) För att förebygga en stockning i handelsutbytet åtog man sig på svensk sida att genom Statens Reservförrådsnämnd lämna ett förskott om högst 100 miljoner kronor å tyska leveranser av kol, koks, handelsjärn m. m. under första halvåret 1942. Av detta förskott utbetalades under höstens lopp sammanlagt 90 miljoner kronor.

Uppgårelsen i september 1941 hade karaktären av en temporär lösning. Vid de därpå följande svensk-tyska förhandlingarna under oktober, november och december 1941 blev frågan om clearingbalansen föremål för ingående meningsutbyten. Från tysk sida framställdes krav på en svensk statskredit om ungefär 300 miljoner kronor. Motiveringen härför var bl. a., att dylik kredit beviljats Tyskland av andra länder och att, alltsedan den svensk-tyska clearingen kom till stånd 1934, ett svenskt skuldsaldo gentemot Tyskland förelegat. Under våren 1940 hade detta svenska skuldsaldo varit så stort som 170 miljoner kronor. Oaktat någon förpliktelse härtill icke funnits, hade Tyskland upprätthållit exporten till Sverige genom att förskottera erforderliga belopp till de tyska exportörerna. I nuvarande läge förväntade man från tysk sida motsvarande tillmötesgående från Sverige. Man hänvisade även till att Sverige under 1940 beviljat stora krediter till exempelvis Ryssland.

Efter att ha dryftat frågan i utrikesnämnden, avisade svenska regeringen det tyska förslaget om statskredit. Det motförslag, som gjordes från svensk sida, innebar, att svenska staten vore beredd att inom ramen för det hävdvunna exportkreditgarantisystemet lämna garanti för eventuella krediter från de svenska exportörernas sida. Från tysk sida gjordes allvarliga invändningar mot det svenska förslaget och diskussionen antog under december månad en tämligen tillspetsad karaktär. Från tysk sida meddelades bl. a., att man icke ansåg sig kunna upprätthålla exporten av kol, koks, handelsjärn och gödselmedel till Sverige under 1942, därest kreditfrågan icke finge en tillfredsställande lösning.

Den tyska delegationen godtog dock till slut (i december 1941) det svenska förslaget, men förklarade samtidigt med stort eftertryck, att man betraktade denna lösning såsom ett experiment och att man förbehöll sig rätten att återkomma till förslaget om statskredit, därest exportkredit-systemet icke visade sig medföra den för clearingens balansering erforderliga lättnaden.

Den överenskommelse, som träffades i december, innebär följande.

De varor, för vilka exportkredit kommer i fråga, indelas i två grupper. *Första* gruppen omfattar produkter av stenindustri, trävaror (inklusive

träbaracker och trähus), cellulosa, trämassa, papper och papp. *Andra gruppen* omfattar maskiner och dylikt samt verktyg och kullager.

Man har utgått ifrån att kredit — i den mån den lämnas av exportörerna — kommer att lämnas för 50 % av fakturabeloppet.

För grupp 1 (alltså sten, trävaror m. m.) skulle i så fall exportkreditnämnden garantiförsäkra 30 procent av fakturabeloppet och exportörens självrisk sålunda bli 20 % av fakturabeloppet. När det sedan visade sig, att exportörerna icke voro villiga exportera på dessa villkor och någon export sålunda icke kom till stånd, träffades i mars i år en ny överenskommelse mellan de svenska och tyska regeringskommissionerna, varvid exportkreditandelen höjdes till 35 procent och självrisken sålunda blev 15 procent av fakturabeloppet.

För grupp 2 (alltså maskiner m. m.) är exportkreditandelen 25 procent och självrisken 25 procent.

Kredittiden bestämdes till mellan 12 och 18 månader.

Under de första fem månaderna efter handelsöverenskommelsen ha svenska exportörer slutit avtal med tyska köpare, innebärande löfte om krediter på omkring 75 miljoner kronor. Endast en mindre del av dessa kontrakt ha hittills effektuerats. Samtidigt har Tyskland återbetalat tre fjärdedelar av det i september lämnade förskottet på 90 miljoner kronor. Det är sannolikt, att under första halvåret 1942 den nya kreditgivningen kommer att mer än väl uppvägas av tyska återbetalningar av tidigare lämnade förskott.

Huru stor kreditgivningen kan komma att i fortsättningen bliva, beror i huvudsak på storleken av den export av trävaror, cellulosa och papper, som kan komma till stånd. Det är att antaga, att exporten av ifrågavarande artiklar kommer att starkt begränsas av hänsyn till det svenska folkhushållets egna behov.

Under de första fem månaderna av 1942 har det svensk-tyska handelsutbytet kommit att i första hand få sin prägel av de svårigheter, som den stränga vintern berett sjöfarten i Östersjön. Endast relativt obetydliga mängder kol och koks och handelsjärn hava inkommit till riket. Sedan mot slutet av april isspärren lättat, hava på alldeles samma sätt som förra året besvärigheter uppkommit på grund av de tyska järnvägarnas överbelastning och den utpräglade bristen på arbetskraft inom vissa tyska industrier. På snart sagt alla vår imports huvudområden understiga också de tyska leveranserna under de första fem månaderna 1942 det uppgjorda programmet. Av kol och koks hava vi kunnat införa endast knappt en miljon ton, av handelsjärn omkring 90.000 ton o. s. v. Vid upprepade överläggningar under de senaste månaderna har man på svensk sida sökt uppnå förbättringar i den tyska exporten till Sverige, men det framstår numera ganska tydligt, att tyska vederbörande kämpa med transport- och produktionssvårigheter, som blivit dem i varje fall temporärt övermäktiga.

Denna utveckling är uppenbarligen ägnad att ingiva allvarlig oro med

hänsyn till Sveriges försörjning av sådana viktiga varor som kol, koks, handelsjärn, gödselmedel m. m. Det är också tydligt, att vi hava anledning att räkna med sannolikheten av svårigheter att få clearingen att balansera. Visserligen har clearingen tillförts vissa betydande likvider till följd av kontrakt om tyska leveranser av krigsmateriel, men detta hindrar ej, att ett nytt minussaldo kan komma att uppstå under sommarens förlopp. De svenska myndigheterna följa utvecklingen med särskild uppmärksamhet.

Med vår efter Tyskland för närvarande näst viktigaste handelspartner, *Italien*, uppvisade varuutbytet under 1941 högre värdesiffror än under 1940 — ett förhållande som likväl till största delen berodde på den under året inträdda prishöjningen. Till följd av att den italienska prisnivån — under intryck av varuknapphet och en viss flykt från liran — höjdes mycket snabbare än den svenska, försämrades samtidigt bytesrelationen mellan svenska och italienska varor.

Vid träffandet av den för innevarande år gällande handelsöverenskomsten, vilken förutser en till omkring 240 miljoner kronor höjd varuomsättning — omfattande å italiensk sida textilvaror, frukter och trädgårdsprodukter m. m. samt å svensk sida huvudsakligen cellulosa, papper, järn och stål samt maskiner — har hänsyn tagits till angelägenheten av att uppnå en viss justering till vår fördel av denna bytesrelation. I sådant syfte har i princip fastslagits, att priserna på vissa i de båda ländernas handelsutbyte ingående varor skola fixeras samtidigt. Vid de förhandlingar, som i enlighet härmed fördes rörande första kvartalets leveranser, uppnåddes å ena sidan en prissänkning respektive maximering beträffande en del italienska produkter och å andra sidan en viss höjning av priset å cellulosa och papper. Samtal pågå för närvarande rörande priserna för andra kvartalets kvota — till följd av trafikavbrottet under vintern ha leveranserna av första kvartalets kvota ännu icke helt avslutats, varför skeppningsprogrammet i det hela förskjutits tre månader.

Ur italiensk synpunkt torde ett upprätthållande av importen från Sverige av cellulosa och papper framstå som en angelägenhet av synnerlig vikt — särskilt som det visat sig, att varken Finland eller Norge nu äro att påräkna såsom leverantörer. Ehuru italienska vederbörande sålunda kunna förväntas göra stora ansträngningar att — för möjliggörande av import från Sverige — vidmakthålla exporten hit, synes det likväl tveksamt, i vilken mån dessa deras strävanden komma att krönas med framgång.

Handelsutbytet med *Schweiz* torde kunna betraktas som unikt i det avseendet, att det alltjämt fortgår med betalning i fria valutor och utan annan avtalsreglering än en år 1924 träffad överenskommelse om ömsesidig behandling såsom mestgynnadnation. Varuutbytet har uppvisat en under de sista åren alltmer stegrad omsättning, uppgående för närvarande till närmare 150 miljoner kronor. Som jämförelse kan nämnas, att det totala varuutbytet under åren 1938, 1939 och 1940 utgjorde 49 miljoner kronor, respektive 64 miljoner och 91 miljoner

kronor. Importen under 1941, som haft ett sammanlagt värde av omkring 71 miljoner kronor, har bestått huvudsakligen av krigsmateriel, textilvaror, framför allt bomullsgarn och andra garner, aluminium, färgämnen samt andra produkter av den kemiska industrien, ävensom maskiner. På exportsidan dominera järn och stål.

Det är på sin plats att betona det synnerligen stora värde ur försörjnings- och även ur ren exportsynpunkt, som varuutbytet med Schweiz haft under sistförflutna år. Med alla av den nuvarande situationen betingade förbehåll torde kunna förutses, att det svensk-schweiziska varuutbytet under innevarande år skall komma att gestalta sig i stort sett efter hittillsvarande linjer. Vad särskilt importen från Schweiz angår, blir denna dock givetvis i väsentlig utsträckning beroende på den fortsatta utvecklingen av det schweiziska försörjningsläget och landets importmöjligheter ifråga om de för industrien nödvändiga råvarorna; ett orosmoment innebär givetvis, att de betydande lagren från förkrigstiden numera i betydande utsträckning tagits i anspråk. En annan faktor, som torde komma att spela stor roll för utvecklingen av importen från Schweiz, är även frågan rörande de i vissa fall långtgående restriktioner, som från tysk sida av olika anledningar införts beträffande transitotrafiken från Schweiz.

Den redogörelse, som jag nu lämnat, har begränsats till en berättelse om vad som förekommit i några viktiga frågor. Jag har underlåtit att framlägga någon allmän utrikespolitisk exposé. Det är självklart en huvuduppgift för utrikesledningen att med yttersta vaksamhet följa den allmänna utvecklingens gång med tanke på vårt lands läge i händelsernas virvlar. Sveriges och hela Nordens öde är så uppenbart beroende av den hållning, som vi, delvis av egen vilja, delvis tvingade av omständigheterna, intaga till den pågående världskonflikten i dess olika faser, att överväganden om denna vår hållning och om den sannolika utvecklingen av denna konflikt aldrig får upphöra. Men det synes mig likväl icke vara lämpligt att just nu ingå på sådana allmänna betraktelser. Vi befinna oss för närvarande i ett skede, då det torde vara klokast att förhålla sig avvaktande. Den av allt att döma nu påbörjade stora offensiven eller i varje fall ökade krigsaktiviteten kommer med all sannolikhet att leda till resultat, som politiskt bli av den största betydelse. Men i vilken riktning de komma att vrida utvecklingen, därom veta vi ingenting.

Om jag alltså nu avhåller mig från uttalanden om vår utrikespolitiska kurs, så betyder det ingalunda, att jag skulle mena, att den bör lämnas obestämd i väntan på vad som kan komma att hända. Tvärtom vill jag, Herr Talman, avsluta denna redogörelse med att uttrycka en fast förhoppning, att enigheten om vår hittills följda utrikespolitik skall bestå, såväl i fråga om vår ställning till de stridande stormakterna som i fråga om vårt förhållande till våra nordiska grannländer, och att vårt folk skall kunna utan avvikelse följa den linje, som det självt har utstakat för sig.

Nr 2.

Herr JONSSON i Eskilstuna:

Herr talman. Det har ingalunda varit min åstundan att bli den förste som i kammaren skulle taga till orda efter hans excellens utrikesministers redogörelse. Jag hade väntat, att man från mera auktoritativt håll inom partierna skulle ha haft något att anföra. Då så icke tycks vara fallet, dristar jag mig att säga några ord.

Jag har icke begärt ordet för att på något sätt tillkännage något slags motsättning mot regeringen. Jag är angelägen att framhålla det redan nu. Jag har sålunda ingen anledning att beröra sakinnehållet i den mycket utförliga redogörelse, som utrikesministern har lämnat, även om jag beträffande redogörelsen vill säga så mycket som att uppfattningen beträffande permittentresorna och i synnerhet beträffande transiteringarna väl icke undergått någon förskjutning, om man också på grund av kända förhållanden anser sig böra resignera inför fakta. Personligen kan jag ju också tillfoga, att jag är en smula betänksam inför följderna för vår hushållning av den kreditgivning till främmande makter, som anses vara nödvändig.

Jag begärde emellertid egentligen ordet för att helt kort framställa några önskemål beträffande formerna för regeringens sekreta underrättelsetjänst till riksdagen. Hans excellens utrikesministern erinrade i början av sitt anförande om att det var mycket länge sedan, att det var flera månader sedan han hade lämnat liknande redogörelse inför riksdagen. Han tycktes mena att, då intet allvarligt hänt, det ej heller var nödvändigt, men han betonade, att anledning i alla fall funnits flera gånger från svensk sida att gentemot utlandet understryka den en gång av Sverige ganska enhälligt valda neutrala linjen. Det förefaller mig, som om hans excellens utrikesministern icke vore besvärad av någon särdeles angelägen vilja att informera riksdagen. Det är intet framträdande drag hos honom. Detta är naturligtvis ett beröm, när det är fråga om en diplomat, fastän det ur parlamentarisk synpunkt icke kan ses på samma sätt.

Jag föreställer mig, att riksdagen gärna önskar att tämligen ofta bli informerad på sätt nu har skett i dag om utrikespolitiken, även om ingenting särdeles besvärande har hänt. Man vinner bl. a. den fördelen, att redogörelsen kan bli jämförelsevis kort och icke så tröttande för vare sig föredraganden eller den som skall höra på.

Vad jag nu emellertid ville särskilt framhålla såsom ett önskemål, vilket jag tror delas av en stor del av riksdagen, är, att sista delen av detta år icke må gå utan att regeringen söker några möjligheter att informera riksdagen om vår utrikespolitik och inte minst om effekten av vår handelspolitik. Jag förstår nu, att det är regeringens avsikt att försöka undvika höstsession. Det skall jag för min del icke klandra, ty man har ju så mycket annat att göra, och att ligga här större delen av året är icke

vidare behagligt. Jag förstår mycket väl, att höstriksdagarna äro besvärande för regeringen och att arbetet i k. m:ts kansli för den egentliga riksdagen lider därav. Förseningarna i riksdagsarbetet kan i viss mån vara en följd av föregående års riksdag på hösten. Jag är icke blind för den anmärkningen, att med ett sammankallande av riksdagen på hösten blott för information av utrikespolitiska angelägenheter kan följa, att bland allmänheten, som vet att det icke då finns något egentligt arbetsmaterial för riksdagen, en onödig och skadlig oro lätt kan uppstå, men å andra sidan synes det mig vara ur många synpunkter angeläget, icke minst för allmänhetens skull, att riksdagens ledamöter bli så ofta som möjligt informerade. Och jag tror nog, att det skall kunna vara möjligt för regeringen att finna former för dylik information under hösten, om den önskar träda i kontakt med riksdagen. Som det nu förhåller sig händer det, att vi tidningsmän mycket oftare bli informerade än vad riksdagens ledamöter bli. Detta har väckt, det begriper jag, en smula ovilja bland åtskilliga av riksdagens ledamöter. Jag skulle sålunda vilja hemställa till regeringens mycket benägna åtanke att försöka, om det är möjligt, ordna det så, att ett halvt år icke behöver gå, innan riksdagen återigen får tillfälle att informeras om våra utrikespolitiska förbindelser och effekterna av vår handelspolitik.

Nr 3.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Med anledning av det senaste yttrandet vill jag deklarerat, att regeringen icke har några bestämda avsikter i avseende å riksdagens sammankallande till hösten, men vi ha ansett det viktigt att utgå från att det arbetsmaterial, som kunde avverkas medan riksdagen nu är samlad, också borde avverkas på sådant sätt, att man icke med avsikt lade undan något som skulle nödvändiggöra en höstriksdag. Huruvida det ändå uppstår en sådan nödvändighet är svårt att yttra sig om. Sådana frågor kunna lätt komma, som nödvändiggöra riksdagens sammankallande. Jag erinrar om att en stor kommitté behandlar jordbruksfrågorna. Det är mycket möjligt att i samband med det utlåtande, som denna kommitté kommer att avge, det kan vara nödvändigt att inkalla riksdagen. Åtminstone jag för min del utgår emellertid från, att det måste föreligga ett verkligt arbetsmaterial innan riksdagen inkallas, icke på den grund att jag har en önskan att undkomma ett inkallande, utan därför att de bestämmelser riksdagen själv har stadgat kräva det.

Jag skulle i detta sammanhang, när jag nu talar inom lyckta dörrar, vilja hemställa till riksdagen att överväga, om man icke kunde få en förnuftigare ordning på detta område. Avlöningsreglementet så skrivet, att riksdagen icke kan inkallas därest regeringen icke har för avsikt att

förelägga den förslag. Regeringen är alltså förhindrad att begära sammanträde med riksdagen endast för att lämna information. Reglementet borde kunna ges en sådan formulering, att regeringen har möjligheter att, även när det gäller blott informatoriskt, komma samman med riksdagen. Regeringen har ingen önskan att undanhålla riksdagen informationer, och jag vill, gentemot vad herr Jonsson sade om utrikesministern, deklarera, att jag aldrig förmärkt hos utrikesministern någon obenägenhet att informera riksdagen. Att det blivit så här långa mellanrum mellan de hemliga sammanträdena beror på att vi använt även andra utvägar för information, och detta just när riksdagen haft ett särskilt intresse att bli informerad. När ryktena gingo om mot oss planerade åtgärder blevo riksdagsgrupperna genom regeringens försorg mycket väl informerade. Om tidningsmännen blir det litet oftare, kanske kan förklaras därmed, att det behövs så mycket mera.

Nr 4.

Herr DE GEER:

Herr talman! Jag skall be att få beröra en detalj i utrikesministerns anförande, en mycket viktig sådan ur näringslivets synpunkt, nämligen bristen i vår import av stenkol och koks från Tyskland. Importen av stenkol har ju en central betydelse för folkhushållet, och importbristen återverkar allvarligt på vedavverkningen, på arbetsmarknaden i dess helhet, på våra möjligheter att förse oss med fodercellulosa o. s. v. Det är därför icke det ringaste tvivel om, att en betydande lättnad skulle inträda för vårt folkhushåll, om importen av stenkol kunde ökas. Man frågar då, och jag efterlyser svaret i utrikesministerns anförande. Ha vi inga medel att befordra en ökning av importen av stenkol och andra fossila bränslen från Tyskland? Det har sagts under hand, att tyskarna begärt ytterligare vagnar och lok. De lära ha fått 500 vagnar tidigare. Om de finge vagnar och lok, skulle importen kunna befordras. Man har anledning att ställa sig misstänksam och att befara, att dessa vagnar och lok skulle användas för andra ändamål. Om en effektiv kontroll kan vinnas, bör väl den frågan i varje fall övervägas. Änglok ha vi möjligen tillgång på. Vidare vet man, att importen av stenkol från Danzig och även från nordsjöhamnarna är svår att hålla igång. Vi ha relativt riklig tillgång på stenkol i Rotterdam, dit stenkol kan fraktas sjöledes på Rehn. Men svenska båtar visa mycket liten benägenhet att gå till Rotterdam på grund av de stora riskerna för sänkning. I den mån man frivilligt kan få fram båtar och folk till dem, får man väl finna sig i att betala de högre frakter, som erfordras. Jag skulle därför vilja fråga, om något särskilt övervägande gjorts att få fram ökning av stenkolimporten den vägen.

Sedan ha vi kanske några påtryckningar att göra. Det ligger närmast till

hands att tänka på vår export av malm. Malmbrytningen är i Tyskland till skillnad mot den i Sverige mycket arbetskrävande. Ett dagsverke i Sverige producerar flera ton malm. I Tyskland är förhållandet det motsatta: det krävs flera dagsverken för ett ton malm. Kunna vi utöva påtryckning genom att minska på vår malmexport, är det kanske ett medel att få fram mera stenkol. Den arbetslöshet, som därav kan förorsakas i Sverige, är av försvinnande liten betydelse.

Sedan ha vi kanske mera effektiva, fastän givetvis mera ömtåliga påtryckningsmedel, vilka naturligtvis endast regeringen kan fälla något omdöme om. Jag tänker på permittentresorna och på de pågående transporter av materiel från Tyskland till Norge och Finland.

En överblick visar, att regeringen nog har många strängar på sin lyra. Det gäller att spela på de strängarna och spela så att det hörs. Jag tror, att det kan spelas så att det hörs i Berlin. Man skall naturligtvis icke slå så hårt an, att strängarna brista, ehuru en stor del av svenska folket nog med tillfredsställelse skulle hälsa, om *en* sådan sträng brast — permittentresorna och materieltransporterna. Ändamålet är emellertid icke att få fram en politisk kris, utan att få fram stenkol, vilket är av så utomordentlig betydelse för hela vår folkhushållning.

Jag vore tacksam, om utrikesministern kunde lämna några positiva upplysningar, särskilt angående de två detaljerna: sändandet av flera vagnar och lok till Tyskland och möjligheten att öka importen från Kanalhamnarna, närmast Rotterdam.

Nr 5.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Till svar på de frågor, som här framstälts vill jag säga, att detta givetvis är ett problem, som i hög grad tager regeringens uppmärksamhet i anspråk. Det är också klart, att alla de vägar, som kunna finnas önskvärda, skola prövas. Emellertid vill jag icke närmare gå in på läget för dagen. Jag kan bara säga, att det ligger icke så enkelt till, att man bara har att anlita medel, som stå till buds, om man vill, och låta bli, om man icke vill.

Vad det rent politiska momentet beträffar tror jag att man icke skall tänka sig att koppla ihop sådana saker som permittentresor och transitering med frågan om stenkol. Jag nämnde redan i mitt första anförande, att man har skäl att antaga, att tyskarna för närvarande stå inför transportsvårigheter, som äro dem övermäktiga. Jag har i varje fall för min del det bestämda intrycket, att det är svårigheter av denna art, som huvudsakligen ligga till grund för de brister, som göra sig gällande i fråga om kolexporten till oss.

Man får komma ihåg, att *avtalet* med Tyskland rör sig om

mycket större kvantiteter. Det är alltså icke fråga om bristande vilja att tillmötesgå oss, när det gäller att sälja så mycket kol till oss som vi behöva och som man på tysk sida kan avstå, utan de svårigheter, som uppkommit, ligga mer på det praktisk-tekniska planet. Under sådana omständigheter vill jag varna för alla spekulationer att draga över denna sak på det politiska planet. Den första frågan om praktiska möjligheter till anordningar för att verkligen få hit kol är däremot naturligtvis någonting, som verkligen måste övervägas.

Nr 6.

Herr KILBOM:

Herr talman! När jag hörde hans excellens utrikesministerns anförande fick jag av den första delen det personliga intrycket, att regeringen gör vad den kan för att hävda den huvudlinje, som landet är ense om. Jag syftar på frågan om de norska båtarna. Däremot måste jag säga, att jag ställer mig litet frågande, när utrikesministern kom över till den andra delen, angående permittentresorna, transitotrafiken och överflygningarna. Sist nämnda är en liten detalj i det stora hela men jag tror, att den har väsentlig betydelse för den åsiktsbildning i fråga om vårt läge och åtgärderna för att hävda detsamma, som har ägt och äger rum. Jag vet icke, om jag uppfattade hans excellens rätt, då han meddelade, att sedan mitten på november medges ett antal överflygande kurirplan av 60 per vecka och att det icke fanns några planer på att minska detta antal. Om detta är riktigt, så tror jag man måste förstå varför överflygningarna på allmänheten, måste verka tämligen alarmerande, så mycket mera som trafiken givetvis har stegrats efter vinterns utgång. Ur denna synpunkt tror jag, att man har anledning att ännu starkare än vad som har skett i pressen och av herr Jonsson i Eskilstuna uttala den önskan, att regeringens åtgärder i allmänhet för bevarande av vår självständighet kommuniceras till riksdagen och allmänheten. Det finns ju ingen anledning att strypa åt denna kommunikation, eftersom åtminstone jag som sagt av första delen av utrikesministerns anförande fick den uppfattningen, att regeringen handlat riktigt och bra. Det finns ingen anledning att strypa åt den på sätt, som nog under sista tiden enligt såväl allmänhetens som riksdagsledamöternas uppfattning har skett. Men som sagt, jag måste göra dessa mina reflexioner i anknytning till kurirplanens överflygningar hypotetiska, då jag icke alldeles säkert vet, om jag fattade siffrorna riktigt.

Det var emellertid en annan punkt i hans excellens utrikesministerns anförande, som fattades, vilket slog mig. Jag syftar på händelserna nyligen med våra fiskebåtar nere på Västkusten. Måhända avsåg hans excellens att lämna ett meddelande om vad som hade gjorts för att hävda våra intressen i denna fråga och om den reaktion, detta hade medfört,

genom sitt uppläsande av ett meddelande från tyska regeringen. Jag fattade det emellertid icke så utan på det sättet, att han av någon anledning, kanske av förbiseende, icke gick in på denna sak här.

Jag kom för några dagar sedan från en liten resa i västra Sverige och så långt jag var i tillfälle att träffa människor, som äro fullkomligt opolitiska och syssla med helt andra ting av vårt offentliga liv än politik, tror jag mig kunna omvittna, att icke på länge har något inträffat, som åtminstone där nere har väckt en sådan uppmärksamhet både i fråga om viss utländsk makts uppträdande mot oss och i fråga om vår förmåga att tillbakavisa övergreppen. Jag skulle därför gärna för min del se, och jag undrar, om det icke förhåller sig på samma sätt med kammarens övriga ledamöter, att man fick en förklaring på hur denna sak ligger till och meddelande om vad som utöver det, som offentligen har meddelats, har gjorts i fråga i Berlin för att få rättelse och om hur saken till äventyrs har utvecklats.

Nr 7.

Hans excellens herr ministern för utrikesärenden GÜNTHER:

Den förklaring, som tyska regeringen hade avgivit till vår beskickning och som jag läste upp, hade avseende å överflygningarna i Bohuslän och hade intet som helst att göra med beskjutningen av fiskebåtarna. Vi ha begärt att få en rapport om hur det förhåller sig med dessa sista beskjutningar av fiskebåtar. Denna har ännu icke inkommit.

Vad själva principfrågan beträffar ligger den till så, att redan den 9 april 1940, alltså när invasionen i Danmark och Norge ägde rum, meddelade tyskarna, att ett minfält hade utlagts i Skagerack, som begränsades av en linje dragen mellan Flekkerö i Norge och en ort i Danmark. Vidare sades det, att varje passage av detta minfält medförde fara.

Sedermera togo vi upp underhandlingar med tyskarna om möjlighet för svenska fiskare att passera denna linje för att kunna fiska på andra sidan. Det svarades då från tysk sida, att man icke kunde vara med om att bevilja att svenska fiskebåtar fiskade på ett område, som låg närmare minspärningslinjen än 10 sjömil. Den gräns, som tyskarna uppdragit såsom farozon för svenska fiskefartyg, sammanfaller alltså icke med gränsen för minspärren utan ligger 10 sjömil öster om denna gräns. Det är nu mycket oklart var de ifrågavarande fiskebåtarna ha befunnit sig.

Det är givet, att detta påbud från tysk sida är rent godtyckligt. Man kan icke säga, att tyskarna ha någon som helst rätt, folkrättsligt eller på annat sätt, att komma med denna förklaring. Det är dock en uttryckligen utfärdad varning, som har delgivits oss och som från utrikesdepartementets sida på de vägar, som stå till buds, ha delgivits vederbörande fiskare.

Det gäller alltså här två frågor, kan man säga. Den ena är, om man skall reagera inför själva det tillvägagångssätt, som har använts från tysk sida, oavsett alltså var svenska fiskefartyg ha legat, den andra om man skall i viss mån acceptera den tyska förklaringen och anse det inträffade vara något att protestera emot endast för den händelse det kan visas, att beskjutningen har skett på ett område, för vilket varningen icke gäller.

Nr 8.

Herr JOHANSSON i Öckerö:

Herr talman! Den fråga, för vars skull jag begärde ordet, har nu redan varit uppe, nämligen frågan om beskjutningen av fiskebåtarna. Givetvis måste vi på Västkusten med bekymmer se denna tilltagande beskjutning av fiskebåtar från tyska flygplan. Vi ha mycket svårt att förstå den, eftersom vi icke göra något annat än bedriva vår näring och vi icke kunna vara i vägen för tyskarna. Det är klart, att fiskebåtar lika väl som flygplan kunna bli felorienterade. Fiskebåtarna kunna till och med lättare bli felorienterade än flygplanen. Man tycker ju då, att samma hänsyn borde kunna tagas till fiskebåtarna som nu tages till de flygplan, som allt som oftast överflyga våra gränser.

Vi känna väl till den angivna gränslinjen från Sandnäs Hage till Flekkerö och att vi icke få gå längre västerut än 10 sjömil öster om denna gräns. Det är emellertid klart, att även flygplan kunna vara så felorienterade, att de beskjuta fiskebåtar, som ligga öster om den västliga gränsen för fiskebåtarna. Jag känner till och med till ett fall, där en båt hemifrån blev beskjuten strax väster om Väderöarna, alltså många mil öster om den av tyskarna utstakade gränsen. I det sista fall, som omnämnts i pressen, påstår kaptenen ombord å fiskefartyget, att han befann sig 55 sjömil väster om Skagen. Fyrarna äro ju släckta, Skagens fyrskepp är indraget och en del andra sjömärken kunna icke begagnas, eftersom de trätt ur funktion, och det är alltså icke så lätt att bestämma positionen som förr. Kaptenen i fråga är emellertid navigationslärare. Jag känner honom ganska väl, och jag tror i alla fall, att han med den navigationskunskap, som han besitter, något så när kan bestämma var han befinner sig. 55 sjömil väster om Skagen betyder, att han var minst 15 sjömil öster om den linje, som anger det för fiske tillåtna området.

Det område, som är minerat, innehåller de bästa fiskeplatserna, som vi ha haft på Västkusten. Nu när alla fiskebåtar trängas österöver, blir det icke plats för alla. Trots att vi ha ont om drivmedel och många båtar ligga stilla i land, kunna alla ändå icke få plats. De gå därför västeröver och undan för undan kunna de komma för långt, fastän de icke velat eller ämnat göra det. Man förvånar sig då över att de tyska flygplanen icke på annat sätt, till exempel genom varningsskott, kunna få fiskebåtarna att gå

österut utan att man utan vidare beskjuter dem. För övrigt beskjuter man dem icke med vanlig ammunition utan använder explosiva kulor. När dessa explosiva kulor träffa, förstöras såväl seglen, som styrhytten och allt som träffas.

Det är klart, att fiskarena till slut drar sig för att gå ut, vilket måste återverka på vår livsmedelsförsörjning. Vi behöva ju snart sagt så mycket fisk, som över huvud taget kan fiskas, och komma fiskarena att drivas från fiskeplatserna, kommer detta att återverka på vår folkförsörjning på ett ganska märkbart sätt, eftersom fisken i största utsträckning får ersätta de minskade kötttransonerna.

Jag skulle med dessa ord vilja vädja till regeringen att göra allt som inom möjligheternas gränser står till buds för att skydda våra fiskare, som driva en för vår folkförsörjning så gagnrik näring.

Nr 9.

Herr OLSSON i Mellerud:

Herr talman! Jag hade nyss för avsikt att instämma i det anförande, som hölls av herr Jonsson i Eskilstuna, men hans excellens statsministern grep ordet så snabbt, att jag icke hann påkalla talmannens uppmärksamhet. Jag kan för min del vitsorda vad herr Jonsson i Eskilstuna sade, att det inom stora grupper här i riksdagen finns ett bestämt önskemål, att regeringen söker finna någon utväg att under senare delen av året lämna riksdagsmännen informationer om vårt lands utrikespolitiska förhållanden och för vårt folk viktiga försörjningsfrågor. Det kan icke anses annat än rimligt, att vi under så oroliga tider som de nuvarande från riksdagens sida bestämt hävda rätten för riksdagens ledamöter att erhålla tillbörlig information i dylika ting.

Gentemot herr statsministern skulle man möjligen kunna invända, att hur önskvärt det under alla förhållanden kan vara att lämna tidningsmännen information om vår utrikespolitik m. m., så är det ju dock i första hand riksdagens ledamöter, som skola erhålla dylik information.

Nr 10.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Utrikesministern påpekade inledningsvis, att det icke förekommit någon utrikespolitisk debatt under innevarande år. Det är ju ganska betecknande, att när riksdagen äntligen håller en utrikespolitisk debatt, skall det ske bakom fällda rullgardiner bildligt talat utan att folket har möjlighet att följa de förhandlingar, som ske. När jag suttit och

lyssnat på denna exposé har jag nämligen frågat mig vad det finns i densamma, som icke skulle kunna sägas offentligt. Vad finns i densamma, som i själva verket icke i allmänhet är känt av det svenska folket? Det fanns naturligtvis en del detaljer, som man kunde använda denna form för att meddela, det erkänner jag, men det är dock endast detaljer, som icke inverka på själva den stora frågan om en sådan informationsverksamhet mellan riksdag och regering, som folket har möjlighet att följa.

Jag kan förstå, att det icke är så önskvärt att meddela utåt, att vi varit tvungna att avge en särskild förklaring i Berlin om att vi skola försvara neutraliteten, därest detta skulle vara nödvändigt, men i huvudsak innehöll vad som relaterades sådant, som väl hade kunnat meddelas allmänheten och varom allmänheten i vissa avseenden redan är informerad.

Det var också ganska märkvärdigt, att när en ledamot av statsutskottet tar ordet i denna debatt, så gör han det för att uttrycka sitt missnöje i en fråga, som tidigare har behandlats av riksdagen och varvid han haft möjlighet att inför hela folkopinionen ge uttryck för sin uppfattning. Jag syftar på frågan om krediterna.

Utrikesministern slutade sitt anförande dels med att understryka, att han naturligtvis icke hade ingått på alla för oss viktiga utrikespolitiska problem, dels också med att markera, att både vårt eget och Nordens öde är beroende av vårt handligssätt. Jag frågar mig vad det är, som ligger bakom det sistnämnda yttrandet. Hur odiskutabelt det än må vara, att ens eget uppträdande naturligtvis spelar mycket stor roll, så är det väl å andra sidan lika självklart, att vår framtid kommer att bestämmas av faktorer, över vilka vi icke i dag kunna utöva något större inflytande. Segrar Tyskland i detta krig, lär det icke räcka till med vår goda vilja. Norden som helhet och därmed också vårt eget land torde i sådant fall komma i det läget, att det icke har möjlighet att såsom tidigare självständigt forma sitt öde. Å andra sidan har det nu genom meddelandet om alliansen mellan Storbritannien och Sovjetunionen, vilket ju tydligen har Förenta Staternas gillande, blivit klart, att detta är en maktfaktor, som kommer att betyda åtskilligt, även när det gäller att fixera Nordens framtid.

Jag tyckte för min del, att själva den slutanmärkning, som utrikesministern i denna fråga gjorde, liksom icke ville röra vid den faktiska världsomvälvande innebörden av den uppgörelse, som har träffats mellan dessa stormakter. Jag utgår för min del från att dessa makter komma att segra i kriget och segra ganska snart. Därför menar jag, att det är för den svenska utrikespolitikens gestaltning och för den svenska opinionens information av största betydelse, att statsmakterna verkligen försöka fixera en mening både om innebörden i detta avtal och om dess konsekvenser för Sveriges vidkommande. Sammanhanget mellan denna synnerligen viktiga tilldragelse och vårt eget lands öde framgår av de i uppgörelsen ingående bestämmelserna om att vid en seger för de allierade man dels skall

respektera de olika ländernas territorium och icke eftersträva territoriella utvidgningar, dels också att man icke skall blanda sig i ländernas egna, inre angelägenheter. Detta är naturligtvis för varje småstat en deklaration av den allra största betydelse, så betydelsefull att dessa stater ha anledning att överväga och närmare precisera den ställning de själva intager till respektive parter krigsmål.

Jag tycker mig i den svenska regeringens utrikespolitik tidigare hava utläst en nästan kronisk skräck för perspektivet av en seger för det allierade blocket. Det längsta man har sträckt sig till — nu talar jag kanske icke så mycket om regeringen själv som om dess talesmän i pressen — är en förhoppning om att dessa stater skola segra, men i så fall har man hoppats, att det till slut skulle bli Förenta Staterna och Storbritannien som skulle bestämma Europas kommande status. Jag tror, att man kan fastslå, att den ingångna alliansen betyder, att en sådan förutsättning icke längre föreligger till bedömande, och det bör vara av stor betydelse för Sveriges politik. Jag tror, att dessa allierade stormakter komma att tillsammans utforma den fred och de förhållanden, som komma att gälla i Europa efter detta krig. Om detta är antagligt — och det är antagligt — så är det tydligt, att den svenska utrikespolitiken såsom den av regeringen vid vissa tillfällen fixerats måste undergå en viss förändring. Herr utrikesministern förklarade redan 1940, att vi i det rysk-finska kriget icke voro neutrala i detta ords mening utan närmast intogo positionen såsom icke krigförande. Han förklarade vid ungefär samma tidpunkt, att den i Moskva-freden ingående bestämmelsen, att man skulle bygga en järnväg genom Finland från Kandalaksja på Kolahalvön, av honom betraktades såsom ett potentiellt hot mot Sverige.

Man kan visserligen värdera dessa uttalanden närmast utifrån det läge, i vilket de gjordes, och icke ställa in dem i ett större perspektiv. Men det är icke orätt, menar jag, att ställa in dessa uttalanden i ett större perspektiv för den svenska utrikespolitiken. Det är icke oriktigt att uttrycka en viss misstro mot den svenska utrikespolitiken ifråga om dess östra inriktning, dess inriktning till Finland och dess inriktning mot Sovjetunionen. Vår regering borde ju vara ganska fri från det gamla sågfilarkomplexet, tycker man. Det har icke varit motiverat. Man kan icke historiskt bekräfta påståendet om någon rysk trängtan västerut, som skulle utgöra ett hot för vår framtida självständighet. Det är tillräckligt att erinra om det för alla kända faktum, att under samma tid som vi fört sju krig mot Ryssland ha vi fört nio krig mot Danmark. Av dessa våra sju krig äro de flesta tillkomna på svenskt initiativ, och tre av de fyra sista krigen ledde till att både Finland och en del av Sverige besattes av ryska trupper. Om vi gå tillbaka i vår historia, kunna vi icke finna något större berättigande för talet om ryska annexionssträvanden mot vårt land än för talet om danska annexionssträvanden. Gentemot Danmark finna vi det naturligt att utgå ifrån att arvfienedkomplexet måste vara utrotat, att det är vårt broderfolk, att vi med detta folk måste försöka bygga en framtid i fred

och vänskap. Men beträffande vårt förhållande till Ryssland är denna tankegång främmande. Jag måste säga, att av vissa drag i regeringens politik har det framgått, att denna tankegång också varit främmande för regeringen. Det har i den regeringstroga pressen gjorts många uttalanden om att vi i vår utrikespolitiska hållning måste hålla såsom riktpunkt, att Finlands östra gräns också är vår östra gräns, och att vi följaktligen skulle vara tvungna att liksom utgå ifrån att vårt intresse är i viss mån förbundet med Finlands möjligheter att hävda sig i det nuvarande kriget. Regeringen har denna gång kanske icke så mycket officiellt manifesterat sin solidaritet med den finländska krigsföringen — jag skall icke tillmäta exempelvis den dekoration åt Mannerheim mera betydelse än den har i detta sammanhang. Jag skall icke heller tillmäta handelspolitiken vis à vis Finland, som ju i stort sett icke är något annat än ett understöd åt Finland, som underlättar för detta land att föra krig, alltför stor betydelse. Men det framgår ändå av detta, att regeringen förbinder Sveriges egen och Nordens framtid med frågan om Finlands öde. Den frågan borde regeringen taga upp till behandling. Den borde kanske framför allt utnyttja ett sådant här tillfälle, när den kan tala utan att vara uppmärksammas av pressen, till att litet närmare fixera sin ståndpunkt i dessa frågor.

Jag är övertygad om att innebörden av den uppgörelse, som träffats i London och Washington, är den, att Finland kommer att bestå som ett självständigt land. Jag anser också, att strävanden som avse att hålla samman de nordiska staterna äro berättigade. Men i nuvarande situation anser jag, att den svenska politiken vis à vis Finland, borde ålägga sig en ännu större återhållsamhet.

Regeringen har stora möjligheter att påverka den svenska pressen; det är icke lätt att i svenska tidningar skriva sådant i utrikespolitiska ting, som regeringen ogillar. Jag förutsätter därför, att när regeringen icke använder sitt inflytande för att dämpa tonen i den mera finskaktivistiskt inriktade pressen, så är det ett tecken på att denna press dock ger uttryck åt vissa åskådningar, som äro regeringens egna.

För Sverige liksom för alla småstater är den uppgörelse, som nu har träffats, naturligtvis tillfredsställande, om man utgår ifrån att detta block kommer att segra. Jag skulle vilja fråga, om det icke är egentligen just vad man alltid i den svenska utrikespolitiken tidigare har ansett vara eftersträwansvärt att åstadkomma, d. v. s. ett sådant tillstånd, att dessa båda stormakter tillsammans med Förenta Staterna balanserade styrkeförhållandet i Europa.

Det är alltså ganska uppenbart, att här har kunnat träffas en, skall jag använda ordet kompromiss, mellan den socialistiska Sovjetunionen och den borgerliga demokratins viktigaste länder. Det visar ännu mera, hur oriktig den tidigare demagogiska framställningen om "diktaturenas släktskap" i verkligheten är. Denna uppgörelse anser jag för min del borde göra det aktuellt för den svenska regeringen att taga upp till

prövning frågan, huruvida vi icke kunna göra någonting för att befria oss från de s. k. engångseftergifternas börda. Jag avser därmed icke, att regeringen skall frånträda neutralitetspolitiken, långt därifrån. Men jag anser, att regeringen skulle försöka eftersträva att göra neutralitetspolitiken mera strikt och konkret, så att man icke emot vårt land skall kunna rikta den anmärkningen, att det genom vissa åtgärder stöder axelkoalitionen i det nuvarande kriget. Det har av en tidigare talare här anförts, att man skulle taga upp exempelvis frågan om permittenttransporterna i sammanhang med frågan om att vi numera icke få de kol- och koksleveranser, som vi blivit utlovade. Jag tror icke, att det skulle vara klokt att använda dessa permittenttransporter såsom bytesvara i detta sammanhang. Jag anser tvärtom, att alldeles oavsett om vi kunna erhålla så mycket kol och koks, som vi behöva, skulle Sverige göra sig kvitt dessa transporter av tyska trupper och tysk krigsmateriel på svenska järnvägar så snart som möjligt. Utrikesministern tycks trösta sig med att dessa permittenttåg bestå av obebäpnat folk. Men vad har det för praktisk betydelse, när det samtidigt går så stora laster med krigsmateriel genom landet? Det betyder ju bara, att man tröstar sig med att i stället för att trupperna ha sina gevär, sin ammunition och sina kanoner med sig i vagnarna, så medföres detta i särskilda godsvagnar.

Det är ännu en sak, herr talman, som jag skulle vilja passa på att taga upp i detta sammanhang. Vi ha nyligen haft före frågan om behandlingen av de flygmaskiner, som kränka Sveriges neutralitet. Statsministern svarade häromdagen på en fråga i denna sak, dessutom har försvarsministern avgivit en deklaration. Det framgår av dessa, att man har skärpt instruktionerna för det svenska luftvärnet, och att numera alla krigsförande stater behandlas lika. Jag tror, att man bör här uttala sin uppfattning om att denna "skärpning" av instruktionerna är ganska otillfredsställande. Innebörden är ju, att man skjuter ett dussin varningsskott, därefter, om icke flygmaskinen vänder eller återtager sin kurs eller lämnar landet, kan man skjuta med verkningsseld. Jag skall taga ett praktiskt exempel på hur detta verkar. Om ett halvt dussin främmande maskiner flyga in över vårt lands gränser, som skedde för några dagar sedan, så har vårt luftvärn order att visserligen skjuta ett dussin varningsskott, men att om det måste skjuta verkningsseld, icke skjuta så att det är någon risk att ammunitionen slår ned på finskt område eller längre in på svenskt område; man har att taga en mycket snäv skjutvinkel, som i verkligheten innebär, att det skulle vara ett fullständigt fenomen att kunna skjuta ned en inflygande maskin under de betingelser som föreligga, ty det handlar icke om vägvältar, som röra sig relativt långsamt, utan det handlar om flygmaskiner, som röra sig med en hastighet av 40, 50 mil, kanske ännu mera i timmen. Dessa instruktioner skapa hos de inkallade den uppfattningen, att det är tämligen meningslöst. Man har icke möjlighet att verkligen avvisa inflygande maskiner, och det demoraliserar de inkallade. Det gör, att de finna det hela ganska meningslöst. Jag tror, att

det icke skulle skada, om regeringen ändå litet närmare prövade, huruvida det verkligen är bra bestämt i detta fall, ty även om icke regeringen avser — statsministern anförde ju nyligen humanitära skäl — att skjuta ned in-flygande maskiner utan bara att skrämma iväg dem, får man icke glömma bort, att dessa instruktioner bli kända ute hos folket och bland de in-kallade och ha synnerligen allvarliga konsekvenser och därmed också ned-sätter bevakningens effektivitet.

Detta är några av de frågor, som jag anser skulle ha belysts litet närmare vid denna information, och som väl också tålt att ges ett klarare besked utåt än vad för närvarande har blivit fallet.

Nr 11.

Herr LINDQVIST:

Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att göra något uttalande eller någon erinran med anledning av den redogörelse som lämnats av utrikesministern, utan jag har begärt ordet för att säga, att såvitt jag känner stämningen här i andra kammaren är den uppfattning, som uttalades av herr Jonsson i Eskilstuna och herr Olsson i Mellerud, ganska allmän om önskvärdheten av informationer oftare än vad som nu förekommit och om önskvärdheten av någon information under hösten, om icke riksdagen då sammanträder för någon särskild fråga. Nu har statsministern här framhållit, och jag har hört att han gjort samma uttalande tidigare, att det är något fel i vår arbetsordning som gör att riksdagen icke skulle kunna sammankallas utan att det föreligger någon regeringsproposition. Jag vill i anledning av vad statsministern här sade framhålla, att det bör tillkomma konstitutionsutskottet att en av de närmaste dagarna taga upp denna fråga till omprövning, om vi icke kunna få något förslag medan vi äro samlade, innebärande de ändringar som äro erforderliga för att riksdagen skall kunna sammanträda utan att något regeringsförslag framläggas. Nu är det något delade meningar om huru man rätteligen bör tolka de bestämmelser som gälla. När så är och oklarhet härom råder synes det vara riktigt att få bort denna oklarhet. Det förefaller mig, vara lätt för konstitutionsutskottet att åstadkomma denna och om det så vill, till riksdagens prövning framlägga sådana ändrade bestämmelser, att riksdagen kan sammanträda endast för information. Då behöver ett sådant sammanträde icke taga mer än en eller två dagar, då däremot, om det skall ske i samband med en proposition, man får räkna med minst 14 à 15 dagar.

Det är endast för att rikta denna vädjan till konstitutionsutskottet som jag, herr talman, velat yttra mig.

Nr 12.

Herr HALLÉN:

Herr talman! Jag vill först begagna tillfället att på samma sätt som den föregående talaren uttala min fullständiga anslutning till vad som anförts av herr Conrad Jonsson, och jag är säker om att andra kammarens stora flertal är av samma mening. I fråga om det ärende som nu senast påtalats, nämligen önskvärdheten av att ändra arvodesstadgan, där vi ha detta uttryck, att arvode utgår "under tid . . . då frågor som Konungen förelagt riksdagen äro beroende på dennas prövning," så är det uppenbart, att utskottet är berett att ta under omprövning i vad mån ett förtydligande av detta uttryck kan införas, så att riksdagen kan samlas enbart för att mottaga ett meddelande från regeringen, ifall detta icke täckes av detta uttryck. Den saken skall också utskottet ordentligt beakta. Dock vill jag emellertid säga, att det kanske icke är så angeläget om det sker omedelbart inom de närmaste dagarna, därför att det finns också för närvarande åtminstone en mellanlinje, när det gäller att sammankalla riksdagen, mellan å ena sidan att riksdagen kommer hit en enda dag och återvänder den nästa och å andra sidan det sätt som användes ifjol, då riksdagen sammanträdde på hösten och stannade i två månader. Tills vidare finns i alla fall den möjligheten att om någon proposition av mindre omfattning lägges fram, som alltså kräver 10 dagars motionstid, innebär detta att riksdagen är samlad åtminstone under 14 dagar. Jag förmodar, att det också är kammarens uppfattning att en så pass kort samvaro t. ex. fram på senhösten nog motsvaras av det allmänna läget, så att jag menar, att en möjlighet att samla riksdagen för en kortare tid bör kunna förefinnas, oavsett den ändring som § 1 i arvodesstadgan kan komma att få. Men att utskottet skall beakta de synpunkter och önskemål som här framhållits, vill jag också ge min anslutning till.

Nr 13.

Herr SPÅNGBERG:

Herr talman! Jag har icke kunnat underlåta att begära ordet för att ge uttryck åt den oro man känner på de trakter inom vårt land, där man dagligen bevittnar de väldiga transporter av tysk krigsmateriel, som ske. Jag känner likaså till att många bland den kår, som tvingas att syssla med dessa transporter, undra över hur det egentligen är ställt med vår strikta neutralitet, om den icke är något ensidig. Nu har det av utrikesministrernas anförande framgått, att regeringen tolkat neutralitetsbestämmelserna så, att man har kunnat medge en transport som ibland nått upp till 1.000 vagnar krigsmateriel eller andra förnödenheter per månad, som tyskarna ha fått tillåtelse att sända genom vårt land. Då förvånar man sig icke

längre över den oro man känner på de håll, där man bevittnat detta. Men jag måste säga: nog innebär det väl en fara för vår neutralitet, dessa medgivanden åt den tyska krigsmakten. Utrikesministern har här sagt, att man kan tolka Haagkonventionens bestämmelser på dessa punkter ungefär som man vill. Man kan medge transitoleveranser och man kan neka dem, om man vill. Man skall bara behandla alla parter på samma sätt. Jag vill icke alls påstå, att jag på samma sätt skulle kunna tolka Haagkonventionens bestämmelser eller ens ha samma möjlighet därtill som utrikesministern givetvis kan göra anspråk på, men nog har jag kommit till en annan tolkning genom att läsa Haagkonventionens artiklar liksom arbeten av rättsexperter som man finner i den svenska litteraturen, vilka behandla neutralitetsproblemet. Jag har där funnit, att en neutral stat över huvud taget icke kan medge krigförande makt att transportera vapen eller trupper genom sitt landområde. Härtill kommer, att vapen- och trupptransporter betraktas lika. Det finns till och med inskrivet i samma sats i den artikel i Haagkonventionen, som behandlar detta problem och enligt vilken såväl materiel- som trupptransporter förbjudas. Det är vidare neutral makts skyldighet att då det gäller vapen- och trupptransporter från krigförande makt med vapen försvara sin neutralitet.

Vilken fara man kan utsättas för, om man tolkar neutralitetsreglerna så, att tusen järnvägsvagnar få transiteras i månaden, förstår man kanske, då man hör hur Tyskland förklarat sig anse, att Norge kan komma att invecklas i kriget. Man har därvid från tysk sida befarat, att Sverige skulle komma att intaga en ogynnsam hållning gentemot Tyskland. Svenska regeringen har enligt utrikesministern förklarat, att Sverige med vapenmakt kommer att försvara sin neutralitet. Jag gjorde mig den frågan vilken neutralitet det är vi då skola försvara. Är det den neutralitet, som medger rätt för tyskarna att fortfarande transportera tusen järnvägsvagnar krigsmateriel per månad för krigföringen mot Norge, eller skola vi bryta den överenskommelse, som är gjord med Tyskland och behandla Norge och Tyskland lika genom att icke medge några transporter för någongondera parten? Jag föreställer mig, att för Nordens framtid skulle det vara högst olyckligt, om Sverige skulle ge Tyskland den betydande krigshjälpen, som det skulle innebära att transitera förnödenheter för bekämpande av Norges frihetskamp.

Man har också känt oro för den olika behandling, som kommit Norge och Finland till del. Finland har erhållit all den hjälp, som vi förmått att ge. Så har skett även i Finlands senaste krig på tysk sida. Såvitt man kan förstå har Norge däremot icke erhållit någon hjälp. Vår ställning till Norge har därmed nästan blivit tragisk. Vi läsa eller få på annat sätt reda på den förföljelse, som norska folket är utsatt för, om de arkebuseringar av norska medborgare, som äga rum i vårt allra närmaste grannland. Det är möjligt, att en del av dessa våra närmaste bröder dödas av den krigsmateriel, som vi på våra järnvägar låta transportera in i Norge. Man ställer sig den frågan: Har allt detta skett med regeringens fria vilja eller

ha från tysk sida använts åtgärder av sådant slag, att man har pressat oss till eftergifter? Man kan möjligen förstå, att medgivanden ha skett, om sådan pressning har förelegat. Det skulle ha varit önskvärt, om utrikesministern hade talat något tydligare på den punkten.

Nr 14.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Det behövs icke alls någon skicklighet att tolka Haagkonventionens bestämmelser med avseende å transitering eller export av krigsmateriel. Det framgår tydligt, att det förhåller sig så som jag nämnde i mitt första anförande, nämligen att det står den neutrala staten fritt att bestämma, om den vill säga nej eller ja på den punkten. Men det enda man klart åtager sig genom att vara med på Haagkonventionen är att icke behandla olika krigförande olika, utan det måste vara lika åt båda sidor. Vi ha på denna punkt gått in på linjen att medge transitering. Jag vill erinra om att det är den gamla traditionella svenska linjen. Den följdes under förra kriget. Under världskriget gick, som många kunna erinra sig, krigsmateriel genom Sverige. Att så också var förhållandet under finska vinterkriget, vill jag icke nämna i det sammanhanget, ty där togo vi, som av en annan talare påpekats, en annan inställning än den rent neutrala. Det har aldrig utifrån sagts, att det skulle ligga något extraordinärt i denna svenska ståndpunkt.

Av detta följer också, att här föreligger icke något särskilt avtal, som skulle bryta mot några vanliga generella regler, angående transitering av vissa varumängder. När jag nämnde, att transiteringen uppgått till ungefär ettusen järnvägsvagnar i månaden till Norge och ungefär ettusen till Finland — av detta är dock en del gemensamt eftersom det gått sändningar från Norge till Finland — så betyder det icke, att det finns något avtal med Tyskland om att ettusen vagnar fått transiteras men intet därutöver, utan det var en uppgift om det faktiska förhållandet. Jag nämnde också, att dessa ettusen vagnar medförde icke bara krigsmateriel utan även annat gods, och att krigsmateriel ingick endast såsom en mindre del däri.

Det föreligger alltså ett missförstånd, om man tror, att vi ha något avtal om transitering av krigsmateriel till Tyskland, som medger transitering av vissa mängder. Det föreligger icke något sådant avtal, utan vi ha utgående ifrån en principiell inställning tillåtit Tyskland transitering även av krigsmateriel.

Vad beträffar däremot transitering av manskap, så ligger saken till på ett helt annat sätt. Där är det lika klart, att man enligt Haagkonventionen som neutral stat icke har rättighet att tillåta transitering av trupper för en krigförande stat. Den transitering av permittenter, som tillåtits, har vi

ansett kunna falla utanför ramen för egentliga trupptransporter. Många skäl kunna givetvis anföras därför. Motståndarna bruka ju bestrida dessa skäl och göra gällande, att här är det fråga om rena trupptransporter. Men jag har dock det bestämda intrycket, att från de staters sida, som borde vara mest intresserade av saken, driver man icke med någon skärpa tesen, att här skulle föreligga ett direkt brott mot Haagkonventionen så tillvida, att vi tillåtit trupptransitering genom Sverige.

Överläggningen var härmed slutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 5.10 e. m.

In fidem

Sune Norrman

Fredagen den 26 juni

Kl. 3.45 e. m.

§ 1.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för den 16 innevarande juni kl. 2 e. m., då kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 12 innevarande juni, nr 364; och leddes förhandlingarna av herr andre vice talmannen. Justerades berörda den 16 juni förda protokoll.

§ 2.

Justerades protokollet för detta sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.48 e. m.

In fidem

Sune Norrman

Onsdagen den 4 november

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det muntliga meddelande av utrikespolitisk art, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 16 nästlidna oktober, nr 365; och lämnade herr talmannen därvid ordet åt hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*, som anförde: Nr 1.

Härefter yttrade:

Herr *Hallén*: Nr 2.

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 3.

Herr *Jonsson* i Eskilstuna: Nr 4.

Herr *Mosesson*: Nr 5.

Herr *Svensson* i Ljungskile: Nr 6.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 7.

Herr *Spångberg*: Nr 8.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 9.

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 10.

Herr förste vice talmannen *Magnusson*: Nr 11.

Herr *Jonsson* i Eskilstuna: Nr 12.

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 13.

Nr 1.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Den tid, som förflutit sedan riksdagen åtskildes i somras, har icke medfört några avgörande förändringar i stormaktskonflikten. Den tyska offensiven har fortfarande icke åstadkommit någon väsentlig förskjutning i maktläget. De allierade nationerna ha i det stora hela fortsatt sin defensiva krigföring. Frågan om västmakternas övergång till mera omfattande offensiva aktioner har emellertid under sommaren stått och står alltså i förgrunden av diskussionen, ehuru intet avgörande steg ännu tagits eller låter sig med bestämdhet förutse. Å andra sidan framhålls från tysk sida det utsiktslösa i alla försök att rubba den tyska maktsställningen inom det område, som Tyskland för närvarande behärskar, och Tysklands förmåga att om så erfordras i årtal försvara vad som betecknas som "den europeiska fästningen".

Något slut på stormaktskonflikten kan alltså icke skönjas. Allting tyder fortfarande på en lång fortsättning av kriget.

För den svenska utrikespolitiken ha de gångna månaderna icke erbjudit några situationer av mera tillspetsad karaktär. Ett bevis härför är, att det icke funnits anledning att mer än en gång under denna tid sammankalla utrikesnämnden, och då mera i orienterande syfte. De krigförande bevaka emellertid med en uppmärksamhet och en intensitet, som under konfliktens förlopp icke förlorat i skärpa, sina stundom svårförenliga intressen hos det neutrala Sverige. Våra förbindelser med olika främmande makter sättas därför fortfarande praktiskt taget oavbrutet på mer eller mindre hårda prov.

Jag skall i det följande redogöra för vad som i detta avseende förekommit av större vikt sedan i juni, och gruppera frågorna efter deras huvudsakliga sammanhang med vårt förhållande till det ena eller andra landet, varvid jag börjar med Tyskland.

En sida av vårt förhållande till Tyskland, som jag särskilt ofta haft anledning återkomma till, är den som berör pressen. Det är ju här allmänt känt, vilken roll den svenska pressens hållning gentemot Tyskland spelar i de svensk-tyska förbindelserna. Det förhåller sig alltså i oförändrad grad så, att i det löpande diplomatiska meningsutbytet med vår södra granne de ständigt återkommande pressärendena intaga en av de viktigaste platserna. Det kan kanske synas egendomligt, att dessa ärenden på tyskt håll tillmätas så stor vikt. En bidragande orsak torde vara att en revolutionär rörelse som nationalsocialismen — vilken i stor utsträckning nått sina framgångar med anlitande av propagandans medel — tillmäter

propagandan en betydelse, som vi ha svårt att förstå. Härtill kommer den värdestegring, som varje svenskt pressuttalande ur propagandasynpunkt undergått hos de krigförande, i och med att de neutrala staternas antal så kraftigt reducerats. Det är därför också förklarligt, att den tyska reaktionen icke bara hänfört sig till sådana pressuttalanden, som varit ägnade att i för Tyskland ofördelaktig riktning påverka den svenska opinionen, utan väl så mycket till sådana, som från Sverige förmedlats till utlandet och där kommit den fientliga propagandan till godo. Hur man än bedömer den tyska reaktionen utgör den ett ofrånkomligt faktum, vars realpolitiska betydelse icke kan lämnas obeaktad av utrikesledningen. Detta så mycket mindre som de tyska myndigheterna visa en tilltagande benägenhet att vid behandlingen av andra frågor än pressfrågor låta sitt ställningstagande influeras av det rådande förhållandet på den svensk-tyska pressfronten. Det gäller såväl rent politiska som handelspolitiska frågor.

Utom i diplomatiska *démarches* har den tyska reaktionen mot vår press även yttrat sig i en tidvis rätt häftig tysk presspolemik. Förra vintern förekom sålunda i den tyska pressen starkt ovänliga artiklar riktade mot Sverige och enkannerligen dess press, och detta i en sådan omfattning, att man ej kunde undgå att däri se en dirigerad presskampanj. Personer i framskjuten politisk ställning deltog nämligen själva eller genom närstående pressorgan i denna kampanj. I denna kunde man utläsa en viss misstro mot Sverige, som sammanföll med den livliga debatten om en andra front. I mars upphörde emellertid dessa attacker, vad de ledande tidningarna beträffar. Endast provinsorgan och de starkt propagandabetonade tyskspråkiga tidningarna i de ockuperade länderna intogo alltjämt en mot Sverige ovänlig hållning. De tongivande tidningarna åter icke endast inställde sina angrepp utan började vid denna tid publicera artiklar, som gävo uttryck för ett visst förtroende för vår politik. Härvid torde de energiska försäkringar, som framförts i Berlin om orubbligheten i vår neutrala hållning, ha spelat in, liksom också att den svenska pressen vid denna tid ganska allmänt ventilerade frågan om en andra front i Norden under kraftigt betonande av hela folkets vilja att försvara vårt land från vilket håll ett angrepp än måtte komma.

Detta tillstånd fortsatte under våren och större delen av sommaren. Man måste utgå ifrån, att liksom presskampanjen inletts på föranstaltande av ansvariga kretsar, så utgjorde även dess avblåsande ett led i en medveten tysk presspolitik.

Att denna avspänning i de svensk-tyska pressrelationerna dock icke innebar början till någon mera djupgående och varaktig förbättring, framgick av den följande utvecklingen. Tämligen oförmedlat gav sig redan i augusti en viss misstämning tillkänna mot Sverige i några ledande tyska tidningar. Påfallande kritiska anspelningar på vårt land gjordes sålunda vid denna tid i tidningar som "Berliner Börsenzeitung", "Deutsche Allgemeine Zeitung" och "Völkischer Beobachter". I september upptogs

ämnet på det diplomatiska planet. Den 4 september hade chefen för tyska utrikesministeriets pressavdelning på uppdrag av herr von Ribbentrop ett samtal med vår pressattaché i Berlin, varvid han framhöll, att den tyske utrikesministern vore "mer än chockerad" över den hållning, som vissa svenska tidningar nyligen intagit mot Tyskland. Såsom särskilt odiösa framhöll han vissa ledande tidningars uttalanden på treårsdagen av krigsutbrottet. Man hade på tysk sida intrycket av att vissa svenska tidningsmän ansåge Tyskland vara så engagerat i kampen i öster och så upptaget av tanken på en andra front i väster, att man i svensk press kunde tillåta sig både det ena och det andra gentemot Tyskland. Han underströk, att den återhållsamhet, som tysk press vinnlagt sig om i förhållande till Sverige, i längden ej vore möjlig att vidhålla utan ömsesidighet. I betraktande av vad som nu förekom i svensk press, lönade det sig ej längre att komma med enbart diplomatiska *démarches*. Han slutade med att på uppdrag av riksutrikesministern uttala, att den svenska pressens hållning mot Tyskland, om den fortsatte, komme att utgöra "en svår och allvarlig fara för de politiska relationerna mellan Tyskland och Sverige". Samma synpunkter framfördes några dagar senare till mig av tyske ministern i Stockholm och senare har ämnet upptagits i samma anda vid olika tillfällen.

Denna ogynnsamma inställning till vår press har givit anledning befara, att en systematisk tysk presskampanj mot Sverige, i stil med den som fördes vintern 1941—42, ånyo skulle kunna igångsättas. Hittills har emellertid en sådan kampanj uteblivit. Det förefaller som om man alltså ålägger sig en viss återhållsamhet i avvaktan på att den svenska pressen i gengäld skall åtminstone undvika sådana uttalanden, för vilka man på tyskt håll är särskilt ömtålig. Uppenbart är sålunda, att ett ytterst labilt läge råder och att ett åsidosättande på svenskt håll av de hänsyn, som läget påkallar, lätt kan utlösa en presskampanj med åtföljande oförmånliga återverkningar inom hela området för de svensk-tyska förbindelserna.

Såsom på sin tid meddelades i pressen ha sju i Polen verksamma svenska medborgare under sommarens lopp anhållits av de tyska polismyndigheterna.

På de *démarches*, som beskickningen i Berlin omedelbart företog i tyska utrikesministeriet, svarades, att åtgärden utgjorde ett led i en undersökning, som igångsatts med anledning av misstankar om svensk förmedling vid utbyte av underrättelser mellan oppositionella element i Polen och polska kretsar i Stockholm samt eventuellt även i London. Den 24 juli meddelade tyska utrikesministeriet, att i varje fall tre av de anhållna svenskarna i allt väsentligt erkänt vad som lagts dem till last. Vari detta bestod, kunde man dock ännu icke ge någon närmare upplysning om. Det vore emellertid otvivelaktigt straffbart enligt tysk

lag. Det underströks, att det vore fråga om politiska förbrytelser av allvarlig karaktär. Enligt senare under hand från tysk sida lämnade meddelanden skulle de anhållna även gjort sig skyldiga till brott mot gällande valutaföreskrifter. Insmuggling av dollarsedlar till Polen hade ägt rum och sedlarna hade sedan distribuerats även till polacker, som bedrivit statsfientlig propaganda. Ehuru ett par av de anhållna, efter vad som framkommit, icke gjort sig skyldiga till något allvarligare brott, vore de dock alla komprometterade, och man kunde icke räkna med att någon av de anhållna skulle sättas på fri fot utan rättegång.

Det är självfallet, att man på svensk sida gjort och gör allt för att tillvarata de anhållna Warszawa-svenskarnas intressen och så mycket som möjligt förkorta tiden för den pågående polisundersökningen.

Jag vill slutligen tillägga, att de anhållna hava tillfälle att mottaga besök av representanter såväl för beskickningen i Berlin som för de svenska bolagen. De få vidare mottaga paket, brev och tidningar. Någon anledning till anmärkning mot deras behandling synes icke föreligga.

Våra västkustfiskares näringsutövning har försvårats av de minfält, som utlagts i farvattnen väster om Sverige. Som bekant utlades från tysk sida i april 1940 en minspärr mellan den norska sydkusten och Jylland och några dagar senare meddelades från brittisk sida, att Skagerack, Kattegatt och vissa områden i Nordsjön samt södra Östersjön och dess infartsleder minerats. Under år 1940 erhöll man i Sverige från Tyskland en försäkran om att, med undantag av minvarningsområdet ävensom en zon av tio distansminuters bredd öster om detta område, fiske av svenska fartyg skulle kunna pågå obehindrat. Året därpå ansågo sig tyskarna emellertid kunna konstatera, att svenska fiskefartyg trots detta förbud begivit sig in i minvarningsområdet. Det förklarades då, att man icke längre kunde antaga, att fartygen blott ägnade sig åt sin fredliga näring utan att de uppehölle sig där i tjänst hos fientligt underrättelseväsen. Med anledning härav såg sig tyska regeringen nödsakad meddela svenska regeringen, att för framtiden fartyg, som påträffades inom tyska minvarningsområden, utan vidare komme att betraktas såsom varande i tjänst hos det fientliga spionaget, varför de komme att i full utsträckning bekämpas med vapenmakt och drivas bort från området ifråga.

Från svensk sida förnekar man givetvis icke en krigförändres rätt att utlagga minfält, men man kan av principiella skäl icke godtaga att vissa områden på internationellt vatten spärras för neutrala fiskefartyg och icke heller att dessa i strid med internationella rättsregler utsättas för beskjutning.

Under sommaren hava två fall av beskjutning från tysk sida förekommit, där enligt svensk uppfattning fiskefartygen befunnit sig utanför det tyska minvarningsområdet. Dessa båda fall hava påtalats på diplomatisk väg i Berlin.

Vid det första fallet inlades gensaga mot att tyska flygare vid misstanke om att svenska fiskefartyg överskridit gränsen för det tyska spärrområdet tillgrepo verkningsseld mot fartyg och besättning. Detta förhållande måste te sig än mer stötande vid en jämförelse med de metoder, som å svensk sida dittills tillämpats vid avvisande av tyska flygplan, vilka förirrat sig in över svenskt område. De talrika fall då så skett hade ju visat vilka svårigheter det måste erbjuda för en flygare att orientera sig från luften. Ännu större svårigheter måste det givetvis erbjuda att från ett flygplan med full visshet lokalisera en blott geografiskt bestämd gränslinje i vatten. Slutligen framfördes en allvarlig förhoppning, att sådana åtgärder måtte vidtagas att svenska fiskare icke riskerade att på detta sätt bliva utsatta för beskjutning. I det tyska svaret meddelades, att de tyska flygplansbesättningarna vidhölle sin uppfattning enligt vilken fartyget vid beskjutningen befunnit sig innanför spärrzonen. Två i god tro avgivna uppfattningar stode mot varandra och tyska regeringen såge till sitt beklagande icke någon möjlighet att komma till obestridd klarhet. Med anledning av vad som förefallit hade de tyska luftstridskrafterna emellertid omedelbart erhållit order att iakttaga den största omsorg för att förhindra att fartyg angreps utanför spärrzonen.

Även det andra fallet föranledde svensk protest. I det tyska svaret härpå hävdades emellertid, att även i detta fall fartyget vid beskjutningen befunnit sig inom det tyska minvarningsområdet. Då enligt en uppfattning, som tyska regeringen tidigare framfört till svenska regeringen, främmande fartyg, som befunne sig inom sagda område, måste anses misstänkta för fientligt spionage, hade beskjutning skett. Av militära skäl vore det icke heller i framtiden möjligt att avstå från omedelbart beskjutande av fiskefartyg, som befunne sig inom minvarningsområdet.

I anledning av detta tyska svar har det ännu en gång framhållits i Berlin, att svenska regeringen icke kan erkänna en rätt för tyska flygplan att utan varningsskott beskjuta svenska fiskare, vilka utöva sin fredliga näring på internationellt vatten. Vidare har inlagts en bestämd gensaga mot den från tysk sida uppställda presumptionen, att svenska fiskare, som råkat komma in i spärrområdena, ägnade sig åt fientligt spionage.

På sista tiden, sedan början av juli, hava inga fall av beskjutning av denna art förekommit.

För den tyska transitotrafiken lämnade jag i juni kammaren en ingående redogörelse, till vilken intet av större vikt är att tillägga. Då emellertid torpederingen utanför Trälleborg den 19 oktober av den tyska färjan "Deutschland" med en kontingent permittenter ombord fäst uppmärksamheten på denna färjtrafik, vill jag begagna tillfället framhålla, att några permittenttransporter aldrig förekommit på de svenska färjorna på Sassnitz-routen. Någon användning av de svenska färjorna för sådant ändamål är heller icke ifrågasatt. På Hälsingborg-Helsingör-routen äro

sedan flera år tillbaka endast danska färjor i trafik. En av dessa minsprängdes den 9 oktober och torde ha försatts ur trafik för lång tid framåt. Härigenom nedsattes kapaciteten på Hälsingborgs-routen icke obetydligt och i anledning härav återupptogs den sedan i juli inställda färjtrafiken Malmö-Köpenhamn, dock endast i mån så erfordras för att säkerställa den svenska godstrafiken.

Transporterna i särskilda lasarettståg från Haparanda till Oslo av tyska sårade från fronten i Finland upphörde praktiskt taget i början av sommaren. Sedan i maj ha sålunda endast två sådana lasarettståg befordrats varjämte ett tåg med sårade framförts från Oslo till Tyskland via Trälleborg.

Vad beträffar transiteringen i övrigt må omnämnas, att det alltid framhållits för tyskarna, att den principiellt medgivna godstransiteringen måste hålla sig inom ramen för de svenska järnvägarnas trafiktekniska möjligheter. Med hänsyn till våra egna starkt ökade transportbehov har det blivit nödvändigt att ernå en reglering av transporterna. Sedan i september har den tyska godstrafiken något nedgått och för närvarande uppgår den till ett sextiotal vagnar om dagen. Överhuvudtaget bör man icke överdriva betydelsen av denna transittrafik, som ej torde mycket överstiga en tiondel av de totala tyska transporterna till Norge och Finland och som endast till en mindre del består av krigsmateriel. I synnerhet vill jag understryka, att den här och där framskymtande uppfattningen att vi i detta sammanhang åsidosätta våra neutralitetsförpliktelser är felaktig.

Under försommaren i år stod den alltid aktuella frågan om de utländska överflygningarna en tid i diskussionens brännpunkt, närmast i anledning av tyska överflygningar. Som jag i min redogörelse för kammaren den 16 juni nämnde, framfördes från tyska regeringens sida ursäkter i anledning av dessa överflygningar och utfärdandet av strängare instruktioner för de tyska flygarna ställdes i utsikt. Chefen för de tyska flygstridskrafterna i Norge och Finland kom i slutet av juni till Stockholm för att avhandla saken med representanter för försvarsstaben och flygvapnet. Man kom därvid överens om en serie åtgärder för att i möjligaste mån förebygga felorienteringar av kurirplan och neutralitetskränkningar av luftstridskrafter. Det är också ett faktum, att under den tid, som sedan dess förflutit, överflygningarna och felflygningarna märkbart minskat, särskilt sådana av mera allvarligt slag.

Under sommaren och hösten ha snarare de brittiska överflygningar, som vid flera tillfällen förekommit, dragit uppmärksamheten till sig. Nätterna till den 2 och 4 juli överflögs Hälsingborg och Öresund av minutläggande brittiska flygplan. Natten mellan den 11 och 12 juli överflögo engelska flygförband södra Sverige först i östlig och senare i västlig riktning. I början av september förekom en överflygning av ett

brittiskt bombplansförband i nordostlig riktning över norra Sverige. Vid två tillfällen i september överflögo brittiska flygförband och enstaka flygplan i stort antal nattetid södra Sverige från västkusten ända till ostkusten och tillbaka. — Dessa överflygningar ha givetvis föranlett allvarliga svenska protester i London. I den mån de hittills besvarats har brittiska regeringen förklarat, att företagna undersökningar givit vid handen, att det möjligen varit brittiska plan, som under operationer mot fienden — t. ex. minutläggning i Bälten, Öresund eller i farvattnen i södra Östersjön — av misstag och beroende på dåliga väderleksförhållanden kommit in över svenskt område. Tillika har framförts brittiska regeringens livliga beklagande av det inträffade.

Från slutet av maj har luftvärnet tillämpat skärpta eldgivningsbestämmelser över vissa speciellt viktiga områden i landet, t. ex. Boden, Stockholm, Bofors, Trollhättan. Nyligen ha dessa skärpta bestämmelser utsträckts till hela landet. För närvarande gäller alltså, att utländska flygplan över hela landet beskutas med verkningseld, om de efter visst antal varningsskott icke ändra flygriktning från svenskt territorium. Ett flygplan, som trots varningsskott fortsätter in över landet, beskutes med omedelbar verkningseld på alla de platser med luftvärn, som det under färden passerar. Varningsseld avges, om flygplanen kunna siktas, i form av varningsskott framför flygplanen. Om flygplanen icke kunna siktas, t. ex. vid låg molnbildning, i dimma eller i mörker, skjutes i stället spärreld. Flygplan, som utföra våldshandling över svenskt territorium — t. ex. bombfällning, minfällning eller luftstrid — beskutas med omedelbar verkningseld. Mot i föreskrivna former föranmällda kurirflygplan, vilka komma ur sin kurs, skjutes av förklarliga skäl icke verkningseld utan endast upprepade varningsskott. Dessa nya, eldgivningsbestämmelser ha varit i kraft sedan den 26 oktober.

För utvecklingen av vårt varuutbyte med Tyskland under innevarande år har nyligen en mera ingående redogörelse lämnats genom ett till pressen utsänt meddelande.

Vid de svenska och tyska regeringskommissionernas sammanträden under sommarens lopp har särskild uppmärksamhet ägnats spörsmålet om den svensk-tyska clearingens balansering. Enligt den överenskommelse, som träffades i december 1941, förutsågs att vid exporten till Tyskland av bland annat trävaror, cellulosa, papper, kullager, verktyg och maskiner viss kredit kan komma att lämnas från de svenska exportörernas sida samt att i dylikt fall Exportkreditnämnden inom ramen för gällande exportkreditgarantisystem kan lämna garanti för viss del av dessa krediter. Man har därvid utgått ifrån att krediten, i den mån den lämnades av exportören, komme att avse 50 % av fakturabeloppet; kredittiden har utgjort mellan 12 och 18 månader. Kreditandelen skall enligt överenskommelsen i regel inbetalas till tyska clearingkassan för att

gottskrivas ett särskilt konto. På detta konto har hittills under året inbetalats sammanlagt cirka 70 milj. kr., som till allra största delen av de svenska fordringsägarna försäkrats hos Exportkreditnämnden. Enligt de avtal, som svenska exportörer under året slutit eller beräknas komma att sluta med tyska köpare, kan omfattningen av de sålunda förutsedda exportkrediterna sammanlagt uppskattas till omkring 100 milj. kr., vilket med andra ord innebär, att på nyssnämnda konto hos tyska clearingkassan ett motsvarande belopp kommer att inbetalas.

Från tysk sida har emellertid under förhandlingarna i juli och augusti framhållits, att ifrågavarande kreditarrangemang icke vore tillfyllest för att möjliggöra en balansering av clearingen under innevarande år. Till följd av de uppkomna eftersläpningarna i den tyska exporten till Sverige ävensom ökade tyska inköpsbehov måste man i stället förutse, att under andra halvåret ett betydande clearingunderskott skulle komma att uppstå, även med tillämpning av gällande överenskommelse om exportkreditgivning. Det sålunda förutsedda clearingunderskottet beräknades från tysk sida komma att vid årsskiftet 1942—43 uppgå till i runt tal 100 milj. RM. Med hänsyn härtill återkom man från tysk sida till det under decemberförhandlingarna 1941 framförda tyska önskemålet om svensk statskredit i en eller annan form. Detta förslag avvisades från svensk sida under hänvisning till, att ett av syftemålen med 1942 års kreditöverenskommelse just var att söka undvika uppkomsten av ett underskott i den löpande clearingen och att i dylikt syfte vissa garantier då avgivits av tyska regeringen. Det vore därför icke möjligt att nu återupptaga frågan om svensk statskredit för clearingens balansering till förnyad diskussion, då den svenska ståndpunkten i denna sak icke undergått någon förändring. Å tysk sida hemställde man då, huruvida icke gällande exportkreditgarantisystem kunde utsträckas till att jämväl omfatta export av järnmalm till Tyskland, vilken som bekant icke inbegripits i 1942 års kreditöverenskommelse. Även detta förslag avböjdes från svensk sida. I anslutning härtill framhölls av den svenska regeringskommissionen, att det nu närmast ankomme på tyska vederbörande att så gestalta clearingen, att densamma balanserades och uppkomsten av ett clearingunderskott undvekes. Den svenska ståndpunkten, som tidvis gav diskussionen en rätt tillspetsad karaktär, hade till närmaste resultat, att tyska vederbörande i själva verket förmått att i icke obetydlig utsträckning verkställa betalning för svensk export samt för svenska prestationer till Tyskland i fria valutor och guld. Dessa betalningar, som särskilt avsett vissa fraktkostnader, såväl järnvägs- som sjöfrakter, hava under andra halvåret hittills uppgått till i runt tal 50 milj. kr. Därjämte har Tyskland i märkbar utsträckning begränsat sina tidigare planerade inköp i Sverige av bland annat cellulosa, papper, kullager samt järn och stål, medan å andra sidan betydande ansträngningar gjorts från tysk sida för en ökad export till Sverige på olika områden.

Ifråga om den svensk-tyska clearingens utveckling hava de tidigare

angivna åtgärderna medfört, att inbetalningarna på clearingkontot under månaderna januari–september i år uppgått till 656 milj. kr., medan samtidigt utbetalningarna från clearingkontot för svensk export till Tyskland samt frakter m. m. utgjort 574 milj. kr. Fraktkostnader och övriga icke varubetalningar utgöra ungefär en tredjedel av det totala utbetalningsbeloppet. Skillnaden mellan in- och utbetalningssiffrorna har i första hand utnyttjats för återbetalning intill tre fjärdedelar, eller med 67 1/2 milj. kr. av det under hösten 1941 inbetalade förskottet från Statens Reservförrådsnämnd om sammanlagt 90 milj. kr., varjämte något över 20 milj. kr. avsatts för betalning av tyska finansiella förpliktelser gentemot Sverige. Då de under året lämnade exportkrediterna uppgå i runt tal till 70 milj. kr., har sålunda i stort sett den svenska kreditgivningen till Tyskland under 1942 motsvarats av tyska återbetalningar å tidigare lämnade förskott. Uppkomsten av nya fordringar har sålunda kunnat undvikas.

Förhandlingarna rörande det svensk-tyska varuutbytet under nästkommande år äro avsedda att upptagas i mitten av innevarande månad. Därvid är att förutse, att problemställningen i stort sett blir densamma som tidigare, ehuru i väsentligt mera skärpt form än vid förhandlingarna i december 1941 och vid de diskussioner, som under årets lopp ägt rum mellan de svenska och tyska regeringskommissionerna. Sålunda måste man emotse ökat tyskt motstånd mot hittillsvarande prisöverenskommelse ifråga om den tyska exporten av kol och koks och valsverksprodukter till Sverige. Från tysk sida har under detta år framkommit en alltmera påtaglig obenägenhet att bibehålla den nuvarande prisbindningen, då särskilt för kol och koks. Man har därvid från tysk sida framhållit, att exportpriserna på Sverige alltjämt låge icke oväsentligt under den tyska inhemska prisnivån och i högst betydande utsträckning understege de priser, som Tyskland kunde erhålla vid export till andra länder, exempelvis till Schweiz, där de tyska kol- och kokspriserna äro ungefär dubbelt så höga som vid export på Sverige.

För nästa år har man därjämte att räkna med ökade tyska leveranssvårigheter på stora och för vårt folkhushåll viktiga områden, liksom man också måste befara, att transportsvårigheterna särskilt under vintermånaderna ånyo kunna högst väsentligt äventyra våra importmöjligheter. Vidare har man att emotse betydande tyska inköpsbehov utöver den ram, som bestämmes av inbetalningarna å clearingkontot för import från Tyskland. Under dylika förhållanden har man med all sannolikhet att förvänta förnyade tyska önskemål om statliga svenska krediter eller motsvarande tillskott i annan form för att möjliggöra clearingens balansering. Till jämförelse må nämnas, att Schweiz enligt gällande överenskommelse med Tyskland beviljat en statlig kredit av upp till 850 milj. francs för beredande av ökade tyska inköpsmöjligheter på den schweiziska marknaden, vilket belopp likväl vid nu pågående schweizisk-tyska handelsförhandlingar man från tysk sida yrkat få höjt till icke

mindre än 2 miljarder francs. Den svenska inställningen till denna fråga är densamma som tidigare. Ur statsfinansiell synpunkt måste man nu liksom förra året hysa allvarliga betänkligheter mot export på kredit. Man måste alltså räkna med att de kommande förhandlingarna bli av synnerligen besvärlig karaktär och att det därför överhuvud är ovisst, huruvida förhandlingarna skola kunna slutföras före årsskiftet.

Jag skall härefter gå in på vissa frågor, som under de gångna månaderna trätt i förgrunden i våra förbindelser med Sovjetunionen. I mitten av juni ingingo från finskt håll underrättelser, som visade, att en eller flera ryska ubåtar lyckats taga sig från Kronstadt ut i Finska Viken. Kort därpå inträffade den första torpederingen ute i Östersjön, då en finsk ångare sänktes vid Bogskär söder om Åland. Även en svensk ångare utsattes vid samma tillfälle och på samma plats för torpedanfall, men torpeden passerade under fartyget.

Dessa händelser föranledde genast en serie försiktighetsåtgärder från den svenska marinens sida. Sjöfarten varnades under hand för ubåtsfaran. En minering utlades på den svenska sidan av Södra Kvarken mellan Understen och Märket.

Den 20 juni ingick underrättelse om att danska ångaren "Orion" träffats av en torped på internationellt vatten mellan Visby och Landsort. Nu infördes eskortering av Gotlands-sjöfarten på svenskt vatten och Chefen för Marinen utarbetade för eventuella behov en eskorteringsplan för hela ostkusten.

Sedan följde en rad torpederingar av svenska fartyg på svenskt vatten, vilka ännu torde vara i färskt minne. Den 22 juni sänktes den malmlastade "Ada Gorthon" utanför Ölands östkust. Den uppgjorda eskorteringsplanen sattes under de följande dagarna i tillämpning. Regelbundna eskorter enligt en bekantgjord tidtabell ordnades längs ostkusten.

Neutralitetskränkningarna fortsatte icke desto mindre. Den 1 juli utsattes ett svenskt fartyg "Galeon", likaledes malmlastat, för ett torpedanfall utanför Västervik. Torpeden träffade icke. Den 6 och 9 juli förekommo nya, ehuru även nu resultatslösa, torpedanfall mot sjöfarten på svenskt vatten. Den 9 juli sänktes svenska ångaren "Margareta" på väg med kokslast till Sverige och den 11 juli torpedsprängdes den malmlastade ångaren "Luleå". Denna gick i eskort, medan "Margareta" däremot gick ensam. Båda händelserna inträffade på svenskt vatten liksom även den 14 juli ytterligare ett, ehuru resultatslöst, torpederingsförsök mot en svensk eskort.

Härefter inträdde några veckors lugnare förhållanden, då några nya övergrepp icke förekommo mot sjöfarten på svenskt område. Underrättelser ingingo emellertid alltjämt om sänkningar av fartyg i andra delar av Östersjön, och även inne på svenskt vatten siktades vid olika tillfällen

främmande ubåtar. Den 7 juli utfärdades speciella instruktioner för flottan och flyget, jämlikt vilka i Ålands hav och Östersjön, öster om longituden genom Falsterbo fyr, en främmande ubåt i undervattensläge, som upptäcktes i närheten av en svensk eskort under sådana omständigheter, att anfall mot denna ägt rum eller syntes kunna befaras, skulle anfallas, oavsett om ubåten befunde sig innanför eller utanför svenskt territorialvatten. Svenska örlogsfartyg och flygplan ingrepo också vid olika tillfällen och fällde sjunkbomber mot siktade ubåtar eller platser, där sådana röjt sin närvaro. Vid åtminstone två tillfällen, det ena den 12 juli på svenskt vatten utanför Storkläppen nordost om Västervik, det andra den 21 juli, likaledes i farvattnen utanför Västervik, ingrepo svenska stridskrafter mot ubåtar under sådana omständigheter, att sannolikheten för att ubåtarna oskadliggjorts får anses vara relativt stor. På båda ställena kunde nämligen under en följd av dagar observeras oljefläckar. Försök gjordes under den följande tiden av marinens dykare att återfinna ubåtarna, men dessa försök blevo resultatlösa.

Den 18 augusti torpederades och sänktes den malmplastade ångaren "C. F. Liljevalch" på svenskt vatten söder om Kungsggrund, likaledes i farvattnen utanför Västervik. I anledning av detta nya övergrepp beslöts att till skydd för de särskilt utsatta delarna av ostkusten utlägga minor inom ett område från farvattnen utanför Bråviken i norr ner mot Ölands norra udde. Det minerade områdets gräns in mot land löper längs med och en halv distansminut öster om neutralitetsleden. Mot öster sträcker sig minfältet ut på internationellt vatten.

I slutet av augusti började ubåtar uppträda även i Ålands hav. Mellan den 25 augusti och ända fram till helt nyligen ha vid flera tillfällen angrepp ägt rum mot finska konvojer mellan Åland och Uplandskusten. Tyska och finska stridskrafter insattes för ubåtsjakt, och åtminstone två ryska ubåtar synas med säkerhet ha sänkts i de åländska farvattnen.

Natten till den 12 september sänktes en finsk ångare vid Finngrund, vilket alltså visade, att det nu lyckats ryska ubåtar att från Ålands hav tränga upp i Bottenhavet. Senare ha flera angrepp mot och även sänkningar av finska och tyska fartyg där förekommit. Ubåtsfarans utsträckande till Bottenhavet föranledde för svensk del vissa säkerhetsåtgärder. Den svenska sjöfarten anvisades att även där framgå innanför territorialgränsen. Anstalter träffades för att igångsätta eskortering längs Norrlandskusten, om så skulle bli erforderligt. Slutligen detacherades en svensk flottstyrka till Hernösand—Örnsköldsvik.

Ända sedan den 18 augusti ha emellertid inga ubåtsangrepp förekommit på svenskt vatten. Den i juni införda regelbundna eskorteringen söder om Stockholms skärgård har i mitten av oktober ersatts med mera bränslebesparande skyddsåtgärder.

Torpederingen den 19 oktober av färjan "Deutschland" på internationellt vatten utanför Trelleborg, sänkningen så sent som den 26 oktober av en finsk ångare i Ålands hav och nu senast torpederingen den 1

november av en finsk ångare utanför Gdynia utgöra de senaste påminnelserna om de ryska ubåtarnas fortsatta operationer i Östersjön. Man frågade sig under den första tiden av deras uppträdande, vad ubåtarna ämnade företaga sig, när — efter en tid, som beräknades till 6 veckor å 2 månader — deras bränsle- och vattenförråd voro slut. Det visade sig sedan, att de i denna situation försökte — och åtminstone i några fall även lyckades — taga sig tillbaka genom Hoglandssparren in till Kronstadt, medan nya ubåtar löpte ut i deras ställe. Oaktat under sommaren — enligt finska beräkningar — över 20 ryska ubåtar sänkts i Finska Viken och Östersjön, synes den ryska Östersjöflottan alltså vara i stånd att sätta in nya enheter. Under den näst sista veckan i oktober lära sålunda 8 ryska ubåtar ha lyckats taga sig ut. I vinter komma dock isförhållandena att lägga hinder för vidare ubåtsoperationer.

De ryska undervattensbåtarnas aktivitet i Östersjön har givit anledning till ett livligt diplomatiskt meningsutbyte med Sovjetunionen. Så snart det ådagalagts, att det var på svenskt vatten, som "Ada Gorthon" sänkts, framfördes i Kujbysjev svenska regeringens allvarliga protest mot torpederingen och begärdes, att instruktioner skyndsamt måtte utgå till de ryska ubåtarna att respektera svenskt vatten.

Under hänvisning till att från svensk sida inga som helst bevis kunnat förebringas för ubåtens sovjetryska nationalitet, vägrade man i Kujbysjev till en början att mottaga protesten, och först efter en längre diskussion utlovades undersökning och ett officiellt svar. — Tre dagar senare meddelades, att svenska regeringens förmodan, att sänkningen av "Ada Gorthon" utförts av en sovjetrysk ubåt, visat sig ogrundad, enligt vad en noggrann undersökning givit vid handen, varför den svenska protesten saknade grund såsom beroende på ett missförstånd. Oberoende härav hade emellertid sovjetregeringen tillmötesgått vår begäran att tillställa de sovjetiska sjöstridskrafterna i Östersjön förnyade instruktioner att ej operera på svenska territorialvatten.

Då därefter påträffad torpedsplitter med inskriptioner på ryska framvisades, gjordes å rysk sida gällande, att eftersom det icke varit ryska ubåtar, som uppträtt, måste det ha varit tyska eller finska undervattensbåtar, som i provokatoriskt syfte avlossat torpeder av rysk tillverkning eller försedda med ryska skrifttecken. Såväl till svar på de fortsatta diplomatiska démarcherna som i polemik i ryska tidningar och rysk radio vidhölls sedan hårdnackat denna ståndpunkt. Samma ståndpunkt intogo de ryska vederbörande för övrigt också, när protest framfördes mot bombfällningen natten till den 24 juli mot Borgholm och när det påvisades, att de där upphittade splittren härrörde från en rysk bomb.

Man har emellertid å rysk sida icke nöjt sig med att tillbakavisa de svenska föreställningarna. I slutet av juli överlämnades en längre rysk note, vari framfördes en serie påståenden angående svenska överträdelser av neutraliteten, mot vilka sovjetregeringen ville protestera.

I den ryska noten gjordes till en början gällande, att Sverige tillåte en

systematisk transport av tyska trupper över svenskt territorium i och för krigshandlingar mot Sovjetunionen. Som exempel härpå anfördes, att i oktober 1941 7.000 tyska soldater med full beväpning och utrustning skulle ha sänts från Sverige till Finland. Under november—december förra året skulle över svenskt territorium en hel tysk division ha överförts från Finland till Tyskland och i januari en annan tysk division från Tyskland till Finland. I maj skulle ytterligare en tysk division ha förts från Tallinn över Stockholm. Vidare polemiserades mot de transporter ”för utbyte och komplettering av tyska trupper, stridande mot Sovjetunionen”, som ägde rum under beteckningen permittenter. Sovjetregeringen önskade även påminna om sin protest förra sommaren mot medgivandet till transport över svenskt territorium av en division tyska trupper, vilket den betraktade som en ovänskaplig handling och en överträdelse av den proklamerade neutraliteten. — I fortsättningen påtalades i noten bland annat, att med svenska regeringens medgivande påginge värvning i Sverige av s. k. frivilliga och bildande av militära förband och transporter av dessa hela truppenheter under svenskt befäl till Finland för kamp mot Sovjet. Till Finland sändes dessutom reguljärt vapen, militärförråd och utrustning, tillverkade av svenska statens företag, t. ex. Bofors. Alla dessa åtgärder förklarades strida mot olika angivna bestämmelser i Haagkonventionerna. Det förklarades slutligen, att dylika fakta visade, att från Sveriges sida direkt understöd lämnades Tyskland och Finland i deras krigsoperationer, varigenom den av Sverige proklamerade neutraliteten kränkts. På grund härav inlade sovjetregeringen protest och uttryckte sin övertygelse, att svenska regeringen komme att vidtaga erforderliga åtgärder för att säkra ett lojalt iakttagande av neutraliteten.

Till svar härpå överlämnades ett svenskt memorandum. I detta framhölls, att vissa av de i noten anförda fakta vore så uppenbart oriktiga, att svenska regeringen icke kunde förutsätta, att de härrörde ur en allvarlig och saklig information om svenska förhållanden. Utöver transporten av den tyska divisionen sommaren 1941, varom sovjetregeringen då officiellt underrättats, hade någon transitering av tyska trupper till Finland icke medgivits. Samtliga i den ryska noten nämnda exempel på dylik transitering vore fritt uppfunna. Transiteringen av obeväpnade permittenter, vilken ginge tillbaka till en överenskommelse av år 1940, avsåge uteslutande transporter till och från Norge. Någon permittenttrafik till och från Finland hade ej tillåtits. I fråga om transitering och export för krigförandes räkning av krigsmateriel hänvisades till att femte Haag-konventionen uttryckligen stipulerar, att neutral stat icke är skyldig förhindra dylik. Som slutsats framhölls i det svenska svaret, att man måste tillbakavisa de av sovjetregeringen framförda anmärkningarna och i detta sammanhang ånyo ville erinra om de svenska framställningarna i anledning av de begångna kränkningarna av svenskt territorium.

I september anlände en ny rysk note av liknande karaktär som den

föregående. I noten framhölls, att sovjetregeringen efter tagen kännedom om det svenska svaret, icke kunde godtaga de givna upplysningarna utan till fullo vidhöll sin tidigare förklaring. Därefter upprepades de tidigare anmärkningarna och tillades en del nya, som tydligen byggde på helt oriktiga uppgifter. Avslutningsvis gjordes ånyo gällande, att Sverige frångått sin proklamerade neutralitetspolitik och beträtt vägen av aktivt stöd åt den ena av de krigförande parterna. Sovjetregeringen önskade därför till fullo vidhålla sin tidigare protest.

Det svenska svaret på denna förnyade ryska démarche har nyligen framförts. I svaret bemötas ånyo de framställda ryska erinringarna. Påståendet att Sverige frångått neutraliteten tillbakavisas. Det synes tvärtom vara ett faktum, som vore värt att erkänna, heter det i svaret, att svenska regeringen, trots de svårigheter som mött, upprätthållit landets neutralitet. Regeringen har också för avsikt att även i fortsättningen kräva respekt för denna neutralitet.

Det kan frågas, varför ryska regeringen funnit lämpligt att nu framställa dessa anmärkningar. I den relativt ringa mån de äro grundade på fakta, hänföra de sig i allt väsentligt till länge sedan passerade händelser, som när de inträffade ingalunda framkallade en så stark reaktion i Moskva. Tillsvidare torde anmärkningarna få betraktas enbart som en diplomatisk motaktion, föranledd av de svenska protesterna mot ubåtsangreppen och kanske också svenska opinionsyttringar i anledning av dessa angrepp.

För *leidtrafiken* eller handelsutbytet med länderna väster om spärren har jag tidigare varit i tillfälle att lämna ganska utförliga redogörelser. Jag har omtalat de olika överenskommelser med de krigförande parterna, som ligga till grund för leidtrafiken, och även berört trafikens utveckling och växande intensitet alltifrån de första, enstaka fartygen, som på försök släpptes fram genom blockadspärrarna kring årsskiftet 1940/41. Som bekant vållades på våren 1941 ett avbrott i den då ännu på försöksstadiet varande trafiken, ett avbrott, som varade i ett par månader, medan underhandlingar pågingo såväl i London som i Berlin för övervinnande av de nya svårigheter, som orsakats av de utvidgade tyska operationerna i Atlanten. Först under förra hösten kom trafiken i gång i full utsträckning. Tätare fartygslägenheter ha dock kunnat uppnås först i år, i det att först fem och numera — åtminstone temporärt från och med innevarande månad — sex fartyg per månad tillåtas passera i vardera riktningen, detta oräknat tankfartyg med oljelaster.

Jag har även tidigare omnämnt de så gott som kontinuerliga förhandlingar, som måste föras med de olika krigförande både för att hålla själva trafiken, d. v. s. fartygslägenheterna, i gång och för att få erforderliga skeppningstillstånd för de laster, som fartygen skola föra ut och in.

För att belysa lejdhandelns betydelse för vår folkförsörjning må det här vara tillräckligt att erinra om att under första halvåret 1942 drygt *en fjärdedel av hela vår import* värdemässigt sett härrörde från lejdtrafiken. Såsom jämförelse må nämnas, att importen från Tyskland under samma tid motsvarade omkring 40 % av den totala importen. I fråga om lastkvantiteten kan man säga, att i runt tal omkring 1.000 ton per dag numera anlända till landet med lejdfartygen. För vår export är ledtrafiken av relativt mindre betydelse, men en dryg tiondedel av total-exportens värde under innevarande år har dock uppburits av denna trafik.

Den teknik och den mekanism, som möjliggör sjöfarten "genom spärren" är för visso mycket ömtålig. Att den lätt kan gå i baklås, förmärkes varje gång rubbningar inträda, såsom nu på sista tiden efter de beklagliga förlusterna av tre värdefulla fartyg med sina för vår försörjning så betydelsefulla laster. Jag syftar härmed på förlusterna av de tre motorfartygen "Argentina" och "Uddeholm" i juli och "Remmaren" nu i oktober, vilka dock äro de enda förluster, som vi lidit i denna trafik alltsedan april 1941. Dessa förluster hava bl. a. medfört en rubbning av den utbytesbalans mellan inkommande och utgående fartyg, som är en förutsättning för hela trafiken och som ängsligt övervakas av båda de krigförande parterna. Förhandlingar ha därför måst upptagas både i Berlin och i London för att på något sätt övervinna dessa rubbningar. Vi tro oss ha anledning hoppas, att det skall vara möjligt att åtminstone temporärt komma över dessa svårigheter, så att en stockning eller ett avbrott i trafiken icke skall av den anledningen behöva inträda.

De största svårigheterna ligga på ett annat plan, de röra sålunda icke själva *fartygen* och deras gång utan i stället *lasterna*, alltså varuutbytet.

Vad först *exporten* beträffar, så är ju denna icke det väsentligaste i lejdtrafiken: även om fartygen skulle få utlöpa i ballast så skulle detta knappast hindra oss att utsända dem för att hämta hem värdefulla varor. I vissa fall har även så skett, nämligen då rubbningar uppstått i trafiken och det därför blivit nödvändigt att hålla denna flytande genom avlösning av inkommande fartyg. De fartyg, som efter Förenta Staternas inträde i kriget kunnat dit utsändas, ha också måst utlöpa i ballast, då tyskt skeppningstillstånd icke beviljas för export av varor till länder, som avbrutit förbindelserna med axelmakterna. Exporten är sålunda blott ett plusvärde i lejdtrafiken, för övrigt ett betydande sådant, eftersom den tillför landet valutor på i runt tal 8 à 9 miljoner kronor per månad (förutom frakterna) och dessutom gjort det möjligt för våra exportindustrier att bibehålla och utvidga vissa marknader hinsides Atlanten, numera, efter krigsutvidgningen i Sydamerika, dock blott i Argentina och Chile.

Det är emellertid *importen*, som utgör vårt huvudintresse, när det gäller lejdhandeln. Vissa varuslag, varav här i landet finnes ett importbehov, som icke kan tillfredsställas på annat håll, såsom exempelvis

foderkakor, spannmål, bl. a. majs och ris, bomull och kaffe, kunna vi alltså i Sydamerika hämta i tillräckliga mängder för att få fulla laster, åtminstone ännu någon tid framåt. Det är först när man kommer till de för krigföringen mer intressanta varorna, som svårigheterna börja, nämligen i främsta rummet svårigheten att utverka skeppningstillstånd hos de allierade makterna för varornas hemtagning genom blockadkontrollen. De hinder som sålunda från allierat håll resas mot uppfyllandet av våra importönskemål kunna vara av olika slag.

Först och främst kunna de bero på en mer eller mindre utpräglad *knapphet* på varan ifråga. Denna knapphet skärpes i samma mån, som de allierades egna behov växa på grund av den forcerade upprustningen samt de totala tillgångarna av varan sjunka genom förlusten av viktiga råvarukällor. Det är uppenbart, att försörjningsläget för de allierade beträffande vissa varor — exempelvis rågummi och tenn — efter förlusten av holländska Ostindien svårligen medger någon export till neutrala länder över huvud taget. Omedelbart efter krigsutvidgningen till Fjärran Östern och Nordamerika igångsatte de allierade en inventering av alla de tillgångar av för upprustningen och försörjningen viktiga varor, som befunno sig inom deras maktområde. Så snart de inom detta område samlade tillgångarna på en vara befinnas icke förslå till täckande av de allierade nationernas samlade behov, förklaras brist råda på varan. För sådana varor är det endast med största svårighet, som man kan utverka tillstånd att inköpa eller hemskeppa några kvantiteter, och detta endast i den mån vi kunna styrka vårt importbehov genom utredningar, som påvisa att vårt eget försörjningsläge är allvarligt.

Vid sidan av dessa de allierades *försörjningssynpunkter* är det även andra, som kunna föranleda betänkligheter mot import till Sverige av de varuslag vi önska, nämligen blockad- eller *handelskrigssynpunkterna*. Den under åtskilliga krig utbyggda och effektiviserade kontrabandskontrollen, vilken ju är avsedd att förhindra tillförsel till fienden, har kommit att medföra en alltmer ingående kontroll av de neutralas handel över världshaven. Denna kontroll utövades tidigare genom direkt visitation av de fartygslaster, som voro på väg över haven genom blockadlinjerna. Numera sker den i stället genom en förhandsgranskning, innan godset inlastas i exportlandet. Detta medför visserligen en förenkling av proceduren för den neutrals importörens del: man slipper fartygens uppbbringning på haven och införande till kontrollhamnar för visitation av lasten med alla därav föranledda dröjsmål och olägenheter. Men denna procedur, d. v. s. navicertsystemet, erbjuder samtidigt större möjligheter för den blockerande makten att kontrollera och även ransonera tillförseln till det neutrala landet. Ett viktigt område, där blockadssynpunkterna dominera vid prövningen av våra importönskemål är mineraloljorna. På dessa råder ingen knapphet för de allierade. Oljeförsörjningen är där närmast ett distributionsproblem, men eftersom vi äro beredda att med egna tankfartyg hämta oljan göra sig inga andra betänkligheter gällande

än de rent handelskrigsmässiga. Då oljan är en vara av första ordningen för krigsföringen, anses en tilldelning därav till ett neutralt land, i synnerhet ett med Sveriges militärpolitiska läge, förutsätta en ingående prövning.

Alltsedan lejdtrafikens begynnelse hava därför oavbrutna förhandlingar måst föras i London för uppnående av vissa bestämda importkontingenter eller kvoter för de intressantare varuslagen. De kvoter, som tid efter annan fastställts, ha sedan undergått justeringar uppåt eller nedåt — mest nedåt. Sedan Förenta Staternas inträde i kriget hava emellertid åtskilliga av de sålunda bestämda importkvoterna icke kunnat utnyttjas, beroende ibland på rena försörjningskäl för de allierade, ibland på blockadsynpunkter. Såsom exempel på en gång medgivna importkvoter, som på detta sätt blivit illusoriska kan nämnas rågummi samt bildäck och andra gummi-produkter. Här lyckades vi i London utverka en kvot på 400 ton respektive 675 per kvartal, men först så sent som någon månad innan Singapore och Holländska Indien gingo förlorade för de allierade, varför endast en mindre kvantitet någonsin hann hemföras från Ostindien. Ett annat exempel är koppar, där vi lyckades uppnå en kvot på 2.500 ton, strax innan Förenta Staterna inträdde i kriget och därmed behövde all koppar inom den västra hemisfären. Jag skulle kunna lämna ytterligare åtskilliga exempel på dylika numera illusoriska kvoter, blykvoten, sisalkvoten etc.

Nya förhandlingar ha därför måst upptagas både i London och Washington. Därvid ha ökade svårigheter mött på den grund att koordinationen mellan den amerikanska och den brittiska krigshandelspolitiken varit ofullständig. Härtill kommer, att på den amerikanska sidan några enhetliga linjer för handelspolitiken gentemot Sverige ännu icke kommit till stånd. Det har sålunda kunnat förmärkas, att vissa divergenser finnas mellan de diplomatiska instanserna i Washington och den nytillkomna krigsadministrationen där. Den senare synes icke alltid godtaga de utrikespolitiska avvägningar, som skett inom State Department, utan anlägger helt självständiga synpunkter på de principavgöranden, som en gång träffats såsom grundval för verkställighetsåtgärder i de olika handelsfrågorna. Under en sådan dragkamp *dels* mellan den brittiska och den amerikanska blockadpolitiken och *dels* mellan olika instanser inom denna sistnämnda är det givet, att förhandlingarna angående våra importönskemål bliva utsatta för allvarliga störningar.

Särskilt på senaste tid synes man inom vissa kretsar i Washington hysa allvarliga betänkligheter emot fortsatta importmedgivanden till Sverige. Dessa betänkligheter tyckas vara av både rent politisk och mer handelspolitisk art: man frågar sig dels i vilken utsträckning Sverige är politiskt beroende av Tyskland, dels om icke en import till Sverige i och för sig också medför fördelar för fienden, eftersom en sådan import måste lätta försörjningsläget i det s. k. "europeiska livsrummet" i sin helhet. På grund av avspärrningen av all vår export till de anglosaxiska

marknaderna, kommer man att tänka på att numera så gott som hela vår export och alltså en stor del av vårt ekonomiska liv måste arbeta för Tyskland. Alla dessa betänkligheter, menar man, nödvändiggöra en mer restriktiv handelspolitik gentemot vårt land. Ännu är emellertid icke några bestämda riktlinjer för en sådan politik accepterade av vederbörande instanser, varför vi särskilt i förhållande till Förenta Staterna alltjämt befinna oss på förprövningarnas och principöverbägandenas stadium.

Det bör kanske här inskjutas, att nu omnämnda amerikanska farhågor icke få förväxlas med någon misstanke om att de västerifrån införda varorna mot gjorda utfästelser föras vidare till Tyskland eller dess allierade; någon sådan misstanke har icke framförts från ansvarigt håll i Amerika.

Den amerikanska ståndpunkten till lejdtrafikens fortsättning påverkas även av det förhållandet, att vissa sydamerikanska länder, nämligen de neutrala, f. n. kunna genom lejdtrafiken upprätthålla handelsförbindelser med Sverige, de övriga däremot icke. Det kan sägas, framhåller man i Washington, att Argentina och Chile på detta sätt premieras för att de undandragit sig att delta i kriget, medan Uruguay och Brasilien tvärtom bestraffas just för att de följt parollen från Förenta Staterna. Det kan bli svårt för regeringen i Washington att positivt medverka till bibehållandet av en ur amerikansk synpunkt så otillfredsställande ordning.

I detta läge är det givetvis av betydelse, att våra önskemål, liksom vårt handlingssätt i olika avseenden, klarläggas på ett så auktoritativt sätt som möjligt inför de utslagsgivande instanserna hos de allierade. Kabinettssekreterare Boheman har för detta ändamål varit i London några veckor och har nu rest vidare till Washington. Tidpunkten för dessa besök har ansetts särskilt lämplig just nu, då samtidigt amerikanske ministern i Stockholm jämte ett par sakkunniga tjänstemän från hans beskickning blivit kallade till London och Washington för överläggningar i frågor rörande vårt lands läge och importbehov. Dessutom befinna sig där även representanter för den amerikanska handelskrigsorganisationen.

Vid de förhandlingar om lejdtrafikens fortsättning, som sålunda nu inledas, torde några egentliga svenska motprestationer icke kunna erbjudas. I varje fall är det givet, att inga som helst politiska utfästelser eller engagemang få komma i fråga. Om allmänpolitiska frågor komma under diskussion, har herr Boheman instruktion att endast söka klargöra vårt läge och utveckla de av regering och riksdag fastslagna grundlinjerna för vår utrikespolitik.

Jag skall nu till slut beröra läget i våra nordiska grannländer och vårt förhållande till dem.

Vad beträffar händelseutvecklingen i Norge har jag ingenting att tillägga utöver vad som genom tidningspressen är allmänt känt. De tragiska händelserna i Trondheim hava uppenbarligen ytterligare skärpt

det tillspetsade läget. Ur allmänpolitisk synpunkt har emellertid det senaste halvåret knappast medfört någon förändring med avseende på Norges ställning.

I en del tidningar har på senaste tiden frågats, huruvida Sverige icke borde hava en diplomatisk representant hos norska regeringen i London. Detta är en sak som vid flera tillfällen upptagits av norska regeringen. Något praktiskt behov av en förändring föreligger emellertid icke. Vår London-beskickning har i uppdrag att stå i behövlig kontakt med norska regeringen och har hittills icke haft några svårigheter att så göra. Däremot måste man räkna med risken att icke kunna bibehålla någon representation i Oslo, om en minister eller liknande tjänsteman anställs i London, och de praktiska olägenheterna härav vore betydande. Bl. a. bör det betänkas, att tusentals svenskar leva i Norge. Att låta vår representation i Norge lämna Oslo för att flytta till London vore en politisk gest med så påtagliga praktiska nackdelar till följd, att jag icke är beredd att påtaga mig ansvaret härför. Från norska regeringens sida har för övrigt deklarerats förståelse för dessa synpunkter.

Sedan åtskillig tid tillbaka har regeringen kontinuerligt undersökt olika möjligheter att bispringa det norska folket genom humanitära åtgärder. Visserligen synes livsmedelsläget i Norge för närvarande icke vara omedelbart hotande på samma sätt som exempelvis i Grekland. Detta hindrar dock icke att förhållandena kunna mycket hastigt starkt försämrast. För att man å svensk sida skall vara beredd att med största möjliga effektivitet ingripa i en sådan situation har beskickningen i London erhållit i uppdrag att med brittiska och norska vederbörande upptaga frågan, huruvida icke fri lejd skulle kunna utverkas för livsmedelssändningar till Norge från Förenta Staterna. Avsikten vore att i så fall organisera hjälpen på i huvudsak samma sätt som beträffande hjälpverksamheten till Grekland. Fartygen skulle destinerast till svensk hamn. Såsom en första hjälpsändning har man tänkt sig att söka få fri lejd för ett fartyg med livsmedel och kläder, avsedda att genom svensk försorg fördelas på ort och ställe. Distributionen kunde tänkas ordnad under kontroll av Svenska Röda Korset eller genom någon av Röda Korset utsedd delegation. Något uttalande rörande de allierade staternas inställning till detta förslag har ännu icke kommit oss tillhanda.

Även på de andra vägar, vilka redan stå till buds, har man på enskild väg sökt bringa humanitär hjälp åt det norska folket. En omfattande fadderbarnsverksamhet bedrives sålunda. Bispisning av barn i Norge har anordnats genom svensk försorg. Erbjudande att mottaga norska barn i Sverige har lämnats och i princip antagits, ehuru man å norsk sida säger sig ännu icke finna anledning föreligga att förverkliga denna plan.

Den med jämna mellanrum återuppblossande diskussionen i särskilt den amerikanska offentligheten rörande Finlands möjligheter att sluta

separatfred fick ny näring genom en presskonferens, som den 19 september anordnades av finske ministern i Washington. Ministern ville dels tillrättalägga överdrivna skildringar om de finska försörjningssvårigheterna, dels söka motverka propagandan för en amerikansk brytning med Finland. Vid presskonferensen underströk han med utgångspunkt från statsminister Rangells tal i riksdagen den 29 november 1941, att Finland självt icke börjat kriget såsom Tysklands allierade utan att det attackerats av Ryssland och att Finland under tio månader hållit en praktiskt taget oförändrad front mot Ryssland.

Utrikesminister Hull tillfrågades av pressen några dagar senare om finska Washington-beskickningens aktion samt om riktigheten av de påpekanden, som gjorts rörande Finlands avhållsamhet från offensiva operationer. Hull vägrade att tillsvidare ingå härpå men förklarade, att han inom kort komme att göra ett uttalande om relationerna mellan Förenta Staterna och Finland. Något sådant uttalande har emellertid hittills icke avhört. — Från finsk sida skydade man sig att dementera alla rykten om finska fredssträvanden.

I slutet av september begärde amerikanska legationen i Helsingfors i finska utrikesministeriet vissa preciseringar rörande Finlands hållning. Till svar torde från finsk sida än en gång ha understrukits statsminister Rangells deklarationer rörande Finlands utrikespolitik den 29 november 1941 och den 25 september innevarande år. Något direkt tecken till ändring i Förenta Staternas ställning till Finland har emellertid icke förports.

I fråga om de svensk-finska förbindelserna skall jag nu endast ingå på det nya handelsavtal, som slutits i dagarna efter kortvariga och friktionsfria förhandlingar.

Vid avslutandet sistlidna maj av det avtal, som reglerar handeln med Finland intill utgången av innevarande år och som bland annat innehöll en svensk utfästelse om statskredit på 35 miljoner kronor för finansieringen av Finlands inköp av danska livsmedel, angavs från finsk sida, att finska regeringen med hänsyn till Finlands begränsade valutaförråd redan före årets utgång hos svenska regeringen komme att anhålla om beviljandet av en ny statskredit. De finska krontillgodohavandena i Sverige, vilka vid avtalets ingående beräknades uppgå till cirka 42 miljoner kronor plus den nya statskrediten om 35 miljoner kronor, angavs från finsk sida vid månadsskiftet augusti-september ha sjunkit till under 40 miljoner kronor eller till den gräns, som man där ansåge som ett valutatekniskt minimum. I mitten av september framförde den finska regeringen en anhållan om ny statskredit på 83 miljoner kronor för täckande av det beräknade finska behovet av kronvaluta till och med april 1943, varvid behovet för inköp av varor i Sverige samt oförutsedda utgifter beräknades till sammanlagt omkring 46 miljoner och resten, eller 37 miljoner, för fullgörandet av finansiella förpliktelser, d. v. s. dels ränte- och amorteringsbetalningar å tidigare beviljade lån och dels likvider för förfallande finska skattkammarväxlar.

Till svar å denna anhållan meddelade svenska regeringen i slutet av september, att det ur svensk synpunkt icke förefölle motiverat att lämna svensk statskredit för att möjliggöra ränte- och amorteringsbetalningar å lån, som tidigare beviljats huvudsakligen av svenska staten eller i vissa andra fall av enskilda svenska kreditgivare, och ej heller för att likvidera de finska skattkamarväxlar, som utställt i enlighet med det kreditsystem, som tillämpats på grundval av de svensk-finska handelsavtalen. I fråga om behovet av kredit för nya inköp av varor i Sverige hänvisades finska regeringen att upptaga detta spörsmål vid de förhandlingar mellan regeringskommissionerna, som inom en nära framtid borde upptagas rörande varuutbytet efter utlöpandet av innevarande avtalsperiod.

I början av oktober gjordes därefter från finsk sida framställningar dels om en kredit på cirka 20 miljoner kronor för möjliggörande av inköp i Danmark av 4.000 ton smör före den 1 maj 1943, eventuellt ökad med 20 miljoner för ytterligare inköp av danskt smör under resten av 1943, och dels om en kredit på 25 miljoner kronor för genomförandet av ett projekterat samarbete mellan A/B Volvo och den finska Wärtsiläkoncernen, avseende sammansättning i Finland under första året av 2.500 lastbilar, varvid huvudparten av delarna skulle levereras från Sverige.

I samband med upptagandet mellan de båda regeringskommissionerna den 21 oktober av överläggningar rörande varuutbytet under första halvåret 1943 meddelades från svensk sida som svar å de tidigare framställda finska önskemålen, att svenska regeringen vore beredd att dels lämna en kredit om 10 miljoner kronor att utnyttjas för kontantinköp av svenska varor och dels lämna garanti genom exportkreditnämnden i överensstämmelse med hittills tillämpat system för av svenska exportörer lämnade krediter för ytterligare svensk export inom avtalsramen.

I syfte att möjliggöra de i utsikt ställda danska leveranserna av smör till Finland under fjärde kvartalet 1942 vore man å svensk sida vidare beredd att dels ställa till förfogande kredit för halva värdet, d. v. s. motvärdet till 6 miljoner danska kronor, dels medgiva export av svenska varor till Danmark till samma belopp.

Någon medverkan till det projekterade samarbetet mellan A/B Volvo och Wärtsiläkoncernen kunde däremot från officiellt svenskt håll icke ställas i utsikt på grund av dels kapacitetssvårigheter vid den svenska fabriken och dels den alltför omfattande kreditbörda, som projektets genomförande skulle medföra för svenska staten.

Överläggningarna mellan de båda regeringskommissionerna ha i slutet av förra veckan lett till paraferandet av en överenskommelse rörande varuutbytet under första halvåret 1943 i huvudsaklig överensstämmelse med det svenska förslaget. Den svenska exporten under denna tid beräknas komma att uppgå till omkring 18 miljoner kronor och importen från Finland till 8 miljoner kronor. Av exporten komma 10 miljoner, i första hand järn och stål, att betalas kontant av den för ändamålet beviljade krediten. Resten kommer att till hälften betalas kontant och till

hälften med 3-åriga skattkammarväxlar, för vilka garanti å sedvanliga grunder kommer att beviljas av exportkreditnämnden. Överläggningar pågå mellan finska vederbörande och svenska innehavare av under 1942 och 1943 förfallande skattkammarväxlar om förlängning av dessa på 2 år mot en årlig räntebetalning av 4 procent. Dessa överläggningar förefalla att inom kort kunna slutföras.

Finland har utfäst sig att under första halvåret 1943 leverera bland annat asbestprodukter, koppar, kobolt, svavelkis och flygplansfanér.

Förhandlingar ha från finsk sida vidare upptagits med Sveriges Riksbank och enskilda svenska borgenärer rörande nedsättning av räntorna samt uppskov med amortering å äldre lån, och även dessa förhandlingar synas inom en nära framtid komma att leda till resultat, i huvudsak innebärande en betydande nedsättning av räntebetalningarna och uppskov med samtliga amorteringar.

Läget i Danmark har sedan någon tid tillbaka kännetecknats av en stigande oro. Såsom symptom härpå kan antecknas den utökning av danska poliskåren, som ägt rum i augusti, och statsminister Buhls radioanförande den 2 september, vari han allvarligt varnade för sabotageåtgärder mot den tyska krigsmakten. Irritationen tillspetsades ytterligare genom den danska frikårens hemvändande på permission den 8 september. Kåren mottogs i Köpenhamn på järnvägsstationen av tyska dignitärer och ledare för de danska nationalsocialisterna. Något officiellt danskt mottagande förekom icke, och under kårmedlemmarnas vistelse inträffade åtskilliga obehagliga incidenter. Den rådande spänningen fick en utlösning av en telegramväxling mellan rikskansler Hitler och Konung Christian med anledning av dennes 72-årsdag den 26 september. Den danske konungens svar på rikskanslerns lyckönsningstelegram ansågs ej hava en tillfredsställande avfattning, och med anledning därav hemkallades omedelbart tyske ministern i Köpenhamn, samtidigt som danske ministern i Berlin anmodades avsluta sin verksamhet. Alltsedan dess råder ett slags latent kristillstånd, och normala diplomatiska förbindelser hava icke återknutits.

Jag inledde mitt anförande med att framhålla, att vårt förhållande till de krigförande oupphörligt är utsatt för påfrestning. Den misstämning gentemot Sverige, som gång på gång kommer till uttryck från tysk sida i anledning av den svenska pressens hållning, är en ständig belastning vid handhavandet av vår utrikespolitik och utgör ett allvarligt latent riskmoment inför perspektivet av ett kommande mera utsatt läge för vårt land. De ryska ubåtsangreppen och de därpå växlade noterna med sovjetregeringen peka på möjligheter till komplikationer i vårt förhållande till Ryssland, som naturligtvis ur svensk synpunkt måste beklagas. Och

att den engelsk-amerikanska blockadpolitiken mot Tyskland medför risker för våra handelsförbindelser över haven, torde framgå av vad jag meddelat härom och ligger väl dessutom i sakens natur.

Men det vore oriktigt att endast visa på dessa svårigheter. Det bör också sägas, att Sveriges neutralitetspolitik, sådan den från statsmakternas sida tagit sig uttryck i olika avseenden, erkännes och respekteras på alla håll; det meningsutbyte med sovjetryska regeringen, som jag nyss omnämnt, betraktar jag icke som uttryck för en förändring av den vänskapliga inställning, som även denna regering uttryckligen tillkännagivit. Vårt förhållande till de nordiska grannländerna måste också betecknas som mycket gott. Med andra ord; svårigheter finnas och nya svårigheter äro säkert att förvänta. Men de ha icke bragt oss ur kursen.

Det synes mig, herr talman, under sådana omständigheter finnas all anledning att också fortsätta på samma utrikes- och försvarspolitiska kurs, som vi hittills följt.

Nr 2.

Herr HALLÉN:

Det finns en fråga, herr talman, som ute i landet nu sysselsätter sinnena ganska mycket, och det är den insamling till Norge, som har igångsatts över hela landet. På många håll råder en ganska stor tveksamhet och osäkerhet om hur detta skall utgestaltas. Det har visserligen stått meddelanden i tidningarna från Röda Korsets överstyrelse och, om jag minns rätt, ett meddelande av kyrkoherde Webe, svenske pastorn i Oslo, om hur denna verksamhet skall bedrivas. Vi känna också till fadderbarnsverksamheten, men det märks på många håll i landet stor tveksamhet, och det finns massor av kommuner, där man inte velat sätta igång denna verksamhet därför att man inte anser sig ha tillräckliga garantier för att denna verksamhet skall ske på fullkomligt opartiskt och tillfredsställande sätt.

Det är alldeles uppenbart, att om det finns svenska kommittéer och hjälpare i Norge, som förmedla denna hjälpaktion, måste de ju träda i förbindelse med norska kommunala organ, och det råder ganska stor undran och osäkerhet på många håll, om man då kan ha garantier för att hjälpen verkligen på ett så objektivt och opartiskt sätt som möjligt kommer de mest behövande till godo. Man kan visserligen säga, att detta är en sak, som det närmast är hjälporganisationernas angelägenhet att bringa klarhet i, men jag tror, att vi skulle vara synnerligen tacksamma, om herr utrikesministern skulle kunna ge oss nödiga upplysningar om den saken, som klarlägga detta, om hjälpen kan förmodas bli så objektivt mottagen som verkligen är önskvärt.

Nr 3.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Det framgår av utrikesministrernas förklaring här, att den svenska utrikespolitiken eller åtgärder i samband med den svenska utrikespolitiken undergått en viss justering sedan riksdagen senast behandlade frågan. Jag tänker därvid på hans förklaring om innehållet i de nya instruktionerna för luftvärnet. Jag vill därom bara säga, att jag finner det tillfredsställande, att en sådan uppstramning har ägt rum, och jag tänker inte alls upptaga tiden med att erinra om de skäl, som tidigare från regeringens håll anförts mot sådana åtgärder, när de först bragtes på tal genom en stadgad folkopinion.

Ävenså tror jag, att man kan beteckna som ett framsteg den hållning i kreditfrågan gentemot tyskarna som, att döma av utrikesministrernas förklaring här, regeringen numera intager. Jag vill påminna om att när denna fråga behandlades här i våras och det gällde ett nytt kreditavtal, som skulle möjliggöra en utlandskredit på 300 miljoner kronor, var det endast från vårt håll, som lämpligheten av denna åtgärd ifrågasattes och ifrågasattes just ur neutralitetssynpunkt.

Om jag sedan från dessa två punkter, där jag betecknar regeringens ståndpunkt som uttryck för en uppstramning, litet närmare följer utrikesministrernas redogörelse, är det ett par saker, som jag också vill peka på.

Det är först frågan om vårt förhållande till de krigförande parterna. Det är karakteristiskt, att från tysk sida kommer det inga andra invändningar mot den svenska fredspolitikens än missnöje över de svenska tidningarna. Från Tysklands motståndare har missnöjet ett helt annat innehåll. Det rör sig inte med vad den svenska tidningspressen skriver för och mot vederbörande, det handlar om vad vårt land faktiskt gör. Det är omöjligt, att utrikesministern har rätt, när han av en protest från Sovjetunionen tror sig kunna draga den slutsatsen, att den är närmast att anse som en diplomatisk kontrasttöt i anledning av den framstöt, som gjorts från vårt eget håll.

Så tillkommer här ytterligare de invändningar, som gjorts från annat håll, där man beträffande lejdabåtstrafiken framför allt enligt utrikesministrernas framställning är reserverad, därför att man anser, att vårt land inte är politiskt oberoende av Tyskland, och därför att man anser, att dessa laster, även om de inte komma tyskarna och deras bundsförvanter tillgodo genom transitering — vilket man icke utgår ifrån — ändå indirekt innebära ett stöd åt axelns krigshushållning. Och jag tror, att det finns all anledning både för regeringen och för riksdagen att tillmäta dessa invändningar betydelse. Det handlar inte bara om att vi under själva kriget skola erhålla dessa viktiga fartygslaster eller att vi under själva kriget inte skola komma i konflikt med de krigförande. Det handlar

också om hur vårt land kommer att bedömas, när en dag detta krig avslutas. Den dagen måste ju också komma en gång, och just det, att vårt land i sin utrikespolitik vidtagit åtgärder, som bland Tysklands motståndare göra, att de börja diskutera, om Sverige är politiskt oberoende eller om vi stå i vasallförhållande till Tyskland, visar egentligen på det problem, som förr eller senare men i sin hela vidd upprullas kanske först när kriget är slut.

Så skulle jag vilja här framföra några spörsmål, som inte direkt berörts av utrikesministern. Då de röra vår utrikespolitik och förhandlingarna föras inom lyckta dörrar, tror jag, att det är lämpligt, att man tager upp dem till prövning. Det gäller exempelvis permittentresorna. Det är känt för oss vad som varit skälet till att regeringen i en kinkig situation gick med på dessa permittentresor. Jag tror, att den förståelse, som kunde finnas både hos norrmännen och hos Tysklands motståndare för svårigheterna i vårt läge – vi ligga ju bildligt talat inne i det tyska livsrummet – minskat allteftersom kriget fortskridit och allteftersom det blivit uppenbart, att tyskarna i verkligheten inte ha en sådan dominerande ställning och så överväldigande förutsättningar som de tycktes ha när Sverige först behandlade frågan och föll undan. Jag tror, att ur den svenska fredspolitikens synpunkt skulle det ha stor betydelse, om vårt land skulle kunna börja avveckla detta engagemang, ty det är klart, att det är en belastning för vårt lands utrikespolitik.

Vidare är det frågan om desertörerna. Det har visat sig genom praktiska exempel, att tyska soldater, som fly över till Sverige för att här finna en fristad – förmodligen därför att de inte äro överens om Tysklands krigsmål – utan vidare skickas tillbaka till Tyskland. Det är inte bara ett fall, där de sänts tillbaka till omedelbar avrättning från den svenska sidan till den "tyska". Detta är icke neutralitet. Den internationella folkrätten, som ändå åtminstone på papperet gäller, säger, att krigsfolk, som kommer in på ett neutralt lands område, skall avväpnas och interneras, och detta avväpnande och internerande är enligt den internationella folkrätten inte bara en rättighet för vederbörande neutrala land utan jämväl en skyldighet. Jag anser, att denna fråga bör tagas upp till omprövning, även om det kommer att väcka irritation hos tyskarna, därför att de inser att om desertörerna veta, att de i Sverige ha en fristad, kommer desertörernas antal att ökas. Men jag tror, att trots en sådan irritation vore det för Sverige och Sveriges framtid lyckligt, att i den frågan återvända till neutralitetens ståndpunkt.

Ifråga om Finland skulle jag önska, att regeringen beaktade, att Finland dock ligger i krig tillsammans med den makt, som håller det norska folket i slaveri och att Finland inte kan segra i detta krig, om inte Tyskland segrar. Mina damer och herrar, om Finland och Tyskland segra, vågar då någon norrman tro på en framtid i frihet? Våga vi själva tro på en sådan? Är det inte ett ganska farligt självbedrägeri, att vi mot Finland

skola upprätthålla en annan attityd än mot andra krigförande länder, och kommer inte nordisk politik i olöslig motsättning just på grund av detta?

Utrikesministern har nyss tagit upp frågan om våra förbindelser med de nordiska regeringarna. Han menade, att anledningen till att man inte kunnat tillmötesgå norrmännens önskemål att ackreditera en svensk minister hos norska regeringen är den, att då våra möjligheter att upprätthålla ett generalkonsulat i Oslo kanske skulle beskäras. Jag tror, att farhågorna därvidlag inte behöva tillmätas alltför stor betydelse. Ty såvitt jag förstår borde upprätthållandet av detta konsulat i Oslo kanske i lika hög grad vara ett tysk-norskt intresse, som det är ett svenskt. Denna fråga om en representation är dessutom dubbelsidig. Det handlar också om ett begärt svenskt erkännande av det norska sändebudet i Stockholm såsom ett befullmäktigat norskt sändebud, som minister. Det kan hända, att de praktiska verkningarna i fråga om möjligheten att upprätthålla kontakt mellan den norska Londonregeringen och den svenska regeringen icke skulle så avsevärt påverkas av en förändring genom detta arrangemang, men det är helt säkert, att de folkpsykologiska återverkningarna framför allt på norska folkets stämning gentemot Sverige skulle avsevärt framträda. Det kan med tanke på framtiden och ett framtida svenskt-norskt samarbete icke vara alldeles utan betydelse, hur den officiella svenska attityden gentemot norrmännens enda erkända regering för närvarande är.

Under den senaste tiden har Sverige berövats skyddsmaktsuppdrag för Norge. Jag tänker särskilt på skyddsmaktsuppdraget i Köpenhamn. Detta uppdrag har givits den svenska regeringen av Norges lagliga regering. Detta har nu på grund av en naturligtvis ensidig åtgärd, som inspirerats från tyskarna, upphävts. Det är alldeles riktigt, att frågan om ett skyddsmaktsuppdrag icke är beroende bara av den regering, som ger det samma, utan också av medgivande från den regering, hos vilken uppdraget skall bevakas. Regeringen kan ur denna synpunkt naturligtvis vara ställd inför ett fullbordat faktum. Vägrar den "danska" regeringen den svenska att bevaka norska intressen i Köpenhamn, kan regeringen i och för sig icke göra något annat däråt, än att utåt ge ett uttryck genom en deklaration för innebörden av åtgärden, att den icke accepterats av Sveriges regering stillatigande och utan protest samt att den svenska regeringen gjort vad som varit möjligt för att fullgöra det uppdrag Norges regering givit densamma.

I verkligheten kan denna fråga få större konsekvenser. Jag vill icke tro, att det är så, men det ligger dock inom själva synfältet, att det kan vara så, att åtgärden genomförts efter anvisning från Quislings "regering" och att Sveriges stillatigande accepterande av denna åtgärd alltså, om icke formellt så dock reellt, är ett steg på vägen till erkännande av Quislings "regering".

Herr utrikesministern har, som jag redan sagt, ganska mycket

uppehållit sig vid det tyska missnöjet med den svenska pressen. Jag tror, att man skulle understryka, att tryckfriheten är en rättighet, som ett neutralt land har och även har folkrättsligt tryggt åt sig. Ett försök från krigförande makt att inskränka på den svenska tryckfriheten är i verkligheten ingenting annat än ett kränkande av den svenska neutraliteten och ett försök att beröva Sverige en förmån, som det folkrättsligt och som ett neutralt land äger rätt att ha. Jag tycker, att i regeringens handläggning av tryckfrihetsfrågan har denna synpunkt icke beaktats sedan regeringen hade en diplomatisk kontrovers med Sovjetunionen i början av 1940 eller i slutet av 1939. Då hävdade regeringen med all rätt denna ståndpunkt, men sedan har regeringen gjort tvärtom. Den har ju i förklaringar, även inför kamrarna här vid upprepade tillfällen, understrukt och markerat, att den anser sig tvingad taga hänsyn till de tyska synpunkterna i denna fråga. Jag tror, att om man ser frågan på litet längre sikt, så spelar tryckfriheten och den hållning, som ändå större delen av den svenska pressen har intagit mot tyskarnas politik, t. ex. i Norge eller i andra ockuperade länder, en ganska stor roll. Detta ger dock åt vårt land en goodwill bland Tysklands motståndare, som i någon mån motverkar det dåliga intryck som den officiella svenska utrikespolitiken gör i utlandet.

Herr talman! Härtill ytterligare blott en sak. Såsom redan erinrats äro de amerikanska invändningarna mot lejdbåtstrafiken närmast grundade på att amerikanerna icke anse Sverige vara politiskt oberoende och att de anse, att den svenska lejdbåtstrafiken, om också icke direkt, kommer Tyskland eller dess allierade tillgodo, sålunda dock indirekt innebär ett stöd för det tyska krigshushållet. Det har av några svenska tidningar och i riksdagen igår av herr Vougt framhållits, att anledningen till de svårigheter, som vårt land för närvarande har särskilt med amerikanerna i denna fråga, är en debatt, som uppstod under valrörelsen om uppgifter, som givits i kommunistisk press rörande den svenska exporten av livsmedel. Jag konstaterar, att det ovedersägligt framgår av herr utrikesministerns framställning, att denna version är fullständigt felaktig, och jag kan icke med bästa vilja i världen undgå att draga den slutsatsen, att de herrar, som givit den versionen, icke har varit i god tro, när de gjort det, utan varit fullständigt klara över vad som varit den verkliga anledningen.

Jag ser icke den svenska utrikespolitikens bekymmer som något omedelbart överhängande. Det är dock klart, att i den mån man i Tyskland får den uppfattningen, att svenskarna vika undan, att om man bara sätter kniven på strupen på svenskarna, så komma svenskarna att göra som danskar, österrikare, tjecker, rumäner, ungrare, finnar o. s. v., nämligen kapitulera, i den mån en sådan övertygelse skulle vinna burskap hos tyskarna, att svenskarna icke komma att våga hävda sig, därest det yttersta kravet ställdes, då, menar jag, äro dock fördelarna för Tyskland av att tvinga Sverige så stora, att redan det kunde tjäna som en uppmuntran för vidare påtryckningsåtgärder.

Ett annat problem i det sammanhanget har jag redan berört. Det blir aktuellt först efter kriget. Jag är övertygad om att jag uttrycker meningen bland 99 % av det svenska folket och praktiskt taget allas mening i denna kammare, när jag säger, att bara tanken, att vårt land, när detta krig en gång är slut och nationernas representanter bänkas kring fredskonferensens bord, då skall hänföras till och placeras bland Tysklands vasaller, den tanken är tillräcklig för att det skall börja hetta i kinderna på var och en. Faran härav föreligger i varje fall så länge vi icke göra de mest medvetna ansträngningar för att befria oss från denna förhatliga börda, som eftergifterna för tyskarna innebär.

Nr 4.

Herr JONSSON i Eskilstuna:

Herr talman! Det var herr Hagbergs anförande, som föranledde mig att begära ordet. Jag har naturligtvis ingen anledning att ingå på några kommentarer i allmänhet till den röst vi nyss hört med i viss mån uttryck för särskilda intressen. Det var bara på en punkt, som jag tycker mig ha en viss rättighet att korrigera. Herr Hagberg tycktes vilja berömma sig och sitt parti av att detta parti var det första och om jag icke tog fel, också det enda, som hade vid något föregående tillfälle uttryckt betänkligheter mot eller reagerat mot kreditgivningen till Tyskland. Om herr Hagberg hade varit mera uppmärksam eller angelägen om en större korrekthet, hade han icke kunnat lämna en sådan historieskrivning. Ty den var falsk, vilket många av kammarens ledamöter kunna vittna om. Detta om detta.

Sedan vill jag, när jag nu ändå har ordet, ifrågasätta, om man icke kunde sörja för att riksdagens ledamöter kunde få del av det material, som folkberedskapens ombud ute i bygderna få. Riksdagens ledamöter ha minst lika stor möjlighet som ombuden, i de flesta fall större möjligheter, att underhand sprida de korrigerande uppgifter, som lämnas i dessa cirkulär. Nog borde man kunna förtroendefullt överlämna dessa handlingar till ledamöter av riksdagen. I detta sammanhang vågar jag ifrågasätta, om det icke också skulle vara möjligt, att riksdagens ledamöter kunde få en utskrift av innehållet i det anförande, som herr utrikesministern nyss hållit, eller, om icke det är möjligt, åtminstone ett extrakt av vissa sakliga uppgifter, som finnas i detta anförande, vilka det kanske icke var möjligt för alla att anteckna eller komma ihåg.

Nr 5.

Herr MOSESSON:

Herr talman! Då jag antar, att herr utrikesministern kommer att besvara den fråga som herr Hallén framställde, skall jag tillåta mig att vid

detta slutna sammanträde också be att få till honom rikta en fråga, som ganska många bland oss rätt länge ha hyst. Vi veta ju, att i Finland råder mycket allmänt en stor nöd, som även drabbar småbarnen. De ha icke möjlighet att få skor på fötterna, läget är mycket besvärligt. Det är därför ganska många här i vårt land, vilka i sina garderober ha skor från den tid deras barn voro små, som önska att kunna sända över dessa till Finland för att på så sätt komma de små där till hjälp. Barnen där måste nu binda näver och papper om fötterna när de skola ut i snön. Framställningar om att få skicka över begagnade barnskor ha emellertid avslagits med hänvisning till att ett sådant förfarande skulle störa vårt förhållande till de allierade samt bereda svårigheter för lejdbootarna. Jag ville fråga herr utrikesministern, om det enligt hans uppfattning icke är möjligt att kunna tänka sig, att en upplyst nation skulle ha förståelse för den rent humanitära önskan, som vi hysa, att komma de små barnen i ett vänskapligt land till hjälp.

Nr 6.

Herr SVENSSON i Ljungskile:

Herr talman! För min del skall jag be att få instämma i och understryka den anhållan som herr Jonsson i Eskilstuna gjorde, att riksdagen skulle få del av det informationsmaterial som sändes ut till informationsstyrelsens ombud. Jag tycker det vore fullt befogat att riksdagens ledamöter icke i något avseende böra vara sämre informerade i dessa frågor än vad pressmän och informationsstyrelsens ombud bli. Men det ha vi i många fall varit som förhållandena varit under gångna tider. Jag tycker det vore rimligt, om det bleve en ändring i det avseendet.

Nr 7.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! I anledning av frågor som framställts här skall jag be att få säga några ord till svar. Herr Hallén frågade, såvitt jag förstod, om man kunde lita på, att den hjälp som går till Norge, verkligen kommer fram till dem som man vill hjälpa, och om det från officiellt svenskt håll kan göras någon anordning till garanti härför. Därpå vill jag svara, att norgehjälpen är av olika slag men i liten utsträckning av sådan art, att den frågan blir aktuell. I den mån det gällt trähus för Norge torde man nog kunna säga, att det också har varit alldeles klart att de blivit så placerade som man från svensk sida önskat. Sedan ha vi fadderbarnsverksamheten, och det är ju en enskild verksamhet; det lär nog också förhålla sig så enligt alla informationer som kommit mig till del, att man kan räkna på, att allting går fullständigt riktigt till. Så är det vidare barnbespisningen i Norge.

Den omhänderhas av en liten kommitté svenskar i Oslo med kyrkoherde Webe i spetsen. Han är här ganska ofta, och han har också försäkrat, att därvidlag är allting fullständigt klart. Vad som vidare kan komma i fråga närmast är t. ex. att få hit norska barn. Där bortfaller ju detta spörsmål. Vidare är det en sak som omnämndes i mitt första anförande, där man överhuvud taget är beroende av de allierade nationernas inställning, nämligen möjligheten att få in varor från Amerika till Norge genom svensk förmedling. Där måste man utgå från, att från Englands och Amerikas sida det uppställs som ett mycket bestämt villkor, att fullt betryggande garantier finnas för att varorna komma fram dit de skola. I övrigt är det såvitt jag vet icke tal om och kan icke gärna vara tal om någon hjälp till Norge där denna fråga kommer upp, varför det förefaller mig som om man skulle kunna våga besvara herr Halléns fråga med, att det icke finns anledning till oro.

Här har också tagits upp frågan om möjligheten att sända skor till Finland, och talaren var själv inne på en svårighet som rests, nämligen det sammanhang som saken har med vår lejdtrafik, och jag kan icke annat än konstatera, att det ligger till så som han förmenade, nämligen att i den mån som vi fortfarande införa hudar med lejdtrafiken kunna vi icke till Finland exportera skor. Och jag kan icke se att det därvidlag finns utsikter till något undantag.

Ett par av talarna ha framhållit som något egendomligt, att de redogörelser i utrikespolitiska ämnen som bruka utsändas till folkberedskapens ledare icke också komma riksdagsmännen tillhanda. Det är en fråga som jag egentligen icke har reflekterat närmare över förut. Jag är för ögonblicket icke beredd att säga något annat, än att sedan jag nu har hört detta önskemål skall jag försöka såvitt det är möjligt att i en eller annan form tillgodose det.

Nr 8.

Herr SPÅNGBERG:

Herr talman! Jag kan icke avhålla mig från att framföra några reflexioner, som jag gjorde när jag lyssnade till utrikesministern.

Det har ju tidigare från många håll framhållits här i riksdagen, att den ensidighet, vartill vi tvingas på grund av vårt läge och andra förhållanden, skulle kunna föra oss in i en viss motsättning till de allierade. Det framgick ju rätt tydligt av utrikesministerns redogörelse, att läget i viss mån här hade skärpts. U.S.A. ser på oss med en viss misstro, protester ha ingått från annat håll, och vi ha på svenskt område haft kännning av det östersjökrig, som man har signalerat skulle föras i skärpt tilltagande utsträckning från de allierades sida. Bakom detta ligger givetvis den hjälp, som vi genom våra transporter, våra konvojer o. dyl. ha lämnat åt Tysk-

land och axelmakterna.

Utrikesministern nämnde här, att våra transporter begränsas av våra järnvägars tekniska möjligheter. Ja, jag har många gånger som järnvägsman och som placerad vid en gränsstation iakttagit dessa transporter och vet vilket arbete man från järnvägens sida måste nedlägga på dem, hur mycket man måste offra i reparationer, olja, o. dyl. på bristfälliga vagnar, lastade med tyskt gods. Man tvingas göra den reflexionen, att den enda begränsningen för vår hjälp i denna trafik ligger i järnvägarna själva, och att de svenska trafikanterna knappast ha fått gå före det utländska trafikgodset. Det vore önskvärt, att denna trafik kunde begränsas i något avseende. Det går ej heller att hemlighålla den för någon därför att den sker så allmänt och öppet, att alla människor veta om den och huru det förhåller sig med den. Det anses även, att många av de järnvägsolyckor som skett äro just en följd av den forcerade trafiken på våra järnvägar.

Jag vill konstatera den tillfredsställelse som man överallt och icke minst i gränstrakterna, där vi ha haft daglig kännning av överflygningarna, har uttalat över den skärpta luftbevakning som anbefallts. Tidigare har ju inträffat sådana händelser — vilket man ryktesvis fått veta — som att svenska passagerarflygplan blivit beskjutna på svenskt område av utländska jaktplan, utan att detta har meddelats vid något av de informations-sammanträden vi tidigare haft i riksdagen. Jag vet därför icke i vilken utsträckning det har skett, men jag vet att beskjutning av svenskt passagerarflygplan skett i något fall, och då jag efter det förra slutna sammanträdet här i riksdagen nämnde saken för en riksdagskamrat, en redaktör, och frågade honom om pressen fått reda på någon av dessa händelser, svarade han, att det är icke möjligt att något sådant har skett. Sedan har jag förskaffat mig bekräftelse på att så är fallet. Det vore ju önskvärt, att sådana händelser av så pass uppseendeväckande natur nämndes, bl. a. därför att man icke skall få den föreställningen att det är ett och annat av betydelsefull art som vi icke få veta här i riksdagen vid dessa sammanträden.

Beträffande hjälpverksamheten till Norge skulle jag ha önskat, att det varit möjligt för utrikesministern att lämna ett ännu mera tillfredsställande svar på herr Halléns fråga rörande denna verksamhet. Det råder här i landet en allmän tillfredsställelse med den hjälp som vi kunna bringa de norska flyktingar som komma hit och uppehålla sig här i landet. Jag är icke någon vän av mörkläggnings och är en mycket stark vän av tryckfriheten, men jag skulle vid detta tillfälle vilja vädja till pressens representanter här i kammaren att verka för att pressen icke så ofta sysselsätter sig med redogörelser över huru norska flyktingar tagit sig över till vårt land, vare sig det skett på så sätt att de kastat sig från något fartyg, eller de lyckats ta sig igenom tyska eller norska hirdens bevakningskedjor på norska gränsen. Jag förstår ju att pressens representanter kanske icke ha tänkt på saken, men på mig verkar det närmast som ett slags angiveri från pressens sida av flyktingar och det kan vara till en

mycket stor ledning för dem som vilja hindra förföljda norrmän att försöka ta sig över till vårt land. Det vore därför önskvärt att man på detta område ålade sig litet mera återhållsamhet i nyhetsförmedlingen, som icke kan tjäna något annat syfte, än att man får veta att norrmän flytt och kommit hit.

Däremot förhåller det sig så, att många vilja sätta ett mycket stort frågetecken beträffande den hjälp, som på mera officiella vägar går till Norge. Vi känna ju till att det inom Norge uppehåller sig något hundratusental av ockupationsmaktens representanter, dels är det massor av soldater, dels är det massor av civila och dels är det något tiotusental invalider, som erhålla vård i Norge på de norska lasarettan och de norska sjukhusen. I allt måste vi räkna, att tyskarnas antal därinne är något hundratusental, och man gör sig då givetvis den frågan, om de icke dra nytta av den hjälp, som kommer från andra länder och till vilken vi kanske bidraga i form av livsmedel eller andra förnödenheter. Det är för ingen obekant, dels att tyskarna lägga beslag på massor av matvaror i Norge, med vilka de försörja sina ockupationstrupper, bevakningssoldater och andra, dels att man för ut en del av dessa varor. Det är icke så länge sedan det meddelades, att man i Norge nedslaktade omkring 200.000 nötkreatur, vilka den tyska ockupationsmakten lade beslag på, och varje dag som går är det nya laster på väg av fisk, av potatis, av mjöl och andra livsmedel, som den tyska ockupationsmakten fråntar den norska befolkningen. Då blir ju frågan den, om man från samma ockupationsmakt icke kommer att dra nytta av den hjälp, som vi mena skulle komma Norges nödlidande folk till del, och att de få lika litet som man från början hade tillämnat dem, med resultat sålunda att denna främmande ockupationsmakt lade beslag på så pass stor kvantitet av varor ytterligare från Norge, att vår hjälp dit egentligen bleve en hjälp åt ett håll, dit givarna här i landet icke önskade att lämna någon hjälp. Det samma kan vara förhållandet med den humanitära hjälpen, då man vet att de tagit dit så många tyska soldater som behöva sjukvård, som vi bl. a. ha varit vittne till ha blivit förda på våra järnvägar genom vårt land till Norge för erhållande av vård. När det förhåller sig på det sättet, känner man här i landet en viss oro över hur det skulle gå med dessa livsmedel, om det icke bleve en illusion och ingenting annat, och om icke ockupationsmakten skulle kunna tala om "die dummen schweden" i stället för att vi hjälpt ett broderfolk, till vilket vi önskat att hjälpen skulle gå.

Nr 9.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! Det var en punkt i den siste ärade talarens anförande som gav mig anledning att begära ordet. Han sade, att han förvissat sig

om att ett svenskt plan blivit beskjutet på svenskt område av främmande jaktplan. Jag känner icke till något sådant fall. Vad jag vet som liknar detta är att ett svenskt civilt plan på väg från England till Sverige blev beskjutet över Nordsjön, dock icke på svenskt område, av främmande jaktplan, men lyckades ta sig fram till Sverige. Det får anses givet, att denna beskjutning i och för sig var ett misstag, och denna händelse har jag icke ansett vara av den karaktären, att det funnits anledning att ta upp den i den redogörelse som lämnats idag.

Om herr Spångberg, som han sagt, därav drar den slutsatsen, att det kan finnas mycket annat än detta fall som icke nämnts, är det en alldeles riktig slutsats. Det skulle vara omöjligt att lämna en fullständig redogörelse för allt vad som förekommer på det utrikespolitiska området under ens någon kortare period. Och för att icke något missförstånd på den punkten skall finnas i kammaren vill jag säga, att vad jag meddelat riksdagen är ett koncentrat av de händelser och de frågor, som jag bedömt som de viktigaste. Något annat kan min redogörelse omöjligt göra anspråk på att vara.

Nr 10.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! När nu debatten tycks vara slutförd, må det tillåtas mig att konstatera, att med undantag av de anmärkningar, som herr Spångberg här framförde, har regeringen all anledning att känna sig ganska tillfredsställd, med den lydiga opinion, som framträder i riksdagen gentemot dess politik.

Utrikesministern har icke tagit upp de särskilda önskemål, som jag framförde, och jag framställde dem icke heller i frågeform. Men jag uttalar den förhoppningen, att regeringen i alla fall tager upp dem till prövning och försöker gå vidare på denna väg — jag menar beträffande uppstramningen ifråga om luftvärnets användning.

Jag skulle särskilt vilja — och det är därför jag tagit till orda — säga i anledning av herr Jonssons insinuanta avspisande, att har herr Jonsson ingenting annat i att anföra än att komma med insinuationer om att det är "särskilda intressen", som motivera min framställning, så vore det lika bra, att han icke sade någonting alls. Det är inga andra intressen än intresset att bevara eller ytterligare förbättra den svenska neutralitetspolitiken, som motiverat min framställning, och ingen människa, som vill vara intellektuellt redlig och bedöma mina uttalanden efter deras innehåll, kan påstå annat än att de önskemål, som här framförts, väl korrespondera med Sveriges verkliga intressen. Herr Jonsson, jag förstår icke varför ni icke kan säga ut som ni insinuerar, att jag företräder ryska intressen. Jag skulle vilja säga herr Jonsson, att han liksom jag och liksom

många här i denna kammare i dag bara har det önskemålet: måtte ryssarna klara upp tyskarna! Ty herr Jonsson är nog icke främmande för det, att om icke ryssarna klara upp den stora kamp, som i dag rasar på liv och död mellan fascismens krafter, å ena sidan och demokratiens krafter, å den andra, då kommer icke heller herr Jonsson att ha möjlighet att vara en "stor" man i Sveriges riksdag.

Nr 11.

Herr förste vice talmannen MAGNUSSON:

Herr talman! Det kan icke undgås, att när herr Hagberg i Luleå talar sticker ryssfoten fram, i första anförandet mindre tydligt, nu fullt tydligt. Jag begärde emellertid ordet icke för att säga detta utan därför, att herr Hagberg tog sig anledning att under hänvisning till den förda debatten som sitt vittnesbörd uttala, att riksdagen hyser tillfredsställelse över regeringens neutralitetspolitik. Jag tror, att detta uttalande här bör göras från annat håll än herr Hagbergs. Och jag har begärt ordet för att säga, att riksdagen är tillfredsställd och enig med denna neutralitetspolitik, men på andra grunder än dem som herr Hagberg företräder.

Nr 12.

Herr JONSSON i Eskilstuna:

Herr talman! Med anledning av herr Hagbergs anförande ber jag endast att få citera ett uttryck som alla känner till, nämligen att mitt anförande var tydligen "kulan som visste var den tog". För det andra finner jag liksom övriga kammarens ledamöter det ganska överraskande, att sovjetunionen presenteras som demokratins förkämpe.

Nr 13.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! I varje fall kan herr Jonsson icke gärna bestrida vad som är ett faktum: om icke Sovjetunionen klarat upp tyskarna, lär de andra demokratiska staterna icke haft stora chanser.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.27 e. m.

In fidem

Sune Norrman

Onsdagen den 11 november

Kl. 5 e. m.

§ 1.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för den 4 innevarande november kl. 2 e. m., då kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga de meddelanden av utrikespolitisk art, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 16 nästlidna oktober, nr 365, och blev berörda protokoll av kammaren justerat.

§ 2.

Justerades protokollet för detta sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 5.02 e. m.

In fidem

Sune Norrman

Torsdagen den 13 maj

kl. 11 f. m.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det muntliga meddelande, som avses i Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen den 7 innevarande maj, nr 238; och lämnade herr talmannen därvid ordet åt hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*, som anförde: Nr 1

Härefter yttrade:

Herr *Jonsson* i Eskilstuna: Nr 2

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 3

Herr *Edberg*: Nr 4

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 5

Herr *Jonsson* i Eskilstuna: Nr 6

Herr *Hallén*: Nr 7

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Nr 8

Herr *von Friesen*: Nr 9

Herr *Vougt*: Nr 10

Herr andre vice talmannen *Österström*: Nr 11

Herr *Svensson* i Ljungkile: Nr 12

Herr *von Friesen*: Nr 13

Herr *Svensson* i Grönvik: Nr 14

Herr *Vougt* erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Nr 15

Vidare yttrade:

Fru *Rydh Munck af Rosenschöld*: Nr 16

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 17

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 18.

Nr 1.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Under de sistförflutna sex månaderna har den betydelsefulla förändringen inträtt i krigsläget, att initiativet i allt högre grad övergått till de allierade. I november 1942 inleddes aktionen mot Franska Nordafrika, som nu lett till att hela den afrikanska kontinenten kommit i de allierades händer. Den ryska vinteroffensiven medförde tidvis ganska kritiska lägen för tyskarna och betydande förluster i manskap och materiel. Hur pass allvarligt dessa förluster återverkat på tyskarnas operativa möjligheter i öster torde komma att visa sig under de närmaste månaderna. Det förtjänar noteras, att den tyska propagandan under den senaste tiden alltmåra konsekvent givit uttryck åt defensiva tankegångar.

För Sveriges del ha de gångna vintermånaderna varit en period av relativt lugn. Ett stort antal frågor rörande tillämpningen av vår neutralitetspolitik ha visserligen varit under diskussion med båda de krigförande lägren, men några påfrestningar av den art, som mötte oss under de båda första krigsåren, ha icke förekommit. Väsentligen beror väl detta därpå, att krigföringens huvudcentra varit belägna långt från våra gränser. Medvetandet om att förändringar i detta hänseende lätt kunna inträffa manar emellertid till oavsläpplig uppmärksamhet och beredskap.

Jag skall i det följande lämna kammaren en redogörelse för de viktigaste av de frågor, som Utrikesdepartementet haft att handlägga under det senaste halvåret, med huvudvikten lagd på den senaste händelseutvecklingen.

Vad beträffar den tyska transiteringen genom Sverige vill jag till en början beröra ett spörsmål, som — mot bakgrunden av den sedan någon tid pågående tvångsutskrivningen av arbetskraft i Norge — har särskild aktualitet, nämligen det som gäller transporter av icke-tyskar med permittenttågen. Man frågar sig: I vilken utsträckning kan det förekomma, att t. ex. norrmän skickas med permittenttågen genom Sverige? Jag vill då erinra om att redan hösten 1941, sedan vid ett tillfälle en norrman avvikit från ett permittenttåg vid en station i Halland, den bestämmelsen infördes, att bland de *civila* resandena i permittenttågen icke fingo förekomma andra än tyska medborgare, vilka dessutom enligt huvudbestämmelsen skola vara knutna till den tyska krigsmakten. De civila resandena med nämnda tåg, vilkas antal brukar uppgå till c: a 50 på tågen mellan Oslo och Helsingborg och till något eller några tiotal på de andra tågen, kontrolleras också alltsedan dess mycket noggrant vid inresan. Gällande instruktion ålägger den svenska passkontrollen att genom individuell undersökning av varje särskild civil resande och hans legitimationshandlingar fastställa, huruvida han är tysk medborgare. Visar det sig, att han *icke* är det, får tåget icke fortsätta, förrän vederbörande stigit av.

Om det nu ändå vid inresan eller under färden visar sig, att någon av de

medresande — oavsett hans nationalitet — icke önskar fara med, om sålunda någon resande t. ex. hoppar av tåget och förklarar sig vilja som flyktning kvarstanna i Sverige, överlämnas han av den medföljande svenska kontrollpersonalen till närmaste svenska polismyndighet, varefter Socialstyrelsen får bestämma om hur hans uppehåll i Sverige skall ordnas. — Flera sådana fall ha inträffat även efter 1941. Bland de civila resandena ha ju — i enlighet med vad jag nyss sade — sedan dess endast förekommit tyskar — men bland de *uniformerade* resandena ha även icke-tyskar kunnat medfölja. I den mån dessa varit norrmän har det framför allt rört sig om frivilliga i den norska legionen i Waffen-SS, sålunda norrmän tillhörande tyska försvarsmakten och iförda tysk SS-uniform. I flera fall ha dylika norska resande under färden genom Sverige hoppat av permittenttåget och som politiska flyktingar kvarstannat här. I, såvitt jag vet, samtliga fall, då detta förekommit, har det vid förhören med vederbörande framkommit, att de i förväg beslutat begagna det tillfälle till flykt, som resan med permittenttåg genom Sverige erbjuder. I några fall hade vederbörande rent av enrollerat sig i Waffen-SS för att bliva skickad med permittenttåg genom Sverige och därvid kunna fly. Det erbjuder nämligen ingen svårighet för en resande att avlägsna sig från ett permittenttåg t. ex. när det stannar på en station eller när det under färden går med sakta fart. Vederbörande kan också helt enkelt överantvarda sig i den svenska kontrollpatrullens vård, som då har att överlämna honom till svensk polismyndighet. Emellertid har det småningom framstått som ett önskemål, att över huvud taget inga norrmän skola tillåtas resa med permittenttågen. Numera ha tyska vederbörande underrättats om att även bland de *uniformerade* resande endast skola få förekomma tyska medborgare. Med permittenttågen — eller med de likställda s. k. hästskotågen — få alltså över huvud taget icke befordras några norska, danska eller andra icke-tyska resande. Och det har sagts ifrån, att man från svensk sida förbehåller sig att vidtaga alla åtgärder för att säkerställa, att denna bestämmelse iakttages.

På uppdrag av regeringen ha särskilda utredningsmän företagit en översyn av det för transitotrafiken gällande kontrollsystemet ävensom i dagarna föreslagit vissa åtgärder för detsammes förbättrande.

I samband med den livliga diskussion, som under de senaste månaderna pågått rörande den tyska transiteringen, har regeringens ställning till frågan klarlagts i flera uttalanden. Det har sålunda tydligt utsagts, att regeringen till fullo delar den uppfattningen, att transiteringen utgör en belastning, som det i och för sig vore önskvärt att få avbörda sig. Samtidigt har emellertid lika tydligt sagts ifrån, att regeringen måste förbehålla sig att bestämma tidpunkten och sättet för transiteringens avveckling.

Förutom genom de offentliga uttalanden, som gjorts i sådan riktning, har det även på diplomatisk väg redan för länge sedan under hand gjorts tydligt för tyska vederbörande, att man har att räkna med ett

upphörande av transiteringen — såväl permittenttrafiken som krigsmaterieltransiteringen — så snart Norge eventuellt åter blir krigsskådeplats. Det har också framhållits för vederbörande tyska instanser, att det även utan en sådan förändring i läget kan bli nödvändigt ur svensk synpunkt att avveckla eller åtminstone kraftigt nedsöka transiteringen.

I detta sammanhang vill jag för övrigt fästa uppmärksamheten på att transiteringen redan i olika avseenden reducerats. En gradvis beskärning av transitotrafiken inleddes nämligen från svensk sida redan för länge sedan med utgångspunkt från den bestämmelse i transiteringsöverenskommelsen, som innebär, att transitotrafiken icke får lägga hinder i vägen för tillgodoseendet i full utsträckning av svenska trafikintressen. Med denna utgångspunkt har en serie restriktioner införts för den tyska trafiken. Det skulle föra för långt att här lämna en redogörelse för alla de åtgärder, som på detta område vidtagits. Jag vill endast nämna, att volymen av tyskt transitogods till Norge och Finland på detta sätt reducerats med cirka 40 %. Speciellt tung krigsmateriel befordras över huvud taget icke längre genom Sverige, och med de svenska färjorna befordras icke någon tysk krigsmateriel alls. Persontransiteringen har ju sin begränsning genom det antal tåglägenheter, som ställts till förfogande. Därutöver har emellertid genom en å tysk sida införd begränsning av permitteringen i Norge antalet resande på den huvudsakliga routen, mellan Oslo och Hälsingborg, alltsedan den 1 februari i år varit reducerat med 40 %.

De närmare förhållandena vid den kränkning av Sveriges neutralitet, som ägde rum då den svenska undervattensbåten "Draken" på morgonen den 16 april på svenskt vatten innanför tremilsgränsen blev utsatt för beskjutning från ett tyskt handelsfartyg, äro kända.

Det svar, som från tysk sida den 23 april avgavs på svenska regeringens den 19 april i Berlin framförda protest i anledning av neutralitetskränkningen, föranledde ett svenskt genmäle den 24 april. Vid avlåtandet av detta genmäle gavs anledning att framföra svenska regeringens protest mot ytterligare en neutralitetskränkning från tysk sida. Vid de svepningar, som företogs i samband med efterforskningen av den sjunkna undervattensbåten "Ulven", hade nämligen påträffats ett antal förankrade tyska undervattensminor på svenskt vatten innanför tremilsgränsen. Det kunde fastställas, att det här rörde sig icke blott om enstaka minor utan om ett tydligt minfält delvis beläget innanför tremilsgränsen.

Den första åtgärden sedan minfältet upptäckts var — förutom protesten i Berlin — givetvis att avlägsna minorna genom systematiska svepningar.

I går överlämnades till beskickningen i Berlin ett svar på den sista svenska démarchen i fråga om "Draken"s beskjutning. Här vidhålls den tyska uppfattningen, att "Draken"s uppträdande vid tillfället givit "Altkirch"s befälhavare grundad anledning att anse sig utsatt för angrepp av undervattensbåten.

Till vad som från svensk sida anförts, att chefens för marinen order av den 12 augusti 1940 icke utgjorde någon gentemot Tyskland gjord utfästelse, framhålles, att något sådant icke hade påståtts från tysk sida. Oberoende därav måste dock det förhållandet, att chefen för marinen ansett de givna anvisningarna nödvändiga, utgöra bevis för vad chefen för svenska marinen i ett fall såsom det föreliggande hållit för riktigt och för icke riktigt beträffande en svensk undervattensbåts uppträdande.

I fortsättningen säges, att tyska utrikesministeriet med tillfredsställelse hade tagit kännedom om svenska regeringens beslutsamhet att göra allt för att hävda det svenska territoriets neutralitet. Även från tysk sida hade gjorts och gjordes allt för att undvika kränkningar av svenskt territorium. Tyska regeringen hade vid upprepade tillfällen givit de tyska stridskrafterna och tyska handelsfartyg stränga order i denna riktning. Tyska regeringen hade heller icke dröjt att, när det oaktat svenskt territorium av misstag kränkts från tysk sida, på ett korrekt sätt reglera dylika fall.

I noten framhålles vidare, att tyska utrikesministeriet icke önskade i detta sammanhang inlåta sig på en teoretiskt-folkrättslig undersökning, huru handelsfartyg tillhörande krigförande makt skola förhålla sig, när de angripas eller när de enligt omständigheterna vid tillfället med rätta måste antaga, att ett angrepp är omedelbart förestående. Utrikesministeriet vore dock av den uppfattningen, att om ett folkrättsstridigt angrepp på ett handelsfartyg ägde rum på neutralt territorialvatten, det icke kunde begäras av handelsfartyget, att det utan motstånd låte sig sänkas, utan att det tillkomme fartyget en nödvärnsrätt mot ett folkrättsstridigt angrepp under förutsättning att neutrala stridskrafter icke befunno sig på ort och ställe för att själva i tid avvärja angreppet och hävda territorialvattnens neutralitet.

Därefter framlägges en utförlig utredning ifråga om den tyska uppfattningen rörande tidpunkten och platsen för incidenten.

Slutligen meddelas, att ett tyskt svar på den svenska protesten rörande minfältet kommer att lämnas senare.

I dag på morgonen har jag haft besök av tyske ministern, som på tyske utrikesministerns vägnar gjorde några muntliga tillägg. Han uttalade bl. a., att man å tysk sida önskat avläta ett svar, som kunde på ett för båda parterna tillfredsställande sätt avsluta affären. Vore något ytterligare att avhandla i saken ville man föreslå, att detta överlåtes åt de marina myndigheterna.

Den sena tidpunkten för mottagandet av det tyska svaret har icke möjliggjort ett närmare övervägande härav.

En annan kränkning av den svenska neutraliteten ägde rum natten till den 29 nästlidne april, då ett antal spräng- och brandbomber fälldes mot Verkön strax öster om Karlskrona. Såsom redan meddelats i utfärdade kommunikéer konstaterades vid den av Försvarsstaben verkställda undersökningen av de på platsen hittade bombdelarna, att dessa buro ryska skrifttecken. Ytterligare befanns, att två tändrör, vilka sutto kvar på

bombsplittren, voro av samma typ, som de, vilka upphittades i Pajala efter den bombfällning där av ryska flygplan i februari 1940, som på den tiden i Moskva medgavs ha utförts av ryska flygare. Med hänsyn till dessa omständigheter avgavs protest i Kujbysjev. Svar har i dagarna mottagits av innehåll, att de ryska myndigheterna efter noggrann undersökning konstaterat, att något sovjetplan icke överflugit Sverige vid den angivna tidpunkten. Ryska skrifttecken kunde icke godtagas som bevis för att planen varit sovjetplan, enär tyska regeringens provokatoriska verksamhet för att försvåra förbindelserna mellan Sverige och Sovjet vore känd för såväl sovjetregeringen som svenska regeringen. I anledning därav tillbakavisades protesten såsom obefogad.

Sverige har under sista tiden varit utsatt för upprepade överflygningar av såväl brittiska som tyska flygplan. De brittiska överflygningarna ha liksom tidigare i de allra flesta fall skett nattetid över västkusten och den skånska kusten, tydligen i samband med raider mot Tyskland eller Danmark. Sådana överflygningar förekommo mera sporadiskt under vintern men ha under våren åter börjat inträffa oftare. Särskilt utsatt har därvid varit den svenska sidan av Sundet vid dess smalaste ställe. När brittiska flygförband nattetid överflyga denna del av Sundet, komma de nästan alltid in även över svenskt territorium och vid minfällning händer det icke sällan, att minor fällas öster om mittfåran. Natten till den 29 april — samma natt som bombfällningen vid Verkön ägde rum — förekommo överflygningar över Sundet av osedvanligt stora flygförband. Det vill förefalla som om man vid detta tillfälle bemödat sig att icke taga vägen över svenskt territorium, ty en karta över överflygningarna, såvitt dessa kunnat följas av den svenska luftbevakningen, utvisar, att det ojämförligt största antalet flygplan passerat över Öresund i sydlig och sedan tillbaka i nordlig riktning väster om den svenska kusten, medan det egentligen endast varit enstaka flygplan, som kommit in över svenska landet. Eftersom man icke har möjlighet att på ett formellt bindande sätt fastställa nationaliteten hos dessa nattetid överflygande plan, hava våra démarcher i London i allmänhet måst inskränkas till en begäran om undersökning. I de flesta fall har från engelsk sida då brukat medgivas, att det möjligen varit brittiska flygplan, som av misstag och i strid mot gällande stränga instruktioner flugit in över svenskt område, vilket i så fall livligt beklagats. På sista tiden hava brittiska vederbörande emellertid i några fall förklarat, att den företagna undersökningen givit vid handen, att det *icke* varit brittiska flygplan, som överflugit Sverige. Från svensk sida har då med stöd av ett övertygande material påvisats, att det ändå uppenbarligen måste hava varit brittiska flygplan, som överflugit Sverige, och har hemställts om förnyad undersökning.

Tyska överflygningar hava under de senaste månaderna förekommit särskilt ofta över sydkusten av Skåne och Blekinge. Vid ett tillfälle rörde det sig om en hel grupp tyska flygplan — den gången av skolflygplanstyp — som flög in i trakten av Simrishamn och sedan fortsatte längs kusten

ända upp mot Karlshamn. Annars har det mestadels varit enstaka tyska flygplan, som flugit in över orter vid kusten, bl. a. Karlskrona och Ystad. Vad anledningen till dessa upprepade tyska överflygningar i Sydsverige kan vara är icke lätt att säga. I de svar, som från tysk sida avgivits i anledning av våra démarcher mot var och en av dessa neutralitetskränkningar, har, där överflygningen medgivits, mestadels förklarats, att den utförts av elever från de tyska skolflygförband, som finnas förlagda i Pommern och i Danmark. Det inträffade har från tysk sida livligt beklagats, och det har meddelats, att den eller de flygare, som befunnits vara skyldig till överflygningen, bestraffats eller komme att bestraffas. I andra fall har det sagts, att man icke kunnat finna någon, som gjort sig skyldig till en påtalad överflygning; detta har emellertid förklarats kunna bero antingen på att vederbörande flygare under mellantiden redan hunnit förflyttas till ett helt annat och kanske avlägset förband eller att han helt enkelt själv icke märkt, att han under en flygning kommit att över svenskt territorium; icke desto mindre har det från tysk sida livligt beklagats, därest överflygningen utförts av ett tyskt flygplan. Skärpta instruktioner om respekterande av svenskt territorium hava ställts i utsikt. En sådan instruktion utfärdades också av den tyska flygledningen den 14 april och dess text har delgivits Försvarsstaben. Den riktar sig till alla tyska flygförband, som äro förlagda så, att deras flygplan under flygningar kunna komma in över svenskt territorium. Den ålägger alla tyska flygare att noggrant beakta gällande förbud mot att flyga in över svenskt territorium. Och det utsäges vidare, att om de på grund av felorientering ändå skulle komma in över den svenska territorialgränsen och upptäcka detta på grund av att de bliva utsatta för beskjutning eller på annat sätt, så skola de omedelbart göra en markerad undanmanöver och avlägsna sig från svenskt territorium.

På kurirflygtrafikens område har det på senare tiden framförallt varit Lekvattensincidenten och dess efterspel, som tilldragit sig uppmärksamhet. Efter de uttalanden, som från regeringens och myndigheternas sida gjorts om denna händelse, är, såvitt jag kan se, egentligen icke något av intresse att tillägga. De noggrannare rapporter, som omsider inkommo, rörande det tyska flygplanets nödlandning gävo vid handen, att de tyska myndigheterna i olika avseenden gjort sig skyldiga till överträdelser av gällande kurirflygöverenskommelser. Denna sida av saken har också som bekant upptagits med tyska beskickningen, varvid från svensk sida överlämnades en aide-mémoire, vars text jag skall be att få läsa upp.

”De svenska neutralitetsbestämmelserna (Svensk Författningssamling nr 187/1938) föreskriva som bekant, att krigförande makts militära luftfartyg ej må inkomma till svenskt territorium. Vid upprättandet under kriget av utländsk kurirflygtrafik över svenskt område har också klargjorts, att en förutsättning för denna är, att kurirflygplanen icke äro av militär natur; de skola hava civil besättning och vara obebäpnade. I avseende å den tyska kurirflygtrafiken gjordes under förhandling-

arna sommaren 1941, såsom framgår av då träffade avtal i ämnet, uttryckliga förbehåll i dessa hänseenden.

När den 24 nästlidne februari ett tyskt kurirflygplan på väg från Björneborg till Oslo nödlandade på svenskt territorium i närheten av Lekvattnets kyrka i Värmland, kunde emellertid konstateras bl. a., att två kulsprutor funnos ombord. Från svensk sida önskar man fästa uppmärksamheten på detta förhållande. Ett noggrant iakttagande av ovan relaterade bestämmelser utgör en förutsättning för den utländska kurirflygtrafikens över Sverige fortbestånd. Därest man å tysk sida icke iakttagit, att flygplanen skola vara civila, hava civil besättning och vara obeväpnade, måste frågan om ifrågavarande kurirflygtrafik upptagas till förnyad prövning.”

Eftersom de diskussioner med tyska vederbörande, vartill dessa svenska påpekanden gävo upphov, ej ännu helt slutförts, kan jag ej vid detta tillfälle redovisa, vilka åtgärder, som må komma att vidtagas. Den svenska ståndpunkten, att en förutsättning för kurirflygtrafikens fortbestånd är, att de träffade överenskommelserna till anda och bokstav efterlevas, kommer att upprätthållas. Kurirflygplan skola vara civila och obeväpnade.

Till belysande av den nuvarande kurirflygfrekvensen ber jag i detta sammanhang slutligen få nämna, att under månaderna mars och april förekommit sammanlagt 222 tyska kurirflygningar över Sverige, d. v. s. i medeltal 3,5 per dag. De ojämförligt flesta av dessa kurirflygningar ha företagits på den kurirflyglinje, som löper fågelvägen mellan Björneborg och Kongsvinger. Under samma tid ha förekommit 187 brittiska flygningar mellan Bromma och England, d. v. s. i genomsnitt 3 per dygn.

Veterligen pågå dessutom direktflygningar över Sverige mellan Storbritannien och Ryssland och vice versa. Dessa företagas utan inhämtande av tillstånd. Någon protest häremot har icke avgivits, då på grund av den stora flyghöjden tillräckligt säkra konstateranden icke kunna göras.

Våra *handelsförbindelser västerut* äro alltså beroende av såväl den tyska som den allierade blockadpolitiken. Den senare är bestämmande för frågan, i vad mån import till vårt land kan få passera genom västmakternas blockadkontroll. Vid bedömandet av denna fråga har man i Washington och London i allt större utsträckning tagit hänsyn till vårt genom krigets utveckling ökade kommersiella beroende av Tyskland och de av Tyskland kontrollerade länderna. Redan vårt geografiska läge, med Tyskland så att säga omslutande oss på alla sidor, har där givit anledning till särskild vaksamhet. I den allierade blockadpolitiken gentemot Sverige har också allt tydligare framträtt en strävan att förmå oss att reducera de tjänster, som vi göra Tyskland och det tyskockuperade Europa genom export av för krigföringen mer eller mindre värdefulla förnödenheter, genom krediter, genom olika medgivanden till transiteringar etc. Detta har även medfört, att man på allierat håll anlagt politiska synpunkter på frågan om tillförseln till Sverige västerifrån. På grund härav ha åtskilliga

politiska frågor dragits in i de i och för sig rent kommersiella förhandlingar om våra importönskemål.

Vid det senaste slutna riksdagssammanträdet redogjorde jag ganska utförligt för de svårigheter för lejdbåtstrafiken, som under sommaren och hösten 1942 börjat inträda på västmaktssidan. Jag påpekade, att särskilt Amerikas inträde i kriget vållat komplikationer. Dels skärptes härigenom varuknappheten på världsmaknaderna högst betydligt, dels framträdde snart beträffande blockadpolitiken divergenser i uppfattningarna i Washington och London, dels hade amerikanerna särskilda politiska intressen i de sydamerikanska länderna, som berördes av lejdbåtstrafiken. Särskilt kännbart var, att amerikanerna icke utan vidare godkände de navicertkvoter för vår import, som från svensk sida utverkats i London. Amerikanerna visade över huvud taget en tendens att vilja taga upp hela frågan om vår transoceanaförförel till förnyad omprövning ur såväl politisk som handelspolitisk synpunkt.

Det var i detta läge, som regeringen i början av oktober beslöt att utsända kabinetssekreterare Boheman till London och sedermera till Washington för att framlägga de svenska synpunkterna för brittiska regeringen och för den amerikanska representationen i London.

Först vid månadsskiftet november–december uppnåddes en provisorisk lösning av svårigheterna, vilken i huvudsak innebar följande. De svenska importönskemålen skulle prövas av de allierade med hänsyn till dessas eget försörjningsläge och tillgången på respektive varor – sålunda en prövning inom ramen för de tidigare i London ur blockadsynpunkt godkända navicert-kvoterna. Inom denna ram skulle fastställas särskilda s. k. baskvoter för den svenska importen, varjämte – i motsats till vad som gällde för navicert-kvoterna – vissa garantier skulle givas, för att baskvoterna skulle kunna utnyttjas i praktiken. En brittisk-amerikansk delegation skulle snarast begiva sig till Stockholm för att undersöka möjligheterna för en amerikansk anslutning till tidigare brittisk-svenska handelspolitiska överenskommelser. I oljefrågan erhöll Boheman det beskedet, att amerikanska regeringen i princip accepterade en fördubbling av oljekontingenten till 30.000 ton per kvartal och att två svenska tankfartyg, som lågo lastklara i amerikanska hamnar, ägde avgå till Sverige med laster, vilka skulle avräknas på kontingenten för första kvartalet 1943. Sedermera meddelade emellertid amerikanska regeringen, att den komme att anse sig befriad från alla utfästelser i ovannämnda avseenden, om svenska regeringen förhindrade utlöpandet av de brittiska regeringen förhyrda två norska fartygen ”Dicto” och ”Lionel”, som låge avgångsklara i Göteborgs hamn. Genom detta meddelande, som överensstämde med ett tidigare från brittisk sida – ehuru i mindre kategorisk form – framfört önskemål, kom frågan om vår import genom Göteborgs-rafiken att sammankopplas med frågan om de båda nämnda norska fartygens utlöpande.

Jag erinrar om att dessa fartyg tillhörde den grupp norska fartyg, som i

början av april förra året gjorde ett försök att taga sig igenom den tyska Skagerack-spärren. De båda fartygen fullföljde emellertid icke försöket utan återvände till Göteborg. Sedan det i samband med utbrytningsförsöket framkommit, att vapen smugglats ombord på fartygen före deras avgång från Göteborg, ägde ett livligt meningsutbyte i frågan rum med både London och Berlin. Å brittisk sida förklarade man sig beredd att upplägga fartygen och avmönstra en del av besättningen. I samband härmed meddelade jag tyske ministern, att med hänsyn till vad som förekommit fartygen ej komme att lämna Göteborgs hamn.

Redan då saken ånyo bragtes på tal i London kunde Boheman endast förklara, att såvitt han hade sig bekant svenska regeringen med hänsyn till vad som förekommit i samband med utbrytningsförsöket våren 1942 icke vore villig låta fartygen avgå. Han hänvisade även till att tyskarna kunde förväntas avbryta Göteborgstrafiken, därest fartygen tillätes utlöpa. Från brittisk sida fullföljdes icke saken, men man förbehöll sig att senare återkomma till frågan.

I mitten av december sändes två tjänstemän i det brittiska handelskrigsministeriet till Stockholm med uppdrag att söka utverka svenska regeringens samtycke till fartygens utlöpande. De brittiska förhandlarnas önskemål stöddes genom *démarcher* av härvarande amerikanska beskickning. Den 21 december infunno sig de brittiska förhandlarna hos mig, åtföljda av brittiske ministern, som överlämnade ett memorandum. Däri krävdes, att utklaring av fartygen skulle medgivas, så snart sådan begärdes, samt att inga åtgärder skulle vidtagas till förhindrande av fartygens avgång. Brittiska regeringen fäste sådant avseende vid denna sak att, därest icke inom fjorton dagar en försäkran lämnades av svenska regeringen, att denna vore beredd tillåta fartygens avgång enligt internationell rätt, brittiska regeringen i samförstånd med amerikanska regeringen beslutit att för framtiden vägra alla licenser för export till Sverige av varor västerifrån. Motsvarande krav framfördes även av amerikanska beskickningen.

Vid emottagandet av det brittiska memorandum framhöll jag för brittiske ministern, att det vore svårt för svenska regeringen att förstå, vart den brittiska politiken gentemot Sverige syftade. Å ena sidan framfördes krav på inskränkningar i handeln med Tyskland och å andra sidan en begäran, som skulle medföra avbrytandet av handeln med länderna västerut. Det förefölle, som om man önskade försvaga Sveriges ställning, vilket dock stode i strid med upprepade försäkringar från brittiskt håll. Jag nämnde i detta sammanhang, att det icke förelåge något löfte till tyskarna och ännu mindre någon överenskommelse om fartygens kvarhållande men att jag på sin tid meddelat tyske ministern, att de icke skulle utlöpa. En ändring därutinnan skulle följaktligen nödvändiggöra ett nytt meddelande till tyskarna. Jag klargjorde vidare, att det var på grund av smugglingsaffären på våren, som regeringen icke ville låta fartygen utlöpa, och att den betraktade saken som en politisk fråga.

I slutet av december överlämnades ett nytt memorandum från brittiska beskickningen. Däri gjordes gällande, att omständigheterna vid fartygens utlöpande våren 1942 nu icke längre kunde åberopas för en vägran att låta fartygen avgå. Promemorian slutade med ett kategoriskt understrykande av att konsekvenserna av en sådan vägran skulle bli Göteborgstrafikens avbrytande från de allierades sida.

I början av januari underrättade jag tyske ministern om att frågan om de norska fartygen åter aktualiserats, genom att krav framförts från allierat håll om besked inom kort angående svenska regeringens ställning till begäran om utklarerings för "Dicto" och "Lionel", och framhöll de konsekvenser beträffande Göteborgstrafiken och därmed för det svenska näringslivet i dess helhet, som ett negativt besked från svensk sida skulle få. I anslutning därtill förberedde envoyén Richert vederbörande tyska instanser på att svenska regeringen kunde bli föranlåten giva sitt tillstånd till de båda fartygens avgång.

Under de diskussioner, som pågingo i Stockholm med brittiska och amerikanska beskickningarna — varunder de allierades krav i fråga om tidpunkten för fartygens frigivande fixerades till den 15 januari — uppställdes från svensk sida vissa villkor för ett medgivande till fartygens utklarerings. Dessa villkor, som den 11 januari delgavs brittiska och amerikanska ministrarna, inneburo bl. a., att åtgärder inkräktande på den svenska dispositionsrätten till de utanför Skagerack-spärren befintliga, i Göteborgstrafiken sysselsatta svenska fartygen ej skulle från allierat håll vidtagas, i händelse trafiken avbrötes genom de väntade tyska motåtgärderna samt att hinder icke skulle resas från allierad sida mot att fartyg, som gått förlorade i Göteborgstrafiken, ersattes med utanför Skagerack-spärren befintliga fartyg.

Samma dag underrättade jag tyske ministern om att hinder mot fartygens utlöpande från och med den 15 januari icke längre komme att resas. Den 13 januari framförde statssekreteraren i Auswärtiges Amt till envoyén Richert en muntlig förklaring angående tyska regeringens ställningstagande till det svenska meddelandet om fartygens utlöpande av i stort sett följande innehåll. Därest svenska regeringen fullföljde sin tillkännagivna avsikt att låta fartygen utlöpa, måste tyska regeringen betrakta detta såsom ett brytande av en given utfästelse. Svenska regeringen gjorde sig i så fall skyldig till ett förnyat brott mot sina neutralitetsförpliktelser till förmån för Tysklands fiender. Tyska regeringen kunde omöjligen godkänna eller stillatigande godtaga det svenska medgivandet till fartygens utlöpande. Den måste fastmer förvänta, att svenska regeringen låte sin uttalade avsikt förfalla. Därest svenska regeringen trots denna tyska regeringens ståndpunkt beslöte sig för att låta fartygen utlöpa, finge den bära ansvaret för den allvarliga belastning av de svensk-tyska förbindelserna, som detta skulle medföra. Särskilt hade svenska regeringen därmed undanröjt grundvalen för de svensk-tyska överenskommelserna om Göteborgstrafiken.

Till besvarande av denna förklaring anbefalldes Richert den 15 januari att meddela tyska regeringen, att svenska regeringens beslut om tillstånd till de båda fartygens utlöpande stode fast. Å svensk sida kunde ej medgivas, att utklarandet av de båda norska fartygen skulle kunna betraktas som ett åsidosättande av en given utfästelse. Det på sin tid lämnade meddelandet om att fartygen ej komme att utlöpa hade varit avsett att i då rådande läge upplysa tyska regeringen om att ett nytt utbrytningsförsök ej kunde äga rum. På grund av omständigheter, varöver svenska regeringen icke rådde, hade den nödgats taga frågan under omprövning. Tyska regeringen hade öppet underrättats om den nya situationen och om de synpunkter, som för svenska regeringens del gjorde sig gällande. Slutligen hade tyska regeringen i god tid underrättats om att fartygens utklarering ej längre komme att hindras. Därvid vore att märka, att någon juridisk rätt att vägra sådan utklarering ej förelåg. Svenska regeringen bestred bestämt, att den gjort sig skyldig till något brott mot neutralitetsförpliktelserna till förmån för Tysklands fiender. Den hoppades, att dess hållning i denna sak ej skulle störa de goda svensk-tyska förbindelserna eller menligt inverka på tillämpningen av gällande överenskommelser.

Sedan de amerikanska och brittiska beskeden beträffande de från svensk sida uppställda villkoren mottagits och befunnits i huvudsak tillfredsställande, underrättades brittiska beskickningen den 14 januari om att utklarering komme att beviljas, så snart erforderliga formaliteter i samband med visitering och dylikt i vanlig ordning iakttagits. Enligt meddelande från brittiska vederbörande skulle de båda fartygen utlöpa tidigast den 17 januari.

Den 15 januari mottog marinattachén vid beskickningen i Berlin från de tyska marinmyndigheterna ett meddelande av innehåll, att den tyska krigsledningen av militära operativa skäl icke såge sig i tillfälle att lämna medgivande till utlöpandet av ytterligare fartyg i Göteborgstrafiken. Därmed var Göteborgstrafiken tills vidare avbruten.

Man hade å svensk sida räknat med att de båda fartygen inom de närmaste dagarna efter det att det svenska medgivandet lämnats skulle göra ett utbrytningsförsök och att frågan om lejdåbåttrafikens återupptagande därefter skulle kunna ånyo upptagas med de tyska myndigheterna. Sedan de svenska marinmyndigheterna fastställt vissa bestämmelser rörande fartygens utpassage genom svenskt vatten — innefattande bl. a. viss begränsning i rätten att därstädes ankra — vilka bestämmelser delgivits marinattachén vid brittiska beskickningen i Stockholm, utlöpte fartygen den 17 januari från Göteborgs hamn. De återvände emellertid efter en kortare tur i skärgårdsområdet innanför den svenska territorialvattengränsen någon dag härefter till Göteborg och ha sedan dess icke lämnat hamnen.

Då fartygen under de närmaste veckorna alltjämt kvarlägo i Göteborg och upprepade påstötningar till brittiska beskickningen i Stockholm icke

gävo något resultat, gjordes en *démarche* i London för att påskynda deras avgång. Därvid framhölls vikten av att man på svensk sida finge klarhet i huruvida fartygen skulle avgå eller kvarligga, kanske ända till nästa höst. Så länge den nuvarande oklara situationen fortfore, kunde svenska regeringen nämligen icke se någon utsikt till ett återupptagande av Göteborgstrafiken.

Trots upprepade påminnelser i Stockholm och i London dröjde det dock ända till mitten på mars, innan från brittisk sida någon beredvillighet kom till uttryck att tillmötesgå de svenska önskemålen. Då meddelades under hand, att med hänsyn till den långt framskridna årstiden brittiska regeringen övervägde åtgärder, som gjorde klart, att de båda fartygen tills vidare icke komme att avgå. Man övervägde sålunda att avmönstra större delen av besättningen, lägga upp fartygen vid kaj och urlasta en del av godset. Den 27 mars lämnades från brittisk sida definitivt besked om att fartygen komme att uppläggas tills vidare för den ljusa årstiden.

Samtidigt med dessa *démarcher* upptogs frågan om lejd**båt**strafikens återupptagande även med de tyska myndigheterna. Vid flera tillfällen under februari och början av mars framhölls såväl i Stockholm som i Berlin de ogynnsamma återverkningarna på de svensk-tyska förbindelserna av trafikens avstängande, som av den allmänna opinionen i Sverige närmast uppfattats som resultat av en tysk åtgärd.

Sedan definitivt besked från brittisk sida erhållits om fartygens uppläggande, gjordes en förnyad *démarche* i Berlin med utgångspunkt härifrån. Den 2 april lämnade *envoyén Richert* i *Auswärtiges Amt* en uppteckning, vari meddelades, att svenska regeringen nu erhållit meddelande från brittisk sida, att de båda fartygen komme att uppläggas och i varje fall komme att kvarligga i svensk hamn till hösten. Med anledning härav framförde *envoyén Richert* svenska regeringens förväntan om ett snabbt tyskt medgivande till trafikens återupptagande.

Under de följande veckorna gjordes upprepade framställningar i Berlin och Stockholm för att erhålla ett besked från tysk sida. Vid de samtal, som beskickningen i Berlin hade med olika tyska myndigheter, framgick, att man i allmänhet var gynnsamt inställd till den svenska framställningen men att avgörandet låge å högsta ort. Då ett besked alltjämt uteblev, instruerades *envoyén Richert* att göra en förnyad kraftig *démarche* i saken. Den 28 april meddelade *Richert* vid besök hos statssekreteraren i *Auswärtiges Amt*, att ett avgörande rörande fartyg och laster snarast måste å svensk sida träffas, och han hemställde därför om omgående besked från tysk sida. Han tillade, att beslut rörande disposition av fartyg och laster i själva verket icke kunde ytterligare uppskjutas mer än några få dagar, allra högst en vecka. Därest besked ej dessförinnan erhållits, måste man därför å svensk sida handla på samma sätt, som om vederbörande tyska myndigheter avböjt den svenska framställningen.

Den tyska regeringens svar avgavs den 1 maj. I svaret framhölls, att

uppgiften, att de båda norska fartygen komme att uppläggas, hittills endast förelåge i form av ett meddelande från brittiska regeringen till den svenska, vilket icke vore ur tysk synpunkt tillfredsställande. Om svenska regeringen vore i tillfälle att gentemot tyska regeringen avgiva en försäkran, att fartygen icke komme att avgå före en viss tidpunkt, skulle tyska regeringen emellertid se sig i stånd att giva sitt samtycke till lejdbåtstrafikens återupptagande, så länge denna försäkran vore i kraft.

Sedan genom en framställning i London visshet vunnits, att brittiska regeringen icke hade någon invändning att göra mot att tyska regeringen meddelades, att fartygen ej komme att avgå från svenskt territorialvatten före den 1 oktober, avgavs å svenska regeringens vägnar en förklaring härom i Berlin den 6 maj. Förklaringen godtogs omedelbart från tysk sida, och redan samma dag kunde Utrikesdepartementet utsända en kommuniké om trafikens återupptagande.

Jag vill understryka, att inga som helst andra utfästelser under dessa förhandlingar gjorts från svensk sida.

Vårt *varuutbyte med Tyskland* under innevarande år regleras av överenskommelsen den 14 december 1942. Rörande denna överenskommelses innehåll har ju på sin tid utförligt meddelande lämnats.

Vad utvecklingen av vårt varuutbyte med Tyskland under hittillsvarande delen av året angår, kan man för importens del säga, att denna i stort sett förlöpt programenligt. Särskilt i förhållande till motsvarande tidrymd under fjolåret föreligga i det stora flertalet fall väsentliga förbättringar i fråga om de tyska leveransernas omfång. Så utgjorde importen av kol och koks under januari–april 1943 1.363.000 ton mot endast 550.000 ton under samma tid 1942, av kokstackjärn 23.000 ton mot 12.000 ton under samma period 1942, av valsverksprodukter under första kvartalet 1943 60.000 ton mot 42.000 ton under första kvartalet 1942 o. s. v. På det kemiska området ha de tyska leveranserna under detta år icke oväsentligt överstigit fjolårets motsvarande siffror; detta gäller även importen av maskiner, apparater, instrument m. m. Importen av textilier från Tyskland har värdemässigt sett hållit sig på fjolårets nivå. Införseln av buna har hitintills fortlöpt programenligt. Den nu i korthet skildrade utvecklingen har även återspeglat sig i en ökning av inbetalningarna på det svensk-tyska clearingkontot i Stockholm, vilka under januari–april 1943 uppgått till 275 miljoner kronor mot 202 miljoner under samma tid 1942.

Den gynnsamma bild man sålunda erhåller vid en jämförelse mellan årets och fjolårets siffror avseende importen från Tyskland av de för oss betydelsefulla varuslagen, sammanhänger i främsta rummet med de exceptionella isförhållanden, som rådde i Östersjön under förra vintern och som under en avsevärd tid medförde en mer eller mindre fullständig isblockad av vårt land. Den milda vintern detta år har däremot möjliggjort sjöfartens upprätthållande i Östersjön på ett helt annat sätt än under de två föregående åren. Givet är emellertid, att betydande

osäkerhetsmoment måste vidlåda de tyska leveransmöjligheterna i fortsättningen. Ehuru bombningarna av tyska industriföretag och städer icke kunna sägas hittills i någon nämnvärd utsträckning ha inverkat på den tyska leveransförmågan i förhållande till Sverige, måste dock krigets fortsatta utveckling influera på den tyska produktionen och härigenom medföra minskade leveransmöjligheter även till vårt land. Den fortgående förslitningen av den tyska produktions- och transportapparaten samt de anspråk, som den totala krigföringen ställer på det tyska näringslivet, måste ju även i längden verka i samma riktning. Det är emellertid därför desto mer anmärkningsvärt att konstatera, i vilken utsträckning tyska exportmöjligheter alltjämt föreligga på vissa, för den tyska krigföringen vitala områden; jag tänker här bl. a. på maskinområdet och krigsmaterial, där vi särskilt under den allra sista tiden träffat överenskommelse med tyska vederbörande om leverans detta år av värdefullt material för det svenska flygvapnets räkning.

Vänder jag mig nu åter till den svenska exporten till Tyskland, är det naturligt, att de gynnsamma transportförhållandena i Östersjön detta år även medfört en viss ökning av järnmalmsexporten. För övriga i den svenska exporten ingående huvudgrupper äro däremot export- och clearingsiffrorna lägre detta år än under fjolåret; detta gäller alltså trävaror, cellulosa, papper, järn och stål samt maskiner. De sammanlagda utbetalningarna från clearingkontot under de fyra första månaderna 1943 ha uppgått till 208 miljoner kronor mot 218 miljoner kronor under samma tid 1942; i sistnämnda siffra ingår emellertid dels återbetalning med 45 miljoner kronor av Reservförrådsnämndens på sin tid lämnade förskott om 90 miljoner kronor, dels ock betalning av kreditandelen med cirka 25 miljoner kronor för vissa försäljningar av trävaror och papper under hösten 1941. I utbetalningssiffran för såväl 1943 som 1942 ingå överföringar till transferkontot för svenska kapitaltillgodohavanden i Tyskland med cirka 12 miljoner kronor för vardera året.

Såsom av de nu anförda siffrorna framgår, ha inbetalningarna för importen från Tyskland m. m. under detta år icke oväsentligt överstigit utbetalningarna från clearingkontot för svensk export dit. Å det svensk-tyska clearingkontot har även under senare tid förelegat ett rätt betydande clearingöverskott, som för närvarande uppgår till 98 miljoner kronor. Å andra sidan innestå samtidigt 120 miljoner kronor på separatkonto i Berlin, utgörande den kreditandel om 50 %, som de svenska exportörerna beviljat jämlikt den under 1942 gällande överenskommelsen vid export till Tyskland av trävaror, cellulosa, papper, kullager m. m. Ifrågavarande kreditbelopp, för vilket Exportkreditnämnden beviljat garanti med i runt tal 80 miljoner kronor, skall som bekant återbetalas under 1943 och 1944; under detta år förfalla till betalning 42 miljoner kronor, därav under andra halvåret 34 miljoner kronor.

Förefintligheten av ett clearingöverskott i Stockholm vid denna tidpunkt på året får i viss mån betecknas som en säsongföreteelse, då ju

den svenska exporten av malm och träförädlingsprodukter i huvudsak sammanhänger med skeppningsförhållandena i Bottniska viken. Emellertid kan man fastställa, att från tysk sida betydande ansträngningar gjorts under senare tid för upprätthållande respektive ökning av den tyska exportvolymen på Sverige i enlighet med de uppgjorda leveransprogrammen, samtidigt som de tyska valutamyndigheterna sökt anpassa de tyska inköpen i Sverige inom ramen för 1943 års handelsöverenskommelse efter clearingutvecklingen. De härmed sammanhängande frågorna, d. v. s. i första hand den svenska exporten av trävaror, cellulosa och papper under andra halvåret 1943 samt spørsmålet om den fortsatta clearingutvecklingen, äro såsom förutses i gällande handelsavtal avsedda att upptagas till förnyad diskussion i början av nästkommande juli. Från tysk sida kommer man säkerligen därvid att särskilt vilja upptaga frågan om krediter i en eller annan form för möjliggörande av clearingens balansering. Den svenska ståndpunkten och argumenteringen lära ju här få bli desamma som tidigare. Någon ändring av förutsättningarna för vår inställning till denna fråga har icke inträtt.

Den såväl i tidigare som i årets svensk-tyska handelsöverenskommelse etablerade prisvågen mellan järnmalm och tyskt kol, koks och handelsjärn har genom en i februari träffad överenskommelse utvidgats till att sammanlagt omfatta cirka 90 % av den totala varuomsättningen. Jag får i detta hänseende hänvisa till den av utrikesdepartementet härom utfärdade kommunikén. Prisöverenskommelsen utgår, som däri framhållits, från grundsatsen, att under 1943 för den svenska exporten till Tyskland, respektive den tyska exporten till Sverige, bibehålla de priser, som gällde den 31 oktober 1942, d. v. s. före prisstoppets införande hos oss. De svenska utfästelserna i detta avseende baserade sig i huvudsak på de åtaganden, som gjordes av ifrågakommande svenska branschorganisationer och exportörer. Förutsättning för prisöverenskommelsens ingående var sålunda å svensk sida, att respektive exportörer förklarade sig beredda att även exportera till de priser, som fastställdes i avtalet. Detta förhållande medförde, att medan de tyska prisbindningarna omfattade så gott som samtliga tyska exportvaror, hänförde sig motsvarande svenska utfästelser endast till ett antal särskilt angivna varuslag, då i främsta rummet trävaror, cellulosa, papper, järn och stål, kullager samt separatorer, vilka dock sammanlagt jämte den redan prisbundna järnmalmen representerade den alldeles övervägande delen av den svenska exporten till Tyskland.

Med den centrala ställning, som prisfrågan intager i det svenska folkhushållet, måste givetvis den svensk-tyska prisöverenskommelsen tillmätas en särskild betydelse, då härigenom en förhållandevis stabil prisnivå skapats för importen från vårt viktigaste leverantörland. Importens särskilt tidigare prisdrivande inflytande på den svenska prisnivån har härigenom i hög grad begränsats. Det har å svensk sida även av andra skäl varit angeläget att åstadkomma en dylik prisöverenskommelse, desto mer

som riskerna för tyska prishöjningar särskilt i fråga om de för vårt näringsliv viktigaste tyska varorna måste beräknas bli större med tilltagande tyska leveranssvårigheter, då ju härigenom den svensk-tyska clearingen skulle kunna tillföras i motsvarande grad höjda belopp.

De svenska statsmakterna ha under det senaste halvåret haft att på det handelspolitiska området taga ställning till en del principiellt sett nya problem. Vissa av de Allierade Nationernas regeringar ha nämligen framställt direkta önskemål om att redan nu i Sverige få placera beställningar i avseende å materiel avsedd att lagras här till krigets slut. Därvid har från dessa regeringars sida särskilt understrukits, att det även ur svensk synpunkt borde vara angeläget, att kontakt på detta sätt återknötes mellan de svenska exportindustrierna och de kretsar i vederbörande länder, som kunde förväntas efter kriget spela en framskjuten roll i det ekonomiska återuppbyggnadsarbetet, respektive vidmakthölles med stater, från vilka vi för närvarande äro avskurna. Från den svenska exportindustrins sida har också intresse manifesterats för saken. Vid de överväganden, vartill sagda framställningar givit anledning, har man — med fullt beaktande av en dylik kontakts värde — likväl måst taga vederbörlig hänsyn till vårt lands faktiska, av försörjningsläget betingade materiella möjligheter. Diskussioner om dylika leveranser ha hittills förts med norska och holländska London-regeringarna. Även från Sovjetunionens sida har intresse visats för varuleveranser.

Vid tidpunkten för riksdagens senaste slutna sammanträde rådde som bekant en akut kris i förhållandet Tyskland—*Danmark*. Krisen fick den 9 november sin lösning genom att dåvarande utrikesministern Scavenius erhöi i uppdrag att bilda ny regering.

Under sista halvåret har en viss avspänning kunnat iakttagas. Till denna har otvivelaktigt bidragit den hållning, som intagits av den nye tyske representanten i Köpenhamn, doktor Best. Dennes uppfattning synes vara, att det även ur tysk synpunkt är ett intresse, att Danmarks särställning bland de ockuperade länderna kan bibehållas. Ett bevis på denna inställning torde man finna i att grundlagsenliga nyval till folketinget kunde avhållas den 23 mars, trots att efter vad man har anledning förmoda på centralt håll inom Tyskland rests ett visst motstånd däremot.

Den stigande animositeten i Danmark mot ockupationsmakten har bl. a. tagit sig uttryck i ett kontinuerligt ökat antal sabotagehandlingar. På dansk sida är man givetvis orolig för att ett alltför stort antal sabotagehandlingar skola medföra krav från tysk sida på att de skola bekämpas och avdömas av tyska militära och polisiära myndigheter. Emellertid synes man hittills på tysk sida snarast vara benägen att icke tillmäta sabotagen alltför stor betydelse. Man synes anse, att det primära tyska intresset är att hålla de danska leveranserna uppe och man torde även vara på det klara med att drakoniska åtgärder av något slag endast kunna oförmånligt påverka folkstämningen och därmed även prestatio-

nera. Det torde otvivelaktigt även förhålla sig så att sabotagen i Danmark i jämförelse med den liknande verksamhet, som förekommer i andra av tyskarna ockuperade länder, äro tämligen ringa.

Tilldragelserna i *Norge* äro väl kända för den svenska allmänheten genom den allsidiga rapportering, som svenska pressen varit i tillfälle lämna. Såvitt jag kunnat finna återgiva nyheterna från Norge i svensk press numera i huvudsak riktigt förhållandena i vårt grannland.

Jag har redan omnämnt de åtgärder, som från svensk sida vidtagits för att förhindra, att norrmän mot sin vilja under några förevändningar transporteras genom Sverige. En av orsakerna, varför man på sista tiden funnit det angeläget att vidtaga så effektiva motåtgärder som möjligt mot eventuella dylika transporter, är givetvis den intensifierade norska arbetsplikten. Denna s. k. nationella arbetsinsats skall enligt de officiella direktiven koncentreras på två huvuduppgifter, nämligen försvaret och livsmedelsförsörjningen. Av vad man erfarit synes emellertid framgå, att arbetena till väsentlig del avse tyska krigsviktiga företag i Organisation Todts regi. Från som trovärdigt betraktat håll i Norge har meddelats, att avsikten är, att under tiden fram till augusti månad mobilisera 35.000 man genom arbetsplikten. Av dessa skulle den allra största delen insättas i Nordnorge på väg- och järnvägsbyggen. Enligt denna plan skulle den 15 april redan 2.000 man ha varit i arbete i Nordnorge, men i själva verket lära endast mellan 100 och 200 kommit i väg. Detta synes bero icke blott på det verksamma passiva motstånd, som i Norge rests mot arbetsinsatsen, utan även på brister i organisationen.

Trots de många rykten, som gått, att tvångsutskrivna norrmän förts till Tyskland, ha några säkra fall av dylika förflyttningar hittills icke kunnat konstateras, vilket även bekräftas av förtroliga uppgifter från mot NS-regimen fientligt håll i Norge.

Vad beträffar frågan om livsmedelsförsörjningen i Norge och våra möjligheter att på detta område bistå är tyvärr icke mycket att tillägga utöver vad jag tidigare anförde. Försörjningsläget, som för närvarande är synnerligen otillfredsställande, hotar att successivt försämrast. En av de mest trängande frågorna utgör för närvarande landets försörjning med socker. Det råder redan nu en allvarlig brist på socker i Norge, och risken är, att man av brist på denna vara icke kan bliva i tillfälle att under sommaren och hösten tillvarata landets rika och ur näringssynpunkt betydelsefulla bärtillgångar.

Någon ändring i brittiska regeringens negativa hållning till frågan om livsmedelstransporter från transoceana länder till Norge genom svensk förmedling har beklagligt nog ännu icke kunnat åvägbringas. En hemställan från norska London-regeringens sida om brittisk-amerikanskt skeppningstillstånd för 100 ton fettvaror i månaden med svenska lejdbåtar har avslagits av de allierades blockadmyndigheter.

För *Finlands* del har särskilt förhållandet till Förenta Staterna kommit att tilldraga sig allt större intresse och uppmärksamhet icke blott i Sverige

utan även i diskussionen ute i världen.

Jag erinrar om, att de konsulära förbindelserna mellan Finland och Förenta Staterna avbrötos på amerikanskt initiativ med verkan fr. o. m. den 1 augusti 1942. Sedan dess ha åtskilliga händelser inträffat, som påverkat de finsk-amerikanska förbindelserna. Jag erinrar om stängandet av den finska nyhetsbyrån i New York som ett exempel härpå.

Dessa händelser och framför allt den friare opinionsbildning, som kom till synes i samband med presidentvalet, torde på ett helt annat sätt än tidigare för finska folket ha klargjort de finsk-amerikanska relationernas ovissa och ömtåliga läge. Samtidigt växte sig såvitt man kan bedöma dock den känslan allt starkare, att det på finsk sida gällde att bevara intakt vad som ännu återstode av finsk good will i Amerika. Dessa tankegångar kunde knappast undgå att förenas med tankar på och önskringar om ett slut på krigsdeltagandet, varvid naturligen den förutsättningen alltid var given, att landets framtida trygghet måste garanteras. Man får i detta sammanhang icke glömma att Finlands fortsatta krigsdeltagande kom i samband med presidentvalet och regeringsombildningen att livligt diskuteras även i den internationella pressen.

Icke minst i den svenska pressen har alluderats på ett amerikanskt erbjudande till Finland om fredsmäkling. Det torde även äga sin riktighet, att man från amerikansk sida redan länge visat sitt intresse härför. Under senare hälften av mars framfördes ett erbjudande, som dock icke avsåg en fredsmäkling utan inskränkte sig till att man erbjöd sina bona officia för åstadkommande av en kontakt mellan finska och ryska regeringarna. Man torde sedermera på finsk förfrågan hava från amerikansk sida förklarat, att man icke hade någon som helst indikation rörande den basis, på vilken eventuella diskussioner mellan finska och ryska vederbörande skulle begynnas. Under sådana förhållanden synes man på finsk sida icke hava ansett sig kunna acceptera den gjorda framställningen. Innan det finska svaret avgavs torde även kontakt hava tagits med tyska vederbörande.

Den sista fasen i utvecklingen är, att samtliga tjänstemän vid amerikanska beskickningen i Helsingfors utom chargé d'affaires numera lämnat Finland.

Den 18 april publicerade en Stockholms-tidning ett meddelande från sin korrespondent i London, i vilket ett uttalande av den spanske utrikesministern Jordana angående Madrid-regeringens villighet att medla mellan de krigförande sammankopplades med vissa från spansk sida gjorda trevare i avsikt att etablera en närmare kontakt mellan de neutrala staterna i Europa. Ändamålet med en dylik kontakt skulle vara att skydda de neutrala ländernas gemensamma intressen såväl under det pågående kriget som icke minst i förhållande till efterkrigsproblemen.

I anledning av denna London-korrespondens meddelade utrikesdepartementet påföljande dag till pressen, att Sverige icke deltagar i någon medlingsaktion eller över huvud taget i någon annan politisk aktion tillsammans med andra länder.

Jag vill begagna detta tillfälle att närmare redogöra för de trevare till samarbete, som framkommit från spansk sida.

Vid ett par tillfällen under förra hälften av februari framhöll först en högre tjänsteman i spanska utrikesministeriet och sedan spanske utrikesministern Jordana för det svenska sändebudet i Madrid, envoyén Westman, under betonande av Spaniens strävan att hålla sig utanför det pågående stormaktskriget, att den spanska utrikesledningen ansåge det vara ett önskemål, att de stater, som icke vore invecklade i kriget, fortfarande bibehölle sin ställning utanför och att en närmare kontakt etablerades mellan dessa stater för att möjliggöra samråd om gemensamma synpunkter och intressen och eventuellt göra dessa gällande, särskilt vid kommande fredsförhandlingar. Enligt utrikesminister Jordanas åsikt föreläge visserligen för det dåvarande knappast några aktuella konkreta uppgifter för ett dylikt samarbete; hans önskan vore blott att få kännedom om svenska regeringens principiella syn på frågan om en närmare kontakt.

I mitten av mars framförde härvarande spanske minister till mig enligt instruktion en *démarche* motsvarande den, som riktats till envoyén Westman i Madrid. Därvid preciserades saken så att det ifrågasatta samarbetet, enligt spanska regeringens uppfattning, skulle omfatta, förutom Sverige och Spanien, Irland, Portugal och Schweiz. *Démarchen* tog särskilt sikte på ett deltagande i en blivande fredskonferens. Å spansk sida ansåge man, att våra länder ägde ett berättigat anspråk på att få delta i en dylik konferens. Därjämte framhölls emellertid, att kriget ej finge fortsätta längre än absolut oundgängligt. I spanske ministrernas instruktioner talades även om en befarad anarki i Europa vid krigets slut och om en europeisk ”röd fara”.

Dessa spanska trevare besvarades såväl genom vår minister i Madrid som direkt av mig till spanske ministern här.

Under framhållande av att svenska regeringen med intresse tagit del av de spanska synpunkterna och uppskattade det förtroende, som visats genom de framförda meddelandena, utvecklades därvid följande:

Under kriget har svenska regeringen fört en bestämd neutralitetspolitik, som den är fast besluten att fullfölja intill fientligheternas avslutande. Svenska regeringen är medveten om att — särskilt i samband med fredsslutet — frågor kunna uppkomma av gemensamt intresse för de stater, vilkas ställning till de krigförande motsvarar dess egen, och den är i princip beredd att i förekommande fall samråda med dylika staters regeringar i fria och oförbindliga former. Förutom med Spanien och Portugal anser svenska regeringen det naturligt att i hithörande spörsmål samråda med Schweiz, vars neutralitetspolitik är traditionell. Svenska regeringen vill i detta sammanhang också erinra om det starka intresse den hyser för samarbetet med de övriga nordiska staterna, vilket den önskar fullfölja i all den utsträckning förhållandena kunna medgiva. Från svensk sida kan man ej nu engagera sig för ett samarbete.

Man har under det senaste halvåret kunnat iakttaga en förskjutning i den internationella pressens sätt att behandla svenska förhållanden och analysera Sveriges hållning. Sverige är alltså föremål för ett relativt stort intresse i tysk press, men tonen emot oss, som tidigare varit påfallande aggressiv och frän, har under senaste tiden mildrats. Sverige blir inte längre föremål för några direkta angrepp. Det förefaller i stället, som om den tyska pressen övergått till att behandla våra förhållanden mot bakgrunden av uttalanden om vårt land och dess problem i den anglosaxiska pressen.

Å andra sidan har den relativa återhållsamhet, som tidigare präglat den engelska och amerikanska pressen i dess förhållande till Sverige avlösts av en påfallande iver att observera och kommentera situationen här. Dessa observationer och kommentarer ha ofta, särskilt i den engelska pressen, fått en polemisk utformning.

Det är svårt att icke i denna förskjutning se en viss parallell till krigslyckans växling. Motgångarna för de tyska vapnen i Ryssland och Afrika ha fått sin motsvarighet i en mera defensiv presspolitik, medan framgångarna för motparten återspeglas i en mera skärpt ton hos den allierade pressen.

Typiskt för — om uttrycket tillåtes — den sinnesändring, som kunnat iakttagas i tysk press, är dess sätt att se på Sveriges neutralitetspolitik. Denna var tidigare ofta föremål för häftiga angrepp, och ännu vid årsskiftet gav Deutsche Allgemeine Zeitungs redaktör i en översikt uttryck för den åsikten, att neutraliteten i två små länder, vilka ännu icke äro berörda av kriget, lämnade åtskilligt övrigt att önska. När sedan Sveriges neutralitetspolitik blev föremål för kritisk granskning i vissa engelska pressorgan tog stora delar av den tyska pressen detta som utgångspunkt för lovordande betraktelser över Sveriges hållning. Vid en presskonferens i Wilhemsstrasse utsades i början av april direkt, att från tyskt håll aldrig riktats ett ofördelaktigt ord eller något uttryck av indignation mot strikt iakttagen svensk neutralitet.

Samma utveckling kan konstateras i fråga om ett nordiskt samarbete efter kriget, från vilket ett flertal tyska skribenter vid årets början togo avstånd i ömsom mästrande och ömsom gycklande vändningar. Danziger Vorposten, som alltså är den tyska tidning, som ivrigast sysslar med svenska problem, erinrade i början av januari om, hur "Skandinavismen blåste bort för krigets första vindpust. Nu vore det inte frågan om ett nordiskt block utan frågan om inställningen till det nya Europa, som vore aktuell." I april polemiserar samma tidning med kraft mot Times' karakteristik av försvarsminister Skölds uttalanden om ett nordiskt samarbete som fjärran från dagens realiteter och talar då om "den för många svenskar så dyrbara tanken på ett nordiskt samgående efter kriget".

Den diplomatiska aktivitet, som från tyskt håll utvecklats i pressfrågor, har även undergått en förändring i nära anslutning till vad som kunnat

iakttagas ifråga om tidningspressen. Klagomål förekomma alltjämt, ehuru i mindre utsträckning än tidigare, men de ha icke längre samma allvarliga och energiska karaktär som tillförne.

Vid ett tillfälle i början av året gjordes i Berlin gällande, att den svenska pressens förlöpningar vore talrikare än de som förekommo i den tyska pressen. Härtill genmälades, att det vore svårt att ur denna synpunkt jämföra de båda ländernas tidningspress, enär den svenska pressen gäve den svenska allmänheten ett rikhaltigt underlag för bedömande av tyska förhållanden, medan den tyska endast tillhandahölle sin publik lösryckta notiser och i propagandasyfte vanställda svenska pressröster.

Jag vill i detta sammanhang nämna, att från Italien vid vissa tillfällen under senare tid klagomål anförts mot svenska pressuttalanden, däribland ett i en veckotidning, som innehöll några för den italienske kungen nedsättande omdömen. Jag uttalade till härvarande italienska legation mitt beklagande över ifrågavarande artikel. Emellertid togs den också upp till polemisk behandling av den kände italienske skribenten Gayda i *Giornale d'Italia*. Då Gaydas artikel utmärktes av en påfallande hätsk ton, framfördes klagomål i Rom, vars resultat blev, att italienska utrikesministeriet beklagade Gaydas attack och för övrigt förklarade, att Gayda inte längre stode i intim kontakt med ministeriet.

Den engelska och amerikanska pressen har, som jag inledningsvis framhöll, på sistone börjat mer och mer sysselsätta sig med vårt land. Vid sidan av artiklar, som vittna om förståelse för svensk politik och vårt lands strävan att med bibehållen självständighet stå utanför kriget har, särskilt i engelsk press, förekommit talrika angrepp på den svenska neutralitetspolitiken. Det är särskilt vissa händelser såsom den tyska båtaffären, Lekvattensincidenten med flera som tagits till utgångspunkt för dylika angrepp. Den engelska pressen har härvid i största utsträckning betjänat sig av argument från den offentliga debatten i vårt eget land. Vår pressattaché i London skrev i ett brev härom förra månaden, att de engelska tidningarna numera inte alls behövde anstränga sig för att skapa misstankar om vår neutralitet och ställa den svenska regeringens åtgöranden i ofördelaktig dager — ”de ha endast att taga upp en ringa del av vad som skrives i de svenska tidningarna för att inför sina läsare få fram en bild så mörk som någon svenskätare kan önska sig”.

Särskilt elaka angrepp mot svensk neutralitetspolitik ha tid efter annan publicerats av Mr. Foley i *Daily Express*, som vid mer än ett tillfälle byggt sina slutsatser på rena feltolkningar av faktiska förhållanden. Genom tidningens representant i Stockholm har tillrättalägganden i vissa fall kunnat ske.

I den amerikanska pressen har intresset för Sverige varit anmärkningsvärt livligt. Som helhet kan sägas, att tidningarna visat förståelse för Sveriges speciella problem. Statsministerns förklaring i remissdebatten den 18 januari, att Sverige komme att försvara sig till det yttersta, och att särskilda instruktioner lämnats militära och civila myndigheter att i

försvarssyfte handla oberoende, om förbindelserna med högkvarteret skulle avbrytas, väckte den största uppmärksamhet i Förenta Staterna. Utförliga citat ur anförandet återgävos och kommenterades i hela den amerikanska pressen.

Jag hoppas, att vistelsen här just nu av ett antal framstående amerikanska tidningsmän skall ytterligare bidra att i Förenta Staterna sprida kunskap om Sveriges läge och förståelse för våra problem. En pressresa för brittiska tidningsmän, som var planerad redan innevarande vår, torde komma att äga rum under eftersommaren eller i början av hösten.

Jag har uppehållit mig tämligen utförligt vid den tyska och anglosaxiska pressens inställning till svenska problem, icke därför att jag i och för sig tillmäter dessa uttalanden någon överdriven betydelse, utan därför att de synes mig kunna giva en viss uppfattning om Sveriges nuvarande läge i förhållande till de båda krigförande huvudparterna. Ändrade presssignaler kunna givetvis från den ena eller andra sidan när som helst inträda och kunna då i de flesta fall hänföras till en utveckling av det allmänna läget.

I nuvarande situation synes man från tysk sida vara särskilt angelägen om att betona, att det tyska huvudintresset i fråga om Sverige är att Sverige fortsätter med sin neutralitetspolitik. Från brittisk och amerikansk sida hava heller aldrig några antydningar gjorts om att man önskade, att Sverige skulle överge sin neutralitet. Å andra sidan har man på senare tid från det hållet med ökad skärpa framhållit, att det låge vikt uppå, att Sverige allteftersom kriget utvecklade sig i för de anglosaxiska makterna fördelaktig riktning återtoge de medgivanden, som under en annan situation lämnats Tyskland och vilka icke enligt dessa länders uppfattning kunde anses förenliga med en strikt neutralitetspolitik. Ja, man har stundom gått längre, och antydningar ha icke saknats om att man från den sidan skulle önska, att Sverige vidtog åtgärder för att genom inskränkningar i handelsutbytet med Tyskland minska detta lands krigspotential. Härvidlag har man givetvis icke kunnat anföra, att det handelsutbyte, som ägde rum med Tyskland och som i stort sett är byggt på ett generellt kompensationsförfarande, skulle i något avseende strida mot en neutral stats rättigheter.

Från Sovjetunionens sida har heller aldrig sagts, att man skulle önska annat än att Sverige fullföljde sin politiska huvudlinje. Även från det hållet har emellertid vid åtskilliga tillfällen påpekats, att Sverige borde iakttaga en striktare neutralitet.

Vi befinna oss för närvarande i en av de perioder under kriget, då stora händelser kunna förväntas utan att man med bestämdhet kan säga var och hur de nya stötarna komma att sättas in. Av allt att döma bereder sig Tyskland på att med alla krafter och efter ett hänsynslöst mobiliserande av egna och de ockuperade ländernas resurser försvara fästningen Europa,

vars utanverk omgiva Sverige. Att detta försvar i olika avsnitt kan erhålla offensiv karaktär är givet. Efter uttalandena i Casablanca kan man förvänta, att de förenade nationerna komma att söka bibehålla det vunna initiativet och genom en invasion av Europas kontinent söka så småningom framtvinga ett avgörande. Att söka spå någonting om sådana invasionsförsöks närmaste anfallsmål eller lokalisering är för närvarande fåvitskt. Ehuru de väsentliga krigshändelserna för närvarande icke utspelas i Sveriges närhet kan — det behöver väl knappast påpekas — när som helst en ändring härutinnan inträda och kriget åter blossa upp i vår närhet. Vi ha då icke mycket annat att räkna med än vår egen militära kraft och vår egen sammanhållning för att motstå de faror och de påtryckningar, som då kunna förväntas. Med den skärpning i motsättningarna och den skärpning i de krigförandes metoder, som inträda ju längre kriget fortsätter, kan man icke förvänta någon särskild hänsyn mot ett mindre, neutralt land, så länge de av kriget framkallade passionerna dominera. Så mycket viktigare är det då att vi kallt och lugnt möta uppkommande svårigheter med Sveriges intressen för ögonen.

Nr 2.

Herr JONSSON i Eskilstuna:

Herr talman! Personligen har jag det intrycket, att hans excellens herr utrikesministerns redogörelse denna gång varit mera utförlig och ingående, mera informerande, än vid tidigare tillfällen och sålunda också ur den synpunkten tillfredsställande. Jag hade emellertid ett par reflexioner att göra i detta sammanhang. Jag förmodar, att man från regeringens sida icke har något att invända mot att det efter en redogörelse som denna blir ett litet meningsutbyte.

Jag har som pressman intet att erinra mot hans excellens herr utrikesministerns benägenhet att lämna redogörelser, men jag skulle såsom riksdagsman gärna vilja framföra det önskemålet, att den kronologiska ordningen för informationerna kunde något ändras, så att riksdagens ledamöter möjligen kunde komma i första hand, när det gäller informationerna, och icke såsom hittills varit regeln, i andra eller tredje hand. Jag tycker, att min känsla såsom riksdagsman och min känsla för riksdagens anspråk på värdighet kan göra, att en sådan framställning kan vara befogad. Nu vill jag ju säga, att den information vi fått i dag, varit i mycket högre grad ingående och utförlig än den pressmännen fått. I det hänseendet finns det sålunda ingenting att erinra. Men jag undrar, om icke regeringen borde överlägga om huruvida det icke vore möjligt att ändra litet på ordningsföljden.

I utrikesministerns redogörelse var det en punkt, som var rätt anmärkningsvärd. Det var den, där det meddelades, att ytterligare

diskussion mellan Tyskland och Sverige om sjöfarten i svenskt vatten i fortsättningen skulle åtminstone vad Västkusten beträffar, kunna överlämnas åt de marina myndigheterna. Jag skulle vilja säga, att det vore synnerligen olyckligt ur folkpsykologisk synpunkt, om så komme att ske, åtminstone om det bleve så, att icke utrikesdepartementet alltid hade ledningen och kontrollen och den slutliga bestämmanderätten, när det gäller de eventuella överenskommelser, som de marina myndigheterna skulle vara benägna att träffa. Jag tror, att vad man sett hittills ifråga om sammankomsterna mellan resp. försvarsmyndigheter gör, att en sådan reflexion kan vara befogad.

Sedan vågar jag fråga — det är möjligt att hans excellens herr utrikesministern varken kan eller vill ge något svar på den frågan — om det icke kunde anses vara av en viss moralisk betydelse, därest man upptog de diplomatiska förbindelserna i full formell utsträckning med den norska regeringen i London. Det kan ju hända, att det finns saker, som göra, att det icke är lämpligt. Jag har hört en antydning om att om man så gör, vissa svårigheter kunna uppstå för norrmännen på andra områden. Jag anser emellertid, att saken på detta hemliga sammanträde kan bringas på tal.

Nr 3.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Jag önskar bara påpeka ett par saker.

För det första noterar jag med intresse och tillfredsställelse, att utrikesministerns redogörelse vittnar om en viss uppstramning. Det återstår naturligtvis ännu åtskilligt, innan den belastning, i vår utrikespolitik, som utrikesministern själv talar om, har avlyfts. Men vad han framhållit vittnar om att tendensen är riktig. Jag påpekade vid det senaste hemliga sammanträdet bl. a. desertörernas läge, och jag utläser nu ur utrikesministerns förklaring, att desertörerna numera icke utlämnas åt de tyska myndigheterna utan att de i Sverige få en fristad. Detta är ägnat att hälsas med alldeles särskild tillfredsställelse. Jag framförde också förra gången det krav, som herr Jonsson i Eskilstuna här berörde, nämligen att förbindelserna med den norska Londonregeringen skulle upptagas. Jag måste beklaga, att regeringen icke ansett sig böra göra detta ännu. Jag sätter punkt på detta avsnitt. Jag skulle bara vilja uttala den förvissningen, att regeringen *mycket* snart skall finna det vara lämpligt att helt befria vårt land från den börda transiteringen innebär på vår utrikespolitik.

Sedan skulle jag vilja till utrikesministern ställa frågan, huruvida regeringen har prövat möjligheten att de svenska fartyg, som gå till Grekland med livsmedel, på återvägen få taga med flyktingar. Jag tänker

särskilt då på judiska flyktingar. Har regeringen prövat den saken? Om den icke gjort det, frågar jag, om icke utrikesministern anser det vara lämpligt att taga upp frågan till närmare prövning.

Till sist noterar jag, att redan den lilla uppstramning, som skett, har haft den verkan jag trodde att en sådan skulle få. Utrikesministern har talat om att man i den tyska pressen blivit hövligare mot Sverige än tidigare. Det synes mig vara vittnesbörd nog om att det icke alls är så, att undfallenhet medför det bästa resultatet, när det gäller vårt lands behandling från en aggressiv främmande makts sida.

Nr 4.

Herr EDBERG:

Herr talman! Jag skall be att få anknyta till den sista fråga, som herr Jonsson i Eskilstuna ställde, nämligen frågan rörande våra diplomatiska relationer till den norska Londonregeringen. Det har vid flera tillfällen framhållits, att det nuvarande tillståndet icke kan betraktas såsom särskilt tillfredsställande. Samtidigt har emellertid denna frågas nära samband med upprätthållandet av vårt generalkonsulat i Oslo betonats. När frågan tidigare förts på tal, har det också förklarats, att saken varit föremål för övervägande. Det skulle därför vara intressant, om hans excellens herr utrikesministern vore i tillfälle att meddela, till vilket resultat dessa överväganden lett.

I nära samband med den frågan anmäler sig också spørsmålet om den norske Stockholmsministerns ställning. Efter den förre norske ministern Wollebæks fränfalle intog hans efterträdare Jens Bull till en början helt naturligt ställningen som chargé d'affaires. Sedermera har han av Londonregeringen utnämnts till norsk minister, men han har icke av Sverige erkänts som envoyé extraordinaire och ministre plénipotentiaire. Det skulle på denna punkt vara intressant att veta, av vilka skäl — formella, politiska eller andra — som Sverige icke givit den nuvarande norske ministern samma ställning som den förutvarande och som måste betraktas som naturlig. Sedan den 22 juni 1941 har, såvitt bekant är, ingen ny tjänsteman vid någon legation, tillhörande ockuperat land, blivit godkänd såsom diplomat. På den punkten är det säkerligen av ett visst intresse att få reda på, huruvida det föreligger ett ensidigt svenskt initiativ eller en eventuell överenskommelse med någon annan part. Det kan förmodas, att detta tillstånd inverkar särskilt menligt i avseende å norska legationen, som utsett flera nya tjänstemän till efterträdare efter förutvarande sådana och som dessutom betydligt utvidgat sin verksamhet, vilket sammanhänger med det stora antal norrmän, som för närvarande vistas i landet. Det är uppenbarligen åtskilliga tjänstemän vid norska legationen, som icke erhållit diplomaträttigheter. Det innebär, att

de få söka uppehållstillstånd här i landet för varje halvår. För somliga är uppehållstillståndet koncentrerat till Stockholm, så att vederbörande måste söka tillstånd, om de besöka någon annan del av Sverige. Det innebär vidare, att de icke komma i åtnjutande av diplomatkost o. s. v. I enstaka fall har för övrigt rätt kuriösa situationer kunnat uppstå, såsom då efter förre norske militärattachén i Sverige ny militärattaché utsågs. I Sverige erhöll denne icke samma ställning som sin företrädare, men samtidigt hade Norge militärattaché i Helsingfors ända till dess förbindelserna med Finland brötos. Jag tror, som sagt, att det skulle vara av stort intresse för kammaren, om hans excellens herr utrikesministern ville lämna en orientering rörande de förhållanden, hänsyn och överbäganden, som dikterat svenska regeringens ståndpunkt i dessa frågor, och måhända också ge upplysning om huruvida en reglering av de påtalade förhållandena eventuellt kan vara att förvänta.

Nr 5.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! Herr Jonsson i Eskilstuna ställde en del frågor till mig. Han tog först upp en sak, som jag sett utvecklad i flera tidningar under den sista tiden, nämligen den kronologiska ordningen mellan informationerna i riksdagen, till pressen och i de offentliga föredragen. Herr Jonsson tyckte, att det var egendomligt, att riksdagen kom i sista rummet i det fallet. Jag vill säga, att detta nog är ett misstag från hans sida. Det är en ren tillfällighet, att det kommit att se ut så just nu. Jag höll för någon tid sedan ett offentligt föredrag i Eskilstuna, som icke alls avsåg att ge några informationer och där praktiskt taget heller inga informationer lämnades. Det berörde frågan om vår neutralitetspolitik ur principiell synpunkt och denna politikens utformning under den tid, som förflutit sedan kriget började, alltså en sak som icke har något som helst sammanhang med innebörden av informationerna vid ett sammanträde i riksdagen. Vidare förekomma med jämna mellanrum allmänna informationsmöten, anordnade för pressen av informationsstyrelsen, vid vilka jag brukar ombedjas att lämna informationer avseende den tid, som förflutit sedan föregående sammanträde. Ett sådant möte hölls för några dagar sedan, och motsvarande informationsmöte närmast förut avhölls omkring den 1 mars. Om informationsmötet dessförinnan var före eller efter sista slutna sammanträdet i riksdagen kommer jag icke ihåg — jag skulle tro, att det var efter riksdagssammanträdet. Här är alltså frågan om en serie informationsmöten för pressen, som återkomma med två eller tre månaders mellanrum, under det att antalet sammanträden i riksdagen inskränker sig till ett under varje session. Jag har icke hört — och jag har försökt höra mig för — att det funnits någon allmän önskan hos riksdagen

att ha detta sammanträde tidigare i år. Även om så skulle ha skett, hade man då kunnat göra precis motsvarande jämförelse med ett tidigare informationsmöte med pressen. Jag vill betona, att det är ett sammanträffande, som ser ut som om det låge en tanke bakom det. Det gör det ingalunda, och det finns heller icke, om man ser efter, någon som helst jämförbarhet härvidlag.

Herr Jonsson tog också upp en sak, som jag berörde i mitt anförande nyss men som jag tror att herr Jonsson missuppfattade, nämligen tyskarnas förslag i den sista svarsnoten ifråga om fallet Draken att om det vore något vidare att avhandla mellan Tyskland och Sverige i denna sak det borde kunna överlåtas åt de marina myndigheterna. Därmed avsågs icke från tysk sida, att man skulle diskutera sjöfartsfrågorna vid Västkusten, som herr Jonsson sade, vid sådana förhandlingar, utan meningen var bara den, att om det var något, som icke var uppklarat, — man tänkte väl närmast på tidsfrågor, positionsbestämningar o. s. v. — vore det önskvärt, att diskussionen icke fördes på diplomatisk väg med den större uppmärksamhet som en sådan alltid väcker utan begränsas till de marina myndigheterna. Att överlämna åt dem att över huvud taget diskutera dessa frågor ur politisk synpunkt har aldrig kunnat komma på tal, givetvis icke heller att låta svenska marina myndigheter utan regeringens översyn och kontroll över huvud taget upptaga diskussion. Jag tror, att man kan utgå ifrån att från tysk sida åsyftats något helt annat och mera begränsat, något som jag tror man icke har anledning riktta invändningar emot.

Slutligen vill jag säga, att frågan om en förändring av vår representation hos den norska regeringen i London och därmed sammanhängande spörsmål, som kunna komma att avse även den norska representationen här, fortfarande äro under övervägande. Regeringen har sin uppmärksamhet riktad på saken och har för avsikt att vidtaga de åtgärder till förändring, som kunna bli möjliga, vid den tidpunkt, då så kan betraktas såsom lämpligt.

Nr 6.

Herr JONSSON i Eskilstuna:

Herr talman! Jag har aldrig ett ögonblick föreställt mig, att utrikesministern — i varje fall avsiktligt — ådagalägger någon sorts sidovördnad mot riksdagen, då denna informeras senare än tidningsmännen. Men det förhåller sig så, att vi pressmän mycket tidigare få kännedom om utrikesdepartementets dispositioner än riksdagens ledamöter få. Jag får ofta höra klagomål från riksdagskamrater över att tidningsmännen komma och tala om både det ena och det andra, som riksdagsledamöterna icke ha en aning om. När dessa komma ut i landet och bli ställda inför

frågor, kunna de icke svara, vilket kanske varit möjligt, om de blivit bättre informerade. Jag vidhåller, trots herr utrikesministerns replik till mig, att det skulle vara önskvärt, om riksdagens ledamöter kanske litet oftare och kanske litet tidigare — eller åtminstone samtidigt med tidningsmännen — kunde få informationer. Det är möjligt, att hans excellens herr utrikesministern icke hört någon önskan från riksdagsledamöternas sida om sådana informationer. Jag har i varje fall hört önskemål i det hänseendet, och jag har velat taga tillfället i akt att bära fram dem å mina riksdagskamraters vägnar.

Sedan är jag tacksam för utrikesministerns klarläggande av de tyska önskemålen beträffande diskussionen mellan de marina myndigheterna om de återstående tvistefrågorna rörande affären Draken. Jag missuppfattade säkert icke saken, men jag tror, att en någon större utförlighet i utrikesministerns redogörelse hade varit erforderlig för att icke missförstånd skulle uppstå. Det är bra, när en eventuell missuppfattning om en sådan sak kan skingras. Den del av utrikesministerns redogörelse, som avsåg denna affär, var i sin avslutning så kortfattad, att ett missförstånd kunnat uppstå. Det kan efter detta klarläggande givetvis icke ske.

Nr 7.

Herr HALLÉN:

Herr talman! När man lyssnar till utrikesministerns ingående beskrivning av de långvariga förhandlingar, som ledde till lejdåbåstrafikens återupptagande, får man en stark känsla av glädje och tacksamhet för det skickliga arbete, som i detta fall utförts. Man förstår, hur svårt och tålamodsprövande det varit, och vi ha säkerligen alla en stark känsla av tacksamhet för regeringens åtgöranden härvidlag.

Jag tog emellertid till orda, herr talman, för att erinra om att i samband med u-båten Ulvens förolyckande i flera tidningar förekom ett meddelande, att den minering inom svenskt territorium, som är föremål för diplomatiskt meningsutbyte, skulle varit känd för vår marinledning långt tidigare men att man av lämplighetsskäl icke velat bringa den till offentligheten utan ansett det lämpligt att västkustfiskarna fingo sprida nyheten från man till man. Detta har återgivits framför allt i flera Göteborgstidningar. Jag tycker, att det vore synnerligen betydelsefullt, om vi finge klarhet i om verkligen marinledningen varit underkunnig om saken och om man sålunda uppenbarligen undvikit att låta den bli känd tidigare. Det vore av värde, om man kunde få svar på den frågan.

Jag instämmer med herr Jonsson i Eskilstuna i hans förhoppning, när det gäller förslaget om ett fortsättande av diskussionen i dessa frågor genom de marina myndigheterna — jag missuppfattade icke framställningen från utrikesministern; han sade icke att det var *hans* förslag utan den

tyska utrikesledningens — att åtminstone icke frågan om mineringen på svenskt farvatten får överlämnas till marina myndigheter att ytterligare diskuteras. Jag tror det icke heller. Orsaken till att jag tillåter mig uttala detta är, att vi ha en viss erfarenhet av hur det kan gå ibland, när man visserligen först genom regeringen träffar viktiga principiella avgöranden men sedan av praktiska skäl så att säga avleder och fördelar de praktiska avgörandena till andra, icke ansvariga organ. Såsom exempel tillåter jag mig erinra om den s. k. hästskotrafiken. Om jag minns rätt är det så, att i överenskommelsen den 8 juli 1940 förekommer uttrycket, att man kan medgiva transport av tyska trupper från en ort i Norge till en annan över Sverige. Mig veterligen har väl icke den saken blivit föremål för några formliga beslut. Jag tror heller icke, att utrikesnämnden blivit i tillfälle att taga ställning till hela den trafik, som så småningom vuxit ut, och vi ha sålunda blivit ställda inför fait accompli, en sak som väckt stor irritation icke minst på norsk sida. Jag anför det som exempel på hur det kan gå, då man till slut efter ett principiellt ståndpunktstagande låter andra myndigheter övertaga den praktiska utformningen, som då kan få en riktning man icke tänkt sig. Det var nog faktiskt så, att när vi meddelades detta beslut att tysk militär kunde få förflyttas från en ort i Norge till en annan över svenskt område, ingen tänkte att det i praktiken skulle utnyttjas på det sätt som skett.

Sedan endast ett litet ord angående kurirflygplanen. Utrikesministern sade, att man måste uppställa fordran på att de skulle vara civila och obebäpnade. Det har från många håll framkastats, att det är omöjligt att kontrollera detta. Är det uteslutet att kräva, att de skola göra en mellanlandning? Det blir annars rena olyckshändelsen som gör, att man upptäcker, att vederbörande icke efterfölja bestämmelserna.

Om det tillåtes mig, skulle jag, herr talman, vilja säga ett par ord i den omtvistade diskussionen om permittenttrafiken. Jag — och många med mig — vill icke ett ögonblick låna mig åt den metod, som bedrives på åtskilliga håll, att söka misstänkliggöra regeringens goda avsikter. Det är nog så, att vi alla äro ense om att det är en viktig fråga att avgöra, när rätta tidpunkten är inne att föra fram en annan politik. Men när man då hör utrikesministerns beskrivning på den skärpta tonen, framför allt i den anglosachsiska pressen, kan man nog icke, hur lojal man än vill vara, värja sig för tanken att vederbörande väl ändå få se till att man börjar taga upp dessa resonemang om en avsevärd begränsning av trafiken på ett icke alltför sent stadium. Vi ha alla under kriget sett med mycket olustiga känslor, hur ibland vissa stater just då en granne börjat förblöda riktat ett hugg mot honom. Vi minnas alla, hur Polen betedde sig mot Tjeckoslovakiet i dess sista dagar — andra stater icke att förgäta. Skulle man börja taga upp ett sådant resonemang, när kanske krigslyckan i ännu starkare grad vänt sig, är det en åtgärd, som icke ser så vidare manligt vacker ut och kanske heller icke får det värde den ändå borde kunna få i ett annat läge. Vi kunna icke tillåta oss att komma med några råd i det stycket om

när tidpunkten bör vara inne, men man borde kanske i samråd med järnvägsstyrelsen kunna överväga, när man kan föra fram synpunkter om behovet att få tillgodogöra sig svenskt järnvägsmateriel uteslutande för svenska behov eller att åtminstone i stark grad beskära denna trafik. Vi ha nog alla en känsla av att det finns en viss fara i dröjsmål och att tiden tycks arbeta åt det hållet, att man kanske snart nog bör taga under övervägande, när tidpunkten bör vara inne för att annonsera andra signaler i denna fråga.

Nr 8.

Herr SKOGLUND i Doverstorp:

Herr talman! Jag känner ett visst behov av att efter hans excellens herr utrikesministerns redogörelse här säga ut, att jag funnit att han och regeringen sökt på bästa sätt tillvarata och bevaka Sveriges intressen. Att sedan regeringens handlingsätt under vissa tidsskeden kommer att bedömas olika säger sig självt. Vi kunna dock konstatera med tillfredsställelse, att vårt land icke är vare sig indraget i kriget eller har mist sin självbestämmanderätt. Emellertid tror jag, att det var riktigt, när utrikesministern till sist gav uttryck åt uppfattningen att vårt land ingalunda är ur farozonen ännu. Vi måste alltså se till att vi hålla samman och hålla ut. Med var månad som går ha vi väl ändå det hoppet, att utsikterna att undgå kriget förbättras.

Vi ha nu fått bättre kännedom än förut om betydelsen av att få in viktiga förnödenheter såväl från söder som väster, och det är med stor tillfredsställelse vi mottagit underrättelsen om att regeringens ansträngningar att få lejdbåtstrafiken upptagen igen krönts med framgång — även om meddelandet försetts med den reservationen, att det kanske icke går att uppehålla den under så lång tid.

Jag noterar också utrikesministerns uttalande om att permittentresorna och krigsmaterieltransporten över vårt land minskats. Jag hör till dem som anse, att det måste ankomma på regeringen att överväga, när en ändring skall kunna åstadkommas, men jag vill i det sammanhanget anknyta till statsministerns Falutal, däri han uttalade att permittenttrafiken och vapentransporterna höra till de bördor, som vårt land fått påtaga sig under kriget, och att man naturligtvis icke önskar, att de skola fortgå längre än nödigt är.

Jag fäste mig också vid redogörelsen för Sveriges noteväxling med Tyskland beträffande överflygningarna, beskjutningen av handelsfartyg o. s. v., och jag vill då särskilt nämna överflygningarna i Skåne, som åtminstone för en utomstående förefalla ha varit ganska — jag skulle vilja säga — näsvisa. Överflygningarna från engelsk sida ha också varit besvärliga. Jag tror, att den fasta ton regeringen har använt är av behovet påkallad.

Till sist, herr talman, skall jag endast erinra om vad utrikesministern uttalade om livsmedelsläget i Norge och uttrycka mitt beklagande av att de ansträngningar, som från svensk sida gjorts att kunna medverka till en livsmedelstillförsel utifrån till Norge, misslyckats och att brittiska regeringen ställt sig oförstående till en sådan. Jag vill hoppas, att den svenska regeringen, även om saken denna gång icke lett till ett tillfredsställande resultat, dock alltså fortsätter med sina ansträngningar.

Nr 9.

Herr VON FRIESEN:

Herr talman! En fråga, som i allra högsta grad under de sista månaderna intresserat den allmänna opinionen i vårt land, är den som bl. a. ganska utförligt berördes av herr Hallén nyss, nämligen transiteringen av trupper och materiel mellan Norge och Tyskland. När jag nu tager upp den frågan till en gentemot regeringen litet kritisk granskning, är jag angelägen att behålla i minnet den visserligen mycket väl inlindade förebråelse mot svenska opinionsbildare, som låg i hans excellens herr utrikesministerns påpekande, att det är vi här i landet eller en del av oss, som tillhandagå den ena av de krigförande makterna med argument i deras propaganda. Den anmärkningen kan knappast riktas mot vad jag här har att säga, då det sägs på ett slutet sammanträde. Där gäller ju, att man kan uppträda en liten smula dristigare.

Skälet för ett upphävande av transiteringen är icke minst av folkpsykologisk art. Det förefaller mig också, som om med den skiljaktighet i den allmänna opinionen, som råder och som jag hoppas regeringen icke underskattar, det skulle vara av ett utomordentligt värde för vår samlingsregering, om den kunde fatta ett beslut, som skulle skapa en så betydande enighet i vårt land, som tillkännagivandet av ett upphörande av denna transitering skulle innebära. Opinionen för en ändrad hållning är mycket stark. Det är icke bara i vissa delar av Västsverige den låter höra sig. Det är alldeles uppenbart, att den under de sista månaderna spritt sig över hela landet. Och det är icke bara inom kretsar, som politiskt stå mig själv nära, som indignationen är uppenbar: det är icke minst bland de breda lagren, särskilt i arbetarkretsar, som man mycket bestämt önskar en kursändring i denna fråga. Den enighet, som skulle vinnas, skulle bl. a. ha den stora betydelsen, att den mycket lilla grupp av människor i vårt land, — jag vågar säga den försvinnande lilla grupp, som går så långt att den hävdar, att tidpunkten nu är kommen för någon sorts modig uppslutning på de allierades sida, skulle reduceras till sina rätta proportioner. Det är icke många men dock några stycken — jag känner en del av dem — som hysa en sådan uppfattning. Men genom att opinionen

mot transiteringen är så högljudd kan man icke på samma sätt som eljest skilja ut denna lilla, man vågar väl säga krigsintresserade eller krigshetsande grupp. Även de som uttala sig mot transiteringen och ändå vilja bevara freden beskyllas många gånger för att göra uttalanden, som syfta till åtgärder ägnade att leda till vårt lands indragande i kriget.

Men, herr talman, det är säkerligen icke bara folkpsykologiska skäl, som tala för ett upphävande snarast möjligt av det medgivande, som lämnats den ena av de krigförande parterna. Enligt min mening tala även mycket bestämda realpolitiska skäl för ett sådant. Det är mycket glädjande att konstatera, att regeringens talesman nu säger, att anledningen till att man gick med på åtgärden sommaren 1940 var de speciella konjunkturer, som voro rådande vid detta tillfälle, då Europa dominerades av Tyskland och den tyska krigsmakten. Det gör ett betydligt bättre och mera sympatiskt intryck, när man anför sådana argument, i stället för att såsom tidigare laborera med uttalanden om bestämmelserna i Haag-konventionen o. s. v. såsom om man ville göra gällande, att överenskommelsen icke vore en faktisk belastning av vår neutralitet utan hade skett i överensstämmelse med neutralitetsreglerna — det lär väl knappast vara någon, som så uppfattat saken. Men om man av konjunkturpolitiska skäl gjort detta medgivande, är det icke orimligt, om regeringen, när konjunkturerna ändra sig, också ändrar sin egen ställning. Det finns ju alla skäl — jag behöver icke beröra dem närmare — för en sådan ändrad ställning. Utrikesministern påpekade i början av sitt anförande på det kraftigaste sätt, att konjunkturerna ändrats under den sista månaden.

När jag nu talar om konjunkturpolitik från regeringens sida och hävdar, att de ändrade konjunkturerna skulle kunna medgiva upphävande av den gällande transiteringsöverenskommelsen, menar jag icke alls, att man därför skulle behöva uppfatta den svenska regeringen såsom ett rö för vinden, som ängsligt tager hänsyn till de tid efter annan växlande styrkeförhållandena ute i världen. Vad man vill åstadkomma härvidlag är icke en förmån för Tysklands motståndare utan helt enkelt ett återställande av balansen, en återgång till den faktiska neutralitet, som rådde i vårt land tidigare och som också proklamerats av regeringen innan de allvarliga händelserna i Norden under våren och sommaren 1940 utspelades. En uraktlåtenhet att uppsäga avtalet kommer att för framtiden ställa oss i ett ogynnsamt läge, naturligtvis framför allt i förhållande till norrmännen men icke bara till dem utan också till deras betydligt mäktigare allierade. Och en avvaktande hållning kan, som jag ser saken, vara riskabel icke minst med hänsyn till stämningen på anglosaxiskt håll. Jag tror nämligen, att man icke får underskatta den indignation som råder i Förenta staterna och England gentemot denna överenskommelse. Det finns anledning befara, att den återhållsamhet som hittills har präglat deras ställningstagande gentemot oss kan mycket snabbt med en känsla av ökade maktresurser vändas om i ett till och med

ganska explosionsartat utbrott, som kan skada vårt land. Jag vill alltså, herr talman, mycket bestämt instämma i de, synes det mig, välmotiverade uppmaningar, som riktats framför allt från herr Halléns sida till regeringen att snarast taga upp denna fråga till övervägande och att om möjligt även, oavsett om en sådan provokation skulle uppstå som ett allierat anfall i Norge, försöka avskaffa transiteringsöverenskommelsen. Det är alldeles klart, att vilken ställning man än intar, kan det naturligtvis svaras av utrikesministern, att ett uppsägande av avtalet medför ogynnsamma återverkningar på förhållandena mellan Sverige och Tyskland. Svenska utrikesdepartementet torde emellertid vara väl medvetet om hur stora dessa svårigheter tidigare ha varit och vilka oerhörda påfrestningar man därvidlag har utsatts för i form av t. o. m. ganska kraftiga anmärkningar ifrån tysk sida mot den svenska regeringens uppträdande, den svenska pressens uppträdande o. s. v. Jag tror, att man, med de goda nerver man uppenbarligen har på det hållet, också är skickad att stå emot de utbrott, som till äventyrs kunna komma till synes från tyskt håll. När jag, herr talman, tillåtit mig att framföra denna synpunkt, är jag angelägen om att samtidigt framhålla, att den kritik mot den hittills förda utrikespolitiken, som ju detta uttalande innebär, icke har någon annan uppgift än den, föreställer jag mig, mycket legitima och lojala, att begagna tillfället att framföra en mening i den förhoppningen att meningen skall beaktas.

Det bedrives på sina håll i vårt land en mycket hetsig och intensiv kampanj, som har långt vidare syften, kanske icke bara syftet att draga in oss i kriget utan också inrikespolitiska syften. Sålunda vill man ha ganska betydande ommöbleringar inom regeringen. Man vill även ha en kursändring, markerad av vissa personombyten. Sådana syften äro i varje fall mig fullständigt främmande.

För att illustrera detta skall jag be att ett ögonblick få beröra Draken-episoden, som ju också några talare under dagens debatt varit inne på. Det var med den djupaste tillfredsställelse som den allmänna opinionen tog del av svenska regeringens besked till tyska regeringen — framför allt den andra noten, vilken bland annat innehöll påpekandena om de minfält, som hade utlagts på svenska farvatten. Man tyckte sig finna — säkerligen icke utan rätt — en viss bestämdhet i ton och uppträdande, som man fann utomordentligt tillfredsställande och som — jag måste säga det, även om jag därmed drager fram gamla tråkigheter — på ett välgörande sätt kontrasterade mot det uppträdande från utrikesledningens sida, som visades i den bekanta Lekvattens-affären, vilken av en stor opinion uppfattades såsom ett alltför tydligt överslättande och bortförklarande av vad som hade skett.

Jag tillåter mig till slut uttala den förhoppningen, att den fasta hållning som regeringen har intagit i denna fråga skall bli föredömlig. Det visar sig av vad som nyss har hänt, att det icke är något så farligt att visa en något stramare hållning. Sedan man från tysk sida varit utomordentligt från —

man kan nästan säga oförsämd — i tonen, som i den första noten, så visar det sig nu av den tyske ministerns uppvaktning hos utrikesministern i dag, att man på det mest vänskapliga sätt är beredd att reglera detta mellanhavande. Den svenska regeringens uppträdande har följaktligen på intet sätt försvårat förhållandet mellan Sverige och Tyskland. Man kan kanske snarare säga tvärtom.

Nr 10.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av herr von Friesens yttrande.

Innan jag går in på det, skall jag i allt väsentligt be att få instämma i vad herr Skoglund sade, då han framhöll att regeringen med stor fasthet och omsikt har sökt att föra igenom den linje som vi ha utstakat.

Jag skulle vilja säga till herr von Friesen i första hand, att det säkerligen är alldeles riktigt, att man inom arbetarleden lika starkt som på andra håll, kanske t. o. m. starkare, känner en önskan att vi skulle kunna befria oss ifrån sådant, som vi alla betrakta som en belastning. Samtidigt vill jag inskräpa, att man inom arbetarkretsar har en mycket klar blick för de olika faktorer, som måste vägas mot varandra. Det är därför som det inom de djupa leden icke finns den benägenhet att med meddelanden och opinionsyttringar gå till överdrifter vilka kunna vålla skada för vår svenska politik, som framträder inom mera intellektuellt betonade kretsar. Herr von Friesens anförande står i angenäm kontrast till de många uttalanden, som ha kommit fram från olika delar av landet ifrån kretsar, som partimässigt stå honom nära, ehuru jag vet, att han icke hör till dem.

Det var bara en sak, som jag skulle vilja be honom gå oss till mötes med. Han har här sagt, att det finns folk i landet, som verkligen vill, att Sverige skall göra en modig uppslutning på den allierade sidan. Jag skulle vilja vädja till honom att icke bara nöja sig med att säga detta på ett hemligt möte utan också offentligheten utpeka vilka krafter det är. Vi ha nämligen tidigare fått höra, att det icke skulle finnas några sådana människor här i landet.

Nr 11.

Herr andre vice talmannen ÖSTERSTRÖM:

Herr talman! Tyvärr kan jag icke för folkpartiets vidkommande uttala mig på alldeles samma sätt som övriga ordförande för i regeringskoalition

nen representerade partier om utrikesledningens intentioner och arbetsresultat. Det tjänar i varje fall efter herr von Friesens uttalanden, som för övrigt voro utomordentligt modesta, ingenting till att försöka förneka, att det inom folkpartiets riksdagsgrupp och hos den tidningspress som företräder vänsterborgerliga synpunkter finns vissa nyanser. Sådana finnas otvivelaktigt även hos socialdemokraterna och högern, men det är mycket möjligt, att man oförbehållsamt bör erkänna, att det ändå existerar en skillnad mellan oppositionen inom dessa partier och motsvarande företeelse på vår kant så till vida, att minoriteten hos övriga partier lättare låter sig övertygas om sammanhållningens betydelse och därav följande förpliktelser att lägga kapson på de offentliga uttrycken för missnöje än vad som kan sägas känneteckna den liberala oppositionens inställning i samma avseende. Däremot är jag bestämt övertygad om att det också för folkpartiets vidkommande gäller, att oppositionen representerar blott en minoritet. Majoriteten, för vilken jag har rätt att tala, eftersom jag personligen bestämt och utan tvekan delar dess uppfattning, är övertygad om att regeringspolitiken och regeringens syftning med avseende på Sveriges förhållande till den övriga världen alltigenom är förtjänt av fortsatt stöd och varmt erkännande.

De förklaringar, vilka avgivits nu senast av utrikesministern i dag, och de allmänna grundsatser, vilka vi uppfattat som fastslagna för vår mellanfolkliga politik, äro enligt vårt sätt att se både godtagbara och prisvärda. Med hänsyn till de vanskligheter, som av självklara orsaker måste möta regeringen i dess ansträngningar, anse vi, att utrikesledningen och regeringen i dess helhet förtjäna erkännande för vad som utträttats. Vi äro också övertygade om att regeringens uppmärksamhet är fäst därpå — härvidlag kan jag delvis anknyta till vad herr von Friesen sade om vad alla känna och tänka i denna kammare — att varje möjlighet må tillvaratagas att lätta tyngande engagemang exempelvis i samband med permittent- och transiteringstrafiken, så att regeringen därigenom i sin mån strävar att underlätta sammansvetsningen av en obruten och enhetlig opinionsfront. Att motsvarande skyldighet finns hos opponentererna är ju så självklart, att jag icke behöver närmare utveckla det.

Nr 12.

Herr SVENSSON i Ljungskile:

Herr talman! Här har av herr Jonsson i Eskilstuna både vid detta sammanträde och vid förra hemliga sammanträdet i höstas något berörts omfattningen och ordningen för riksdagens information. Jag vill för min del säga, att nog har jag en bestämd känsla av att vi riksdagsmän äro ganska ordentligt informerade i dag, och det kan ju hända, att vi för sex månader sedan också hörde till de bäst informerade personerna i landet.

Det är emellertid så långt emellan dessa hemliga sammanträden, och det sprids informationer på andra vägar dels till pressmännen och dels till folkberedskapens ombud. Det är därför icke något alldeles ovanligt, att en riksdagsman ute i landet träffar på personer, som föra saker på tal, vilka dessa personer blivit informerade om direkt eller indirekt från den svenska statsledningen, och som en riksdagsman varken kan bestrida eller bekräfta. Personligen tycker jag, att det är rätt otrevligt, att det skall vara på det sättet, och med hänsyn till allmänhetens uppfattning om riksdagen är det alldeles säkert icke fördelaktigt. Det vore därför av värde, att vi hade möjlighet att under tiden mellan dessa mera ingående informationer kunna få ta del av och följa med den information, som lämnas på andra vägar och i andra sammanhang.

Här fördes vid förra sammanträdet på tal, att vi borde få oss tillskickat det material, som sändes till folkberedskapens länsombud, och hans excellens herr utrikesministern lovade då att undersöka den saken. Jag vet icke, hur det sedan gått, men samtalsvis har jag hört här i dag, att en del ledamöter fått sådant material sig tillsänt. Men jag för min del har i vart fall icke sett till något sådant. Det kunde vara av intresse att få veta, om något blivit åtgjort i det avseendet. Vidare vore det av intresse även för de riksdagsmän, som icke äro pressmän, att i den mån de så önska kunna få ta del av informationerna vid mötena med pressen. Det kan ju hända, att vi redan ha en sådan rätt, men i alla händelser bör väl det kunna sägas till riksdagens ledamöter, som kan sägas till tidningsredaktörerna här i landet.

I själva sakfrågan skall jag icke säga mycket. Jag vill för min del understryka vad praktiskt taget alla som yttrat sig sagt, nämligen att det finns en mycket utbredd allmän önskan, att permittenttrafiken måtte avvecklas fortast möjligt.

Men därutöver skulle jag vilja säga ett ord om Lekvattens-affären. Jag tror, att det dröjer kvar inom den svenska opinionen en mycket bestämd känsla av att den affären icke är avklarad på ett tillfredsställande sätt. De meddelanden, som lämnades här i kammaren, voro sådana, att man fick ett intryck av att regeringen i viss mån urskuldade eller bortförklarade de tyska överträdelserna av bestämmelserna. Det kan ju hända, att detta är en missuppfattning, låt vara att den finns på många håll, men kvar står ju i allt fall en känsla av att om tyskarna kunna under lång tid överträda bestämmelserna för kurirplanen — och det troliga är väl, att de så gjort — men detta blivit avslöjat endast därigenom att ett plan händelsevis ramlat ner här i landet, ingenting hindrar dem från att fortsätta med sina överträdelser. Det är ju möjligt, att den fördel de ha av dessa överträdelser äro så pass stora i förhållande till den lilla risk, som föreligger för att ett eller annat plan skall ramla ner i Värmland eller annorstädes, att de med kallt mod fortsätta som hittills. Därför blir det heller ingen trygghet beträffande efterlevnaden av bestämmelserna rörande kurirplanen, förrän trafiken kontrolleras på sätt, som sker vid

järnvägarna. Efter vad som under den gångna vintern inträffat tror jag, att om en dylik kontroll av denna flygtrafik kunde genomföras skulle densamma hälsas med mycket stor tillfredsställelse.

Nr 13.

Herr VON FRIESEN:

Herr talman! Tillåt mig endast till min ärade vän herr Vougt säga ett ord med anledning av hans förslag, att jag på något sätt skulle uppträda offentligt och uppgiva de av mig åsyftade krigshetsarna.

Jag har mycket noga övervägt herr Vougt's förslag, men som herr Vougt vet, att jag icke är någon vän av ensidiga eftergifter, skulle jag vilja föreslå honom ett kristligt byte eller en anständig parlamentarisk kompromiss. Om herr Vougt med det inflytande han har som den socialdemokratiska andrakammargruppens ordförande m. m. ville medverka till transiteringstrafikens omedelbara avlysande, är jag i gengäld villig att offentligt framträda och tillmötesgå den av herr Vougt nu gjorda framställningen. Jag tycker, att det kunde vara ett byte, som vi båda skulle vara ganska tillfredsställda med.

Nr 14.

Herr SVENSSON i Grönvik:

Herr talman! Med anledning av de meningsskiljaktigheter, som här kommit till uttryck inom olika partier om den av regeringen förda utrikespolitiken, vill jag för bondeförbundets vidkommande konstatera, att någon sådan meningsskiljaktighet där icke förekommit. Vi ha hela tiden lojalt följt regeringens politik och stött den i de olika situationer som uppkommit, och jag är övertygad om, att vi även i fortsättningen komma att så göra. Vi förmena självfallet, att i de svåra situationer, som kunna komma att inträffa även i framtiden, regeringen med uppmärksamhet skall följa utvecklingen och vidtaga de åtgärder, som ur landets synpunkt kunna vara de riktigaste. Det utslagsgivande för oss i vår utrikespolitik är, att regeringen i sitt handlande utgår från vad som är bäst med hänsyn till vårt lands intressen. Jag är medveten om, att svårigheter kunna uppstå, och därför tror jag, att det är nödvändigt, att vi förena oss i strävan att se det hela i stort och icke ha några särintressen i ena eller andra riktningen.

Nr 15.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag måste säga, att jag är litet förvånad över den kompromiss herr von Friesen föreslår. Den innebär, att han ställer villkor för sin medverkan att avslöja krafter, som äro skadliga för landet.

Det var en ledamot av denna kammare, som nyss kom fram till mig och sade, att herr von Friesen åtminstone icke med skäl kunde kalla detta byte för kristligt.

Nr 16.

Fru RYDH MUNCK AF ROSENSCHÖLD:

Herr talman! Jag skall be att med några ord få uppehålla mig vid hans excellens herr utrikesministerns yttrande om det svåra livsmedelsläget i Norge, särskilt då med avseende å sockerförsörjningen. Vi beklaga ju alla, att det icke lyckats regeringen att utverka de allierades tillstånd till en transitering på svenska fartyg västerifrån till Norge. Vi måste under sådana förhållanden fråga oss, om vi icke från svenskt håll skulle kunna träda hjälpende emellan med egna varor. Det har i den allmänna diskussionen sagts, att om varje svensk avstode en sockerbit per dag av sin ranson skulle detta betyda Norges räddning i detta avseende. Jag skulle med hänsyn härtill gärna vilja rikta den frågan till hans excellens herr utrikesministern, om man icke — givetvis på frivillighetens väg — skulle kunna ordna denna insamling genom någon hjälporganisation och få Kungl. Maj: ts bistånd för utverkande av möjlighet till varornas överförande och distribuering.

Nr 17.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! Beträffande möjligheterna att exportera svenskt socker till Norge förhåller det sig på samma sätt som i fråga om en medverkan till en export utifrån från transoceana länder till Norge. Vi ha med de allierade i samband med hela vår överenskommelse om importen västerifrån en överenskommelse om, att vi icke skola utföra vissa varor till Tyskland eller till av Tyskland ockuperade länder. I enlighet med denna överenskommelse kunna vi icke exportera socker till Norge.

Nr 18.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Jag ställde i mitt anförande en fråga till herr utrikesministern, men trots att han redan hållit ett par anföranden, har mitt spørsmål icke blivit besvarat. För att liva upp hans minne vill jag ännu en gång påminna honom om denna fråga.

Det försiggår en utrotningskampanj mot det judiska folket i det av tyskarna besatta Europa. Jag framkastade frågan, huruvida det icke skulle vara möjligt att de svenska fartyg, som gå med livsmedel till Grekland, vid sin återfärd därifrån skulle kunna ta med sig flyktingar, särskilt judiska sådana. Jag utgår ifrån, att det icke heller borde vara alldeles omöjligt att få ett tyskt medgivande till en sådan sak.

Utrikesministern har som sagt underlåtit att besvara min fråga, om regeringen prövat denna tankegång eller om en sådan prövning icke skett, huruvida utrikesministern för sin del vore benägen att ta upp frågan till prövning?

Jag måste säga, och jag anser det bör föras till protokollet, att jag icke tvekar tolka utrikesministerns tystnad på denna punkt såsom likgiltighet inför detta spørsmål.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 1.40 e. m.

In fidem

SUNE NORRMAN

Fredagen den 21 maj

Kl. 3.45 e. m.

§ 1.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för den 13 innevarande maj, då kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det meddelande, som avses i Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen den 7 innevarande maj, nr 238; och blev berörda protokoll av kammaren justerat.

§ 2.

Justerades protokollet för detta sammanträde.

Kammarrens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.47 e. m.

In fidem

SUNE NORRMAN

Måndagen den 18 oktober

Kl. 11 f. m.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det muntliga meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 8 innevarande oktober nr 357; och lämnade herr talmannen därvid ordet åt hans excellens herr statsministern *Hansson*, som anförde: Nr 1.

Nr 1.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Vid riksdagens senaste slutna sammanträde den 13 maj kunde regeringen meddela, att lejdtrafiken över Göteborg nyss återupptagits efter att hava legat nere under fyra månader. Anledningen till detta långa avbrott i trafiken var som bekant följande.

Av de norska handelsfartyg, som våren 1942 utlöp från Göteborg för att försöka genom den tyska spärren nå England, hade två återvänt och blivit kvarliggande i Göteborg. Närmast i anledning av den med utbrytningsförsöket förenade vapensmugglingen hade det klargjorts för brittiska regeringen, att dessa fartyg tillsvidare icke finge utlöpa på nytt, och meddelande härom hade lämnats till tyska regeringen. I december 1942 meddelades emellertid från engelsk sida, att man önskade göra ett nytt försök med de två fartygen, vartill man ansåg sig äga rätt. Om svenska myndigheter förhindrade fartygens utlöpande, kunde man från engelsk-amerikansk sida icke längre bevilja lejd för Göteborgs-trafiken. Efter en del förhandlingar åt båda sidor underrättades tyska regeringen om att fartygen icke längre komme att hindras utlöpa, varefter tyska regeringen för sin del förklarade sig av militära skäl icke i fortsättningen kunna medge fri passage av svenska handelsfartyg genom spärrzonen. Därmed var lejdtrafiken avbruten. De båda norska fartygen blevo emellertid liggande i Göteborg över hela vintern. I april träffades överenskommelse med engelska regeringen om att de icke skulle avgå i varje fall före den 1 oktober i år och att en bindande förklaring härom kunde lämnas tyska regeringen. På grundval av denna förklaring återinfördes den tyska lejden, och trafiken upptogs på nytt i början av maj, tillsvidare sålunda med lejd från båda sidor till den 1 oktober 1943.

För att denna trafik skall fylla sin uppgift är det likväl uppenbarligen icke tillräckligt, att de svenska fartygen skola kunna passera oförhindrat genom blockadspärren. Det fordras också, att de skola kunna medföra varor av betydelse för vår försörjning. Med andra ord: lejdavtalet måste kompletteras med en överenskommelse med den brittisk-amerikanska parten om varukontingenter för importen västerifrån.

Förhandlingar i sådant syfte hade sedan länge pågått i London, Washington och Stockholm då lejdtrafiken nu åter kom i gång. Genom en särskild förhandlingsdelegation fortsattes de under maj och juni i London och fullföljdes därefter i Stockholm. De ha nu lett till en efter omständigheterna tillfredsställande ordning — varvid man måste räkna med den allmänna knappheten på en del varor, som vore önskvärda att införa i landet i större mängder. De kontingenter, som ställts i utsikt för en avsevärd tid framåt, äro dock av största betydelse och i stort sett tillräckliga såsom komplettering av vår försörjning genom inhemsk produktion eller tillförsel från länder innanför spärren.

Det blev väsentligt lättare att hos västmakterna vinna gehör för de svenska önskemålen, efter det att vissa svenska åtgärder på det handelspolitiska och allmänpolitiska planet genomförts under sommarens lopp. Hit hörde det betalningsavtal med Tyskland för andra halvåret 1943, som slöts i början av juli och vari fastställdes, att ingen svensk kredit skulle lämnas åt Tyskland, samt de handelsavtal med Finland och några andra europeiska länder, som slötos under sommaren. Innehållet av dessa olika överenskommelser har på sin tid offentliggjorts. Särskilt kunde det konstateras, att upphörandet av transiteringen genom Sverige av tyska permittenter och krigsmateriel för tysk räkning underlättade förhandlingarna västerut om lejdtrafiken.

Det svenska beslutet om transiteringens upphävande bragtes till tyska regeringens kännedom den 29 juli, då envoyén Richert överlämnade en promemoria i ämnet. Denna promemoria var av följande lydelse:

”Som det är tyska regeringen väl bekant, är svenska regeringen fast besluten att under bevarande av självbestämmanderätten och oavhängigheten hålla Sverige utanför det pågående kriget. Det bestående främsta uttrycket härför är den vid krigets början avgivna neutralitetsförklaringen, vilken givetvis innebär en uttalad avsikt att föra en politik, som enligt regeringens och svenska folkets uppfattning överensstämmer med neutralitetens krav. Häri måste anses inbegripet kravet att såvitt möjligt bevara vänskapliga förbindelser med alla främmande makter, varvid icke endast förhållandet till de i kriget deltagande huvudmakterna kommer i fråga utan alldeles särskilt de traditionellt framträdande och för Sverige politiskt betydelsefulla förbindelserna med de nordiska grannländerna.

Under den tid fientligheter våren 1940 pågingo på norskt område ställde sig svenska regeringen till följd härav avvisande till tyska önskemål om transitering av krigsmateriel och militär personal. Sveriges regering och folk kände det, oavsett med neutralitetsrätten sammanhängande överväganden, som en hederssak gentemot det norska broderfolket att icke genom transportlättnader skapa några fördelar för stridskrafter, som befunno sig i strid med norska trupper på norskt område. Dessa synpunkter gjorde sig, sedan striderna upphört i hela Norge, helt naturligt icke gällande med samma styrka. Till svar på de av tyske utrikesministern i mitten av juni 1940 framförda önskemålen fann svenska regeringen det möjligt att uttala sin principiella villighet att tillåta transitering av alla slags varor, även av krigsmateriel, till Norge, ävensom en permittenttrafik från och till Norge över svenskt område i enlighet med närmare bestämmelser, varom överenskommelse skulle träffas. Denna transitotrafik reglerades sedan genom en noteväxling av den 8 juli 1940, vilken sedermera kompletterades i tekniskt hänseende.

Då på sommaren 1940 från svensk sida ett så stort tillmötesgående visades gentemot tyska önskemål, skedde detta i den av svenska

regeringen hysta förväntan, att man i Norge kunde räkna med en militär ockupationsregim, som skulle leda till ett fullständigt upphörande av striderna i Norge och till en viss pacificering för det norska folket. Med livligaste beklagande har svenska regeringen nödgats konstatera, att utvecklingen icke motsvarat dessa förväntningar utan gestaltat sig så, att transiteringen av krigsmateriel och av tysk militärpersonal över svenskt område för svenska folket kommit att utgöra en tung och växande belastning i förhållande till det norska folket. Därmed har den svenska neutralitetspolitiken i ett viktigt avseende fått en i längden ohållbar inriktning, desto mera som denna trafik blivit en belastning även för de traditionellt vänskapliga svensk-tyska förbindelserna.

I betraktande av detta förhållande ser sig svenska regeringen icke i stånd att framdeles medgiva de i transitotrafiken Tyskland—Norge, resp. mellan delar av det norska territoriet, beviljade lätnaderna för transport av krigsmateriel och militär personal. Utvecklingen har lett därhän, att svenska regeringen anser det nödvändigt för fullföljande av sina ovan angivna neutralitetspolitiska huvudmål, att denna transitering och därmed över huvud varje transitering av militär personal och krigsmateriel genom Sverige upphör.

Ehuru det klart framgår av vad här framhållits, fäster svenska regeringen vikt vid att i detta sammanhang kategoriskt förklara, att upphörandet av de nämnda transiteringsförmånerna på intet sätt får uppfattas som en ändring av den svenska politiken; svenska regeringen är fast besluten att även framdeles upprätthålla sin hittillsvarande politik av obetingad och väpnad neutralitet.”

Samtidigt med överlämnandet av denna promemoria framförde Richert, att svenska regeringen ifråga om krigsmateriel icke ansåg sig kunna göra någon skillnad mellan transporter i riktning Narvik och i riktning Haparanda, och att regeringen över huvud önskade intaga en avböjande hållning till all transitering av krigsmateriel för krigförande makts räkning, således även till Finland. Därjämte framhöll han, att svenska regeringen önskade undvika, att transiteringens upphörande skulle utnyttjas i propagandasyfte och att man å svensk sida därför skulle hälsa med tillfredsställelse om upphörandet kunde ske i form av en i ömsesidigt samförstånd vidtagen åtgärd.

Det första tyska svaret gick ut på att man i Berlin icke kunde godkänna den ståndpunkt svenska regeringen intagit. Enligt tyska regeringens uppfattning kunde det avtal, som träffats i transiteringsfrågan, icke sättas ur kraft genom en ensidig åtgärd. Ett par dagar senare meddelades likväl, att man vore villig att diskutera frågan om transitotrafikens upphävande. De förhandlingar, som härefter följde, resulterade i en överenskommelse, som undertecknades den 5 augusti.

Enligt denna överenskommelse skulle permittenttrafiken upphöra den 20 augusti. Därefter skulle transitering av civila resande enligt vanliga

regler få fortsätta i samma omfattning som hittills. För dessa resande gälla emellertid därjämte vanliga bestämmelser angående genomresor, d. v. s. att var och en skall inneha genomresevisering, utfärdad av svensk beskickning eller konsulat. Individuell prövning av ansökan om sådan visering sker i varje särskilt fall. Sedan den 20 augusti har antalet sådana genomresande endast uppgått till i genomsnitt ett 30-tal om dagen i nordlig riktning och omkring 50 om dagen i sydlig riktning.

Vidare överenskom man, att tyska postvagnar med tysk betjäning fortfarande skulle få i viss utsträckning passera genom Sverige, liksom också att kurirtrafiken å svenska järnvägar skulle få fortsätta. Den svenska tullen kontrollerar dessa postvagnar, och ifråga om kurirtrafiken gälla vanliga bestämmelser, d. v. s. att varje kurirkolli skall vara plomberat eller sigillerat av tysk civil eller militär myndighet och att allt kurirbagage finnes upptaget i en av sådan myndighet utställd kurirlista, som skall företes av den tyske kuriren.

I fråga om transiteringen av varor innebar överenskommelsen, att all befordran av krigsmateriel på de svenska järnvägarna skulle upphöra den 15 augusti. Vad som skall räknas såsom krigsmateriel i Sverige finnes angivet i en kungörelse av år 1930 med tillägg år 1937, vilken grundar sig på 1925 års internationella konvention rörande kontroll av handeln med vapen, ammunition och krigsmateriel samt de krigsmateriellistor, som överenskommas inom den s. k. noninterventionsskommittén under spanska inbördeskriget. Utöver de i denna kungörelse upptagna varorna medtogos nu i förbudet för transitering åtskilliga nya varuslag. Hit höra sådana varor som material och utrustning till flygplatser, gasmasker, militära eldsläckningsapparater, bivackeringsutrustning, fallskärmar, strålkastare och pyrotekniska produkter. Alla övriga varor skulle enligt överenskommelsen fortfarande få transiteras, dock med den begränsningen, att transporterarna endast skulle få ske i samma omfattning, som hittills förekommit.

Den enda punkt, varom överenskommelse icke kunde vinnas, gällde transiteringen av olja. Å svensk sida krävde man vid förhandlingarna i början av augusti, att olja skulle likställas med krigsmateriel, detta så mycket mer som det synes vara ostridigt, att den tyska oljetransiteringen till Nordnorge till största delen var avsedd för tyska krigsfartyg. Å tysk sida vägrade man att gå med på en sådan överenskommelse och anförde, att oljan till stor del var avsedd för de norska fiskebåtarna, vilkas fortsatta verksamhet vore nödvändig för Norges försörjning. Man enades då om att lämna denna punkt utanför överenskommelsen, men samtidigt meddelades från svenskt håll, att transitering av olja under inga omständigheter kunde medgivas längre än till den 1 oktober i år. Vår ståndpunkt har alltså icke påverkats av en viss opinion, som framträdde i slutet av september. I slutet av augusti gjordes en förnyad erinran härom, varvid tyska vederbörande svarade, att en sådan svensk åtgärd komme att mötas med tyska motåtgärder, sannolikt i form av förbud för transitering

genom Tyskland av rumänsk olja till Sverige och möjligen också stoppande av den svenska oljeimporten medelst lejdtrafiken till Göteborg. I slutet av september passerade tre stora tankfartyg med olja till Sverige den tyska blockadspärren i Nordsjön på ingående till Göteborg. De stoppades av tyskarna i Kristiansand utan att man å tysk sida närmare upplyste om anledningen. Efter några dagars förhandlingar, varvid svenska regeringen med stor skärpa framförde kravet på att dessa fartyg skulle lössläppas, då tysk lejd redan medgivits för dem, blevo fartygen frigivna och inkommo till Göteborg. Den 1 oktober genomfördes transiteringsspärren för olja å svenska järnvägar.

Såsom av det nu anförda framgår, kan lejdtrafiken vad beträffar den engelsk-amerikanska parten anses ordnad för överskådlig tid även i avseende på varukontingenterna. För Tysklands del var, som jag nyss omnämnt, lejden i princip medgiven endast till 1 oktober, vilken frist sedermera förlängdes till den 15 oktober. Något meddelande i saken har icke mottagits från tyska regeringen och det får sålunda betraktas som en öppen fråga, om tysk lejd kan erhållas i fortsättningen. Givetvis kommer från svensk sida allt att göras för att trafiken skall kunna fortgå även under den tid som kommer.

I medvetande om den tidsfrist som var fastställd ha ansträngningar gjorts att få in så stora och betydelsefulla varupartier som möjligt under sommarmånaderna. Det har också lyckats att betydligt utöka trafiken över det normala. Sålunda har sedan den 12 maj inkommit 38 fartyg, därav 6 tankfartyg med olja, huvudsakligen till försvaret. Av övriga varumängder, som införts sedan trafiken återupptogs i början av maj må nämnas följande: Oljor och fetter för margarinindustrien 9.350 ton, oljekakor 55.500 ton, kaffe 19.725 ton, kakaoböner 2.780 ton, tobak 7.450 ton, bomull 13.850 ton, ull 5.420 ton samt hudar och skinn 5.600 ton. Krigsförsäkringsvärdet uppgår till sammanlagt 302.000.000 kr. Under samma tid ha 42 fartyg utlöpt med exportvaror, huvudsakligen papper och pappersmassa, till ett sammanlagt värde av 135.000.000 kr.

Ett avbrott i trafiken under någon tid framåt skulle i nuvarande läge givetvis vara olägligt, men icke ge anledning till några allvarigare bekymmer för vår försörjning.

Såsom nämndes vid riksdagssammanträdet den 13 maj upptogs i våras diskussioner för att vinna en tillfredsställande ordning beträffande den tyska kurirflygtrafiken. Därvid klargjordes från svensk sida, att en förutsättning för trafikens fortbestånd vore, att de gällande bestämmelserna noga iakttoges, således att flygplanen skola vara civila, hava civil besättning och vara obebäpnade. Efter förhandlingar, som på denna grundval ägde rum mellan vederbörande svenska och tyska militära myndigheter, uppnåddes den 10 augusti en överenskommelse, i vilken de svenska kraven tillgodosetts. Sålunda definieras i överenskommelsen kurirflygplan såsom ett obebäpnat flygplan med särskild beteckning

angivande dess egenskap av kurirflygplan. Denna beteckning består av ett med vit färg målat, en meter brett fält mitt på vardera vingens undersida. Flygplanets förare och övriga besättning skall bära civil dräkt och vara försedd med civil legitimation. Med obebäpnat flygplan menas enligt överenskommelsen, att planet icke medför bomber eller andra motsvarande stridsmedel, att det icke är försett med uppmonterade, nedmonterade eller isärtagna kanoner, kulsprutor eller andra eldvapen, samt att besättning och passagerare äro obebäpnade. Självklart få heller icke apparater för flygfotografering medföras. Flygvägarna över Sverige äro exakt angivna, och mellanlandning får ske blott i undantagsfall. Antalet flygningar i vardera riktningen äro begränsat och skall väga jämnt. Vidare givas bestämmelser rörande signalering, förannmälning m. m. Under sommaren har anledning ej förelegat att påtala tyska överträdelser av de gällande villkoren.

Som bekant ledde efterforskningarna av den förolyckade ubåten "Ulven" till upptäckten av ett antal tyska undervattensminor ej långt från olycksplatsen och delvis innanför territorialgränsen. Den protest, som i anledning härav inlades i Berlin, besvarades den 2 juni. I svaret förklarades, att från tysk sida inga förankrade minor utlagts inom svenskt territorialvatten. I april 1940 hade de tyska sjöstridskrafterna i den ifrågavarande delen av Kattegatt på internationellt vatten utlagt förankrade undervattensminor på stort djup för att hindra de vid sagda tidpunkt i Skagerack opererande brittiska ubåtarna att tränga söderut. Tyska regeringen hade av militära skäl ej kunnat offentliggöra åtgärden eller på diplomatisk väg framföra något meddelande härom. Minorna hade för övrigt legat så djupt, att de ej betytt någon fara för handelssjöfarten men väl för fisket. Genom marinattachén vid tyska beskickningen i Stockholm hade den tyska krigsmarinen därför i april 1940 låtit tillstå de svenska myndigheterna ett meddelande, vari de svenska fiskarena varnades för att fiska inom ett visst angivet område utanför den svenska territorialgränsen i Kattegatt. Därest ett antal tyska tyska minor av det slag, som då utlagts på internationellt vatten, påträffats inom den svenska tremilsgränsen, utan att de lösgjorts från sin förankring, så funnes härför enligt tyska regeringens uppfattning blott den förklaringen, att minorna med tiden steg för steg drivit innanför sagda gräns. Anledningen till minspärrns förflyttning, vilken ej kunnat förutses, måste sökas i de ovanligt starka bottenströmmarna. Slutligen förklarades, att den tyska krigsmarinen vore beredd att i samförstånd med den svenska marinen avlägsna de minor, som beklagligtvis drivit in på svenskt vatten, samt att rådgöra om åtgärder, ägnade att förhindra drift av ytterligare förankrade tyska minor. Samtidigt påtalades muntligen, att svenska sjöstridskrafter oskadliggjort tyska minor även utanför den svenska tremilsgränsen och därigenom gynnat de fientliga sjöstridskrafternas operationer.

I samband med det skriftliga svarets avgivande lämnades ett muntligt

meddelande från tyske utrikesministern, vari uttrycktes en förhoppning, att de svenska och tyska marinerna skulle i samarbete vidtaga åtgärder till säkerställande av det svenska territorialvattnet mot nya mindrivningar.

Sedan frågan blivit föremål för utredning av de svenska marinmyndigheterna, avlämnades i Berlin den 6 juli ett genmäle, vari till en början framhölls, att svenska regeringen tagit ad notam, att förekomsten av tyska förankrade minor inom det svenska territorialvattnet icke voro att hänföra till några avsiktliga åtgärder från tysk sida. Beträffande det tyska förslaget om samarbete för minornas avlägsnande meddelades, att minorna redan oskadliggjorts genom svenska marinens försorg, samt att sådan minsvepning även i framtiden kommer att företagas på samma sätt. Beträffande frågan om rätt för en neutral stat att oskadliggöra minor på internationellt vatten, hänvisades till, att de svenska sjöstridskrafterna sedan oktober 1942 i samförstånd med tyska vederbörande svept minor på dylikt vatten till skydd för färjetrafiken Trelleborg—Sassnitz. Vidare erinrades om att såväl svenska som danska marinerna år 1918 företog minsvepningar på internationellt vatten i Kattegatt, utan att någon protest avhördes från de krigförande makterna. I det svenska svaret togs vidare fasta på erbjudandet om gemensamma åtgärder till skydd för ett upprepande av mindrivningar in på svenskt område. I överensstämmelse härmed upptogs överläggningar mellan de svenska och tyska marinerna, vilka resulterat i att från tysk sida avgivits försäkringar av innebörd, att minor ej komma att utläggas inom vissa angivna områden utanför det svenska territorialvattnet.

Den svenska protestnoten med anledning av beskjutningen den 25 augusti av fiskefartygen "Hermon" och "Västkusten" har bringats till allmänhetens kännedom. Jag vill därför här endast erinra om att i noten framhölls, att svenska regeringen reserverat sig mot proklamerandet av spärrade områden på internationellt vatten och att regeringen ej kunde biträda uppfattningen, att tyska stridskrafter skulle vara berättigade att inom dylika områden utan varningsskott beskjuta svenska fiskare. Protesten utmynnade i krav på åtgärder till förhindrande av ett upprepande varjämte regeringen förbehöll sig ersättningsanspråk. Även innehållet i den tyska noten, som korsade vår egen, har bragts till offentligheten. Den tyska framställningen utmynnade som bekant i en allvarlig protest mot fiskefartygens uppträdande, som förklarades vara icke blott neutralitetsstridigt utan även hava utgjort ett direkt understöd åt Tysklands fiender. Vidare uttalades den tyska regeringens förväntan, att svenska regeringen måtte ställa de sålunda skyldiga till ansvar och uttalades slutligen, att tyska sjöstridskrafter efter vad som förefallit hade erhållit order att i framtiden frångå den hittills i många fall ådagalagda återhållsamheten. Å svensk sida kunde man icke låta den tyska noten med dess beskyllningar mot svenska fiskare stå oemotsagd. Sedan kompletterande utredningar införskaffats instruerades därför den 8

september beskickningen i Berlin att till tyska regeringen överlämna en promemoria, vari de svenska synpunkterna ytterligare utvecklades.

I promemorian framhölls, att den fortsatta undersökningen hade styrkt svenska regeringen i dess övertygelse, att från de svenska fiskefartygens sida icke förekommit någon mot tyska krigsmakten riktad verksamhet såsom skadegörelse å lysbojar, spionage eller dylikt. De beskyllningar, som framförts i detta avseende, måste tillbakavisas såsom helt ogrundade. Med hänsyn till de tyska krigsfartygens manövrering i omedelbar närhet av de beskjutna fiskefartygen tedde det sig svårförklarligt, att räddningsåtgärder, såsom hävdats från tyskt håll, omöjliggjorts på grund av minspärren. Efter allt att döma hade åtgärder för besättningarnas räddning kunnat och bort vidtagas. Sammanfattningsvis ville svenska regeringen understryka, hette det till sist, att den till alla delar vidhölle sina tidigare förklaringar och yrkanden, vilka senare komme att specificeras, så snart erforderliga utredningar slutförts. Under hänvisning till sin tidigare deklarerade uppfattning, att ett av krigförande makt utfärdat förbud mot befarande av internationellt vatten saknar stöd i folkrätten och följaktligen icke kan medföra rätt att utan föregående varning beskjuta neutrala fartyg, uttalade svenska regeringen därutöver sin förväntan, att vid ett eventuellt uppträdande av svenska fiskefartyg inom det från tysk sida såsom "Warngebiet" angivna området, någon omedelbar beskjutning från tyska stridskrafterns sida i framtiden icke komme att äga rum.

Samtidigt som denna promemoria överlämnades hade envoyén Richert beordrats att muntligen framhålla, att den 4 september det svenska fiskefartyget "Siljan" beskjutits från tyska jagare, då det uppehöll sig långt öster om det tyska minvarningsområdet. Skotten föreföllo att närmast hava karaktären av varningsskott. Även om något folkrättsstridigt förfarande icke kunde hava anses förekommit i detta fall, ville man å svensk sida dock fästa uppmärksamheten å saken, då den vore ägnad att oroa fiskarbefolkningen och giva näring åt en redan tidigare utbredd föreställning, att fiskarena riskerade angrepp från tyska stridskrafterns sida även öster om minvarningsområdet. Slutligen beordrades sändebudet att framhålla, att det vore önskvärt om svenska och tyska marina myndigheter kunde gemensamt genomgå hithörande spörsmål i syfte att skapa en för det svenska västkustfisket så betryggande ordning som förhållandena medgiva. Från svensk sida framstode det givetvis som ett önskemål, att möjligheter bereddades de svenska västkustfiskarena att i största möjliga utsträckning utöva sin näring på sina gamla fångstplatser. Démarchen verkställdes den 11 september, men något svar har hittills icke ingått.

I dagarna har emellertid från Utrikesdepartementet instruktion lämnats till beskickningen i Berlin att hos tyska regeringen kräva ett skadestånd med anledning av beskjutningen. Skadeståndet har fixerats med ledning av uppgifter, som ställts till förfogande från Västkustfiskarnas Centralförbund, över vilka sedan Krigsförsäkringsnämnden och

Riksförsäkringsanstalten yttrat sig. Då som sagt något som helst officiellt svar från tysk sida ännu icke erhållits på våra olika *démarches*, är det icke möjligt att säga i vad mån de svenska önskemålen kunna komma att bli tillgodosedda.

Samtidigt med att ovanstående *démarches* gjordes gentemot tyskarna befanns det nödvändigt — i varje fall ur rent formell synpunkt — att även göra en motsvarande *démarche* hos brittiska regeringen. Redan den 4 juni 1940 meddelade nämligen denna, att brittiska stridskrafter erhållit instruktioner att angripa alla fartyg i östra delen av Nordsjön samt i Kattegatt. I vår svarsnote av den 8 juni 1940 gjorde svenska regeringen förbehåll för alla de rättigheter, som tillkommo Sverige i egenskap av neutral makt i det pågående kriget. Tolkar man den brittiska notifikationen efter bokstaven, skulle varje svenskt handels- eller fiskefartyg riskera angrepp från brittiska stridskrafterns sida utan föregående varning var som helst i Skagerack och Kattegatt utanför svenskt territorialvatten. Då emellertid ingenting dylikt inträffat, har hittills icke funnits anledning att gentemot England hävda vår principiella inställning i fråga om av krigförande proklamerade spärrzoner på fritt vatten. Nu har det dock ansetts önskvärt att även från brittisk sida söka få fram ett besked om att våra fiskefartyg skola respekteras när de färdas på sina gamla fiskevatten. Svar har icke heller från engelsk sida ännu mottagits.

Liksom tidigare under kriget har även under den gångna sommaren skyddet av det svenska territoriet mot kränkningar från de krigförande makternas sida påkallat oavslåttlig uppmärksamhet. Det har huvudsakligen gällt överflygningar, företagna av tyska, engelska och amerikanska flygplan. De tyska överflygningarna ha i huvudsak skett över Skåne och västkusten, men i vissa fall ha tyska flygplan även inkommit över gränsen i Norrland. Antalet tyska överflygningar steg i juli till 29 men har därefter hållit sig till 8 à 9 i månaden. De flesta av dessa kränkningar ha varit av relativt lindrig art och sannolikt beroende på felorientering. Samtliga fall ha påtalats.

Under det att de tyska överflygningarna nästan uteslutande företagits av enstaka flygplan, ha de från brittisk och amerikansk sida under eftersommaren begåna kränkningarna såtillvida haft en allvarigare karaktär, som de vanligen utförts av större förband, vilka tagit vägen över södra Sverige på väg till eller från sina bombmål i Tyskland. Visst fog synes föreligga för misstanken, att punkter på svenskt territorium tjänat till ledning vid flygarnas orientering. I de fall, då planens identitet med visshet kunnat konstateras, har protest avgivits, och i andra fall har undersökning begärts.

Under sommaren ha sammanlagt sju flygplan tillhörande krigförande makt, därav tre tyska och fyra amerikanska, nödlandat på svenskt territorium. Antalet här störtade flygplan uppgår till fyra, därav ett tyskt och tre brittiska. Vidare ha med stor sannolikhet två främmande flygplan

nedskjutits av svenskt luftvärn. Under tiden 1 maj–10 oktober i år ha sammanlagt 66 militärpersoner omhändertagits och internerats genom de svenska militärmyndigheternas försorg. Detta antal fördelas på tre tyskar, sexton engelsmän, fyrtio amerikanare och sju polacker.

Andra neutralitetskränkningar ha även förekommit och föranlett diplomatiska démarcher. Sålunda besköts den svenska motortorpedbåten T 3 den 6 augusti av ett norskt fartyg på svenskt territorialvatten utanför västkusten. Ehuru det var fråga om ett norskt fartyg, ansågs Berlin vara rätta adressen för protesten, enär av omständigheterna måste slutas, att fartyget gick i tysk tjänst med tyskt vaktmanskap ombord. Samma dag besköts ett svenskt militärflygplan utanför Nordmaling i Bottniska viken från ett tyskt handelsfartyg. Ehuru det i detta fall icke kunde anses utrett, att beskjutningen skett inom svenskt territorialvatten, förelåg grundad anledning att påtala saken hos tyska vederbörande. Några förklaringar från tysk sida rörande de nu nämnda båda fallen ha hittills ej avgivits.

Svenska folket har visat en uppoffrande vilja att hjälpa den nödställda befolkningen i krigshärjade länder och regeringen söker också att på allt sätt stödja och befrämja svensk hjälpverksamhet i utlandet. Tyvärr ha planerade hjälpaktioner i flera fall strandat. Planer på att till Sverige överföra norska, belgiska och franska barn ha sålunda icke kunnat fullföljas. I Belgien och Frankrike ha i stället genom svensk försorg och för här insamlade medel inrättats barnbespisning och barnhem, liksom redan tidigare skett i Norge. Våra möjligheter att bringa hjälp begränsas också av de allierades blockadpolitik, som icke medger införsel av livsviktiga varor till områden, som hållas besatta av fienden.

Ett viktigt undantag från blockadsystemet har alltsedan hösten 1942 medgivits från allierad sida till förmån för Greklands hungrande befolkning, för vars räkning de allierade ställa spannmål och andra livsmedel till förfogande i Canada för transport till Grekland med svenska fartyg. Dessa varor fördelas där genom en svensk-schweizisk röda kors-kommission. Ett villkor för detta undantag från blockadprincipen var att svenska regeringen åtog sig ansvaret för den med hjälpaktionen förknippade kontrollen av att livsmedelsimporten icke länder ockupationsmakterna till obehörigt gagn. En av svenska regeringen utsedd ordförande, justitierådet Sandström, står numera i spetsen för kommissionen. Kostnaderna för de svenska delegaterna bestridas av statsmedel.

Kommissionens verksamhet har under innevarande år fortskridit så normalt som förhållandena medgiva. Dess största uppgift har varit att sörja för bröddistribution och barnbespisning i städerna, främst Athen och Pireus med omnejd. Även på landsbygden distribuerar kommissionen spannmål eller mjöl. Efter hand har denna distribution kunnat omfatta

allt större delar av landet och sålunda utsträckt även till de Egeiska öarna. Å andra sidan har partisanverksamheten i det inre av Nordgrekland och på Peloponnesos medfört inskränkningar i kommissionens möjligheter till hjälpverksamhet i landsorten. Ockupationsmakten tillåter nämligen icke kommissionen att distribuera livsmedel i trakter, som beröras av guerillakriget.

Enligt de rapporter, som ingått från kommissionen, är försörjningsläget i de delar av landet, där hjälpen distribueras, förhållandevis tillfredsställande. En upprepning av den katastrof, som vintern 1941–42 medförde för stora delar av landet, har kunnat undgås. Livsmedelssändningarna från Canada omfatta högst 15.000 ton vete och 3.000 ton torkade grönsaker per månad. Därjämte sändas mindre partier kondenserad mjölk och soppulver samt avsevärda kvantiteter läkemedel. Då bristen på proteinhaltiga livsmedel i Grekland har aktualiserat faran av vissa bristsjukdomar bland befolkningen, ha numera även vissa kvantiteter ris och andra livsmedel med hög proteinhalt ställts till förfogande från allierad sida. Krigshändelserna i Medelhavet ha emellertid medfört vissa förseningar i tillförseln, varför de effektiva skeppningarna icke helt motsvarat de disponibla livsmedelskvantiteterna. Hittills ha bortåt 200.000 ton varor fraktats med hjälpfartygen till Grekland, eller i medeltal omkring 16.500 ton per månad. För närvarande undersökas möjligheterna att insätta ytterligare svenskt tonnage i denna trafik. Svenska fartyg stå till förfogande, men det gäller att erhålla samtliga krigsförändes medgivande.

Mellan brittiska och amerikanska regeringarna å ena sidan och tyska regeringen å den andra ha efter långvariga förhandlingar, som bedrivits genom schweizisk förmedling, överenskommelse träffats om utbyte av svårt sårade och sjuka krigsfångar samt tillfångatagen sjukvårdspersonal. De berörda regeringarna hemställde på sin tid, att utväxlingen till en del måtte få verkställas över Sverige. Regeringen tillmötesgick omedelbart denna hemställan. I morgon, den 19 oktober, komma över 4.000 amerikanska och brittiska medborgare att i Göteborg utväxlas mot över 800 tyskar, som återvända från krigsfångenskap i Storbritannien. För omhändertagandet i Göteborg av krigsfångarna och de tekniska anordningarna i samband med deras utväxling har Svenska Röda Korset ställt personal till förfogande. En del av krigsfångarna ha redan anlänt till Göteborg, medan återstoden anländer senare idag och i morgon. Från Tyskland sker transporten dels med tyska lasarettsfartyg direkt till Göteborg, dels med färja och tåg över Sassnitz–Trelleborg samt från Storbritannien med två brittiska transportfartyg. Från Göteborg sker vidaretransporten till Tyskland, resp. Storbritannien med de återvändande fartygen ävensom med tåg via Trelleborg–Sassnitz för en mindre del av den tyska personalen. Vidare kommer Svenska Amerikalinjens ”Drottningholm”, som för ändamålet befraktats av brittiska krigstrans-

portministeriet, att tagas i anspråk för transporten till Storbritannien. För sjötransporterna ha de krigförande makterna beviljat särskild lejd, som även gäller för "Drottningholms" återresa till Göteborg. Beträffande denna må tilläggas, att Utrikesdepartementet gått i författning om att utnyttja den lägenhet, som därmed erbjuder sig, till att hemförskaffa svenska sjömän.

Regeringen har även lämnat ett tillmötesgående svar på en förfrågan från Internationella Röda Korset, om Sverige vore villigt mottaga ett antal svårt sårade krigsfångar för vistelse här till krigets slut. Det är här fråga om den principiella ståndpunkten till en plan, som ännu icke kunnat sättas i verket. Svenska Röda Korset har ansett sig kunna svara för omhändertagandet av några hundra sårade och sjuka av denna kategori.

Under sommaren har ett stort antal estlandssvenskar flytt över till Sverige, antingen direkt eller över Finland, sammanlagt omkring 600 personer, företrädesvis folk i sin bästa ålder. Anledningen till denna utvandring, vilken är förbunden med stora risker, är huvudsakligen krigslägets utveckling på östfronten samt de från tysk sida anbefallda inkallelserna till arbetstjänst och militärtjänst. Visserligen synes den svensktalande befolkningen ha drabbats mindre hårt av dessa åtgärder än övriga befolkningsgrupper i de baltiska länderna, men de ha dock för många utgjort motiv för att söka sig över till Sverige. De tyska motåtgärderna synas i huvudsak ha inskränkt sig till beslag på estlandssvenskarnas båtar för att söka förhindra ytterligare flykt. Mot anhöriga till flyktingarna synas däremot icke några allvarliga repressalieåtgärder ha vidtagits.

Till frågan om en överflyttning hit av den estlandssvenska befolkningen ha tyska vederbörande tidigare ställt sig avvisande, och framställningar från svensk sida om utresetillstånd ha därför icke kunnat göras annat än i särskilda fall. Bland befolkningen råder emellertid större oro än förut och stämningen för ett allmänt uppbrott till Sverige är förhärskande inom den svenska folkgruppen. Härifrån göras ansträngningar för att söka underlätta överflyttningen. Inresetillstånd beviljas sålunda alla, som önska begiva sig hit. Beskickningen i Berlin har hos tyska regeringen hemställt om välvillig prövning av ansökningar om utresetillstånd för estlandssvenskar, som önska överflytta till Sverige. Samtidigt har föreslagits överläggningar angående åtgärder för underlättande av en överflyttning hit. Ehuru svar ännu icke ingått på denna démarche, förefaller det som om den tyska inställningen numera vore mera välvillig än tidigare.

Tyskt medgivande lär i första hand kunna påräknas för överförande hit av en kontingent på 500 personer, till större delen bestående av äldre, sjuka och barn, men även av sådana som ha nära anhöriga i Sverige sedan tiden före den tyska ockupationen. Ett ombud för den år 1940 tillsatta Kommittén för Rågösvenskarna befinner sig i Estland för att organisera

hittransporten och träffa förberedelser för överflyttning av de ytterligare kontingenter estlandssvenskar, för vilka utresetillstånd kan erhållas.

Uptakten till den kris i Danmark, som fick sin utlösning i proklamerandet av undantagstillstånd den 29 augusti, var det den 7 augusti framförda kravet på att sabotörer skulle dömas efter tysk lag inför tysk domstol, att därvid ådömda frihetsstraff skulle avtjänas i Tyskland samt att ifrågavarande bestämmelser omedelbart skulle publiceras såsom utfärdade med danska regeringens samtycke. Danska regeringen beslöt omedelbart enhälligt avvisa dessa krav.

De därefter följande händelserna äro i stora drag så allmänt kända, att jag här kan förbigå dem.

Sedan regeringen ingivit sin avskedsansökan och konungens maktbefogenheter av general von Hanneken förklarats suspenderade, har högsta ledningen och förvaltningen utövats provisoriskt av ämbetsmännen i chefsställning, alltså vederbörande statssekreterare, generaldirektör etc., var och en inom sitt verksamhetsfält.

Under tiden närmast efter undantagstillståndets införande diskuterades möjligheten att få till stånd något slag av dansk myndighet, som med viss auktoritet kunde förhandla med tyskarna, eller rent av en fackmannaregering. De ledande riksdagsmännen ansågo sig emellertid icke kunna ingå i några förhandlingar med tyskarna, så länge ett stort antal riksdagsmän sutto anhållna.

Den 13 september sammankallade direktören i utrikesministeriet ledarna för de politiska partierna — även konungens sekreterare var närvarande — för överläggningar om bildandet av en ny regering. Samtliga partiledare förklarade emellertid, att det såsom situationen utvecklat sig icke vore möjligt för riksdagen att medverka i en regeringsbildning. Ett nytt försök gjordes något senare av presidenten i högsta domstolen, som tillställde kronprinsen en skrivelse, vari han framhöll, att det enligt grundlagens föreskrifter ålåg konungen att utnämna en regering. I följd härav kallade konungen den 17 september till sig statsminister Scavenius samt partiledarna. Dessa bekräftade sitt tidigare beslut.

Ett annat förslag avseende att provisoriskt säkerställa administrationen överlämnades, efter att ha godkänts av representanter för riksdagen, den 23 september till doktor Best. Härvid framhölls, att det icke vore möjligt att bilda en regering i överensstämmelse med grundlagen. Dock kunde statsförvaltningen fortsätta att fungera på ett såväl för befolkningen som ockupationsmakten tillfredsställande sätt genom att regeringens vanliga funktioner utövades av de danska administrativa cheferna. Dessa kunde påräkna politiska kretsars och befolkningens fulla stöd. Fastare former för samarbete mellan dem kunde åvägabringas. Enighet rådde mellan landets högsta jurister och administrativa chefer om att de sistnämnda under den tid de var och en inom sitt område utövade de högsta administrativa befogenheterna ägde att utfärda lagbestämmelser, under förutsättning att dessa vore nödvändiga för upprätthållandet av lugn och

ordning och med hänsyn till samhällslivets ostörda gång samt att de icke strede mot dansk rättsuppfattning. Administrationscheferna skulle slutligen enligt förslaget kunna besätta statsämbeten på förordnande ävensom besluta, att utövandet av viss tjänst kan upphöra. Något svar har ej lämnats från tysk sida. Emellertid synes den danska administrativa apparaten alltjämt fungera, och undantagstillståndet har som bekant den 6 oktober upphävts. Emellertid jäser det uppenbarligen inom folket, sabotagedåden fortsätta och läget är ytterst labilt.

På sistone har oviljan mot ockupationsmakten ytterligare stegrats till följd av judeförföljelser. Redan i augusti steg oron för att man på tysk sida skulle så småningom skrida till åtgärder mot de danska judarna. Vid denna tid instruerades vår beskickning i Köpenhamn att vidtaga de åtgärder, som möjligen kunde vidtagas under hand, för att rädda i Danmark boende judar över till Sverige. Främst avsågos därvid svenskfödda och deras närmaste anhöriga. Om något stode att vinna genom utfärdandet av provisoriska svenska pass, var beskickningen bemyndigad att göra detta. Beskickningen bemyndigades därutöver att för ifrågavarande judar utfärda inresevisum utan förhandsförfrågan i Utrikesdepartementet.

Det stod visserligen från början klart, att varken ett svenskt provisoriskt pass eller ett nyförvärvat svenskt medborgarskap alltid skulle kunna rädda vederbörande från eventuellt planerade åtgärder. Från tysk sida har sålunda i annat sammanhang förklarats, att man icke anser sig kunna taga hänsyn till ett nationalitetsbyte, som skett under likartade förhållanden. Å andra sidan hade det faktiskt visat sig, att när det var fråga om åtgärder mot judarna i Norge det lyckades för svenska generalkonsulatet i Oslo att åtminstone i vissa fall få över till Sverige en del judar, som ansågos ha närmare anknytning till vårt land. Då faran för de norska judarnas deportering hösten 1942 blev akut, framförde Svenska Röda Korset genom presidenten för Norges Röde Kors till rikskommissariatet ett erbjudande att i Sverige omhändertaga alla de judar, som avsåges skola deporteras från Norge. Detta erbjudande avböjdes skriftligen den 15 december med den motiveringen, att judarnas överflyttning från Norge till Sverige icke skulle överensstämma med de syften, vilka såväl tyska som norska regeringen fullföljde i judefrågan. Ett liknande svenskt erbjudande framfördes under hand i Berlin på diplomatisk väg, utan att positivt resultat nåddes. I detta läge försökte man åtminstone hjälpa de internerade norska judar, som hade särskild anknytning till Sverige, t. ex. genom födelseort eller släktingar härstädes. Beträffande dylika fall hemställde svenske generalkonsuln i Oslo enligt instruktion hos såväl norska som tyska vederbörande, att de måtte få avresa hit. Även beskickningen i Berlin beordrades att under hand upptaga saken med tyska vederbörande. Vissa resultat av dessa framställningar uppnåddes ehuru, som ovan omnämndes, blott i ett tämligen ringa antal fall, där det varit fråga om personer, som icke haft norskt medborgarskap. Som

bekant lyckades dock under senhösten 1942 inemot 800, d. v. s. ungefär halva antalet, norska judar fly över till Sverige.

Då beskickningen i Köpenhamn den 29 september på kvällen inberättade, att det enligt tillförlitliga uppgifter befarades, att de danska judarna inom kort komme att sändas till Tyskland, beordrades beskickningen i Berlin samma afton att i Auswärtiges Amt förfråga sig, huruvida ryktet kunde ha någon grund. Beskickningen borde samtidigt framhålla den utomordentliga indignation som en sådan åtgärd måste framkalla i Sverige. Påföljande dag instruerades beskickningen att tillika framföra svenska regeringens erbjudande att i Sverige mottaga samtliga danska judar. I instruktionen betonades ytterligare, att för tyska vederbörande borde klargöras de allvarliga återverkningarna i Sverige av judeförföljelsen i Danmark. Å svensk sida vore man villig vidtaga åtgärder för att förhindra, att de judiska flyktingarna komme att utöva någon för Tyskland skadlig verksamhet i Sverige. Man vore sålunda beredd att internera dem till krigets slut. Samtidigt instruerades beskickningen i Köpenhamn att verka i samma riktning. Démarchen framfördes dagen därpå till statssekreteraren i tyska utrikesministeriet; redan dessförinnan hade danska vederbörande och doktor Best fått kännedom om Sveriges inställning genom envoyén von Dardel, som vid ett samtal med Best en vecka tidigare på eget initiativ varnat för en aktion mot de danska judarna. Den 2 oktober inlöpte underrättelser om att en razzia mot de danska judarna ägt rum under natten. Den 3 oktober instruerades beskickningen i Berlin att i anslutning till den tidigare démarche föreslå, att i första hand de judiska barnen i Danmark sändes till Sverige, enär de tyska åtgärderna enligt ett tyskt pressmeddelande motiverats med att de danska judarna skulle förgifta atmosfären och detta ju omöjligt kunde äga tillämpning på barnen.

Förslag om att internera de danska judarna till krigets slut för att undgå deportationshotet har parallellt med det svenska erbjudandet framförts även från dansk sida. Kung Christian, biskoparna, universitetet i Köpenhamn och olika danska sammanslutningar ha sökt förebygga judedeportationerna. Av allt att döma ha även doktor Best, generalerna von Hanneken och Kannstein, vilka förde de viktigaste befälen i Danmark, samt Himmler avrått från ett ingripande mot de danska judarna. Det tyska högkvarterets beslut har dock ej stått att rubba.

Emellertid är det påfallande, att judarnas uppsamlande ej fullföljts med verklig effektivitet. Redan före den första razzian, natten 1—2 oktober, hade judarna varnats och i största utsträckning gömt sig undan. Razzian gav därför ett klen resultat. Uppgifterna om antalet anhållna variera mellan några hundratal och bortåt två tusen. Ett fartyg har under natten till den 2 oktober avgått från Köpenhamn. Det är ej fullt klart huru många som medförts ombord. Uppgifterna härom variera från 400 till 1.600. Enligt en hittills obestyrkt uppgift skulle under loppet av den 14 oktober ytterligare en båt ha avgått från Köpenhamn. Å andra sidan

tog flyktingströmmen till Sverige genast stark fart. Natt efter natt togo sig flyktingar i småbåtar över Sundet i stigande tempo. Efter en vecka kulminerade trafiken och man beräknar att då på en enda natt inemot tvåtusen flyktingar anlände till Skåne. Det sammanlagda antalet danska flyktingar överstiger nu 7.000, därav den alldeles övervägande delen judar. Man kan icke värja sig för tanken, att tyskarna i Danmark sett mellan fingrarna med flykten till Sverige. I varje fall är det faktum, att flertalet danska judar fått en fristad här i landet.

För första gången sedan sommaren 1940 föreligger åter orsak att även beröra vårt lands förhållande till Frankrike. Sedan Frankrike helt ockuperats och den härvarande franska legationen till större delen förklarat sin anslutning till det franska utskottet för nationell befrielse i Alger, har vår beskickning i Vichy föreståtts av en chargé d'affaires. Den franska beskickningen i Stockholm förestås av en från Vichy utsänd chargé d'affaires. Den förutvarande franske ministern i Stockholm jämte några av hans tidigare medarbetare konstituerade sig härstädes såsom en delegation, vars existens det ej fanns någon orsak att från svensk sida förhindra, men som å andra sidan ej betraktades såsom en officiell institution. Sedan de allierade makterna efter hand erkänt befrielseutskottet de facto, förelåg emellertid anledning att till prövning upptaga vårt förhållande till detta utskott, vilket faktiskt utövar administrationen över Franska Nordafrika, Korsika och de flesta franska besittningarna i övrigt. Detta utgör ett ofantligt område med ett femtiotal miljoner innnevånare, inom vilket Sverige har stora ekonomiska och andra intressen. Den 13 september överlämnades till greve de Vaux Saint-Cyr en skrivelse, vari meddelades, att svenska regeringen önskade tillvarataga svenska intressen inom det område, som faktiskt administreras av befrielseutskottet i Alger, genom sina därvarande konsulära representanter. Reciprokt vore svenska regeringen beredd medgiva utskottets delegerade i Stockholm de lätnader, som erfordras för tillvaratagandet av dessa områdens intressen i Sverige. Utskottets svar försenades på grund av svårigheter vid den telegrafiska överföringen. Den 27 september meddelades emellertid, att man med största tillfredsställelse tagit del av det svenska beslutet, varefter detta offentliggjordes.

Under de senaste månaderna har frågan om Finlands utträde ur kriget alltmer trätt i förgrunden. Ämnet är ej längre tabu i den finska pressen och ej heller i deklarationer av regeringsledamöter. Det har offentligen klargjorts, att Finland i princip önskar upprätta fredliga och goda grannskapsförbindelser med Ryssland. Däremot har ingenting sagts om hur och när finska regeringen tänkt sig detta kunna ske. Ett verkligt initiativ till upptagande av fredsförhandlingar med Ryssland har veterligen ej tagits från finska regeringens sida.

Efter vad som förekommit är det emellertid naturligt, att Finlands

förbindelser med Tyskland ej längre äro de bästa. Finska regeringen har på olika sätt ådagalagt sin önskan att följa en i förhållande till Tyskland obunden och självständig utrikespolitisk linje. Sålunda har den ej velat tillmötesgå tyska regeringens i våras framförda önskan om en solidaritetsförklaring och en utfästelse att ej ingå separatfred. Av intresse är, att Finland ej erkänt den nya fascistiska regeringen under Mussolinis ledning. Från finsk sida har slutligen givits uttryck åt ogillande med anledning av aktionen mot de danska judarna.

Av allt att döma ha vi nu kommit in i det avgörande skedet av kriget. Hur långt detta kommer att bli kan icke härifrån bedömas. Men det synes säkrast att räkna med att det kommer att draga ut på tiden innan den efterlängttade freden kan komma. Detta slutskede av kriget kommer sannolikt att bjuda på en allt hänsynslösare krigföring från båda sidor med alla de medel, som må stå till förfogande. Samtidigt härmed kan man förvänta, att också den politiska krigföringen kommer att skärpas — kanske också bliva mer oberäknelig — med de faror detta givetvis kan innebära för de få återstående neutrala.

Sverige går för sin del in i världskrigets femte år med oförändrad politik. Vår beslutsamhet att med bevarad frihet och självständighet söka undgå att dragas in i kriget är lika stark som någonsin. De år som gått hava väl använts för att stärka vår försvarsberedskap. Denna beredskaps värde för den tid, som återstår av kriget, inses av en och var. Vårt försörjningsläge är sådant att det inger förtröstan om att vi skola kunna rida ut stormen även om våra handelsförbindelser vare sig väster- eller söderut icke skulle kunna upprätthållas i samma omfattning som nu.

Ingenting i vårt nuvarande läge pekar hän på en allvarlig konflikt med någon av de krigförande och icke heller ha vi anledning tro, att om vi fullfölja den politik, som vi utstakat för oss, vi icke efter kriget skola kunna intaga den plats i staternas samfund, som tillkommer oss.

Vi anse oss ha anledning hysa grundad förhoppning om att Danmark och Norge, hur svårt deras läge än nu må te sig, vid krigets slut skola återfå sitt oberoende och sin fulla frihet. Finlands framtid är mera oklar och osäker. Men vi hoppas innerligt, att även detta nordiska land skall komma ut ur sitt nuvarande bekymmersamma läge som en fri medlem av den nordiska kretsen.

Fortsatt vaksamhet och fortsatt beredskap äro av nöden. Sorglöshet och grundlös optimism få icke taga överhanden. Men om samma enighet och beslutsamhet som i stort sett under kriget karakteriserat det svenska folket bevaras även under dess slutskede, kunna vi motse framtiden med förtröstan.

Vidare yttrades ej.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.01 e. m.

In fidem

SUNE NORRMAN

Lördagen den 23 oktober

Kl. 1.45 e. m.

§ 1.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för den 18 innevarande oktober, då kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 8 innevarande oktober nr 357; och blev berörda protokoll av kammaren justerat.

§ 2.

Justerades protokollet för detta sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 1.47 e. m.

In fidem
SUNE NORRMAN

Fredagen den 17 december

Kl. 11.30 f. m.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det muntliga meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 10 innevarande december nr 367; och lämnade herr talmannen därvid ordet åt

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*, som anförde: Nr 1.

Härefter yttrade:

Herr *Vougt*: Nr 2.

Herr *Thorell*: Nr 3.

Herr *Lindqvist*: Nr 4.

Herr andre vice talmannen *Carlström*: Nr 5.

Herr *Vougt* erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Nr 6.

Vidare yttrade:

Herr *Andersson* i Rasjön: Nr 7.

Herr *von Friesen*: Nr 8.

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Nr 9.

Herr *Svensson* i Grönvik: Nr 10.

Herr förste vice talmannen övertog härunder ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr *Cruse*: Nr 11.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 12.

Herr *Kilbom*: Nr 13.

Herr *Lundell*: Nr 14.

Herr *Vougt*: Nr 15.

Herr *Andersson* i Rasjön: Nr 16.

Herr *von Friesen*, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Nr 17.

Härpå yttrade:

Herr *Liedberg*: Nr 18.

Herr *Lundell*: Nr 19.

Nr 1.

Hans Excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

I början av riksdagens höstsession lämnades från regeringen en redogörelse för de viktigare aktuella utrikespolitiska frågornas läge. Det har ansetts lämpligt att innan riksdagen åtskiljes fortsätta redogörelsen med upplysningar i viktigare utrikespolitiska frågor, som under den närmast förflutna tiden varit föremål för regeringens handläggning.

Vid kammarens slutna sammanträden den 13 maj och 18 oktober lämnades redogörelse för utvecklingen under året av lejdtrafiken över Göteborg. Svårigheter hava som bekant tid efter annan uppstått, närmast i anledning av de två norska handelsfartyg, som kvarligga på Västkusten. I april träffades överenskommelse med brittiska regeringen om att de icke skulle avgå, i varje fall icke före den 1 oktober, och att en bindande förklaring härom kunde lämnas tyska regeringen. På grundval av denna förklaring återinfördes den tyska lejden, och trafiken upptogs på nytt i början av maj, tills vidare sålunda med lejd från båda sidor till den 1 oktober. Sedermera förlängdes denna frist till den 15 oktober. Den 27 oktober meddelade emellertid den tyska marinen, att lejd icke längre kunde medgivas, emedan det blivit nödvändigt att vidtaga skärpta bevakningsåtgärder i Skagerack för att förhindra eventuella utbrytningsförsök från de två norska fartygens sida. Lejdtrafiken har sedan dess legat nere; likväl har såsom undantagsmedgivanden beviljats lejd dels för ett hemvändande fartyg, nämligen "Nagara", som vid tidpunkten för lejdtrafikens avbrytande befann sig på hemväg och redan hunnit i höjd med Azorerna, dels även för ett Röda Korsfartyg, "Mangalore", och ett fartyg avsett för Greklandstrafik, "Saggat", vilka båda väntas lämna Göteborg inom den närmaste tiden.

Alltsedan i oktober hava förhandlingar bedrivits för att möjliggöra ett återupptagande av lejdtrafiken. Såsom meddelades vid sammanträdet den 18 oktober, föreligga inga svårigheter på engelsk-amerikansk sida. Över huvud taget kan Göteborgstrafiken, vad beträffar den engelsk-amerikanska parten, anses vara ordnad för överskådlig tid, även i avseende på varukontingenterna. Det är sålunda uteslutande med Tyskland, som de nu omtalade förhandlingarna fått föras. Efter en del preliminära meningsutbyten har den svenska regeringskommissionen för handeln med Tyskland vid besök i Berlin i början av december kunnat konstatera, att tyska regeringen i princip är beredd att diskutera ett återupptagande av lejdtrafiken. Under diskussionen med tyska utrikesministeriet framkommo i själva verket vissa hållpunkter för en eventuell ny svensk-tysk uppgörelse i ämnet. I viss utsträckning hava dessa överläggningar emellertid kommit att sammankopplas med underhandlingarna rörande det svensk-tyska varuutbytet under nästa år, och för närvarande bedrivs de båda förhandlingslinjerna parallellt med varandra.

Handelsavtalsförhandlingarna med Tyskland hava pågått sedan början av november månad. Innan jag går in härpå, torde först böra sägas några ord angående handelsutbytets utveckling under innevarande år. Det kan konstateras, att de tyska leveranserna i år hava fullgjorts nästan i den utsträckning, som förutsetts i gällande överenskommelse. Man beräknar, att importen av kol och koks till årets slut kommer att uppgå till omkring 4,7 miljoner ton mot en avtalad kvantitet om 5 miljoner ton. Leveranserna av kemiska produkter, maskiner, textilier m. m. hava hållit sig på förutsedd nivå, medan däremot importen av handelsjärn och konstgummi tyvärr icke på långt när nått upp till de fastställda kvoterna. På den svenska exportsidan är att i första rummet nämna en utförsel av järnmalm, som för hela året torde komma att överstiga 9,5 miljoner ton, och en export av stål och kullager, som icke oväsentligt överstiger föregående års siffror. Däremot hava tyskarna icke tagit ut de avtalade exportkvoterna för cellulosa och papper. Vid sammanträde med de svenska och tyska regeringskommissionerna i november framlades från tysk sida ett leveransprogram för 1944 av till och med något större omfattning än innevarande års program. Den svenska kommissionen anlade en mera pessimistisk syn på de tyska leveransmöjligheterna under nästa år och föreslog i enlighet med sina instruktioner, att handelsavtalet för nästa år skulle baseras på en lägre nivå än det nuvarande avtalet. I överensstämmelse med denna allmänna inställning har från svensk sida föreslagits en plan för den svenska exporten till Tyskland under 1944, som åtminstone beträffande vissa huvudposter understiger motsvarande kvoter i årets avtal.

Efter ett förhandlingsuppehåll under senare delen av november, då de båda kommissionerna avlade rapport rörande resultaten av det första sammanträdet, hava de delegerade ånyo sammanträtt i Stockholm till förhandlingar, som började den 10 dennes. Det har därvid visat sig, att samma principiella meningsskiljaktigheter alltjämt föreligga; på tysk sida önskar man ett avtal innefattande kvoter, som till och med överstiga innevarande års, under det att de svenska förhandlarna framhållit, att ett mindre avtal bättre skulle svara mot de faktiska förhållanden, som sannolikt komma att råda under 1944. På grund av dessa bestående meningsskiljaktigheter är det icke möjligt att förutsäga, huruvida regeringskommissionernas förhandlingar skola leda till positivt resultat eller icke, och i samband därmed är det ännu ovisst, om en överenskommelse angående lejdtrafikens återupptagande kan uppnås inom den närmaste tiden.

Den 22 oktober utsattes det svenska flygplanet "Gripen" på återväg från Skottland till Sverige i närheten av den svenska kusten för beskjutning av ett främmande flygplan. Skadorna blev så stora, att flygplanet blev manöverodugligt. Det störtade, och samtliga ombordvarande så när som på två personer omkommo. Härvarande tyske flygattaché meddelade så gått som omedelbart, att flygplanet beskjutits av ett tyskt jaktflyg-

plan, och beklagade det misstag, som sålunda blivit begånget. Med anledning härav framfördes den 26 oktober i tyska utrikesministeriet en protest mot denna beskjutning av ett civilt svenskt flygplan. Vidare gjordes reservation för kommande skadeståndsanspråk, varjämte föreslogs, att förhandlingar inom den närmaste tiden skulle inledas i syfte att säkerställa, att de svenska flygplanen mellan Sverige och Storbritannien i framtiden icke bleve föremål för angrepp.

Det officiella svaret på den svenska protesten dröjde ganska länge. Under tiden fördes underhandsdiskussioner med tyska vederbörande såväl i Berlin som i Stockholm. Det framhölls därvid, att man å svensk sida önskade tyska garantier för att angreppshandlingar mot den svenska flygtrafiken icke komme att ske. Däremot kunde man icke gå med på något som helst slag av tysk kontroll över vad som befordras med linjen. Å andra sidan vore man naturligen beredd att beträffande de tekniska modaliteterna för flygningarnas genomförande gå de tyska önskemål till mötes, som eventuellt kunde framkomma. Av dessa underhandsdiskussioner syntes framgå, att i varje fall några principiella invändningar från tysk sida icke längre förefunnes mot svensk flygtrafik på Storbritannien.

Då emellertid ett officiellt svar fortfarande dröjde, uttryckte jag den 16 november för tyske ministern min förvåning över att man från tysk sida ännu icke vore beredd att lämna de begärda garantierna för den svenska flygtrafiken. Det tyska svaret lämnades den 22 november till vår minister i Berlin. Däri erinrades först om de varningar, som från tysk sida tidigare framförts, särskilt ett genom härvarande tyska legation framfört meddelande av den 15 juli 1942, varigenom bragtes till vår kännedom, att tyska nattjaktplan satts in mellan Norge och Danmark, varför alla flygplan, som nattetid inflögo i detta område, utsatte sig för risk för anfall från de tyska stridsflygplanen. Jag vill i detta sammanhang nämna, att Utrikesdepartementet vid mottagandet av detta meddelande framhöll, att vår flyglinje till Storbritannien var av den betydelse, att vi likväl ämnade upprätthålla den och att vi under alla omständigheter utginge från att tyska angrepp mot civila svenska flygplan icke skulle ifrågakomma, ett uttalande varemot från tysk sida aldrig gjorts någon invändning. Jag vill också här inskjuta, att det sätt, på vilket flygningarna organiserats, alltså med flygning nattetid och utan belysning, skett i fullt samförstånd med A/B. Aerotransports såväl ledning som flygande personal. Med en längre motivering hävdades i den tyska noten, att det svenska flygplanet "Gripen", som trots upprepade tyska varningar givit sig ut på sin färd, självt vore ansvarigt för den olyckliga utgången och att man å tysk sida avböjde varje ansvar för den inträffade olyckan, vilken man rent mänskligt sett beklagade. Emellertid tillfogades i noten, att tyska utrikesministeriet icke avböjde att förhandla om de förslag till reglering av en fortsatt svensk flygning på Storbritannien, som från svensk sida kunde komma att framställas. Med anledning härav framfördes i slutet av november efter kontakt med närmast berörda svenska myndigheter ävensom med A/B.

Aerotransport ett svenskt förslag till regler för denna trafik. Något svar härpå har ännu icke ingått.

Till slut vill jag i denna fråga blott tillägga, att Luftfartsmyndigheten för närvarande är sysselsatt med en utredning rörande beräklandet av ett skäligt skadeståndsbelopp. Så snart denna utredning blir färdig, kommer kravet att framföras till tyska vederbörande.

I fråga om beskjutningen av de svenska fiskebåtarna "Hermon" och "Västkusten" lämnades vid sammanträdet den 18 oktober en redogörelse för den svenska démarche, som verkställdes i Berlin den 11 september, ävensom för en parallell framställning, som något senare gjordes till brittiska regeringen. Vad först avser denna sistnämnda framställning, lämnades från brittisk sida i slutet av november ett besked, som innebar, att någon förklaring ej kunde avgivas rörande en inskränkning av det från brittisk sida proklamerade spärrområdet. Man erinrade emellertid om att inga angrepp från brittiska stridskrafterns sida ägt rum mot svenska fartyg inom den angivna zonen ävensom att radiovarningar plägade utsändas till fiskebåtar inom de områden, där militära operationer kunde väntas försiggå. Någon garanti kunde ej lämnas — hette det slutligen — för att fiskebåtarna ej skulle bli utsatta för våda beskjutning eller olyckshändelser av annat slag. Det har ej ansetts erforderligt att fortsätta diskussionen med engelsmännen i denna fråga.

Beträffande meningsutbytet med tyska regeringen må här först erinras om att den nyssnämnda svenska démarche utmynnade i ett förslag, att de svenska och tyska marina myndigheterna gemensamt skulle genomgå ifrågavarande spörsmål i syfte att skapa en för det svenska västkustfisket så betryggande ordning, som förhållandena medgiva. Från tysk sida avgavs den 23 oktober ett svar. Däri framlades inledningsvis åter den tyska ståndpunkten i fråga om rätten för krigförande makt att proklamera spärrade områden på internationellt vatten. Enär tyska regeringen vid flera tillfällen underrättat svenska regeringen om existensen och utsträckningen av det spärrområde, inom vilket beskjutningen ägt rum, måste man å tysk sida antaga, att de båda fiskebåtarna begivit sig in i området i fråga med vetskap om risken. Tyska regeringen uttalade sitt beklagande av att de svenska fiskarna omkommit på grund härav, men den måste avböja allt ansvar i detta sammanhang. I fortsättningen av svaret upprepades den tyska argumenteringen, enligt vilken de svenska fiskarna gjort sig skyldiga till åverkan på de från tysk sida utlagda lysbojarna och även genom sitt uppträdande i övrigt själva givit orsak till beskjutningen. Slutligen uttalades i den tyska noten, att omständigheterna beklagligtvis icke tillåtit ett försök att rädda de svenska båtarnas besättning bl. a. enär de tyska fartygen i ett sådant fall skulle hava drivits in i minspärren. Samtidigt lämnade man å tysk sida sitt bifall till det svenska förslaget om upptagande av förhandlingar. I samband härmed förklarades från tysk sida,

att man ej behövde hysa någon oro för att fiskarna skulle angripas av tyska stridskrafter utanför minvarningsområdet.

Det tyska svaret föranledde ett genmäle från svensk sida den 10 november. Däri framfördes ånyo svenska regeringens principståndpunkt, enligt vilken av krigförande makter utfärdade förbud mot befarande av det fria havet sakna rättslig verkan och följaktligen icke medföra rätt för de krigförandes stridskrafter att beskjuta neutrala fartyg utan varning. Vidare framlades konkreta förslag, vilka avsågo att giva våra fiskare möjlighet att utan risk för beskjutning fortsätta sitt fiske på de bästa fångstplatserna, som just äro belägna inom det av tyskarna proklamerade spärrområdet. De svenska förslagen gingo därför ut på att få den östra gränsen för spärrområdet dragen längre västerut och vidare att få denna gräns tydligt utmärkt genom prickar. Dessutom föreslogs avgivande av en tysk garanti, att svenska fartyg i intet fall skola beskjutas utan föregående varning.

Något resultat av de inledda förhandlingarna föreligger ännu icke. Att döma av de underhandsuttalanden, som gjorts från tysk sida, förefaller det emellertid ej sannolikt, att de svenska önskemålen skola kunna i någon form tillgodoses. Det är givet, att regeringen kommer att fortsätta sina ansträngningar att trygga våra västkustfiskares intressen i denna sak.

Även under höstmånaderna hava förekommit neutralitetskränkningar från såväl tysk som allierad sida genom överflygning av det svenska territoriet. Dessa kränkningar hava varit av lindrigare beskaffenhet med ett betydande undantag, nämligen bombfällningen över Lund den 18 november. Som bekant har brittiska regeringen som svar å vår protest beklagat bombfällningen och förklarat sig beredd lämna ersättning för de uppkomna skadorna. Den har också hemställt, att en brittisk representant skulle tillåtas deltaga i beräkningen av skadeersättningen. Enligt uppdrag har vår beskickning i London uttryckt tillfredsställelse med det brittiska svaret och meddelat, att hinder ej möter mot att en brittisk representant deltagar i skadeståndsberäkningen. Enligt vad numera beslutits, kommer frågan om ersättningen att handläggas av den nyinrättade krigsskadenämnden med deltagande av en representant för härvarande brittiska beskickning.

I detta sammanhang må vidare omnämnas, att brittiska regeringen även erkänt, att överflygningarna natten till den 4 september och natten till den 30 september utförts av brittiska flygplan, och i anledning därav uttalat sitt beklagande.

Den 18 november nödländade tre amerikanska fyrmotoriga Liberatorplan på flygplatser i Örebro och Trollhättan. Flygplanen ävensom de till sammanlagt trettio man uppgående besättningarna internerades.

Såsom redan igår blivit offentligt bekant, mottages idag envoyén Bull av Konungen i sedvanlig högtidlig audiens såsom Norges befullmäktigade sändebud i Stockholm. Det föreföll lämpligt att Bulls ackreditering skedde nu i samband med hans återkomst från några månaders vistelse i London. Även holländska regeringen har de sista åren i Sverige varit företrädd av en chargé d'affaires, under det att Sverige å andra sidan varit representerat hos holländska regeringen i London av minister Sjöborg. I dagarna har holländska regeringen underrättats om att agrément när som helst kan lämnas för en ny holländsk minister i Stockholm. Beträffande övriga ockuperade länder är för närvarande ingen ändring i den diplomatiska representationen påtänkt.

De nu omnämnda förändringarna i Norges och Hollands officiella representation i Sverige beslötos för regeringens del för några veckor sedan och ha intet som helst samband med den svenska démarchen i Berlin i anledning av aktionen mot universitetet i Oslo.

Jag har tidigare lämnat en redogörelse för frågan om de danska judarna och deras flykt till Sverige. Jag vill därför nu blott giva några uppgifter angående det aktuella läget beträffande dessa och andra flyktingar från Danmark. Enligt vederbörande myndigheters uppskattning befinna sig för närvarande drygt 11.000 dylika flyktingar här i riket. Av dessa äro 60 å 70 % judar. Intill den 4 dennes har arbetsmarknadskommis-sionen förmedlat 5.500 platser för danska flyktingar. I dessa siffror torde emellertid ingå en del platser, som erbjudits till samma personer, men å andra sidan synas en del danska flyktingar hava kunnat utan förmedling av arbetsmarknadskommis-sionen själva skaffa sig anställning. Då flyktingströmmen i början av oktober började sätta in på allvar, upprättades av Socialstyrelsen ett femtiotal förläggningar, till en början huvudsakligen i Skåne och Småland. Sedermera har man eftersträvat en viss spridning av förläggningarna. En hel del av dessa förläggningar hava efterhand kunnat stängas; den 8 dennes funnos kvar på olika förläggningar 2.440 danska flyktingar.

I likhet med vad fallet är beträffande de norska flyktingarna stå de danska under uppsikt av sin härvarande legation, som i fortsättningen skall bestrida de huvudsakliga kostnaderna för deras vistelse här i landet. För ändamålet har genom Riksbanken till danska legationens förfogande ställts ett lån på 5.000.000 kronor.

Sedan någon tid hava från norsk sida framställts önskemål, att norska flyktingar, som härför äro lämpade, måtte i viss omfattning beredas tillfälle att undergå polisutbildning i Sverige med tanke på kommande uppgifter i hemlandet. Från norskt håll har härvid framhållits, att man hyser oro för den inre utvecklingen i Norge, efter det tyskarna lämnat landet,

då det torde uppstå avsevärda svårigheter för de kvarvarande myndigheterna att upprätthålla ordningen. En icke obetydlig del av Norges polis är statsfientlig och kan icke begagnas, när Norge åter blir fritt. Det anses fördenskull värdefullt att omedelbart hava tillgång till pålitliga polisstyrkor för användning efter ockupationens hävande. Svenska regeringen har ställt sig förstående till dessa synpunkter. Det måste nämligen vara ett svenskt intresse, att det icke uppstår ett tillstånd av oordning och kaos i Norge, då tyskarna lämna landet, och likaså förefaller det vara ett svenskt intresse, att ordningen då kan upprätthållas av en ordningsmakt sammansatt av norska medborgare och icke av andra.

När saken i våras först upptogs, avsågs utbildningen skola ske i relativt liten skala. Man tänkte sig att successivt utbilda 200—300 man reguljär polis (kriminal- och ordningspolis). Med regeringens samtycke sattes denna utbildning i gång på Johannesbergs säteri, Gottröra socken, Stockholms län, vilken egendom förhyrdes för norsk legationens räkning. Som instruktörer hava tjänstgjort en överkonstapel vid Stockholms polis, som med biträde av en tjänsteman från Kriminaltekniska anstalten och norska lärarkrafter lett undervisningen. För utbildningen erforderliga svenska vapen och övningsmaterial hava ställts till förfogande. Enligt senare överenskommelse med norska vederbörande skall utbildningen av den reguljära polisen omfatta omkring 1.200 man, vartill kommer befäl, expeditionsfolk m. m. Totalantalet av de i Gottröra utbildade blir omkring 1.500 man. Den 1 april 1944 väntas detta antal vara fullt färdigutbildat.

Emellertid har från norsk sida framhållits, att under den första tiden efter Norges befrielse den i Sverige utbildade reguljära polisstyrkan samt de pålitliga resterna av den norska polisen icke kommer att på långt när kunna bemästra de extraordinära situationer, vilka kunna förväntas uppstå. Till jämförelse har nämnts, att t. ex. Danmark för tillfället har en polisstyrka på 9.000 man inklusive reservpolis. Utbildningen av den reguljära polisen är alltså endast en ofullständig hjälp. För att säkra situationen i Norge torde, enligt norsk uppfattning, en nödortfiktig polisutbildning av fältpoliskaraktär av samtliga norska flyktingar i Sverige, som kunna befinnas lämpliga för ändamålet, vara nödvändig.

Efter överläggningar med norska beskickningen rörande utbildning av en sådan större norsk reservpolisstyrka har följande ordning fastställts.

Ett antal läger om vardera högst 500 man skola organiseras för utbildning av högst 8.000 man. I lägren skola deltagarna få genomgå reservpolisutbildning i olika etapper. Den viktigaste etappen skall innefatta även vapenövningar, och vapen komme att för detta ändamål ställas till förfogande från svensk sida. Givetvis är det endast fråga om sådana vapen, som polisstyrkor kunna tänkas använda. Då de äro avsedda för övningsändamål, har det ansetts tillräckligt att ställa till förfogande vapen motsvarande en tredjedel av varje etappgrupps manskapsstyrka. Sedan varje grupp utbildats, får den lämna plats för nästa. Efter fullständigt genomgången utbildning få de utbildade återgå till vanligt civilt arbete,

om sådant finnes att erbjuda dem; i motsatt fall komma de att kvarbliva i förläggningen på samma sätt som vanligen sker med arbetslösa flyktingar. Beträffande den tidpunkt, då de utbildade polisstyrkorna skola få komma till användning, gäller, att särskild överenskommelse härom skall träffas mellan svenska och norska regeringarna. Intet dylikt kan således företagas, utan att svenska regeringen givit sitt samtycke. Det är angeläget att framhålla detta, då det förefaller, som om man på sina håll bland norska flyktingar framställer saken, som om det gällde utrustning och utbildning av norska trupper, som skulle ingripa i kriget. Polisgrupperna avses för uppgifter efter ockupationens slut och ingenting annat.

Från dansk sida hava framställts liknande önskemål, ehuru avseende ett mindre antal personer. Även här har framhållits, att man hyser stor oro för framtiden, när man ser, hur tyskarna systematiskt beröva Danmark alla dess vapen. Så gott som hela danska arméns vapenförråd har nämligen förts bort från Danmark. Meningen är tydligen, att denna avväpning skall bli total. Man fruktar också, att Danmark i det avgörande ögonblicket skall vara berövat hela sin utbildade officers- och underofficerskår. Man befarar, att det därefter kommer att inträda ett tillstånd, då de lagliga myndigheterna icke hava möjlighet att upprätthålla ordningen gentemot organisationer, som kunna tänkas uppträda och försöka rycka till sig makten. Med tanke på en sådan utveckling har man från danskt håll begärt, att en liknande polisutbildning som för norrmännen skall få anordnas, och regeringen har icke funnit anledning att ställa sig avvisande härtill. Utbildningen avser tillsvidare endast omkring 500 man.

För utrustningen av de sålunda utbildade norska och danska polisstyrkorna har regeringen ställt i utsikt att nödig materiel skall ställas till förfogande, när fråga blir om styrkornas användning i hemlandet.

De sista dagarna i november blev det känt i Oslo, att studenterna vid Oslo universitet jämte ett antal lärare skulle arresteras och deporteras till Tyskland. Den 30 november förelågo i Stockholm underrättelser om att en omfattande polisrazzia igångsatts, vilken tydligen åsyftade att infånga alla studenter i Oslo. Omkring 1200 studenter samt ett tjugotal lärare vid universitetet blevo anhöllna och förda till ett läger vid Stavern utanför Larvik, uppenbarligen i syfte att de därifrån skulle föras vidare till Tyskland. Den tyske polisgeneralen Rediess hade i ett tal till studenterna uttryckligen förklarat, att universitetet skulle stängas och samtliga studenter, med undantag av de kvinnliga och dem som deklarerade sin anslutning till Nasjonal Samling, samlas i ett särskilt anordnat läger i Tyskland.

Detta hot om en ny och mycket allvarlig våldshandling mot det norska folket kunde givetvis icke undgå att framkalla en stark reaktion i Sverige, och regeringen ansåg sig böra göra en démarche hos tyska regeringen för att om möjligt förhindra, att planen verkställdes. Den första december

framförde jag till tyske ministern en vädjan härom, vars ordalydelse därefter publicerades.

Den fjärde december lämnades svar av tyske riksutrikesministern, och innehållet i detta svar blev också offentliggjort. I svaret förklarades bl. a. att tyska regeringen principiellt avböjde att diskutera norska frågor med svenska regeringen samt att åtgärderna mot studenterna i Oslo voro naturliga och berättigade. Något direkt svar på den svenska vädjan att icke föra studenterna till Tyskland gavs emellertid icke.

Den sålunda tillkännagivna tyska uppfattningen, att Sverige icke vore berättigat att blanda sig i frågor, som rörde Norge, kunde naturligtvis icke här godtagas. Innan regeringen i sin tur svarade tyska regeringen, ville den dock något avvakta händelsernas utveckling i Norge. Ingenting angående verkställigheten av aktionen mot studenterna har meddelats officiellt, men på olika vägar har dock numera en viss överblick av vad som förekommit kunnat erhållas.

Beslutet om studenternas deportering torde ha fattats av rikskommisarien Terboven. Den svenska démarchen och de svenska opinionsyttringarna föranledde emellertid högre myndigheter i Tyskland att ingripa, och olika meningar ha tydligen därvid gjort sig gällande. Resultatet synes vara, att man vill låta bero vid vad som hittills åtgjorts och i övrigt avveckla saken i stillhet genom att successivt frigiva de anhållna studenterna och akademiska lärarna. Det totala antalet studenter, varom det ursprungligen varit fråga, utgör omkring 3000. Härav befinner sig över hälften på fri fot, ehuru de hittills varit efterspanade. Av återstoden har ett mindre antal den 9 december tillsammans med andra fångna norrmän sänts till Tyskland på ett fartyg. Antalet sålunda deporterade studenter uppges från norskt håll endast utgöra något över 100, medan från andra håll nämnts siffror mellan 200 och 300. De kvarvarande i lägret vid Stavern frigivas sedan några dagar med mellan 50 och 100 man om dagen.

Sedan de nu omnämnda underrättelserna ingått ansåg regeringen tiden vara inne för ett svar till tyska regeringen, och i går lämnades ett sådant svar av följande lydelse:

”Svenska regeringen kan ej godtaga den tyska tesen att den ej vore berättigad att med tyska regeringen upptaga frågor rörande Norge. Utvecklingen i de nordiska grannländerna, med vilka Sverige är förenat med otaliga band, kan ej vara Sveriges regering och folk ovidkommande. Ödesdigra händelser, som drabbat grannfolken, hava i Sverige alltid framkallat en stark reaktion, som kommit till uttryck i offentligheten. Vid flera sådana tillfällen har svenska regeringen ansett sig föranlåten att genom diplomatiska hänvändelser åt olika håll framföra sina egna och den allmänna opinionens önskemål och uppfattning.

Aktionen mot universitetet i Oslo kan icke undgå att återverka på de fortsatta svensk-tyska förbindelserna. Detta har redan visat sig i fråga om sådana allmänna förbindelser, som omfatta kontakter och utbyten mellan institutioner, corporationer och enskilda. En ytterligare försäm-

ring kan icke undgås, om aktionen fullföljes. Svenska regeringen, som alltid varit angelägen att visa omsorg om förbindelserna mellan Sverige och Tyskland, har därför ansett det vara icke blott sin rätt utan även sin skyldighet att upptaga ämnet med tyska regeringen på det sätt som skett.”

Någon garanti för att aktionen i sin helhet kommer att på nyssnämnda sätt inskränkas och avvecklas kan säkerligen icke uppnås, och frågan om återöppnandet av universitetet i Oslo synes ännu sväva i vida fältet. Men för dagen är läget det nu angivna, och därigenom har den ursprungliga planen ju mildratshögst avsevärt och även förlorat sin karaktär av en svår skada för hela landet och dess framtid. Det torde icke vara oberättigat att antaga, att de ändrade dispositionerna främst föranletts av den svenska händelsen.

Nr 2.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag är övertygad om att kammarens ledamöter med utomordentligt stort intresse lyssnat till den redogörelse för den svenska utrikespolitiken under den senaste tiden som vi här fått. Jag tycker mig kunna utläsa två saker av den. Det ena är, att man inom regeringen för närvarande icke har någon känsla av något hot som skulle vara riktat mot Sverige, och det andra är, att man uppenbarligen i vissa avseenden kan räkna med en ökad rörelsefrihet. Det är, å ena sidan, vissa åtgärder som icke tidigare kunnat företagas från svensk sida som nu kunnat göras — jag syftar exempelvis på ackrediteringen i Stockholm av Hollands och Norges ministrar — men, å andra sidan, förefaller det mig också, som om vårt förhållande till Tyskland skulle vara i högsta grad svävande. Hans excellens nämnde att man icke nu kan förvänta något snabbt resultat, när det gäller frågan om nedskjutandet av svenska flygplan, och icke heller när det gäller frågan om ordnande av svenska fiskares rätt att fiska på fritt vatten. Det ligger också i vida fältet, huruvida det blir möjligt att åstadkomma ett handelsavtal. Detta svävande läge gör naturligtvis, att vi ha en känsla av att stå vid bristningspunkten. Problemet Sverige—Tyskland blir därigenom ytterst ömtåligt, och det är klart, att man också måste räkna med verkningarna av det ytterst labila läge som känslomässigt sett inträtt i Sverige, när det gällt förhållandena till Tyskland.

Det har konstaterats i svaret till den tyske riksutrikesministern, att Sverige icke kunnat undgå att reagera gentemot tyska våldshandlingar mot våra nordiska brödraländer. När regeringen uttalar detta, har regeringen hela landet bakom sig. Jag tror, att det är riktigt, att det här sagts ifrån så klart som det skett. Såvitt jag nu, efter att hava hört det korta svaret uppläsas, anser mig kunna säga, tycker jag, att det var ett bra

svar. Det är också mycket lyckligt, om man kan säga, att den svenska *démarchen* i alla fall haft någon effekt så till vida, som antalet till Tyskland deporterade norska studenter visat sig bli jämförelsevis litet.

Samtidigt vill jag säga, att i den riksdagsgrupp som jag tillhör finnas ganska många som anse, att regeringen svarat i väl oförsiktiga uttryck, när utrikesministern i denna *démarche* vädjade till tyska regeringen i de fortsatta svensk-tyska förbindelsernas intresse. Man har i uttrycket "fortsatta" velat se en hänvisning till möjligheten av ett avbrott i förbindelserna. För egen del måste jag säga, att jag finner ganska svårt att nu efteråt förklara, hur jag själv tolkade uttrycket, när det först kom fram. Det är också ett faktum att man på vissa håll inom pressen omedelbart bemärkt sig detta uttryck och försökte göra så mycket som möjligt av det. Det var en stor Stockholmstidning som omedelbart på morgonen efter den dag som kommunikén om *démarchen* offentliggjorts, förklarade, att Sverige hade medel till sitt förfogande för att göra sin vilja gällande i fråga om de norska studenterna och också torde använda dem. Det är sålunda icke så alldeles lätt att här riktigt klargöra för sig vad som hos oss själva varit verkningarna av en medveten propaganda eller ett intryck av själva kommunikén. Det förefaller mig emellertid uppenbart, att det är ganska olyckligt, om man kan säga, att man både inom och utom landet fått det intrycket, att regeringen sagt någonting som den sedermera icke velat stå för, och det bör naturligtvis fortsättningsvis undvikas. Jag tror mig kunna säga, att den breda opinionen här i vårt land står mycket klart på den ståndpunkten, att om Sverige, såsom fallet är, kunnat mer än fyra år hålla sig utanför storkriget, önskar man icke, att vi nu genom åtgärder som kunna driva oss därhän eller genom ett medvetet steg skulle så att säga glida in i kriget. I den uppfattningen står hela den övervägande delen av den svenska opinionen och hela den breda mängden av arbetarklassen bakom regeringen.

Samtidigt tror jag mig kunna säga, att man inom dessa kretsar också reagerat med en viss skärpa gentemot den opinion som visserligen framkallats av en mycket naturlig känsloreaktion men som i alla fall litet för snabbt blossat upp vid det tillfälle, då våldsåtgärder i Norge riktades mot studenterna. Man tycker, att den akademiska opinionen visat sig väl trög, när det tidigare gällt att reagera mot rättskränkningar, och att dess plötsliga aktivitet, när det är fråga om akademiska värden, knappast tyder på den sans och måtta som man skulle vilja räkna med.

Slutligen, herr talman, kanske det kan vara lämpligt att använda detta tillfälle, när kammaren befinner sig inom fyra väggar, att klara upp vissa frågor som äro av viss betydelse, när det gäller samarbetet — jag vill icke säga samarbetet inom regeringen men i varje fall samarbetet partierna emellan — så länge partierna tillsammans utgöra grundvalen för den samlingsregering som vi ha, och som vid sin tillkomst för fyra år sedan förklarade sig skola föra en konsekvent svensk neutralitetspolitik. Jag vet väl, att det på sina håll väckt mycket missnöje, när denna fråga tagits

upp. Man tycker, att det icke är något som behöver diskuteras och man har varit mycket irriterad, när det förts på tal, att den press som man dock allmänt anser vara knuten till partierna uttalar sig på ett sådant sätt, att man kan tala om obetingade motsättningar mellan å ena sidan, partiets åskådning sådan den kommit fram genom pressen inför opinionen. Alla veta väl, att det faktiskt bildats en opposition — första gången använde en Stockholmstidning, det var Dagens Nyheter, här om dagen detta uttryck om sig själv — en opposition mot den utrikespolitik som föres. Och det är väl heller icke något som kan bestridas, att denna opposition kommit alldeles särskilt fram i tidningar som av ålder och alltjämt betraktas som språkrör för folkpartiet. Det skall finnas en fri kritik. Den saken böra vi alla vara fullkomligt överens om, men det blir något annat, därest en övervägande del av partiets press kommer i opposition till den politik som partiet för tillsammans med oss andra. Statsrådet Andersson i Rasjön berörde den saken helt nyligen, när han talade ute i landet, och han sade då, att de tidningar som utså misstro mot samlingsregeringen tala endast för sig själva. Det är något som vi själva länge haft klart för oss.

Då jag nu här tagit upp saken, är det icke blott därför att det gäller isolerade tidningar utan därför att dessa tidningar uppenbarligen söka dra med sig icke blott partiet utan också riksdagsgruppen. Jag skulle icke tagit upp detta, tror jag, herr talman, därest jag icke fått i min hand en tidning, daterad den 14 december, som utkommer i Karlstad och heter Karlstads-Tidningen samt betraktas såsom ett av de äldsta och förnämligaste av den svenska liberalismens organ. I denna tidning förekommer en artikel under rubriken "I väntan på svenska svaret". Tidningen intar den ståndpunkten, att regeringen måste gå längre än den gjort, och lämnar i sina spalter en skildring av huru det gått till, när regeringen skolat informera partigrupperna i riksdagen. Det kan kanske icke skada, att jag läser upp det som skrevs i tidningen om den socialdemokratiska gruppen. Där står det på följande sätt: "Det är sålunda nu ganska allmänt känt, att statsministern inom det socialdemokratiska partiet stött på en delad opinion, och att flera röster höjts för att regeringen måste säga b, när den från början åtminstone ingav allmänheten den föreställningen, att den sagt a. Dessa kretsar har dock varit i minoritet även denna gång, vilket inte hindrat, att statsministern haft rätt stort besvär att komma tillrätta med dem. Som ett sista argument har han framhållit, att tyskarna fortfarande är så starka att de mycket väl kan tänkas tillgripa kraftåtgärder även mot oss, om de blir irriterade." Jag överlämnar till mina partivänner att i sin mån avgöra, om denna skildring överensstämmer med verkliga förhållandet. Sedan kommer vad som skrivits rörande de andra partierna. Det står här: "Om informationerna inom högern och bondeförbundet är intet känt, och inom folkpartiet lär bara någon enda röst ha höjts för en rent passiv linje, medan praktiskt taget enighet rått därom, att regeringen denna gång måste fullfölja den linje som angavs från början. Hr Ohlin har

alltså här haft praktiskt taget hundra procentig anslutning. Redan detta klarlägger, att de ivriga försöken att stämpla opinionen inom alla partier som likriktad äro dömda att misslyckas."

Det är mycket möjligt, att sannfärdigheten i denna framställning är ungefär lika liten som när det gäller det socialdemokratiska partiet, eller kanske ännu mindre. Jag har emellertid ansett det i alla fall befogat att framlägga detta uttalande till beskådande. Tidningen fortsätter sitt resonemang ytterligare något över en spalt och slutar med att säga: "En bestående klyfta mellan regering och folk är en mycket allvarlig sak, som energiskt måste undvikas." Dessförinnan har tidningen konstaterat, att en sådan klyfta skulle vara förhållandevis.

Det är, uppriktigt sagt, en mycket allvarlig sak, herr talman, ifall det verkligen skulle kunna sägas, att en sådan klyfta uppstått eller håller på att uppstå. Jag skulle därför anse det önskvärt, att så länge partierna verkligen hålla ihop omkring vår utrikespolitik i dess väsentliga drag partiernas ledande män också försökte att göra vad på dem ankommer för att inte tidningarna skola verka i motsatt riktning. Med all förståelse för de svårigheter som herr Andersson i Rasjön såsom folkpartiets ledare har, då det gäller att komma tillrätta med den press som ser sitt huvudsakliga livsberättigande i att få tala fritt, skulle jag ändå vilja vädja till honom att i första hand ge oss ett auktoritativt svar och att sedan också se efter, om det icke finns något mera att göra för att åstadkomma en bättre samling inom den opinionsbildande pressen för hans partis del.

Jag vill tillfoga, att jag naturligtvis icke alls önskat utröna vad som hände på folkpartiets riksdagsgrupps sammanträde. Det är någonting som icke på något sätt angår mig. Jag har heller icke tagit upp saken i någon elak avsikt eller för att på något sätt komma ett annat parti till livs, utan därför att jag tror, att det för samarbetets skull är nödvändigt att klara upp dessa saker. Det är därför, herr talman, jag velat taga upp detta resonemang nu, när kammarens ledamöter äro samlade inom lyckta dörrar.

Nr 3.

Herr THORELL:

Herr talman! Jag har begärt ordet närmast för att beröra en enda detalj i hans excellens utrikesministerns anförande. Den gäller, då han talade om den förläggning av norrmän som finns i Gottröra socken av Stockholms län. Under hösten har jag från olika håll — främst från kommunalmän i denna trakt — blivit uppmanad att här i riksdagen taga upp denna fråga i en interpellation. Orsaken härtill har varit, att i de trakter, där förläggningen ligger, har spritts en allmän uppfattning om att utbildningen icke är någon polisutbildning utan lika mycket en mili-

tärbildning. Man har militärövningar och fältskjutningar i trupp och enskilt. Uppställningsformationerna och över huvud taget alla handlingar äro militära enligt de uppgifter som jag har — främst ifrån kommunalordföranden i Gottröra socken vilken jag bett undersöka saken grundligt. Dessa uppgifter ha också bestyrkts av andra kommunalmän i trakten däromkring. Befolkningen är ganska orolig över detta. Det ligger ett stort antal man i denna förläggning, mellan 1.000 och 1.500 man, och det tycks ju stämma med den uppgift som utrikesministern nyss lämnade. I trakten däromkring och längre ut, särskilt utåt den känsliga Norrtäljetrakten och Rådmansöområdet, ha vi blott små landstörmsförläggningar och något litet linjetrupper. Man undrar då, ifall det skulle gå så olyckligt, att vi skulle tvingas in i kriget och på motsatt sida än den som Norge står på, hur det skulle ta sig ut att ha en stor väl beväpnad trupp mitt inne i och omkring området och nära huvudstaden.

En annan sak är, att på nätterna — för övrigt vilka tider som helst på dygnet — påträffas grupper av norrmän långt ifrån sin förläggning, gående eller åkande på vägarna. En kommunalman sade till mig här om dagen, att man vet många gånger icke vad dessa kunna ha för ärenden. De tycks ha mycket gott om pengar. Alla personbilar nära och långt därifrån rekvideras, och lördagar och söndagar är det svårt för civilbefolkningen att få några bilar.

Jag har velat framföra detta, därför att jag tror, att den lugnande förklaring som gavs för en tid sedan knappast är tillräcklig utan att det torde böra göras mera för att lugna befolkningen och kanske också någonting mer för att förvissa sig om att det icke förekommer i denna förläggning något annat än vad som skall förekomma där, och för att det icke skall kunna inträffa något som innebär risk för ett utforskande av de viktiga försvarsanstalter som vi ha i dessa trakter. Jag har för min del icke på något sätt velat framställa några beskyllningar, därför att jag har ingen egen mening om saken, då jag icke bor så nära, att jag kan komma i närmare beröring med dem. Jag har blott velat vid detta tillfälle till landets ansvariga regering framföra de bekymmer som befolkningen där i trakten hyser, och för att framhålla, att man icke bör släppa uppsikten över detta läger, vilket väckt både undran och oro i trakten.

Nr 4.

Herr LINDQVIST:

Herr talman! Riksdagen är säkerligen mycket tacksam för de informationer, som den fått i dag. Jag är, vill jag säga, särskilt tacksam, därför att det vill synas, som om riksdagen i dag fått informationer före pressen, vilket eljest icke alltid varit vanligt. När vi nu äro samlade inom slutna dörrar skulle jag vilja säga till utrikesministern och ve-

derbörande statsråd, att det i riksdagen förekommit klagomål över att riksdagen får informationer något sent. Det finns säkerligen ingen, som har något att invända emot att pressen blir informerad — det förstå vi är nödvändigt — men frågan är om icke riksdagens kamrar skulle kunna bli informerade om dessa saker och ting något tidigare, åtminstone samtidigt eller ungefär samtidigt med att informationer lämnas till pressen. Jag tror, att detta är en allmän önskan bland riksdagens ledamöter.

Vad sedan beträffar den av regeringen förda neutralitetspolitiken, vill jag instämma med herr Vougt däri, att riksdagens flertal alltjämt sluter upp kring regeringen i fråga om denna politik. Det finns väl några ute i landet — jag hoppas att de icke äro många och det äro de säkert icke — som vilja ha en annan politik och som, om man skulle tro dem på deras ord, icke skulle rädas för att tillgripa sådana åtgärder, som kunde leda oss in i samma olycka, som drabbat så många andra länder. För min personliga del har jag redan vid tidigare tillfällen givit uttryck för den uppfattningen, att när regeringen för en försiktig politik och icke vill att vi med öppna ögon skola kasta oss in i krigiska förvecklingar, så har den svenska folket med sig. Det är den politik, som svenska folket vill föra.

Närmaste anledningen till att jag begärde ordet, herr talman, var för att säga ett ord angående den polisutbildning som pågår. Jag har på annat ställe givit uttryck för mina farhågor i avseende å denna sak. Det är möjligt att jag är räddare än man bör vara. Jag har emellertid tidigare uttalat den uppfattningen, att vi härmed kanske kunna råka in i en del svårigheter, som vi annars skulle kunnat undvika. Jag hyste icke så stora betänkligheter beträffande den första gruppen, som beräknades till 1.500 man, och jag uttalade mig icke heller då emot det, men när vi nu ökat ut antalet med 8.000 och därmed kommit upp till inemot 10.000 man, är jag rädd för att vi ha gått en smula för långt. Jag förstår så väl, att det kan vara och också är ett svenskt intresse att vi göra vad vi kunna för att medverka till att det, när ockupationen en gång slutar i Norge, kan bli ordning så snart som möjligt. Det föreligger givetvis stor fara för att det särskilt i början blir stora svårigheter, men jag är som sagt litet rädd för att det blivit för mycket, när det nu gäller ytterligare 8.000 man, vilka som det heter skola få nödtorftig polisutbildning och vilka därvid bedriva vapenövningar. Nu få vi väl ändå lita till att regeringen och de inspektörer eller vad de nu kallas, som skola ha uppsikt över denna utbildning, också vaka över att det icke händer något farligt. Denna polisutbildning med vapenövningar får nämligen icke bli en militär utbildning. Det är detta, som jag icke vill vara med om, därför att jag anser att det kan bli till skada.

Det var bara dessa enkla ord, herr talman, som jag här ville anföra.

Nr 5.

Herr andre vice talmannen CARLSTRÖM:

Herr talman! På grund av vad som förekommit i vårt västra grannland under senaste veckorna knyter sig givetvis det största intresset till sista delen av hans excellens utrikesministerns redogörelse. Efter denna redogörelse för regeringens ställningstagande till de våldsåtgärder mot de norska studenterna, som förekommit från tyska regeringens sida, och sedan man fått veta, att regeringen har gjort en ny démarche i frågan till tyska regeringen i den form, som vi här fått föredragen för oss, borde man kanhända låta sig nöja och icke vidare orda om denna sak. Jag skall icke heller framföra någon kritik mot regeringen för vad som förekommit i denna sak i så måtto, att jag skall tillåta mig framställa några krav på att regeringen skall tillgripa repressalieåtgärder av ena eller andra slaget mot tyska regeringen. I det hänseendet överlämnar jag åt regeringen att själv fatta avgörandet.

Å andra sidan kan jag emellertid icke undgå att beklaga den avfattning, som den första démarche av den 1 december fick, eftersom denna avfattning dock kunde ge och gav en hel del människor den uppfattningen, att ifall den tyska regeringen framhårdade i sin avsikt att deportera de norska studenterna, skulle detta från svensk sida medföra verkliga åtgärder gentemot Tyskland. Den irritation, som på en del håll uppstått sedan det blivit bekant, att regeringen icke i sin not inlagt något annat än enbart en protest, kan sålunda vara förståelig.

Det tjänar ju ingenting till att sticka under stol med att man på åtskilliga håll, även inom det parti jag tillhör, känt misstämning över den situation, i vilken vi nu ha kommit med anledning av denna sak. Men härifrån och till att kräva, att regeringen nu skall vidtaga åtgärder, som eventuellt kunna leda till ett avvikande från regeringens hittills förda neutralitetspolitik, är dock ett ganska långt steg. Det folk, hos vilket jag kanhända bäst kan avlyssna stämningen, landsbygdens folk, de stilla i landet, har under hela denna kristid varit regeringen oreserverat tacksam för den utrikespolitik, som har förts och som hittills har lett till fredens bevarande. Detta folk torde alltså hoppas, att regeringen skall kunna finna utvägar att klara upp även den sak, som vi nu tala om, utan att vårt anseende utåt lider skada och utan att vårt land kastas in i äventyrligheter.

Beträffande den fråga, som herr Lindqvist nyss var inne på, har jag i likhet med honom på annan plats givit till känna min betänksamhet. Jag syftar på polisutbildningen här i landet av norska flyktingar, vilken utbildning som vi nu fått höra framdeles skall omfatta även danskar. Det är nämligen, enligt min mening, fara för att det kan uppkomma situationer vid ett eventuellt ockuperande av Norge från västmakternas sida, då regeringen möjligen icke kan behärska det då uppkommande ömtåliga läget.

Slutligen vill jag med anledning av vad herr Vougts yttrade om folkpartiets press och den straffpredikan, som han här ansåg sig böra hålla, en-

dast uttala min förvåning över att han fann det vara lämpligt att föra fram detta just vid ett hemligt sammanträde. Herr Vougthar ju alla möjligheter att kunna tala om detta offentligt, så att även denna press utan förmedling av oss får veta det. Är det emellertid måhända så, att herr Vougthar icke tycker att det är så särskilt trevligt, därför att det även i hans parti finns en hel del, som känna sig intresserade av att instämma med folkpartiets press?

Jag vill icke alls taga något ansvar för vad Karlstadstidningen skriver. Jag antar att dess redaktör känner sig smickrad över av att vad han skriver kommer att uppenbaras för eftervärlden om 50 år, då dagens protokoll får offentliggöras. Jag kan emellertid förstå, att stämningen i västra delen av vårt land, där man under lång tid har känt sig irriterad av vad som tidigare har förekommit i fråga om transitering och sådana saker, kan ha blivit så ömtålig, att man måhända i en situation som denna tillgriper — som jag också anser — överord. Det är ju icke min sak att här bedöma vad vår press eller annan press säger i dessa saker. Själv föredrar jag, att man går fram en smula försiktigare.

Då herr Vougthar åberopar vad en större Stockholmstidning har skrivit vill jag säga, att det är kanske icke alldeles säkert, att den har svurit på att alltid tala å folkpartiets vägnar i alla avseenden. Jag har själv den uppfattningen, att det kanske är så och så med den saken.

Jag kan slutligen icke underlåta att säga, att vill herr Vougthar sätta munkorg på folkpartiets press, så är det lämpligare att framföra det kravet offentligt i den press, som för hans del står till förfogande, än att göra det vid ett hemligt sammanträde.

Nr 6.

Herr VOUGHT:

Herr talman! Jag måste beklaga, att jag uttryckte mig så pass dunkelt att jag icke lyckades klargöra för herr Carlström vad jag menade. Min avsikt var ingalunda att hålla ett strafftal till folkpartiet. Jag förstår för övrigt mycket väl, att det icke tjänar något till. Däremot har jag tidigare tagit upp saken i den tidning, som jag skriver i, och fått ganska mycket på huden för det. Vad jag nu ville var endast att efterlysa svar på frågan: Representeras folkpartiets ståndpunkt av dess press eller av partiets riksdagsgrupp? Det är den konkreta frågan.

Nr 7.

Herr ANDERSSON i Rasjön:

Herr talman! Jag måste börja med att tillkännage min stora förvåning över att herr Vougt här i andra kammaren fortsätter den process med vissa folkpartitidningar, som han under hösten har upptagit i sin egen tidning. Jag tycker att det bör vara en oskriven regel, att man i varje fall i riksdagen icke bör polemisera mot dem, som äro frånvarande och som följaktligen icke äro i tillfälle att omedelbart försvara sig. Det är för övrigt en regel, som man bör iakttaga i alla diskussioner och icke endast i riksdagens kamrar.

Dessutom skulle jag i detta sammanhang vilja göra en annan reflexion, nämligen att den politiska debatten här i landet håller på att glida över från muntlighet till skriftlighet på ett sätt, som jag tror borde uppmärksammas. Det är ju så, att den politiska debatten i ett parlamentariskt land väl borde föras i parlamentet, alltså här i Sverige i riksdagens båda kamrar, men det har faktiskt gått så, att debatten föres väsentligen i pressen. Detta måste bero på att det finns så många journalister i riksdagen, vilka visserligen äro i tillfälle att yttra sig här men som icke göra det utan istället föredra den bekvämare utvägen att skriva i sina tidningar. På det sättet löper man nämligen icke risk för att omedelbart möta gensagor. Med hänsyn till riksdagens ställning i vårt parlamentariska liv tror jag dock vi kunna vara överens om att denna utveckling icke är gynnsam ur demokratisk synpunkt.

Då samlingsregeringen bildades var det åtskilliga förutsättningar, som ansågos vara självklara. En av dessa förutsättningar var den, att partierna skulle uraktlåta att under den tid, som samlingsregeringen satt, föra fram partipolitiska stridsfrågor och på det sättet störa samarbetet. En annan än mera självklar förutsättning var, att partierna skulle få fortsätta sitt inre fria liv, och att de samverkande partierna naturligtvis icke skulle lägga sig i varandras interna partiförhållanden.

Herr Vougt har nu på ett särskilt sätt försökt bryta borgfreden på den ur mina synpunkter mycket väsentliga punkten att — låt vara icke i den offentliga men väl i den hemliga debatten föra in frågor, som måste betraktas som berörande folkpartiets inre förhållanden. Jag måste säga, att har herr Vougt någon anmärkning att framställa mot det sätt, på vilket folkpartiet framträder här i riksdagen, skall han göra det här. Har han någon anmärkning att göra mot det sätt, på vilket folkpartiets representanter i regeringen förvalta sitt värv eller delta i regeringsarbetet, skall han göra det i konstitutionsutskottet eller inför något annat parlamentariskt forum, som står till buds. Vill han däremot göra anmärkning mot pressen, skall han icke göra det här utan inför ett annat forum, nämligen inför offentligheten. Det sista har han redan gjort. Det förefaller emellertid, som om han har känt sig stå som tappande part i den debatt, som han har fört i Arbetet, och att han därför ansett sig behöva föra saken in-

för högre forum. Jag har själv samma intryck, men jag trodde icke, att herr Voug skulle göra ett sådant avsteg från vanliga parlamentariska metoder, att han här blandar in vad som har förekommit i tidningarna.

Beträffande folkpartiets ställning i den sak, som nu närmast är aktuell, är det tillräckligt att i detta sammanhang förklara, att det icke förefunnits någon motsättning inom regeringen mellan folkpartiets representanter och de övriga regeringsledamöterna. Det har kanhända varit motsättningar vid andra tillfällen, kanske framför allt i inrikespolitiska spörsmål, motsättningar som man fått dämpa ned och dölja under förhoppning, att de andra kontrahenterna i andra lägen skulle göra likadant. Men ifråga om regeringens aktion i avseende å händelserna kring de norska studenterna har ingen meningsskiljaktighet rått. Jag vet icke, om herr Voug är nöjd med denna upplysning, men såsom jag betraktar riksdagens ställning contra pressen och såsom jag betraktar samlingsregeringens ställning till partierna och partiernas förhållande till varandra, kommer jag, herr Voug, icke att här i riksdagen lämna något annat svar på herr Vougts fråga. Vill han fortsätta processen hemma i sin tidning, må han göra det. Jag tror knappast, att hans läsekrets skall finna, att det ökar jultrevnaden.

Nr 8.

Herr VON FRIESEN:

Herr talman! På grund av en olycklig tillfällighet har jag fått ordet efter några av mina partikamrater, och jag kan därför nöja mig med att i väsentliga delar instämma i vad de sagt i den fråga, som enligt min uppfattning på ett alldeles ovidkommande sätt här på detta hemliga sammanträde har aktualiserats av herr Voug.

Jag har emellertid begärt ordet för att något uppehålla mig vid det meddelande, som lämnades av hans excellens herr utrikesministern. I likhet med min ärade vän herr Carlström skall jag uteslutande beröra det avsnitt av utrikesministerns anförande, som behandlade de norska studenterna och den svenska regeringens och opinionens reaktion med anledning av händelserna den 30 november och därefter.

För min del måste jag säga — och jag tycker, att det kan vara på sin plats att det säges här, även om det bara eventuellt kommer att läsas av våra efterkommande om femtio år — att få händelser i nyare tid i Norden gjort ett så starkt intryck på den svenska opinionen, som det som inträffade vid universitetet i Oslo den 30 november i år. Den tyska polisen spårade upp norska studenter, jagade in dem i en lokal av en storleksordning ungefär som det rum, i vilket vi nu befinna oss, och herr Terboven och hans medhjälpare anställde ett upprop, ett förhör med de närvarande, och begärde, att de som tillhörde Nasjonal Samling, d. v. s. lands-

förrädepartiet, skulle träda fram. Av alla dessa studenter var det en enda, som tog ett steg framåt. Jag finner, herr talman, denna bild, som vi fingo i de svenska tidningarna, patetisk och skakande, och jag tycker, att det är något som borde etsa sig in i minnet på oss.

Min ärade vän herr Vougth har sagt, att han tycker, att de svenska akademikernas reaktion har varit alltför stark. Jag kan icke dela den uppfattningen. Var och en som har haft den oskattbara förmånen att få studera vid ett nordiskt universitet måste i denna stund känna på samma sätt som alla svenska universitetslärare och studenter. Man kan icke, herr talman, begära av svenska studenter, att de skola visa samma utomordentligt polerade uppträdande, samma avslipade och välbalanserade sinnelag som en svensk parlamentarisk konjunkturpolitiker, modell 1940 eller äldre.

Jag skall härefter be att få säga ett par ord som kommentar till den tidtabell, som utrikesministern lämnade i sitt anförande. Han påpekade, som vi alla hörde, att en *démarche* från hans sida gjordes till tyske ministern i Stockholm onsdagen den 1 december. Vi läste sedan i aftontidningarna lördagen den 4 december von Ribbentrops svar på denna *démarche*, vilket svar lämnats till Sveriges *chargé d'affaires* i Berlin. Vad som föreföll en tidningsläsare — och även en riksdagsman — en smula förvånande i detta sammanhang var, att man några dagar därefter kunde få se återgivna i tidningarnas telegram från London vissa uttalanden i den svenska socialdemokratins huvudorgan, Social-Demokraten, vilka måste ha framkallat en synnerligen oförmånlig reaktion i England. Den engelska radions sedvanlige kommentator, "The man in the street", gjorde några för Sveriges och vårt folks anseende synnerligen nedsättande kommentarer, och det var lätt att förstå av diskussionen man och man emellan i den brittiska huvudstaden, att man kände sig mycket besviken på den svenska regeringen. Man kunde icke förstå, att regeringen, sedan den avlämnat en not den 1 december med den formulering denna hade, att döma av de halvofficiella uttalandena i Social-Demokraten höll på att backa. Jag skulle vilja fästa min ärade vän herr Vougths uppmärksamhet på detta förhållande. Jag tror icke numera ens herr Vougth tror, att de förenade nationerna komma att lida nederlag i detta krig och att deras motståndare komma att segra. Det måste då vara mycket angeläget icke minst nu att icke svenska regeringsorgans uttalanden framkalla en för oss så fatal reaktion i ett av de största av de krigförande länderna. Jag har mig också bekant, att herr Vougth är ledamot av något som kallas för pressnämnden. Jag har ännu icke sett, att pressnämnden ingripit mot tidningen Social-Demokraten med anledning av dessa uttalanden, som, så vitt jag förstär, omöjligt kunna ha inspirerats av det svenska utrikesdepartementet.

Men här kommer jag till en liten anmärkning mot regeringens — särskilt utrikesdepartementets — åtgärd. Hade det icke varit lämpligare, om man från utrikesdepartementets sida redan den 1 december hade lämnat den — som man säger — lojala pressen ett meddelande, att ordalagen i noten fingo fattas bara på det sätt, som uppenbarligen utrikesministern

själv avsett. Enligt vad jag har mig bekant — jag hoppas, att hans excellens herr utrikesministern korrigerar mig, om jag här lämnar en felaktig sakuppgift — lämnades vissa informationer till åtminstone huvudstadspressen, men detta var först sedan von Ribbentrops svar ingått till Sverige, alltså fyra eller fem dagar efteråt. Det var enligt min uppfattning för sent. Den informationen borde säkerligen ha skett tidigare.

Nu var det någon här — jag tror, att det fortfarande var herr Vougt — som påpekade, att det inom hans parti rådde delade meningar om den svenska notens ordalydelse i och för sig. Jag vill gärna erkänna, att vi tidningsläsare litetvar blevo en smula överraskade. En del av oss kanske blevo angenämt överraskade av den uppenbara fasthet, som visades i *démarchen*. Man kunde ställa notens ordalydelse vid sidan om ordalydelsen i den not, som riktades till tyska regeringen och dess representanter i Danmark med anledning av judeförföljelserna där, och man kunde då göra den iakttagelsen, att det var en betydligt större skärpa i det diplomatiska språket från utrikesdepartementets sida denna gången. Vad var då naturligare, herr talman, än att den vakna allmänheten föreställde sig, att detta osedvanligt skarpa språk skulle följas av vissa ytterligare åtgärder från den svenska regeringens sida? Till detta vill jag säga, efter att ha hört utrikesministerns deklaration i dag, att det ju kan tänkas, att när man använder ett diplomatiskt språk mot de aktuella tyska makthavarna, man får använda en diplomatisk terminologi, som icke överensstämmer med den sedvanliga. Om jag vill göra en välvillig tolkning av innehållet i noten av den 1 december, skulle jag vilja säga detta, och det tycker jag är ett gott försvar. Vi ha nu i dag fått reda på att resultatet icke har blivit hundraprocentigt. Men även om det endast blivit nittioprocentigt eller kanske sjuttioprocentigt, tror jag — och det erkännandet skulle jag gärna vilja från denna plats ge utrikesministern — att det väsentligen är hans förtjänst, att resultatet har blivit så gott som det i själva verket blivit.

Till sist, herr talman, frågar man sig: vilken skall den ytterligare reaktionen bli från svenskt håll? På vilket område komma de svensk-tyska förbindelserna att försvåras? Här har ju pressen gett olika uppslag och anvisningar. Jag tror, att åtminstone några av dem som rekommenderats icke äro lämpliga att använda, i varje fall icke av svenska regeringen. Att använda de pågående avtalsförhandlingarna med Tyskland såsom ett medel att utöva påtryckning på den tyska regeringen vis å vis de norska och danska studenterna tror jag kanske har sina äventyrligheter. Man kan icke väga dessa båda ting mot varandra. Man kan icke säga, att om ni få behålla så och så mycket av den fosforfria malmen, få Norge eller Danmark behålla så och så många studenter. Ett sådant utbyte av materiella ting mot människoliv förefaller ganska otänkbart. Icke heller kan jag för min personliga del — och jag talar bara som alltid, herr talman, å egna vägnar, icke å något partis vägnar, — finna, att förslaget att avbryta de s. k. kulturella förbindelserna med Tyskland behöver föranleda några åtgärder

från den svenska regeringens sida. Ett tillfälligt avbrott i förbindelserna må vara berättigat, när det göres från de fria universitetens eller de fria studentsammanslutningarnas sida. Det är alldeles säkert — det är viktigt att man påpekar det i detta sammanhang, och jag vet, herr talman, vad jag talar om — att det finns en tysk kultur, som är väl värd att uppehålla kontakten med, en kultur, som icke har fått komma till sin rätt under de sista tio åren i Tyskland, en kultur på vetenskapens, musikens och litteraturens områden, som kommer att övervintra och som vi litet var komma att bli glada över att få återknyta förbindelsen med.

Jag kan icke ge någon annan anvisning på skärpta åtgärder än den som självfallet måste ske underhand och icke inför offentligheten. I det sammanhanget skall jag till sist beröra en sak, som, så vitt jag vet, icke har kommenterats tidigare i pressen, kanske av rätt naturliga skäl. Jag kan heller icke erinra mig, att vi i den frågan ha fått mottaga något meddelande från regeringen. Det är frågan om asylrätt efter kriget för dem som kallas krigsförbrytare. Det torde vara kammaren bekant, och det har framgått av meddelanden i pressen, att den svenska regeringen mottagit framställningar från de förenade nationernas regeringar med begäran, att s. k. krigsförbrytare icke efter kriget skulle få asyl i vårt land. Jag vet icke, men det förefaller mig självfallet, att svenska regeringen icke besvarat en dylik framställning. Det måste enligt hävdvunna bestämmelser ankomma på varje suverän stat att här träffa sina dispositioner. Några alltför bestämt utformade folkrättsliga regler torde därvidlag icke förefinnas. Men nu är det ju på det sättet — jag läste det häromdagen i en Göteborgstidning — att i London har man för en tid sedan upprättat ett utskott, som håller reda på de s. k. krigsförbrytarna. Man påpekar där en sak, som förefaller mig ganska intresseväckande. Det var med anledning av de tilltänkta deportationerna av norska studenter. Man förklarade, att även personer tillhörande krigsmakten — alltså icke personer tillhörande de speciella S.S.-förbanden — skulle kunna göras ansvariga inför domstol efter kriget, därest det kunde visas, att de hade varit delaktiga i de grymheter, som på flera håll begåtts mot medborgare i de ockuperade länderna. Detta är, förefaller det mig, en ganska viktig synpunkt, och den bör beaktas av den svenska regeringen i fortsättningen vid de olika förhandlingar, som komma att föras med tyska vederbörande. Det är nämligen uppenbart, att här kunna föreligga vissa gränsfall, inför vilka både pressen, den allmänna opinionen, regeringen och riksdagen kunna vara tveksamma om förfaringssättet. Jag syftar självfallet icke här på de ledande, särskilt inom S. S., utan på enskilda medlemmar av krigsmakten, som kunna tänkas desertera vid ett eventuellt sammanbrott i Norge.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få sluta mitt anförande. Jag skall bara be att liksom i början få säga ett par ord i förbigående till min ärade vän herr Vougt. Det rör pressen och partierna.

Jag antecknade, när herr Vougt höll sitt anförande — jag hoppas han korrigerar mig, om jag citerar honom fel — hans karakteristik av folkparti-

pressen. Den var en press, sade han, ”som ser som sitt huvudsakliga livsberättigande att tala fritt”. Ja, herr talman, vad skulle det fria ordets representanter göra annat än tala fritt, om de verkligen vilja representera det omistliga värde, som vi nu ha i vårt land och som kallas för det fria ordet och det fria meningsutbytet? Jag tycker icke, att det är en dålig karakteristik av den press man här kallar folkpartiets — ehuru jag vill kalla den för den fria liberala eller frisinnade pressen, det är en rätt viktig distinktion, som jag ber herr Vougts vara vänlig observera. Av tidningen Social-Demokratens ledarskribent fick folkpartiet för någon tid sedan det betyget, att partiet var ”såsom en orgel, där varje stämma hade sin egen ton”. Jag skulle vilja säga, herr Vougts — och jag vänder mig också till de övriga representanterna för det socialdemokratiska partiet: det är icke någon ofördelaktig beskrivning på en orgel.

Nr 9.

Herr SKOGLUND i Doverstorp:

Herr talman! Vi få vara tacksamma för att regeringen i dag givit riksdagen tillfälle, dels att mottaga en redogörelse från utrikesministerns sida, dels också att dryfta utrikespolitiska angelägenheter.

Utrikesministern berörde endast helt flyktigt frågan om våra handelsförbindelser med andra länder. Det skulle emellertid ha varit tacknämligt, om han, när han var inne på det avsnittet, också hade lämnat några uppgifter om, hur det för närvarande ställer sig med de ekonomiska förbindelserna mellan Sverige och Tyskland — jag tänker alltså på den svensk-tyska clearingen. I övrigt vill jag endast notera, att utrikesministern verkade ganska optimistisk beträffande möjligheterna att alltjämt upprätthålla vissa förbindelser utåt.

Till det nya, som utrikesministern hade att meddela riksdagen, hörde ju polisutbildningen för norska och danska medborgare här i Sverige. Ett par talare ha redan varit inne på den saken och därvid uttryckt vissa farhågor. Tillåt mig säga att jag för min del betraktar det såsom ett mycket betydelsefullt led i en reell nordisk politik, att vi medverka till att våra grannländer, när de åter, såsom vi hoppas, skola kunna bestämma över sitt handlingsätt inom de egna gränserna, också ha en ordningsmakt till sitt förfogande, så att de verkligen kunna upprätthålla ordningen och det inte uppstår oroligheter, ja, kanske tillbud till kaos. Uppkomsten av ett sådant läge, att man inom våra grannländer kanske bleve nödsakad att tillkalla hjälp av främmande makt för att upprätthålla ordningen, måste för oss te sig ytterst betänkligt, och vi måste säga oss, att det är väsentligt riktigare, om vi på något sätt kunna medverka till att ländernas egna medborgare svara för ordningen. Därmed vare ingalunda sagt att icke den svenska regeringen under den tid, som utbildningen pågår här i Sverige

eller vederbörande ligga samlade i läger här, måste nogå tillse, att utbildningen icke sker på ett sätt, som vi inte kunna gilla, eller att det företages något annat, som inte står i överensstämmelse med syftet med det hela.

Jag kommer så till det, som kanske är det väsentligaste i dagens debatt, nämligen den svenska protesten till tyska regeringen i anledning av vad som skett i Norge.

Det är alldeles självklart att vad som skett i Norge, då de norska studenterna och i stor utsträckning även de norska universitetslärarna häktats, i hög grad återverkat i Sverige. Vad den stora svenska allmänheten då tänkte och kände har emellertid så tydligt kommit till uttryck både i tal och skrift, att jag inte tror att vi behöva uppehålla oss därvid.

Jag tror inte heller att det rätt några delade meningar om att det var riktigt, att regeringen gjorde den *démarche*, som den gjorde omedelbart efter att vad jag skulle vilja kalla övervåldet i Norge blev bekant här i Sverige. Sjålva ordvalet har ju varit föremål för olika omdömen, och därtill kanske det finns anledning, men jag skall dock inte taga upp den saken här. Det glädjande, som vi i dag fått höra och som vi nog kanske delvis kunnat tyda oss till av vad vi fått veta genom tidningarna, är att den svenska framstötten synes ha medfört gynnsamma verkningar. Har jag rätt att tyda utrikesministerns försiktiga uttalande här i dag på det sättet, att den svenska regeringen känner sig övertygad om att den *démarche*, som gjorts, har i betydande utsträckning medfört gynnsamma verkningar i Norge för de norska studenterna, d. v. s. att den har förhindrat att ett ännu större antal blivit översända till Tyskland?

Det tyska svaret på den svenska noten var ju minst sagt ovänligt, och det är därför tämligen givet, att den svenska regeringen känt sig nödsakad att svara och inte låta det hela gå oförmärkligt förbi. Utrikesministern har ju också meddelat att den svenska regeringen lämnat ett svar, och beträffande det svaret har jag inga invändningar att göra.

Vad sedan beträffar den diskussion, som förts här hemma i Sverige, har det ju kommit fram åtskilliga mer eller mindre väl övertänkta förslag om att vi skulle tillgripa repressalieåtgärder mot Tyskland för att ge större eftertryck åt den svenska protesten. Vi ha emellertid hört, hurusom den föregående talaren här, doktor von Friesen, för sin del icke ville rekommendera exempelvis ett avbrytande av handelsförbindelserna, och jag skulle tänka mig att det stora flertalet här i riksdagen liksom alla övriga, som måste känna ett stort ansvar inför skeendet, ogärna skulle rekommendera regeringen att tillgripa sådana metoder, som skulle föra oss in i ett läge, där det kanske inte finns någon annan utväg än att förbindelserna mellan Tyskland och Sverige helt avbrytas. En sådan situation tror jag för min del skulle först och främst vara till ogagn för Sverige, men därtill tror jag att den icke skulle vara till nytta utan till skada även för våra nordiska grannländer. Skola vi ha någon möjlighet att inverka därvidlag, måste vi nog hålla möjligheterna öppna att komma till tals även söderut.

Vad jag nu har sagt får emellertid inte förstås på det sättet, att jag skulle anse, att vi borde taga tillbaka något av vad som sagts i den svenska protestnoten, eller att det skulle betyda någon undfallenhet. Jag menar helt enkelt att vi få överlåta till den svenska regeringen att finna de vägar, som äro möjliga att gå, när det gäller att ge den svenska uppfattningen till känna.

Det har talats om här i dag att det kan uppstå en klyfta mellan regeringen och folket, när det gäller regeringens utrikespolitik. Först och främst vill jag då konstatera, att vi nyss haft den glädjen att höra herr Andersson i Rasjön, som ju tillhör regeringen, förklara att man inom regeringen varit fullt enig om vad som förekommit i detta ärende. Jag har heller aldrig tänkt mig något annat, men det är möjligt att jag liksom herr Vougt vid ett annat tillfälle undrade, om inte det som stod i tidningarna skulle kunna ge svenska folket en annan uppfattning.

Vidare vill jag säga, att sådant som jag känner läget — jag kan naturligtvis göra en felbedömning, men jag ser det dock så — vågar jag göra det påståendet, att det svenska folkets mycket övervägande flertal icke hyser misstro till regeringens utrikespolitik, utan stödjer densamma, så länge man är fullt övertygad om att den politiska kursens slutmål är det som angivits tidigare, d. v. s. att så långt som möjligt hålla Sverige utanför stor-kriget och bevara landets frihet och självständighet. Jag försäkrar, herr talman, att beträffande den målsättningen finns det icke någon anledning att anmäla misstroende.

Nr 10.

Herr SVENSSON i Grönvik:

Herr talman! Jag vill i likhet med övriga talare, som här yttrat sig, uttala tillfredsställelse med den redogörelse, som hans excellens herr utrikesministern nu lämnat över den sista tidens händelser på det utrikespolitiska området, och jag gör det inte endast därför att det som meddelats är av sådan art, att det överhuvudtaget kan tillfredsställa oss, utan också därför att det är mycket tacknämligt att sådana redogörelser lämnas med jämna mellanrum. Därigenom öppnas möjlighet för riksdagens ledamöter att följa utvecklingen och känna ansvar därför på ett annat sätt än om dessa angelägenheter enbart skulle handhavas av regeringen och eventuellt utrikesnämnden och utrikesutskottet. Jag tror alltså, att det är av stort värde att vi här i riksdagen med jämna mellanrum få sådana redogörelser.

När vi detta till trots inte kunna följa med beträffande alla de olika detaljerna — det är ju bara i stora linjer som det lämnas oss upplysningar — få vi naturligtvis lita till de män, som närmast bära ansvaret för vår utrikespolitik, och jag skulle vilja säga att det är självfallet med tillfredsställelse, som vi anse oss kunna lita till dem.

När hans excellens herr utrikesministern talade om handelsförhandlingarna med Tyskland, kunde jag inte underlåta att fästa mig vid att det finns vissa skiljaktigheter mellan de olika underhandlarna. De svenska underhandlarna räkna, om jag fattade framställningen rätt, med att Tyskland under kommande år inte skall ha förmåga att leverera lika stora kvantiteter av de olika varugrupperna, som det lyckligtvis kunnat göra under det nu snart tilländalupna året. Det är självklart, att de, som föra underhandlingarna, ha betydligt större förutsättningar än vi lekmän att bedöma den saken, men i den mån, som man kan rätta sig efter tidningarna — det är ju tyvärr inte alltid som man kan göra det — skall man också komma underfund med att de nog ha fog för denna sin uppfattning.

Det var en annan sak i redogörelsen, som jag fäste mig vid och som jag kanske blev något ledsen över, nämligen att Tyskland inte ansett sig kunna mottaga de avtalade kvantiteterna cellulosa och papper. Detta spelar en rätt stor roll för oss, då vi på det området i övrigt äro stängda. Det är därför med en viss ledsnad man konstaterar, att det i detta avseende har lämnats något övrigt att önska.

Jag vill också uttala en förhoppning och ett önskemål om att handelsförhandlingarna skola leda till positivt resultat, inte enbart därför att de ha direkt betydelse för vårt näringsliv utan också därför att de ha ett intimt samband med lejdtrafiken, som vi ju alla, i vilken ställning vi än stå, ha stort intresse för.

När hans excellens sedan talade om flyktingarna, närmast dem som kommit in i landet från Danmark, nämnde han siffran något över 11.000 samt att omkring 60—70 procent av detta antal voro judar. Det är klart att vi äro mycket tacksamma och glada för att vi kunnat taga emot dessa flyktingar, när de så att säga som vilda djur blivit jagade från hus och hem. Men det kan inte hjälpas att man ställer sig litet tveksam till, hur det skall bli i framtiden, därest dessa flyktingar komma att uppträda i sådant antal, att det kan föra med sig vissa bekymmer. Jag vill bara ha sagt detta såsom en parentetisk erinran, och det får inte tolkas på det sättet, att jag har någon som helst motvilja mot hjälpen till flyktingarna, utan jag uttalar min glädje över att vi kunnat taga emot så många flyktingar som vi ha kunnat.

När jag sålunda är inne på flyktingfrågan, kommer jag osökt över till det, som flera talare här redan berört, nämligen regeringens beslut angående utbildning av blivande ordningsmakt för vårt grannland Norge.

I den närmast föregående talarens, herr Skoglund, anförande fanns det, om jag så får säga, mer friska fläktar när det gällde detta problem, än vad fallet var med två andra yttranden här, nämligen herrar Lindqvists och Carlströms. Jag vill säga, att jag skulle kunna ha samma uppfattning som herr Skoglund om värdet av denna ordningsmakt — jag vill särskilt stryka under ordet ordningsmakt — därest materialet, som man har, fyllde måttet. Det är beträffande detta material som jag är — och det har jag uttalat också i annat sammanhang — utomordentligt tveksam. En ord-

ningspolis måste ju besitta vissa egenskaper, framför allt lugn, sans och omdöme. Det är emellertid, mina damer och herrar, för mycket begärt att dessa norska flyktingar, som jagats från sitt land under sådana förhållanden, som skett, skola kunna behålla lugn och sans. Jag tror inte på den möjligheten, och det är just därför som jag är tveksam om, huruvida våra strävanden när det gäller utbildningen skola ge det resultat, som är avsett. Vad själva ändamålet beträffar, är det självklart att jag kan helt och hållet instämma med herr Skoglund.

Jag kommer sedan till det så att säga mest brännbara i denna debatt, nämligen de åtgärder, som vår regering vidtagit i anledning av ingripandena mot de norska universiteten och studenterna. Det har å ena sidan fällts hårda ord — och jag skulle vilja säga med rätta — om dem, som stå ansvariga för dessa ingripanden, nämligen de tyska myndigheterna, och från det motsatta läget har det fällts hårda ord om dem, som reagerat. Jag skulle inte vilja ställa mig på någon av dessa ståndpunkter — om man stannade vid den senare ståndpunkten, skulle det ju innebära ett klander mot de åtgärder, som Kungl. Maj: t redan vidtagit. Det är emellertid uppenbart, att Kungl. Maj: ts regering har ansett den åtgärd, som de tyska myndigheterna vidtogo i Norge, vara av så allvarlig natur, att den måst ingripa på det sätt, som varit möjligt.

Nu har man — självfallet, höll jag på att säga — från tidningarnas sida och även från annat håll klandrat regeringens åtgärd, inte så mycket därför att den gick i den riktning, som den största delen av opinionen önskat, utan därför att formuleringen gjorts sådan att det sedan blivit nödvändigt med en viss reträtt. Jag vill inte alls uttala mig i det hänseendet, men jag skulle vilja säga, att om det är så, att den *démarche*, som gjorts av den svenska regeringen, har medfört att antalet av de studenter, som transporterats till Tyskland, väsentligt minskats, då bör man från den opinions sida, som närmast varit anledningen till *démarchen*, endast vara utomordentligt tacksam. Den not, som vår regering sedan har ansett sig böra lämna i anledning av det svar, som den tyska regeringen gav på den första *démarchen*, måste med den formulering, som den givits, endast sägas utgöra en erinran om att den svenska regeringen vidhåller intresset för sina grannländer. Alltså, såvitt jag kan se, har det hela kommit i ett sådant läge, att vi, som icke hava alltför långt gående anspråk, kunna vara tillfredsställda.

Nu skall jag, herr talman, ej blanda mig i det extranummer, som i denna debatt upptagits. Men jag kan icke hjälpa, att jag med anledning av detta omnämnande av tidningarna suddat och gjort en reflexion. I min ungdom — höll jag på att säga — talade man om pressen som den tredje statsmakten. Men kan man med fog göra gällande detta i närvarande stund? Jag kan nästan säga: Gud ske lov, att så icke är fallet. Ty om dessa tidningar kunde åstadkomma den opinionsbildning, som man ifrågasätter skulle utgöra den tredje statsmakten, skulle den svenska opinionen, icke minst i utrikespolitiska frågor, vara en helt annan än den

som den för närvarande är. Skulle jag efter dessa reflexioner komma till den slutsatsen, att tidningarna och tidningsmännen missbrukat sin ställning, så att det svenska folket icke kan följa med, då är det väl anledning för tidningarna själva att en liten smula begrunda, vad som är anledningen till att de icke få folket med sig. Detta är bara en liten parentes i anledning av den del av debatten, som rört sig just om tidningarna.

Vidare skulle jag vilja säga, att det var en punkt, som jag saknade i hans excellens herr utrikesministerns anförande. Det förekom nämligen icke ett ord om våra finska bröder. Om det skulle vara möjligt att inför kammaren lämna någon som helst upplysning om hur det förhåller sig med möjligheterna för Finland att komma ut ur det nuvarande kriget, tror jag, att detta skulle hälsas med tillfredsställelse.

Till sist, herr talman, vill jag bara säga, att jag ej har någon särskild anledning att betyga, att det folk, som står bakom mig, när jag yttrar mig i detta fall, alltid har hållit sig på marken. Det har aldrig rört sig i de högre rymderna. Det har lugnt försökt följa med i den mån det varit möjligt. Det har givetvis icke kunnat underlåta att följa med utvecklingen. Men jag tror, att man kan säga, att det i stort sett är Kungl. Maj: ts regering tacksamt för den utrikespolitik som förts hittills. Jag skulle endast vilja uttala den önskan, som jag vet delas av tiotusentals medborgare, att det också i fortsättningen skall lyckas regeringen att med sitt arbete hålla oss utanför de krigiska förvecklingarna och därmed bevara vår frihet och självständighet. Jag tror, att detta är en så utbredd mening, att jag kan utan tvekan här uttala den.

Nr 11.

Herr CRUSE:

Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Lindqvists låt vara försiktiga kritik av regeringens tillmötesgående beträffande utbildningen av norska och danska poliser. Herr Skoglund har visserligen förekommit mig, men jag vill framhålla, att jag delar ej herr Lindqvists uppfattning. Jag anser det vara ett svenskt intresse att utvecklingen i våra broderländer efter kriget sker under så lugna former som möjligt. Jag är övertygad, att ordningsmakten i dessa länder kommer att ställas inför ganska svåra uppgifter. Vi behöva bara taga hänsyn till förhållandena i vårt eget land. Vi ha levat under djupaste fred och i goda förhållanden, men ändå har vår ordningsmakt ganska svåra uppgifter att klara med anledning av den tilltagande ungdoms- och krisbrottsligheten, och svårigheterna komma att ökas på detta område. Vi måste därför förstå, att här kommer att föreligga mycket stora behov av ordningsmakt i våra grannländer. Jag anser, att regeringen icke har kunnat handla annorlunda än den gjort på denna punkt.

Då jag ändå har ordet vill jag säga, att jag icke heller till fullo kan dela herr Vougts här uttalade uppfattning. Ty det råder nog litet delade meningar ute bland folket rörande våra frågor. Tidningarna skola ju spegla folkmeningen. Att de liberala tidningarna också göra det framgår ju av att de i allmänhet ha den största spridningen. Det är väl det bästa beviset för att de stå i ganska god kontakt med folkmeningen. Ja, det är många av våra egna partivänner, en stor del av dem, som stöder den liberala pressen. Det är ett faktum.

Det är enligt mitt förmenande en ofantlig fördel att ha en fri och obunden press. Jag anser, att vårt land har en mycket högtstående fri press. Det är alltså oriktigt att på något sätt söka hindra tidningarna att fritt säga sin mening, ty det är deras uppgift. Jag menar också, att man ej kan ställa samma krav på en enskild medlem i ett parti som på ledningen, därför att den enskilde medlemmen skall väl ha större rätt att tala fritt ur hjärtat. Den som sitter på en ansvarsfull post måste ju taga hänsyn i många avseenden, vilket man ej kan begära, att den enskilde skall göra.

Nr 12.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! De uttalanden, som i stor utsträckning förekommit i press och mötesresolutioner med anledning av den tyska aktionen mot de norska studenterna, ha säkerligen till allra största delen varit uttryck för den starka, naturliga och oundvikliga reaktion, som denna aktion framkallat i Sverige, icke bara hos studenterna utan hos hela folket. Men de har ju också här och där fått en annan läggning och övergått till en politisk debatt, där regeringen har blivit angripen, man kan väl i korthet säga därför att den icke visat sig villig att utnyttja det inträffade för att göra en kursändring i fråga om vår utrikespolitik. Mitt inlägg i denna debatt kan icke bliva, åtminstone för närvarande, något annat än en hänvisning till vad som verkligen förekommit. Det skulle icke egentligen vara nödvändigt att här säga något mera därom än vad jag redan sagt, eftersom ingenting i debatten här i dag har förekommit, som skulle tyda på, att det fanns någon motsvarande kritisk opinion inom kammaren. Men när jag ändå begärt ordet för att ytterligare uppehålla mig litet vid detta är det för att söka klarlägga ett par saker och lämna några ytterligare upplysningar, som kanske ej sakna sitt intresse.

Om jag börjar med vårt meddelande till Tyskland — det var ett muntligt meddelande åtföljt av skriftlig bekräftelse den 1 december — så har formuleringen kritiserats. Det har också skett här i dag och särskilt har man vänt sig mot orden ”i de fortsatta svensk-tyska förbindelsernas intresse” som skulle vara ägnade att framkalla missförstånd. Jag har uppjudit allt vad jag äger av självkritik och självprövning, men jag

måste bekänna, att jag icke med bästa vilja i världen kan finna något värt att anmärka på i denna formulering. Den är obestämd till en viss grad, och det är avsiktligt och helt naturligt. Jag skulle tycka, att det varit mera anmärkningsvärt och mindre lämpligt, om vi vare sig låtit vår vädjan åtföljas av hotelser om någon bestämd påföljd eller underlåtit att alls tala om någon påföljd. När man gör en vädjan som denna, håller man helt naturligt en något oviss ton. Men att påstå, att man genom denna ovisshet givit en bestämd föreställning, som sedan svikits, när man icke förfarit så eller så — vilket ingen ännu sett något om — är något, som jag icke förstår. Jag är övertygad om att de allra flesta, som missuppfattat uttrycket, äro fullt lojala, men jag tror, att deras uppfattning blivit suggererad av avsiktliga utläggningar av personer, som icke varit det.

Denna min inställning är givetvis anledningen till att jag icke kom på den idén att anordna någon presskonferens, när meddelandet lämnades, för att klargöra en punkt, som för mig föreföll vara sådan, att den ej på något sätt behövde någon förklaring.

Detta om meddelandet den 1 december.

Den närmaste följden blev svaret från den tyske utrikesministern, som vi fingo tre dagar senare. Detta svar är till sin ton ganska ohövlighet, och det uppehåller sig vid en mängd saker, varav åtskilliga ha mycket litet att göra med den fråga, som vi bragt på tal. Jag blev icke överraskad över tonen, eftersom jag under årens lopp blivit van att få svar och meddelanden från den tyska regeringen och funnit dem ofta ha hållits i liknande ton. Dessa meddelanden ha annars icke brukat publiceras. Därför är det naturligt, att när det nu en gång kommer till offentligheten ett stickprov på den ton, som är normal i Auswärtiges Amt, man finner det mera anmärkningsvärt än vad det är för avsändaren eller mottagaren, som äro vana vid detta.

Vidare gjorde jag den reflexionen, också stödd av ganska lång erfarenhet, att när man använder så många ord och kraftiga uttryck och undviker att mera rakt på sak besvara den fråga, som är ställd, betyder det, att saken har oroat vederbörande, och att det icke kan lämnas något klart svar. Jag drog slutsatsen, att här kan man kanske se mera optimistiskt på resultatet av vår démarche än jag trodde när den gjorde. Och detta har åtminstone hittills bekräftats på det sätt jag meddelat här i dag.

Jag ber kammaren att betrakta detta meddelande om det resultat, man hittills kunna förmärka, och den tendens, som man kan spåra till avveckling av den tyska aktionen, såsom ett förtroligt meddelande, som icke bör komma ut, framför allt icke komma ut i pressen, eftersom det säger sig självt, att en sådan uppläggning från svensk sida skulle i högsta grad motverka syftet med hela démarche. Men jag ber också kammaren att förstå, att när jag ansett mig kunna lämna dessa meddelanden så beror det på att jag fått upplysningarna från tyskt håll och genom att noga följa med, hur det verkligen gått i Norge. Jag kan naturligtvis icke svara för, att det verkligen kommer att gå på det sätt, som man nu synes ha an-

ledning att hoppas. Jag är själv optimistisk på denna punkt, det är det enda jag vågar säga om saken. Framför allt vågar jag hoppas, att det ej skall bli fråga om någon transport till Tyskland av de återstående studenterna. Däri skulle också ligga, att den upprörande jakt på de över 1.500 ännu fria studenterna, som bedrivits de sista dagarna, kommer att avblåsas.

Frågan huruvida universitetet i Oslo snart åter skall öppnas är, som jag sade, ännu en sak, som ligger i vida fältet. Jag kan också här, under samma förutsättning att det är ett förtroligt meddelande, upplysa att från officiellt tyskt håll har under hand sagts mig, att man hoppas, att universitetet åter skall kunna öppnas inom den närmaste framtiden. Jag kan bara instämma i denna förhoppning. Något mera vågar jag icke heller på denna punkt säga. Naturligtvis är detta en ytterst viktig sak, därför att vad som gjort att man i Sverige och icke minst från regeringshåll tagit särskilt allvarligt på just denna fråga är ju icke bara den omständigheten, att det ånyo gäller ett stort antal norrmän, utan framför allt det förhållandet, att det här gäller någonting alldeles speciellt viktigt för hela landet, dels så, att aktionen riktas mot en hel kategori medborgare, utan att det kan ens på något sätt göras gällande, att var och en av dem gjort sig skyldig till något, som berättigar sådana åtgärder, dels ock, framför allt, att åtgärden betyder ett avklippande av den högsta kulturella utbildningen inom Norge under obestämd tid. Man behöver bara tänka på, vad det betyder för ett land, att dess enda utbildningsanstalt för läkare plötsligt stänges genom våldsåtgärder, och att alla de under utbildning varande läkarne eller läkarämnena skickas som fångar ut ur landet. Det är sådana saker, som ha gjort, att denna aktion fått sin alldeles särskilt farliga och oroväckande karaktär. Det bör man komma ihåg, när man från vissa håll förebrår våra studenter, att de ta i så häftigt nu, när det gäller några studenter, men icke voro lika ömhjärtade, när det gällde personer av annat slag i Norge. Det är icke fullt jämförliga saker. Vad detta närmast skulle kunna jämföras med är aktionen mot lärarne, som varit fruktansvärd men aldrig drivits så långt. Dessa lärare ha aldrig förts ut ur landet. Det har rört sig om en fortlöpande förföljelse av lärare från norskt håll, vilken icke haft den katastrofala karaktär som denna aktion från första början förefallit att äga.

Det sades från något håll — det var herr von Friesen — att den svenska regeringens aktion hade kommit att få tråkiga återverkningar på vårt anseende i utlandet. Han menade då, att man där liksom här hade fått den uppfattningen, att den svenska regeringen först utlovade en kraftig insats men sedan drog sig tillbaka. Det skulle betyda, att man fått förväntningar, som hade svikits. Ja, då vill jag först säga, att om det möjligen funnits förväntningar på låt oss säga engelskt och amerikanskt håll i detta sammanhang, som sedan svikits, så att det verkligen skulle betyda något för vårt anseende — vilket jag är övertygad förekommit på ytterst få håll — måste dessa förväntningar ha varit av annat slag än de förväntningar, som man

hyst i Norge. Det kan icke gärna ha varit förväntningar, att vi skulle lyckas åstadkomma ett hejdande av den norska deportationen, utan det måste ha varit förväntningar, att nu skulle Sverige komma att genom denna händelse närma sig de allierade och väl helst komma ut ur sin neutralitet över på de allierades sida. Om sådana förväntningar blivit svikna, kan det ej gärna vara något, som man här hemma har anledning att klaga över. Men jag tror, att det är överdrift att säga, att det över huvud taget förekommit något sådant i större utsträckning. Det är riktigt, att det i den engelska radion hördes ett uttalande för några dagar sedan, som var mycket ogynnsamt mot Sverige och hållet i rätt otrevlig och hånfull ton. Från den norska regeringens sida fingo vi omedelbart meddelande, att denna utsändning ej på något sätt inspirerats från norskt håll. Från engelskt officiellt håll har ingenting sagts om saken — officiellt. Men från officiellt engelskt håll har man under hand uttryckt sitt beklagande över utsändningen och förklarat, att den ej på något sätt motsvarade vare sig den engelska regeringens eller den engelska opinionens mening, och det intrycket har jag fått även på annat sätt. Var och en bör få samma uppfattning, om han följer vad den engelska pressen skrivit i dessa saker. Jag kan icke frigöra mig från, att anförandet i engelska radion var en direkt översättning från den svenska, som kom först i den svenska utsändningen och sedan i den engelska. Det utgör ett så tydligt eko av vad som stått i vissa svenska tidningar. Om man studerar det litet närmare, kan man icke undgå den reflexionen, att det är icke engelska tankegångar eller engelskt språk utan svenska, som talas till oss på den vägen.

Jag nämnde, att man från norskt håll tagit avstånd från dessa uttalanden. Jag erinrar, att konung Haakon, för första gången såvitt jag vet, uttalat sin tillfredsställelse med vad som gjorts från svensk sida i detta sammanhang. Från norskt officiellt håll — över huvud från allt norskt håll, som jag känner till — har det icke varit annat än samma tongångar, med ett undantag, en norsk radioutsändning från London, som ehuru den icke alls var hållen som B.B.C:s, dock gick något i den riktningen. Åtminstone vad som hittills inträffat har icke varit ägnat att framkalla besvikelse hos norrmännen, tvärtom. I Amerika ha förekommit en del tidningsuttalanden i samma riktning. I går besökte mig amerikanske ministern för att enligt instruktion av utrikesminister Hull framföra amerikanska regeringens uppskattning och tacksamhet för de åtgärder, som vidtagits från svensk sida i denna fråga.

Ja, detta är vad som hittills har förekommit i saken. Att de svenska studenterna tagit i kraftigt är ju synnerligen naturligt och förklarligt. Inom hela den svenska studentvärlden har uppstått en rörelse, som tagit sig uttryck i entusiastiska och väl icke alltid så särskilt väl övervägda uttalanden. Detta kan ingen människa förvåna sig över. Snarare vore det väl ägnat att förvåna och beklaga, om icke så varit fallet. Men om man också vill ställa sig mycket förstående till detta, så är det mig svårare att förstå de opinionsyttringar, som förekommit i en del av pressen. På ett,

jag skulle vilja säga ganska oblygt sätt har man fullständigt tappat bort, att det gäller de norska studenterna, och gått in på en helt annan sak. Det har verkligen slagit mig, att man i en del stora svenska tidningar, som varit inne på detta, överhuvudtaget icke omnämnt, huru det gått med de norska studenterna under hela den sista veckan, trots att man varje dag skrivit om saken. Man har icke ens rent upplysningsvis gjort några utläggningar eller lämnat nämnvärda meddelanden rörande de norska studenternas öden. Man har ägnat sig åt att förebrå regeringen att den, för att citera en av dessa tidningar, icke passat på tillfället att avtvätta de sista skönhetsfläckarna på vår neutralitet. Man menar, att regeringen borde begagnat tillfället att vidtaga utrikespolitiska åtgärder, som skulle innebära en sådan kursförändring, som man önskat, men som ju egentligen icke haft något direkt sammanhang med hela denna fråga.

Det säger sig självt, att regeringen icke kunnat se saken på det sättet. Regeringen har med sin *démarche* helt enkelt velat göra ett försök att mildra aktionen mot de norska studenterna. Vi vilja nu närmast se, hur det går med saken. Naturligtvis är redan vad som hittills skett sorgligt, men jag vågar ändå vara någorlunda optimistisk. Skulle det uppstå en situation motsatt den, som jag hoppas på, får man ju taga ställning till den när den inträffar, och se vad som då kan göras. Jag kan icke finna rimligt att nu taga upp en debatt om en hypotetisk situation, och allra minst en tidningsdebatt. Jag är för min del icke beredd att avgiva någon som helst deklaration om vad som från regeringens sida i sådant fall kommer att göras och icke heller om vad som då icke kommer att göras.

Ett par talare berörde några andra frågor, som jag i korthet skall säga några ord om. Polisutbildningen av norrmän och danskar pågår på det sätt jag lämnat meddelande om. Man har givit uttryck för vissa bekymmer, att det här skulle vara fråga om en camouflerad militär utbildning, och framhållit angelägenheten av att öva en skarp kontroll härvidlag. Jag kan förklara, att regeringen delar dessa synpunkter. Det är tydligen mycket viktigt att kontrollera denna utbildning så noga som möjligt och att se till att den håller sig inom den avsedda ramen. Jag kan bara tillägga, att vi på denna punkt ha haft det bästa samarbete med norska och danska beskickningarna, som visat sig alltigenom synnerligen lojala och äro av fullkomligt samma mening som den svenska regeringen om hur salen bör bedrivas.

Ifråga om avtalsförhandlingarna med Tyskland uttalade jag mig i början av debatten mycket kort, och detta av det naturliga skälet, att dessa förhandlingar just nu pågå. Jag kan icke heller nu närmare gå in på ämnet, men jag vill dock besvara den fråga, herr Skoglund gjorde om hur clearingen står. Jag förstår, att han icke intresserar sig så mycket för att höra några siffror rörande situationen för ögonblicket utan mera för den allmänna balansen. Clearingläget lär för närvarande vara det, att vi ha en fordran på närmare 3 miljoner kronor. Det har sålunda gått ungefär jämnt ut, vilket är helt naturligt i betraktande av de principer, efter vilka

handelsavtalet konstruerats och handelsutbytet ägt rum under den senaste tiden. Alltjämt är det nämligen fråga om ett jämnt utbyte av varor mot varor. Det är precis på samma grunder som vi nu hålla på att förhandla om avtalet för år 1944, och det svenska förslaget — det tillägget kan jag göra till vad som sagts — går ut på en ganska väsentlig nedskärning beträffande de särskilt viktiga exportvaror, som ha intresse ur politisk synpunkt.

Jag beklagar slutligen, att jag icke har något att säga angående Finland och särskilt angående Finlands möjligheter att nu komma till några förhandlingar om separatfred. Det betyder naturligtvis icke, att vi icke ha några som helst upplysningar om läget, men de upplysningar, som erhållits, ha icke varit av sådan art, att de givit mig anledning att säga något här. Jag vill icke därmed på något sätt giva intryck av att något försiggår, som jag känner till men icke vill nämna. Men det säger sig självt, att i en fråga, som i så hög grad som denna intresserar Finland, komma upplysningar då och då att föreligga även här. På finsk sida är man dock mycket angelägen, att dessa upplysningar icke komma ut.

Nr 13.

Herr KILBOM:

Herr talman! Efter utrikesministerns senaste anförande vill jag beklaga, att mycket av vad som sagts icke sagts offentligt. Så till vida kan jag instämma i den kritik, som kom till synes i en tidning för någon tid sedan, att jag menar, att det är beklagligt, att man icke debatterat denna sak offentligt i riksdagen. Jag är övertygad om att i varje fall regeringen icke skulle stått svagare efter en dylik debatt. För min del har jag levat helt och fullt med i den reaktion, som kommit till uttryck beträffande behandlingen av de norska akademikerna, och jag tror mig kunna konstatera, att det väckt allmän glädje, att det svenska folkets och hela regeringens ståndpunktstagande medfört resultat. Men för dem, som representera arbetarrörelsen och som hela tiden försvarat samlingsregeringen som en politisk nödvändighet *under kriget* men ej heller längre, har det känts en smula vemodigt att nödgas konstatera, hurusom lika allmänna och starka protester icke hördes av, då den norska arbetarrörelsen slogs i spillror eller, för att nämna ett än mer talande exempel, då de två norska arbetarledarna arkebuserades för över två år sedan. Det bör icke förvåna exempelvis herrarne i folkpartiet, som nu se de högljudda protesterna i en del av sina tidningar, om man i arbetarvärlden tänker på det olikartade uppträdande, som härvidlag är att notera. Jag tror nog, att man gjort vissa reflexioner angående denna sak, och att förhållandet givit anledning till åtskilliga kommentarer.

Herr Andersson — eftersom han talade från sin plats i kammaren som

ledamot av riksdagen får jag väl säga herr Andersson i Rasjön — yttrade, om jag fattade honom rätt. att full enighet rått inom regeringen, och att där delade meningar endast förekommit beträffande vissa inrikespolitiska frågor, som man dock skjutit åt sidan. Jag kan icke inlägga någon annan innebörd i detta uttalande än den, att också folkpartiets representanter i regeringen äro ansvariga för det omdiskuterade yttrandet i kommunikén av den 1 december. Då det från det hållet utslungats en förebräelse mot herr Vougt, att det vore dålig parlamentarisk sed att här i kammaren uppträda som han gjort, vill jag göra den stilla reflexionen: är det god parlamentarisk sed, att man, trots att man har varit medansvarig för formuleringen av kommunikén av den 1 december, *underlåter att upplysa allmänheten därom*? Man har i en del av pressen velat söka huvudansvaret för kommunikéns innehåll på visst politiskt håll. Jag kan åtminstone icke finna, att *detta* är god parlamentarisk sed. Nu har det ju som sagts meddelats här i riksdagen, att regeringen och *varje* dess ledamot är *helt och fullt ansvarig* för detta. Det innebär naturligtvis en vinning. Låt vara, att detta är ett slutet sammanträde, så småningom lär väl ändå, antager jag, allmänheten få reda på, hur det förhåller sig med denna angelägenhet. Det tillkommer icke mig att göra några reflexioner över allmänhetens sätt att då reagera, men jag hoppas, att reaktionen icke utebliver.

Här har talats något om utbildningen av den norska polisen. Jag instämmer med dem, som förklarar, att för så vitt vi ha haft någon mening med vårt tidigare ställningstagande, så är det en fullkomligt självklar sak, att regeringen skall intaga den ståndpunkt, som intagits. Herr Thorells kommunalordförande har gått och varit nervös där uppe över allt vad han sett. Han kanske borde lugna sig i förtrostan på att regeringen och övriga myndigheter nog se till, att det icke sker något oegentligt. Är det för övrigt icke rätt så karakteristiskt, att man alls fruktar, att något oegentligt skall kunna inträffa? De norska och danska myndigheterna ha ju enligt utrikesministerns nyss gjorda uttalande varit ense om att så icke skulle bli fallet.

Det är en punkt, som icke har berörts i dagens debatt, men som jag tror, att kammarens ledamöter och det stora flertalet av vårt lands befolkning skulle vara intresserade av att få litet upplysning om, om icke förr så vid nästa års riksdag. Regeringen har vidtagit den kloka åtgärden att sända speciella representanter till England och Amerika för att studera återuppbyggnadspolitiken och försöka hämta lärdomar för Sveriges del. Jag hoppas, att jag icke blir missförstådd av kammaren, då jag erinrar om, att det är ett tredje land, som efter kriget har en del återuppbyggnadsarbeten att genomföra och som kommer att spela en roll, som till exempel i handelspolitiskt avseende blir av en viss betydelse också för våra möjligheter att övervinna krisen. Jag syftar på Sovjetunionen. Lyckligtvis är det väl så, att våra förbindelser med Ryssland äro vänskapliga, men jag undrar ändå, om det icke skulle vara välbetänkt, att regeringen till nästa riksdag informerade om arten och omfattningen

av våra handelsmöjligheter med Sovjetunionen. Jag undrar, om det icke vore välbeträkt, att regeringen också till Moskva skickade en speciell representant med kännedom om vår industris möjligheter och om läget här i landet inom arbetarvärlden, en representant, som hade förmåga att inhämta vissa lärdomar om det återuppbyggnadsarbete, som utförts eller planerats i Sovjetunionen. Kanske skulle det t. o. m. kunna hända, att en dylik åtgärd skulle vara av ett visst intresse inte bara för Sverige utan också för ett annat land. Jag hemställer till den kraft och verkan det hava kan, att regeringen måtte taga under övertvägande denna sak.

Nr 14.

Herr LUNDELL:

Herr talman! Det är ett par saker i anledning av utrikesministerns deklaration, som jag vill tillåta mig beröra. Jag vill först säga ett par ord om flygtrafiken på England, fast det kanske icke är den mest viktiga av de frågor, som jag vill beröra.

Utrikesministern talade om, huru man konstaterat, att flygplanet Gripen blivit beskjutet och gått förlorat, och hur den tyska regeringen genom sin militärattaché meddelat, att det svenska flygplanet sannolikt hade fällts av ett tyskt nattjaktplan. Såvitt jag uppfattade utrikesministern riktigt, pågår det förhandlingar om att finna former, under vilka denna flygtrafik kan återupptagas och äga rum på ett betryggande sätt.

Nu skulle jag vara intresserad av att höra, om man ifrån svensk sida har kunnat föreslå några tekniska anordningar, genom vilka det skulle bli möjligt för de tyska nattjaktplanen att, när ett plan på elektrisk väg lokaliserats framför dem, konstatera, att det är av svensk nationalitet. Jag vill icke säga, att jag bestämt känner till de tekniska anordningar, som användes av de tyska nattjaktplanen, men det är väl i varje fall så, att de främmande planen kunna lokaliseras på elektrisk väg även i fullt nattmörker, utan belysning och även utan månsken. Det finns då ingen möjlighet för ett angripande plan att kunna fastställa någonting om nationaliteten av det plan, som låt oss säga på dess visirskiva framträder som en liten lysande punkt. Naturligtvis ha nattjaktplanen sinsemellan något slags signalsystem, så att de icke skola råka beskjuta varandra, men jag föreställer mig, att skall ett neutralt trafikplan kunna undgå beskjutning, så måste man med båda de stridande parterna träffa överenskommelse om några slags elektriska igenkänningssignaler, som icke få efterapas av engelska eller andra plan tillhörande stater, som äro i krig mot Tyskland. Jag antar, att det icke är så lätt att åstadkomma någon för båda sidorna verkligt tillfredsställande anordning. Det skulle vara mycket intressant att höra, om regeringen har varit i stånd att framlägga ett förslag om för alla parter tillfredsställande anordningar eller om regeringen i sin framställning gått

ut från den ståndpunkten, att dessa tyska jaktplan helt enkelt skola underlåta att skjuta, såvida de icke med säkerhet kunna fastställa, att det plan de sikta icke är svenskt. Är det den första linjen regeringen har gått fram efter förmodar jag det kan gå att uppnå ett resultat, men går man fram efter den andra linjen har jag svårt att tro, att man kan komma till någon överenskommelse.

Sedan skulle jag efter allt det myckna som här sagts om aktionen i Oslo vilja framhålla en något avvikande synpunkt på de förhållanden som därvidlag berörts. Jag vill från början säga, att min uppfattning är den att démarchen nog hade kunnat göras i något försiktigare former och kanske lett till minst lika gott resultat — om man nu anser, att det är démarchen som har lett till den utveckling av förhållandena, som man har kunnat konstatera. Jag föreställer mig, att studenterna vid universitetet i Oslo väl till sitt stora flertal betrakta sig som sorterande under norska Londonregeringen, som ju är i krig med Tyskland. Jag anser inte, att man å priori kan vara absolut övertygad om att de endast syssla med studier i juridik och teologi och naturvetenskap och så vidare, utan det förekommer väl även — det måste man anse fullt naturligt — en viss underrättelsetjänst eller spaningsarbete skulle det kunna kallas, från norsk-engelsk sida och spioneri ifrån ockupationsmaktens sida. Det förekommer kanske också planering av sabotage och kanske även av andra stridshandlingar. Något sådant skulle man inte anse vara alltför märkvärdigt eller uppseendeväckande. Under sådana förhållanden är det väl inte så egendomligt, om det ifrån ockupationsmaktens sida göres ett visst större svep för att försöka få fatt på dessa så verksamma personer. Jag föreställer mig, att det förekommit i varje ockuperat land att man sökt skilja dessa, som man kan kalla civilklädda kombattanter, ifrån de andra, som uppträda efter de vanliga folkrättsbestämmelserna gent emot ockupationsmakten.

Jag tror att om man ser det på detta sätt, som jag anser är riktigt och mera överensstämmer med förhållandena i krigförande och ockuperade länder, skall man nog vara överens med mig, att saken hade kunnat föras inför den svenska allmänheten under mindre uppseendeväckande former och utvecklingen inte därför blivit sämre. — Jag hoppas emellertid nu liksom alla andra svenskar, att affären avvecklas med minsta möjliga skada för den norska universitetsungdomen.

Det är dessutom en tredje sak som jag skulle vilja vidröra, den som har den största betydelsen för oss, nämligen uppläggningsen av de pågående handelsförhandlingarna med Tyskland. Här meddelas av utrikesministern, att från svensk sida var föreslaget mindre omslutning för 1944 än som varit avtalad för i år, under det att från tysk sida hade föreslagits större omslutning för 1944 än i år. Sedan meddelades också, att avtalsförhandlingarna gå trögt. Jag kan inte neka till att det skulle vara intressant att veta, varför man från svensk sida har föreslagit mindre omslutning än i år. Jag kan ju tänka mig, att detta berott på någon slags förhandsuppskattning av krigsförhållandena, att man alltså tänker sig, att det kan bli omöj-

ligt för Tyskland att fullfölja de avtalade leveranserna. Men någon risk för alltför stor kreditgivning skulle väl inte vara förknippad med ett sådant förhållande, även om det ginge den väg som man i så fall antar, ty detta balanseras väl av clearingen. Med de anordningar som ständigt vidtagas vid detta varuutbyte hade man väl inte anledning befara, att från tysk sida importkontingenten ifrån Sverige skulle tagas ut under årets första månader, och att man sedan på grund av krigsförhållandena eventuellt skulle vara oförmögen att från tysk sida leverera betalningen genom export. Jag förmodar, att det sålunda knappast är sådana överväganden som ha lett till detta förslag om en minskad omslutning av varuutbytet under nästa år. En annan möjlighet som jag skulle kunna tänka mig ligga bakom detta förslag är den att detsamma är så avvägt på grund av önskningar som framförts ifrån Tysklands motparter i kriget.

När nu avtalsförhandlingarna gå trögt har det i viss mån förljudits, att detta skulle bero på misstämning från tysk sida över den uppläggning som förhandlingarna fått ifrån svensk sida, alltså med den uttalade önskan om minskat handelsutbyte. Det vore intressant att få veta, om detta också är U.D:s uppfattning rörande orsakerna till att förhandlingarna gå trögt. Vidare vore det naturligtvis av ännu större intresse att få veta — men jag förmodar att det är en fåfäng förhoppning att uttala önskemål om klarhet på den punkten — om utrikesdepartementet eller regeringen så starkt håller på sin uppläggning av förhandlingarna, att man hellre ser att de gå i stöpet än att man ändrar på sin uppläggning. Man skulle kanske kunna säga att det vore förvånande, om man från tyskt håll läte förhandlingarna gå i stöpet på grund av denna uppläggning. Det måste väl ändå från det hållet vara ett önskemål att hellre få en mindre varukontingent, eller kanske samma kontingent som i år, än ingenting alls. Men det sätt varpå man på detta håll reagerar är ju inte alltid så lätt att genomskåda. Ett faktum är i alla fall, att statsrådet Rosander här om dagen i första kammaren meddelade, att det fanns en viss risk för att något avtal ej komme till stånd denna gång.

Herr talman! Jag skall inte beröra någon mer punkt, utan med vad jag anfört på dessa tre berörda anser jag mig ha sagt det viktigaste av vad jag ville framhålla.

Nr 15.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag hade verkligen trott, att när jag ställde frågan om samarbete mellan partierna kring regeringens politik skulle det vara ett spörsmål som, när det togs upp inom lyckta dörrar, ifrån folkpartiets sida skulle föranleda ett något annorlunda svar än det som jag här fått.

Det har uppstått en mycket egendomlig situation mellan herr Anders-

son i Rasjön och mig. Herr Andersson talade triumferande om att när jag tagit till orda för att försvara regeringens politik hade jag inte rönt någon nämnvärd framgång, i varje fall inte när det gällt diskussionen i folkparti-pressen. Herr Andersson i Rasjön borde väl i stället beklaga, om den regering som han sitter i befinner sig i ett sådant läge, att det nästan är lönlöst att inför en del av pressen och opinionen bakom den träda fram till dess försvar.

Herr Andersson i Rasjön talade om att han i den fråga vi i främsta rummet diskutera idag, d. v. s. *démarchen* i Berlin, varit helt ense med sina regeringskolleger. Herr Kilbom har redan uttalat som önskvärt, att herr Andersson i Rasjön skulle låta detta bli bekant utåt. Jag fruktar att det är på det viset, att folkpartiet vill vara på en gång regering och opposition, vilket naturligtvis är ganska bekvämt. Det är ett dubbelspel som inte kan vara nyttigt, i varje fall därför att det kan leda till att betydelsefulla åtgärder, betydelsefulla handlingar ifrån regeringens sida smulas sönder i den diskussion som drages upp ifrån den press, som för närvarande konstituerar sig som ett slags opposition. Så har det skett den här gången. Re-geringen gör en aktion, som efter vad vi nu fått höra har möjligheter att leda till resultat. I den svenska pressen tages upp en diskussion, huruvida regeringen sagt för mycket eller för litet, om det borde göras så eller så, vilket i sin tur föranleder besked om att regeringen inte för närvarande har övervägt någon åtgärd. På det sättet, genom de diskussioner som drags upp, utsuddas verkningarna av regeringens handlingar inom ramen för den politik vi gemensamt ha utstakat. Det var för att om möjligt intressera herr Andersson i Rasjön för att försöka få detta förhållande att upphöra, som jag tog upp diskussionen här idag.

En annan sak är ju — jag vill inte säga att den egentligen angår mig — huruvida inte folkpartiet håller på att skiljas från sitt underlag. Det är uppenbarligen en sak som det inte tillkommer mig att ha några omdömen om. Det kan finnas nyanser inom alla partier, och folkpartiet har inom denna kammare en nyans som heter herr von Friesen, vilken tycks karakteriseras av någon sorts mellanställning mellan Göteborg och Stockholm. Han är inte helt göteborgare och inte heller stockholmare, men han är präglad av de synpunkter som förefalla mig vara typiska för inställningen hos folkpartiets riksdagsgrupp här i kammaren.

Jag skall inte svara så mycket på vad herr von Friesen anförde. Det kan tyckas vara rätt onödigt, herr talman, med tanke på att protokollen över dessa förhandlingar inte komma att läsas förrän om femtio år — om det verkligen då finns någon som intresserar sig för mellanhavandet mellan herr von Friesen och mig. Jag vill emellertid säga, att jag aldrig har uttalat, att jag tycker att den akademiska opinionen med anledning av våldshandlingarna i Norge varit för stark. — I det sammanhanget vill jag tillåta mig säga till herr Lundell, att jag tror, att han är ensam i denna kammare när han här levererade ett försvar för den aktion, som från tysk sida företagits mot de norska studenterna.

Nej, herr von Friesen, det är inte så att jag anser att aktionen är för stark, men jag anser att den i så måtto varit för plötslig, att den icke står i förtroendeingivande sammanhang med den akademiska opinionens sätt att reagera tidigare. Den akademiska opinionen har under de senaste tio åren ofta nog kommit att stå i skarp motsättning i varje fall till en övervägande del av arbetaropinionen. Jag minns om hur det gick över de svenska universiteten från 1935 och fram till 1938 en stark opinionsrörelse gent emot de strävanden som gjorts att bereda vissa judiska akademiker arbetsmöjligheter här i Sverige. När sedermera våra nordiska grannländer ockuperats och ockupationsmakten grep in med den brutalitet, som användes exempelvis mot arbetarrörelsens män i Norge, protesterade icke den akademiska opinionen. När det togs gisslan och när de första deportationerna till Tyskland började protesterade man icke. Såvitt jag kan minnas protesterade man inte heller på ett samlat sätt inför de ingripanden emot lärarna, varom nyss erinrades här. I och för sig är det mycket glädjande att universitetsopinionen nu uttalar sig så starkt som den gör, men jag vill här endast säga ifrån att det på arbetarhåll finns en ganska stark misstänksamhet emot en opinion, som på detta sätt blossar upp litet för häftigt.

Jag vill för övrigt konstatera att herr von Friesen var emot en aktion som skulle innebära, att Sverige avbröt de kulturella förbindelserna med Tyskland. Jag vill vidare fastslå att varken från hans sida eller från något annat håll har det framkommit något yrkande på långtgående repressalier av det slag som här under de senaste dagarna så ivrigt krävs i pressen.

Till herr Cruse slutligen skulle jag vilja säga, att det var nog ändå ett ganska olyckligt resonemang han förde, när han försökte göra gällande, att tidningarna återspegla opinionen bättre än något annat. Om herr Cruse tar en överblick över Stockholmsbänken — för ögonblicket vet jag inte riktigt hur många socialdemokrater vi ha där men jag tror det är tre folkpartister — och jämför den liberala pressens övervikt i huvudstaden gent emot den socialdemokratiska pressen med Stockholmsbänkens sammanställning, tycker man nog att herr Cruses sätt att betrakta tidningarna såsom uttryck för meningen inom folket är en smula underlig. Jag tillåter mig upprepa, herr talman, att det socialdemokratiska partiet i allt väsentligt står bakom den politik som regeringen för.

Endast en sak vill jag därutöver anmärka och det är att jag tycker att herr Lindqvist, herr Carlström och herr Svensson i Grönvik, som ha uttalat sina bekymmer med tanke på den polisutbildning för norrmän och danskar som nu ordnats i landet, äro litet för oroliga. För egen del har jag tillåtit mig att vid de överläggningar, som tidigare förts om denna sak, tillstyrka de åtgärder som regeringen har företagit, och jag är övertygad om att med det sätt, varpå denna utbildning är planerad den inte kan innebära några risker för vårt land. Det förefaller mig däremot vara en mycket naturlig åtgärd, med vilken vi underlätta för norrmän och danskar, som ha nödgats fly från sina länder, att återställa de normala förhållandena i deras länder när de ha återfått sin frihet.

Nr 16.

Herr ANDERSSON i Rasjön:

Herr talman! Herr Kilbom ansåg att det fanns anledning till anmärkning mot mig därför att jag inte upplyst allmänheten om min meddelaktighet i noten om de norska studenterna. Till detta vill jag för det första säga, att jag inte någonstades i pressen, i varje fall inte i folkpartipressen, kunnat upptäcka någon antydning om tvekan, huruvida jag skulle ha varit på den ena eller andra sidan därvidlag. För det andra vill jag spörja herr Kilbom: hur ofta skall jag deklarerat min solidaritet med regeringen? Jag har knappast tagit till orda offentligt under hela den tid som samlingsregeringen suttit utan att jag har deklarerat min solidaritet med regeringens utrikespolitik. Det är väl annars snarare så, herr Kilbom, att en regeringsmedlem kan behöva tala om när han har en mot den övriga regeringen avvikande mening. Det finns möjlighet att avge reservation till statsrådsprotokollet och då kan man också ha moralisk skyldighet — om saken i övrigt tål offentlighetens ljus — att tala om att man haft en avvikande mening. Jag kan däremot inte förstå att man för varenda gång regeringen fattar ett viktigt beslut skall behöva säga: det här har jag varit med om, här är jag solidarisk! Så har det aldrig tillgått förr, och inte tror jag det finns någon anledning att sträva efter ett sådant system heller.

Med anledning av herr Vougt's anförande vill jag säga, att han gör sig skyldig till grov generalisering, när han talar om folkpartipressen som ett kollektivt begrepp. Av det femtiotal tidningar, som redigeras i folkpartiets anda, är det väl icke mer än högst tio stycken som drabbas av den dom, som herr Vougt både här och annorstädes uttalat över pressen. De övriga ha i olika lägen förhållit sig som flertalet socialdemokratiska tidningar — om man så vill kan man kalla dem lojala. Eljest är det väl också så, herr Vougt, att det icke finns någon bestämd artskillnad i fråga om pressens uppträdande. Det är snarast fråga om en gradskillnad. Om vi skola hålla oss till den diskussion, som för dagen är mest aktuell, nämligen frågan om de norska studenterna, var det ju även socialdemokratiska tidningar som omedelbart uttryckte en stark reaktion, lika stark som någonsin den, som kom till uttryck i andra tidningar. Skillnaden var bara den, att när man på socialdemokratiskt håll fick veta vilken regeringens ståndpunkt var, dämpade man ner tonen, under det att man i vissa folkpartiorgan fortsatte som om ingenting hänt. Men detta, herr Vougt, beror icke på skillnad i lojalitet, utan det beror på att det inom folkpartiet icke finns samma auktoritetstro som man har inom det socialdemokratiska partiet. Vi som äro satta till ledare inom folkpartiet få klara oss utan denna vördnad för auktoriteter, som är säregen för det socialdemokratiska partiet. För övrigt, om vi nu lämna pressen, som jag helst skulle vilja lämna helt utanför — det är herr Vougt, som fört in den i diskussionen — hur står det till med enskilda ledamöter inom herr Vougt's egen grupp? Hur var det på torget i Linköping. Vem var det som där gjorde ett

uttalande, som var skarpare än vad som sagts på något annat håll? Hur var det på mötet i konserthuset, som knappast refererades i de socialdemokratiska tidningarna? Hur skulle det vara om herr Vougt sökte klippa klorna inom den egna hjorden, innan han ger sig på andra. Men det är så att herr Vougt som ledare för det socialdemokratiska partiet i kammaren uttrycker en mera allmän uppfattning, att folkpartiet skall avlägsnas från regeringen, så säg bara till. Men gör det icke i "Arbetet" utan på det auktoritativa sätt, som väl står herr Vougt som partiledare till buds.

Nr 17.

Herr VON FRIESEN:

Herr talman! För den händelse min ärade vän herr Vougt och jag, mönade i ålder och visdom, skulle bli i tillfälle att vid 100, respektive 90 års ålder läsa dagens protokoll och det därvid skulle uppstå den uppfattningen, att vi varit i väsentliga delar okontanta, har jag begärt ordet för en replik om studentaktionen.

Det är sant, att den kom plötsligt. Vad jag vill ha fastslaget är, att den var mycket stark men också spontan. Jag säger detta därför att det göres gällande, att en stor del av dessa opinionsyttringar dirigerades från pressen eller annat håll. Detta synes mig vara ett fullkomligt missförstånd. Jag tror att det var en stark och äkta känsla som dirigerade studenternas hållning. Sedan är det en annan sak, att studenterna tidigare icke reagerat mot missförhållanden på samma sätt. Om jag personligen skulle bli redovisningsskyldig i detta fall vill jag säga, att jag beträffande de judiska akademikerna anfört ungefär detsamma som nu herr Vougt inom de organisationer, där jag har haft möjlighet att göra mig gällande.

Till slut bara ett ord om pressen. Då detta är ett hemligt möte, vill jag säga, att jag icke har andra intressen i pressen än en aktie i "Göteborgs-Posten", varpå jag årligen lyfter en utdelning av 12 kronor. Detta är mina ekonomiska intressen i pressen, och denna tidning hör liksom herr Vougt till den mycket lojala pressen — det är den enda redovisning jag har att lämna.

Nr 18.

Herr LIEDBERG:

Herr talman! Anledningen till att jag begärt ordet, sedan debatten pågått så länge som den gjort, är närmast herr Lundells anförande, som jag för min del icke kunnat stillatigande åhöra. Herr Lundells försvar för och förståelse för ockupationsmaktens åtgärder mot lä-

rare och studenter vid universitetet i Oslo får givetvis stå för hans egen räkning. Han hade själv en känsla av, att han var i minoritet, och jag tror, att herr Vougut uttryckte saken rätt, när han sade, att herr Lundell troligen var ensam i denna kammare om sin uppfattning. Ja, jag vågar säga, att jag icke endast tror, utan är förvissad om den saken.

Medan jag ändå har ordet, kanske jag får knyta an några reflexioner till det spörsmål, som är föremål för dagens debatt. Det förefaller mig som om den aktion, som regeringen företog med avseende å de ifrågasatta och kanske delvis genomförda deporteringarna av de norska studenterna, som så mycket ha diskuterats, var just den aktion, som borde göras. Jag kan icke neka till att jag i fråga om ordalagen nog gärna skulle sett, att formuleringen varit en annan, och att, när formuleringen nu var sådan den var, det hade varit önskvärt att pressen tidigare än som skedde fått information om syftet, d. v. s. så tidigt att den icke haft den möjlighet, som nu blev fallet, att missförstå aktionens syfte. Men att därifrån komma till den uppfattningen, att aktionen i och för sig skulle ha icke bara utgjort ett missgrepp, utan dessutom medfört minskad prestige för regeringen, finner jag icke vara riktigt, och den uppfattningen kan jag på intet sätt dela. Det förefaller mig tvärtom som om vad som gjordes, när det gällde de danska judarna, det har regeringen härvidlag bort göra, och det förefaller mig också som om, med det resultat som man tycks kunna räkna med, regeringen snarast är värd en lyckönskan till att ha nått ett resultat, som man över huvud taget icke med säkerhet kunde förvänta. Man kan säga sin mening utan att kunna påräkna ett absolut säkert resultat. Får man ett, är det så mycket bättre, och regeringen är värd tack i stället för klander! De representanter för opinionen här i Sverige, som tala om den försämrade svenska prestige, regeringens och svenska folkets, och som anföra både det ena och det andra beviset för sin åsikt, förefalla mig ha en viss benägenhet att alltid döma de egna och det svenska strängare än andra. Det finns ett uttryck om sådant handlingssätt, som talar om den, som icke bär sig riktigt fint åt i eget bo. Det uttrycket passar delvis in på den sortens opinionsbildare. Jag kan emellertid icke dela den uppfattningen, att den främmande ockupationsmaktens åtgärder med avseende å de norska studenterna till valören skulle vara någonting alldeles särskilt fruktansvärt, upprörande och värre än någon annan aktion från dess sida. Denna min åsikt innebär på intet sätt någon underskattning av det vedervärdiga i vad som här gjorts eller tilltänkts, men jag kan för min del icke finna att reaktionen här skulle kunna vara större än när exempelvis norska fiskarbyar utplånas, enligt trovärdiga uppgifter i repressaliesyfte, när norska eller danska medborgare ställas inför exekutionsplutonen, eller när svenska fiskarbåtar vid Jyllands västkust skjutas i sank på ett sätt som närmast motsvara ens begrepp om mord; reaktionen i och för sig kan varken vara större eller mindre, ty den kan icke vara annat än stor, djup och allvarlig i alla dessa fall och många andra. En annan sak är, om opinionen blir organiserad eller icke. Men om nu denna opinion – som främst kom-

mit till uttryck i akademiska kretsar helt naturligt, eftersom den rör just akademiska kretsar, och det inom dessa kretsar är mycket lätt att föra sin åsikt till torgs inför människorna — menar, att just denna åtgärd, som är för oss så vedervärdig och oförståelig, skulle tagas till intäkt för att vi borde tillämpa en helt ny politik, så är det någonting, som jag för min del absolut icke kan förstå det konsekventa i. Det som präglat vår politik har väl varit vår vilja att med bibehållande av självständighet, med bibehållande av äran med värdighet och konsekvens driva en svensk neutralitetspolitik. Under sådana förhållanden kan jag icke på något sätt inse, att man, från det att man drivit en materiell neutralitetspolitik — den andliga neutraliteten ha vi aldrig garanterat — helt plötsligt skulle övergå till en annan, för en handling likadan som många andra, som man upplevt på andra områden.

Jag har också, herr talman, mycket svårt att förstå, att denna aktivism, detta plötsligt påkomna mod att i materiell handling visa sin uppfattning, på något sätt skulle kunna stärka vår ställning i västmakternas ögon, att de skulle akta oss mera, därför att vi i någon sorts inställsam fjäskighet och efter italienskt 40-talsmönster, därför att vi anse riskerna tillräckligt små, helt plötsligt skulle visa oss duktiga. Jag tror snarare, att vi genom vårt hittillsvarande handlingssätt vinna mycket mera förståelse hos västmakterna än de, som göra allt för att här i Sverige misskreditera vad som göres av den ansvariga svenska regeringen och av svenska folket.

Man har också talat om, att vi skulle avbryta de kulturella förbindelserna med Tyskland. Man tycks därvidlag alldeles glömma, att detta skulle innebära just detsamma, som man annars — och detta med rätta — är färdig att fördöma, nämligen användandet av repressalier mot människor, som icke haft med saken att skaffa. Vi fördöma att 50 eller 100 norska, danska eller franska medborgare kastas i fängelse och att så och så många skjutas för någonting, som de icke haft del i, men vi skulle gilla att man utövar repressalier på det andliga området mot personer, som intet ont gjort. Det är ganska obegripligt, herr talman, hur begreppen på sina håll, då sinnena bli heta, kunna bli förvirrade och hopblandade. Jag är för min del mycket glad över att något dylikt icke har förmärkts från svenskt regeringshåll, och består det någon klyfta här i landet i det avseendet, så icke är det mellan regering och folk men väl mellan regering och folk å ena sidan och vissa hetsporrar å andra sidan.

Nr 19.

Herr LUNDELL:

Herr talman! Jag skall bara gör en liten stillsam replik mot herr Liedberg.

Jag kommer ganska väl överens med honom, när det gäller lösandet av jordbruksfrågor, men icke när det gäller det sätt varpå vår utrikespolitik skall bedömas. Herr Liedberg tror, att jag är ensam i denna kammare om den uppfattning jag har uttalat om aktionerna vid Oslo universitet. Jag vill meddela honom, att det är jag icke; det har jag mottagit försäkringar om både innan jag höll mitt anförande och efteråt. — Det är nog bäst med ett något kyligare och lugnare bedömande av aktionen i fråga och av förhållanden och uttalanden i länder, vilka äro krigförande eller ockuperade. Förhållandena i sådana länder få icke bedömas efter den måttstock, som är naturlig vid bedömandet av förhållandena i ett land där fred råder.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.52 e. m.

In fidem

SUNE NORRMAN

Torsdagen den 23 december

Kl. 3.30 e. m.

§ 1.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för den 17 innevarande december, då kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 10 innevarande december nr 367; och blev berörda protokoll av kammaren justerat.

§ 2.

Justerades protokollet för denna dag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 3.32 e. m.

In fidem

SUNE NORRMAN

Onsdagen den 19 april

Kl. 11 fm.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det muntliga meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 14 innevarande april nr 245; och lämnade herr talmannen därvid ordet åt

Hans excellens herr statsministern *Hansson*, som anförde: Nr 1.

Härefter yttrade:

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Nr 2.

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: Nr 3.

Nr 1.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talnan! Avsikten från regeringens sida med detta slutna sammanträde är att lämna kamrarna meddelanden i två viktigare utrikespolitiska ämnen av särskild aktualitet, nämligen dels den finska fredsfrågan, dels de på senaste tiden företagna brittiska och amerikanska framställningarna angående Sveriges export av vissa varor till Tyskland och av Tyskland kontrollerade länder. Det säger sig självt, att vad som förekommit i den finska fredsfrågan icke kan offentliggöras i Sverige i vidare mån än som skett i Finland. Icke heller i fråga om det andra ämnet har vare sig svenska regeringen eller de övriga berörda regeringarna ansett lämpligt att för närvarande giva publicitet åt sakens detaljer.

Frågan om Finlands möjligheter att taga sig ut ur kriget har under de sista månaderna i särskilt hög grad tilldragit sig vårt intresse. Det är dock ingalunda första gången som frågan aktualiserats sedan krigsutbrottet i juni 1941, och innan jag redogör för de händelser, som direkt lett fram till det utvecklingsskede, vari vi nu befinna oss, vill jag erinra om att ända sedan hösten 1941 åtskilliga försök gjorts att få till stånd fredsunderhandlingar mellan Finland och Ryssland.

En ny fas i utvecklingen inträdde i mitten på november 1943. Vid samtal i utrikesdepartementet med härvarande ryske minister Madame Kollontay angående de av de allierade makterna tillkännagivna krigsmålen berördes även läget i den finsk-ryska fredsfrågan med utgångspunkt från de allierade makternas krav på kapitulation utan villkor, till vilket sovjetregeringen under den kort förut avhållna Moskvakonferensen uttryckligen anslutit sig. Det framhölls från svenska sida, att ett sådant krav säkerligen omöjliggjorde varje tanke på finsk separatfred. I anslutning till dessa samtal meddelade Madame Kollontay den 20 november, att om Finland skulle önska sända en person till Moskva för att resonera om en uppgörelse, vore han välkommen. Dessförinnan vore det lämpligt att man från finsk sida lämnade upplysning om, vilka förslag man hade att göra, så att det skulle kunna bedömas, om en resa kunde löna sig. Sovjetregeringen hade icke haft och hade icke någon som helst avsikt att göra Finland till en rysk provins eller att på något som helst annat sätt inkräkta på Finlands självständighet eller oberoende, såvida icke Sovjetunionen genom Finlands framtida politik skulle tvingas att ändra denna sin inställning.

Detta meddelande vidarebefordrades samma dag till finska regeringen, som därefter den 29 november överlämnade följande svar. Man vore i Finland erkännasam för det tillfälle, som på detta sätt beretts för framförande av Finlands tankar om möjligheterna att utforma en fred. Finlands folk, som alltid ville upprätthålla sin stats fulla suveränitet, vore medvetet om att goda och vänskapliga relationer till dess stora grannfolk i öster vore av vital betydelse för dess tillvaro och framtid. Finland

sträfvade efter att nå en fred, som skulle giva säkra förutsättningar för upprättandet och bevarandet av ett gott grannförhållande mellan Finland och Sovjetunionen samt möjligheter för Finland att iakttaga sådan neutralitet, som angåves i mellanfolkliga regler. Enligt finsk uppfattning skulle den gräns, inom vilken Finland uppbyggts och inom vilken den suveräna finska staten existerat, nämligen gränslinjen sådan den förelåg 1939, vara ägnad att giva sådana förutsättningar. Man vore emellertid beredd att ingå på en diskussion om sådana avvikelser från denna gränslinje, som vore ägnade att skapa ömsesidigt förtroende och att trygga förutsättningarna för ett permanent fredligt förhållande mellan grannfolken, samt rörande möjligheterna att lösa andra vid en fredsuppgörelse mellan Finland och Sovjetunionen ifrågakommande spörsmål.

Detta finska meddelande besvarades av ryssarna den 20 december. Därvid uttalades, att sovjetregeringen icke funne det finska meddelandet tillfredsställande, enär sovjetregeringen fasthöll vid den reglering, som skett 1940 och icke kunde medgiva någon annan gränsdragning. Alla andra frågor kunde diskuteras under förhandlingarna. Detta svar diskuterades ingående inom finska regeringen, varvid det konstaterades, att man var fullt på det klara med vikten att fullfölja den upprättade kontakten med ryssarna men att man icke frivilligt kunde godtaga en gräns, som från Finland avskilde så betydelsefulla orter som Viborg, Sordavala och Keksholm. Enligt finska regeringens önskan framförde utrikesministern den 3 januari i år dessa synpunkter till Madame Kollontay, som förklarade, att hon till Moskva endast ansåg sig böra framföra, att finska regeringen tydligen särskilt bekymrade sig för Viborg. Hon sade vidare, att det väsentligaste syntes henne vara finsk villighet att sända en person till Moskva.

Härefter inträdde en paus i förhandlingarna, som varade till mitten på februari. Då sändes herr Paasikivi till Stockholm med uppdrag att taga kontakt med Madame Kollontay. De samtal, som ägde rum mellan Paasikivi och Madame Kollontay, ledde fram till att Paasikivi vid återresan den 23 februari till Helsingfors medförde ett meddelande från sovjetregeringen om dennas villighet att med ombud för Finland i Moskva upptaga vapenstillestånds- och fredsförhandlingar, därest man från finsk sida på förhand i princip accepterade följande villkor.

1) Finland återgår till neutralitet, men denna neutralitet måste vara fullständig, vilket innebär, att de tyska trupperna på ett eller annat sätt interneras eller avväpnas. Sovjetunionen är villig att, därest Finland ej skulle gå i land med denna uppgift, vara behjälplig med flyg och trupper.

2) Återställande av Moskvafredens reglering.

3) Hemsändande av ryska och allierade krigsfångar och internerade.

Vidare borde på förhand accepteras, att vid de eventuella Moskvaförhandlingarna även skulle upptagas de frågor, som intresserade Sovjetunionen i fråga om Petsamoområdet, eventuella frågor angående demobilisering samt skadestandsfrågor. Det tillades, att sedan finska regeringen

insisterat på Hangö, ställde sovjetregeringen i utsikt att avstå från Hangö mot kompensation.

Som bekant offentliggjordes den 29 februari en rysk kommuniké angivande de erbjudna villkoren utan omnämnande av Hangö.

I detta sammanhang kan omnämnas, att tyska regeringens inställning till den uppkomna kontakten mellan finska och ryska regeringarna klarlades vid en *démarche*, som företogs av tyske ministern i Helsingfors den 21 februari. Därvid förklarades från tysk sida, att avslutandet av en separatfred i Berlin skulle uppfattas som ett förräderi med alla därav följande konsekvenser.

Det meddelande, som överlämnats av Madame Kollontay till Paasikivi blev föremål för riksdagsbehandling i Finland. Den 4 mars infann sig finske ministern Gripenberg i utrikesdepartementet för att avlämna det finska svaret. Detta var av följande lydelse:

”Finlands regering, som allvarligt strävar till ett snart återställande av fredliga förbindelser mellan Finland och SRRU, har noggrant övervägt de av Rådsregeringen framställda vapenstilleståndsvillkoren och funnit, att den icke kan såsom sådana omfatta dessa villkor, och framställer därför till Rådsregeringens övervägande, huruvida icke klarställandet av särskilda frågor kunde göras till föremål för förhandlingar, varvid Finlands regering sattes i tillfälle att framföra sin uppfattning.”

Samtidigt meddelade Gripenberg, att man i Finland hade fullt klart för sig, att förutsättningen för att Finland skulle förbli neutralt vore att främmande trupper icke funnes i landet. Under hänvisning härtill framhöll utrikesministern för Gripenberg, att, därest detta vore finska regeringens uppfattning, man borde kunna finna en formulering, som tydligare gav uttryck häråt och därigenom vore mera acceptabel ur rysk synpunkt än den föreslagna.

Gripenberg lovade att omedelbart underrätta den finske utrikesministern om dessa synpunkter.

Två dagar därefter hade utrikesministern ett nytt samtal med Gripenberg, varvid han sade honom, att H. M. Konungen i likhet med svenska regeringen i övrigt intensivt intresserade sig för finska fredsfrågan och var mycket orolig för att finska regeringen skulle svara rent avböjande på det ryska förslaget. Det skulle försätta Finland i ett fruktansvärt läge och beröva landet varje stöd hos allierade och neutrala makter. Jag meddelade vidare, att Konungen frågat mig om inga tecken syntes till att marskalk Mannerheim ämnade framträda för att samla hela finska folket till ett enigt beslut att slå in på den öppnade förhandlingsvägen. Jag tillade emellertid, att det givetvis icke kunde förväntas att vare sig Konungen eller svenska regeringen framträdde med någon vädjan till finska regeringen men att Konungen dock tydligen önskade att hans personliga uppfattning i ämnet skulle bringas till presidentens och marskalkens kännedom.

Sedan finska regeringen ånyo övervägt svaret till sovjetregeringen,

mottog utrikesministern den 7 mars Gripenberg, som överlämnade ett omformulerat svar av följande lydelse:

”Finlands regering, som allvarligt strävar till ett snart återställande av fredliga förbindelser mellan Finland och SRRU har noggrant övervägt de av Rådsregeringen framställda vapenstilleståndsvillkoren.

Regeringen är medveten om att förutsättningen för att Finland efter ett vapenstillestånd skall bli neutralt är att främmande krigförande makts trupper icke befinna sig på dess område. Denna fråga är emellertid så komplicerad att den erfordrar en närmare överläggning. Finlands regering vill därför föreslå att underhandlingar skulle inledas varvid den skulle få tillfälle att framföra sin uppfattning i denna fråga och i övriga frågor, som röra de av Rådsregeringen framställda vapenstilleståndsvillkoren.”

Detta svar överlämnades påföljande dag till Madame Kollontay. Redan den 10 mars förelåg sovjetregeringens ställningstagande till det finska svaret. Däri förklarades, att sovjetregeringen ansåg svaret helt otillfredsställande och att sovjetregeringens villkor för vapenstilleståndet sådana de överlämnats till Paasikivi vore dess minimikrav samt att rysk-finska underhandlingar om upphörande av fientligheterna och om upprättande av fred endast vore möjliga, sedan finska regeringen antagit dessa villkor. Vidare uttalades, att sovjetregeringen, i händelse av ett antagande av villkoren och principiellt samtycke från finska regeringens sida till internering av de tyska trupperna, vore beredd att diskutera denna senare fråga vid förhandlingar i Moskva. Sovjetregeringen sade sig komma att avvakta ett positivt svar under loppet av en vecka, d. v. s. till den 18 mars. Om svar då ej ingått, komme sovjetregeringen att anse att finnarna avsiktligt förhållade förhandlingarna för syften, som vore oförståeliga för sovjetregeringen, och att de tillbakavisade sovjetregeringens villkor.

Vid samtal, som under den närmast därefter följande tiden förekommo mellan svenska och finska vederbörande, framhölls från svensk sida vissa åsikter och synpunkter, vilka utbildats under kontinuerliga samtal med de ryska diplomatiska representanterna i Stockholm rörande innebörden av de ryska fredsvillkoren. Sålunda framfördes till finnarna, att man å rysk sida otvivelaktigt avsåg att komma till ett arrangemang, som icke blott innebure ett vapenstillestånd utan även en fredsuppgörelse. Det uttalades vidare, att intet som helst tvivel kunde råda om att de finska trupperna icke behövde dragas tillbaka till 1940 års gräns, förrän en fullständig uppgörelse träffats mellan Finland och Ryssland. Beträffande villkoret rörande de tyska truppernas internering förklarades, att detta villkor icke syntes nödvändigtvis behöva innebära en internering i teknisk mening utan att man också kunde tänka sig att åstadkomma en isolering av de tyska trupperna, i det de från finsk sida skulle förhindras att gå söder om en viss linje, varom överenskommelse skulle träffas. I fråga om den territoriella regleringen hade från rysk sida understrukits, att frågan om Hangö kunde lösas i enlighet med finska önskemål, därest lämplig kompensation medgäves, exempelvis Petsamo. Rörande villkoret om

återsändande av ryska krigsfångar och internerade till Sovjetunionen hade några preciseringar icke stått att vinna. Slutligen framhölls, att man å rysk sida krävde ett förhandsgodkännande av de tre första villkoren, men att godkännandet ifråga om de tre övriga villkoren endast innebure, att dessa frågor komme att uppföras å dagordningen för förhandlingarna i Moskva.

För att vinna visshet om att intet missförstånd skulle uppstå vid denna förmedling av kommentarer till de framställda ryska fredsvillkoren, sammanfördes de i en skriftlig uppteckning, som överlämnades dels till finske utrikesministern, dels till Madame Kollontay. Hon bekräftade, att uppteckningen på ett alltigenom riktigt sätt återgav vad hon meddelat.

Efter riksdagsbehandling i Finland överlämnades den 17 mars det finska svaret på det ryska meddelandet av den 10 mars. Däri förklarades, att finska regeringen, som fortfarande allvarligt strävade efter ett återställande av fredliga förhållanden och önskade inleda förhandlingar, dock icke i förväg kunde förklara sig godkänna de från rysk sida uppställda villkoren utan att ha erhållit visshet om deras tolkning och innebörd.

Den 19 mars meddelade Madame Kollontay utrikesministern, att hon mottagit ett telegram från Moskva av följande lydelse:

”Rädsregeringen har emottagit det finska svaret av den 17 mars och finner därav, att finska regeringen önskar närmare tolkning av de ryska villkoren. Rädsregeringen har ingenting emot att giva en sådan tolkning åt en eller två finska delegater. Den anser Moskva vara lämpligaste platsen härför.”

Den 20 mars meddelades från finsk sida, att man accepterade det ryska förslaget och beslutit sända delegater till Moskva, och redan några dagar senare överenskomms mellan finska och ryska vederbörande, att herr Paasikivi och f. d. utrikesministern Carl Enckell den 26 mars skulle företaga resan till Moskva. Förberedelserna för denna resa vidtogos i största hemlighet. På morgonen den 26 mars anlände de finska delegerade till Stockholm med flygplan från Helsingfors och fortsatte omedelbart färden med ett svenskt flygplan efter en överenskommen route till Moskva. I detta sammanhang bör omnämnas, att den finska kommuniké rörande förhandlingarna, som utgavs tisdagen den 21 mars synes hava tillkommit i avsikt att utåt dölja, att förhandlingarna inträtt i detta nya skede.

Den finska delegationen hade den 27 mars ett första sammanträffande med utrikeskommissarie Molotov och vice utrikeskommissarie Dekanov, varvid en längre diskussion om de ryska villkoren utspann sig. Efter ytterligare tvenne sammanträden den 29 mars överlämnades från rysk sida skriftligt formulerade villkor, vilka anslöto sig till de villkor, som publicerades den 29 februari, men som därutöver försetts med vissa preciseringar. Sålunda definierades det första villkoret såsom avbrytande av politiska, militära och ekonomiska förbindelser med Tyskland samt internering eller alternativt avlägsnande från Finland av tyska trupper och

fartyg. Detta villkor borde uppfyllas inom april månad. Beträffande återställande av 1940 års gräns krävdes, att de finska trupperna skulle dragas tillbaka till denna gräns likaledes inom april månad. I fråga om villkoren rörande återlämnande av krigsfångar m. m. tillades en bestämmelse innebärande reciprocitet i händelse ett slutligt fredsfördrag komme till stånd. Demobilisationen av finska armén skulle äga rum intill 50 % före utgången av maj, varefter återgång till fredsnumerär skulle äga rum under juni och juli. Sådan numerär skulle sedan uppehållas, så länge kriget varade. Skadeersättningen fixerades till 600 miljoner amerikanska dollars att betalas i form av finska varor inom 5 år. Petsamo skulle återgå till Sovjetunionen. Därest de nu nämnda villkoren uppfylldes från finsk sida vore sovjetregeringen beredd fränfalla anspråken på Hangö utan kompensation.

Dessa villkor medfördes sålunda av de finska delegaterna, när de den 1 april återvände till Helsingfors via Stockholm. De meddelades utrikesministern muntligen av herr Semenov vid härvarande sovjetryska beskickning, chargé d'affaires vid tillfället i anledning av ministrernas sjukdom. Utrikesministern framhöll för honom, att de åtminstone på en viktig punkt skilde sig från vad som förut meddelats oss från ryskt håll, nämligen beträffande de tyska trupperna i Finland. Nu krävdes, att dessa trupper skulle inom en månad antingen interneras eller utdrivas ur Finland, medan man tidigare förklarat sig villig att diskutera deras isolering i norra Finland. Det föreföll mig svårt att tro, att finnarna skulle kunna åtaga sig något dylikt. Herr Semenov medgav, att villkoren i denna punkt icke vore formulerade på samma sätt som tidigare. Som bekant hava villkoren därefter varit föremål för övervägande såväl inom finska regeringen som inom partigrupperna och riksdagen. Det finska ställningstagandet har formulerats i en text, som i går genom utrikesdepartementets bemedling vidarebefordrats till Madame Kollontay, och som i korthet innebär ett avböjande av de framställda villkoren, vilka förklarats delvis vara omöjliga att uppfylla, jämte en förnyad deklaration av finska regeringens önskan att uppnå fred.

I den finsk-ryska förhandlingen har Sverige snarare intagit förmedlarens än medlarens roll. Angående förloppet av de konversationer som ägt rum direkt mellan ryska och finska förhandlare hava vi icke ägt fullständig kännedom. Men med hänsyn till hur nära Finlands öde berör oss hava vi ansett oss berättigade att vid upprepade tillfällen hemställa hos Sovjet att visa moderation vid villkorens utarbetande och att såsom vår uppfattning framhålla, att Finlands regering icke borde lämna något oförsökt för att förhandlingarna måtte leda till resultat. För ögonblicket förefalla förhandlingarna avstannade. Men det synes mig vara Sveriges både plikt och intresse att om och när tillfälle åter erbjuder sig söka bidraga till att Finland får den fred, som säkerligen det övervägande flertalet av det finska folket eftersträvar.

Jag övergår härefter till det andra ämne, i vilket regeringen önskat lämna Kammaren meddelande.

Som bekant deklarerade svenska regeringen vid krigsutbrottet sin avsikt att upprätthålla normala handelsförbindelser med båda krigförande sidor. De förhandlingar beträffande handeln under kriget, som omedelbart efter krigsutbrottet inleddes i London och Berlin, resulterade även i avslutandet av handelsavtal, grundade på principen om vidmakthållandet av en normal handel. Därvid angavs i det svensk-brittiska krigshandelsavtalet, vilket undertecknades den 7 december 1939, handelsutbytet under år 1938 såsom normerande för handeln. Sverige skulle följaktligen vara berättigat till normal import från England jämte normal tillförsel genom den brittiska blockaden samt förband sig å andra sidan att icke öka exporten till Tyskland och dess allierade utöver 1938 års exportsiffror. 1939 års svensk-brittiska avtal innehöll därjämte en bestämmelse om exportförbud för ett antal varuslag, huvudsakligen livsmedel, metaller och västerifrån importerade viktiga industriråvaror. Exportförbudet gällde emellertid även varor av ifrågavarande slag, som producerats i Sverige eller importerats från annat håll än genom den brittiska blockaden.

Upprättandet av Skagerack-spärren medförde en radikal förändring i Sveriges handelspolitiska läge. Bortfallandet av den betydande importen västerifrån innebar bland annat, att en begränsning av den svenska handelsomsättningen med det kontinentala Europa till 1938 års omfattning icke längre kunde vidmakthållas. Då vår handel med kontinenten i det hela var baserad på clearingprincipen, nödvändiggjorde tillfredsställelandet av vitala svenska importbehov, vilket varit och alltjämt är grundprincipen för den svenska handelspolitiken under kriget, en ökad export av svenska stapelvaror, såsom exempelvis järnmalm, järn och stål, kullager, maskiner och i viss mån trävaror och pappersmassa.

I anknytning till upprättandet av Göteborgstrafiken upptogs med de allierade överläggningar rörande den svenska importen västerifrån av viktiga råvaror, i första hand oljeprodukter för försvaret. Man kunde därvid konstatera, att kriget mellan Förenta Staterna och Japan medförde en allmän försämring av världsförsörjningsläget samt att Förenta Staternas inträde i kriget innebar, att betydligt ökade anspråk ställdes på världens resurser.

För Sveriges del innebar det nya läget, att möjligheterna till import västerifrån blevo beroende icke blott såsom förut av de allierades blockadsynpunkter utan därjämte även av försörjningsskäl.

Vid de överläggningar i hithörande frågor, som hösten 1942 fördes i London och Washington, kommo från allierad sida till uttryck synpunkter av samma natur som de, vilka kännetecknade 1939 års avtal. Det uppnåddes härvid ett temporärt arrangement, vilket bland annat tillförsäkrade vårt land viss tillförsel av mineraloljor för försvarsmaktens behov. I anslutning härtill diskuterades frågan om en utvidgning av 1939 års avtal till att omfatta även Amerikas Förenta Stater. Överläggningar i frågan fördes försättningsvis i Stockholm under februari månad 1943, då

utvecklingen av den svenska handeln under kriget klarlades för en från Washington och London utsänd delegation.

Sedan denna delegation, vilken saknade bemyndigande att föra förhandlingar i egentlig mening, återvänt till London i början av mars månad, inbjöds i slutet av april en svensk delegation till London för förhandlingar åsyftande en reglering av den svenska importen västerifrån och därmed sammanhängande frågor. Vid förhandlingar med den med anledning härav i maj till London utresta delegationen uppställdes från allierad sida bl. a. krav på vissa begränsningar av den svenska exporten till axelländerna under 1943 och 1944. I gengäld förklarade sig brittiska och amerikanska regeringarna beredda att ställa till Sveriges förfogande vissa på basis av tidigare navicertkvoter och det allierade försörjningsläget bestämda kvantiteter av viktiga importvaror.

Under förhandlingarna utarbetades av delegationerna vissa förklaringar, vilka i utkast förelågo den 19 juni. Den svenska delegationen hemreste därefter för rapport.

Det svenska deklarationsutkastet förutsåg två system för begränsning av den svenska exporten till axelländerna, nämligen *dels* begränsning av den totala exporten till ett visst maximibelopp, i samband varmed Sverige förklarade sig vilja upphöra med kreditgivning till axelstaterna, *dels* exportförbud eller exportkvoter för ett antal särskilt angivna varuslag. Häribland innefattades malmer, ferrolegeringar, transportmedel och krigsmateriel samt ett antal varuslag tillhörande de kategorier, som jämlikt 1939 års svensk-brittiska krigshandelsavtal, vilket förklarades gälla även i förhållande till Förenta Staterna, skulle exportförbjudas. Därjämte förklarade sig Sverige berett att upphöra med reparationer av fartyg och andra transportmedel för Tysklands eller andra axelländers räkning samt att icke öka i tysk tjänst eller i den svensk-tyska handeln insatt tonnage. Den svenska deklarationen omfattade även en förklaring att den totala svenska exporten till axelländerna under första halvåret 1944 skulle bibehålla samma proportion till exporten under hela året som medeltalet för åren 1938–1942. Den svenska deklarationen innehöll dessutom en förklaring, att Sverige tills vidare skulle begränsa sin export till Argentina till papper och pappersmassa samt till de varuslag, varom överenskommelse senare kunde träffas med de allierade.

De brittiska och amerikanska deklarationerna innehöllo förklaringar om garantier för Sverige att erhålla den tilldelning av importvaror, varom överenskommelse kunde träffas, med tillstånd för Sverige att i händelse av Göteborgs-trafikens avbrott upplägga lager av ifrågavarande varuslag i allierade stater. De varuslag, som importeras västerifrån, utgöras som bekant av olika slag av livsmedel, fodermedel, kolonialvaror, hudar, bomull, ull, jute samt ett antal viktiga industriråvaror, ifråga om vilka från svensk sida framställda önskemål dock bl. a. på grund av de allierades försörjningssvårigheter icke kunnat tillfredsställas.

De principer, som lågo till grund för det svenska deklarationsutkastet,

inneburo en genomgripande omläggning av den svenska handelspolitik, som utvecklats under krigsåren efter 1940. Med hänsyn härtill och till det svenska önskemålet att denna omläggning skulle genomföras autonomt, förklarade man sig å svensk sida icke beredd att omedelbart underteckna deklarationsutkastet. Emellertid beaktades dettas principer fr. o. m. halvårsskiftet 1943 bl. a. vid de handelsförhandlingar, som därefter fördes av Sverige med Tyskland och andra stater inom Axel-Europa. Efter ytterligare överläggningar i London fastställdes därefter texterna till de ömsesidiga deklarationerna definitivt den 23 september.

En av de väsentligaste svårigheterna vid förhandlingarna var att finna en ur allierad synpunkt acceptabel basis för en reglering av den svenska exporten under 1943. Anledningen härtill var givetvis, att Sverige redan långt tidigare hade träffat avtal med andra stater rörande export och import under året, särskilt handelsavtalet med Tyskland av december 1942. De flesta av dessa avtal voro som nyss framhållits baserade på clearingprincipen, d. v. s. de ställde exportens storlek i beroende av storleken av importen. Då importen tenderade att starkt öka under 1943, förelågo tydligen inom ramen för de redan avslutna avtalen alla utsikter för en motsvarande avsevärd utökning av exporten.

Det lyckades emellertid att trots alla dessa svårigheter vid Londonförhandlingarna komma till en överenskommelse rörande den svenska exporten under 1943. Det behöver knappast framhållas, att genomförandet av denna överenskommelse, som innebar en genomgripande omläggning av hela det dittillsvarande svenska exportsystemet mitt under löpande avtalsår, medfört utomordentliga svårigheter och högst avsevärda uppföringar ur svensk synpunkt. När man nu blickar tillbaka på resultatet av avtalstillämpningen under 1943, torde det näppeligen på något håll kunna förnekas, att det av de allierade angivna huvudsyftet i allt väsentligt uppnåtts. Utan de restriktiva åtgärder, som från svensk sida vidtagits i enlighet med Londondeklarationen, hade utan tvivel den svenska exporten till Tyskland under 1943 fått en ojämförligt mycket större omfattning. Vad angår exporten till de andra axelländerna, är att konstatera, att densamma i full överensstämmelse med Londondeklarationen reducerats med omkring 150–160 miljoner kronor i jämförelse med 1942.

Det allierade önskemålet om en väsentlig reduktion av Sveriges export till axelländerna under 1944 var i så måtto lättare att tillgodose som Sverige vid tidpunkten för Londonförhandlingarna icke hade bundit sig genom avtal med andra stater. Den svenska regeringen kunde därför gå så långt för att möta de allierade synpunkterna, att den utan ändring accepterade de förslag om reduktioner, som från allierad sida framlades beträffande *järnmalm* och *kullager*.

Den svenska deklarationen, som för år 1944 förutser en totalexport till axelländerna av 700 miljoner kronor mot 1.000 miljoner kronor år 1942, har varit bestämmande för den svenska inställningen vid de förhandlingar,

som förts omkring nyåret rörande handelsutbytet under år 1944 med axelländerna, i främsta rummet Tyskland.

I enlighet med de i London avgivna förklaringarna ha således i 1944 års handelsavtal med Tyskland betydande reduktioner vidtagits ifråga om exporten av bl. a. järnmalm, järn och stål, kullager och maskiner, varjämte inskränkningar även vidtagits beträffande övriga exportkontingenter i avsikt att hålla den svenska utförseln inom den svenska deklarationens exportram.

På grund av den inställning, som lades i dagen från svensk sida vid handelsförhandlingarna med Tyskland, företogs å tysk sida avsevärda nedskärningar av exporten av för Sverige vitala importvaror, såsom exempelvis kol och koks, kemikalier och handelsjärn. Även å svensk sida har en avvägning skett av vissa importkvoter under beaktande av angelägenheten, att den i den svenska Londondeklarationen angivna ramen säkerställdes. Därvid har jämväl övervägts införandet av en generell importreglering avseende samtliga varuslag. Med hänsyn till de administrativa konsekvenser en dylik reglering skulle medföra har man likväl ansett sig böra avstå därifrån. Man har i stället gått fram på den linjen, att kontrollen över importen till Sverige från axelländerna utövas av utrikesdepartementet i samråd med handelskommissionen och andra berörda myndigheter, varvid man från myndigheternas sida noga följer, att importutvecklingen gestaltar sig så att den mot importen svarande exporten överensstämmer med den svenska deklarationens principer. Det må tilläggas, att brittiska och amerikanska vederbörande efter mottagande av underrättelse om 1944 års svensk-tyska handelsavtals innebörd, uttalade sin tillfredsställelse med att detta stod i överensstämmelse med 1943 års svenska Londondeklaration.

Under de senaste månaderna har man emellertid från brittisk och amerikansk sida vid flera tillfällen yppat farhågor inför utvecklingen av den svenska exporten. I första hand ha dessa farhågor gällt exporten av järnmalm. Dessutom ha betänkligheter även framförts beträffande exporten av kullagermaskiner och transportmedel, varjämte vissa önskemål yppats ifråga om fördelningen under året av den svenska exporten till Axel-Europa.

Beträffande järnmalmsexporten gjordes sålunda en brittisk-amerikansk démarche den 1 december 1943, varvid totalexporten av järnmalm under 1943 och exporten därav under första kvartalet 1944 särskilt berördes. Å svensk sida svarades, att orsaken till att den svenska järnmalmsexporten 1943 — i motsats till vad man från allierat håll väntat sig — var större än under föregående krigsår, var att söka dels i de oväntat stora skeppningarna över Narvik, dels i det förhållandet, att sjöfarten i Östersjön under året icke störts. En bidragande orsak var dessutom den milda väderleken, som tillåtit en längre skeppningssäsong än vanligt över Luleå.

Brittiska och amerikanska regeringarna återkommo den 22 januari till frågan om järnmalmsexporten, varvid de under åberopande av 1943 års

höga exportnivå uttalade farhågor för att Sverige icke skulle kunna uppfylla de i den svenska deklarationen nedlagda principerna för den svenska exporten av såväl järnmalm som andra varuslag under år 1944. Man önskade därför en svensk utfästelse om en begränsning av den svenska exporten av järnmalm under det första kvartalet till 488.000 ton – utgörande medeltalet för exporten åren 1941 och 1942 – varav högst 200.000 ton finge utföras under en månad. I anslutning härtill framfördes även önskemål om, att den i den svenska deklarationen ingående förklaringen, om iakttagande av en viss relation mellan exporten till axelländerna under första och andra halvåret 1944, skulle respekteras ifråga om särskilda varuslag och icke blott ifråga om totalexporten. Till svar härpå påpekades från svensk sida den principiella skillnaden mellan läget å ena sidan år 1943, då en nedskärning av den svenska exporten skulle företagas, under samtidigt tillämpande av handelsavtal, som voro byggda på en icke kvotamässigt begränsad utveckling av varuutbytet inom ramen för gällande clearingavtal, samt å andra sidan år 1944, då ifrågavarande handelsavtal slutits på grundval av de i den svenska deklarationen ingående detaljförklaringarna. Ifråga om det allierade önskemålet om iakttagande av relationen mellan exporten under första och andra halvåret 1944 framhölls, att den svenska förklaringen härutinnan avsåge iakttagande av en viss relation mellan den totala exporten under första respektive andra halvåret. Vid handelsavtalsförhandlingarna med andra stater hade man därför icke förutsett att för varje enskilt varuslag respektive varugrupp genomföra en strikt proportionalism i fördelningen på de båda halvåren. Den svenska inställningen bekräftades i ett den 24 februari överlämnat memorandum.

Med hänsyn till fortsatta, från amerikansk och brittisk sida under hand yppade önskemål, avseende den svenska exporten år 1944 till Axel-Europa, avreste envoyén Hägglöf i egenskap av ordförande i den svenska sektionen av den blandade svensk-brittisk-amerikanska regeringskommisionen i början av februari till London för att med de brittiska och amerikanska huvudförhandlingarna upptaga överläggningar rörande ifrågavarande spørsmål. Från allierad sida framfördes därvid under hand ytterligare krav på nedskärning av den svenska exporten av kullager, i första hand en nedskärning av denna export under andra kvartalet i år.

Samtidigt syntes man villig erkänna, att Sverige uppfyllt Londondeklarationen, och man erbjöd därför som kompensations för ett svenskt tillmötesgående av de allierade önskemålen bl. a. leveranser av jaktflygplan av typen Spitfire.

De allierade underhandsframställningarna erhöilo formell bekräftelse i en aide-mémoire, som den 17 mars överlämnades till svenska regeringen av amerikanska och brittiska ministrarna i Stockholm. I den allierade framställningen, som främst berörde exporten av järnmalm och kullager samt fördelningen mellan första och andra halvåret 1944 av den svenska exporten till axelländerna, framfördes även vissa anmärkningar mot

tillämpningen av den svenska deklarationen under år 1943. Svar härpå lämnades i ett svenskt memorandum den 6 april.

I detta liksom tidigare svenska memorandum av den 24 februari framhölls i stort sett följande.

Beträffande järnmalmsexporten hade från allierad sida hävdats, att Sverige under år 1943 med omkring 350.000 ton överskridit den kvantitet, som jämlikt 1939 års alltjämt gällande avtal utgjorde normen för årsexporten därav. Vidare hade hemställts, att den svenska järnmalms-exporten till Tyskland under första halvåret i år skulle minskas med nyssnämnda kvantitet.

Å svensk sida vederlades — med stöd av en särskild utredning angående beräkningen av exportnormen för järnmalm — den allierade argumenteringen. Det visades, att den svenska exporten tvärtom icke på långt när uppnått ifrågavarande norm.

I fråga om fördelningen mellan första och andra halvåret av exporten till axelländerna hade från allierad sida uttryckts önskemål att få emottaga en utöver den svenska deklarationen gående utfästelse, att ifrågavarande relation skulle iakttagas icke blott beträffande totalexporten utan även ifråga om samtliga i den svenska deklarationen särskilt nämnda varuslag.

I det svenska svaret framhölls, att den allierade framställningen i realiteten icke avsåge en tilläggsutfästelse till den svenska Londondeklarationen, utan innebure en principiell förändring av deklarationen på ifrågavarande punkt. Enär svenska regeringen vid avslutandet av årets handelsavtal utgått från de i deklarationen givna förklaringarna och iklätt sig förpliktelser inom dessas ram, som icke låte sig förenas med ett tillmötesgående av det från allierad sida uttalade önskemålet, såge den sig nödsakad avböja detta.

Med hänsyn till den utomordentliga vikt, som från brittisk och amerikansk sida fästes vid exporten av kullager, vore svenska regeringen emellertid beredd att uppdelade denna i lika stora månatliga rater. Å svensk sida förklarade man sig vidare beredd att lämna vissa informationer beträffande kullagerexporten samt att i största möjliga mån avböja ändringar av redan placerade tyska beställningar.

Efter Mr. Hulls anförande den 9 april med dess enträgna vädjan till de neutrala staterna att upphöra med det bistånd, som av dem lämnas axelmakterna, återkom amerikanske ministern den 13 april till kullagerfrågan i en aide-mémoire av följande innehåll:

”Förenta Staternas regering har med tillfredsställelse konstaterat de steg, som Sveriges regering tagit under det gångna året för att göra slut på de förödmjukande åtgärder, vilka påtvingades Sverige vid den tidpunkt, då den tyska militära styrkan stod på sin höjdpunkt och att på ett omisskännligt sätt åter göra Sveriges suveräna rättigheter gällande. Sveriges framtvingande av tysk respekt för svenska rättigheter har förnyat Amerikas förtroende för Sveriges regering och folk och lagt grundvalen

för skilda former av vänskapligt samarbete, däribland 1943 års krigshandelsavtal.

Ett avgörande skede har nu nåtts i det krig, som Förenta Staterna och dess förbundna kämpa mot Tyskland, under vilket det har blivit av största vikt att så långt som det är praktiskt möjligt alla de fördelar, som Tyskland erhåller från områden, som icke äro under tysk kontroll och vilka utnyttjas av den tyska krigsmakten för att döda amerikanska soldater, bringas att upphöra. Dessa fördelar bestå icke endast uti leveranser av vapen och ammunition utan också i leverans av sådana strategiska råmaterial och fabrikat, vilka äro nödvändiga för den tyska krigsansträngningen.

Förenta Staternas regering anser sig på grund av den fundamentala likheten i de amerikanska och svenska folkens grundläggande intressen hava anledning att antaga, att Sveriges regering önskar vidtaga åtgärder ägnade att åvägabringa, att Sveriges intressen på lång sikt icke äventyras genom att sådan hjälp, som kan undvikas, gives till de militära styrkor, vilkas besegrande för var dag fordrar alltjämt stegrade offer i liv.

Förenta Staternas regering önskar därför att åstadkomma ett omedelbart upphörande av all svensk export till Tyskland, med Tyskland förbundna länder och av Tyskland ockuperade områden av kul- och rullager och av maskiner, specialstål och specialverktyg för tillverkning av sådana lager såväl som av kolvringar, åtminstone under nästkommande tre månader, under vilken tid förhandlingar skulle äga rum.

Det erkännes av Förenta Staternas regering, att det gällande krigshandelsavtalets ram icke rymmer en begäran om fullständigt upphörande av ifrågavarande export. Den materiel och de fabrikat, som det är fråga om, är emellertid av sådan direkt nytta för den tyska krigsmaskinen och följaktligen orsaken till så många amerikaners död, att Förenta Staternas regering måste använda varje medel, som den förfogar över, för att åstadkomma ett upphörande av denna export till Tyskland, med Tyskland förbundna länder och ockuperade områden. Den grundläggande ändring, som inträffat i det militära läget sedan förhandlingarna om krigshandelsavtalet föregående sommar, och nyligen timade viktiga militära händelser, giva belägg för nödvändigheten för Amerika att så sker.

Klarläggande konversationer angående den svenska exporten av kul- lager etc. hava redan förts mellan hr Hägglöf samt brittiska och amerikanska representanter. Förenta Staternas regering önskar, att dessa konversationer nu drivas fram i London såsom formliga förhandlingar, Krigets krav tillåta icke Förenta Staternas regering att samtycka till långvariga förhandlingar eller att uppskjuta det omedelbara tillgripandet av alla åtgärder, som står till dess förfogande, för att åstadkomma ett omedelbart stoppande av ifrågavarande export.

Förenta Staternas regering är beredd att med anledning av de svårigheter, som Sveriges regering kan möta vid åstadkommandet av tillfredsställande arrangemang för uppfyllandet av våra önskningar:

- A. draga försorg om inköp av S. K. F:s produktion av kul- och rullager samt delar därav, vilka enligt krigshandelsavtalet eljest kunna gå till Tyskland, med Tyskland associerade länder och av Tyskland ockuperade områden, samt ävenledes draga försorg om inköp av specialstål och kolvringar;
- B. göra allt, som står i dess makt, för att motverka alla ekonomiska förluster, som Sverige må lida genom eventuell tysk retaliation genom att ersätta förlust av livsviktig import från Tyskland.
- C. omedelbart med svenska regeringen diskutera leverans av importvaror, som i hög grad erfordras av det svenska näringslivet och det svenska försvaret, även om tillgången på dessa produkter är knapp i Förenta Staterna.
- D. göra sitt bästa för att säkerställa återlämnandet till S. K. F. efter kriget av all egendom i Tyskland, som tyska regeringen eventuellt må exproprieras såsom retaliation för stoppande av kullagerexporten. Eftersom dessa frågor på ett vitalt sätt beröra otaliga amerikaners liv, måste Förenta Staternas regering helt öppet förklara att, därest dess önskemål icke tillgodoses, den kommer att se sig nödsakad att taga under allvarligt övervägande tillgripandet av alla åtgärder, som stå till dess förfogande för att åstadkomma de önskade resultaten.

Amerikanska regeringen understryker sin förhoppning, att erforderliga åtgärder komma att vidtagas av svenska regeringen för att tillgodose amerikanska regeringens önskan, att exporten av ovan omförmälda artiklar omedelbart stoppas.”

Den brittiske ministern, som var närvarande vid överlämnandet av det amerikanska memorandum, instämde å sin regerings vägnar i de synpunkter, som där framförts. Från sovjetrysk sida har ingen démarche gjorts hos svenska regeringen, utan man har inskränkt sig till att för S.K.F:s styrelse framhålla den skada, som tillfogats Sovjetunionen och dess allierade genom kullagerleveranserna till Tyskland, samt framhållit, att denna export måste få skadliga återverkningar både nu och under efterkrigstiden för de sovjetryska inköpsorganens inställning till S.K.F.

Kammarens ledamöter torde hava lagt märke till den ovanligt skarpa ton, i vilken den amerikanska framställningen är avfattad, ävensom det icke närmare definierade men påtagliga hot, som däri framfördes. Det är självklart, att regeringen haft anledning att underkasta framställningen den mest ingående prövning ur alla synpunkter. I det amerikanska memorandum erkännes, att handelsöverenskommelsen med Storbritannien och Amerikas Förenta Stater icke lämnar utrymme för en framställning gående ut på ett upphörande av exporten av de ifrågavarande varorna till Tyskland. Denna framställning motiveras fastinera av det förhållandet, att kriget nu nått ett avgörande skede och att krigshandelserna tagit en sådan vändning, att man från amerikansk sida ansåge sig berättigad att påfordra, att Sverige skulle inställa ifrågavarande export, vilken skulle kunna kosta oräkneliga amerikanska soldaters liv.

Det bör då först och främst framhållas, att den export, som nu tillåtits, uppgår till den kvantitet, till vilken man från brittisk-amerikansk sida under förhandlingarna under 1943 begärde, att den svenska exporten skulle begränsas. Exportens volym utgör något mindre än hälften av vad som år 1943 exporterades till axelmakterna. Det förefaller egendomligt, att den krigsutveckling, som ägt rum sedan hösten 1943, icke skulle varit medtagen i beräkningen vid de krav om exporten 1944, som framställdes från allierad sida. Än mera slående blir ihålligheten i den amerikanska argumenteringen när man betänker, att resultatet av de svensk-tyska förhandlingarna delgavs de brittiska och amerikanska regeringarna i januari 1944 och då lämnades utan varje anmärkning, tvärtom föranledde den uttryck av tillfredsställelse med att man helt hållit sig inom de träffade överenskommelsernas ram. Det måste vidare framhållas, att krigets utveckling ur svensk synpunkt hittills icke medfört sådana fundamentala förändringar, som skulle kunna föranleda ett brytande av ingångna förpliktelser. I själva verket är Sveriges läge i allt väsentligt allt fortfarande oförändrat sedan den tidpunkt, då förhandlingarna ägde rum med de brittisk-amerikanska vederbörande. Jag kan kanske inskränka mig till det självklara påpekanet, att våra handelsförbindelser med västmakterna och de transoceana marknaderna allt fortfarande i allt väsentligt endast kunna äga rum medelst de s. k. lejdartygen, för vilkas färd tillstånd fordras från båda de krigförande parterna. Ett bifall till den amerikanska framställningen skulle i själva verket i nuvarande läge, då ett inställande av exporten av dessa varor icke kan motiveras med någonting annat än allierade påtryckningar, innebära ett övergivande av den från svensk sida hittills förda politiken. Det är nämligen att märka, att under den gångna tiden av året de tyska leveranserna enligt handelsavtalet i allt väsentligt fullgjorts på ett mönstergillt sätt och att leveranserna i vissa avseenden, särskilt beträffande kol och koks, i icke obetydlig mån överstigit vad som avtalsmässigt skulle belöpa på första kvartalet innevarande år. Den svenska exporten av kullager och övriga i det amerikanska memorandum berörda varorna måste således betraktas såsom såväl politiskt som neutralitetsmässigt helt oklanderlig. Ehuru rent ekonomiska synpunkter i detta sammanhang icke skola tillmätas någon avgörande roll, vill jag även fästa uppmärksamheten på, att de utfästelser om kompensation, som från amerikansk sida ställts i utsikt, icke kunna infrias förrän en obehindrad tillförsel västerifrån upprättas. När detta kan ske är givetvis för närvarande helt omöjligt att bedöma. Det kanske i detta sammanhang också kan vara av något intresse att fastställa att, enligt den uppfattning regeringen kommit till, den amerikansk-brittiska föreställningen om betydelsen av den svenska kullagerexporten måste anses såsom överdriven. Enligt verkställda beräkningar — jag vill påpeka, att sådana beräkningar givetvis aldrig kunna bli fullt exakta — utgjorde den svenska kullagerexporten till axelmakterna mindre än 3 % av dessa länders produktion före de omfattande bombningar av den tyska

kullagerindustrin, som på sistone ägt rum. Efter dessa bombningar har självfallet den procentuella andelen icke oväsentligt ökats, men allt fortfarande torde den tyska kullagerproduktionen, på grund av dennas spridning på mindre fabriker, vara betydande. Under dessa förhållanden förefaller intet annat återstå än att med en motivering, som i allt väsentligt torde framgå av vad jag nu framhållit, avböja den amerikanska framställningen om ett stoppande av exporten av kullager, kullagerstål m. m. till axelländerna. Regeringen, som hört utrikesnämnden, har också för avsikt att med det snaraste avgiva ett dylikt svar.

Jag vill emellertid till sist framhålla, att det givetvis kommer att vara regeringens strävan att med utnyttjande av de möjligheter, som finnas eller kunna komma att yppa sig, söka inom ramen för existerande förpliktelser genom förhandlingar uppnå ett sådant resultat, att verkningarna av det avböjande svaret bli minst möjligt kännbara.

Av ingångna underrättelser att döma, torde den amerikanska framställningen främst hava framdrivits av de militära myndigheterna och man kan icke helt utesluta förhoppningen om att ytterligare diskussioner måhända kunna leda till en mildring av den allierade attityden. Det är emellertid tydligt, att vi nu kommit in i ett skede av kriget, där hänsynen till de få återstående neutralas intressen och synpunkter även från allierad sida måste förväntas bli ringa.

Nr 2.

Herr SKOGLUND i Doverstorp:

Herr talman! Det är för den svenska riksdagen fullkomligt klart, att Finland befinner sig i ett mycket allvarligt läge. De villkor för fred, som erbjudits Finland, vilka tidningarna bringat oss kännedom om och vilka vi i dag genom statsministerns redogörelse fått utförligt kommenterade, äro ju oerhört hårda. Det måste för Finland medföra synnerligen stora svårigheter att godtaga den gräns, som man från rysk sida fordrar, d. v. s. 1940 års gräns. Den som, om än helt flyktigt, varit i tillfälle att se, hur det ter sig i verkligheten med en sådan gränsdragning, då Finland blir avskuret från stora industrier och viktiga försörjningsmöjligheter, måste säga sig, att Finland måste hysa stora betänkligheter gentemot att godtaga ett sådant villkor. Och när det gäller den karelska befolkningen, som nu återigen byggt upp sina hem i ett förhärjat landskap, har man lätt att sätta sig in i alla de bekymmer som måste uppstå. Detta är den ena sidan av saken. Den andra sidan är den hårda verkligheten och det faktum, att Finland behöver fred. Detta måste vara ett allt annat överskuggande intresse för Finlands folk, men det betyder också mycket för oss. För Sverige har det alltid varit och måste i fortsättningen även bli en livsfråga, att Finland består som självständig stat. Jag blev glad att

höra statsministerns försäkran, att man från svenska regeringens sida har gjort vad man ansett möjligt för att åstadkomma kontakt mellan de båda krigförande parterna och att, även om man, som statsministern uttryckte det, kunnat mera förmedla än medla, man dock gjort allvarliga försök. Under den diskussion, som förts i Sverige och kanske icke minst i den svenska pressen, ha ibland uttalanden gjorts, som jag mycket väl kan förstå att man från finsk sida reagerat mot. Det säger sig självt, att ordvalet i detta fall behöver noga övervägas. Det är icke svenskt utan finskt land, som det gäller att avträda. Det är närmast i det sammanhanget jag tillåter mig fråga statsministern, om han kan göra ett ytterligare förtydligande. Det framgick av statsministerns redogörelse, att den svenska regeringen även om den icke givit Finland något direkt råd, dock delgivit den finska regeringen och den finska statsledningen sin uppfattning. För framtiden och för förhållandet mellan Finland och Sverige vore det värdefullt att få klargjort, om den svenska regeringen framhållit sin uppfattning även åt ryskt håll och understrukit, att de villkor, som ställts, måste betraktas såsom mycket hårda.

Jag skulle till herr statsministern också vilja ställa en annan fråga, nämligen om det är möjligt att Sverige inom den närmaste tiden kan få sin representation i Moskva ordnad på ett mera tillfredsställande sätt än för närvarande. Jag utgår ifrån att även den saken kan vara av ganska stor betydelse för att upprätthålla förbindelser österut.

Går jag sedan över till vad statsministern vidrörde i senare delen av sitt anförande, alltså de från allierat håll framställda kraven mot Sverige, så anser jag att vi där ha all anledning att framhålla, att Sverige sökt på ett korrekt sätt fullfölja vad det åtagit sig åt alla håll och att vi också i fortsättningen ämnar göra detsamma. En isolering av Sverige medför ju inte bara stora svårigheter här hemma för produktionen och mycket annat utan också att Sverige får minskade möjligheter att en dag då återuppbyggnadsarbetet börjar kunna lämna viktiga varor och vidtaga de åtgärder, som för våra grannfolk måste vara av mycket stor betydelse. Jag vill uttala mitt fulla gillande av regeringens svar på den gjorda framställningen, att Sverige icke kan godtaga de amerikansk-engelska kraven.

Min slutsats av detta blir, att läget hårdnar. Sverige måste känna sig ganska allvarligt observerat och i många hänseenden hårt pressat. Jag förutsätter att regeringen vidtagit alla de åtgärder, som kunna anses befogade på grund av läget, och detta även ur militär synpunkt. Vi ha ju ingen anledning att försöka skildra läget mörkare än det är eller försöka framkalla någon sorts panikstämning, men det vore också oerhört felaktigt och icke överensstämmande med det ansvar, som vi måste känna inför landet, om vi inte inse, att även det mest oförutsedda kan hända och att vi icke få stå oförberedda.

Nr 3.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Jag vill omedelbart besvara de båda frågor, som herr Skoglund framställde.

Såsom framgick av min redogörelse har från svensk sida redan från början framhållits för sovjetregeringen, att ett krav på Finland om kapitulation utan villkor inte kan tänkas komma att tillmötesgå, och det har under de följande samtal, som ägt rum, icke försummats att för Sovjets representanter starkt understryka nödvändigheten av att man modererar sig från rysk sida.

Beträffande den andra frågan vill jag endast meddela, att den är vid sin lösning och att det kommer att skickas en representant till Moskva.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12. 09 em.

In fidem

SUNE NORRMAN

Tisdagen den 25 april

§ 1.

Kl. 3. 50 em.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för den 19 innevarande april, då kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 14 innevarande april nr 245; och blev berörda protokoll av kammaren justerat.

§ 2.

Justerades protokollet för denna dag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.52 em.

In fidem

SUNE NORRMAN

Torsdagen den 29 juni

Kl. 11 fm.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga det muntliga meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 22 innevarande juni, nr 287; och lämnades därvid ordet åt

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena
Günther, som anförde: Nr 1.

Härefter yttrade:

Herr *Vougt*: Nr 2.

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Nr 3.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena *Günther*: Nr 4.

Herr *Hallén*: Nr 5.

Herr *Kilbom*: Nr 6.

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 7.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärenden *Günther*: Nr 8.

Herr *Erlander*: Nr 9.

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Nr 10.

Herr andre vice talmannen *Carlström*: Nr 11.

Herr *Vougt*: Nr 12.

Herr *Kilbom*: Nr 13.

Herr *Svensson* i Grönvik: Nr 14.

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 15.

Herr *Vougt* erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde:
Nr 16.

Herr *Hagberg* i Luleå, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Nr 17.

Vidare anförde:

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Nr 18.

Herr *Bergvall*: Nr 19.

Herr *Kilbom* erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade:
Nr 20

Härpå anförde:

Herr *Svensson* i Grönvik: Nr 21.

Herr *Bergvall*: Nr 22.

Nr 1.*Anförande vid kamrarnas slutna sammanträden den 29 juni 1944.*

Sedan de allierades invasion inleddes den 6 juni har kriget av allt att döma kommit in i sitt slutskede. Att göra några pålitliga förutsägelser om detta slutskedes längd är dock inte möjligt. Endast så mycket torde vara säkert, att striden på alla krigsskådeplatser kommer att föras med den största bitterhet och åstadkomma ytterligare vittgående förstörelser på den europeiska kontinenten, vilket i sin tur givetvis kommer att förlänga och försvåra återuppbyggnadsarbetet. Det har alltid stått klart för svenska regeringen, att detta krigets slutskede med all sannolikhet måste komma att medföra svåra påfrestningar för den svenska neutralitetspolitiken. Ju mera utdraget slutskedet blir desto mera svårartade torde dessa påfrestningar kunna beräknas bliva.

Tysklands läge har under de sista månaderna otvivelaktigt försämrats. Bombningarna från luften hava intensifierats, de tyska trupperna i Italien befinna sig på återtåg norrut sedan ställningarna söder om Rom genombrutits och Italiens huvudstad erövrats, de allierade hava landsatt betydande stridskrafter på Frankrikes kust. Sovjetunionen har i öster igångsatt en ny storoffensiv, som tydligen haft en betydande initialframgång, och partisanverksamheten har inom ett flertal ockuperade länder tagit avsevärd omfattning.

Några som helst säkra slutsatser om ett snart slut på kriget på grund av dessa omständigheter kan dock icke dragas. Det stortyska rikets resurser torde ännu icke vara uttömda och stridsviljan förefaller obruten.

Kriget har också kommit oss närmare. Tvärtemot vad de flesta väntat bröts det tillfälliga lugnet på östfronten först genom insättande av starka ryska stridskrafter mot Finland. Övermakten har varit så stor att det finska motståndet på karelska näset snabbt bröts och de ryska trupperna intogo Viborg den 20 juni. På den s. k. Svirfronten mellan Ladoga och Onega ävensom på Maasälkenäset norr om sistnämnda sjö äro de finska trupperna hårt ansatta och befinna sig på reträtt. Väster om Viborg har en av allt att döma tillfällig stabilisering inträtt. Finlands militära läge måste betecknas som synnerligen allvarligt.

Inför genombrytningen på karelska näset och Viborgs fall synes den finska statsledningen hava velat göra ett försök att komma till en uppgörelse med Sovjetunionen.

Den 19 på förmiddagen meddelade sålunda finske ministern Gripenberg till Utrikesdepartementet, att den finska regeringen komme att rekonstrueras och att den ombildade finska regeringen, som skulle komma att ledas av nuvarande utrikesministern Ramsay men i vilken varken herr Linkomies eller herr Tanner skulle ingå, som sin första uppgift såge att framföra ett anbud om fred till den ryska regeringen. En anhållan om ett framförande av dylikt budskap till härvarande sovjet-

ryska minister kunde väntas redan under dagens lopp. Ingenting vidare avhördes emellertid vare sig om den beramade regeringsombildningen eller om fredsanhållan under de närmaste dagarna. Uppskovet torde hava föranletts av den finska militärledningens önskan att avvakta en gynnsammare utveckling vid fronten, kanske också av tyska påtryckningar. Först den 22 framfördes till fru Kollontay på finska regeringens begäran följande underhandsmeddelande: "Finska regeringen är redo att avbryta kriget på tysk sida och sluta fred och att för underhandlingar härom sända en med alla fullmakter försedd delegation till Moskva." Det tillades, att om en fördelaktig reaktion erhöles på detta meddelande, skulle en ny finsk regering omedelbart bildas.

Redan följande morgon den 23 erhöles ett svar från sovjetregeringen. Efter några inledande ord om sovjetregeringens förtroende för den svenske förmedlaren fortsattes: "men då sovjetregeringen vid flera tillfällen bedragits av finska regeringen önskar den erhålla en förklaring undertecknad av presidenten och utrikesministern, att Finland är berett kapitulera och vänder sig till sovjetregeringen med begäran om fred. Om en sådan förklaring erhålles, är Moskva berett att mottaga den finska delegationen." På förfrågan tillades, att meningen icke vore att Finland först skulle kapitulera och därefter sända en delegation utan att en förklaring om beredskap till kapitulation skulle avgivas och därefter förhandlas i Moskva.

Meddelandet vidarebefordrades omedelbart.

På torsdagen hade emellertid den tyske utrikesministern anlänt till Helsingfors, där han kvarstannade till söndagen. Stockholm erhöles först natten mellan söndag och måndag kännedom härom. Om de förhandlingar, som ägt rum mellan finska vederbörande och hr von Ribbentrop, äger den svenska regeringen endast ofullständig kännedom. Så mycket torde emellertid vara säkert, att från tysk sida ställts i utsikt snar hjälp med material och trupper mot det att den finska regeringen avgåve en offentlig förklaring, innebärande att den icke komme att sluta fred med Sovjet annat än i samförstånd med Tyskland. Den finska statsledningen beslöt inhibera regeringsombildningen och antaga det tyska erbjudandet. Då en betydande opposition yppade sig särskilt från svenska folkpartiet och inom socialdemokratiska partiet och framstegspartiet beslöt regeringen också att mot dessa partigrupper begära gå förbi riksdagen och ställa det finska folket inför ett fullbordat faktum. Något svar på sovjetregeringens meddelande har icke avgivits.

Just innan jag begav mig till detta sammanträde hade jag besök av finske ministern Gripenberg, som förklarade sig angelägen att innan detta sammanträde ägde rum bringa följande till min kännedom från den finska regeringen.

Finska regeringen kände sig övertygad om att det ryska kravet på kapitulation vore liktydigt med Finlands undergång. I det brev, som Presidenten Ryti tillställt Hitler, hade följande punkter fastställts:

1) Att Tyskland utlovat tillmötesgå finska regeringens anhållan om vapen till hjälp mot det ryska angreppet i Karelen;

2) Att Ribbentrop ställt i utsikt att även i framtiden Tyskland kommer att lämna vapenhjälp för att tillbakaslä de ryska angreppen på sagda front;

3) Att Finland kommer att fortsätta kriget mot Sovjetunionen ända till dess hotet från denna makts sida är avlägsnat;

4) Att i betraktande av den hjälp Tyskland i Finlands *nuvarande svåra läge* lämnar landet "jag i egenskap av Finlands president förbinder mig att endast sluta fred med Ryssland i det nuvarande läget i fullt samförstånd med tyska riksregeringen samt icke tillåta en av mig utnämnd regering att förhandla om fred".

Gripenberg sade mig slutligen, att den finske utrikesministern anmodat honom betona, att såväl presidenten som han själv vore övertygade om att den förre hade konstitutionell rätt att göra ett sådant personligt uttalande som det nu refererade.

Vissa tyska förband hava anlänt till södra Finland från Tyskland eller Baltikum. Ytterligare förstärkningar torde anlända. Hur stora styrkor det är fråga om torde ännu icke vara klart men tyskarnas svårigheter att avstå mera betydande krafter från andra fronter är uppenbar. De under general Dietls befäl i norra Finland stående tyska förbanden torde vara för svaga för att från dem förstärkningar skulle kunna avvaras till de hotade delarna av den finska fronten.

Finlands ledning har alltså beslutat fortsätta kampen i ännu närmare samarbete med Tyskland.

Under de samtal med finske ministern, som föranletts av den svenska förmedlarrollen och delvis av framställda frågor om svensk uppfattning, har från svensk sida förklarats, att även om någon visshet givetvis icke kunde anses föreligga angående de ryska avsikterna, man dock måste anse att ett finskt försök till uppgörelse med Ryssland, även om villkoren bleve hårda, skulle innebära större utsikter till bevarande av Finlands självständighet än en fortsatt kamp i samarbete med Tyskland. Jag kan tillägga, att från vår sida försök gjorts dels att från Moskva erhålla närmare precision rörande vad som avsågs med den begärda förklaringen om finsk kapitulationsberedskap, dels att från Storbritannien och Förenta Staterna erhålla försäkran om att, därest Finland avgåve den begärda förklaringen, ett fritt Finland inginge i de allierades politik. Några resultat härutinnan ha icke uppnåtts.

Utvecklingen i Finland ingiver de allvarligaste farhågor. Ett folk och ett land, vid vilket Sverige är bundet av historiska, ekonomiska och kulturella band och som tillhör den nordiska kretsen, går en utomordentligt oviss framtid till mötes. Att Finlands öde nu liksom tidigare på det närmaste berör Sverige framstår för oss alla klart. Den närmaste framtiden kan även för oss i samband härmed komma att innebära de allvarligaste bekymmer av politisk art. Att ett svårartat flyktingsproblem också kan uppkomma kan icke förbises.

I såväl Norge som Danmark hava underrättelserna om de allierades landstigning i Frankrike framkallat vittgående spekulationer om förestående invasion även i dessa länder, spekulationer som givetvis fått ytterligare näring genom general Eisenhowers bekanta varning till fiskarna. Företag mot Norge eller Danmark åtminstone i annan form än commandoraiderna kunna visserligen synas mindre sannolika dels på grund av svårigheten att därvid från allierad sida göra luftöverlägsenheten gällande, dels på grund av att en landstigning åtminstone i Norge knappast kan bedömas medföra några mera betydande strategiska fördelar. Men uteslutna äro de givetvis icke.

För någon tid sedan gjorde Storbritanniens, Förenta Staternas och Sovjetunionens härvarande ministrar i utrikesdepartementet var för sig likartade muntliga *démarches* av i huvudsak följande innehåll. Man hade med tillfredsställelse konstaterat, att av de anföranden som den 6 juni hållits av skilda regeringsledamöter framgått, att Sverige med alla medel komme att försvara sig mot ett angrepp. Det oaktat ville man nu förfråga sig, om det från svensk sida kunde avgivas en bestämd försäkran om att Sverige, i händelse tyska försök gjordes att militärt kränka Sveriges territorium, med all makt komme att förhindra detta. Det antyddes att förfrågan gjordes med hänsyn till eventualiteten av ett allierat företag mot Norge. Den begärda försäkran kunde givetvis omedelbart avgivas.

Ehuru syftet med denna *démarche* icke synes fullt klart, måste den självfallet föranleda ökad vaksamhet.

Det kan visserligen sägas, att en ny stor fronts förläggande till Nordfrankrike medför minskade risker för en huvudkrigsskådeplats i närheten av vårt land. Men redan möjligheten av företag mot länder i vår omedelbara närhet har synts regeringen motivera ett stärkande av vår försvarsberedskap. Även om dylika företag icke skulle medföra direkt fara för vårt indragande i kriget, kunna dock så många komplikationer inträda och så många incidenter inträffa vid våra gränser, att den allra största vaksamhet och en större beredskap synts vara av behovet påkallad.

Beredskapen har på den senaste tiden krävt några uppseendeväckande offer i samband med flygets spaningsverksamhet. I nuvarande läge har den militära ledningen funnit erforderligt att genomföra en i viss mån utsträckt spaning från det svenska flygvapnets sida. Enligt gällande instruktioner skulle spaningen utföras över internationellt vatten på betryggande avstånd från krigförandes territorialvatten. Det var under dylik spaning som ett svenskt flygplan den 14 maj utanför den lettiska kusten nedsköts av tyska jaktplan under numera klarlagda omständigheter. Ytterligare två plan hava försvunnit under omständigheter, som i alla händelser icke utesluta att de gått ett liknande öde till mötes.

Den skriftväxling, som det inträffade givit anledning till, har givits offentlighet och jag har därtill intet att tillägga förutom att spaning alltfortfarande upprätthålles i den omfattning, som stundens växlande krav anses påkalla.

Allteftersom kriget fortskrider kan från de krigförandes sida allt mindre hänsyn till de få återstående neutralas rättigheter och intressen förväntas. Under det att Tyskland under framgångens dagar deklarerade sitt förakt och sin oförståelse för de neutralas oförmåga att förstå tidens tecken, nyordningens välsignelser och den antisovjetiska korstågstankens betydelse, får man nu allt oftare från allierat håll höra, att neutraliteten är ett föråldrat begrepp och att även de neutrala staterna måste förväntas lämna sitt bidrag till de allierades krigsansträngningar.

En sådan inställning från de krigförande är ägnad att framkalla även handelspolitiska svårigheter för Sveriges del.

I försörjningshänseende måste Sveriges läge efter nära fem års krig och över fyra års partiell avspärrning visserligen betecknas såsom gott i de flesta avseenden. Men framtiden är oviss och många komplikationer i fråga om vårt handelsutbyte kunna väntas uppstå.

Jag syftar härvid icke i första hand på de svårigheter vi ha att räkna med till följd av krigets återverkningar på de kontinentala ländernas produktions- och transportapparater. Hithörande spörsmål ha ju i olika samband tidigare inför kammaren berörts från regeringsbanken. Vad jag idag skulle önska rikta kammarens uppmärksamhet på är i stället de komplikationer i vår handelspolitik, som torde vara att förutse till följd av den växande benägenheten från de krigförandes sida att under trycket av den skärpta kampen bortse från ingångna avtal och däri lämnade åtaganden. Härtill kommer, att man särskilt från västmakternas sida anser sig hava moralisk rätt att begära, att de neutrala staterna böra lämna sitt bidrag till krigets förkortande genom att — även med uppoffrande av egna intressen — inskränka eller upphöra med sin export till Tyskland och med Tyskland associerade kämpande länder.

Den svenska handelspolitiken under kriget har som bekant baserats på överenskommelser med båda de krigförande parterna. I praktiken har detta sålunda betytt, att vi hittills i stort sett kunnat utforma vår handel med den europeiska kontinenten efter linjer, varom enighet uppnåtts med till en början Storbritannien samt sedermera båda de anglosaxiska makterna. Det är visserligen sant, att vi under det läge, som uppkom efter Norges och Danmarks ockupation, uppenbarligen icke längre kunde helt tillämpa de allmänna regler, varom överenskommelse träffats med engelsmännen i slutet av år 1939. Å brittisk sida kunde man icke heller gärna blunda för det tvångsläge, vari vårt land handelspolitiskt råkat — genom avspärrningen — och förståelse härför kom särskilt till uttryck när brittiska regeringen gav sin medverkan till den s. k. Göteborgsstrafikens öppnande, oaktat som sagt den svenska avtallstillämpningen måst anpassas efter det ändrade lägets krav.

I och med att den allmänna politiska och militära utvecklingen under senare delen av 1942 och början av 1943 föreföll västmakterna gynnsammare och dessa sålunda bedömde sitt eget läge med större tillförsikt började de emellertid på nytt ådagalägga ett allt starkare

intresse för Sveriges handel med den europeiska kontinenten. Under trycket härav befanns det nödvändigt att genom förhandlingar med England och U.S.A. söka få till stånd en ny reglering av vårt avtalsförhållande västerut. Detta mål uppnåddes genom den under förra hösten träffade uppgörelsen, som å ena sidan utgjordes av utfästelsen av de allierade regeringarna i syfte att tillförsäkra Sverige nödvändiga importvaror västerifrån och möjligheter till viss export, å andra sidan av ett tillkännagivande från svensk sida angående vår exportpolitik gentemot den europeiska kontinenten. Som bekant avser denna nya uppgörelse tiden från dess etablerande till utgången av år 1944.

Inom den i London uppdagna ramen för vår kontinentala handel avslöto vi sedan årets avtal med Tyskland. Vi ansågo oss därmed ha handlat helt i överensstämmelse med den västerut träffade uppgörelsen. Någon erinran mot vårt tyska avtal har heller icke framställts från de allierades sida, där man redan fyra dagar efter avtalets undertecknande informerats om dess innehåll.

Icke förty har från västmakternas sida på amerikanskt initiativ och under amerikansk ledning under de senaste månaderna igångsatts en energisk aktion mot vårt land för att med utnyttjande av olika påtryckningsmetoder söka uppnå begränsningar av vår Tysklandshandel gående utöver de i Londonuppgörelsen förutsedda, i första hand beträffande järnmalm och kullager. En redogörelse för den dittills förda diskussionen härom lämnades vid kammarens sammanträde den 19 april i år. Jag vill understryka, att särskilt kullagerfrågans behandling från västmaktshåll torde utgöra ett gott exempel på det slags politiska svårigheter, vi ha att vänta oss på det handelspolitiska området i det skede, vari kriget nu ingått. Av den diskussion, vi i saken fört med amerikanerna, har nämligen med tydlighet framgått, att man å amerikansk sida uppenbarligen icke längre tillmäter tillvaron av ett avtal mer än relativ betydelse.

Den svenska regeringens ställningstagande i kullagerfrågan kunde däremot icke undgå att i hög grad bestämmas just av vår önskan att hålla fast vid gällande avtal. I vårt svar den 22 april i år konstaterades sålunda, att ett tillmötesgående av de allierade kraven skulle innebära, att man å svensk sida skulle vägra att uppfylla ingångna åtaganden, vilka stode i full överensstämmelse med 1943 års uppgörelse med Amerika och England. Det svenska svaret framhöll vidare bl. a., att svenska regeringen hade svårt att förstå, att de förändringar, som inträffat i det militära läget sedan uppgörelsen träffats i september 1943 och sedan det svensk-tyska handelsavtalet i januari 1944 i relevanta delar delgivits brittiska och amerikanska regeringarna, icke tagits med i beräkningen av brittiska och amerikanska regeringarna och deras förhandlingsombud vid nämnda tidpunkter. Ej heller kunde det sägas, att dessa förändringar för Sveriges del ändrat de villkor, under vilka Sverige sedan sommaren 1943 ingått avtal med olika länder. I detta avseende syntes det vara tillräckligt att

understryka, att importen till Sverige från transoceanala länder fortfarande endast kan upprätthållas med fartyg, som segla med "safe conduct" från båda de krigförande parterna. Förenta Staternas regering hade ej sökt förneka, att svenska regeringen handlat i strikt överensstämmelse med krigshandelsavtalet och helt inom ramen för en neutral stats rättigheter och förpliktelser, då ifrågavarande utförsel tillåtits i utbyte mot varor av vital betydelse för Sveriges ekonomiska liv och försvarskraft — varor som i rådande läge vare sig U.S.A. eller någon annan allierad stat kunde tillföra Sverige.

Det vore därför med förvåning och bekymmer som svenska regeringen erfore, att Förenta Staternas regering ansågo sig böra "helt öppet förklara att, därest dess önskemål icke tillgodoses, den kommer att se sig nödsakad att taga under allvarligt övervägande tillgripandet av alla åtgärder, som stå till dess förfogande för att åstadkomma de önskade resultaten". I anledning av detta uttalande ville svenska regeringen endast förklara, att den vägrade att tro, att U.S.A:s regering övervägde åtgärder riktade mot Sverige för att förhindra export av varor, vars utförsel ägde rum inom ramen för ett avtal med de två allierade regeringarna. Svenska regeringen beklagade följaktligen, att den icke kunde tillmötesgå den amerikanska regeringens önskan. Den hade noterat den av U.S.A:s regering uttryckta grundläggande tanken, att Sverige i egenskap av neutral stat borde undvika att lämna hjälp åt U.S.A:s fiender i det pågående kriget. Men den kunde ej som en överträdelse av denna princip betrakta handeln med de krigförande i den utsträckning, som vore nödvändig för att säkerställa Sveriges vitala intressen och fullgöra rättsligt och politiskt oklanderliga åtaganden.

Sedan detta avvisande svar från svensk sida lämnats upptogs från amerikansk och brittisk sida direkta förhandlingar med den svenske exportören av kullager, S.K.F. Efter ytterst besvärliga och utdragna förhandlingar uppnåddes slutligen ett resultat, innebärande, att man från allierad sida godtog de förklaringar, som avgivits av bolaget ifråga rörande dess avsedda exportpolitik under återstoden av 1944, innebärande viss förskjutning ifråga om leveransernas fullgörande. Den träffade uppgörelsen strider icke emot svenska regeringens åtaganden enligt handelsavtalet med Tyskland. Även om härigenom en bestämd avspänning inträtt i förhållande till Amerika och England torde ingen säkerhet förefinnas, att icke denna och likartade frågor ånyo komma att upptagas från allierad sida.

Våra avtal med västmakterna ha sålunda icke visat sig utgöra en garanti för ostörda handelsförbindelser inom deras ram. Av andra skäl är det naturligt att våra avtal med Tyskland, även om de för närvarande tillfredsställande uppfyllas, icke utgöra en borgen för att uppgjorda planer verkligen realiseras. En realistisk politik torde därför böra räkna med att avtal, huru önskvärda och nödvändiga de än må vara, under det pågående kriget icke kunna bilda någon verkligt fast grund för beräk-

ningar av våra export- och importmöjligheter. I detta sammanhang kan kanske omnämnas, att ifråga om våra handelsförbindelser för andra halvåret 1944 avtal ännu icke träffats med Danmark och Norge och att utsikterna att nå uppgörelser icke få betraktas alltför optimistiskt.

Härtill kommer att krigets utveckling i och omkring Östersjön kan komma att öppna helt nya aspekter för våra handelsförbindelser med kontinenten. Skulle Sovjetunionen återuppträda som en av de avgörande maktfaktorerna vid detta hav, lära vi nämligen komma att få räkna med vittgående förändringar i förutsättningarna för vår handelspolitik och kanske också med nya handelsvägar redan under kriget. Att i innevarande stund söka närmare analysera dessa utvecklingsmöjligheter torde dock icke tjäna något nyttigt syfte — det skulle ju ändock endast bli lösa spekulationer.

Framtiden ter sig sålunda alltfjämt oviss och på intet sätt fri från svårigheter och bekymmer av allvarigaste slag. Den allra sista tidens utveckling i Finland kommer härvid givetvis i första rummet, och konsekvenser härav även för Sveriges del kunna icke väntas utebli. Allvarlig uppmärksamhet kräva också de handelspolitiska komplikationerna — med betoning av deras politiska sida — i förhållande till de krigförande. Härtill kommer möjligheten av kommande och i så fall troligen plötsligt inträdande förändringar i krigsläget på frontavsnitt i vår omedelbara närhet.

Regeringen måste under sådana förhållanden anse det nödvändigt att bibehålla fortsatt full beredskap på alla områden. Bördan härav för hela folket bör likväl lättas av medvetandet, att Sverige ännu vid slutet av det femte krigsåret står fritt och oberoende med starkare försvarskrafter än någonsin tillförne och med enig vilja att söka fortsätta den inslagna politiken till krigets slut.

Nr 2.

Herr VOUGT:

Herr talman. Det har i dag fogat sig så att utrikesministern i samband med ett meddelande till riksdagen enligt regeringsformens § 56 har kunnat lämna kammaren uppgifter, som innebära verkliga nyheter. Vi tycka nog annars, att meddelanden av denna art skulle kunna komma litet oftare. Vi skulle givetvis ha lyssnat till den redogörelse, som lämnades för Sveriges mellanhavande med England och Amerika i samband med kullageraffären, med större uppmärksamhet, om den kommit litet tidigare. Jag är naturligtvis mycket tacksam för det sammanträde inom lyckta dörrar, som i dag kommit till stånd, och jag vill bara säga att jag tror att det är en allmän uppfattning i denna kammare, att regeringen inte skall draga sig för att litet oftare besvara riksdagen

med sådana sammanträden, även om de meddelanden, som kunna lämnas, inte äro så späckade med nyheter. Regeringen bör inte heller draga sig för att, innan riksdagsarbetet om ett par veckor avslutas, återkomma med de uppgifter, som regeringen under den tiden kan ha att lämna.

Den redogörelse, som vi nu fått, omfattade ju olika punkter, och jag tror mig kunna säga att det intryck, som kvarstår hos oss alla, är att regeringen med kraft och konsekvens har hävdad de svenska intressena åt alla håll.

Vad som i det skede av kriget, som utrikesministern nu för första gången, såvitt jag vet, mycket klart betecknade såsom ett slutskede, mest upptar våra tankar är givetvis utvecklingen i Finland. Särskilt de senaste dagarnas händelser ha överallt i vårt land framkallat inte bara oro, utan en verklig ångest, kan jag väl säga, för Finlands framtid. Måhända har denna ångest i någon mån lättats för en del av oss genom de uppgifter, som i dag ingått och av vilka det framgår att den finska nationen eller i varje fall hela den finska demokratien inte kan anses vara engagerad i det ödesdigra steg, som Finlands president nu närmast framstår såsom ansvarig för.

Jag tror att det glädjer oss allmänt, att utrikesministern inte har tövat att ånyo ställa sig till förfogande för en förmedling mellan Helsingfors och Moskva, trots att den förra förmedlingen från svensk sida ju inte ledde till något resultat. Det kan i varje fall inte sägas, att Sverige har svikit den plikt, som vi alla känna som självklar. Jag kan tillägga att vi tyckte oss av utrikesministerns redogörelse finna, att Finlands regering dessvärre icke uppträtt med full öppenhet gentemot den svenska. Jag tror att det var bra, att den mening, som alltmer stadgat sig här i Sverige rörande Finlands möjligheter och utsikter, ha framförts till den finska regeringen. Naturligtvis är det å andra sidan beklagligt, att de försök, som gjorts att från allierat håll få en försäkran, som kunde läggas till grund för en ändrad inställning i Finland, inte ha, om jag fattade utrikesministern rätt, lett till något resultat.

Vi inse alla, hur utomordentligt ödesdigra för Norden och för Sverige de händelser äro, som nu ha inträffat. Utrikesministern snuddade helt kort vid den beredskap, som vi måste hålla för den händelse en stor ström av flyktingar från Finland skulle söka sig över till Sverige. Jag kanske får lov att fråga, huruvida det är möjligt att lämna ytterligare några uppgifter om de åtgärder, som därvidlag ha vidtagits från myndigheternas sida.

Slutligen är det en annan punkt, där jag undrar om utrikesministern skulle vilja ge oss del av sina synpunkter, nämligen när det gäller Åland.

Ålandsfrågan har ju inte egentligen diskuterats öppet i pressen här i landet under den senaste tiden, men däremot har den diskuterats ganska mycket man och man emellan, inte minst här i riksdagen. Man har naturligtvis ställt sig den frågan, huruvida vi inte ånyo kunna anses vara i det läget, att det blir en kapplöpning om Åland. Särskilt det förhållandet

att tyska trupper ha fått komma till södra Finland aktualiserar ju frågan om Åland. Jag fruktar att det, såsom ofta tidigare visat sig vara fallet, lätt kan komma att uppstå mycket häftiga meningsbrytningar i vårt land kring Ålandsfrågan. För min del kan jag inte se, att det skulle kunna finnas några möjligheter för oss att nu tillgripa en mer aktiv politik i denna fråga än vi fört tidigare, men jag tror att det vore ganska nyttigt, om detta spörsmål något komme att beröras här i dag, så att vi finge del av regeringens syn på saken, och det är därför, herr talman, som jag tillåtit mig göra denna propos.

Nr 3.

Herr SKOGLUND i Doverstorp:

Herr talman! När den nya ryska storoffensiven började på Karelska näset, fick man nog allmänt här i landet den uppfattningen att Finland kom i ett mycket farofyllt läge, och detta har ju också visat sig vara förhållandet. Vad som hänt under den allra sista tiden i Finland har emellertid inte bara framkallat oro bland oss alla, som äro stora vänner av Finland, för hur Finlands framtid skall gestalta sig, utan också oro för vårt eget lands del och för utvecklingen överhuvudtaget häruppe i Norden. Jag tror att utrikesministern, när han skildrade läget såsom mycket allvarligt för att inte säga mörkt, återgav vad vi litet var tänka.

Vi ha emellertid, när vi läst tidningarna och inte haft längre gående informationer än som där lämnats, frågat oss, vilken roll som den svenska regeringen har spelat under de gångna mycket skickelsedigra dagarna. När storoffensiven först kom i gång och det uppstod uppenbar oro i Helsingfors, hade vi nog det intrycket, att det var god kontakt mellan Stockholm och Helsingfors. Sedermera har man fått det intrycket, att denna kontakt försämrats. Utrikesministern har ju i dag på ett, efter vad jag kunde förstå, mycket uppriktigt sätt skildrat händelseutvecklingen, och med ledning därav måste man till sin ledsnad konstatera, att under den senaste tiden har den svenska regeringen i stort sett hållits utanför vad den finska regeringen sysslat med.

Vad jag nu skulle vilja framföra, är i korthet följande. Vi känna nog alla stor tillfredsställelse över det sätt, varpå den svenska regeringen har uppträtt i nuvarande mycket grannliga och svårbedömbara läge. Det är kanske svårt att säga, när några nya möjligheter att från svensk sida på något sätt påverka utvecklingen kunna yppa sig, men vi utgå ifrån att utrikesledningen noga följer utvecklingen och inte försitter något tillfälle därtill, som kan erbjuda sig.

Utrikesministern slutade med att framhålla, att det vore regeringens avsikt att fortsätta den nuvarande utrikespolitiska kursen och att han litade på att det fanns en enig vilja därtill hos vårt folk. Jag är övertygad

om att utrikesministern och regeringen i det fallet helt kunna förlita sig på svenska folket.

Utrikesministern förberedde oss också på att en rätt långt gående försvarsberedskap säkerligen blir nödvändig även under fortsättningen av sommaren. Jag vill, herr talman, säga, att även om denna beredskap i många fall, inte minst kanske för de svenska jordbrukarnas del, kommer att kännas påfrestande, så får det inte finnas någon tvekan om att de bördor, som därmed följa, äro vi villiga att bära.

Nr 4.

Hans excellens herr ministern för utrikesärendena herr GÜNTHER:

Herr talman. Det var närmast i anledning av herr Vougts önskan att få del av min uppfattning om Ålandsfrågan, som jag begärde ordet.

Jag vill i denna naturligtvis alltid ömtåliga och i nuvarande läge givetvis mycket viktiga fråga för närvarande endast helt kort säga, att jag kan inte tänka mig annat än att herr Vougts egen här framförda uppfattning överensstämmer med den allmänna uppfattningen även inom regeringen, nämligen att vi därvidlag inte kunna föra någon annan eller någon mer aktiv politik än tidigare. Det finns enligt min egen uppfattning just nu många alldeles särskilda, mycket vägande skäl härför, men jag tror att det skulle föra för långt att gå in därpå, — och det kan inte i nuvarande läge vara någon mening med att här taga upp någon större debatt i denna fråga. Det är emellertid klart, att varje kränkning av Ålandskonventionen måste beröra oss på det närmaste och inte kan undgå att framkalla svensk aktivitet i varje fall på det diplomatiska planet. Utan svensk protest kan jag inte tänka mig, att ett besättande av Ålandsöarna i strid mot konventionen skall kunna försiggå.

Slutligen bör jag väl också svara på herr Vougts fråga, om något närmare kan sägas angående förberedelserna för mottagandet av den flyktingsström, som kan väntas från Finland och naturligtvis eventuellt kan bli ofantligt stor. Jag känner inte tillräckligt i detalj vad som förehas på detta område för att kunna lämna någon mera upplysande förklaring eller någon närmare redogörelse för den saken. Men vi veta ju, att man inom socialdepartementet för närvarande med stegrad intensitet arbetar på förberedelser för att taga emot flyktingar. Det säger sig även självt, att det är oerhört svårt att vidtaga några förberedelser, då man inte vet, om det blir fråga om en flyktingsström av alldeles ofantlig omfattning eller endast en sådan i mindre skala.

Nr 5.

Herr HALLÉN:

Herr talman! Jag ber att få understryka vad herr Vougt sade i början av sitt anförande, då han betonade önskvärldheten av att sådana informationer, som givits från regeringshåll i dag, kunde ges med inte alltför långa uppehåll. Pressen förebrår ofta riksdagen för att den inte visar tillräckligt stort intresse för dessa spörsmål. Det bör givetvis inte vara på det sättet.

I detta sammanhang vill jag också framhålla önskvärldheten av att utrikesnämnden måtte få bli informerad med inte alltför långa mellanrum. Dess ledamöter minnas säkert, att sist vi voro samlade hade det gått bortåt tre månader från vår förra sammankomst. Grundlagen kräver ju, att utrikesnämnden skall höras vid alla viktiga avgöranden, och den föreskriver även, att sedan avgörandena fattats skall detta meddelas utrikesnämnden. Det finns flera exempel på att så inte varit fallet. Jag vill bara erinra om att det slutliga resultat, till vilket man kom i den över hela världen uppmärksamade kullageruppgörelsen, inte annat än gissningsvis är känt ens för utrikesnämndens ledamöter. Det bör väl inte vara på det sättet.

Jag tillät mig även begära ordet i anledning av vad herr Vougt och senast hans excellens utrikesministern hade att säga i Ålandsfrågan. Herr Vougt ansåg, att det var alldeles uteslutet, att Sverige kunde vidtaga något slags aktiv eller aggressiv åtgärd. Det är väl mycket möjligt att det är uteslutet, men vi fråga oss väl också å andra sidan: tillgår det inte så, att regeringen söker skaffa sig informationer såväl på finskt som på både ryskt och tyskt håll angående vad som kan planeras i fråga om Ålandsöarna, så att man inte en vacker dag står inför fait accompli. Då tjäna ju protester emot en kränkning av Ålandskonventionen inte någon uppgift. Det kan ju mycket väl tänkas en sådan möjlighet, att man kanske med medgivande av intresserade parter skall kunna företaga ett besättande av Ålandsöarna. Det är inte säkert, att detta alls är lämpligt, men det bör väl inte vara en tanke, som är fullkomligt utesluten ifrån regeringens sida. Jag skulle även vilja säga, att även om riksdagen ju till fullo uppskattar det skickliga sätt, varpå utrikesärendena handläggas, så vill den alldeles säkert, inte minst genom sin utrikesnämnd, stå i litet flitigare kontakt med regeringen även när det gäller de initiativ, som skola tagas, Kommer det t. ex. att tagas ett initiativ i Ålandsfrågan i form av förfrågningar eller framställningar till de berörda parterna, vill jag också gärna då tänka, att utrikesnämnden skall få tillfälle att överlägga tillsammans med regeringen i en sådan sak.

Nr 6.

Herr KILBOM:

Herr talman! Beträffande den sakliga sidan i utrikesministrernas redogörelse har jag ingen anledning att göra annat än att instämma med herr Vougt, när han uttalade sin tillfredsställelse därmed. Jag tror man knappast uttalar någonting annat än en allmän mening, om man säger, att vi kunna vara nöjda med den ståndpunkt, som regeringen har intagit. När det å andra sidan gäller önskvärdheten av att regeringen lämnar riksdagens ledamöter informationer om utrikespolitiska ting litet oftare, vill jag också instämma i vad herr Vougt sade. Jag tror att det hade varit på sin plats att vi hade fått dylika upplysningar — i den mån de kunde ges — medan förhandlingarna pågingo om en för vår handelspolitik så viktig fråga som kullageraffären. Denna fråga leder för övrigt tanken till vissa inrikespolitiska frågor, vilka det kanske kan bli anledning att i fortsättningen ägna litet större uppmärksamhet. Jag tänker då närmast på de faror, i vilka stora världsomfattande truster kunna kasta vårt lilla land.

Jag begärde emellertid närmast ordet med anledning av den passus i utrikesministrernas redogörelse, som behandlade flyktingarna. Det framgår redan av dagens tidningar, hur pass vaket pressen börjat reagera inför det som möjligen kan komma. Jag tror det kan vara anledning också för riksdagen att redan på detta stadium göra klart för sig, hur långt vår liberalitet skall sträcka sig i fråga om den kommande flyktingspolitiken. Det finns skäl att hysa farhågor för att vårt land genom ett alltför vidsträckt tillmötesgående kan bli något liknande som för 25 år sedan, nämligen centrum för en framfusig — ja, kanske ett ännu starkare ord vore motiverat — propaganda för vissa önskemål om vilken politik vi skola föra. Är det så, att en del av finska flyktingarna medverkar till en sådan propaganda därför att vissa finska element ingenting förstå, ingenting ha lärt och uppenbarligen aldrig komma att lära sig någonting, då får man nog räkna med att följderna icke blott för vederbörande, utan att också vårt land till äventyrs kan komma att ställas till ansvar därför. Må det tillåtas mig, herr talman, att säga, att jag tror att många tänka likadant som jag, att Sverige icke får på något sätt bli ett centrum för eller på något sätt lämna möjligheter till en antirysk propaganda under tider som komma. Vi ha haft nog av de politiska följderna av Odhners lärobok, vi ha haft nog av de tusentals svensk-finska släktförbindelserna, vi ha haft nog av de svenska kapitalplaceringarna i Finland, vi ha haft nog av de privata intressen av olika slag, som ha skapat den situation i landet, om vilken man kan säga, att det sannerligen inte är vederbörandes förtjänst, att den inte har blivit värre än vad den är.

Jag uttalar min särskilda tillfredsställelse över att man inom regeringen — såvitt jag tolkat utrikesministrernas försiktiga formulering på denna punkt rätt — allmänt är på det klara med vad som härvidlag kan komma att utspelas. Jag har så mycket större anledning att säga detta som jag

med ett visst intresse har tagit del av redogörelsen för vilka grupper i Finland det är som ansvara för den underliga politik, som landet nu för. Jag hoppas att vederbörandes meningsfränder i Sverige nu skola ha lärt sig, att solidariteten måste brytas någon gång. Jag vill, herr talman, i detta sammanhang tillägga, att hur bedrövligt det som skett i Finland än är och hur ödesdigra verkningarna härav än kunna komma att bli för många enskilda personer och partigrupper i Finland, kanske också ur viss synpunkt för Finland som stat, borde det dock ha fört den nyttan med sig, att det lärt åtminstone det stora flertalet av Sveriges folk, att det är nödvändigt att "tala svenska" med finnarna och inte hyckla någon vänskap i alla väder och vindar. Vad vi veta om finska regeringens uppträdande, t. ex. dess sätt att icke meddela den svenska regeringen om viktiga avgöranden — det är för resten inte första gången som detta skett; jag undrar om det inte var likadant under vinterkriget — borde dock ha lärt *alla* kretsar här i Sverige, icke minst mitt eget parti, att iakttaga litet mera försiktighet och en långt större kallsinnighet mot vederbörande därborta.

Jag säger inte detta, herr talman, därför att jag tycker att utrikesministern brast i sin redogörelse på den punkten. Jag säger det därför att det förekom en liten passus i herr Skoglunds anförande, som gjorde att jag hajade till. Herr Skoglund förklarade — jag uppfattade det åtminstone så — att han hoppades, att vår utrikesledning inte heller i fortsättningen skall försitta något tillfälle när det gäller att uppträda som medlare för Finlands regering. Jag undrar ändå, om nu inte den tid har kommit, då det kan vara klokt av oss att medvetet *försitta* tillfällena. Det har kanske på allierat håll hittills betraktats som en naturlig och berömvärd gärning från Sveriges sida att tjänstgöra som medlare mellan Ryssland och Finland, men jag är för mitt vidkommande inte säker på att inte ett dylikt uppträdande i fortsättningen kan komma att betraktas såsom ett ståndpunktstagande, som kan lända svenska folket till skada. Jag hoppas sålunda, att regeringen i fortsättningen inte skall uppträda som medlare och budbärare för de herrar, som nu sitta i Helsingfors.

Nr 7.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Det förhåller sig ju på det sättet, att utrikespolitiken för närvarande förts ut ur stridsvimlet på den inre fronten. Detta innebär inte, att den upphört att vara vår mest brännande fråga, men det betyder, att de meningsskiljaktigheter, som tidigare ha rått om regeringens utrikespolitik, i stort sett bringats ur världen sedan vårt land återupprättat en neutral linje och upphört med de eftergifter, som komprometterat Sveriges politik inför utlandet. Det föreligger därför för mig ingen

anledning att ingå på utrikesministerns förklaring utifrån några kritiska utgångspunkter, särskilt som det enligt mitt sätt att se är i huvudsak det möjliga och det för landet fördelaktiga som regeringen har eftersträvat under den tid, som utrikesministerns rapport omfattar. Det är därför endast några påpekanden jag skulle vilja göra. Först vill jag emellertid understryka, att de frågor, som jag hade velat ställa, redan blivit ställda av herr Vougt och blivit besvarade.

Beträffande frågan om Åland skulle jag dock vilja uttala den uppfattningen, att det vore en fördel om det kunde förhindras att tyskarna satte sig fast på Åland. Jag fruktar att regeringens möjligheter därvidlag äro mycket begränsade, ty med den politik, som den finska regeringen har fört gentemot den svenska regeringen antar jag att den finska regeringen inte kommer att ta mycket hänsyn till ett svenskt önskemål i det fallet.

Beträffande flyktingfrågan skulle jag vilja fästa uppmärksamheten på att utrikesministern i sitt svar tycktes betrakta det som någonting alldeles självklart, att när rättorna börja lämna det sjunkande finska skeppet — jag syftar därmed på de personer, som äro ansvariga för den nuvarande finska politiken och underblåst de handlingar, som nu ha resulterat i ockupationen av Finland — skola de få en fristad i Sverige. Jag vill framhålla, att jag för min del icke betraktar det som någon självklart sak, att *dess* män skola erhålla en asyl här. Jag antar att det kommer att uppstå en mycket stark opinion här i landet, därest regeringen utan vidare betraktar dem som äro ansvariga för det som nu har inträffat i Finland såsom välkomna gäster i Sverige, när de kanske inom kort tid komma hit.

Jag delar den uppfattning, som regeringen uttryckt och som utrikesministern har delgivit den finska regeringen, att det inte handlar om att Finland skall upphöra som självständigt land. Den förklaring, som president Ryti hade avgivit och som utrikesministern här refererade, nämligen att kapitulation skulle betyda Finlands undergång som självständig stat, är ingenting annat än ett svepskäl för att om möjligt ännu kunna påräkna någon goodwill här i Sverige. Eljest måste jag säga, att det beslut, som Finlands styresmän nu ha fattat och som har lett till att Finland är ett ockuperat land, att där har genomförts en regelrätt statskupp, inte alls har förvånat mig. Ty den förklaring, som den finländske presidenten nu har avgivit, att man skall fortsätta kriget till slutet är inte ny. Samma förklaring avgav han också ifjol ungefär vid den här tiden, och enligt mitt sätt att se på saken har ingenting inträffat, som verkligen har givit stöd åt den uppfattningen, att Finlands ansvariga styresmän — d. v. s. kretsen kring president Ryti — skulle ha frångått den uppfattning, som denne gav uttryck åt ifjol.

Därmed är jag inne på en sak, som jag anser särskilt bör understrykas i detta sammanhang. Jag har redan sagt, att svensk utrikespolitik alltmer har förts ut ur stridszonen och att de förändringar som genomförts mycket starkt har dämpat oppositionen i vårt land. Men denna politik

har gentemot Finland alltjämt haft sina brister, vilka jag hoppas nu komma att repareras. Därmed tänker jag inte kritisera regeringens åtgärder för att möjliggöra att Finland skulle erhålla fred. Tvärtom, jag gillar dessa åtgärder från regeringens sida. Jag menar emellertid, att regeringen i sitt handlande inte får inge någon den uppfattningen, att den i sin politik betraktar Finland som någonting annat än en del av axelblocket. Jag anser att man måste eftersträva en strikt neutralitet gentemot dagens Finland och att Finland icke skall erhålla några favörer. Jag uttalar mig därmed inte om den rent humanitära frågan, alltså den hjälpverksamhet, som enskilda personer och organisationer här i landet bedriva för Finland, och huruvida de böra fortsätta med densamma. Men jag anser inte, att statsmakterna eller organ som ha en statlig prägel, såsom nu senast riksluftskyddsförbundet, i denna tid böra engagera sig i några aktioner, som avse att bispringa det nuvarande Finland.

Jag har för min del sedan lång tid tillbaka betraktat den finländska regeringens politik såsom dubbeltungad. Syftet har varit uppenbart. Det har funnits och finnes fortfarande i Finland en stark fredsopinion. Den är företrädd även i den finländska riksdagen, och regeringen har varit tvungen att manövrera för att kunna desorganisera och söndra denna fredsopinion. Vidare har den finska regeringen vid sitt handlande tagit hänsyn till Förenta Staterna. Man har velat förhindra en öppen brytning med detta land, och det kan man förstå. Slutligen har den tagit hänsyn till Sverige och den svenska regeringens handlingssätt. Den har alltså fört ett dubbelspel. Samtidigt som den tydligen varit inställd på att fortsätta kriget till det bittra slutet har den ingivit Sverige och det finländska folket den uppfattningen, att den verkligen velat fred.

Det är många bittra lärdomar, som Sverige har fått draga av sina engagemang i den finländska politiken. Jag erinrar mig ännu hur hösten 1941 utrikesministern i denna kammare uttalade sin tillfredsställelse med och sin förvissning om att Finland, sedan dess arméer hade trängt in i Fjärrkarelen, skulle kunna erhålla en fred på grundval av en bättre gräns och bättre betingelser än någonsin tidigare. Den uppfattningen företräder uppenbarligen regeringen inte i dag, och det är ju bara tacknämligt att så är fallet.

Jag skulle vilja sluta med att påpeka, att utrikesministern tidigare har hävdad, att det inte är någon realpolitik att inte taga hänsyn till de förändrade kraftförhållandena. Med detta uttalande ville han motivera att regeringen ansett sig nödsakad att tillmötesgå de tyska kraven på vissa svenska avsteg från neutraliteten. Nu råder det ett annat kraftförhållande. Jag menar därför inte, att regeringen skall hoppa över från den ena ståndpunkten till den andra och engagera sig på den andra sidan på ett sätt som kan föra landet ut i krig. Det vill varken jag eller någon annan i denna kammare förmodar jag. Jag vill emellertid understryka, att medan vi tidigare gav understöd åt en makt som — det trodde vi alla — skulle förinta Sveriges självständighet, därest den segrade i kriget, så ha vi nu

ställs inför frågan, om vi på något sätt skola ge favörer åt den av de krigförande parterna, vars seger enligt allas vår övertygelse måste vara ett svenskt intresse. Jag tycker att regeringen på ett ganska smidigt sätt har handlagt kullagerfrågan. Det är inte min avsikt att här ställa frågan, om Sverige skulle inställa järnmalmstransporterna — de kanske komma att inställas ganska snart oberoende av vad Sverige gör. Jag tror att Sveriges regering i den allmänna politiken och icke minst i politiken gentemot den nuvarande officiella Finland under dess nuvarande ledning måste ha för ögonen, att detta land dock kämpar på den parts sida, vars nederlag vi måste önska, och att Sverige därför inte på något sätt får företaga sig någonting, som kan understödja denna part och som ger möjlighet för dem som bekämpa det nuvarande axelblocket, att framställa Sverige såsom ett land, som ger understöd åt deras motståndare och som icke skulle eftersträva den allra striktaste neutralitet. Samtidigt måste man ändå göra klart för alla, var våra sympatier ligga i denna strid.

Nr 8.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena GÜNTHER:

Herr talman! Jag kan icke finna att herr Halléns anmärkning mot att utrikesnämnden skulle ha åsidosatts i kullagerfrågan är befogad. När vi mottogo noten från de amerikanska och brittiska regeringarna och skulle besvara den, hördes utrikesnämnden. Regeringen rådgjorde alltså på sedvanligt vis med utrikesnämnden. Sedan dess har, såsom jag tidigare omtalat, frågan förts över på ett annat plan, från det officiella till det privata och kommersiella. Då har det icke gärna kunnat komma i fråga att taga någon ny ståndpunkt från regeringens sida och följaktligen icke heller att rådgöra med utrikesnämnden om en sådan ståndpunkt.

Däremot är det alldeles givet, att saken alltjämt har haft och har sitt stora allmänna och även politiska intresse. Till följd därav har också utrikesutskottet genom handelsministern informerats om hur saken ligger till. Jag kan icke finna annat än att man därmed har förfarit alldeles enligt grundlagens anda och att varken nämnden eller kammaren rimligtvis har något att klaga på i denna sak.

Nr 9.

Herr ERLANDER:

Herr talman! Herr Vougts frågade i vad mån förberedelser vidtagits för att möta en flyktinginvasion. Jag vill svara, att när vi behandlat saken i socialdepartementet ha vi sett det som ett tekniskt problem och icke

tagit upp de politiska aspekter, som herrar Kilbom och Hagberg varit inne på. Jag vill till dem säga, att det är uppenbart, att man måste vara tekniskt förberedd för att regeringen skall ha valfrihet, när det gäller att bestämma vilken flyktingpolitik vi skola driva. Jag vill emellertid påpeka, att ju mera misstänksam man är mot dem, som komma att drivas över gränsen, dess angelägnare är att man vidtager åtgärder och funderar över hur man skall handla. Jag föreställer mig, att vilken ställning man än tager till de synpunkter herr Kilbom framförde kan det icke ligga något klandervärt i att man funderar på de olika situationer som kunna inträffa.

Anledningen till att socialdepartementet ansåg nödvändigt att taga upp frågan om våra möjligheter att taga emot en flyktinginvasion på relativt tidigt stadium var den erfarenhet vi gjorde vid den danska flyktinginvasionen under föregående höst. Det visade sig då att man med den organisation vi hade kunde vi taga emot ett par tusen flyktingar per dygn, men över detta antal verkade det som om man icke skulle kunna sträcka sig; då var bristningsgränsen nådd. Vi sade oss, att krigshändelser kunde inträffa både i Norge och Finland, som gjorde, att 2 000 flyktingar per dygn var en för liten kapacitet. Därför samlades en liten kommitté, representerande olika intressen, vilken på socialministerns uppdrag försökte att bearbeta de erfarenheter vi vunnit vid den danska flyktinginvasionen i höstas. Man kan icke säga, att resultatet av deras arbete ligger direkt tillgängligt ännu, men jag tror, att man kan säga, att vi nu äro beredda på ett bättre sätt än vad vi voro för ett halvår sedan, om någonting skulle inträffa av större dimensioner än vad som inträffade i september och oktober förra året. Vad man gjort är att man — såsom riksdagen väl är medveten om — skaffat ytterligare en del baracker, och utrymningskommissionen har inventerat möjligheterna att upprätta mottagningsstationer. Jag vill icke nämna några siffror, men jag tror, att man på relativt kort tid kan få ett något så när hyggligt antal sådana. Karantänanstalter har man också inventerat genom medicinalstyrelsens försorg etc.

Jag skulle, herr talman, utan att vilja gå in i detaljer kunna sammanfatta resultatet av vad som gjorts så, att inför en något så när normal flyktinginvasion tror jag att landet är tämligen hyggligt förberett. I dagarna kommer socialministern att delgiva länsstyrelserna instruktioner om hur man i ett sådant läge skall handla lokalt.

Men däremot kommer ju en verklig folkvandring, herr talman, att ställa Sverige inför problem av sådan storleksordning, att själva mottagningsbekymren te sig ganska bagatellartade inför de ingrepp på praktiskt taget hela vår livsföring som i en sådan situation skulle komma att inträda. Det är givet att inför en sådan historia kan man icke skrivbordsmässigt spekulera ut vad som kan hända, såsom utrikesministern också antydde. Jag kan bara säga, att jag vet att de ansvariga myndigheterna fundera på även en sådan situation, ehuru jag ännu en gång betonar, att där blir det säkerligen icke bekymren att taga emot

flyktingströmmen som bli dominerande utan där möta dessa svårigheter på ett senare stadium.

Nr 10.

Herr SKOGLUND i Doverstorp:

Herr talman! Herr Vougth förde ålandsfrågan på tal, och sedan svarade hans excellens herr utrikesministern. Båda föreföllo vara överens om att Sverige skall föra en passiv politik. Även jag tror att det i dagens läge torde vara det enda möjliga och riktiga. Men jag vill tillägga, att för min personliga del kan jag tänka mig, att det kan uppstå sådana lägen och sådana ändrade förhållanden, att det måste vara ett svenskt intresse att också bedöma ålandspolitiken på ett något annat sätt, kanske ej minst med hänsyn till den befolkning som finnes där ute.

Men vad jag begärde ordet för, herr talman, var kanske först och främst vad herr Kilbom yttrade. Jag skulle kort vilja översätta herr Kilboms yttrande på följande sätt, att han rekommenderar, att i fortsättningen skola vi brutalt avskära oss från alla förbindelser med Finland och Finlands folk. Detta kan icke vara riktigt på något sätt, icke minst ur Sveriges eget intresse.

Och, herr talman, vi kunna aldrig någonsin komma ifrån, att det bor en betydande del av den svenska folkstammen på den andra sidan Bottniska viken. Det blodsbandet kunna vi ej förneka, och enbart detta kommer att medföra förpliktelser från svensk sida.

Sedan till sist en sak. Vi äro nog många som äro förundrade över vad som skett under de sista dagarna i Finland, och vi ställa oss mera än frågande till detta. Ändå skulle jag vilja rekommendera, att vi ej använda alltför starka ord när vi yttra oss om vad som hänt. Sverige har dess bättre aldrig varit i den belägenhet och de svåra förhållanden och det tunga val som Finland befunnit sig i. Detta bör i någon mån också verka hämmande på vårt uttryckssätt.

Nr 11.

Herr andre talmannen CARLSTRÖM:

Herr talman! I likhet med de föregående talarne vill jag uttala min tillfredsställelse över att hans excellens utrikesministern har givit oss den information som vi i dag fått. Särskilt äro vi allesammans, tror jag, tacksamma för att den svenska regeringen in i det sista försökt att åstadkomma några kontakter mellan finnarne och deras granne i öster.

Jag skall också be att få instämma i vad ett par talare förut sagt, att det

skulle kanske icke skada, om utrikesnämnden och riksdagen litet oftare finge nöjet att få information på den ena eller andra punkten i ett sådant läge som nu har varit förhanden under den senare tiden.

Men, herr talman, jag begärde egentligen ordet för att liksom den näst föregående talaren få uttala en protest mot det sätt, på vilket herr Kilbom såg på denna fråga. Han började med att framföra funderingar över hur vi här i landet skulle kunna ordna med flyktinghistorien, då den började svälla ut och taga oroväckande proportioner. Jag vill instämma med herr Kilbom i det avseendet, att i händelse en sådan invasion skulle leda till, att man här skulle bedriva någon propaganda i det ena eller andra avseendet, så måste jag också säga, att regeringen i det avseendet måste se till, att så icke får bli förhållandet. Men när herr Kilbom å andra sidan liksom vill hugga av alla möjligheter för regeringen att i fortsättningen, om tillfälle därtill skulle givas, intressera sig för Finlands sak, kan jag icke vara med på det. Det är ju icke bara vårt intresse för det finska folket som i det avseendet måste sägas vara utslagsgivande, utan det måste väl vara ett vitalt svenskt intresse, att Finland om möjligt i fortsättningen kan bevaras som fri stat. Ur den synpunkten menar jag, att det är all anledning för oss här i landet och regeringen att — om, som jag sade, det skulle bli tillfälle att även framöver ingripa på sådant sätt, att det vore möjligt för finska folket att bevara sin självständighet — man i det avseendet icke försitter något som kan göras.

Jag skall icke giva mig in på frågan om Ålandsöarna. Ålandsöarnas öde blir väl slutligen beroende på vem som i sista hand tar hem spelet bland de stridande parterna. Men det är alldeles uppenbart, att även i det fallet är det ett utomordentligt vitalt svenskt intresse att om möjligt dessa öar icke ockuperas av någon av de stridande parterna utan att de i fortsättningen också kunna förbli i finsk ägo.

Nr 12.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av ett par av de yttranden som framkommit i dag. Jag ber att i första hand få tacka för det svar på min interpellation — vilken visserligen icke direkt var riktad till socialministern — som min kamrat på skånebänken statssekreterare Erlander lämnade och av vilket framgick, att beredskapen i fråga om flyktingströmmen förts fram så långt som det är möjligt.

I detta sammanhang vill jag säga någonting med anledning av ett yttrande som herr Kilbom hade. Det är väl så att herr Kilbom kanske med tanke på att protokollet för detta sammanträde icke läses förrän om 50 år, ansåg sig böra tillspetsa sitt yttrande så som han säkerligen icke skulle ha gjort, om det gällt en offentlig debatt. Vi ha förvisso starka

erfarenheter, vilka i många avseenden för Sverige besvärliga verkningar som kunna uppstå, när det kommer in starka strömmar av flyktingar. Men att vi nu skulle så kategoriskt stänga Sveriges dörrar för vissa slag av flyktingar, som man möjligen kunde utläsa ur herr Kilboms yttrande, det tror jag säkerligen icke kan vara den mening, som stadgat sig vare sig här i riksdagen eller i folkopinionen.

I detta sammanhang kanske jag får lov att beröra en liten fråga till. Det har på sistone ganska ofta förekommit, att man i Sverige givit rätt stor publicitet åt det faktum, att några av de s. k. svenska frivilliga i Finland stupat. Jag tror, att det vore lyckligt, om denna publicitet dämpades en smula, vilket säkerligen också är befogat på grund av att det är en frivilligrörelse som helt och hållet är av privat natur. Om jag ej misstager mig ligger på denna kammars bord en interpellation ställd till statsministern eller möjligen till försvarsministern, vilken är tillkommen för att det från regeringens sida skulle bli tillfälle att klargöra, att den kontingent av frivilliga, som nu finnes i Finland, tillkommit helt och hållet på privat initiativ och säkerligen icke är av den sammansättning, att den bör på något sätt tackas av svenska myndigheter.

Jag skall sedan säga några ord med anledning av de resonemang, som förts i fråga om ålandspolitiken. Jag förstår mycket väl, att utrikesministern icke för närvarande ansåg sig kunna ingå på denna fråga något närmare och att han i varje fall icke ville upptaga tiden med någon längre utläggning. Jag har givetvis icke menat, herr Hallén, att Sverige skall i denna fråga iakttaga en passivitet, som drives för långt. Det är klart, att Sverige säkerligen kan ha anledning till i varje fall viss diplomatisk aktivitet. Vad jag närmast tänkt mig skulle vara, att det låge nära till hands från svensk sida att göra klart för finska regeringen, att det är ett svenskt önskemål, att tyska trupper icke få deltaga i försvaret av Åland. Att finska trupper försvara Åland är helt och hållet i överensstämmelse med konventionens ordning. Men saken kommer i ett helt annat läge om tyskarne sätta sig fast på Åland. Men å andra sidan är det uteslutet att svenska trupper kunna i någon form föras över till Åland, så länge Finland är i krig och Åland följaktligen tillhör krigsområdet. Därvidlag tror jag, att man vid närmare eftertanke måste finna, att det knappast gives några möjligheter att ändra den hittillsvarande linjen.

Slutligen några ord till herr Hagberg i Luleå. Det är ganska naturligt, att herr Hagberg nu anser sig ha fått i åtskilliga avseenden vatten på sin kvarn. Han fällde bland annat det uttrycket, att regeringen bör betrakta Finland som en del av axeln, som en av axelmakterna. Det är ett sådant yttrande som jag anser icke böra få stå kvar oemotsagt. Jag vill instämma med herr Skoglund i att vi dock aldrig kunna förneka de band av olika slag, som binda oss vid Finland och ställa Finland i en ställning för sig. Det har faktiskt icke heller under dessa krigsår ställts krav på vårt land, att vi skulle formellt indela olika länder i får och getter. Finland är ett alldeles särskilt fall för sig, såvitt jag kan förstå, och det är väl ganska

naturligt att man handlar därefter med beaktande av alla de omständigheter, som gälla i fråga om Finland. Det kan dock alltså göras gällande, att det krig, som Finland har fört och för, är ett krig för värdet av Finlands egen självständighet. Detta faktum har icke upphävts genom de politiska förändringar, som skett de senaste dagarna. I alldeles utpräglad grad är det krig, som Finland för just nu, även ett försvarskrig, fastän under andra former och med starkare stöd av tyska trupper.

Sedan vill jag säga till herr Hagberg i Luleå, att i olika avseenden har från Finlands regering framträtt en stark önskan om fred, och regeringen har därvid säkerligen stött sig på en enhällig opinion i landet. Varför har Finland icke fått fred? Jo, uppenbarligen därför att man på rysk sida icke kunnat lämna sådana försäkringar, att man på finskt håll ansett sig kunna lita på den. Ryssarna ha mer eller mindre, herr Hagberg i Luleå, drivit Finland i armarna på Tyskland, och det skola vi nu icke glömma bort.

Nr 13.

Herr KILBOM:

Herr talman! Jag har föranletts begära ordet därför att ett par talare gjort en ganska fri översättning av mitt anförande. Jag har inte talat om att vi skulle avbryta våra förbindelser med Finlands *folk*, men jag vill nu understryka, att regeringen icke skall vara budbärare åt de *nuvarande* makthavarna i Finland. Jag upprepar vad jag sade i mitt förra anförande: det är nog klokt även ur svensk synpunkt, ty det kan hända att det skulle kunna gå ut också över oss från de allierade makternas sida.

Herr Skoglund menade, att vår utrikesledning i fortsättningen inte skall försitta något tillfälle att medla för Finland. Jag har ingenting som helst emot humanitär hjälp till finska *folket*, det finska folk, som vill demokrati och som önskar fredliga förbindelser med *alla* sina gränsländer, men jag är bestämd motståndare till något som helst samband med andra intressen. Då herr Skoglund tycks anse, att blodsbanden är tillräckliga för att vi skulle iaktta en vänlig politik gentemot Finland eller finlandssvenskarna, vill jag i motsats därtill säga: jag vill gärna bestämma mitt uppträdande mot dessa finlandssvenskar och finnar med hänsyn till det politiska *uppträdande* de själva iaktta. Jag passar nu emellertid på tillfället att säga vad jag många gånger har tänkt framhålla: finlandssvenskarna ha varken varit de bästa demokraterna eller de bästa fredsvännerna eller de bästa kulturentreprenörerna för svenskheten. Deras uppträdande är till en del orsaken till att det i vissa purfinska kretsar inte råder en alltför vänlig stämning mot Sverige.

Jag talade nyss om att jag inte har något som helst emot humanitär hjälp åt det finska folket. Jag skulle emellertid vilja ifrågasätta om det i längden går att bibehålla det svenska folkets och de svenska arbetarnas

förståelse för en hjälppolitik, som tar sig sådana former, att man låter exempelvis 3— till 4.000 svenska invalider gå praktiskt taget utan omskolningsmöjligheter samtidigt som man låtit tusentals finska invalider få sådan omskolning. Jag har ingenting emot hjälp åt dessa finska invalider, men jag ber damerna och herrarna att förstå, att svenska invalider och folk som befinner sig i samma svåra läge som dessa kanske inte med så blida ögon ser på denna olikhet i behandlingen. Jag måste i varje fall för min del sätta ett frågetecken för en sådan politik, hur mycket vi än anse, att vi efter måttet av våra krafter skola hjälpa de finska invaliderna och det finska folket,

Nr 14.

Herr SVENSSON i Grönvik:

Herr talman! Flera talare ha uttalat tillfredsställelse över den redogörelse, som lämnats. Man har emellertid även uttalat sin besvikelse över att meddelanden i vissa frågor i utrikesnämnden uteblivit. Jag vill i anledning av dessa talaresh yttranden säga, att jag personligen med hänsyn till det ansvar vår utrikespolitiska ledning har och till de möjligheter den har att bedöma läget, med tillfredsställelse ser ju längre tid, som förflyter mellan utrikesnämndens sammanträden. Det är ju så — det veta de som tillhöra utrikesnämnden — att när sammanträdena komma tätt, betyder det att oron och faran äro större. Därför är det ingen anledning att beklaga sig, när lång tid förflyter mellan utrikesnämndens sammanträden. Det är snarare med tacksamhet, som man konstaterar att behovet av sammanträden icke inträtt så ofta.

Här har givetvis största intresset vid detta sammanträde i dag koncentrerat sig kring Finland och den utveckling, som den sista tiden skett där. Herr Vougts liksom uttryckte en tillfredsställelse över att en ljusning inträtt därigenom att flertalet av det finska folket så att säga uttalat en annan uppfattning än den, som företrätts av finska regeringen. Jag tror också, att det kan te sig som en ljusning. Men samtidigt innebär detta förhållande också en mycket allvarlig fara för fortsättningen för den finska politiken, just därför att om den finska regeringen kommer att driva en politik, som icke är i överensstämmelse med det finska folkets flertal, då inträder en situation, som för finska folket blir utomordentligt allvarlig. Det är också från dessa utgångspunkter, som jag personligen med mycket stort bekymmer ser på vad som hänt de sista dagarna i Hälsingfors. Om det är så, som en talare uttryckte det — jag tror det var herr Hagberg i Luleå — att det var en regelrätt statskupp, som utfördes i Finland, då är det uppenbart att flertalet av det finska folket icke bär ansvaret därför. Men om så är fallet, är det väl fråga om icke behovet av hjälp för dessa oskyldiga framträder i ännu högre grad.

När jag kommer in på denna fara måste jag säga, att jag med mycket stor överaskning åhörde herr Kilboms första anförande. I vad det gällde de som äro direkt ansvariga för vad som hänt kan jag till nöds förstå honom, men i hans generaliserande uttalanden om att tillbakavisa alla behov av hjälp kan jag omöjligen följa honom. Då instämmer jag med vad herr Skoglund i Doverstorp yttrade som svar på herr Kilboms anförande.

Vad sedan gäller Ålandsfrågan tror jag, att vi nog böra vara försiktiga med vår politik på det området. Uppenbarligen är det, som herr Vougt betonade, så att de svenska intressena följas med spänd uppmärksamhet. Men det är utomordentligt känsligt att kunna handla på det för vårt land fördelaktigaste sättet och följa med utvecklingen på detta område såväl som på andra områden. Liksom när det gäller utrikespolitik i övrigt får vi även härvidlag lita på att vår utrikesledning uppmärksam följer utvecklingen, i vilken riktning den är går. Jag har den förhoppningen att den också i fortsättningen liksom hittills kommer att göra det. Jag vill sluta med att uttala min tillfredsställelse över, att det icke blivit en kursförändring på den punkten utan att vi alltjämt gå efter de gamla kända linjerna på neutral väg, så som här skisserats av utrikesministern i dag.

Nr 15.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Gent emot herr Erlander vill jag säga, att jag vänder mig naturligtvis icke mot sådana åtgärder från regeringens sida, som avse att hjälpa motståndarna till den nuvarande krigspolitiken i Finland. Där kommer man att släppa loss en Gestapoterror mot alla anhängare av fredens sak och många av dessa offer komma väl att söka sig över till Sverige. Många soldater vilja förmodligen icke heller fortsätta längre att kämpa för Hitlers seger. Jag finner det fullständigt självklart att Sverige skall ha sina gränser öppna för dessa människor och sörja för att de finna skydd här i vårt land. I eget intresse måste emellertid Sverige se till, att de, som närmast äro ansvariga för vad som nu skett i Finland och som äro bärare av den nya krigspolitiken så långt som möjligt hållas åt sidan.

Herr Skoglund i Doverstorp har här i polemik mot mig sagt, att man icke får använda så starka ord mot de ansvariga i dagens Finland. Jag vet icke, herr Skoglund, om man kan använda nog starka ord mot män, som samtidigt som de utåt hyckla fredsvilja kalla in tyska trupper i landet och göra det bakom riksdagens rygg i medvetandet om att riksdagens majoritet skulle ogilla detsamma. Enligt min mening kan man icke använda tillräckligt starka ord för att karaktärisera en sådan gärning, i all synnerhet som vederbörande måste vara medvetna om att det de nu göra icke gagnar Finland. De offra den finska arméns blod för intressen, som måste vara för det finska folket fullständigt främmande.

Herr Carlström menade, att vi icke få undertrycka det förhållandet att Sveriges folk måste vara intresserat för Finlands folk. Jag är fullständig ense med honom däri, men detta intresse kan man icke demonstrera genom att på något sätt solidarisera sig med eller understödja de människor, som mot det finska folket överväldigande flertal förvandlat Finland till ett av Tyskland och Gestapo ockuperat land. Om man vill understödja Finlands folk, måste man markera detta genom att i den svenska politiken klargöra, att de som i dag stå i spetsen för Finland, icke av Sverige kunna betraktas såsom något annat än en av axelblockets regeringar, och en som därtill regerar i kraft av faktisk statskupp och i kraft av att man har åsidosatt den finska riksdagens och därmed tydligen också det finska folkflertalets vilja.

Därmed har jag också besvarat vad herr Vougts sade, att vi icke kunna behandla Finland som en axelmakt. Jag menar att man måste göra det med det nuvarande officiella Finland, därför att det är nödvändigt om man skall stödja Finlands folk. Herr Vougts säger att Finlands regering har önskat fred men att ryssarna icke ha givit tillräckliga garantier. Det är naturligtvis en omdömesfråga vad man anser som tillräckliga garantier. Men i varje fall borde det ju vara uppenbart för alla, att ett land inte kan få gynnsammare fredsvillkor när det faktiskt har förlorat ett krig än det hade när det började kriget, och det är ju det sakliga innehållet i moskvavillkoren gentemot Finland.

För min del tror jag att sovjetregeringen inte vill beröva Finland dess självständighet. Herr Vougts tror tydligen inte detsamma, men han borde ju ändå inse, att då Sovjetunionen är allierad med två länder som England och Förenta Staterna — som ju herr Vougts för sin del har mycket stort förtroende för — och då dessa ha givit otvetydiga förklaringar om hur Finlands fred i huvudsak borde gestalta sig och därvid solidariserat sig med moskva-regeringen i fråga om de villkor den har låtit offentliggöra, då borde ju detta te sig som i varje fall de möjliga garantier man under nuvarande förhållanden skulle kunna påräkna. Jag tror inte att något av de besegrade länderna kan påräkna längre gående garantier än dem Finland har erbjudits.

Herr Vougts menade vidare, att det egentligen är Sovjetunionens politik som har drivit Finland till Tyskland. I går stod det i Morgontidningen att det var president Ryti och Tanner som bakom riksdagens rygg och mot riksdagens vilja hade kallat in de tyska trupperna i Finland, och därtill fanns det en liten parentes: — man hade gjort på samma sätt som man gjorde när kriget började i juni 1941, man ställde riksdagen inför fullbordat faktum i medvetande om att riksdagsmajoriteten skulle vara motståndare till kriget. Jag tror att själva fakta i denna sak äro tillräckliga för att fastslå, att de män, som ha ställt den finska riksdagen åt sidan och i Finland kallat in de tyska trupperna, — vilka förmodligen där komma att upprätta en gestaporegim som i andra länder — endast ha dragit konsekvenserna av sin tidigare politik.

Nr 16.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag vill säga till herr Hagberg i Luleå, att jag tolkar situationen så: det som nu har hänt är att demokratin i Finland har gått över styr under trycket av det läge som har uppstått för Finland. Min tro är, att om den sovjetryska regeringen hade fört en annan politik gentemot Finland sedan 1941, då det nya kriget började, hade det som nu har inträffat aldrig behövt ske, utan det hade kunnat skapas en grundval för fred och förståelse mellan Finland och Ryssland. Jag har vid flera tillfällen gjort gällande i den tidning där jag skriver att enligt min tro Ryssland icke syftar till ett formellt förintande av Finlands självständighet utan endast till att återfå 1940 års gränser. Det är klart att det är en annan fråga, om därmed tillräckliga garantier givas för ett verkligt bevarande av Finlands självständighet.

Jag vill slutligen anmärka, att den kommunistiska förfaselsen över att Finlands riksdag har åsidosatts icke förefaller mig fullt så imponerande som herr Hagberg i Luleå måhända själv tror.

Nr 17.

Herr HAGBERG i Luleå:

Jag finner, att åtminstone herr Vougt inte är imponerad av det, men jag för min del finner det vara förkrossande — jag vill inte använda ordet imponerande — för den, som vill anlägga ett demokratiskt och, man kan väl i detta fall också säga, när det gäller en sådan man som herr Vougt, konstitutionellt betraktelsesätt på hur länders styresmän skola handla.

Nr 18.

Herr SKOGLUND i Doverstorp:

Herr talman! Det var ett yttrande av herr Svensson i Grönvik som föranledde mig att begära ordet. Jag uppfattade honom så, att han framhöll att man närmast borde vara tacksam för att utrikesnämnden icke sammankallas så särdeles ofta. Jag skall inte yttra mig om det som har varit, men jag vill dock säga att även om nämnden i regel sammanträtt när det varit angelägna ting å färde, hade man nog ibland önskat något bättre kontakt mellan regeringen och utrikesnämnden. Det önskemål jag nu vill ge uttryck åt är att utrikesministern icke försummar att hålla god kontakt med riksdagen och dess förtroendemän under den tid som ligger framför oss och som förmodligen kommer att bjuda på dramatiska händelser och även för vårt land bekymmersamma situationer.

Det torde icke vara möjligt att, som herr Vougth talade om, hålla riksdagen samlad; jag tror att det skulle medföra en hel del misstydningar och besvärigheter. Men under alla förhållanden bör regeringen kunna hålla en så god kontakt som möjligt med utrikesnämnden.

Nr 19.

Herr BERGVALL:

Herr talman! Liksom flertalet av de talare, som tidigare ha uppträtt här i debatten, måste jag naturligtvis se på vad som har skett i Finland nu som någonting ytterligt ödesdigert. Det är föga sannolikt att det kan leda till annat än mycket stora olyckor för Finland. Vilken den historiska förklaringen till utvecklingen än är — herr Vougth och herr Hagberg i Luleå ha tvistat om den saken — är det klart, att den uppgift som Finland hade förut, att skilja sitt eget krig från stormaktskriget, efter det steg som nu har tagits är absolut olöslig. Det går inte längre att övertyga någon om att det är två krig som föras. De må ha varit skilda åt från början, nu äro de oupplösligt sammanlänkade med varandra.

Jag skall som sagt inte giva mig in på att försöka förklara vad som har skett, men jag måste här i debatten rikta uppmärksamheten på en sak, som ej har berörts förut: man måste räkna med att det olyckliga resultatet delvis är beroende på bristande kontakt mellan regering och riksdag och på den bristande kunskap om det faktiska läget ute i världen, som mörkläggningen har medfört för stora delar av det finska folket. Det kan hända att vi kunna ha någonting att lära av det.

Vad beträffar de konsekvenser, som händelserna i Finland kunna medföra för vårt positionstagande, rubbar det skedda givetvis icke det bestående förhållandet, att det är ett positivt intresse för Sverige att Finland bibehålles som en fri nation. Där är det inte fråga om sympatier eller antipatier, utan det är fråga om ett faktiskt existerande sakförhållande, som vi icke kunna komma ifrån eller överhuvud taget göra någonting åt.

Till herr Kilbom måste jag säga, att även om jag nära nog har lika litet sympati för den härskande riktningen i Finland som han har, tycker jag att hans konklusion, att Sverige icke bör ha någon förbindelse med Finlands regering, är litet underlig, när man tänker på att vi alltjämt ha förbindelse med den tyska regeringen.

Beträffande sedan den humanitära frågan om flyktingarna vill jag säga, att jag ser denna sak på fullständigt annat sätt än herr Kilbom. Vi ha gamla, starka band, som alltjämt bestå vad som än händer politiskt i Finland, med stora delar av Finlands befolkning. Därtill kommer, att det i hela den humanitära åskådning som präglar svenskt samhällsliv ligger, att man vill försöka hjälpa människor på flykt, människor i nöd och

elände, utan att som nazisterna börja fråga efter ras, tro och uppfattning i olika avseenden. Vad som sker i Finland får inte på något sätt befria oss från skyldigheten till den humanitära hjälpverksamhet vi ha tillfälle att utöva. En annan sak är att vi måste se till, att flyktingar i landet icke få tillfälle att i någon riktning bedriva propaganda, som kan vara skadlig eller besvärlig för den politik de svenska statsmakterna vilja föra.

Nr 20.

Herr KILBOM:

Herr talman! Herr Bergvall gjorde det lilla felet att översätta mitt tal om att svenska regeringen inte skulle vara budbärare – och fredsmäklare, kan jag tillägga – för den nuvarande finska regeringen till att jag skulle ha hävdad, att vi inte skulle hava några förbindelser med densamma. Jag hoppas att herr Bergvall inte gjorde den lilla förväxlingen medvetet.

Beträffande den humanitära hjälpverksamheten har jag redan sagt vad jag menar om den. Det finns dock gränser också för den, gränser som kanske få dragas där den politiske klokheten bjuder det, och den politiska klokheten förefaller mig att alltid bjuda att man icke under sken av humanitär hjälpverksamhet hjälper dem, som om också omedvetet sticka kniven i ryggen på en.

Nr 21.

Herr SVENSSON i Grönvik:

Herr talman! Jag måste ha yttrat mig på ett sätt, som gjorde att jag blev missförstådd av herr Skoglund i Doverstorp. Han uttalade sig som om han av mitt anförande fått den uppfattningen, att jag vore tacksam om vi kallades till sammanträde i utrikesnämnden så sällan som möjligt. Jag menade naturligtvis icke detta utan jag menade att tacksamheten beror på att det utrikespolitiska läget icke har gjort det nödvändigt att sammankalla utrikesnämnden oftare än vad som har varit fallet. Jag hoppas att jag nu har lyckats klargöra den saken så att intet missförstånd råder.

Vad nu gäller flyktingarna, som här talats om ytterligare, ville jag säga att jag hoppas att flyktingsströmmen inte skall behöva bli av större dimensioner än att vårt demokratiska samhälle skall kunna klara av den saken utan att det skall bli de politiska konsekvenser, som herr Kilbom tyckes vara rädd för.

Nr 22.

Herr BERGVALL:

Herr talman! Jag vill bara säga ett par ord till herr Kilbom. Jag undrar om herr Kilbom verkligen erinrar sig de uttryck han har använt. Vid ett tillfälle sade han "tjänstgöra som budbärare", men vid ett annat sade han "förbindelser".

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 12. 58 em.

In fidem

SUNE NORRMAN

Måndagen den 10 juli

Kl. 3. 50 em.

§ 1.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för sammanträdet den 29 nästlidna juni kl. 11 fm., då kammaren sammanträdde för att mottaga det muntliga meddelande, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 22 i samma månad, nr 287; och blev berörda protokoll av kammaren justerat.

§ 2.

Justerades protokollet för detta sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3. 52 em.

In fidem

Sune Norrman

Fredagen den 27 april

Kl. 11.30 f. m.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att mottaga de muntliga meddelanden, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 20 innevarande april nr 276; och lämnades därvid ordet först åt

Hans excellens herr statsministern *Hansson*, som anförde: Nr 1.

Härpå erhöll chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet *Gjöres* ordet och yttrade: Nr 2.

Härefter yttrade:

Herr *Vougt*: Nr 3.

Herr *Skoglund* i Doverstorp: Nr 4.

Herr *Svensson* i Grönvik: Nr 5.

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: Nr 6.

Herr *Vougt* erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Nr 7.

Härefter anförde:

Herr andre vice talmannen *Carlström*: Nr 8.

Herr *Hagberg* i Luleå: Nr 9.

Han excellens herr statsministern *Hansson*: Nr 10.

Herr *Hagberg* i Luleå erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Nr 11.

Vidare anförde:

Herr *Malmborg* i Stockholm: Nr 12.

Herr *Lundstedt*: Nr 13.

Hans excellens herr statsministern *Hansson*: Nr 14.

Herr *Olsson* i Mellerud: Nr 15.

Nr 1.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! I och med att slutet på kriget med dess för envar uppenbara utgång närmast sig har frågan om hur Danmark och Norge skola bli kvitt det mångåriga tyska oket fått en allt större aktualitet. Den inriktning, som operationerna mot Tyskland erhållit i krigets slutskede, har åtminstone för Norges vidkommande gjort det mindre sannolikt, att befrielsen skall komma som ett omedelbart led i de allierades nuvarande operationer. Till följd härav har den allmänna debatten både utomlands och här hemma kretsat kring de andra möjligheter, som skulle kunna stå till buds för att på snabbaste sätt och med minsta möjliga uppoffringar i människoliv och materiel få Norge fritt igen. Härvid har tanken på en medverkan på ett eller annat sätt från svensk sida varit ett ofta återkommande och livligt diskuterat ämne.

Det var emellertid först den 1 februari i år som den norska regeringen direkt förde saken på tal med svenska regeringen. Utrikesminister Lie framförde den dagen genom vårt sändebud hos norska regeringen ett budskap, som närmast kunde betecknas som en förvarning från norskt håll om en eventuell framtida begäran om svensk intervention. Det skedde just vid tidpunkten för tyskarnas härjningar i Nordnorge, då de drogo sig tillbaka från Finland, och Lies meddelande bar sin prägel av de stämningar och farhågor för framtiden, som dessa händelser utlöst. "Norska regeringen finner det riktigast", sade han, "att redan nu meddela, att situationen i Norge inom de närmaste månaderna kan bli så allvarlig, att norska regeringen kan nödgas av svenska regeringen begära en väpnad intervention". Han uttalade förhoppningen om att Sverige komme att vara villigt aktivt ingripa gentemot Tyskland, därest den tyska terrorn och förstörelsepolitiken i Norge skulle antaga sådana former, att den innebure ett allvarligt hot mot det norska folkets framtid och existens.

Under hand erhöll Lie besked om att det norska meddelandet dryftats inom svenska regeringen. Man bad den norska regeringen vara förvissad om att utvecklingen i Norge här följdes med den största uppmärksamhet men att det tills vidare vore så oklart, hur situationen komme att utveckla sig, att svenska regeringen icke ansåge sig kunna göra något som helst uttalande om Sveriges hållning vid en eventuell hänvändelse om intervention. Lie förklarade sig väl förstå detta och uttalade samtidigt sin stora tillfredsställelse med svaret i riksdagen den 21 februari på herr Ströms interpellation med anledning av de många dödsdomarna i Norge i början av februari.

Den 12 april återkom norska regeringen till frågan i ett memorandum, som av Lie överlämnades till envoyén Beck-Friis i London. Det hette däri, att den utveckling man fruktat i februari icke ägt rum, även om tyskarna fortsatt sina förberedelser för en ytterligare, planmässig öde-

läggelse. Norges ställning hade emellertid undergått en väsentlig förändring genom de militära händelserna under de senaste månaderna. Det vore sannolikt, att tyskarna snart skulle nedkämpas i Tyskland självt men att det inte skulle bli ett formellt vapenstillestånd utan endast en förklaring från det allierade överkommandot, att Tyskland vore att betrakta som besegrat. Ett sammanbrott av denna natur i Tyskland komme inte nödvändigtvis att leda till kapitulation av tyska trupper i andra länder. Tvärtom kunde man hysa allvarlig fruktan för att motståndet komme att fortsätta på flera ställen.

"Norska regeringen är därför", hette det vidare i memorandum, "nödsakad räkna med att 12 à 13 tyska divisioner vid sammanbrottet bli avskurna i Norge, där de komme att fortsätta kampen. Det är vidare sannolikt, att striden i så fall blir långvarig, om man icke i tid vidtager bestämda förberedelser. Det torde icke vara nödvändigt att framhålla hurusom långvariga strider i Norge komma att starkt inverka på det hårt prövade norska folket och att flyktingströmmen till Sverige och behovet av materiell hjälp kan antaga helt andra proportioner än hittills och därigenom också skapa vissa svårigheter i Sverige. Den norska regeringen har", sades det vidare, "ingående övervägt läget och under dryftandet av olika alternativ icke kunnat bortse från möjligheten att nödgas anmoda svenska regeringen om en väpnad intervention i Norge.

Norska regeringen vågar uttrycka förvissningen om att Sverige skall vara berett att vidtaga en dylik intervention, därest det skulle visa sig erforderligt för att bespara norska folket lidanden, som skulle kasta långvariga och mörka skuggor över hela Norden. Enligt norska regeringens uppfattning kommer tidpunkten för en sådan intervention att infalla omedelbart efter att det allierade överkommandot förklarat Tyskland för besegrat. Denna dag närmar sig snabbt. Norska regeringen finner därför, att det skulle vara av avgörande betydelse att det redan nu från svensk sida vidtoges sådana åtgärder, att det hos tyskarna i Norge icke måtte råda något tvivel om att deras ställning skulle bli ohållbar efter sammanbrottet i Tyskland och att de också eventuellt skulle angripas från Sverige, om de icke gäve upp. Det är norska regeringens förhoppning, att snabba och ändamålsenliga åtgärder från svensk sida skola leda till att de tyska trupperna i Norge icke fortsätta motståndet sedan Tyskland besegrats.

Det är bekant, att de svenska myndigheterna allaredan träffat de förberedelser, som äro nödvändiga ur ren försvarssynpunkt, men norska regeringen känner sig förvissad om att det mål den har i sikte kommer att kunna nås endast om svenska armén snarast möjligt erhöile full militär beredskap. De norska polistrupperna i Sverige kunde inpassas i de svenska beredskapsplanerna och ingå i eventuella svenska invasionsstyrkor. Norska regeringen är beredd att i Sverige föra de förhandlingar, som med anledning härav bli erforderliga.

Svenska regeringen och svenska folket har", sades det till sist i norska

regeringens memorandum, "visat sin vilja att hjälpa norska folket i dess hårda öde. När norska regeringen nu ber svenska regeringen att taga detta steg, är det i full förståelse för att detta kommer att medföra offer för svenska folket men därjämte med den förvisningen, att en dylik aktion med djup tacksamhet kommer att bliva förstådd och uppskattad av norska folket".

Muntligen tillfogade Lie, att norska regeringen med stöd av rapporter från hemmafronten hyste den uppfattningen, att en svensk mobilisering skulle vara tillräcklig för att förmå tyskarna i Norge att uppgiva kampen. Norska regeringens démarche hade beslutats utan samråd med eller påtryckning från allierat håll. Lie ämnade likväl senare samma dag underrätta de tre intresserade stormakterna om den framställning, som riktats till svenska regeringen.

Norska regeringens framställning anlände till Stockholm den 13 april och blev omedelbart föremål för överläggning i regeringen. Norska regeringens förhoppning, sådan den funnit uttryck i dess memorandum, att de tyska trupperna i Norge icke skola fortsätta kampen sedan Tyskland besegrats, delas naturligtvis av svenska regeringen liksom av hela svenska folket. Regeringen är emellertid av den uppfattningen, att en svensk mobilisering nu icke skulle medverka till denna av alla önskade lösning utan tvärtom kunde vara ägnad att åstadkomma en rakt motsatt effekt. De underrättelser, som svenska regeringen fått såväl från Norge som Tyskland, synas tyda på att utsikter förefinnas för att en avveckling av den tyska ockupationen i Norge skall kunna ske utan egentlig blodsutgjutelse eller förstöring. Jag vill i detta sammanhang meddela, att vi från vår representation i Oslo erhållit upprepade, från den norska hemmafrontens ledning stammande uppgifter, enligt vilka man inom denna ledning anser sig hava goda skäl att hysa samma förhoppning.

Ehuru regeringen innan svar lämnades önskade höra utrikesnämndens uppfattning, underrättades härvarande norske minister redan den 13 april preliminärt om de slutsatser, vartill regeringen kommit, samt att det svenska svaret sannolikt komme att bliva avböjande. Minister Esmarch förklarade för sin del, att han delade den uppfattning, som hystes av svenska regeringen, och att de underrättelser han erhållit från hemmafronten stämde med dem, som stode svenska regeringen till buds, d. v. s. att man där ansåge det klokt att för närvarande icke vidtaga några åtgärder, som kunde provocera tyskarna. Härvarande brittiska och amerikanska ministrarsamt ryske chargé d'affaires erhöilo jämväl på detta tidiga stadium kännedom om norska regeringens démarche och den hållning, som svenska regeringen intoge till densamma.

Frågan föredrogs i utrikesnämnden den 16 april, varefter svar den 17 april i London överlämnades till norska regeringen. Detta svar hade följande lydelse:

"Svenska regeringen förstår norska regeringens oro för att en sådan situation kan uppkomma i Norge att väpnad intervention utifrån måste

företagas för att förmå de tyska trupperna att ge sig. Den anser dock mera sannolikt, att den norska frågan kan lösas efter ett fullständigt nederlag i Tyskland utan att några våldsåtgärder utifrån behöva tillgripas. Det säger sig självt, att det senare är att föredraga för norska folkets del — ja, vi utgå från att det främst är önskan att undvika olyckorna av ett åter uppblossande krig i Norge som föranlett norska regeringens nu gjorda framställning. I enlighet härmed måste svenska regeringen finna det vara oklokt att vidtaga några åtgärder, som kunde ingiva tyskarna den uppfattningen att vi ämna anfälla dem. Lämnade åt sig själva och avskurna från hemlandet återstår för tyskarna knappast något annat än att ge upp. Angripas de däremot eller utsättas de för ett uppenbart hot att angripas så framkallas med den sinnesförfattning, i vilken tyskarna i Norge av allt att döma för närvarande befinna sig, lätt just det läge som man vill undvika. Svenska regeringen följer liksom hittills med uppmärksamhet utvecklingen i Norge men måste anse det ligga även i Norges intresse att vi förhålla oss avvaktande.”

Envoyén Beck-Friis hade instruktion att vid överlämnandet av svaret muntligen framföra, att välinformerade kretsar i Norge enligt pålitliga underrättelser hyste den förhoppning om en fredlig lösning, som jag nyss omnämnt. Med hänsyn härtill vore det viktigt, att patrioterna icke från London uppmuntrades att vidtaga överilade handlingar, som kunde verka i motsatt riktning.

Norska regeringen återkom till frågan i ett memorandum till svenska regeringen, som tisdagen den 24 april överlämnades i London. I detta memorandum, som utvecklar samma synpunkter på frågan, varåt norska regeringen givit uttryck i sin första framställning, uttalas besvikelse över att svenska regeringen för närvarande icke önskar företaga sig något utöver att såsom hittills med uppmärksamhet följa utvecklingen och förhålla sig avvaktande.

Meddelandet slutar med förklaringen, att enligt norska regeringens uppfattning den tidpunkt nu kommit, då det för Norges sak är nödvändigt, att det inte råder något tvivel om huruvida Sverige är villigt och berett att företaga en ögonblicklig väpnad intervention i Norge, därest de tyska trupperna därstädes icke kapitulera, sedan motståndet i Tyskland brutit samman.

Vid ett besök hos mig och utrikesministern den 14 april gjorde härvarande danske minister tillsammans med representanter för danska hemmafronten för Danmarks vidkommande en hänvändelse till svenska regeringen liknande den, som två dagar tidigare framförts av norrmännen. I den promemoria, som danske ministern lämnade vid sitt besök, förutses att tyska trupper skola finnas kvar i Danmark efter sammanbrottet i Tyskland och att de allierade skola vara så bundna av pacificeringsoperationer i Tyskland, att de icke omedelbart kunna bringa Danmark hjälp. En svensk insats av omkring 2 divisioner, understödda av luft- och sjöstridskrafter, skulle, menar man, i ett dylikt läge vara tillfyllest för att

tvinga de tyska trupperna att kapitulera. Då en sådan situation snart kunde väntas inträffa, begärde man, att svenska regeringen redan nu skulle vidtaga erforderliga förberedelser för ett snabbt ingripande.

De synpunkter, som från min och utrikesministerns sida framfördes till danske ministern och hans deputation, sammanföll i det stora hela med den argumentering, som svenska regeringen fört ifråga om den norska framställningen. Under samtalet med danskarna övergingo dessa till att diskutera svensk hjälp i det läge, som skulle uppkomma, sedan den tyska krigsmakten i Danmark upplösts, då man kunde befara, att lösa horder skulle ströva härjande omkring i landet. Jag svarade, att det vore svårt att taga ståndpunkt till ett dylikt hypotetiskt fall, men att svenska regeringens förhoppning vore, att Danmarks fullständiga befriande från tyska trupper skulle kunna äga rum utan ingripande utifrån.

Svenska regeringens ståndpunkt till de norska och danska framställningarna är sålunda den, att vi önska ställa oss avvaktande till händelseutvecklingen av skäl, som jag tidigare anført. Detta betyder naturligtvis, att ändrade förhållanden kunna komma att medföra nya övertåganden från svensk sida. Vi anse det emellertid betydelsefullt, att man icke i våra grannländer intalar sig, att vi förr eller senare komma att gripa in. Alltflera tecken tyda på möjligheterna av en avveckling utan större offer i blod och materiel av tyskarnas regemente i Norge och Danmark. Vi hava ansett oss böra söka medverka härtill genom den hållning, som vi intagit till de norska och danska framställningarna.

Beträffande antalet tyska trupper, som befinna sig i Norge och Danmark, hava olika uppgifter förekommit i utländska tidningar. Enligt pålitliga informationer kan härom sägas följande.

I Danmark torde finnas något mer än 100.000 man. Av dessa äro endast omkring 80 % tyskar. Övriga bestå av ryssar, ungrare m. fl. Styrkan på Själland utgör endast omkring 27.000 man. Truppernas kvalitet är ganska låg. De få återstående tunga enheterna ur tyska marinen torde vara stationerade i Köpenhamn.

I Norge torde tyska krigsmaktens styrka uppgå till 160.000 man inklusive polistrupper, Organisation Todt m. m. Dessutom arbetar där för die Wehrmacht 20.000 krigsfångar. Avtransporter hava sedan lång tid tillbaka pågått men förefalla numera hålla på att minska.

Flygstriidskrafterna äro svaga och utgöra sannolikt högst omkring 225 flygplan, huvudsakligen jaktplan. Åtta à tio jagare, 150 à 200 u-båtar och talrika småfartyg äro baserade i Norge. Det norska kustförsvaret är starkt i artilleristiskt avseende. Kvaliteten på de tyska förbanden är icke hög. Endast två goda fördelningar finnas.

Jag skall nu övergå till att lämna en del uppgifter angående de närmare omständigheterna kring vissa internationella hjälpaktioner i större skala, vartill svenska regeringen tagit initiativet.

I mitten av sistlidne februari uppsökte vicepresidenten i Svenska röda

korset greve Bernadotte, på regeringens uppdrag och sedan norska regeringen och vederbörande danska instansers positiva intresse för saken konstaterats, riksinrikesminister Himmler i Berlin i syfte att utverka ett medgivande till att samtliga i Tyskland internerade danskar och norrmän måtte få överföras till Sverige. Himmler avvisade kategoriskt detta förslag. Greve Bernadotte lyckades emellertid utverka tyskt medgivande till att de danska och norska internerade fingo sammanföras till ett gemensamt läger i Neuengamme nära Hamburg under överinseende av svensk röda korspersonal. Enär tyskarna ej kunde lösa transportfrågan bestämdes, att avhämtningen av de internerade från de olika läger, där dessa vistades, skulle utföras av Svenska röda korset medelst svenska bussar och ambulanser.

Under greve Bernadottes ledning utsändes ett Röda Korsdétachement å sammanlagt 275 man, huvudsakligen militärpersonal, försett med erforderliga transportmedel. Förråd av livsmedel, bränsle och andra förnödenheter för expeditionen översändes samtidigt med röda-korsfartyg till Lübeck.

Démarcher hade tidigare företagits genom härvarande brittiska och amerikanska beskickningar för att tillförsäkra expeditionen största möjliga säkerhet under överfärden och transportererna i Tyskland. Under détachementets vistelse i Tyskland höllos de allierade beskickningarna i Stockholm kontinuerligt underrättade på förhand om de olika kolonnernas marschrutter och tider, vilka uppgifter omedelbart inrapporterades till de allierade myndigheterna i London.

De kategorier internerade, för vilka tillstånd från början eller efter hand utverkades att föra dem till Neuengamme, utgjordes av politiska fångar, huvudsakligen i Sachsenhausen norr om Berlin och Dachau vid München, tukthusfångar i Mecklenburg och Sachsen, judar i Theresienstadt i Tjeckoslovakien samt danska poliser i Sydtyskland.

Den 2 april hade greve Bernadotte ett andra samtal med Himmler och förnyade därvid sin hemställan om att samtliga norska och danska internerade skulle få överföras från Neuengamme till läger i Sverige under Röda Korsets ledning. Himmler svarade, att detta för närvarande vore omöjligt, men samtyckte till att ett antal norska studenter, samtliga kvinnliga fångar och alla sjuka i Neuengamme skulle få överföras till Sverige. Han medgav också, att de i Tyskland internerade danska poliserna finge överföras från Neuengamme till läger i Danmark, där de efter hand skulle frigivas.

Transporterna, som hade påbörjats den 17 mars och kraftigt forcerades under intryck av krigshändelsernas snabba utveckling, ha fullföljts planmässigt och framgångsrikt.

Den 16 april hade 2.700 norska och 820 danska internerade förts till Neuengamme genom röda-kors-détachementets försorg; över 400 judar, som ursprungligen varit internerade i Danmark, hade avhämtats i Theresienstadt och samtliga i Tyskland internerade danska poliser

(1.475) överförts till Danmark; omkring 800 sjuka samt 150 kvinnor från diverse koncentrationsläger hade slutligen transporterats till Sverige å bussar, resp. lasarettståg, över Danmark. Jag vill i detta sammanhang nämna, att transporten underlättats genom att ett stort antal danska Röda Kors-fordon ställts till détachementets förfogande.

Ett par dagar senare hade de flesta norska och danska internerade i Tyskland, som kunnat lokaliseras, avhämtats till lägret. I den mån som krigszonerna förflyttades närmare Neuengamme, aktualiserades frågan om fortsatt evakuering av de skandinaviska fångarna till Danmark eller Sverige. Den 20 april på kvällen lämnade tyske lägerkommendanten i Neuengamme efter order från högre ort besked om att samtliga norska och danska fångar (enligt preliminära siffror omkring 4.500) finge evakueras. Utrymningen påbörjades nästa morgon, och evakueringen skedde till ett läger i östra Jylland, som kommer att stå under Svenska röda korsets beskydd. Jag vill här tillägga, att tyska vederbörande den 21 dennes medgivit, att 1.600 i Fröslev i Danmark internerade danskar, därav 1.000 poliser, omedelbart finge frigivas och sändas till Sverige mot att svenska regeringen garanterade, att vederbörande ej återvände till Danmark före krigets slut.

I detta sammanhang vill jag också nämna, att röda-kors-expeditioner från det Bernadotteska détachementet för närvarande äro på väg för att i enlighet med tyskt medgivande avhämta och hittransportera kvinnliga fångar (holländskor, fransyskor och belgiskor) från vissa läger norr om Berlin, vilka ännu befinna sig utom stridszonen. Det förefaller som om åtskilliga tusen dylika fångar skulle kunna hitföras på detta sätt. Ett icke obetydligt antal har redan anlänt till Sverige.

Den senaste utvecklingen i fråga om Röda Kors-expeditionen innebär, att greve Bernadotte vid ett nytt sammanträffande med Himmler utverkat samtycke till det ursprungliga förslaget, innebärande de danska och norska internerades överförande till Sverige. Dessa transporter komma att med det snaraste taga sin början.

Redan från begynnelsen underströks det med skärpa av Himmler och de av dennes medarbetare, som fått i uppdrag att samarbeta med den svenska röda korsexpeditionen, att ett oeftergivligt villkor för aktionens genomförande vore, att närmare upplysningar om dennas art och omfattning ej nådde offentligheten. Vid upprepade presskonferenser har detta också framhållits för tidningarna, och dessa ha med erkännansvärd lojalitet undvikit uttalanden i saken. Det är att hoppas, att den sekretess, som i de internerade danskarnas och norrmännens intresse oundgängligen måst omgiva den svenska rödakorsexpeditionen, inom den närmaste tiden skall kunna hävas.

Den svenska hjälpaktionen för judarna i Ungern, som påbörjats i mars månad 1944, kort efter tyska truppers inmarsch, intensifierades efter pilkorsregeringens makttilträde i oktober samma år samt nådde sin största omfattning i december månad vid tiden för den ryska slutoffen-

siven mot Budapest. Omkring 20.000 judar stodo då under svenskt beskydd. Flertalet uppehöll sig i särskilda, av beskickningen förhyrda hus under dess kontroll.

Även övriga utländska beskickningar i Budapest togo så småningom exempel av svenskarna och kunde i samarbete med svenska beskickningen hos myndigheterna utverka, att ytterligare ett antal bostadshus ställdes till förfogande för judar, som innehade utländska skyddspass. Under svensk ledning organiserades livsmedelsförsörjningen till dessa judebostäder och upprättades folkkök och sjukhus för den nödlidande judiska befolkningen i övrigt. På svenskt initiativ upprättade vidare de utländska beskickningarna kontroll vid gränsstationen samt utfartsvägarna från Budapest för att förhindra deportation av judar, försedda med skyddspass.

Det bör i detta sammanhang nämnas, att "War refugee board" i Washington genom härvarande amerikanska beskickning ställt betydande belopp till förfogande för beskickningens ifrågavarande hjälpverksamhet, men genom insamling i Ungern på frivillig väg inflöto även avsevärda summor. För ifrågavarande medel inköptes bl. a. stora mängder livsmedel och läkemedel samt kläder, vilka lagrades för eventuellt senare uppkommande behov.

Då den svenska regeringen förklarat sig villig mottaga samtliga judar med skyddspass liksom i allmänhet judiska barn, inledde beskickningen förhandlingar angående utresetillstånd för dessa. Ehuru de ungerska myndigheterna förklarade sig villiga bevilja dylikt tillstånd för ett större antal judar med skyddspass, strandade den planerade transporten till Sverige på grund av omöjligheten att erhålla tyskt genomresevisum.

Vid mitten av december månad försämrades radikalt beskickningens möjligheter att bringa judarna bistånd. Szálasi-regeringen tillkännagav då, att den i fortsättningen kunde respektera de svenska skyddspassen endast under förutsättning, att svenska regeringen erkände den nya ungerska regeringen.

Ett svenskt erkännande av pilkorsregimen kom naturligtvis icke i fråga, och förhållandet till regeringen blev för varje dag allt sämre. Genom beskickningens vägran att medfölja ungerska utrikesministeriet till dess evakueringsort tillspetsades läget ytterligare. Från regeringshåll uttalades vid flera tillfällen öppet hot mot beskickningen, samtidigt som rykten började cirkulera i Budapest, att pilkorspartiet avsåg att organisera pöbelupplopp vid de neutrala beskickningarna i syfte att utplundra dessa samt eftersöka judar.

De ungerska myndigheterna förbjödo trots beskickningens protester Svenska röda korsets verksamhet i Ungern och lade dess lokaler samt vissa av beskickningens varulager under beslag.

På julaftonen inträngde ett antal beväpnade pilkorsmän och detektiver i de olika svenska beskickningshusen och tjänstebostäderna, varvid några av tjänstemännen arresterades, vilka emellertid senare lyckades komma

på fri fot. Samtidigt utplundrades ett av beskickningshusen fullständigt samt tjänstemännen på sin personliga egendom. Den ryska slutoffensiven mot Budapest hade emellertid då tagit sin början.

Den 1 februari 1945 togs den första kontakten med de ryska trupperna av två beskickningstjänstemän, som begivit sig ut till främsta stridslinjen. Vederbörande ryske befälhavare erhöll en redogörelse för beskickningens läge, samtidigt som framställning gjordes om att de ryska trupperna måtte respektera beskickningen samt kvarvarande svenskar och svensk egendom. I detta syfte överlämnades en förteckning över samtliga i Budapest befintliga svenska objekt.

Den 11 februari framträngde ryska förband mot den del av staden, där svenska beskickningen är belägen. Tyskarna bjödo starkt motstånd, och en mindre avdelning förskansade sig trots protester från den svenska beskickningspersonalens sida i en sidobyggnad till beskickningen. I syfte att nedslå detta motstånd tilltvingade sig ett ryskt förband tillträde till huvudbyggnaden, varifrån de tyska soldaterna angreps. Beskickningsbyggnaden var vid detta tillfälle försett med svenska flaggor samt skyltar på ryska språket. När det tyska motståndet brutits, påbörjade ryssarna trots protester en utplundring av beskickningen, i första hand på livsmedel och spritdrycker. Påföljande dagar anlände nya förband, vilka fortsatte plundringen. Beskickningens hembiträden våldfördes, och beskickningens personal tvingades vid olika tillfällen ut till gatuarbete. Beskickningen genomsöktes från golv till tak, kassaskåpen sprängdes och allt av värde bortfördes, inklusive samtliga beskickningsbilar. Alla protester och hänvändelser till vederbörande befälhavare voro gagnlösa.

Den 18 februari meddelade militärmyndigheterna, att de hade order att bringa svenske ministern i säkerhet, samt förde honom till en by 80 km söder om Budapest, där de flesta övriga beskickningsmedlemmarna tidigare inkvarterats genom ryska militärmyndigheternas försorg.

En månad senare kunde beskickningen resa hem över Bukarest och Moskva.

Till följd av det utomordentligt allvarliga livsmedelsläge, som sedan lång tid tillbaka varit rådande i Nederländerna, och omöjligheten för de allierade att, så länge den tyska ockupationen fortbestår, direkt bispringa den nederländska befolkningen med födoämnen, har regeringen sökt att, efter måttet av Sveriges resurser, bidra till att förebygga en ytterligare försämring av detta läge. Efter långvariga förhandlingar erhöles tyskt och allierat lejdmedgivande för svenska fartyg att via Kiel-kanalen avgå till Delfzijl i norra Holland med livsmedel. Till följd av detta medgivande hava hittills sex fartygslaster nått Nederländerna, representerande en sammanlagd kvantitet av cirka 12.700 ton livsmedel. Förberedelser äro därjämte vidtagna för avsändande till Holland av ytterligare ett svenskt fartyg, med en till mellan 1500 å 1600 ton uppgående livsmedelslast. Förutom livsmedel hava också läkemedel till ett värde av mer än en halv miljon kronor kunnat sändas.

Då av en utav de för Sveriges livsmedelsförsörjning ansvariga myndigheterna företagen utredning framgått, att möjligheterna till nya livsmedelssändningar från Sverige äro synnerligen begränsade, har man på svenskt håll inriktat sig på att medverka i en fortsatt Hollandshjälp efter mönster av den s. k. Greklandshjälpen. Redan i mars framfördes sålunda till holländska regeringen erbjudande om svenskt tonnage för hämtande av livsmedel i England eller Canada. Som en följd av detta erbjudande — och sedan lejd utverkats för en sådan utvidgning av Hollandshjälpen — hava två fartyg avgått från Göteborg till England för att där lasta livsmedel för Holland. Det ena av dessa fartyg har anlänt till England, under det att det andra beräknas inträffa i Aberdeen om några dagar. Var dessa fartyg skola lossa har med hänsyn till krigsutvecklingen i Holland ännu icke kunnat definitivt fastställas.

De varukvantiteter, som på svenska kölar nått Holland, ha där distribuerats i form av tillägg till livsmedelsransonerna i de mest hotade områdena. Enligt rapporter, som för någon tid sedan tillställdes utrikesdepartementet av de ombud för Svenska röda korset, som övervakade lossningen i Delfzijl, beräknades, att genom tillförseln av svenska varor en katastrofal försämring av livsmedelsläget i nyssnämnda områden kunnat förebyggas, åtminstone fram till mitten av maj.

Herr talman! Härmed slutar jag mitt meddelande. Folkhushållningsministern tar vid.

Nr 2.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet GJÖRES:

Herr talman! Som bakgrund för den följande framställningen av det senaste halvårets handelspolitiska förhandlingar och åtgärder skall jag först med några ord erinra om vissa sidor av vår utrikeshandel och handelspolitik under kriget.

Vid krigsutbrottet sökte man å svensk sida som bekant omedelbart få principen om bibehållandet av en normal svensk handel med bägge krigförande parter godtagen av de krigförande. Under hösten 1939 ingick Sverige sålunda krigshandelsavtal grundade på denna princip såväl med Storbritannien som med Tyskland. Handelsförbindelserna västerut avbrötos emellertid genom upprättandet av Skagerackspärren den 9 april 1940. Efter denna tidpunkt har den svensk-engelska handeln krympt ihop till ett minimum. Den svenska exporten har måst begränsas huvudsakligen till mindre kvantiteter kullager och specialstål samt maskiner och har skett dels med flyg, dels med blockadbrytande fartyg.

Omfattningen av den engelska exporten till Sverige under kriget har bestämts av blockad- och försörjningssynpunkter, varjämte givetvis omfattningen av det för importen tillgängliga lejdbåtstonnaget respektive flyget utgjort en övre gräns. Blockadsynpunkten beaktades genom

införandet av systemet med de s. k. navicertkvoter, som för ett stort antal varuslag fastställdes i anslutning till det svensk-brittiska krigshandelsavtalet. Inom ramen för dessa kvota voro vederbörande brittiska myndigheter beredda att utställa navicerts, innebärande tillstånd för varornas skeppning genom den brittiska kontrabandskontrollen. Efter som dessa kvota följaktligen hade avseende på vårt lands totala import genom denna kontroll, omfattade de även ett stort antal varuslag, som normalt icke voro föremål för export från Storbritannien till Sverige. Efter Förenta Staternas inträde i kriget och den japanska erövringen av Ostindien yppade sig nya svårigheter att erhålla import västerifrån till följd av den från våren 1942 alltmera tilltagande varuknappheten inom den allierade världen. Denna knapphet föranledde upprättandet av en interallierad organisation — under ledning av en myndighet benämnd the Combined Boards i Washington — för säkerställandet av en tillfredsställande produktion och fördelning av ifrågavarande varuslag. För vår del nödvändiggjorde detta läge under åren 1942 och 1943 långvariga förhandlingar med Storbritannien och U.S.A., vilka utmynnade i 1943 års svensk-brittisk-amerikanska krigshandelsuppgörelse. Däri tillförsäkrades Sverige bl. a. viss import av ovannämnda knappa varuslag under allierad kontroll, samtidigt som vi klarlade den handelspolitik vi aktade föra gentemot det s. k. Axel-Europa. 1943 års uppgörelse utlöpte med år 1944 och förhandlingar upptogs därför under senhösten 1944 i syfte att säkerställa en för det svenska folkhushållet erforderlig import. Jag återkommer senare härtill.

I anslutning till avslutandet av 1939 års svensk-brittiska krigshandelsavtal reglerades de svensk-brittiska betalningsförbindelserna under kriget genom ett avtal mellan riksbanken och Bank of England. Detta avtal innebar i stort sett, att de båda bankerna i viss ordning ömsesidigt ställde valuta till förfogande för i avtalet förutsedda betalningar. Därest dessa betalningar överstego en viss gräns — 3,6 milj. pund — skulle de fullgöras i guld. Detta avtal förnyades för ett år i sänder fram till försommaren 1944, då det uppsades från brittisk sida.

Jag övergår nu till att belysa vissa spörsmål rörande den svenska utrikeshandeln under de senaste månaderna och med sikte på den närmaste efterkrigstiden. Att åstadkomma en tillfredsställande ordning av den svensk-brittiska handeln under tiden efter kriget har givetvis utgjort och utgör alltså en av huvuduppgifterna för den svenska handelspolitiken. Man har därvid i första hand haft att beakta de svenska önskemålen ifråga om omedelbar import av dels sådana varuslag, som normalt plägar ingå i det svensk-brittiska varuutbytet, dels sådana varuslag, som tidigare importerats från länder på kontinenten, vars leveransmöjligheter under de närmaste åren te sig som synnerligen osäkra. Vid sidan av dessa importönskemål har man haft att taga all möjlig hänsyn till de traditionella svenska exportintressena på marknaderna i det brittiska imperiet.

Genom fjolårets brittiska uppsägning av 1939 års betalningsavtal aktualiserades frågan om den svensk-brittiska betalningsbalansens gestaltning under efterkrigstiden. Som bekant karakteriserades det svensk-brittiska varuutbytet före kriget allt sedan mitten av 1800-talet av ett stigande svenskt exportöverskott. År 1938, då den svenska exporten till Storbritannien hade ett värde av 428 milj. kr., uppgick detta överskott till icke mindre än 176 milj. kr. En liknande utveckling efter kriget skulle medföra uppkomsten av ett svenskt exportöverskott i förhållande till Storbritannien, varmed skulle följa en ökning av de svenska pundtillgodohavandena. Då pundet ej för närvarande kan fritt omväxlas i andra valutor och därför endast kan användas för betalningar inom sterlingområdet, komme en ökning av våra pundtillgångar att få karaktär av en mer eller mindre långsiktig kreditgivning till England. — Vid de överväganden, som ägt rum beträffande hithörande spörsmål, har en svensk villighet att i viss utsträckning som betalning för leveranser och transporter mottaga pund ansetts motiverad. Det har nämligen framstått som synnerligen angeläget, att ett varuutbyte mellan Sverige och sterlingområdet av betydande omfattning skulle kunna återupptagas utan dröjsmål efter Nordsjöspärrens hävande. Vidare ha hänsynen till den svenska exportens intressen på längre sikt ansetts tala för en dylik anordning, varigenom ett återvinnande av de svenska exportmarknaderna inom det brittiska imperiet skulle möjliggöras. Slutligen ha starka skäl anförts för att vårt land medverkar till ett återställande av pundet som internationellt betalningsmedel.

Medan man å svensk sida således i princip var beredd att acceptera pund sterling utöver de belopp, som skulle kunna omedelbart användas för svenska betalningar i utlandet, önskade man med brittiska vederbörande träffa överenskommelse beträffande dels storleken av uppkommande pundbehållningar, dels strukturen av det väntade varuutbytet.

Under angivna förutsättningar upptogs i november 1944 förhandlingar i London under ledning av statssekreterare Hammarskjöld och envoyén Boheman. Förhandlingarna, som avbröts i mitten av december månad, återupptogs och avslutades av Boheman under senare hälften av februari månad i år. Som ett resultat därav undertecknades den 6 mars ett svensk-brittiskt betalningsavtal. Samtidigt paraferades ett vid avtalet fogat protokoll, som berörde riktlinjerna för de svensk-engelska handelsförbindelserna under den första tolv månadersperioden efter krigets slut i Europa.

Genom det sålunda avslutade betalningsavtalet har man reglerat sättet för fullgörandet av betalningar mellan Sverige och Storbritannien. I stort sett innebär avtalet, att parterna ömsesidigt ställa den egna valutan till förfogande utan begränsning mot kreditering i den andra partens valuta. Växelkursen mellan kronan och sterling, som samtidigt fastställts till 16.90 kr. per pund, kan av endera parten ensidigt ändras, varvid dock förhandsmeddelande om planerad modifikation i kursen skall lämnas i så

god tid som möjligt. Någon bindning av kronan vid pundet innebär avtalet sålunda ej. Den enligt avtalet skapade mekanismen må användas för betalningar mellan Sverige och den s. k. sterlingarean, d. v. s. i stort sett det brittiska imperiet med undantag för Canada och New Foundland, samt Egypten. Det har emellertid förutsatts, att avtalets tillämpningsområde efter särskild överenskommelse mellan de avtalsslutande parterna kan utsträckas till tredje land. Därvid äger Sverige likväl att själv träffa uppgörelse härom med vederbörande tredje stat. I avtalet har däremot intet bestämts beträffande omfattningen av de ömsesidiga betalningarna. Det har i stället uttryckligen förutsatts, att dessa betalningar liksom balansen mellan dem skola regleras genom handelsavtal, täckande kortare perioder än betalningsavtalet, vilket slutits för en tid av fem år men vilket av vardera parten kan sättas ur kraft efter tre månaders uppsägning.

Vad beträffar den första tolv månadersperioden efter krigets slut i Europa har utvecklingen av de med handelsutbytet förknippade betalningarna behandlats i nyssnämnda, vid betalningsavtalet fogade protokoll, varigenom detta avtals konkreta innebörd i huvudsak bestämmes. I tvenne därvid fogade varulistor ha de båda regeringarna lämnat informationer beträffande de varuslag och varukvantiteter, som å vardera sidan förväntas bli tillgängliga för export till det andra landet under den angivna perioden och vilka anses där kunna vinna avsättning. På grundval av de i listorna lämnade informationerna har storleken av det svenska exportöverskott kan förutses. Skulle emellertid utvecklingen av handeln annat av en uppskattning rörande andra i betalningsbalansen ingående poster har den sannolika ökningen av de svenska pundtillgodohavandena kunnat uppskattas. I protokollet konstateras, att ett betydande svenskt exportöverskott kan förutses. Skulle emellertid utvecklingen av handeln visa hän på en avvikelse av importen och exporten från de förutsatta beloppen, varmed bl. a. skulle följa en ändring av pundtillgodohavandets storlek, äger endera regeringen rätt att begära nya förhandlingar för avvägbringande av rättelse. Det visade sig under förhandlingarna, att man å brittisk sida med hänsyn till omständigheterna ej kunde ikläda sig några fasta förpliktelser beträffande leveranser till Sverige. De informatoriska listorna representera därför ej några dylika utfästelser och innebära följaktligen icke någon avtalsmässig bindning i vanlig bemärkelse. Å andra sidan upptaga listorna ej heller samtliga exportvaror å ömse sidor. Intet hindrar därför, att den svensk-engelska handeln under gynnsamma omständigheter kan få en omslutning utöver den ram, som angivits i de informatoriska listorna.

Den svenska listan, med ett totalvärde av 475.000.000 kronor, omfattar de traditionella svenska exportvarorna, trävaror 400.000 standards, plywood omkring 11.000 standards, pappersmassa omkring 500.000 ton, papper och papp 60 milj. kronor, järnmalm 1,5 milj. ton, järn och stål 18 milj. kronor, maskiner, tändstickor och andra industri-varor 40 milj. kronor.

Förteckningen över den brittiska exporten med ett sammanlagt värde av över 18 milj. pund eller omkring 310 milj. kronor, upptager ett avsevärt större antal varuslag. De största posterna utgöres av kemikalier, ull, bomull, och andra textilråvaror, arbeten av sten och lera, järn och stål, koppar, tenn, nickel och andra metaller, asbestvaror, petroleumprodukter och industrivaror.

Den brittiska listan upptager således intet kol. Man har å brittisk sida motiverat detta med att något som helst uttalande beträffande exportmöjligheterna ifråga om kol ej kunde göras, innan man efter Europa-krigets slut erhöle en överblick över den totala europeiska kolproduktionen. Meningen vore, att denna därefter skulle fördelas på de kolimporterande länderna medelst något slags internationellt ransoneringsystem. Man har emellertid å svensk sida i protokollet fastslagit, att Sveriges möjlighet att för export tillverka angivna varor i stor utsträckning vore beroende av möjligheten för Sverige att importera den minimikvantitet av kol och koks, som erfordrades för att vidmakthålla det svenska näringslivets produktion. Denna svenska förklaring har å brittisk sida tagits ad notam.

Som bekant har vissa förhandlingar rörande de i protokollets bilagor förutsedda leveranserna redan ägt rum. En brittisk trävarudelegation har sålunda sedan några veckor vistats i Sverige för avslutande av kontrakt rörande de i protokollet ingående trävarorna inklusive plywood. Som i pressen meddelats, ha vederbörande intressenter enats om ett grundpris för trävaruexporten. I anslutning härtill ha en serie individuella leveranskontrakt slutits. Från myndigheternas sida har man därvid förklarat, att exportlicenser för närvarande endast äro att förvänta beträffande den första hälften av den i protokollet angivna trävarukvantiteten, samtidigt som förbehåll gjorts beträffande såväl leverans av som priser å den återstående trävarumängden. Härvid har hänvisats till att det ur svensk synpunkt vore nödvändigt erhålla dels viss säkerhet rörande den för landet erforderliga importen av fossila bränslen, dels vissa hållpunkter rörande priserna å en del viktiga engelska exportvaror vid leverans till Sverige, innan uppgörelse kunde träffas om den totala för Storbritannien reserverade trävarukvantiteten. Samtidigt med trävaruförhandlingarna ha även vissa förhandlingar ägt rum beträffande leverans till England av trähus. Dessa ha utmynnat i ett från brittisk sida uttryckt önskemål om inköp av upp till 15.000 hus, motsvarande en trävarukvantitet av 50.000 standards, att avräknas å sagda totalkvantitet. Med hänsyn till att trähusen, som ju representera ett väsentligt högre värde än de däri ingående trävarorna icke äro upptagna å den svenska informatoriska listan, har man emellertid från svensk sida framhållit, att en dylik export endast kan ske under förutsättning av att en brittisk tilläggsexport utöver de å den engelska listan upptagna varukvantiteterna kommer till stånd.

Avsikten är att vid export av trävaror och trähus en prisutjämningsavgift skall utgå av det slag som Kungl. Maj:t nyligen begärt riksdagens

fullmakt att under vissa förutsättningar uttaga. Jag vill emellertid med hänvisning till mitt anförande till statsrådsprotokollet i propositionen rörande dylika avgifter understryka, att de endast ifrågakomma när det med hänsyn till bevarandet av den inom landet rådande prisnivån är erforderligt. Avgifterna äro således ej att betrakta som handelspolitiska instrument utan som ett led i den inhemska prisregleringen.

Beträffande exporten av pappersmassa och papper samt övriga å den svenska informatoriska listan upptagna varuslag pågå för närvarande preliminära överläggningar. Vissa avslut beträffande massa ha tidigare gjorts.

Å svensk sida har man låtit sig angeläget vara att söka tillförsäkra sig snarast möjliga import av å den brittiska informatoriska listan upptagna varuslag. De kontakter, som tagits i detta syfte, befinna sig ännu till största delen på ett preliminärt stadium. Man har emellertid å brittisk sida visat sig angelägen att bereda svenska importörer tillfälle till omedelbar kontakt för placering av beställningar å maskiner och andra industrivaror. Man har därjämte vid genomgång av listan med vederbörande brittiska försörjningsmyndigheter beredvilligt ställt till förfogande erforderliga upplysningar. Som en sammanfattning kan sägas, att relativt goda leveransutsikter föreligga för huvuddelen av å listan upptagna råvaror. Detsamma kan däremot tills vidare ej sägas om textila hel- och halvfabrikat.

Som jag tidigare berört, tillförsäkrades Sverige genom 1943 års uppgörelse med Storbritannien och Förenta Staterna en viss tilldelning av olika inom den allierade världen knappa varuslag. Då 1943 års uppgörelse avsåg tiden till och med utgången av år 1944, ha förhandlingar beträffande en förlängd giltighet av ifrågavarande s. k. baskvoter upptagits med de anglosaxiska makterna i London parallellt med de i november månad 1944 förda svensk-brittiska överläggningarna. Dessa underhandlingar resulterade i ett förslag till ett nytt s. k. tripartitavtal att gälla från och med den 1 januari 1945. Enligt detta avtal komma ifrågavarande baskvoter att förbli i kraft intill krigets slut i Europa, för den händelse de icke måste modifieras på grund av starka förändringar i det allmänna försörjningsläget. Det nya avtalsförslaget, som tills vidare endast accepterats i princip, förutser vidare bl. a. förhandlingar beträffande Sveriges import efter kriget i Europa. Det har därvid förutsatts, att Sverige skulle medgivas import i en omfattning, som vore tillräcklig för att vidmakthålla det svenska näringslivet och möjliggöra för Sverige att lämna sitt bidrag till återuppbyggnaden i Europa. Det må tilläggas, att ifrågavarande förhandlingar rörande den svenska importen efter kriget torde komma att äga rum i Stockholm inom en nära framtid. Därvid synes man å allierad sida komma att medgiva Sverige en begränsad tilldelning av ett mindre antal varuslag, varå även efter krigets slut knapphet väntas föreligga. Vidare torde Sverige komma att lämnas frihet

att inköpa varor i övrigt, varvid likväl hänsyn givetvis torde få tagas till inom vederbörande land gällande restriktioner. I detta sammanhang vill jag även fästa uppmärksamheten på att den vid det svensk-brittiska handelsprotokollet fogade engelska informatoriska listan av brittiska vederbörande uppgjorts under hänsynstagande till den av den förväntade reaktionen hos the Combined Boards beträffande de svenska import-önskemålen av berörda varuslag.

Som en förutsättning för att vårt land skulle medgivas import efter ovan angivna allmänna normer skulle vi förplikta oss att *dels* från och med ingången av år 1945 avbryta all handel med Tyskland, Japan och övriga s. k. axelländer eller av dem ockuperade områden, våra skandinaviska grannländer dock sedermera undantagna, *dels* samverka med de allierade i det internationella återuppbyggnadsarbetet, i vilket sammanhang vi väntades ansluta oss till den s. k. sjöfartspoolen, *dels* ock slutligen medverka till genomförandet av de beslut, som innefattas i den vid Bretton Woods-konferensen antagna resolutionen nr 6 angående kontroll och infrysning av tyska tillgodohavanden m. m. Rörande vår anslutning till sjöfartspoolen har riksdagen ju nyligen fattat beslut i enlighet med Kungl. Maj: ts förslag. Beträffande frågan om vårt eventuella samarbete för tillämpningen av nämnda resolution pågå för närvarande vissa förberedande underhandsresonemang med de brittiska och amerikanska beskickningarna i Stockholm.

Jag övergår nu till att kort belysa våra handelspolitiska relationer till *Tyskland* och, i anslutning därtill, motsvarande förbindelser med Norge och Danmark.

Sedan exportspärr införts gentemot Tyskland den 1 januari i år, har ingen export till detta land ägt rum. Importen från Tyskland, som fortsatt i begränsad omfattning under de första månaderna efter årsskiftet, har från senare hälften av mars praktiskt taget helt upphört. Det svensk-tyska clearingavtalet, som reglerar betalningstrafiken mellan Sverige och Tyskland, har ej uppsagts från någondera sidan och gäller formellt fortfarande. I praktiken har avtalet emellertid numera satts ur funktion genom från svensk sida vidtagna åtgärder. Till följd av händelseutvecklingen och de alltmer kaotiska förhållandena i Tyskland har clearingavtalet sedan någon tid tillbaka icke kunnat tillämpas på sätt, som i avtalet är förutsatt. Av rent praktiska skäl har det mött svårigheter att efter de allierades framträngande i Tyskland fortsätta betalningsrörelserna via den svensk-tyska clearingen. Därtill kommer, att önskemålet om en så fullständig kontroll som möjligt över den tyska betalningstrafiken och dispositionen över tyska tillgodohavanden i Sverige allt mer aktualiserats. Med hänsyn till dessa förhållanden har det befunnits lämpligt att införa fullständig betalningsspärr gentemot Tyskland. I detta syfte har Kungl. Maj: t genom beslut den 6 april, som trätt i kraft den 15 april, förordnat, att utbetalningar från clearingkontot i Stockholm tills

vidare icke må ske i vidare mån än Kungl. Maj: t bestämmer. Vidare har genom en samtidig ändring av den kungörelse, som reglerar clearingbetalningarna till Tyskland, clearingbestämmelserna utvidgats att omfatta icke blott sådana betalningar till någon i Tyskland, vilka förut reglerats via den svensk-tyska clearingen, utan även all annan betalning för fordran, som tillkommer någon i Tyskland. Ändringen innebär, att "clearingspärr" införts och sålunda ifrågavarande tyska tillgångar icke må utan särskilt tillstånd av clearingnämnden disponeras på annat sätt än genom inbetalning till det spärrade clearingkontot hos nämnden..

Vid tillämpningen av clearingkungörelsen i dess ändrade lydelse hänföres till Tyskland rikets område före införlivandet av Österrike. Detta innebär, att sådana betalningar till andra länder än Tyskland, vilka hittills fullgjorts via den svensk-tyska clearingen, icke längre falla under clearingbestämmelserna utan i stället skola underkastas valutakontorets prövning.

I samband med införandet av betalningsspärr på Tyskland har clearingnämnden erhållit Kungl. Maj: ts bemyndigande att av de medel, som enligt det svensk-tyska clearingavtalets bestämmelser avsatts på ett särskilt konto, avsett för betalning av ränta och annan avkastning samt amortering på svenska finansiella fordringar i Tyskland, verkställa utbetalning till de svenska fordringsägarna av ränta och avkastning på sådana svenska fordringar i Tyskland, vilka omfattas av de svensk-tyska rikslåne- och provatskuldavtalen, allt i den mån räntan eller avkastningen förfallit eller förfaller till betalning och blivit vederbörligen inbetalad. Å ifrågavarande konto för ränte- och amorteringsbetalningar fanns vid beslutets ikraftträdande hos clearingnämnden ett belopp på omkring 50 milj. kr. För den årliga ränte- och amorteringstjänsten enligt rikslåne- och privatskuldavtalen beräknas åtgå omkring 32 milj. kr.

Det kan i detta sammanhang vara av intresse, att de krediter, vilka av svenska exportörer på sin tid beviljats tyska importörer mot svensk exportkreditgaranti och som ursprungligen belöpte sig till omkring 125 milj. kr., före betalningsspärrs införande till fullo återbetalats via den svensk-tyska clearingen. Svenska exportfordringar torde numera endast till ytterst begränsade belopp vara utestående i Tyskland.

Sveriges varuutbyte med *Norge och Danmark* försiggick under andra halvåret 1944 utan någon sådan formlig avtalsmässig reglering som funnits tidigare under kriget. Med hänsyn till förändringarna i det allmänna läget blev det redan för denna period nödvändigt att uppdraga nya riktlinjer för det fortsatta varuutbytet med dessa två länder. De anordningar, som träffades med norska och danska vederbörande, kunde i praktiken sägas innebära, att de ömsesidiga leveranserna skedde på bytesbasis, varvid den svenska exportlicensgivningen gjordes beroende av att ur svensk synpunkt godtagbara danska och norska motprestationer successivt infriades.

För innevarande år blev läget ett annat. I anslutning till de åtaganden, som från svensk sida gjordes före årsskiftet beträffande det svensk-tyska varuutbytet under år 1945, fortsattes sedermera överläggningarna med de allierade myndigheterna angående den ingångna överenskommelsens återverkningar på våra fortsatta handelsförbindelser med de av Tyskland ockuperade skandinaviska länderna. Vid dessa förhandlingar hänvisade man på svensk sida särskilt till de speciella förhållanden, som utmärkte vårt varuutbyte med de här berörda länderna. Något definitivt resultat uppnåddes emellertid ej före årsskiftet, vilket i sin tur medförde, att vår exportlicensgivning till Norge och Danmark temporärt måste inställas. Detta kunde givetvis icke undgå att få återverkningar på den norska och danska exporten till Sverige, som starkt nedgick.

Efter en serie fortsatta överläggningar med de allierade nåddes under mars månad samförstånd med dem om villkoren för fortsatt export till Norge och Danmark. Sedermera ha vid förhandlingar med representanter för de norska och danska myndigheterna omkring föregående månads-skifte riktlinjer uppdragits för den närmaste tidens varuutbyte på kompensationsbasis. Det må anmärkas, att vi nu liksom tidigare, när det gällt vår handel med det ockuperade Norge, hållit intim kontakt med norska regeringen. Den sålunda planerade handeln omfattar i stort sett samma varugrupper som traditionellt ingått i vårt varuutbyte med de skandinaviska länderna. En förutsättning för beviljande av svensk exportlicens har därvid varit, att man å norskt och danskt håll ansvarar för att exporten endast kommer rent civila norska och danska intressen till godo. Det svensk-norska arrangemanget omfattar leveranser med ett totalvärde av cirka 10 milj. kronor. Medan den svenska exporten domineras av posterna för farmaceutiska produkter, trävaror, järn och stål samt maskiner, upptager importsidan norska leveranser av bl. a. gödselmedel, rundvirke, andra kväveprodukter m. m. Enligt motsvarande danska reglering förutses leveranser till ett sammanlagt belopp av cirka 27 miljoner kronor. På vår exportsida återfinnas sådana sedvanliga exportvaror som trävaror, massa, papper, järn och stål samt maskiner, under det den danska exporten huvudsakligen avser fläsk och kött, fröer, maskiner m. m.

Jag vill nu till sist beröra våra ekonomiska förbindelser med *Finland*. Vid svensk-finska förhandlingar, som upptogs efter det finsk-ryska vapenstillståndet i september 1944, utfäste man sig å svensk sida att till Finland leverera varor av betydelse för försörjningen och återuppbyggnaden i detta land till ett värde av närmare 190 milj. kr. Såsom bidrag till finansieringen av dessa inköp beviljade svenska regeringen genom ett i oktober avslutat kreditavtal Finland en kredit om 150 milj. kr. I december ingicks mellan Finland och Sovjetunionen ett avtal, vari de finska skadeståndsförpliktelserna närmare preciserades. I samband härmed hemställde finska regeringen om vissa ytterligare leveranser från

Sverige av industriråvaror, maskiner m. m. avsedda att direkt underlätta fullgörandet av skadeståndsutfästelserna. Härutöver begärdes från finsk sida järnvägsmateriel, varav trängande behov föreläge. Från svensk sida förklarade man sig i januari beredd leverera vissa av de för skadeståndsändamål avsedda varorna, huvudsakligen järn och stål, till ett värde av omkring 9 milj. kr., samt att för inköp av desamma ställa kreditmedel till förfogande genom utökning av den i oktober 1944 beviljade 150 miljoners-krediten. Sedermera hava ytterligare finska leveransönskemål, avseende bland annat livsmedel, anmälts. Vid de fortlöpande överläggningar, som ägt rum med finska vederbörande rörande möjligheterna att tillmötesgå dessa och kommande framställningar om varuleveranser från Sverige, har från svensk sida klargjorts, att ytterligare kredit icke kunde ställas i utsikt, varför fortsatt export från Sverige måste ske mot compensation. En beräkning av den sannolika omfattningen av den finska utförseln till Sverige under 1945 har visat, att denna torde kunna uppskattas till omkring 35 milj. kr. Från svensk sida har förklarats, att leveransutfästelser skola lämnas intill detta belopp samt att, därest brådskande finska inköpsbehov skulle föreligga, innan finska exportlikvider influtit i tillräcklig omfattning, medel skola kunna förskottas genom riksbankens försorg. Inom ramen för ovannämnda belopp av 35 milj. kr. hava finska vederbörande hittills anmält och fått beviljade prioriterade önskemål till ett sammanlagt värde av omkring 25,5 milj. kr., därav livsmedel för omkring 16 milj. kr. omfattande bland annat 25.000 ton brödsäd och 3.500 ton margarinråvaror. Då de betalningsmöjligheter, som sålunda stå Finland till buds, ingalunda torde täcka de finska önskemålen beträffande varuleveranser från Sverige under innevarande år, hava från finsk sida även framlagts förslag, enligt vilka Finland skulle kompensera import härifrån genom leveranser till Sverige av varor från tredje land, som finska vederbörande hoppas kunna utverka, eller genom att till Sveriges förfogande ställa genom finsk export till tredje land influtna valutor, för vilka varor skulle kunna förvärfvas inom relativt kort tid. De svensk-finska överläggningarna rörande dessa förslag pågå alltjämt.

Rörande varuutbytet mellan Sverige och *Island* ber jag få hänvisa till den för ett par dagar sedan avlämnade propositionen.

Med en rad andra länder förekomma handelspolitiska förhandlingar eller förberedas dylika. Några resultat att här särskilt redovisa ha emellertid ännu ej uppnåtts. De under fjolåret pågående diskussionerna rörande en reglering av de ekonomiska förbindelserna mellan Sverige och Ryssland avbrötos tills vidare mot slutet av året, sedan man från rysk sida förklarat sig icke för närvarande kunna överblicka förutsättningarna för den ifrågasatta betydande utvidgningen av varuutbytet. Det är svenska regeringens förhoppning, att omständigheterna härvidlag i en nära framtid skola tillåta ett återupptagande av förhandlingarna. Samförstånd

råder mellan svenska och sovjetiska vederbörande därom, att i avvaktan härpå enskilda avslut om varuleveranser från fall till fall kunna träffas. Sådana affärer i båda riktningarna ha också kommit till stånd.

Vad beträffar de svenska leveranserna till Norge, Danmark och Holland för återuppbyggnadsändamål och i samband därmed stående svenska krediter, kan jag begränsa mig till att hänvisa till den framställning, som återfinnes i Kungl. Maj:ts proposition nr 139. Under de pågående diskussionerna med företrädare för norska regeringen ha från norsk sida önskemål framställts om vissa ytterligare krediter, vilka kunna komma att föranleda en proposition till riksdagen.

Nr 3.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag skall be att få ge uttryck åt den tillfredsställelse som vi säkert allmänt känna i denna kammare över att regeringen har lämnat kammaren informationer i dessa viktiga ting. Jag måste emellertid säga, att min tillfredsställelse icke är fullständig så till vida, som det även vid detta tillfälle måste ges uttryck åt den gamla kritik, som varit befogad under hela kriget, nämligen att vi få informationer om sådana ting, som i dag äro föremål för behandling alldeles för sent. Det har framgått av den redogörelse, som statsministern lämnade, att frågan om den norska regeringens framställningar var aktuell och också togs upp med utrikesnämnden i mitten av denna månad. Det är nu mer än tio dagar sedan dess. Det förefaller mig därför som om det hade varit möjligt att få plats för en fullständig redogörelse på ett tidigare stadium. Regeringen bör inte vara så blyg när det gäller att påkalla kamrarnas uppmärksamhet för meddelanden och överläggningar inom lyckta dörrar. Det är en gammal underlåtenhetssynd, som har växt sig fast under kriget och det kan därför synas vara onödigt att återkomma till dessa klagomål nu. Om vi även under de kommande åren få en rätt stark utrikespolitisk spänning, tror jag emellertid det kunde vara lyckligt, om regeringen ville taga till vana att oftare samtala med riksdagen under de former, som i ömtåliga ting befinnas nödvändiga, d. v. s. inom lyckta dörrar.

Som det nu är, kommer ju också ett kunskapsstoff, som är alldeles för stort, att meddelas till kamrarna på en gång, och jag måste beklagligtvis säga, att jag tror knappast att någon av kammarens ledamöter, som icke tidigare haft kännedom om allt det som folkförsörjningsministern nyss meddelade, har kunnat tillgodogöra sig detta. Vi befinna oss inte heller här i det läget, att vi kunna läsa denna redogörelse efteråt. Vi äro vana vid att det understundom lämnas interpellationssvar, som äro litet svåra att uppfatta i kammaren, men vi ha då möjlighet att efteråt gå till protokollet, något som vi inte kunna göra i detta fall. När man för frågan

om ett sammanträde med riksdagens kamrar inom lyckta dörrar på tal, brukar det svaras, att ett sådant sammanträde skapar en viss nervositet ute i landet. Detta argument hade icke haft fog för sig, om dessa sammanträden hade infallit med vissa jämna mellanrum som en rutinsak. Nu är det faktiskt snarare på det viset, att det sammanträde, som i dag äger rum, har skapat en viss nervositet ute i landet. Vi ha nog alla träffat folk, bekanta som främlingar, som ha frågat oss, om detta sammanträde är att betrakta som ett orostecken.

För min del vill jag säga, att jag tror att regeringen har stöd i en mycket kompakt opinion ute i landet i fråga om den politik, särskilt i den norska frågan, som statsministern här har redovisat. När jag hörde hans redogörelse, kunde jag inte heller undgå att få ett visst intryck av att den svenska regeringen faktiskt har bättre kontakt med den norska hemmafronten än den norska regeringen i London, vars utrikesminister för övrigt för närvarande befinner sig i San Francisco, och jag måste känna en viss förvåning över att den norska regeringen har ansett sig böra två gånger så hårt pressa på den svenska för att åstadkomma vissa åtgärder, som man dock i nuvarande läge har anledning beteckna såsom förhastade.

Jag tror att den svenska regeringens bedömning av läget är riktig. Vi hade allesammans denna inställning i utrikesnämnden, när saken behandlades där. Det är ju bara ett par veckor sedan, och det som sedan har hänt, framförallt i Tyskland, tycks mig snarare bekräfta den uppfattningen, att det ändå finns utsikter för att man skall kunna åstadkomma en tysk kapitulation i Norge och Danmark utan en blodsutgjutelse och utan ett ingripande, som för Sveriges del uppenbarligen när det gäller Norge skulle bli ett sannskyldigt fälttåg, som toge alla våra krafter i anspråk och som skulle ställa oss inför ofantligt mycket större uppgifter, om det bleve fråga om ett ingripande samtidigt vad Danmark beträffar. Det som förefaller mig kunna sägas efter de fjorton dagar, som gått sedan utrikesnämnden diskuterade denna fråga, är, att en viss fara tycks vara på väg att försvinna, jag syftar på risken för att ett centralt tyskt sammanbrott skulle framkalla ett spontant igångsättande av förstörelse i Danmark och Norge. Jag har mycket svårt att tro, att ett centralt tyskt sammanbrott skulle utlösa dylika verkningar bland tyska trupper i Danmark och Norge, vilka väl ändå inte kunna tänka sig, att de skulle kunna försvara sitt land genom en utrotningsaktion i ockuperade länder.

Man har frågat sig, huruvida ett svenskt hot av det slag, som först påyrkats av en del enskilda talesmän och som sedermera har begärts av norska regeringen i form av en svensk mobilisering, inte skulle ha utsikter att framkalla en dylik aktion, att lösgöra en katastrof inom Norge och Danmark. För min del måste jag säga, att det förefaller mig sannolikast, att vi härigenom skulle kunna framkalla en sådan effekt, och detta måste vara någonting som mycket starkt påverkar oss att icke taga ett dylikt initiativ. Om man resonerar om dessa ting med norrmän och danskar

svara de: "Vi äro väl medvetna om att efter ett centralt tyskt sammanbrott blir det kanske i våra länder ett stillastående, en paus, då situationen får mogna. Men ni skola vara på det klara med i Sverige, att under den tiden komma avrättningarna att fortgå, den tyska terrorn kommer om icke att skärpas så i varje fall att fortsätta som förut."

Hur ohygglig ockupationens vardag än ter sig i både Danmark och Norge — Danmark har kanske haft det värst under de senaste månaderna — måste vi här i landet betänka oss många gånger innan vi vidta åtgärder, som kunna förvandla denna i och för sig mycket trista och smärtsamma vardag till något ännu värre. Den tyska krigsmakten i Danmark och Norge måste även ha någonting att slåss emot. En svensk aktion i detta läge, som snabbt kunde förvandlas från det ena ögonblicket till det andra, skulle därför enligt min tro kunna framkalla åtgärder, som eljest icke skulle ha vidtagits. Som statsministern framhöll är det självfallet av vikt, att man i Norge och Danmark får klart för sig hur Sverige ser på den nu föreliggande situationen, så att man icke igångsätter befrielseaktioner inom dessa båda länder i förlitan på svensk hjälp.

Jag vill även något uppehålla mig vid frågan vad vi i detta läge lämpligen böra säga utåt. Det är ju alldeles uppenbart, att läget för närvarande är ganska besvärligt. I landet råder en jämförelsevis stark oro. Enkla människor ute i bygderna känna en viss ängslan för att statsmakterna skola företa åtgärder, som allmänheten icke anser vara de rätta i nuvarande läge. Vi kunna å andra sidan inte binda oss att även i sista hand helt utesluta möjligheten av ett ingripande av något slag. Vi kunna vidare ej heller så noggrant ange den situation, i vilken ett ingripande skall ske, att icke missförstånd lätt framkallas. Under sådana förhållanden är det svårt att lugna opinionen genom ett helt negativt besked. Detta i sin tur är ägnat att skapa ett visst underlag för propaganda. En dylik propaganda föres för närvarande ganska målmedvetet från norskt håll. Jag har emellertid inte något intryck av att denna propaganda haft någon nämnvärd framgång. Snarare synes den ha bidragit till att åstadkomma en samling kring den linje, som så småningom blivit känd ute i landet såsom regeringens linje.

Hur svårt det än kan vara att söka precisera det läge, i vilket Sverige skulle kunna handla, vill jag ändå till regeringens begrundan framkasta den tanken, huruvida inte den tidpunkten närmar sig, då vi skola både inåt och utåt öppet deklarerat vår ståndpunkt. Vi skulle med andra ord helt enkelt klargöra för den svenska allmänheten och den utländska opinionen, att Sveriges politik är avvaktande och att vi förmena, att det finns möjligheter för en avveckling på fredlig väg av ockupationen i Norge och Danmark. Samtidigt skola vi dock framhålla, att vi i sista hand inte vilja utesluta ett ingripande. Dessa synpunkter ha antytts i den kommuniké, som utgavs efter tillkännagivandet av den norska regeringens not i frågan till den svenska. Samma tankegångar ha även framhållits i pressen. Jag tror likväl inte, att det skulle skada om stats- eller

utrikesministern med hela den fyllighet, varmed en sådan ståndpunkt behöver deklarerats, tog till orda och gav tillkänna dessa synpunkter, så att de blevo bekanta även i våra nordiska broderländer. En dylik deklaration skulle även medföra att den svenska opinionen fick veta statsmakternas ståndpunkt.

Jag är medveten om, att även en dylik deklaration kan i sig innesluta vissa risker. Man kan befara vissa konsekvenser därav med hänsyn till tyska dispositioner i Norge och Danmark. På centralt tyskt håll — i den mån något sådant ännu existerar — skulle man måhända säga sig, att man måste ersätta de hittillsvarande befälhavarna i Norge och Danmark och där placera de allra hårdaste männen. Under alla förhållanden är jag dock övertygad om, att den tidpunkten inte är avlägsen, då risken att verkningarna av en dylik deklaration skulle bli sådana, som jag nyss antytt, är så gott som obefintlig. I varje fall är risken minimal, då det inte längre finns någon tysk centralmakt, som är istånd till något ingripande. — I anslutning till vad jag nu anfört skulle jag även vilja önska en kommuniké av något slag, som talade om för allmänheten vad detta sammanträde i riksdagen sysslat med.

Härutöver vill jag endast tillägga, att säkerligen alla här i landet känna en stor glädje över och lyckönska regeringen och svenska röda korset till de aktioner, som med lyckligt resultat i det närmaste kunnat slutföras för att rädda människor ut ur Tyskland. Detta har främst gällt fångar från våra danska och norska broderländer. Att detta lyckats bekräftar riktigheten av den grundsats, som vi länge omfattat, när vi avböjt förslag om att regeringen av känsloskäl skulle bryta förbindelserna med Tyskland. De nu lyckligt genomförda hjälpaktionerna visa nämligen, att det haft sitt värde att vi, sedan de kommersiella förbindelserna och mycket annat normalt utbyte mellan oss och Tyskland upphört, till följd av att de politiska förbindelserna med Tyskland ännu bestått, upprätthållit en kontakt med detta land, som vi kunnat utnyttja i humanitært syfte.

Herr talman! Jag vill sluta mitt anförande med att uttala den förhoppningen, att den av regeringen inför riksdagen i dag tillkännagivna moderata svenska linjen beträffande vårt lands förhållande till Norge och Danmark i krigets slutskede, skall visa sig få framgång. Jag är övertygad om, att riksdagen vill lämna denna politik sitt stöd.

Nr 4.

Herr SKOGLUND i Doverstorp:

Herr talman! Folkhushållningsministerns redogörelse för det handelsavtal, som slutits västerut, gäller en för vårt land mycket betydelsefull uppgörelse. Jag utgår ifrån att de svenska förhandlarna gjort allt som varit möjligt för att uppnå vad man under rådande förhållanden skäligen kan

åstadkomma. Det skulle varit önskvärt — det vill jag inte underlåta att säga — om folkhushållningsministern haft en mindre skyndsam föredragning, så att vi kunnat uppfatta mera av densamma. Det har ju hänt en och annan gång, att vi fått oss en sådan redogörelse tillsänd efteråt, och jag skall för min del utlova att med största intresse studera densamma.

Om jag sedan går över till statsministerns anförande, vill jag till en början uppehålla mig vid det hjälparbete, som utförts i de krigshärjade länderna. Jag tror, vi ha all anledning säga ut, att vi äro glada och tacksamma över att så mycket kunnat göras från svensk sida, och även skänka vårt erkännande åt de svenska legationstjänstemän i olika grader, som icke blott sin plikt likmätigt tillvaratagit svenska intressen utan också hjälpt lidande medmänniskor. Vad Svenska Röda Korsets insatser beträffar har denna organisation ordnat transporter och tagit hand om människor i fara och nöd på ett sätt, som jag hoppas från alla håll skall vinna erkännande. Greve Bernadottes flygfärder till Tyskland för Röda Korsets räkning ha av svenska folket följts med stort intresse. Jag tror nog, att de flesta förstått, att det gällt allvarliga förhandlingar och att man med spänning avvaktat resultatet. Jag hoppas, det skall bli möjligt för regeringen att inom en icke alltför avlägsen framtid närmare redogöra för vad som här skett.

Det som tilldrog sig den största uppmärksamheten i redogörelsen, var givetvis den norska Londonregeringens framställning till Sveriges regering. Man kan förstå den norska regeringens oro inför utvecklingen i Norge, och det stora spörsmålet om tyskarna där efter Tysklands sammanbrott komma att godvilligt kapitulera eller fortsätta att strida. Att den norska regeringen i ett sådant läge vänt sig till Sveriges regering med en framställning, har man lätt att förstå. Det som man dock kan hysa en viss undran över och i detta sammanhang icke alldeles kan bortse ifrån, är de omständigheter, under vilka norrmännen sökt förbindelse med Sverige, och det sätt, varpå norska regeringen publicerat sin framställning. Jag tror, att ett annat tillvägagångssätt icke minst med hänsyn till de intima relationer, som finnas mellan svenska och norska regeringarna, skulle varit lyckligare samt i dagens situation också naturligare.

Vad beträffar själva sakfrågan om Sveriges ingripande med militär intervention vid ett tillstånd med större faror för norska folket, har regeringen efter utrikesnämndens hörande lämnat svar på denna framställning. Jag delar den uppfattning, som regeringen kommit till, att vi böra hålla oss avvaktande och se, om icke förhållandena i Norge efter stridernas upphörande i Tyskland kunna redas upp utan ännu större blodsutgjutelser och utan ännu större förstörelse av norsk egendom. Det må tillkomma den svenska statsledningen att med stöd av de uppgifter, som denna naturligt nog på grund av det geografiska läget kanske har lättare än till och med Londonregeringen att erhålla, bedöma vad vid det ena eller andra tillfället är möjligt samt med beaktande av detta och med utgångspunkt från svenska intressen taga ställning till de olika situationer,

som snabbt kunna uppstå. Jag är övertygad om — och det framgår också av statsministerns redogörelse — att regeringen noga följer utvecklingen i såväl Norge som Danmark, och jag utgår ifrån, att i denna ödesdigra tid då stora händelser ske, regeringen finner det angeläget att hålla god kontakt med riksdagen, så att vi gemensamt få bedöma vad som är möjligt att göra.

Nr 5.

Herr SVENSSON i Grönvik:

Herr talman! Alla som försökt följa med utvecklingen under den tid, som kriget pågått, ha nog fått den uppfattningen, att kriget icke har passerat det svåraste stadiet för vårt lands vidkommande. Det kan ju tänkas, att den utveckling, som nu synes fortsätta, leder hän till att vi icke undgå att i fortsättningen bli närmare berörda därav än vi hoppas. Det kan icke frångås att man har en känsla av att frågorna liksom kommit oss närmare inpå livet. Det är i den känslan, som vi därför med tillfredsställelse i dag mottagit statsministerns redogörelse för regeringens ställning.

När herr Vougk klandrar regeringen för att icke dessa meddelanden kommit något tidigare, förstår jag honom i hans egenskap av tidningsman i detta hänseende, men jag måste säga, att jag tror, att han något överskattat betydelsen av den frågan. Jag är självfallet överens med herr Skoglund i Doverstorp därom, att regeringen i dessa allvarstider i fortsättningen håller riksdagen underkunnig om vad som sker. Det kan ske genom kontakt dels med utrikesnämnden och dels i andra hand med riksdagen direkt. Jag hyser nu den uppfattningen, att det under vissa förhållanden kan vara svårt att meddela en så stor församling som Sveriges riksdag verkligt ömtåliga problem. Den omständigheten, att vi ha i riksdagsordningen en bestämmelse om sammanträden inför lyckta dörrar, innebär icke, att alla risker äro uteslutna för meddelanden av mycket ömtålig art. Det är — förmodar jag — den tanken, för att icke säga denna risk, som i viss mån varit utslagsgivande för regeringens ställning i denna fråga.

Jag har, herr talman, med tillfredsställelse åhört statsministerns anförande och är glad att kunna konstatera, att regeringens ståndpunkt i det fallet överensstämmer med den ståndpunkt, vilken, såsom herr Vougk uttalat sig, den överväldigande delen av svenska folket intager.

Man kan ställa den frågan, på vilket sätt vi här i Sverige kunna bäst gagna vårt broderfolk i ena eller andra avseendet. Jag hyser den uppfattningen, att den inställning, som regeringen har i denna fråga, ger oss en möjlighet att lämna en fortsatt hjälp åt våra grannfolk kanske i större utsträckning och till mera uppbyggande verkan, om jag får

uttrycka mig så, än kanske genom en militär aktion av ena eller andra slaget. När man därför nu tager del av de olika regeringarnas framställningar såväl från Norge som Danmark, skall man naturligtvis icke förvåna sig över att dessa be om militär hjälp. Jag tror emellertid, att när man betraktar deras ståndpunkt, måste man taga hänsyn till den situation — för att icke säga de känslostämningar — vari de befinna sig eller — rent utsagt — måste befinna sig i, och att vi ha möjlighet att mer lugnt och sakligt bedöma frågan från olika utgångspunkter. Såsom det framgår av statsministerns yttrande, förefaller det, som om svenska regeringen äger närmare kännedom om den faktiska utvecklingen än vad som framgår av meddelandena från norska regeringen via London. Det är därför, som vi, när vi äro övertygade om att regeringen i fortsättningen följer denna frågas utveckling, hysa den tillförsikten, att regeringen i varje inträdd situation bevakar icke blott Sveriges intressen utan, i den mån det kan ske utan att vi behöva direkt inblanda oss, även hela Nordens intressen. Jag tror, att man kan utgå ifrån att den ståndpunkt, som vår regering intager, är ett led i riktningen till ett uppbyggande av ett — som jag hoppas — enigt Norden. Den irritation och den misstämning, som för närvarande råder inom den norska regeringen, skola i framtiden vid ett lugnare bedömande försvinna, då man bättre kan förstå vår ställning än vad man nu synes göra.

Vad sedan beträffar herr folkhushållningsministerns meddelande ber jag blott att få instämma i vad herr Skoglund i Doverstorp sade, att meddelanden av en sådan omfattning är det icke möjligt för riksdagens ledamöter att följa och uppfatta. Det vore — jag uttalar den förhoppningen — önskvärt, att man kunde få del därav på sådant sätt, att man kunde följa utvecklingen, vilket man icke hade möjlighet till vid åhörandet av folkhushållningsministerns föredragning av redogörelsen för utvecklingen under den tid, som kriget pågått.

Herr talman! Med uttalande av dessa reflexioner får jag uttala min tillfredsställelse över den ståndpunkt, som regeringen intager i den nu diskuterade frågan.

Nr 6.

Hans excellens herr statsminister HANSSON:

Herr talman! Jag skall endast använda tillfället för att yttra mig om de tekniska saker, som här ha berörts.

Vad gäller den hemställan, som har riktats till regeringen i fråga om den del av de lämnade meddelandena, som avser handelspolitiken, kan jag icke se något hinder mot att meddelandet dupliceras och tillställs riksdagens ledamöter.

I fråga om de anmärkningar, som ha framställts beträffande samman-

kallandet av kamrarna vid detta tillfälle, skall jag gärna instämma i det allmänna önskemålet om tätare sammankomster, men jag måste å andra sidan säga, att i detta speciella fall är jag litet överraskad över att anmärkningar ha framställts. När regeringens ledamöter sammanträffade med utrikesnämnden förklarade jag nämligen uttryckligen, att det var vår avsikt att dröja med sammankallandet till detta sammanträde, och ingen av utrikesnämndens ledamöter, vilka ju i alldeles särskild grad representera riksdagens intressen, gjorde någon invändning mot denna förklaring.

Vad slutligen gäller frågan om publicitet förefaller det mig, som om man knappast på en gång kan tillfredsställa båda herr Vougts önsknings. Han framhöll först, att när en offentlig framställning kunde ges från regeringens sida, var det nödvändigt att göra den ganska utförlig för att man skulle kunna tillräckligt klargöra för allmänheten grunderna för vår ståndpunkt. Jag tror också, att en sådan framställning är mycket önskvärd och att den bör komma så fort man finner tidpunkten därför vara lämplig. Det kan ju också hända, att man rent av tvingas yttra sig om dessa saker, när man ändå av annan anledning skall tala offentligt. Det synes emellertid icke vara möjligt att förena önskan om en utförlig framställning med önskan om en kommuniké från detta sammanträde, som ju till sin natur måste bli mycket förbehållsam. Det kan icke vara lämpligt, att regeringen skulle skicka ut en kommuniké, som bara konstaterar, att man har diskuterat de och de frågorna. Skall en sådan kommuniké över huvud ha något värde, måste ju den ståndpunkt, som regeringen här har deklarerat, också meddelas, men i så fall måste man fråga sig, om icke detta bör ske i ett större sammanhang och med en mycket utförligare motivering.

Jag tror sålunda icke, att jag kan ställa i utsikt ett tillmötesgående av det sista önskemålet, men däremot skall det vara mig angeläget att så fort som möjligt se till i vad mån från regeringens sida dess mening kan offentligen deklarerars inför folket.

Nr 7.

Herr VOUGT:

Herr talman! Jag skall endast be att få framhålla, att när utrikesnämnden sammanträdde den 16 april, utgingo vi alla från den förutsättningen, att det icke från norskt håll skulle ske någon publicering av den norska hänvändelsen till svenska regeringen. Redan några dagar senare, jag tror det var bara två eller tre dagar efteråt, kommo emellertid vissa uppgifter från London och Washington i tidningarna, vilket uppenbarligen berodde på att den norska regeringen ansåg sig ha intresse av att meddela vad som hade förevarit. Det hade varit lyckligt, menar jag, om man redan då kunde ha haft ett sammanträde för att meddela riksdagen vad som hade hänt.

Vad därefter gäller frågan om utfärdandet av en kommuniké och om att statsministern eller utrikesministern sedan skulle lämna en utförligare redogörelse, så går jag gärna med på att det är två olika saker. Vad jag menade var, att det skulle vara lyckligt, om man på något sätt i kortfattad form skulle kunna klargöra för svenska folket vad som förevarit och den ståndpunkt, som jag förmodar att regering och riksdag äro ense om. Jag hoppas emellertid även, att statsministern vill infria sitt löfte att ge en litet utförligare framställning av frågan.

Nr 8.

Herr andre vice talmannen CARLSTRÖM:

Herr talman! Jag skall be att få säga några ord i anknytning till den redogörelse, som hans excellens statsministern givit i fråga om vårt förhållande och vår inställning till eventuellt väpnat ingripande i krigets slutskede till hjälp åt våra härtagna nordiska grannländer, då främst Norge. Det var kanhända väntat, att vårt land, som snart under sex års tid lyckats hålla en neutral kurs under kriget, i detta sista skede skulle komma att ställas på sitt hårdaste prov, då slutakten närmade sig; och med den bild för ögonen, som nu avtecknas i de länder, där förtryckarna gått fram, och där de ännu ha fotfäste, är det förklarligt, att hela vårt folk gripits av känslor, som uttrycka den djupaste avsky för de omänskligheter och det barbari, som nazismens vettlösa våldsregemente medfört. Det är också förklarligt om åtskilliga här i landet anse, att vi nu inte längre kunna avstå ifrån att på ena eller andra sättet stödja våra förtryckta grannar i deras strävan att få slut på de fasor, som övergå dem.

Jag tror emellertid, herr talman, att vad som i detta ögonblick kräves av Sveriges folk är att söka hålla huvudet kallt trots hjärtats stormande känslor. Det är nämligen icke alldeles säkert – och det framfördes också av hans excellens statsministern i dag – att de som nu äro gripna av övertygelsen, att vår stund är kommen för väpnat ingripande, först och främst då det gäller Norge, ha så alldeles noga övertänkt, vad resultatet kan bli för norrmännen och oss. Ingen kan i denna stund veta, vilken återverkan en svensk aktion i Norge skulle få på tyskarnas och quislingarnas handlande vid slutuppgörelsen. Det är möjligt, att ett svenskt ingripande skulle få till följd till och med större offer av människoliv och materiella värden än vad som eljest kan komma att bli fallet. Man bör nog inte bortse från möjligheten av ett sådant resultat av ett eventuellt ingripande.

Är det för övrigt alldeles orimligt att tänka sig, att då tyska motståndet väl snart bryter helt samman i hemlandet och ingenting längre är att hoppas därifrån för tyskarna i Norge, dessa då kunna fattas av en så pass vettig tanke, att de uppge kampen utan att än ytterligare förkovra sitt skuldkonto inför världen som våldsmän och vandaler? För min del vill jag

icke ännu alldeles uppge hoppet därom. Och vad som från svenskt håll kan göras för att om möjligt bibringa tyskarna i Norge detta mått av förnuft, skulle, om det lyckades, givetvis vara värdefullare än varje annat ingripande.

Då man nu i dessa dagar här i landet i en del av pressen riktat kritik mot regeringen för oklara formuleringar i fråga om hur regeringen ser på dessa problem, vill jag endast här till säga, att denna kritik bör regeringen ta med det lugn som det medvetandet skänker, att regeringen i en synnerligen svår och ömtålig situation dock sökt att handla under det ansvar, som ytterst tillkommer en regering, som vill, om det är möjligt, skona vårt land från att i krigets tolfte timme oöverlagt dragas in i detsamma. Och jag vill å folkpartigruppens vägnar i dag deklarera, att vi allt fortfarande ansluta oss till regeringens ansvarskännande politik i dessa stycken. Vi hoppas, att regeringen skall kunna föra vårt land igenom de ödestimmar, som ännu återstå av kriget, utan väpnad inblandning i detta men med stöd och hjälp åt Norge och Danmark på alla de vägar, där vi verkligen kunna hjälpa på ett sätt, som länder hela Norden till bättnad. Vad som i det hänseendet kan utföras, så länge vi intaga den ståndpunkt, som vi göra, visas ju också av vad som skett genom regeringens ingripande och Röda Korsets arbete för att i sista stund kunna befria och hemföra en ganska stor del av de norska och danska fångar, som tidigare under lång tid fått vistas i Tyskland.

Vad sedan beträffar herr Vougt's uttalande, att regeringen borde på ett intimare sätt stå i kontakt med riksdagen och även svenska folket i dess helhet, då det gäller dessa frågor, kan jag visserligen på den punkten vara ense med herr Vougt därom, att det är ganska angeläget, att riksdagen vid alla tillfällen, då det kan vara av verkligt intresse, får de meddelanden från regeringen, som stå att lämna. Herr Vougt menade, att regeringen utan vidare skulle utåt deklarera sin ställning, och ställde sig den frågan: vad skola vi riksdagsmän säga utåt? Det är naturligtvis litet besvärligt, då man kommer ut i landet för att hålla s. k. informationsföredrag, att ibland råka på åhörare, som vet mera än man vet själv i dessa ting. Det är naturligtvis en tråkig situation, men, å andra sidan, är det ju klart, att hur än regeringen går till väga, då det gäller att utåt inför hela folket deklarera sin uppfattning i dessa ömtåliga ting, ligger det alltid en stor risk för att vad som sägs skall missförstås, sedan landets press tagit hand om saken och lagt ut den på sitt sätt, och det händer icke sällan att efteråt meddelanden komma från England och Amerika att här har svenska regeringen sagt det och det, som kanhända icke kunde så klart delgivas i de meddelanden, som regeringen lämnat. Risken är alltså ganska stor för att vad än regeringen säger i det avseendet kan misstolkas från utlandets sida, sedan det gått igenom pressen här i landet. Jag hoppas emellertid, såsom jag redan sagt, att regeringen skall hålla huvudet kallt, även om vissa upphettade böljegangar röra sig i landet på detta område — det kan skifta dag från dag — och att regeringen därför handlar under det ansvar, som jag vet, att regeringen tillfullo känner.

Nr 9.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Det är kanske karakteristiskt för det hemlighetsfulla i ett sådant sammanträde som detta, att talesmännen för regeringspartierna kunna framträda med i förväg skrivna anföranden. För min del måste jag säga, att det ju i huvudsak icke var några nyheter, som i dag serverades riksdagen från regeringens bord. Det var närmast i känslan av att man här skulle få en bekräftelse på vad man i allmänhet har haft på känn och som det har skrivits om i tidningarna och talats om ute i landet, som man gick till detta sammanträde. Trots min föresats att icke blanda mig i denna debatt, därför att jag icke tycker att en sådan information och en sådan överläggning ger så mycket, var det dock några saker som gör, att jag ej kan tåga.

Innan jag framför ett par kritiska anmärkningar vill jag emellertid först uttala ett oförbehållsamt erkännande och ge uttryck för min tacksamhet över de ansträngningar, som regeringen har gjort för att rädda en del av nazismens offer. Med detta är emellertid min tillfredsställelse redovisad, och jag måste i fortsättningen leverera ett par kritiska synpunkter.

Det gäller först frågan om Norge. Statsministern deklarerade i ett offentligt föredrag för en tid sedan, där han utnämnde vårt land till Europas samvete, att våra förbindelser med de nordiska broderländerna äro mycket goda. Den korrespondens, som statsministern här har redogjort för, inger emellertid åtminstone mig det intrycket, att detta *goda* bör sättas inom anföringstecken. Vi äro nog alla medvetna om att så långt gående och så allvarliga krav, som framför allt från den norska regeringens sida ställts på Sverige, kan man icke blankt avvisa utan att detta får återverkningar på den nordiska politiken.

Jag vill vidare påminna kammaren och även regeringens här närvarande ledamöter om att när regeringen i höstas informerade riksdagen vid ett hemligt sammanträde, meddelade den, att man måste förutse hungersnöd i Norge till våren. Nu är våren här, och jag har icke erfarit något, som tyder på att regeringens pessimistiska prognos i höstas skulle vara felaktig.

Herr Vougth talade om ockupationens gråa vardag och sade, att den kanske trots allt är lättare att fördrå för det norska folket än en sammandrabbning på norsk mark med väpnade styrkor från svenskt och kanske allierat håll mot tyskarna. Jag tror, att var och en av oss kan föreställa sig vad ockupationens gråa vardag innebär, men jag tror det går ännu lättare att göra det, om vi till denna gråa vardag, som det norska folket har haft nu sedan 1940, också lägger det jag nyss erinrade om, nämligen att man har att räkna med allmän hungersnöd i Norge.

I denna situation har alltså den norska regeringen hemställt till Sverige om förberedelser för att svenska armén eventuellt skulle utföra brandkårsarbete i Norge. Vad gör då Sveriges regering? Jo, den avvisar dessa anspråk. Den slår visserligen icke igen *alla* dörrar — jag tyckte mig kunna

uppfatta det av statsministerns framställning — men i huvudsak ger den ett besked, som av den norska regeringen och det norska folket måste uppfattas som ett blankt avvisande av framställningen. I den av herr Svensson i Grönvik beklagade norska s. k. propagandan har man ju icke stuckit under stol med att man anser regeringens ställningstagande liktydigt med ett avvisande av norska regeringen framställning. Därtill uppmanar Sveriges regering den norska att försöka använda sitt inflytande för att motverka, att de norska patrioterna genom aktioner mot den tyska krigsmakten animerar den sistnämnda till ökad aktivitet.

Vad har väl då den svenska regeringen för perspektiv om Norge? Jo, om jag fattade herr statsministern rätt, har den det perspektivet, att om vi bara hålla oss lugna, så komma de psykologiska verkningarna av det nu förestående tyska sammanbrottet att bli sådana, att den tyska krigsmakten i Norge föredrar att söka sig in över gränsen till Sverige för att på det sättet lägga ned vapnen. Jag har den uppfattningen, att ett tyskt sammanbrott kommer att få vissa demoraliserande verkningar, men jag tror att det är en farlig illusion, om man föreställer sig, att nazisterna och quislingarna i Norge och dessa, som känna med sig att de äro krigsförbrytare och krigsbrottslingar, skulle komma att ge upp Norge utan att försöka bita sig kvar. I all synnerhet kommer detta icke att ske, om man icke gör några ansträngningar från det norska folkets sida, från patrioternas sida resp. från Sveriges och kanske de allierades sida för att elda det så hett som möjligt under de tyska trupperna i Norge.

Jag anser därför, att själva grundvalen för regeringens ställningstagande i detta fall är ohållbar, och att det är en illusion att föreställa sig, att Norge kommer att kunna bli fritt därigenom, att de tyska trupperna skulle frivilligt lägga ned vapnen. Jag tror att det är en ännu större illusion att förutsätta, att en sådan upplösning av den tyska krigsmakten i Norge skulle vara möjlig att åstadkomma utan att så stora krafter som möjligt bland annat hos det norska folket sättas in för att göra läget i Norge outhärdligt för tyskarna.

Jag förstår uppriktigt sagt icke, herr talman, hur Sverige inför eftervärlden skall kunna försvara sin hållning att när den tyska krigsmaskinen är sönderslagen i det väsentliga, ändå sitta kvar med armarna i kors utan att använda sina möjligheter, och det trots att man vet, att varje dag, som ockupationen fortsätter, kommer att medföra nya ohyggliga lidanden och offer för det norska folket, att utan att företa sig något låta tiden gå och hoppas på att någon gång i en oviss framtid skall befrielsen komma. Jag förstår det verkligen icke, herr talman, och jag skulle för min del vilja hemställa till regeringen att verkligen taga upp denna fråga till ny omprövning, detta icke minst med tanke på Sveriges framtida ställning i Europa efter detta krig.

Jag kommer så till ett par anmärkningar i anledning av herr Gjörö's maratonredogörelse för vår handelspolitik. Det är möjligt, att jag i den snabba framställning han gav av utvecklingen på det ekonomiska och

handelspolitiska området, icke fullständigt uppfattade allt, som skulle vara av betydelse för att göra den kommentar, som jag här vill göra. Jag får därför kanske reservera mig på den punkten.

I fråga om handelsavtalet med England tror jag emellertid jag uppfattade honom rätt, när jag fattade det så, att detta avtal innebär, att Sverige under en ganska lång tid, åtminstone tolv månader efter krigets slut, förbinder sig att mot krediter leverera varor till det brittiska imperiet. Denna åtgärd skulle enligt vad statsrådet Gjöres meddelade ha vidtagits dels med tanke på att försvara eller eventuellt återerövra Sveriges tidigare marknad i det brittiska imperiet, dels med tanke på att Sverige skulle kunna bidra till det engelska pundets befastande. För min del tycker jag det sistnämnda är ett ganska långt gående åtagande från svenska regeringens sida, och jag kan icke förstå, hur regeringen kan underskriva ett sådant betydelsefullt avtal utan att detta underställs riksdagens prövning. Om man på detta sätt binder den svenska valutan vid pundet och därmed inkapslar oss rent handelspolitiskt i sterling-blocket, lär väl detta också få vissa politiska konsekvenser. Jag måste på den punkten uttrycka mitt beklagande över att regeringen icke, innan den företar en så viktig och långt gående åtgärd, underställer riksdagen denna fråga.

Jag fäste mig också vid en annan sak i detta sammanhang. Medan Sverige gentemot det brittiska imperiet åtar sig att leverera betydande varukvantiteter på kredit — om jag fattade herr Gjöres rätt skulle visserligen icke allt lämnas på kredit, men i varje fall skulle vår export överstiga den import, som vi kunde få därifrån — så kräver Sverige nu av Finland, att man skall byta varor mot varor. Där finns det inte längre kvar något av den generositet, som man anser sig kunna visa mot det brittiska imperiet, för att nu icke tala om den generositet, som man tidigare ansåg sig kunna visa mot Finland.

Ja, herr talman, det var dessa saker som gjorde, att jag i alla fall tyckte att jag borde utnyttja tillfället för att säga några ord. Jag vill också instämma i de framställningar, som ha gjorts här om att man skall sörja för information åt vårt folk. Jag tror emellertid icke, att denna information bör bygga på det resultat, som regeringen hittills har kommit till i den norska frågan, utan jag tror att om man menar allvar med det som sades om att vi kanske ändå få räkna med att vidta några åtgärder, så bör denna information inriktas på det sättet, att man söker skapa en opinion hos folket och väcka folkets medvetande om nödvändigheten av att Sverige håller sig berett att verkligen göra en insats. Om man icke gör detta och trots allt skulle bli tvingad att ingripa, så tror jag det skulle komma att verka mycket överrumplande på den svenska folkopinionen sådan den för närvarande är.

Nr 10.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Med anledning av det nya bevis, som vi nu fått, för kommunistisk möjlighet att hastigt omskifta sin syn på olika länder skall jag endast säga, att vår ställning till Finland har inte förändrats. Vi ha bara kommit i ett sådant läge beträffande kreditgivningen dit, att det är nödvändigt att på ett helt annat sätt än tidigare få klarhet om möjliga motprestationer. Om dessa ting skall jag emellertid inte vidare orda.

Man konstaterar med särskild glädje, att överläggningen om så allvarliga frågor som det här gäller kan föras i den lugna ton, som hela tiden har präglat debatten, utan några angrepp mot olika ståndpunkter och utan några insinuationer. Det starkaste ord, som fällt, var väl när herr Hagberg betecknade den springande punkten i regeringens förklaring såsom byggande på en illusion. Men det är egentligen inte något underkännande av vårt sätt att se eller ärligheten i vårt uppsåt att komma fram till ett riktigt bedömande, utan det är bara en annan mening om, hurudant läget faktiskt är. Och jag kan därvidlag endast säga, att det ju inte endast är den svenska regeringen, utan även den norska regeringen, den norska hemmafronten, ja, överhuvudtaget alla, som särskilt syssla med dessa ting, som utgå ifrån såsom en tämligen stor möjlighet, att det skall kunna ske en avveckling av ockupationsstyrkorna i Norge och Danmark utan att det åstadkommes någon större förödelse av liv och egendom. Den norska regeringen har på den punkten inte gjort gällande i stort sett någon annan uppfattning än den svenska. Den är mera betänksam än den svenska regeringen beträffande en sådan möjlighet, men den räknar faktiskt hela tiden med att den finns.

I den mån den svenska regeringen skulle vara fångad av en illusion, så gäller alltså detta även de norska bestämmande kretsarna, och det skulle mycket förvåna mig, om inte denna illusion är tillfinnandes även bland stora kretsar inom t. ex. de allierade staterna.

Den tvist, som här har uppstått, gäller ju vilka åtgärder som kunna vidtagas. Från norska regeringens sida menar man, att det skulle vara tillräckligt, om Sverige satte sin krigsmakt på fötter, för att avhålla tyskarna från att vidtaga vidare våldsåtgärder. Om man ser nyktert på den norska regeringens framställning, utgår den alltså ifrån att Sverige aldrig skulle behöva intervensera, utan att blotta tillvaron av en uppmarscherad militär styrka vid västgränsen skulle vara tillräcklig för att bringa den tyska militärmakten till underkastelse.

Vi ha för vår del sagt, att vi inte kunna se saken på samma sätt. Vi måste, såsom jag sade i mitt meddelande, räkna med att i den sinnesförfattning, vari de tyska trupperna kunna tänkas befinna sig, kunna provokationer framkalla sådana utlösningar, som kanske inte annars behöfde komma. Dessa provokationer — man kan, om man så vill, använda ett mildare och kanske riktigare uttryck — kunna bestå dels i

åtgärder inom Norge och Danmark, dels i åtgärder utifrån. Vi mena att om man räknar med den möjligheten att den tyska okupationen skall kunna avvecklas utan större blodsutgjutelse, så måste de krafter, som verka i Norge och Danmark, undvika att ge okupationsstyrkorna en direkt anledning till aktion. De böra alltså inte i det ögonblick som sammanbrottet i Tyskland är ett faktum skrida till åtgärder mot den tyska krigsmakten, vilket uppenbarligen skulle framkalla strider, där den tyska krigsmakten tills vidare är den överlägsna, utan de böra i stället låta förhållandet vara som det är och ge tyskarna den betänketid, som kan vara nödvändigt för att få dem att ta förnuftet till fånga.

Det är detta vi mena, när vi säga till den norska regeringen att den bör vända sig till de norska patrioterna med instruktioner om att undvika provokationer, och jag kan ju tillägga, att såvitt vi veta har en uppmaning av alldeles samma innebörd gjorts från den norska hemmafronten till den norska Londonregeringen.

Den andra formen av provokationer kan bestå i åtgärder utifrån. Vi ha menat, att om Sverige nu vidtog åtgärder, som gäve vid handen att ett angrepp förbereddes, så är det inte säkert, att detta skulle ha en avskräckande verkan på tyskarna. Det är enligt vår mening lika säkert och kanske säkrare, att det får en provocerande effekt och kommer att påskynda förstörelseåtgärder, som vi inte hinna fram för att förebygga. Det talas ju t. ex. om att man har förberett en ganska grundlig förstörelse av Köpenhamn. Det är väl inte utan vidare troligt, att man sätter i scen en dylik av ren förstörelsedrift, utan det troligaste är att den vidtages i ett ögonblick, då man drivits till desperation, vilket kan ske av olika anledningar, som jag här angivit. Det är väl då av det största intresse att undvika att ge anledning till en förödelse, som man annars kunde slippa.

Nu kan naturligtvis vårt omdöme i detta avseende kritiseras. Vi ha ju inga faktiska möjligheter att på det sättet bedöma utvecklingen, att vi kunna säga att det och det kommer under alla förhållanden att ske, men allt vad vi veta, inte bara om den norska och danska hemmafrontens egen inställning utan även om läget bland de tyska trupperna i Danmark och Norge, säger oss att vi ha stor anledning att tro, att en sådan utveckling, som vi räkna med, skall vara möjlig och även den troligaste. Det är i det läget, som vi alltså säga till den norska regeringen, att vi inte vilja vidtaga åtgärder, som enligt vårt förmenande verka i motsatt riktning mot vad den norska regeringen tror.

Sedan är det en beklaglig sak, att den norska regeringen uppenbarligen har blivit irriterad av att den svenska regeringen tillåter sig att ha ett omdöme om läget i Norge. Om man säger till oss, inte i en not men underhand, att man själv bör ha bättre förutsättningar att bedöma läget i sitt eget land, så kan det vara ett naturligt uttryck för vad man tror och också ett utslag av viss förargelse, men det ändrar ju inte det faktum, att vi kanske ha bättre möjligheter att bedöma det faktiska läget än man har inom den norska Londonregeringen. I varje fall kunna vi inte avsäga oss

rätten att använda vårt omdöme. Det gäller dock här också Sverige, det gäller vårt eget folk och land, och det skulle väl vara en egendomlig statsledning, som bara lydigt skulle bocka, även om det är ett broderfolks regering, som kommer och säger, att man bedömer läget fel. Vi måste förbehålla oss vårt omdöme; vi ha vårt ansvar att bära och vi måste handla därefter.

Det har gjort att vår inställning blivit vad den är. Risken med den — om man nu menar att till sist ett ingripande i våra broderländer kan bli nödvändigt — är ju att ett sådant ingripande skulle försenas genom vår avvaktande hållning, men det förefaller oss, att vi ha så goda motiv för vår ståndpunkt att den risken få vi ta.

När det gäller frågan om vad denna avvaktande hållning egentligen innebär, så låt oss göra fullkomligt klart, att den i första hand innebär, att Sverige vill hålla sig utanför kriget — det är det som är själva kärnpunkten. Det hindrar emellertid inte, att vi äro fullkomligt medvetna om att Sverige tillhör Norden och att vad Sverige gör, har stor betydelse för ett blivande nordiskt samarbete. Var säker om att vi vid våra överväganden inte ha försummat att se till den sidan av saken! Det skulle ju bli olidligt för oss här i Sverige, om under en lång tid efter sammanbrottet i Tyskland, Norge och Danmark fortfarande höllos under fogdevälde; vi skulle inte stå ut med ett sådant förhållande. Detta gör att man vid sina överväganden inte vill säga "aldrig", när det gäller frågan om ett ingripande, men dessa omständigheter få å andra sidan inte skymma bort vad som uppenbart måste vara ledstjärnan för vår strävan.

En del folk har så lätt att anamma andras synpunkter, att göra sig till talesmän för andras intressen. Det är förklarligt, ty sådant är mer eller mindre känslolaker, men en svensk statslednings, en svensk regerings, en svensk riksdags uppgift måste alltid vara att i första hand tänka på de svenska intressena utan att därvid glömma bort, att dessa intressen aldrig kunna vara något, som är isolerat inom vårt lands gränser, utan måste ha samband med förhållandena omkring oss. Jag tror att man vågar säga, att den svenska statsledningen under kriget har visat sig kunna förena denna omsorg om Sverige med en förståelse för och omsorg om sina bröder, som hittills har givit ett lyckligt resultat.

Ville man argumentera vidare, kunde man, såsom förresten herr Vougt redan har gjort, framhålla hurusom en aggressiv ståndpunkt från svensk sida omedelbart skulle bringa över våra broderfolk lidanden, som kanske kunde vara onödiga.

Herr Hagberg talade här om nöden i Norge. Den är stor, men det har visat sig möjligt för Sverige att mycket väsentligt öka sin hjälp till Norge, inte bara genom den s. k. Norgehjälpen, som högt skattas av norrmännen och utan vilken man är medveten om att svälten skulle ha spritt sig inom mycket stora delar av det norska folket, utan även genom leveranser på annat sätt. Men det är alldeles klart, att om vi överhuvudtaget skola kunna utföra en sådan humanitär gärning, kunna vi inte samtidigt

uppträda med krigshot mot den makt, som vi i detta syfte nödvändigtvis måste ha ett samarbete med. Detsamma gäller vad som nu utföres för att rädda norrmän och danskar och andra undan gräsligheterna i Tyskland. Också där skulle vi stänga vägarna genom ett krigshot, och jag måste säga, att jag alltjämt fattar det såsom vår stora uppgift att bringa humanitär hjälp.

Vår strävan skall vara att hålla Sverige utanför kriget, ha vi sagt. Men det skall inte betyda, att vi bara skola söka rädda vårt eget skinn och bevara möjligheterna till en relativt god levnad för oss själva, utan det skall framför allt innebära, att vi skola samla kraft, som vi sedan kunna sätta in på återuppbyggnadsarbetet, och det menar jag att vi skola fortsätta med. Ett äventyr från vår sida betyder inte bara, att vi klippa av våra nuvarande möjligheter till en betydande humanitär gärning, det betyder också sådana påfrestningar på oss själva, att det avsevärt kommer att minska våra möjligheter att i efterkrigstiden göra det, som vi annars skulle kunna göra.

Det är egentligen mycket ledsamt att man inte kunnat känna sig fri att från början tala offentligt på detta sätt. Jag är tämligen säker på att det svenska folket och även andra folk lätt skulle förstå vår ståndpunkt. Vad det svenska folket vill, därom behöva vi inte tveka. Det svenska folket vill fred — kanske en stor del av det en fred till varje pris på ett sätt, som inte kan förenas med våra naturliga förpliktelser även ur egna synpunkter gentemot den nordiska återuppresningen. När man läser igenom de brev, som karakteristiskt nog nu börja hopa sig på mitt bord och som ge uttryck åt vad enkelt folk känner, så finner man bara ett enda rop: ”Rädda oss från att komma med i eländet nu i sista minuten!”

Att den stämningen är vitt utbredd, befriar ju dock inte på något sätt den ansvariga ledningen från att i vid sina bedömanden se till alla omständigheter. Och om detta tillfälligtvis skulle leda till motsättningar med våra grannar, så får den risken också tagas.

Herr Hagberg erinrade här om ett uttalande, som jag gjort uppe i Sundsvall. Jag kanske då först får upplysa kammarens ledamöter om att det referat, som utsändes vid tillfället i fråga, icke var av mig auktoriserat; jag hade tvärtom sagt till att talet, som hölls i en sluten församling, icke borde refereras. Referatet gav en missvisande uppfattning om vad jag hade sagt, men jag kan ju inte varje gång det kommer ett felaktigt referat skriva till T.T. och begära att få en rättelse publicerad. — Herr Hagberg hänvisade emellertid nu till att jag vid detta tillfälle uttalat, att det rådde ett synnerligen gott förhållande mellan oss och våra broderländer. Jag hade också den allra största anledning till ett sådant uttalande, särskilt efter det besök som vi haft glädjen att här mottaga av de norska utrikes- och försvarsministrarna, ett besök under vilket vi kunnat undanröja en del missförstånd och vilket på båda håll kvarlämnade ett intryck av att nu var allting gott mellan oss och att det inte fanns några fnurror på tråden. Så kom det mellanhavande, som det här talats om. Det är tråkigt, men det får tagas — man kan ju inte falla i farstun för sådana saker.

Jag erinrar mig i detta sammanhang, hur det var under det finsk-ryska vinterkriget när det gällde vårt förhållande till Finland. Det var inte bara så att vi skrevo brev, eller vad diplomaterna kalla noter, till varandra. Jag satt gång efter gång, ibland ett par gånger i veckan och trätte med vår gode vän Tanner, och det förekom motsättningar, som gjorde att Tanner efteråt sade, att han hoppades att det inte skulle dröja kvar någon fiendskap. Men hur svåra motsättningarna ibland verkade, så fick vi ta dem, och vi fick rätt däri att de inte gjorde någon skada när det gällde vårt förhållande till Finland i framtiden.

Jag hoppas att vi skola få rätt även i detta fall, att det skall visa sig att vi har bedömt läget riktigt och att utvecklingen kommer att bli den att man får se Norge och Danmark stiga fram såsom fria länder utan att detta skall ha behövt medföra oerhörda blodoffer. Jag kan inte tänka mig annat än att herr Hagberg och övriga kommunister i det avseendet äro fullkomligt ense med oss. Jag kan överhuvudtaget inte tänka mig någon svensk, som bara för själva uppgörelsens skull önskar att det bringas onödiga offer.

Och får vi rätt och det visar sig att våra broderfolk bli fria igen, då försvinna sådana här små kontroverser i det blå och då kunna vi börja hugga allvarliga tag för att resa Norden ur förödelser.

Nr 11.

Herr HAGBERG i Luleå:

Herr talman! Enligt min mening var det en dubbeltydig framställning, som statsministern nu sist gav. I första delen av sitt anförande hävdade han, att det egentligen var i samförstånd med norska regeringen och norska hemmafronten som man ville avvakta en lugn avveckling av ockupationen i Norge. Detta intryck korrigerades emellertid av vad statsministern i fortsättningen hade att säga, och jag vill också erinra om att av statsministerns här tidigare lämnade redogörelse framgår, att norska regeringen den 12 april förklarade att de 12, 13 divisioner, som tyskarna ha i Norge, komma att fortsätta striden även sedan Tyskland brutit samman, samt att den norska regeringen beklagar den svenska regeringens inställning. Det är ju alldeles tillräckligt för att fastslå, att den norska regeringen i varje fall icke delar den svenska regeringens tro att det skulle vara möjligt att åstadkomma en lugn avveckling i Norge.

Statsministern talar här om det riskabla i provokationer. Men vi få väl ändå försöka tänka oss in i läget sådant det är. Här ha Norges och Danmarks patrioter under helt andra, mycket svårare och mycket tröstlösare betingelser gått i kamp mot den tyska ockupationsmakten, och även när denna stod på höjden av sin styrka, så genomförde man sina aktioner. Är det verkligen antagligt att dessa patrioter i Norge och

Danmark, när den tyska krigsmakten i Tyskland bryter samman, komma att lyssna till sådana råd som gå ut på att man skall hålla sig lugn och inte reta tigern, i förhoppning att den kanske avlägsnar sig själv. Det är ett misstag, om man tror detta, och även ur den synpunkten anser jag alltså att regeringen inte har någon fast grund att bygga sina antaganden på.

Till slut vill jag, när statsministern hoppas att han skall få rätt i sin bedömning av läget i Norge, bara säga att det hoppas jag också. Men mitt sunda förnuft säger mig, att så bra vågar man inte räkna med att det hela kommer att utvecklas, och ur den synpunkten måste jag också beklaga statsministerns senaste anförande, som väsentligt förstärkte det intryck man fick av regeringens rapport, nämligen att regeringen är bestämd motståndare till att vidtaga åtgärder för att underlätta de norska och danska folkens befrielse, ifall detta skulle vara nödvändigt.

Nr 12.

Herr MALMBORG i Stockholm:

Herr talman! Jag är i den sällsamma situationen att en gång kunna instämma med herr Voug — det trodde jag verkligen aldrig jag skulle få uppleva. Jag tycker att det är alldeles riktigt som herr Voug sagt, att den svenska riksdagen och även den svenska allmänheten inte bör få sin utrikespolitiska information via London och New York. Det hade verkligen varit önskvärt att vi haft en bättre kontakt under dessa år mellan regering och riksdag — att det brustit i det avseendet, därom ha ju även samlingsregeringens drabanter vittnat undan för undan.

Herr Skoglund talade om att vår regering förstår väl bäst, hur det är ställt i Norge och även i Danmark. Jag hade ju trott, att de norska och danska regeringarna skulle ges ett visst företräde på hemmaplan — det brukar ju vara fallet.

Herr Carlström sade att man här som alltid bör hålla huvudet kallt. Visst skall man göra det. Men när herr Carlström också talade om att man skall hålla huvudet skilt från hjärtat, så vill jag säga att ett huvud, som är skilt från hjärtat, är i allmänhet, herr Carlström, ett dåligt huvud.

Svenska regeringen står avvaktande, sade hans excellens herr statsministern. Hur länge, har man anledning fråga. Är det med hänsyn till förhållandena i Tyskland, så finns väl nu knappast kvar någon central statsmakt där.

Vidare sades det — jag vet inte om det var hans excellens eller herr Voug — att i sista hand kanske vi ändå få taga det bittra steget och göra ett militärt ingripande. Ja, vi ha ju en blodsskuld till Norge, som inte ännu är utplånad, i de transiteringar, som skett genom Sverige till Norge ända till hösten 1943. Jag tror, att man har ganska gott minne på visst håll, och vi komma nu till den tidpunkten, när våra eftergifter, vår skickliga politik börja bli obehagliga.

Hur ställer sig förresten saken — kanske det är det man åsyftar när man talar om ”i sista hand” — ifall det kommer ett krav på åtgärder inte bara från små obetydliga broderländers regeringar utan kanske från de stora förenade nationerna? Äro vi då också lika övertygade om att det bara skulle bli fråga om provokation?

Hurudan är för övrigt stämningen här i landet? Är det så tvärsäkert att herrar riksdagmän, som här ha talat, representera den svenska opinionen i denna fråga? Vi ha inte haft någon Gallupundersökning beträffande den saken, och det är nog delade meningar i denna fråga inom alla partier. Det finns ju, herr Skoglund, t. o. m. högermän, som ha talat för ett ingripande, såsom högermannen Harald Nordenson gjorde i ett föredrag den 9 april i Kalmar, där han bl. a. sade:

”Vill någon av våra grannar ha vår hjälp och vi tro oss om att kunna lämna dem bistånd, så talar allt för att vi böra sätta in en aktion med verklig kraft. Ett dylikt ingripande från vår sida utgör emellertid inte blott en humanitär åtgärd; den har även betydelse som ett led i en målmedveten nordisk politik. Kunna vi bispringa våra grannar och ge dem ett handtag att bli herrar i eget hus, så skulle det med största sannolikhet skapa en värdefull grundval för ett framtida fastare samarbete i Norden.”

Till detta yttrande gör Svenska Dagbladet — det bör också observeras — följande kommentar:

”Denna åsikt återspeglar säkerligen de tankar och känslor hos alla goda svenskar, vilka vid femårsminnet av den 9 april 1940 än mer förstärkt i sin övertygelse, att Norges och Danmarks räddning från en långvarig och ruinerande slutkamp med nutida tyska fetaliebröder — sjörövare alltså — är ett svenskt livsintresse.”

Så delade kunna meningarna vara, och de, som uttalat detta, göra väl också, Eders excellens, anspråk på att inte bara lyssna på andras synpunkter, utan de se väl saken utifrån sina egna svenska synpunkter. Men de kanske inte se den på det sättet som herr Günther, när han talade om iskall svensk egoism. Det finns väl ändå något bakom den frivilligkår, som startats här i landet och som så att säga skapar reciprocitet visavi vårt förhållande tidigare till Finland. Och man måste väl också vara så mycket realist, att man säger sig, att detta leksaksförsvar inte räcker, om man menar allvar med hjälpen. Det kan ju också tänkas att denna hjälp är den bästa hjälpen även åt Sverige. Man brukar ju hjälpa sina små bröder, om de komma i klammeri, men det är visst redan dåligt med familjelyckan härvidlag.

Nr 13.

Herr LUNDSTEDT:

Herr talman! I likhet med flera föregående talare anser jag mig först

böra ge uttryck åt min stora tacksamhet för de verkligen rikhaltiga upplysningar, som här meddelats oss av regeringens representanter. Jag är också djupt imponerad av effektiviteten i våra aktioner till förmån för nazismens offer, och jag vill i likhet med herr Vougt göra en erinran om att dessa ofantligt betydelsefulla hjälpaktioner, varigenom många tusentals människor kunnat räddas, kanske inte skulle ha varit möjliga, om inte regeringen nu under fem och ett halvt år hade fört den kloka utrikespolitik som den gjort.

Jag gillar också fullkomligt regeringens hållning i anledning av démarcherna, d. v. s. dess avvaktande politik. Ett jakande svar på dessa demarcher från Danmark och Norge skulle — jag är övertygad därom — med ganska stor sannolikhet ha frammanat ett motstånd, som kanske eljest skulle ha uteblivit.

Emellertid får man ju dock — och det är den egentliga anledningen till att jag har begärt ordet — lov att räkna med den möjligheten, att efter det tyska rikets sönderfallande, kanske riktigare efter dess klara besegrande, likväl icke någon kapitulation sker, vare sig i Danmark eller Norge. Den saken har ju nu visserligen berörts av statsministern i hans anförande, men icke särskilt ingående, och jag vill därför ställa denna fråga: Borde inte regeringen med riksdagen ventilera situationen *också under den förutsättning*, att kapitulationer i dessa länder inte komma till stånd?

Jag vill något belysa varför jag anser detta kunna vara av viss vikt.

Vid utbrottet av det nu pågående kriget kunde man ju förutse, att vårt folk och vår regering skulle utsättas för ett mycket starkt moraliskt tryck både utifrån och inifrån, drivande oss att icke vilja passivt åskåda, hur andra nationer kämpade för demokratiens och därmed också för vårt eget folks räddning. Regeringen har motstått detta tryck. Detta beror inte på någon moralisk underlägsenhet, utan det beror därpå, att regeringen har ansett det fördärligt att vidtaga åtgärder som medförde stora risker för att land och folk skulle gå sin undergång till mötes. Regeringens politik har av både regeringen själv och andra kallats för neutralitetspolitik. Jag är rädd, att, om verklig neutralitetspolitik hade förts, så skulle vi inte sitta här i dag så som vi nu göra. Den politik, som förts, har — åtminstone har jag genomgående fattat den så — inte haft annat syfte än att söka förebygga vårt lands indragande i kriget och därmed risken av katastrofen för oss att få dela Norges öde.

I dag är situationen väsentligen ändrad. Riskerna äro ju inte tillnärmelsevis sådana som de förut ha varit, och därför kan, tänker jag mig, läget möjligen bli sådant, att det moraliska trycket på oss kunde bli nära nog överväldigande. Om inte de tyska trupperna i Danmark kapitulera, ligger det väl nära till hands att de allierade, särskilt engelsmännen, från norra Tyskland företaga en expedition till Danmark och så småningom göra sig till landets herrar. Och om tyskarna då likväl fortsätta med ockupationen i Norge, ställer sig ju saken närmast så, att engelsmännen skulle nödgas offra sina stridskrafter för att intaga Norge från sjösidan,

varvid situationen kunde tillspetsa sig så, att den frågan uppstode för oss, om vi passivt skola åse, hur dessa stridskrafter slås sönder i Nordsjön och Atlanten, i stället för att låta engelsmännen få tillgång till vårt territorium för en genommarsch fram emot Norge. Eller kan det inte också verkligen bli fråga om en gemensam aktion av de allierade och Sverige i syfte att forcera Norge från landssidan? Eller kan det inte i allt fall uppstå en situation, som föranleder oss att vidtaga polisiära aktioner, såsom det kallas, i Norge?

Sådana frågor som dessa dyka, herr talman, i dessa tider ständigt upp i min egen fantasi och jag förmodar också i många av mina riksdagskollegers.

Om nu situationen utvecklar sig därhän, att aktioner av denna eller liknande art måste tagas i övervägande, kommer ju inte regeringen att fatta något beslut utan att ha inhämtat riksdagens ståndpunkt. Men vilken ståndpunkt skall man då intaga med de enkla kunskaper, som jag måste säga att jag för min del har angående det allmänna strategiska läget?

Jag har därför — och det var, herr talman, närmast detta som var syftet med mina ord — velat göra en vädjan till regeringen att inrikta sig på ett nytt sammanträde inom lyckta dörrar i så god tid, att dessa saker utan hetsighet kunna ingående ventileras och vi på det sättet kunna ha något mer sakligt att hålla oss till, om vi en gång skulle stå inför den situationen, att behöva avge våra vota i frågor av antydda art.

Nr 14.

Hans excellens herr statsministern HANSSON:

Herr talman! Såsom framgår av den redogörelse jag lämnat, ha vi med de danskar, som uppvaktat utrikesministern och mig, just diskuterat hur vi skulle förhålla oss, för den händelse den tyska krigsmakten råkade i upplösning och oorganiserade horder eventuellt drogo genom landet och idkade förstörelse. Jag svarade på detta, såsom framgår av redogörelsen, att det är mycket svårt att yttra sig om ett sådant hypotetiskt fall, därför att man inte på förhand känner vad det är som kan ske. Man kan inte då överväga själva karaktären av de ingripanden, som äro nödvändiga, och ännu mindre avväga omfattningen av dessa ingripanden.

Jag tror att jag måste svara på liknande sätt till herr Lundstedt. Jag har ingenting emot att man diskuterar alla de fall, som kunna uppkomma, men jag har själv funnit, när jag försökt genomtänka dessa saker, hur fullkomligt omöjligt det är att fixera olika fall. Och när man inte kan göra det, då råkar man ju snart i det läget, att man inte diskuterar ett visst fall, utan att man får föra teoretiska diskussioner om, huruvida i ett sådant eller sådant ögonblick ett ingripande skulle kunna ske.

Vad som i allmänhet har sagts i vårt land är det, att vi inte alls på samma sätt som vi för tillfället avvisa tanken på en vanlig intervention anse det omöjligt att deltaga i en viss ordningshållning, som kan bli nödvändig. Jag vill erinra om att vi också redan i viss mån engagerat oss för sådant. Vi ha tillåtit utbildning av norska och danska polistrupper, vi ha ställt i utsikt för dem att få återvända hem, så snart förhållandena det medge, och de ha fått svensk utrustning, svenska vapen och svensk ammunition. Och om jag tillägger, att vi även tillåtit utbildning av svenska frivilliga, så skulle det ju inte vara något principiellt skiljaktigt, om man i ett sådant läge skulle förstärka ordningstrupperna med svenska krafter. Det blir en helt annan sak, en helt annan uppgift. Det betyder inte, att man kommer in i kriget, det betyder, att man påskyndar ett återställande av ordningen. Såvitt jag vet har man inte avisat det. Men det kan heller inte ske utan att riksdagen har hörts. Jag erinrar om att den svenska regeringen icke har rätt att skicka svensk trupp, framför allt inte svensk värnpliktig trupp, utanför landet utan att riksdagen uttryckligen har givit sitt medgivande till det. Under alla förhållanden måste varje aktion bli föremål för en mycket ingående behandling i riksdagen, där riksdagsmännen på ett helt annat sätt få taga sin ståndpunkt och sitt ansvar, än under en debatt av denna karaktär. Jag har ingenting emot överläggningar. Men jag kan inte se att man, så länge man inte känner något mera om den utveckling, som kan komma, skulle få ut något nyttigt ur en dylik debatt. Naturligtvis kommer man alltid att följa utvecklingen, och jag lovar att vi skola träda i förbindelse med riksdagen, såvitt det blir anledning att fortsätta den diskussion, som vi fört i dag.

Nr 15.

Herr OLSSON i Mellerud:

Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att rikta debatten med några nya synpunkter utan endast för att uttala en menig riksdagsmans tillfredsställelse över den försiktiga, sunda inställning, som regeringen intagit i denna för ett litet land så viktiga utrikespolitiska angelägenhet.

Spekulationerna om Norge som ett nazismens bergfäste efter det sammanbrottet i Tyskland skett verka nog så osannolika, att man inte bör bygga sitt ställningstagande på dessa. Det är ingen tvekan om att ett militärt engagemang utanför vårt eget land, vilket lätt skulle få karaktär av ett ingripande i kriget, icke har något som helst stöd hos den överväldigande delen av den svenska befolkningen. Även om vissa pressorgan ha givit till känna en strävan att skapa en sådan situation, ur vilken ett svenskt ingripande skulle framgå, liksom nyss rösten nere på stockholmsbänken, förändrar detta ingenting.

Om nya förhållanden skulle inträda, som statsministern antydde, och

det på grund av dessa nya förhållanden eventuellt skulle bli nödvändigt att taga vår ställning under omprövning, så vill jag enträget hemställa, att regeringen lämnar riksdagen tillfälle att pröva läget och pröva det på ett så tidigt stadium, att ingen som helst bundenhet i fråga om regeringens dispositioner då har inträtt. Jag litar på att regeringen önskar ett nära och förtroendefullt samarbete med riksdagen i denna angelägenhet, och jag är övertygad om att den då också har kännning med den mening, som riksdagens stora majoritet, även om den inte uttalat denna mening, dock innerst inne känner, nämligen varsamhet när det gäller dessa brännbara och viktiga problem.

Överläggningen var härmed slutad.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.35 em.

In fidem

SUNE NORRMAN

Fredagen den 4 maj

Kl. 10.45 fm.

Kammaren sammanträdde inom lyckta dörrar för att justera protokollet för sammanträdet den 27 nästlidna april kl. 11.30 fm., då kammaren sammanträdde för att mottaga de muntliga meddelanden, som avses i Kungl. Maj: ts skrivelse till riksdagen den 20 i samma månad nr 276; och blev berörda protokoll av kammaren justerat.

Justerades protokollet för detta sammanträde.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.47 fm.

In fidem

SUNE NORRMAN

Personregister

- Anderson, Ivar 75, 76, 112, 285, 309
 Andersson, Alfred 207
 Andersson, Elon 358
 Andersson, Gustaf H. 547, 570
 Andersson, Karl H. 17
 Andersson, Per 207
 Andrén, Georg 180, 181, 285
 Arrhén, Erik 285, 316

 Bergvall, John 624, 626
 Berling, Edwin 207
 Birath, Bror 207
 Bodin, Gunnar 207
 Brandt, Erik 251
 Branting, Georg 77, 346, 374, 376
 Bäcklund, Helge 207

 Carlsson, Olof 207
 Carlström, Oscar 545, 616, 657
 Cruse, Sigvard 557

 Dahlström, Carl 207
 De Geer, Gerard 414

 Edberg, Rolf 492
 Elofsson, Gustaf 207
 Ericson, Frans 207
 Ericson, Johan Eric 207
 Eriksson, Herman 59
 Erlander, Tage 614

 Fahlander, Gustaf 207
 Franzon, Laur 207
 von Friesen, Bertil 498, 504, 548, 571
 Friggeråker, Johan 207

 Gjöres, Axel 639
 Gränebo, Petrus 241, 281, 299, 355

 Günther, Christian 18, 86, 118, 184, 256, 278, 282, 322, 366, 374, 382, 415, 417, 427, 432, 460, 463, 468, 493, 505, 530, 558, 598, 608, 614
 Gärde, Natanael 285

 Hagberg, Hilding 419, 455, 464, 465, 491, 506, 611, 621, 623 659, 666
 Hage, Ernst 203, 368
 Hallén, Harald 425, 454, 495, 609
 Hansson, Jacob 207
 Hansson, Per Albin 66, 70, 82, 130, 133, 138, 175, 180, 181, 204, 208, 223, 230, 234, 248, 251, 286, 298, 302, 304, 309, 413, 510, 578, 595, 630, 655, 662, 670
 Hansson, Sven 207
 von Heland, Erik 134
 Herlitz, Nils 52, 276, 285
 Heüman, Gustaf 207
 Holmberg, Nils 302
 Holmbäck, Åke 280, 285, 317
 Holstenson, Allan 207

 Johansson, Erik Joel 418
 Johansson, Johan Bernhard 243, 296, 357
 Jonsson, Conrad 412, 459, 465, 490, 494

 Kilbom, Karl 416, 563, 610, 619, 625
 Krügel, Robert 207

 Larsson, Sven 207
 Leander, Axel 207
 Liedberg, Gustaf 571
 Lindbärg, Ejnar 207

- Linder, Willian 207
 Linderot, Sven 78, 121, 359, 372
 Lindqvist, Axel 424, 543
 Lindström, Rickard 207
 Linnér, Sigfrid 285
 Ljungdahl, Vilmar 207
 Lodenius, Gunnar 207
 Lundell, Torsten 565, 574
 Lundstedt, Vilhelm 668

 Magnusson, Karl 465
 Malmborg, Emil 667
 Mannerskant, Axel 300
 Mattsson, Oskar 207
 Mosesson, Gustav 459
 Möller, Gustav 311

 Nilsson, Bror 207
 Norman, David 207

 Ohlin, Bertil 58, 125, 133, 170,
 178, 217, 230, 243, 250, 304,
 331. 369, 373
 Olofsson, Per 207
 Olsson, Carl 419, 671
 Olsson, Oscar 314

 Pauli, Ivan 117, 352
 Persson, Ivar 207
 Petersson, Knut 60, 70, 205, 362,
 373

 Ramberg, Albert 207
 Rydh Munck af Rosenschöld,
 Hanna 505

 Sandberg, John 207
 Sandén, John 207
 Sandler, Rickard 114, 130, 164,
 180, 293
 Sjöström-Bengtsson, Anna 207
 Skoglund, Martin 497, 552, 593,
 607, 616, 623, 652
 Sköld, Per Edvin 71, 76, 77, 131
 Spångberg, August 425, 461
 Ström, Fredrik 54, 167, 234,
 274, 294, 343
 Sundberg, Carl 285
 Sundvik, Anders 207
 Svensson, Hjalmar 504, 554, 620,
 625, 654
 Svensson, Waldemar 460, 502
 Söderdahl, Karl 207

 Thorell, Edvard 542

 Undén, Östen 48, 75, 108, 160,
 200, 230, 271, 297, 341, 375

 Wagnsson, Ruben 63, 81
 Wahlmark, Primus 207
 Westman, Karl Gustaf 207
 Wistrand, Karl 285
 Wougt, Allan 501, 505, 539, 546,
 567, 605, 617, 623, 649, 656

 Åkerberg, Harald 73, 238, 277,
 349

 Österström, Ivar 501